

રચનારો હોય તો, કવિ પ્રેમાનંદને અધૂરું કવિ કહેવામાં જરાએ સંકોચ પામવાનું કારણ નથી; અને કવિ પ્રેમાનંદરચિત માર્કંડેય પુરાણ છે એમ નિશ્ચિત ક્યાં વગર એની સાલને માટે તકરાર કરવી, એ શું મિથ્યા સંવાદ નથી?

મેં પણ કવિ પ્રેમાનંદના નામપર માર્કંડેય પુરાણ દાખલ કર્યું છે, પરંતુ તે નળાખ્યાનના રચનાર પ્રેમાનંદ કવિનું રચેલું છે, એમ માનીને નહિ. બૃહત્ કાવ્યદોહનના પાંચમા ભાગમાં દાખલ કરેલાં બે આખ્યાને આ ભાગમાંથી બાતલ કર્યાં છે. આખા આખ્યાનનું મેં ત્રણ વાર અવલોકન કર્યું છે, અને તે ઉપરથી હું નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકું છું કે, માર્કંડેય પુરાણ, કવિચક્રચૂડામણિ પ્રેમાનંદનું રચેલું નથી જ. એ કોઈ પ્રેમાનંદનામધારી અન્ય કવિનું રચેલું હશે; અથવા કોઈ શિષ્યે પ્રેમાનંદના નામપર કોટી માર્યું છે! રા. સા. હરગોવિંદદાસને એમાં જે ખુબીઓ દેખાઈ છે, એ એમનો માત્ર ભ્રમ છે, અથવા તો કવિતાની પરીક્ષક શક્તિની ખામી છે. અધમ કવિ અથવા કોઈ બ્યાસ રચે તેવી ક્લિષ્ટ કવિતાની રચના છે. રા. કેશવલાલભાઈ સાક્ષર છતાં, પ્રેમાનંદની કવિતા કેઈ ને કેઈ નહિ, એની તુલના કરી શક્યા નથી, એ ખેદમદ છે. એનું કારણ એ જ કે, આજના કેટલાક સાક્ષરોના મન ઉપર એમ ઠસાવવામાં આવ્યું છે કે, પ્રેમાનંદે બહુ-બહુ બહુલખ્યું છે, એટલે પ્રેમાનંદના નામે જે આવ્યું તે, પરીક્ષા કર્યા વગર જ, પ્રેમાનંદનું સ્વીકારી લઈ, તેની પ્રશંસા કરવામાં જેમ કેટલાક દોરાઈ ગયા છે, તેમ કેશવલાલભાઈ પણ દોરાઈ ગયા છે. માર્કંડેય પુરાણને પ્રેમાનંદ કૃત ગણાવવાનો પ્રયત્ન કરવો, એ તે કવિરત્ન પ્રેમાનંદને મોટામાં મોટું અપમાન કર્યા બરોબર નથી શું?

માર્કંડેય પુરાણની જે પ્રત મને મળી છે, તે ઘણી અશુદ્ધ છે. તેશ્ પ્રાચીન કાવ્યમાળાના પાંચે અંકોની એ કાવ્ય સુધારવામાં મદદ લીધે. આ ગ્રંથ આ સંગ્રહમાં દાખલ કરવાનું કારણ તો એટલું જ કે, તે સચવાયલું રહે અને સસ્તી કીંમતમાં ઘણાઓ વાંચી શકે.

સાતમા ગ્રંથના સંગ્રહમાં કેટલાક નવા કાવ્યલેખકો છે; ઉપરાંત બાનકીબાઈ, રામબાઈ, જેઠીબાઈ, માનબાઈ અને ઇચ્છાબાઈ નાંમની પાંચ સ્ત્રીઓનાં અંકેકાં પદો મને હાથ લાગ્યાં છે, તે પણ એમાં દાખલ કર્યાં છે. મોતીરામનું નરસિંહ મહેતાના પિતાનું શ્રાદ્ધ વાંચવા જેવું છે. એની પૂર્વેના કોઈ કવિએ રચેલા શ્રાદ્ધ-માંથી વિષય લેવામાં આવ્યો હોય એમ હું ધારું છું. ભાઈશંકરકૃત લક્ષ્મીપાર્વતી સંવાદ એક બૂદ્ધી જ ઢળની કવિતા છે. સુરદાસ, હરિદાસ, અજરામર, ગોકુળદાસ, લક્ષ્મણ, શ્યામદાસ અને કેશવદાસાદિ કવિઓ અસાત છે. અત્યાર સૂધીમાં તેમનાં જેટલાં પદ મળેલાં, તેટલાં ગદ્યાં મેં એમાં દાખલ કરી દીધાં છે.

૧ આ સંગ્રહ એકઠો કરવામાં રા. રા. તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી, રા. છગનલાલ ઠાકોરદાસ મોદી, રા. ઇચ્છારામ રંગીલદાસ, રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ, આદિએ મને જે મદદ કરી છે, તેને માટે હું તેઓનો સપ્રેમ આભાર માનું છું. આ સંગ્રહ 'છપાતો હતો તે અરસામાં ઉનાના રહીશ કથાનક ઓધવજી મીઠાએ કેટલાંક છુટક પદો, જે તેમને કંઠે હતાં તે ઉતરાવ્યાં છે, તેમનો પણ ઉપકાર થયો છે.

આ સંગ્રહનું સંશોધન કરવામાં કેટલાકની જે અકેક જ પ્રત મળી હતી, તેજ પ્રમાણે તે દાખલ કરવામાં આવી છે. જેની બે કે ત્રણ પ્રત મળી, તેનું સંશોધન થયું છે. એમાં જેમને અશુદ્ધિ જણાય અને જેમની પાસે એની બીજી પ્રત હોય તે મને જણાવશે અથવા તો મોકલી આપશે તો તેમનો હું સપ્રેમ આભાર માનીશ અને નવી આવૃત્તિ પ્રકટ કરવાનો પ્રસંગ આવશે તો તે સમયે તે સુધારો દાખલ કરી શકીશ.

આ ગ્રંથના પ્રારંભમાં મીરાંનાં સંપૂર્ણ જીવનવૃત્ત રા. રા. તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠીએ લખેલું દાખલ કરવામાં આવેલું છે. તેમનું આ એક પ્રીતિકાર્ય (labour of love) છે, એટલે તે વિશે કંઈ અંતું કહેવા જેવું રહેતું જ નથી. છતાં એટલું જણાવવું યોગ્ય થઈ પડશે, કે તે ગુર્જર સાક્ષરોને 'મીરાં ચરિત્ર' મનન કરવા યોગ્ય થઈ પડશે અને ગ્રંથની શોભામાં એથી જે વૃદ્ધિ થઈ છે, તેને માટે હું ખાસ તેમનો આભાર માનું છું.

મુંબઈ,  
વટસાવિત્રી પુણિમા, સં ૧૯૧૭.

}

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેશાઈ.

# મીરાંવાઈ.

—૧૦૦૨—

લેખક—રા. રા. તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી.

પ્રસિદ્ધિ—

ટુહા.—નામ રહેજો નામસે, મુનો સયાને લોય;  
મીરાં સુત જયો નહીં, શિષ્ય ન મૂડયો કોય.

( હે ડાહ્યા લોક ! મુણે, મનુષ્યનું નામ પુત્ર પૌત્રાદિ સંતતિથી કે શિષ્યસંગ્રહ કરવાથી રહેતું નથી, પણ સ્વ-સહર્મ-હયાનિત કીર્તિથી જ વિરકાલ રહે છે; જેમ કે મીરાંનું નામ. મીરાંને કાઠ પુત્ર જન્મ્યો ન હતો, અને તેણે કાઠ શિષ્ય મૂંડયો ન હતો; પરંતુ તેની પરમાત્મામાં દૃઢ ભક્તિ અને તેના અનંત ગુણનું સ્મરણ કરાવનાર સુંદર કવિતાથી તેનું નામ અધ્યાપિ સર્વ લોક-પ્રસિદ્ધ છે. )

મીરાંબાઈની મૂલ પ્રસિદ્ધિ જોટલી, ભક્તિમય જીવનના આદર્શરૂપ તેના ચરિત્રથી તથા તેવા જીવનના અંગે પ્રાપ્ત પ્રસંગોએ તેણે પ્રદર્શિત અપૂર્વ ભક્તિ, શ્રદ્ધા, અને વિજયના અદ્ભુત વૃત્તોથી છે, તેટલી જ અપર દિશામાં શાંત રસના અંગભૂત ભક્તિભાવથી પરિપૂર્ણ સુરસ ભજનો-હરિપશો-પદોથી પણ યષ્ટ છે.

તેની પછી રચાયેલી કોષક જ ભક્તનામાવલિ એવી હશે, જેમાં મીરાંનું પવિત્ર નામ ઉલ્લિખિત નહિ હોય.

હિંદુસ્થાનના ઉત્તારાર્ધમાં કોષક જ એવું સ્થળ હશે જ્યાં મીરાંબાઈનું નામ પ્રસિદ્ધ નહિ હોય અથવા જ્યાં તેનાં કોષ લગન કે પદના સંગીતથી આકાશ ધ્વનિમત્ કે યંત્રિત નહિ થતું હોય.

મક્તોનાં જીવનચરિત્ર—

એવી એક બહુ પ્રકારે સંમાન્ય વ્યક્તિના જીવન ચરિત્રનો વિસ્તાર કરતા પહેલાં, અપર પુરુષોનાં જીવનો કરતાં ભક્તોના જીવનોમાં અવશ્ય સંભવતા કેટલાંએક વિલક્ષણ શો સંબંધમાં કેટલુંએક સામાન્યતઃ વક્તવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

આ પૃથ્વી ઉપર અને તેમાં પણ વિશેષ દિમાચલથી સંતુલ્ય પર્યંતની પવિત્ર મેમાં જે જીવન્મુક્ત મહાત્માઓ, સિદ્ધ પુરુષો અને ભક્તો યષ્ટ ગયા છે, તેઓના રેતોના બે ભાગ યષ્ટ શકે છે:—(૧) લૌકિક અને (૨) અલૌકિક.

તેમાં જે અંશે લૌકિક-લોકસામાન્ય-હોય છે, તે સર્વગ્રાણ્ય હોય છે. પરંતુ જો તત્સંબંધીઓના રાગ-દ્વેષ-આદિ તથા અધ્યાનદ્વારા અસ્તવશિનું મિત્રણ યષ્ટ, તિહાસિક સહમાં ન્યૂનતા આવી જાય છે. પરંતુ તેવાં દોષોત્પાદક કારણોને વશ ન

યતાં તેમાં શુદ્ધતા તથા સંપૂર્ણતા યથાશક્તિ દીવવાં, એ સાક્ષર લેખકાનું કર્તવ્ય છે; અને નહિ કે સ્વકલ્પના તુરંગોના સ્વચ્છંદ-ખેલનથી ધૂલિ ઉડાવી અંધકારમાં વૃદ્ધિ કરવી.

પુનઃ અલૌકિક અંશો સંબંધમાં વર્તમાન કાલના કેટલાએક લોકો અશ્રદ્ધા અથવા અસત્યતાની બુદ્ધિને રાવે છે. પરંતુ તેમ થવાનું મૂલ વિષય છે. વસ્તુતઃ આ જગતમાં તેમ અન્યત્ર યુરોપાદિ ખંડોમાં પણ જે મહાપુરુષો, મહાવીરો આદિ થઈ ગયા છે, તેઓમાંના નેપોલીયન બોનાપાર્ટ, આર્સ્ટન આદિનાં ચરિતોમાં એવા બહુ અંશો છે, જેઓને સામાન્ય પંક્તિના અથવા આલસ, અદ્યક્ષ, બીરુ, એવા પુરુષો સ્વર્ગે પણ સહ્ય ન માને. તથાપિ તેવા અંશોને, વૃદ્ધબુદ્ધિ બહુરો, તેમાં અદ્ય પણ શંકા ન ધરતાં, તથાભૂત જ માને છે. એ જેટલું સત્ય છે તેટલું જ આ સત્ય છે કે મીરાંબાઈ, નરસિંહ આદિ ભક્તોના, તેમ જ સદાશિવેન્દ્ર આદિ અનેક સિદ્ધોના ચરિતોમાં એવા અનેક અંશો છે, જે, દૃશ્યરૂપ બાહ્ય પદને ભેદી અંતસ્તત્ત્વને ન ગ્રહી શકનારી એવી ગિર્મિલ આધિભૌતિક સ્થૂણ દૃષ્ટિને અસત્ય, અસંભવી, ઉપહાસ્ય પ્રતીત થાય, પરંતુ જે પરમાર્થતઃ તેવા નથી.

જે વૈજ્ઞાનિકોની દૃષ્ટિએ, જડ ચૈતન્યમય સૃષ્ટિને નિયમતાં તત્ત્વોને, તત્ત્વતિપાદક શાસ્ત્રોના અનુશીલનથી અથવા અન્ય યોગ્ય પ્રામાણિક સાધનોદ્વારા, અધિક વિસ્તૃત થઈ છે, તેઓ તો તેવા અદ્ભુત ચરિતોમાં સત્ય બુદ્ધિને ભજે છે; અને તેવો માનનારો વર્ગ અદ્ય પણ નથી અને પ્રતિવર્ષ વર્ધમાન છે.

પરંતુ અત્ર નિર્દેશનું અગત્યનું છે કે, એવા અલૌકિક ભાસતા ચરિતોમાં પરમાર્થતઃ સત્ય હોતાં પણ તેઓનામાં, તે તે મહામાના શિષ્ય ભક્ત આદિની સ્વચ્છુરમાં રહેલી મહિમ બુદ્ધિથી, બહુ કલ્પિત પ્રસંગો પણ મિશ્રિત થયા હોય છે. તેઓનો વિવેક સમયાન્તરમાં કરવો કઠિન થાય છે.

લૌકિક અંશો સંબંધમાં તો તેવી કઠિનતા પ્રમાણમાં અદ્યતર હોય છે.

**મીરાંનું જીવનચરિત—**

આ દેશમાં કવિઓ આદિ કરતાં રાજ્યકીય પુરુષો તથા ભક્તોનાં ચરિતો અધિક પ્રમાણમાં આલેખાયાં છે. મીરાંબાઈનો સંબંધ તો રાજ્યવર્ગ તથા ભક્તવર્ગ ઉભય સહ અધિક હોવાથી, તેના ચરિતમાં લૌકિક તથા અલૌકિક ઉભય અંશો અન્યો કરતાં અધિક ઉપલબ્ધ થાય છે. પરંતુ તે સ્ત્રીજાતીયા હોવાથી લૌકિકાંશો ઇતિહાસોમાં સ્પષ્ટતાથી તથા વિસ્તરથી નિર્દિષ્ટ નથી.

**મીરાંચરિતનાં સાધનો—**

અત્ર સખેદ ક્યવું પ્રાપ્ત થાય છે કે, વર્તમાન કાલમાં લખાયેલાં મીરાંબાઈનાં કેટલાંક ગ્રંથો જીવનોમાં તેના ચરિતના કેટલાંક પ્રાંતિમય અંશો, સમયસર દૂર કરાવાવાને બદલે, ધીરજ પર્યવેક્ષણના અભાવથી, શંકાપદોમાં ગણાયા ગયા છે; અને ભક્તિના શુદ્ધ સનાતન રૂપ ઉપર, સ્વરચિ વા સ્વકલ્પના અનુસાર કેટલાંક રંગપુટો અર્પી દેવામાં આવ્યા



છે; અને તેમ કરતાં, ભક્તિના પરિણામી ભાવોને ભક્તિભાવનાં કારણો માનવાની અક્ષમ્ય ભૂલો કરાઈ છે. એવો કંઈક પ્રકાર નરસિંહ, દયારામ, આદિ અન્ય કવિભક્તો સંબંધી લખાવલા લેખોમાં પણ ન્યૂનાધિક અંશે થયેલો સ્પષ્ટ જણાય તેમ છે.

(સાધન વિભાગ.) એ સાધનોના બે પ્રધાન ભાગ થાય એમ છે. (૧) પ્રાચીન (૨) અર્વાચીન. તેમાં પ્રાચીન પણ દ્વિપ્રકારક છે (૧) શુદ્ધ ઐતિહાસિક અને (૨) ઇતકથાન્નિમૂલક, ભક્તતાદિઓએ લિખિત. તેમ અર્વાચીન પણ દ્વિપ્રકારક છે. (૧) ઇતિહાસવિદ્-લિખિત અને (૨) અર્નૈતિહાસિકાથી ગતાનુગતિક ન્યાયથી લિખિત.

(૧-૧) મીરાંબાઈ સ્ત્રી હોવાથી તત્સંબંધી શુદ્ધ ઐતિહાસિક ભાગ અલ્પ ઉપલબ્ધ થાય છે. આપને અકબરી તથા જહાંગીરનામામાં તેનું નામ નથી. પરંતુ તેના પુરુષ જાતીય સંબંધીઓનું બહુ ઇતિવૃત્ત સંરક્ષિત છે અને તેથી તેના જીવનના બહુ અંશે તેના સહાયનિરાસક પ્રકાશ પડી શકે છે. એમાં મારવાડ તથા મેવાડના ઇતિહાસ છે.

(૧-૨) એમાં (૧) મીરાંબાઈનાં કેટલાએક પદો મુખ્ય છે. એ પદોમાં ઘણાં મીરાંબાઈનાં નહિ એવાં તેના નામથી નીરહીર-ન્યાયથી સંમિશ્રિત થયાં છે. વળી કેટલાંએક જ્ઞાનુભવમૂલક દિશે છે. પરંતુ તેવાં ઘણાં કલ્પિત છે. (૨) પછી નામાજી કૃત મક્તમાલ સ. ૧૭૦૦) તથા (૩) તે ઉપર પ્રિયાદાસ કૃત ટીકા (સં. ૧૭૬૯) છે તે છે. મીરાંબાઈના સમયપછી તે લગભગ ૧૭૫ વર્ષે રચિત છે. ભક્તિમાહાત્મ્ય એ એઓનો પ્રધાન ઉદ્દેશ હોવાથી એમાં અદ્ભુત પ્રસંગો અધિક છે.

(૩-૪) દયારામકૃત મીરાંચરિત્ર અને રાધાબાઈકૃત મીરાં માહાત્મ્ય (સં. ૧૯૦૦) છે, પરંતુ તે બહુધા ભક્તમાલ આદિને અનુસરે છે.

(૫) દયારામકૃત ભક્તવેલ (૬-૨૧)માં વિવિધાનનો ઉલ્લેખ છે.

(૬) રાધાકૃષ્ણદાસકૃત ભક્તનામાવનિમાં તેનું નામ છે.

(૭) દયાબાઈ-નામે એક સાધ્વી ભક્ત સં. ૧૭૬૫ થી ૧૮૧૮ સુધીમાં ઘઈ ગઈ છે. તેણે પોતાના વિનયમાલિકા નામે ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે—

ગિરીકા પ્યાલા ઘોરકે, રાણા ભેળ્યો છાન;

મીરાં અચરો રામ કહી, હોગયો સુધાસમાન. ૯૨

(૮) ધના ભક્તનાં 'રામપ્રણય વાગ્યાં હોય તે જાણે' એ પદમાં રાણાજીએ ખડક તાણવાની તથા ઝેરનો પ્યાલો મોકલ્યાની વાત છે.

(૯) ચંદ્રદત્તકૃત સંસ્કૃત ભક્તમાલમાં ૧૨૬ સર્ગ છે. તે મુખ્યત્વે હિંદી ઉપરથી છે.

દ્વિતીય વર્ગના પ્રથમ વિભાગમાં અર્થાત્ અર્વાચીન ઇતિહાસવિદોથી લિખિત લેખોમાં કેલકમમાં પ્રથમ (૧૦) કર્નલ ટોડકૃત રાજસ્થાન (સં ૧૮૮૫) છે. સ્વલેખનાં વસ્તુ સમૃદ્ધીત કરવામાં કર્નલ ટોડે અત્યત શ્રમ લીધો હતો, પરંતુ તે વસ્તુસમર્પક પ્રધાને ભાટચારણાદિ હતા તેથી તેના ઇતિહાસમાં કેટલાએક સ્થલે ભ્રાંટી ભૂલો રહી ગયેલી છે. મીરાંબાઈને રાણાકુંભની પત્ની લખવામાં એવો પ્રકાર થયો છે.

એના પછીના બહુ લેખિકાએ આ વિષયમાં તેનું અંધ-ન્યાયથી અતુસરણ કર્યું છે તે ખેદવિષય છે.

એ રાજસ્થાનમાં મીરાં સંબંધમાં માત્ર અગીઆરેક પંક્તિ છે, અને તેમાં પતિ સાથે અણુબનાવની વાત નથી.

(૧૧) શિવસિદ્ધકૃત 'શિવસિદ્ધ સરોજ' નામક એક હિંદી મુલાપિતસંગ્રહ છે. તેમાં હિંદી કવિઓનાં ચરિતાદિ પણ આપ્યાં છે. તેમાં મીરાંનું જીવન લખાયું છે. તે બહુ અશુદ્ધ છે. પરંતુ તેમાં કેટલીએક દંતકથાઓ સંગૃહીત થઈ છે.

(૧૨) બાણુ કાર્તિકપ્રસાદ ખત્રીએ સં. ૧૯૫૫ માં 'મીરાંબાઈના જીવન ચરિત પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું અને તેની દ્વિતીયાવૃત્તિ સં. ૧૯૬૦ માં પ્રકટ થઈ છે, પણ તે લેખ માત્ર કલ્પિત પદાનુસારિ હોવાથી મોટે ભાગે અનૈતિહાસિક છે.

(૧૩) મુન્શી દેવીપ્રસાદે સં. ૧૯૫૫ માં 'શ્રીમતી મીરાંબાઈના જીવન ચરિત નામે એક લઘુ લેખ પ્રકટ કર્યો. તે અતિ પરિશ્રમપૂર્વક બહુ શોધ ખોળથી રચાયે છે અને તેમાં મીરાંના કાલ તથા સંબંધીઓ સંબંધી અનેક ભ્રમોંશો દૂર કરાયા છે.

વર્તમાનમાં હિંદુસ્થાનમાં આર્ય યથાર્થ સાહિત્યસેવકોના જે અલ્પ વર્ગ છે. તેમાંનું એક મુન્શી દેવીપ્રસાદજી છે. તેઓ મારવાડની રાજધાની જોધપુરના ન્યાયાધીશ (મુન્સીફ) છે, અને સેવા સમયથી જેવું કાલનો ઉપયોગ ઇતિહાસ-અભ્યાસમાં વ્યતીત કરે છે. તેઓ તે સારું ઉપયોગી સંસ્કૃત, ફારસી, ઇંગ્લિશ આદિ ભાષાઓનું સારું જ્ઞાન ધરાવે છે 'મહકમે તવારીખ મારવાડ' નામે સંસ્થા જોધપુર રાજ્યતંત્રના અગમાં છે, તેના મુખ્ય સભાસદ છે. તેઓએ શાહજહાંન નામા, ઔરંગઝેબ નામા, આદિ અનેક ભૈના મોટા ઐતિહાસિક લેખો પ્રકટ કર્યા છે.

— મીરાંબાઈનું ઇતિહાસ મેળવવા તેઓએ ચિત્તોડ, ઉદેપુર, જોધપુર આદિ સ્થળોએ તેમજ તત્રત્ય વિદ્વાનો સહ પત્રદ્વારા ચર્ચા કરી, પછી ઉપર લખેલો લેખ પ્રકટ કર્યો છે. અને તેમાં બહુ ઐતિહાસિક પ્રકાશ ઉપરાંત બહુ ભ્રાંતવિષયોનું અપાકરણ કર્યું છે. તેથી શ્રીમતી મીરાંબાઈના પ્રસ્તુત ચરિતમાં તે પ્રધાન-આધાર-ભૂત થયો છે.

(૧૪) એ જ મુન્શી દેવીપ્રસાદજીએ ઉપરના ચરિતનું સંક્ષિપ્ત ચરિત રચ્યું, 'મહિલામૃદુવાણી' નામે ગ્રંથમાં આપ્યું છે.

દ્વિતીય વર્ગના દ્વિતીય વિભાગમાં પ્રાયઃ મીરાં સંબંધમાં લખનાર સર્વ ગુજરાતી તથા ઇંગ્લિશ લેખિકા આવે છે.

(૧૫) કવિ નર્મદાશંકરે લિખિત મીરાંબાઈ નર્મગદ્યમાં જણાવ્યું છે. તે પ્રો. વિલ્સનના લેખ, રાસમાળા, દવારામ, મરાઠી કવિ ચરિત્ર અને મીરાંના પદ ઉપરથી લખાયું છે. પરંતુ ઐતિહાસિક અંશોમાં તે ગતિનુગતિક છે અને મીરાંની કવિતાસંબંધમાં અભિપ્રાય અપૂર્ણ સામગ્રી ઉપરથી રચાયેલો છે.

(૧૬-૧૭) મગનલાલ નરોત્તમદાસ પટેલ કૃત મહાજન મંડલ તથા ભક્ત પ્રકાશમાં જીવનચરિત આપ્યું છે. તે દંતકથાઓથી પૂર્ણ હોઈ કલ્પિત વર્ણનોથી પૂર્ણ કર્યું જણાય

અને તેનું મૂલ કાઈ જંગલી લેખ ઉપરથી હોય એમ તેની લેખન શૈલી ઉપરથી જ જણાય તેમ છે.

(૧૮) વિશ્વનાથ કેશવજી ત્રિવેદી કૃત સતી મંડલમાં પણ લખાવડો લેખ તેવો જ છે.

(૧૯) તતઃપર તા. ૨૩ મે ૧૯૦૩ ના મુંબાઈ સમાચારમાં એક લેખ પ્રસિદ્ધ હતો. પરંતુ બહુ ખેદપુરઃસર લખનું પડે છે કે, તે વિષયના લેખકે તેનું સર્વસ્વ ઘી દેવીપ્રસાદના નિબંધમાંથી લીધા છતાં, હાલના આપણા કેટલાએક લેખકોની તુલ્ય મૂલ્યનો સ્વીકાર કે ઉલ્લેખ પણ કર્યો નથી, અને નવીન શોધનો આડંબર દર્શાવ્યો એવી ક્રિયાઓ કૃતદ્યતાના નામને જ યોગ્ય છે.

(૨૦) ‘ધ ઈન્ડિઅન એરીકવેરી’ આગષ્ટ ૧૯૦૩ ના અંકમાં (પૃ. ૩૨૯-૩૩૫) મ. મેકાલિફે (M. Macauliffe) લખેલો એક લેખ છે. તે બહુ વિસ્તૃત છે. યુ. એ. લેખનો મુખ્ય આધાર હિંદી ભક્તમાળ તથા નાગરીદાસ કૃત (હો.) પદપ્રસંગ-લા હોવાનું અનુમાનાય છે.

(૨૧) રા. રા. ન્હાનાલાલ દલપતરામ એમ. એ. એ ગુર્જર સાક્ષર જયંતી નિમિત્ત ‘મીરાંબાઈ’ નામે એક લેખ લખ્યો હતો. (તે ‘વસંત’ સં. ૧૯૫૯ આવણુ બાદ્રપદ પુ. ૨ ૬-માં પ્રકટ થયો છે.) આરંભમાં પૂર્વોક્ત મુંબાઈ સમાચારવાળા લેખમાંના ઐતિહાસિક અંશોનું સત્યત્વે ગ્રહણ કરી, પછી મીરાંનું જીવન આલેખતાં દયારામ તથા કુત્રિમ હોનું આલંબન કરી અનેક મિથ્યા સંકલના કરી છે. તેથી એમાં તત્ત્વગ્રાહ કરતાં ગાંડંબર અવિક છે.

(૨૨) તતઃ રા. રા. આનંદશંકર ધ્રુવે વસંતમાં (પુ. ૪. અં. ૭. ૮) સં. ૧૯૬૧ ના આવણુ તથા બાદ્રપદના અંકોમાં ‘નર્સિસ અને મીરાં’ એ શીર્ષકે એક લેખ પ્રકટ કર્યો. એમાં મીરાંના અદ્ભુત ચરિત તથા કૃતિઓમાં આવિર્ભૂત ભક્તિભાવ કયાંથી પ્રાદુર્ભાવ પામ્યો, એ સંબંધમાં કેટલાએક ગતાતુગાતિક તથા આરોપક લેખકોના મતોનો ઉલ્કૃષ્ટ િતિએ નિરાસ કરી મૂઝાવેપણુ કર્યું છે. લેખનકલાના અનેક અંશોમાં એ લેખ એકદંટતા ધારણુ કરે છે.

(૨૩-૨૪) રા. રા. બાલુસુખરામ નિર્મળસુખરામ મેહેતાએ પ્રથમ વસંત સં. ૧૯૬૪ આપાદ, આવણુ (પુ. ૭. અં. ૬. ૭.) માં “મીરાંબાઈ” નામે લેખ પ્રકટ કર્યો હતો. અને તેને જ વિસ્તારી રાજકોટમાં તૃતીય ગૂર્જર સાહિત્ય પરિષદમાં (તા. ૨૦ નવેમ્બર ૧૯૦૯) એક નિબંધ ‘મીરાંબાઈ ને તેની કવિતા’ નામકે મોકલ્યો હતો. તે ‘વસંત’ ના સંવત ૧૯૬૬ ના માધ, ચૈત્ર તથા વૈશાખ ના અંકોમાં પ્રકટ થયો છે. એ લેખ સંબંધમાં આ શોચનીય છે કે, પૂર્વોક્ત સત્ય ઇતિહાસપ્રકાશક લેખો વિદ્યમાન હોતા સતાં, તેઓ તે સામગ્રીનો વિવેકપૂર્વક ઉપયોગ કરી શક્યા નથી, અને તેના અભાવે સર્વત્ર સંશયાત્મકતા પ્રકાશી છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ એક સ્થલે ‘દેવીપ્રસાદ મીરાંને જ્યમલની પુત્રી લખે છે.’ ‘કબીર સાહેબ અને મીરાંએ એક બીજાની સ્તુતિ ગાઇ છે’

‘માતાપિતાની આજરુ ખાતર (મીરાં), પરિણ્યાં હતી’ આદિ અક્ષર્ય અશુદ્ધિઓને તથા વિચારોને અવકાશ આપ્યો છે, અને કેટલાએક ખોટા અંશો ખરા અને ખરા અંશો ખોટારૂપ મનાઈ ગયા છે.

(૨૫) ઇંગ્લીશ East and West ના ૧૯૧૦ ના વર્ષના આગસ્ટના અંકમાં એક ઇંગ્લીશ લેખ ભરત્યના દનૈયાલાલ મ. મુનશીએ MIRABAI the POETESS of GUJARAT પ્રકટ કર્યો છે. તેમાં પ્રાધાન્યે મીરાંની કવિતાની પ્રશંસા છે.

(૨૬) આર્ય રમણીરત્ન ભાગ-૧-દ્વિતીમાં નારાયણ હેમચંદ્ર કૃત છે. એ દ્વાર્ધ બંગાળી લેખનું ભાષાન્તર જણાય છે, અને તેમાં બંગાળી લેખોની રીતિ અનુસાર વસ્તુતત્વ કરતાં વાગાડંબર અધિક જણાય છે.

એ ઉપરાંત મીરાંબાઈ સંબંધમાં (૨૭) એચ. એચ. વિન્સન કૃત RELIGIOUS SECTS of the HINDUS, (૨૮) ડી. ટ્રિયરસન લિખિત VERNACULAR INDIAN LITERATURE (૨૯) રા. એવર્ધનરામકૃત CLASSICAL POETS of GUJARAT, (૩૦) રામ સુરજસિંહની ભક્તમાળા, (૩૧) નાગરીદાસજીની પદ્યસંગ્રહ માળા, (૩૨) સંદ્રેશ હિંદુ કોલેજ મેગેઝીનમાં એની ખેસદનો એક લેખ, (૩૩) મનમુખરામ કૃષ્ણમુખરામ મેહેતાકૃત ગુજરાતના કવિઓ અને તેમની કવિતા, આદિમાં ન્યૂનાધિક છે, પરંતુ તેમાં વિશેષે લક્ષ્ય કંઈ નથી.

(૩૪) એ ઉપરાંત મીરાંબાઈની ગિરિધરજીની મૂર્તિ સંબંધમાં તેના મંદિરોદ્ધાર સારુ વિનંતિ પત્ર શ્રી પ્રયાગ રાજમાં પ્રકટ થતા હિંદી પત્ર ‘અબ્યુદય’માં (તા. ૧૭ માર્ચ. ૧૯૧૦ માં) પ્રકટ થયું હતું. તે વિરુદ્ધ ‘ઇતિહાસ પ્રેમી’ની સહીથી એક લેખ મુંબાઈમાં પ્રકટ થતા હિંદી પત્ર ‘વ્યક્ટેશ સમાચાર’ (તા. ૨૦ મે. ૧૯૧૦) માં તથા ‘અબ્યુદય’ (૨૨ મે. ૧૯૧૦) માં પ્રકટ થયો હતો. તત્પરંપુ પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસવિદો મુન્શી દેવીપ્રસાદે (અબ્યુદય. તા. ૭ જુલૈ ૧૯૧૦) તથા પંડિત ગૌરીશંકરે (અબ્યુદય. ૨૪ જુલૈ ૧૯૧૦ ના અંકમાં) એ સંબંધમાં પોતાના અભિપ્રાય પ્રકાશ્યા હતા. પશ્ચાત રા. મહાવીરસિંહ મંત્રી, સનાતન ધર્મ પ્રવર્ધની સભા, કાનપુર-એઓએ પોતાના મતને તેથી પુષ્ટિ મળી ગણી પુનઃ મંદિરોદ્ધાર સારુ આર્યના, વ્યક્ટેશ સમાચાર (તા. ૧૬ સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦) તથા અબ્યુદય (તા. ૨૫ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૦) માં પ્રકટ કરી હતી. આ લેખના ‘ગિરિધર મૂર્તિ’ સંબદ્ધ ભાગમાં એ વિષય ઉપયોગી થયો છે.

એ સાધનસામગ્રીને આશ્રીને મીરાં બાઈનાં ચિરિતનો આરંભ કરતાં પૂર્વે તેનાં પિતૃકુલ (પીયર)નું સ્થાન ‘મેડતા’ તથા તેના શ્વશુરકુલ (સાસરા)નું સ્થાન ‘ચિતોડ,’ અને વિવાદમરત મીરાંબાઈની શ્વશુરકુલમાં સ્થિત સંબંધમાં યથાર્થ ઉદાપોહ કરી શકાય, તે સારુ તેનાં પિતૃકુલ તથા શ્વશુરકુલ મધ્યેના સંબંધ એ જાપનીય છે. કારણ મીરાંનું પિતૃકુલ વૈષ્ણવ હતું અને શ્વશુરકુલ શૈવ હતું. વસ્તુતઃ ઉભય કુલો મધ્યે વિવાદ

સંબંધો પૂર્વે થયા હતા, વર્તમાનમાં પણ જ્યાં છે, પણ ધર્મભેદ એ તેવા સ્થળોએ વિગેરેનું કારણ બન્યાં નથી.

(મીરાંબાઈનું પિતૃગૃહસ્થલ) મેડતા—

જોધપુરથી પૂર્વ દિશામાં આશરે ૩૫ કોશ ઉપર અજમેરના માર્ગ ઉપર છે. એ મારવાડ રિયાસત (રાજ્ય) ના જોધપુર વિભાગના મેડતા પરિગણ (પરગણા) નું મુખ્ય શહેર છે. ત્યાં હાલ ખસના પંખા, કનાત, પડદા, પ્યાલા, રકાબી, સુરાહી, શેતરંજ, સાણ, માટીનાં રમકડાં, હાથીદાંતનાં બટન, પંખાની ડાંડીઓ, આદિ વધાર્યો સુશોભિત નિર્માય છે. પ્રાચીન શિલાલેખોમાં તેનું નામ 'મેડંતક' લિખિત છે. જોધપુરમાં વિ. સં. ૮૯૪ નો પ્રતીકાર બાઉકનો શિલાલેખ છે તેમાં

રાજવાની સ્થિત યસ્ય મહામેઢન્ટકં પુસ્મ ।

એમ છે. એમ કહેવાય છે કે પ્રથમ એ પુર પરમારવંશીય રાજા માન્ધાતાએ સ્થાપ્યું હતું. જે ઉપરથી તે 'માન્ધાતપુર' (અપ્રજ-મેડતા) કહેવાતું. એ મહાપુર કાળબળે ઉડ્ડ થયું હતું. તેને જોધપુરસ્થાપક રાવ જોધાજીના એક પુત્ર દુદાજીએ (સં. ૧૫૧૮) (સં. ૧૫૪૪?) પુનઃ સનાય કર્યું. ત્યાં મુખ્ય ઉપાસ્ય દેવ રૂપે શ્રી ચતુર્ભુજજીનું એક વિશાલ સુંદર મંદિર છે તે અજી પણ સુરક્ષિત છે. સર્વ મેડતીઆ રાહોડ તેને પોતાના ઇશ્વર માને છે. મેડતાના એ પુત્ર. સ્થાપક રાવ દુદાજીના વંશજો મેડતીઆ રાહોડ નામક ઉપજાતિવંશી પ્રસિદ્ધ થયા. રજપુતાનામાં તેઓની મોટી સંખ્યા છે, જેઓ વીરતા તથા વૈજ્ઞાનિક સારુ બહુ પ્રસિદ્ધ છે.

મેડતાથી અજમેર સુધી વીશ કોશના ઘેરામાં જે પ્રદેશ છે, તે મીરાંબાઈના ચરણપ્રસાદથી 'મીરાંબાઈકા દેશ' એમ પણ ઓળખાય છે.

(મીરાંબાઈનું શ્વશુરગૃહસ્થલ) ચિત્તોડ—

મેવાડમાં ચિત્રકૂટ નામે એક ખંડક પર્વત છે, તેના તલમાં ચિત્તોડ ગામ છે અને ઉપરિ પ્રદેશમાં ચિત્રદુર્ગ (ચિત્તોડ) નામે કિલ્લો છે. એ મીરાંબાઈના શ્વશુર કુલનું નિવાસ-સ્થાન હતું. તે સમયે ઉદેપુર સ્થપાયું ન હતું; તેથી મીરાંબાઈસંબંધમાં લેખ લખતાં કટલાએક ઉદેપુર નામથી વ્યવહાર કરે છે એ બહુ અનુચિત છે. એ ચિત્રકૂટ ઉપર શનુઓનાં બહુ આક્રમણ થયા હતાં અને અંતે સંવત ૧૬૨૪ માં અકબરે તેને જિતી લીધું ત્યારથી રાજધાની રૂપે તેનો ત્યાગ કરાયો.

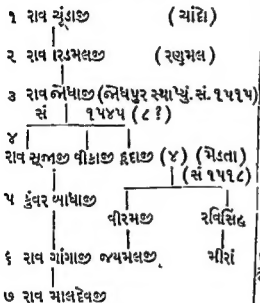
મીરાંબાઈના પિતૃકુલ તથા શ્વશુરકુલ વચ્ચે પ્રાચીન પરંપરાગત સંબંધ—

મીરાંબાઈનું પિતૃકુલ જોધપુરના રાહોડ વંશજોના અંગજૂત મેડતીઆ રજપુતોમાં હતું અને પતિકુલ ચિત્તોડના શુદ્ધલોત વંશમાં હતું. એ ઉભય કુળો મધ્યે વિવાહ સંબંધ બહુવાર થયો હતો. એ ઉપર લક્ષ ન રહેવાથી અથવા એના અગ્નાનથી મીરાંબાઈના પત્નીધર્મને બહુ લેખકોએ સ્વકપોવકલ્પિત તકો પુરત્તર કરી કનકિત કર્યો છે. એ

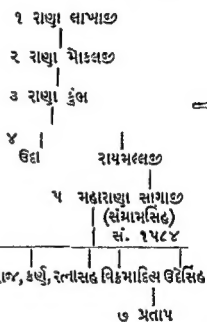
અમ્મનના નાશ સારુ મુનશી દેવીપ્રસાદના દેખ ઉપરથી એ ઉલ્લેખકુલ વચ્ચે નાનાવિધ સંબંધદર્શક ઐતિહાસિક ભાગ કંઈક વિસ્તારથી અત્ર સાબાર અવતરાય છે.

મેડતીઆ તથા ગુહિલોત કુતો મધ્યે જે વિવાહ સંબંધો થયેલા, તેઓમાં મીરાંબાઈનો બોજરાજ જેડેનો વિવાહ સમ્મત હતો. એ સંબંધોનો મુબોધ થવા ઉલ્લેખકુલની વંશાવલિ અત્ર અપાય છે.

### જેધપુરીય રાઠોડ વંશ



### ચિત્તોડનો ગુહિલોત વંશ



એમાં રાઠોડ ચૂંડાજી (જેને બાન્તિથી કહી કહી ચાંદાજી એમ લખેલ છે) એ સં. ૧૪૫૨માં મારવાડની જુની રાજધાની મંડોરને મુસલમાનોના પરાજય કરી છતી લીધું, અને ત્યાં રાઠોડોનું નવું રાજ્ય સ્થાપ્યું. તેમને એક કુમારી હંસકુમારી નામે હતી, તે મેવાડના રાણા લાખાજીને (૧) પરણાવી.

(૨) તેની સાથે કુંવર રિડમલજીને ચિત્તોડ મોકલ્યો. રાણા લાખાજીએ પોતાની કુમારી તેને પરણાવી બહુ માન આપ્યું હતું.

રાવ ચૂંડાજીએ મરણ સમયે મંડોરનું રાજ્યાસન પોતાના એક નાના કુંવર કાનાજીને સોંપ્યું અને કાનાજી પછી તેનો નાનો ભાઈ 'સત્તા' ગાદી ઉપર બેઠો.

રિડમલજીએ પોતાના ભાણેજ રાઉલ (રાવલ) મોકલજીના સૈન્યનું સાહાય્ય લઈ 'સત્તા' કનેથી મંડોરનું રાજ્ય ખુંચવી લીધું. એવામાં એક ખવાસને હસ્તે મોકલજીનું મૃત્યુ થયું. તે ખવાસને રિડમલજીએ મારી રાણા કુંભાજીને ચિત્તોડની ગાદી ઉપર બેસાડ્યા. રાણા કુંભનું વય અર્ધ હોવાથી તેની માતૃશ્રીએ રિડમલજીને બહુ સન્માનથી યોજાવી

ચિત્તોડમાં રાખ્યા, અને રાજપ્રતિનિધિ (Regent) નિમ્યા. પરંતુ રિડમલજનાં કેટલાં-એક કૃત્યો એવાં થયાં જણાયાં કે, તેથી રાજમાતાને, કુંભને તથા મેવાડના કેટલાંએક પટવતો (સરદારો)ને સંશય થયો કે, રિડમલજ મેવાડનું રાજ્ય ખચાવી પાડશે. તેથી એક રાત્રિએ સૂતેલા રિડમલજ ઉપર તેઓએ ગ્રસ્ત આક્રમણ કરી તેઓને મૃત્યુવશ કર્યાં.

રિડમલજના પુત્ર જોધાજી નાશી ગયા. પરંતુ મેવાડીઓએ તેમનું અતુલમન કર્યું અને મંડોરની ગાદી પણ સ્વહસ્તગત કરી.

જોધાજીએ નિરાશાથી અભિભૂત ન થતાં પૌરુષપૂર્વક બાર વર્ષ સૂધી યુદ્ધ કર્યું, અને અંતે સંવત્ ૧૫૧૧ માં મારવાડમાંથી શુહિલોતોનો પગ કાઢવામાં તે વિજયી થયા, એટલું જ નહિ પરંતુ મેવાડના નિખિલ પ્રદેશને છુટી લઈ પિતૃવૈરનું સંતર્પણ કર્યું. વળી રાણા કુંભને કુંભલમેરના દુર્ગમાં (કામલમેરમાં) ઘેરી લીધા ત્યારે કુંભે સ્વપુત્ર ઉદય (ઉદાજી)ને મોકલી સધિ કરી અને સ્વસંબંધિની કાઠ કુમારી સાથે જોધાજીનો વિવાહ કર્યો, (૩) અને થોડોક પ્રદેશ પણ અર્પિત કર્યો.

એ પરાક્રમી રાવ જોધાજી સંવત્ ૧૫૧૫ માં વર્તમાન 'જોધપુર' સ્થાપી વસાવ્યું. ૮  
રાણા કુંભને તેના કુપુત્ર ઉદયે રાજ્યલોભ (અસીરહીસ) થી પરલોકવાસી કર્યો. પરંતુ તે પિતૃધાતક (Patricide)ને અતિ લય ઉત્પન્ન થયું કે, જેમ મહાવીર જોધાજીએ રિડમલજનું વૈર લીધું, તેમ આ કુકૃત્યનું પણ લેશે. તેથી તેણે જોધાજીને પ્રસન્ન રાખવા અજમેર અને સાંભરનાં પરગણાં સમર્પી દીધાં.

સંવત્ ૧૫૨૮ માં મેવાડના પટવતોએ (પટાવત)—સરદારોએ હતક. (હત્યારા) ૯  
હિદાજીને પદબ્રષ્ટ કરી, રાણા રાયમલ્લને સિંહાસનારૂઢ કર્યાં.

રાઠોડ જોધાજીએ સંવત્ ૧૫૪૧ માં શુહિલોત રાણા રાયમલ્લના કુંવર સાંગાજીને પોતાની બે પ્રપૌત્રી (જેમાં એક કુંવર વાધાજીની પુત્રી ધનબાઈ જે ભોજ, કર્ણ, રત્નસિંહની માતા થઈ) પરણાવી (૪); અને કંઈક સમય પછી શુહિલોત સાંગાજીએ પોતાની એક પુત્રી રાઠોડ જોધાજીના પ્રપૌત્ર ગાંગાજીને દીધી. (૫). (રાજપૂતોમાં પોતાની બહેનની શોક (સપત્ની, હાં. સોતન) ની પુત્રી પરણવામાં બાધ ગણાતો નથી.

એ મહા પરાક્રમી રાવ જોધાજી (૩) બહોતેર વર્ષની વયે સંવત્ ૧૫૪૫ માં સ્વર્ગસ્થ થયા. તે વેળા ચિત્તોડમાં રાણા રાયમલ્લ (૪) સિંહાસનસ્થ હતા. ૧૦

એ રાણા રાયમલ્લે પોતાની એક પુત્રી, એ રાવ જોધાજીના એક પુત્ર દુદાજીના ન્યેષ્ઠ પુત્ર વીરમજીને પરણાવી હતી (૬). અને ત્યાર પછી પ્રસ્તુત, રાવ દુદાજીની પૌત્રી મીરાંબાઈ રાયમલ્લજીના પૌત્ર ભોજરાજ જોડે (૭) સંબંધ થયો. એ વૈવાહિક સંબંધ સમમ હતો.

એ ઉપરથી જણાશે કે, ઉભય કુલો પરસ્પરના ધર્મે વીરતા આદિ ગુણોથી અત્યંત પરિચિત હતાં; અને એથી મીરાંબાઈ ધર્મસંસ્કારોની બિનતા હોવાથી આરંભમાં જ સ્વશુર કુલવી ભેદ થયો, એ કેટલું કાષ્ઠપનિક અને અસત્ય છે. ૧

મીરાંબાઈનાં જન્મસ્થળ અને જન્મકાલ—<sup>f</sup>

મેડતાના પુત્રસ્થાપક રાવ દુદાછના નાના પુત્ર રત્નસિંહને મેડતા તાબાનાં કુડકી, વાજેશી આદિ બાર ગામ 'જુનાઈ' માં મળ્યાં હતાં. તેમાંના કુડકી (ચોકડી ? મ. મ. બાની) ગામમાં મીરાંબાઈનું જન્મ થયું હતું.

તેના જન્મકાલ સંબંધમાં વિવિધ મત છે. તે સર્વે અનુમાનપૂર્વક છે. કેટલાએક કબીરનાં કેટલાએક પદોમાં મીરાંનું નામ જોઈ, કબીરના પહેલાં તેનું અસ્તિત્વ માન્યું છે; પરંતુ કબીરનાં તેવાં પદો ક્ષેપક જણાયાં છે. કેટલાએક તેને રાણા કુંભની ધર્મપત્ની માની લઈ તે અનુસાર કાલગણના કરી સંવત ૧૪૭૫ થી ૧૫૨૬ નો સમય માન્યો છે. પરંતુ એ સંબંધની માન્યતા આન્તિમૂલક હોવાથી તે દાક્ષનિર્ણય ખોટા છે.

બાણુ કાર્તિકપ્રસાદે તેનો જન્મકાલ સંવત ૧૬૭૫ જણાવ્યો છે. પરંતુ તેનો આધાર જણાતો નથી.

કેટલાએક જીવ ગોસ્વામી તથા અકબર બાદશાહાદિના સમાગમના પ્રસંગે લક્ષમાં રાખી, સંવત ૧૬૦૦ માં મીરાંની વિદ્યમાનતા માને છે. તે પ્રસંગે સત્ય વા અસત્ય હોય, તો પણ અગાઉ ચર્ચાશે. તેમ મીરાં ભોજરાજની પત્ની હતી, એ ભાગને અવગણી તેનું અસ્તિત્વ સંવત ૧૬૦૦ માં નિશ્ચિત થાય છે અને તે ઉપરથી તેનો જન્મકાલ કેટલાએક લેખકોએ આશરે સંવત ૧૫૭૩ માં અનુમાન્યો છે.

કેટલાએક વળી મીરાંનો જન્મ સં. ૧૫૫૫ થી ૧૫૬૦ સૂધીમાં માની, સં. ૧૫૭૩ ને મીરાંના વિવાહકાલનું વર્ષ માને છે; અને તેમ માનનારી સંખ્યા અધિક છે.

મીરાંબાઈનો વાલ્યકાલ—

તેની બાલ્યાવસ્થામાં જ તેનાં માતૃશ્રી પરલોકવાસી થયાં હતાં; તેથી પિતામહ દુદાછએ તેને પોતાની પાસે રાખી તેનું પાલન વર્ધન કર્યું હતું. રાવ દુદાછના એક પૌત્ર જયમલ્લજી નામક હતા. તે પણ મીરાંની સહ સંવર્ધિત થયાનું અનુમાનાય છે. રાવ દુદાછ પરમ વૈષ્ણવ અને શ્રી ચતુર્ભુજના પરમ ભક્ત હતા. એથી એ ધર્મના સંસ્કારો એ ઉભય બાલકો ઉપર બાલ્યાવસ્થા નામક સંસ્કાર્ય અવસ્થામાં જ દઈ પડ્યા હતા. તેના પરિજીવમાં મીરાં અને જયમલ્લ એઓના મધ્યમાવસ્થાનાં ચરિતો ભક્ત જીવનના આદર્શ રૂપ થયાં અને તે ઉભય ભક્તમાલામાં અક્ષરૂપ (મણિકો) થયાં છે.

દયારામ, આદિ કેટલાએક મીરાંને જયમલ્લની પુત્રી લખી છે, તે ઐતિહાસિક ભ્રમવશાત્ છે.

મીરાંબાઈનો વિવાહ—

ઉપર દર્શાવ્યું છે તેમ રાઠોડવંશની પ્રચલિત રીતિએ તથા રાજપૂત કુલોમાં મહારાણાજીના કુલની શ્રેષ્ઠતાથી, મીરાંનો વિવાહ સંબંધ ગુહિલોત્તર વંશની વ્યક્તિ જેડે બાંધવા તેના પિતા રત્નસિંહની ઇચ્છા થઈ અને તે સંબંધ અપૂર્વ પીરત્વથી સુપ્રસિદ્ધ ચિત્તોડના રાણા સાંગાજીના જ્યેષ્ઠ પુત્ર ભોજરાજ સહ કર્યાં. વિવાહ સંસ્કાર નિવૃત્ત થતાં તે



રાજપૂતોના કુલાચારનુસાર સ્વપતિ સાથે ચિત્તોડ ગઈ. આ વિવાહ સંબંધથી મીરાંબાઈ યથાકાલ મેનાડના મહારાજ્યની મહારાણીનું પૂજ્ય પદ (જે તે સમયમાં પણ અત્યંત અતિથાકુલ ગણાતુ તે) પ્રાપ્ત કરત. પરંતુ ઈતિ.પર દર્શાવાશે તેમ એથી પણ ઉચ્ચતર પદ પ્રાપ્ત કરવાનું તેના ભાગ્યમાં નિર્મિત હતુ

(પદ પ્રસંગમાલા (સં. ૧૮૦૦) માં મીરાંને રાણાજીના નાનાભાઈની વધૂ લખી છે, તે ભ્રમભૂયક છે)

રાજપૂતોમા શ્વશુરકુલમાં રાણીઓનું નામ ગ્રહણ કરાતુ નથી. પરંતુ તેઓના બાપ-દાદાના કુલ વા ગામના નામથી બોલાવાય છે. તે અનુસાર ચિત્તોડમાં મીરાંબાઈ 'મેડ-તણીજી'ના નામથી ઓળખાતી.

આ વિવાહ પ્રસંગમાં મીરાંબાઈનું રાણાકુંભની રાણી હોવાનું તથા શ્વશુરગૃહે પહોંચતાં દેવપૂજા નિમિત્ત વિરોધ થવાની કથાઓ પ્રચલિત છે. પરંતુ તે ઇતિહાસથી અનવગ્નિત હોવાથી તેનો ઉલ્લેખ અત્ર ન કરતાં ફક્ત વિભાગમાં કરાશે.

### પતિમૃત્યુ—

મીરાં શ્વશુરકુલમાં ગયા પછી શિષ્ટાચારનુસાર ઇષ્ટદેવ તથા પતિદેવની ભક્તિમાં પ્રણયણા રહી સ્વજીવન વ્યતીત કરતી હતી. પરંતુ આરબ્ધવશાત્ તેનાપૂજ્ય પતિ ભોજરાજ મહારાજ કુમારનું પદ ભોગવતાં જ કાલવશ થયા. મીરાંના જીવન ક્રમને પરિવર્તન કરનાર એ વૃત્તાંતનો યથાસ્થિત સમય પ્રમાણપૂર્વક ઉપબન્ધ થતો નથી તથાપિ ઐતિહાસિકોનું અનુમાન છે કે, તે સંવત્ ૧૫૭૩ થી ૧૫૮૩ ની મધ્યમાં સભવે છે.

### મીરાંબાઈના ગુરુ—

સંત રૈદાસ મીરાંના સદ્ગુરુ હતા, એમ મીરાંનાં કેટલાંએક પદો ઉપરથી જણાય છે. જીવણ ભક્તે પણ લખ્યું છે કે—

ઝાઝ પખાજ વેણુ વાજ્યાં ઝાલરને ઝણકાર,  
કાશીનગરના ચોકમાં, મને ગુરુ મળ્યા રોહીદાસ.

પરંતુ તેમાં સંત કબીરના પદોની છાયા હોવાથી રૈદાસના શિષ્ય વર્ગમાંથી કોઈએ રૈદાસનું તથા તેના દ્વારા કબીરનું માહાત્મ્ય વ્યવરવા પ્રવૃત્ત કર્યાં છે, એમ અનુમાનાય છે.

### મીરાંબાઈનો વૈધવ્યકાલ—

ધર્મમાં સ્ત્રીઓને ઉપાસ્ય દેવના પ્રતીક ભૂત એવા સ્વપતિદેવના આત્મીયક વિરહ પછી મીરાંબાઈ પોતાના મૂલ ઇષ્ટ ઉપાસ્ય દેવ શ્રી ગિરિધરજીની ભક્તિમાં એકાગ્રા થઈ (એ વિષય અગાઉ ઉપર વિસ્તારાશે).

બીજી પાસે મીરાંબાઈનું વિધવા થતુ, એ ચિત્તોડને એક મોટા અપશુકન થવાનું સમજાય છે. મહાગણા સાગાજી જેણે અનેકવાર માલવ અને ગૂર્જરાદિના રાજ્યકર્તાઓને જિત્યા હતા, તે સંવત્ ૧૫૮૩ માં બાગર બાદશાહ સહ યુદ્ધમાં પરાજિત થયા, અને તે રણયત્રમાં મીરાંબાઈના પિતા રત્નસિંહ તથા એક કાકા રાયમલજી દેહાંત પામ્યા.

વળી તે જ સમયમાં પ્રતાપી રાણા સર્ગાજીનું પરલોકગમન થયું અને ક્રમાનુસાર સંવત્ ૧૫૮૪ માં રાણા રત્નસિંહજીએ તે પદ લીધું. તેના નાના ભાઈ વિક્રમાદિત્ય તે સમયે રણ્યંબોરના કિલ્લામાં હતા. તેણે તેની આસપાસનો પ્રદેશ સ્વાધીનમાં લીધો. અને એ પ્રકારે ઉભયમાં રાજ્યસત્તા સારુ વિરોધ ઉપસ્થિત થયો. રાજ્યનીતિથી દૂર જઈ ઉભયે રણ્યંબોરનાદિના બદલામાં બાબરનું સાહ્યાય માગ્યું. એવી રીતિએ મહારાણાના કુલમાં સંધિ-શાન્તિ-લંગ અને કુલનારાક કલહ ઉદ્ભવ પામ્યા.

**મીરાંબાઈને રાણા વિક્રમાદિત્યથી પીઠા—**

— સંવત્ ૧૫૮૮ માં રાણા વિક્રમાદિત્ય, જેનું વય તે સમયમાં વિશ વર્ષની અંદર હતું, તેને તે મહાપદ પ્રાપ્ત થયું. તેના સ્વભાવ ક્ષુલ્લક (છાકરવાદ) હતો. તેથી તેના સરદાર વર્ગ પણ તેમનાથી વિમનસ્ક (નારાજ) રહેતો. તેણે મીરાંબાઈનાં અલૌકિક ગુણોને ન જાણતાં દુષ્ટ લોકોની ટ્રેસણાથી મીરાંબાઈને પીડા કરવાનો આરંભ કર્યો.

આરંભમાં જ રાણાજીએ તેને અંતરપુર (રાણીવાસ) વિભાગમાંથી દૂર કરી પૃથક્ નિવાસસ્થાન આપી તથા અલ્પ પરિવાર કરી નાંખી તેની રાજપદવીમાં ન્યૂનતા આણી, અને પોતાના ભરોસાની બે દાસી નામે અંપા તથા અંબેલીને તેની પાસે સાહેલીઓરૂપે રાખી, કે તેને સમજાવે તથા ચોક્કી પણ રાખે. પરંતુ મીરાંના સત્સંગના પ્રતાપથી તેઓ ઉપર પણ ભક્તિનો રંગ ચઢી ગયો અને મીરાંની સહાયક બની ગઈ.

એટલા સમયમાં મીરાંબાઈની, તેની શ્રી ગિરિધર સંબંધની અપૂર્વ ભક્તિથી તથા ભક્તિવર્ધક શાન્ત સંપૂર્ણ પદોથી, પ્રખ્યાતિ વધી ગઈ હતી. અને તેના દર્શનાર્થ તથા તેના નિવાસસ્થાનરૂપ તીર્થમાં ભક્તિરસનું પાન કરવા તેને ત્યાં અનેક સાધુસંતો આવતા જતા થયા. ભક્તિસાગરમાં કેશાદિપાદાન્ત ખૂડેલી મીરાં તેઓના સહવાસમાં ભજન કીર્તનાદિ નાનાવિધ ભક્તિ પ્રકારોમાં સમય વ્યતીત કરતી. તેના આ ચંદ્રવત્ શાંત શીતલ સ્વરૂપને દુષ્ટ લોકો-રાહુ-એ નિંદાની છાયાથી આવૃત કર્યું. રાણાજીને મીરાંબાઈની દિનચર્યા બહુ અસચ્ચિત્ત લાગી અને મેવાડના રાજ્ય કુટુંબની એક વ્યક્તિ સંબંધમાં થતી લોક ચર્ચા (હાં: મુહાંચાઈ) પોતાની કીર્તિને અનુરૂપ ન લાગી તેથી, ‘ધંધિરના દરબાર’ ઉપર ચોક્કી રાખી અનેક વિદ્યો કરવા માંડ્યાં. એમ મીરાંદ્વારા મહારાણાજીના શ્રેષ્ઠ કુલના સુચરિતનો એક ભાગ નિંદાદિથી ક્ષણિત થતો જોઈ, તેના પ્રતીકાર કરવા જૂદા જૂદા શુદ્ધિદાતાઓની મતિ અનુસાર પ્રતિબંધાદિ (સખતાર્થ) તેમ જ અંતે દેહદંડાદિ પ્રયોગ રાણાજીથી કરાયા. મીરાંબાઈનાં એક બે ભજનોથી એ વૃત્તને પુષ્ટિ મળે છે.

**વિષયપ્રયોગ—**

મીરાંબાઈ ઉપર રાણાજીએ નાખેલાં દુઃખોના અનેક ઉલ્લેખો છે. પરંતુ તે સર્વ ત્ય હોવા સ્વરૂપથી અસંભવિત જણાય છે, તથાપિ તેઓમાંના એક વિષ પ્રયોગ-ને અનેક વૃત્તાંતોથી પુષ્ટિ મળે છે.

ત્યારે રાણા વિક્રમાદિત્ય (વિક્રમાજીતજી)ને રાજકુલ પરિવારના કહેવાથી અંતે નિશ્ચય થયો કે, સમગ્રવંશી (સામ દામથી) કે રોકટોકથી (દંડ બેઠથી) કંઈ પણ લાભ નથી, ત્યારે પોતાના એક મિત્ર (જે બીજાવર્ગી જાતિનો વૈશ્ય હતો)ની સલાહથી (અપર કથા મતે-રાજકુલની રાણીઓના કહેવાથી) મીરાંબાઈના મૃત્યુ યોગના પ્રયત્ન કરવા માંડ્યા. આરંભમાં પુણ્ય હારાદિમાં વીંછી સર્પાદિ વિષબંતુ મોકલવા માંડ્યા. તેમાં વિજય ન મળવાથી અંતે હલાહલ વિષનું એક પાત્ર તે જ મિત્રને હસ્તે મીરાંબાઈને મોકલ્યું. તેણે મીરાંબાઈની દોઢી (લોઢી-રાણીના નિવાસસ્થાન ઉપર બહારની ચોકી) ઉપર જઈ કહેવરાવ્યું કે-રાણાજીએ આ દેવચરણામૃત મીરાંબાઈ સારું મોકલાવ્યું છે, મીરાંબાઈ ઉતરમાં કહાવ્યું કે-દેવની અત્યંત કૃપા થઈ કે, રાણાજીની મતિ બદલાઈ અને તમે ઠાકોરજીનું ચરણામૃત લાવ્યા. પછી તે પાત્રગત પદાર્થને ચરણામૃતની અભેદ ભુદ્ધિથી પરમ પ્રસન્નતાપૂર્વકે મીરાં પી ગઈ, પરંતુ તેના લાવના બળથી અને ઈશ્વરાનુગ્રહથી વિષમૃતતાયતે કવિત્વ (રણ૦ સર્ગ ૮ શ્લો. ૪૬) (વિષ પણ કોઈવાર અમૃત થાય છે) એ ઉક્તિ સત્ય થઈ. ભગવત્ પ્રસાદથી તેનો ભગવત્-પ્રેમનો મદ (નશો-કેફ) દ્વિગુણ (બમણો) વધ્યો, અને ભગવદ્ભક્તિનું માહાત્મ્ય અધિક ઉજ્જવલ અને અધિકતર લોકપ્રસિદ્ધ થયું.

કથાનક છે કે, મીરાંબાઈ વિષપાન કર્યું, તે કાળે દ્વારિકામાં શ્રી રણુછાડજીના મુખ-માંથી જવાળા નીકળી.

એ વિષપ્રસંગ સંબધમાં “રાણાજી જહર દીયો હમ જાની” એ આદિ કેટલાંએક મીરાંબાઈના નામનાં પદો સાધુઓમાં પ્રસિદ્ધ છે. પરંતુ તે અર્થ આદિમાં એટલા બધાં અનુચિત છે કે, તે મીરાંબાઈની કૃતિ હોય એમ સંભવતુ નથી.

**મીરાંબાઈનો શાપ—**

કેટલાંએકનું મત આમ છે કે, એ વિષપાનથી મીરાંબાઈના દેહાંત થયો. અને મરતાં મરતાં, વિષપાત્ર લાવનાર રાજમિત્રને શાપ આપ્યો કે, તારા કુળમાં સંતતિ થશે ત્યાં સંપત્તિ નહિ થાય અને સંપત્તિ હશે ત્યાં સંતતિ નહિ થાય. એ શાપ વચનસિદ્ધ છે. પ્રસિદ્ધ છે કે, ક્ષેત્રપુરના જે બીજાવર્ગી વાણીયા છે, તે અજી પણ કહે છે કે, મીરાંબાઈના શાપથી અજી તેઓના વંશ (ઔલાદ) તથા આય (આમદની) માં સાર આવતો નથી. મેવાડના બીજાવર્ગી વાણીયા તો નષ્ટપ્રાય (તીનતેરા) થઈ ગયા છે. રાજ્યવર્ગમાં પણ આ જાતિ ઉપરથી વિશ્વાસ જતો રહ્યો છે, અને કહી પણ કોઈ બીજાવર્ગીને, રાજનું કામ મળતું નથી. સામાન્ય લોકોમાં પણ એ વર્ગ સારું મત ઉચ્ચ મળી. તે દેશમાં એક પ્રચલિત કથન છે કે:—

બીજાવર્ગી બાનિઓ, દૂલ્હે ગૂજર ગોડ,

ત્રીજો મીલે જો દાહમો, કરે ટાપરો. ચૌડ.

(બીજાવર્ગી વાણીઓ, ગૂજર ગોડ, અને દાહમો બ્રાહ્મણ એ ત્રણ મળે તો ધસ્તે ચોપટ (સફાચટ મેદાન) કરે.)

## ચિત્તોડત્યાગ—

રાણાજીનું એ દુશ્વરિત—કપટ ગુપ્ત ન રહ્યું, અને તે પ્રસિદ્ધ થતાં મીરાંબાઈનો માર્ગ સરલ થયો, અને તીર્થયાત્રા નિમિત્ત તેણે ચિત્તોડ ત્યજ્યું. તે પ્રથમ પોતાના કાકા રાવ ધીરમજીને મેડતે જઈ રહી, ત્યાંથી મથુરા શ્રદાવન યર્ષ દ્વારિકા પહોંચી.

જે સંબંધમાં રા. ન્હાનાલાલ “કવિ” કહે છે કે—“મેવાડના મહારાજ ‘દિલકપટી’ થયા, અને મેવાડનાં મહારાણીએ મુગટ ઉતારી વૈરાગ્ય લીધો. આ વેળાનું મીરાંનું જીવન મહા કરણ હતું”—તે નિરીક્ષણ કેવલ અરસિક છે. કારણ મેવાડના રાણાનો મીરાં સહ વિરોધ પ્રત્યક્ષ હતો, અને તેથી દિલકપટ જેવું કંઈ ન હતું. (૨) મીરાં કોઈ વાર મહારાણી પદે આવી જ ન હતી. (૩) મીરાંએ તે સમયે કંઈ નવો વૈરાગ્ય લીધો ન હતો; (૪) એ પ્રસંગથી મીરાંના જીવનને મહાકરણ કહેવું, એ મીરાંની અનુપમ દૃઢ કૃષ્ણભક્તિને અપમાનકરણ જ છે. અને (૫) જે મીરાંભક્તિસાગરમાં કલ્પેલ કરી રહી હતી, તેને વિદ્યાકુલ મેવાડમાંથી નિર્વિદ્ય દેશમાં જતાં, મનમાં પરમાર્થલાદ જ બ્યાધો હતો. એટલું જ નહિ, પરંતુ તે યાત્રા તે ‘પરદેશમાં ભટકવું’ ન હતું, પણ એક રાજવંશીયને યોગ્ય રીતિએ જ થઈ હતી; કારણ તેના માતૃકુલના સખલ સંબંધીઓ, જેઓ પૂર્વે દર્શાવ્યું છે, તેમ મેવાડની રાજસંક્રાંતિમાં ઉપયોગી ભાગ લેતા તે સજીવ હતા.

## ચિત્તોડવદશા—

મીરાંબાઈ જેવી ભગવદ્ભક્તપરાયણના પ્રપીડનથી, તથા તેના ક્ષત્રમાં તેવાના પાદારવિદ્યથી વિરહિત ચિત્તોડની ભૂમિમાં તેના પુરુષ બલ મૂલક પ્રભાવ ન્યૂન થવાથી અનેક ઉપદ્રવો થવા લાગ્યા. સંવત ૧૫૮૮ માં ગૂજરાતના બાદશાહ સુલતાન બહાદુરે ચિત્તોડ ઉપર પ્રયંડ હલ્લો કર્યો. એ સમયે રાજપૂતોએ બહુ વીરતા દર્શાવી, પરંતુ અંતે સંધિ કરવી પડી. તે પછુ દીર્ઘ સમય ન રહી, અને અંતે રાણા વિક્રમાદિત્યની માતા હાડાવંશની સુપ્રસિદ્ધ રાણી કરમેતીએ રાણા વિક્રમાદિત્ય તથા ઉદયસિંહને દિલ્લી તરફ મોકલાવી દીધી, એ ઘોર યુદ્ધમાં સ્વપ્રાણાહુતિ અર્પી (સં. ૧૫૯૨). ત્યાર પછી બાદશાહ હુમાયુએ મંદસોર આગલ સુલતાન બહાદુરને હરાવી, ચિત્તોડની ગાદી પુનઃ વિક્રમાદિત્યને સોંપી.

આ અસ્તોદયના ચક્રના આઘાત થતાં પછુ રાણા વિક્રમાદિત્યનો સ્વભાવ બદલાયો નહિ, જેના પરિણામમાં એક ખવાસ વનવીર, સંવત ૧૫૯૨ માં તેનો વધ કરી રાજ્ય-પ્રાપ્તિ કરી, અને એ પ્રકારે ભગવદ્-ભક્તને નિષ્કારણ પીડા કરનારને જીવનમાં સંપત્તિ ને શાંતિ ન મળતાં થીંધ કર્માનુરૂપ દેહાંત દંડ મળ્યો.

## મીરાંવાદ મેઢતામાં—

ચિત્તોડનો ત્યાગ કર્યો પછી મીરાંબાઈ થોડો સમય મેડતામાં રહી. ત્યાં તેના કાકા ધીરમજી તથા તેના કુંવર જયમલજીએ તેની બહુ માનપુરઃસર શુશ્રૂષા કરી. ત્યાં પછુ તેની પાસે સાધુ સંતોનું આવાગમન ચિત્તોડ તુલ્ય જ રહ્યું. તેથી તેઓના ઉપર રાજનીતિ અનુસાર દેખરેખ રખાતી, જેને મીરાં દુઃખરૂપ ગણતી.

## મેડતાત્યાગ—

મીરાંબાઈએ અલ્પ સમયમાં મેડતાનો ત્યાગ કર્યો અનુમાનાય છે. કારણ કે ઉપર લખ્યું છે તેમ ચિત્તોડ ઉપર વિપત્તિઓ વર્ષતાં તેના છાંટાથી મેડતા પણ નિર્મુક્ત ન રહ્યું.

ચિત્તોડના વિજય પછી, મેડતામાં રાવ વીરમજનો પક્ષ નિર્બંધ થયો, એટલે જોધ-પુરના મહારાજાએ તેઓ ઉપર ધમ્મ્યાંથી કથક આરંભ્યો. તે સંવત ૧૫૮૮ થી સં. ૧૬૦૦ સુધી પ્રચલિત રહ્યો જણાય છે, જે વર્ષમાં રાવ વીરમજનો પરલોકવાસ થયો. મીરાંબાઈના પિત્રાઈ બાઈ સુપ્રસિદ્ધ વીર અને ભક્ત જયમલ્લજીને મેડતાની પ્રાપ્તિ થઈ એ બાઈ મીરાંનો બાલસખા હતો, એ પૂર્વે કહ્યું છે. જોધપુરવાળાઓએ તેની સાથે પણ વિરોધ ચાલુ રાખ્યો. સંવત ૧૬૧૬ માં રાવ માલદેવે મેડતા સ્વાધીન કર્યું અને તેનું નામ નવાનગર પાડ્યું.

## જયમલ્લજીનું ધીરોચિત મૃત્યુ—

થોડા સમય પછી જયમલ્લજીને અતે ચિત્તોડમાં આશ્રય મળ્યાનું જણાય છે.

ઇતિહાસમાં અતિ પ્રસિદ્ધ છે કે, સંવત ૧૬૨૪ માં ન્યારે અકબરે ચિત્તોડ ઉપર ઘેરો ધાલ્યો, ત્યારે ચિત્તોડના કિલ્લાના સમીકરણ કાર્ય (સમાર કામ) ઉપર નિરીક્ષા કરતાં (દિખરેખ રાખતાં) ચૈત્ર વદ ૧૦ ની રાત્રે અકબર બાદશાહની પોતાની જ બંદુકની ગોળીથી જયમલ્લ પ્રાણ મુક્ત થયા, અને તેને બીજે જ દિને ચિત્તોડમાં અપ્રતિમ ‘જોહર’ (‘જયહર’) ના ખેનિપૂર્વક સ્ત્રીઓનું ચિતારોહણ થયું, અને પશ્ચાત્ત અસંખ્ય રાજપુત્રો રણપટ્ટારા સ્વર્ગમાં અપસરાઓ વધ્યાં.

એ સમયના યુદ્ધમાં રાજપૂતોએ જે શરવીરતા દર્શાવી હતી, તે અત્ર વિસ્તારભયથી આલેખાતી નથી. પરંતુ આટલું જણાવવું અવશ્ય છે કે, તેઓના બે અગ્રણી વીરો જયમલ્લ રોહોડ, તથા ૨૫૫ સીસોદીઆની વીરતાથી અકબર બાદશાહ એટલો આશ્ચર્યચકિત થયો હતો કે, તેણે તેઓની મૂર્તિઓ બનાવરાવી આગ્રાદુર્ગના દ્વાર આગળ સ્થપાવી રાખી છે.

નેપાલમાં બાટગામ (ભક્તગ્રામ) નામે એક શહેર છે ત્યાં રાજા બૂપતીન્દ્રમલ્લે બંધાવેલ (સં. ૧૭૫૯) એક દેવાલય છે. તેનાં મુખ્ય દ્વારે જવાનાં પગથીયાં ઉપર પ્રથમ બે મોટી મૂર્તિઓ છે, તે પણ જયમલ્લ અને ૨૫૫ની હોવાનું કહેવાય છે. તે પ્રત્યેક વીર બળમા દશ મનુષ્ય તુલ્ય હતા, એમ મનાય છે.

એમ તેઓની વીરતા એ લોકવાર્તા તથા પ્રશંસાનો બહુ વર્ષ પૂર્વેત એક વિષય થઈ રહી અને જયમલ્લજી તો અજી સુધી ‘ચિત્તોડકે જોહાર ઓર અકબરકે ગર્વ-ગાલનહાર’ ના બિરુદથી પ્રશંસાય છે.

## જયમલ્લજીની ભક્તિ—

જેમ વીરવર વર્ગમાં જયમલ્લજીનું ચરિત્ર સુવર્ણક્ષેત્રથી અંકિત છે, તેમ ભક્તમાલામાં તે વિશુદ્ધ ઉજ્જવલાક્ષરોમાં લખાયેલું છે. ભક્તમાળના કર્તા નાભાજી જણાવે છે કે, “અમૂલ્ય - ભક્તિ પદાર્થની પ્રાપ્તિ જયમલ્લજીને પોતાની બહેન મીરાંથી થઈ હતી.”

એઓની ભક્તિનું એક ઉદાહરણ લોકકથામાં તથા લક્ષ્મણમાં આમ છે કે, જ્યારે સંવત્ ૧૬૧૦ માં બેધપુરના રાવ માલદેવજીએ મેડતા ઉપર ચડાઈ કરી હતી, તે સમયમાં જયમલ્લજી તો ભગવતસેવામાં લીન હતા. તે પ્રસંગે શ્રી ચતુર્ભુજજીએ જયમલ્લજીનું રૂપ ધારણ કરી, નીલ અંધ ઉપર આરૂઢ થઈ, પરસૈન્યનો અતિ પરાજય કર્યો. એ બેદ આ પ્રકારે પ્રસિદ્ધ થયો કે, તે ઉપાસ્ય ભૂતિનું એક કુંડલ પાછળથી રણસેન ઉપર ઉપલબ્ધ થયું. કુંડલપ્રાપ્તિનું એ સ્થલ અઘાપિ 'કુંડલ' નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

જયમલ્લજીને વરદાન—

પોતાના નિકટ સંબંધી તથા બાલસખા જયમલ્લજીને મીરાંબાઈએ વરદાન આપ્યું હતું કે—“બહુતેરા વધે પરિવારા, નહિ હોય કંઈઆમાં દારા.” અર્થાત્ તારે વંશ પરિવાર બહુ વધશે, અને લડાઈમાં કોઈવાર પરાજય નહિ થાય. એ ઉક્તિ અઘાપિ સત્ય નિર્વર્તિત છે. કારણ મેડતીઆ રાઠોડોમાં જયમલ્લજીના વંશજો મોટી સંખ્યામાં છે. અને તે સર્વે લડવું, મરવું, મારવું એ સારુ પ્રખ્યાત છે. એક મારવાડી અધ્યોન (ઉખાણો) છે કે—“જનરા ઉદા, ને મરણને દૂદા” અર્થાત્ ઉદાવત રાઠોડો (વિવાહની) જનમાં ને દૂદાના (મેડતીઆ) રાઠોડો મરવામાં ભલા છે.

મીરાંબાઈ દ્વારિકાપ્રતિ ગમન—

સંવત્ ૧૫૯૫ થી ૧૬૧૮ સુધીનો સમય મેડતાને બહુ કષ્ટપ્રદ થયો હતો. તે સમયમાં અથવા સંવત્ ૧૬૧૧ થી—જ્યારે જયમલ્લજીને મેડતા છોડવું પડ્યું ત્યારથી મીરાંબાઈનું ક્ષમાં અવસ્થાન રહ્યું, એ જાણવાનું સાધન નથી. પરંતુ મીરાંબાઈના નિઃસંદિગ્ધ ઇતિહાસ સંવત્ ૧૬૦૦ સુધી મળે છે, ત્યાર પછી, તે થોડાં વર્ષ જીવી હશે.

જે યુદ્ધાદિ વ્યવસાયમાં તે વેળા ઉદયપુર, બેધપુર ને દિલ્હીનાં રાજ્યો પડ્યાં હતાં, તે ઉપરથી તથા સંવત્ ૧૫૯૫ માં મેડતાની દુર્દશાનો આરંભ થયો, તે ઉપરથી અનુમાનાય છે કે, મીરાં તેવા સમયમાં એ પ્રદેશોથી અન્વજ રહેવા ગઈ હશે; અને વિષ્ણુ ભગવાનના ચાર મુખ્ય ધામેમાં સમીપસ્થ શ્રી દ્વારિકામાં શ્રી રણછોડજીનાં ચરણારવિંદનો આશ્રય લીધો હશે.

એમ પણ કહેવાય છે કે, વૃન્દાવનથી ચિત્તોડ પાછા જતાં રાણાની શુદ્ધિ પૂર્વવત્ જ બ્રહ્મ જોઈ ત્યાં ન જતાં તે દ્વારિકા ગઈ હતી.

મીરાંબાઈની દ્વારિકામાં સારુણ્ય મુક્તિ—

મેડતા નિવાસ પછી મીરાંબાઈનું કંઈ પણ ઐતિહાસિક વૃત્ત મળતું નથી. સુન્દરી દેવીપ્રસાદ જણાવે છે કે, રાઠોડોના એક ભાટ, લૂણવા ગામના, નામે ભૂરીદાનનું કથન એવું હતું કે, મીરાંબાઈના દેહાન્ત સંવત્ ૧૬૦૩ માં થયો. અને એ ઉપરથી આમ અનુમાન થઈ શકે કે, ત્યાં સુધી તો મીરાં જીવતી હતી.

ભારતેન્દુ હરિશ્ચંદ્ર તો મીરાંનાં તાનસેન તથા તુલસીદાસ સાથેના સમાગમોને સત્ય ગણી મીરાંના શરીર ત્યાગ સં. ૧૬૨૦ થી ૧૬૩૦ મધ્યે થવાનું અનુમાને છે અને તેને બહુ જનો પ્રામાણિક માને છે.

પરંતુ ભક્તજનોમાં આમ પ્રસિદ્ધ છે કે, મીરાંબાઈએ અંતે દારિકામાં વાસ કર્યો હતો. દારિકાધીશનું પ્રથમ દર્શન કર્યું ત્યારે તેણે “હરી કરી હો જનકી બીર” એથી આરંભાતું પદ ગાયું હતું. (કાંઈ આ પદને મુક્તિ સમયે ગાયાતું માને છે.)

મીરાંના નિર્ગમન પછી ચિત્તોડમાં સજ્જના અને ભક્તો આવતા બંધ થઈ ગયા; રાજ્યકલહો વધી પડ્યા. પૂર્વે કહ્યું છે તેમ સુલતાન બહાદુરે ચિત્તોડ હાંટ્યું, ને રાણા ઉદયસિંહ ઉપર વિપત્તિ ઉપર વિપત્તિ આવવા માંડી. એ સર્વથી સર્વ લોકોને મીરાંબાઈ સરખી ભક્તનો મહિમા ચિત્તારૂઢ થયો, અને સર્વને નિઃસંદિગ્ધ અતુલવ થયો કે, જ્યાં ભક્તોનાં ચરણારવિંદ પધારે છે ત્યાં કંઈ કષ્ટ કે ઉપાધિ પાસે આવી શકતી નથી, અને તેથી તેને ખેલાવવા રાજપુરુષો મોકલ્યા. પણ તેમનું ન માન્યું ત્યારે તે પુણ્ડરીક જનને ખેલાવી લાવવા બ્રાહ્મણોને મોકલ્યા. (પાઠાંતરે—તે બ્રાહ્મણો યાત્રાકાલે રાણાશયે મીરાંની સંગતિમાં મોકલેલા તે જ હતા.) તેઓના સમગ્રવવા છતાં મીરાંએ દારિકા છોડવાનું સ્વીકાર્યું નહિ, ત્યારે બ્રાહ્મણોએ અંતિમ ઉપાયરૂપે ‘લાંઘવા’ માંડ્યું. તેથી મીરાંના મનમાં અતિ દુઃખ થયું અને અંતે તે દારિકાનાયત્રી રત્ન લેવા મંદિરમાં ગઈ. ત્યાં શ્રીદારિકાનાથજીની મૂર્તિ સન્મુખ ઉભાં રહી, પગમાં ધુધરા બાંધી હાથમાં કરતાલ લઈ એકાગ્ર મને,

“સાજન મુઘ જૈં જાને, ત્યોઉ લીજે હો”

એમ આરંભાતુ પ્રેમપદ ગાયું, અને તેની અંતિમ પંક્તિ

“મીરાંકે પ્રભુ ગિરિધર નાગર મીલ (મેરી) બીજુડન નહિ કીજે”

એ પુનઃ પુનઃ ગાતાં ગાતાં તે શ્રી રણછોડજીની (દારિકાધીશની—અતુર્ભુજ સ્થામ-મૂર્તિમાં) મૂર્તિમાં સમાઈ ગઈ—લીન થઈ ગઈ—અદૃશ્ય થઈ ગઈ—એકલ પામી—ભગવદ્-ભક્તોથી પરમેષ્વર સારૂપ્ય મુક્તિ પામી—

कृष्ण कृष्ण में करतीची तो मैं ही कृष्ण हो गई.

\* \* \* \*

દંતકથાઓ.

મીરાંબાઈના સમાગમમાં આવનાર સાધુસંતોએ મીરાંની ભગવદ્ ભક્તિની પ્રશંસા ત્યારે દિશામાં વિસ્તારી, અને તેને અંગે તેનાં ઉદાહરણરૂપ અનેક કથાઓ લોકોમાં પ્રચલિત થઈ. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ તેની સત્યતા અસત્યતાનો નિર્ણય અતિ કઠિન છે. એવી દંતકથાઓનો અત્ર સમ્રહ કરાય છે.

(૧) મીરાં બહુ ચતુર અને બુદ્ધિમાન હતી. કહેવાય છે કે, ન્તીર્ય યાત્રા કરતાં તે ઘંટાવન ગઈ હતી. ત્યાં તે વેલા પ્રસિદ્ધ ચૈતન્યમતવર્તી જીવગોસ્વામી (એકમતે બ્રહ્મચારી) (સમય સંવત્ ૧૫૪૧ થી ૧૫૮૯) વસતા હતા. તેમનું દર્શન કરવા મીરાંને ઈચ્છા થતાં કહાવી મોકલાવ્યું. જીવગોસ્વામીએ ઉત્તરમાં પોતાનો નિયમ જણાવ્યો કે, પોતે (બ્રાહ્મણચારી હોવાથી) સ્ત્રીનું મુખ કદાપિ જોતા નથી. મીરાંએ ઉત્તરમાં કહાવ્યું

કે—વાહ મહારાજ ! સ્ત્રી પુરુષના બેદમાં જન્મ્યાપ અજી રમી રહ્યા જણાયો છો (અર્થાત્ અજી જીવગોસ્વામી ભગવદ્-યોગીશ્વરને ઈષ્ટ, સર્વત્ર સમદર્શનની અવસ્થાને પામ્યા નથી)

પ્રકારાન્તરે—એમ કથા છે કે જીવગોસ્વામીએ બ્યારે એમ કહાવ્યું કે તેઓ શ્રદ્ધામયેવતી હોવાથી સ્ત્રીનું મુખ કદાપિ જોતા નથી, ત્યારે મીરાંએ ઉત્તરમાં કહાવ્યું કે મધ્યમાં પટાન્તર રાખી વાર્તાવાપ કરીશું. જીવગોસ્વામીએ તેનો સ્વીકાર કર્યો. મીરાં ત્યાં ગઈ. દંડવત્ પ્રણામ કરી મીરાંએ પ્રશ્ન કર્યું કે—“મહારાજ ! મને આ સંશય છે કે ભાગવતમાં એમ છે કે વાસુદેવ-પુમાનેક લીમયામિત્તરજ્જગત્ । (મનમાં તો એક વાસુદેવ-કૃષ્ણ-ગિરિધર-જ પુરુષ છે, અર્થાત્ મનમાં અન્ય સર્વ ગોપીઓ છે અર્થાત્ ગોપીતુલ્ય ભક્તિમત્સ્ત્રી લક્ષિત જનો છે,) તો આપ આ મનમાં પુરુષ યદ કેવી રીતે રહ્યા છો ? આજ જ મેં જાણ્યું કે, વાસુદેવ વિના ખીજ પશુ પુરુષો મનમાં છે.” મીરાંની એ તર્કોક્તિથી જીવગોસ્વામી અકિત થઈ ગયાં પામ્યા અને પટાન્તરનો ત્યાગ કરી મીરાં સાથે હરિકથાના રસના પાનનો આનંદ લીધો.

પાઠાતરમાં—એમ કહે છે કે, ઉત્તરમાં મીરાંબાઈએ કહાવ્યું કે, હું એમ સમજતી હતી કે વૃન્દાવનમાં શ્રીકૃષ્ણ વિના સર્વે સખીરૂપ છે, પણ આજ જાણ્યું કે વૃન્દાવનમાં તેમના ખીજ પશુ ભાગીદાર છે. એ સાબળી ગોસ્વામી લલિત થયા અને મીરાંબાઈના દર્શન કરવા પોતે ત્વરિત ઉઘાડે પગે દોડી ગયા.

એમ પશુ એક પાઠાતર છે—તે સ્વામી રૂપગોસ્વામી નામે હતા. મીરાંએ અંતે તેમને ગુરુ માન્યા અને તેમના આશ્રમમાં રહેવા તેમની અનુતા માગી રૂપગોસ્વામીએ તેને હા પાડી અને મીરાં ત્યાં રહેવા લાગી. લેણા એથી એમ સમજવા લાગ્યા કે, રૂપગોસ્વામી શિષ્ય થયા છે પણ મીરાંબાઈ કહેતી કે તે તો તેના ગુરુ છે.

(૨) એમ કહેવાય છે કે મીરાંનો યશ મુણી મીરાંને મળવા બાદશાહ અકબર તાનસેનને સાથે રાખી, વેશ પરિવર્તન કરી, મીરાં સમીપ ગયા હતા ત્યાં બાદશાહે મીરાં સાથે જ્ઞાનવિષયક અને તાનસેને સંગીત વિષયક ચર્ચા કરી હતી. ખીજ પશુ અનેક વિષયક ચર્ચાઓ થઈ અને તે સર્વમાં મીરાંના ઉત્તરથી ઉભય અતીવ પ્રસન્ન થયા અને મીરાં એ શ્રીકૃષ્ણકૃપાનું પાત્ર છે, એ બાદશાહને મન નિશ્ચિત થયું, અને કાંઈક કહે છે કે, તેમણે મીરાંને ગિરિધરરૂપે દીડી.

કહેવાય છે કે મીરાંએ તે વેળા “માધરી મેં સાંવલિયા જાણ્યો નાથ” એ પદ ગાયું હતું

અકબર બાદશાહનું જન્મ સંવત ૧૫૯૯ માં થયું હતું અને પટાભિષેક સં. ૧૬૧૨ માં થયો હતો એ લક્ષમાં લેતાં ઉપરની વાર્તા અસંભવિત લાગે છે; અથવા મીરાંને તત્કાલપર્યંત જીવતી માનવી પડે છે

એમ કહેવાય છે કે, બાદશાહે (જે સંન્યાસીનો વેપ ધારણ કર્યો હતો તેણે) તે પ્રસંગે મીરાંને પ્રસન્ન થઈ એક રત્નમાલા આપી મીરાંએ “ભક્તોને એવા મૂલ્યવાન



પદાર્થો ન જોઈએ” એમ કહી પ્રથમ કથો કે, સંન્યાસીને રત્નહાર કેવો મળવો? અકબરે કહ્યું કે, યમુનાના નદી કાંઠા પરથી ધ્યાન ધરતાં તેને તે પ્રાપ્ત થઈ હતી અને ધૈર્યના પરમ-ભક્તને તે થોડું છે એમ માની તેને બેટ કરી છે. જોઈએ તો તે તમારા ધંધાને કાઢી પહેરાવો. પછી તેઓ ગયા. એ પ્રસંગથી મીરાંની નિંદા થવા માંડી. તેનું મૂલ્ય અકાવતાં તે બહુ જણાયું (કાંઈ-દશ લાખનું-લખે છે) અને કાંઈ ઝવેરીએ બાદશાહને તે વેચેલી જણાઈ. એથી કરીને અકબર તથા તાનસેન વેશપરિવર્તન કરી આવ્યા હતા એ વાત નિશ્ચિત થઈ, અને તે વાત લોકપ્રસિદ્ધ થઈ.

(૬) એમ કહેવાય છે કે રાણાજી મીરાંની ભક્તિમાં વિદ્યન નાંખવાથી તથા નિત્ય નવીન ઉપદ્રવ કરવાથી ન વિરમ્યા ત્યારે મીરાંએ શ્રી રામના અનન્ય ઉપાસક તુલસીદાસને એક પત્ર લખ્યું જે

“સ્વસ્તિ શ્રી તુલસી ગુણ દૂધણ્ડરણ ગુણાંધ”

(પાઠાંતર) સુખ નિધાન દુઃખ હરન.....

એ પંક્તિથી આરંભાય છે તેના ઉત્તરમાં તુલસીદાસે લખ્યું કે:-

“જિનકે પ્રિય ન રામ બેદેહી;

તિન ત્યાગિએ કોટિ બૈરિ સમ યદ્યપિ પરમ સનેહી. જનકે. ૧

પિતા તબો પ્રહલાદ, મિત્રીપન બન્ધુ ભરત મહતારી;

બલિ ગુરુતબો, કાન્ત બૃજબનિતન, બે જગ મંગલકારી. ” ૨

નાતો નેહ રામસો સાચો, સુકૃત સન્ત જહાં તૌ;

અંજન કહા આંખ જો કુટે, બહુ તક કહુ કહાં લૌ. ” ૩

તુલસીદાસ પૂજ્ય સોઈ, પ્રીતમ પુત્ર પ્રાણેતે પ્યારો,

જોકો લાગ્યો સનેહ રામસે, એ તો મતો સોઈ જગદિતૂલમારો.” ” ૪

(સવૈચો.)

“સો જનની સો પ્રિયા સો ભાઈ, સો ભાગિની સો મુત સો હિતુ મેરો;

સોઈ સજો સો સખા સેવક, સો ગુરુ સો સુર સાહેબ મેરો;

સો તુલસી પ્રિય પ્રાનસમાન, કહાંલો બનાઈ કહાં બહુતેરો;

જો તજિ દેહકો ગેહકો નેહ, સનેહ સો રામકો હોઈ સવેરો.

(શ્રી વૃંદાવનરાજકર્મા પણ એ ભાવાર્થનો શ્લોક છે કે:-

સા મે ન માતા, જા ચ મે પિતા ન, સ મે ન બન્ધુ; સ ચ મે સર્વા ન,

સ મે ન મિત્ર, જા ચ મે ગુરુ, યો મે ન વૃંદાવનવાસમાદિશેત્ ॥ ૨૫ ॥

તુલસીદાસના એ પત્રથી ચિત્તમાં દહતા અવલંબી મીરાંએ પરિવાર અને સંસારથી

સુખ દેશી લઈ, વૃંદાવન ગતિ

“મેરો મન લાગ્યો, સખી સાંવલિયાસો”

(સ્થા પાઠાંતરમાં-“મેરે ગિરિધર ગોપાલ દુસરો ન કોઈ.”

એથી આરંભાતું પદ ગાતાં ગાતાં ગ્રાયાણુ કર્યું અને વૃંદાવનમાં કૃષ્ણ ભક્તિમાં તત્ક્લીન થઈ દિવસો વ્યતીત કરવા લાગી.

ગુસાંઈ (ગોસ્વામી) તુલસીદાસે રામાયણુ આરંભ સંવત્ ૧૬૩૧ માં કર્યો અને તેઓનું અવસાન સંવત્ ૧૬૮૦ માં થયું. એ સાથે સમયમેલન કરતાં ઉપરનું કથાનક અસંભવિત લાગે છે.

(૪) મીરાં પરણીને ન્યારે શ્વશુરગૃહે પહોંચી ત્યારે જુદા રાજમાતાઓએ કુલાચારનુસાર તેની પાસે પ્રથમ દ્વારપૂજન કરાવી તેના (વધૂનો) ગૃહપ્રવેશ કરાવ્યો. પછી તેને ગૃહદેવતાભૂત કુલદેવતા શ્રી દુર્ગાદેવી સમીપ લઈ જવામાં આવી, અને તેમની પૂજા કરવા કહેવામાં આવ્યું. પરંતુ મીરાંની ગિરિધર ઉપર ભક્તિ એવી આરૂઢ થઈ ગઈ હતી કે, તેણે અન્ય દેવતાં દર્શન પણ કરવા ના પાડી અને ઉત્તરમાં કહ્યું કે મારે તો ઈશ્વરદેવ-કુલદેવ-જે કહો તે એક માત્ર ગિરિધરલાલ જ છે. મન સદા તન પણ તેને સમર્પ્યું છે તેથી બીજા કાંઈ દેવને નહિ પૂજું. તે ઉત્તર ઉપર મીરાંને કહેવામાં આવ્યું કે, દેવીને પગે લાગવાથી સૌભાગ્ય વધશે. ત્યારે મીરાંએ પ્રત્યુત્તર આપ્યું કે, આ ગામમાં બીજા વિધવાઓ કેમ છે? તેમ જ રાણીઓએ અંતે કહ્યું કે, તેમ ન કરવાથી રાણાના કુલને કલંક લાગે છે. ત્યારે મીરાંએ કહ્યું કે મારે કાંઈ કુલ નથી. મારું મન ગિરિધર વિના બીજું કંઈ જાણતું નથી. એમ અંતે રાણીઓ સમજાવતાં થાકી, પણ મીરાંએ પોતાની હઠ ન છોડી અને પૂજા પણ ન કરી. એની ફરિયાદ રાણાજી કેને લઈ જવામાં આવી. રાણાજી કુદ્દ થઈ તેને મારવા જતા હતા, પણ રાણીઓએ તેમાં માનદાનિ ગણી સમજાવ્યું કે તેને જાદી રાખવી, અને તે અનુસાર ‘જૂત મહાલય’ નામે નિવાસસ્થાન બંધાવ્યું. એમ રાણાજીએ તેના ત્યાગ કરી અપર વિવાહ સંબંધ પણ બાંધ્યા.

વસ્તુતઃ વિચાર કરતાં એ વાર્તા અત્યંત અસંભવિત લાગે છે. કારણ મીરાં પૂર્ણ પતિવ્રતા હતી અને વૈષ્ણવ મતમાં પણ ગોપીઓએ કાલાચનીપૂજન તથા રુકિમણીએ પણ દેવીપૂજન કર્યું હતું. એથી અને કૃષ્ણ પણ દેવીના અવતારરૂપે મનાય છે, તેથી રહસ્યવિત્ત વૈષ્ણવોમાં દેવીપૂજનનો બાધ ગણાતો નથી.

(૫) શ્વશુરગૃહમાં કેટલોએક સમય વીસા પછી તેની નનાન્દા (નણુંદ) ઉદાબાઈ આદિ અંતઃપુર પરિવાર તેને સમજાવવા ગયા અને કહ્યું કે-મીરાંના સાધુ સંગથી ઉચ્ચ રાજકુલમાં કલંક લાગે છે. એટલું જ નહિ પણ સ્વસમાજમાં ન્યારે તેની વાત નીકળે છે, ત્યારે તેઓને નીચે જોતું પડે છે. (આખા ઝુકાની પડતી હૈ.) તેના ચરિતથી રાણાજી પણ અતિ ક્રોધાવિષ્ટ છે અને તેની શોભા ‘કુલધર્મ’ પાલવામાં જ છે; ઈત્યાદિ. મીરાંએ ઉત્તરમાં કહ્યું કે-સંત સમાજમથી તો જન્માંતરનાં પણ પાપ નષ્ટ થાય છે. અને તમારા બાલ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે, તમે સંસાર અને માયામાં છો. તમને સ્વ-હિત-અદિતનો વિવેક નથી, અને હું તો સંસાર તજી હરિને ભજી ચૂકી છું. અવે ત્યજેલાને પુનઃ મદહુ કરવાની આશા રાખવી મિથ્યા છે. એ આદિ કહી “વરીઓ વરીઓ મેં ગિરિધરલાલ.” એ પદ સંભળાવ્યું.

પરંતુ એમાં આ પદનો પ્રસંગ સંબંધિત નથી, કારણ એ પદ મીરાંની નહિ પણ દયારામની કૃતિ છે.

(૬) પ્રાકૃત લોકોએ રાણાને એમ વાતો કરી હતી કે—સાધુ સંતના સમાગમમાં દુરાચાર થાય છે, કોઈ કોઈ વાર દાર બંધ હોય છે ત્યારે તે કોણ બલે કોની જોડે વાતો કરતી સંભળાય છે, ઇત્યાદિ. (કારણ મીરાં એકાંતમાં પોતાના મનના સર્વ ભાવ વૈખરી વાણીથી શ્રી ગિરિધરજી આગળ પ્રકાશી સંતુષ્ટ થતી.)

તે કંચુકીદારા રાણાએ સાંભળી અને એ ઉપરથી રાણાજી પોતે ખડ્ગ લઈ તેને શિરચ્છેદ કરવા ગયા અને તેને પૂછ્યું કે અંદર કોણ છે? મીરાંએ કહ્યું કે જુઓ તમારા ભય કે લજ્જા વિનાનો કોઈક છે. પરંતુ ત્યાં મંદિરમાં શોધતાં બીજું કોઈ પણ મળ્યું નહિ. રાણાજી ખરીયાણા પડી પાછા ગયા, અને પછી પોતાની બેનને ત્યાં તપાસવા સારુ મોકલી. તેણે બહુ સમજાવી, પણ મીરાંએ હરિભક્તિ છોડવા ના પાડી.

એ જ પ્રસંગ પ્રકારાન્તરે આમ વર્ણવાયો છે કે એક વાર મીરાંમંદિરમાં નાચ-ગાન થતાં સંભળાતાં હતાં. તે સાંભળી રાણાજી ક્રોધયુક્ત થઈ તેને મારવા દોડી ગયા, અને એકદમ દાર તોડી અંદર ગયા અને પૂછ્યું કે તે કોની જોડે નૃત્ય ગાન કરતી હતી? ત્યારે તેણે ઉત્તરમાં કહ્યું કે મારે તો ગિરિધર વિના બીજું કોણ છે? અને તે તો આ તમારી સન્મુખ રહ્યા એમ કહી

“એ રાણાજી મેં સાંવરે રંગ રાચી”

એ પદ ગાયું.

(૭) કહેવાય છે કે મીરાંની બહુ નિન્દા પ્રચલિત થતાં રાણાએ એક ડાબલીમાં સર્વ મોકલી કહાવ્યું કે, આમાં એક અપૂર્વ જાતિના દુર્લભલક્ષણયુક્ત શાલિગ્રામ છે. મીરાંએ તે ડાબલી પરમ શ્રદ્ધા ભક્તિથી લઈ મસ્તકે ચઢાવી પછી ઉઘાડી. તો તેમાં દિવ્ય શાલિગ્રામ જણાયા. ભગવત-પ્રતીક-પ્રાપ્તિથી અત્યંત હર્ષ પામી અને પ્રેમવશ થઈ ગાયું કે

“એ ડાબીમાં શાલિગ્રામ બોલત કહે નાદીયા.”

હ્રોતોએ સર્વ વૃત્તાન્ત રાણાજીને વિદિત કર્યું. પણ રાણાના ચિત્તથી રાગદ્વેષ ન દબ્યા.

(૮) વિષપ્રયોગ પ્રસંગના સંબંધમાં કેટલુંએક ઉપર દર્શાવ્યું છે તે કથાના પાઠાંતરે કોઈએક કહે છે કે ચરણામૃત રૂપે વિષપાત્ર રાણાએ નહિ, પરંતુ રાણાની માતાએ, મોકલાવ્યું હતું.

એમ કહેવાય છે કે તેની નણંદ ઉદાબાઈ જ એ ‘વિષપાત્ર’ના ભેદને જાણતી હતી, તેણે મીરાંને ચેતવી. પણ મીરાંએ મહા દ્રઢતાથી ઉત્તર આપ્યું કે—જે કોઈ પદાર્થ ભગવાનના ચરણામૃતના નામથી પ્રાપ્ત થાય તેનો પરિભ્રમ કરવો, એ ભક્તિના ‘પણ’થી વિરુદ્ધ છે. એમ કહી પરમોત્સાહથી તે પી ગઈ.

(૯) એમ કહે છે કે ભગવાન એની સાથે સાક્ષાત્ ચોપાટ ખેલતા. ભક્ત-માલાનુસાર તેઓ શેતરંજ રમતા. રાણાએ એકવાર ભગવાનનો હાથ હાલતો જોયો અને તે સ્તબ્ધ થઈ ગયો હતો.

(૧૦) ચિત્તોડમાં કુંભસ્થામના મંદિર પાસે એક નાનું મંદિર છે, તેમાં મીરાં પોતાના ઇષ્ટ 'સ્થામનાય' ને સ્થાપી તેઓ આગળ નૃત્યગીત કરતી હતી. એક વાર સ્થામનાય મીરાંના ભક્તિ પ્રેમને વશ થઈ 'ચોપ્રી'થી ઉતરી આવી તેને પોતાના અંકમાં (ખોળામાં) લઈ બોલ્યા—મીરાં—, રાધાનાથના મુખમાંથી એટલો જ શબ્દ શ્રવણમાં પડતાં મીરાં પ્રાણનો ત્યાગ કરી નિત્યરાસમાં મળી ગઈ. (શિર્વાસિદ્ધ સરોજ)

(૧૧) કહેવાય છે કે એક દિન વૃન્દાવનમાં મીરાં ભક્તિમાં તન્મય થઈ વિચરતાં એક કુંજમાં તેને ગિરિધરજીનો સાક્ષાત્કાર થયો. તે સમયે આ ગાન ઉદ્ભવ્યું કે,

“આજ હમ દેખ્યો ગિરિધારી” અને

“તખતે મોહી નંદનંદન દષ્ટ પડ્યો માઈ.”

(૧૨) એકવાર મીરાંબાઈ માંદાં પગાં હતાં, તેથી રાજવૈદ્યને બોલાવવા સંરંભ, થતાં મીરાંએ ગાયું કે,

“બાકે બડી અભિયનવારો સાંવરો મોતન હેરો હંસ કરી”

એ પદ તેણે એવા તો અનુરાગથી ગાયું કે, જાણે અર્ચવંદ્યોત્થન કૃષ્ણ મંદહાસ્ય-પૂર્વક અમૃત દષ્ટિનો તેના ઉપર પાત કરતા હોય એમ તેને લાગતું અને પદ ગવાઈ રહેતામાં તો તે પૂર્ણ આરામ પામી ગઈ.

(૧૩) કહેવાય છે કે એક દિને એક સાધુએ મીરાં સમીપ જઈ કહ્યું કે, અમે ગિરિધરના દાસ છીએ અને તમે તેનાં દાસી છો. અમને સ્વપ્નામાં આપણા ઇષ્ટદેવ આજ્ઞા કરી છે કે, તમે જઈ મીરાંનું દુઃખ દુરો. તેથી હું આવ્યો છું; અને તમે મારો અંગીકાર કરો. મીરાંએ કહ્યું કે મારે શ્રી ગિરિધરલાલની આજ્ઞા માથા ઉપર છે. પણ આપ પ્રથમ બોજન વિશ્રામાદિ કરો. પછી અન્નત. તદનંતર મીરાંએ તેને બોજનથી તૃપ્ત કર્યાં. સાધુ સમાજ મધ્યે શય્યા પાથરી તે સાધુને કહ્યું કે આ ઉપર આપ વિરાજો અને આ દાસીને જે આજ્ઞા કરવી હોય, તે આપ કરો. અને પુનઃ કહ્યું અન્ન લગ્ન કે ભય કોઈનું પણ ન રાખવું. તે વિષયી સાધુએ એકાન્તસ્થાનમાં જવા સૂચવ્યું. મીરાંએ નિર્વિકાર રહી—કોષ, આશ્રય કે પ્રેમ દર્શાવ્યા વિના—કહ્યું કે, સાધો! મારી દષ્ટિમાં તે સમગ્ર ત્રિલુપનમાં એક પણ એવું એકાન્ત સ્થાન નથી, કે જ્યાં મારા પ્યારા ગિરિધરલાલ ન હોય; વળી રવિ, શશી આદિ પાપપુણ્યના અષ્ટ સાક્ષી પણ જ્યાં વિદ્યમાન ન હોય. તો પ્રિયભાઈ! આપને જે એકાન્ત સ્થાન જોઈએ છે, તે તે હું કર્યાંથી લાવું? એ સાંભળતાં જ તે વિષયી વિષનિર્મુક્ત થયો, વિચ્છાદ્ય થયો; શ્વેતમુખ થયો; તેણે મીરાંને સ્વમાતા રૂપે દીકી. તેના હૃદયમાં ભક્તિભાવ ઉદિત થયો. મીરાંચરણે ક્ષમાદાન ચાલ્યો પડ્યો. મીરાંની તેના ઉપર કૃપાદષ્ટિનો પાત થયો. ભક્તના વિકાર ભરમીમૃત થયા. તેને ઇશ્વરદર્શન થયું. સાધુમંડલી હર્ષ પામી. મીરાંએ પ્રેમાવેશમાં ગાયું:—

“એરી મેં તો દર્દ દિવાની”

(પાઠાંતર—“દરદ ન જાને કોઈ એરી”) ઇત્યાદિ.

(૧૪) એમ કહેવાય છે કે મીરાંની થતી જનદાથી ખિન થઇ રાણો સગિા તેનું મૃત્યુ ધમ્મજોતા હતો. તેણે (પાઠાંતરે-તેના પતિ રાણાએ) મીરાંને કહાવ્યું કે, કોઈ પણ પ્રકારે તેણે દેહત્યાગ કરવામાં શોભા છે. (પાઠાંતરે-મીરાંએ એક વાર પતિદર્શનની આગ્રા મંગી, પણ તેનો નિષેધ કરાયેલ.) એથી તે લિશ્મુકીવેષ ધારણ કરી, ગામ બહાર જઈ નદીમાં પડી. પરંતુ તેને તેજઃપુંજમય કોષ દેવદૂતે ઉગારી બહાર કઢી અને કહ્યું કે તે શ્વશુર વૃદ્ધની આગ્રા પાલી તે બહુ ઉત્તમ કર્યું, પણ તારે અજી કર્તવ્ય શેષ છે. તારે ભક્તિનું પ્રશસ્ત ઉદાહરણ જગતને દર્શાવવાનું છે. ભક્તિથી નિરાકાર, સાકાર એ દર્શન દે અને ભક્તિથી સાકારદ્વારા નિરાકાર પ્રાપ્ત કરાય છે.

શુદ્ધિમાં આવતાં મીરાંએ પોતાને યમુના તટે જોઈ. ગોપાલોને તેણે વૃન્દાવનની વાટ પૂછી. તેઓએ તેને દુઝ્યામૃત પાચું. કૃષ્ણ નામનું સંકીર્તન કરતી અને તેથી પ્રવાસીઓનાં શ્રવણ, નયન અને મનને આકર્ષતી તે વૃન્દાવન ચાલી ગઈ.

✓ (૧૫) એમ કહેવાય છે કે રાણાએ એટલે તેના દીપરે તેને સંતસમાગમ છોડે તો બહુ ધરેણું આપવા કહ્યું, તથા રાણાએ પરણવાનું પણ કહાવ્યું હતું. જેના ઉત્તરમાં મીરાંએ “અંમે અબલાને મોટી મીરાંત બાઈ, શામલો ધરેણું મારે સાચું રે.”

એ પદ ગાયું.

એ વાત રા. બાતુસુખરામના લેખમાં મળી આવે છે; પરંતુ એ વાત પ્રથમ દૃષ્ટિએ જ ખોટી જણાય એમ છે. કારણ રજપૂતોમાં પુનર્વિવાહનો આદ્ય જ નથી.

(૧૬) કથા છે કે એક દિવસ મીરાંબાઈ કીર્તન કરતી હતી, ત્યાં તેની નથુંદ ઉદા-આઈ જઈ પહોંચી. તે સમયે મીરાંએ,

“જખસેં મોહી હે નંદનંદન દષ્ટિ પરો માઈ”

ઇત્યાદિ રચીને ગાયું. એ પદ એવા સુસ્વર તથા દયાદૃષ્ટિથી ગાયું કે, ઉદાઆઈના ચિત્તમાં કૃષ્ણનો મહિમા વસી ગયો અને મીરાંને પોતે શુરુપદે માની.

તે વાત સાંભળી એક સ્ત્રીએ રાણાની સામે ખીડું ઝડપ્યું કે “હું મીરાંબાઈને પાંશરી કરી દઇશ”. બ્યારે તે મીરાંની સામે ગઈ ત્યારે તેને જોતાં જ તે બાઈના મનમાં કંઈક એવું ચર્મ ગયું કે, તે મીરાંની તનમનથી દાસી બની ગઈ અને રાણાને મહેલ પાછી ફરી જ નહિ.

કપીરે ભક્તતાં દર્શન અને સત્સંગની પ્રશંસામાં સત્ય જ કહ્યું છે કે—

“પારસમે અરુ સતમે બડો અંતરો જાન;

વહ લોહા કાંચન કડે, વહ કરે આપ સમાન.”

(૧૭) કહેવાય છે કે, એક વાર ઉદાઆઈએ બહુ દીનતાથી અને પ્રેમથી મીરાં આગળ હઠ લીધી કે અમને ગિરિધરલાલજીનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કરાવો. મીરાંએ એનો સાચો ઉમંગ જોઈ ચંપા, ચમેલી આદિ સાહેલીઓને આગ્રા કરી કે ગિરિધરલાલના આત્મ-રચની સામગ્રી તૈયાર કરો. બ્યારે સર્વ બોગાદિ તૈયાર થઈ ગયું, ત્યારે મીરાંબાઈ સર્વની

મંડલી મધ્યે બેઠી અને વિરહ તથા 'પ્રેમનાં પદો' બનાવી ગાવા લાગી. એમ કીર્તન કરતાં કંઈક સમય પીતી ગયો, અને તેના વિરહથી વ્યાકુલ (બેકવ) થઈ ગઈ ત્યારે અર્ધી રાત્રે શ્રીકૃષ્ણ સાક્ષાત્ પ્રકટ થયા, અને બેટ્યા, અને કહ્યું કે તું આટલી બધી અધીર શા સારુ થઈ ગઈ પછી સર્વના સમક્ષ મીરાંની સાથે બોજન કર્યું; વાર્તાલાપ કરવા માંડ્યા. તે ઉપરથી કુંસુકાચીએ પુરુષના સ્વર સાંભળી રાણાજી સુતા હતી, તેમને જગાડીને ખમર કહી કે મીરાંના મહેલમાં કાંઈક પુરુષ આવ્યો છે, અને તેની સાથે વિલાસ થઈ રહ્યો છે. રાણાજી ક્રોધમાં તથવાર ખેંચી દોડ્યા અને મહેલમાં ધસી જઈ સર્વત્ર શોધવા માંડ્યું, પણ કાંઈ પુરુષ જણો નહિ. તેથી ખશીયાણા પડી જઈ મીરાંબાઈને પૂછ્યું મીરાંએ કહ્યું કે—મને શું પૂછો છો? મારા પરમમિત્ર ગિરિધરદાસજી તો તમારી આખોની સામે જ વિરાજમાન છે. ત્યારે રાણાએ ચારે દિશામાં દૃષ્ટિ કરી પણ કાંઈને દીડું નહિ. મીરાં કહે કે પ્રેમભક્તિએ તેને બળે તો દર્શન થાય (પાઠાતરે—પણ પ્રેમી સ્ત્રીઓ સિવાય કાંઈ જોવામાં આવ્યું નહિ.) રાણાએ ખડ્ગ ખેંચ્યું ત્યારે બે ચાર મીરાં દેખાઈ (દયારામ). (પાઠાતરે—થોડાક સમય પછી પલંગ ઉપર મહા બયાનક નરસિંહરૂપ દેખાયું, જેથી રાણા બચબીત થઈ ભોંય ઉપર પડી ગયા. શુદ્ધિ આવતાં "અમારા કુલદેવ એકલિંગજી છે તેમને તુ ઈષ્ટ દેવ કેમ માનતી નથી? તારા ઈષ્ટ-દેવની 'સુરત' તો બહુ બયાનક છે" એમ કહેતા કહેતા જતાં રહ્યા.)

(૧૮) કેટલાએક કહે છે કે મીરાંબાઈના જંદાવન ગયા પછી તેનાં ભક્તિમય પદો એટલા પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા કે, ચિત્તોડમાં પણ તે ગવાવા માંડ્યાં, અને મીરાંની કીર્તિ બહુ વધી. જ્યાં જ્યાં રાણાજી જાય ત્યાં ત્યાં મીરાંનું નામ અને કીર્તિ સંભળાતાં, પોતાથી તિરસ્કારાયેલી મીરાં મેવાડથી પણ અધિક પ્રદેશ ઉપર એક જાતની હકુમત ચલાવે છે, એમ રાણાને લાગવા માંડ્યું તેની ખાતરી થઈ કે, મીરાંએ મેવાડના કુલને કલંક લગાડ્યું નથી, પરંતુ તેનાથી તેની કીર્તિમાં બહુ વધારો થયો છે. પછી મીરાંને મળવા શુભ વેશે તે જંદાવન ગયા. જ્યાં મીરાં બજન કરતી હતી ત્યાં એક સામાન્ય માણસ પેઠે ગયા કીર્તનોત્સવના અંતે મીરાં સમીપ તેમણે બિશ્વા માગી મીરાંએ ઉત્તર આપ્યું કે—હું પણ એક ભિક્ષુકી અળલા છું ગિરિધર—નામ વિના બીજા કાંઈ આપવા યોગ્ય પદાર્થ મારી પાત્રે નથી. એ વિના ધનાદિ જે કંઈ જોઈતું હોય તે સારુ અન્યત્ર જવ વેશધારી ભિક્ષુકે કહ્યું કે—હું આશા પૂર્વક આવ્યો અને મને શું નિરાશ કરશે? મીરાંએ કહ્યું કે—હું કયે પ્રકારે તમને સાહાય્યું કરું. ભિક્ષુકે કહ્યું કે—હું માત્ર તમારી ક્ષમા ધાર્યું છું, બીજા કશાની મને અપેક્ષા નથી. એ વાક્યથી મીરાંના મનમાં શકા થઈ અને એટલામાં રાણાએ પોતાનો એટો વેશ ઉતારી નાખ્યો અને મીરાંએ પોતાના પતિને ઝાળખી આનંદાશ્ચર્યમાં મૂક્યો થઈ તેમને પગે પડી અને પછી રાણાંની વિનિતિથી તેની સાથે જ ચિત્તોડ જઈ રહેવા લાગી. (ભક્તિ પ્રકાશ.)

ઉપરની કથા સ્પષ્ટ રીતે નાટકી જણાય છે.

### મુખ્ય આંતિયુક્ત વિષયો.

શ્રી મીરાંબાઈના જન્મકાલાદિ તથા કેટલાએક જીવન પ્રસંગો યદ્યપિ અંધકારઅસ્ત છે, તથાપિ એ ચાર મહત્વના વિષયોમાં પ્રથમ લેખકે કરેલી જૂલને ગતાનુગતિકતાથી મેળાથી તે ઠિચર થઈ ગઈ છે. તે સંબંધમાં તત્ત્વ નિર્દિષ્ટ કરાય છે.

રાણાકુંભ અને મીરાંનો સંબંધ—

બહુ લેખકોએ મીરાંને સુપ્રસિદ્ધ મહારાણા કુભની પત્ની લખી છે. તેથી તેઓએ રાણા કુભના વિશુદ્ધ ચરિત્રને અચાનકદ્વારા દૂષિત કર્યું છે. કર્નવ ટોડકૃત "એનફાન્સ ઓફ રાજસ્થાન"ની પૂર્વેના ભકતમાલાદિ ગ્રંથોમાં કહ્યો પણ મીરાંના પતિનું નામ કુભ લખ્યું નથી.

રાણા કુંભ સંબંધમાં એ લક્ષમાં રાખવું આવશ્યક છે કે, તે બહુ અંશે વૈષ્ણવ ધર્મને માન આપતો હતો, અને તેથી વૈષ્ણવ ધર્મ અનુસરવા સારુ મીરાંને પીડા કરે "એ ભાત જ ખોટી" રાણા કુભે ગીતગોવિંદ ઉપર ટીકા કરી છે, તે જ તેની કૃષ્ણ-ભક્તિનું સખલ પ્રમાણ છે. તેના તૃતીય પ્રબંધની ટીકામાં તે પોતાને વર્ણવે છે કે— "શ્રીગોવિંદપદારવિંદમકરંદવચ્ચદ્વિરેકેણ..." (શ્રી ગોવિંદના ચરણપરવિંદના મકરંદના આસ્વાદ લેવામાં ભ્રમર...) તેમજ તેના સમય પ્રબંધની ટીકામાં પણ દ્વિતીય પરં વાસુદેવ નિષ્ણે (હૃદયમાં પરમેશ્વર વાસુદેવને સ્થાપે છે) ઇત્યાદિ એ પ્રકારે ઉભયમધ્યે પતિપત્ની સંબંધ હોત તો ઉભય કૃષ્ણ ભકત હોવાથી તેઓ મધ્યે વિગેધ અસંભવિત થાય છે.

પુનઃ ઉભયના સમય સંબંધી પણ વિચાર એ મતને પુષ્ટિ આપતો નથી. કારણ રાણા કુંભ સવત ૧૪૭૫ થી ૧૫૨૫ સુધી વિદ્યમાન હતા. જ્યારે મીરાંનાંબના પિતૃ-જયસેનો સમય સવત ૧૫૭૫ ના અરસાનો ગણાય છે.

મીરા તે કુંભની પત્ની એ અતિમતી કૃત્તવના કર્નલ ટોડને પ્રથમ થવાનું કારણ આમ અનુમાનાય છે કે ચિત્રોડના દુર્ગમાં કુંભકારાર્પિત કીર્તિસ્તંભથી ઉત્તરમાં થોડે દૂર કુંભસ્વામીનું (જેને કેટલાએક કુંભસ્થામ કહે છે) મંદિર રાણા કુભનું બધાવેલું છે. તેની સમીપ એક ખુણામાં શ્રી વરાહમૂર્તિ ભગવાનનું નાનું મંદિર પણ રાણા કુભે બંધાવેલું છે. કીર્તિસ્તંભની પ્રચલિતમાં પણ તેમ જ જણાવેલું છે. કાલાન્તરમાં એ મંદિર ખસિત થઈ મૂર્તિરહિત થયું જણાય છે. તેમ યત્તા મૂલ વાત વિસ્મૃત થઈ અને પાસે પાસે એક મોટું અને બીજું નાનું એમ એ મંદિર તે પતિ-પત્નીએ જ બંધાવેલાં હોવાં જોઈએ, એમ મનાઈ તે પત્ની મીરાં હોવી જોઈએ, ઇત્યાદિ કૃતકોને અવકાશ મળ્યો. કર્નલ ટોડના એ ભ્રમને ડાકટર રેડ્ડને Chitor and the Mewar Family નામે ગ્રંથમાં પ્રથમ ભાંગ્યો છે, તોપણ ટોડના તે ભ્રમયુક્ત લેખને અપરપરાએ પોતાના ગતાનુ-ગતિક લેખોથી પરમ પુષ્ટ કર્યો જણાય છે.

શિવસિંહસરોજમાં પણ લખાયું છે કે—મીરાં કુંભ સાથે સંવત ૧૪૭૦ માં પરણી હતી અને કુંભ સ્વામીના મંદિર પાસેના મંદિરમાં પોતાના ઇષ્ટ 'સ્વામનાથ' ને સ્થાપ્યા હતા. 'તે પણ તેવું જ અશુદ્ધ છે.

એ જ પ્રકારે, એક મંદિર ઉદયપુરથી દશ માઈલ દૂર શ્રી એકલિંગજી મહાદેવના મંદિર પાસે છે. તે પણ મીરાંબાઈએ બંધાવેલું કહેવાય છે. પરંતુ તેમાં અન્ય પ્રમાણ ઉપલબ્ધ નથી.

### મીરાંકે પ્રભુ ગિરિધર નાગર.

“મીરાંકે પ્રભુ” કે “મીરાં કહે પ્રભુ.”—

એવો જ અન્ય મોટો અક્ષર્ય દોષ હાલના કેટલાએક લેખકો તથા પ્રકાશકો ‘મીરાંકે પ્રભુ ગિરિધર નાગર’ ને સ્થલે ‘મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર’ (પાઠાંતર-‘મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરના ગુણ’) એમ લખવામાં કરે છે. પૂર્વેના કવિઓમાં સ્વચ્છિત પદ્યોની અંતિમ પંક્તિમાં સ્વનામ-પ્રકાશક મુદ્રા રાખવાનો તથા તે સાથે સ્વ-પદ્યના નામપ્રહણથી તેનું સ્મરણ કરવાનો સંપ્રદાય હતો. તે જોતાં કાંઈમાં પણ ‘કહે પ્રભુ’ એવું નથી, પણ યશી વિભક્તિ દર્શક પ્રયોગ જોવામાં આવે છે. જેમ કે “સેવકે પ્રભુ” “ધીરજકે પ્રભુ” ઇત્યાદિ. તેમ જ અન્યત્ર “સુરદાસ પ્રભુ” “પરમાનન્દ પ્રભુ” “દાસ ચતુર્ભુજ પ્રભુ ગિરિધર” ઇત્યાદિ અનેક રીતિએ જોવામાં આવે છે.

તેમ જ ગુજરાતીમાં નરસિંહ મહેતાએ “નરસિંહાચા સ્વામી,” ભાલજી “ભાલજી પ્રભુ રઘુનાથ,” રામકૃષ્ણ “રામકૃષ્ણ પ્રભુ” ઇત્યાદિ પ્રકારે દાસ્યત્વરૂપ ભક્તિના પ્રકાશક, સૈવ્યસેવકભાવબોધક શબ્દ સમૂહ રાખ્યા છે.

“કહે” એ પાઠથી તેવો અર્થ થતો નથી. એ કારણથી પૂર્વેના કાંઈ કશ્પિત-પાઠ-યોજન-રસિકે સ્વશુદ્ધિ અનુસાર ‘કહે’ એ અશુદ્ધ પાઠ અચરિત કરી દીધાનું સ્પષ્ટ અવગત થાય એમ છે.

### પ્રભુ ગિરિધર—

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનની વિભૂતિ પ્રકાશક અનેક લીલાઓ શ્રી ભાગવતમાં પરમ રમણીયતાથી વર્ણવેલી પ્રસિદ્ધ છે. તે પ્રભુના ધ્યાનાર્થ તે લીલાઓનો પુરસ્કાર કરી તેની પ્રદશિકા અનેક ભૂતિઓ રચાય છે. જેવી કે બાલમુકુંદ, સુરલીધર, નવનીતપ્રિય ઇત્યાદિ.

(ભૂતિપ્રયોજન.) પરમાત્મા શ્રી કૃષ્ણના સહસ્રાદિક નામો તેઓના ગુણ, સ્વરૂપ, અથવા ચરિત ઉપરથી પડ્યાં છે. તે તે નામનું શ્રવણ થતાં જ અર્થદ્વારા તે તે ગુણનું અને તે દ્વારા તદ્દગુણવિશિષ્ટનું તદાકાર સ્મરણ થાય છે અને તે અંચલ મનોવૃત્તિને તદાકાર સ્થિર કરાવવા સમર્થ થાય છે. કારણ, આ લોકપ્રસિદ્ધ છે કે, શુદ્ધિપૂર્વક ઉચ્ચારિત શબ્દ, શ્રવણગૌરવ થતાં શ્રોતાની મનોવૃત્તિને શબ્દબલથી તથા અર્થબલથી સ્વાકાર કરાવે છે. તે ચાર્ય-શાબ્દબોધ છે.

વળી જેમ મનુષ્ય એક સ્વરૂપ હોવા છતાં, જૂદા જૂદા વસ્ત્રાલંકારાદિ વેષાનું પરિધાન કરે છે, તથા જૂદી જૂદી ક્રિયાઓ સમયે તેના શરીરાવયવોનો તદ્દનુકૂલ સંનિવેશ થાય છે; ત્યારે તેમાંથી અમુક વેશ અને સંનિવેશ એકની દૃષ્ટિને પ્રિય લાગે છે, તે અપરને અપર. તેમ લોકોમાં પણ ભિન્નરુચિ જનો જૂદી જૂદી રીતિએ પોતાની



પ્રતિકૃતિઓ (Photographs) લેવાયે છે. •તેવી જ રીતે એક જ ભગવાનની નિઃસીમ વિશ્વૃતિઓથી ઉત્પન્ન અનન્ત લીલાઓ અનુસાર ભગવાનના અનેક રૂપોમાંથી બિજરચિ ભકતોને જે જે સ્વરૂપ પ્રિય લાગે, મનોહર લાગે, તત્તદાકાર મૂર્તિ તે રચાવે છે; અને અંચલ મનને તેનું અવલંબન કરાવી, નિર્ભયતા તથા સ્થિરતારૂપ દુર્લભ મહા ગુણ પ્રાપ્ત કરાવવા, ઇન્દ્રિયોના લયરૂપ ધ્યાનાદિથી તે સાધક પ્રયત્ન કરે છે. તે સિદ્ધ થતાં મનઆદિમય સૂક્ષ્મ શરીર દોષ રહિતતા પૂર્વક ગુણવાન યર્થ મુક્તિપ્રાપ્ત પ્રાપ્ત કરવા યોગ્યાધિકારી થાય છે.

મૂર્તિપૂજના એ રહસ્યાનુસાર કેટલાએક ભકતો જેઓની ભક્તિવૃત્તિ કવિતારૂપ પરિણામને પામી છે, તેઓમાંથી કેટલાએકે તે તે સ્વ-ઉપાસ્ય સ્વરૂપનાં નામરૂપ મુદ્રાથી સ્વકૃતિને (પૂર્વ ઉદાહરણો આપ્યાં છે તેમ) અંકિત કરી છે. એમ મીરાંબાઈ “મીરાંકે પ્રભુ ગિરિધર નાગર” એ શબ્દોરૂપ સ્વકૃતિનું લક્ષ્મ (ચિહ્ન) રાખ્યું છે.

**ગિરિધર નાગર—**

એ પંકિતમાં નાગર પદનો અર્થ સુસંબદ્ધ થતો ન લાગવાથી, કોઈ સાન્નિધ્યબલથી ‘મીરાંકે પ્રભુ’નો અર્થ મીરાંનો પતિ, અને ‘ગિરિધર નાગર’નો અર્થ ગિરિધર નામનો, નાગર શાંતિનો, એવો અર્થ કરે છે; અને “મૈયર મારું મેડતુરે સાસરીયું ચિત્તોડ” એ પંકિતથી તથા ચિત્તોડમાં ચિત્તોડા નાગરની વસતી હોવાથી એ અર્થને સંભવિત ગણે છે; વળી ચિત્તોડની રજપુત વંશાવલિમાં મીરાંનું નામ મળતું નથી, તેથી એ અર્થને પુષ્ટિત માને છે. ગુજરાતી કવિતામાં એ જ પ્રકારે રામકૃષ્ણ, તથા કવિ વચ્છની કવિતામાં અંતિમ પંકિતમાં મુદ્રારૂપે ‘રામકૃષ્ણ પ્રભુ નાગર’ તથા ‘વચ્છ નાગર’ એમ પ્રયોગો ઉપલબ્ધ થાય છે. તેમાં કવિ વચ્છ વિષે વિશેષ જ્ઞાત નથી, પણ રામકૃષ્ણ વો નાગર હતા. એ આદિ તર્કપરંપરાથી મીરાંનું નાગર શાંતિવ સાધી ઉપર પ્રભાવો પંકિતનો અર્થ કરે છે. તે પણ એ વિષયના રસિકોએ ચિન્તનીય છે.

**ગિરિધર—**

નંદનંદન વાસુદેવે મયુરામાં વસતાં, બ્યારે મુરોના ધ્વજ તેઓના દેવત્વની પોતે પરીક્ષા કરવા અતિ વૃષ્ટિ કરી હતી, ત્યારે ભગવાને સ્વ-આશ્રિતોના રક્ષણુર્થ અને ઇલાદિના અનુચિત ગર્વના નિરસનાર્થ હસ્તની એક અંગુલિ ઉપર ગિરિરાજને ધરી રાખી, તેના તત્ત્વમાં તેઓનું રક્ષણ કર્યું હતું. એ સમયની જગી શ્રી ગિરિધરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

**મીરાંને ગિરિધર મૂર્તિની પ્રાપ્તિ—**

એ ઉપાસ્ય ચલ મૂર્તિ મીરાંને કેવી રીતે પ્રાપ્ત થઈ, એ સંબંધમાં આમ એક કથા છે કે મીરાંના પિતાને ગૃહે, તે બાલક હતી તેવામાં કોઈ સાધુ અભ્યાગત હતા, તે ‘ઠાકુરજી’ની સેવા કરતા હતા. મીરાં લાં રમતી રમતી જઈ પહોંચી, અને તે મૂર્તિની રમણીયતાથી આકર્ષાઈ જતાં તેણે સ્વાભાવિક રીતે સવિનય તે સાધુને, તેઓ જેની સેવા કરતા હતા તેમનું નામ, પૂછ્યું. સાધુએ કહ્યું “ગિરિધરવાજી.” મીરાંએ

બાલકભાવથી તેને રમકડું સમગ્રી પોતાને રમવા આપવા કહ્યું. સાધુને તેથી ક્રોધ ચડ્યો, પણ મીરાંએ તે લેવા બાલક પકડી. તેથી બચવા સાધુએ સ્થાનાન્તર કર્યું, પરંતુ મીરાંએ સ્વદહ છોડી નહિ અને અત્રાદિનો ત્યાગ કર્યો. એ ઉપરથી તેના પિત્રાઈ ભાઈ અને સખા જયમલજીએ તે સાધુને દ્રવ્ય આપવા માંડ્યું, પણ સાધુએ કહ્યું કે તે કદાપિ પોતાના ઈષ્ટદેવથી જૂના નહિ પડે. (પાઠાંતરે—પછી બહુ સમજાવતાં અંતે સાધુએ આટલું સ્વીકાર્યું કે, દેવ જે તેને સ્વપ્નમાં આગ્રા કરે તો તે મૂર્તિ આપે. જયમલજી નિરાશ થઈ સ્વગૃહે પાછા આવ્યા. આ પાસે મીરાંને તો અત્રગ્રહણ વિના સાત દિન વ્યતીત થયા હતા.) તે વારે ગિરિધરલાલે સાધુને સ્વપ્નમાં દર્શન દર્શ કર્યું કે, મીરાંની નિષ્કામ ભક્તિથી પોતે બહુ પ્રસન્ન છે, અને સાધુ જે પોતાનું બધું ઈચ્છતા હોય તો પોતાને ત્યાં પહોંચાડે અને તે છાકરી પાસે રહેવા દે. એથી તે સાધુ ભક્તે ભગવાનની સ્વપ્નલબ્ધ આગ્રાને વશ થઈ તે મૂર્તિ મીરાંને પ્રાતઃકાલે ત્વરિત જ સોંપી. કાંઈ અલભ્ય વસ્તુ નષ્ટ થઈ હોય અને તે આકસ્મિક પુનઃ પ્રાપ્ત થાય અને જેવો હર્ષ થાય તેવો અપાર આનંદ તે મૂર્તિ પ્રાપ્ત થતાં મીરાંને થયો.

મીરાં એ ગિરિધરની સેવા પૂજામાં મન, વાણી અને કર્મથી તે કાલથી મુક્તિ પર્યંત અત્યંત વ્યાપ્ત રહી હતી.

**ગિરિધર કથાઓ—**

મીરાંની શ્રી ગિરિધરજી વિષયક અપૂર્વ ભક્તિસંબંધમાં નાનાવિધ કથાઓ તેના ભક્તજનોએ વિન્તારી છે. તે અત્ર સંગ્રહાય છે.

(૧) મીરાં આશરે ચાર પાંચ વર્ષની હતી. ત્યારે તેના મહાલય આગલથી એક વરઘોડો જતો હતો. (કથાપાઠાંતરે—પડોશમાં એક કન્યાનાં લગ્ન થતાં હતાં.) તે જોવા કૌતુકથી આકર્ષાઈ તે અંતઃપુરનો સ્ત્રીવર્ગ વાતાયન (બારી) આગલ ગયો, પણ શ્રી ગિરિધરજીની મૂર્તિસહ રમતી મીરાંનું ચિત્ત ન આકર્ષ્યું, અને તે ન ગઈ. વરઘોડો ગયા પછી મીરાંએ માને વરઘોડાનો અર્થ અને તેનું વર્ણન પૂછ્યું. માએ તે સમજાવતાં મીરાંએ શિશુભાવથી પૂછ્યું કે ત્યારે પોતાનો વર કોણ? માએ ઉપહાસમાં કહ્યું કે તારો વર ‘આ ગિરિધરલાલ.’ તે સમયથી મીરાંએ ગિરિધરને પોતાનો પતિ માનીને તેની સહ માનસિક લગ્ન કર્યું.

પાઠાંતરે—મીરાંની માતા શ્રી કૃષ્ણની સેવા કરતી હતી ત્યાં મીરાંએ દોડી જઈ બાલસ્વભાવાનુસાર પૂછ્યું કે મારો વર કોણ? માતાએ હસી શ્રી ગિરિધરલાલની મૂર્તિ પ્રતિ અગ્નિનિર્દેશ કર્યો. મીરાંએ રાન્યરીતિ પ્રમાણે મુખ ઉપર નીલિકા (ચુરખો) નાંખી દીધી અને ગિરિધરલાલ જ સ્વપતિ છે એમ ત્યારથી નિશ્ચિત કરી તેઓની ભક્તિમાં ગોપીતુલ્ય પરાવણ થઈ.

(૨) કહે છે કે વિવાહવિધિ સમયે રાણોજી ન્યારે મંડપતલે આવ્યા, અને મીરાંને બોલાવવામાં આવી, ત્યારે પ્રથમ ગિરિધરજીની મૂર્તિ મંગાવી, તે તેણે મધ્યમાં

રાખી હતી; અથવા મૂર્તિને પુરઃસર કરી તેમંગલકેરા ફરી હતી, (પાઠાંતરે-લગ્ન પ્રસંગે મીરાંબાઈએ અગ્નિને બદલે શ્રી ગિરિધરની મૂર્તિની પ્રદક્ષિણા કરી એમ છે.)

એની પુષ્ટિમાં કાંઈ કાંઈ “વરીયો વરીયો મેં ગિરિધરલાલ” એ પદ અવતારે છે. પરંતુ એ કથા અશુદ્ધ જણાય છે. કારણ વલ્લભ સંપ્રદાયીઓમાં જ વિવાહ સમયે વલ્લભકૃત-આલકને સેનિધિમાં રાખવામાં આવે છે. તેના અનુકરણમાં એ કલ્પના થઈ જણાય છે. કારણ શુદ્ધ રજપુતકુલમાં તેનો આચાર નથી અને એ પદ પણ મીરાંબાઈની કૃતિ નથી.

(૩) મધુરગૃહે ગમન કરતાં મીરાંબાઈ ગિરિધરલાલની પ્રિયમૂર્તિનો વિરહકાલ ઉપસ્થિત થયો. તેનાં માતૃપિતાએ બહુ અમૂલ્ય વસ્તુ રંગારાદિ આપ્યાં, પણ મીરાંબાઈ તો પોતાના ભક્તિભાજન ગિરિધરની મનોહર મૂર્તિ વિના અન્ય તૃણવત્ શૂન્યવત્ લાગવા માંડ્યું. એથી તે સમયે મીરાંબાઈએ પ્રેમવશાત્ બહુ રુદન થયું અને મૂર્છા પણ આવી ગઈ. માતૃપિતાએ એથી રનેહવશ થઈ અંતે તે મૂર્તિ તેને દાપળમાં (હાં. દહેજમાં) આપી.

(૪) મધુરસ્થાન પ્રતિ પ્રયાણ કરતાં ગિરિધરજીની મૂર્તિને પાલખીમાં—“ડોલામાં” પોતાથી અગાઉ રાખી હતી.

પ મૂર્તિ ક્યાં છે ?—

મીરાંબાઈ સ્વ-હસ્ત-પૂજિત અને પ્રતિષ્ઠિત તે મૂર્તિ ક્યાં છે, એ સંબંધમાં પૂર્વ સૂચ્યું છે તેમ બહુ વિવાદ છે.

શિવરાજપુરના વૃદ્ધો એ મૂર્તિ ત્યાં ત્રણસો વર્ષ થયાં આવી જણાવે છે. તેઓ કહે છે કે જે મૂર્તિ મીરાંબાઈ જેવી ભક્તિપ્રતાપી પૂજિત હતી તે જ્યાં સ્વભક્તનું અપમાન થયું હતું, તે દેશમાં કેમ રહે? મીરાંબાઈની મુક્તિ થતાં તેના અર્યકને પ્રેરણા થવાથી રજપુતાનામાંથી તે મૂર્તિ કાઢી લઈ જવા પ્રયત્ન કરાયો. માર્ગમાં શિવરાજપુર આવતાં તે મૂર્તિ ત્યાં અટકી પડી, સારથી ત્યાંના લોકોમાં પણ તે મૂર્તિ 'મીરાંકે ગિરિધર ગોપાલ' એ નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

એક વાર શેઠ લક્ષ્મણદાસજીએ એ મૂર્તિને મથુરા લઈ જઈ લાં સ્થાપિત કરી મહામંદિર બાંધવા વિચાર કર્યો હતો પરંતુ મૂર્તિ ત્યાં ગઈ નહિ. એ મૂર્તિના સેવા-ભોગાર્થ અનેક ધાર્મિક સંજ્ઞાઓએ ભૂમિદાન કર્યું છે (જાગીર આપી છે).

અત્ર આ વિચાર્ય છે કે-ઉપર લખેલી મૂર્તિસ્થાનાંતરની વાત અસંભવિત નથી. આ મુપ્રસિદ્ધ છે કે, યથાર્થ ભક્તોથી કરાવલા યથાર્થ પૂજન અર્ચનથી સિદ્ધ મૂર્તિઓ બહુધા નિર્મલચરિત, નિષ્કપટ ગ્રામ્ય જનોના નિવાસ સ્થાનમાં સ્થિત થાય છે. એ પ્રકારે શ્રી નારાયણની અદ્ભુત મૂર્તિ ચંડીપુર (ચાણોદ)માં છે. એ અનુમાનમાં આ પણ એક સંભવ કારણ છે કે એ ગામોમાં તેવા કારીગરો કે પથ્થરો કે એવા શ્રીમંતો પણ હોતા નથી કે ત્યાં તેવી મૂર્તિઓ ધડાવ્યાનું અનુમાન કરાય. એવે જ પ્રકારે મથુરાથી કેશવદેવની મૂર્તિ (કાનપુર, જલ્લાના) જુઓલી ગામમાં સ્થપાઈ છે.

શિવરાજપુરરથ ગિરિધરજીની તે મૂર્તિનો વેશ પણ મીરાંના પદોમાં વર્ણિત મૂર્તિને મળતો છે એમ જણાવવામાં આવે છે. એ મૂર્તિ વિશાલ અને રમણીય છે. તેને અષ્ટ-ભુજ છે. તેમાં શંખ, ચક્ર, ગદા, પદ્મ, લકડી (ગાય અરાવવાની લાકડી), ગોવર્ધન મિરિ, અને શેષ બે હસ્તમાં અધરલગ્ન મુરલી (ખાંસરી) છે. એ મૂર્તિની જંઘા ઉપર મીરાંએ પ્રપીત વિપનું કૃષ્ણ ચિહ્ન છે, એમ પણ કહેવાય છે.

(૩) ઉદયપુરમાં રણુછોડજીની મૂર્તિ સહ મીરાંબાઈની મૂર્તિ પૂજ્ય છે એમ કહેવાય છે. પણ ત્યાં કોઈ પણ મંદિર કે મૂર્તિ ગિરિધર ગોપાલનાં નથી.

(૪) દ્વારિકામાં રણુછોડજીની જે મૂર્તિમાં મીરાંબાઈ સારૂપ્ય મુક્તિ પામી એ મૂર્તિ જે હાલમાં શ્રી ડકાર ગામમાં શ્રી રણુછોડજીના નામથી પૂજ્ય છે તે છે એમ કહેવાય છે. દંતકથા છે કે મીરાં જ્યારે તે મૂર્તિમાં લીન-ચર્ષ ગઈ ત્યારે તે મૂર્તિ પીતાંબરને સ્થલે મીરાંના શ્વાટી (સાડી) પટથી આવૃત જણાતી હતી. ડકારમાં એ મૂર્તિ બોડાણા નામક રજપુતે (સં. ૧૮૦૦ માં) આણી. (દ્વારિકામાં તે સ્થાને લાડુવા ગામની મૂર્તિ સ્થાપિત થઈ છે.) અને ડકારનું વર્તમાન મંદિર સતારાના ગોપાલ જગન્નાથ તાંબેકરે સં. ૧૮૨૮ માં બંધાવ્યું છે.

રણુછોડ નામ પડવા સંબંધમાં કેટલાએક કહે છે-કે, જ્યારે જરાસંધના ભયથી ભગવાન દ્વારિકા રહેવા ગયા, સારથી 'રણુ (સંગ્રામ) છોડ (વાથી)' રણુછોડ નામ પડ્યું. પરંતુ એ બ્યુત્પત્તિ કૃત્રિમ છે. વસ્તુતઃ ભક્તોના જન્મ જન્માંતરના 'મહા (જન્મ)

આપનાર કર્મ રૂપ હેલું તે) નો છેદ' (નાર) તે 'શ્રીષ્ઠ છેદ' તેનું 'રણુછોડ' એ અપ-  
બ્રષ્ટ રૂપ છે.

(૫) દારિકામાં અઘાપિ શ્રી કૃષ્ણની મૂર્તિ સાથે મીરાંબાઈની પણ મૂર્તિની સેવા થાય છે, એમ કેટલાએક વર્તમાન લેખકોએ લખ્યું છે, પરંતુ તેનું પ્રમાણ જણવામાં નથી.

(૬) મેડતામાં મીરાં રહેતી સારે સાં જે મહાલય (મહેલ)ના જે ભાગમાં ગિરિ-  
ધર લાલજીની મૂર્તિને શૃંગાર ચઢાવી, ભોગ ધરાવી, તેની સંમુખ સંગીતાદિ કરી મીરાં  
રાત્રિભાગ વ્યતીત કરતી હતી, તે ભાગ દાલ મેડતાના ચતુર્ભુજના મંદિરમાં એકત્ર  
કરી (ભેળવી) લેવામાં આવ્યો છે.

(૭) વળી શ્રીનાથજીમાં વિઠ્ઠલનાથજીના મંદિર બહાર એક મંદિર વનમાળીજીનું  
અને બીજું મંદિર મીરાંબાઈનું છે.

-સંક્ષેપમાં, મીરાંથી અર્ચિત મૂલ મૂર્તિ હાલ ક્યાં વિરાજે છે, એ હજી વિવાદસ્પતિ છે.

### મીરાંચારિત્ર્યાંશવિચાર.

મીરાં અને શ્રીગિરિધરમાં પ્રતિમાવ—

મીરાંબાઈના ગિરિધર ઉપરના પૂર્ણ ભક્તિ ભાવના કારણથી તેના તથા તેના પતિ  
મધ્યે રનેહભાવ ન હતો એ આદિ માનનારા ભકતો તથા લેખકોથી મીરાંના ચારિત્ર્ય  
ઉપર વૃથા કલંક લગાડાયું છે. વિશુદ્ધ વંશમાં જન્મ પામેલી તથા વંદ્યવંશ સહ સંબદ્ધ  
ચએલી મીરાંના મન ઉપર દેવ-સેવા તથા પતિ-વ્રતતા સંબંધમાં આયોના વિશુદ્ધતમ  
વિચારો તથા આચારોના સુરગોથી અન્ય જાતીય એક પણ રંગનો સ્પર્શસેશ થયો  
ન હતો. પતિસેવાની આડે કોઈ પણ સ્ત્રીએ દેવસેવા આવી હોય એમ માની લેવા  
કારણ નથી. પ્રારબ્ધદોષથી તેની તરણાવસ્થામાં પતિના અત્યંત વિયોગ નિમિત્તે સાંસા-  
રિક સુખો તેને શૂન્ય થઈ જતાં પણ, સુસંસ્કારવતી મીરાં પ્રાકૃત જનાતુલ્ય વિવેકાતીત  
શોક-સંતાપને વશ ન થઈ.

આર્ય સ્ત્રીઓ માને છે કે સુચરિત કે દુષ્ચરિત એવા પુત્રાદિની પ્રાપ્તિમાં પ્રારબ્ધ એક જ  
સત્ય કારણ છે; અને તે અનુસાર તેની સહ સંબંધ અલ્પ કાલ કે દીર્ઘ કાલ, સુખી  
કે દુઃખી રહે છે. સ્ત્રીના ધર્મ પતિના ચરિતો અનુસાર સ્વચરિતો ધડવાનું નથી, સ્ત્રીઓના  
વિહિત સ્વધર્મો તો પતિચરિતથી અસંબદ્ધ-ભૂદા-જ છે. પતિ જ સ્ત્રીઓને દેવતુલ્ય  
પરમ પૂજ્ય છે, અને પતિના અભાવે કેવલ એક દેવ જ પૂજ્ય રહે છે. આર્યશાસ્ત્રોનું  
એ શાસન છે, વિશુદ્ધચરિતોએ સેવિત એ નીતિમાર્ગ છે. સતીમીરાંએ ઐહિક, અસ્થિર,  
સાંસારિક વિષયોના બાહ્યગ્રોહક રૂપોમાં પ્રલુપ્ત ન થતાં એ માર્ગનું અવસંખ્ય કર્યું.

બાલ્યમાંથી જ મીરાંના સંસ્કારો ભક્તિવૃક્ષના ઉદ્ભાવક, પોષક તથા વર્ધક હતા.  
તેના પિતામહ દૂદાજી, પિતૃજ્ય કાકા વીરમજી અને પિતૃજ્ય બાપા (પિત્રાહ બાઈ) જયમલ્લ  
એ સર્વ પરમ વૈષ્ણવ અને ભગવદ્ભક્ત હતા. મેડતાનું પુનઃ સ્થાપન કરતાં જ રાવ

દૂદાણએ ત્યાં 'ચતુર્ભુજ' નું પ્રસિદ્ધ (મંદિર) મંદિર બંધાવ્યું હતું, જે દેવના નામનું રેશમી પવિત્રક પાધડી ઉપર શિરપેચને સ્થાને સર્વ મેડતીઆ રાઠોડ બાધે છે.

આવા ભગવદીય કુલમાં જાત તથા વિવર્ધિત બાલાના મનમાં દેવા સંસ્કાર થાય, એ સમગ્રનું સહજ છે. તેવાં ગૃહોમાં આતઃકાલે સ્નાન અને દેવસેવા અનંતર જ અન્ય સાંસારિક કાર્યોનો આરંભ થાય છે. ગૃહના યુવકો, વૃદ્ધોનાં અને બાલો યુવકોનાં ચરિતોનાં અનુકરણ કરે છે. બાલકોને સંધ્યાદિ કર્મોનાં અનુકરણ કરતાં, જેઓના ધરમાં શિષ્ટ સંપ્રદાય નષ્ટ કે ઉચ્છિન્ન થયો છે અથવા જેઓના ગૃહમાં બાલ જ નથી, તેઓને જ ત્યાં જોવામાં આવતાં નથી.

પુનઃ આર્ય બાલોનાં ક્રીડાપરજોમાં-ક્રીડનકામાં (ક્રીડા પદાર્થો-રમકડામાં) બહુ કરી દેવ મૂર્તિઓ અને પવિત્ર પદાર્થોનાં પ્રતિબિંબો હોય છે. તેઓમાંની એક ગિરિધારી મૂર્તિને મીરાં બાલ સ્વભાવાનુસાર વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કરાવતી, તેની જોડે વાર્તાલાપ કરતી, તે દેવને પાલણે બુલાવતી, તેની પૂજા કરતી અને કૃષ્ણોત્સવ મનાવતી.

જે મીરાંનું બાલ્ય પૂર્વોક્ત પ્રકારના વ્યાપારમાં વ્યતીત થયું હતું તે મીરાંનું બપોરે આરંભબલથી પતિરૂપ ક્રીડ (ન)ક નષ્ટ થયું, ત્યારે બાલ્યકાલે વવાયલાં ભક્તિ બીજોતો ઉદ્ભેદ પતિમૃત્યુરૂપ દુઃખ દૃષ્ટિ થતાં થયો, અને મીરાંએ પોતાની સર્વ વૃત્તિઓ રૂપ નદીઓના પ્રવાહ શ્રી ગિરિધરલાલ રૂપ પરમ ક્રીડનક ઉપર વાળ્યો. અને ફટલાએક લખ્યું છે તેમ ગિરિધરજીને "તે પોતાની મેળે ધમ્મજા વર વર્ષા હતાં" નહિ. પતિરૂપ દેવ હસ્તથી તેને નષ્ટ થયા, પરંતુ તે જ પરમાત્મરૂપ દેવની પ્રાપ્તિનું પરમ સાધન થયા, અને તતઃપર મીરાં શ્રી ગિરિધરની જ સેવા અને પૂજા તન, મન, અને ધનના અર્ચણ પૂર્વક અભેદબુદ્ધિથી કરવા લાગી.

પતિમતિઅનુસરણ એ સાધ્વીઓના સ્વધર્મનો વિષય છે. દેવપૂજાદિ એ ભક્તિનો વિષય છે. ભક્તિનું પ્રાબલ્ય જો સ્વધર્મ પાલનમાં લંગ કરવામાં કરણ થાય તો તેની પાપ કર્મોના વર્ગમાં ગણના થાય. પરમ ફૂતકૃત્યતાને પામનારી મીરાંથી પૂર્વકાલમાં એવા દોષ થયો હોય કે થાય, એ તેથી મનાય તેમ જ નથી.

મીરાંને રાણાજીવ્રત પીઢનો—

ઉપર સવિસ્તર દર્શાવ્યું છે તેમ મીરાં પતિપરાયણ હોવાથી તેના ઉપર જે દુઃખ પડ્યાં કહેવાય છે તે "શ્વશુરકુલ તરફથી વૈષ્ણવ સંપ્રદાય તજવવા લેને પગવણાં થતાં" કવાય છે. વસ્તુતઃ તે તેમ ન હતાં, અને તેના પતિપાતિત પણ ન હતાં.

ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી જણાય છે કે તે દુઃખો વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થયા પછી જ પડ્યાં હતાં. સુવર્ણની પરીક્ષા જેમ તાપ અને તાડનાદિથી થાય છે તેવી રીતે મીરાંની અપૂર્વ ભક્તિની પરીક્ષા લેવા જાણે તે ઉપરિચિત કરાયાં હોય એમ ભાસે છે. બ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ તો પ્રાકૃત જનો સંબંધમાં ગમે તેમ હોય, પણ એક અંતઃપુર નિવાસિની રાણી સાધારણ સાધુઓ સહ સમાગમ રાખે, એ અનુચિત જ ગણાય. તેમાં

મેવાડના રાજ્યકુલોની પ્રથા અપર રાજ્યકુલોની પ્રથા કરતાં હિચ્ચતર હોવાથી મીરાંના સંબંધી કુટુંબ વૃદ્ધોની અપર રાજ્યરથાનો આદિમાં નિન્દા થવા માંડી. એથી રાજપાટસ્થ વિક્રમાદિત્યને લોકાપવાદો થઈવાન મતો મે(લોકોએ મૂકેલો અપવાદ મારા મતે બલવાન છે) એ શ્રી રામચંદ્રે અનુસૃત ન્યાયનું અનુસરણ કરવું પ્રાપ્ત થયું. બેદ માત્ર આટલો જ છે કે તેમ કરવામાં સમયબલથી તથા દુર્ભન્વથી રાણાશ્રીએ પ્રાકૃત જનોને યોગ્ય નિરૂદ્ધતર ઉપાયોનું યોજન કર્યું.

**મીરાંવાણું દેવીને ઘનમન—**

શ્વશુરકુલમાં પગ મૂકતાં જ મીરાંએ વૃદ્ધોની આજ્ઞા તથા કુટાચાર અનુસાર દેવી પૂજા કરવામાં સ્વમંતવ્ય વિરોધ હોવાથી ના પાડી એમ કથા છે, અને ધર્મ (નીતિ) પાલન સંબંધમાં બિહાપોહ કરતાં રા. રમણભાઈએ (જ્ઞાનસુધા. સપ્ટેમ્બર-૧૯૧૦) ‘સમત્વાન’ નામક વિષયમાં એ પ્રસંગને ઉદાહૃત કરી આમ સમર્થન કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે કે કોઈ પણ સ્થલે સ્વમંતવ્યો (belief) (પછી તે વિચારનું પકવ રૂપ હોય કે તે અવિચારની ઠસિકા હોય)ના ભંગ કરતાં આચારવાન વૃદ્ધોનાં સાસનો કે શુરજનોની આજ્ઞાઓને ભંગ કરવો એમાં પાપ નથી વસ્તુતઃ એવા વિચારો નીતિદ્રુમને કુઠારો છે.

પ્રકૃત મીરાંના ઉદાહરણમાં આ સ્મરણીય છે કે, એ દેવીપૂજન પ્રસંગ બહુ અંશે દંતકથાના આધાર ઉપર છે. જે મીરાં શુદ્ધ રજપુત કુલમાં પરિવર્ષિત હતી, કુલાચારોને સનિયમ પાલનારી હતી, વિનયપ્રાપ્ત્યર્થથી અનુદત્તા હતી, અને “પ્રારબ્ધાનુસાર પતિપ્રાપ્તિ”ના સંસ્કારવતી હતી, તેનામાં અન્યથા આચરણ સંભવતુ નથી, અને તે પણ પતિ વિઘ્નમાન છતાં નહિ જ. વિશેષમાં આ પણ સ્મરણમાં રાખવાનું છે કે, મીરાંનું વય તે સમયે એવું ન હતું કે, તે આત્પાંશી પણ સ્વજનોના વિરુદ્ધ વર્તન કરવા સાહસ કરે.

મીરાંના જેવો જ અન્ય પ્રસંગ તુલસીદાસજી સંબંધમાં કહેવાય છે કે તેઓ જન્મ-માથજી દર્શન કરવા પધાર્યા હતા ત્યારે ત્યાં કૃષ્ણ મૂર્તિ જોઈ પોતે રામભક્ત હોવાથી તેને નમન ન કર્યું અને કહ્યું કે—

“માર મુકુટ કર ખાંસરી બલે બને હો નાથ, ✓  
તુલસી મસ્તક તબ નમે ધનુષ્ય બાણુ લ્યો હાય.”

અને કહેવાય છે કે પછી તે આકારે તુલસીદાસને દર્શન થયાં અને તુલસીએ મસ્તક નમાવ્યું. આ દ્વિતીય પ્રસંગમાં આ અવધેય છે કે કેવલ એક તુલસીદાસને જ એ કૃષ્ણમૂર્તિ રામ-આકારે જણાઈ હતી અને તે અસંભવિત નથી. કારણ તુલસી-દાસના પ્રથમ દર્શનમાં ચર્મચતુરનું બલ હતું અને દ્વિતીય દર્શનમાં ભાવનાબલ હતું. અથવા એ પ્રસંગ પણ સંકુચિતદષ્ટિ ભક્ત વર્ગોએ મહિમાવર્ધનાર્થ કદખો હોય. કારણ રામકૃષ્ણાદિ એક જ ભગવાનના અવતાર છે, તેથી હિચ્ચ કક્ષાએ પહોંચેલા ભક્તોમાં તેઓ મધ્ય બેદણુદિ રહેતી જ નથી.

એ જ પ્રકારે મીરાંબાઈને પણ સૈર્વત્ર અબેદ બુદ્ધિ હતી. એ તેના પદો ઉપરથી સ્પષ્ટ છે. કોઈ અન્ય એમ શકા કરે કે, આરંભમાં મીરાંને તેવી અબેદ બુદ્ધિ યદ ન હતી, તેથી સ્વમંતવ્ય વિરુદ્ધ અકરણ્ય પ્રશસનીય છે, તો તે અત પણ નૈતિક દૃષ્ટિથી (Ethical point of view) અક્ષમ્ય જ છે. કારણ એવા આગ્રહ ધરનારાઓ યદા કિંચિન્નોઽં દ્વિપ ઇવ મદાંધઃ સમભવમ્ એવા પ્રકારના હોય છે. તેઓને પોતાની પરિમિત બુદ્ધિ-દૃષ્ટિમાં જે સમુ લાગ્યું તે જ સાચું એવું માની લેવાની મોટી ભૂલ-જે ફલમાં પાપ તુલ્ય જ છે તે કરે છે. પોતાના કપિત સત્યરૂપના સ્વીકાર સારુ ‘સ્વધર્મ ત્યાગ’ રૂપ મહા પાપ કરે છે.

નૈતિક સિદ્ધાંતમાં કોઈ પણ કારણથી સ્વધર્મત્યાગ સમાન અપર પાપ ગણાયું નથી. એથી જ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે સ્વર્ગમે નિઘન ક્ષેયઃ પરધર્મો મયાવહઃ એ મુક્તકંઠે કહ્યું છે, અને અર્જુનને ઉપર્યુક્ત પ્રકારનું એક મહાપાપ કરતાં નિરુધ્ધો છે.

એ પ્રસંગની ચર્ચામાં રા. રમણુભાઈએ સંવેદનમસ્કારઃ કેશવં પ્રતિ ગચ્છતિ એ વાક્ય અવતારી ત્યાં કેશવં નો સકુચિત અર્થ (અન્ય કેશવ પદનો અર્થ રા. રમણુભાઈ કરે છે તેમ કૃષ્ણાવતાર નહિ પરંતુ સર્વવ્યાપક બ્રહ્મ છે) કરી તેને “આખ મીચવાના ‘સિદ્ધાંત’” નું ભદ્ર નામ આપ્યું છે. તે તે સર્વ એ વાક્યના અર્થ સંબંધમાં રા. રમણુભાઈનું અગ્રાન પ્રતિપાદિત કરે છે અને રા. ન્દાનાલાલે પણ સર્વધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામેકં કારણ વ્રજ (વસંત આવણુ સં. ૧૯૫૯) એ વાક્ય અવતારી તેનો ખોટો અર્થ કયો છે. (વસંતના સમર્થ તંત્રીએ એ ઉપર ટિપ્પણમાં યોગ્ય લક્ષ ખેંચ્યું છે.)

સ્વવિહિતધર્મવિરુદ્ધ આચરણ કરી પછી તેનું સમર્થન સ્વમંતવ્ય બુદ્ધિથી કરવાની રીતિ ‘દિલે નાદાનકા હમ સમગ્રાય જયંમે’ ની જ પ્રવૃત્તિ છે.

### ભક્તકવિ કે કવિભક્ત.

કેટલાએક કહેવાતા ચર્ચાકારો અમુક વ્યક્તિસંબંધમાં પ્રશ્નો ઉપસ્થિત કરે છે કે, તે ‘કવિ’ કહેવાય કે ‘ભક્ત’ ‘કવિ ભક્ત’ કે ‘ભક્ત કવિ’? એ પ્રશ્ન જ તેવાઓનું કાવ્યધર્મો કે ભક્તધર્મોના સ્વરૂપ સંબંધમાં કેવલ અગ્રાન દર્શાવે છે.

કારણ કે કવિના અને ભક્તોના ધર્મો ભિન્ન જ છે. ધણા ભક્તો કવિ નથી થયા અને ધણા કવિ ભક્ત નથી થયા. નરસિંહ મહેતા, મીરાં, કબીર આદિ કોઈ વિરલાઓમાં શ્રી સસ્તવતીના દુર્લભ સંગમપત્ર એ ભિન્ન ધર્મોના સમાગમ જણાય છે.

~ મીરાં ભક્ત રૂપે ઉચ્ચતમ પદ ભોગવે છે, કારણ તે જાણકની અગ્રાનાવસ્થામાં પણ ભક્ત હતી, તરુણાવસ્થામાં વૈધવ્ય પ્રાપ્તિદ્વારા તેની ભક્તિ પ્રૌઢા તથા વૃદ્ધા બની હતી.

~ કવિરૂપે પણ મીરાં ઉચ્ચતમ પદ ભોગવે છે. કવિત્વની પરીક્ષા કવિએ કવિતા ક્યારે લખી, કેમ (શા કારણથી-કેવા અંતઃક્ષોભથી) લખી, લખતાં કેટલીવાર લાગી,

\* “આખ મીચવાના સિદ્ધાંતવડે દેવીને નમન કરવામા કૃષ્ણને પણ નમન થાય છે એમ કરી પોતાના મનને છેતરવા તે ઇચ્છતી ન હોતી.”



લખનારના શરીરની “રજોરગમાં કવિતા ઉછળી રહી છે કે તેનું હૃદય કવિતા રસથી છલાછલ છલકે છે” કે નહિ, એ પ્રશ્નોનાં વાદવિવાદથી કે ચર્ચાથી કે ઉતરથી. થતી નથી; પરંતુ અમુક કૃતિમાં રસવત્તા અને તે રસવત્તાનો યથાર્થ આસ્વાદ કરાવવા તેમાં શબ્દાર્થાદિની ન્યૂનદોષતા અને અનલ્પગુણતા છે. મીરાંની ખોટા ભાગની કૃતિ તેવી છે.

આ વિચારમાં કવિ ઉપનામક લખે છે કે—“જ્યારે જ્યારે મીરાં બોલતાં ત્યારે ત્યારે તે ગાતાં. ભજન, નૃત્ય, જોગજીવ, કીર્તન; એ એમનાં આખા જીવનનાં સંઘાથી હતાં.” સત્ય. પણ તે તો કવિતાપાદક ધર્મો નથી. એ ધર્મો બહુતોના છે. અને કવિના ઉપનામ વાક્યથી તેમને ઇષ્ટ ‘મીરાંમાં કવિત્વ’ સિદ્ધ થતું નથી.

### મીરાંબાઈના ભક્તિયોગ.

પરમ શોભનીય છે કે અમુક કવિઓએ સ્વકાવ્યોદ્ધારા પ્રકાશિત ભક્તિ સિદ્ધાંત સંબંધમાં લખતાં વર્તમાન ગુજરાતસાહિત્યના કેટલાએક વિવેચકોથી “પોતાની ભક્તિની સમજ” નો આરોપ તે તે કવિલેખો ઉપર થઈ ગયો છે. તે તે કવિઓના લેખ પ્રમાણે ભક્તિ તત્ત્વ સમજવાને બદલે પોતાના ભક્તિ તત્ત્વોના વિચારાનુસાર તે તે કવિ વિચારોને વાળવાના પ્રયત્ન થઈ ગયા છે.

ભક્તિનું લક્ષણ ‘સા પરાનુરક્તિરોચરે’ (શાંડિલ્ય સૂત્ર-૨.) એ છે. અત્ર ફક્ત શબ્દથી પોત પોતાને ઇષ્ટ આરાધ્ય-દેવ લેવાય છે. તેને વિષે પદ એટલે જોશુ નહિ એવી પ્રધાન-ઉત્કૃષ્ટ-અનુરક્તિ એટલે પ્રીતિ છે. અત્ર ઈશ્વર તે અન્ય પદાર્થવત્ પ્રીતિનો જનક નથી, પરંતુ અંતઃકરણની પ્રેમાખ્ય વૃત્તિનો વિષય છે. પ્રેમ વૃત્તિના વિષયો સાંસારિક પદાર્થો પણ હોય છે. તે પ્રેમ, પદાર્થ સંબંધ તથા તદ્વત્ ગુણાનુસાર, ન્યૂનાધિક હોય છે. એવા પ્રેમની જે ઉત્કૃષ્ટતમ માત્રા તે સાંસારિક પદાર્થને સ્થળે અસાંસારિક દેવાદિને વિષય કરે છે, સારે તે પ્રેમ વાંરતિભાવ ભક્તિ સંગ્રાથી વ્યવહારાય છે. સજીવ વ્યક્તિઓમાં એવી ભક્તિ, જે આત્મા-અભેદ શુદ્ધિથી રાખવામાં આવી આચારમાં મુકાય છે, તો તે ‘સર્વાત્મ ભાવ’ રૂપ પરમ અભેદ-વાદના સિદ્ધાંતના અનુભવમાં એક સાધન થાય છે. મુસલમાન યોગીઓના સુરતપરસ્તી, સુરીવાદ આદિ એના પ્રકારો છે.

યોગ એ ત્રણ જીવનું પરમાત્મા સહ એક થવું-જોડાવું-એ છે. એ ફક્તની પ્રાપ્તિનાં જે કારણો-સાધનો-તે પણ યોગ શબ્દથી વ્યવહારાયો છે. એક પદાર્થ-વિષય-જોડે એવું એકીકરણ તે, પદાર્થગ્રાહક જે ચિત્તવૃત્તિ તેના નિરોધ વિના અશક્ય છે. તેથી ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ કરનારાં જે સાધનો, તેઓ જોડે પણ યોગ શબ્દનો સંબંધ કરાયો; અને એમ પરમાત્મા જોડે યોગ થવામાં ભક્તિ પણ એક સળલ સાધન હોવાથી ભક્તિયોગ પણ પ્રચરિત થયો. એ ભક્તિનાં ત્રણ કીર્તનાદિ નવ અંગો છે. ભક્તિયોગનો મુખ્ય ગ્રંથ શ્રીમદ્ ભાગવત છે. તે ભક્તિયોગ ઉપદેશક સર્વ અચાર્યોને માન્ય છે. એમ માનયોગ પણ છે, પરંતુ તે ઉત્કૃષ્ટતમ હોવાથી તેના અધિકારીઓ થોડા છે. કર્મયોગ કલમલથી વિરલ પ્રચારને પામ્યો છે અને તેથી ભક્તિયોગ આ કાલમાં અધિક પ્રિય થયો છે.

મનુષ્યની વૃત્તિઓ ત્રિગુણાત્મક હોવાથી, બિન બિન ગુણોના પ્રધાનભાવાનુસાર ૨૨-૨૩-વિષયો-ઉપારયો-પણુ બિન બિન સ્થાપિત થયા, અને એ નિમિત્તે વૈષ્ણવ-શૈવ-ગાણપત્ય, સૌર, શાકતા, આદિ અનેક સંપ્રદાયો પ્રવૃત્ત થયા. પરંતુ તેથી ભક્તિના ઉદ્દેશ અને ફલમાં ભેદ પડતો નથી. જેમ દૂધ, સોનું પીતલ કે મૃત્તિકાના પાત્ર-માંથી પીવામાં આવે, પરંતુ તે કણુભેદથી દૂધના સ્વાદ કે તેથી થતી પુષ્ટિમાં ભેદ પડતો નથી. વૈષ્ણવ માર્ગમાં ભક્તિના વિષયભેદથી તથા ભક્તિના પ્રકારોમાં પ્રધાન ગુણુભેદથી અનેક બિન વિભાગો થયા. વૈષ્ણવમતમાં વિષ્ણુ એ પ્રધાન ઉપાસ્ય દેવતા છે. તેમાં પાશ્ચાત્યોની ભક્તિ પેઠે મનસ્યન્યત્ વચસ્યન્યત્ થી ઉચ્ચારાયત્રી કે ગવાયત્રી પ્રાર્થનાઓ નથી, કે નથી એક પાસ શુદ્ધિપૂર્વક પાપ કર્મ, અને અન્ય પાસ, તેનાં ફલનો ભોગ ગલગ્રહ ન કરે તે સારુ ક્ષમાપાત્રના. તેના સાકાર પૂજનમાં એ વૈષ્ણવ ધર્મ-ભાગવતધર્મ બહુપ્રકારક થયો.

મીરાંની પૂર્વે એક પાસ રામાનંદ અને તેના શિષ્ય કબીરે નિર્ગુણ ભક્તિનો વિશેષ પ્રચાર કર્યો હતો અને બીજી પાસ રામાનુજ, માધ્વ અને ચૈતન્યના સંપ્રદાયો બહુ-મૂલ થયા હતા. વલ્લભનો મત તે સમયે તેની બાહ્યાવસ્થામાં હતો.

રામાનુજ મતમાં નારાયણ તથા તેના અંશો સંકર્ષણાદિ પૂજાપાત્ર છે. માધ્વ-મતમાં નારાયણસદ તેની શકિતરૂપ લક્ષ્મીસ્વરૂપની પૂજા થાય છે. પણ ચૈતન્ય અને વલ્લભ સંપ્રદાયોમાં નારાયણનું સ્થાન તેમના અંશાવતાર કૃષ્ણ અને લક્ષ્મીજીનું સ્થાન તેઓના અંશાવતાર રાધાજી લે છે. પરંતુ ચૈતન્યે સાધનોમાં શ્રવણ કીર્તનાદિને પ્રાધાન્ય આપ્યું છે ત્યારે વલ્લભે સાધનોમાં ‘શરણાગતિને’ પ્રધાન ગણ્યું છે.

ચૈતન્યમત ગૌડબંગાલમાં વિશેષ પ્રચલિત થયો અને વલ્લભમતનું પ્રધાન ધર્મ શ્રીનાથજી મેવાડમાં આવવાથી તે લાં તથા તેની સંનિધિમાં આવેલા ગુજરાતમાં શીઘ્ર પ્રવિષ્ટ થયો.

વસ્તુતઃ એ ભાગવતમતમાં વિષ્ણુના એક અવતાર વાંસુદેવ કૃષ્ણ એ ઉપાસ્ય છે. તેઓની અનેક લીલા મૂર્તિઓનાં (સ્વરૂપોનાં) પૂજા અર્ચનાદિ કરવાં, એવી ભક્તિ શ્રવણ કીર્તનાદિ નવ પ્રકારે કરાય છે. કાઈ કાઈ ભક્તો તેઓમાંના એક જ પ્રકારના અવતરણની આ ભવસાગર ઉતરી ગયાનાં દૃષ્ટિા પ્રસિદ્ધ છે, અને મીરાં આદિ કેટલાએક ભક્તોએ અનુકૂલતાનુસાર તે નવના સમુચ્ચયે પણ ભક્તિ કરી છે.

અત્ર નવા લક્ષ્ય છે કે મેવાડનું રાજકુલ તો દૃઢ શૈવ હોવાથી તથા મીરાંનું માતૃ-કુલ મારવાડમાં હોવાથી અને વલ્લભ સંપ્રદાય તે કાલમાં આધુનિક હોવાથી મીરાં આદિ ઉપર તે મતના સંસ્કાર હોય તો તે સ્વદર્શી હોવાનું અનુમાનાય છે. ૨૧. આનંદશંકર ધ્રુવ (વસંત. સં. ૧૯૬૧ આવણ) નરસિંહ અને મીરાંના લેખમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે કે “અમે મીરાંનું ચૈતન્ય સંપ્રદાયના સાધુઓ સાથે સમાગમ/સંભવિત ગણીએ છીએ, પરંતુ તેની જ્વાળા પ્રગટાવનાર શિષ્ટ શક્તિઓ રૂપે તો જ્યૈદેવ અને રામાનંદને માનીએ છીએ.” એ બહુ અંશે યથાર્થ છે. મીરાં અમુક જ સંપ્રદાયની હતી એમ કહેવાઈ શકાય તેમ નથી.

શ્રીમદ્ભાગવતમાં લલિતતાએ વર્ણિત કૃષ્ણચરિત એ બિંબ સ્વરૂપોનું મૂલમૂલ થયું છે. એ ગ્રંથમાં પ્રતિપાદિત નિર્વિશેષ કૃષ્ણ ભક્તિમાં મીરાંબાઈ લીન હતી.

રાધા-કૃષ્ણ-

આ અત્ર લક્ષ્ય છે કે, મીરાંબાઈના પદોમાં ભાગવતોક્ત કૃષ્ણસ્વરૂપ અને રાધાવિલાસ વર્ણિત છે. પરંતુ રાધાનું નામ શ્રી ભાગવતમાં કોઈ પણ સ્થાને નથી. એથી કૃષ્ણભક્તિમાં રાધારાધનાનું મિત્રણ ક્યારે થયું, એ વિષય વિદ્વાનોમાં ચર્ચાપાત્ર થયો છે. યદ્યપિ ભાગવતમાં રાધાનું નામ કहीं પણ નથી તથાપિ ધ્વજનંવર્ત પુરાણમાં તે છે. જટલાચ્ચક ભાગવત સં. ૧૩૦૦ પછી યોગપદેવના સમયમાં લખાયેલું માને છે, અને પુરાણોને પણ ઇસ્વીસનના છઠ્ઠા સદકામાં લખાયેલાં માને છે, પરંતુ તે સર્વ અનાકલિતમૂલત્વનું પરિણામ છે, અને તે પુરાણોથી અપર સાહિત્યાન્તરોના આશ્રયથી સ્પષ્ટ થાય છે. રા. રા. આનંદશંકરે પૂર્વોક્ત વિષયમાં નરસિંહ તથા મીરાંની રચનાના મૂલ રૂપે જ્યદેવ અને તેની કૃતિ ગીતગોવિંદને ગણ્યાં છે; અને ભાગવત શુન્દરાતમાં પ્રાચીન સમયથી પ્રવૃત્ત હતું તે તથા ભાગવતના સમય સંબંધમાં તેની પ્રાચીનતા બહુ સમર્થ રીતિએ પ્રતિપાદિત કર્યાં છે. પરંતુ એ રાધાકૃષ્ણનો સંયોગ શુંમાર એથી પણ બહુ પૂર્વતર કાલમાં વર્ણિત મળી આવે છે. વિક્રમ સંવત્ ૧૩૪ માં મહારાજ રાણિવાહન સંકલિત ગાથાસપ્તશતીમાં તેથી પણ પૂર્વ સમયની એક ગાથા છે.

મુદમારુણ તં કહુ ગોરબં રાહિઆવ બવળેન્તો ।

एताण बल्लवीण अण्णार्ण वि गोरबं हरसि ॥ १।८९ ॥

“मुखमारुतेन त्वं कृष्ण गोरजो राधिक्रयाः अपनयन् ।

एतासां बल्लवीनां अन्यासामपि गौरवं हरसि ॥ १।८९ ॥

(હે કૃષ્ણ, મુઢ્ઢમારુતથી (મોંએ ડુકં મારીને) રાધાના શરીર ઉપરથી ગોરજ (પા. ગોરબ) ને દૂર કરતો, તું, આ બીજા ગોપીઓનાં ગોરવને (પા. ગોરબ) પણ દૂરી લે છે. તેમ જ સં. ૭૭૫ માં લખાયેલા ‘ગોડવહો’ કાવ્યમાં પણ—

गहरेहा राहाकारणाओ करुणं हरतु वो सरसा ।

कच्छुदयलम्भि कौस्तुभकिरणजन्तीवो कण्डस्स ॥ २२ ॥

नखरेखा राधाकरणाः करुणं हरंतु वः सरसाः ।

बसुरस्यले कौस्तुभकिरणायमानाः कृष्णस्य ॥ २२ ॥

(કૃષ્ણના વક્ષસ્થલ ઉપર રાધાએ કરેલી સરસ નખરેખાઓ જે. (કૃષ્ણના વક્ષસ્થલ ઉપરના) કૌસ્તુભ મણિમાં કિરણોવત જણાય છે, તે તમારા દુઃખને દૂરે.)

તેમ જ સંવત્ ૯૧૦ માં લખાયેલા ‘ધ્વન્યાલોક’ માં અવતારિત)

“ तेषा गोपकघृनिलाससुहदां राधारदस्त्राक्षिणाम्

क्षेम मद्र कौलदशैलतनयातीरे लतावेदमनां ”।

(હે બદ્ર, યમુના તરિ જે લતા યુદ્ધો ગોપીઓના વિલાસોનાં સહાયક તથા રાધાના એકાંતના સાક્ષી છે તેમનું કુશલ હો.....)

પ્રસાદિ એ અલંકાર પુરાણમાં એક વિષયભૂત રાધાવિદ્યાસને બહુ પ્રાચીનકાલીન સિદ્ધ કરે છે.

પ્રેમમત્તિ—

સાહિત્યમાં ઇતરતતઃ અંકુસાયમાણ એ રાધાકૃષ્ણનો વિદ્યાસ શ્રી જયદેવના ગીત ગોવિંદમાં પ્રકુલ થયો હતો (સં. ૧૨૦૦). તે ઉપર રાણા કુંબે સં. ૧૪૯૬ માં અપૂર્વ દીકરા સ્ત્રી હતી. તે દર્શાવે છે કે તે શુદ્ધરાત મેવાડ આદિ પ્રદેશોમાં મીરાં પૂર્વ અતિ પ્રસર્યું હતું.

નહાનાલાલે પોતાના વિષયમાં કૃષ્ણ ભક્તિને મુસલમાનોના સુરીવાદ જોડે સરખાવતાં કેટલુંએક લખ્યું છે તે બહુ અંશોમાં અનુચિત છે. તેઓ લખે છે કે—“સુરીવાદમાં પ્રભુને પત્ની માની પત્ની ભાવે ભક્તિ કરે છે. સ્ત્રીવર્ગ પ્રભુને પોતાની પત્ની શી રીતે માની શકે? પતિને પત્ની હોય, પણ પત્નીને વળી પત્ની કેવી? સુરીવાદ આમ પુરુષોને માટે જ છે, સ્ત્રી વર્ગ એ ગ્રહી, આચરી ન શકે, એટલી એમાં અપૂર્ણતા છે.

કૃષ્ણ ભક્તિમાં પ્રભુને પતિ માની સૌ પતિભાવે ભક્તિ કરે છે.....પણ એમાંય તે સુરીવાદના જેવી જ અપૂર્ણતા છે”.....ઇત્યાદિ.

અને ઉપસંહારમાં તે લખે છે કે—“સુરીવાદ તેમ જ કૃષ્ણ ભક્તિના ધર્મવૃદ્ધોએ અનીતિના અનેક ફલપ્રલભેસી ચકાં છે, અને એ સૌનું શુભન કારણ તેમના મૂલ સ્ત્રો જ—એ પતિઓ કે જે પત્નીઓ જ કરવામાં છે. પતિ-પત્નીના અને મનુ-પ્રભુના સંબંધ જાતિ સ્વભાવે જ જૂદા છે. એ સલ વિચરવાથી સુરીવાદ કૃષ્ણભક્તિ જેવા સંપ્રદાય રચાઈ કે પ્રચલી શકે”—

તે સર્વ—તેની ભાષા અને તર્કપ્રણાલી એ ઉભય—મુગ્ધને હાસ્ય ઉપજાવે એવાં તથા પ્રેમભક્તિનો કે સુરીવાદનો તાત્પર્યાર્થ કે રહસ્ય તેઓ સમજી શક્યા નથી એ દર્શાવે છે.

કારણ કે વસ્તુતઃ એ પ્રેમભક્તિમાં પતિભાવ કે પત્નીભાવ (શારીરિક સંબંધ) પ્રધાન નથી કે જેથી ઉપરના અવતરણમાં કરેલી શંકાઓ સંભવે; પરંતુ પતિપત્ની ભાવે ઉપસંહાર જે વિશુદ્ધ નિઃસીમ ઉપાધિને અસંશ્રિત નિરુપાધિ પ્રેમ—જેનું અંતિમ ફલ સ્વાત્મા-ર્થલુહારા અભેદભાવ છે તે—છે.

ભક્તિ માર્ગમાં અન્ય સંબંધોનો ત્યાગ કરી વિશેષે પતિપત્નીભાવના ઉપદેશોઓની એ માન્યતા છે કે સર્વ સંબંધોમાં એ સંબંધ બહુ અનુભૂત હોવાથી પરમાત્મપ્રાપ્તિના સાધન ભક્તિરૂપ સંબંધમાં તે એક સરલ સાધન રૂપે ભક્તિવાદમાં કે સુરીવાદમાં બોધનીય છે.

આખોએ શ્રી ભગવાનની પૂજા-ભક્તિ—નાના પ્રકારના ભાવોથી કરી છે. યશો-હાદિએ પુત્રભાવથી, અર્જુનાદિએ સખાભાવથી, તુલસીદાસે જગદીશ્વર ભાવથી, ચૈતન્યે પ્રાણેશ્વરભાવથી, ગોપીઓએ તથા મીરાંએ પતિભાવથી અને શ્રી શંકરાચાર્યોદિએ

આત્મભાવથી એમ સ્વસ્વ અધિકારાનુસાર કરી છે. તેમાં કૃષ્ણભક્તિમતે પતિભાવથી વા સુશીમતે પત્નીભાવથી જે ભક્તિ છે, તે એક અતિ સરલ માર્ગ છે.

પ્રેમ અને મુક્તિ મધ્યે આમ સંબંધ છે કે પ્રેમનું પરિણામ ભક્તિ છે. (પ્રેમ વિના ભક્તિ સંભવતી જ નથી.) ભક્તિનું પરિણામ—આત્મનિવેદન કે આત્માર્પણ છે. આત્માનવેદનનું પરિણામ—અભેદ છે. એમ પરિણામે પ્રેમ-ભક્તિદ્વારા જીવાત્મા પરમાત્માનો અભેદ—અનુભવ નિષ્પન્ન થાય છે. મીરાંના ચરિત્રથી તેણે એવું આત્માર્પણ કર્યું હતું, ને નિઃસંશ્ય જણાય છે અને સ્વાતુ-ભવસિદ્ધ મીરાંની વાણીના શ્રવણ કર્તાનાદિદ્વારા એવાં અનેક આત્માર્પણોથી મનુષ્યજીવનો કૃતકૃતતા પામે, એમ સમાધિમાં પ્રાર્થના છે.

મીરાંસંપ્રદાય—

• ✓ મીરાંબાઈએ કોઈ સંપ્રદાય ધૃત્ય રચાવ્યો નથી. પરંતુ તેનાં પદો ભક્તિરસ પૂર્ણ અને ઉચ્ચ કવિત્વવાનું હોવાથી બહુ લોકપ્રિય થયાં છે અને પોતે રજપુતસ્થાન તથા ગુજરાત ઉભય દેશોમાં પ્રસિદ્ધ હોવાથી ઘણા સાધુસંતો તેનાં પદો કંઠાંત્ર કરી ગાતા શરૂ છે. પરંતુ એ પદોમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત કંઈ નવો હોય તેમ નથી. તેમ જ કોઈ વ્યક્તિએ એમ કહેતી જણાતી નથી કે, તેઓ મીરાંબાઈના પંથની છે.

પ્રો. એચ. એચ. વિંસને ઈ. સ. ૧૮૪૬ માં Religion of the Hindus નામે પુસ્તક પ્રકટ કર્યું હતું. તેમાં “MIRABAI” નામે એક પંથ ગણાવ્યો છે. પરંતુ તેને કંઈ આધાર હોય એમ જણાતું નથી. બાલવિધવા થયેલી કેટલીએક સાધ્વીઓ મીરાંબાઈવત્ કૃષ્ણ સેવામાં તથા પ્રધાનતાએ મીરાંબાઈના પદો ગાવામાં સમય વ્યતીત કરે છે તેઓને લોકોમાં મીરાંબાઈના ઉપનામથી બોલાવાય છે. તે ઉપરથી કદાપિ તેની આન્તિ થઈ હોય.

મીરાંબાઈની કવિતા.

ગુજરાતી ભાષામાં કવિતા લખનાર આશરે દરેક સ્ત્રીઓ અઘ પર્વત જાણવામાં આવી છે, પરંતુ તેઓમાં મીરાંબાઈ વગર અન્યની કવિતાઓ તુચ્છ છે.

મીરાંબાઈ રૂઢ પ્રયો—

મીરાંબાઈએ કેટલાએક ગ્રંથો અને પદો રચ્યાં કહેવાય છે તેમાં નીચેના ગણાય છે.

૧. નરસિંહજીકા માયરા—(નરસિંહ મહેતાનું મામેરું જુદા જુદા રાગ પદમાં છે જેની પ્રથમ કડીની દ્વિતીય પંક્તિમાં છે કે “નરસીંકા માહેરૈ મંગલ ગાવે મીરાં દાસી” ૧. અને તેની પંચમ કડી ઉપરથી જણાય છે કે તે ભક્તિકથા પોતાની મિથુલા નામક સખી પ્રમુખ ભક્તમંડવને શુભાશી હતી.)
૨. ગીતગોવિંદની ટીકા—એ સંબંધમાં આ લેખકનું એમ માનવું છે કે, રાણા કુમે રચિત ટીકા તથા કુંભ અને મીરાંના સંબંધનું ભમસાન, એ ઉભયના સંમિ-શ્રણથી એનું અસ્તિત્વ ગણાયું હશે.

૩. રાગગોવિંદ—પંડિત ગીરીશંકરજી માને છે કે, એ ગ્રંથ કવિતાનો છે. પરંતુ તે અલભ્ય જણાય છે.

૪. પ્રકીર્ણ ભજનો—એનો એક સારો સંગ્રહ કોષએ જુના વખતમાં કરેલો, જ્ઞેષ્ઠપુર દરબારમાં હોવાનું જણાય છે અને તેથી તેનાં પદો પ્રામાણિક ગણી શકાય.

એ ઉપરાંત ગુજરાતી હસ્તલિખિત પદસંગ્રહોમાં પણ ઘણાં મળી આવે છે અને ઘણાં સાધુ સંતોને મુખપાઠે હોય છે. તેમાંના કેટલાંએક ભજનસાગરાદિ સંગ્રહોમાં મુદ્રિત થયાં છે.

૧ કપીરપંથી તથા નાનકપંથીઓના ભજન સંગ્રહોમાં પણ મીરાંના ભજનોને અવકાશ અપાયો છે. એમ પણ કહેવાય છે કે મીરાંની કૃતિનું એક પદ શીખચુક અર્જુને ગ્રંથ સાહેબમાં લીધું પણ તે પછીથી કાઢી નાખ્યું.

**નકલી પદો—**

મીરાંબાઈના ભજનોમાં તેના અનુયાયીઓ એટલે તેની ચરિતકથાઓમાં થદા રાખનાર તથા મુખ્યત્વે તેનાં જ પદો ગાનારા સાધુસંતોએ પણ ઘણાં નવાં પદો મીરાંબાઈના નામનાં રાખી લોકોમાં આણુ કર્યાં છે, પણ અણુસમજથી એવાં રચ્યાં છે કે તે મીરાંને કલંક લગાડે.

૧ કેટલાંએક સુરદાસ કવિ આદિનાં પદોમાં નામ બદલી નાંખ્યાં છે તેમજ કેટલાંએક લોભી પુસ્તક પ્રકાશકોએ પણ મીરાંના પદના સંગ્રહની બરત્તી કરવા અવિવેકે નામ ફેર કરી તથા નવાં કલ્પિત ઉમેરી મુદ્રાપિત કર્યાં છે. તેઓને મીરાંબાઈની સ્વ-નિજ કૃતિ, માંથી વિણી કાઢવાં અર્થત કલિન કાર્ય થઈ પડ્યું છે.

મુશી દેવીપ્રસાદજી મહિલામૃદુલાળી માં (પૃ. ૬૦) લખે છે કે—એનાં ભજન અને પદ પ્રત્યેક સ્થલે મંદિરો, સદ્ગૃહસ્થોનાં ગૃહો અને સાધુસંગના સમાજોમાં ગવાય છે. એમાં અસલી થોડાં અને નકલી બહુ છે, જે સાધુસંતોએ મન માન્યાં ‘ઘડી લીધા છે,’ જેમાં રાણાજીને મીરાંબાઈના પતિ બતાવી કંઈ કંઈ દુર્વચનો કર્યાં છે.

૨ એક વાર જ્ઞેષ્ઠપુરના મહારાજા માનસિંહજીની સભામાં એવાં નકલી પદો ગવાઈ રહ્યાં હતાં, જે સાંભળતાં એક સભાસદે અગ્ર કર્યો કે એ મીરાં સ્વર્ગમાં મૃત હશે કે નરકમાં? મહારાજાએ પૂછ્યું—એમ કેમ? તો તે સદ્ગતે કહ્યું કે, આ પદમાં તો પદે પદે પતિનિંદા ગવાઈ છે.

૩ મહારાજાએ કવીન્દ્ર જ્ઞેશી સંબુદતજી પ્રતિ દષ્ટિપાત કરતાં તેઓએ અરજ કરી કે—અનદાતાજી! એવા ભાવનાં સર્વ પદો સાધુઓનાં રચિત છે. મીરાંબાઈ તો મહા સતી અને પતિવ્રતા હતી. એની ઉક્તિમાં તો આવો બકવાદ સંભવતો નથી. એણે ગીત ગોવિંદની ટીકા રચી છે. તે પુસ્તકપ્રકાશ (જ્ઞેષ્ઠપુરનો રાજ્યકીય હસ્તલિખિત પુસ્તકનો સંગ્રહ) માંથી મંગાવી જરા અવલોકિત કરાવો. જેથી મીરાંનો આશય અને

આચરણ સ્પષ્ટ દિશી આવશે. મહારાજાએ તે અંથ મંગાવી તપાસતાં જોશીજીનું કથન સત્ય જણાયું.

કાંચનકવિરાવ રાજાજી શ્રી મોહનસિંહજી (જે રાવ રાજા શ્રી માનસિંહજીના પુત્ર હતા તેઓ) એ પ્રયત્ન કરી અસલી અસલી પદો મેળવી સંગ્રહ કર્યો કહેવાય છે. તેઓ શ્રીનો દેહાંત સં. ૧૯૫૭ માં થયે.

મેરઠમાં પંડિત ઈશ્વરીપ્રસાદે સં. ૧૯૬૨ માં પ્રકાશિત ‘મીરાંબાઈકે ભજન’ની પ્રસ્તાવનામાં તે લખે છે કે—

### ભૂમિકા.

પ્રિય પાઠક જન! ઇસ મીરાંબાઈકે ભજન નામક પુસ્તકકે સં. ૧૯૫૫ મેં હમને છાપાયા. ઔર ૨૦ ભજન મીરાંબાઈકે હમને ભકતોં સે સુન સુન કર એકત્રિત કિયેથે, શેષ ભજન સુરદાસ, તુલસીદાસ, નરસી આદિ ભકતોંકે થે, વેા સબ ખુશાસા ઇસ પુસ્તકમેં લિખેથે. યે ભજન હમારે યહાં સે બદલેમેં સેઠ મુલતાનમલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ નીમચવાલોને મંગાવે થે. પુસ્તકકી અધિક અધિક વિક્રી દેખ ઉન્હોને નરસી, તુલસીદાસ આદિ આદિ સબ કવિયોંકે ભજનોમેં મીરાંબાઈકે ભજનકી છાપ ડાલ કર પુસ્તક અપને પ્રેસમેં છાપ ડાલી. ઇસ પેટ ખાપીકે લિખે એસા કર્તબ્ય ઉન્હોને કિયા હૈ, સૌ જ્ઞાન-જ્ઞાન લોગ વિચાર લે. ઔર અમ યહી બનાવટી પુસ્તક આગરેમેં વંશીધર કન્હેયાલાલને ગપી હૈ. સૌ એમે લોગોંકે ધ્યાનેસે બચના, અસલી પુસ્તક જ્યોંકી ત્યોં હમને ફિર ગપી હૈ.

પંડિત ઈશ્વરીપ્રસાદે રામચન્દ્ર.

એ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે મીરાંબાઈની ૫૬-સમૃદ્ધિ ‘નકલી’ પદોથી વધારવામાં કેવા પ્રયોગો કરાયા છે.

વળી કબીર તથા સુરદાસ આદિ બીજા સંતોની વાણીમાં પણ એવાં પરસ્પર પરિવર્તનો થઈ ગયાં છે. કારણ, કબીરનાં કેટલાંએક પદો વૈરાગ્યના છે, તથા સુરદાસ એ પણ કૃષ્ણ ભક્ત હતા. તેથી પદો યોગનારા તથા ગાનારાઓને જે જે સારાં લાગતાં તેમાં સ્વૈચ્છિક સ્વ—ઈષ્ટ નામો બદલી દેતા.

ગુજરાતી ભાષામાં પણ એવું નરસિંહ તથા લાલણ, અને રામકૃષ્ણ તથા દવા-કે રામનાં પદો મધ્યે થયું જણાય છે.

એમ નામ પરિવર્તન ચલાવું કારણ એક વિવેચક, ‘નેવાઓ એક સમયે હોવાથી થયાનું માને છે.’ પણ તે સત્ય દષ્ટિ નથી, કારણ એવું કર્મ મધ્યે દીર્ઘ સમયાન્તરને જ સ્વાભાવિક રીતિએ અપેક્ષે છે.

કબીરના એક પદમાં મીરાંબાઈનું નામ જોઈ રા. ભાનુસુખરામે મીરાંબાઈ કબીરથી પ્રથમ હોવાનું જણાય છે એમ લખ્યું છે. પરંતુ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી તેવું પદ કૃત્રિમ નિશ્ચિત છે. “પ્રભુ” થી આરંભાતું પદ પણ તેમણે અવતાર્યું છે જેમાં મીરાંનું

નામ છે. પણ તે પદ ગુજરાતીમાં છે અને તે તુલસીદાસે ગુજરાતીમાં કોઈ કવિતા કરી નથી. એવાં પદો ઉપરથી અનુમાનો બાંધતાં પહેલાં લેખકાએ બહુ વિચારવાનું છે.

૧ નામપરિવર્તન કરાવાના ઉદાહરણોમાં ‘વરીઓ વરીઓ મેં ગિરિધરલાલ’ એ પદ પ્રાયઃ (વરીઓ સામલીયો વરીયો) એ દયારામનું જ (મુ. પ્રે. સા. પા. ૨૫૬) પદ છે. તેમજ ‘મેરો તો ગિરધર ગોપાલ આર દુસરો ન કોઈ’ એ પદ પણ સુરદાસના પદની છાયા ધરે છે.

“બોલાનાથ દિગંધર એ દુ ખ મેરો હરો” એ પદ મૂવે...નું છે. તેની અંતિમ પંક્તિ “મીરાં કહે પ્રબુકો યશ ગાવત શિવજીકે પેવાં પરાંરે” એમ બદલાઈ નાખેથી જોવામાં આવે છે.

૨ “કાનુડો ન જાણે મોરી પ્રિત” એ મૂવ મીરાંનું પદ સુરદાસજીના નામ ઉપર પણ અડધું જણાય છે.

૩ વળી “કીને કાંકર મોરે મારીરે” એ પદ “કીને ગાગર મોરી શેરારિ” આદિ સહજ પાઠકેરથી નરસિંહ મહેતાનું મવાયુ છે.

! મીરાંબાઈ બહુ ભાષાની યાતા હોવાથી ભાષાના દષ્ટિબિંદુથી અમુક પદો ક્ષેપક છે એમ કહેવાઈ શકે તેમ નથી, પરંતુ જે પદોમાં રાજ્યાને સ્વપતિ રૂપે કહી ઉક્તિઓ કરી છે તે સર્વ ક્ષેપક જ છે.

એ પ્રમાણે મીરાંબાઈના સ્વકીય અને કૃત્રિમ પદોનો ભેદ કરવો કઠિન કાર્ય છે. તથાપિ જેમ પ્રાચીન હસ્તાલખીત પુસ્તકોમાં જેની વિષમાનતા જણાય તેમ તેમ તે પદ મીરાંનું જ છે એમ નિઃસંદિગ્ધ કહેવાઈ શકાય તેથી એ સબધી નિર્ણય કરવામાં પ્રધાનતાએ એ માર્ગ ગ્રહણ કરવો એ પરમ ઉચિત છે.

**મીરાંની કૃતિના સામાન્ય ગુણો—**

મીરાંની કવિતામાં શબ્દાદિગત દોષો અતિ ન્યૂન છે, અને તદ્દગત ગુણો અધિક પરિમાણમાં છે. તેથી તેની કવિતા ઉત્તમ પ્રકારની ગણાય તેવી છે. તેમાં પણ હોદી ભાષાના કોઈ કોઈ પદોમાંથી રસ બહુ ઝી રહ્યો છે. જેવાં કે:—

“કયા કરું મેં બનમેં મઠ ઘર હોતી તો સ્થામકું મનાઈ લેતી”

“આજ અનારી લે ગયો સારી બૈઠા કદમકી ડારી ડારી હે માય”

“આવત મોરી ગતિપનમેં ગિરધારી મેં તો છુપીહું લાજકી મારી”

“જે તુમ તોડો પીયા મેં નહી તોડું તોરી પ્રીત તોડી કૃષ્ણ કોણુ સગ જોડું”

“બંસી ફેર બજાવોરે મહીવાલે હો”

“ભઈ હો બાવરી સુનકે બાંસરી”

“સુરજ સ્વામી પનિયા ભરન કેસે બહ મેરી મેદીપોકા રંગ ઉડ જાએ”

“એરી મેં તો દઈ દિવાની મેરા દઈ ન જાને કોઈ”



✓ એથી કરી હોદી ભાષાના વિદ્વાન વિવેચકો પણ ઈ. સ. ના ૧૬ મા શતકના ચાર મુખ્ય કવિ સુરદાસ, જયસી, કૃપારામ, અને મીરાંબાઈને ગણે છે અને તેમાં પણ મીરાંબાઈને સુરદાસથી અનંતર પદ આપે છે. મીરાંબાઈનાં ગુજરાતી ભાષાનાં પદોને પણ ઉપયુક્ત મત બહુ અંશે લાગુ પડે છે.

✓ એ પ્રકારે નાનાવિધ ગુણસંપત્તિને ધારતી મીરાંબાઈની કવિતા ભક્ત તથા અભક્ત (કવિઓ) ઉભયને અઘાપિ પ્રિય હોવાથી તે સજ્વા રહી યોગ્યતમનું જીવન દીર્ઘતમ (the survival of the fittest) એ વિશ્વના નિયમના સિદ્ધાંતને સાધક ઉદાહરણ થાય છે.

એક વિવેચક મીરાંની કવિતાની ગીતગોવિંદસહ તુલના કરે છે તે ધૃષ્ટતાનું અનુપમ ઉદાહરણ છે; તોપણ બહુધા એ પદોની વાણી વનીતા તુલ્ય, લલિત, કામલ, મધુર (મીઠી), રસિક છે. એ કવિતા ઉપર સ્વાભાવિકતા, સરલતા, અને સ્નેહલતાની છાપ સ્પષ્ટ દિશી આવે છે.

મીરાંબાઈની કવિતાની ભાષા—

✓ મીરાંબાઈનો સંબંધ જન્મભદિ કારણથી મારવાડી, વિવાહ કારણથી મેવાડી, વૃંદાવન નિવાસદ્વારા વજ ભાષા સાથે તથા દારિકામાં સ્થિતિ નિમિત્ત ગુજરાતી ભાષા જોડે થયો હતો. તેથી એ ચારે ભાષાઓમાં તેમજ કોઈ કોઈ પદમાં એ ચારેનું મિશ્રણ જોવામાં આવે છે. તેમાં મારવાડી ભાષા, ગુજરાતી તથા હોદીના એકમતીય મિશ્રણ જેવી છે. તેથી તેનો કવિતાના ગુજરાતી તથા હોદી એમ માત્ર બે જ વિભાગ-ભાષામૂલક—સુખે યર્થ શકે.

મીરાંબાઈની કવિતાની શૈલી—

✓ મીરાંબાઈ સુશિક્ષિત, શુદ્ધિમાન અને પંડિતા હતી. તેથી તેની કવિતાની શૈલી પણ સુંદર, સરસ અને સુશીલતાયુક્ત હતી. પરંતુ ખેદની વાત છે કે તે ગુણો કેટલાં-એક કપોલ કલ્પિત પદોની જગ્યામાં છુપી ગયા છે, જે તેઓને આઝાદિત કરે છે.

મીરાંની કવિતાનો રસ—

મીરાંની કવિતામાં પ્રાધાન્યે ભક્તિરસ છે જે શાન્તરસનું એક સ્વરૂપ છે; મીરાંનું મન જ ભક્તિમય હતું કેટલાંએક નામધારી ‘ભક્ત સમાજજોડેતી’ પેઠે તેનું તન જગતના વ્યાપારોમાં રમણ નહોતું કરતું; પરંતુ બહુ કાલ ગિરિધરજીની આર્યના સેવા પૂજાદિમાં એકાગ્ર હતું, તેથી તે ભાવોની પ્રકાશક વાણી પણ હૃદયવેધક જ નિ સરે તેમાં આશ્ચર્ય નથી એમાં તેનાં પદો સાક્ષી છે. તેઓમાં પ્રતિપદ સર્વવ્યાપી ધ્મિરતા એક પ્રતિકભૂત શ્રીકૃષ્ણ ઉપર પ્રેમ અને જગતના પદાર્થો તથા સખીઓ ઉપર વેરાગ્ય અવકા ઉઠે છે. તેની કેટલીએક કવિતામાં વિદ્યાસના ભાવો પણ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. પરંતુ તેઓનું અવલગન ઉપારણ્યૂત શ્રીકૃષ્ણ હોવાથી તે સર્વ નિર્દોષ જ છે.

મીરાંની આદર્શભૂત કવિતા—

✓ મીરાંએ જે ભક્તિનાં પદો લખ્યાં છે તેવાં પદો તેની પૂર્વે સંસ્કૃતમાં જ્યદેવે (સં ૧૨૫૦), જંમણીમાં મીચિય વિદ્યાપતિ કંકુરે (સં ૧૫૧૨), ગુજરાતીમાં નરસિંહ

મહેતાએ (સં. ૧૫૦૦) રચ્યા છે. અને તે સર્વ કવિતા મોડી વહેલી મીરાંના પરિચયમાં આવેલી એ બહુ સંભવિત છે.

**મીરાંની કવિતાનું પ્રયોજન અને ઉત્પત્તિ—**

મીરાંએ કવિતા યથા કે ધન સારુ, વ્યવહાર કે પુણ્ય સારુ લખી નથી. પરંતુ તેના હૃદયમાં જે ભક્તિ વ્યાપી રહી હતી તેનું તે સ્વાભાવિક પરિણામ હતું. આત્મમાં પ્રાપ્તિના ભક્તોની વાણી જે તેને જિહ્વાએ હતી તેમાંના લાવો તેની ભક્તિના બધથી સ્વવાણીરૂપ નવીન ચિત્તાકર્ષક પરિધાનને પામ્યા.

અમુક પ્રસંગની પ્રાપ્તિ થાય કે અમુક પ્રકૃતિગત સૌંદર્ય દૃષ્ટિગોચર થાય અને તેથી મનોવૃત્તિ ઉત્તેજિત થાય તો જ અથવા ત્યારે જ તે કવિતા લખાય એવી તે કૃત્રિમ કવિતા ન હતી. પરંતુ જેમ તેનું તન સદાકાલ ગિરિધરજીની પૂજાદિમાં વ્યાવૃત્ત રહેતું, અને જેમ તેનું મન ગિરિધરજીની ભક્તિમાં લીન રહેતું, તેમ તેની વાણી પણ તે જ ગિરિધારીનાં રમણીય લીલાદિનાં મથાર્ય વર્ણનાદિથી કૃતકૃત્યતા પામતી રહેતી.

**કવિતા વિભાગ—**

૨. બાનુસુખરામ મીરાંબાઇની કવિતાના જે ભાગ પાડે છે: જ્ઞાનભક્તિ અને ભક્તિશૃંગાર; અને એમાં નીતિભક્તિનો સમાવેશ ગણે છે. આ શબ્દો અને તેથી પરિચિત કરાતા વિભાગો કેવલ અસંબંધ અને અર્થહીન જણાય છે, એ સાહિત્યતત્ત્વજ્ઞોને એટલું સ્પષ્ટ રીતિએ જણાય તેમ છે કે તે ઉપર વિસ્તાર કરવા અગત્ય નથી. ઉપર દર્શાવ્યું છે તેમ એ પદોમાં ભક્તિ પ્રધાન છે અને તેને ગુણીભૂત કાંઈ કાંઈ પદોમાં, શૃંગાર છે; એટલે કાંઈ પણ જાતિનો વિભાગ કરવા અગત્ય રહેતી નથી. અને જે જ્ઞાનભાગ કહેવાય છે તેમાંનું તો કાંઈ પણ મીરાંની કવિતામાં જોવામાં આવતું નથી.

**મીરાંજીવિતની સજાતીય કવિતા—**

૩. ગુર્જર ભાષામાં મીરાંબાઇની પંક્તિની અપર કવિતા નરસિંહ મહેતાની તથા દયારામની છે. તેમાં દયારામની લૌકિક-શૃંગારમૂલક છે. પણ નરસિંહ તથા મીરાંની કવિતા અલૌકિક-શૃંગારમૂલક છે. તેથી તેઓનાં પદોમાં દયારામવત્ ઉચ્છૃંખલતા (મસ્તી) જોવામાં આવતી નથી; પરંતુ શૃંગાર છતાં એક જાતિની અપૂર્વ શાંતતા તે પદોથી ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાં પણ મીરાંની કવિતા ‘મધુર લાવ’મયી છે. અન્ય સર્વના ત્યાગપૂર્વક ઈશ્વરની પતિરૂપે ભક્તિ એ મીરાંના કાવ્યનું સ્વરૂપ છે. જ્યાં મીરાંએ ગિરિધરજીને પોતાના વર કહ્યા છે ત્યાં તે શબ્દ પરિણેતાના વાચ્યાર્થમાં નથી, પણ ઉપાસ્યના લક્ષ્યાર્થમાં છે. તત્ત્વ એમ હોવાથી માત્ર અતત્ત્વ વા વિકારિણી દૃષ્ટિ જ મીરાં આદિ ભક્તવીરોનાં કાવ્યોમાં ‘હીનશૃંગાર’ જુએ છે.

નરસિંહ, મીરાં, દયારામ આદિનાં પદોમાં રાધાકૃષ્ણને નાવિકાનાયક ગણ્યાં છે. એ ઉભય મધ્યેના શૃંગાર પરકીયા વિષયક છે; પરંતુ એ પદોનો ઉદ્દેશ, કેટલાએક

અતઃસ્પર્શો વાચકા અને વિવેચકા અનીતિ જાણે છે તેમ નથી. તેવા પરકીયા વિષયક શૃંગારને ઉદ્દેશી તે પદો રચવા તે લેખિકાની પ્રવૃત્તિ ઘર્ષ જ નથી.

અન રાધાકૃષ્ણના પરસ્પર પ્રેમની નીતિવિષયક ચર્ચાને કંઈક અપ્રત્યુત અને કંઈક દીર્ઘતાદોષાપાદક ગણી તે ચર્ચાને સ્પર્શ ન કરતાં, આટલું જ કહેવું યોગ્ય છે કે રાધા કૃષ્ણની પ્રીતિ તે ચર્ચા બકિતના આદર્શરૂપ—ઉપમાનભૂત—ગણાય છે. તેના પ્રતિપત્તાર્થ આ જ છે કે—પરકીયાનો જેવો પ્રિયતમ ઉપર પ્રેમ હોય છે, તેવો પ્રેમ ભકતે ઉપાસ્ય ઉપર રાખવો. એ જ પ્રેમભક્તિ છે, એ જ પ્રેમરસારવાદ છે. પ્રત્યેકનો સ્વકીયા પ્રતિ પ્રેમ તેવો જ હોવો જોઈએ. પરકીયા પ્રેમમાં પ્રેમની પરાકાષ્ઠાની પ્રતીતિ પ્રાકૃત લોકોને સ્પષ્ટતર થાય છે; તેથી તે દર્શાતરૂપે પુરસ્કાર કરાય છે. પરકીયા જેમ અનેક કષ્ટો અને સંકટો, સ્વપ્રિયતમના મુખનું દર્શન માત્ર પણ લેવા સહે છે, તેમ ભકતે પણ મુક્તિરૂપ દુઃખાપ્ત વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા સહેવાં. એવાં તપનું ફલ અતે અભેદભાવ થાય છે. તે દાસત્વ, સમ્પત્તા, આદિ ભકિતના અપર ભાવો કરતાં ઉત્કૃષ્ટ છે. તે જ ઉદ્દેશને પ્રકાશનાર મીરાંનું ભકિતમય જીવન હતું અને મીરાંની ભકિતમય કવિતા છે.

તનમુખરામ મનઃમુખરામ ત્રિપાઠી.

# અનુક્રમણિકા.

## નરસિંહ મહેતા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
કૃષ્ણ જન્મ વર્ણનના પદ.		૨૦ કણીયે બરીયે આહાં નીર રે. ...	૧૨
૧ મધુરા નગરીનો કંસરાજ. ...	૧	૨૧ ઘણીરે ગોવાણી. ...	"
૨ આનંદ વાંચો અતિ ધણો રે. ...	૨	૨૨ ચાલો સારીયો જીવાનેરે બલધે. ...	"
૩ ધન્ય ધન્ય દિવસ આજ અનોખા.	"	૨૩ બલેરે સર્વ્યા અમે લોક બરવાડાં...	૧૩
૪ પાશ્વે પોઢયા પુરુષોત્તમ. ...	"	૨૪ રાસ રમીનેરે કહો કયાંથી આવીયારે.	"
૫ નંદને આંગણે નર ધોધ વાંચો. ...	"	૨૫ લોકે લડાને છાકરડાં. ...	"
૬ જ્યોત્સના આંગણીએ. ...	૩	૨૬ હારે ભવું રે મહીડાં વેચવા. ...	૧૪
૭ ચાલો સખી આપણુ જીએ. ...	"	૨૭ જોની જોની ગોવાળામાં ગોવિંદજીરે.	"
૮ પાશ્વે પોઢયા શ્રીપુરુષોત્તમ. ...	"	૨૮ રંચ લાગ્યો મુને તારો...	"
કૃષ્ણ વિહાર.		૨૯ લાવ લાવ સખી એક કાગળ સખીયે	
૧ રાજદત્તરાયે શ્રી મહારાજ. ...	૩	હરિને. ...	૧૫
૨ વાલા મારા વૃંદાવનને ચોક. ...	૪	૩૦ સખી જોળન રે તારું પરમ સોદાગી.	"
૩ રામીડાં જીને પોચાં. ...	"	૩૧ મારા મન ગમતા મહારાજ. ...	૧૬
૪ વાંસલડી વેરણુ મારી રે. ...	૫	૩૨ નાણી નાણી તમારી નત. ...	"
૫ વાંસલડી વાતો રે. ...	"	૩૩ મીકડા યોગા નાથ. ...	"
૬ તારી મોરલીએ મન યોહાં રે. ...	૬	૩૪ વિકૃષ્ટ રણો રે વસી...	"
૭ મારે પ્રભુજી પઠણા ઘેર આગ્યા રે.	"	૩૫ કુંજનો વિહારી રે, અમ ઘેર	
૮ લગારેક નંદના છોરા. ✓	"	આવીયો રે...	૧૭
૯ સખી આજની પડી રળિયામણી રે. ✓	૭	૩૬ વૃંદાવન રુડું રમતા. ...	"
૧૦ મને ના યોવાવે. ...	૭	૩૭ આજ મારે દીવાળી દીવાળી. ...	"
૧૧ મને કૃષ્ણ જોયાના કોડ. ...	૮	૩૮ ભલવરે દીવડોરે સોદાગણુ. ...	"
૧૨ ચતુરસ નાર ઘણીરે. ...	"	૩૯ ધનધન દીવાળી માઢારે આજ. ...	૧૮
૧૩ કુંજનો વિહારી રે મા મુને સાંભરેરે ..	"	૪૦ દીવાળી રે સખી દીવાળી, મેંતો	
૧૪ કુંજનો કલ્લોડીરે, કાનજી તો કયાં	"	નંદકુંવરો ...	"
ગયો રે. ...	૯	૪૧ દીવાળી રે સખી દીવાળી, વાલે	
૧૫ મોહની લગાડી રે. ...	"	હસીનો ...	"
૧૬ આંખલડીનો આળો રે. ...	૧૦	૪૨ કુંજ મગલાં પ્રાણુજીવનનાં. ..	"
૧૭ કુંજનો કલ્લોડી રે કાનુડો કાંઠાં	"	૪૩ બાલક બાહુવારે. ...	૧૯
ગયો રે. ...	"	૪૪ જ્યોત્સના પરણીનેરે કાઢાન. ...	"
૧૮ રાજદત્ત રાતો રે. ...	૧૧	૪૫ સુણુ સાહેવડીરે. ...	"
૧૯ રાતલડી રમીને રે. ...	"	૪૬ આજ્યા અમે આસ ભર્યા. ...	"
		૪૭ ગોવિંદ તે ગામરે અતિ રળીઆમણુ રે. ૨૦	

વિષય.	પૃષ્ઠ.
૪૮ તટ નુમતાનુંદે; એ તો રળીઆમણીરે.	૨૦
૪૯ માણસુ લાવ મોખરેરે. ✓	...
૫૦ રાધા માધવને કહે આસતી.	૨૧
૫૧ છાનોમાનો આપ્યો કઢાન.	...
૫૨ બલેને પધારયા કઢાન.	૨૨
૫૩ સખી આનની પડી રલીઆમણી.	...
૫૪ ભેવેને તેવોરે તમારે પાલવડે ખાવો.	...
૫૫ નંદ આંગણે નાર ગોખવાને	...
૫૬ નહિ મેયું નંદના લાલ.	૨૩
૫૭ વારી ભરે સુંદર સ્થામ	...
૫૮ ચાલો રે ચાલો હરિ ભેવા.	...
૫૯ મને ના બોલાવેરે.	...
૬૦ હારે રામલીઆજ સહ દેખતાં	૨૪
૬૧ આજ સપરમે દહારો	...
૬૨ મનોહર ગયોરે વનમાં વાહીનેરે	૨૫
૬૩ બોલાવીશમાં હું નહિ બોલું	...
૬૪ રસ ભરી રંગતણા કાકિમજોલ.	...
૬૫ નખ રાતા કામનીઆરે.	...
૬૬ હું સદાગી સદાગણુ.	૨૬
૬૭ ધન્ય ધન્ય ગોકુનીયું ગામરે,	...
૬૮ ગોકુલ વેલા પધારજો....	...
૬૯ ચંપા મોયોરે.	૨૭
૭૦ રામને વાલો સુખીવ.	...
દ્વાદશ માસ.	
૧ કાર્તિક મહિને કૃષ્ણજી.	૨૭
શ્રીકૃષ્ણ જન્મ સમાનાં પદ.	
૧ શ્રી શુકને પ્રણામ કરીને.	૨૮
જ્ઞાન વૈરાગ્યનાં પદો.	
૧ પ્રાતઃસમે સુર ઉગ્યા પહેલાં.	૩૫
૨ નય જી જીવાની	...
૩ સતો હમેરે વેવ્રારીયા શ્રી રામનામના.	...
૪ ભાઈ મને હરિ ભજવાનીએ ટેવ પડી.	૩૬
૫ હારે હરિની ભક્તિ વિના ને જીવે...	...
૬ ધન્ય જીવન વૈશ્ણવકેરું...	...
૭ હું તારા ખીર્ષ સાકાંસુ ભોજે સામળા.	...
૮ બાલારે વરગી પાલખી.	૩૭

વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૧ ચંદની રાત ફેસરીયા તારારે.	૩૭
૧૦ યેલા મન ગોવિંદને ગાનીરે	૩૮
૧૧ શુભનના યેલારે	...
૧૨ બજરે બજરે તું ભૂતગમાં	...
૧૩ જ્યોત્સના વારા કાનુડાને	૩૯
૧૪ જ્યોત્સના રે નાના બાળકડા	...
૧૫ નય નય નટવર વેયા.	...
દ્વાદશ માસ.	
અક્ષર અનુભવ પ્રદીપિકા.	૪૧
અનુભવ ચિન્તામણી.	૪૪
સંતેવાર.	૪૮
સસ ભૂમિકા.	૪૯
શિવ અનુભવ પ્રદીપિકા.	૫૦
દ્વાદશ મહિના.	૫૧
પંદર તિથીઓ.	૫૨
પદ સંગ્રહ.	
૧ અનુભવ રવિ ઉઠે થયો.	૫૪
૨ અર્પિ આનંદરૂપ છે આતમા.	...
૩ રહે છે આઠે પહોર આનંદમાં	૫૫
૪ સદ્ગુરુએ મુજને સમનવીયો	...
૫ અનુભવ સાગર ઉલટયો.	...
૬ સત્સંગવિના કરે ભગભગનાદિક મોહાનરે.	૫૬
૭ મોટાપર્ણું હું મૂકી દેજો.	...
૮ લક્ષ્યોત્તરી અવતાર મધ્યે.	૫૭
૯ આ સમસ્યા છે સૂઝેમ વેદની.	...
૧૦ વાણીનું મુન્ય તે મુન્ય ન કઢાવે...	...
૧૧ જન્મ મરણ કાળ કર્મ	...
૧૨ પૂર્વ જન્મનું રે પુન્ય ઉઠે યજું.	૫૮
૧૩ મોહનિદ્રામગ્ન યદને સુતા છે પ્રાણીરે	...
૧૪ કોણું જીવ આપ્યો હું કયાં યજી.	...
૧૫ હે અજ્ઞાની અંધ.	૫૯
૧૬ કહું છું પેકારી.	...
૧૭ આતમા છે આનંદધન રસ રૂપ.	૬૦
૧૮ જુઓ રૂઝીયા કમળ મધ્યે.	...
૧૯ દેહ દેવળ મધ્યે.	...
૨૦ તન વાડીમાં છે મન વેડી.	૬૧

વિષય.	પૃષ્ઠ.
૨૧ આનંદભુવનમાં આખંડ રહીયે નિવાસ કરી. ....	૬૨
૨૨ સનાતન શિવનું ધ્યાન ધરતાં ...	"
૨૩ મારે શિવ શિવ એવું રમરણ અંતરમાં	૬૩
૨૪ લક્ષ લાગ્યો ને સંસાર બાળ્યો. ...	"
૨૫ આત્મા આનંદ હૃદયે થયો. ...	૬૪

### પ્રેમાનંદ ભટ.

માર્કેણ્ડેય પુરાણ. ...	૬૫-૬૯૫
------------------------	--------

### વિભાગ ૨ જો.

#### ભીમ.

રસિકગીતા. ...	૬૮૬
---------------	-----

#### મીરાંબાઈ.

#### કૃષ્ણકીર્તન.

૧ પ્રીત પૂરવળીને શું કરું. ...	૭૦૧
૨ સુંદીર સ્વામ શરીર. ...	૭૦૨
૩ બંસીવાલા આને મોરા દેશ. ...	"
૪ રાને રોકો છો વાટમાં...	"
૫ રામ સીતાપતિ તારી લેહ લાગી.	૭૦૩
૬ વાગે છે રે વાગે છે. ...	૭૦૩
૭ નંદલાલ નંદારે આવું....	"
૮ શ્રીજીમાં ન આત્મા ફરિ. ...	"
૯ ગાગરીયાં બેડાં ઢળશે, હઠાણી મારી આપો. ...	૭૦૪
૧૦ બાટ જુલે છે મીરાં રંકડીરે. ...	"
૧૧ રામનામ સાકર કટકા....	"
૧૨ બોલ મા બોલ મા બોલ મા રે....	"
૧૩ કનારે આવશે ઘેર કાનરે. ...	"
૧૪ ચંદીને કહંબર બેડો રે. ...	૭૦૫
૧૫ રામ રમકડું નડિયું રે. ...	"
૧૬ નાખિલ પ્રેમની દોરી....	"
૧૭ કાનડે ન ભણી મેરી પીર. ...	"
૧૮ કાકાનો માથો દે, હુતારો માથો દે. ...	"
૧૯ મંદિરિયામાં દિવડા વિનાનું અધાર્થ	૭૦૬

વિષય.	પૃષ્ઠ.
૨૦ મારા પ્રાણ પાતળિયા વહેલા આવોરે	૭૦૬
૨૧ ધ્યાન ધણી કેરું ધરતું રે. ...	"
૨૨ નામર નંદારે બાળમુકુંદા. ✓ ...	૭૦૭
૨૩ હવતો લાગેલ ડુંગરમે...	"
૨૪ જ્ઞાન કટારી મારી. ...	"
૨૫ તમે નજીલ્યો સમુદ્ર સરીખા. ...	"
૨૬ કૃષ્ણ મેરે નજરકે આગે કાઠે રહો રે. ...	"
૨૭ ચરણ રજ મહિમા મેં બની. ...	૭૦૮
૨૮ રાધા મ્યારે દે કાશિજી બંસી હમારી ✓	"
૨૯ માઈ મોરે નયન બસે રઘુબીર. ✓	"
૩૦ બાઈ મેને ગોવિંદ લીન્હો વણમોલ. ✓	"
૩૧ અબ તો મેરા રામ નામ. ...	"
૩૨ કાયકું ન લીધો તબ હું, કાયકું	૭૦૯
૩૩ મેને સારા જંગલ હુંડો રે, જોગીડાં	"
૩૪ કવન ગુમાન બરી, બંસીં	"
૩૫ હર્ષતા ભણે મેરા કોઈ રે. ...	"
૩૬ અબોલા સીંહ લોછો, મારા રાજ...	"
૩૭ તેરો કાકાન કલો માઈ મેરી ✓	"
રાધે ગોરી. ...	"
૩૮ બજલોની સતો, બજલોની સાધો. ૭૧૦	
૩૯ પીયા કરણ રે પીળા બઈ રે. ...	"
૪૦ સોહસડીનું સાલ મારે મોઢું. ...	"
૪૧ જેને મારા પ્રભુની ભક્તિ ના ભાવે રે. ...	"
૪૨ સ્વામ રે રંગે રાત્રું, રાજાજી. ...	૭૧૧
૪૩ આધ વેરામજી હું, રાજાજી. ...	"
૪૪ લગ રહેના લગ રહેના. ...	"
૪૫ જોરે અલબેલા કાંતા. ...	"
૪૬ શું કરું રાજાજી, મારું ચિતડું	૭૧૨
૪૭ કંજી લગનજી પ્રીતરે...	"
૪૮ કાઈ ના ભણે હરિયા...	"
૪૯ કાળાનાં કંજી હેડાં રે, ઓધવજી	"
૫૦ હઠાણી મેરી આવો રે. ...	"
૫૧ ચાલોની નેવા જઈએ રે. ...	૭૧૩
૫૨ એરે મોરલી જુદાવન વાગી. ...	"
૫૩ બહીયાં ભે અહી રે. ...	"
૫૪ સામરેજી દિગ માનુ પ્રેમજી કટારી હે. "	"

વિષય.

પૃષ્ઠ.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૫૫ દારે મેં તો કીધી છે કાકાર માળી રે. ...	૭૧૩
૫૬ માયાં રે મોદના બાણ. ...	"
૫૭ ચાલ સખી જુદાવન જાણ્યો. ...	૭૧૪
૫૮ મારે પેર આવેરે સુંદરસ્થાન. ...	"
૫૯ કાંકરી મારે મૂતારો કાંન. ...	"
✓ ૬૦ બોલે કીણા મોત. ...	"
૬૧ દારે નંદકુંવર તારું નામ સાંભળી. ...	"
૬૨ કોને કોને કહું દિલડાંની વાત ...	૭૧૫
૬૩ આંખડલી વાંકી રે. ...	"
✓ ૬૪ મેરલીએ મોલાં મોહન. ...	"
૬૫ લીધોરે લટકે, મારા મન. ...	"
✓ ૬૬ કમડો લાગ્યો શ્રી જન્માજી આરે. ...	"
૬૭ મનમાં કેમ રે'વારો, આધવના	
વા'લા. ...	"
૬૮ રામજો મેલ્યાં તે વિસારી ...	૭૧૬
૬૯ કાણે કામણ કીધાં. ...	"
૭૦ મનમાં કયમ રે'વારો. ...	"
૭૧ આવજો રહારે નેડે. ...	"
૭૨ મજા જાણધારી, જોજોજર. ...	"
✓ ૭૩ નાગર નંદનારે સુગઠ પર વારી ભડે ...	"
૭૪ કોણુ બરે રે, પાણી કોણુ બરે. ...	"
✓ ૭૫ લેહો રે મહીડાં ક્યાં દાણ. ...	"
૭૬ લાલને લોચનીએ દિલ લીધાં રે. ...	"
૭૭ આવેરે સહણા મારા મીઠડા મોહન. ...	"
✓ ૭૮ ગોવિંદાને દેશ આધા મુને. ...	"
૭૯ કામ છે, કામ છે, કામ છે. ...	૭૧૮
૮૦ મને મેલી ના ભણી માવા રે. ...	"
૮૧ કાગડ કોણુ લધ જાય રે. ...	"
૮૨ કંઠી જઈ કંઠે રે પોકાર. ...	"
૮૩ જુલત રાધા સંગ, ગીરિધર. ...	"
૮૪ રામરેકી દ્રષ માતું પ્રેમજી કયારીયે. ...	૭૧૯
૮૫ વિઠલ વહેલા આવો રે. ...	"
૮૬ કાંતી મપે દેખન ભડે. ...	"
✓ ૮૭ કર્મજી ગત ન્યારી. ...	"
૮૮ મેરો મન હરલીનો રાજ રણુજીડ. ...	"
૮૯ ગોડી તો અબ મીઠ ગઈ. ...	૭૨૦
૯૦ ગાવે રાગ કંથાણુ મોહન. ...	"

૯૧ વારો જરોહ તારા દાણીને. ...	૭૨૦
૯૨ મેરસ લીળે નંદલાલ ...	"
૯૩ જળ બરવા કેમ ભડે. ...	૭૨૧
૯૪ જૂલી મોતનકા દાર. ...	"
૯૫ હઠ તો ચલે અબધત. ...	"
૯૬ ઓ આવે દરિ હસવા. ...	"
૯૭ આંખડલી વાંકી. ...	"
૯૮ મેલોને માવા, મારગડો. ...	"
૯૯ દારે માયા શીડને લગાડી ...	૭૨૨
૧૦૦ નારે આવ્યા મનમાં ફરીને. ...	"
૧૦૧ મને મક્કીયા મિત્ર ગોપાળ. ...	"
૧૦૨ કામ નહિ આવે; તારે કામ. ...	"
✓ ૧૦૩ લેને તુરી લડીરે, લેને તુરી કામક્કી. ...	૭૨૩
૧૦૪ વાગે છે રે વાગે છે. ...	"
૧૦૫ એક દિન મેરલી બન્યું. ...	"
૧૦૬ આરત તોડીરે પ્રીયા મેરી. ...	"
૧૦૭ રાખેરે સ્થાન તુરી, લગ્ન મેરી. ...	"
૧૦૮ માયાં છે મોદના બાણ. ...	૭૨૪
૧૦૯ વારે વારે કોને કહીએ દિલડાંની	
વાતા. ...	"
૧૧૦ નાવ રીસાયો રે. ...	"
૧૧૧ કનૈયા બલ ભડે. ...	"
૧૧૨ ઝઠ ઘો મેરો ચીર, મોગારી. ...	૭૨૫
૧૧૩ બલન બરોસે અવિનાશી. ...	"

## મોતીરામ.

નરસિંહ મહેતાના પિતાતું શાહ. ...	૭૨૫
સુદામા ચરિત્ર. ...	૭૨૨
ગરખી. ...	"

૧ લગ્ન રહોને અલખેલી તમે. ...	૭૨૬
૨ લાખ ટકાની માટ હમારી. ...	"

## રણુજીડ લખત.

રાસ પંચ અધ્યાયી. ...	૭૨૭
કૃષ્ણ જીવનના મહિના. ...	૭૨૯
૫૬ સંચર. ...	"
૧ મોતીડાંની લહેરે તે લેહેરો અય. ...	૭૬૧
૨ કીધાં કામણુગારે કહાન. ...	"

વિષય.	પૃષ્ઠ.
૩ શ્યામ હમારી સેજે.	... ૭૬૨
૪ વહાલા તારું વહાલપણું જાણ્યું...	..
૫ જાવા નહિ દેઉં, શું છે તમારું જોર...	..
૬ રોના બોલો આતંદમાં નંદલાલ...	..
૭ જન્મના હું ગઈ રે.	... ૭૬૩
૮ સહિયર શું કહે રે.	... ..
૯ પ્રેમીજન પીએરે અમૃત રસને ...	..
૧૦ મારું મન મોહુ રે મીઠા લાલમુરે.	..
૧૧ કોઈ શોધ લાવે મારા નાથની...	... ૭૬૪
૧૨ ફૂલના તકીયા ને ફૂલની ગાદીઓ ...	..
૧૩ ભોજન કરાડું રે ...	... ..
૧૪ બોધવણ એક અરજ હમારી કેને રે.	... ૭૬૫
૧૫ ધન્ય શું ધન્ય દેવતા.	... ..
૧૬ લટપટ ધુંધટ રાધિકા રે.	... ..
૧૭ અજાનીના ઉધારે.	... ..
૧૮ આજ હીવાળી સરખું રે દીસે...	... ૭૬૬
૧૯ અલબેલા આવો રે.	... ..

ભાઈશંકર.

લક્ષ્મી પાર્વતીનો સંવાદ.	... ૭૬૭
--------------------------	---------

ગાળે ભક્ત.

વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૪ માત જ્યોદ્ધા મેં તમારી જાણીરે...	... ૭૭૬
૧૫ ગોવિંદ જોડ્યા એમ, સાંભળ યેહેલીરે.	..
૧૬ મારગમાં કેમ હુંડરો, હરિ અમનેરે.	... ૭૮૦
૧૭ ગોપી આજ ઉતારું નાદ, સઘળો તારો.	..
૧૮ બોધવણ હરિને કેહેલે રે એટલું રે.	..
૧૯ આવે માસ વધામણાં ...	... ..
૨૦ મારું કેમ ચાલે ધરખાર રે.	... ૭૮૧
૨૧ રામજી રાજગઢ વાળેરે...	... ..
૨૨ કલંક ચઢે શું કરીએ રે...	... ..
૨૩ રૂંદાવનની વાટેરે.	... ..
૨૪ હરિ આવ્યા છે દાવે...	... ૭૮૨
૨૫ મારા ધર પછવડે કાનુડો તે.	... ..
૨૬ મને મહીએરે જ્યેથાના કોડ.	... ..
૨૭ તમે જમો તો જમાડું રે.	... ..

કહાનંદાસ.

ગોવર્દન રાસ.	... .. ૭૮૩
પદો.	

૧ મધરાતને સમે માતા જ્યોદ્ધા.	... ૭૮૮
૨ હાવે કુંવર કહે છે વાતરે, ખીરો...	... ૭૮૯
૩ હાવે માતા કહે છે વાતરે.	... ..



વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૨ છને કીયા બ્રહ્મસે બેળા. ...	૭૬૭
૧૩ આત્મા નીરખ્યો દે નીરવાણુ. ...	"

## ગોપાલદાસ.

બોડાણો. ... ..	૭૬૯
પદ.	
પ્રેમ સાધુ અગાધ ગુહ... ..	૮૦૪
૨ ભડી રઝળતી રાખી મારા. ...	૮૦૫

## હરિભટ્ટ.

પદ સંગ્રહ.	
૧ હરિ મરે કમીને મથો ગિરધારી, હો માઠી ... ..	૮૦૫
૨ જન્મનાને તીર મારો વાલો. . . .	"
૩ ધરને ધ્યાન નરસિંગનું દે. . . .	૮૦૬
૪ બોધવ અખળા શું કરે ... ..	"
૫ રાગી રીસ આવડલી આવી દે. ...	૮૦૭

## સેવકરામ.

ખનસી. ... ..	૮૦૭
--------------	-----

## મીઠાભટ્ટા.

રાસ. ... ..	૮૧૦
-------------	-----

## લક્ષ્મીનાં પદો.

૧ ભણી દે પ્રીતમ વાંલા ... ..	૮૧૩
૨ શું કરશે જઈને વનમાં. ... ..	"
૩ ભય ॥ જીવાની દે. ... ..	"

## નાકર.

લીલડીના દ્વાદશ માસ. ... ..	૮૧૩
----------------------------	-----

વિદુરની વિનંતિ .. ..	૮૧૬
----------------------	-----

## સ્ત્રી કવિઓ.

જાનકીબાઈ.	
-----------	--

૧ બાંદ અણાકી લાજ. ... ..	૮૧૭
--------------------------	-----

## રામબાઈ.

૧ સાંમજ ને રામજીયા વાંલા. ... ..	"
----------------------------------	---

વિષય.	પૃષ્ઠ.
જેઠીબાઈ.	

૧ હવિયે લખ્યા સો નદિ મટિ ...	૮૧૮
------------------------------	-----

## માનબાઈ.

૧ પેટી ચતુરના ચિત્તો ચાળો દે ..	"
---------------------------------	---

## ઈચ્છાબાઈ.

૧ માસ રૂપાળા રણેડા. ... ..	૮૧૯
----------------------------	-----

## પરચુરણ કવિઓનાં પદો.

## મુરદાસ.

૧ ટૂટી કહે ભ્રમુભાણુ નંદની ... ..	"
૧ નદિ આતું તારી સાથે દે. ... ..	૮૨૦
૩ મધરે ભૂમિ તમારી. ... ..	"
૪ ભારત સ્ત્રીયે ભાઈ. ... ..	"
૫ રથમ દધીસુત મગે.... ..	૮૨૧
૬ ખ્યારી આજ વંદાવન રાસ. ... ..	"
૭ ગયું દે ભોળીયું વાટીને ... ..	"

## હરીદાસ.

૧ ગરૂડ ચઢી આવળે ગિરધારી. ... ..	"
૨ પડવે તે પ્રહલાદ હગાયો. ... ..	૮૨૩
૩ કાનડ કાળાએ ઘેરી ગોપી. ... ..	૮૨૪
૪ બો મહિવારી દે. ... ..	"
૫ સ્ત્રી વલ્લભ વલ્લભ કુળ મંડળી. ... ..	"

## મોડણુ.

૧ મરથા ટુને કોણે બાણાવીયો ... ..	"
----------------------------------	---

## અજરારમર.

૧ રાંકર વસે કેલાસમાં. ... ..	૮૨૫
------------------------------	-----

## ગોકુળદાસ.

૧ ઘેરી ઘેરી ઘેરી હો ... ..	૮૨૭
૨ હો રંગ વાધ્યો દે રંગ વાધ્યો. ... ..	"
૩ ખૂબ ખેલેલ, ખૂબ ખેલે દે. ... ..	"

## લક્ષ્મણુ.

૧ હારે તારી મેલલીએ મહારાજ. ... ..	"
૨ હારે તારે બોલ્યા હજાર વીર....	૮૨૮
૩ હારે તારે બોલ્યાં દે ગોપીજન....	"

વિષય.	પૃષ્ઠ.
<b>શામદાસ.</b>	
૧ નામે અનેક પાપી બહુતરીયારે ...	૮૨૮
૨ સત્ય લોખંથી સદ્ગુણ આવ્યારે. ...	૮૨૯
<b>કંપાવદાસ.</b>	
૧ રસનામે શધા કૃષ્ણ બોલે. ...	"
૨ મહેતાજીનારે, શેઠ તમે શામળીયા. ...	"
<b>મૂળીદાસ.</b>	
૧ અનુભવીને એકાંત આનંદમાં રહેણું રે	૮૩૦
૨ સંગત તેને શુરે કરે. ...	"
<b>કંથ્યાણ.</b>	
૧ ભક્તિ એવી રે ભક્તિ એવી. ...	૮૩૧
૨ બહુવાની વાનેરે, સંસારી વારી ...	"
<b>નામદેવ.</b>	
હે મન પંખીડા, હે મન પંખીડા.	૮૩૨
મેં દધી મધું તુમ એલો રે ગોવિંદા. ...	"
<b>જયદેવ-જેઠેવ.</b>	
અરે પ્રીત લગ્યા લોપી તમારા	
વાતની. ..	"
<b>અર્જુન.</b>	
૧ ક્યા કુલાયા કુલ, મનવા ક્યા કુલાયા	
કુલજ. ...	૮૩૩
<b>ચોલાણુદાસ.</b>	
૧ બની આવે તો રામ નામ લઈએ રે.	૮૩૩
૨ મન કેસે બન્યો સુરદેવ. ...	"

* વિષય.	પૃષ્ઠ.
૩ રે કામચર્ચી કરને વિચાર. ...	૮૩૪
૪ આવોને તો અવસર રે, ફરી તને...	"
૫ હારે કહો બાઈ કોણુ બાણી બન્યો છે.	"
૬ એક મને થઈ ગોવિંદ ગારે. ...	૮૩૫
૭ કૃષ્ણ કૃપા વિના ભક્તિ ન આવે. ...	"
૮ છતીને ક્યાં હાથોરે. ...	"
૯ ધડાએક ગાનીરે. ...	"
<b>અમૃતરાવ.</b>	
૧ નંદાનંદા મુન પ્યારા બાલમુકુંદા.	૮૩૫
<b>માણેક મુનિ.</b>	
૧ શ્રી કૃપાભરેવનું સ્તવન-માતા મારે	
દેવીના નંદન. ...	૮૩૬
<b>દેરાલ.</b>	
✓ ૧ તનેમન તંસુરોરે. ✓ ...	૮૩૭
<b>મુખાનંદ.</b>	
૧ મહાદેવની આરતી-જેને મહાદેવજી	
આરતીરે... ..	૮૩૭
<b>શિવાનંદ.</b>	
૧ હાદશલિંગની આરતી-જય શિવ ભગ	
સ્વામી ... ..	૮૩૭
૨ હાવાવતારની આરતી-જય ભદ્રવાયા	૮૩૮
૩ હરિહરની આરતી-જય હરિહરા....	૮૩૯
કંઠણુ શખ્દનો કૌશી. ...	૮૪૦

કાવ્યદોહન ભાગ ૭ મો.

વૃહત્  
કાવ્યદોહન.

---

ભાગ ૭ મો.

---

નરસિંહ મેહતા.

वृहत्  
काव्यदोहन.

---

भाग ७ भा.

---

नरसिंह मेहेतो.

## નરસિંહ મેહેતો.

ગોપી તણાં ગોરસડાં નેઈનિ, દુર થકી ધાતો રે, કાનો.  
ગોર મુગટ્યા ને કાને રે કુંડળ, ગોપીઆમાં ગાતો રે, કાનો.  
ભલે મળ્યો મેતા નરસિંહનો સ્વામી, રંગમાં રાતો રે, કાનો.

પદ ૬ કુંડળ.

તારી મોરલીએ મન મોહ્યાં રે, વૃંદાવન મોરલીવાળા,  
મેં તો ધરનાં કામો જોયાં રે, વૃંદાવન મોરલીવાળા.

હું તો દોતાં દોણી ભૂલી રે, વૃંદાવન.

મેં તો પ્રેમે વાછરડાં ધવડાવવા રે, વૃંદાવન.

હું તો જમના ગર્ભતી પાણી રે, વૃંદાવન.

તારું મુખકું નેઈ નેઈ પુલાણી રે, વૃંદાવન.

મેં તો અવળાં આગ્રણુ હોઆ રે, વૃંદાવન.

મેં તો માથે છોડા મેલ્યા રે, વૃંદાવન.

કાતુડો કાળો ને છોગાળો રે, વૃંદાવન.

મને કાંઈ એક કામણુ કીધાં રે, વૃંદાવન.

મારાં ચિત્તડાં હરી મન લીધાં રે, વૃંદાવન.

મેં તો રોતાં જ બાળક મેલ્યાં રે, વૃંદાવન.

મેં તો ધાવતાં બાલ વછોડ્યાં રે, વૃંદાવન.

મને મળ્યો નરસિંયાનો સ્વામી રે, વૃંદાવન.

પદ ૭ મું-રાગ ગોડી.

મારે મશુજ પરણા ઘેર આબ્યા રે;

મેં તો મોતીડાં ને ધૂપે વધાવ્યા રે.

મારો વાલોજી બોલાવે વારે વારે રે;

મને ભવ જળ મૂળતી તારે રે.

મારે રસીયા સંઘાતે રંગ લાગ્યો રે;

મારે જન્મ મરણનો ભો ભાગ્યો રે.

વાઝ્યાં પ્રેમનાં તે બાણુ કેમ રુએ રે;

તાલી રંગની રસાળી વાલી લીજે રે.

ભલે મળ્યો નરસિંયાનો સ્વામી રે;

સવે ગોપીકા આનંદ પામી રે.

પદ ૮ મું.

લગારેકું નંદના છોરા! આવ મારી ગાવડી દો'વા. ટેક.  
ગાવડી મારી તુજને હળી, તુજને દો'વા દે;

મહી ને દેહા જે ધટે, તે હાથમાં પેલો લે; લગારક.  
આવડું અવર કહું રે, મારે જીવું ગોઠુજ ગામ,  
આવડું કેવું જઈ પડે, મારે તમ સરીખું કામ; લગારક.  
આવડું કેવું તે પડે, પોતાનો જણી જોઈ,  
ગામમાં મારે સહુ સર્ગા છે, તમ સરીખું નહિ કોઈ; લગારક.  
મનનું હોય તે મનમાં જણે, ધણું કહે શું યાય;  
નરસંયાના સ્વામી વિના, ધણું વિમાસણુ યાય; લગારક.

૫૬ ૯ મું.

સખી) આજની ધડી રળિયામણી રે;  
મારે મારો વાલોજી જે જર્વા વધામણી રે. આજની  
" પૂર પૂર સોહાગણુ સાથીયો રે; + હોજી  
" મલપતો આવ્યો હરિ હાથીયો રે. આજની.  
" સખી મોતીડે ચોક પૂરાવીયે રે;  
" આપણા નાથને પધરાવીયે રે. આજની.  
" સખી પૂલડે પાગરણુ ભરાવીયે રે;  
" લાં છખીલાજીને પધરાવીયે રે. આજની.  
" સખી નીર ગંગાજી લાવીયે રે;  
" રડા ચતુરજીના ચરણા પખાલીયે રે. આજની.  
" સખી ચાર સોહાગણુ આવીશું રે;  
" આપણુ નાથને વધાવીશું રે. આજની.  
" સખી આ રસ મીઠો અતિ મીઠો રે;  
" મેંતા નરસંયાનો સ્વામી દીઠો રે. આજની.

૫૬ ૧૦ મું.

મને ના બોલાવે, વાલો મને ના બોલાવે;  
કંઠણુ હેમાનો વાલો મને ના બોલાવે. રેક.  
જેજે જેજીડા તારી પોથીમાં શું આવે;  
સારા જેજે જેજે મને મહીગરીએ વળાવે. કંઠણુ.

\* \* \* \* \*  
સહિ સખી મળીને વાલાને મનાવે. કંઠણુ.  
સાસુ હઠીલી મહારી નણુદલ ધતારી;  
વીરલાને જેજે મારે આણુલે આવે. કંઠણુ.  
સહુ સખીઓમાં વાલો સુધડ કેવાય;  
નરસંયાના સ્વામીને ન ખોટું ભાવે. કંઠણુ.

## પદ ૧૧ પું-રાગ મારુ.

/ મને કૃષ્ણ જોવાના કાડ, સહીયર આવો રે;  
 હું તો લાચું તમને પાપ, હરિવર આવો રે. ૮૬.  
 જાદવ જમનાને ઠાંઠો રે, વાહે વિણા રસાળ;  
 નાદમાં મોહી ગોપી નિસર્પા રે, ઘેરે રાતાં મેઘમાં બાળ. સહીયર.  
 દેરે દેરે દીવા કરું રે, પૂલું સઘળા દેવ;  
 શામળીઓ વર જો મળે તો, શંભુ કરું રે તમારી સેવ. સહીયર.  
 એ જળ જમના ક્રીડતાં રે, ન્દાતાં નિર્ભળ નીર;  
 વસ્ત્ર હરિ ગયો વિહલો રે, ગેને ઠાંકું શરીર. સહીયર.  
 સાસુ હમારી જ્યોત્તિ રે, સસરો થી નંદરાય;  
 કૃષ્ણ કોડીનો કાનછ રે, મારું સાસરુ ગોકુળ ગવાય. સહીયર.  
 ગોકુળ ગામની ગોવાળણી રે, આવે ધુરંધરી ઘેર;  
 મુખપર માવછ મોહી રથા રે, એના જર પર નાચે મોર. સહીયર.  
 ગાય શીખે ને સાંભળે રે, હરિ શધાનો રાસ;  
 તે નર વૈકુંઠ પામશે રે, ગુણ ગાય નરસિંહો તસ. સહીયર.



નરસૈયાના સ્વામી કે વિનાહુ તો બાકુળી કે,  
તેણે મારી દુર્બળ યર્ષ છે કે દેહ કુજનો

પદ ૧૪ મું-રાગ સામેરી.

કુજનો કલ્પોલી રે, કાનજી તો કયા ગયો રે,  
જેની સગે રમતાતા રગ નિવાસ,  
મહીએર મેલાવ્યુ રે એણે મારુ સાસરુ રે,  
કીધી મને દાસતણી રે દાસ કુજનો  
સુન્દતા એની કે સખી છુ વરણુ રે,  
જેણે એનું જોયુ રૂપ રસાળ,  
પતિ તે મતા કેહ પ્રણુને પેખતા રે,  
જોતામા જાય જન્મ મરણુ જન્મજી કુજનો.  
મામે મામે આવે રે મદિર માહુ કે,  
મુજને તો જોવા જાદવરાય,  
સાસુને મ્હારી કે મુજને તો સાચવે રે,  
વાજ તજને લાગતી હુ તો પાપ કુજનો  
જમતીને વેળા રે જીવણુ મુને સાભરે રે,  
ત્યારે મ્હારે કંઠે ના ઉતરે અમ,  
ત્રિકમજીને જોવા કે હુ તો તરફુ કે,  
ત્યારે મ્હારુ તપીને બિઠે તન કુજનો  
ઘેલી મુને કે' છે કે ધરમા ધરધણી કે,  
માહેર વગાડી કેહછે લોક,  
નરસૈયાના સ્વામી કે જ્યારે મુજને મળે રે,  
લાગે મ્હારા દગે દેવાના શોક કુજનો

પદ ૧૫ મું-રાગ સામેરી.

મોહની લગાડી કે, મા મને મોહને રે,  
મ્હીઅય દેખાડી રગની રે કેલ,  
જનતર મુધારુ કે સખી મ્હારુ શામરે રે,  
નિત્ય નિત્ય યાય વૃદ્ધાનન જેન મોહની  
આડી આડી જોડે જીએ વાવો અમો લણી કે,  
જીએ મ્હારા નખ શિખના શણગાર,  
મેણુને કે છે કે સાસુડી સાસરે કે  
વડુ તાડે ગિરધરસુ ધર વેવાર. મોહની

રાધા ને માર્ધવ રે બેઠે વળગ્યાં બેઠાડી રે,  
 અંગે અંગ નયણામાં લપટાય;  
 સોલ વરસની રે શોભે સુંદરી રે,  
 અંગે સજી રાણુગાર દરખાય. મોહની.  
 ધંન ધંન લીલા રે લક્ષ્મીવર તણુરિ,  
 ધંન ધંન ઉત્તમ રંગ વિલાસ;  
 ધંન ધંન ગોપી રે ગોકુળ ગામની રે,  
 ધંન ધંન ગાય નરસૈયા દાસ. મોહની.

૫૬ ૧૬ મું-રાગ સામેરી.

† આંખડલીના આળો રે, શામળીઆ લેઈ ગયો રે,  
 હવે કેમ છતું રે મોરી રે માય;  
 મોરપીછે રે મુગટ મોહામણો રે,  
 કુંડલ મીનાકારી કાને રે મોહાય. આંખડલીના.  
 આજ ને ઉભી રે મ્હારે આંગણે રે,  
 આણી વાટે જાતા હુતા રે કહાન;  
 મીઠાને મેળાવો રે હમને ત્યાં હવો રે,  
 વાલે મ્હારે કીધી નેણની સાન. આંખડલીના.  
 વેણુ વગાડિર વનમાં તેડીયાં રે,  
 હવે મેં મેલ્યાં રે ધરનાં કામ;  
 બહાનો મ્હારો રમ્યા રે આંખમીઆમણી રે,  
 હરિ હાવે હુવા રે અંતરધ્યાન. આંખડલીના.  
 અમે વન સાહેલી રે જોવા નીસરી રે,  
 જોધું જોધું જંદાવન મોઝાર;  
 નરસૈયાના સ્વામી રે પ્રીતિ ત્યાં મળ્યા રે,  
 ધંન ધંન આહીરનો રે અવતાર. આંખડલીના.

૫૬ ૧૭ મું-રાગ સામેરી.

કુંજનો કસોલી રે કાણુડો કાંઠાં ગયો રે,  
 તેની સંજે રમતાં રજની જાય;  
 શેરડીએ ને જાતાં રે વીણા વળડતા રે,  
 ઉભી ઉભી ચંચળ જોઈ મુખી તેની લગ્નય. કુંજનો.  
 આવું નોતું જણ્યું રે, નમેરા નાથજી રે,  
 મેં જણ્યું જે વેરો નહિ કરે લગાર;  
 જમતાં ને જીવણુ રે બાઈ મુને સાંભરે રે,

હાવે મને અજ ના જાવે લગાર. કુંજનો.  
અતિ દવ વ્યાધો રે બેની મારા અંગમાં રે,  
સેજડીએ સુતાં નવ લેવાય શ્વાસ;  
નરસૈયાનો સ્વામી રે બાઈહમનેત્યાં મળ્યેરે,  
બહાલે મારે ફરી રમાજાં રાસ. કુંજનો.

પદ ૧૮ મું.

શરદની રાતે રે બહાલે વાહી વાંસલી રે,  
બહાલે મ્હારે માર્યાં મોહનાં રે બાણ;  
શ્રવણે સુણી રે અમે સહ નિસર્યા રે,  
બહાલે મ્હારે હયાં અમારા આણ. શરદની.  
લોકડીયાંની લગ્યા રે અમે સવે પરહરી રે,  
દરશન કરવા દિન દયાળ;  
જન્મનાને તારે રે અમે સહ ઉભાં રહ્યાં રે,  
બહાલે મ્હારે સામી ચકાવી આણ. શરદની.  
અરધ નીશાએ રે તમે કેમ નિસર્યા રે,  
તમે તોડી પરખ્યા ફરી ખીત;  
તમે ગુણવંતાં રે એવું કેમ કરે રે,  
એ તો નામ તમારા કુંજની રીત. શરદની.  
એવાં એવાં વચન રે વનમાળી આવ્યારો રે,  
વેણુ સુણી અળખા થઈ રે નિરાશ;  
અમે અળખાને રે નવ તરછેડીએ રે,  
બહાલા રે આવ્યા તમારી રે પાસ. શરદની.  
દીન વચન રે શ્રવણે સાંભળી રે,  
હસીને કર અહો શ્રી રણુછોડ;  
નરસૈયાના સ્વામી રે જાવે બેટીયા રે,  
બહાલે મ્હારે પૂર્યાં મનનાં કેડ. શરદની.

પદ ૧૯ મું.

રાતલડી રમીને રે વાણ્યાં તો વાહી ગયાં રે,  
શા શા કહું રાતલડીના રે રંગ;  
મદિરીએ હમારે રે જાવા મન થાય નહિ રે,  
કેમ મેલું શામળીઆનો રે સંગ. રાતલડી.  
રાધા ને નારી રે મોહન મહામણી રે,  
સુંદર જોયું કુંજ ભોવન:

સજની ને રજની રે રંગભેર ઝીલતાં રે,  
 મુખનો ગો લ્હાવો કહીએ \* \* \* મતયડી  
 મદિરીએ મ્હારે રે મદી વયોવતાં રે,  
 માથે મ્હારે હરહર કેરો રે હાથ;  
 નરસંયાના સ્વામી રે સગે રંગ ઝીલતાં રે,  
 ગોપીઓ સરવે થઈ છે સનાથ, મતયડી.

પદ ૨૦ મું-રાગ મારુ. ~

ફળી પેરે ભરીયે આજાં નીર રે, જમનાને આરે, બ્હાલા;  
 ધૂતારા છે ગોઢુગીયાના યોદ્ધ રે, શામળીયા, બ્હાલા.  
 મોના રૂપાનો મારો ધડ્યો રે ધડ્યો, બ્હાલા;  
 બિદધીએ છે રતન જડાવ રે, શામળીયા, બ્હાલા.  
 તાણુ મા તાણુ મા હાર મારો દૂટે, બ્હાલા;  
 મોતીડાં વેરાગે ગિરધર લાલ રે, જમનાને આરે બ્હાલા.  
 માથે મટકી ગોપી વનડમાં રેણી, બ્હાલા;  
 ભય છે મારી સહીયરોનો સાથ રે, શામળીયા બ્હાલા.  
 નરસંયાનો સ્વામી મને મળીયો, બ્હાલા;  
 ઉતાર્યા છે ભવ પાર રે, શામળીયા બ્હાલા.

પદ ૨૧ મું-રાગ મલાર. ~

ઘેલી રે ગોવાળણી, કરગર ના ગોરસ સારુ;  
 આજ તારુ ગોરસ આખડુ માટે, મન ધ્રિષ્ટે મારુ રે. ઘેલી રે.  
 આજ ગોવાલણુ કહું છું વ્રજને, તારી ધેને દોહવા નવ દીધું;  
 કુશળ રે' ગજ ધેનજ તારી, કાલે કારજ ન સીંચું રે. ઘેલી રે.  
 આખ ગોવાલણુ આજ ધેનજ જાણું, કહણુ મન કમ કીધું;  
 વાગી ટેસ વાટડીએ જતાં, ગોરસ સધણું દોળી પીધું રે. ઘેલી રે.  
 સુરનરને સ્વપ્ને ના આવે, મુનિ જન દેહ દમે;  
 નરસંયાના સ્વામી શું કરીએ તમને, પીતાં ગમે અમનેરે. ઘેલી રે.

પદ ૨૨ મું-રાગ કાલેરો.

ચાલો સહીયો જ્ઞેવાને રે જઈયે, વિનાતિ તો જઈ વાલાને કહીયે;  
 મુખ દુઃખ તો હૈડામાં રે સહીયે, કોને જોધને તે રે રહીયે. ચાલે  
 આજનાં મુંદર રે મુખડાં, વાલાજીનાં જ્ઞેવા સરખાં મુખડાં;  
 દુઃખનાં દાણા રે દરીએ, ભોજન લેઈ વાલાને ધરીએ. ચાલે  
 સાંભળ મોરારે સજની, આવી રૂડી રમવા સરખી રજની;  
 મળ્યો નરસંયાનો સ્વામી, ગોપી સહુ આનંદ રે પામી. ચાલે

ભવે રે સગર્ભા અમો લોક ભરવાડાં, નિત્ય વયોણાં વયોવતાં રે લોક. ભવે.  
લખ ધન ગૌ બાવા નંદ ઘેર દુઝે, મેરુ રવેયો ધાલી રે લોક. ભવે.  
ઝોડા પા ધુમે રાધીકા રે ગોરાં, ઝોડા પા કાનજી કાળા રે લોક. ભવે.  
હળવા હળવા ધુમળે રે કાનજી, ગોળી નંદાગે મ્હારી રે લોક. ભવે.  
ગોળી નંદાશે ને ગોળી છંદાગે, દુટશે મોહન માળા રે લોક. ભવે.  
કાળી નાગનાં નેતરાં રે કીધાં, મેરુ કીધા રવેયો રે લોક. ભવે.  
સાત સાહેરની ગોપી રે કીધી, ને યદો સરજ બે સાખી રે લોક. ભવે.  
ભવે મળ્યો નરસિંયાનો સ્વામી, સાત સાહેર વલોવતાં રે લોક. ભવે.

પદ ૨૪ મું\*-રાગ પ્રભાત પંચમ

રાસ રમીને રે કહો કયાંથી આવીયા રે, બળવતા બારણીયું ના ડેલ;  
રીસને ચઢાવી રે, મુજ પર શામળા રે, જાઓ ન્યાં કરી હોય રંગની રેલ. રજની રમી રેક.  
રાતાં રાતાં નયણુ રે, અતિ નિદ્રા ભર્યા રે, રાતી અધર કુંકુમની રેખ;  
કમુંખના હાર રે, અતિ કરમાઈ ગયારે, અધરો ધૂતારા તારો વેશ. રજની રમી.  
મસ્તકના માર રે, દીસે મોકળા રે, શીતળ ધયું છે સધળુ અમ;  
કોણુ મસ્ત્યુંત રાતે રે, તમને ભોળગ્યા રે, રસ સહ લીધો સધળો રંગ. રજની રમી.  
પહેર્યો ને પીતાંબર રે, કાંઠાં બ્રહ્મા પાલટયાં રે, પારકી પટોલી પાછી આવ;  
હરિ મદિર પધાર્યા રે, પેલી સૌક્યના રે, અમ ઘેર આવજો હરિ કાલ રજની રમી.  
કમુંખાને ચીરે રે, સેજ સૂતી રહી રે, અખોડા લીધા રે શા માટ;  
ચાંદવીઓ ને ઉઝ્યો રે, હરણીયો તો આધમીઓ, ત્યાં મુધી ન્નેઈતમારી વાટ. રજની રમી.  
પ્રેમને આપાપે રે, પખી સહ માર કરે રે, પ્રકટ થઈને રહ્યો પ્રભાત;  
નરસિંહના સ્વામી રે મદિર પધારીયા રે, સ્નેહ ધણો ને થોડી રાત. રાસ રમી.

પદ ૨૫ મું-રાગ કેદારી.

લોક લગાવે છોકરડાં ને, મારે તો છેલ છખીયો રે;  
નંદકુવર હરિ નાધડીયોવર, ધડી એક ન મેલુ વીલો રે. લોક.

\* આ પદને મળતુ ૪૮ એક પદ, બાજ બીજના પૃષ્ઠ કરમા આવેલું છે. તે પદ કરતા આ  
૧૮ વધારે શુદ્ધ છે કેટલીક લીંગિયા મળતી છે, છતાં પદ એક જ એક હુ મળુ હું આત  
મળે નવા મળતા પદોમાં થોડો થોડો ફેરફાર જોવામાં આવે છે કહ હો બાજ પહેવાના પૃષ્ઠ ૮મા ને પદ  
૩ તેને ૪ મળતુ પદ અથ ૬ કાલા પૃષ્ઠ ૯૮ માં આવેલું પચીડાલું પદ છે. પાછું શુદ્ધ છે, અને  
બાજુ અશુદ્ધ છે તેમજ આ બાજમાં છપાતાં કેટલાક પદો પાછળના બીજ કવિઓની છાપના પદ  
મંત્રી આવે છે નરસિંહ મેહેતાલા કાળનાજી શુદ્ધ પદો મેળવતા કેટલી મુશ્કેલી પડે છે એ આ  
દેખતી સ્પષ્ટ થાય છે લેખકો અને શુદ્ધ વિગેએ પોતાનું ડહાપણ ડહોળી ભમત શિરોમણિ  
નરસિંહ મેહેતાલા નામને પાછળ રાખી, પોતાના નામની પ્રસિદ્ધિ માટે કંઈએમા, રાખેમા,  
રાખમા નામમા ધણી ગડબડ કરી મૂકી છે તેના નમુના સ્વપ આ પદ છે.

બારે માસ મારે મારણે તોરણુ, કુંકમ કેસર ઘોળું રે;  
રંગબેર રાધા ને માધવ, હર્ષ બરી દિડોળું રે. લોક.  
છપન બોગ છત્રીવાછ તમને, વસ્ત્ર આબુપણ પહેરાવું રે;  
સેજ તળાઈ ને પુષ્પ પીછોડો, પ્રેમ કરીને પોઠાકું રે. લોક.  
માતુની મળીને મગજ ગાઢજી, જાણે મંડપમાં માતું રે;  
માથેથી માંડ હેડો નવ મેલુ, મયપતી વળી ચાલું રે. લોક.  
સત સખા સાંબેલા હરિના, પૂજને પધરાવું રે;  
નરસંયાનો સ્વામી અતિ રે લાડકડો, નટવર ઘોડે ચડાવું રે. લોક.

પદ ૨૬ મું-રાગ પ્રભાત. ✓

મ્હારે જાતું રે મહીડાં વેચવા, માવો માગે છે દાણુ;  
દાણી ઉભો મ્હારે મારગે રે, દે છે નદાજની આણુ. મ્હારે જાતું.  
હાં રે મ્હારે માથે મહીડાં તપે, હા રે તડકે તપે રે લક્ષાટ;  
પાવમાં ખૂએ ઝીણી કાકરી રે, જાતુ મયુરાની વાટ. મ્હારે જાતું.  
હાં રે પ્રભુજી પધાર્યાં બારણે, બેઠા આસન વાળી;  
નયણે નિરખતાં નાથને રે, બેઠા બાજટ ઢાળી. મ્હારે જાતું.  
હાં રે ધન ગોકુળ ધન ધન નારને, ધન આજનો દીન;  
નરસિંહનો સ્વામી શામળો, ગોપી આનંદ પામી મન. મ્હારે જાતું.

પદ ૨૭ મું. ~

જોની જોની ગોવાળામાં ગોવિંદજી રે કરમદડો જમતા રે;  
જગન કરે તેને સ્વાપ્ને ના આવે, બહાસો આહીરડામાં રે રમતા રે. જોની.  
આપ આપણાં હરિ પાળા લેધને, જાદવરાય આગળ દાખે રે;  
નાના વિધનાં શાક પાક રે, તે લેધને જાદવરાય આખે રે. જોની.  
બ્રહ્માએ મનમાં એવું વિચાર્યું, આપણુ મીન તણું રૂપ લેધશું રે;  
જળ જમનાના ચારુ\* દેશે, ત્યારે મહા પ્રસાદ પામીશું રે. જોની.  
અંતરંગમીએ તતપણુ જાણ્યુ, બ્રહ્મા મીન તણું રૂપલાવ્યા રે;  
નરસંયાનો સ્વામી ચતુર શિરોમણિ, તે કામળીએ કર લોવડાવ્યા રે. જોની

પદ ૨૮ મું. ~

રંગ લાગ્યો મુને તારો, રંગીલા રંગ લાગ્યો મુને તારો. રેક.  
જન્મો જન્મ શામળીયા વા'લા, સગ ના છેડું તારો. રંગીલા  
રજની ઘોડી ને રંગ ધણેરો, જોખન ટહેરે જાએ. રંગીલા,  
પારકુ ચિત્ત ચોખાંની રે વિદ્યા, કાંઠાં શિખ્યો એ ચાલો. રંગીલા.

\* ચણું હાથ ધોવા

તે મારાં મનકાં વશ કીધાં, કયોં નેણુનો ચારો. રંગીલા.  
 આવો તો મન મેલીને મલીએ, પ્રીતતણાં કૂલ ઠારો. રંગીલા.  
 ચૂલા ચંદન ચોર અર્ગજી, કસ્ટૂરી રંગ રેરો. રંગીલા.  
 ભલે મળ્યો નરસિંહનો સ્વામી, નિલ નિલ જાગે કયમ જોરો. રંગીલા.

પદ ૨૯ મું.

લાવ લાવ સખી એક કાગળ લખીએ હરિને રે;  
 નાથોશોરે હમાગે વાંક, પે કે ન આવ્યા ફરીને રે.<sup>૧</sup>  
 સ્વસ્ત શ્રી મથુરા માંહ, મોહનજી મ્હાલે રે;  
 નાથ કુખ્જને કરી પ્યાર, રાધે કરી ચાલે રે.  
 તમારાં ચરણ કમળની આણુ, નથી હમે લોપી રે;  
 છો સકળગુણનિધાન, ગાય છે ગોપી રે.  
 ચૌદ વિદ્યા ગુણુ છો જાણુ, લક્ષણુ બત્રીસ રે;  
 છો જોતર કળા પ્રવિણુ, કે રાગ છત્રીશ રે.  
 ગંગાજનાં નિર્મળ નીર, નિર્મળ જોવા રે;  
 પૂર્ણ પુણ્ય પવિત્ર, કે ભવ સુખ દેવા રે.  
 છો તરસ્થાના સરોવર, કે વિવેકી સાગર રે;

તેં મારાં મનડાં વશ કીધાં, ક્યોં નેણુનો ચારો. રંગીલા.  
આવો તો મન મેલીને મલીએ, પ્રીતતણાં ફૂલ ઠારો. રંગીલા.  
ચૂવા ચંદન ઝોર અર્ગજી, ફરતરી રંગ રારો. રંગીલા.  
ભલે મળ્યા નરસિંહનો સ્વામી, નિલ નિલ જાગે ક્યમ જોરો. રંગીલા.

૫૬ ૨૯ મું.

લાવ લાવ સખી એક કાગળ લખીએ હરિને કે;  
નાથ, શોરે હમારો વાંક, ૧ કે ન આવ્યા ફરીને કે.<sup>૧</sup>  
સ્વસ્ત શ્રી મથુરાં મોહ, મોહનજી મહાલે કે;  
નાથ કુખનને કરી પ્યાર, રાધે કરી ચાલે કે.  
તમારાં ચરણ કમળની આણ, નથી -દમે લોપી કે;  
છો સકળગુણનિધાન, ગાય છે જોખી કે.  
ચૌદ વિદ્યા શુણુ છે જાણુ, લક્ષણુ બત્રીસ કે;  
છો જ્યોત્તર કળા પ્રવિણ, કે રાગ છત્રીસ કે.  
ગંગાજનાં નિર્મળ નીર, નિર્મળ જેવા કે;  
પૂર્ણ પુણ્ય પવિત્ર, કે ભવ સુખ દેવા કે.  
છો તરસ્યાના સરોવર, કે વિવેકી સાગર કે;  
બ્રહ્મા અધિક કળા પ્રવિણ. કે નંદવર નાગર કે.



ખારે માસ મારે મારણે તોરણ, કુંકમ કેસર ઘોળું રે;  
 રંગબેર રાધા ને માધન, હર્ષ ભરી હિડોળું રે. લોક.  
 છપન ભોગ છબીલાલ તમને, વસ્ત્ર આભુષણ પહેરાવું રે;  
 સેજ તળાઈ ને યુધ્ધ પીછોડો, પ્રેમ કરીને ચેલાડું રે. લોક.  
 માતુની મળીને મંગળ ગાઈએ, જાણે મંડપમાં માણું રે;  
 માથેથી માંડ હેડો નવ મેયુ, મધપતી વળી આણું રે. લોક.  
 સંત સખા સાંબેલા હરિના, પૂછને પધરાવું રે;  
 નરસિંયાનો સ્વામી અતિ રે લાડકડો, નટવર ઘેડે ચલાવું રે. લોક.

### પદ ૨૬ મું-રાગ પ્રભાત. ૨

મ્હારે જાવું રે મહીડાં વેચવા, માવો માગે છે દાણુ;  
 દાણી હિમો મ્હારે મારગે રે, દે છે નંદાજની આણુ. મ્હારે જાવું  
 હાં રે મ્હારે માથે મહીડાં તપે, હાં રે તડકે તપે રે લલાટ;  
 પાપમાં ખૂચે ઝીણી કાંકરી રે, જાવુ મથુરાની વાટ. મ્હારે જાવું.  
 હાં રે પ્રમુજ પધાર્યાં ખારણે, જેઠા આસન વાળી;  
 નયણે નિરખતાં નાથને રે, જેઠા બાજટ ઢાળી. મ્હારે જાવું.  
 હાં રે ધન ગોકુળ ધન વ્રજ નારને, ધન આજનો દીન;  
 નરસિંહનો સ્વામી શામળો, ગોપી આનંદ પામી મન. મ્હારે જાવું.

### પદ ૨૭ મું. ~

જેની બેની ગોવાળામાં ગોવિંદજી રે કરમદો જમતા રે;  
 જગન કરે તેને સ્વપ્ને ના આવે, વ્હાલો આહીરડામાં રે રમતા રે. જેની.  
 આપ આપણું હરિ પાળા લેધને, જાદવરાય આગળ દાખે રે;  
 નાના વિધતાં શાક પાક રે, તે લેધને જાદવરાય આખે રે. જેની.  
 બ્રહ્માએ મનમાં એવું વિચાર્યું, આપણુ મીન તણું રૂપ લેધશું રે;  
 જળ જમનાના ચારુ દેશે, ત્યારે મહા પ્રસાદ પામીશું રે. જેની.  
 અંતરજામીએ તતખણુ જાણ્યું, બ્રહ્મા મીન તણું રૂપલાખ્યા રે;  
 નરસિંયાનો સ્વામી ચતુર શિરામણિ, તે કામળીએ કર લોચડાખ્યા રે. જેની.

### પદ ૨૮ મું. ૧

રંગ લાગ્યો મુને તારો, રંગીલા રંગ લાગ્યો મુને તારો. ટેક.  
 જન્મો જન્મ શામળીયા વાલો, સગ ના છોડું તારો. રંગીલા.  
 રજની થોડી ને રંગ ધણેરો, જ્ઞેજન લહેરે જાએ. રંગીલા,  
 પારકુ ચિત્ત ચોખાંની રે વિદ્યા, કાંહાં શિખ્યો એ ચાલો. રંગીલા.

તે મારાં મનડાં વણ કીધાં, કયેઈ નેણુનો ચારો. રગીલા.  
આવો તો મન મેલીને મળીએ, પ્રીતતણાં ફૂલ હારો. રગીલા.  
ચૂવા ચંદન ચાર અર્ગજી, કરતૂરી રંગ રોરો. રગીલા.  
ભલે મળ્યો નરસિંહનો સ્વામી, નિલ નિલ નળે કયમ જોરો. રગીલા.

૫૬ ૨૯ મું.

લાવ લાવ સખા એક કામળ લખીએ હરિને રે;  
નાથો, શોરે હમારો વાંક, કે ન આવ્યા ફરીને રે.<sup>૧</sup>  
સ્વસ્ત શ્રી મયુરા મોહ, મોહનજી મ્હાલે રે;  
નાથ કુખ્ખને કરી પ્યાર, રાધે કરી ચાલે રે.  
તમારાં ચરણ કમળની આણુ, નથી હમે લોપી રે;  
છો સકળગુણનિધાન, ગાય છે ગોપી રે.  
મૌદ વિદ્યા ગુણુ છો જાણુ, લક્ષણુ બત્રીસ રે;  
છો બોતર કળા પ્રવિણ, કે રાગ છત્રીશ રે.  
ગંગાજીના નિર્મળ નીર, નિર્મળ જોવા રે;  
પૂર્ણ પુણ્ય પવિત્ર, કે ભવ સુખ દેવા રે.  
છો તરસ્યાના સરોવર, કે વિવેકી સાગર રે;  
બ્રહ્મા અધિક કળા પ્રવિણ, કે નટવર નાગર રે.

સુરત સંગ્રામ શામળીયા સાથે, રમતાં ન્યૂન ન રાખાં;  
 હાં રે જીતરમાં એક યર્જન, અધર સુધારસ આખી રે. જોગન.  
 તેની પાલો કેડ ન મોકે, જાહાં જોઈ તાંહાં સાથેં;  
 લણે નરસિંયો ભો કર્મે નહિ, જોના કર સાલો મારા નાથે રે. જોગન.

૪ પદ ૩૨ મું-રાગ કાલેરે. ૪

મારા મન ગમતા મહારાજ, મારે ઘેર આવો રે,  
 હું તો તલખુ તમારે કાજ, હસી જોડાવો રે, મારે રે  
 વીલમ ન કરશો વિરુદ્ધા રે, અમ ઘેર આવો આજ;  
 ઘેર પેરનાં ચકવાન ચકાવું, હું તો ત્રિકમ તારે કાજ. મારે  
 મન હતું તો માંવડ રે, મુખડે કહે શું થાય;  
 આવી ચકાય તો આવજો રે, મારુ જોગન લેરે જાય. મારે.  
 આ જોની આંગણીએ ઉભા, રીસો રણુશેડ.

પદ ૩૫ મું-રાગ સામેરી.

કુંજનો પિહારી રે, અમ ઘેર આવીયારે,  
 સખી હું તે સા શા ધરું શણગાર;  
 ચોક પૂરાવું રે સખી હું તો મોતીચેરે,  
 વાંલાજના કંઠે એકાવળ હાર. કુંજનો.  
 શામળીયાને આવે રે મારે મનઅતિલધું રે,  
 રસ ભરીયારે સુંદર છેલ્લ;  
 ભાવ ધરીને રે, હરીને ભેટ શું રે,  
 હરી રહીયાજો રગની રેલ કુંજનો.  
 રાગ અબુયાળીરે પુનેમ ચાંદનો રે,  
 ચાંદલીયા હું માણું છુરે નંનનદ;  
 નરસૈયાનો સ્વામીરે, યાઈ મુને ભેરીયોરે,  
 ગોખી મન પામી આનંદ. કુંજનો..

પદ ૩૬ મું-રાગ રામઝી.

વૃંદાવન રહુ રે રમતાં, પેલી નણહીના મન ગમતાં,  
 હાં રે મારી બાઈજના સમ તાહાં;  
 ખીર ખાંડ ધૂત મધ ભેલીને, જેવું લાગે જમતાં. વૃંદા.  
 મુકિત પે અવતાર ભગ્ના રે, હૈડા હોથે વસતાં;  
 આલિંગન ચુંબન અયોવિકન, વહાણાસુ સુરતતાં વૃંદા.  
 મોટા મુનીવરને સ્વામે ન આવે, દેહ ધણું દમતાં;  
 નરસૈયાયા સ્વામી સંગ રમતાં, હાવે રાખ્યાં ભમતાં. વૃંદા.

પદ ૩૭ મું.

આજ મારે દીવાળી દીવાળી, મારે ઘેર આવીસા વનમાળી;  
 ધણુરે દીવસના તાપ નિવાર્યાં, તો પ્રેમે જોડાવી રે. આજ.  
 ઝલહળમઝહળ કર્યો રે દીવડો, મોતીડે ચોક પુરાવો;  
 માનનીચો મળી મંગળ ગાચો, તો દોલ દદામા વાહો રે. આજ.  
 મુરતક પાઘ પીતાંબર સોહે, ચાંપા ચોસર લેહેકે;  
 ભર્યારે તજોળ ગલસ્થળ ઝમકે, તો ચુવા ચંદન જહેકે રે. આજ.  
 સનાથ કીધા રે સ્વામી માહારા, તારા ગુણ શા કહીએ;  
 નરસૈયાયા સ્વામી એટલું માણું, મારે મંદીર થકા નવ જમજ રે. આજ.

પદ ૩૮ મું.

જાનવરે દીવડો રે ચોદાસણ, જાનવરે દીવડો;  
 આપુવા મંદીરમા હો, સખી જાનવરે દીવડા. ચોદા.ટેક.

## નરસિંહ મેહેતો.

ધમે દહાડે રે પીયુ પ્રોહોણુલા રે આબ્યા, આદર જોરવા દીજો;  
તેલ દીવેટ ઢાડીએ પુરીને, અખંડ દીવડો ઢાજો. માહા. ૨  
અંતરગત આલવડે રાખવાની, લહેર રખે લાગે;  
તહાંસગી અળગા કર અજવાળુ, બ્યાં લગી પીયુડો જનને. માહા. ૩  
નિરમળ જ્યોત કરે રે દીવડ, જલહરિ એણી તહાં રાત;  
નરસંપાયા સ્વામી અનુભવીને, રદીયા બીતર દાખ. માહા. ૪

### પદ ૩૯ મું.

ધન ધન દીવાળી માહારે આજ, મુખ વાહાણું નીહાળું રે;  
મન ગમતો હું મર્યાદા કરીને, મોહન સંગે મહાહુ રે. ધન.  
મેાતીડે ચોક પુરાતું મદીર, મોવર્ણુ પાટ જેસાકું રે;  
વાહાલા ઉપર સરવજ વારી, મગળ માન કગતું રે. ધન.  
જ્યમ જ્યમ રીઝે માગે વાહાણો, તે તે ભાવ ભગતું રે;  
નરસંપાયા સ્વામીને સગમ, ગમતાં રડી ભાવુ રે. ધન.

### પદ ૪૦ મું.

દીવાળી રે સખી દીવાળી, મેં તો નદકંવર વર પરીઓ રે;  
આનંદરૂપને અળગો ન મેલુ, રદીયા ઉપર ધરીઓ રે. દીવા.  
સહીયર સધગી દેખતામાં, હું મલપતી મહાહુ રે;  
સુંદર મુખ સામગીયા કે, નેન ભરીને નિહાળું રે. દીવા.  
લોક કુકુંળની લગ્ન મેલી, નલુદી રહી લવણવતી રે;  
ભણે નરસંયો ભગ્નજનમાં, સગમ મુખ અનુભવતી રે. દીવા.

### પદ ૪૧ મું.

દીવાળી રે સખી દીવાળી, વાવે હસીને દીધી તાળી રે;  
મોવર્ણુપાટ જેસારી વાધાને, મુખ નિરખું વાળી વાળી રે. દીવા.  
આગળ અગર ઉવેખી મેલું, વળી પેરપેરના પકવાન રે;  
પુરપોત્તમ પ્રેમે આરોગે, મુદ્દરૂપ નિધાન રે. દીવા.  
સુવા ચંદન ચરચુ અગે, ધરાતું કુસુમના હાર રે;  
નરસંપાયા સ્વામી ઉપર રાખી, રમ્મની કરું વિહાર રે. દીવા.

### પદ ૪૨ મું.

કુકુમ પગલાં પ્રાણજનનાં, નિરખી મંગળ ગાઉ રે;  
મદીરમાં માહાવતો મોહન, પ્રુક્ષી અંજ ન માવુ રે. કુકુમ.  
ધન ધન દહાડો આજ સખી રે, પ્રાણજન મુખ જોઈ રે;  
રાત દીવસ વાહાલા સગ વિલસુ, તાપ તે તનના જોઈ રે. કુકુમ.

જે જે ભોગ વાહાણને લાવે, તતપર કરી જમાડું રે;  
નરસંયાયા સ્વામીની સેજે, નવે નવે રંગ રમાડું રે. કુંકુમ.

પદ ૪૩ મું.

~ જાણક આડુંવા રે, પરવત મુક પાછો ધરખૂડી;  
ક્રોમળ કર દુષ્પામે તોગે, ગ્રી કીધી કરણી. જાળક.  
ટચી આંગળી તસક નાંખજે, જાહે નથી જાળવત;  
વિજવાસીને કાજે વહાણા, આ શી આવરી ખંત. જાળક.  
સહુ રહેશે સમ આપણુ રહેશું, કાને કાજે કીજે;  
કોડી માત્ર દધીને કાજે, ગાલ દજે નીત પીજે. જાળક.  
કહે કૃષ્ણજી સુણો રે માતા, પર ઉપગારાં પુન્ય;  
નરસંયાયા સ્વામી ગિરિવર ધરીઓ, વિરમયથયામુનિજન. જાળક.

પદ ૪૪ મું-રાગ રામઘી.

જગોદા પરણુવો રે કાદાન, હારે ખાઈ તમો છે ચતુર સુગતણુ;  
કન્યા છે પ્રીખલાન નદની, તો રૂડી રૂપ નિધાનરે. જગો.  
શુભ નદાત્રે લગન જ લ્યોની, શુભે શુભ મળજે;  
સદા નીરંતર રંગભેર રમરો, તો એક એકને દલશે રે. જગો.  
રચો મંડપ મગળ ગાઓ, વાઓ દોલ નિશાન;  
શુભ ગામ ગાંધવ બંદોજન જોલે, જય જય શ્રી લગવાનરે. જગો.  
શુરીનર મુનિજન નારદ સદુકો, વહેણ પધારે જનન;  
પર વિદુલ પરણુવા આહ્યા, તાં નરસંયો ખવરાવે પાન રે. જગો.

પદ ૪૫ મું-રાગ ધનાશ્રી.

સુણુ સાહેલડી રે, રજની રંગે વહેણી,  
શામળીયાણુ રંગભેર રમતાં, જતની નવ જતણી. સુણુ. ૧  
પ્રેમ ધરીને મારે પીછેડે જોડાવી, ઉતાવળી હું આવી,  
સંગે રમતાં કાંઈ મન ગમતાં, નાહોલીઆ મન લાવી. સુણુ. ૨  
રનેદ ધરીને શ્રી હરી હેજે, એજે પાગી મુખ;  
નરસંયાના સ્વામી સંગ રમતાં, લાગ્યાં લાગ્યાં દુઃખ. સુણુ. ૩

પદ ૪૬ મું-રાગ માર.

આત્યા અમે આરા લયી, વાધાજી અમે આત્યાં રે આરા લયી;  
વેધાણું મન નહિ વળે પાછું, તારી મેરલીએ પ્રાણુ હયી. વા. ૧  
મુતને મેલી અમે પતિને મેલી, મેલી કુળની મરમદ;  
માત તાત વીસારી વચ્ચલ, સ્વામ તમારે કાજ. વા. ૨

જેવાં જેવાં વચન સુણીને, હરિ હસીયા આપણુ રમશું રાસ;  
 મોટા કુળની, તમે માનુની, પૂરું તમારી આરા. વા. ૩  
 મુંદર રાત શરદ પુનમની, મુંદર આમો માસ;  
 નરસિંયાના સ્વામી સંગ રમતાં, રજની થઈ ખટ માસ. વા. ૪

પદ ૪૭ મું.

ગોકુલીકે તે ગામરે અતિ રણીઆમણું રે, જ્યાં મારા વાલાજીને વાસ;  
 મજ નારીઓ સહુ ટોલે મળી રે, રંગમેર રમવા આજ્યાં રાસ. ગો. ૧  
 હરિ કાંને દીડા નંદકુમાર;  
 થેઈ થેઈ નૃત્ય કરતો કાનુવો રે, વાવે મારે કંઠ આરોપ્યો હાર. ગો. ૨  
 મુંદર જમુનાજીને કોઠેરે, ઉગ્યો શરદ પુનમનો ચંદ;  
 રાસને મંદિર પ્રભુએ ત્યાં રચ્યોરે, ગોપિકા પરમ પામી આનંદ. ગો. ૩  
 જ્યેક જ્યેક ગોપરિ વચ્ચે મારો વાલમો રે, હમચી ખુદે ને વળી ગાય;  
 વાંકેને અજોરે મન વીધીયાં રે, વાંકા વાજંત તે વાય. ગો. ૪  
 વાંકાં વાંકાં વેણુરે આતી રસાણુવાં રે, વાંકાં વાંકાં ગાય મધુરાં રે ગાન;  
 નરસિંહાચો સ્વામી રે, જાઉં બધીહારીરે, જોણે મને દીધુ સુખ નિધાન. ગો. ૫

પદ ૪૮ મું.

તટ જુમનાનુરે એ તો રણીઆમણું રે, જોણે તટે ખેડે ગોપી ગોવાલ;  
 જીવન હમારેરે વચ્ચે માહાલે વાલમો રે, વાલો મારે વાવે વેણુ રસાળ. તટ. ૧  
 તમે તરુવર રે અમે દુમ વેલડી રે, વાલો મારો મેહણીઆચી મેલ;  
 શુશુવંત સાથે રે મારે ગોહડી રે, જીરે રહીઆલો રંગની રેલ. તટ. ૨  
 સુખડાંને જોઈ જોઈરે વૃજ જન માલતાંરે, હાંજી હમે દીડતાં જોડજોડ;  
 વાલાજીને ઝલકેરે કુંકુમ કાંબલી રે, ઉપર બ્રમર કરેરે ચુંગર. તટ. ૩  
 વાલાજીને સોડીએ કુંકુમ મોગરેરે, હરી મારો દેડા કેરો હાર;  
 ચોદશ ચમકેરે વનિતા વીજળી રે, વાહાલો મારો ગાજે રે નંદકુમાર. તટ. ૪  
 મહાજલદશોરે સ્વામા સ્વામ વદેરે, મને મમે શામળીઆનો શોર;  
 નરસિંહાચા સ્વામી પ્રતે અમો લેણુવા રે, વાહાલો મારો પુર જુગલકિશોર. તટ. ૫

પદ ૪૯ મું.

માલણુ લાવે મોગરોરે, કાચી કલીના હાર,  
 આવતાં ભોંજે મુંદડી, રણુ મેથ ન પડે ધાર;  
 તંબોલણુ લાવે કમલીઆં પાન,  
 મારે ઘેર આવ્યા શ્રી ભગવાન. ટેક.  
 રૂપલા કેરી ઉદાણુલી, સોના કેરી યાજ,  
 પીરમે પમિની પાતળી, તમે આરોગો નંદલાલ;

અદ્ર વિના શી ચાંદની, દીવડા વિના શી રાત,  
હરજી વિના શી ગોઠડી, મારે જનુ સામળીઆ સાથ. તં૦  
પાંચ સાત ગોપીઆ ટાલે મળી, ઉભી ચાંપડીઆદેહ,  
છેલ કાનુડો આપગે, પેલી પાતડડીને ઘેર; તં૦  
આંબુડો વાવો મલ ગુગડો, નંજુડો લહરેરે જાપ,  
ભલે મળ્યો મહેતા નરસિંહનો સ્વામી, મારી મદયા ટાડી થાય. તં૦

### ૫૬ ૫૦ મું—આરતી ચાલે છંદની.

રાધા માધવને કરુ આરતી, શોભા કહી નવ જાપરે;  
પ્રભુજીને આરતી વારતાં, ભવનાં પાતક જાપરે. રાધા૦ ૧  
મોર સુકુટ મન્તક ધર્મો, કંઠે મોહે વનમાત્રાગે;  
શવજી કુડળાં જગદ્ગતાં, સગે મોહે વૃજ બાસાગે. રાધા૦ ૨  
હરિ નૃત્ય કરે વૃદાવનમાં, સગે મેઘનિ રાધાગે;  
કુમ કુમ છંદે જોસતી, મધુરી મૃદગ વાજા ગે. રાધા૦ ૩  
તા થેઈ તા થેઈ થે રહી, થાય શબ્દનો પ્રકાશ ગે;  
નેત્રે ભુકુડી છંદે નાચતાં, જોઈ કૌતુક મન ઉલ્લાસ ગે. રાધા૦ ૪  
રમણમ ચરજી ગોમતાં, રૂપં નેપુર વાજે ગે,  
રાધા માધવ ઠમકે રમે, ભક્તી જોડી વિરાજે ગે. રાધા૦ ૫  
ધમધમ કરતી મુધરી વાજે, પ્ર .....  
કર કંકણ કામિની તણા, થાય જ્યુજ્યુજ્યુટ ગે. રાધા૦ ૬  
શ્રી ગીરિધર નમી ગાય ગોપિકા, ઉચે સ્વર સાદે ગે;  
મોહનવરને દેખી કરી, સુમુગત મન લાગે ગે. રાધા૦ ૭  
અવી શોભા રૂડી વૃદાવન તણી, હું તો જોવાને જાઉં ગે;  
સુંદર મુખ જોઈ કરી પ્રભુનો, દીવડીઆ થાઉં ગે. રાધા૦ ૮  
અ આરતી ગાયને સાંભળે, તેનાં પાતક સહુ જાપ ગે;  
કર જોડી નરસિંહ વીનવે, પાપી પાવન થાય ગે. રાધા૦ ૯

### ૫૬ ૫૧ મું.

જાનો માનો આગ્યો કહાન, પાછલી ગે રાતે;  
વેણમાં જઈ રવ ગાયો, આવીને પ્રભાતે. જાનો૦ ૧  
સમ આઈ સુતી હું, નહીં જોણુ જાતે;  
હાર ઉધાડી પાપ લાગી, મોરલીને નાદે. જાનો૦ ૨  
તમે તો પ્રાણાધાર, પેલી ગોઠલડીને આવે આગ;  
જોળખ્યા દેવાનો હાર, દીઠા તો પડો વાદે. જાનો૦ ૩



વાપદો કાધો તો આવીયું, ગાવડલી રે દોતાં;  
નરસહ્યાયા સ્વામી પધાર્યા, વલોણું વલોતાં. છાનો ૪

પદ ૫૨ મું.

લલેને પધારો કાંહાંન, વાટડી રે જોતાં. ટેક.  
ઝાંઝરો ઝણુકારો, જણે સીતનો સણુકારો રે;  
વાજેરે લણુકારો, બધી રેણુ ગઈ રેતાં. લલે  
હિય તપ કીધું મેં તો, આહીરડાંની જાતે;  
નરસહ્યાયા સ્વામી, મોલા અમલાની વાતે. લલે

પદ ૫૩ મું.

સખી આજની ધડી રલીઆગળી, માટે બદાયાજી આગાની વધામળી છે. સં  
આ કુદુંમ કેસરની ગાંઠે ધસાળ્યા, કેસરનો સાથીઆ પગાળ્યા છે. સં  
સખી આત્મા લીલા વાંસ વદાળીએ, મારા વાલાજીના મંડપ રચાવીએ છે. સં  
સખી ગંગા જમુનાનાં નીરમગાવીએ, મારા વાલાજીના ચરણ પખાલીએ છે. સં  
તરીયા તોરણુ બારે બધાવીએ, મોતીડે ચોક પુરાવીએ છે. સં  
સહુ સખીઓ મહીને વધાવીએ, મારા વાલાજીને મંગલ ગવરવીએ છે. સં  
પુરો પુરો મોહાગણુ સાથીઓ, ઘેરે મલપતો આવે હરી હાથીઓ છે. સં  
અતી મીઠા ઘડી ધાપ મીઠો મેઢતા નરસંવાનો સ્વામી મેં તો દોડ્યો છે. સં

પદ ૫૪ મું-રાગ પ્રભાત.

જેવો ને તેવો રે તમારે પાસવડે બાંધો;  
અજતો હું તો તમારો વધારો લીધો. જે.  
આણુતેડાઓ આવું રે, હું તો તાપ્યો નવ ધૂંડું,  
તમાગ પ્રેમની સાંકલીએ, બાંધ્યો છોડ્યો ન છૂંડું. જે.  
રમાડ્યો રમુ રે, તમારો જમાડ્યો જમુ;  
તમારે સમુરે સજની અમારે સમુ. જે.  
હુંકારે આપેરો તમારે હુંકારે રાતું;  
નરસિંહો જહાં ગાન કે, ત્યાં પ્રેમ ધરી નાનુ. જે.

પદ ૫૫ મું-રાગ કાલેરો.

નંદ આંગળે નાર ગોખવાને, પંચ શબ્દનો દર્યો નાદ;  
ધવલમંગળ આલાપે બાલીશી, ગોડુલમાં પડીયો સાદ. નં  
ધરધરથી ગોરસડાં લઈ, ગોપી સરખા સરખી ટોલીઓ રે;  
દધીદાદવ કીધાં નંદ આંગણે, શીરપે દોલે ગોલીઓ રે. નં  
આવણુ માસ ને વદિ અષ્ટમી, માહિ ભેગ રોહિણીએ કીધો રે;  
નરસિંહાચો સ્વામી પ્રકટ્યો, મધરજની સુરનર જેજે કીધારે. નં

## પદ ૫૬ મું-રાગ ગરબી

નહિ મેલું રે નદના લાલ, છેડલો નહિ મેલું,  
 પાતલીઆ — ગ્રાણીધાર, છેડલો નહિ મેલું,  
 મીઠી લાગે રે તમારી ચાલ, છેડલો નહિ મેલું. ૮૬.  
 રસીઆ હૃદય કમલમાં વસીઆ, હવે કેમ યાશે અલગારે;  
 છો બલીઆ અમ અખલા ઉપર, બલ કરી ક્યાં પત્રકા રે. છેડલો  
 ત્રીકમ તમારી પાપડીએ રે, કાંઈ લલકે મોતી ઝેર રે;  
 સાંકડી શેરીમાં સામા રે મળીઆ, જોડીવાની શી પેર રે. છેડલો  
 જોકવાર આવજો વૃંદાવનમાં, આપણે કરીશું ખેલ રે;  
 તારું મુજને લધરુ લાગ્યું, નરસિંહો રંગ રેલ રે. છેડલો.

## પદ ૫૭ મું.

વારી જાઉંરે મુદર સ્યામ, તારા લટકાને. ૮૬.  
 લટકે રધુવર રૂપ ધરીને, વચન પિતાનાં પાળ્યાં રે;  
 લટકે જઈ રણે રાવણુ મેલ્યો, લટકે સીતા વાળ્યાં. તારા લટકાને.  
 લટકે ગિરિ ગોવર્ધન તોલ્યો, લટકે વાલ્યો વંશ રે;  
 લટકે જઈ દાવાનલ પીધો, લટકે માર્યો કંસ. તારા લટકાને.  
 લટકે ગોઆ ગોકુળમાં ચારી, લટકે પલવટ વાલી રે;  
 લટકે જઈ જમુનામાં પેહા, લટકે નાથો કાલી રે. તારા લટકાને.  
 લટકે વામન રૂપ ધરીને, જન્યા બલીને દાર રે;  
 તણુ ડગલાં પૃથ્વીને કાળે, બલિ આપ્યો પાતાલ. તારા લટકાને.  
 એવાં એવાં લટકાં છે કણાં રે, લટકાં લાખ કરેડ રે;  
 નરસિંહાચા સ્વામી સંગે રમતાં, મહીકું મોડ મોડ. તારા લટકાને.

## પદ ૫૮ મું-રાગ કાલેરો

જો રે ચાલો હરિ જોવા, આવતડાં ગોવાલની સાથ;  
 ર પીછ શિર મુકુટ બીરાજે, મુંદર મેરલી હરિને હાથ. આવો.  
 ની થાલ ભરી સર્વ મુંદરી, ઘેરે ઘેરથી ગાતી આવે;  
 સ્વર વિટલને વધાવી, મોતીની થાલ ભરી લાવે. આવો.  
 ઠી નિસર્ગા નરહરિ જોવા, સ્યામાં સોલ શણગાર ધરી,  
 યે ટોડવે ઉભા રહીને, નિરખ્યા નેણાં ભરી રે ભરી. આવો.  
 ઠી મધ્યે મલપતો રે આવે, સામંજીઆ મુંદર ગોપાલ;  
 સેહાચા સ્વામી સંગે રમતાં, એવકે જન દેરો પ્રતિપાલ. આવો.

## પદ ૫૯ મું.

ના બોલાવે રે, બહાલો મને ના બોલાવે રે,  
 જગજી હયાનો બહાલો, મને ના બોલાવે રે;

જોને રે જોગીદા તારી\* પોથીમાં શું આવે રે,  
 સારા જોશ જોજોવીરા, ખરું જોશ જોજોવીરા, મહીયર વલાવેરે. કંઠ્ય.  
 યાઈ રે પાડોશણુ તુતો મારી યેની રે,  
 વીરલાને કહેજો મારે આણુ, વહેવો આવે રે. કંઠ્ય.  
 પરધેરે માંણી વાવો, મ્હારે ઘેર ના આવે રે,  
 સર્વે સખીઓ રે મલી, બ્હાલાને મનાવે રે. કંઠ્ય.  
 સદુરે સખીઓમાં મુખડ, કાનો કહાવે રે,  
 નરસિંહના સ્વામીને, નવો નેહ લાવેરે. કંઠ્ય

પદ. ૬૦ મું-રાગ માળવ.

હાં રે શામળીઆજી સહિ દેખતાં, સામાં તે નયણાં નયાવીશ મા;  
 હાં રે એ પેલા ફુલ દુર્જન દેખે, તે રે સાંભળતાં બોલાવીશ મા. શામળીઆજી.  
 હાં રે અદેખા લોક તે અદકા બોલે, હાં રે તેને તે વચમાંલાવીશ મા;  
 હાં રે સાને સંતકસ કરી સંભલાવે, તે સાથે કંઈ કાવીશ મા. શામળીઆજી.  
 હાં રે હું તુજપર રીસાઉ મારા વાંલા, તું મુજપર રીસાઈશ મા;  
 નરસંયાના સ્વામીનેરાસ મંડપમાં, તે ચરણ કમળથી વિસારીશ મા. શામળીઆજી

પદ ૬૧ મું-રાગ મારુ.

આજ સપરમો દહાડો, મારા વાલા રે,  
 હરિ આવ્યા મારે ઘેર, કાહન ઊગાલા રે.  
 શેરી વળાવું સોહામણી, મારા વાલા રે,  
 પુલડીયાં વેરાવું, કાહન ઊગાલા રે.  
 મેજ પાથરણાં પાથરે, મારા વાલા રે,  
 તે ઉપર બેસો ગ્રાણુધાર, કાહન ઊગાલા રે.  
 કુકુમ કેસર છાંટણુ, મારા વાલા રે,  
 તોરણુ બધાવું હું વર, કાહન ઊગાલા રે.  
 અગર કપુર કરું આરતી, મારા વાલા રે,  
 તન મન ધન નીવારું, કાહન ઊગાલા રે.  
 પીતલ સોટા જલ ભખો, મારા વાલા રે,  
 દંતી દાતણુ ઘસી, કાહન ઊગાલા રે.  
 તાંબા કુંડીઓ જલે ભરું, મારા વાલા રે,  
 મોગરા મર્દન દઈશ, કાહન ઊગાલા રે.  
 ખાનપાન પકવાન પડાવું, મારા વાલા રે,  
 ખીડલે બાસફ ખાન, કાહન ઊગાલા રે.

પુષ્પે પાથરણાં પાથરું, મારા વાલા રે,  
હું તો વીજણે ટોણું વાય, કાઢન છોગાલા રે.  
નરસિંહાનો સ્વામી મળ્યો, મારા વાલા રે,  
વાસે રમાડ્યાં રાસ, કાઢન છોગાલા રે.

પદ ૬૨ મું.

મનોહર ગયો રે વનમાં વાહીને રે, હવે કેમ છતું રે મોરી માય;  
કાલજું નએ વિદારું કષ્ટી કાનુંડો રે, તેણે સમે ધરમાં ન રહેવાય. ૧  
છવણુજને જોતારે મરી અમે નવ ગયારે, રહ્યાં રહ્યાં જન રંગ લેવા કાજ;  
બાલ બતાવે રે કોય બુધર તણી રે, સખી હવે કહું છું મજી લાજ. ૨  
શ્રદાવન શોધું રે શ્યામા અમેસો મળી રે, જોયું જોયું જમુનાજીનું તીર;  
કાનુંડો છોગાલો રે કાષ્ટજી દીટો નહિ રે, આંખડીએ તો ભરી ભરી આવેનીર. ૩  
મનનો મેલાપી રે કાંઈ અમને મેળવે રે, તેને આપું હૈડા કેરો દાર;  
નરસિંહાનો સ્વામી રે મુંદર શામળો રે, સઘળી સહીયરનો શણુમાર. ૪

પદ ૬૩ મું-રાગ કેદારો.

બોલાવીશ મા હું નહિ જોણુ, મારા વાલા વાજજી વારુ વારોવાર;  
અમે છું કુલવધુઆં નારી, તમે છે નંદતણા કુમાર. જોલા ૦  
પર પુરુષોયું વાત કરતાં, મારા વીરજી આવે અમને લાજ;  
દુરીજન લોકડાં કાંઈ વિચારેલા, એહને એ સાથે શું કાજ. જોલા ૦  
કામ તણે જે સંગ વયુધા, તે નર મોહોના શૂદા;  
નરસિંહાયા સ્વામી તમ સરીખડા, ભૂતજ કો નવ દીશ. જોલા ૦

પદ ૬૪ મું-રાગ વસંત.

રસભરી રંગતણાં ઝાકિમ જોલા, હોરિ રમે રે રસાલી,  
મૃગમદ મંદન હરજીને છાદે, ધાઈ ધાઈ ધાખલી આલી. ૨૦  
બીડી હસ્તેવતે વડીરે, પીઉજીને બાંહે સાલ્યો,  
ધમુના તીરે શ્યામ માહરે, વેણુ મધુરો વાયો. ૨૦  
અખીત્ર શુકાલ અગર રસ, નીતમ ઉજાળ પ્રજનારી,  
કેલિ કલા રસ શ્યામ મનોહર, શ્યામા ખેલે મદન મુરારી. ૨૦  
દાર્યા કૃષ્ણ જીત્યા જન ગોપી, લોપી લાજ વિરાજે,  
નરસિંહાચો સ્વામી ભલે મળીચો, ભક્તવત્સલ વિરદ છાજે. ૨૦

પદ ૬૫ મું-રાગ વસંત.

કર નખ રાતા કામનીઆ રે, રાતા અધર મુંદતરે,  
રાતા અખીલ ઉડાડે ગોપી, રાતો નવલ વસંત. કર.  
રાતી ચોળી કસણુ કરી, ને મુખ ભર્યાં તંબોલ,  
રાતા ચરણા ચામુ પેહેરણે, રંગ રાતી કુંકુમ રાલ. કર.

કૃષ્ણજી રાતા કામિનીએ રે, કામિની કૃષ્ણ શુભે રાતી,  
સરખા સરખે બાજુ શુભ રાતા, નરસિંહો સંતાની કર.

### પદ ૬૬ મું-રાગ વસંત.

હું સદાગી સદાગમ, બાઈ રે નાવલીઓ રે,  
ગોનાનું સ્વામણીએ નાલે, પહેરાયો ચૂરો. ૬૦  
એથે શીશપૂલ રાખડલી, ગોખુ ને ધુવરડી,  
કર કકણ નેપુરીઆ વાજે, દીનું છું રડી. ૬૦  
સંચરમાં સંપગણી કીખી, કિંખી હજ્યા માંદે,  
નરસિંહાયા જ્વામિ રસગાતો, જામ સાથે ગાયે. ૬૦

### પદ ૬૭ મું.

ધન્ય ધન્ય ગોકુળીયું ગામ રે, મારે વાલે કયો વિસારામ રે.  
ધન્ય ધન્ય જરોદા માડી રે, હરિને દાલેરા ગાય દાડી રે.  
ધન્ય ધન્ય ગોકુળીયાની ગલીયો રે, મારો વાલો કાદે નિન્ય દડીઓ રે.  
ધન્ય ધન્ય ગોકુળીયાની ગાય રે, મારો વાલો ચરવાને જાયરે.  
ધન્ય ધન્ય ગોકુળીયાની ગોપી રે, હરિ રત્ન જડીત છે ટોપી રે.  
ધન્ય ધન્ય ગોકુળીયાનો ઘોડો રે, હરિને મસ્તકે મેલીનો તોરો રે.  
ધન્ય ધન્ય ગોકુળીયાના મોર રે, પ્રભુજીનો મુગટ બન્યો રંગચોળ રે.  
ધન્ય ધન્ય જમનાજીનાં નીર રે, મારો વાલો પખાળે શરીર રે.  
ધન્ય ધન્ય જમનાજીના ઘાટ રે, મારો વાલો વાંચે નિન્ય પાઠ રે.  
ધન્ય ધન્ય જમનાજીની રેતિ રે, હરિને ચરણ કમળ મેળ રેતી રે.  
ધન્ય ધન્ય નરસિંહો દામ રે, મને રાખો ચરણની પાસ રે.

### પદ ૬૮ મું-રાગ કાલેરો.

કુળ વેણા પધારજો, મથુરા જવ તો મારા સમરે, લાલ! ગોકુળ વેણા પધારજો. ટેક.  
કર આપ્યા તેડવા, તે તો મારા દુખડોનો દેનારે રે. લાલ! ગોકુળ.  
ગીનડ જેહા રથમાં, હરિ હળધરનું ભુંગતે જોડું લાલ! ગોકુળ.  
ભાગી આણી સેરડીએ પ્રભુ મારા, રથ પાછા લાવો લાલ! ગોકુળ.  
ભીરાધા જેહાં આડાં થઈ, પ્રભુ મહારા રદીયાપર રથ ખેડો લાલ! ગોકુળ.  
જેહામાં જોતી વાટડી, પીયુ મળસકે હમને તન્યાં લાલ! ગોકુળ.  
કુળ મથુગ છે જે ગામડાં, વચમાં જમનાજી લરપૂર રે લાલ! ગોકુળ.  
થુરામાં મામાને મળવા જતાં, વાલો કેમ રાખ્યું ન હેત લાલ! ગોકુળ.  
જગજીવન મારો જીવડો, મથુરામાં જવ તો પ્રાણ નાખું કાદી લાલ! ગોકુળ.  
નરસિંયાનો સ્વામી શામજો, વાલે મારે ફરી રમાડ્યાં ન રાસ લાલ! ગોકુળ.

## પદ ૬૯ મું—રાગં મારુ. ✓

ચંપો મોયોં રે, વદાવન ચંપો મોયોં રે. ૮૬.  
 એ ચંપો ઉતારવાને હું ગઈતી, દીએરીઆ રખવાળ,  
 ચંપો ઉતારી પાછાં વાળ્યાં રે, પાવે નેપરનો ઝમકાર. વૃંદાં  
 એ લીલો હતો ત્યારે લગજતો, સુકાર્ધ સવરો છાર,  
 વેડનારો વેડી ગયો રે, એ તો ઝુઝાર્ધ ગયો નિર્ધાર. વૃંદાં  
 એ વૃંદાવનમાં ચંપો મોયોં, કરનારો કરતાર,  
 ભવે મયો મેંતા નગસિદનો અવામી, વાવે ઉતાર્યા ભવપાર. વૃંદાં.

## પદ ૭૦ મું—રાગ રામગ્રી.

ગમને વાવો મુખીવ, સીતાને વાસા શ્રી રામ,  
 ધરિરને વાવાં પાર્યતી, જેમ ગોપીને વાવો કાન;  
 ધર્મ મને કૃષ્ણ બતાવો રે, આપુ રે વધામણી,  
 હૃદયો કેરો હાર આપુ રે, માયા કેરી દામણી; રે કેઈ.  
 વાંચો મારો હમણાં જોયું, ત્યારે ગયા મુને વાલીને;  
 પાંપણીઆ ખરી ગઈઓ છે રે, આંસુશં લોલીને,  
 ભવે મળ્યો નરસંયાનો સ્વામી રે, ગોપી સરવ આનંદ પામી, રે કેઈ.

## દ્વાદશ માસ. ✓

પદ.

કાર્તિક મહિને કૃષ્ણજી, મેલી ગયા રે મહારાજ,  
 રતન કરે રાખી રાધિકા, નમણે આંમુની ધાર; શું રે છું સસારમાં;  
 પાપી પ્રાણ ન જાય, લોભી છવડો ન જાય. શું રે. ૮૬  
 માગશર મહિને માનું નહિ, માગ મોહનસાવ, શું રે.  
 જોગલડી રે સની પડી, જડયા શોકના સાસ. શું રે.  
 પોસ મહિને આન્યા નહિ, જોગલડી કાન, શું રે.  
 અથવય મેલ્યાં એકલાં, મારાં ઝરતાં વાન. શું રે.  
 મહા મહિને મહારાજને, તેડી લાવો રે ધર, શું રે.  
 મુખડું નિગળુ મારા નાથનું, ઉલટી ગગની રેળ. શું રે.  
 ફાગણ પુણ્યો હો સખી, પુલનાં કમલાનો કથ, શું રે.  
 દેવામાં રે હોળી બળે, કીમ કરી રમુ રે વચન્ટ. શું રે.  
 જોત મામે ચિત ચાલે નહિ, જોલવા આજાં રે ચીર, શું રે.  
 છાંમરે જોલુ જાલવ વિના, મારુ જોલે ન શરીર. શું રે.

વૈશાળે વન કળાં પુલીયા, પુલ્યા દાડમ દ્રાખ, શુ ૩  
 ડાયવડી રે ટઉદા કુટે, પાટી આગાની શાખ. શુ ૩  
 જેઠ મહિને રતિ તપે ઘણો, ઝીણી લૂધીખવતી રે રાખ, શુ ૩  
 સહસ ગોપી રે ટોળે મળી, ઘોળે આગાની શાખ. શુ ૩  
 આપાડ માસ ભવે આવીયો, વરસ્યો ધન અધાર ઘેર, શુ ૩  
 ચહુ દિશ ચમકે રે વીજલી, મધુગ બોલેરે મોર શુ ૩  
 આવણુ વરસ્યોરે સરવડે, નદીએ બહુ તો રે નીર, શુ ૩  
 સહસ ગોપી રે ટોળે મળી, ન્હાવા જમનાને તીર શુ ૩  
 ભાદરવો ભવે ગાણ્યો, વરસ્યો ચારે રે માસ, શુ ૩  
 ભીંજે રાધાજીની ચુદડી, ભીંજે મોળ શણગાર શુ ૩  
 આમો મામે હરિ આવીયા, આન્યા અખ્યાની પાસ, શુ ૩  
 આશા પૂરી એણે મન તણી, વાલે રમાડ્યા ગસ શુ ૩  
 ગાય શીખે ને સાલગે, તેનો હજો વૈકુઠ વાસ, શુ ૩  
 પાર મામ પૂરા થયા, ગાય નરસૈયો દાસ શુ ૩.

### શ્રીકૃષ્ણના જન્મ સમાનાં પદ. સાખી.

શ્રી સુરને પ્રણામ કરીને, વર્ણવું શ્રી જદુરાય,  
 શ્રી કૃષ્ણજીની લીલા સાંભળતાં, પ્રાશ્રીત દૂર પયાય  
 ઢાળ.

અસુર વાખ્યા ભૂમિપર, ઢાળ સાધુ દુખ પાખ્યા ધણું,  
 અમર લોકે સહુ ટોલે મલીને, સ્મરણ કીધુ સામળીયાતણું  
 સાલ્ય થાજે સ્યામળા, વ્હારે ચઢજે વૈકુઠરાય,  
 કહ જણી દેવનું, પ્રભુ અમર પામે જાય  
 અતરીક્ષ રહીને ઉચરે, અમર પ્રાપ્તે બોલ્યા વાણી,  
 આવો ગોકુલમાં અનતરો, અવતાર લેઈશિ નિર્વાણી.  
 ભાર ઉતારી ભૂમિતણો, તમેતણી પુગશુ આશ;  
 અવતાર લેઈશિ વસુદેવ ઘેર, રહીશુ જરોદા પાસ  
 વચન આપી દેવને, હરિ હવા અંતર ધ્યાન;  
 અમર નરસૈયે લોકે અવતાર ધર્યો, જહાં ગોકુલ પૂદાવન.

\* આની નીચે, આ ભાગમાં “કૃષ્ણજન્મની વધાર્જના પદ”માં ૧ લું પદ છે જે આ રથ યાત્રા ન છે

સાખી.

કારાગ્રહમાં રાખીયાં, ત્રિલોકની જન્મ મોત;  
સાંડે જન સહુ કાઈ પીડીયા, તેનો થયો માહા ઉત્પાત.

પદ ૨૭૦—રાગ કાલેરો.

કારાગ્રહમાં કસ રાય આગ્યો, વસુદેવ દેવકાને તેડી ઝે,  
કારાગ્રહમાં બનેને બેસાડી, લાં ઘોહની ભોગળ લીડીર, કારાગ્રહ.  
બદીગીરી કીધી બનેની, સદસ મૂઝ્યા રખવાસ ઝે,  
ભાઈઓ ખેપ કઠી સાચનજે, આવતું કહેજે બાલ રે. કારાગ્રહ.  
અખાડ શુદ્ધ અગીઆરસ રમિવાગ, દેવકીએ પુન બપો ઝે,  
કારાગ્રહમાં બાપ ગેવા રે લાગ્યું, તે સુણી અનુચર ધાયો રે. કારાગ્રહ.  
કંસરાય આગળ જઈને પોકાર્યો, ભગિનિ બપો બાલ રે,  
કંસરાય ઉઠીને ધાયો, હુ હું જોનો કાળ રે. કારાગ્રહ.  
કંમે ભાગી ભોગલ લોહની, વસુદેવને જોવાવ્યા ઝે,  
ભાવ દેવકી સતાન તાહારં, લાં વસુદેવ લેઈ આગ્યા રે. કારાગ્રહ.  
જઈને કુંવર કંસને સોંપ્યો, કસે કીધો વિચાર ઝે,  
પાપી પંડે મેં મહા દુઃખ દીધું, આ બાલ મને શું માર ઝે. કારાગ્રહ.  
કંમે કુંવર વસુદેવને આપ્યો, તું લેઈને મદિર પધાર રે,  
મહા દુઃખે મેં બહેન સતાપી, ધિક ધિક મુજ અવતાર રે. કારાગ્રહ.  
તે સમે ત્યાં નારદ આગ્યા, વચન કહ્યું તે દહાડે રે,  
કંસ કહે તે અપ્રમો ગર્ભ, ત્યાં નારદ ગણી દેખાડે રે. કારાગ્રહ.  
કંમે કુંવરને ફરી મંગાવ્યો, મેઈ શાઆ સાથે પહાડ્યો રે,  
કહે નરસંયો કુંવર માર્યો કંમે, ત્યાં નારદે મર્મ દેખાડ્યો રે. કારાગ્રહ.

સાખી.

નારદે મર્મ દેખાડીયો, કુંવર માર્યો કંસરાયે રે;  
બારે ચઢજે વિઠ્યા, ઘણું દુઃખ પામે તુજ માય રે.

પદ ૩૭૦—રાગ કાલેરો.

ત્રાહે ત્રાહે સહિકા કંઝે, નગર લોક, લયો લયો તુજ અવિધાર રે,  
સાલ યાજે સ્યામળા, મુખે વદે તે નર ને નાર રે. ત્રાહે ત્રાહે  
દુષ્ટે દેવકાને મહા દુઃખ દીધું, એવો પાપી વિખની જવાલા રે.  
દુષ્ટે દયા ના આણી મનમાં, ખટ માર્યો ત્યાં બાલ રે. ત્રાહે ત્રાહે.



મદા દુઃખ પશું વમુદેવ દેવકીને, દુઃખે સુકાર્થબંધિની કાયરે,  
 ઝોટપું દુઃખ પડે પૃથ્વીપર, કાકીને રસાતળ બન્ય રે. ત્રાહે ત્રાહે.  
 સ્તુતિ કરતાં શામળીયાની, સાત યજ્ઞે શ્રી મહારાજ રે,  
 બ્હારે ચઢજે દો વિહંગરે, લગ્નન રાખજે શ્રી જ્ઞનાથ રે. ત્રાહે ત્રાહે.  
 દુઃખ બળ્યું રે માત પિતાનું, કાપ આણું કંમરાય રે,  
 કહે નરસિંહો સાતમો ગર્ભ, તે જળીભદ્ર કહેવાય રે. ત્રાહે ત્રાહે.

સાખી.

સાતમો ગર્ભ જળીભદ્ર કેરો, બ્હારે વિહંગ ધાય રે,  
 કદ બળી વડ વીરનું, પ્રભુએ આરાધી યોગભાય રે.

પદ ૪ મું—રાગ કાલેરો.

વડ રે વીરની રક્ષા કરવા, આરાધી જોગ ભાય રે,  
 માત પિતાનાં બંધન છોડું, કોડ પૂરુ કેસ રાય રે. વડ વીરની.  
 સ્મરતાં આઘ્યાં ઉમિયાઇ, દો આત્મા હું દાસી રે,  
 કહે સ્વામી જાઓ કારાગ્રેહેમાં, જાઓ દેવકીની પાસી રે. વડ વીરની.  
 ગર્ભ ગાળજે દેવકી કો, રમે દેતાં દુઃખ રે,  
 ગર્ભ લેઈને જનુ ગોકુલમાં, જન્મ મુકે રોહિણી કૃષ્ણ રે. વડ વીરની.  
 સ્વામી ગર્ભ ગાળતાં સ્ત્રી કેમણે, તે માનજે નિર્માણ રે,  
 કહે પ્રભુએ એ માયા મારી, તેનો કાઈ ન જાણે મર્મે રે. વડ વીરની.  
 ગર્ભ ગાળ્યો ઉમિયાઇએ, નારી પામી મુખ રે,  
 કહે નરસિંહો ગર્ભ લેઈને, મુક્યો રોહિણી કૃષ્ણ રે. વડ વીરની.

સાખી.

ગર્ભ ગાળ્યો ઉમિયાઇએ, નારી પામી મુખ ધણું,  
 કંમે નવ બળ્યું ગર્ભગર્ભીયો, તે પરાક્રમન બળ્યું પ્રભુતણું.

પદ ૫ મું—રાગ કાલેરો.

ભાર થયો જમિને માથે, સાંડુ જન દુઃખ પામે ધણું,  
 વચન વાયક પાળ્યું માનાનું, મસ્તક છેદ્યું અશ્વરતણું. ભાર થયો,  
 અમર લોકે અવતાર ધરીયો, ગોકુલ મયુરા માંડી રે,  
 અવતાર લેઈશું વમુદેવ ધેર, રમાડે નંદાર્થ રે. ભાર થયો  
 દેવના મનોરથ પ્રેમે પૂરુ, અમરની પહોચાડું આશ રે,  
 ખટમાસની રજની કરીને, ગોપી રંમાડું રાસ રે. ભાર થયો.  
 જમલાજનનાં બંધન છોડું, ગોવર્ધન કર ધારુ રે,  
 દિ રાખનું માન જ મોડું, બ્રહ્માને જુથો લમાડું રે. ભાર થયો.

મજ લોકની પ્રતિપાલણા કરવા, અંસુર હણના કાજે,  
કૃપા કરે હવે નરસંવાને, દે દર્શન મહારાજ રે. ભાર થયો.

### સાખી.

દે દર્શન દયાગંધ, હરિજનની પૂજે આશ રે,  
કહે નરસંયો આશા ઘણી, મુને ચરણે રાખો પાસ રે.

### પદ ૬ કું-રાગ કાલેરો.

કારાગ્રેહમાં તેજ ઘણુ વ્યાપ્યુ, ઉદય થયા મહારાજ રે,  
કહે દેવકી જગો પીયુગહમારા, શીદ રાખો છો અહિં લાજ રે. કારાગ્રેહમાં  
નહિ પીયગંધા માતા મારી, નહિ સાસુ નણુ જોડાણી રે,  
દોહલો વેળાએ નહિ કોઈ પાસે, શાનેરણા છે લાજ આણી રે. કારાગ્રેહમાં  
લાજ મૂકી રાય પાગે આવ્યા, કહે ભામની સમાચાર રે,  
કહે દેવકી પુત્ર આવ્યો તમાગે, અધૂરીએ અનતાર રે. કારાગ્રેહમાં.  
કવર લેઈ વસુદેવ જોડ્યા, પુત્ર શીદ હમારુ ધર વાચ્યુ રે,  
પાપી મામા તમને મારશે, એમ કહી દાવ્યા આંસુ રે. કારાગ્રેહમાં.  
ધરીધું રૂપ ત્યાં શ્રી મહારાજે, અમો કરીયુ મામાનુ કામ રે,  
ચિતા ન કરો ધાતું સુખ પામશો, મને લેઈ જાઓ નદને ધામ રે. કારાગ્રેહમાં.  
મુને ત્યાં મળીને ભક્તિને લાવજો, કહેજો જે આ તુજ સંતાન રે,  
પાપી મામા બંદનને મારશે, હડી જાગે આનંદ રે, કારાગ્રેહમાં.  
ચિતા ના કરશે માતા મારી, અમો છુ નાનુ બાવ રે,  
વરસ અગીયાર રહીયુ જોડુજમાં, પંડી આણીયુ મામાનો કાળ રે. કારાગ્રેહમાં.  
જોવા વચન મુણી બાવ્યાં માતા, પુત્ર વેલી લેજો સલાજ રે,  
ભણે નરસંયો વચન દીધુ માતાને, પ્રજુ થયા ન્હાનુ બાળ રે. કારાગ્રેહમાં

### સાખી.

બાવ થયા દયાળુ, હરિજનની પૂજા આશ રે;  
ભણે નરસંયો આશા છે ઘણી, મુને ચરણે રાખો પાસ રે.

### પદ ૭ મું-રાગ આશાવરી.

કહે દેવકી સુણો કવર હમારા, હમો દુખીયાની લેજો સલાજ રે,  
રજે પુત્ર હમોને નિસારતા, નહિ તો આવશે હમારો કાળ રે. કહે.  
દો દુખે દાઢી માતા તમારી, દુખે દમીયા છે તાત તમારો રે,  
પાપીનો બે ભાગ્યો પુત્ર વરાતુ છુ, ઘણુ દાગે જવ હમારો રે. કહે.

પર ઘેર પુત્રને કાઈ ન વળાવે, જેની માતા હાય મુર્ખ રે,  
 પરવશ પીડ પડ્યો હમારો, તો રાત દિવસ કહું છું રોઈ રે. કહે.  
 કારાગૃહેમાં મુખ માત પિતાનું, તમે કોને નયણે નીહાલી રે,  
 આ મુખ જોઈને નિરાંતે રહેજો, હમો રહીશું ગોઝલ સામું ભાળી રે. કહે.  
 પુત્ર ધન દમાઈ જશોદા દેરી, માતા તે કહેવાશે રે,  
 મીઠ્યા માતા હું પુત્ર તું મારો, પર ઘેર તોરણ બંધાશે રે. કહે.  
 પુત્રને આપી માતા આંમુઝાં દાજે, પુત્ર છેલી અરજ હમારી રે,  
 કોડ વરસ આયુષ્ય હજો પુત્રને, માતા લણુ નાંખે ઉતારી રે. કહે.  
 પ્રભુ અમર લોક અંતરીકથી, પુખ્તની વૃદ્ધી કરાવે રે,  
 ભણો નરસંયો ગયા ગોઝલમાં યઈ, ત્યાં પ્રજનારીઆ વધાવે રે. કહે.

### પદ ૮ મું-રાગ આશાવરી.

વસુદેવ કુંવર દેવકીએ જન્યો, આઠમ દિન જન્મીયા રે,  
 લોહની ભોગળ બીડી દારે, દોદશથી ઉધડીયાં રે. વસુદેવ.  
 આંગણે ચોડી કંસરાયની, દાર રોડીને જોડી રે,  
 વસુદેવ કુંવરને લેઈ સધાર્યાં, પ્રભુએ અધાર નિગ્ર મેલી રે. વસુદેવ.  
 વસુદેવ કુંવર લેઈ સધાર્યાં, અંધારીયું ધનધાર રે,  
 માથે મેવલીઓ ધાર નાંખે છે, જમના વહે ભરપૂર રે. વસુદેવ.  
 જોઈને જમના વિરમય પામ્યાં, હાવે કાણુ કરવી પેર રે,  
 મનમાં વિચાર કરી પાછા વળીએ, ત્યારે જમનાએ દીધા પેર રે. વસુદેવ.  
 જમ તેમ કરીને પદ રજ પામું, અહિં યઈ જહુપાત જાય રે,  
 ધાયું નીરકુંવર લીધા રે ઉચા, ત્યારે પ્રભુએ આંખા પાય રે. વસુદેવ.  
 જઈને કુંવર નંદને સાંખ્યા, બાઈ વીજળીને લીધાં રે,  
 લેઈને વસુદેવ પાછા વળીયા, જઈ દેવકીને દીધાં રે. વસુદેવ.  
 દોદશથી તો દાર દેવામાં, જેવું હુતું તેવું કીધું રે,  
 નરસંયોનો સ્વામી નાશી ગયો, જઈ ગોઝલમાં દર્શન દીધું રે. વસુદેવ.

### પદ ૯ મું-રાગ કાલેરો.

મનમાં વિરમય થયાં માતા જશોદાજી, પાસામાં દીઠા બાલ રે,  
 ચૌદ જીવનનો લીલાકારી, અવતર્યાં કેસનો કાળ રે. મનમાં.  
 પ્રયમ નયણે નિરખું કુંવરને, પછે જગાડું નંદરાય રે,  
 રૂજો પ્યારા સગળ સારુ, જન્યું ભાગ્ય તમારું વરુણાય રે. મનમાં.  
 જન્યા નંદજી આનંદ પામ્યા, જોયા. જગદાધાર રે,  
 કોટી સ્ત્રી સશી પ્રકટયા, કોટી કોટી દીવડાની દાર રે. મનમાં.  
 શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ વિરાજે, નિરખી મોહ પામ્યાં નર નાર રે,  
 નંદ કહે સુણો ભાગ્યની મારી, દીસે છે લીલાકાર રે. મનમાં.

મજ લોકનું પ્રતિપાલણ કરવા, અસુર હણવાને કાળે રે;  
ભણે નરસૈયા લીલા વખાણું, અવતાર લીધા મહારાજે રે. મનમાં.

### પદ ૧૦ મું-રાગ કાલેરો.

કારાગૃહેમાં વસુદેવ દેવકી, જાંઝાં કંસ રાયે રે;  
મહા દુઃખ પાડ્યું મેલખિ મારી, તે દુઃખ ન આણુરો મન માહે રે. કારાગૃહેમાં.  
હું અપરાધી મહા અજ્ઞાની, પાપી મહા અહકારી રે;  
મહા પાપે મેં જ્ઞેન સંતાપી, પાપે અવધ આવી હુમારી રે. કારાગૃહેમાં.  
મનમાં વિચાર કીધો કસરાયે, ધન્ય મારી કમાઈ રે;  
મારે પાપે દુઃખણી કરી પ્રજને, દર્શન દે જહુરાઈ રે. કારાગૃહેમાં  
જેમ તેમ કરીને દર્શન પામ્યું, કરું મહા જીવનો ઉપાય રે;  
કારાગૃહેમાં.

ઝેર ચોળીને પૂતના રે મોકલી, તે તો રહી છે યઈ ગોકુલ ગાય રે;  
પડી પૂતના નંદ છાપરે, તેની કંદપ દીસે કાય રે. કારાગૃહેમાં.  
મુણી કંસ રાય ત્રાસ પામ્યો, મોકલ્યો શકટાસુર રે;  
કરી કીધકક્ષાટ પગ પ્રહારે, મારી કીધા ચકચૂર રે. કારાગૃહેમાં.  
લીલા કવિતા વિસ્તારી, લીલા ધર્મ અપાર રે;  
કૃપા કરો હવે નરસૈયાને, રાખો શરણુ આધાર રે. કારાગૃહેમાં.

### પદ ૧૧ મું-રાગ કાલેરો.

કસરાય મન તો ધણું (દુઃખ) પામ્યો, વચન વીજલીએ કહ્યું રે;  
વેરી તારો પ્રકટ્યો ગોકુલમાં, પરાક્રમ કંસે ના લહ્યું રે. કસરાય  
બધી બેઠી ને શકટ બેઠો, તૃણાવંત તતક્ષણ હણ્યો રે,  
વૃક્ષ ઉપર પ્રલંભ નાખીને, અંત આણ્યો તેહ તણો રે. કસરાય.  
બકાસુરની આંચ મરડીને, વન કરીને વેગાળ્યો રે;  
ઉદરમાં ધણું જલ્દી ચર્ધને, એમ અધાસુર માયો રે. કસરાય  
એક સમે પ્રભુ વૃંદાવનમાં, આગે નવ લખ ગાય રે;  
એક અસુર યઈ ગોવાયો આવે, સાથે કયો આવતા વિદાય રે. કસરાય.  
એક સમે પ્રભુ ગોકુલમાંહી, બેઠા નંદજી સહિત રે;  
બખારવ કરતો રે આવ્યો, આવ્યો કેસી દર્ધિત રે. કસરાય.  
કરડે દત્ત ને સુરને મારે પગસું, પરાક્રમ કાઈ ના જાણુ રે;  
ઝેર ચોળીને હાથ મૂક્યો મુખમાં, તેણે પુછડે પછાડી છોડ્યા પ્રાણુ રે. કસરાય.  
એક સમે દાવાનળ આવ્યો, વન પ્રજાળીને દીધો રે;  
ગોપી ગોવાલાની આંખ મીચાવી, ધીરજ ધરીને પીધો રે. કસરાય.

બંધામુર હતો કદલી જનમાં, જવા ન પામે કાઈ રે;  
આલી વન દેટાળ્યું સ્વામજી, ગોપી ગોવાયો રલા જોઈ રે. કંસરાય.  
બહુ ગર્જના કરી ઉઠાવ્યો, બધું વન દેટાળીને કાઢ્યો રે;  
ધણું એક રંગે રમાડીને, આવી પુછડે પઠાડ્યો રે. કંસરાય.  
તેરે સમે લાં નારદ આઝ્યા, છાની વાતો દરિસું કરીઓ રે;  
કંમે મોકલ્યા કાકા તેડવા, અદૂરે રથ જોતરીઓ રે. કંસરાય.  
સ્નાન કરવા જમનાજીમાં ગયા, રથ છોડ્યો રાજન રે;  
અદૂરજીને પરાક્રમ દેખાડ્યું, માંહી દેખાડ્યું ઝાંદમુવન રે. કંસરાય.  
પહેલી પોળે માર્યો પર્યટને, પછી લીધી કુખમની અર્ચા રે;  
બીજી પોળે માર્યાં ગજને, ત્રીજી પોળે મદ્ય મસળ્યા રે. કંસરાય.  
ચોથે મહાર્થોં આલ્યો મામાને, બાહિ આલી બહાર કાઢ્યો રે;  
લાવ પાપી મારાં માત પિતાને, કંઠ આવી કંસ પઠાડ્યો રે. કંસરાય.  
વેર જમાઈનું લેવા જરાસઘ, આઝ્યો તેણી વાર રે;  
સત્તરવાર તો નાશી ગયો, આઝ્યો અદારમી વાર રે. કંસરાય.  
કારાગૃહેથી માત પિતાને, છોડ્યાં શ્રી મહારાજ રે;  
માદવકુળમાં આનદ દુવો, ઉત્રમેનને આપ્યું રાજ રે. કંસરાય.  
કનને મારી ભાર ઉતાર્યો, દેવ સહુ નમીયા માવ રે,  
ભણે નરસંચો જાદવકુળને, દ્વારામતિ લેઈ જવ રે. કંસરાય.

પદ ૧૨ મું-રાગ આશાવરી.

ધાયો કંસરાય વધ કરવાને, કારાગૃહેમાં જાય રે;  
આડો વિપધર ઉતર્યો કંસને, તો પણુ ધાયો જાય રે. ધાયો.  
કંસે દ્વાર હાથે ઉઠાડ્યાં, ભાગી લોહની તાલ રે;  
લાવ દેવકી બાલ તાહારું, નહિ તો આણીશ કાળ રે. ધાયો.  
કહે દેવકી સુણો વીરા મારા, દીકરી દીવો રહ એવું ધારો રે;  
બાઈ વીજલીને લેઈ કરીને, પાયે આલી ભૂપ ભડો રે. ધાયો.  
લેઈ શસ્ત્રા સાથે પઠાડતાં, એક વચન વીજલીએ કહ્યું રે;  
છટકીને ગઈ આકાશમાં, તારો વેરી પ્રકટ્યો ગોકુલ મધુ રે. ધાયો.

સુણી કંસરાયને ત્રાસ જ પડીયો, ચઈ મૂર્છા ન ઢળીયો રે. ધાયો.  
કંસરાય મન ભે ધણું પામ્યો, વચન વીજળીએ જે કહ્યાં રે;  
કહે નરસંચો ગોકુળમાં વસ્યા, તે પરાક્રમ કંસે ન લલાં રે. ધાયો.

## જ્ઞાન-વૈરાગ્યનાં પદો.

પદ ૧ લું.

પ્રાતઃ સમે મુર ઉઘા પહેલાં, જો રે રસના મુખ રામ કહે; પ્રાતઃ.  
હારે હારે કૃષ્ણને- તું નામે, જગમાં તારું નામ રહે. પ્રાતઃ.  
રામ નામનો મદિમા મ્હોટો, શિવ સનકાદિક ધ્યાન ધરે; પ્રાતઃ.  
મેરુ થઈ મ્હોટું હોય પ્રાથમિક, નારાયણના નામે તરે. પ્રાતઃ.  
કેસરી ધરે જ્યમ મૃગ જ ત્રાસે, રતિ ઉગે જ્યમ તિમિર ટળે; પ્રાતઃ.  
પૂરણબ્રહ્મ અક્ષય અવિનાશી, કુણ્ડિના તાપ તરત દરે. પ્રાતઃ.  
કોટિ કંથ્યાણુ ફળ ઉદય ભાણે, પાપ બાપકું ક્યાં રે રહે; પ્રાતઃ.  
અધમ નીર ગંગામાં ભટ્ટું સારે, ગંગા સરખું થઈને વહે. પ્રાતઃ.  
એ રસને શુકદેવજી જાણે, કોઈક વિરજા સંત ભહે; પ્રાતઃ.  
ભણે નરસૈયા તમે પ્રભુ ભજી લો, આવાગમનનો ફેરો ટળે. પ્રાતઃ.

પદ ૨ લું. \*

જય છે જીવાની, તારી જય - છે જીવાની; રેક.  
હરિના ભજન વિના, જય છે જીવાની.  
કાયા તારી કંચન જેવી, મોતી જેવા પાણી; જય છે.  
મુવા કોઢે બાળી મૂકશે, હિડી જશે કાની.  
જાતી રે'શે જીવાની ને, પછી થશે કાની; જય છે.  
જાના માના જમડા આવશે, લોઈ જશે તાણી.  
માટે તમે માયા તણ, થાઓને જાની; જય છે.  
નરસૈયાનો રવામી સાચો, દુનિયા દીવાની. જય છે.

પદ ૩ લું. \*

સંતો હમે રે વેવારીયા થી રામનામના; સંતો. રેક.  
વેપારી આવે છે બધા ગામ ગામના.  
હમારું વસાણું સાધુ સઉકોને ભાવે; સંતો.  
અદારે વરણુ જેને હોરવાને આવે.  
હમારું વસાણું કાળ દુકાળે ન ખૂટે; સંતો.  
જેને રાજ ના દોડે, જેને ચોર ના લૂટે.  
લાખ વિનાનાં લેખાં નહિ, ને પાર વિનાની પુંછ; સંતો.  
હોરતું હોય તો હોરી લેજી, કરતૂરી છે મોંઘી.  
રામ નામ ધન હમારે, વાજે ને ગોજે; સંતો.  
જીપન - ઉપર ભેર ભૂંગળ વાજે.  
આવરો ને ખાતાવહીમાં, લક્ષ્મીવરતું નામ; સંતો.  
ચીડીમાં ચત્રબુજ લખીયા, નરસૈયાનું કામ.

• પદ ૪ થું. •

ભાઈ મને હરિ લજવાની એ ટેવ પડી, મારા નાથજીને ન મૂકું એકુ ધડી;  
વિધિયું મન રહેરે માહરું, હરિયું ગ્રીન જડી. ભાઈ મને.  
આખા દિવસનો રણી ખાપી આવ્યો, ભાભીએના મૂક્યું પાણી;  
મેં જાણ્યું જો વેરણુ મારે, લાભી નહીં ને ગોરાણી. ભાઈ મને.  
નાભાનું છાપરું છાઈ રે આપ્યું, સતીની અન્નિયજ વાણી;  
ભાભી ભાઈને રોસ ભરાણો, મને છાંતીવોજ મેલશે પાણી. ભાઈ મને.  
ધન વૃંદાવન ધન જમનાં ત્રદ, ધન રાધા રૂપમણી રાણી;  
ધન નરસૈયાની શ્રલસડી, જે જપે છાંતીવાની વાણી. ભાઈ મને.

પદ ૫ મું-રાગ કાલેરે.

હાં રે હરિની ભક્તિ વિના જે શ્રવે, તેના અગળ ગમે અવતાર રે;  
તુલસીની માળા તીલક પાખે, તે અવર જૂઠા શણગાર રે. હરિન  
હાં રે દશ રે માસ ઉદર દુઃખ પામ્યો, ને કીધું અકારજ ખર ભાર રે;  
દેહ ધરી હરિદાસ ન પિછાડ્યા, તેની જનુનીને ધિમાર રે. હરિન  
હાં રે વૈષ્ણવ જન વાંલા નહિ જોને, તેનો મિથ્યા ગમે અવતાર રે;  
નરસૈયાના સ્વામી વિના, બીજા અનેક ધર્મ બલિયાર રે. હરિન

પદ ૬ મું-રાગ મારણવ.

ધન્ય શ્રીત વૈષ્ણવ કેરું, જે જન હરિ શુભ માયે રે;  
સકળ સભામાં પહેલી પૂજા, નરનારી તે વૈકુંઠ જાયે રે; ધન્ય.  
હાં રે વૈષ્ણવ જનનાં કીયાં રે લક્ષણ, છાપા તીલક (કોટે) તુલસીની માળ રે;  
તે વૈષ્ણવ જનનાં જોખ દેખીને, જમ કિંકર ત્રાસે તતકાળ રે. ધન્ય.  
હાં રે જનમ મરણનો દેરો ધૂટે, તે જનમ જોખમથી રાખે અંગ રે;  
હાં રે તે નર ધૂટ્યા સંસારમાંહિ, જેને હોય વૈષ્ણવનો સંગ રે. ધન્ય.  
હાં રે માતા પિતા કુળ તારે વૈષ્ણવ, તારે પાડોશી પરિવાર રે;  
ભણે નરસૈયો એટલું માંયું, પુનરપિ નહિ અવતાર રે. ધન્ય.

પદ ૭ મું-પ્રભાતીયું.

તું તારા બીર્દ સાંહાંમું જોજો સાંમળા, ન જોષય કરણી હમારી રે. ટેક  
હીરણ્યાદશીપુને હાથે દણીયો, માશી પુતના મારી રે;  
પ્રહલાદ કારણ સંભમાં વસીયા, પ્રગટમા દેવ મોરારી રે. તું તારા.  
લાખામહેમાં જોમ પાંડવ ઉગાર્યો, લલાંડ જવાળા વ્યાપી રે;  
અર્ધ વચને - ગજ શુભક તારી, જ્યદેવને પડી આપી રે. તું તારા.

દુષ્ટ સભામાં જેમ ચીરજ પુર્ણ, લાજ પંચાળીની પાળી રે;  
તેણ કડા જેમ શીતળ કીધી, વેળા સુધ-વાની વાળી રે. તુ તારા.  
રુપિથરે જેમ અહલ્યા આપી, પ્રહ્લ સત્યા ચર્ધ ભારી રે;  
તે પણ તારે ચરણે, સ્થુવર, ચર્ધ અનોપમ નારી રે. તુ તાગ.  
મીરાંઆઈનાં વિષ્ણુ અમૃત કીધાં, વીદુરની આરોગ્યા લાજી રે;  
સવરીના તમે ચીરજ પ્રાશ્યાં, તેની પ્રિતે થયા રાજી રે. તું તાગ.  
અનેક લક્ષ્મ આગે ઉગાર્યા, સહાય થયા મોરારી રે;  
નરસૈંપાયા સ્વામી લક્ષ્મીવર, મોટી આથ તમારી રે. તુ તારા.

### પદ ૮ મું-રાગ ધોળ.\*

બાહારે વરની પાલખી, જોતાં વનિતાને ચાપ ઉલાસ. બાહાં ૧  
નાહી ધોઈને પોઢીયારે, તીલક કીધાં લાલ;  
વરના જનૈયા શોભીરલા રે, માથેનાંખ્યાંછેઅખીલ ગુલાલ. બાહાં ૨  
લીલા તે વાંસની પાલખી રે, તેના ઉચકનારા ચાર;  
માથેતેબાંખ્યાંબીનાંપોતીયાંરે, મોદેરામરામનામ ઉચાર. બાહાં ૩  
ચોરીને બાંધી ચોકમારે, જાંણું તે લાભ્યા બે ચાર,  
ગોલપાપડી દેખે કુતરાં રે, તે તો મનમાં ધણું મલકાય. બાહાં ૪  
બાહારે (વરને) આગળ ચાલે લાકડાં, રે પાછળ ચાલે લાય;  
જમાઈતોઆલ્યા સાસરે રે, એની સામુનેહરખ ના માય. બાહાં ૫  
તોરણે તનખા ઉડીયા રે, માંડવે લાગી લાર;  
ઉં રે સામુ શંખણીરે, તારો જમાઈ આબ્યો બાર. બાહાં ૬  
પદરસે પેરમણી રે, મસાણા ગામનું નામ;  
લાલઆઈની દીકરી રે, ચિતા કુંવરી એનું નામ. બાહાં ૭  
જમાઈ તો રલા સાસરે રે, જનધંબ્યા આબ્યા ઘેર;  
ટોકા પૈસા સર્વે ખાઈ ગયા રે, નિવાહ કીધો છેરડી પેર. બાહાં ૮  
બાર ધડા બાર કોડીયાં રે, ઉપર પૈસા રોક;  
જળને કહો એના બાપને રે, હવે તાણીને મેવો પોક. બાહાં ૯  
શવને જમડા લઈ ગયા રે, દેહીનો કીધો એ હવાલ;  
નરસૈંયાને સ્વામી મથ્યા રે, તે તો ઉતરીઆ લવ પાર. બાહાં ૧૦

### પદ ૯ મું-રાગ સારંગ.\*

ચંદની રાત કેસરીયા તારા રે, પોડી લરવા ચાલ્યા વણુઆરા રે.  
વણુઆરે આડત કીધી રે, કાયા નગરી ઈજરે લીધી રે.  
દાણી દાણુ ધટે તે લેજે રે, પોડી હમારા જવા દેજે રે.  
જેવા વાડીના કુલાં મરવા રે, તેવા પોડી હમારે લરવા રે.



ભલે મલીયા ભલે મલીયા રે, તારા ગુણો ન જાયે કલીયા રે.  
મહેતા નરસંધના રવામી રે, સર્વે ગોપીઓ આનંદ પામી રે.

પદ ૧૦ મું.

ધેણા મન ગોવિંદને ગાની રે, ધેણા ગાની ગોવિંદ ગાનીરે. ટેક.  
શુકલ તીર્થને ઉમરે રે, આલ્યાં જમણે હાથ. ધેણા મન.  
આલ્યાં હરે તો પામશે રે, નહિ આવે તારીરે સાથ;  
ગવાય તો ગોવિંદ ગાજે રે, પવાય તો પાઈને પાંજે રે. ધેણા મન.  
ખાઓ પીઓ ધન વાવરે રે, પહેરે કપડા સાર;  
પ્રાણી તે સરખો આત્મા રે, નહિ મળે વારે વાર. ધેણા મન  
ભીડ પડ્યા ભાગ્યાં રે, નહિ મા ને બાપ;  
ચેતી શકે તો હરિ ચેતજે રે, ફરી શા ન દેવે જવાપ. ધેણા મન  
ચોખ્ખી કરની ચાકરી રે, ખરો મહિનો ખાની;  
જાન ખડગ લે હાથમાં રે, જમનો શિર ધાની. ધેણા મન.  
બાધી શકે તો બાધજે રે, પાણી પહેલી પાગ;  
છેલ્લે ક્યારે જળ વળ્યુ રે, ગુણ ગાયે નરસંધો દયાળ. ધેણા મન.

પદ ૧૧ મું-રાગસામેરી.

શુભાનના થે'લારે, આવરદા તો વહી ગયો રે, હવે તારે ચેતવું હોય તો ચેત,  
પ્રથમ પાપિયારે, પ્રભુ ઓગખ્યા નહીરિ, હવે કયમ આવે હરિશું હેત. ચ.  
કાળાને શીડીરે, ઘોળા કેશ ચવારે, શરીર થયું શીતળ પગે ન ચલાય;  
આંખે નવ સુમેરે, શ્રવણે સુણે નહીરિ, તો થે લધરિ તૃષ્ણા નવ મૂકાય. ચ.  
સગાં રનેહી ને વા'લાં રે, તે તો બહુ કથો રે, તેને કાજે કીધાં કુડાં કામ,  
વરતીને વવાયો રે, વચન વિનતા તણે રે, મુખથી ભજ્યા ન કેશવરામ. ચ.  
વિખનો વીંટચો રે, કરમ બહુ કથો રે, તોયે તારો ન આખ્યો પાર;  
એમને કરતાં રે, કાળ આવી પો'ચરો રે, પછે તારા મુખમાં પડશે માર. ચ.  
ભવ્યા તે ભૂલ્યા રે, ભવમાં આથો રે, ભણી ભૂલ્યા પંડિતે ન પાડ્યો ઉગમસ;  
જાન માનનો રે, મહા સુખ પામશે રે, એમ કે' છે નરસંધોદાસ ચ.

પદ ૧૨ મું-રાગ કાલેરો.

ભજ રે ભજ રે તું ભૂતજમાં, જેની જશોદા માવડલી;  
સ્થામ વર્ણ મનોહર મુખમાં, ચરાવે ગોકુળ ગાવડલી. ભજરે.  
મુસ્તક મુકુટ કુંડળ હરિ કાને, ઓઢણ આછી ધાવડલી;  
દાણુ મિયે ગોપીને મહેતા, લાવે નિત્ય નિત્ય રાવડલી. ભજરે.  
વૃદાવન વાછર્યાં ચારે, રત્ન જડિત પાપ પાવડલી;  
હમકડે ચાલે નરહરિ મુખ, મરકડલાવે માવડલી. ભજરે.

ઊર વનમાંના સોહિયે માવને, રમંતો માજમ સતડી;  
ખાંધવ શ્રીબળદેવને બળિયો, ઘેર ઘેર કરે સઉ વાતડી.  
પીડા રે પરવરીઓ કાનડ, વાયે મધુરી વાંસડી;  
કે'નરસંધ્યો સેવો નંદનો નંદન, કાઢે કુળની કાસડી.

ભજરે.

ભજરે.

પદ ૧૩ મું-રાગ પ્રભાત.

જશોદા તારા કા'નુડને, સાદ કરીને વાર રે;  
આવડી હુમ મચાવે વૃજમાં, નહીં કોઈ પૂછનાર રે.  
શીકું તોડ્યું ગોરસ ઢોલ્યું, ઉઘાડીને દાર રે;  
માખણ ખાધું ટોળી નાખ્યું, જનકીધું આ વાર રે.  
ખાંખા ખોળા કરતો હીડે, મિલે નહીં લગાર રે;  
મહી મથવાની મોળી ફોડી, આ શાં કહિયે લાડરે!  
વારે વારે કહું છું તમને, હવે ન રાખું ભારરે;  
નિલ ઉડીને એમ ક્યમ સહિયે, વશી નમ્ર મોઝારરે.  
મારો કા'નજી ધરમાં હુતો, કેયારે દીઠો ખારેરે;  
દહી દૂધનાં માટ ભાપીછે, ખીજે ચાખે ન લગારરે.  
શાને કાજે મળીને આવી ટોળી વળી દશ ખારરે;  
નરસંધ્યાનો સ્વામી સાચો, જૂદી વૃજની નાર રે.

જશોદા.

જશોદા.

જશોદા.

જશોદા.

જશોદા.

જશોદા.

પદ ૧૪ મું-થાળ.

જમો જમોરે નાના બાળકડા, માતા જશોદાજીના લાડકડા;  
રોપે ન કીજે શામળિયા વાંલા, તારી જનુની કરે કાલાવાલા.  
મધુરસ કોળિયો મૂકે મુખમાં, તેને હળવે હળવે લીજેરે;  
કઢીયેલ દૂધમાં સાકર ભેળી, તેનો એક ઘુંટડો પીજેરે.  
દશારો કરી બળભદ્ર દેખાડે, જા પેલા ખાઈ જાયરે;  
મુકુટ શિરોમણિ જનની વાંલાલી, એવાં એવાં વચને વાપરે!  
કૌતક જુએ ત્યાં વૃજની નારી, તન મન ગ્રાણુ નિવારેરે;  
નરસંધ્યાના સ્વામિનું મુખ દિઠડે, અતિ આનંદે જોવારેરે.

ટેક.

જમો.

જમો.

જમો.

પદ ૧૫ મું-રાગ આરતી.

જય જય નટવર વેષા, આરતી ઉતારું જહુવર જગદીશાં. જયદેવ જયદેવ.  
મેર મુકુટ મુસ્તક પર રાજે, કંઠે વનમાંના; (૨)  
અવણે કુંડળ લળકે, સંગ લીએ જૂજ બાલા. જયદેવ જયદેવ.  
નૃત્ય કરે નારાયણ પૂંદાવન, મુધરડી ધમકે; (૨)  
નાચે રાધા માધવ, પાયલ ઠમ ઠમકે. જયદેવ જયદેવ

ધમધમ ધમધુધરડી ધમંકે, તાળ પખાજ વાજે, (૨)  
 સુંદર સ્વર અતિ સારો, ઉચે સ્વર ગાજે.  
 તાતા થેઈ તાતા થેઈ, રાજદ થાય આજે; (૨)  
 તુપૂર બ્રહ્મડી વિરાજત, કૌસ્તુભમણિ રાજે.  
 ઉચે સ્વર ગાજે ગિરધારી, ઉચે સ્વર ગાજે; (૨)  
 મન મોહનની શોભા, મનમથ જાડુ લાજે!  
 રાસ રચ્યો વૃંદાવન, જીવાને જાણ્યો; (૨)  
 માધવ મુખ નિરખીને, નરસંઈ દીરડિયો લાખ્યો.

જયદેવ જયદેવ.

જયદેવ જયદેવ.

જયદેવ જયદેવ.

જયદેવ જયદેવ.



# દા મો દ રા શ્ર મ.

— ૩૩૩ \* ૬૬૬ —

આ સાધુ વેદાન્તી કવિ ક્યારે થયો તે ચોક્કસ નથી. કોઈનું કહેવું એવું છે કે, એ સિદ્ધપુરનો રહીશ હતો ને બિંદુસચેવરપર રહેતો હતો, અને ભાલણના થયા પછી ૫૦ વર્ષ પછી થયો હતો. ખીછ તપાસ કરતાં એમ જણાવવામા આવે છે કે, એ ચાંદોદ પાસે કલ્યાણીમાં, આજથી લગભગ સવાસો વર્ષપર થયો હતો. એ શંકરમતાનુયાયી હતો.

## અક્ષર અનુભવ પ્રદીપિકા.

ચોપાઈ.

પ્રથમ આઠ અક્ષર ઓગ્રહાર, તેનું વર્ણન કરે વિસ્તાર; થયો અક્ષર ઉકાર ને મકાર રૂપ, અર્ધ માત્રા તે બ્રહ્મ સ્વરૂપ વ્યાહતિ ગાયત્રી વેદની માત્ર, તે પ્રણવથી ઉપન્યુ સાક્ષાત, આનન અક્ષર વાણી ઉચ્ચાર, યજ્ઞશાસ્ત્ર ઉપનિષદ સાર અર્ધ વાણી વૈખરી જેવો અરણ્ય, સર્વનું સિદ્ધાંત એક પ્રણવ.

કંકા કેવળ બ્રહ્મ જ એક, ચૈતન્ય નહિ, નહિ રૂપ રેખ, છે અનુભવ રૂપ નથી આકાર, કંકા કેવળ નિર્વિકાર. ખખખા ખોખ તે જ્ઞાનની કરો, મિથ્યો મોહ અભિમાન પરહરો; આ સસાર છે રંગ યતગ, ખખખા ખરો સદ્ગુરુનો સગ ગગા ગુરુના મુખનું વચન, સાંભળતા શીતલ થાય મન; તેનાં વચનની રાખી ટેક, ગગા ગુરુ ગોવિંદ છે એક ધધા ધણુ કહે શુ થાય, ક્ષણુ ક્ષણુમાં આપુષ વહી જાય, જેમ ઉગ્યો આયમશે તે સુર, ધધા ધર મૂકીને જનુ જરુર. ડડા ગુણુ ગોવિંદના ગાય, નિર્મળ ચિત્ત સેવા ગુરુના ૧૫૫; ભાવે કરી શ્રી હરિને લજ્જે, ડડા ગુણુ દોષને તજ્જે. ચચા ચિત્તમાં કંગે વિચાર, આગ્યો છે ઉત્તમ અંવતાર, પ્રપચ તજ્જને સમરો હરિ, ચચ્યા ચતુર્થ ત્યારે ખરી. છછ છે ને નથી સંસાર, અબ્ર છાય છે ગમનાકાર, ક્ષણુમા થાય ક્ષણુમા વેરાય, છછા નકરો સસાર જણાય જજ જણો જજ અપચ, અવિદ્યાશક્તિ સર્વે સચ;

તણુ ભુવન ને ચૌદ જ લોક, જગ જગમાં હરિજન કોક.  
 ઝાઝા ઝાઝો તે નર નાવ, જો ભવસાગર તરવાનો છે ભાવ;  
 મન કર્મ વચને સત્સંગ કરો, ઝગા ઝટ વચન જર ધરો.  
 અમા અપ્તાન માયાતણું, કુસંગે કર્મ કરે કાં ધણું;  
 જો સાચા શુરનો સત્સંગ થાય, તો અમા અવગુણ દિવના બાય.  
 ટટા ટેક રાખીને રમરો હરિ, આ અવસર નહિ આવે ફરી ફરી;  
 પ્રત્યય થાય પૂર્વનાં પાપ, ટટા ટળે ત્રિવિધિ તાપ.  
 ઠપા ઠરવાનો આબોધો દામ, હરિ ભજતાં ન જોસે દામ;  
 શુદ્ધ મન રાખી રમરો હરિ, દદા દામે જોસો ઠરી.  
 ડડા ડહાપણુ તે નરનું ખરુ, જેણે ડવનું તપાસ્યું ઝોસરું;  
 તે નર મરીને શિવ જ થાય, ડડા ડહાપણુડણા નરકે જાય.  
 દડા દાળો તે સત્સંગે ઢળે, મુષુદ્ધિ આવી કુષુદ્ધિ ઢળે;  
 ઉદય થાયે આત્માનુભવ જ્ઞાન, દડા પાસે છે શ્રીભગવાન.  
 છુણા ઝણાર્થ પૂર્વનું પૂરય, અખંડ લાગી જો અનુભવ ધૂન્ય;  
 અનહદ નાદ અંતર ગગગડે, છુણા નાદની ખખર ન પડે.  
 તતા નાદમાં લાગી તાલી, સુરતી નુરતી જોયું ન્યાળી;  
 ગગન ગુફામાં આતમદેવ, તતા તેતી કરો નિત સેવ.  
 થથા સ્થિર છે આત્મારામ, અચલ અવિનાશી એનું નામ;  
 રહે છે પરાપારની તૂર્માંતીત, સ્થીર છે કેવળ બ્રહ્મ અદ્ભુત.  
 દદા દુર્લભ કેવલ્યપદ કદાવે, શ્રુતિ સ્મૃતિ પુરાણ બહુ ગાવે;  
 કેવલ્યપદ જાણે કલેશ જ ટળે, દદા દેહ અદંકાર ગયે બ્રહ્મમાં ભળે.  
 ધધા ધી નિર્મળ થઈ જ્યારે, તે નર તદરૂપ થાયે ત્યાં;  
 શીતલ સ્વભાવ સદજ આનંદ, નિર્મળ ધી થયે પૂરણ ચંદ.  
 નના નિર્મલ જેવું આકાશ, તેવું રૂપ છે સર્વાવાસ;  
 નામ રૂપ ગુણ આત્માને નથી, વેદ શાસ્ત્ર હિપનિપદ કહે કથી.  
 પપા પરમાત્માને નથી અવેવ, ધ્યાન ધરે મુનિવર સુર દેવ;  
 સૂત્ર મણિ સરખા સર્વમાં રહે, પપા પૂરણ બ્રહ્મ તેને કહે.  
 ફૂંદા ફૂલમાં વાસના જેમ, અંતઃકરણમાં આત્મા તેમ;  
 કંપાંત કાળે તેનો નહિ નાશ, ફૂંદા સ્ફૂંપો છે જેમ આકાશ.  
 બખ્ખાં બોલણુહારને બજાજો, રાગ દ્વેષ કો ન આણુજો;  
 પરિબ્રહ્મને અસ્યા સધળે ચેખ, બખ્ખા બોલણુહારો દેખ.  
 ભલા બ્રહ્મ સનાતન અગમ્ય, જેને નેતિ નેતિ ગાય નિગમ;  
 જથા અનુલ સમુદ્ધું નીર, ભલા બ્રહ્મસાગર ગંબીર.  
 મમા મહાજન જાણે (જો) બ્રહ્મનો મર્મ, તે ન જન કરે કદીયે સર્મ;

પ્રકટયો પ્રેમ મધ્ય અનુભવ સુખ, મમા મન તમે થયું ભાગી બૂખ.  
 યથા આત્મા જાણે અભિમાન જ ટળ્યું, જેમ જગમાહે લવણુ જ ગળ્યું;  
 અટકતી નહિ અંતર લવલેશ, યથા એવો આતમ ઉપદેશ.  
 રરા હૃદયકમળમાં રચના ધણી, વૈરાગ્ય વિવેક ચિંતામણી,  
 આતમ જ્ઞાન થયું ઉદ્યોત, રરા પ્રેમની પ્રકટી જ્યોત.  
 લગ્ન લક્ષ લાગ્યું ચિત લીન થયું, સ્થૂલ સૂક્ષ્મનું કારણ મધુ;  
 પરાપાર ને તૂટાંતીત, લગ્ન લાગી જલસુ પ્રીત.  
 વના વાસુદેવ તે હર ને હરિ, અનુભવ વિચાર દિલમાં લે કરી;  
 જીવ દશા આતમજ્ઞાને જાય, વના વિશ્વ બધું શિવરૂપ થાય.  
 શરણ શિવરૂપ સદા તે નર, ત્રિગુણાતીત અખડ અમર;  
 વિચારી જોતાં નથી કાંઈ જીવ, રથા જ્યાં જોઈયે ત્યાં શિવ શિવ  
 પથા પડશાસ્ત્ર ઉપનિષદ વેદ, અનુભવિયા જાણે એના બેદ,  
 સિદ્ધાંત સર્વમાં શિવનું નામ, પડ ઉર્મી રહિત શિવસુખધામ.  
 સસા સત્સંગ શાસ્ત્ર ઉપદેશ, અભ્યાસ કરતા થાય આતમાર્માં પ્રવેશ,  
 સમ દમાદિક ઇંદ્રિયો દમી, સસા પડ વિકાર ઉર્મી સમી.  
 હૃદા હરિ સર્વરીમાં સર્વ પ્રાણી, સદ્ગુરુ કૃપાએ રચના જાણી;  
 નથી કાંઈ આનંદ ને નથી કાંઈ મધુ, હૃદા હૃદું તેમ જ્યારથ થયું.  
 અક્ષર અક્ષર જેમ પ્રણવ કે'વાય, તેમ આતમ સત્યાએ માયા ચૈતન્ય થાય;  
 તે આતમ ચૈતન્ય જાણે જન કોક, આતમા સત્ય ખીજી સત્તુ કોક.  
 આ જી બાવન અક્ષર વાણી કિયાર, પ્રણવ જાણે આવ્યો પાર;  
 સ્ત્રીકાર થયો અક્ષરનો અત, કકાનો અનુભવ જાણે કાંઈક સત.  
 વેદશાસ્ત્ર શ્રુતિનો એ સાર, અનુભવ દૃષ્ટિએ કૃત વિચાર.  
 પ્રણવ ને પરિબ્રહ્મ એકરૂપ, અનુભવે નર થાયે તદ્દપ.  
 તત્ત્વકાર તત્ત્વ લાણુમાં થયો, મોક્ષ અને આનંદ જ લાયો;  
 સદ્ગુરુ કૃપાએ અનુભવ જીદ, દામોદરાશ્રમને મન આનંદ  
 કકાનો અનુભવ કરતો જે જન, તેનું સદા હરિમા રહેતો મન,  
 (અર્થ)વિચારતાં અનુભવ ઉદે થયો, સચિત ક્રિયાજાણના દોષ જ જશે.  
 અદ્વૈત ચિદાનંદ ગુરુ જલપુરણ, આજખાન્યો કકામાં મરમ,  
 સાક્ષાત્ જલવિદ્યા અનુસાર, આતમા અનુભવ લક્ષ અપાર.  
 પૂર્વ જન્મનું પુણ્ય જ હોય, તે નર જાણે કોક - સોય.

## અનુભવ ચિન્તામણિ.

૫૬. રાગ ટોડી.

હરિ ભજ્યાની રે, વેળા વહી જાય છે રે, અંતરમાંથી તજ તું આગસ નિદ્રા અજ્ઞાન; ૧  
 તુંને માત ઉદરનું રે, દુઃખ ગયું વિસરી રે, તારે હવે તરણી ઉપર બહુ તાન. ૧  
 અન્યા નવ માસ ગુપ્તી રે, ઉદરમાં તું રજો રે, ત્યાં ઉપે મસ્તકે ધરતો હુતો પ્યાન; ૨  
 જલરાગ્નિમાંથી રે, જેણે તુંને જાગ્યો રે, તે વેળાએ તુંને તારા તનનું નોતું ભાન. ૨  
 એ સંકટ વેળાએ રે, હરિએ તારી સાહે કરી રે, તે હરિને કાં વિસારી બેઠો છું હેવાન; ૩  
 તે સમે તેં કહ્યુંતું રે, વચન ગર્ભ વાસમાં રે, તેનું ભજન કર લાઈકાં રે મુકુ અવસાન. ૩  
 યોની યંત્રમાંથી રે, જ્યારે આજ્યાં બારણે રે, તે સમે ગર્ભ તારી મુખ બુદ્ધિસાન, ૪  
 જનેતાને તનની રે, શુદ્ધિ નહીં હુતિ રે, પુત્ર એવું મુણાવ્યો શબ્દ કાન. ૪  
 ઉઝાં ઉઝાં કરતાં રે, પિતાને ગર્ભ વધામણી રે, તેણે રે સાંભળી કીધાં મંગાસ્નાન; ૫  
 માનુનીઓ મંગળ ગાઈ રે, આનદ આનંદ વ્યંજ્ય રે, આપ્યાં વિપ્રને દ્રવ્ય વસ્ત્ર ગાદાન. ૫  
 તુંને શરીરની શુદ્ધ આવી રે, દુઃખ ગયું વિસરી રે, મુઘાવ્યાપી કરવા લાગ્યો પય પાન; ૬  
 હાથો હાથો કરીને રે, જનની ઉદાવે ધણું રે, જનની જાણે પુત્ર જીવન મારો પ્રાણ. ૬  
 જનુનીને હેતે રે, ભાન બૂલી ગયો રે, ઉદરમાં તારા હેતુ હતા શ્રી ભગવાન; ૭  
 હેતુ જાણીને હરિનું રે, રમરણ કરો રે, કહું છું સત્ય વચન સિદ્ધાંત ધરજો કાન. ૭  
 જેણે તુંને છોડ્યોરે, ગર્ભવાસથી રે, તે સમે તું ત્યાં બહુ ચાતો તો હેવાન; ૮  
 વર્ણવી ન જાયે રે, એ દુઃખની વારતા રે, અગણિત મહિના મેરુ તોફ સમાન. ૮  
 સંક્ષિપ્તમાં કહી રે, તુંને વર્ણવી રે, થોડા કલાથી ધણું ધણું કહ્યું જાણ; ૯  
 અધમ ઉદારણુ રે, ભગવત છે ખરો રે, જેનાં વેદ શાસ્ત્ર કરે છે વિખાણ. ૯  
 બાક અવસ્થામાં રે, બેઠાં રહેવાય નહિ રે, આઠ પહેર સુતામાં મૂખાં તારા જાય; ૧૦  
 માંકડ ચાચક રે, ચટકા તુંને બહુ ભરે રે, મુખ ઉપર માખીઓ બણબણ થાય. ૧૦  
 બાક અવસ્થામાં રે, બહુ દુઃખ વેદના રે, મુખક ને આંખર કરડી રે ખાય; ૧૧  
 ભાન આવે તો રે, માડી તારી રક્ષણ કરે રે, નહિ તો વેં વેં કરતો તરફડતો મરી જાય. ૧૧  
 એમ કરતાં રે, શીશુ અવસ્થા ગર્ભ રે, ત્યાં થઈ અવસ્થા મુંદર કુમાર; ૧૨  
 કુમાર અવસ્થામાં રે, કાંઈ સમજ્યો નહિ રે, નહિ વિદ્યા અવિદ્યા અન્ય વિચાર. ૧૨  
 જ્ઞેતાં જ્ઞેતાં રે, જ્ઞેયન જ્ઞેદ્ધો થયો રે, અતિ ધણું અવિદ્યા જ્ઞેયનનું જ્ઞેર; ૧૩  
 હરે રૂરે ને આરડે રે, જ્ઞેયનના જ્ઞેરમાં રે, અંતરમાં નેહિ જ્ઞાન અંથ અંકાર. ૧૩  
 જ્ઞેયન અવસ્થા રે, જ્ઞેતાં વાર લાગી નહિ રે, આવી અવસ્થા રે મૂખાં તરણ; ૧૪  
 તરણ અવસ્થામાં રે, તેં કાંઈ લક્ષ્યું નહિ રે, ન ગાયા શ્રી હરિના રે શુણ. ૧૪  
 તરણ અવસ્થામાં રે, તીર્થ વ્રત કીધાં નહિ રે, ન કીધાં જપ તપ સતસંગ વિચાર; ૧૫  
 આયુષ્ય સધળું રે, એમ વહી ગયું રે, ભોગવતાં સસારના વિષય વિકાર. ૧૫  
 તરણ અવસ્થામાં રે, તે ન વિચાર્યું રે, હવે કર રમરણ ને ગોવિંદના સુણું જાન; ૧૬  
 અસ્થા વૃદ્ધ અવસ્થા રે, તારી યાશે નહિ રે, હવે તુ મરી દે મોહ મમતા અભિમાન. ૧૬

કાળા મીને રે, તારા ઘોળા ફેર ચલા રે, અંતે નિશ્ચે મરતું છે નિદાન; અનિ દુઃખ આગળ રે, મુખ્યા પછી છે ધણું રે, લારે નથી કાંઈ કરવા ફેરું થાન. ૧૭

આયુષ્ય જઈને રે, હવે તું વૃદ્ધ થયો રે, શરીર થયું સીથલ જેની વાંકી કમાન; થર થર ધુજે રે, તોએ તૃપ્તિ ધણી રે, તજ તૃપ્તિ રાખ્ય હૃદયમાં રાન. ૧૮

અધ્યા વેદના પીતી રે, તોએ નથી જાણતો રે, કાં જાણી જોઈને થાઉં છું અજ્ઞાણ; સદ્ગુરુ શાસ્ત્રનો રે, સત્સંગ કરો રે, જીરાપણમાં જેરા થાશે કાન. ૧૯

તેની ચિંતા રે, તારા ચિંતમાં નથી રે, શું જેસી રહ્યો છું ગદ્ગદ બંદીવાન; આ ઉત્તમ અવસર રે, વહી જાય છે રે, તારું જાય આયુષ્ય નેં થાય હાણ. ૨૦

ઉત્તમ કુળમાં રે, અવતાર ધારીયો રે, કરવો સત્સંગ શાસ્ત્ર પ્રમાણ; દામોદરાશ્રમને રે, પૂર્વના પુન્ય થકી રે, લાંબી સંદેશુની સેવા સાન. ૨૧

સદ્ગુરુએ રે, મારી સાહે કરી રે, આપું અભયપદ નિર્વાણ; અજ્ઞાન રજની ટળી રે, પ્રેમ પ્રભાત થયું રે, ઉદય થયો અનુભવરૂપી ભાણ. ૨૨

જાગ્રત થયો રે, સ્વપન સમી ગયું રે, જાણખી લીધાં કૈવલ્યનાં એધાણ; એ રે અનુભવથી રે, જાણખીએ જીવનમુક્તને રે, સત્ય વચન વેદ શાસ્ત્ર પ્રમાણ. ૨૩

જાણખીને તેનો રે, સત્સંગ કરો રે, અહવેતાનાં વચન ભવસાગરનું નાવ; એ નાવે જેસી રે, ભવસાગર ઉતરો રે, આપ્યો ઉત્તમ મનુષ્યા દેહનો દાવ. ૨૪

ઉત્તમ અવતાર રે, અંત્યા આ મનુષ્યનો રે, નહિ આવે રે તજને ભગતું વારંવાર; મનુષ્ય દેહ ધરીને રે, હરિનું સ્મરણ જીવન કરે રે, તેને ધરવા પડશે લક્ષ ચોરાસી અવતાર. ૨૫

પીશ લક્ષ અવતાર રે, લેવા વૃક્ષના રે, વિધ વિધ વનસ્પતિ ભાર અદાર; દશ લક્ષ અવતાર રે, પંખી સમસ્તના રે, કરવો વૃક્ષ વિશ્રામ, નહિ ધર ને બાર. ૨૬

ત્રીશ લક્ષ અવતાર રે, પશુના લેવા પડે રે, દેહે ધરવાં ચાર પગ ને બે કાન; ક્ષુધા તૃપા વેઠવી રે, ભય પામી ધણું રે, ભટકતું નિત્યે રાનો રાન. ૨૭

નવલક્ષ અવતાર રે, જલજંડાં તણા રે, જેમાં અવતરતું જળમાં, કરવો જળમાં વાસ; એકાદશ અવતાર રે, ન્હાના કીટ તણા રે, ઉત્પત્તિ થાય કાણુમાં, કાણુમાં નાશ. ૨૮

પછી લક્ષ ચાર રે, અવતાર મનુષ્યના રે, ધરવાં તનુ ઉચ નીચ અનુક્રમ; પ્રારબ્ધ પ્રમાણે રે, મુખ દુઃખ ભોગવે રે, કરે અંનેક ઉપાય મનોરથ શ્રમ. ૨૯

અડજ ને જરાયુ રે, ઉદ્ધિલજ સ્વેદજને રે, અવતાર ઈમ ભોગવવા ચોરાસી લક્ષ; ઉત્પત્તિ ચાલી રે, જીવની ચાર પ્રકારની રે, પશુ પંખી માનવ ત્રિજને જળ જંતુ વૃક્ષ. ૩૦

ચોરાસી લક્ષ અવતારમાં રે, ઉત્તમ દેહ મનુષ્યનો રે, જેને વેદ શાસ્ત્રનો અધિકાર; ઉત્તમ કુળમાં રે, તું અવતરી રે, મૂર્ખાં ઘડી ન કીધો સત્સંગ શાસ્ત્ર વિચાર. ૩૧

એ વાતે નર પશુ રે, લક્ષ ચોરાસી ભોગવે રે, સહન કરે સંસારનાં દારણુ દુઃખ; કરે કલ્પના રે, કલ્પેશ મનમાં ધણી રે, તોએ ના આવે રે હરીવિના કદી સૂખ. ૩૨

દેહ દારણુ દુઃખ રે, કોઈને કહી નવ શકે રે, વેઠ તાઢ તડકો તૃપા જૂખ; ભય પામી ભડકી રે, ઉઠ નિદ્રા થકી રે, સ્વપ્નામહિ ન દેખે ભાગ્યું સૂખ. ૩૩



એમ અનંતકાળના રે, જીવ અચડાય છે કે, તોએ નથી સમજતા મૂરખ મનમાંથી;  
 તોએ નથી તજતા રે, વિપય વાસના રે, નથી કરતા સત્સંગ લવ વેશ કાંઈ. ૪૪  
 પ્રપંચ કરીને રે, નિત્યે પેટ ભરે રે, કરે વેપાર આદાર નિઝા મૈથુન;  
 વિપયાનંદ સુખ ભોગવે રે, પ્રભુ નામ છોડીને રે, તેનું નામ તે પામર જન હવ  
 સ્વાર્થમાં તે પોતે રે, સમજે ધણું રે, પરમારથ નહિ જાણે લવયેજ,  
 ધન અર્થ કામને રે, ધાતા બહુ પ્રે રે, મૂર્ખ ન સમજે મોક્ષનો ઉપદેશ. ૪૬  
 એ લક્ષણ જાણો રે, પામર જનતણાં રે, \* \* \* \* \*  
 શાં શાં દૃષ્ટાંત રે, કહું ધણાં ધણાં- \* \* \* \* \* ૩૭  
 હવે કહું છું લક્ષણ રે, વિપયી જન તણાં રે, સંકોપમાં સમજી ધણું ધણું;  
 પામરન સમજે રે, વેદ શાસ્ત્ર પુરાણ કશું રે, માટે તેનું નામ તે કશું છે પામર પશુ. ૩૮  
 વિપયી સમજે રે, વેદ શાસ્ત્રને વિપડા રે, નથી તેનો તેને લવરે વિશ્વાસ;  
 મનમાં અધિક રે, વિપય વાસના રે, તેને તે તો ભોગવવાની આશ. ૩૯  
 અવરને ઉપદેશે રે, પણ વિપય અધિક આચરે રે, પોતે પ્રપંચમાં બન્યો, રે ભરપૂર;  
 પરનિદા પર દારા રે, ભોગવે લાવે કરી રે, દુષ્ટ હૃદય કાણુ અતિ ને કરે. ૪૦  
 દયા દાન જપ તપ રે, તીર્થ યેવા નવ કરે રે, મનકામના માટે કરે સકામી કર્મ;  
 સ્વારથમાં સુરતી રે, સદા નિર્મતર રહે રે, ધડી એક ન સંભારે પરિવ્રજ. ૪૧  
 મનમાં ઈચ્છા રે, ધન ધામ કામની રે, મોક્ષ ઉપદેશ નહિ લગારે મન;  
 સંકોપે કહું છું રે, શાણા સમજાને રે, એવાં લક્ષણ હોય તે વિપયી જન. ૪૨  
 હવે વર્તમાન કહું છું રે, મુમુક્ષુ નરતણું રે, તે શ્રવણે સાંભળતાં જન્ય અજ્ઞાન;  
 મુમુક્ષુ અધિકારી રે, ત્રણ પ્રકારના રે, ઉત્તમ મધ્યમ અને કનિષ્ઠ જાણુ ૪૩  
 કનિષ્ઠ મુમુક્ષુ રે, અધિકારી કર્મનો રે, કર્મ થકી માને તે નિજ કલ્યાણ,  
 તે રે ન સમજે રે, મર્મ મોક્ષ ધર્મનો રે, પછી હોય તેને કયાંઈ કલ્યાણ. ૪૪  
 કર્મ નેહ કરે રે, કર્મ ન સાપડે રે, માને હું છું રેહ અધ્યામી જીવ,  
 કર્મજડ થઈને રે, નિષ્કર્મ કરે રે, ન જાણે કે મ્હારું સ્વરૂપ તો છે કિંવ. ૪૫  
 દામોદરાશ્રમરે, કર્મનો ત્યાગીરે, લગની લાગી છે એક બ્રહ્મ;  
 અજ્ઞાનકૃતામાંથીરે, છુટયો બાપડોરે. તે મન છતીરે મારે સંયગા શ્રમ. ૪૬

શ્લોક.

કર્મ કરતાં રે, અંત કરણુ નિર્ભજ ત્યારે યાપ,  
 તે કર્મ કરે ને મોક્ષ મર્મ સમજાય;  
 કર્મજડ કર્મના કૃણ રૂપને લાજે,  
 જે જે કર્મ કરે તે બ્રહ્માર્પણુ, નિષ્કામી થઈતજે.  
 એમ કરતાં ઉપાસનાની વાત લાગે સારી,  
 કરે ધર્મરની ઉપાસના, તેને કહીયે અધિકારી;  
 મધ્યમ અધિકારી ને ધ્યેયધાતા ત્રિપુટી રે' છે,  
 શાસ્ત્રમાં મધ્યમ મુમુક્ષુ તેને કહે છે.

હવે ઉત્તમ અધિકારીનું રૂપ કહું છું,  
ધ્યે ધ્યાતા ત્રિપુરા રહિત હું છું,  
હું નથી ધ્યે ધ્યાતક ધ્યાન દર્શાવેલ દર્શિ,  
હું નથી કાર્ય કારણ બાહ્ય સમર્થિ.

૪૯

રાગ ફેર.

હું તો નિશ્ચે છું ચિદ ધન આત્મા, એવું અતરમા ઉદે થયું અનુભવ સૌન,  
હું તે હું સાક્ષી તત્ત્વ ચોવીશનો, ધ્યેયમા ધ્યાતાપણુ સમ્યુધરે પોતાનું ધ્યાન ૫૦

રાગ ફેર.

એવું જ્ઞાન થાય તે નર ઉત્તમ અધિકારી,

\* \* \*

હવે મુક્તતણો મહિમા કહું છું ચિત્તધરે,  
સતજન સર્વનો વિચાર જ કહે,  
એ નિચારથકી દૃઢ જ્ઞાન અતરમા થશે,  
ધ્યેય ધ્યાતા દ્વેત સશય સત્સંગે જશે,  
સદ્ગુરુ કૃપાએ મારો સશય ગયો,  
બ્રહ્માન લાસ્યુ કૈવલ્ય મોક્ષ થયો,  
મુક્ત પુરુષ સદા રહે છે મન મગન,  
સહજ સમાધી સતચિત્ત આનંદ ધન  
ત્યાં ત્રિપુટીનથી ત્રિગુણ નથી, ન દ્વેતાદ્વેત,  
આપોઆપ છે એક આત્મા પુરુષોત્તમ તૃપ્તીતીત,  
કૈવલ્યધામ છે ત્યાં મુક્ત પુરુષનું મન મ'યુ,  
પુરુષોત્તમ ભેટી મનનાસના તત્ત્વજુમા દર્શ્યું

૫૧

૫૨

૫૩

વળણુ.

લીન થયું મન વાસના, પુરુષોત્તમ પ્રતક્ષ મલ્યા,  
કહેવું ને કહેવું કાર્ધ નથી, જેમ જળ તોગ્ગ જળમા ભળ્યા.

૫૪

રાગ ચાલુ

એ સિદ્ધાત કહું છું વેદવેદાત ઉપનિષદ જોઈ,  
સદા રહેવું દેહાભિમાન હું ૫૬ જોઈ,  
એ લક્ષણ છે જીવન મુક્તના કે લોઈ,  
રહે છે વે વેદાત ઉપનિષદ ગોઈ

૫૫

વસણુ.

દારણુ દુઃખ જન્મ મરણનું, તે સસગથી સહેજે ટળે,  
અનુભવ ચમુ ઉધડે, લક્ષ યાગે આત્મ સ્વરૂપમાં, ત્યાંથી ચળાવો નવ ચળે.

૫૬

## રાગ ચાતુ.

જીવન મુક્તના હૃદયમાં છે અખડ હરિ; અનુભવ રૂપે દિવ્ય દેહજ ધરી,  
 માટે હરિજન છે હરિરૂપ અલક્ષ દેવ, સાક્ષાત અનુભવમૂર્તિ, અંતરમાં નહિ અહમેવ. ૫૭  
 એવા મુક્ત પુરુષનાં છે મધુરાં વચન, તે સાંભળતાં શીતળ થાય મન;  
 એવા મુક્ત પુરુષની મુજ પર ધર્ષ છે દયા, તેના સત્સંગચક્ષી મારા સર્વે સંશય ગયા. ૫૮  
 સદ્ગુરુએ વચન સમસ્યાએ કહ્યું, તે શ્રવણ કરી હૃદયમાં શ્રદ્ધ,  
 હૃદય બીતર જોયું મેં ધમી, પ્રેમ પુરયોત્તમ રણા ગેમ રોમ વસી. ૫૯  
 છે અદ્વૈત અનાદિ પુરયોત્તમ દેવ, તજો તનમાંથી દ્વૈતભાવ અહમેવ;  
 છે પુરયોત્તમ પુરાણુ ઉત્તમ પરબ્રહ્મ અદ્વૈત એક, છે મિથ્યા વર્ણાશ્રમ અભિમાનટોક. ૬૦  
 મુજને પુરયોત્તમ મલીયા આબ્યો પાર, કર્યો દામોદરાશ્રમે આત્મ વિચાર;  
 આત્મ વિચારે અનુભવ ઉઠે યથો, જન્મ મરણનો મારો સંશય ગયો. ૬૧



## સપ્તવાર.

## ૫૬ રાગ ગરબી.

આલ્સિયે આઘ પુરુષ ગે, અનુભવીયા અંતરમાં;  
 શુદ્ધ નિચારે શોધતાં ગે, વસ્તુ લાધી છે ધરમાં.  
 સોમે જોહ ચખ્દ જ રે, અનહદ અતરમાં જોલો;  
 મારી સુરતા સદા રે'છે તેમાંગે, દિલથી અગગી ના ડાલો.  
 મંગળે મન સ્થીર થયુ રે, એક રસ રમુ એમાં;  
 સદજ સમાધી રે છે ગે, જરા નથી સંશય તેમાં.  
 છુધે શુદ્ધિજન જો જો રે, સદા અંતર તપાસી,  
 રણા રોમ રોમમાં બાપી રે, અતરમા તે અવિનાશી.  
 ગુરુ કૃપાએ સદ્ગુરુ મલીયારે, અનુભવ આપ્યું છે જ્ઞાન,  
 સચ્ચિદાનંદ સુખ આબ્યુ રે, ગયુ ધ્યેય ધાતા ને ધ્યાન.  
 શુકરે સિદ્ધાંત વસ્તુ ગે, મલી સત્સંગ જ કરતાં;  
 ઉપનિષદ ને વેદાંતનો ગે, અર્થ રહીયામાં ધરતાં.  
 શાને શાને માર્ગે ચાલવું રે, ધીરજતા ખુબ દિલ ધરીએ;  
 સદ્ગુરુ કૃપાએ સહે જો રે, આ દુઃખ ભવસાગર તરીયો.  
 છે સપ્તવાર સિદ્ધાંતી ગે, ઉપનિષદ એવું કે' છે;  
 દામોદરાશ્રમના અંતરમાં રે, અખડ અનુભવ રે' છે.  
 દામોદરાશ્રમ દીમે નહિ જોતાં, છે કેવળ બ્રહ્મ અદ્વૈતજગે;  
 જન્મ મરણથી દબ્યો રે, નિજની પ્રતિત જ રે.

## સપ્ત ભૂમિકાં.

૫૬.

- પ્રથમ ભૂમિકા વર્ણવું, શુભ ઈચ્છા એવું નામે કરી;  
નિત્યાનિત્યવિવેક પ્રકટે પુરવને, અંતરમાં ઓળખવા શ્રીહરિ. ૧
- તે નર સુશુદ્ધિ રાખીને સત્સંગ કરે, મનના મેલ ત્યારે ટળે;  
વૈરાગ્ય અંતરમાં અનુભવે, શાસ્ત્ર સમાગમ સદ્ગુરુ મળે. ૨
- હવે બીજી ભૂમિકા કહું છું જાણીને, શુદ્ધ વિવેક વિચારણા;  
સદ્ગુરુ મુખે શ્રવણ કરે, નિત્ય મનન નિદિધ્યાસન ધારણા. ૩
- શ્રવણ મનન નિદિધ્યાસન નિત્યનું, રાખે વિશ્વાસ શાસ્ત્ર શુરતણા;  
એમ દિવસે દિવસે અભ્યાસ કરતાં, અનુભવ વાધે અતિ ઘણા. ૪
- હવે ત્રીજી ભૂમિકા તે તનુ માનસા, અખંડ આત્મ સ્વરૂપનું ધ્યાન;  
તદાકાર તદ્વત થઈ રહે, નહિ લવલેશ દેહાભિમાન. ૫
- સાકાર નિરાકાર એક છે, બીજો નથી કાઈ જોતાં અન્ય;  
જો અદ્વૈત આદ્ય એક રસ પૂરણ, અનુભવીયા વિચારો અન્ય. ૬
- હવે સત્યાપત્તિ ભૂમિકા તે ચતુર્થી, અંતરમાં રે' અખંડ;  
વસ્તુ વિચારે સ્વભવત સંસાર જાણે, નિશ્ચે આત્મ સ્વરૂપ જાણે. ૭
- અદ્વૈત જાણ હું છું એક પૂરણ, એવો અંતરમાં દૃઢ અનુભવ થાય;  
સમિચ્છાદાનંદ સુખ રહે સહેજે સદા, તે નર જાણવિદ્ કહેવાય. ૮
- પંચમી ભૂમિકા અસંભક્તિ, એનો અર્થ અનુભવમાં જાણીને;  
તારતમ્યતાયે કહ્યું છે અણું, એક એકથી અધિક જાણીને. ૯
- અખંડ લક્ષ આત્મ સ્વમનો, સહેજ સમાધી રહે સદા;  
સમાધી ઉતરે વૈચાલ્યે, જાણવિદ્વર તેને કહીએ તદા. ૧૦
- છઠી ભૂમિકામાં શરીરની શુદ્ધ નહિ, પદાર્થ જાણની નામે કહી,  
તુર્ણાતીત તત્ત્વદર્શી તેનું નામ જાણવિદ્ વરી પાનક (૩) સહી. ૧૧
- પોતાની સમાધી પોતા થકી નવ ઉતરે, બીજા થકી ઉતરે ખરી;

## શિવ અનુભવ અહીંપિકા.

૫૬.

શિવનું સ્વરૂપ સનાતન વર્ણવું, માંહી છે નિરાલમ્બ નીજગત,  
 સદ્ગુરુ શંકરની કૃપા યદી, હું ધરું નિરંતર તેનું ધ્યાન.  
 શિવનું ધ્યાન નિરંતર, સ્મરણ સદા, ખેતા એક રસ કરી,  
 વક્તા વ્યાપક છે શિવમય-ઉચ્ચાર કરવો, શિવ અંતરમાં ધ્યાનધરી.  
 જ્ઞાતા જ્ઞાન ગ્રેય શિવજી આપે હવા, છે ત્રિપુર રહીત ત્રિત્રોચન;  
 શિવમય છે આ જગત સર્વે, અનુભવીયા વિચારે મન.  
 શિવવિના નથી ઠામ ઠાલો, શિવ છે સચ્ચિદાનંદ સુખ રૂપ;  
 ત્રિગુણી માયાને આધાર શિવનો, શિવ છે અનંત બ્રહ્માંડના ભૂપ.  
 સ્વતંત્ર શિવજી વ્યાપી રહ્યા, જળ સ્થળ સ્થાવર જંગમ માંહી,  
 માટે જીવનથી છે શિવ સદા, શિવ વિના બીજો પદાર્થ ન કાંઈ.  
 શિવ-બ્રહ્મ વ્યાપક સર્વમાં, ત્રિલોક સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ;  
 દૃષ્ટિ પદાર્થ નીધી શિવ વિના, શિવ છે વિશ્વરૂપ કાળના કાળ.  
 વાચા રંભણુ છે આ વિશ્વ સધળું, સનાતન શિવ અનુભવે લલા,  
 વિશ્વહર્તા વિશ્વકર્તા છે એ, એક વિશ્વમાં વ્યાપી રહ્યા.  
 સામર્થ્ય શિવનું છે અતિ ધણું, મહિમા મુખે કલો નવ જાય;  
 અગમ અગોચર અતૂલ પરાક્રમ, જેને નિગમ નિરંતર ગાય.  
 બ્રહ્મા ઉમાપતિનું સ્મરણ કરે, અને વિધ્યુ ધરે છે ધ્યાન;  
 સનકાદિક શિવ શિવ વાણી વહે, નાગદ કરે શિવ ગુણ જ્ઞાન.  
 શુક વામદેવસરખા મહાન્નપિ, તે શિવ શિવ કરતા શિવરૂપ થયા;  
 ગંધર્વ દેવ ઋષિ દાનવ મનુષ્યના, હ્રદયમાં શિવ વ્યાપી રહ્યા.  
 આત્મ સ્વરૂપે વસી રહ્યા શિવ, વિશ્વનાથ વિશ્વની માંહી;  
 શિવની સત્તાએ સત્ત લાસે, પંચભૂત કોશ ન કાંઈ.  
 પંચભૂતના પુતળામાં વિરાજે, છે શિવ સચ્ચિદાનંદ પરબ્રહ્મ;  
 સાક્ષીવત્ રહે છે શરીરમાં, શિવને ન લાગે કાળ ને કર્મ.  
 કાર્ય કારણ શિવજી આપ કર્તા, કાર્ય કારણથી ન્યારા ગ્રેહ;  
 ઉત્પત્તિ પ્રલયમાં આવે નહિ, ઉપનિષદમાં એમ જ કેહ.  
 નામ રૂપ ગુણ રચના રચી, જેવો વિદ્યા સુત વિદ્યાસ;  
 જગત વસ્તુજેતાં નથી, છે અદ્વૈત બ્રહ્મ શિવ, શિવ અવિનાશ.  
 જેમ સુવર્ણનાં અનેક આણપણ થયાં, તેમ વિશ્વ ઉત્પત્તિ શિવથી,  
 બીજો પદાર્થ નથી શિવવિન, વેદ કે ઉપનિષદમાં મથી.  
 સુવર્ણ રૂપે શિવજી સત્ત છે, તેમાં આણપણ તે આરોપણ કર્યું;

તેમ વસ્તુ વિચારે આ વિશ્વ નથી, છે સનાતન શિવરૂપ સભર ભર્યું.  
સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ વિશ્વરૂપ, જડ દુઃખ મિથ્યા અંતરમાંથી ગધું;  
દામોદરાશ્રમ આનંદ ઉદે થયો, સિદ્ધાંત ઉપનિષદનું લઘું.  
ઉપનિષદ અહરનિશ ગાય છે, શિવ સનાતન બ્રહ્મને;  
અગમ અગોચર શિવરૂપ, તે ગોચર થયું દામોદરાશ્રમને.

## દ્વાદશ મહિના.

ઐત્રાસે ચિત્ત નિર્મળ થયું મહારૂં રે, શાસ્ત્ર સદ્ગુરુનું વચન લાગે સારું રે;  
વિવેક વૈરાગ્યની વાત મુજને લાવે રે, સદ્ગુરુ ઉપર રનેહ મુજને આવે રે.  
વૈશાખે વૈરાગ્ય વ્યાધો તનમાં રે, છે સ્વભાવતઃ સંસાર મુજ મનમાં રે;  
સત પુરપનો સંગ નિરંતર કરીએ રે, સ-માર્ગનો ઉપદેશ હૃદયમાં ધરીએ રે.  
જ્યેષ્ઠાસે યોગ બન્યો છે સારો રે, મહાપદાર્થ મનુષ્યા દેહ ઉતરવો આરો રે;  
સમુદ્રરૂપી સંસાર તેથી ઠરીયે રે, છે સદ્ગુરુ શબ્દનું નાવ, બેસી તંત્રીયે રે.  
આષાઢે ઉતરો પાર, ભવસાગરમાંથી રે, ચાલો યદ્યપિ અમેપદમાં નિવાસી રે,  
અભય પદનો અનુભવ, જીવન-મુક્ત બને રે, નિગમ નિરંતર ગાય, મહિમા વખાણે રે.  
શ્રાવણે માસે સત્સંગ, મહાપદ લાખું રે, તૂર્ણાતીત પરાપાર, ત્યાં ચિત્ત બાંધું રે;  
નિઃસંશય નિર્વિકાર નિરંતર રહું છું રે, આ છે પ્રત્યક્ષ બ્રહ્મ ઉપદેશ મુમુક્ષુને કહું છું રે.  
ભાદરવે પરિબ્રહ્મ સધળે ભાસે રે, છે આત્મ સ્વરૂપ એકરસ પ્રત્યક્ષ પાસે રે;  
અનુભવ અમૃત રસ પીવાય તે પીજે રે, એક નારાયણનું નામ નિરંતર લીજે રે.  
આબ્યો અપ્સરવન માસ શોભા સારી રે, ઈશ્વરની માયાએ લીલા વિસ્તારી રે;  
શરદઋતુનો ચંદ્ર નિર્મળ રહે છે રે, ઘેરે ઘેર આનંદ થાય, કીર્તન કરે છે રે.  
કાર્તિકે કરીયે કૃષ્ણ કીર્તન લજીયે રે, રાખીએ દંડ વિશ્વાસ હૃપદ તજીયે રે.  
આઠ પહોર આનંદ નિત્યે રહીયે રે, હરિ ભજતાં હરિરૂપ નિશ્ચે યદ્યપિ રે.  
માગશરે સ્થીર થઈ મન સંશય લાગ્યો રે, અખંડ સચ્ચિદાનંદ રૂપ લક્ષ મુજ લાગ્યો રે;  
અનુભવનો લક્ષ અનુભવીયા બજી રે, એનાં ઉત્તમ હોય આચર્યું શાસ્ત્ર પ્રમાણે રે.  
પૌષે પુરુષોત્તમરાયે દર્શન આપ્યું રે, મારું જન્મ મરણ મહાદુઃખ દારિદ્ર કાપ્યું રે;  
પ્રકટ થયો છે પ્રેમ અનુભવ વાણી રે, છે જીવનમુક્તનાં ચિહ્ન જોળખવા અધણી રે.  
માહે કંઈ છો મર્મ કાઈ એક બજી રે, તેને ઉદે થાય અનુભવ જ્ઞાન તત્ત્વને ટાણે રે;  
તે નરને ત્રિવિધ તાપ તનમાં નોય જ રે, અનુભવીયા આનંદરૂપ, સદા હોય જ રે.  
ફાલ્ગુણે માસે મન પ્રયુદ્ધ સુખ શાતા રે, અખંડ રે છે અદ્વૈત નથી ખ્યેય ધાતા રે;  
સહેજ સમાધીનું સુખ અંતર આપ્યું રે, માટે ઉપન્યું અદ્વૈતજ્ઞાન, દૈત સમાપ્ત્યું રે.  
આ છે અધ્યાત્મ દ્વાદશ માસ, જે કોઈ ગણે રે, તેને આત્મજ્ઞાન અનુભવ, નિશ્ચય યાગે રે;  
ઉત્તમ અધિક માસ, શાસ્ત્ર કહે છે રે, પુરુષોત્તમ રણનું મ રહૈય માંરહે છે રે.

અધિક માસે અખંડ ધ્યાન જ ધરવું રે, પુરુષોત્તમનું પૂજન નિરંતર કરવું રે;  
પ્રેમેશું પૂજન નિલ કરે છે રે, દામોદરાશ્રમ અખંડ ધ્યાન ધરે છે રે.



### પંદર તિથિઓ.

પડવે પ્રકટ થયો છે પ્રેમ કે, આનંદ ઉવટ્યો રે લોલ;  
અનુભવિયું આત્મ જ્ઞાનકે, દ્વૈત ભાવ મટી ગયો રે લોલ.  
અવિનાશી આત્મ સ્વરૂપકે, ઉપનિષદ કહે રે લોલ;  
મારા અંતરમાં અખંડ કે, લક્ષ તેમાં રહે રે લોલ.  
જોતાં બીજે બીજે નથી કાઈ કે, એક અવિનાશી રહ્યો રે લોલ;  
અનંત જ્ઞાનનો આધાર કે, સદા સુખવાળી કહ્યો રે લોલ.  
સુખે સન્નિધાનમાં વાસ કે, અખંડ અનુભવ તણો રે લોલ;  
કર્મ કાળનો ભય કે, તેને નથી ભયગો રે લોલ.  
ત્રીજે ત્રિશુ રહિત તદાકાર કે, તત્ત્વ વિચારીયું રે લોલ;  
છે તત્ત્વાતીત કેવલ્યાધાર કે, ચિત્ત મ્હારુ લીન થયું રે લોલ.  
\* \* \* \*

રહે છે અતિ ધણો આનંદ કે, સુખ નવ જાયે કહ્યું રે લોલ.  
ચોથે ચેતો ચિત્તની માંહ કે, અવસર આવીયો રે લોલ;  
કરવો સત્ પુરુષનો સંગ કે, આત્મ વિચારીયો રે લોલ.  
આત્મ વિચાર કરતાં કર્યું કે, નિર્મળ થાય સહી રે લોલ;  
તનમાંથી ત્રિવિધી તાપ કે, નિશ્ચય નારો કહી રે લોલ.  
પંચમીયે પચ્ચભૂતથી થયું કે, આ તન જાણુજો રે લોલ;  
તેમાં ચોવીસ તત્ત્વનો ભાગ કે, અધિષ્ઠાતા મન આણુજો રે લોલ.  
મન છુદ્ધિ ચિત્ત અહકાર કે, સૂક્ષ્મ તહીં રહ્યું રે લોલ;  
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ ને ગંધ કે, વાસના ઉપજાવે રહ્યું રે લોલ.  
દશ ધ્રુવો ને દશ દેવ કે, વાસના સગે રહ્યાં રે લોલ;  
પચ્ચ ગ્રાણુ ને પચ્ચ કોશ કે, તેથી આત્મ અસંગ કહ્યો રે લોલ.  
છે ધટ્ટીએ સાક્ષીરૂપ કે, તૂટ્યાંતીત જાણુજો રે લોલ;  
અવસ્થા ચારથી અળગો તેહ કે, કેવળ અદ્વૈત આણુજો રે લોલ.  
સત્સંગે આત્મ સ્વરૂપ આળખાય કે, નિશ્ચે જાણુજો રે લોલ;  
તે દેહે પ્રલક્ષ પ્રમાણ કે, સાયુજ્યપદ જાણુજો રે લોલ.  
સપ્તમીએ સનાતન કે, કહે ઉપનિષદ એવું રે લોલ;  
સાક્ષાત્ ભાસ્તું જ્ઞાન સ્વરૂપ કે, તનડું તદ્વત તેવું રે લોલ.  
છે સન્નિધાનંદ અદ્વૈત કે, સધળે પૂરણુ રહ્યું રે લોલ;

આકાશવત્ અખંડાનંદ કે, અનુભવ સ્પર્શુ રે લોલ.  
અંશભીયે અદૈતરૂપ કે, કેવળ બ્રહ્મ જાણીયે રે લોલ;  
તે અનુભવે જ્યોત્ષ્ણાયા કે, મર્મ મા આણીયે રે લોલ.  
માંહે ખીન્ને છે એક મર્મ કે, સમજના સારજો રે લોલ;  
આત્મા છે ચિદ્ધન સાક્ષીરૂપ કે, અનુભવે નિરજો રે લોલ.  
નવમીએ નવો જુનો નથાય કે, પૂરાતન પોતે રહ્યો રે લોલ;  
આઘ પુરપ અખંડાનંદ કે, સિદ્ધાંત જાણી લહ્યો રે લોલ.  
ઉપનિષદ અહોનિશ ગાય કે, પૂરાતન પોતે રહ્યો રે લોલ;  
છે અદૈત બ્રહ્મ એક કે, જેમ જલના પાત્રને કહ્યો રે લોલ.  
દશમીએ છે નિર્દોષ કે, અખંડાનંદ કહ્યું રે લોલ;  
ખિંબ પ્રતિખિંબ દષ્ટાંત કે, જે જે ચંદ્રે રહ્યું રે લોલ.  
દીશે ચંદ્ર એક નો અનેક કે, આંતે ચિત્ત ચંદ્ર્યું રે લોલ,  
ખિંબ પ્રતિખિંબથી અજગો ચંદ્ર કે, માયા ગુણ દોગે લહ્યું રે લોલ.  
એકાદશીએ અખંડ મુરતી લાગી કે, જ્યૈતન્ય એક ચંદ્ર રે લોલ;  
ભાસ્કું બ્રહ્મરૂપ ચિદ્ધન કે, આંતે લાગી મર્મ રે લોલ.  
ભાસ્કું બ્રહ્મરૂપ ચિદ્ધન કે, સાક્ષી રૂપ થયું રે લોલ;  
જ્યાં ભેદજ્યે ત્યાં ભરપૂર કે, આત્મા અનુભવ્યું રે લોલ.  
દ્વાદશીએ આત્મ સ્વરૂપ કે, દર્શન આપીયું રે લોલ;  
માઠં જન્મ મરણ મહાદુઃખ કે, દારિદ્ર કાપીયું રે લોલ.  
થયું સચ્ચિદાનંદ સુખ કે, પુણ્ય પ્રકટીયું રે લોલ;  
અંતરમાં વ્યાધો વૈરાગ્ય કે, તે મેં અનુભવ્યું રે લોલ.  
ત્રયોદશીએ તે ધૂન્યમાંલી કે, નિરતર લક્ષ લાગીયો રે લોલ;  
અનુભવીયા નિર્ગુણ બ્રહ્મ કે, સશય જાગીયો રે લોલ.  
નિષ્ઠે થયો તે નિર્ધાર કે, સાચું હું કહું રે લોલ;  
જેણે નથી જાણ્યા નિર્ગુણ બ્રહ્મ કે, તે કાચું ચંદ્ર રે લોલ.  
ચતુર્દશીએ ચૈતન્ય વિણ કે, ઠામ ઠાલો નથી રે લોલ;  
આપી રહ્યા છે વિશ્વમાંલી કે, આત્મારામ કથી રે લોલ.  
આત્મા છે અનુભવધન કે, જીવનમુક્ત જાણતા રે લોલ,  
તેની શાન્ત પુરે છે સાખ કે, વેદ વખાણતા રે લોલ.  
પૂર્ણીમાએ પૂર્ણ બ્રહ્મનો કે, મહિમા છે બણો રે લોલ;  
વાણીએ વર્ણવે વેદ વેદાંત કે, મહીમા તે તણો રે લોલ.  
છે ગુણાતીત ગોવિંદ કે, ગુણ બંડારના રે લોલ;  
તેમાં સગુણ ધરે છે રૂપ કે, કરવા કાળના રે લોલ.  
જ્યાં નથી પો'ચતું વાણી મન કે, (ત્યાંથી) મન વાણી આવતીરે લોલ;



## પદ ૬ ઠું-રાગ ધોળ.

સત્સંગ વિના કરે જગ જગનાદિક ગોદાન રે,  
 સત્સંગ વિના કરે પૃથ્વી પ્રદક્ષિણા તીર્થ સ્નાન રે;  
 સત્સંગ વિના કરે યોગ અષ્ટાંગ સમાધિ ધ્યાન રે,  
 તેથી આત્મ સ્વરૂપ ન ઓળખે રે. સત્સંગ.  
 સત્સંગ વિના વેદ શાસ્ત્ર પુરાણ અદાર રે,  
 સત્સંગ વિના કરે જાપ નિગહાર રે;  
 સત્સંગ વિના તજે રાજ પાટ નિરધાર રે,  
 તેથી અહતા વાધે આતિ ઘણી રે. સત્સંગ.  
 સત્સંગવિના શાસ્ત્ર શ્રવણ કરે ને કરાવે રે,  
 શ્રોતા સમજાવી નિષમ ધરાવે રે;  
 સામ સામો સવાદ કરી, સામાને દરાવે રે,  
 તેણે તે મોક્ષનો મર્મ સમજે નહિ રે. સત્સંગ.  
 નથી જાણતા મૂર્ખ મોક્ષનો મર્મ રે,  
 કરે છે ધર્મ અર્થ માટે શ્રમ રે;  
 નથી કરતા પરમારથ નિષ્કામી કર્મ રે,  
 તેનાં સર્વે સુખ સાધન સત્સંગ વિના રે. સત્સંગ.  
 છે સર્વથી સાધન મોહું સત્સંગ બાઈ રે,  
 કહે છે વેદ ઉપનિષદ ગાઈ રે;  
 દામોદરાશ્રમ ધરો સત્સંગ, આનંદ વધાઈ રે,  
 સદ્ગુરુ શંકરની કૃપા થકી રે. સત્સંગ.

## પદ ૭ મું-રાગ કાલેરો.

મોટાપણું તું મૂંઝી દે જ, તું છોટો થાને બાઈ રે;  
 મોટાપણમાં મહાદુઃખ છે, છે છોટાપણ સુખ દાઈ રે. મોટા.  
 વિદ્યાનો વૈભવ તેનું અભિમાન, વળી દ્રવ્ય સ્ત્રી સુત દારા રે;  
 પ્રતિબદ્ધ કરી તેનું પેટ ભરું છું, ત્યારે સહુકે કે' છે સારા રે. મોટા.  
 વળી રાજ્યાસન માન પડિતાર્હને પૂજ્યતા, તેને અર્ચ આવેછે અંતરમાં રે;  
 નઠાઈનાં દાન નર્કનાં સંગી, તે તું લે છે જમણા કરમાં રે. મોટા.  
 અલ્યા ભણેલો જાણીને ભજે છે સહુકે, તેમ તેમતુજને આવે છે અભિમાન રે;  
 તું પ્રતિબદ્ધ કરી અંતરમાં પ્રસન્ન થાયછે, તારી ગઈ છે શુદ્ધ શુદ્ધ સાન રે. મોટા.  
 તારે મોટો ભે છે શ્રુત્યનો માથે, તેથી તું તન મનમાં નથી ડરતો રે;  
 મોટો જાણીને સવિતા સુત નહિ છોડે, કરશે સક્ષ ચોરાશી અવતાર ધરતો રે. મોટા.  
 અલ્યા તું મેલ પડતી પડિતાર્હ તોરી, તું જોને વેદાંત વિચારી રે;  
 દામોદરાશ્રમ એ છે સિદ્ધાંત સુદ્ધ વેદનું, લે રદીયામાં ધારી રે. મોટા.

## ૫૬ ૮ મું-રાગ કાલેરો.

લક્ષ ચોરાસી અવતાર મધ્યે, મોટો દેહ મનુષ્યનો કા'વે રે;  
 તેમાં મોટો દેહ વિષ્ણુનો, તે વારમવાર નહિ આવે રે. લક્ષ ચોરાસી.  
 તું કર આત્મ વિચાર મુકી દે મમતા, આ અવસર આવ્યો છે સારો રે;  
 તું ભણેલો યજ્ઞને કાં ભૂરોં પડું છુ, લાઈ અખંડ આત્મ સ્વરૂપ વિચારે રે. લક્ષ ચોરાસી.  
 ઉપનિષદનો વિચાર કરતાં, અંતરમાં ઉદે યઈ અનુભવ વાણી રે;  
 ધ્યાતાપણું જઈ ધ્યેયમાં મળીયું, જેમ લવણ પુતળી થાય પાણી રે. લક્ષ ચોરાસી.  
 એવો અદ્વૈત લક્ષ આવ્યો અંતરમાં, ચૈતન્યમાં ચિત્ત પ્રેમું રે;  
 દામોદરાશ્રમ દીસે નહિ જોતાં, લાઘ્યું (આત્મ) સ્વરૂપ આપોપુ ખોલું રે. લક્ષ ચોરાસી.

## ૫૬ ૯ મું-રાગ કાલેરો.

આ સમસ્યા છે સદમ વેદની, સદચર્યો મુજને આપી રે;  
 ત્રિશુલ્લાતીત કીધો તત્ત્વજ્ઞાનમાં, સંચિત ક્રિયાભાણુ કાપી રે. આ સમસ્યા.  
 રહી પ્રારબ્ધની પીડા શરીર સમ્યન્ધી, તેથી ઉપજે છે આધી બ્યાધિરે;  
 તેનો ઉદ્દેગ નથી આવતો અંતરમાં, અખંડ રે' છે સદેજ સમાધી રે. આ સમસ્યા.  
 આ અનુભવ છે અપૂર્વ ભારી, અનુભવ જાણે છે વીરલાયોગી રે;  
 જાણે તે નર જીવનમુક્ત કહાવે, કાં ભોગી કે જોગી રે. આ સમસ્યા.  
 જોગી ભોગી નથી જીવની જાત જોતાં, જેમ છે તેમ સમજીને રહેવું રે;  
 દામોદરાશ્રમ દીસે નહિ જોતાં, એવું સમજીને મૂલ્ય ગ્રહેવું રે. આ સમસ્યા.

## ૫૬ ૧૦ મું-રાગ કાલેરો.

તું મુન્ય તે મુન્ય ન કહાવે, મુન્ય સદા સ્વસ્વરૂપ માં લીન રહેવું રે;  
 વર્ણત કરવું વૃથા બાપણુને, સલ સિદ્ધાંત વચન જ્યારથ કહેવું રે. વાણીનું.  
 અનુભવીયાંનું એ છે મુન્ય, તેના સાક્ષી છે ચારે વેદજ રે;  
 એવા મુનિ નારદ સનકાદિક, તેનો બ્યાસ મુનિ જાણે ભેદજ રે. વાણીનું.  
 વૈષ્ણવી વાણી ભાં ના પોંહચે, ભાં સદા મુરતી લીન રહે રે;  
 ચારે વેદ પડશાસ્ત્રમાં, તેનું નામ મુન્ય કહે છે રે. વાણીનું.  
 ઉત્તમ અધિકારીને ઉપદેશ કરવો, આત્મવિદ્યા વિસ્તારી રે;  
 દામોદરાશ્રમ દેહાતીત રહેવું, પરાપાર વિચારી રે. વાણીનું.

## ૫૬ ૧૧ મું-રાગ કાલેરો.

જન્મ મરણ કાળકર્મનો, પરાપાર ભય નથી લાઈ રે;  
 અભય આનંદ લોકમાં નિવાસ કીધો, અનહદ નોખત બળઈ રે. જન્મ મરણ.  
 દૈવલ્ય ધામ તેનું નામ છે, ત્યાંથી થાય છે અનુભવ વાણી રે;  
 તે વાણી નવ પો'ચે, છે અટપટો ખેલ શુકિત જાણી રે. જન્મ મરણ.

આ ધ્યેય ધાતા તો ઝોરું રજુ, એથી આધો છે અનુભવદેશજ રે;  
 સદગુરુ શંકરની કૃપા યદી, કીધી ત્યાં પ્રવેશ જ રે. જન્મ મરણ,  
 સદગુરુ કૃપાએ આત્મ સ્વરૂપ લાધું, પરાપાર તુર્યાતીત જ રે;

\* \* \* \*

### પદ ૧૨ મું-રાગ રામઝી.

પૂર્વ જન્મનું રે પુન્ય હિંદે થયું, મલીયા સદગુરુ નાથ સંગ; અવણુ મનન નિદિધ્યાસન થઈ, થઈ વાસના અર્ચન. સમાધી સાધન શમી મયાં, ભાખ્યા સધણે રે ધ્વજ; ત્રિવિધિ તાપ સંતાપ લાગે નહિ, દગ્ધ થયાં ત્રિવિધિ કર્મ. અનુભવ સદા અનુભવીયા લહે, સદા રહે છે રે મન; તે દેહે વિદેહી જાણવો, પરાપાર સ્મરતી રમ્ય. એવા જન્મમાં જીવન મુક્ત જોગીયા, તેનો ધન્ય ધન્ય અવતાર; દામોદરાશ્રમને શુરુ કૃપા થઈ, આપી દૈવ્ય પદી સાર.	પૂર્વ. પૂર્વ. પૂર્વ. પૂર્વ. પૂર્વ.
---	--

### પદ ૧૩ મું-રાગ પ્રભાતિ.

મોહ નિદ્રા મન થઈને મુતા છે પ્રાણી રે, ઐધ થયા સ્ત્રીને સગે, અવિદ્યાએ આંખ છેરાંપી રે. તારે દારણુ દુઃખ મૃત્યુંનું માથે, તેનું જૂથી ગયો છું બાઈ રે; તારુ જોગન જાશે જરા આવશે, મૃત્યું લેશે સાહી રે. માટે તજ નિપયાનંદ. સુખ, તેમાં દુઃખ ધણું છે રે; તુંજોને અંતરમાં વિચારી રે, ચોરસી ફરતાં શી ગતિ યાશે તારીરે. અંડ જરાયુ હિંદુભિજ સ્વેદજ, તેમાં અવતરવું ને મરવું રે; મહા દુઃખ છે તેને સુખ માનીને, ફોફટ સંસારમાં ફરવું રે. સંસાર તણ્યે સત્સગ કરવો, સન્માર્ગ અનુસરીયે રે; દામોદરાશ્રમ સદગુરુ કૃપાયે. સખે લવસાગર તરીયે રે.	મોહ. મોહ. મોહ. મોહ.
---	------------------------------

વિશ્વ તેજસ તે પ્રાણ તે તું નથી, કાર્ય કારણ વિચારી જોતાં;  
હું હું કરું છું નિશ્ચે તું તું નથી, હું પદ તજે તું હરિ રૂપણું પરાપાર ચિત પ્રોતાં.  
તું છું ચિદધન આત્મા સાક્ષી સર્વ તત્વનો, તું જોની અનુભવી અંતરમાં સ્વરૂપ તારું;  
દામોદરાશ્રમે અભેપદ અનુભવું, તૂર્ણાંતીત કેવલ્ય ધામ ન્યારું

### પદ ૧૫ મું-રાગ કાશી.

હે અસાની અંધ, એક ઘડી ગોવિંદના શુભ ના ગાયો;  
વનીતા વિષયાનંદ કરી, નિરંતર તું દુષ્ટ કામે ધાયો. ટેક.

ધન દારા સુત સહોદર નથી તારું, મોહ પામી કહ્યું મારું મારું;  
અધ્યપ સુખ માટે પ્રભુ કાં વિસારું; રે અસાની૦

મારું મારું કરતાં તું મરી જઈશ, કુટુંબનો ભાર ફોકટ વહીશ;  
તારી સત્સંગ વિના સુધ શુધ ગઈશ; રે અસાની૦

સુધ ગઈને સુકૃત નવ છીડું, નિમીષ માત્ર હરિનું નામ નવ લીધું;  
જનની ભારે મારી કાર્ય ન સીધું; રે અસાની૦

તને ધણું ધણું શું કહું વળી રે વળી, ગયુ જોળન જરા ને આવી પલી;  
તૃષ્ણા વિષયોમાંથી નારે તારી મતિય ટળી; રે અસાની૦

તૃષ્ણા અધર્મ તજ્યો અભાગી, મુકી મોહ નિદ્રા જોને જાગી;  
કર સતસંગ તૃષ્ણાને લાગી; રે અસાની૦

સોલ તૃષ્ણા તજી સતસંગ કરીએ, સનાતન ધર્મને અનુસરીએ;  
દામોદરાશ્રમ કહે ભવસાગર તરીએ; રે અસાની૦

### પદ ૧૬ મું.

કહું છું પોકારી, અનુભવ અભેપદ આવો તેને આપું;  
અજ અમર કરી, જન્મ મરણના સંશય સર્વે કાપું. ટેક.

પ્રથમ સમદમાદિક સાધન કરવું, અખંડ આત્મ સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરવું;  
હૈ થાય અનુભવ ટોચે અવતરવું મરવું; કહું૦

તારું દુઃખ દારિદ્ર ત્રિ(વિનુ)ધિ નાદો ટોચે, જાણ રોમે રોમે પરજોલે;  
અંતરથી વાસનાનું મૂળ ગળે; કહું૦

જીવ કહ્યું માનીશ તો, કાર્ય થશે તારું. નિજાનંદ સુખ નથી તું જઈ ન્યારું;  
તું તજ જીવ ભાવ કે નિજાનંદ સુખ મારું; કહું૦

નિજાનંદ રૂપ નિશ્ચે રાખ અખંડ મનમાં, વિષય તૃષ્ણા નહિ વ્યાપે તનમાં;  
તારું ચિત્ત મૂળી જશે ચૈતન્યધનમાં; કહું૦

અમો અનુભવ જ્ઞાન અત્રત પીધુ છે, દુર્લભ મરજીવા થઈને લીધુ છે;  
ગુર કૃપાએ દામોદરાશ્રમનું કાર્ય સીધું છે; કહું૦

## પદ ૧૭ મું—રાગ દેશી.

આત્મા છે આનંદધન રસ રૂપ, તેનો નિષ્કે કહું છું નિરધાર કરી;

છે અકળ સ્વરૂપ એનું, નથી નપુંસક ન નર નારી. ટેક.

આકાશ સરખો ન કહેવાય એને, શબ્દ શુણ્ણ વાણી વળગ્યા છે જોને,  
અનીરવચનીય ઉપનિષદ કે' છે તેને; આત્મા૦

આત્માને શબ્દાતીત શાસ્ત્રમાં સિદ્ધાંત કહ્યો, જુઓ અંતરમાં રામ રામ વ્યાપી રહ્યો;  
અદ્વૈતાનંદ ધૃશ્વર મટી જીવ થયો; આત્મા૦

આત્મા સ્વરૂપ પચબૂતમાં રહ્યું છે વ્યાપી, રે' છે શુણ્ણાતીત ત્રિશુણ્ણી માયાને સત્તા આપી;  
તે માયાએ પીંડ બ્રહ્માંડ રચના થાપી; આત્મા૦

જુઓ અનુભવીયા અંતરમાં વિચારી, આત્મ સ્વરૂપમાં પિંડ બ્રહ્માંડ રચના સારી;  
તે છે નિર્લેપ ને નિર્વિકારી; આત્મા૦

આત્મ સ્વરૂપ અખંડાનંદ ઉપનિષદમાં કહ્યું, તેનું દામોદરાશ્રમને દર્શન થયું;  
શુરુ કૃપાએ ઉપનિષદનું સિદ્ધાંત લખ્યું; આત્મા૦

## પદ ૧૮ મું.

જુઓ રુદીયા કમળ મધ્યે, આત્મારામ રહ્યા કલ્પોત્સવ કરી;

અનુભવ ધન સ્વરૂપ છે એનું, સાક્ષાત્ જુઓ અંતરમાં ધ્યાન ધરી. ટેક.

આત્માને નથી રૂપ રંગ શુણ્ણ ચરીત્ર નામ, નથી નિહો પીળો રક્ત ઉન્નવળ સામ;  
છે અનુભવરૂપ કૈવલ્ય ધામ; રુદીયા.

મુજપર સદ્ગુરુની યર્ષા છે દયા, આત્માસાક્ષીરૂપે તૂપાંતીત લલ્યા;  
આત્મ સ્વરૂપ અનુભવતાં ત્રિવિધિ તાપ ગયા; રુદીયા.

આત્મ સ્વરૂપ જાણે તે જીવ ભાવ તજે ગ્રાણી, તે નરને ઉદે થાય અનુભવ વાણી;  
એવું કે' છે વેદ શાસ્ત્રમાં વખાણી; રુદીયા.

આત્મારામ ગગન ગુફામાં વિરાજે, ત્યાં અનહદ નાદ નિરંતર ગાજે;  
ત્યાં તામ મૃદંગ ભેરી વાજી વાજે; રુદીયા.

અખંડ સંભળાય છે અંતરમાં અનહદ નાદ, તેનો અનુભવીયા પુરુષ જાણે છે સ્વાદ;  
તે નર ન લોપે શાસ્ત્રની મરજાદ; રુદીયા.

તે નંરના ઉત્તમ આચરણુ વેદ ધર્મ શાસ્ત્રવિધ તેની સેવા કરે નવ નિધ અષ્ટમાસિદ્ધ;  
એવા અનુભવીયા શુરુ હમને મલીયા, કૃપા કીધ; રુદીયા.

અદ્વૈતાનંદ રવિ ઉદેયેથી અંતરમાં જોયું જાગી, અનુભવ પ્રકાશ અનહદ નોખત વાગી;  
દામોદરાશ્રમ બ્રહ્માનંદ ભાર્યું, ભેદાભેદ બ્રાન્તિ જાગી; રુદીયા.

## પદ ૧૯ મું—રાગ દેશી.

દેહ દેવળ મધ્યે, આત્મા દેવ વિરાજે તેનું તમે દર્શન કરો;

ત્રેમસુ પૂજન કરી, એ છે આઘ પુરુષનું ધ્યાન ધરો. ટેક.

હરિહર ધ્યાન ધરે છે એનું, ઈશ્વરી માયામાં ચૈતન્ય છે એનું;

ત્રિલોકમાં તત્ત્વ વ્યાપી રહ્યું એનું;

દેહ.

આત્મા છે અદૈતાનંદમી ધ્યેય ધાતા, કહું છું વેદસાત્ત્વમાં વિખ્યાતા;

છે સ્થીર પૂરણ નથી આવતા ને જાતા;

દેહ.

આત્માને અવસ્થા રહિત ઉપનિષદ ગાવે, છે સાક્ષી સ્વરૂપ તૂટાંતીત કા'વે,

આત્મા દિવ્ય ચક્ષુએ નિરખવામાં આવે;

દેહ.

પિંડ બ્રહ્માંડમાં પરાક્રમ છે આત્માતાણું, એને શું શુ વર્ણન કરી કહું ધણું રે ધણું;

આત્મા વિના ઠાયો ઠામ નથી એકે આણું;

દેહ."

આત્મા છે નિર્ગુણ તેના લક્ષ છે નિગમને, તે પ્રમાણે અનુભવ થયો છે અમને;

આત્મા છે દૈવદય સ્વરૂપ કહું છું તમને;

દેહ.

અમો છિયે દૈવદંષ્ટપદના નિવાસી, રહીયે છિયે આઠે પો'ર અનુભવ ઉદાસી;

આત્મ સ્વરૂપ જોયું અર્થઝાનદ અવિનાશી;

દેહ.

આત્માને નથી જન્મ મરણ દુઃખ ગેગ જરા, નથી દેહ, છે વિદેહ, રે' છે પરાપરથકી પરા;

દામોદરાશ્રમ દેખ્યા આત્મસ્વરૂપ, અનુભવ ભડાર ભયાં;

દેહ.

### ૫૬ ૨૦ મું-રાગ દશી.

તન વાડીમાં છે મન વેલી, તેનાં સકલ્પ વિકલ્પ પુધ્ધ થયાં,

તેમાં વાસના છે વિધ વિધની,

તન. ૨૬.

વાડીને પાળે છે મોહરૂપી મહોન્મત માણી, તેણે વિષયરૂપી જળ પાઈને મન વેલી પાળી;

વેલી વિરતાર થઈ બહુ માયા જંગમથી;

તન.

અજ્ઞાનપત્ર છવાયાં છે બહુ ઘોર ગમીર, તેમાં શુરુ ગમ વિના શુચાર્ધ પડ્યા છે મોટા વીર;

શુદ્ધ વિચારે કરી વેલી અજગી રાખો મનમાં ધીર;

તન.

છે મનોમય સકલ્પ સૃષ્ટી ચૌદ લોકની માયા, ભુખ્યા વિચાર કરી કરી પડિત ડાહ્યા;

તજો અભિમાનયું ગ્રંથજગમાં શુચાયા;

તન

પડિતાર્ધનું અભિમાન કરો છો ઈશ્વર બૂલી, કર રમરણ ઈશ્વરનું કા' તુંડી કુલી,

હરિ રમરણ વિના જાઈશ કુલી;

તન.

મનવેલી માયા જળ કરો અજગી, શું લોભ માયામાં રહ્યા છૌ વજગી;

તારી શુદ્ધિ રવિતાપે રહી સજગી;

તન.

તુ તજ તૃષ્ણાશ્રવણ કર નિગમ વાણી, શીતલ યાશે શુદ્ધિ સમશે ત્રિવિધિ તાપણી;

સદ્ગુરના સત્સંગ થકી પવિત્ર યાય પતીત પ્રાણી;

તન.

શિક્ષા સદ્ગુરુ શાસ્ત્રની હૃદયે ધરીયે, શુદ્ધ વિચારે વાસના વેલી અજગાં કરીએ,

દામોદરાશ્રમ તત્ વચનને અનુસરીએ;

તન.

## પદ ૨૧ મું-રાગ દેશી.

આનંદભુવનમાં અખંડ રહીયે નિવાસ કરી;

પિંડ બ્રહ્માણ્ડમાં પૂરણ દેખીયે અદ્વૈતાનંદ હરી.

૨૬.

પૂરણ પુરયોત્તમ પિંડ બ્રહ્માંડમાં વ્યાપી રહ્યા, અકળ અવિનાશી લક્ષ્યાર્થ અનુભવથી લક્ષ્યા;  
મુને સત્સંગ કરતાં ગુરુની થઈ દે દયા; આનંદ.

સદગુરુએ સદગ સાહે કરી મારી, લવસાગરમાંથી લીધા કુખતાં ઉગારી;  
એ છે નિર્મળ મન નિરવિકારી; આનંદ.

નિરંતર લક્ષ નિગ્મનંદમાં રેહ છે, વિજ્ઞાનવાણી પરાપારનો ઉત્તર દેહ છે;  
અંતરમાં પુરયોત્તમ દર્શન દે છે; આનંદ.

પુરયોત્તમમું પ્રીત થઈ લીન મન વાણી, જેમ લવણ જળમાં ગળીને થાય પાણી;  
તેમ હું રહ્યું છે આત્મ સ્વરૂપ જ્યાર્ય જાણી; આનંદ.

જ્યાર્ય ઉદ્દેશયો, બ્રહ્મામિ વાસના બીજબીણીયુ, ઉત્પત્ત્યો અનુભવસાગર બ્રહ્મમાં રસ મંદીયું;  
મારું જન્મ મરણ જરા કુખ ટલીયું; આનંદ.

એવું બ્રહ્માનંદ સુખ ભોગવે અનુભવીયા જેગી, એ સુખનો અનુભવ ના તે વિજેગી,  
તેનર નિરંતરજરા મરણજન્મ કુખના રોગી; આનંદ.

બ્રહ્મવેત્તા પુરુષને સાક્ષાત્ બ્રહ્મરૂપ જાણો, કહું છું જ્યાર્ય એ અનુભવમાં આણો;  
દામોદરાશ્રમ સુખરૂપ સદાસામ્યજ્યપદી માણો; આનંદ.

## પદ ૨૨ મું.

સનાતન શિવનું ધ્યાન ધરતાં, અજ્ઞાન અંતરમાંથી ગયું;  
તૂર્પાતીત પરાપાર પરબ્રહ્મ, દૈવસ્વપદનું જ્ઞાન થયું.  
હું નહિ, તું નહિ, તે નહિ, લાં તો સાક્ષાત્કાર છે શ્રીહરિ;  
સાક્ષીરૂપે સર્વમાંહિ, જુઓ અનુભવ વિચાર કરી.  
અનુભવવિચાર એવો છે ભાર્ય, મારું અખંડ અનુભવમાં મન મળ્યું,  
આત્મ સ્વરૂપ એક રસ જેતાં, ધ્યે ધ્યાતા નિપુટી દ્વૈત ટળ્યું.  
દ્વૈત અદ્વૈતનો લક્ષ કરે તે, સાક્ષી શુદ્ધ અદ્વૈત ખરું;  
સદગુરુ કૃપાએ સ્વસ્વરૂપ લાધ્યુ, દ્વૈતનું આગ્યું લવરુ.  
શુદ્ધ સ્વરૂપ લાધ્યું સંશય ભાગ્યો, મને અદ્વૈતાનંદ અનુભવ થયો;  
ભાસ્ત્યું બ્રહ્મસનાતન સ્વરૂપ, બીજે નથી આગ્યો ને નથી ગયાં.  
છે જ્ઞાન ધન એક રસ પુરણ, ચરાચર ચૈતન્ય રૂપે જાણિયું;  
છે સૂત્રમણિ એક આત્મા, એ દૃષ્ટાંત ઉરમાં આણિયું.  
પય મધ્યે જેમ સરખી રે' છે, જેમ સુગંધ પુષ્પમાંહે ભરી;  
તેમ શરીર મધ્યે રે' છે આત્મા, તમે જુઓ અનુભવ ચક્ષુ કરી.  
આત્મા અનુભવનેત્રે આવે, જાળખી લો પ્રમાણ હરિ;

તેને દેહ અધ્યાત્મી નથી દેખતા, અંત્રાન ચર્મ ચક્ષુએ કરી.  
અગમ અગોચર ઉપનિષદ કે' છે, સ્વરૂપ જોવા ગુરુને જનું;  
શિવ રૂપ યદિ શિવ મૂર્તિનું, ધ્યાન અંતરમાં આણવું.  
સ્વતંત્ર શિવજી વ્યાપી રહ્યા છે, નથી જીવ નિશ્ચે જાણજો;  
દામોદરાશ્રમ અણુજનું આરોપણ, અદ્વૈત શિવ અનુભવ આણુજો.

૫૬ ૨૩ શું.

મારે શિવ શિવ એવું સ્મરણ અંતરમાં, નિરંતર ધૂત લાગી રહી;  
સદાશિવને ભાવે લજતાં, જીવનો નિશ્ચય શિવ થાય સહી.  
શિવરૂપ થાય શ્રી ગુરુ કૃપાએ, ગુરુ ને શિવ કાંઈ ભિન્ન નથી;  
(માટે) ગુરુ શ્રી ને શિવરૂપ જાણવા, એ સિદ્ધાંત હું કહું છું કથી.  
સિદ્ધાંતનું સિદ્ધાંત જાણજો, શિવને સદ્ગુરુ એક સ્વરૂપ;  
તેમ જીવ શિવ એક રૂપ છે, જેમ પપ મધ્યે છે તુપ.  
તેની પ્રકારે તદ્વત્ તેના, હરિજનના હૃદયે રહ્યા હરિ;  
સત્સંગે શાસ્ત્રાર્થ સ્વરૂપ લાધ્યું, શુદ્ધ વિચાર અનુભવે કરી.  
અષ્ટાંગ જોગ સાધન કર્યું નથી ધ્યાને સ્વસ્વરૂપ દર્શન;  
નિરંતર ધૂત ઉઠે નાદની, તે સાંભળીને રહું છું પ્રસન્ન.  
એક અપૂર્વ વસ્તુ અંતરમાં, સાક્ષાત્ જ્યોતિ પ્રણવ;  
દિવ્ય ચક્ષુ હોય તે નર દેખી, એને વિજ્ઞાને થાયે વરણવ.  
નાદનું સુખ અંતરમાં હવું, નિરંતર સંભળાય નાદની ધૂની;  
અનંત વસ્તુ દીડી અંતરમાં, તેનો મર્મ સમજીને રહું છું મનિ.  
મુનિ રહું છું મર્મ સમજીને, અખંડ અનુભવ આનંદ ગાન;  
દામોદરાશ્રમને લક્ષ લાગ્યો, સદ્ગુરુનું ધરતાં ધ્યાન.

૫૬ ૨૪ શું.

લક્ષ લાગ્યો ને સંશય લાગ્યો, સહજ સમાધીનું સુખ ઉપન્યું;  
દિવ્ય ચક્ષુએ દર્શન થાય છે, અદ્વૈત આત્મ સ્વરૂપનું.  
સુરતી લીન યદિ આત્મસ્વરૂપમાં, મનના સંકલ્પ ગયા સમી;  
અવણુ મનન નિદિધ્યાસ કરતાં, પરાપાર સૂરતી ત્યાં રમી.  
સદ્ગુરુ શાસ્ત્રનો સત્સંગ કરતાં, જ્ઞાન વસ્તુ અંતરમાંથી જડી;  
અનુભવ જ્ઞાન ઉદે થયું ત્યારે, અનહદ નોખત ગડગડી.  
અનહદ નાદ અવણુ કરતાં, પ્રેમ અનુભવ આગ્યો અંગમાં;  
લીન થયું મન ન વાસના, રહું છું અનુભવના રંગમાં.  
આઠ પહોર દિવસ ને રજની, રહું છું પ્રસન્ન ચિત્ત પ્રેમ મગનમાં;  
સહજ સમાધીમાં સ્વરૂપ લાધ્યું, જ્ઞાનધન(ના) મગનમાં.



ત્યાં લીન થયું ચિત્ત લક્ષ લાગ્યો, તૂર્યાનિત દૈવત્વધામમાં;  
દામોદરાશ્રમનો નિવાસ નિરંતર, અનુભવધન આત્મારામમાં.

પદ ૨૫ અં.

આત્મા આનંદ ઉદે થયો, અને જાતિ જાણી જીવની;  
પૂર્વ જન્મના પુન્ય થકી, કૃપા દષ્ટિ થઈ સદાશિવની.  
શિવ અર્ખાંડાનંદ પૂરણુ પ્રહ્લ છે, તેનો મહિમા અપરંઅપાર;  
આ વિશ્વ રહ્યું છે શિવને આધારે, સદાશિવ નિર્ગુણુ નિરાધાર.  
શિવ છે નિરાધાર નિર્ગુણુ ચૈતન્ય, પિંડ પ્રહ્લાંડમાં વ્યાપી રહ્યા;  
દષ્ટિ અગોચર ધ્યેય ધાતાથી અગમા, ઉપનિષદમાં એવા કહ્યા.  
શ્રુતિ સ્મૃતિ શિવને ગાય છે, અનીરવચનીય એવું કરી;  
આત્મા સ્વરૂપે અતરમાં રહ્યા, લુપ્તો અનુભવ નેત્ર ઉર ધરી.  
અનુભવ વિચાર ઉદે થવાનો, દૃઢ વિશ્વાસ શાસ્ત્ર સદ્ગુરુ તણો;  
નિત્યાનિત્ય વિચાર કરતાં, અનુભવ વાધે અતિ ધણો.  
એવું ઉત્તમ સાધન આદર કરીને, ક્રીધાં સર્વે શુદ્ધ વિચારથી;  
અશ્રુત આત્મ સ્વરૂપને ઓળખ્યું, આવે વિજ્ઞાન વાણી પરાપારથી.  
પૂર્વનું પુન્ય ઉદય થયું, અને કૃપા દષ્ટિ થઈ શિવની;  
દામોદરાશ્રમ શુદ્ધ વિચાર કરતાં, જાતિ જાણી આ જીવની.

# ત્રેમાનંદ લટ. માર્કેણ્ડેય પુરાણ.\*

કલ્પ ૧ કું.†

રાગ કેદારો.

શુદ્ધી—પૃષ્ઠ ૬૫ મેં ખાનદેશભાષી મળેલી ૩  
સાળ સ. ૧૮૯૮ થી ૧૯૦૩ ની લખી છે, પણ તે  
સવત ૧૯૨૭ માં લખાયેલી છે.

હરિકથામૃત ત્રેમે પ્રાણીને, લખએ રોય લાહવો.  
પુગણી નહિ પણ પુરાણી કેરેતા, લાખો લોકો આવે,  
ખરું કરુ જન જોલ્યુ જાણે, હરિભક્તિ કરું ભાવે.  
શિવપુરાણ સમર્થ કરે રવિ, વાચુ વસ કેહ તર્ણુ:  
અગાધ ગતિ એવી નવ મારી, ક્યાં પાહણો ક્યા પર્ણ. ૬

\* આ પુરાણ વરોદશના પ્રાચીન કાવ્યમાળાના ૧૬ માંથી ૨૦ માં સુધીના અકમા છપાયુ  
મીઠ એમ પ્રત સવત ૧૮૯૮ થી તે ૧૮૦૩ સુધીમાં, સ્વામિ બોધલાલે બોધવાનન હાથે  
ભાષ્યની નવાપરા ખાનદેશી મળી છે જન્ને પ્રતમાં કહી કહી પાડાતર છે નવાપરાની પ્રત  
મે મુખ્ય રાખી છે ને પ્રાચીન કાવ્યમાળાના પાડાતર આપ્યા છે.

† પ્રાચીન કા મા ના અક ૧૬ માં, પ્રારબ્ધમા અપ્યેષ્ઠ આપ્યો છે—

અચતુર્વદનો વ્રહ્માદિવાહુરપરોહરિ ॥ અમાલલોચન શમુર્ભગનાનવાદાવણઃ ॥ ૧ ॥

૨ પાડાતર—મતિ. ૧ લાડકા ૬ પાદક

માર્કેડેય કયદાં ને કયાં હું જન મતિમંદ;	
હિદ્રિત મતિ નીકામાં બેસું, નહિ જાણું વૃત્ત(નિ)ઠંદ.	૧૦
માર્કેડેયનિધિ કયમ કરી તરશું, તવ ગુરવર કેહ આમ;	
વ્યાસ નારાયણ હૃદયે રાખો, યારો પૂરણ કામ.	૮
ગુરુ કેહ ગર્વ ગુમાવી દેજો, તણ હુંપદનું નામ;	
એમ કરયે તો પાર ઉતરશે, અગટી નૂતન દામ.	૯
ગુરુ કેહ મણુનાયક છે લેખક, વ્યાસતણી કવિતાના;	
કૃષ્ણકૃપામનપર કૃપાળ છે, ગુણગાતા સવિતાના.	૧૦
કશું શુદ્ધિ શુદ્ધિ સાથે આવે, તવ મેં જાણ્યું મગશે;	
ધારી ધ્યાને કીર્તન આરંભું, અધના ઝોધ જ બળશે.	૧૧
કેહ સરસ્વતી તો સાહે આવે, બાદરાયણ ન્યાં બોલે;	
મતિ નિર્ભળ તે મારી કરશે, તરુણી સ્વારથ તોલે.	૧૨
તેનીશ કાટી સહસ્ર ઇંકવાશી, આવે વ્યાસની પાસે;	
શેષ મહેશ રમેશ સમેતે, આવે ગુણગણ આશે.	૧૩
ગિરિગપતિ ને દાનવ માનવ, વ્યાસની પાસે બેસાં;	
એક કૃપાથી કારજ યારો, તેથી મમ મન લુભ્યા.	૧૪
પુરાણી કેહ છે માકૂત કરતાં, સર્વે તું પર રુઢે;	
સંસ્કૃતનું માકૂત કરી કેહતાં, પુરાણીને પ્રભુ નૃદે.	૧૫
પંચવાયકા પુરાણી કેહતા, કદી ખોટી નવ યારો;	
પંચસમાન પરમેશ્વરના ગુણ, ગાતાં મન મકલાશે.	૧૬
એવું તેવું મનમાં સમજ, હરિના ગુણ અભિ ગાયું;	
આખડી પડતાં બીડી બીડી, વારે વારે ધાયું.	૧૭
ઈમ કરતાં જો મરણ ગર્તમાં, પડ્યા તો સુખી ધાયું;	
વેલાક પોથીનાં પોથીમાં ધરી, પુરાણી પેઠ ન જાણ્યું.	૧૮
વાદ વિવાદ વાહલો નહિ વિકુલ, તેથી હારું સહુથી;	
માર્કેડેય પુરાણ જાણું છું, હારી રેહવું બહુથી.	૧૯
નમું પુરાણી નમું વ્યાસજી, નમું વેદાંતી બાવા;	
સર્વાચાર્યપ વિનતિ મારી, ઉર ધરી ઘો ગુણગાવા.	૨૦
પાર્વતી પતિ પરમેશ્વર પૂરો, આશા હું ધરું મનમાં;	
બ્રહ્મા સાવિત્રી સમ જાણો, તોલ વધારી મનમાં.	૨૧
રક્તિમણીરમણ રુક્મિણી સ્વામી, આશા પૂરો ઝેમે;	
સર્વને સાષાંગ કરી હું, કથા કથું જેમ લેમે.	૨૨
મારે આધાર તું ત્રિકમનો, જ્યમ લમ પાર ઉતારો;	
કાવિદજ્જન કવિતા નથી કરતો, હરિગુણગણ લવારો.	૨૩

વસણ.

છે હરિગુણગણ લવારો મારો, સારો અર્થ સમારો રે;  
માર્કડેયપુરાણ નિધિથી, તારો પાર ઉતારો રે.

૨૪

કંઠવું ૨ જી.

રાગ ધનાશ્રી.

સર્વઆપી જે સર્વેશ્વર જી, સર્વ નરોત્તમ જે શ્રીનર જી;  
સર્વ દેવીમાં શ્રીસરસ્વતી જી, સર્વ મુનિમાં વ્યાસ મહામતિ જી

ઠાળ

મહામતિ શ્રીવેદવ્યાસને, નમસ્કાર કરી લાવે;  
કસ્યાણુ યાવા સર્વજનું, રચું ગ્રંથ નિધિ કાઢવે.  
મહામુનિ મહા તેજસ્વી, વ્યાસ શિષ્ય જૈમિનિ નામ;  
સમ્યક્ તપસ્વી વેદાધ્યયની, મુનિ માર્કડેય મહાકામ.  
તેને આશ્રમ જઈને મળિયા, વામ્યા\* પયનું કુઞ્ઞ;  
ત્યાર પછે તે પૂજવા લાગ્યા, મુનિ ઉપગમે મુખ.  
વ્યાસ મુનિએ લખિયું મોટું, ભારત પૂરણ કામ;  
જે કપટાદિક દોષ રહિત છે, આગમ અનુસ્તૂત સ્થામ.  
જાતિ શુદ્ધિએ યુક્ત મનોહર, સમ્યક્ શબ્દે મોહો;  
પૂર્વપક્ષ સિદ્ધાંત સમુક્તિક, સ્થાપન માપન મોહો.  
એનું મહાભારત આખ્યાન કે, ઇતિહાસ કેહ છે કોય;  
તે ભારત કેવું તે કેહવા, સરસ્વતી સ્મર્ય ન હોય.  
તદપિ મતિ અનુસારે ભાણું, મુણીએ ઋષિવર આજ,  
સુરમાં શૌરિ દ્વિપદ નરમાં દ્વિજ, શ્રેષ્ઠ મનાય મહાગજ.  
સર્વસ્વ અલકારમાં જ્યમ, ચૂડામણિ શ્રેષ્ઠ મનાય;  
આયુધમાંય જ્યમ વજ્ર અતૌકિક, ધર્ત્રીમાં મન મણિય.  
તે વિધિએ સહુ શાસ્ત્ર વિગે મુનિ, મહાભારત છે મોટું;  
શું શું એમાં સમાયું મુનિવર, કયમ કેહવું છત છોટું.  
ભારતમાં ભરિયાં છે માનો, ધર્મ અર્થ કામ તે મોક્ષ,  
પરસ્પર દોષ ઉપગમે એવા, વણ્યાં રહી પરોક્ષ.  
છેડે દુળ આશિના કારણ, લિન્ન લિન્ન મુનિ વરણ્યાં,  
ગોક મોહ દાખવિયા જ્યાં ત્યાં, કે રાંડ્યા કે પરણ્યાં.

ત્રેષ્ઠ ધર્મશાસ્ત્ર પણ ભારત, હિરુષ્ઠ અર્થશાસ્ત્ર પણ તેહ;	
સર્વ શિરોમણિ કામશાસ્ત્ર તે, મોક્ષશાસ્ત્ર પણ એહ.	૧૩
ચાર વેદ ચતુરાનન ભારત, ચતુર આશ્રમ સ્થિતિ સાધન;	
મહામતિ વ્યાસ મુનિએ ભાખ્યું; ભારત મોહનું મારણ.	૧૪
વળી રચના તેની કરીછે કૃત્વિ, મુણિયે માહ મુનિદેવ;	
એકમેકમાં વિરોધ ન આવે, સાચી સાધિ સેવ.	૧૫
વેદરૂપી હિમાલય પર્વત તે, માહિથી વહેતો;	
વ્યાસ વાક્ય વારી પ્રવાહે, જે કુતર્ક વૃક્ષ ન ગ્રહેતો.	૧૬
તે પ્રવાહ ન્યમ રજ લઈ જતાં, પૃથ્વી નિર્મળ કરતો;	
તેમ વ્યાસ વાક્યે નિર્મળતા, નિર્દોષ સ્વાર્થમાં સરતો.	૧૭
વ્યાસ રચિત ભારત તે જાણે, વારિકુદ* છે મોટે;	
કથારૂપ અગાધ દરિયા, ભરિયા નહિ જ્યાં ટોટે.	૧૮
આખ્યાનો અરવિંદ અનુપમ, ખીસ્વાં ખાતે હીસે;	
કર્કશ રાખ્દ મન આનંદ પામી, અવ્યક્ત મરાળ મન હીસે.	૧૯
વેદેતથીથી વિસ્તૃત કહિયે, ભારત, આરતવાળું;	
તે ભારત રસ યથાર્થ ગ્રેહવા, આવ્યો દુઃખ પ્રજનળ.	૨૦
ગુરુ પાસે મેં ઘણું વિચાર્યું, તવ સંશય મટી જાતા;	
અત્યંત ઉપનું મનમાં એતું, તે ટાળો પ્રખ્યાતા.	૨૧
સંશય ટાળક નિકટ ન ગુરુવર, માટે તમને પૂછું;	
વેદવ્યાસનો મતિહીન માનો, જૈમિનિ શિષ્ય હું છું.	૨૨

વસણ.

જૈમિનિ શિષ્ય હું છું સ્વામી, કૃષ્ણું દૈવાયન કરણાળ રે;  
પ્રેમાનંદ ઉપાસક જેનો, કરો કૃપા દેવ દયાળ રે.

૨૩

—પ્રશ્નપત્ર—

કંકરું ૩. જુ.

રાગ ગાડી.

માર્કંડેય મુનિ મહારાજ, આજ સિદ્ધ કરો મમ કાજ;  
ચાર સંદેહ ભારતમાંય, મૂઢમતિથી પ્રગટ્યા ન્યાય.  
તેં નિવારો મુનિ દેવ, સ્વામી સાધું હું સમ્યક સેવ;  
પ્રથમ સંશય ભાખું જૂર, તેહ ટાળો મનસાપૂર.  
જગદુપજિ પાસન નાશ, કરતા કૃષ્ણ મહાપ્રકાશ;  
છે ત્રિગુણથી વેગળા મોટે, નિર્યણ નામ જપું શિર સાટે.

એવા અનંત અવિચળ સ્વામી, કયમં નર દેહ ધર્યો ગુણગ્રામી ?	
શ્રીજ્ઞે સશય મોટો મનમાં, મુનિ તાપ કરે આ તનમાં.	૪
દુપદ્વતનયા દ્રોપદી જેહ, પચસ્વામીને સમર્પી દેહ;	
એક પનિવાળી સતી મોહે, શાયી પચ મુનિ મન મોહે !	૫
ત્રીજ્ઞે સશય મારી ચિત્તિમાં, જૂને લણતાં વ્યાસ ન નીતિમાં;	
જે હળાયુધ હળધર શેષ, હારે જેથી મોટો મહેશ.	૬
તેને બ્રહ્મહત્યા જે વળગી, તે નિષ્કૃતીથી થઈ જે અળગી ?	
ચોથો સદેહ મુજને મોટો, કરો મહા મુનિ તે મોટો.	૭
પચ કૃષ્ણના સુત સમોતા, શિર પંચ પાંડવ જેવા પિતાં;	
તે હવા કેઈ પેર દેહથી જુજ્યા, કેમ અનાયની પેરે મુખ્યા ?	૮
એનું કહો મુનિ કારણ, હે અધ્યાધતણ તારણ;	
તમો દુર્બુદ્ધિને આપો જ્ઞાન, મારી શકા દાળો ભગવાન.	૯
સુણી જૈમિનિ કરી વાણી, તેની શકાને ધણી વખાણી;	
પછે જોલ્યા મુનિવર ત્યારે, વદતાં દોષ અટ્ટાદરા નિવારે.	૧૦
કયો દોષ રહિત ભાષણ આરંભ, તળ્યા કામ કોષ અને મહાદંભ;	
માર્કંડેય કેહ મુનિસત્તમ, તમે વ્યાસ શિષ્ય મહાઉત્તમ.	૧૧
અધુના સમય થયો કર્મ કરવા, ધર્મ ક્રિયાનું ધારણ ધગવા;	
વિસ્તૃત ભાષણ કરી નવ શકું, સંખ્યાપાસનથી નવ અટકું.	૧૨
તારા પ્રશ્નના ઉત્તર કરે કોણ, તે હું દેખાડી દઉં જોણ,	
તેને મળો જઈ મહામુન્ય, યારો દર્શનથી પ્રૌઢ પુણ્ય.	૧૩

વસણ.

પુણ્ય યારો પાપ જશે, સુણો જૈમિનિ વાણ રે;	
ત્રેમાનંદ પુરાણી બાવા, કથે પ્રાકૃતમાં પુરાણ રે.	૧૪

કડવું ૪ થું.

રાગ કેદારો.

માર્કંડેય કેહ સુણો ઋષિરાય રે, કરું નિસશય તારી કાય રે;	
મુનિ હું દેખાડું ત્યાં તું જાય રે.	૧
પિંગાક્ષ, વિમોઘ, સુપુત્ર નામ રે, સુમુખ ચોથો પક્ષી અભિગમ રે,	
તમે ત્યા જાવ. યારો તમારું કામ રે.	૨

- તે પદ્મી પ્રાણીઓમાં છે ઉત્તમ રે, વળી તત્ત્વજ્ઞાન માંદી છે અનુત્તમ રે; ૦
- હારે શાસ્ત્ર ચિંતનમાં મુનિસત્તમ રે. ૩
- તેના પિતાનું નામ છે દ્રોણ રે, એવા વેદધ્યાયની ન નિષ્ણાં આણ રે; ૪
- વાદી ચાતાં છતે નવ કોણ રે. ૪
- રેદછે વિધ્યાયજ્ઞની કંદરા માંય રે, બાર્ધ બર્ધ સંથય નિવારો ત્યાંય રે; ૫
- ચાતાં દર્શન પાપ નારે જ્યાંય રે. ૫
- સુણી વાણી મુનિવર દેરી રે, સુણી પદ્મી દર્શને સફળ થશે દેરી રે; ૬
- આશ્ચર્ય પામી અધટના ઘેરી રે. ૬
- ઋષિ શાર્દૂલ બોલ્યા જૈમિનિ રે, આ અદ્ભુત વાત કહી બ્રહ્મ મુનિ રે; ૭
- પદ્મીવાણી મનુષ્ય જેવી નવ સુણી રે. ૭
- વળી તે આગમ નિગમ જાણે રે, તિર્યક યોનિમાં જ્ઞાન ક્યાંથી આણે રે; ૮
- કથો મુનિ દ્રોણપુત્ર શે માણે રે. ૮
- કોણ મહાત્મા કોણ દ્રોણ દેવ રે, જાણું પછે પુત્રની સારું સેવ રે; ૯
- ક્યમ ધર્મ જ્ઞાન પામ્યા મુનિ એવ રે. ૯
- મુનિ કેહ જૈમિનિ તું સાંભળ રે, સમાગમ નારદ અપ્સરાનો કળ રે; ૧૦
- નારદકથા કહું સુણ મહાબળ રે. ૧૦
- ફરતા નંદનવનમાં ગયા નારદ રે, સંયોગ ઈંદ્ર અપ્સરાનું જોવા હારદ રે; ૧૧
- જુએ સામું જયમ મુખી શારદ રે. ૧૧
- એકમેકનું વદન- તે જોતાં રે, નવ કોઇ નિવૃત્ત હોતાં રે; ૧૨
- એવે જોઈ નારદને સુખ જોતાં રે. ૧૨
- પુરંદરે પૂર્ણ પ્રભા જવ પરખી રે, થયો ઉમો નારદને નરખી રે; ૧૩
- ઈંદ્રે આસન આપ્યું મન હરખી રે. ૧૩
- બલિવૃત્તઅરિ જવ ઉઠ્યો રે, અપ્સરા સમૂહે જાણ્યું મુનિ રૂઢ્યો રે; ૧૪
- થઈ ઉભી નમ્યે મુનિવર ત્રૂઢ્યો રે. ૧૪
- દેવ દેવાંગનાથી પામી માન રે, વાતચીત કરવા લાગ્યા ભગવાન રે; ૧૫
- પછે બોલ્યો સચિપતિ બળવાન રે. ૧૫
- ઈંદ્ર કહે મુનિવર આજ રે, તમને રીઝવવા મારે મહારાજ રે; ૧૬
- ઉભી અપ્સરાને ઝોંપે કંઈ કાજ રે. ૧૬
- મુનિ તમારી ઈચ્છા હોય તે નાચે રે, રંભા મુકેશી મન જ્યમ રાચે રે; ૧૭
- આ ઉર્વશી તિલોત્તમા ઉભી સાચે રે. ૧૭
- વૃતાચી મેનકા નાચવા ધારે રે, અથવા અન્યને આજ્ઞા દો આચારે રે; ૧૮
- તવ મુનિચેષ્ઠ નારદ વિચારે રે. ૧૮
- મુનિ જોડ્યા વિચાર કરી ત્યારે રે, કરો નૃલ રીઝે ઈંદ્ર જ્યારે રે; ૧૯
- પણ એક ટેક કહું દિલ ધારે રે. ૧૯

- જે હોય સર્વથી રૂપ શિરોમણિ રે, જે હોય ઉદાર દાનેશ્વરી ધણી રે;  
તે નાચે શોભા જોઈ તે તણી રે. ૨૦
- નૃસ કરો જે ગુણરૂપસહિતા રે, નવ નાચશે ગુણરૂપ રહિતા રે;  
મારે ગાવી ગુણવતી કેરી ગીતા રે. ૨૧
- મુણી નારદનું વેણુ સાચું રે, કોઈ કોઈનું નવ કેહ કાચું રે;  
તિલોત્તમા કેહે મેનકાથી ન રાચું રે. ૨૨
- રંભા ખંભા જેવી કેહ સુકેશી રે, આવે નૃસ કરવા તો ઉતારું ટેશી રે;  
ઉર્વશી કેહ સર્વથી હું વિશેષી રે. ૨૩
- ધૃતાચી કેહ ન મુજશી રૂપાળી રે, અપ્સરા માન દિસે હૃથી કાળી રે;  
મંદુ મારા રૂપમાં પ્રત્નળી રે. ૨૪
- કોઈ કેહ મારી ઉદારતા જો જો રે, અંગ અર્પણ કર્યા સંશે જોજો રે;  
બીજી બાળા વ્યર્થ ઉપાડે જોજો રે. ૨૫
- અણે કયા મુનિને ઠગિયા રે, એના બાપ બાઈ છે ઈંદ્રના વગિયા રે;  
એના સગા ધણા છે રગિયા રે. ૨૬
- તેથી પામી છે પદવી મોટી રે, સદસધા છે મારાથી ખોટી રે;  
મુનિ સરખાવો ક્યાં લોટો ને લોટી રે. ૨૭
- એક કેહ એ તો કમળમાંથી ઉપજી રે, એક કેહ એ તો બલિચારે નિપજી રે;  
તો ક્યાંથી મહતાને પામે મુનિજી રે. ૨૮
- એમ લાગી સામાસામી દેવા મેણાં રે, કોઈ ચક્ષવે નાક ને નેણાં રે;  
પછે લટિયાં પીંજવા માંડ્યાં તેનાં રે. ૨૯
- થઈ ગાળાગાળીપરથી મારામારી રે, મહતા ઇન્દ્રની મનમાં ન ધારી રે;  
મોટીએ મોટી સાખ્ય વધારી રે. ૩૦
- ગુલાબ જેવી મોરી ગાલે ચુંચાઈ રે, ચંપા કળી જેવી નાકે નંદવાઈ રે;  
મસ્તિકા જેવી મૂકાવી મુંડાઈ રે. ૩૧
- પગમાં થઈ ગયો રંગમાં લંગ રે, આસને બેઠો થયો ઇન્દ્ર દંગ રે;  
મયો નૃસ તાનતણો ઉમંગ રે. ૩૨
- વીણા વાહતા વાહતા નારદ રે, હરયા રચી હરયાં ઘણું શારદ રે;  
પછે તેનું સમન્થા વાસવ હારદ રે. ૩૩
- ઉડી, માર્જરીથી મૂકાવી મેના રે, કોકિલા સ્થેનીથી દેઈ મેણા રે;  
સિંહીથી મૂકાવી કો મુગનેના રે. ૩૪
- ઇન્દ્ર કેહ કરું સમાધાન તમારું રે, વદતાં રહી માનો જો મારું રે;  
નહિ તો હું આ વજ્રચક્રી વિડારું રે. ૩૫



ચામે દપિતાનું જોર ક્યાં સુધી રે, લય દરગો ત્યાં આવી શુદ્ધિ રે; .  
 દેદર્શ લય સર્વ ધર્મ ગર્ભ સૂપી રે. ૩૬  
 ઉભી અસંગતી દરતને જોડી રે, વિખરી અલક તે દેતી જોડી રે;  
 બોધી પડી નાપિકા ઘોડી ઘોડી રે. ૩૭  
 લાખો સ્વામી કરતું અમે દેમ રે, તને સર્વ રામા દુષ્ટનો વેદમ રે;  
 આજ દર્શાવિયે એવો નેમ રે. ૩૮  
 ધન દેદ મુનિને પૂછો એમ રે, સર્વથી દો અપ શુભાળી દેમ રે;  
 એ ને દેદ તે માનો તેમ રે. ૩૯  
 આપ્યા સાપ દેવાને નારદ મુન્ય રે, તેનું ન માનો તો પરવાર્યુ પુણ્ય રે;  
 જાણ પામ લાગો તણ મર્વ મુન્ય રે. ૪૦

વસણ.

મર્વ પૂન તણ પામ લાગો, એ દેદરો સારી ડોણ રે;  
 જાન પ્રેમાનન્દ વર્ણવે, નારદ પરીક્ષક જોણ રે. ૪૧

—ૐ:૦:—

કલ્પં પ મં.

માયું ધૂણાવી નયન ઢાળી, કહેવા લાગી લાય;	
મુનિ એ તો અમથી નવ બને, ગણો હીન દીન મનમાય.	૮
છંદ ભણે જો કોઈ ગોરી, દુર્વાસાને ન ચળાવે;	
તો ઇંદ્રલોકનું માન નિચે, મુનિ નારદ દૂળાવે *	૯
સર્વ રથજે મુનિ નારદ કહેતા હોડે, જો કો રામા નવ જાગે;	
શે રૂપ શુભમાં ગોથાં ખાધાં, આવું કરવું તું આજે.	૧૦
અપ્સરાનું નામ ગયું, સુષ્ણી વપુવેણા ખોલી;	
જેણે અનેક મુનિને ચળાવિયા, ત્યાં તેણે તુલના તોલી.	૧૧
જ્યાં દુર્વાસા તપ કરે ત્યાં, અમો જાણું આજે;	
શક સમજ મેં ચળાવ્યો મુનિ, નારદ કરે કાળે.	૧૨
દુર્વાસાના દેહરૂપ રથને, ઇંદ્રીરૂપી વાજને જાણ;	
તે જાંકનાર મન સારથિને, કરુ અતનુશરે † કચરધાણુ.	૧૩
હાથમાંથી રાશ પાકુ, કે ઘોડા દોદિશ નાસે;	
સારથિ વિહોણો શર જેવો, મહામુનિ ત્યમ લામે.	૧૪
સુસારથિ મન મુનિનું જદપિ, કરુ કુસારથિ આજ;	
વિધિ હરિહર કરુ પણ મૂકાણુ, દુર્વાસા કોણુ ઝપિસાજ.	૧૫
આ બાણુ મારાં સજ કરી, હુ જઈછું સુરદેવ;	
હરિ, અપ્સરાનું નામ ન જાણે, જેણે સાચી સાધી એવ.	૧૬
એમ કહીને ચાલી નારી, તેનાં આમ સહુ અમુગમ;	
છંદ કેહ ધન ધન રામા, તારી સમોવડ કાણુ થાય.	૧૭
વખાણુ સાંભળી વનિતા રીઝી, મર્ષ હિમાચળ માંય;	
જ્યાં દુર્વાસા મુનિ તપ કરે છે, અતિ શાંતિ દરોં ત્યાં.	૧૮
બ્યાધ મૂગને મારે નહિ, સ્થેન મારે નવ કપોત;	
એ પ્રકારે સહુ શાંતિમાં, તપે મુનિ તપની જ્યોત.	૧૯
મુનિ પાસે જાવા કારણુ, ધણા કયાં ઉપાય;	
તોય તે જઈ શકી નહિ, તપે તપી તરુણી કાય.	૨૦
મનમાંહે પછે વિચારી વનિતા, રહી એક કાશ દૂર;	
મૃગાર સોજે સજીને, આરંભું ગાન ત્યાં હરપર.	૨૧
કોકિલા કંઠ ગાય કામિની, રાગ રાગણી જગીસ;	
હાવલાવ અનુપમ કરતી, વળી કરતી મેયોન્મીપ	૨૨
તાલ ન તૂટે સ્વર ન છૂટે, વાય મંદ સુગંધી વાય;	
વસંત વિતતું સાથે ફરતાં, તેથી કપી ઝપિવર કાય.	૨૩

\* હુલ યતું, જલ રહેતું † કમલેવના બાણથી. ૧૫ પા “વિધિ હરિહર કરી મૂકાણુ, તપશ્ચર્યા મહારાજ.”

ધ્યાન માન ઝટ બૂલ્યા કૌંધી, વિરમય પામ્યા મન;	
ગાયન સુણવા ગોરી કેરુ, ધાઈ આગ્યા મહાજન	૨૪
દૂરથી દેખી દ્વિરદ્ગોરી, મુનિએ માર્યું મન;	
કળિમાં જે સહુ કેહવા માત્રે, તે મત્ય ક્યું મુનિજન	૨૫
તપભંગ કરવા આતી બાગા, વહી યથા કાપાવિષ્ટ;	
વળી મુખેથી આમ બોલ્યો, મુણો જૈમિનિ શિષ્ટ.	૨૬
“અરે મદમતિ અપ્સરા, મહામદો-મત ઉન્મત્ય,	
કષ્ટ સાધ્ય હું તપ કરુ, તેને ભાજ્યોની કરે મત્ય	૨૭
જા દુર્બુદ્ધિ પંખિણી યાજે, જે અપગતા વશી મનમાં;	
ચાર પુત્ર પત્નિગ યાજે, નહિ નેહ તારા તનમાં.	૨૮
પુશ્કરિ પૂરી પંખિણી મધ્યે, ચર્ષિ નિશ્ચે આજ;	
શસ્ત્રથી તુજ કાય છેદાજે, તવ મુધગે તુજ કાજ.	૨૯
હવે ન બોલીશ બાળિકા, નહિ અનુગ્રહ કર્ષી બીજો,	
ઉદે પામ્યા પુણ્ય પામે, રીઝો કે ના ખીજો.”	૩૦
અન્યકત મધુર ડકણ રનાળી, શાપી મુનિએ ત્યાય,	
રક્તાક્ષી યદ્ય અપિ ચાયા, બૂલોક તત્ત મન માય	૩૧
જે સર્વ સ્થળમા ગુણે દેખી, અપજા તરગા ગગા,	
નભમગા ભણી મહામુનિ આત્મા, તન મનથી યદ્ય ચગા	૩૨
પ્રથમ અધ્યાય પૂર્ણ કરતા, ઉપજે મન આનન્દ,	
અશોક લોક ન્યાયે થશે, પુરાણીની મતિ મદ.	૩૩
કવિએ કેહજે ગર્વ કૌં છે, મણુ નહિ ગર્વની વાણુ;	
પ્રાકૃતમા પુરાણુ લખવુ, જોઈએ ન મારે માન	૩૪
ધૃતિશ્રી માર્કંડેયપુરાણે, વપુશાપે પ્રથમોધ્યાય.	
ગુરુ પ્રતાપે આતુર્વિશી, ભડ પ્રેમાનન્દ ગાય	૩૫
વસણુ	
ભટ્ટ પ્રેમાનન્દ ગાય ગોવિન્દ, અવર ન મનસા એક રે,	
દુર્બુદ્ધિ હીન દીન જન, નવ તજશે વિવેક રે.	૩૬



કેકેયું ૬ કું.

રાગ ગાડીની ચાલ હુંકડી.

માર્કંડેય કેહ સુણુ જૈમિનિ તુંય રે, કસ્યપઋષિની કથા કહું હુંય રે,  
કસ્યપના અરિષ્ટનેમિ રૂપચક્ર રે, દ્વીજરાજ ગરુડની સાંભળી વક્રી\* રે. ૧  
ગરુડનો સપાતિ પુત્ર ભયેરા રે, તેના સુપાર્શ્વ શૃંગીર ધણેરા રે;

સુપાર્વતો પુત્ર થયો કુંતિહીન રે, કુંતિનું પ્રવોલુપ બીજ રે. ૨  
 પ્રવોલુપના કંક ને કંદર રે, ગયો કંક કૈલાસ શિખર મંદર રે;  
 તેણે ધનદનો અનુચર ભેયો રે, વિષ્ણુપનામે સંશય ખોયો રે. ૩  
 કમળદળ સરખાં નયન છે તેનાં રે, આચરણ અસુરતણાં છે જનાં રે;  
 તે મનોહર શિલાતળ પર બેઠો રે, સ્ત્રી સહિતે વારુ વન પેઠો રે. ૪  
 પહેર્યાં સ્વેચ્છિત વસ્ત્ર ને હાર રે, ધણો મદિરાસક્ત અસુર કુમાર રે;  
 કરે નાના વિધના આહાર નિહાર રે, કરે કલી અલખેલીયું સાર રે. ૫  
 તેને કુદ્ધ ભેયો જે વાર રે, રાક્ષસ ભેઈ કાખ્યા અપાર રે;  
 અધ્યા નીચ પક્ષી તું આવ્યો કેમ રે, સ્ત્રી સમીપ બેઠો હું કોમ રે. ૬  
 તણ ધર્મશાસ્ત્રનો તું નેમ રે, મારા ભણી ધાયો આવે કેમ રે,  
 એકાંતમાહિ બેઠાં હોય બેય રે, ત્યાં સદ્બુદ્ધિ જવાનું નવ કેહ રે. ૭  
 વળી સુમંત્રીયા હોય જોને હદે રે, તે આવું આચરે કે નવ વદે રે,  
 એવાં વચન સુણી બોલ્યો કંક રે, શી મુખે બુદ્ધી કરે બંકરે. ૮  
 કૈલાસ પર્વત નથી કાંઈ તાગે રે, તેમ હે ભાઈ તે નથી મારો રે,  
 એ તો સર્વ કાંઈને છે સરખો રે, સર્વનું સ્વામિત્વ સરખું પરખો રે. ૯  
 તું શે રાખે મમતા મોટી રે, છે કૈલાસપર સ્વામિત્વની રીતિ ખોટી રે;  
 માર્કંડેય કેહ સુણો જૈમિનિ રે, ચઢી કંક ઉપર ફેડી છોની રે. ૧૦  
 મહાકોપી થઈ ઉડ્યો રાક્ષસ રે, વઘો મૂઢમતિ કરુ જમને વશ રે,  
 એમ ભાખી ધરી અસિ કરે રે, પક્ષી છેદી નાખ્યો મહાવરે રે. ૧૧  
 તેનું માંસ રધિર વેદવા લાગ્યું રે, ખડ્ગ અસાધારણ અંગે વાગ્યું રે,  
 પાંખો ફેડાવી પૃથ્વી પડિયો રે, કંક યમહારે જઈ ચડિયો રે. ૧૨  
 એ વાત સાંભળી કદરે કાને રે, થયો મૃચ્છિત રહિત ભાને રે,  
 મનમાં નિશ્ચય કર્યો એવો રે, રાક્ષસ મારું, માર્યો ભાઈ જોવો રે. ૧૩  
 પછે તે અંડજ નગરુંગે ચડિયો રે, બ્રાતા ઔર્ધ્વદૈહિકમાં ચડિયો રે,  
 એવરે સર્વ ક્રિયા તેની સાધી રે, પછે કોધ જ્વાળા સળગી બાધી રે. ૧૪  
 કોધામર્ષ વડે આંખ ફાટી રે, ધૂક નાગેન્દ્રની ત્યાં ગાડી રે;  
 ઉડડણુ ગતિએ મરુડ હારે રે, ભાખ્યો મારા ભાધને કો મારે રે. ૧૫  
 દુર્બુદ્ધિ હોય દુનજ કે દેવ રે, આજ તેનો ઉતારું અદ્ભુતેવ રે,  
 પાંખની ઝપટે કંપાચ્યો પરવત રે, ઉડવા લાગ્યો ગિરિ મહામત રે. ૧૬  
 વેગે વારિદોને વિખેર્યાં રે, જાણે સર્વ શત્રુને જમપુર ફેર્યાં રે,  
 તેણે મોટા મોટા પર્વત ઓળંગ્યા રે, લઘુ વૃક્ષ શ્વિતથી લધ્યા રે. ૧૭  
 તે તો ઉડતો આવ્યો ત્યાંહી રે, (સુવર્ણ) પયેકે અસુર બેઠો ન્યાંહી રે;  
 અત્યત મહાસક્તા મતિવાળો રે, કરેણુ કુસુમ મુખ રક્તાક્ષી ભાખ્યો રે. ૧૮

- રીપિદેશમાં સુધ્યાં કુસુમ રે, હરિચન્દનથી મોહતો મુમ રે; .  
 દેવકીપત્રના ગર્ભસા દાંત રે, જે જોઈ ભય પામે વીર મહાંત રે. ૧૯  
 તેની વામ ગંધાએ નયન વિશાળા રે, બેડી કોકિલા સ્વરી બાળા રે;  
 નામે મદનિકા મહામનહર રે, સાક્ષાત કામતાણું જાણે ધર રે. ૨૦  
 એવો સ્ત્રી સહિતે બેઠો બૂર રે, જોઈ ક્રોધ પામ્યો પંખી મહાશૂર રે,  
 પછે જોડ્યો રાક્ષસશુ આમ રે, ઉકળ દુરાત્મનુ દર્ય સગ્રામ રે. ૨૧  
 વિશ્વાસ ગણતી મારો બધુ રે, માર્યો તે તો દર્શાવું તે સંધુ રે;  
 તારા જેવા અભિમાનીને મારું રે, અવિશ્વાસપણું નવ ધારુ રે. ૨૨  
 નિચે આજ તને ન ઉગારું રે, તુંને જમપુરનું દાર દેખાડું રે;  
 વિશ્વાસઘાતી પડે નરક જેવે રે, બાળ સ્ત્રી ઘાતી પડે મૂઠ કેહવે રે. ૨૩  
 તેવે સર્પ નરકે પડે તુંય રે, આજ માર્યાં વિષુ ન મૂકું હંધ રે;  
 માર્કંડેય કહે સુણો મુનિ રે, અસુરે પક્ષીની વાણી સુણી રે. ૨૪  
 ક્રોધાવિષ્ટ થઈ આપ્યો ઉત્તર રે, વલો સ્ત્રી સમીપે મને નહિ ડર રે;  
 મેં તારા બન્ધુને હણ્યો જેમ રે, મારું વીરપણું (દીકું) દેખાડું તેમ રે. ૨૫  
 ખડગે માર્યો તેને જે રીત રે, તેવી આજ તારી કર પ્રતીત રે;  
 એક ક્ષણુ ઉભો રહે મૂઠ રે, જેથી મૃત્યુ તુરીએ યજ્ઞસ આરુઠ રે. ૨૬  
 વદી કાળજરાશિ સરણુ સ્વામ રે, વિધુત પ્રકાશી ખડગ મથું આમ રે;  
 કે પક્ષી થયો ભાં સાવધ રે, એકમેક કેહતા કરીએ વંધ રે. ૨૭  
 એક બાલુએ છે દ્વિજરાજ રે, એક બાલુએ રાક્ષસ બાળ રે;  
 જાણે ઈંદ્ર ગરુડ કરતા હોય મુદ્દ રે, તેવા બે વીર દર્શે શુદ્ધ રે. ૨૮  
 રાક્ષસે ખડગ ફેરવી શિર ઉપર રે, નાખ્યું પક્ષીપર ખર્ચુ નહિ પર રે;  
 ખડગ સાખ્યું ચાંચમાં ચૂકવી રે, સર્પ સાહતો ગરુડ હુકવી રે. ૨૯  
 ચાંચમાં સાહી પગતળે લાખી રે, ટુકડે ટુકડા ક્યાં થું સખી (ઈ) રે;  
 પાંખ ફેડાવી કરી ગર્જના રે, મુખ વેણુ લાખી કરી તર્જના રે. ૩૦  
 અસિ લાગી જોઈ અસુર રે, ક્રોધાવિષ્ટ થયો મહાશૂર રે;  
 બાહુમુદ્દ કરવા તે આવ્યો રે, તે તો પક્ષીના મનમાં લાવ્યો રે. ૩૧  
 ઉભો રાક્ષસ કેશે સાહ્યો રે, પૃથ્વીપર પાડી પક્ષીએ બ્હાણો રે;  
 છાતી ઉપર મૂક્યો એક પાગ રે, કાપ્યા કર પદ જોઈ જોઈ લાગ રે. ૩૨

દ્વિજનથી ડરતો હુ ભાખુ, જ્ય ડરે હરિહર જ્યા રે,  
ભટ્ટ પ્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, જાણ્યા કવિતા સવિતા રામ રે

૩૬

## કડવું ૭મું.

રાગ ધનાશ્રી.

તે સૂરૂપા કેહ થઈ તારી નાર છ, જીવતદાન દઈ યા ભરતાર છ,  
નાશ કરતા લાગે સીદ્ધસાધ છ, મના યદ્વિજ બાળથી મોગી હત્યાય છ

૧

હાળ.

હત્યા મોગી સ્ત્રી તણી, તે પું ન કરીશ પક્ષીરાજ  
તાર મન સધુ રીત મનવી, કરીશ કણા કાજ  
ત્યાગે વારુ કહીને વનિતા તેડી, તરિયો બધુ વેર,  
જીત થઈને જીનતી મગતા, આઝો હરખે ઘેર  
હવે તે નારી જે યહણી તે, હતી મેનકાની બાળ,  
મ્લપિશાપે ફડી કાઢવી, પડી પૃથ્વીમા તતકાળ  
તે મળી કદરને સહી, છે જેની ભૂકુગી રસાળ,  
સ્વેચ્છિત સ્વરૂપાધારિણી, થઈ મરડી તે કાળ  
જગ સાથે કામ રેલી, કંઈ વિવિધ વિવાસ  
એમ કરતા પ્રકગી તેને, તાર્ક્ષી બાળ પ્રકાશ  
એ પુત્રી તે જૈમિનિ જાણો, જે દુર્વાસાએ શાપી,  
હતી વપુ નાતે અપ્સરા, ક્રોધામિએ ઉથાપી  
તેનું નામ તાર્ક્ષી કદરે, પાડિયુ ધરી નેહ,  
હવે તે તણા હુ લમ ભાખુ, સુણો મુનિવર તેહ  
મદપાળ મતિમાન મોટો, પક્ષીસત્તમ રાજ,  
ચાર પુત્ર છે તેહને, તેમા કનિષ્ઠ સહુ ગુણુસાજ  
વડો જરિતાગિ નામે, કનિષ્ઠ દ્રોણુ અભિધાન,  
તે મહાધર્માત્મા વેદપારી, જેને સર્વે શાસ્ત્રનું જ્ઞાન  
તાર્ક્ષી મોહી તે ઉપરે, મોહો દ્રોણુ તાર્ક્ષી જોઈ,  
તેણે કદરના અનુમતયકી, કરી લમ કેરી સોઈ  
ધર્માત્મા પતિ પત્ની બે છે, કરે નાનાવિધ રચિ;  
તે ધર્મ પ્રમાણે આચરે, રમે અવળેવો અનમેલી  
એવે તાર્ક્ષી થઈ સગભો, આનંદે એકએકી,

૨

૩

૪

૫

૬

૭

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

તેને સાત પક્ષ ચર્ચ ગયા; ત્યાં હવું શું વિશેષી.	૧૩
એક દા તાર્ક્ષી ભ્રમણ કરતાં, ગર્ભ કુરુક્ષેત્રની માંવ;	
તે સમે મહાયુદ્ધ પ્રવર્ત્યું, કૌરવ પાંડવકેરું જ્યાંય.	૧૪
લવિષ્ય લખિયું કાણુ ભુંસે, તેનું કહું અધાણુ;	
તાર્ક્ષીને ઇચ્છા ઉપની, જોવા યુદ્ધનું મંગણુ.	૧૫
જેમ વિમાનમાં રહી દેવ જોતા, તેમ જોવા લાગી આદા;	
ભગદત્ત અર્જુન યુદ્ધ કરતા, જે નવ બાણ મૂકે સાદા.	૧૬
જેમ દુકાળ માંહે તીડ ફરતાં, કે પતંગ સંધ્યાકાળ;	
તે રીતે નભ માંજી ઊડતાં, ધણાં શર દોસે વિકરાળ.	૧૭
આકાશ તેણે વ્યાપ્ત કીધું, ન દિસે દિનકર ભોમ;	
રાત્રીએ પણ નવ દિસે, શુક્રપક્ષમાં મોમ.	૧૮
એવું યુદ્ધ જોતી હતી, તે તાર્ક્ષી રૂપ રસાગ;	
એવે હરિકાર્યુકમાંથી ધૂટ્યું, કાળશું બાણ કરાળ.	૧૯
જેનું બાવોડું સ્વામ સર્પશું, જેનો વેગ વાથી અપાર;	
તે આવી લાગ્યું તાર્ક્ષીને, ચીરી ઉદર ત્વચા તે વાર.	૨૦
તેનું ગભાંશય દાદી ગયું, કે નિકળ્યાં ઈડા ચાર;	
ત્રાણ ત્રાણ કરી તાર્ક્ષી પડી, વિઘ્નપતિ અપરંપાર.	૨૧
છે આયુષ્ય બાકી જેહનું, મારે તેને કાણુ;	
માતઉદર ચીરાતાં પક્ષાં, પંખીની કથા કહું આણુ.	૨૨
જેમ પકે રુને ગાભજે, ભસે ચઢી નભની રોચ;	
તેમ માંસરાશિ પક્ષાં ઈડાં, રમ્ય રમતાં રોચ.	૨૩
એવે ભગદત્ત કેરો હાથી, જેનું સુપ્રતિક અસિધાન;	
તેને ગજે બાંધ્યો ધંટ મોટો, તેને વાગ્યું બાણુ.	૨૪
તે પક્ષક માંહે વૂટી ગયો, જે પડ્યો ઈડાં પર સાર;	
પડતાં પૃથ્વી યોદ્ધો ધણી, જેણે માર્યા અશ્વ હમાર.	૨૫
ઈડાં ધંટા એક સમયે, પડ્યાં પૃથ્વી મોઝાર;	
છે રાખનાર જેને રાખજી, તેને કાણુ મારણુદાર.	૨૬
અષ્ટાદશ અસાહિયુક્તી, ઉગર્યાં ઈડાં ચાર;	
જો કૃપા શ્રીકૃષ્ણજની, પ્રભુ નોધારાઆધાર.	૨૭
ક્યહાં તાર્ક્ષી ટાણુ ક્યાં, ક્યાં સેવાય ઈડાં સાર;	
માવ, મૃદભતિ અમથા કહે, કેમ પાગું પ્રભુનો પાર.	૨૮
તે દગ દળાયું સર્વ ત્યાં, પયુ રવાં ઈડાં નિરધાર;	
એ રીતે પ્રભુ રાખણુદારો, બળે દામોદર મુરાર.	૨૯

વડાણ.

દામોદર મુરાર ભજતાં, ભવજળ તરસો ભાઈ રે;  
જન પ્રેમાનન્દ મન ધરે, જહુરાઈ સાચી સગાઈ રે.

૩૦

—૩૩-૦૪-૧૯૧૧—

કડવું ૮ મું.

રાગ મેવાડો.

ધણા દિન ચુક ચાલ્યુ રે, પણ આતી ન ઉની આવ્ય;  
સર્વ હુણ્ણ પેદલ ભેગઈ ગયા રે, રહ્યા ઇંડા ને ઘટા પાંચ.

૧

ઢાળની દેશી દ્રેર.

પાંચમી ઘટા રહી ત્યાહે, તમે ઇંડા ચાર

૨

મારનાર મળે નહિ, જેને રાખનાર મુરાર

ક્રિયા સર્વની કર્યા પૂઠે, ગયા સુધિઠિર ન્યાં બીજમ;

આપ્ત હણ્યે અતિ તપ્ત ઠાયા, જેથી હારે મોટી ગ્રીજમ.

૩

ધર્મને અતિ ધર્મ ભાખી, રીઝાવતા ચન્તલુસલુ;

પણ લાગતુ તેને અખિય, આ દુઃકર્મથી સહુ સુનું.

૪

રાત્રીએ પુરમધ્ય જાતા, દિને આવે નૃપ ત્યાંય,

પડ્યા બીજમપિતા શરપાજરે, નહિ પીડાઅપીડા ન્યાંય.

૫

જૈમિનિ સુણિયે કહુ, એવે હવુ એક અવનનું,

એક શમીક નામે તાપસ ત્યાં, આવી ચડિયા ને સુ હવુ.

૬

વાટ જતા સુણ્યો રવ, ચીંચીપીંચી ચાપ કયાંય,

તે પક્ષી છે અતિ જ્ઞાનરાજા, પણ બાલ્યત્વ તે જાય કયાંય.

૭

અરપષ્ટ ને અવ્યક્ત વાણી, સુણી આવ્યા મુનિ કને,

ઘટા નીચે પક્ષી છે, અમ્ર મુનિવર મુખે ભણે.

૮

શિષ્ય સાહે મુનિએ ત્યા, ઘટ ઉંચલી કાઢિયાં;

તો આશ્ચર્ય પામ્યા મનમા, રહ્યાં પક્ષી મીટડી માડિયા.

૯

માત વિહોણાં પિતા પાખ્યા, પાંખ પણ પૂટી નથી,

પૃથ્વીમાં અદ્ભુત આ છે, શમીક મુખ બોલ્યા કથી.

૧૦

સાથ જે દિજરાજ હુતા, તેહ સુ મુનિ ભાખીવા;

શુકનીતિમા શુક વહિયા, માર્ગ વિધ વિધ દાખીયા.

૧૧

અસુરેંદ્રને આચાર્ય કેહતા, સુરથી અસુર નાસો કયમે;

તે સત્ય છે સહુ અક્ષ દીર્ઘ, તે મુણે સર્વ કહુ અમે.

૧૨

શુક કેહ અસુર ન નામો, પાઠા વળી મુદ્દજ કરો,

કાવર થઈ યશ શૌર્ય છોડી, શા જીવ્યા સાટે ડરો.

૧૩



ન્યાં જશે ત્યાં મૃત્યુ ન મૂકે, યુદ્ધ કરે કે જોસી રહે;	
પણ વિધિએ નિર્મો ધડી તે, કાળ ચૂકે નહિ લહે.	૧૪
રવેન્દ્રાએ કદી નવ જવાએ, જુઓ સૌ ગૃહમાં મરે;	
નરતા મરતા નાસતાં, કે ખાતા ધરણીપે દબે.	૧૫
કે વારિ પીતા વિકાળ ખાતા, કાળ કરાળ જોતો નથી;	
વિદ્યાસી મનોરથ ભર્યાં, ને નીરિગીને મુકતો નથી.	૧૬
શસ્ત્રક્ષત નહિ અંગમાં, તે શું યમપાશે નવ પડે?	
યોગચારી તપસ્વી ને, જમકંકર જઈને નવ નડે?	૧૭
મૃત્યુ જીતવા યોગ સાધે, તેથે મરી કેતા ગયા;	
અમર ન અવનિવિષે દાઈ, વેહતે પૂર સરવે વહા.	૧૮
ઈંદ્ર કેદ હું વજ્રધારી, શું શંખર તેથી મુઝ્યા?	
વજ્ર માર્યું હદે માંહે, દ્વિગુણિત અધિકા હુઝ્યા.	૧૯
તેહ વાસવ વજ્ર પણ, તે સમય સાધી મારતો;	
નિર્મ્યાં વિષે નવ ટાંકે ફરતી, ઈંદ્ર અરિ શુ ડારતો.	૨૦
શુક્રકેશં વચન સુણી સહુ, ક્યાં પાછા દાનવો;	
આ નિયમ શુક્રસાર નીતિનો, અંધુ માનો માનવો.	૨૧
એ વેણુ શુક્રાચાર્યકેળં, પક્ષીસત્તમે સાચ્યનું;	
આ પક્ષીએ ખરું સર્વ કાધુ, આજ અમિ એથી રાચવું.	૨૨
અહીં અતિમાનુષી યુદ્ધ થાતાં, આ પક્ષી અવિનાશી રહ્યાં;	
ક્યાં ઈંડાં ઉપર ઘટ પડવો, એ નિરખી ઝોસાનજ ગયાં.	૨૩
વળી માંસ વસા રંધિર ક્યાંથી, કહેા કોણે પાથર્યાં?	
સામાન્ય પક્ષી નથી શિખો, શે પાથર્યાં એ આથર્યાં?	૨૪
દેવકેરી અતુલ્લભતા, ભાગ્યોદય બતલાવતો;	
એમ કહી ટકમક જોઈ રહ્યા, હરિ મહિમા મનમાં ભાવતો.	૨૫
સહુ શિષ્ય પાછા વળો આજે, પક્ષી લ્યો મુકામમાં;	
જઈ મૂકો આગ્રમને વિષે, નવ મૂકશે રતિ ધામમાં.	૨૬
ખિડાલ મૂપક બાજ નકુલ, જાળવો નવ એ હરે;	
નૃ શિખો ઉપદ્રવ કંઈ કરે, સહુ કર્મે જીવે કર્મે મરે.	૨૭
પણ વળી શાસ્ત્ર માંહે, નરખલ નિયમે કલો;	
પુરુષ પ્રયત્ન કરવા ચકો, વિચક્ષણ ઠપકાથી, વહો.	૨૮
એવાં વચન સુણી મુનિકેશં, ગયા શિષ્ય ઘેર તે;	
તે પક્ષી લીધાં સાચમાં, હું કહું તેની યેર જે.	૨૯
તે પક્ષી મૂક્યાં દુમડાળે, ન્યાં ભમર ઝૂંજે ધણુ;	
તે મુનિ વનમાં સંચર્યા, હું ગુણ ગાઈ તે તણા.	૩૦

વનયકી મૂળ યુગ્ય ફળ લઈ, દર્શ લીધા હાથમા,	
આશ્રમ વિને મુનિરાય આ પા, જટા શોભે માથમા	૩૧
આરી હરિ હર વિધિ વાસન, સૂર્ય વહિ વિન્યા,	
વરણ બહરપતિ કુમેર વાણ, ધાતા વિધાતા અવનના	૩૨
વગી વિશ્વદેના કેરી સેવા, સાધી મુનિએ શુદ્ધ યઈ,	
સત્ક્રિયા કીધી મહાસિદ્ધિ, પક્ષી મતિ પક્ષી વિને મર્	૩૩
માર્કેડેયપુરાણ માહે, ચટકોત્પત્તિ અવનવી	
અધ્યાય બીજે આ હવો, કહું કથાય હુ પ્રાકૃત નરી	૩૪

વસંત.

પ્રાકૃતકેરી કથા નરી હું, યથામતિએ ઉચરુ કે,	
જન પ્રેમાનંદ દીન પણ, ડરા ગે કોથી નન ડરુ કે	૩૫



કહવું હું મું.

રાગ ધનાશ્રી.

નાડન વાસન સુણ વાણુ, મુનિસત્તમ શમીન સુખણુ છ	
ઈ ગયા આશ્રમે પક્ષી જેહ છ, પોપણુ કરે તેનું નિ સદેહ છ	૧

હાળ.

પોપણુ અથે પય અન્નાદિ, મુનિ બચ્ચાને આપે	
જે જે કષ્ટ પડે આવી તે, શમીક મુનિછ કાપે	૨
એમ કરતા એકમાસ ગયો તન, આવી પાંખો તેને,	
ત્યાં તે તે ઉડવા લાગ્યા મુનિવર જેતા જેને	૩
સૂર્ય રથનો માર્ગ રથે જઈ, જાતા વાર ન થારે,	
અપળદષ્ટિ ગતીશ મુનિ મન, જોઈ અતિ હરખારે	૪
અવનંદુ અતિ લાગે સહુને, જે મહામન્દ જણાતા	
તે નિધિનદી નગરાદિક નિરમે, રથચક્રગતિ ગણાતા	૫
આશ્રમમા વગી આબ્યા ઉડતા, મુનિ મન પ્રકટયો મોદ	
શ્રમે આત્મા શિયિવવિધિન અતિ, પક્ષીકુલક પ્રમોદ	૬
પૂર્વ સમકારે તે પક્ષીને પ્રકટયુ જ્ઞાન મહાન,	
એક સમે ત્રપિશિખ્ય લણાવે, તેવે નિષ્ટ ગયા ગુણવાન	૭
પ્રદક્ષિણ કરી પાગે લાગ્યા, ચારે બચ્ચા બવાર,	
મુખયકી અનુક્રમે તે જોડયા, માનવા મુનિ ઉપકાર	૮

મહાભયંકર મરણધી તાપ્યા, આપ્યા પયવારિનિવાસ;  
 બોજન નાનાવિધનાં દીધાં, દર્પા ઝાંડપણે પ્રકાશ. ૮  
 પિતા માતા ધાતા વિધાતા, ગુરુ અમાગ્ર આપ;  
 ગર્ભે રક્ષી માતા મરણ પાત્રી, પિતાએ ટાળ્યો ન તાપ. ૧૦  
 તેહ સંતાપ સદુ તમે નિવાપોં, પદ્મા ધંટાની હેઠ;  
 જંતુની પેરે સુકાતાં મુનિ, ચાતું શ્વતર વેઠ. ૧૧  
 વળી મનમાં એમ વિમાર્યું, ક્યારે બાળ મોટાં થાય;  
 આકાશમાં ઉડતાં દવ દેખું, પૂરે બેસી ગુણ ગાય. ૧૨  
 એક દુમેથી બીજે ઉડીને, જતાં જોવાનાં કોડ;  
 અમારી પાંખના વાયુવડે મુનિ, આગ્રહાદિત થાવા હોડ. ૧૩  
 સ્વાભાવિક મન એવી ઇચ્છા, તાપસ તનમાં તોડ;  
 એવા ઉપદાર દર્પા મુનિ, શું ગણાવિએ કોડકોડ. ૧૪  
 એવી કૃપાવડે મુનિવર ચારે, મોટાં થયાં આ કાળ;  
 શી આરા સંપાદન કરીએ, લાખો દીનદયાળ. ૧૫  
 શુંગી આદિ શિષ્યશું બેઠા, મુનિએ સાંભળી વાણી;  
 પક્ષી છતાં સ્પષ્ટ ઉચ્ચરે, વાત વિખાણી વિખાણી. ૧૬  
 આશ્ચર્ય પાત્રી અનુપમ માન્યાં, જાણ્યો પૂર્વતણે સંસ્કાર;  
 રામાય ઋષિવર શિષ્ય સંધાતે, થયા ત્યાં એણી વાર. ૧૭  
 પછે મુનિવર જોડ્યા મુખથી, સુણે પક્ષીના બાળ;  
 તમારું પૂર્ણાત અથઈતિ કોહ, કાં પામે તાપશાપની ઝાળ. ૧૮  
 વિક્રિયાનું કારણ દેહવું, મુણાવિયે દિગ્ગરાજ;  
 આ સર્વને ઇચ્છા ઉપની, દરે સિદ્ધ સર્વનાં કાળ. ૧૯

વસણુ.

મુનિકેરી વાણી મુણી, પક્ષી જોડ્યાં શુંય રે;  
 જંમિનિ સાંભળ તે દાવાં, તુજને કહું છું હુંમ રે. ૨૦



કડવું ૧૦ મું.

રાગ સામેરી.

પક્ષી કહે મુણે મહારાજ રે, અથઈતિ માંડી કહું આજ રે;  
 પૂર્વે વિપુલસ્થાન એક મુનિ રે, મહાએજ અને અતિ મુણી રે. ૧

લાળ.

તે સુણી મુનિના પુત્ર જે, સુકૃપ ને તુંબરુ નામ;	
મહાશત્રેય, વશાત્મા જે, બજે અહરનિશ રામ.	૨
સુકૃપ મુનિના અમોઃ યાગે, આચારવિચારી પુત્ર;	
પિતાની સેવા સહુ સાધું, એવું અમારુ ધરસત્ર.	૩
જનક શત્રેય તપ કરે સારે, લાવું સંમિધ ને પુષ્પ;	
પિતા આસા શિર ચઢાવું, કદી ન થાવું રુષ્ટ.	૪
ભોજનોપયોગી અભિમત તે, સહુ સપાદુ રવામ;	
એ રીતે વનવાસ વસતા, ગાતા હરિગુણગ્રામ.	૫
એવામાં ઇદિ વિચાર્યું, જઈ જોઈ મુનિનું સસ;	
કેવી પવિત્રતા ક્ષમા કેવી, કેવી ઉદાર મતિની ગલ.	૬
એ ઇચ્છા સુરવરને પ્રકટી, એમાં ભવિષ્યનો ગો વાંક;	
પક્ષીસ્વરૂપે ધ્રુવ સાં આગ્યો, જેને જોઈ વૈષ્ણે મુનિ કાંક.	૭
ભગ્યાકૃતિ પશુ તરી પાંખે, વળી સરીરે વૃદ્ધ;	
રક્તનેત્ર શુંગ સમાં, જેને જોઈ થાય મન બદ્ધ.	૮
તેવો પક્ષી આવી પડ્યો, જ્યાં બેઠા હમારા બાપ;	
મુખધટ્ટી એ પક્ષી ઉચરો, ત્યાં કરી આશ્વાપ વિશ્વાપ.	૯
હું ભૂખ્યો છું બહુ દિનનો, કુધા પીડે છે તન;	
મારું રક્ષણ કરો મહા મુનિ, છું દૈનર્થીન પક્ષીજન.	૧૦
ઐશ્વર્યવાન તમે છો તાપસ, મારુ નિવારો ભૂખદુઃખ;	
ઈતિહાસ સુણી મુનિ માહરો, લાવી દયા કીજે મુખ.	૧૧
વિધ્યાઅજ્ઞતા સિખર ઉપર, એકલા મળ્યા પક્ષીજન;	
સાથે લાગા ઉડના લાગ્યા, તેની પાંખનો પ્રકટો પવન.	૧૨
તે પવનનો વેગ દારુણ, લાગ્યો મારી કાપ;	
પૃથ્વી ઉપર પડી ગયો. મુનિ, લાગી મહા મૂંઝાંચ.	૧૩
મૂજે? વૃદ્ધ ને વાગ્યું અંગે, સાત દિવસ ગઈ શુદ્ધ;	
આઠમે દિવસે ભાન આલ્યું, તવ કુધાની પ્રકટી જુદ્ધ.	૧૪
હોસડોસ ઉડી ગયા, હુથી કુધાએ ન ઉડાય;	
જાણ્યું નહિ કોઈ લાવી આપે, ક્યાં ઉડવા અનેક ઉપાય.	૧૫
મહાએજે એજે હું ઉડ્યો, તો તમે મળ્યા દેવદયાળ,	
હે વિપ્રર્પિ મારું રક્ષણ કીજે, હોલવી ભૂખની ઝાળ.	૧૬
એક દિવસનું ભક્ષ આપો, નથી વધારેની આશ;	
ભક્ષ મજે મુનિ શક્તિ આવે, પછે ફરુ વન ચોપાસ.	૧૭

“તે સાથે લાગા ઉડવા લાગ્યા, તેની પાંખનો પ્રકટો પવન” ૧૫ થા “ઉડાય.”

એમ વદી મહાદીન તથર્થ, લાં બેઠા પદ્મીરાજ;	
થર થર કંપે જોઈ ચિત્ત ચાંપે, સદે કપોત સાલો બાજ.	૧૮
એવી દશા જોઈ જોલિયા, પિતાશ્રી શું લાંબ;	
હે પદ્મી ચિંતા કર પરી, તું રીઝ ધણો મન માંય.	૧૯
હું મુખ માગ્યું તુને લક્ષ આપું, તે તમ મર્થ તું ખાય;	
જોલ્યા તૈયાર હું શું કરે, જે જોઈને તું હરખાય.	૨૦
આહાર આપુ આજ હું, જે દોયે મન ઈચ્છાય;	
ત્યારે પદ્મી જોલ્યા મુખથી, નરઆમિયે તૃપ્તિ થાય.	૨૧
તે સાંભળી ઋષિ જોલિયા, તુ માન્ય મારો જોધ,	
બાળ યુવા મર્થ મૂઠ તારી, નરઆમિપંકજે શોધ.	૨૨
આ જુદ વયને એ નવ છાજે, સ્વેચ્છકિરા ભોગ;	
સર્વ પ્રાણીની સાંત ઈન્દ્રિય, વય જતાં જાગે જોગ.	૨૩
તો તું જુદ વયે ક્યમ દુર્ભંતિ, ઈચ્છે મનુષ્યતું માંસ;	
અહ્યા વય થયે મુધર્થો નહિ, રહ્યો પોલો દંડ શુ વાંસ.	૨૪
ક્યાં નરઆમિય, ક્યાં વય છેલ્લુ, કર્ય તેનો તુ વિચાર;	
પ્રાણ ને પ્રકૃતિ સાથે જાયે, તે રૂપ મેં લક્ષું આ વાર.	૨૫
અરે પણ હું કેમ જોધુ, આ દુષ્ટને નિરધાર;	
વળી દુષ્ટ એવું કેહતું ન મારે, જો મેં મુખ ક્યો ઉચ્ચાર.	૨૬
મેં મુખે કહ્યું તે આપતું, વળી થયો અતિથિ એહ;	
એનું લાગ્યું એ ભોગવે, મારે મારું કરવું જેહ.	૨૭
માગ્યું આપતું માહરે, એવો ક્યો દંડ અબ્યાસ;	
તો નરમાંસ એને આપતું, માટે પૂરવી એની આરા.	૨૮
પછે જોલ્યાના સુત ચારને, ગયા મુનિ પિતાની પાસ;	
પિતૃભક્તિ પૂર્ણ મનમાં, કરજોડી હિલા જ્યમ દાસ.	૨૯
એવી ભક્તિ જોઈ અમારી, પિતા થયા પ્રસન્ન;	
ગુણગણ અતિ માર્ષ અમારા, પછે જોલ્યા કુહિત મન.	૩૦
હોલ પામેલા મનવડે, પિતૃ જોલ્યા વેણ કડોર;	
હે ૧૬જસતમ પુત્ર મારા, હું જૂઝું તમારે જોર.	૩૧
મારી સાથે ઋણુઅસ્ત છે, તમે બધું ચાર;	
જેમ પુત્ર છે તમે મારા, તેમ તમને યથા સુત સાર.	૩૨
જો તમે માનો મને ગુરુપિતા, કરો કપટવર્જિત કામ;	
નિર્મળ મન કરી વેણ પાળો, થર્થ દાનેશ્વરી ઉદ્દામ.	૩૩
એવું વચન સુણી જનકકેરુ, અમે જોલ્યા સાથે ચાર;	
જે કેહ્યો તે સર્વે કરીશું, નવ મુખ કહું નકાર.	૩૪

તમે કહ્યું તે કહ્યું જાણો, સંશય નહિ તથાભાર;	
ભારે પિતા મુખ બોલિયા, મુજો મુત તમે આગ.	૩૫
આ પક્ષી આબો શરણુ માટે, કુધાતૃપાએ દીન;	
મુજ તતુજતનના માંસથી, એ થાય પગમાં પીન.*	૩૬
તમાગ માંસે કુધા મટશે, રહિરે તૃપા આજ;	
ક્ષણભર તૃપ્તિ એને ચારો, સહુ મળી કરો એ દાજ.	૩૭
તૈયાર થઈ એની પાસ જાઓ, જેથી થાયે એને મુખ;	
વચન મુજી ચારે ભય પામ્યા, પ્રકટ્યું સૌને દુખ.	૩૮
એકીવારે અમે બોલિયા, સાથેલાગા ચાર;	
દેહદાહક જે કાર્ય સોંપ્યું, થાય અમથી ન ક્ષણવાર.	૩૯
અન્યકેરી તૃપ્તિ અર્થે, કુણુ ખુએ પોતાનો જીવ;	
વળી તે પણ એક ક્ષણની કહે, મુખ શું વદો અશિવ.†	૪૦
કોણુ ડાહ્યો એમ કરવા, કરે મુખ ઉચ્ચાર?	
તેમ કોઈ નવ કરે જાતે, જાણી આચારવિચાર.	૪૧
જેવો દેહ છે આપનો, તેવો મુતનો સાગ;	
પુત્રકેરા ધર્મ શા છે, તે સુણો પિતા આ વાર.	૪૨
પિતૃદેવમનુષ્યકેરાં, હોય જે જે ઋણુ;	
તેહ પુત્રે પાળવાં, [પણ] આવું વેણુ માને કુણુ?	૪૩
તે પ્રમાણે તે આચરે, નવ કરે કુકે કામ;	
આ દેહ ધર્યો નથી પક્ષી અર્થે, ફૂડી મૂકા મન મામ.	૪૪†
જે રહિમે જીવતા દેહથી, તો કરું પ્રુણ પવિત્ર;	
કષ્ટાણુકારી કૃત્ય કરશું, ગાશું ગોવિંદચરિત્ર.	૪૫
કષ્ટાણુ થાશે હોય જાશે, મુખા પૂઠે શુ થાય;	
દેહ ગયે સર્વત્ર જાતું, ધર્મ કર્મ વહી જાય.	૪૬
એ અર્થે શાની કહે, સર્વ જર્તુ કરવું જાણુ;	
પણ દેહકેરું રક્ષણુ કરવું, અમે માની સાચી (તે) વાણુ.	૪૭
અન્ય થાય એવું કાર્ય મોંપો, તો કરવા ઉભા પામ;	
હસ્ત જોડી શિર્ષ નાખી, વહિયા ચારે દાસ.	૪૮
વચન મુજનાં પિતા અમારા, યથા કોઈ લાલ;	
જનનત્યજમાન જનમદમિ શા, થઈ વદા તતકાળ.	૪૯
હે પુત્રો પ્રતિજ્ઞા મેં કરી, તે નવ સપાદો કોણ;	
છે ધિમાર એવા પુત્રને, જે જીવતર કાજે રોણ.	૫૦

\* પુષ્ટ. † અમગજ. ‡ એ કડી પછી પ્રાચીનકાવ્યમાળામાં નીચલી કડી છે. “વળી તે કોઈએ કહ્યું નથી, ન કરે હમણા કોય; માટે અમે માનું નહિ, રહે જીવ તો બદ્ધન હોય.”

તિર્યકકેકં મન ન મનઃયું, યાવ તિર્યક જાળ;  
 વચન ઋષ્ટ વળી યયા, ચર્ચ પક્ષી યાગ્યો ન્યાસ,  
 જોડ્યું અજોડ્યું જે કરે, યાવ તેના આ દાસ;  
 તે પક્ષી ચર્ચ ભમતા ફરે, વેઠ વૈશાખકેરી જાળ.

૫૨\*

૫૩

વસણ.

વૈશાખકેરી જાળ વેઠ, કે નરકમાં જાય રે;  
 ભટ પ્રેમાનંદ ભણે પિતૃઆત્મા, લોપિ પાપી યાવ રે.

૫૪



કેકયું ૧૧ મું.

રાગ જીતમાન.

એમ ભાખી ક્રોધ નિવારી, સજ થયાં મુનિદેવ જ;  
 શાસ્ત્રવિધિપુરસર કીધી, પ્રજ્વલણી તો સેવ જ. ૧  
 અંતકાળની હષ્ટિ કીધી, વળી ઔર્ધ્વદેહિક કીધું જ;  
 રમરણ કરી સચ્ચિદાનંદનું, પછે દાન દેહનું કીધું જ. ૨  
 મુખે જોત્યા પછી એવું, સુખ પક્ષીમાં શ્રેષ્ઠ જ;  
 પૂર્ણ વિશ્વામે વપુ ખા મારું, ભણે પુત્રો યાતા નેષ જ. ૩  
 આ દેહ મારો આજ મેં તો, તુને સમર્પ્યો જાણ જ;  
 દ્વિજ જાત્રિમાં સત્ય જે પાળે, તે જાણો ગુણવાન જ. ૪  
 છે ખાહણનું ખાહણપણું એ, સાચું કરવું વેણ જ,  
 સત્ય પાળે પુણ્ય પ્રાપ્ત, વળી યામે સત્ય મુખદેણ જ. ૫  
 જે યજ્ઞયાગતપજ્ઞેગ સાધે, મળે નહિ નિરવાણજ;  
 તે વેણ સત્યે મળે વેદહું, એવી વેદશાસ્ત્રે વાણ જ. ૬  
 તું ભક્ષ કશ્ય ઉતાવળે, વા ધીમે ધીમે ખાય જ;  
 દેહ ધર્માનું સાર્યક થયું છે, આ દેહે (તારી) કાપ પોચાય જ. ૭  
 જોઈ દહતા મુનિતણી, આશ્વર્થ પામ્યો ઈંદ જ;  
 વાર નહિ દેહ આપનાં, ન લલ્લો આવો મંદ્ર જ. ૮  
 પછે મુખથી પક્ષી જોડ્યો, મુંઝેલો મુનિદેવ જ;  
 સંમાધિ ચક્રાવી તમે દેહ ત્યાગો, તો ભક્ષ હું તતખેવ જ. ૯  
 જીવતો જીવ મેં નવ ખાવો, એવો ધર્યો છે નીમ જ;  
 પક્ષીજાતિ થયો તેમાં શું, મકુ ન નીમની સીમ જ. ૧૦

મુનિવર કેહ વારું વાહવા, મરિ કરું તેમ છ;	
સમાધિ હું સાધી બેસું, કર્યું તું તોર ક્ષેમ છ.	૧૧
પછે મુનિએ સમાધિ સાધી, તદા ગાબરો થયો સુરદેવ છ;	
અધુના દેહ લાગ કરે એ, જેણે સાધી સત્યની સેવ છ.	૧૨
વાર કરવાની ઘડી હાવાં નહિ, વાસવ સમન્વો મન છ;	
સ્વયરૂપ પ્રકાશિયો પ્રભુ, દેહીયું તાપસ તન છ.	૧૩
હે દ્વિજસત્તમ જગો જગો, સમજે મન હું કોણ છ;	
પરીક્ષા જેવા હું આણ્યો, આશ્ચર્ય પ્રાપ્તો આણ્ય છ.	૧૪
હે દેવમૂર્તિ નિષ્પાપ મુનિવર, સત્યવત જાણવા આણ્યો છ;	
એ અપરાધ ક્ષમા કરો મારો, સંતોષ અતિ ઉપજન્યો છ.	૧૫
માગો મનમાં જેહ ઇચ્છો, વા આપું હું શું મદ છ;	
સત્ય પાળી સર્વ સાધ્યું, વશ કર્યાં ગરુડરૂઢ છ.	૧૬
સ્વયનું સત્ય વાક્ય પાળ્યે, પ્રીતિ વાધી મારી છ;	
આજયકી ઇંદ્ર જેવા જ્ઞાની, યાશે સત્યાચારી છ.	૧૭
તપ માટે વિન ન આવે; એવો આશિર્વાદ છ;	
ધન્ય ધન્ય દેહી વાસવ વર્ણિયો, સુરે કર્યો શુભ સાદ છ.	૧૮
ત્યાર પછે અમો ચારે બધુ, સન્મન્યા સરખા જતા છ;	
મસ્તક મૂકી પાદમાં, ચરણકમળ મુનિ સાહતા છ.	૧૯
કોધી પિતાને પ્રણામ કરી, આ પ્રમાણે કેહતા છ;	
હે પિતા ભય લાગ્યો મરણનો, વશી નહિ સુખશાતા છ.	૨૦
જીવનું વાહનું અમને લાગ્યું, પરંતુ થાવ કૃપાળુ છ;	
ક્ષમા કરો ક્ષમાધર પેતિ, દયા કરો દયાળુ છ.	૨૧
રધિરશીથી પૂર્ણ ભરેલો, ત્વચાઅસ્થિ માસનો દેહ છ;	
તેમાં પ્રીતિ પડિત ન કરતા, તે જાણું નિસંદેહ છ.	૨૨
એમ છતાં પ્રીતિ વાધી મનમાં, કામ કોષે ભૂલાવ્યા છ;	
સર્વ અજ્ઞાની એમ ભૂલે છે, તો અમો કુણ કાળ્યા છ.	૨૩
આ દેહરૂપી નગર છે મોટું, પ્રજા તેનો કોટ છ;	
અસ્થિ રતંભ બૃહત્ છે તેના, દદ ત્વચા ભીંતની ચોટ છ.	૨૪
તે ભીંતને આમખના લોચા, મારી મજબૂત કરીધી છ;	
રધિરવડે લીંપી તે લીંપી, મૂર્ખે જાણી મહાસિદ્ધિ છ.	૨૫
દરવાજા નવ તેને મોટા, ચોપાસ સ્નાયુ વીંટાયા છ;	
રક્ષણ કરતા રક્ષા ઉભા, તે મૂર્ખે નવ જાણી માયા છ.	૨૬



એ નગરનો રાજા જાનો, ચૈતન્યવાળો જીવ છે;	
તે રાત્ર્યકર્તાના પ્રધાન પ્રૌઢા, મનમતિ મહાસિવ છે.	૨૭
તે જે મહિ વિરોધ છે મોટો, છે એકમેકના શત્રુ છે;	
પરસ્પરની ઉત્પત્તિને કાપે, યાચે ન કોઈ ભિત્રુ છે.	૨૮
શુદ્ધિનું બળ વાધે જ્યારે, ત્યારે મન સંકલ્પ મૂકે છે;	
મનની શક્તિ યાચે જ્યારે, ત્યારે મતિ આડખર ચૂકે છે.	૨૯
એ દેહનગરના રાયને હણવા, દેવા અરી ઉઘાગી છે;	
પિતાશ્રી તે ચાર છે પ્રૌઢા, નથી રોગી છે નીરોગી છે.	૩૦
કામ નામ છે પેદેલાં ફેરૂ, ખીજું નામ છે કોષ છે,	
લોભ ત્રીજો લક્ષણ વિસરાવે, મોહ મુકાવે જોષ છે.	૩૧
જ્યારે એ ચારથી લય પામી, નૃપનગરદ્વારને વાસે છે;	
ત્યારે તેનું બળ અરિચર થાતું, નિર્ભય સરખો ભાસે છે.	૩૨
પ્રાણીની પ્રીતિ વળતી યાચે, કામાદિક અરિ હારે છે;	
હાર ઉઘાડાં મૂકે જ્યારે, ત્યારે પાછા તે મારે છે.	૩૩
નેત્રદ્વાર ઉઘડેલું જોઈ, કામ કરે સંચાર છે;	
તે અરિ વ્યાપિ જાયે ઝડપમાં, પણ વિષજ યાચે ન વાર છે.	૩૪
પંચદ્વાર પ્રૌઢા તે નિરખી, ગમે લાંથી પેસે છે;	
કામ ગમે કે ત્રણ જાય પૂઠે, દેહમાં સુખે જોમે છે.	૩૫
એ રીતે ઇન્દ્રિયદ્વારે કરીને, દેહનગરમાં જાયે છે;	
પછે કોષ લોભ મોહ સાથે મળીને, મન પ્રધાનને સાહે છે.	૩૬
એટલું ક્યાં પૂઠે કરે કપાળે, ધરી મનને એવ છે;	
અપરાજિત મહાગલિષ્ટ યાચે, મતિની મુકાવે સેવ છે.	૩૭
એમ નગરદ્વાર ફેંધી સધળાં, પ્રતાપ્રાધર* તોડે છે,	
મન પ્રધાન આશ્રિત કામનો લહી, શુદ્ધિ નાશી કરજોડે છે.	૩૮
એ રીતે મનમતિમત્રીરહિત જીવ, રાજા છતે થાય નોખો છે;	
પ્રજા પણ રાયની નવ થાતી, એટલે લાગે ધાખો છે.	૩૯
પ્રધાન રહિત પ્રજાએ તજોડો, શત્રુ રજા જોતા છિદ્ર છે;	
એ રાજા જીવ્યો મુખ્યા શો, નાશ પામ્યો જોઈ દરિદ્ર છે.	૪૦
પછે જ્ઞાનનાશક અવર્તે દુરાત્મા, કામ કોષ લોભ મોહ છે;	
કામે કોષની ઉત્પત્તિ યાચે, કોષ લોભનો વાધે વોહ છે.	૪૧
લોભયજી મોહ પ્રકટે પૂરો, મોહ સ્મૃતિશ્રંસ કરાવે છે;	
સ્મૃતિશ્રંસથી શુદ્ધિનો લય, શુદ્ધિલયથી સર્વે હરાવે છે.	૪૨

એ રીતે મુનિસત્તમ થાતો, નાંચ પોતાનો જાણો છું;	
તેવી ગતિ તમ પુત્રકેરી થઇ, વખોડો કે વખાણો છું.	૪૩
કામ લોભને માર્ગે અનુસરી, જીવિતની કાલસા રાખી છું;	
હવે કૃપા ઝાપિ કરીને ઉગારો, શાપઅનુગ્રહ લાખી છું.	૪૪
તામસી ગતિ નવં પામું તાપસ, એટલું વિનવી માગું છું;	
ત્યારે ઝાપિ કેહ સાંભળો પુત્રો, હું વચન મારું ન ત્યાગું છું.	૪૫
હું અસત્ય કાંઈ વાર ન બોલ્યો, (લાખ્યું) વચન મિથ્યા ન થાય છું;	
દૈવ બલિષ્ઠ માનું આ સ્થાનક, જેણે ક્રોધી કરી મમ કાય છું.	૪૬
જેવડે કાંઈ કરી શકાય ન, એનું નિરર્થક પુરુષપરાક્રમ છું;	
ધિક્ ધિક્ એને હું ધારું, જે શાપનો સાલો અનુક્રમ છું.	૪૭
હે પુત્રો તમે નમસ્કાર કરી, શમાવિયો ક્રોધ મારો છું;	
પ્રસન્ન થયો હું પૂર્ણપણે આજ, તો કેહશો શાપચક્રી ઉદારો છું.	૪૮
તેમ ન કાંઈ બને મારાથી, તદપિ કહું એક વેણુ છું;	
તિર્યગ્થોનીમાં જ્ઞાનીયશો વર, (તેણે) સન્માર્ગ સુરે મુખદેણુ છું.	૪૯
પાપસંતાપ કલેશ શેષ રેહ નહિ, સહુ મારી કૃપાએ ચારો છું;	
થઈ સંદેહરહિત પામેા માહ સિદ્ધિ, દુઃખ દરિદ્ર સહુ જાશે છું.	૫૦
હે શાંતિકમુનિ પૂર્વે એવો, દૈવ બળે થયો શાપ છું;	
પિતાશાપે તિર્યગ્થોનિ આલ્યા, (રણે) જન્મ્યા જાપી જાપ છું.	૫૧
ત્યાં રક્ષક તમે દક્ષ થયા મુનિ, કરિ પક્ષ અમારી પૂરી છું;	
એ રીતે અમો પક્ષી થયા છું, ચાતના રક્ષી ન અધરી છું.	૫૨
સંસારસાગરમાં નહિ કોઈ, જેને દૈવના ખડકા મૂકે છું;	
દૈવની એટા જેટા એટા, આધીન કરાવતાં નવ ચૂકે છું.	૫૩
માંકડેય કહે જૈમિનિ સુણીએ, એવાં સુણી પક્ષી વચન છું;	
ઐશ્વર્યવાન બગવાન મહામુનિ, શમીક રીઝ્યા મન છું.	૫૪
પછે નિકટ બેઠેલા દ્વિજને-કેહતા, સાંભળીએ સહુ દોષ છું;	
મેં પ્રથમથી ભવિષ્ય લાખ્યું, આ પક્ષી પક્ષીસત્તમ હોય છું.	૫૫
મહાભારતનું યુદ્ધ અપરિમિત, તેમાંથી જન્મ્યાં એક છું;	
આજ અસાધારણ પક્ષી જણ્યા, તેથી થયાં નિઃસંદેહ છું.	૫૬
પછે તે પક્ષીઓ આતા માગી, ગંધા વિધ્વાયળ માંય છું;	
તે શ્રેષ્ઠ પર્વત વૃક્ષ વેલીએ વીંટયે, અલિંગણ* ગુંજે જગાય છું.	૫૭
તે વેદાધ્યયનાસક્ત તપસ્વી, સમાધિનિશ્ચવાળા છું;	
ધર્મના રૂપસાવાસ વસે ત્યાં, જેના તાપની પ્રોઢી જ્વાળાં છું.	૫૮

મનસંયમ જે પૂરે પાળે; પિતાશાપથી પક્ષી થયેલા છે;  
 રામીકમુનિથી સત્કાર પામી, છે વિધ્યાચળમાં વસેલા છે. ૫૬  
 તે અઘાપિ શ્રેષ્ઠ પર્વતમાં, વાસ કરીને વસિયા છે;  
 ગદન પર્વત પવિત્ર જળે પૂરણ, તેને પૃથ્ઠે રમમાં રસિયા છે. ૬૦  
 ઇતિશ્રીમાર્કંડેય પુરાણે, વિધ્યાપ્રાપ્તિ તૃતીયા અધ્યાય છે;  
 પુરાણી જેવું ગદ્યમાં બાળે, તેવું પ્રેમાનંદ પદ્ય ગાય છે. ૬૧  
 ક્યાં પુરાણી ને ક્યાં પ્રેમાનંદ, ક્યાં અર્ક ને ક્યાં ખલોત છે;  
 ક્યાં દીપક ને ક્યાં મદ્મઅમિ, ક્યાં પુરાણી લોતલિલોત છે. ૬૨

વસણ.

પુરાણી લોતલિલોત મોટા, જેમાં પુરાણી મૂતસમારે;  
 હું વિષ્ણુ પ્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, તમા ધારું જોઈ ક્ષમા રે. ૬૩

—૧૧૩-૦૧૦-૬૬૬—

કડવું ૧૨ મું.

રાગ અંકોલ ગોડી (ચોપાક).

માર્કંડેય કેહ મુણ જૈમિનિ તુંય, મળો દ્રોણુતનપને બાપુંહુંય;  
 દ્રોણના પક્ષીપુત્ર થયા જ્ઞાની, રહે વિધ્યાચળમાં તે સુખ માની. ૧  
 તેની પાસે જાઓ તમે, તેને પૂછી સંશય નિર્ગમેા;  
 મુણી જૈમિનિ મુનિનું વચન, વિધ્યાશિખરે જાવા કર્યું મન. ૨  
 ધર્મ પક્ષીનાં ફરિન કરવા, ગયા સંશય કિલ્મિય હરવા;  
 ગયા પર્વત નિકટે ન્યારે, સુણ્યો અધ્યાયનીકરે સ્વર ત્યારે. ૩  
 તે મુણી વિરમય પામ્યા મુનિદેવ, વિચારવા લાગ્યા તજી અહમેવ;  
 અશરોચ્ચારણુ સ્થાનક કંક, તાલ્વાદિ દોષમાં નહિ હંકાઈ. ૪  
 શ્રામોન્ન્યાસથી ધારા ન વૂટે, લણુતાં અટકતાં સ્વર નવ છૂટે; †  
 અહો પક્ષીસંતમ ભણે છે કેવું, છે દોષરહિત નેસ્પષ્ટ જોવા જેવું. ૫  
 તિર્યગ્ગોનિમાં પામ્યા છે જન્મ, ભારતીકું તજેન જાણી અજન્મ;  
 અથી આશ્ચર્ય બીજું કિયું, ધન્ય ધન્ય જ્ઞાણલુત્તમ બિયુ. ૬  
 ગૃહસ્થને બધું મિત્ર સગાં સહુ મૂકે, અતિ પ્રિય પણ સહવાસ ચૂકે;  
 પણ આને સરસ્વતી તજતી નથી, કરે વર્ણુન એનું કાણુ કથી. ૭  
 એમ વિચારતા પેઠા જુદેવ, પર્વતગુફામાં તજી અહમેવ;  
 પેઠા પછી દીઠા પક્ષીરાજ, જેઠા નગશિલાએ મુણુસમાજ. ૮

દોષ રહિત ભાષણ જોઈ તેનું, થયું છે શોકાકુલ મન જેનું;	
બીજી મગથી થઈ દર્પવ્યાપ્તિ, ધન્ય ધન્ય પક્ષી કેરી થઈ પ્રાપ્તિ.	૯
પછે કે'વા લાગ્યા સર્વને લાંબ, ભદ્ર ભદ્ર પક્ષી કેરી સભાય;	
તમારાં દર્શન કારણ આગ્રો, વ્યાસશિષ્ય જૈમિનિ હું કાગ્રો.	૧૦
તેને જાણો તમે પક્ષીસત્તમ, કોષી જનકે- શાપ્યા અતુત્તમ !	
તેથી પાંખ્યા પક્ષીકરુ રૂપ, એ સર્વ અમે જાણ્યું સદ્રુપ !	૧૧
(પણ) એ સર્વ છે દેવની કૃતિ, ટાળો શોક નિર્મળ કરી મતિ;	
હે પક્ષી પુરંદર પૂર્વે, એક રાખરમુનિ નામ અપૂર્વે.	૧૨
તેમણે એક કુલીન મનસ્વીને જાણુ, દ્રવ્ય નાશ થયે આપ્યાં પ્રમાણુ;	
ઉપદેશ કરી કર્યું મન શાંત, તે સુણાવું સુણો મહાંત.	૧૩
જ્યારે થાય સ્વતપનો ક્ષય, ત્યારે વહી જાય નીતિ ને નય;†	
જે કો અન્યને આપે જાણુ, તે માગે અન્ય કને નિર્વાણુ.	૧૪
જે મારે બીજાને માર, તે ખાય માર બીજાનો અપાર;	
જે બીજા કોઈને ખાડી નાખે, તેને બીજાં પડ્યો પડ્યો ભાખે.	૧૫
અત્યંત વિપરીત લયું અપાર, ચઢ ઉતરની છાંયડી સાર;	
પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિ પદાર્થનાશ, એવો બાકુળ જોયો જગામ્બાસ.	૧૬
એવો ઉપદેશ કથ્યો તે મુનિ, તમે થાવ શોકથી શાંત માહુશુણી !	
ગોકલ્હર્પવડે કરીને ગ્લાનિ, નવ પામે તે મોટા રાની.	૧૭.
અત્યંત સુણી ઉઠ્યા પક્ષી સર્વ, જેનો તમયો છે પૂર્વનો મર્વ;	
પાછ અર્ધથી કર્યું પૂજન, પૂજ્યું કુરાળ નમી પક્ષીજન.	૧૮
સુખી કરી બેસાડ્યા મુનિ, વિશ્રાંતિ આપી કયા તેની સુણી;	
કરી પક્ષના વીજણા જેહ, વા નાખી કરે શ્રમ દૂર તેહ.	૧૯
એવી આકરી કરી જવ પૂરી, તપોનિધિ બોલ્યા મહાસુરી;	
અહો દ્વિજરાજ પધાર્યાં ભલે, જન્મ સર્જણ કીધો તપબલે.	૨૦
થયું હવિતનું સાર્થક આજ, તેનું કારણ સુણો મહારાજ;	
દેવલોકે અભિવંદિત બેથ, પાદપદ્મ† દીઠાં અમે તેથ.	૨૧
પિતાક્રોધઅગ્નિ વસે દેહ જેહ, તમ દર્શનજળે શાંત થાય તેહ;	
હે બ્રહ્મજ છે સર્વે સુખી, પણ પક્ષી વૃક્ષ વેલી સુખી ?	૨૨
તમા સાર છે જેનો જાણુ, છે એવી તૃણગતિ સુખી સુખણુ ? *	
છે આશ્રમ માંહે સર્વને સુખ ? અથવા હોયે ક્યાંથી દુઃખ.	૨૩
જેને સમાગમ નિરતર સારો, તેને ક્યાંથી દુઃખનો વારો ?	
અમે પક્ષી પૂરું કહી નવ રાકીએ, આવડું આણુઆવડું બકીએ.	૨૪

\* પિતા. † વિવેક. ૧૯ પા. "સુખી કરી બેસાડેલા જાણુ, વિશ્રાંતિ પામેલા નિર્વાણુ"  
† ચરણકમલ. ૨૪ પા. "પક્ષી પૂરું કહી નવ રાકું, આવડું આણુ આવડું બકું."

હવે વિનતિ કરું દરજ્જેડી, દેહ યાય અમારી થોડી થોડી !  
 કેમ આ આશ્રમમાં શ્રમ લીધો, ધન્ય મુનિજન્મ કૃતારથ કીધો. ૨૫  
 મુરસમાગમ જેવો સમાગમ, થયો અમ અબ્યુદય વરણું ક્યમ;  
 દયા કરી કહો મુનિદેવ, ક્રિયા ગ્રેષ્ઠ ભાગ્યે સાધી દર્શનમેવ. ૨૬  
 જૈમિનિ કેહ મુણો પક્ષી શાર્દૂલ, મારા આવ્યાનું ભાણું મળ;  
 નર્મદાજળના બિંદુવડે, વિંધ્યશુક્ર સિંચાઈ ન જરે. ૨૭  
 તેમાં આવ્યો ક્રિયે કારણે, તે સર્વ તારવી કહું તારણે;  
 સાંભળો તમે પક્ષીરાજ, યાય તો કરો મારુ કાજ. ૨૮

વસણુ.

કાજ કરો મુખસાજ મારું, ઊં પાજ પૂર્ણાનંદ રે;  
 જન પ્રેમાનંદ કાંઈ ન જાણે, ભજે ગરુડારૂઢ મોર્ચિદ રે. ૨૯

કડવું ૧૩ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

મહાભારતમાં મુને સંદેહ છે, ગયો પૂછવાને હું તેહછ;  
 ભૂશુક્રળધારણ મહાત્મા મુન્ય છે, માર્કણ્ડેય નામે પૂર્ણ પુણ્ય છે. ૧  
 તેમને પૂછ્યા સંદેહ મારા છે, તેમણે નામ દીધાં તમારાં છે;  
 વિસ્તારી પ્રશ્નોત્તર સંદેહ મટાડે છે, તેમને કહ્યું આવ્યો આ પદાડે છે. ૨  
 માટે મારા સાંભળિયે પ્રશ્ન છે, વ્યાખ્યાન કરી નિવારે તૂણ છે;  
 દ્વિજવર કહે મુણો જૈમિનિ છે, તમે તો મોટા છે મહામુનિ છે. ૩  
 અમને જ્ઞાત જેટલું હોશે છે, ગમે તે સંશય તમારા ખોશે છે;  
 જે અમારી મતિમાં સમજવા જેવું છે, ચાર વેદ ધર્મશાસ્ત્રને મેવું છે. ૪  
 વેદને અનુસરતું ને વેદાંગ છે, તે સર્વમાં ભુદ્ધિ પ્રવેશે સાંગ છે;  
 તથાપિ દ્વિજવર કહીએ મુખે છે, પ્રતિજ્ઞા કરી ચક્રાએ ન મુખે છે. ૫  
 હોય ભારતમાં જે જે સંદેહ છે, કે હોય કયા સંદિગ્ધ જેહ છે;  
 તે મુખે પૂછો ભૂસુર છે, યથામતિ ઉત્તર દેઈ પૂર છે. ૬  
 ન રહેવું કદાપિ સંદેહયુક્ત છે, યાય મોહ કહે સર્વ યુક્ત છે;  
 જૈમિનિ કેહ મારા સંશય જેહ છે, સાંભળો દ્વિજવર કહુંધું તેહ છે. ૭  
 તે સાંભળી હો નિર્મળ વિદુંગમ છે, મુને સંધી સમજાવો ગમ છે;  
 પ્રથમ પ્રશ્ન મારો છે એશ છે, સકળ કારણનું કારણ અખિલેશ છે. ૮  
 વિશ્વાધાર જનાર્દન વાસુદેવ છે, શુણાદિ વિદિયા રહિત સ્વયમેવ છે;  
 કેમ માનવ થયા તે જાતે છે, ખીજે સંદેહ છે એક વાતે છે. ૯

- દુષ્ટરાયની પુત્રી દ્રૌપદી છે, જે વેણુ અસત્ય મુખ ના વહી છે; .  
તેને પાંચપતિ શામાટે છે, એ સંશય મન ઉચ્ચાટે છે. ૧૦
- હવાયુધ અગદેવ દ્યોગ છે, શે વહોરી અક્ષહત્યા કપાળ છે;  
તેનું નિવારણ તીર્થે કેમ છે, શેષ અજન્મા વિષે એ-વેદમ છે. ૧૧
- પરપયા મિનાના પાંડવ પુત્ર છે, જેમણે ભણ્યું નહિ શું ધરસૂત્ર છે;  
જેને માથે પાંડવશા પિતા છે, તે ક્યમ મરણ પામ્યા શોભિતા છે. ૧૨
- એ મહાસંદેહ નિવારે ખગેશ છે, જઈ આશ્રમ વસુ શુભ વેશ છે;  
મારા ગુરુએ સગે નિવાર્યા છે, વીસરી ગયો વળી ચિત્તે ધાર્યા છે. ૧૩
- તે આજ ભાષો તમે સર્વ છે, તો ભણું મળિયું ગુરુરૂપ પદ્ય છે;  
પહે પક્ષી બોલ્યા મુખ વાણી છે, જય જગતગુરુ શારંગપાણી છે. ૧૪
- આવર જંગમકેરા ધરા છે, પરમાત્મા જનાર્દન વરાલીશ છે,  
પ્રાણી પ્રાણાધાર ગતિ મોટી છે, જેના આગળ મનીષા ખોટી છે. ૧૫
- તેને નમસ્કાર હોજો અમારો છે, દેવેશ સમર્થ વિષય ઉદ્ધારો છે,  
ન થાતુ મતિવડે માપ જેનું છે, રૂપ ત્રિકાળ વિકાર વિષય જેનું છે. ૧૬
- એવા પ્રભુને નમસ્કાર અમારો છે, વાસુદેવ સંકર્ષણ પાર ઉતારો છે,  
પ્રભુમ્ન અનિરુદ્ધ દેવ છે, ચતુર્ભૂહત્મક કેરી સાધુ મેવ છે. ૧૭
- નિશ્ચય છતાં ત્રિશુભ પૂર છે, યજ્ઞયાગમાં અખિત સૂર છે;  
સર્વ સૃષ્ટિ છે જેનાં અગ છે, નિગમ ગુર્જ ગાઈ કહે અભગ છે. ૧૮
- જે સર્વોત્તમ સર્વધામ છે, એવા પ્રભુને કરીએ પ્રણામ છે,  
જેનાથી નહિ સૂક્ષ્મ કો વસ્ત છે, જેનાથી સ્થૂળ ન જગ સમસ્ત છે. ૧૯
- જેનાથી જન્ત છે વ્યાખ્યાન છે, એવા આદિ પુરુષ પુરાણ છે,  
અજન્મા વિશ્વભર બહુ નામી છે, કરી પ્રણામ નમીએ ગુણગ્રામી છે. ૨૦
- પ્રકટ થવાની છે જેને સત્તા છે, અંતર્ધાન થાયે મહાદત્તા છે,  
એ સર્વ સત્તાથી દ્રષ્ટાદ્રષ્ટ છે, વિવક્ષણ પદાર્થથી ભર્યું જન્ત છે. ૨૧
- એ ઉત્પત્તિમાં બાળ્યું એણે છે, સંહાર સમયે સહાર્યું જેણે છે,  
એ નિશ્ચિનિયંતાને કરીએ પ્રણામ છે, ગાઢએ અદર્શિય ગુણગ્રામ છે. ૨૨
- જે સ્વમુખે કરે વેદોચ્ચાર છે, ઋત્યુ યજુર સામનો નહિ પાર છે,  
એ વેદવ્યવેનો કરી ઉચ્ચાર છે, સર્વ જગ પવિત્ર કરે નિરધાર છે. ૨૩
- એના આદિદેવ બ્રહ્માને આજ છે, યોગધારણુ નમીએ મહારાજ છે;  
ત્રિપુરંદ્રન કરે એક બાણ છે, અસુરગણ પરાજય પામ્યા માને છે. ૨૪
- જેનો યજ્ઞ સાધે મુનિ કોઈ છે, તેના નાશની ના ધારો સોઈ છે;  
એના મહાદેવને નમી સાંગ છે, ભાવે કરીએ શિરસાટાંગ છે. ૨૫
- એવા ત્રિશુભાદ્રમકને નમી આજ છે, ભારતોપદેશતાણું બેઠું રાજ છે,  
જેમાં સર્વ ધર્મ પ્રકટ કર્યાં વ્યાજ છે, આશ્ચર્યકારી કર્મ ઉનીસે છે. ૨૬

- કરીએ વ્યાસને નમસ્કાર જી, તેના અભિપ્રાય કહીએ આ વાર જી; -  
 તત્ત્વવેતા મુનિવર સર્વ જી, નારાયણ પર્વતણું મહાપર્વત જી. ૨૭
- નારા પૂર્વકાળનું છે અપન જી, માટે પરમાત્માને કેદ નારાયણ જી;  
 જૈમિનિ તે નિર્ણય સચણ જી, ચતુર્વ્યદ્ભૂત વ્યાખ્યા અણુઝિણું જી. ૨૮
- તેની એક ભૂતિ ન વર્ણવ કાથી જી, ન જડે બોલે પાનાં પોથી જી;  
 વેદિત તેજની જ્ઞાનાવરે જી, જ્ઞાનીને શુક્તવર્ણી તે જડે જી. ૨૯
- એ યોગાભ્યાસીની છે ભૂતિ દૂર જી, તેમ છે સમીપમાં ઉરાઉરાં જી;  
 તે છે નિર્ણય ને અધિકારી જી, એ નિર્મમત્વપણે પેખો મુરારી જી. ૩૦
- ચતુર્વ્યદ્ભમાં એ વાસુદેવ જી, જેને રૂપ વર્ણ કે નહિ કઈ ભેવડ જી;  
 જે ભાવ દર્શના માટે આવે જી, તેમાં લવલેશ ન્યુન કહાવે જી. ૩૧
- તે સદૈવ શુદ્ધ ને એક સ્થિતાળી જી, તે એક રૂપવાળી મુનિ ભાળી જી;  
 જે સર્વ જગતી ધરે શિર ઉપર જી, જે રહે પાતાળમાં કરી ધર જી. ૩૨
- જેને શેષ કહે સદુ વેશ જી, તે બીજી ભૂતિ ન સશે લેશ જી;  
 તિર્થગ્રથોનિ પામી છે તેણે જી, તામસી ભૂતિ નામ પડ્યું જેણે જી. ૩૩
- સકર્ષણ વળી નામ છે તેનું જી, યોગી મુનિ પ્યાન ધર્મા કરે એનું જી;  
 પ્રજા પાસનાથે જે તત્પર જી, સત્ત્વ ગુણાળી જે છે સત્પર જી. ૩૪
- ધર્મ સ્થાપવા કરે જે યત્ન જી, તે ત્રીજી ભૂતિ માનો એષ્ઠ રત્ન જી;  
 ચોથી ભૂતિ તે શેષપે સૂતી જી, અનિરુદ્ધ નામ પ્રકાશી દત્તી જી. ૩૫
- એ ભૂતિ છે રજ્જે ગુણાળી જી, નિરંતર સૃષ્ટિ ઉપજવતાં જે ભાળી જી;  
 પ્રજા પાસનમાં ઉલ્લૂકા જેહ જી, ભૂતિ સુણો નિઃસંદેહ તેહ જી. ૩૬
- તે પૃથ્વીપર કરે ધર્મ રચના જી, કાપે અધર્મની જઈ રસના જી;  
 કરે સુર સત્પુરુષનું રક્ષણ જી, કરે અસુર અસત્પુરુષનું લક્ષણ જી. ૩૭
- જ્યારે જ્યારે ધર્મ યાથ નષ્ટ જી, ત્યારે પ્રકટે પૃથ્વીને પૃથ જી;  
 પૂર્વે શંખાસુર નાઠો લઈ વેદ જી, જ્ઞાનાને કરિયા નિવેદ જી. ૩૮
- જળમાં જઈ વસિયો પોતે જી, હરિ મત્સ્ય રૂપ પ્રકટ્યું જોત જોતે જી;  
 શંખ મારી વિદ્યાર્થી અસુર જી, વિધિને વેદ સોંપ્યા મહાપુર જી. ૩૯
- મહાભારે પીડિત પૃથ્વી જેહ જી, ગઈ સાતમે પાતાળે તેહ જી;  
 ફર્મરૂપ લેઈ ધાવા દેવ જી, તિલપુર ગણી ઉચલી તતખેવ જી. ૪૦
- વરાહરૂપે ડૂબેલી કાઢી જી, નાકે જળ સોળી જગતી ઉઢારી જી;  
 એક દાદે.. વડુંધરા ખોદી જી, અદલ રાખી તોળે જેમ મોદી જી. ૪૧
- મોટાં અશ્તુ લાંબી કેશવાળી જી, વાળના ગુચ્છા શું તપસીની દાઢી જી;  
 મોટી દાઢ ને મોટું ઉદર જી, એવો વેશ લણો ન પૃથ્વી ઉપર જી. ૪૨
- બીયણ નૃસિંહરૂપ ધરી મોટું જી, હિરણ્યકશિપુનું કર્ણું સર્વ જોટું જી,

વિપ્રચિત્તિઆદિક માર્યા દાનન છ, ઉગાર્યા, સદ્ગતિ માનન છ	૪૨
વામનાનિક અવતાર અપાર છ, જૈમિનિ મ્હેતા ન આવે તેનો પાર છ,	
અપારનો પાર કોથી ન યાય છ, જેથી ઉત્સાહ લાગી ન જાય છ	૪૪
દમણા હરિએ ધરો છે કૃષ્ણાવતાર છ, એ પ્રમાણે સમજો સાર છ,	
હનિની સાત્વિકી મૂર્તિ જેહ છ, નાના પ્રકારના રૂપ ધરે તેહ છ	૪૫
તે ચતુર્ધામા નામે પ્રણમ્ય છ, જે પ્રભુ રક્ષણ કરે ધરી તન છ,	
એ મૂર્તિ દેવ મનુષ્ય રૂપ ધારે છ, તિર્યક યાય ત્યાં તેવુ વિચારે છ	૪૬
એ રીતે વ્યાપક સમર્થ પરમેશ્વર છ, કૃતકૃત્ય છતાં યાય નરનર છ,	
માનુષ્ય ગતિ કેમ પામે છ, તેનો ઉત્તર આવી ગયો આમે છ	૪૭
હવે તમારા અન્ય પ્રશ્નો ઉત્તર છ, સામગો જૈમિનિ જ્ઞાનીવર છ,	
આ પાસા વ્યાસ વાચે સસ્કૃત છ, આ પાસા વિગ્રમે પ્રાકૃત છ	૪૮
કવિ મ્હેશે કરે છે ગર્વ છ, નહિ ગર્વ એ પુરાણીવર્વ છ,	
વ્યાસ મહામાનુ ધરી પડ્યા નામ છ, નિન્ક કોઈ રૂઢ એમના કામ છ	૪૯
નામ નારાયણ નહિ જગસ્થાન છ, તેના નામને નમે મહાન છ,	
દતિત્રી માર્કેપુરાણની માંહી છ, ચતુર્ધાવતારે કયા કથી આંહી છ	૫૦

### વસણ

કયા કથી અહીં મયામતિએ, હુ પુરાણી મ્હે દાસ રે,	
સસ્કૃત પ્રાકૃત કાર્ત ન જાણું, એક કવિતા વણી ઉ વાસ રે	૫૧

—પ્રસંગ—

### કેકલું ૧૪ મું.

#### રાગ કેદારી.

દ્વિજ કેહે સુણુ જૈમિનિ રુખી, બીજો પ્રશ્નોત્તર મમ મુખી,	
યાગો જેથી મુખી તમે ધણા રે	૧

#### દાણ.

ધણા મુખી યાગો એમ વદી, કથે કયા રસાગ	
પૂર્વે ત્વષ્ટા નામે પ્રજાપતિ, તેનો ત્રિશિગ બાગ	૨
તે અધામસ્તકે તપ કરે, તેથી શંકારો ઈદ્ર,	
અમરાવતી સકે જાય મારી, મુનિ તપ કરે મહામદ્ર	૩
એમ વિચારી મારિયો, ત્રિશિરા અમુર ગુણવાન,	
ત્વષ્ટા પુત્ર માર્યા થકે, લાગી દ્વિજ હતા મહાન	૪
એ હતા મહાઉગ્ર તેથી, ધર્મ તેજ પામ્યુ નારા,	
અધર્મ પેટા ઉતાવળો, ઈન્દ્ર નિસ્તેજ ને ઉદાસ	૫



પુત્ર માર્યો સંભળી, ચઢી ત્વષ્ટાને રીસ;	
જટાક્ષાપ વછોડીને, એક લટ કાઢી તે દીસ.	૬
પછે મુખથી બોલીઆ, જુવો દેવ-ઈન્દ્ર, પ્રતાપ;	
મુજ પુત્ર હણિયો જણે, તેને ઉપગનું તાપ.	૭
કોષિ નેત્ર રાતાં થયાં, (પછે) લટ હોમી અગ્નિ માંય;	
હોમતામાં મહાભયાનક, કાળજા જેવી ટાપ.	૮
દાઢ મોટી વર્ણ કાળો, વહિજવાળે વીંટયો;	
અપરિમિત બળિયો ત્વષ્ટા તેજે, ઈન્દ્ર અરિ માહાધીટો.	૯
ઉપજ્યો અગ્નિમાંથી એવો, વાધે તીરવા દેહ;	
પ્રત્યેક દિવસે વૃદ્ધિ એવી, વૃત્ર નામનો તેહ.	૧૦
વાસવે જાણ્યું મારે માટે, ઉપજ્યો છે અસુર;	
વિદવળ થયો જીવતરને ઈચ્છે, ભય પામ્યો મહાભૂર.	૧૧
તેની સાથે સધિ કરવા, સપ્ત ઋષિ પઠાવ્યા;	
પ્રાણી માત્રનું હિતજ ઇચ્છે, સપ્ત ઋષિ ત્યાં આવ્યા.	૧૨
પરમાનન્દીએ ત્યાં પૂરી, ઈન્દ્રની મૈત્રી કરાવી;	
દેહલીક કબૂલાત કરાવી, ધર્મ ધ્યાન ધરાવી.	૧૩
એ સર્વ વાસવ વીસરી બેઠો, માર્યો જઈને વૃત્ર;	
હત્યા પાછી આવી વળગી, છૂટી નહિ કરે સત્ર.	૧૪
ઈન્દ્ર નિરતેજ થયો વળી પાછો, તેનું વીર્ય ગયુ વેરાઈ;	
સર્વત્ર વ્યાપી અવ્યક્ત વાયુ જે, બળ અધિકાતા રાઈ.	૧૫
પ્રવિષ્ટ થયું તે પૂર્ણ પવનમાં, વળી કહું બીજી કથાય;	
ઈન્દ્રે અહત્યા ન્યારે છેતરી, થઈ ફરી તેની કાપ.	૧૬
અવયવ સુંદરતા મનોરમ, રૂપ ગયુ સ્થળ બીજે,	
અશ્વિનિકુમારમાં રહ્યું આવી, કુકૃત્યથી કો રીઝે ?	૧૭
વીર્ય તેજ વિહિન જોઈ વાસવ, અમુરો ચઢી ઝટ આવ્યા,	
તે વેળાએ ચક્રપાણિએ, દુઃખથી દેવ મૂકાવ્યા.	૧૮
અહો મુને તે ઈંદ્રતણા અરિ, નાશ પામિયા જે જે;	
ઈન્દ્રજિતની ઈચ્છા વાંચી, નૃપધર પ્રકટ્યા તે તે.	૧૯
કેટલોક કાળ એમ વીત્યો, પૃથ્વી સહે ન ભાર;	
મેરુશિખરે દેવ સભામાં, ગર્ભ ગો ચર્ચ નિરધાર.	૨૦
તેણે વિનવી દેવ સકળને, ભાખ્યું દાનવ દુઃખ;	
હે દેવ તમે હણિયા જે રાક્ષસ, જાણે થારો સુરને સુખ.	૨૧
પરંતુ તે તો મૃત્યુલોકમાં, રાખજીહે અવતરિયા;	
અનેક અક્ષૌહિણી નેટલા, સમૃદ્ધ પેદા કરિયા.	૨૨

તેહતણો નવ ભાર સહુ હું, હિતરી જાઉં નીચી;	
આહો ત્રિદશેા કાઈ ધરેા મન, રહું જેથી હું ઉચી	૨૩
એવુ વચન સુરભિનું સાલળી, દેવે ક્યોં વિચાર;	
સર્વ સર્વના અરો જન્મ્યા, પૃથ્વીમાં નિરધાર.	૨૪
લોકાપકાર કરવાને માટે, ધર્મે મુકિયુ તેજ;	
ઈદ્ર દિજહલા લયથી આવ્યુ, વાપરિયું મુનિ એજ.	૨૫
કુતિહિરે ધર્મચક્રી પછી, અવતર્યા મુધિજિર જાણુ;	
ઈદ્રિતેજ પવનમાં પેહું, તેથી હવા બીમ સુખાણુ.	૨૬
ઈદ્રકેરા અર્ધ વીર્યથી, થયો ધનંજય ધન્ય;	
અશ્વિનીકુમારે આપી દીધુ, ઈદ્રતણુ જે પુણ્ય.	૨૭
તેયકી નકુલસહદેવ હુઆ, એક જગડવે જાણુ,	
એ રીતે શત્રુતુ અવતર્યા, જૂમધ્યે નિરવાણુ	૨૮
પુલોમાપુત્રી જે ઇદ્રાણી, તે ચર્ષ દ્રૌપદી નારી;	
દ્રૌપદી તે ઇદ્રાણી જાણો, શચી અશ અવતારિ.	૨૯
ધર્મ રક્ષણુ કરવા અર્થે, પંચરૂપ જોઈ ઈદ્ર,	
પૌલોમી દુપદકન્યા ચર્ષ, કમલાક્ષી મુખચદ્ર.	૩૦
એ શચી અમિકુડથી નીકળી, જેનાં કૃષ્ણા દ્રૌપદી નામ;	
છે કૃષ્ણા ઇદ્રની નારી, નહિ બીજની વામ.	૩૧
પંચરૂપ ઇદ્ર જે ધાર્યાં, તેમાં નહિ નવાઈ;	
યોગીશ્વરેા અનેક રૂપ લે, એ સમજે મુનિરાઈ.	૩૨
દ્રૌપદી પાત્ર પુરુષ કેમ પરણી, એ સદેહ નિવાર્યો;	
હવે બળદેવ સરસ્વતી તીરમાં, ગયા તેહ ઉર ધારો.	૩૩
ઈતિશ્રી માર્કંડેય પુરાણે, ઇદ્રવિક્ર્યા પચમોધ્યાય,	
પ્રેમાનંદ પુરાણી રીઝવવા, પઘબધ કથા કરી ગાય.	૩૪

વલણુ.

પઘબધ કથા ગાય મિથ્યા, પુરાણકિરે કાજ રે;	
નવરો જોડો નખોદ ધાલે, કે લે પુરાણીલાજ રે.	૩૫

કહવું ૧૫ મું.

રાગ રામઝી.

પક્ષી કહે જૈમિનિ સુણો, હલાયુધનો પ્રકાર;	
કૃષ્ણની પ્રીતિ પાર્ય પર, તે જોઈ યાયે વિચાર.	ટેક. ૧

શું કરવું મારે આ 'ધડી, વિચારે બળદેવ મન;		
ફૂળ મૂકી જ્વાળ નહિ, ધરી પક્ષ સુયોધન.	પક્ષી.	૨
પાંડવપક્ષ ધરી કરી, કેમ હણું જઈ શિષ્ય;		
સગાઈ જમાઈ કેરી છે, બાણું સર્વ ભવિષ્ય.	પક્ષી.	૩
માટે પક્ષ ઉભય મારે તજવા, કરવી દેહ પવિત્ર;		
તીર્થયાત્રા જાવું સહી, વિચારી મળ્યા માધવમિત્ર.	પક્ષી.	૪
સુયોધનને જઈ ભેટિયા, પછે ગયા બળરામ.		
સેન સકળ લઈ સાયમાં, ગયા દારિકા ગામ.	પક્ષી.	૫
આનંદી ચિત્ત દેહ પુષ્ટ જ્યાં, એવાં વસે નરનાર;		
એવા નગરમાં આગ્રિયા, મન મમ અપાર.	પક્ષી.	૬
તીર્થયાત્રાનો ઉત્સવ ધણી, કર્યું મદિરાનું પાન;		
રંભા સમી રામા રેવતી, તે પશુ યુક્ત મહાન.	પક્ષી.	૭
તેનો હાથ ઝાલી આનંદમાં, ગયા રેવતાચળને ઉલાન;		
જીના સમૂહે આવયાં, યયા સુરોદ્ધે બેલાન.	પક્ષી.	૮
આહતાં ચરણ અખડાઈપડે, એવી સ્થિતિ પામ્યાહલાયુધ;		
અનુપમ વન મદવર જુએ, નહિ જોના દેહમાં શુદ્ધ.	પક્ષી.	૯
સંવત્સરની ઋતુ સર્વનાં, ખીલ્યાં પુષ્પફળ ત્યાંય;		
વાનર આ ડાળેથી ઓલીએ, કરે દ્રક્ષા દ્રક્ષી ત્યાંય.	પક્ષી.	૧૦
નિર્ભળ પવિત્ર જળમાં ખીલ્યાં, સરોજ સરોવર માંય;		
એવું વન જોઈ બળ રીઝીઆ, થયો મન આનંદ ત્યાંય.	પક્ષી.	૧૧
મદ ઉપજાવે એવા સ્વર ધણી, પડે કાને વારવાર;		
મધુધક્રી મિષ્ટ લાગે એવા, નિકળે પક્ષી મુખઉચ્ચાર	પક્ષી.	૧૨
તેવા મધુર મધુશા રવ સુણી, વાધી કેરુ વિશેષ;		
વળી વૃક્ષ જોયાં ત્યાં અવનવાં, શકે નવધૌવના વેશ.	પક્ષી.	૧૩
ફળભારે ડાળ નમી પડે, નીપળ્યાં સર્વ ઋતુફળ સાર;		
ઋતુ ઋતુનાં પુષ્પો ખીલ્યાં, એવાં ઉજ્જવળ વૃક્ષ વિસ્તાર.	પક્ષી.	૧૪
તે પર મધુર ગાયન કરે મમ થઈ, કીર કોકિલા કિલકાર;		
પવન મદ સુગંધી વાય ત્યાં, થઈ રહે થેઈ થેઈકાર.	પક્ષી.	૧૫
આમ્રદ્રુમ આમ્રકતણા, મહાલલ્ય નાળિયેરી ત્યાંય;		
આમલી ખીલી અજરનાં, ખીજેરી દાડિમી વનમાંય.	પક્ષી.	૧૬
ફળુસ લકુચ* કદલીતણાં, કદંબ પારાવતાં કોકાલ;		
■ નંસીનું આમ્રવેતસતણાં બીલામા આમલી ઝકઝોળ.	પક્ષી.	૧૭

લકુચ તથા આમ્રવેતસ ઉત્તરાહિદુસ્તાનમાં થાય છે તથા ત્યાં તેનાં નામ બાડલ તથા અમ-  
ડ છે. \* કમ્બલ. † કમળ

પારસઆંબલા ઇંચિદી ધણી, કરમદી હરડાં બેડાં રસાળ;	૫૬ી.	૧૮
એવાં અનેક વૃક્ષ જોયાં સહી, બલ યદુ કુળ આનંદવિરાળ.	૫૬ી.	૧૯
તેવા અશેષક રોક હારી લાં, ફાફળી કેતકી અપાર;	૫૬ી.	૨૦
બોરસલી અપો સરગવો, રકતાક્ષી માલતી વિસ્તાર.	૫૬ી.	૨૧
પારિજાતક કાવીદારનાં, મદાર દેવદાર ને બોર;	૫૬ી.	૨૨
પુષ્પે બરેલો રમ્ય પાટલ, સુણે સાલ તાલ પર સોર.	૫૬ી.	૨૩
છે કિંશુક વજુવ* અનુત્તમ, જોયાં ફળફલદેયણ વૃક્ષ;	૫૬ી.	૨૪
વેલી વેલા છોડ બાંટવાં, જોયાં બળરામે સ્વયં અક્ષ.	૫૬ી.	૨૫
તે પર બેઠા પંખી ધણા, જૈમિનિ સુણે તેનાં નામ;	૫૬ી.	૨૬
મુખ્ય મુખ્ય બતાવું હું ગણી, જે જોઈ રીઝે રામ.	૫૬ી.	૨૭
ચક્રાર શતપત્રા ખટપટ ઉન્મત્ત, છે યદા કાયલ હારીત,†	૫૬ી.	૨૮
હલવિકર્કુ જીવજીવક †આતકે, યાય ચાસ જીલજીલ પ્રતીત.	૫૬ી.	૨૯
રવ કર્ણુ કઠોર વાપસ લહાં, પશુ લાગે મધુર તેનાદ;	૫૬ી.	૩૦
અનેક સારું કુકુ ઢાંકતું, કેહે પડિત તણ પ્રમાદ.	૫૬ી.	૩૧
ત્યાં મોર બોલે મન માનતું, પડે કણે રવ રસાળ;	૫૬ી.	૩૨
એવા કર્ણુ મધુર રમણિક રવો, કરે પક્ષી લયી વૃક્ષાળ.	૫૬ી.	૩૩
છે સુંદર સરોવર નિર્મળાં, બરિયાં જળે બરપૂર;	૫૬ી.	૩૪
કુમુદિની ખીલી રહી ખાંતથું, શકે મૂકાવે સ્વામાનૂર.	૫૬ી.	૩૫
ઉન્નવળ સ્વામ રક્ત અમળ લાં, ખીલ્યાં કમળ ચોપાસ;	૫૬ી.	૩૬
કલ્હારી છવાયા છે યોગમે, છે નવાંકુર દ્વાં વિદ્યાસ.	૫૬ી.	૩૭
વળી જળચર તેમાં રમી રલાં, કાલ્પક ચક્રવાક;	૫૬ી.	૩૮
છે જળકૂકડી ને કારંડવ ધણા, કૂર્મે મરાળ પ્લવહાક.‡	૫૬ી.	૩૯
મદ્યુ** મીન અતિ ઓપિતાં, એવાં જળચર છે અનેક;	૫૬ી.	૪૦
છે બ્રાહ્મ સરોવર તેમકી, બુદ્ધાચ સલાસત્ય વિવેક.	૫૬ી.	૪૧
એવી રમ્ય વનથી જોતા બળદેવજી, ચાલે આનંદ ચાલ;	૫૬ી.	૪૨
ભાવ હસતું ખેલતું રેલતું, પૂઠે મહિલા ટોળું રસાળ.	૫૬ી.	૪૩
એમ કૂમે કૂમે સદ્ આલતાં, અત્યાં અનુપમ લતાગેહ;	૫૬ી.	૪૪
જઈ જીએ તો વાડવ બણે, નિગમ ધૂનિ યાય નિસંદેહ.	૫૬ી.	૪૫
કાઈ વેદ વેદાંગ પારંગતા, દિજ કોસિક વચના સોય;	૫૬ી.	૪૬
છે ભાર્ગવવંશના કેટલા, બળ બારદ્વાજવશી જોય.	૫૬ી.	૪૭

\* નેતર. † પોપટની એક ભવ. ‡ કલહંસ કું એક ભવની રમવાલી ચક્રલી § લાંબી ચાંચ-રમીન-વાલી ચક્રલી ¶ સાચે ખીલવારુ રવેલ સુગન્ધી કમળ § જળ કૂકડો  
 \*\* જેના મુખમાથી સુગન્ધી પાણી નિકળે છે તેવી ભવની મોડી માછલી.

ગૌતમ કસ્યપ આત્રેયનાં, વળી વિધ વિધ ગોત્રના જાણુ;		
ઋષીશ્રેયે બેઠા દીઠા, કરે ન્યાય સાંખ્ય પ્રમાણુ	૫૬૧ી.	૩૬
તેસરું શ્રાક્ષણે કાળા મૃગતણાં, આદ્યા ચર્મ ઉતરીય ઠામ;		
ડાબની સાદડી પર કાઈ, કાઈ તો લેતા બૃશી * પર વિરામ.	૫૬૧ી.	૩૪
તેમાં મધ્યાસને બેઠા સૂત છ, લાખે સુરમુનિનાં ચરિત;		
પુરાણી ચર્ધ પુરાણ કેહે, તે મુણે સહુ મન કરવા પવિત.	૫૬૧ી.	૩૫
એક તાળી લાગી તાનમા, નહિ કાઈનું વિઘ્નમ મન;		
છે ખરા પુરાણી એ સહી, સુણી કથા યાપ એક તન	૫૬૧ી	૩૬
એવે બળદેવ ત્યાં આવીયા, મહાઉન્મત મદિરાસકત;		
રકત નેત્ર દશા મત છે, બૂઝ્યા બહુ બહુ આ જકત.	૫૬૧ી	૩૭
જોઈ મુરામસ્ત તેહને, ઉડ્યા દ્વિજ તમામ;		
આદર સત્કાર દર્શો ધણો, જેથી અતિ રીઝ્યા રામ.	૫૬૧ી	૩૮
પણ પુરાણી હોય કયા પાધરા, તેમના મનમાં ગર્વ;		
સંયમપસંબ જાણે નહિ, જાણે હેહુ અમથી સર્વ	૫૬૧ી,	૩૯
પુરાણ જોવા બેસે હરધડી, હાવી જડી કર્મે કુટેવ;		
તે બળદેવ જોઈ વિચારશે, કરે બળ તેની સારી સેવ.	૫૬૧ી.	૪૦
સતપુરાણીએ પુરાણ જોયા સહી, નીકળ્યુ તેમથી એક,		
મઘપને માન ન આપવુ, આપે જાય પુરાણી ટેક.	૫૬૧ી.	૪૧
માટે આસનથકા ઉડ્યા નહિ, ન કર્યું કાઈ સનમાન;		
નાપ શ્રોતા કે ગમે લમ સુણે, આ ક્ષત્રી જાન્યત્પમાન.	૫૬૧ી	૪૨
આખ્ય ક્ષાટી રકત વર્ણ થઈ, કોઈ ક્રોધનું ગાત્ર;		
તેહ અત્યા મને અવગણ્યો, થયો મોટો પુરાણી પાત્ર.	૫૬૧ી.	૪૩
જોણે અનેક દેવને રોળિયા, તેને પુરાણી કણમાત્ર,		
હળમાં ધાલી ધચાડ્યા, કે નાઠા જોઈ સહુ છાત્ર.	૫૬૧ી.	૪૪
દ્વિજસ્થાને સ્થાપિત જે કર્યા, તે માર્યા સૂત બળદેવ;		
કૃષ્ણ મૃગચર્મ ધારી ઋષિમુનિ, નાઠા ત્યાથી તતખેવ.	૫૬૧ી.	૪૫
તે નાઠા પુઠે જિલા રહ્યા, બળદેવજી ત્યાંય;		
વારુણી ઉતરી ગઈ વાનથી, આબ્યું જાન મન માંય.	૫૬૧ી.	૪૬
ત્રાણ ત્રાણ આ મેં શું કર્યું, થયુ પાપ મોટું અમાપ;		
દ્વિજસ્થાને સ્થાપિત સૂત હણ્યો, પુરાણવક્તા પ્રતાપ.	૫૬૧ી.	૪૭
વળી આ સર્વ નાશી ગયા, દ્વિજહત્યારો જોઈ સાર,		
અવગણના કરી દ્વિજવરે, પેડી હત્યા શરીરમોઝાર.	૫૬૧ી.	૪૮
અંગગધ લોહવત લણ્ણુ, સહુ અસુખકર આજ;		
અહાહત્યારો સમજી નિઘ હું, પિ ક પિ ક કોધનું કાળ.	૫૬૧ી.	૪૯

અતિ માન મઘને ધિક છે, ધિક નિભયપણું સંવેજી,		
જો એ ન આવરે અગ માહરે, તો કરુ કૃલ કેમ કરાળ?	૫૬૧	૫૦
અહાહત્યા કરી ગળણવા, વળી કરવા તેનો નાશ,		
*સ્વકર્મખ્યાપનપૂર્વકે, કરુ પ્રાયશ્ચિત વિણ હાસ	૫૬૧.	૫૧
વળી પ્રતાપ્યારી થાઉં પૂરો, અધુના કરુ યાત્રા આરભ,		
તે યાત્રામા વહન સન્મુખે, તરુ સરસ્વતિ વિણ દબ	૫૬૧	૫૨
એ ટેક વિવેક મનમા ધરી, તરુ સરસ્વતી સનમુખ,		
સમજ્યા હશે સુનિ સર્વ એ, શી હત્યા રોનું કુખ.	૫૬૧.	૫૩
હવે અપિવાહિત પુત્રો મુઆ, પાડવકેરા પ્રમાણ,		
તેહ ઉત્તર દેઉં અનવો, સુણો જૈમિનિ સુગણ	૫૬૧.	૫૪
ધતિશ્રી માર્કંડેયપુરાણ મધ્યે, બળદેવહત્યા પજાધ્યાય,		
રત્ન સમો પ્રેમાનન્દ નહિ, મારે નમે પુરાણી પાય	૫૬૧.	૫૫
વલણ.		

ન પાય નમે પુરાણી બાવા, બળદેવ જોવો જોઈ રે,  
(વિપ્ર) ભટ્ટ પ્રેમાનન્દ ચાલુવિંશી જોઈ, પુરાણી સાર્થ રે ૫૬

—મમમમમમ—

### કડવું ૩૧ મું.†

રાગ કેદારો.

રાજ્યપ્રષ્ટ હરિશ્ચન્દ્ર ભૂપ, ગયો સ્વદેહે સ્વર્ગે અનૂપ,	૧
હતા તેના પુરોહિત વસિષ્ઠ મહામુનીરે	
કર્પો તેમણે જળત્રાસ ગળ્યુ, નિકળ્યા બાહર અવધે તે સુગળ્યુ,	
જે વસ્યા બાર વર્ષ ગંગાજળે મહાગુણી રે	૨

હાળો.

માહાગુણી નિકળ્યા બાહર જ્યારે, થયુ અનુદાન પૂર્ણ,	
ત્યારે અવનવ મુનિએ સાબળ્યુ, થયુ અખિલ અર્હીનું ચૂર્ણ	૩
એ કર્મ વિશ્વામિત્રનુ, એણે દીધુ તૃપને કુખ,	
તૃપ કુવર પત્ની વેચાળ્યા, કરી ચાડાળ જોયુ ન મુખ .	૪

\* ચોતાના કર્મની પ્રસિદ્ધિ

† આ પુરાણનો કડવા ૧૬ થી ૩૦ સુધીનો ભાગ જૂદલાબ્ધહોદન પમા ભાગના પૃષ્ઠ ૨૫૭ થી તે પૃષ્ઠ ૩૦૪ સુધીમા “હરિશ્ચન્દ્રાખ્યાન” ને નામે પ્રકટ કર્યો છે, તેથી તે ભાગ અત્ર દાખવ કીધો નથી “હરિશ્ચન્દ્રાખ્યાન” અને “દેવી ચરિત્ર” ની પ્રતોમા ને આ પ્રતમા કહી કહી ફેર હરિશ્ચન્દ્રાખ્યાનની લખ્યા સાથ વિં સં ૧૯૦૨ આશ્વિન સુદિ અષ્ટમીને જૈનવાસા સાગ્રત કરતા, તે પ્રત નવી છે

એ સર્વ વાતો સાંભળી, જેને પ્રીતિ પરમ વિશાળ;	
તે હરિશ્ચંદને કૌશિકે, દુ.ખ દીધું મહાવિકાળ.	૫
જાનતલ્યમાન હુવા મહામુનિ, કે વસ્યો આવી કોપ;	
મારા મૃત સો એણે હણ્યા, તદ્દપિ ન ક્યોં શાંતિલોપ.	૬
કંઈ કોપ મનમાં થયો હતો, પણ નહિ આટલો જાણ;	
વર નૃપમણિને દુ.ખ દીધું, શું લઉં એના પ્રાણ ?	૭
મહાભાગ્યશાળી નરપતિ, કરે નિત્ય દ્વિજપૂજન ।	
તેને રાજ્યથી એણે બટ કીધો, ધિક શે થયો મુનિજન.	૮
નૃપ સત્યવાદી શાંતશુણી, નહિ જેને અરિ ઉપર દ્વેષ;	
અપરાધ ન દરેં અંગ આજે, ધર્માત્મા બીજે શેષ.	૯
ધર્મકાર્યે સાવધ સાચો, જેને અનન્યાશ્રય મારો;	
તેને પુત્ર કલત્ર પરિજન સદ્વિત, કૌશિકે કળે પિડારો.	૧૦
વળી રાજ્યબ્રજ એને કરી, દીધાં વિધનાં દુ.ખ અપાર;	
અરે અધમોધમ બ્રહ્મદેવી, શે થયો જ્ઞાનીમાં અગાર.	૧૧
જે મૃદ કૌશિક થયો પાપી, તને શાપું આજ;	
બકજાતિને તુ પામ્ય અધુના, જઈ કર્યની ફડાં કાજ.	૧૨
એ શાપ કૌશિક સાંભળી, તહીં કોપી બોલ્યો ત્રાડી;	
હે વસિષ્ઠ મારા શાપથી તું, જઈ પડ્ય જજે ચઈ આડી (૧).	૧૩
એમ એકમેકના શાપથી, પામ્યા તિર્થક્ષ જાતિ જાણ;	
તોય તેમનું વૈર છૂટ્યું નહિ, શો કોષ દેવ મુનિ મહાન.	૧૪
તે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા, પરસ્પર ધરી કોષ;	
જીતી આડી હય સહસ્ર યોજન, ચઢ્યો કરવા બક રોષ.	૧૫
તવ બક ત્રણ સહસ્ર છન્નું, ઉઘ્યો ચઢ્યો કરી કોપ;	
પછે લડવા લાગ્યા મહોમહો, કરી ધર્મમહતા લોપ.	૧૬
કોઈ અન્યુકેરા પ્રહાર કરતો, કોઈ મારે પક્ષથી પૂર;	
વજ ગરુડ લડવા ખરા પણ, તે નહિ આવા શર.	૧૭
યુદ્ધ ચાતું બેતણું, લાગે ચાપ આઠે જમ;	
પણ ગભરાટ અવનિમાં થયો, તેણે ગયું ક્યયળી કામ.	૧૮
વળી રક્તોત્ત્ર બગલે કરી, ફેડાવી પાંખો લાંબ;	
એક અપારો ઝડપેથી કીધો, આડી બિજો ન્યાંબ.	૧૯
હો જેની ડોક ઉઘી બેટશી, એવાં આડીએ કીધ કોપ;	
તીવ્ર નખ પાદે બક ઉતરડ્યો, કહ્યું તો ક્યોં નૃપનો લોપ.	૨૦
એમ પક્ષ ફેડાવી લડે, તેથી હવો વાયુ દાર;	
તેના વેગ એટલો વધી પડ્યો કે, વૂટ્યો પર્વતકેરા તોર.	૨૧

જેમ લઘુ જુદા કમ્પે પવનથી, તેમ કમ્પે નગ નગરાજ;	
અમે ઉઝા અમ કેહતા નગ, પડે પૃથ્વી અકાજ.	૨૨
એવા વાયુ ઘોરથી, પડ્યા કેટલા નગ જાણ;	
પૃથ્વી મૂળ જોડી એટલું, કર્યું કોકે પ્રમાણ.	૨૩
પૃથ્વીકંપ થયો જ્યારે, સારે ઉછળ્યા સાગરવારિ;	
યઈ એકગમ ફેરી પૃથ્વી, રહ્યું એકગમ જળભારિ.	૨૪
એમ એકત્ર થાતાં નખી જગતી, તે શકે જશે પાતાળ;	
ત્યાં ધણા પ્રાણી પર્વતપાતથી, ચગદાઈ ગયાં દુઃખજન.	૨૫
ત્યાં તજે ઉપર ઉદ્ધિનું, થયું તેવે વાર;	
તે માંઘ મુઝા કેટલા, વળી મરે કેતા બાહર.	૨૬
ધરતીકંપે કે કે મુઝા, કે મુઝા વાયુજેર;	
હાહાકાર ત્યાં થવા લાગ્યો, જન કરે સોરખકોર.	૨૭
જડ નહિ પર્વત જગતીના, તવ જડ કેહવા કોણ;	
શુદ્ધિ વિહોણા જડ વડું, એતું થયું યુદ્ધ ઓણ.	૨૮
ભૂમંડળ નભમંડળે ગયું, નભમંડળ પાતાળ;	
એમ સર્વના મનમાં થયું, જૂઠ્યા બાપ વાહલું બાળ.	૨૯
કદી શબ્દ થાય આ વત્સ મારા! સ્વામા વદે આ સ્વામી!	
અહીં આવિયે, અહીં આવિયે, ફરી કરુણા કામી.	૩૦
હે નાથ નાસો નગ પડેછે, ભાગીએ બરપૂર;	
રે પડ્યો પર્વત પતિ ઉપર, થયાં હાડ ચૂરેચૂર.	૩૧
એવે પત્નીપર પાણી ફર્યું, મુઝો બાળ શદી બોમ;	
હાલશ દિવાકર નભ ચાલ્યા, કંપ્યા કદુકુંવર ને સોમ.	૩૨
એ પ્રકારે સર્વ સ્થળમાં, થયો હાહાકાર;	
તે જોઈ બ્રહ્મા વેદ સાથે, ત્યાં આવિયા અવિધાર.	૩૩
બે દિગ્ગજત્તમ શાંત કીધા, પછે વણા વિશ્વસ્વામી આમ;	
અહો મહામુનિ તમ યુદ્ધથી, કથળે છે પ્રજાનું કામ.	૩૪
તેથી શાંત યઈવિરામ પામે, કે જેથી શાંત થાયે જકા;	
તે સુપયું પણ કોણ માને, શું બોલ્યા જન્મ અવ્યક્ત.	૩૫
વળી કોધામર્ષે કૂડો કરી, તેમણે ચલાવ્યું યુદ્ધ;	
સારે જગતપિતાએ વિચાર્યું મન, કેમ બંધ થાયે યુદ્ધ.	૩૬
હડે મુનિ મલ્લજશા, જેમાં પીડા પામે વૃદ્ધ;	
તેમ જગત માર્યું જાપ છે, હડે માહમુનિ યઈ અશુદ્ધ.	૩૭
તેનું દારણ મન ધરી, પછે કીધું તાતે આમ;	



તિર્થસ્થોત્રિ સહારી જૈની, તેથી સિદ્ધિ પામ્યા સ્વામ	૩૮
તમે શુભમય પક્ષીવૃત્તિ, ન્યાં ટળી ગઈ પળમાય,	૩૯
અઘા કૃપાએ વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર, ઊભા રહ્યા સુર ન્યાય	૪૦
મળ રૂપે જે લહી પછી, વઘા અઘાદેવ,	૪૧
હે વત્સ વસિષ્ઠ તુ શુ કરે આ, ભૂલી ભવની મેવ	૪૨
અહો કૌશિક કારમા, તમે મન વિચારે કાણ,	૪૩
તમે તામસવૃત્તિ કય તજો, થાઓ શાત બને ઓણ	૪૪
હરિશ્ચન્દ્રે યજ્ઞ કાધા, શુ તેનું ફળ મુનિ આજ ?	૪૫
ફળ પૃથ્વીક્ષય તે ત્રિગહે વસ્યુ, એ રુએ તમને કાજ ?	૪૬
કોહ રિશ્વામિત્રે શુ બગાડ્યુ, હરિશ્ચન્દ્રેકર કાર્ય,	૪૭
સ્વદેહે સ્વર્ગકેરી પ્રાપ્તિ, થઈ નગર સાથે આર્ય	૪૮
ઉપકાર કાધા નૃપતિને અતિ, કોહ તેમા બુદ્ધ શુભ,	૪૯
કામ કોષ જે વિકાર મોટા, થાય તપ નાશ ભાષુ દુષ	૫૦
તે વિકાશે માનવ પડે, જોના કરો તમે ઉપદેશ,	૫૧
તે કોષે કોષાકાત થઈ, શુ ઉભડો સહુ દેશ	૫૨
જો અઘા એજ બળ અતિ મોટું, નથી તમને કોષ,	૫૩
એવા વચન વિધિના સાંભળી, થઈ લલિત માનો બોધ	૫૪
પરસ્પર જે ભેટિયા પછી, કયો ક્ષમા અપરાધ,	૫૫
એમ માહોમાહે ક્ષમા આપી, જેથી રીઝ્યા સુર ન સાધ	૫૬
પછે અઘા અઘાલોકે ગયા, કરે દેવ વદન તેને,	૫૭
ગયા વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર ત્યાંથી, બોધ લાગ્યો જેને	૫૮
આ આડી બકનું યુદ્ધ ને, હરિશ્ચન્દ્રનું શુભગાન,	૫૯
જે કોઈ અવણે ધરે તેને, બેટે સ્વય ભગવાન	૬૦
વળી એકામ્રિતે જે સુણે, તેના અધ્યોધનો થાય નાશ,	૬૧
કામ કાજે વિદ્ય નાવે, ન થાય કદી ઉદાસ	૬૨
મેં સુષ્યુ વામ્યુ તેથી મારુ, યશે પૂરુ કાજ,	૬૩
તોય કાર્ય થાવા નમુ આજે, ધન્ય પુરાણી મહારાજ	૬૪
સર્વ પુરાણીને નમન કરીને, સરકૃતનું પ્રાકૃત ભાષુ,	૬૫
તમે રાગતાણી શ્લોક આલાપો, તેવા આમા રાગ ન દાષુ	૬૬
સહુ પ્રભુ કૃપાથી પાશરુ યાશે, વધશે ઉલ્લસ આથી,	૬૭
તમે આ વાતી સસ્કૃત વાચો, રીઝે રૂડા લોક કયાથી	૬૮
ગદ વાહુ શુભનિધિ તમને, નવ પદ તમથી કેહવાય,	૬૯
ખટ શાસ્ત્ર ને વેદ ચાર પાઠે, તેને રંગીંગીથી ન પોહાયા	૭૦

ભાગવતમાં ભરી કાઢ્યું સહુ, નિગમ આગમ જ્ઞાન;  
તેથી સર્વજ્ઞાન સંપાદી બાપે, એથી ન કોઈ શાસ્ત્ર મહાન. ૫૫  
કરું નમસ્કાર તમે મહાજ્ઞાની, બાપો સાંખ્ય ન્યાય વેદાંત;  
જો ભાગવતમાં એ સર્વ છે તો, કયમ કહો શાસ્ત્રી મહાંત? ૫૬  
એના નિર્ણય કરશું વળીજ કોક દિવસે બાપુ;  
ધૃતિથી માર્કંડેય પુરાણે, કથ્યું આડી બક યુદ્ધ પ્રમાણ. ૫૭  
અધ્યાય નવમો થયો પૂરો, પૂરી થઈ હરિશ્ચંદ્ર કથાય;  
હું માણુ કેશવકીર્તન કરતાં, મારા ભવોભવ વીતી જાય. ૫૮

વલણુ.

ભવોભવ વીતી જાય મારો, કવિતા સવિતા સમ મણી રે;  
છે એજ વસ્તુ બ્રહ્મ મારો, એ આ જમિનો ચિંતામણિ રે. ૫૯



કડવું ૩૨ મું.

રાગ ગાડી.

જેમિનિ પૂછે પક્ષીરાજ, નિવારો સરાય પડિયો આજ;  
હા પ્રાણીમાત્રનાં જન્મમર્ણ્ય, તેની સ્થિતિ વર્ણો અશરણુશર્ણુ. ૧  
પીરીતે વૃદ્ધિ પ્રાણી પામે, શે સંકાચાર્ધ રહે જન્મકામે;  
હે ઉદરમાં કયે પ્રકાર, પછે કેઈ પેર વધે નિરધાર. ૨  
મર્ણ્યકાળે થાય દેહ વિયોગ, શે યુભાશુભ કર્મના ભોગવે ભોગ;  
એ સ્ત્રીના ઉદરમાં શુરુ ભાર, કયમ રેહુ ગર્ભે ત્યાં ગોળાકાર. ૩  
અતિ સૂક્ષ્મ પચે નહિ કેમ, ટાળો દિવસરાત્ર મારો વેમ;  
ખાધે એમાં જ્ઞાની ગાથાં મોટા, કરો નિસંશય છો બ્રહ્મ જોટા. ૪  
પક્ષી કેહ સુણો જૈમિનિ આજ, આ તો તમે પૂછ્યું છે કપરું કાજ;  
રહી જેમાં પ્રાણીજન્મમર્ણ્યની વાત, તે ભાર સોંપો અમોને જ્ઞાત. ૫  
તદપિ યથામતિએ કહીશું, અમોથી જ્યાં જવાયે ત્યાં જઈશું;  
ગતિ અનુસારે કરીશું ગમન, કહું એક પૂર્વકથા પાવન. ૬  
એકપરમ ધાર્મિક સુમતિ નામ, દેઉં તેનું દર્શાવે થાયે કામ;  
થયો પિતા પુત્રનો જોવા વાદ, તેવો અહીં વર્ણ્યું શરવે સંવાદ. ૭  
તમે એક ચિત્તે સુણો મહામુન્ય, જેથી વાધે પ્રાંદુ મુનિ પુણ્ય;  
એક ભૃગુકુળનો મતિશાળી બ્રહ્મ, તેણે કીધાં સુતનાં ઉપવીતકર્મ. ૮  
તે સુતનું સુમતિ એવું નામ, દિસે જડ હડીલો અગે સ્થામ;  
તેને કહ્યું પિતાએ મુખ આમ, તું જઈ શુરુકુળમાં સિદ્ધ કર્ય કામ. ૯

કર્ય વેદાધ્યયનનો તું પ્રારંભ, યદ્યપિ મુક્ત લયો મહાદંભ;	૧૦
ચુરુકુળમાં કરશે નિવાસ, તેથી ટળશે ત્રિવિધિકરો ત્રાસ.	૧૦
કરશે ભિક્ષા લાવીને ભોજન, પછે તું યદિ આવશે મુનિજન;	૧૧
કીર્તિ ફેલાશે તારી ભરપૂર, પછે પાણિપ્રહણ કરશે મહાશૂર.	૧૧
પછે ગૃહસ્થધર્મને અનુસરશે, કુંડી મખ* સંતાન ઉત્પન્ન કરશે;	૧૨
સાર પછે વાનપ્રસ્થ ધર્મ પાળશે, વન વસી ઉપાધિ ટાળશે.	૧૨
વનમાં વસતાં ધરશે સંન્યસ્ત, યદ્યપિ નિર્મુક્ત ને મળશે સમસ્ત;	૧૩
એવી રીતે થાશે બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ, ત્યારે તું જાણશે યદિ સમાપ્તિ.	૧૩
પક્ષી કેહ એ તે કહ્યું બહુવાર, તદ્દપિ નવ ઉચરતો કુમાર;	૧૪
જોઈ જડજીવો મુતનો વેપ, પામ્યો પિતા પ્રીતિવડે મહાક્રમેશ.	૧૪
પછે આપી લાલચ કહી મિષ્ટવેણુ, તોય તે યદિ નહિ સુખદેણુ;	૧૫
જ્યારે લીધી પૂઠ તેની પૂરેપૂરી, સારે મુત જોડ્યો વાણી મધુરી.	૧૫
આહો પિતા શું કરે ઉપદેશ, એમાંનું કાંઈ મેં નથી રાખ્યું શેષ;	૧૬
ક્યો છે મેં પૂરેપૂરો અભ્યાસ, શીખ્યો છું નાનાવિધ કળા પ્રકાર.	૧૬
યથા મારા દશ સહસ્ર જન્મ જે જે, પિતા સાંભરે છે તે મુને તે તે;	૧૭
ધણી વાર આવેલી દુર્દશા ભારી, હું તો થયેલો ઉદાસ ને અવિચારી.	૧૭
થયલાં મારાં ઉદ્ય વૃદ્ધિ ધણી વાર, ત્યાં થયેલો સંતોષી અવિધાર;	૧૮
અરિ મિત્ર પત્ની થયેલો સંયોગ, વળી પાછો થયેલો તેનો વિયોગ.	૧૮
ધણી વાર હું વશ્યો માને પેટ, ધણી વાર પિતા જોજે લીધી ભેટ;	૧૯
મેં સુખ દુઃખનો ક્યો અનુભવ, ધણી વાર લાખ્યો મેં જોયો છે દવ.	૧૯
ધણી પિતા બહુ થયા છે મારે, નથી રહ્યું આકરી કંઈ નિરક્ષાર;	૨૦
વિષ્ટામૂત્રે વેષિત ઉદર મેં સેવ્યું, આજોટ્યો ઉદરે લહી દુઃખ એવું.	૨૦
વેઠી અનેક રાગની પીડા અંગે, રમ્યો રામા સાથે નવ નવરંગ;	૨૧
કંઈ ખાધાં મહાશયમાં ગોથાં, કંઈ જોયાં જાણ્યાં પુસ્તક પેથાં.	૨૧
બાળ મુવા વૃદ્ધવયમાં દુઃખ દીઠાં, તે તો મને લાગે ન હાવે મીઠાં;	૨૨
અવતર્યો હું બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી જાતે, કંઈક અવતર્યો રાત પ્રભાતે.	૨૨
જન્મ્યો વેશ્ય યદ્વને ત્યાં હુંય, પણ કીટ પતંગ થયો વદું શુંય;	૨૩
થયો મૃગ પક્ષી જળચરકેરી જાતિ, હતી કંઈક તો આ દેહ માતી.	૨૩
થયો રાજસેવકનો હું મુત, થયો કંઈ રાજપુત્ર મહાવૃત;	૨૪
એ વિધિ ફરી ઘટમાળ જાણુ, અવતર્યો અહીં માનો નિર્વાણુ.	૨૪
મેં કહ્યા તેથી અનુભવ અધિક, પિતા મેં લીધા છે ઠીક ઠીક;	૨૫
શું કહું વારંવાર હું તેનું તે, થયો નિઃસંદેહ એનો એ દેહ.	૨૫

\* ચણાદિક બ્રહ્મકર્મ. ૧૩ પા. “પણી યદ્યપિ નિર્મુક્ત ને મળશે વસ્ત.”

૨૧ પા. “રામા સાથે કંઈ નવરંગ”

મળ્યું મોક્ષપ્રાપ્તિનું સાધન જ્ઞાન, પછે રચે ન મુને મહાન;	
ઋગ્વેદ યજુર્વેદ ને વળી સામ, નથી પિતા મારે તેનું કામ.	૨૬
એ છે ગુણવિહોણું ક્રિયાનું કૃત્ય, ખરી ગુંચવણ છે વસમી ગત્ય;	
થયો ગુરુજ્ઞાનામૃતે સંતોષ, વસ્યો અભિલાષામાં મુને શોષ.	૨૭
થયું ચિત્ત સંતુષ્ટ મારું બાપ, ટળ્યો બોધપ્રકાશકેરો તાપ;	
થયો તેનો ઉદય હિલોટો માનું, પછે એથી અધિક ન વેદ પિછાણું.	૨૮
ક્રિયા સુખ દુઃખ હર્ષ રસ ગુણ, એનું નહિ જેમાં લેહવાયે ઋણ;	
એવું બ્રહ્મપદ મળશે મને, પછે હું શેણે જાઉં વને?	૨૯
રસ હર્ષ ભય ઉદ્વેગ કોધ, અંમર્ષાદિકનો થયો મને બોધ;	
એ ષટ્કથી બનેલો જે હરણ, તેને પિતા જાણી જાઉં હું શરણ.	૩૦
એ ના જાણ્યા આસકિત રૂપ મેં પાશ, પકડે આત્મા મૃગ કરી ઉદાસ;	
માટે માનો પિતાજી મારુ વેણ, આ છે અધર્મવાણું ને દુઃખદેણ.	૩૧
હું તો વેદત્રયીનો મૂકીશ ધર્મ, તમને તજી સાધીશ હું પરબ્રહ્મ;	
પક્ષી કેહ સુણો જૈમિનિદેવ, પિતામહ બ્રમ થયો તતખેવ.	૩૨
વિસ્મય પામ્યો સુતની સુણી વાણી, અંતરઆનંદી બોલ્યો પ્રમાણી,	
ગદ્ગદ વાણીએ બાપ્યું આમ, હે વત્સ તું શું દાખે નિષ્કામ.	૩૩
તને જ્ઞાન પ્રગટ થયું ક્યાંથી, જડ સરખો તું દરેક યાંથી;	
તે કેવી રીત થયો જ્ઞાની તુંય, આ જન્મનું કારણ શુંય.	૩૪
થયો કોઈ દેવ મુનિનો શાપ, શે લાગ્યો અગ અજ્ઞાનનો તાપ;	
પુત્ર કેહ સુણો મારી વિગત, પૂર્વે હું કોણ કેવી હતી ગત.	૩૫
આ જન્મ પેહલાંનો જ્ઞાતાં, આજ કહી સભણાનું મહા દાંત;	
હતો પૂર્વે હું બ્રાહ્મણ જાત, થઈ બ્રહ્મવિદ્યામાં મમખ્યાત.	૩૬
આત્મતત્ત્વ જ્ઞાણખી મેં લીધું, તેને પરમાત્મમાં આરોપી દીધું;	
રહ્યો આત્મવિદ્યામાં સંલગ્ન, તેના તે અભ્યાસે મન થયું મગ્ન.	૩૭
કરતો સત્પુરુષ કેરો સંગ, શોધતો અંતર પ્રકૃતિ ધરી ઉમંગ;	
તે યોગમાં થયું આસકત મન, જાણ્યો બ્રહ્મ એક મેં તન ને ધન.	૩૮
પછે થયા સંશય સિંધવના ટાણું, એવું પડ્યું હૃદે મારે અજ્ઞવાણું;	
થાયે સિદ્ધ મનમાં ધાર્યા જે કાર્ય, પછે હું તો થઈ પડ્યો આચાર્ય.	૩૯
આચાર્ય પદવી ભોગવી બેહુ માળ, વળી એકાંતિક યોગ મણો તત્કાળ;	
પણ કોઈ અજ્ઞાન આવી નડિયું, પ્રકૃતિ પાલટી ને સર્વ અડિયું.	૪૦
બૂલ્યો સાવધગિરીમાં બાન, યોગબ્રષ્ટ થયો મહાન;	
થયો દેહ આત્માનો વિયોગ, પૂર્વસ્મૃતિનો સિદ્ધ થો યોગ.	૪૧
એવો મહિમા યોગનો મોટો, તે તજી માનું ક્યમ ભવ ખોટો;	

મુણે તાત શ્રુતેદ્રિય છુ એમ, હવે કરું થલ થાય જેમ દેમ	૪૦
રથુ સ્મરણ પૂર્વ જન્મનું જેહ, જાણે જ્ઞાનદાનનું રૂળ તેહ,	૪૧
આશર્યા વેદેત્રયી જે ધર્મ, તેને જાતિસ્મૃતિ ન હોયે પર્મ	૪૨
જગતના લક્ષ્યા સૌ ભોગ, જઈ એકાંતે જગાવીશ જોગ,	૪૩
મગશે મોક્ષ મને પિતા તેમા, પૂછે કર્મ સરાય ઉપજાયે એમા	૪૪
પિતૃત્રણુ ટાળીશ પૂરુ, નહિ ચંકા માહે રાખુ અધરુ,	૪૫
પદી કેહ મુણે જૈમિનિ તમે, એહ વારતા પિતાને ગમે	૪૬
આવી શ્રદ્ધા પુત્રને વેણે, પછે શુ પૂછ્યુ ત્યાહી તેણે,	૪૭
પિતા પૂછે પુત્રની જોઈ મહામતિ, કથમ પ્રાપ્ત થાય પ્રાણીને સંસ્કૃતિ	૪૮
કહો વારવાર થનાનું કારણ, કેહ પુન સમગ્રવુ તાત તારણ,	૪૯
જે રીત એની છે જાતિ ભાતિ, તે અનુભવસિદ્ધ કહું પ્રખ્યાતિ	૫૦
સસારરૂપી ભ્રમણચક્ર જેહ, નથી થાતું જનું પિતાશ તેહ,	૫૧
એનો ન દેખાય આદિ કે અત, તે તમ આરાગ્યે કહીશ મહત	૫૨
મરણથી આગલી ભમે દેમ, તે સસારચક્ર ભાખુ દજે વેદમ,	૫૩
વગર કાષ્ટે કાયાનો અગ્નિ, બળેછે જુઓ તન તણ લગ્નિ	૫૪
તેની કોપે ઉષ્ણતા અગમ્યા, તીવ્ર વાયુ ભેદે મર્મસ્થગ ન્યાય,	૫૫
બેદાયા મર્મસ્થાન જેટલે, ઉદાન ઉર્ધ્વગતિ ધરે તેટલે	૫૬
તેથી અટકે ભક્ષણ અનજન, તેમા કયાં જળદાન થાય વિમળ,	૫૭
પ્રાણીને આપ્યા હોય અનદાન, તે થાય સુખી જન કેહ મહાન	૫૮
જેણે આપ્યા શ્રદ્ધાએ અન અપાર, તે અનવિષ્યુ તૃપ્તિ પામે તે વાર,	૫૯
જે નથી બોલ્યો અસત્ય કો કાળ, જેણે પ્રીતિમાય જગાવી ન જાળ	૬૦
જેણે રાખી શ્રદ્ધા આઠે જામ, તે નવ સુખની મૂકે મામ,	૬૧
જે નરસુરપૂજમા રાખે પ્રીતિ, જેણે તણ ઇર્ષ્યા ને કુનીતિ	૬૨
કપટાદિક દોષથી જેહ રહિત, હોયે શુદ્ધ અત કરણ સહિત,	૬૩
હોય જે ઉદાર ને લજ્જાવાન, તે સુખે મૃત્યુ પામે મહાન	૬૪
જે નર કામ ક્રોધ દ્વેષથી અજણ, નવ મૂકે ધર્મ કેરી ખાણ,	૬૫
જેવુ બોલવુ તેવુ આચરે, હોય શાંતિવાળો પરદુખ દુરે	૬૬
તે મરણ સમયે મરે સુખે, હવે વદુ આવે કેવા નર દુખે,	૬૭
અગ્નિ મૂકી સળગાવે જે ગેહ, પીડાય દાહથી મરતા તેહ	૬૮
જે ન આપે મુષ્ટિ ટ્રાને અન, તે મરતા ક્ષુધાર્થી મરે જન,	૬૯
જે સત્પુરુષને આપે ધન, તે જીવે શીત મણે ચર્ષ પાવન	૭૦
જે કરે તૃપાર્થીને જળદાન, તે જીવે મણીતે તાપ મહાન,	૭૧

૪૪ પા “હુ આત્મ વિધાનો પૂર્વથી ભોગી, જઈ એકાંતે જગાવીશ જોગી” આ પાઠ

જે ન દુષ્ટ દે કોઈને જરી, મૃત્યુકાળે વેદના કરતા પરિ	૫૮
જે આપે જ્ઞાનનું દાન થઈ શુરુ, મોહ વશ થાય રેહ ન અધૂરુ,	
આપે જે કો કન્યાના દાન, છતે અધતામિત્ર મહાન.	૫૮
આપે મોહ અજ્ઞાન બીજને જેહ, પીડા મહાભય પામે તેહ,	
તેના અગ વેદનાએ કાપે, તેને નકષિર્મુનિ જોઈ શાપે	૬૦
જે પૂરે ખોળી સાક્ષી જાણુ, જે ભાષે મિથ્યા ભાષ પ્રમાણુ,	
જે આપે શીખામણુ શીખ ખોટી, જે કરે વેદની નિંદા મોટી	૬૧
તે મરણકાળે પામે મહાભ્રાતિ, જાને નાશી તેના સુખ શાતિ,	
તેને આવે તેડવા યમદૂત, લયકર દષ્ટિવાળા જોવા મૃત	૬૨
દુર્ગંધથી ભર્યું સર્વ શરીર, કર વાંકા મુદ્ગર ભારી હરે ધીર,	
એવા દૂત આવે પાપીને લેવા, તેને જોઈ લય પામે કહું કેવા	૬૩
થાયે આખે અગે મહાકમ્પ, ધૂરી જાય ગ્હો જે જપ	
વારવાર ખૂમો પાડે મુખે, હા ભાઈ!! માતા કેહ મહાદુખે	૬૪
થાય તેની વાણી અરપદ ઉચારી, તે નવ સમજે કોઈ સમારી,	
ભામે તેની દષ્ટિ ચારે પાસે, સૂઝાએ મુખ લઈ લઈ આસે	૬૫
પછે ઉર્ધ્વશ્વાસ ઉપડે તેને, થાય દષ્ટિએ ભગ જોને,	
એવી વેદનાએ વીટાય અગ, પછે તેના નરદેહ થાય ભગ	૬૬
રહ્યો દેહમા આત્મા જેહ, થાય સૂક્ષ્મ શરીરિ બીજે બીજે દેહ,	
તે અગયાતના ભોગવવા માટે, હોય કર્મ ઉપજેલો ઉચ્ચાટે.	૬૭
ત્યા નથી હોતા માતા કે પિતા, કર્મજન્ય પૂર્વસ્થજે શોભિતા,	
જીવની હોય જેટલી વય જાણુ, હોય તેવી અવસ્થાનું પ્રમાણુ	૬૮
હોને તેની સ્થિતિ રીતિ સર્વ, પછે તેના યમદૂત ગાળે ગર્વ,	
બાધે મહાદારણુ પાશે તેને, ડડે મારી દક્ષિણે ખેંચે જોને	૬૯
હિ તે માર્ગમાં કાટા ફેડા, વાગે અણીઆળા જૂડેજૂડા,	
કઈ ગહવર શુશ ગભીર, ખુચે શકુઆકૃતિ ગરળ શરીર	૭૦
કઈ ઉન્ચો નીચો માર્ગ અપાર, પડિયા પાપાણુ હારોહાર,	
કઈ દવ લાચો વન દેખે, કઈ ખાડા ટેકરા વસમા પેળે	૭૧
તપે સૂર્ય સહસ્ર રસ્મિ ત્યાહી, અર્માગસિક હોકાર થાયે ન્યાહી,	
તેવા દુષ્ટમા જમડા ખેંચે, જોઈ કર્મ વેચાય તેટલો વેચે	૭૨
ખેંચે યમદૂત એકી પાસે, બીજી મગ શૃંગાળ ખેંચતા ભાસે,	
તે તો ખેંચી ન થાય નિવર્ત, થાય રડતા અન્ય આવર્ત	૭૩
એવા મુખે જાયે યમ પામે, એવું જોઈ આવજો પાપની અડાશે,	
જેણે કર્યો હોય ઉપાનના દાન, જેણે આપી છતરી જોઈ શુણવાન	૭૪

જેણે વસ્ત્ર આપ્યા હોય પર્વ, જેણે અન્ન દીધાં હોય તણુ દર્પ;	૭૫
તે મનુષ્યને સુખરૂપ થાયે પન્થ, એનું બાપ્ત્યું પુરાણકરે મન્થ.	
બાપી મહાપાપી થઈ પરતંત્ર, રીતિય બાર દિવસ મધ્યાન્હ જન્ત,	૭૬
પછે જાય તે ધર્મની પાસે, ત્યાં પણ સ્થૂળ શરીરે ત્રામે.	
ત્યાં કર્મમય શરીરે થાય દાહ, હવે કહું સ્થૂળ શરીરનો રાહ;	૭૭
જ્યારે સ્થૂળ શરીર કાપે હાથે, જ્યારે મારે વશના સોટા માથે.	
ત્યારે તે પામે પ્રાણી માહાપીડા, ન તજે કર્મ વિપાકે ફૂડી ફીડા;	૭૮
પડે અગે ફાલ્લા ન તે શાટે, જોઈ તેમાંનું જળ ઉચ્ચાટે.	
ધણો કાળ ભોગવે એવા ભોગ, દિનમતિ વાધે દારુણ રોગ;	૭૯
મૃતકના બન્ધુ લાવી હેત, તિલ્લ મહામલિ અર્પે પ્રેત.	
વળી કરે પિંડદાન જે પુત્ર, તે થાય પ્રાણીને માર્ગે સૂત્ર;	૮૦
જે તૈલ્યાભગ એપડે હેતે, તે ન બળતા આત્રી રેતે.	
પ્રેતબન્ધુ અંગે થાય સંવાહન, અથવા જમે કુટુંબકેશ જના	૮૧
તેવડે ત્યાંહી પ્રેત ધરાય, એવો અમરપુરતણો મહિમાય.	
જેના બધુ સૂવે સાથરે અહીં, તેનું પ્રેત સુખી થાયે તહીં;	૮૨
જેના બધુ આપે અહીં દાન, તેણે પ્રેત જન્તુ થાય મહાન*	
મુઆ પછીના દિવસ બાર, જતાં યમનગર થાય નિરંધાર,	૮૩
એટલી અવધિમાં આપે જેહ, સહુ પ્રાણી પામે તેહ.	
બાર દિવસ સુધીનું ધુણ્ય મહાન, જીવે જીવ પોતાનું ધર નિર્વાણ,	૮૪
પછે યમપુર ભણી લઈ જાય, ત્યાં પ્રાણી લાય ધણો મન ખાય.	
સોડા સરખી વણું સ્યામ, કઠોર ઘોર મૂર્તિ યમધામ;	૮૫
જતાં જીએ રાત્રી આખ્યોવાળા, જીએ કાળા કાજળ જેવા દુખાળા.	
મૃત્યુ કાળ અંતકની મધ્ય બેઠા, એવા જીવે યમનૃપ જોયા ન હેઠા,	૮૬
નીકળી છે મુખની બાહર દાહ, ચઢી મહાભુકટિ કાળ કરાળ	
ભયાનક મુખ બિહામણુ, તપ્તુ ચારે પાસે વ્યાધિ તાપણું,	૮૭
એવા લા નિરખે યમરાજ, જેના કરે શોભે પાશસમાજ.	
છે મોટા બાહુ જીવદાસકત, જીએ પ્રાણી અકર્મી કે ભક્ત;	૮૮
પછે મન આવી કરે આલાય, તેવી ગતિ પામી પ્રાણી પીડાય	
છે પૂરે જૂઠી સાક્ષી સદાય, તે પ્રાણી રૈરવમાહી પચાય;	૮૯
સુણો તે રૈરવકેરુ સ્વરૂપ, ન્યાં ધણા દરોં દુખના રૂપ.	
છે બે સહસ્ર યોજન વિસ્તાર, ત્યાં રેતું દુખ દે પ્રાણીને સાર;	૯૦
એક બોધો ઉડા મહાખાડો, તેમાં લાગ્યો અગ્નિ ઉજાડો.	

તે તાપે તપી શ્રુમિ સમસ્ત, નહિ તહીં ટાઢી કોઈ વસ્ત,	
નામ અંગારશ્રુમિ તેનુ, છે રૂપ જાન્યમાન જેનું.	૯૧
તેના મેધ્ય બાગે મુકે જીવને યમદૂત, થાય પીડા પાપીને જ્યાં અદ્યુત,	
તીવ્ર તાપે બળે પગ તેના, કહીએ હાલ હવાલ કેનારેના	૯૨
ડગલે ડગલે પડે ફેલ્લા પગમાં, તે ફાટે ફૂલે રગરગમાં;	
ફાટે તે ફેલ્લાની આમડી જ્યારે, ધણે તાપ લાગે માહી ત્યાગે.	૯૩
એવી રીતે, મુકાવે પાગ, થાય રાત દાહડો એવી આગ;	
જીવ નાસે બાગે એવી ભોમ, જ્યાં નહિ દિવાકર ને સોમ.	૯૪
એમ નાસતાં પામે યોજન પાર, ખીજું નરક ત્યાં છે તૈયાર;	
પાપની થાવા શુદ્ધિ સોચી, જીએ નામ માત્ર નરકમાં પોહચી.	૯૫
જ્યારે તે ફરી આવે સહુ નરક, ત્યારે થાય તિર્થદુષોનિર્મા ગરક,	
આપદ* કૃમિ કીટ પતંગ, મત્સર જૂ લીખ કે થાય અપંગ.	૯૬
કરિ બલિવર્દ આનની જાત, થઈ માર્ગર ભટકે રાતોરાત,	
એમ અનેક યેનિ પામે તેહ, જેમાં પામે દુખ અતિશે દેહ	૯૭
પછે પામે મનુષ્યપણું જાણુ, થાય તેમાં કાણે જોડેરા અજાણુ,	
લામન કુત્સિત રાગથી વ્યાપ્ત, જેનો દેહ જોઈ નિંદે આપ્ત.	૯૮
વળી પુષ્કસાં શ્વપચ કેરી જાત, તેમાં અવતરી બહે જૂઠાં ભાત,	
એમ ભોગવે પાપ રહેલાં, જેણે દેહે દુખ સહેલાં.	૯૯
પછે આરોહિણી † જાતિ થવા લાગે, હોય પુણ્ય પૂર્વનું તો અનુરાગે,	
થાય શ્વપચનો શદ જાણુ, શદકેરા વેશ્ય પ્રમાણુ.	૧૦૦
વેશ્યનો ક્ષત્રી થાય સોય, ક્ષત્રીનો દિગ્વર હોય,	
દિગ્વરો થાયે દેવેદ, થાયે દેવેદનો મહેદ.	૧૦૧
એમ જન્મ થાયે ઉચી જાત, કરે નીચ કર્મ તો ખાયે લાત,	
કૂડે કર્મે પડે જાતિ નીચ, ચૂથે તે મૂત્રાદિ ને કીચ.	૧૦૨
એ રીતે પાપકર્મો કેરી પેર, કહ્યું તે કયમ જાયે. જન્મને ઘેર;	
હવે જડ કહે સુણે તાત, કહું પુણ્ય કર્મો કેરી વાત	૧૦૩
પામે શુભ ગતિ બતાવી જેવી, જેણે પુણ્યકર્મની સેવા સેવી;	
ધર્મરાય ઉત્તમ માર્ગે પડાવે, જ્યાં ગધર્વ ગણના રવ કાને આવે.	૧૦૪
જ્યાં કરે અપ્સરા ઉભી નાય, થાય દિવ્ય દેહ કાંતિમત સાચ,	
પેહરે કુસુમમાળા તાણ, સુખભોગવે ગાણ ગાણ.	૧૦૫
જોઈ પુણ્યહાર ને નૃપરરાજ, જેના રવમધુરે થાય મન લખધ;	
કરે એવા વિમાન માહે પ્રવેશ, જાય દુખીઆનો જોતા દેશ.	૧૦૬

\* શિકારી પશુ † ચાડાગની એક જાતિ-પાહરિયો ‡ ઉચી સ્થિતિમા. ૧૦૪ પા.

“શ્વપચ બાગે માર્ગે નવા, જ્યાં હોય ગધર્વ ગણુ મારા.”



યાય પુષ્પવિપાંક તેમનો 'પૂરો, કે રહે ત્યાંના લોક અધૂરો;	
પડે પૃથ્વી ઉપર તે પ્રાણી, જણે તેને મોટા રાવની રાણી.	૧૦૬
કે ઘાઈ મોટાના કુળમાં, કે યોગી ધની અવતરે ત્યાં;	
ત્યાં પણ આચરણ રડાં રાખે, અન્યાય અસલ ન દષ્ટે દાખે.	૧૦૮
ભોગવી તે સ્થળના ભોગ, ટાળે વળી આ ભવરૂપી રોગ;	
જઈ પાછો વસે સ્વર્ગમોઝાર, કદી થયો હોય દુષ્ટસંસ્કાર.	૧૦૯
તો અવરોહિણી* ગતિએ કરી, નીચી નીચી મોનિ જાય ફરી;	
અહો વિપ્રે મહાભાગ, કલો પ્રાણીમરણતણે આ ભાગ.	૧૧૦
હવે આવે ગર્ભમાં કેઈ પેર, તે અમો ભાખું માધવની મેહર;	
ધૃતિત્રી માર્કંડેયપુરાણ મોઝાર, પિતાપુત્રસંવાદ ફેરા સાર.	૧૧૧
નરકનિરૂપણ આ કથાય, થાયે સંપૂર્ણ દશમોધ્યાય;	
આ પાસા વ્યાસ વાંચે સસ્કૃત, આ પાસા છે મારું પ્રાકૃત.	૧૧૨
કવિયો કેહશે આ શો ગર્વ, નથી ગર્વ સાંભળો સર્વ;	
થયા પુરાણી મોંઘા ડાટ, તેથી મને થયો ઉચ્ચાટ.	૧૧૩
હવે કાણુ દેખાડે વસંતી વાટ, થયા બધ સ્વર્ગનર્દના ઘાટ;	
ત્યારે કંઈ પ્રાકૃત રૂપી વિમાન, જાણવા ન જોઈએ મહાન.	૧૧૪
બમણું શ્રીતાથી વક્તાને પ્રુણ, જીવું સાસ્ત્રમાં કંઈ મહામુન્ય;	
વળી કરવા અમ પુરાણીનો થોડો, મેં યથામતિ કથાભાગ જોડ્યો.	૧૧૫

બલણ.

કથાભાગ આ યથામતિએ, જોડ્યો જેવી ગત્ય રે;  
હવે પુરાણી પાધરે ચારો, મોટી રાખો મત્ય રે!

૧૧૬



કહવું ૩૩ મું.

રાગ મેવાડો.

પુત્ર કેહ સાંભળો હો, કહું કથા ગર્ભની;  
પવિત્ર યાવા ધારો હો, આ એક શલાકા દર્શની.  
જીવ નાકાં નરકથી છૂટે હો, કે જાય સ્ત્રીઆર્તવયધી;  
પામે તેના- બીજને હો, સિંચાય નર રેતે ટકી.

૧

૨

દેશીફર.

નર રેતે ટકી રહી સિંચાયે, જીવ જાણો સર્વનો;  
રેહ- આધિબ્યાધિ ઉપદ્રવે, શુણુ ગર્ભકેરા ગર્વનો.

૩

બીજ બંને કંઈ થયા વિણ, ઠરી રહેતાં ઠામમાં;	
પછે એક રૂપે થાય તે, બને છુદ્ધુદો* મુકામમાં.	૪
બંધાય પેશી લાર પૂઠે, તેમાં શું કહેણું તે કહું;	
જેમ લઘુ બીજમાં વૃક્ષાદિકના, રહે અંકુર આદિ બહુ.	૫
તેમ દેહકેરા અવયવો, રહે પેશીમાં† વરી;	
તે મોંપથી અંગ પંચની, યથા વિભાગ બાજે દર્શી.	૬
એ વિધે ઉત્પન્ન થાયે, પંચ પહેલાં અંગ જ;	
પછે નાક વદન ને કર્ણ ચાતાં, વળી એવાં ઉપઅંગ જ.	૭
નખ ત્વચા ને રોમ નીકળે, તે વધે ગર્ભની સાથમાં;	
જેમ નારિયેવની સાથ વાધે, તેનો કોરા લઈ જુઓ હાથમાં.	૮
તેમ ગર્ભકોરા વધે સદા, થાય છવ મોટા બાણુજ;	
કંઈ પેર રેહ તે ઉદર મહિ, તેહ મનમાં આણુજ.	૯
એ ધુંટણુ ગમ એ હાથ કેરી, હથેળિયો સખી રે;	
ધુંટણુતણા વિભાગ પર, અંગુઠકેરી સાખી રે.	૧૦
અંગુલિ ધુંટણુ અંગભાગે, ધુંટણુ પૃષ્ઠભાગે નેત્ર છે;	
છે એ ધુંટણુ મધ્યે નાસિકા, જે કક્ષાદિકનું ક્ષેત્ર છે.	૧૧
એ પાદ પાની કદિ ભાગે, માંસમાં છૂપી રહે;	
બાહુ જંઘા બાહર રેહતાં, વ્યાસમુનિ એવું કહે.	૧૨
એ પ્રકારે ઉદરે રહી, ગર્ભ મોટા થાય છે;	
પશુ પ્રાણી ગર્ભ સ્થિતિ તે, રૂપ અનુસાર કે'વાય છે.	૧૩
ગર્ભાશયના અમિએ, થાય કઠિન ગર્ભ અપાર રે;	
જે ખાય માતા પીએ માતા, તેણે છવે ગર્ભ તે વાર રે.	૧૪
તે ગર્ભાશય છે પિતા, પુણ્ય પ્રાપ્ત કેરી મત્ય રે;	
તે ગર્ભકેરી નાભિ ઉપર, છે ઇક નાસિકા સત્ય રે.	૧૫
તેવડે પોપણુ થાય તેનું, કહું એવું આગમે;	
બીનું અન્ન પચે જે વડે, તે હિંદ્રથી ઉદરે સમે.	૧૬
ખાય પીએ નારી જે જે, તે ગર્ભ ઉદરે ભય છે;	
તેવડે તન તૃપ્ત થાયે, ઇદિ આગમ ગાય છે.	૧૭
તે ઠામ ગર્ભ છે બ્રહ્મરૂપે, બહુ ભૂતભવિષ્યવર્તમાન રે;	
પછે પીડાતો નિર્વેદ પામે, મુખ વદે મહાસાન રે.	૧૮
તે રમરણ કરતો એવું નિત્યે, આ કષ્ટથી છૂટું દુધરે;	
તો બીજ વાર ન આવું એમાં, વધુ ભાણું શુંપ રે.	૧૯
હું પુરુષાર્થ એવો કરીશ નિશ્ચે, નવ આવવું પડે અહીં;	

\* તરજ-પરપોટા જળનો. † ગર્ભાશય.

અનુભવેલાં દુઃખ ગાયે, મહાકષ્ટ પામે ગર્ભમાં રહી.	૨૦
દૈવઅળથી કષ્ટ પડિયાં, તે સંભારે હરધડી;	
પણી ગર્ભમાંથી બહાર નીસરે, જેને વાર નવ લાગે વડી.	૨૧
પણુ પ્રાણપલ પવનથી તે, પીડાયે છે અતિ ઘણા;	
હૃદય દુઃખથી રડવા લાગે, સુણે દીનસ્વર સહુ તે તણા.	૨૨
જ્યાં ઉદરમાંથી બહાર આવ્યો, કે યર્ષ મૂર્ચ્છના અવિધાર રે;	
વળી વાયુ અડક્યે બહારનો તે, થયો સચેતન સાર રે.	૨૩
તે પછે પુરુષની પ્રકૃતિ જે, વીંટી લે છે જાણિયે;	
તેણે મોહિત થાયે જ્ઞાનભ્રમ યર્ષ, તેનું દુઃખ મન શુ આણિયે.	૨૪
ગયું જ્ઞાન જ્યારે ત્યારે, બાળ ભાવ પામ્યો માનિયે;	
પછે કુમાર ને યુવા થાતો, વધ્યો મોહ પ્રમાણિયે.	૨૫
વળી જુદા થાયે શિશિલ ધંદ્રી, મરે પાછો મૃદ તે;	
એમ જન્મે મરે જન્મે, ધટી યંત્રણા ધટગૂઢ તે.	૨૬
કોઈ વાર સ્વર્ગે જાય પુણ્યે, કદી પડે પાપે નરકમાં;	
કદી સ્વર્ગ નરક બિંધ મેવે, કદી ફરકે તે ફડકમાં.	૨૭
કદી જન્મ લઈ આ લોકમાં, કર્યાં કર્યો ભોગવે;	
કદી ભોગવતાં મૃત્યુ આવે, જે રહ્યાં તે નવે જન્મે જન્મેગવે.	૨૮
તે શેષસહિતે સ્વર્ગમહિ. જાય આલી આપથી,	

પછી શ્રદ્ધતા એ કામ દુઃખનું, મરણનું ખ મોટાં ગાય છે.	૩૭
તે પછે ખેંચાવું પડે છે, યમદૂતથી મહાનગકમાં,	
વળી જન્મમરણને નરક જાએ, ક્રૂરતા જીવ ધરકમાં.	૩૮
ધટીયત જેવી જીવગતિ છે, માયાજન્ય નિધનમાં પડી,	
દિવોદાસી ભટકાવતી તે, નહિ જપ માનો અધ ધડી.	૩૯
ખંધાય જાણ્યા છતાં પાછો, મૃદ મમતાને ધરી,	
છે સસારસાગર દુ ખકારી, મેં સુખનત દીકું જી	૪૦
માટે મોક્ષ અર્થે વેદનથીનું, કહો સાધન ગે કરુ ?	
હે પિતા ! ગતિ પુગણીકરી, કહો કેઈ વિધિ આચરુ ?	૪૧
કેહવું જૂઠું કરવું જૂઠું, વળી ધરવું જૂઠું મનમાં,	
હે પિતા વળી વડીલુંય મારું, નદઈસ જન્મ આજનમાં.	૪૨
ઈતિશ્રીમાર્કડેય પુરાણે, પિતા પુત્ર સવાદે કરી,	
એકાદશમે અધ્યાય પૂરો, યથો બોલો શ્રીહરિ.	૪૩

વલણું.

શ્રીહરિ બોલો સર્વ કાર્ષ, ટળે ગર્ભવાસનું કષ્ટ રે,	
વિષ્ણુ પ્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, છે મિથ્યા પુરાણીસૃષ્ટ રે.	૪૪



### કડવું ૩૪ મું.

રાગ સામેરીની ચાલ લેહેકણી.

પિતા કેહ મુણે! સુત મારા રે, સુણ્યા યાનદાનના સમ્મ સારા રે,	
જાનદાનનો આશ્રય કરતા રે, તેહ સંસારસાગર મેજે તરતા રે.	૧
એહ વર્ણવ્યો મોટો તેં રસ્તો રે, થાશે અધિકારીને સસ્તો રે;	
તેં રૈરવ નરકનું વર્ણન કીધું રે, તેવા સાથે બીજાનું નામ દીધું રે	૨
તે સર્વ નરકનાં કેહ મુને નામ રે, કેવાં તેનાં કેહ વિસ્તારી કામ રે,	
જેમાં જવું તે જાણવી વાત રે, જણ્યાં પછી થાય તો કરવી મ્હાત રે	૩
પુત્ર કેહ મુણે પિતા મારા રે, કહો નર્ક રૈરવ મેં અવિધારા રે,	
હવાં મહારૈરવ નામ નર્ક અલ્પ રે, વર્ણવતાં કાર્ષ ન રાખુ જલ્પ રે.	૪
મહારૈરવમાં બાર સદસ યોજન રે, છે તાત્રપૃષ્ઠી હે મુનિજન રે,	
તેની નીચે તાપ તપાળ્યો છે પૂરો રે, દર્શનસ્પર્શને થાય અમ ચૂરો રે.	૫
ભાસે મહાભવાનક ભોમ રે, બતાં બળે શત યોજનથી રોમ રે,	
તેવી પૃથ્વીમાં યમના દૂતો રે, મૂકે બાધી રુધી હુ પણુ હુતો રે	૬
ગોમિયાં ખાતો ગરબડે પ્રાણી રે, તેને આવી પડે પીડા અખાણી રે,	
નીકરે આલામથી જે વારે રે, પ્રકટ્યો પ્રજ્વલિત ચૂયો જાએ ત્યારે રે.	૭

પછી વૃદ્ધતા એ કામ દુઃખનું, મરણદુઃખ મોટું ગાય છે.  
તે પછે ખેંચાવું પડે છે, ચમદૂતથી મહાનરકમાં;  
વળી જન્મમરણને નરક ભાગ્યે, મૂળતો જીવ ધરકમાં.  
ધરીયત જેવી જીવગતિ છે, માયાજન્યબંધનમાં પડી;  
દિવારાત્રી બટકાવતી તે, નહિ જંપ માનો અધ ધડી.  
બધાય જાણ્યા છતાં પાછો, મૃદ મમતાને ધરી,  
છે સંસારસાગર દુઃખકારી, મેં સુખ નવ દીકું જરી.  
માટે મોક્ષ અર્થે વેદનથીનું, કહો સાધન જે કરું ?  
હે પિતા ! ગતિ પુરાણીકરી, કહો કેઈ વિધિ આચર ?  
કેહવું જૂઠું કરવું જૂઠું, વળી ધરવું જૂઠું મનમાં;  
હે પિતા વળી વળીહુંય મારું, ન દર્શિ જન્મ આ જનમાં.  
ધૃતિશ્રીમાર્કડેય પુરાણે, પિતા પુત્ર સંવાદે કરી;  
એકાદશમે અધ્યાય પૂરો, યયો યોસો શ્રીહરિ.

વલણ.

શ્રીહરિ યોસો સર્વ કાઈ, ટળે ગર્ભવાસનું કષ્ટ રે;  
વિમ્ન ત્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, છે મિથ્યા પુરાણીસૃષ્ટ રે.



કહવું ૩૪ મું.

રાગ સામેરીની ચાલ લેહુકણી.

પિતા કેહ સુણો સુત મારા રે, સુપયા જ્ઞાનદાનના શબ્દ સારા રે;  
જ્ઞાનદાનનો આશ્રય કરતા રે, તેહ સંસારસાગર એજે તરતા રે.  
એહ વર્ણુઓ મોટા તે રસ્તો રે, થાશે અધિકારીને સરતો રે;  
તે શૈરવ નરકનું વર્ણુન કીધું રે, તેવાં સાથે બીજાનું નામ દીધુ રે.  
તે સર્વ નરકનાં કેહ મુને નામ રે, કેવાં તેનાં કેહ વિસ્તારી કામ રે;  
જેમાં જવું તે જાણવી વાત રે, જાણ્યાં પછી ચાલ તો કરવી મ્હાત રે.  
પુત્ર કેહ સુણો પિતા મારા રે, કહો નર્ક શૈરવ મેં અવિધારા રે,  
હવાં મહાશૈરવ નામા નર્ક અલ્પ રે, વર્ણુવતાં કાંઈ ન રાખુ જલ્પ રે.  
મહાશૈરવમાં બાર સદસ યોજન રે, છે તામ્રપૃથ્વી હે મુનિજન રે;  
તેની નીચે તાપ તપાળ્યો છે પૂરો રે, દર્શનરૂપર્સને થાય અંગ ચૂરો રે.  
ભાસે મહાભયાનક ભોમ રે, જાતાં બળે રાત યોજનથી રોમ રે,  
તેથી પૃથ્વીમાં ચમના દૂતો રે, મૂકે બાધી રુધી હું પશુ હુતો રે.  
ગાઠિમશાં ખાતો ગરબડે પ્રાણી રે, તેને આવી પડે પીડા અગ્નણી રે;  
નીકળે આલામાંથી જે વારે રે, પ્રકટ્યો અન્વલિત ચૂલો જુએ ત્યારે રે.

કાક બક ઉલ્લુક વરુ વીંછી રે, કરડે મત્સર ઉરાડે કાણ પીંછી રે? ૮  
 કાચે ગીધ અંચૂલડે ત્યાંહી રે, તાણાતાણુ દરે માહિમાંડી રે.  
 મહા શેરવાઝિથી પીડાતો પ્રાણી રે, આકુળઆકુળ થઈ રડે તાણી રે;  
 હા પિતા, હા માતા, હા ભાઈ રે, આવો આવો કહો કાઈ સાધ રે. ૯  
 એમ જિયરી શાંતિ ન પામે રે, દશ કોડ વર્ષે એ દુઃખ વાંમે રે;  
 પાપાચારીની ગતિ એવી રે, કહી મહાશૈરવમાં યાય જેવી રે. ૧૦  
 હવે તમ નામ નરક કહું હુંય રે, જે છે શીતળ કહું રૂપ શુંય રે;  
 તે મહાશૈરવ જેટલું જાણો રે, તેને અંધકારવાળું પ્રમાણો રે. ૧૧  
 દારણુ અંધકાર ને શીતથી દુઃખી રે, દોડાદોડ કરતા યાય ન સુખી રે;  
 પરસ્પર ભેટી કરે સમાશ્રય રે, ટાંકે દાંત ભાગે લાગે મહા ભય રે. ૧૨  
 ત્યાં જૂખ તૂપા ઉપજે બલિષ્ઠ રે, મહા ઉપદ્રવે સાંભરે ન ઈષ્ટ રે;  
 વાસુવહને ઠરી જાય પાણી રે, ગળે હીમાળે ધણા પ્રાણી રે. ૧૩  
 ત્યાંના વાયુ વાયે મહા ધોર રે, ભાગે હાડ પાંસળાં તોડે તોર રે;  
 તેમાંથી નીકળે મળ્મળ શોણિત રે, ખાય કુધારથી ધરી માહપ્રીત રે. ૧૪  
 છે નારકીશ કરુ ભોજન એવું રે, લામે તે અધારે જેવું જેવું રે;  
 આટે પશુ જયમ એકમેક રે, તેવો અંધકાર ધરે વિવેક રે. ૧૫  
 હે દિવસતમ, સુણો આપ રે, પાપક્ષય સુધી એવો તાપ રે;  
 હવે નિઃકૃન્તન નામ નરક રે, છે બેથી મોટો ગુણનિધિ ગરક રે. ૧૬  
 તેમાં નિરતર વાગી રેડ હાક રે, ક્યાં કરે કુલાલ જેવા ચાક રે;  
 તેના પર મૂકે પાપી નરને રે, કાળસૂત્રે કાપે તેના ધડને રે. ૧૭  
 યમદૂત કાળસૂત્રવડે કાપે કેમ રે, કાપે કુભાર કાપે તેમ રે;  
 મૃતિકાનો પિંડ મૂકી ચાક ઉપર રે, કાપી કાપી ભાજન લે નીડર રે. ૧૮  
 તેમ યમદૂત કાળસૂત્રવતી રે, કાપે નખશિખથી મૂઢમતી રે;  
 જેમ જેમ કાપે કવોડો વાર રે, તેમ તેમ યાવ નિમ્નો દેહ તૈયાર રે. ૧૯  
 દુઃખી જીવિતનો હોય ન નાશ રે, કાં કે લાગ્યા કર્મતણા ફડા પાશ રે;  
 એ નિઃકૃન્તનમાં દુઃખ પામે રે, પાપક્ષય સુધી દુઃખ ન શામે રે. ૨૦  
 એ પછી અપ્રતિબ્ધ નામે નરક રે, ભાખું મારે મુખે ન રાખું ફરક રે.  
 તેમાં રહે નારકીશ મહાપાપી રે, લે દુઃખ અનુભવને મન માપી રે. ૨૧  
 જે ચક્ર નિઃકૃતનમાં હુતાં રે, તે ચક્ર આ નરકે વગુતાં રે;  
 તેમાં વિશેષ એ પિતા જાણો રે, ખાબુએ જળ રેડ જેવો પ્રમાણો રે. ૨૨  
 એ છે પાપ કર્મીના અધ હેતુ રે, છે કુલ્પશાળીને પાંચરી શેતુ રે;  
 તે ચક્રમાં રાખી ભગાવે પાપી રે, જુએ વારે વારે જમડા કાપી રે. ૨૩  
 નવ અટકવા દે જેમ દૂત રે, શું કરે શાણો જગનો સૂત રે;

રેટના લોટા પેઠે કાક બાંધ્યા રે, સાંધી સાંધા જોઇને સાધ્યા રે.	૨૪
જેમ ભરાય ઠલવાય ઘડવાં રે, તેવાં થાય અંગ અકર્મીનાં અડવાં રે;	
રુધિર વમન કરતા જાય હેઠળ રે, આવે ઉપર તો કરે મહાબળ રે.	૨૫
એમ ફરતા ફરતાં આંતરડાં રે, આવે મુખદ્વારા તૂટ્યાં તતરડ્યાં રે;	
ચાલે અશ્રુના રેલા આંખે રે, મુખ સ્વપ્ન નવ તહીં ઝાંખે રે.	૨૬
એમ દુઃખ ભોગવે અવધિ સુધી રે, તોય નવ ચેતી ચાલે જુધી રે;	
પછે નરક અસિપત્ર વન રે, છે તે સાંભળે ધરી મન રે.	૨૭
છે એક સહસ્ર યોજન આધી રે, રહે અંગારે ભૂમિ જાગી રે;	
આર તરણિનાં* પડે કિરણુ રે, તે તીનતાપે તપી ઉઠે માહ રણુ રે.	૨૮
તેમાં પડે નારકીશ આવી આવી રે, હવાં મધ્યભાગે ભૂમિ કેવી કાહવી રે;	
શીતળ સિન્ધવપત્રવાળું એક વન રે, છે પત્ર ખડ્ગ જશાં મુનિજન રે.	૨૯
ન્યારે વાયે વાયુ મહાજેરે રે, ત્યારે પડી પત્ર તે તન તોડે રે;	
લાં વસે શ્વાન લપાનક જણુ રે, મોટાં મુખ વ્યાધ જશાં પ્રમાણુ રે.	૩૦
લાંબી દાદ ને પોહળાં મુખ રે, ચાયે ફરતાં જોઈ જનને દુઃખ રે;	
ખળે દવ પૃથ્વી ઉપર પૂર રે, દાગી ઉડે શ્વ શું આકર્ણુ તૂર રે.	૩૧
કરે પગ ઉંચા નીચા મહાદુઃખે રે, પીડિત યર્ષતૃષ્ણાએ પોકારે મુખે રે;	
સંભારે માખાપ કરી આકન્દ રે, જોણે અહીં જાણ્યા નહિ જોવિદ રે.	૩૨
જાણે લાં ઝાંપડો બેસવા માટે રે, આવે અસિપત્ર ફેરા ધાટે રે;	
ત્યાં અસિપત્ર પાડવાવાળો રે, વાયે માહવાયુ કરાળો રે.	૩૩
તેથી લઈ વિશ્રાંતિ બેઠા જેહ રે, પડે પત્ર તેનાપર તેહ રે;	
તેણે કપાય અંગ ઉપાંત રે, નાસે જંતુ યર્ષ મહારાંક રે.	૩૪
તે નરકે નથી બીજી જાગ રે, તપી પૃથ્વી સજાગી આગ રે;	
લળકે મનુઃશ્રવાની† જિલ્હા જેવી રે, અગ્નિ જ્વાળની જિલ્હા તેવી રે.	૩૫
એવી જલ માંહે પડે જઈ આણી રે, તેને ફાડી ખાયે કૂતરા તાણી રે;	
સારે રડે પોકે પોકે તેહ રે, એવાં કળે કળાયે દેહ રે.	૩૬
હે પિતા અસિપત્ર વન ભાખ્યું રે, એમાં અપૂર્ણ કંઈ નથી રાખ્યું રે;	
હવે એથી મહાભયંકર જેહ રે, તમકુંભ નામે નરક કહું તેહ રે.	૩૭
તેની આગેપાસે વીંટાયો અગ્નિ રે, લોહરજ ઉકળે જયા જંધની‡ રે;	
તે રજ ઉકાળવાને જાળે રે, તૈલ તપાવી રાખ્યું પોસે રે.	૩૮
તેમાં નાખે પાપિને યમદાસ રે, ટગિ ઉધે માથે આપે ત્રાસ રે;	
માંહી ઉકાળા ઉજળે લાવે રે, થાય ફેસ્લા તે દુઃખ ઉપગમે રે.	૩૯
પછે ફાટે ફેસ્લા એકી વારે રે, વહે જળ મજ્જા એકી ધારે રે;	
તેથી થાય વ્યાપ્ત અગ અનેરાં રે, ત્યાં ગીધ ટોળાં ઉડતાં હેયાં રે.	૪૦

\* સર્પ. † સર્પ. સર્પને કાન નથી, તે આંખે સાંભળે છે. ‡ શક્તિ વિરોધ.

તે ચીરી ખાવા લઈ જાય પ્રાણી રે, નાંખે પાછા અમિમાં આણી રે; ૪૧  
 તેથી તૂટે નેત્ર કપાળ ને હાડ રે, પછે પીલે ધાણી ચઢાવી તાડ રે.  
 ચાપ ધાણીમાં એકાદાર રે, શિર સ્નાયુ માંસ ત્વચા નિરધાર રે; ૪૨  
 એનું અંગ થાય પ્રવાહી જ્યારે રે, કરે ઘટ તેને ચમદુત ત્યારે રે.  
 પછે કરી - તૈલપરીક્ષા જીવે રે, છુદ્ધુદ્યએ સંશય ખૂવે રે; ૪૩  
 પછે તેમાં તણે પાખાચારી રે, એ તપ્તકુમ્ભની કથા વિસ્તારી રે.  
 વળી કહું મારી દેહવી કાઢણી રે, લેજો પિતાશ્રી તમે જાણી રે; ૪૪  
 યર્ષ મનસા પુરાણીની પૂરી રે, તેણે કહી ન કથા મધૂરી રે.  
 શું છે આપણે તેથી કામ રે, લજ્યા એક ચિત્તે શ્રીરામ રે;  
 પ્રતિશ્રી માર્કણ્ડેયપુરાણે રે, પિતાપુત્ર સંવાદ અમાણે રે. ૪૫  
 મહારોડવાદિક નરકાખ્યાન રે, સુણે જણે તે ચાપ મહાન રે;

વલણુ.

મહાન થાયે સર્વ જાણી, ઝેતી ચાલે ચિત્ત રે;  
 ભટ્ટ પ્રેમાનન્દ નામ મિથ્યા, છે મિથ્યા પુરાણી વિત્ત રે. ૪૬

—સમસ્તસમસ્તસમસ્ત—

કડવું ૩૫ મું.

રંગ ગોડી.

પુત્ર કેહ સુણો મારા તાત, મયાંમારા સાત જન્મ પશ્ચાત;  
 યથો વૈશ્વકુળે ઉત્પન્ન, કર્યું ત્યાં મેં સુરભિરોધનું\* મન. ૧

દાળ.

સુરભિરોધનું મન કર્યું મેં, પિતા કહું સુણો તેની વાત;  
 મેં ચારો ચરતી માયો વાળી, કર્મવિપાકે યર્ષ દુઃખરાત. ૨  
 દારુણ નરકે જઈ પડ્યો હું, જ્યાં અગ્નિજ્વાળા ભયંકર હોય;  
 વળી લોહની ચંચુવાળા દીજથી,† સમાકુર્ણું તે જ્વમિ સોય. ૩  
 જ્યાં ધાણી ધાણી માંહી સરીરને, પીલે ચાલે રક્તપ્રવાહ;  
 તેના કર્દમો‡ બેસાડે મુનિ, કુકર્મી કરો જાણી રાહ. ૪  
 થાય કુલાહલ નાંખે પ્રાણી, નરક વિષે જેવે મહામુન્ય;  
 તે સર્વ સહી સો વર્ષ રહ્યો હું, કર્ષ ન અવધિ ધારો ન્યૂન. ૫  
 સંતપ્ત મહાતાપની પીડા, દાહસહિત વૃષાણુ દેહ;

૧ પા. “જળપાન કરતી” \* આયને ચરતાં અટકાવવી તે. † પક્ષી. - ‡ બરફ.  
 ‡ પોતાના રક્તમંદ્રના કાઢવમાં.



તપ્તપુલિન* તરવેણી તટમાં, નાંખ્યો કુખે નિઃસંદેહ:	૬
એવે દુઃખે આવી પડેલો, એવો વાયો શીત પવન;	૭
વળી એકાએક રત્નરૂપ નર, આવી ઉભો મોટમ મન.	૮
તે નરકેરા આગમથી મુનિ, નારકીશની ગર્ભ પીડાય;	૯
હું પણ સ્વર્ગસમા સુખ માહિ, આવી પડિયો મુનિરાય.	૧૦
યાતનાકબે કૂટાયલાને, એકાએકે આ શું સુખ;	૧૧
એમ વિચારી ઉંચું જોયું, યહું અવનવું ગયું ક્યાં દુઃખ !	૧૨
એવે નિકટે નરવર જોયો, રત્ન સમાન જેનું રૂપ;	૧૩
તેની પાસે વજ્રકાપનો, ઉભો દૂત માહકુરૂપ.	૧૪
દંડ હસ્તમાં ઝાલી કેહતો, આ મમ, આ મમ આવો દેવ;	૧૫
એ સર્વે મેં જાતે જોયું, કરી સુકર્મની સારી સેવ.	૧૬
નરક પડેલા નરઆદિક કેહ, કાણુ જીભા રોહ ભારે શૂપ;	૧૭
આપ અંગના સ્પર્શ વાયુથી, સહુ યદ્યપે સુખમાં તદૂપ.	૧૮
દયા કરી તે વેણુ સુણીને, જોડો ત્યાં તે મતિમાન;	૧૯
સહસ્રધા સયુક્ત યાતના, કેરા કબ્જનું સુણુવા ગાન.	૨૦
પછે તેણે મહાકૃપા કરીને, પૂછ્યું યમદૂતોને આમ;	૨૧
મેં શું પાપ કર્યું કે આખ્યો, નરક નિકટે નાખે નામ.	૨૨
કૃણ દુષ્કર્મ કર્મ કર્યાનું, કહો તેહ મુજને સહુ વાત;	૨૩
હું વિદેહ જનપદ જનકકુળનો, વિપશિત તૃપ છું પ્રખ્યાત.	૨૪
રહે પ્રકારે પુરુષો પાળ્યા, પશિનીકિરી કરી મેં વાહર;	૨૫
ધર્મવૃપશા મનુષ્યે કર્યું જેમ, તેમ કર્યું મેં રક્ષણ સાર.	૨૬
કરી સુખી મેં સર્વ પ્રજાને, કરી યદ્યપે સંતોષ્યા દેવ;	૨૭
ધર્મવડે ધરણી મેં પાળી, નથી રણ મૂકી નાહો એવ.	૨૮
અતિથિ નિર્ધુખ નવ વાળ્યો કાઈ, મારે ઘેરથી જાણો દૂત;	૨૯
પિતૃ, દેવ, ઋષિ પરિજન પોખ્યા, કરી પૂજા ન જોરેન શૂર્ત.	૩૦
પરસ્ત્રી પરધન મેં નવ વાંચ્યાં, વળી કહું સુદૃઢ મારી વાત;	૩૧
સુરભિ જળને સ્થાનક જાયે, જળ પીવા થાય પરભાત.	૩૨
તેમ પર્વણુ તિથિકાળમાં, સુર પિતૃ આવે નરગેહ;	૩૩
તેહ વિમુખ યદ્યપે પાછાં જાયે, તો થાયે નિર્જળ નરદેહ.	૩૪
યદ્યપેલા થાય અકૃણ સહુ, વાપી કૂપ ક્યાં જાય વ્યર્થ;	૩૫
એમ સર્વ ધર્મના હાસ થાય છે, જાયે ગાંઠે હોયે ગર્થ.	૩૬
નિઃશ્વાસ નાંખી જો જાય પિતૃ તો, સાત જન્મનાં જાયે પુણ્ય;	૩૭
સુરનિઃશ્વાસે ત્રણ જન્મનાં, થાયે પુણ્ય ક્યાં જો શૂન્ય.	૩૮

એવું જાણી હું દેવકાર્યમાં, રજો સદા સાવધ મતિમાન;  
પિતૃકાર્યમાં તત્પર આ તન, રહું નિરતર કરી સન્માન ૨૩  
તો કથી પેરે દારણુ નરકે, થયો પ્રાપ્ત હું હે યમદૂત;  
નથી કવિરવિશા નિંદા કદીએ, આ શું મિથ્યા ટીખળ તૂત. ૨૪  
જાણા જોયા જોઈ પુરાણી, કે વેદાતી શાસ્ત્રી અખણ;  
સ્વભાપાવર્ધક નિંદકનો, કાઠ્યો છે મેં કચરધાણ. ૨૫  
શીખ્યા થોડું કરી કેહ મોડું, જીવાનાં મેં કાપ્યાં નાક;  
નાસ્તિક જનનું નામ ન રાખ્યું, વળાડી નિગમધર્મની હાક. ૨૬  
પિતા કહે તવ દૂત શું જાણ્યો, તે સુણવા ઈચ્છા થાય;  
ધૃતિશ્રી માર્કેડેયપુરાણે, પૂર્ણ થયો તેરમો અધ્યાય. ૨૭

વલણ.

તેરમો અધ્યાય પૂરો થયો, રીમો પુરાણી રાજ રે;  
પ્રાપ્ત કથા કરો માની દીજનું, સુધરે સઘળા કાજ રે. ૨૮



કડવું ૩૬ મું.

રાગ ધનાશ્રી ચાલકેર.

પુત્ર કેહ તે મોટા પુરુષે પૂછ્યુ, સર્વ સુણતાં આવુ જ;  
તે ભયંકર યમદૂત ભાં જોણ્યો, મધુર વેણુ મન ભાળ્યુ જ. ૧  
યમમેવક કેહ રાજ માહરાજ, તમે સર્વ ભાખ્યુ સત્ય જ,  
સંશય નહિ તિલમાત્ર એ માહે, તમે પૂણ્ય કીધા અત્ય જ. ૨  
પણ કિંચિત્માન કેઈ પાપ કર્યું તે, હું સભારી આપુ જ;  
વિદર્ભનૃપ પુત્રી પીવરી નામે, (તે) તમ પત્નીનું આપ્યું ન દાપુ જ ૩  
ઋતુમતી મતિશાલી હતી તેના, ઋતુકાળ મિથ્યા કીધો જ;  
વરાગ્રી કેકેયીની આસકિતથી, ઋતુવાળીને ભોગ ન દીધો જ. ૪  
તે પાપે આ ભયાનક નરકે, આવી પહોંચ્યા તમે રાજ જ,  
સ્વસ્ત્રી સમીપ ઋતુસ્નાન લહી, જે ન કરે સમાગમ કાજ જ. ૫  
તે માહગર્ભ હલારો થાયે, તૂટે તેના પુણ્યની પાજ જ,  
હું કહું તે સત્ય સદુ માનો, રખે સશય કરતા આજ જ. ૬  
હોમ સમયે હોમાગ્નિ રાખે, આજ્યાહુતિની આશ જ,  
તેમ ઋતુકાળે ખીજપાત પ્રગપતિ, ન થાયે યાય નિરાશ જ. ૭  
એ મર્યાદા જેહ ઉલ્લેખે, ચર્ધ ધર્માત્મા કામાસક્ત જ,  
'તે પિતૃઋણનું પાપ લે પાપી, પડી નરકમાં વ્યક્ત જ. ૮

અહો પૃથ્વીપતિ ઐટલુ દુષ્ટત, પાંપકેરું પિછાનો છ;	
હવાં પુણ્ય ભોગવવા અથે, ચાલો સાચું માનો છ.	૯
તે સાંભળી જનકનૃપ બોલ્યો, અનુકંપાએ આમ છ;	
ધૃતિજીત સ્થળે આતું અનુચર હું, હું કર્ય કષ્ટ મારું કામ છ.	૧૦
કેટલાક પ્રશ્ન હું હુંને પૂછું, તેના ઉત્તર દીજે છ;	
કહિન યંચુએ નેત્ર વણસાડી, આ કાંક ઉભા કાં રીઝે છ?	૧૧
જેમ જેમ ચશ્ત્ર ડોડી નાંખે, તેમ તેમ થાયે નવાં છ;	
તેવી રસના ખેંચીનવી ચાતી, તેના નિહિત પાપ શાં હવાં છ.	૧૨
વેહરી વેહરી વ્યા નરને દુઃખ દે, તે ક્યા કારણ મારે છ;	
તમકુંભમાં તૈલ પૂરી પચવે, તપવે રેતીએ શાસારે છ.	૧૩
લોહવદન આ દિજ પુરવને, ચસુમહારે ખેંચે છ;	
ક્યાં પાપ કર્યાં એ પ્રાણી, પક્ષી માંહોમાય વેહચે છ.	૧૪
વિહંગમવર અગ અગ ત્રોડે, રે રે, સાંધે સાંધા છ;	
ધંધમાં ધાયે અંધ બની દિજ, ત્રોડવા સ્નાયુ બાંધા છ.	૧૫
રીર નાંખે મહાપીડ શરીરથી, તોય પક્ષી ચંચુએ ચીરે છ;	
રાતદિવસ એવી રહ લાગી, નવ પ્રહાર કરે કદા ધીરે છ.	૧૬
ઝાં કુકર્મ કર્યાં એ પ્રાણી, વળી ભોગવે ચાતના ખીછ છ;	
તે સર્વનાં પાપ કહી હુંને દાખો, હે યમના દૂત રીઝી છ.	૧૭
યમકંકર કહ હેનૃપ મોટા, (જે) પૂછ્યો પાપકર્મ વિપાક છ;	
તે જેમ છે તેમ હું બાપું, ક્યમ નર વિમુખ થાય નાક છ.	૧૮
ભોગવે પાપપુણ્ય અનુક્રમ, પછે થાય ઉભયનો નાશ છ;	
પુણ્યપાપ એ ભોગવે છૂટકા, ધરે હર્ષ કે રેહ ઉદાસ છ.	૧૯
કર્મક્ષય છે ભોગવે નિશ્ચે, પાપપુણ્ય ભોગ ક્ષય કેમ છ;	
તે હું કહું તે સાંભળો રાજ, તછ અંતર્ગત વેહમ છ.	૨૦
દુષ્ટાળ ભોગ કર્યાંથી થાયે, દુષ્ટાળશ્રણદા કર્મ ક્ષય છ;	
જેમ ભય અનુભવથી ભયશ્રણદાથી, થાય છે કર્મનો બ્યય છ.	૨૧
કરેશતણી રીત એ વિધિ જણો, હવે કર્મની વિધિ લાખું છ;	
કર્મબંધને જીવ નાના પ્રકારની, પામે ગતિ તે દાખું છ.	૨૨
શ્ત્યુ પમાડવા રૂપી ગતિ કર્મ, તે ચક્રી શ્ત્યુ થાયે છ;	
પાપી જન અકર્મીગતિને, અહોરાત્ર બોલો ગાયે છ.	૨૩
શ્રદ્ધાળુ જ્ઞાંત ઉદાર સુકર્મી, આમોદ ફળદાથી કર્મ કરતા છ;	
તેવડે તે તેહજ પામે, વળી સ્વર્ગો સ્વર્મને ધરતા છ.	૨૪
શુભ ફળદાતા શુખને પામે, હવે કહું પાપની પેર છ;	
વિકટ માર્ગમાં અજગર હાથી, પામે દુષ્કર્મ કેરી મેર છ.	૨૫

ચક્ષુઃશ્રવા ને ચૌરનો ભયંભ્યાં, એવાં પાપી સ્થાનક પામેં છ;  
 આનંદ ઉત્સવે જાય પુણ્યયાત્રી, સુખી વને સુખ કામે છ.  
 સુગંધિક સુમનની માળા, હેંસે હેંડે નાખી છ;  
 વારુ વસન ધારી સર્વાંગે, વર વાહનની સોઈ દાખી છ.  
 મુખ માગ્યાં ભોજન તે પામે, કરે સ્તુતિ બંદી ભાટ છ;  
 પુરુષનાં પુણ્યપાપ પિછાનો, સંચાલતા માહ ઘાટ છ.  
 તે કોટિ માહકોટિ જન્મ સુધી, છે સુખદુઃખ અંકુર છ;  
 જેમ ખીજ અંકુર ઝૂટી દુઃખ થવાને, છે જળકેરી જરૂર છ.  
 તેમ પુણ્યપાપ રૂપી અંકુર ઝૂટે, સુખદુઃખરૂપ દુઃખને માટે છ;  
 દેશકાસાદિક અદ્વિત તદપિ, કામ તેનું શિર સાટે છ.  
 દુઃખકર્મ કર્મ કર્યું રજકોઈએ, તેથી દેશકાળાદિએ પડે પગ છ;  
 રથો પાપકર્મ કંટક કર્મને લપાઈ, તે વીધે પગની રગ છ.  
 જો બૃહત્ પાપ હોયે તો માનો, લાગે શલ્લ કે શંકુ અંગે છ;  
 તે પીડા જેવી થાય માહપીડા, આવી પડે કષ્ટ ઉર્મંગે છ.  
 વળી શિરશ્ચક્ર દુઃસ્પર્શ દુઃખદાયી, દુષ્ટ કર્મથી થાય છ;  
 સચિત ક્ષણ દેવાને યોગે, કાંઈ સુધી તે જાય છ.  
 અરુચિ ભોજન શીત ઉષ્ણ શ્રમ, તાપ હેતુ લઈ સાથે છ;  
 પાપ સંતાપકારી સ્વપસાથે, નાંખે એકમેકની ઈચ્છા માથે છ.  
 એ રીતે માહ પાપ ધરે છે, મોટા રોગાદિકની અવક્રિયા છ;  
 વળી બૃહત્ પાપ શત્રુધાતુમાં, ભાખું પ્રવેતે લિયા છ.  
 વહ્નિકષ્ટની પીડા દે વળી, દે જન્મનાદિક માહદુઃખ છ;  
 હવાં થોડું પુણ્ય લાં શું શું આપે, તેહ ઉચારું મુખ છ.  
 સુરપર્શ સુગંધ સુરવં સુરસ, આપે સુરૂપ હેલામાં છ;  
 રજનું ગજ ન થાય કલ્પિ, મૂર્ખ હોય તે દેહ મેળામાં છ.  
 માહપુણ્ય સુખકર ગધાદિ, વિપવર્તું સુખ આપે છ;  
 દેશકાળાદિક પ્રાપ્ત થયેલું તે, માહકાપ માપને માપે છ.  
 એ પ્રકારે અસંખ્ય જન્મે કર્યો, જે જે પુણ્ય ને પાપો છ;  
 તેણે ઉપજેલાં સુખાદિ ભોગવી, સેહ પ્રાણી સુખસંતાપો છ.  
 જાતિ વ્યક્તિ દેશ વિરુદ્ધ યાને, કે અમાને કર્યો કર્મ છ;  
 તે ટેટામાં ટીથીવત રેહતાં, આત્મામાં અંકુર પર્મ છ.  
 કોઈ મનુષ્ય કોઈ કામમાં, કે કોઈ સ્થળમાં જાયો છ;  
 તન મન વાણી વડે કરે નિશ્ચે, પુણ્યપાપ કર્મ પ્રમાણે છ.  
 ખાધાથી ભોજ્ય પદાર્થનો ક્ષય, તેમ ચિત્તવિક્રિયા કરનારું છ;

અંતિ કે સુદમ દુઃખસુખ જે છે, તેહ પાણી ધરનારં છ.	૪૨
તેમાં પશુ સુખ દુઃખ ઉપભોગે, પુણ્ય કે પાપ પિછાનો છ;	
કે ઉભયથી એકનો હાય છે, જનક જન્મે જાણો છ.	૪૩
એ પ્રકારે આ નરકે પડ્યા નર, ભોગવે યાતના ભોગ છ;	
દિવારાત દુઃખ સહી અપરિમિત, ટાળે છે કુકર્મ રોગ છ.	૪૪
તે રીતે હે નૃપાણ છે નાકતું, આંજ હું કંઈક વખાણું છ;	
સુરવર સાથે વાસ કરે નર, મન ધારે સુખ માણું છ.	૪૫
સિદ્ધ ગધર્વ અપ્સરા ગાયે, ગીત વગાડે વાદ્ય છ;	
એ પેરે પુણ્ય ભોગવે પ્રાણી, જાણી આદ્ય અનાદ્ય છ.	૪૬
પશુ તેહ જન્મે જવાનું જાણો, ઝોરસીએ ચંદન માઠું છ;	
પુણ્ય પાપે ઉપજેલું સુખદુઃખ, હોય સારું કે માઠું છ.	૪૭
કર્મે સુરનર તિર્યક્તાને પાખી, ભોગવે લલી પેર છ;	
હવાં હે માહરાજ કહું સુણો, શા પાપે યાપે કેર છ.	૪૮
કયા પાપકર્મે કઈ યાતના, ભોગવે પ્રાણી માત્ર છ;	
તે સર્વબાકી રાખ્યાવિણુ ભાખુ, રાથી કંઈ સેહ કુપાત્ર છ.	૪૯
જે અધમોધમ ફડી નજરે, પરત્વી સામુ ભાળે છ;	
જે નીચી નજરે પરધન વાંચે, તેનાં ચક્ષુ પક્ષી ટાળે છ.	૫૦
તે પક્ષીની ચાંચો જાણે, ઈંદ્રનું હોયે વજ્ર છ;	
ફરી ફરી પાછી તે પ્રકટે, માની અણુમૂલી વજ્ર છ.	૫૧
જેટલા અક્ષિનિમેષ સુધી, જને કીધાં ફડાં કામ છ;	
તેટલી પીડા તેની પાખી, જાણે જમને ધામ છ.	૫૨
જે મનુષ્યે અરિદક્ષિના, નાશકરે માટે છ;	
ખોટા શાસ્ત્રોપદેશ કર્યાં કંઈ, ધાલે તેને ધાટે છ.	૫૩
અથવા તેવી સલાહ કીધી, કે ફેરવ્યો શાસ્ત્રનો અર્થ છ;	
ખરાતું ખોટું સમજાવ્યું, વાંચી ધટમાં ગર્થ છ.	૫૪
કહીએ પુરાણી જેવું કારણ, લાગે નહિ સંદેહ છ;	
અથવા અસત્ ઉચ્ચારણુ કીધું, કે અર્નિષ્ઠ નિષ્ઠ જેહ છ.	૫૫
વેદ સુર વાગ્વ ચુરુ ગરવા, ફરી નિંદા કીધી છ;	
વજ્રજિહ્વાળા પક્ષી તેની, રસનાને લે ચૂસી છ.	૫૬
કેતાં સહસ્ર વર્ગો સુધી, તોડે રસના તેની છ;	
નવી થાય વણિ વણિ કાપે વેગે, દીનતા શી કહું તેની છ,	૫૭
જે મિત્રોમાં બેઠ પડાવે, પિતાપુત્રમાં તેમ છ;	
એક કુટુંબમાં એતું કરતા, ભોગવે જેવું લેમ છ.	૫૮

આચાર્ય ને યજ્ઞમાનની વચ્ચે, પાડે જે દેહ બેદ છ;	૦
માતાસુત્રમાં સનુ* કરાવે, તેના વેદરાય કરવતે મેદ છ.	૫૯
જે ખીજને તાપ પમાડે, કરે આનન્દદૃત્તિરોધ છ;	
તેહની ગતિ હવાં હું ભાખું, કરી પુરાણનો શોધ છ.	૬૦
તાલપત્રના વ્યજન જેવા, પીરભાણુકરા તેમ છ;	
ચન્દનાદિકની ચોરી કરે તે, પામે નહી જમની રહેમ છ.	૬૧
આકાશિકા કે બારી અટારી, વાયુનાં સ્થાનક નિરખી છ;	
ઉધાડાં જોઈ ચોરી કારણ, પેસે પરખી પરખી છ.	૬૨
તેને પ્રાણમત પીડા રેદતી, જાણો સર્વે જન છ;	
તે તપાવેલી રેતે બેઠા, જુઓ વિચારી મન છ.	૬૩
તેલ ઉકાળ્યું લોહ ચૂર્ણમહી, ધડાલિયે જીવ નાંખે છ;	
પાપનું ફળ તે ભોગવી છૂટે, પ્રુણવત નવિ સાખે છ.	૬૪
જે જન દેવપિતૃ સંબંધી, જોઈ આવેલું આમંત્રણ છ;	
ખીજને ઘેર શ્રાદ્ધાન જમે જે, તેને અંગે થાય મ્લય છ.	૬૫
વળી વિહંગમ સામા સામી, ચચૂમાં ફેરવી ખેંચે છ;	
નવાં નવાં અંગ થાયે તેને, વારવારે રેંશી છ.	૬૬
જે પ્રુણો કુવેણ કાઢી, સતપ્રુણોને પીડે છ;	
મર્મસ્થળ છોડે વળી તેનાં, અંગ ભરાયાં કીડે છ.	૬૭
તેને તોડી ખાતાં નવ વારે, કોઈ ઊભો જન છ;	
જે જનના મનમાં અન્ય વસતું, તાલું દેખાય તન છ.	૬૮
અન્ય વાત મુખેથી ઉચરે, કરે આડી યુગલી સાર છ;	
તેની રસના તીક્ષ્ણ અસ્ત્રે કાપે, પાત્રો તેવા પાર છ.	૬૯
જે ઉદ્ધત યઈ માતા નિંદે, નિંદે પિતાને જેહ છ;	
તિરસ્કાર યુરુ જનનો કરતા, અહીં દૂખ્યા નિસંદેહ છ.	૭૦
વિદ્યામૂત્રપરથી ભર્યો, આ ખાડો જુઓ ખાતે છ,	
નીચે મસ્તક દૂબકાં ખાયે, આ રહી અકંતે છ.	૭૧
જે નર સુર અતિથિ જેવા, પોષ્યવર્ગને ન પોયે છ;	
પિતૃ પાવક પક્ષી જનને, ખનિઃપ્રાનથી નવ તોયે છ.	૭૨
ભૂતવર્ગ અભ્યાગત મૂકી, ભોજન કરતા જાણ છ;	
પરુનિર્વાસ પામે તે પ્રાણી, પર્ષિ પ્રેત પ્રમાણ છ.	૭૩
અદ્રિં જેવડાં અંગ તેમનાં, મુખ હિંદ્ર સોપનું નાકું છ;	
આંહાર તેમનો વર્ણી ભાખું, ખાતા કાચું પાકું છ.	૭૪

\* તકાર-લડાઈ. ૬૪ પા. "ધડાલિયે તે નાંખ્યું છ." અને "શાણે સળગે નાંખ્યું છ." એવો પાઠ છે. જનને પાઠ અરપણ છે. † પર્વત.

તે જન જોવા ઈચ્છા હોયે, તો જુઓ આ પડિયા છ;	
અમારા જોવો નૃપ તેના, ઘાટ રહેરા ઘડિયા છ.	૭૫
કોઈ પકિતમાં પડિત આઠાણુ, કે ગમે તે જાત છ,	
બોજન કરવા બેઠા આવી, કે સાથે અટ વાત છ.	૭૬
વિષમ બોજન કરાવે તેને, તે વિષ્ટા આહારી થાય છ,	
જે સધાતે વિદેશ લીધા, હોયે રંક કે રાય છ.	૭૭
તેની પાસે જો ખાવા નાથે, તેને મુઠી જે ખાય છ,	
અન્નાર્થની આરત નવ પૂરે, સ્વેદન વિષે તે ન્હાય છ.	૭૮
અહો નરેન્દ્ર જે નર કરતા, ગાયત્રીજામિને સ્પર્શ છ;	
ઉચ્છિષ્ટકા અમથા અડકે, તે દુ.ખ પામે બહુ વર્ષ છ.	૭૯
અગ્નિદેરા કુભે ધાલે, જે હસ્તો યમ તેના છ,	
જે ઉચ્છિષ્ટ હોઈ શુદ્ધિપૂર્વક, કરે કુંડ કહુ દોષ એના છ.	૮૦
તેમના નેત્રમાં યમના કંકર, પ્રગળે છે અગ્નિ છ;	
તે ત્રાહિ ત્રાહિ કરિ કરી પોઠારે, લાડમાં ખોઈલગ્નિ છ.	૮૧
જે જન ચરણે અગ્નિને, કે જનની દીજને જાણુ છ;	
વડા શ્રાત પિતા કે ભગિનીને, કરે સ્પર્શ પ્રમાણુ છ	૮૨
કે શુરુબીકેરી કામિનિ, અથવા હોયે શૂદા છ;	
સ્પર્શ કરે પણ તેમના, બાળે અગ્નિ મધ્યા છ	૮૩
તપી લોહની એડીમાં બાધી, જાતુમુધી પણ બાળે છ;	
અગારા માહે જિભો રાખે, પેરપેરે પ્રગળે છ.	૮૪
જે નર પાપસાન્ન તિલ તાંદૂલ, અજ સુરનિવેદન જોગ છ;	
સંસ્કારવિણુ તે અજ ભક્ષિ, તેને થાયે શેરવ શેગ છ.	૮૫
પૃથ્વીપૃથ્વર પારી તેને, જાતે જુએ જેમ છ,	
યમદૂતો આતરડાં કાઢે, સુખદારથી એમ છ.	૮૬
પછે તે આતરડા સ્થાનક, લોહ અથે ખંચે છ;	
તેહ જુએ જગતીપતિ જાતે, લાવતો શો લંચે છ.	૮૭
અધમોધમ નર શુરુવરને, દ્વિજ-વેદને નિદે છ;	
પાપીજન સુણી હરખથો, તેવા તેને વંદે છ.	૮૮
તેમના કર્ણમૂળમાં ધાલે, તપાવેલા ખીલા છ,	
આર્તનાદ યમદૂત ન સુણે, જુઓ પડ્યા તે વીલા છ.	૮૯
કોધ લોભમાં વશ થઈ જોણે, ધર્મશાળાઓ ભાગી છ;	
દેવ ને દ્વિજમદિર દેરા, ભાગી એકક ભય લાગી છ.	૯૦
તેહ વારંવાર વિલપે પાપી, તોય યમદૂત ત્વચા તોડે છ,	
તીક્ષ્ણ શસ્ત્રે શરીરને છૂંડે દે, છા નહિ કર જોડે છ.	૯૧

માનવ દાનવ કે દ્વિજ જાતે, સુરભિ જૂમર સામે છ;	
સવિતા સન્મુખ કે પથ મધ્યે, લાગે મૂત્રાદિ કામે છ.	૬૧
તેનાં આંતરડાં કાક કાઢે આ, ગુદાદ્વારથી ખેંચી છ;	
જેંનર કન્યા આપવી લાખી, ખીજાને દે વેચી છ.	૬૨
તેને અનેક પ્રકારે કરવતે કાપી, ક્ષારનદીમાં નાખે છ;	
તણાવા દે વેઢતે પૂરે, દીન શબ્દ તે દાખે છ.	૬૪
ભય કાળે કે દુષ્કાળે, નિષ્કિચન પત્નીપુત્ર છ;	
પરિજન સજ્જન બન્ધુ ત્યાજે, સર્વ પોતાનું ધરસૂત્ર છ.	૬૫
સર્વને મૂકી પિંડને પોષે, તેનું આમિષ કાઢે જોજો છ;	
તે તેના મુખ માંહે મૂકે, સાંભળી સંશય યોજો છ.	૬૬
તે પોતાનું આમિષ ખાયે, કાકાદિક જે ન ખાયે છ;	
જૂખ ન જુએ લાવતું, છે એ પ્રત્યક્ષ ન્યાયે છ.	૬૭
સોભે કરી શરણાંગત લાગે, કે તેવડે શ્રવણહારો છ;	
તેને યંત્રમાં ધાલી ફિકર કચરડે, દુષ્ટના આવે વારો છ.	૬૮
આખા જન્મે કરેલું સુદૃઢ, ખીજાને દે વેચી છ;	
જણે ભરી મેં મુખસુધી,* ધનડો ખસેચી છ.	૬૯
સુવાડી મિલાતલપર તેને, પીમ પૂરેપૂરો છ;	
આધું ઓળવે તેને બાંધી, નાખી કરે ચકચૂરો છ.	૧૦૦
લાં શ્રવણુ વૃશ્ચિક કોકાસ,† આદિક દિવારાત છ;	
ફાલી ખાયે અંગરંગને, તે કેહ કોને વાત છ.	૧૦૧
પરબી સંગમ જે સાથે, દિવમે કરે મૈથુન છ;	
તે ક્રુધાથી શુષ્ક થયા આ, દળી ગર્ભ અણુઉણુ છ.	૧૦૨
તરશે તાળવે જીભ ચોંટી ગર્ભ, કંઠે કાચકી બાધી છ;	
મહા મહા વેદનાએ પીડિત, યાતના આવી લાધી છ.	૧૦૩
તેમને વળી શિમળાવૃક્ષ, લર્ધ જર્ધ લટકાવે છ;	
અંગ મોહમય કંટકે વીધે, પુએથી પટકાવે છ.	૧૦૪
રુધિરધાર અંગેથી ચાસે, ન્હાયે તેમાં જોભો છ;	
વારવારે તે વૃક્ષ ઉપર, ચડાવીને દુષ્ખો છ.	૧૦૫
વળી એ નૃપસાદૃશ લાળો, પરબીના જે રંગી છ;	
તેમને ધમના ફિકર બાળે, અતિ થઈ ઉમંગી છ.	૧૦૬
તપ્તફલડી માંહે તપાવી, નાશ કરવા ધારે છ,	
ફડું કંઈ લાં નામનું સુખ ક્યાં, જવાડે ને મારે છ.	૧૦૭
અવસા શુભી કરી જડમતિ, સિંધ્યાનિ વિદ્યા શીખે છ,	



કે ખીજી વિદ્યાનો ભોગી, લટકી લટકી બીજો જી.	૧૦૮
તેને માથે પાપાણીની શિલા, મૂકી ભારે મારે જી;	
માર્ગ મધ્યે બેસાડે તેને, દુઃખના દિન વધારે જી.	૧૦૯
વ્યથાતણી કથા કેહ દેને, જૂખદુઃખે સંકાય જી;	
ભોગવે કલેશ આપના બેઠા, કષ્ટ મેહ અતિકાય જી.	૧૧૦
જે જન જળમાં મૂત્રવિષ્ટા, શ્લેષ્મ અશુચિ નાખે જી;	
શ્લેષ્મવિષ્ટામૂત્રે લઈ નરકે, કોણા કરે શું ભાખે જી.	૧૧૧
જોણે અન્યોને આતિથ્ય રીતે, ભોજન કર્યું ન કરાવ્યું જી;	
તેને નરકે જૂખ્યા રેહવાપણ, ભાગ્યે લખાઈ આવ્યું જી.	૧૧૨
તે પરરપર નરામિયને, તોડી ખાતા જુઓ જી;	
દુઃખ કર્યું તેને દુઃખ પડતું, તેને કષ્ટે શે રૂઓ જી.	૧૧૩
જે વાડવે વેદને સાચ્યા, કે અગ્નિધારી સાચ્યા જી;	
તેને ગિરિશિખરામૈથી પાડે, પડ્યો જુઓ ઓ નાગો જી.	૧૧૪
જે જન જીવતી કાઠી જાએ, પેહસો પતિ છે જીવતો જી;	
ધણી રણી તેનો ધર્મ બેસે, યમદુત સાથે શીવતો જી.	૧૧૫
ધિપીલિકા ખાચે તેને, કૃમિના રેહ ધારે જી,	
તૂટે પણ છૂટે નહિ ઐવી, મોકોડી વળગિ મારે જી.	૧૧૬
પતિતનો પ્રતિમહ કરતા, કે શુદ્ધને મખ કરાવે જી;	
અવા સાથે તેવા ફેરી, તેને કષ્ટ પાપાણુ બરાવે જી.	૧૧૭
કાટ કરી વચ્ચેવચ્ચ રાખે, કષ્ટ આપે એ પેર જી;	
પોખ્યવર્ગ સુહૃદ્ય અતિથિ, આવી બેઠો ઘેર જી.	૧૧૮
મિષ્ટાન્ન આરાગે પોતે, જોઈ રેહ નિજ જન જી,	
તેને બળતા અંગારા આપે, કરવાને ભોજન જી.	૧૧૯
હે ભૂપાળ આ જૂઝાએ, કયોં ધણો કારભાર જી,	
માલિકનું મન મનાવી પોતે, ચોંચો બહુ બંડાર જી.	૧૨૦
વિશ્વાસી રાગે તેણે નવ જાણ્યું, પણ જાણે ધર્મરાજ જી,	
માટે વરુ તેનું વાન* ઉતારડે, પીએ શોણિત આજ જી.	૧૨૧
આ મનુષ્ય અંધ બધિર મૂઝા, જૂખ્યા જૂખ્યા ભટકે જી;	
તેને યમદૂતો બિલા નવ રાખે, માર મારે જે અટકે જી.	૧૨૨
ઉપકાર કરેલો એ જૂલ્યા, કૃતા પાપી ભારી જી,	
તેને સૂર્યસુનુકિંકર નૃપ, જમાડે સુખડી સારી જી!	૧૨૩
આ નમે નિહાળો જેને, તે મહાદુષ્ટ મહીપાળ જી;	
ઉપકારકારી મિત્ર ધાતી, તે કષ્ટ વેઠે કરાળ જી.	૧૨૪

તપ્તકુંભમાં દ્વિકર નાખે, પછે રીસરિલાએ વાટે છે,	
તપાવેલી રેતે પછી બેસાડે, દુઃખ દે વાટે ધાટે છે.	૧૨૫
યંત્રમાંહે ધાલી ધચરડે, પછે અસિપત્ર વન બારી છે;	
કરવતે વેરાશે કાપા, ખત્તા એ ત્રિધિ વિધ ખારી છે.	૧૨૬
કાળચૂનનામા નરકે, કપાળે મહા પાપી છે;	
ચાતના એવી અનેક ભોગવી, તનથી બશે લાપી છે.	૧૨૭
એ પ્રકારે પાપનિષ્ટિ કરી, પામે દેવી ગતિ છે;	
તે તો કહી શકાય ન કેલ્થી, ન પો'ચે ત્યાં મમ મતિ છે.	૧૨૮
એકાદશા ફેરા શ્રાદ્ધમાં, કે દ્વાદશાફેરા છે;	
શ્રાદ્ધજીભોજન કરવા બધે, વર્ણવું તેના ફેરા છે.	૧૨૯
અથવા શ્રાદ્ધવ્રતિપર છેવે, તે મળી એકલા સર્વ છે;	
સર્પશરીરથી ફેન શીલુ* નીકળે, તે પીતા મુઢી ગર્વ છે.	૧૩૦
સુવર્ણચોરી શ્રાદ્ધજીદત્યા, મઘપાન કરે જેહ છે;	
કૂડી દષ્ટિ ચુરુપત્નીપે કરતા, નર્કપડે નિસરેહ છે.	૧૩૧
તેવા નરપર નીચે ઉપર, ચારે પાસે ચૂંટે છે;	
પ્રજ્વલિત પાવક બ્વાળા માંહે, હેત કરતાં મૂકે છે.	૧૩૨
રાત દિવસ તે બળતા રે'તા, પાપ કર્મથી ધૂટે છે;	
ત્યાર પૂઠે કાપરોગી જન્મે, બેઠા કપાળ ફૂટે છે.	૧૩૩
કર્મ ફૂટતાં એ વિધ પાછા, બધે નરકમાંય છે;	
આધિઆધિવાળા પાછા, જન્મે બધે બ્યાંય છે.	૧૩૪
એ રીતે એક કલ્પપરિમિત, આવન જાવન ચાલે છે;	
દુઃખામિમાં બળ્યા કરે તે, હોયે રંક કે રાપ છે.	૧૩૫
ગોદત્યા કરનાર પશુ, એ નરકાર્થિક પામે છે;	
વધુ કષ્ટ ત્રણ જન્મ સુધી, તેનું તો નવ વામે છે.	૧૩૬
ઉપપાતકી જે નરક ભોગી, તેના ભોગી તેહ છે;	
અહો રાજન સુશિષે હાવાં, નરકથી છૂટે જેહ છે.	૧૩૭
જે જે કરેલાં પાપવડે જન્મ, જે જે ચોર્ન જન્મે છે;	
તે સહુ હું બાપું હમણાં, એકચિત્તે સુણો તમે છે.	૧૩૮
આ નરકદુઃખવક્તા કેવાં, નરકમાં પામે કષ્ટ છે;	
રહી ગયું તે કેહવું મારે, આલોકના જે બ્રહ્મ છે.	૧૩૯
પુરાણની પોથી કર ધારી, ઓતાને સમજાવે છે;	
આતતાથી જેવાં કર્મ કરતા, દંભ કરતાં ન લગાવે છે.	૧૪૦
મૃત્યુચોકે તે જનને નૃપ, જીવતાં જીવડાં પડતા છે;	

આ લોકે સહુ નરક ભોગવે, જન્મ લેતાં નવ અડતા છ.	૧૪૧
એવા જનનું દર્શન તમને, કરાવવા નવ ધારું છ;	
અરી શ્રોતાને સોંપ્યા એવા, ખૂડે ખૂડાડે લારું છ.	૧૪૨
રાગ કેહ મારા પુરાણી, મારા પેદવા મુઆ છ;	
તેમને જોવા ઈચ્છા ઉપની, હાલ કેવા અહીં દુઆ છ.	૧૪૩
તેં અધુના જે લક્ષણુ ભાખ્યાં, તેવાં તો નહિં તેમા છ;	
યમકિંકર કેહ ખોટી વાંતો, સશય શાનો એમાં છ.	૧૪૪
અમેા દુરુધું મૃત્યુવોદે, તેમાં એવા અતિ આવે છ,	
એવે ત્યાં યમરાજ આવી, પાનાં પુસ્તક લાવે છ.	૧૪૫
રાગને દર્શાવી સઘળું, સશય નાખ્યા કાપી છ,	
ત્રાલ ત્રાલ કહી એ વિધ ભાખે, મહતા મોટી માપી છ.	૧૪૬
એવા વક્તા કેરું માગે, હવે ન જોતું મોડુ છ;	
ધન્ય પુરાણી ધન્ય કેહ રાગ, મુખ જોઈ આદર જોઈ છ.	૧૪૭
ઈતિશી માર્કજડેય પુરાણે, જડોપાખ્યાનની માંય છ;	
યમકિંકર સવાદ તણો આ, ચતુર્દશો અધ્યાય છ.	૧૪૮

ચલણ.

ચતુર્દશો અધ્યાય ભાખ્યો, હરિકૃપાએ આજ રે;	
વિપ્ર ત્રેમાનન્દ ચાતુર્વિંશી, પુરાણની બાંધે પાજ રે.	૧૪૯

કડવું ૩૭ મું.

રાગ એવાડો-દેશીશ્રિર.

ધર્મશય આવી ગયા રે, ટાળી સંશય નૃપનો જાણ;	
નિર્મળ નૃપ નવ થયા રે, તેણે યમ નવ જોડ્યા વાણ	૧
યાતના રહી ભોગના રે, હૃતે લીધા રાધને સાય,	
ધરણીધર દુખી હયા રે, પૂછે વિદેહકેસા નાય.	૨

દાળ.

વિદેહપતિ કેહ યમકિંકરને, કવણુપાપેગતિ કેવી;	
યોનિ પામે તે તું ભાખે, જેવી જાણો તેવી.	૩
યમકિંકર કેહ સાલજી રાગ, એક ચિત્તેથી નુંય;	
ચતિત નિકટથી ધન પ્રતિગ્રહ, કરતા ભાણું દુધ.	૪

તેવાં દીજ જે દાન ગ્રહે, તેહ નરકથી છૂટે જ્યારે;	૫
ગર્હભયોનિ પામે પેદલી, દુઃખ મેહ અતિ સારે.	
પતિતને મળ જેહ કરાવે, તે કૃમિ થઈ જનમે;	૬
અધટિત દાન લેનારાની ગતિ, આંબળી એવી અમે.	
માન ન રાખે શુરવરકેરં, મન કરે ધન હરવા;	૭
શ્રી ઉપર ફૂંટ ચિત્ત કરતા, પામે નદિ તે તરવા.	
શ્વાન થઈ તે ભટકે ભવમાં, ન મળે મુખ મર્વન;	૮
શુરુઅતિ જે કૂકું ધાડે, તેહ વર્ણવું અત્ર,	
માતપિતાનું માન ન રાખે, તે જન રાસભાં યાય.	૯
માતાપિતાની નિંદ્રા કરતા કરતા, યાયે મહિપનો રાય.	
આનન્દીનું માન ન રાખે, તે જન્મે કષોત;	૧૦
તેને દુઃખ દેનારો ફર્મજ, યાયે પ્રદે પોત.	
પોષકજનનું અન્ન ખાઈને, ઈંદ્ર ન વાંચે તેનું;	૧
મૃદતા પામી મર્કટ થાતો, મુખ નવ જોવું તેનું.	
પારકી થાપણ પોતાની કરી, જે રાખે જન જાણ;	૨
કીડો થઈ નરકમાં પડતો, ચૂથિ નરક મન આણ.	
પરઉત્કર્ષ સેહે નવ પોતે, છૂટે ન નરકથી તેહ;	૩
રાક્ષસ થઈ નરઆમિય ખાતો, જાણો નિ સંદેહ.	
વિશ્વાસધાની જન જે પાપી, ધરે મીનનું રૂપ;	૪
માછી મારે જીવે પાછો, ભટકે ભવ કુરૂપ.	
માયાજી જવ તલ ને કૃગથી, સરસવ ચણા કલાય;	૫
શાલિ મગ ગોધૂમને અળસી, ધાન્ય જે અધમ મનાય.	૬
તૃણ આદિક જે પ્રાણી ચોરે, તે મૃદતાથી સોયે;	
નકુલડું મુખશો ઉદર થાતો, બિડાલ જોડો જોયે.	૭
પરભી સંગી વરુ નર થાયે, ઉચી ડોકે જોતો;	
વિકાળ વદન બિહામણું દીસે, વ્યાધને જોઈ ગતો.	૮
ક્રમ અનુક્રમે ફૂતરો થાયે, શૃંગાલ ને યાય જમવો;	
ગીધ વ્યાધ ને કંક થાય તે, ભસે આમિય ટમવો.	૯
જે અધમોધમ પાપી માણસ, ભઈની સ્ત્રીને ઈચ્છે;	
પ્રતિજ્ઞા લેવા પાપ કરે તે, નરકની પીડા વાંચે.	૧૦
નરક યાતના પૂરી થાતાં, કેવલ યાવ પ્રમાણ;	
એવાં અનેક દુઃખને પામે, જાણો જાણુ સુખાણ.	૧૧
કામી થઈ મિત્ર શુરુપતની, કે નૃપ ભાપ્યોના ભાગી;	૧૨

પાપી નર શકરચોનિ પડતા, રામ રામનો રાગી.	૨૧
યશ દાન વિવાહ વિધે જે, વિદ્ય કરે જઈ હાથે,	૨૨
નરકકૃમિ થાયે ને જાણો, આવે ન પુણ્ય તે સાથે.	૨૩
વાકદાન એકની સાથે કરી, કન્યા આપે બીજે,	૨૪
તેની ગતિ પણ એના જેવી, * * *	૨૫
જે જન મુરપિત્ર બ્રાહ્મણને, જમાડ્યા વિણુ જમતા;	૨૬
નરકથી છૂટી વાયસ થાત, કા કા કહીને ભમતા.	૨૭
પિતા સરખા મોટા ભાઈનું, જેહે કરે અપમાન,	૨૮
નરકથી છૂટી કૌંચ થાય તે, જાયે સર્વ ગુમાન.	૨૯
શૂદ્ર થઈને બ્રાહ્મણ બાળાનો, કરે સમાગમ જેહ;	૩૦
કૃમિ થઈ તે ફડો જન્મે, જાણો નિ સંદેહ.	૩૧
વળી શૂદ્રનર બ્રાહ્મણીમાંથી, સંતતિને નિપજવે,	૩૨
કાષ્ટનો કાડો થઈ પડે તે, ભવો ભવ ભટકાવે.	૩૩
ધર્માધર્મ જે ભૂલી જાયે, ક્યાં પર ઉપકાર;	૩૪
નરકનિવૃત્ત થયા પૂઠે તે, થાયે શકર સાગ	૩૫
કૃમિમદ્શુ* ચાંગળની જાતિ, પામે વારાશરતી;	૩૬
મૃદ ન જાણે કે આ સુખની, ઉતરી જાશે ભરતી.	૩૭
કૃતમ્મ ફડો પુરુષ થાતો, કૃમિ કાટ પતંગ,	૩૮
દૃશ્યિક મીન ને વાયસ થાતો, કે ધરે કૃર્મનું અગ.	૩૯
હાથે નવ હથિપાર જેહને, કે સાથે હોય જાણ;	૪૦
તેવાને હણુતા નર જાણો, રાસભ થાય પ્રભાણ.	૪૧
બાળ સ્ત્રીની હલા કર્તા, પામે કૃમિનો દેહ;	૪૨
ભોજનચોરીકર્તા થાયે, મહિકા દેહ તેહ.	૪૩
એ માંહે વળી ભેદ રહ્યા તે, સંભળાનું આ વાર,	૪૪
એક ચિત્તે તું સાંભળ રાજ્ય, પામીશ કુખનો પાગ.	૪૫
ધાન્યની ચોરી જેહ કરે-તે, નરક વિવેચી છૂટી,	૪૬
મૃત્યુલોકમા મિડાલ થાયે, ફૂતરાં નાખે ફૂટી.	૪૭
ગુડ તિલથી મિત્ર કરેલા, ચોરે ભોજ્ય પદાર્થ;	૪૮
તંત્રસાંકળી આદિકથી જાણો, સર્વે એવો સાર્ય.	૪૯
તેલ સમૂહને ચોરે જે જન, તેહ મૂપક થઈ જતો,	૫૦
આન્યચોર નકુવ બને છે, વિપદદ્યનેઈ ખાતો.	૫૧
ચોરે અજનું આમિય જેજન, તે મદ્શુ વાયસ થાય;	૫૨

મત્સ્યમાંસનો હરણકાર તો, વાપસે થઈ પીડાય;  
 ચોર-કર્મ કરી હરિણકેરું, લાવે આમિય જેહ;  
 તે સકરે થઈ શિકાર કરતો, જાણો નિઃસંદેહ.  
 મીઠા બોલો મીઠું ચોરે, તે ટૂંક વાપસ થાય;  
 ચોરકર્મ ધધિનું કરતા, તે પૂમિ થઈ જગ અટવાય.  
 પયની ચોરી જેહ કરે તે, થાયે વાગોલ જાણુ;  
 તેજ ચોરે તે તેજમાંપનો, જંતુ થાય નિર્વાણુ.  
 મધ ચોરે તે મચ્છર થાયે, શાસિ ચોરે પ્રાડી;  
 ચોરી નિષ્પાવની\* કરતા, ધરોળી થઈ રેહ બીડી.  
 આસવ ફેરી ચોરી કર્યેથી, તેતર થાય અજાણુ;  
 લોહચોર તે વાપસ થાયે, કાંસે હરિત જાણુ.  
 રૌપ્યચાત્ર ચોરે જે જન તે, હોલો હોઈ ભટકે;  
 વવનોનું ભક્ષણુ થઈ તે, ઉધે મસ્તક લટકે.  
 સુવર્ણપાત્રની ચોરી કરતાં, કૃમિની યોનિ આવે;  
 રેશમીવસ્ત્રની ચોરી કરતાં, કંકર નામ કાઢવે.  
 સોનાઈ કેરું એણુ કરીને, ચોરી જાયે જેહ;  
 કોશિટામાંહે કિટ બંધાએ, જન્મોન્મએ તેહ.  
 જમવા જાતાં વસ્ત્ર ધરે જે, દિજની નારી જાણુ;  
 સારંગ દિજ થાયે તે ચોર, બોલે મીડી વાણુ.  
 બનાત કે ધાત્રણીઓ ચોરે, ક્ષૌભ જાતિનું વસ્ત્ર;  
 કીર થઈ તે તો બંધાએ, ઉતરી જાયે દસ્ત.  
 સ્વનર કેરું વસ્ત્ર ગ્રહે તે, ચક્રવાક થઈ અટકે;  
 માદા મરતાં મરતું પડે વળી, ભાડામાંહે ભટકે.  
 ચોરી લેવા વન્કલ વાંચે, તે બગલો થઈ ખૂર;  
 રંગાદિના પદાર્થ ચોરે, તે આતું નવ બેડે.  
 એટલે મથૂર જાતિમાંહે, અવતરી નાએ નિત્યે;  
 ચોરી શાક લણી જે કરતા, પીડાય એની રીત્યે.  
 રક્ત વસ્ત્ર ચોરી લે જે જન, તે જીવજીવક થાય;  
 રાતા પરની નિશાન રેહતી, નિર્શદિન દુઃખી થાય.  
 સુગંધી કેરા પદાર્થ ચોરે, છછુંદર થાય તેહ;  
 સામાન્ય વસ્ત્ર જે ચોરી જાયે, શરાલો થાયે એહ.  
 કામી બનીને કીડા કરતો, નપુંસક થઈ જીવે;  
 કાષ્ટ હરનારો કીડો થાયે, હરિ કાષ્ટમાં શીવે.

સુમન' ચોરે. દરિદ્રી થાતો, પંથુ' યાનને ચોરે;	
શાક ચોર તો હારિત હોયે, શાક મેહલું કેરે.	૫૪
જળ ચોરે તે ચાતક થાયે, ભૂમિ ચોરે જે જન;	
દુઃખ દારણુ પામે' પૂરાં, સાંભળ યઈ ઈક મન.	૫૫
સૌરવાદિક નરક ભોગવી, તૃણુ શુદ્ધ વેલી ચાય;	
વૃક્ષમતિના અનુક્રમે તે, એ વિધિએ પળાય.	૫૬
એમ કરતાં કિંચિત્ ક્ષય પાંપે, માનવ દેહે આવે;	
વળી કૃમિ કીટ પતંગ પક્ષીનો, મરે ભટકે જનદાવે.	૫૭
જળચર પશુ આંડાળ જ થાયે, વળી બળદ યઈ ભટકે;	
નાક ચઢાવી નીચું લાગે, ભાર ભર્યાંથી, અટકે.	૫૮
ત્યાર પૂઠે તે પંચુ થાયે, કુષ્ટિ બાધર થાય અંધ;	
ક્ષય રોગી તે અક્ષય થાયે, નેત્રરોગ સર્વંધ.	૫૯
મુખને રોગે માર્કુ લાગે, લાળ ગળે ચોપાસ;	
શુદ્ધ રોગે ગાંડાશે ભટકે, અર્શે હર્ષનિ ન આશ.	૬૦
એવા એવા રોગે રંગાઈ, જન્મે ભૂમિ માંય;	
અપરમાર થાયે વળી પાછો, મૂર્ચ્છા થાયે જપાય.	૬૧
નરકકુંડ કે મૃતની મોહે, પડતો તે નિરધાર;	
શદ્ર થાય વળી તે જાતે, રાતે ખાયે માર.	૬૨
પૃથ્વી મુરખિ કનક હરે વળી, ચોરી લે વિદાય;	
લોપ કરે શુરુ દક્ષિણનો, દુઃખમાં તેહ પિસાય.	૬૩
પાણિ મહણુ કરી પત્ની પોતે, તે ખીજની કહેય;	
સુકિત પ્રયુક્તિ કરી પ્રસંગ દે, કરવી અન્યને દેય.	૬૪
યમમાતના સર્વે ભોગવી, થાય નપુંસક જાતે;	
અગ્નિમાંહી સમિધ ન નાંખે, કરે હોમ પ્રખ્યાતે;	૬૫
અશ્વર્ણુ વ્યાધિ તેને થાતો, મંદાગ્નિ મહામહા તે;	
કૃતખતા પરનિદા કરતા, દુઃખની બેઝે રાતે.	૬૬
વચન મર્મના બેદ સરિખું, ખીજને કહે જોહ;	
નિષ્કુરતા નિર્દયતા વાહલી, પરત્વી સેવન દેહ;	૬૭
અપવિત્ર થાતા પરધન હરતા, વાંચે જે મન માંય;	
મુરનિદા છેતરૂંપડીના, કરતાને કહું આંધ.	૬૮
અતિ કૃપણતા માનવહત્યા, કરતા જે જે જન;	
શાસ્ત્ર વિષે નિષેધ કર્યા તે, કરે યઈ પ્રસન્ન.	૬૯
તેહતણી હું કહું પરિક્ષા, જાણો જૂપતિ આમ;	

નરક વિષેથી નિકળી આવ્યો, કરતો ફડાં કામં.	૭૦
નરકમાંથી ભોગવતાં જે રહ્યું, તે કરવાને પૂરું;	
દુર્બુદ્ધિ આવ્યો આ લોકે, સેહે કંઈ અધૂરું.	૭૧
પ્રાણી માત્ર પર દયા ક્ષમા જે, ધારે અહોનિશ;	
સર્વનું સારું જોલે જોઈ, કોઈ ઉપર નહિ રીસ;	૭૨
પર ઉપકારી સલાચારી, વચન દિતનાં ભાષે;	
આગમ નિગમે જેહ કહ્યું તે, શ્રોતાને પણ દાષે;	૭૩
તેને સિદ્ધતિ જે ચાલે, દેવ દીજ ગુરુ વંદે;	
સિદ્ધ ઋષિનું પૂજન કરતાં, ખીજને નવ નિંદે.	૭૪
સમાગમ સારા જનકેરો, સારી ક્રિયા સાધે;	
સુહૃદભાવ છે સર્વે સાથે, અણુઘટનું નવ લાધે.	૭૫
પવિત્ર પુણ્યો દાની ન માની, મહાપુણ્યશાળી મોટો;	
સ્વર્ગ વિષેથી આવ્યો તે જન, જેનો નહિ કો જોટો.	૭૬
હે રાજન ! મેં સર્વે ભાખ્યું, સારું મારું કર્મ;	
પાપીને હિંદેશી ભાખ્યા, ધર્મકિરો ધર્મ.	૭૭
એ સર્વે જોયું રાજજી, હાવાં ચાલો ખીજે,	
નરક જોવાનું લખિયું કર્મ, જન જોઈ મન રીજે.	૭૮
પુત્ર કહે પિતાજી સુણિયે, યમકિંકર લઈ સાથ;	
જીવાને જવ રાજા લાવ્યો, યથા સર્વ ઉદાસ.	૭૯
વિનતિ કરીને તે સ્થળકેરો, નારકીશ કેહ આમ;	
અહો જૂપતે થોભો થોભો, વાને યાપ વિરામ.	૮૦
જે ધટિકા જે રહે વધારે, તો સુખી સહુ યમજો;	
જીભા રોહ જીભા રોહ આંહી, ગુણગુણનૃપના ગાઢજો.	૮૧
આપ અગનો સગી વાધુ, સક્ષમ દેહને અડકે;	
આહ્વાદિત મન અમારું થાતું, સુખ થાયે દેહ નયડકે.	૮૨
સર્વે પીડા પરિતાપ ને, દુઃખડાં દૂર પળાય;	
માટે દયા કરો દયાનિધિ, એ વિધ નૃપગણ ગાય.	૮૩
એવું વચન સાંભળી સર્વેનું, રાજા પૂછે આમ;	
હે યમદૂત કેહો તમે આજે, શાથી યાપ વિરામ.	૮૪
મારામાં એવું શું છે જે, સહુ પામે આહ્વાદ;	
પ્રૌઢ પુણ્ય મેં સાધ્યું કેવું, વદો તજી પ્રમાદ.	૮૫
ખીજને સુખ થાયે મુજથી, કયા પુણ્યક્ષણ થોગે;	
તે સર્વે વિસ્તારી ભાજો, આ તન છે આરોગે.	૮૬



યમકિંકર કેહ સાંભળ રાગ, તે પિતૃ દેવને પોખ્યા;	
અતિથિને વળી પોખગવર્ગને, ભૂપ ભલા સંતોખ્યા.	૮૭
તેમને આપતાં જે રહ્યું, તેવડે રાખ્યું તુજ તન;	
ભૂખ્યો રહ્યો પણ ભારે ન ગણિયું, હે નૃપ તે ભોજન.	૮૮
તે ત્રણ દેવે મન આરોપ્યું, તેણે તનવાસુ જાણ્યું;	
આહ્વાદ ઉપજાવે તેથી સહુને, પંચ કરે પરમાણુ.	૮૯
એ કારણસર નારકીઓને, પીડા ન થાયે પંડ;	
તે અશ્વમેધ વિધિપૂર્વક કીધાં, દીધા કુદને દંડ.	૯૦
તે સુખ કારણ ધારણ ધારી, યમપુરીમાં યમરાય;	
યંત્ર અશ્વ અગ્નિથી પીડન, છેદન દાહ ન થાય.	૯૧
તારે તેજે કદ કારમા, કોમળ યર્ધને નાસે;	
પુણ્યશાળી પાપીને જોતા, પુણ્યે યમ દેવ ત્રાસે.	૯૨
રાય કહે ભાઈ હીકે કહ્યું તે, જાયે પીડાતોની પીડ;	
એ દાનથી ખીજું નવ દેખું, પીડની લાગે બીડ.	૯૩
મારાવડે દુઃખીઆનું દુઃખ, ક્ષણ અધક્ષણ રેહ દૂર;	
તે સુખ સ્વર્ગે હું નવ દેખું, અલગોકમાં ભૂર.	૯૪
જો નિકટ હું વાસ વસું તો, નારકી પામે સુખ;	
ભદ્રસુખ હું દુઃખશો ઉતું, સત્ય વદુ મુજ સુખ.	૯૫
યમદૂત કેહ આલો આલો, બેલા ન રહિયે આંધ;	
પાપીની યાતના મૂકી પડી, સાહો ઇંદ્રની બાંધ.	૯૬
પુણ્યવડે તમે પ્રાપ્ત કર્યાં તે, ભોગવો ભરપૂર ભોગ;	
પાપી જોયાથી પાપજ લાગે, ચેપીયાનો એ રોગ.	૯૭
રાગ કહે જ્યાં સુધી આ પ્રાણી, મુજથી પામે સુખ;	
હ્યાં સુધી કોઈ સ્થળે ન આવું, પામું વરખ દુઃખ.	૯૮
અરિપક્ષનો હોય કદાપિ, આગ્યો સ્વયને શરણે;	
જે જન તેને શરણ ન આપે, ધિકાર જન્મ્યો આ ધરણે.	૯૯
દુષ્પિત દીનનું રક્ષણ કરવા, થાય ન જોનો વિચાર;	
તે નરનાં તપ દાનજ મિથ્યા, મિથ્યા મખણ સાર.	૧૦૦
મૃત્યુલોકે કે પરલોકે, થાય ન તેનું કલ્યાણ;	
વળી ખીજું યમદૂતનું સાંભળ, એના સાખી સારંગપાણ!	૧૦૧
જે નરનું મન જાળક આતુર, વદ્ધ ઉપર નવ લાગે;	
તેને માણસ જેહ કેહ તે, આતુરતાને લાગે!	૧૦૨
રક્ષસ જેવો તેને જણો, હે યમ દૂતો આજ;	
નારકી પાસે બેલા રહ્યાથી, કથળે ન મારું કાજ!	૧૦૩

તપત અગ્નિથી જેદ નિપજ્યું, ગંધથી ઉપજ્યું જેદ;	
ક્ષુધા તૃપાથી જેદ નિપજ્યું, નરક નિઃસંદેહ.	૧૦૪
મરહી ઉપજે એનું મોટું, તે પણ મારે માન્ય;	
રક્ષણદાન આ લોકને દીધ, માનું મુખ હું મહાન.	૧૦૫
એકના દુઃખે બહુ જીવને, મુખ થાએ આ સ્થાન;	
તો મુજને સાં મળ્યું માનું, મારે એ સ્વર્ગ સમાન.	૧૦૬
એવો દહ નિઃચે છે મારો, જા જા યમના દૂત;	
યમકિંકર દેહ રાગ ભાગો, ધર્મ વાસવ અદ્ભુત.	૧૦૭
તમને તેડવા કારણ આઘ્યા, માટે જાઓ જરૂર;	
આલો અટપટ ઝટપટ થાઓ, દાનેશ્વરી મહાગર.	૧૦૮
એવે અવધિ પાપતણે ત્યાં, આવી રહ્યો રાયકેરો;	
ધર્મરાય આવી એમ જોલ્યો, સદ્ગુણ મનજો તજકેરો.	૧૦૯
ભારી નૃપાળ જૂપાળ જૂમિમા, તેં કરી સેવા મારી;	
તે કારણ તેડવા આઘ્યો, છે અપવર્ગ મુખની વારી.	૧૧૦
આ વિમાનમાં બેસી જાઓ, વાર ન કર્યો કાંઈ;	
પાર્થિવ દેહ પરમેશ્વર મુણિયે, મારે રેહવું આંધી.	૧૧૧
રાંક જીવ નરકે પીડાયે, એ દુઃખ સમું ન જાય;	
તેનું દુઃખ હરતા મમ દેહે, સ્વર્ગ સમીર સમ થાય.	૧૧૨
આજીવ પોકારી હોકારી ભાખે, મરું તેને ક્યમ;	
સ્વર્ગે ન આવું હું એ કાળે, રૂડા રાખો રેહમ!	૧૧૩
ધંદ કહે ધરણીપતિ મારું, સાચું સાંભળ્ય વેણ;	
પાપી પાપ કરમને ભોગવે, તે શેનું દુઃખદેણ?	૧૧૪
પુણ્યકર્મ તેં કીધાં પૂર્વે, માટે ભોગવ સ્વર્ગ;	
એ માંહે આનાકાની શી, વર્ણસંકર એ વર્ગ.	૧૧૫
પાર્થિવ દેહ હે ધર્મ પ્રજા, અહો રાત્રીપતિ શક;	
જો જાણો તો સશય ટાળો, વસમુ વળગ્યું વક.	૧૧૬
પરિમાણ કોઈ મુદય મારાનું, કૃપા કરીને દેવ;	
એટલું સાંભળવા મન ધ્વિજા, સાચી સાધું સેવ.	૧૧૭
ધર્મરાય દેહ સાંભળ્ય રાગ, તારું પુણ્ય અમાપ;	
અગ્નિધર્મિદુ અસખ્ય ગણાયે, અસખ્ય તારા આપ.	૧૧૮
આકાશમાં રહી એક ગળકે, બીજો ઝાંખો થાય;	
તેની સંખ્યા થાય ન કલ્પે, વૃદ્ધિધાર ન ગણાય.	૧૧૯
સુરસરિતા તટપુલિન કણની, સંખ્યા ભાખે કોણ;	

૧૧૨. પા. "નારકીસા આ નરકે પામે, પીડા પરમ નિધાન, આંતે સ્વરે રક્ષણ કરવા કે,

એનું કવણ નિદાન ?"

અપાર મોહિ ગણતી એની, તેનાં તારાં પુણ્ય જોણ	૧૨૦
કોઈથી સખ્યા ગણાય ન તેની, જાણો જાણ સુખાણ;	૧૨૧
કરી દયા અધુના તમે રાજ, પુણ્યનું વાધું પ્રમાણ.	૧૨૨
નારકી છવ ઉપર નથી કાઠયે, દયા કરી દયાળ;	૧૨૩
કાટ્યાવધિગણું વાધું તેથી, પુણ્ય તારુ જુપાળ.	૧૨૪
પરવરો પારિવ તે કારણ, સ્વર્ગ વિષે સુખ લેવા;	૧૨૫
પાપના ભેદતા પાપી યાએ, દૂર કૃપાણ જ જેવા.	૧૨૬
પાપ કર્મે પાપ ફળ નીપનાં, તે કરવા ઘો નાશ;	૧૨૭
તવ રાજ ધર્મશું જોણ્યો, સ્મિત કરીને હાસ.	૧૨૮
હું નિકટે નારકી નવ પામે, સુખનું ગમણું લેશ;	૧૨૯
તો સમાગમ સત્પુરપનો, કરશે કાહ દેવેશ ?	૧૩૦
દેવેશ્વર એ કારણ માટે, મારું જે સુકૃત અલ્પ;	૧૩૧
સર્વ સમરપું નારકીને હું, કપાય કષ્ટના કલ્પ.	૧૩૨
પુણ્ય પ્રભાવ જે મારો હોયે, તો યાવ નારકી મુક્ત;	૧૩૩
પદ દેહ પુણ્ય વધું પ્રથમથી, અર્પણ દાને મુક્ત.	૧૩૪
પ્રથમ કરતાં ઉંચા પદને, પામ્યા પારિવ જાણ;	૧૩૫
પાપ કર્મી નારકી છૂટ્યા, તેહ જુઓ સુખાણ.	૧૩૬
પુત્ર પિતાની પ્રત્યે જાએ, એવો રાજ જોઈ,	૧૩૭
વિપત માંથી જીવિ યાતી, પુષ્પની સાધી મોઈ.	૧૩૮
પુરન્દરે પૂણું પ્રેમથી, રાય વિમાન બેસાડ્યો;	૧૩૯
સ્વર્ગલોકમાં સાથે સાથે, સુરેં તો તેડ્યો.	૧૪૦
એ યાતનામાંથી મુક્ત થયો હું, વળી ખીજ અનેક;	૧૪૧
કર્માનુસારે જાતિ બક્ષિત, પામ્યા એકે એક.	૧૪૨
દોળસત્તમ એ રીતથી સર્વે, નગ્નનું વર્ણન કીડું;	૧૪૩
જે જે પાપે જે જાતિમાં, કર્યું તે સાથે લીધું.	૧૪૪
એ પ્રકારે ઉભય ભેદથી, સર્વે સંશય જોઈ.	૧૪૫
જ્ઞાન પૂર્વ અનુભવે પ્રકટયું, જોયું તે આજે જોઈ.	૧૪૬
જે મેં જોયું તે સભળાવ્યું, વર્ણવી વાણીએ આજ,	૧૪૭
હે મહારાજ હવાં શું લાખું, જોપીએ શુભ કાજ.	૧૪૮
પુરાણી બાવા પૂરે પૂરું, લક્ષ દર્ષ આ કહેજો,	૧૪૯
સરકૃતમાં જે શત્રુ વળે તો, પ્રાકૃત પાસે લેજો.	૧૫૦
કેહવાનું તે કાઢી નાખી, આચારવાનું રાખી;	૧૫૧
ગૈરવ નરકે જાતાં અટકા, સીધી આખ્યો માખી.	૧૫૨

ઈતિશ્રી માર્કણ્ડેય પુરાણે, પિતાપુત્ર સંવાદઃ  
પંચદશોધ્યાય પૂરણ યાતાં, પ્રગટયો અતિ આદલાદ.

૧૩૭

વલણુ.

આદલાદ ઉર પ્રગટયો અતિ, ગુણગણ હરિના ગાર્ધ ટે;  
વિપ્ર પ્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, પુરાણી સર્ધ માહરાર્ધ ટે.

૧૩૮

કહવું ૩૮ મું.

રાગ મહદ્દારની દેશી.

પિતા કેહ સુણુ પુત્ર તું, કહી હેય વાત સંસારની,  
ધરીયત્ર જેથી સરખી રીતિ, સરસ શ્રીના સારની. ૧  
સ્વરૂપ એવું તો કહ્યું તે, ચચારત સરવે ખરુ,  
તે અણિયુ મેં જીકિતથી, કેહ માર્ગ કેવો હું ધર. ૨  
પુત્ર કેહ પિતા સુણો, શંકા તણ શ્રદ્ધા ધરો;  
મારુ વચન હૃદયે ધરી, સંસાર સર્વ કરો પરો. ૩  
આશ્રય કરો આશ્રમતણો, લો વાનપ્રસ્થ વિચારીને;  
વિધિપૂર્વક વર્તી તેમાં, ત્યાગ તનમાં ધારીને. ૪  
કરો પરિગ્રહ અમિનો, નિજ મહા માનસ મારીને;  
પરમાત્મમાહે આત્મને, આરોપવો અવિધારીને. ૫  
સુખદુઃખ ને ક્ષુધાતૃપાદિક, દૂંદ મૂકો નામથી;  
બવસાય વાણી પરિ કરી, નિવૃત્તિ પાપો કામથી. ૬  
એકાંતરે ભોજન કરી, ઇદ્રિયથી ઇદ્રિયમાં ભજો;  
મંગા નર્મદા ધર કરી, વિરાગ વિવેકને જઈ મજો. ૭  
મન તનને સ્થો વશ કરી, સંસાર વમનરૂપ ગળણુસો;  
સદ્ગુરુની સેવા કરી, અસત્માં સત્ત્વ પ્રમાણુસો. ૮  
નિત પરમતત્ત્વ સેવો પ્રેમ ધરી, પોરવો પ્રભુમાં ચિત્તને;  
શ્રીસાગી શ્રીપતિ સેવી, તજો જગના વિત્તને. ૯  
અન્નાવતણ હરિભજો, રહો હરિના રંગમાં;  
બાહ્ય વિષય તજો અંગથી, તજો ધૂતારાના લગ આ. ૧૦  
યોગકર્મોસકત યાતાં, શું બને તે દાખવું;  
પ્રતિકાર થાયે દુઃખ યોગે, નિઃસંમર્કે ભાખવું. ૧૧

ન વરણાય એવી અનુપમ સહુ, મુક્તિ માને લોક જે;	
તે તણો હેતુ યોગ જાણ્યે, ટળે સર્વે શોક એ.	૧૨
આવતું જતું સર્વ માસે, યોગમાંથી મળ્યે સદા;	
ધંચભૂતની ભૂતિ ટળશે, દુઃખ નહિ દેખો કદા.	૧૩
પિતા કેહ છે વત્સ મુજ, ફરી જન્મ જે ધરવો પડે;	
દુઃખ ખમવા દેહ ધરી જે, તે મટે ભઈ વડે ગે?	૧૪
હેતુ મુક્તિતણો જે તો, યોગ ભાખ્યો મુખથી;	
તેહ કેહ વિસ્તારીને તું, સર્વ સુણ સુખથી.	૧૫
યોગમાં આસક્તિ રાખે, સ્વભાવથી મમ આતમા;	
નિઃસંગ માતું તેથી તેને, તોય રેહ મનમાં.	૧૬
સંસારબધને નવ પડું હું, એવી મારે આશ છે;	
યોગ ભાખો યોગીમુત સહુ, જેહ તારી પાસ છે.	૧૭
સંસારરૂપી સૂર્યતાપે, ખેહ થાયે દેહ આ;	
તે રૂપ માનસનેજ* છડા, તેહ લાખું જેહ આ.	૧૮
બ્રહ્મજ્ઞાન રૂપી હિમ જળથી, હંડ હિમ બની ગયે;	
તે તુજ વચનવારિએ મુત, તાપ તનકેરો વહો.	૧૯
અવિદ્યા રૂપ અજગરે હું, ગળી કાઢ્યો બાહર છે;	
પીડાયલો પિંડે ધણો હું, મૃતક દેહ અસાર છે.	૨૦
તેહ તારે વેણુ પીયૂષે, શ્રવણે ને જાણશે;	
ક્ષેત્ર ધર ને પુત્ર પત્ની, સુત આ શ્રવ લાગશે.	૨૧
ધંત્યાદિ સર્વે કટકારી, મુકશે મમતા પરિ;	
વિજ્ઞાનકૃત્રી દે પ્રતાપી, જેહ તો હૃદયે ધરી.	૨૨
દુઃખકેરી શંખલાને, તોડી મુજને મુક્ત કરે;	
જ્ઞાનધોડે મદાની દઈ, પિતાકેરો હસ્ત ધરી.	૨૩
પિતા તારે પુત્રને કે, પુત્ર તારે બાપને;	
ન્યાય એવો શાસ્ત્રમાહે, કથનું કેહવું આપને.	૨૪

વલણુ.

આપ છે અમાપ મારા, સદાચારી સત રે;	
તદા ભાખે પૂત ત્યાં, મહામનહર સપૂત રે.	૨૫

કંઠંબું ૩૯ મું.

રાગ ગોઘી.

નમરકાર કરું ગુરરાય, નમું ગણપતિ માહકાય;  
 નમું શંકર યોગાચારી, નમું શુક્રમુનિ બ્રહ્મચારી.  
 નમું બ્રહ્મા વિપ્લવેવ, તજી તન મનનો અદમેવ;  
 હરિ પૂરો આશા આ વારી, યોગધર્મ કહું વિસ્તારી.  
 જેવી ભાષા પ્રાકૃત મારી, તેવી યોગની શુક્તિ મમારી;  
 નિર્વાણ ભાષા માહભારી, અતિ સરસ અને વળી સારી.  
 નવધા ભક્તિ માહભોટી, પણ નાસ્તિકને મન ખોટી;  
 તેવા સંસ્કૃતનાસ્તિક સર્વ, કેવા તેને ભાષાગર્વ !  
 માહમાયાને મૂઢી બહેતી, ધારી સારી મુખ ન દેતી;  
 કરી ભાષા માર્ગ અનેક, શૂંધ્યા વૈષ્ણવી કેરો વિવેક.  
 તેહ વિવેક લાવવા માટે, ગિરવાણ ગિરાને ઘાટે;  
 મહ મારા જેવા ઉતારુ, થયા તેણે આતું વિચાર્યું.  
 સારી ગિરાનો સ્વાદ લેવા, અગ્નિજ્વલે કેવી રીતે કેહવા;  
 કિંચિત માર્ગના દર્શક થાતું, યોગ વેદાંતશુક્તિએ ગાતું.  
 હોય આકાશમા સૂર્ય જેહ, કેછ વિધિએ વણાય તેહ;  
 તોય જાળકને ભરી પાણી, પિતા માતા આપે આણી.  
 તેટલું ન લવાય ગિરાથી, કંઈક લવાય વડ વીરાથી;  
 તે ભ્રેષ્ઠ શે થાતું નિરાશ, વધારવી વડપણ આશ.  
 એવા એવા કરીને તર્ક, કથા આરંભુ અલર્ક;  
 એક ચિત્તે સાંભળો સર્વ, મહા પવિત્રકારી પર.  
 મુત પિતાનો સંવાદ, મુણે પરા કરી પ્રમાદ;  
 કહે તતુજ મુણે તાત, પૂછી અલર્કે ભાષું વાત.  
 શુદ્ધિશાળી દત્તાત્રેય મુનિ, તેવા અલર્કે પૂછે ગુણી;  
 તેને કહ્યો યોગ જે રીતે, તેહ મુણવું ધરી પ્રીતે.  
 થશે આત્મા માંહી ઉજેહ, તવ પિતા કરે સંદેહ;  
 દત્તાત્રેય તે કેનો મુત, કથી રીતે રહ્યો યોગ પત.  
 કેમ યોગ સંબંધી કયો પ્રજ, તે િ કેવી મનસા તૂણુ;  
 માહભાગ અલર્કે તે કેણુ, એ સાંભળિયું નામ એણુ.  
 પુત્ર કહે મુણે મદાન, નગર નામે પ્રતિષ્ઠાન;  
 તેમાં દૌશિકકુળનો વિમ્, વાસ વસતો કહું ક્ષિમ.  
 તેના પૂર્વજ-મને પાપે, કાયે કુદરોગ સંતાપે;  
 માહભ્યાધિમસ્ત ભરતાર, ભ્રેષ્ઠ સેવા કરતી નાર.

પરમેશ્વરથી વધુ માને, વદે લોકે શે ભજે કુષ્ટિવાને;	
તેનું સુણે ન શ્રવણે વેણ, માને પતિનિંદા દુઃખદેણ.	૧૭
પતિને અગે ચોળે તેલ, રાખે રામા રૂડા મેળ;	
નવરાવે નારી નેહ, વાંચે શે સુખ યાથે દેહે.	૧૮
હસ્ત પાપ યાંપે હેતે, વસ્ત્ર સગવે વપુ વેતે;	
જમાડે રમાડે વનણ, કદ વિશા ધુએ નિરવાણ.	૧૯
અનું મૂત્રાદિથી અંગ મલિન, કરે સ્વચ્છ મહિલા અનુદિન;	
કુષ્ટ રોગથી રુધિરમવાહ, ચાલે અંગથી ઉપડ રાહ	૨૦
તેહ ઘોઈ નાખે નારી, સુખકાળ દે રાખ્યા સમારી;	
એવા એકાંતિક ઉપચાર, વદી વર વાણી નિરધાર.	૨૧
કરે વિનયે વરતી જાણ, સેવા સાધે ધારી પ્રાણ;	
તથાપિ તે પ્રાણણ કોધી, ભ્રેતો છીડાં છાંવડા શોધી।	૨૨
કંઠાર વેણ વદે માહકૂર, થાતો સતી ઉપર નિત શર;	
મોર મોરની ગાળો આપે, તિરસ્કાર કરી તન તાપે.	૨૩
રડા દુષ્ટાદિ માહ અપશબ્દ, વદે કુલટા વેશ્યાદિ જે ઉપશબ્દ	
તરડાય મારે કરી મરોડ, તરણીને કરે તરછોડ.	૨૪
કોધમાં ઉઠે આખડે પડે ભૂમિ, જાયે મારવા જુમી અજુમી;	
પડે પૃથ્વી ન્યારે નાથ, સ્થામા સાહે તેના હાથ.	૨૫
વનિતાનો કેહ કોઈ વાંક, કહું હું તો તે મહારાંક;	
કહે દોહ વાંક હશે કોઈ, તેહ રહે ભવોભવ રોઈ.	૨૬
માત્ર વાંક જે કહે આણી, તો થાય પીડા અંગ પ્રમાણી;	
કુષ્ટ રોગે કળતર થાય, અતુરપર ચીડિયાં ખાય.	૨૭
તે સર્વ સહી જાએ નારી, તેના પર જાઉં હું બલહારી;	
ગણે પતિને દેવાધિદેવ, સાધે અહોનિશ તેની સેવ.	૨૮
મહામલિન અગે મૂઠ, નારી માને ગરુડારૂઠ;	
માને સર્વ પુરવથી શ્રેષ્ઠ, એનાથી નર માને નેષ્ઠ.	૨૯
પગે ચપ્પાપ નહિ નિરવાણ, બોલ્યો તે નારીયું વાણ;	
એક દિવસનો સમાજોગ, તેનો કર્ષ થયો ચાંત રોગ.	૩૦
પાપી બોલ્યો મુખેથી આમ, અહો ધર્મત મારી સ્થામ;	
આપણા નગરની માંવ, રાજ્યમાર્ગે વેસ્થા રહે ન્યાંવ.	૩૧
તેને આજે દીડી મેંવ, ઘણી વાર દીડી હમે તેંવ,	
તેહ તરણી કને જાવું, મારા મનમાં આવ્યું આવું.	૩૨
મારું ચિત્ત રમે તેનામાંવ, આહા! સ્વસ્થ પ શું વણ્યાંવ;	

તે સ્ત્રી જોઈ મેં પ્રાનઃકાળે, હવાં રાત્રી થઈ હે જાળે.	૩૨
મેં જોઈ તેને જે વાર, ત્યારથી લાગી હૃદે નિરંધાર;	૩૪
મને સર્વાંગે તે નારી, નવ આલિંગે નિરંધારી.	૩૫
તો યાચે આજે મૃત્યુ મારું, સ્વામિની હું સત્ત્વ ઉચ્ચારું;	૩૬
ગર્જધેલા વહે આવું, નવ શંકામાં મન લઈ જાનું.	૩૭
દેહ મદ તે મુખે તદા, કામવિશર વસે સદા;	૩૮
પ્રાણીમાનમાં વસે તે વદ, મોહા બ્રહ્મા મોહા રાક્ષ.	૩૯
જે મેં દીડી વારાંગના, ધણા મુવા તેના વના;	૪૦
કરે પ્રાર્થના તેને મારે, કંઈ ન મળ્યે ઉચ્ચારે.	૪૧
ઐથી વારતા સાંભળી આજ, રૂપે ચળે મોટા માહરાજ;	૪૨
તું ગઈ સેવા પુલ, ત્યારે પ્રકટયું હતું શૂળ.	૪૩
મેં મુખ ક્યોં પોકાર, આવ્યો એક જન સુણી હોકાર;	૪૪
તેણે કહી હતું સદુ વાત, મેં પૂછી દીધી પ્રભાત.	૪૫
મારી ધન્યજને તે કળિયો, શૂળ રામ્યે હસી વળિયો;	૪૬
હવાં સાંભળનારી તુંય, આ દેહે અપમ છું હુંય.	૪૭
તેની પાસે કેમ જવાપ, સિદ્ધિ મનોરથની કેમ થાય;	૪૮
લાગે વિપમ વારતા એહ, હોયે દુઃકાળમાં કષ્ટ મેહ.	૪૯
એમ વદી નાખ્યો નિઃશ્વાસ, રે રે પોહયશે ન મારી આશ;	૫૦
આવી જોઈ પતિની દશા, શુભ ગોરીને દિવ વશ્યા.	૫૧
સત્કુળમાં જન્મેલી જાણુ, પતિધર્મ ધર્યો પ્રમાણુ;	૫૨
તેણે જોયો કામાતુર સ્વામી, સર્વધન લીધું માહનામી.	૫૩
જેથી રીઝે વેશ્યાનું મન, તેવું લીધું સર્વસ્વ ધન;	૫૪
બાંધી કટિ પટકુળે કશી, જેને સ્વામીસેવા ઉર વશી.	૫૫
રક્ષે બેસાડી લીધા નાથ, જે કર મુકાબા સ્વમાથ;	૫૬
ધીમે ધીમે ચાલે મહિલા, કહિયે કપીવિધરાત્રીએ વહિલા.	૫૭
કર્મના જોગ જુઓ લાઈ, કેવી રણસંબંધ સગાઈ?	૫૮
આવ્યો મેઘ ચઢીત્યારે પાસ, મયો ક્ષપાનોય પ્રકાશ.	૫૯
દશ દિશામાં અંધકાર, તેવે સમે ચાલે કપમ નાર;	૬૦
રાખવા સતી કેરું સત્ય, વિચારી વીજળીએ મલ.	૬૧
ક્ષણે ક્ષણે કરે ચમકાર, માર્ગ દેખાડવા નિરંધાર;	૬૨
તેને પ્રકાશે સાચવી ચાલે, ખાડા ટેકરા સતીસંભાળે.	૬૩
એ પ્રકારે સહી દુઃખ, ધૃષ્ટિ પતિને કરવા સુખ;	૬૪
રાજમાર્ગમાં ચાલી જાય, થાક લાગે પણ ન બેસાય.	૬૫



એવે એક થયું અવનતું, યથાર્મતિએ તેહ કતું;	
તેહ માર્ગકરે મોઝાર, પરોવ્યા માંડવ્ય શૃંગીએ સાર.	૫૦
નહિ ચોર છર્તા ક્યાં મુનિ ચોર, દીધા શુભિયે મુનિકિશોર;	
મૌનવત ધર્મું મુનિ માટે, નવ વઘા મરવાં ઉઘ્યાટે.	૫૧
તેહ શૂળકિરી પાસે, ગર્ધ નારી પતિ સુખ આશે;	
ગર્ધ વીજળી આકાશમાંય, નારી અક્ષળાતી ગર્ધત્યાંય.	૫૨
ન્યાં શૂળાએ અપિ ફરકે, અંધારે દ્વિજને પાગ અડકે;	
પીડાયલા મહાદુઃખે જાણુ, તેનું કરે કેાણુ પ્રમાણુ.	૫૩
તેવા દુઃખીને અડ્યો પાગ, હાલ્યું અંગ હાલ્યા મહાભાગ;	
તે સમ્મે મુનિનો નીમ, યથો પૂરો આવી રહી સીમ.	૫૪
આવ્યો હવે બોલવાનો વારો, ગયો સમય મીનનો સારો;	
તેથી બોલ્યા મુખે એમ, કયા દુઃખે મૂક્યો મનુ નેમ ?	૫૫
જેણે દુઃખીઆને દુઃખ દીધું, તેને જોઈએ શાસન દીધું;	
જેણે દુઃખ દીધું મને જાણુ, તેના સૂર્ય ઉગ્યે જાશે પ્રાણુ !	૫૬
એમાં સંશય નહિ લગાર, સૂર્ય ઉગ્યે મરે નિરધાર;	
સૂર્યનું દર્શન નવ દેખે, જેહ દુઃખી હુંને ઉવેખે.	૫૭
એવો દારુણ આલણુશાપ, સુણી પામી સ્ત્રી સંતાપ;	
બોલી મુખથી એનું વેણુ, સૂર્ય ઉગશે નહિ દુઃખદેણુ.	૫૮
જેણે સૌભાગ જાપ મારુ, તેહ સૂર્યનો ઉદય નિવારુ;	
એમ શાપી ચાલી સતી, ગણિકાગેહ ગર્ધ માહમતિ.	૫૯
હારે ઊભી રહી બોલી નાર, પુંશ્રવિ ઉધાડ્યને જાર;	
મુખ માગ્યો હે તું દામ, નિવાર્ય સ્વામીનો કામ.	૬૦
ગણિકા નિકળી ઝરુએ, એવે વાડવ આવ્યો દુઃખે;	
એકાકી તે બોલ્યો બોલ, તરણીનો ધારી તોલ.	૬૧
ચર્ધ મનસા પૂરી મારી, હવાં ગેહે આસ્ય તું નારી;	
પાતિવ્રત્ય પાળે તુંય, શે પત્નીવ્રતને મૂકે દુઃખ.	૬૨
આત્મ વેહલી વેહલી ઘેર, કંઈ સુણુવી ન મારે પેર;	
તુંથી હેઠું વિશ્વ હું માતું, રાખજે વનિતા સહુ જાતું.	૬૩
એમ કહેતામાં વળી પાછી, ચાપ અગળા અતિશે આછી;	
ઊભી ગણિકા મારે હાક, જેને યૌવન ધનનો છાક.	૬૪
આવી નારી ધરમાં ધરી, નવ પ્રાણુહરણુની પીડા વરી;	
હર વિધિ ને હારે રિખણુ, સતીથી મોટા નહિ જિખણુ.	૬૫
પછે શું ગળું સૂર્યકેરું, સતી દયાળકેરું દેરું;	
સવિનાલાવે રહી રાત, હવો નહિ કદી ખરબાત.	૬૬

તે જોઈ પામ્યા ભય દેવ, તણતન મનનો અહમેવ;	
કેડવા લાગ્યા મુખથી આવું, સ્વાધ્યાયરહિતયઈ ક્યાં જનું.	૬૭
વપટકાર સ્વધા ને સ્વાહા, એ વિહોણું વિશ્વ છે આહા;	
એ નારા ન પામે કેમ, રેહ કેમ ક્ષિતિજનું ક્ષેમ.	૬૮
દિવા રાત્રીની ગતિ વિના, સુર યજ્ઞે ન ધમ્મએ ભીના;	
ચાપ માસ ઝગતુનો દાય, જ્યે ક્ય અને વિક્ય.	૬૯
થાપ તેનો જ્યારે નારા, હ્ય અવનનો થાયે દ્રાસ;	
દક્ષિણાયન ઉત્તરાયન, રો જણાય વાડી કે વન.	૭૦
એમ અવન નવ લેહવાય, સવત્સર સી પેર કેહવાય;	
સવત્સરવિના કાળગણતી, રહે પ્રતિતેની આશુલી.	૭૧
પતિવ્રતાને વેણે બધાયો, સૂર્ય ઉદયમાં ન સધાયો;	
નવ ઊગે સ્વરજ જ્યારે, ધર્મકર્મ ન થાયે ત્યારે.	૭૨
અગ્નિમા આહુતિ નવ પડે, જ્ઞાનાદિક અભાવ તેવડે;	
પાવકમાં હોમ ક્યાં પાખે, આપણુ પોપણુ કે દાખે.	૭૩
તે પોપણુ વિણુ ન ધર્મ, જ્યે આપણો ગળા ગર્વ;	
મનુષ્યમખભાગે તૂમ જ્યારે, વૃષ્ટિ કરીએ આપણુસારે.	૭૪
તેણે તૂણુ અન્નની થાય નિપજ, અનુમદની એહઉપજ;	
વૃષ્ટિથી થાય ઓપધિ જાણુ, તેવડે કરે યજ્ઞ પ્રમાણુ.	૭૫
યજ્ઞ કરીને પૂજે દેવ, સાધે સાચી સર્વની સેવ;	
ત્યારે મનોરથ પૂરું તેના, યજ્ઞ કહું એના કે તેના.	૭૬
અધીવૃષ્ટિ કરીએ દેવ, ઉર્ધ્વવૃષ્ટિ નર કરે તતખેવ;	
આપણે વરસાવીએ જળ, હુતદ્રવ્ય નરવૃષ્ટિ વિમળ.	૭૭
જે દુરાતમન દુષ્ટ નર જાણુ, નૈમિત્તિક ભૂલે અજાણુ;	
કરે અર્પણુ નહિ તેહ કર્મ, તેને અર્પિએ નહિ સુખ ગ્રમ.	૭૮
ન કે આપણુને મખભાગ, રાખે લોતુપતામાં રાગ;	
મૂઝી આપણુને જે ખાય, તેને મારીએ જે માહકાય.	૭૯
તેનું કરવા નારા પ્રમાણુ, પારિ વહિ સવિતા જાણુ;	
વાયુ વસુધરાને દૂષિત, જોઈ કરીએ એવી રીત.	૮૦
તેનું દૂષિત જળ ને અન્ન, ઉપભોગ કરે જે જન;	
તે દુરાતમને દારણ દુઃખ, માહામારીએ હરીએ સુખ.	૮૧
ઈત્યાદિ ઉપસર્ગોવતી, મરણુ પામે તે મૂઝાત;	
જે હવિદાંને પમાડે સતોમ, લક્ષે ગેપાન્નકેરા કોરા.	૮૨
તેવા માહાત્માને પુણ્યની પ્રાપ્તિ, કરીએ સ્વર્ગ લોકસમાપ્તિ	
અધુના સમૃદ્ધિ ગઈ તેની, હવાં આરા કરીએ કની.	૮૩

થાયે દિનની ઉત્પત્તિ કેમ, સુર સકંળ વિચારે એમ;	
એકમેક કહે સુર એતુ, અતિ કઠિણુ જોવા જેવું.	૮૪
યજ નારી શંકા કરનાર, શંકાતૂર દીઠા અપાર;	
વળી વચન સાલળી દીન, જોયા વારિ વિહોણુ મીન.	૮૫
જોડ્યા પ્રજાપતિ પાવન, અહો સુરવર મોટમ મન;	
પરમ તેજનો જેહ પ્રભાવ, તેહ તેજે યાયે સાવ.	૮૬
તપનો પ્રભાવ તપવડે, થઈ શાંત ને હેરા પડે;	
માટે વચન માનો મારું, સુખ યાવાનો માર્ગ દેખાડું.	૮૭
પતિવ્રતાના માહાત્મ્યને માટે, ઉદય યાવા સૂર્ય ઉચ્ચાટે;	
નવ ઉગે સૂર્ય જો સદા, માનવ દાનવ દુષ્ટી તદા.	૮૮
તમો સુર સહુને કષ્ટ, મખવિણુ યાચો સર્વે નષ્ટ;	
એવું વિપરીત ધારો ચિત્ત, તો વેણુ માનો મારુ તમહિત.	૮૯
અત્રિ ત્રાપિની સતી નારી, તેજસ્વિ માહ અવતારી.	
અનસૂયા એતુ અભિધાન, આરાધા સતીને નિરવાણુ.	૯૦
કરો પ્રસન્નતાના ઉપાય, સુખ યાયે તો મહાકાય;	
પુત્ર કહે સુણો પિતા મારા, દેવ બનીયા જવ બિચારા	૯૧
ન્યારે કીધા તપ અપાર, ત્યારે રીઝી સતી નિર્ધાર;	
સુરની પાસે જઈ જોલી, અનસૂયા તોલને તોલી	૯૨
કહો શી ધ્વજા મનમાં, જાણો શુભ શુ કરું આજ.	
ત્યારે ધાયના કરતા દેવ, સતીની કરી સ્તુતિ પરમેવ.	૯૩
માચું મુખેથી સહુ સુર, જો પ્રસન્ન થયાં મા ભરપૂર;	
તો પ્રથમની પેઠે દિન, યામ ઉદય ટળે મન દીન	૯૪
એહ ધ્વજા અમારી સતી, પૂર્ણ કરો તમે મહામતિ,	
અનસૂયા કેહ સુણો સર્વ, માનું જોણે પતિ રૂપ માહ પર્વ	૯૫
તેના સલની હાનિ ન થાય, તેવો રચોની કાઈ ઉપાય;	
સાધવીનું મનાવો મન, સતી સ્ત્રીને કરો પ્રસન્ન.	૯૬
પૂર્વવત પ્રકટશે દિન, કષ્ટ આચું યારો દીન;	
પુનરપિ દિવા રાત્રીની સ્થિતિ, કરી દેશિ રૂડી રીતિ.	૯૭
જેમ માને પતિવ્રતાનું મન, તેના ધર્મને ન થાય વિધન,	
જડ કેહ સુણો જનક મારા, પતિવ્રતાના કેવા ધારા.	૯૮
કહી દેવને એવું સતી, ગઈ ગોરી મદિર મહામતિ;	
સતીએ સતીને પૂછ્યુ ક્ષેમ, પતિધર્મનો ધારો નેમ.	૯૯

૮૭ પા. “સુખ યાવણુ ઉચ્ચાડું” ૯૦ પા. “તેજસ્વિની તરિયા મહાતાર”

\* દિન=દિવસ. દીન-દીનતા.

તેણે કહ્યો પોતાનો ધર્મ, સ્વામીધર્મ કહ્યો નુકર્મ, અનન્યતા દેહ સાંભળ વાત, પતિમુખદર્શને થાય શાત.	૧૦૦
તેને જોઈતું આનંદ પામે, તરવો ભવજળજેને નામે, માને દેવથી સ્વામી શ્રેષ્ઠ, પતિ પામે નર સહુ નેટ.	૧૦૧
સ્વામીએવા તો સાધી ખરી, કયા એવી મેં કહ્યું ધરી, કર્તુ પ્રાપ્ત એ મોટું ફળ, વાધ્યુ એથી બોહળું બળ	૧૦૨
પૂર્ણ થયા મનોરથ તારા, વિદ્ય નાશ પામ્યા અવિધારા, અરો સાધવી સાંભળ વાણ્ય, કરું પચક્ષણતણું પ્રમાણ્ય	૧૦૩
તેહ પાળવા રૂઝી રીતે, સ્વધર્મે પાસવો પૂરી પ્રીતિ, ધર્મે રહી ધન મેળવવું, હેતુચીરુ મન દેખવવું	૧૦૪
કર્તુ ધર્મે રહી ધન પ્રાપ્ત, તેણે પોપવા સત્પાત્ર આપ્ત, સત્ય નમ્રતા તથ ને દાન, દયામુક્ત રહેવું મહાન	૧૦૫
શાસ્ત્રે દર્શાવી કીયા જેહ, કરવી રાગદ્વેષરહિતે તેહ, નિલ શ્રદ્ધા ધરવી તેમાં, ટેહતુ માનસને તુલ એમાં	૧૦૬
અરો પતિવ્રતે ! કમે કરી, સ્વભતિની ધારણ્ય ધરી, પામે બ્રહ્માદિયોગ પ્રધામે, જનત્રાસે, ન ધર્મથી નાસે	૧૦૭
મહાકવિ એહું નર કાવ, તેની વિલાગી નારી થાય, પતિએવા કરે જે સતી, વેણુ ઉઘાપે ન અર્ધ રતિ	૧૦૮
તે પુણ્ય પુણ્યનું જેહ, અર્ધભાગે પામે નિઃસંદેહ, પતિએવાથી એટલું મળે, જેહ સપાણ સતીને બળે	૧૦૯
સ્ત્રીને લાગ ન' કરવો પડે, સરવતાએ સ્વર્ગે ચડે; કરે પુરુષ પ્રયત્ન યાગ, મગે યોષિતાને તેનો લાગ	૧૧૦
જુદુ શ્રાદ્ધ ન કરવું જોઈએ, નથી સશય તો શા જોઈએ ? ન કરવો જૂહો ઉપવાસ, માત્ર સ્વામીએવાની આસ	૧૧૧
તેહ આશા રાખે સાચી, તેના પાતક જાગે પચી, અભિયપિત પામે લોક, સ્વામીએવાથી ટળે શોક	૧૧૨
મોટે મહાભાગ્યવતી નારી, સદા સ્વામીની મેવા વિચારી, અહોરાત્ર તેમા રમવું, નવ બીજી લયુતાએ લમવું	૧૧૩
સતીની સ્વામી ઉત્તમ ગતિ, અયુત્તમ પોતાનો પતિ, સારી ક્રિયાએ સેવવો આમી, સુરપિતરાચન મહાનામી	૧૧૪
અમ જળે અતિચિતું જાણુ, અવ્યર્ચન કરે પ્રમાણ્ય, તેનું અર્ધફળ નારીને મળે, પુણ્ય સપાણ મહાબળે	૧૧૫

જેહ કરે સ્વામીને પ્રસન્ન, સાંધે એવા એકે મન,	
મળે તેહને પતિપુણ્ય લાગ, કુલટાએ ન એવા લાગ.	૧૧૬
બીજી વાર કહ્યું કરી સ્પષ્ટ, નવ ભૂયે નારીની સ્પષ્ટ;	
પુત્ર કેહ સુણે મારા તાત, ગમી સતીને સારી વાત.	૧૧૭
મહામાને કરી પૂજાય, સસ સત્ય કહો મહામાય;	
વળી સતી બોલી મુખ આમ, સુણે અન્નિશ્વરિની વામ.	૧૧૮
અહો ધન્ય છે મારું ભાગ્ય, એમ વદીને લાગી પાગ્ય;	
કર્યો અનુગ્રહ અતિ મોટો, જેનો જીવમાહે નહિ જોટો.	૧૧૯
કરી દેવે કૃપા અપાર, તમને મોકલિયાં આ વાર,	
સ્વભાવસિદ્ધ જે મારો સ્વભાવ, તેના દર્શાએ રહે ભાવ.	૧૨૦
કલ્યાણકારી શુણુ જે મારો, તેને સન્નિધા વધાર્યો,	
સ્ત્રીને પતિના સરખી બીજી, ગતિ નન જાણુ દુર્લભી.	૧૨૧
સ્વામીની પ્રીતિ આ લોકે, તારે પત્નીને પરલોકે;	
સ્ત્રીને દેવતા સ્વામી એક, અન્ય જૂઠો સર્વ વિવેક.	૧૨૨
કિંતુ કરો કલ્યાણી દેવી, કૃપાદષ્ટિ કરી કેવી,	
પધાર્યો મારે મદિર પોતે, અપિપત્નિ જોતે જોતે.	૧૨૩
આસા કળે કરુ હું શુભ, પતિપત્ની પરિજન ધુભ,	
અનસૂયા કેહ સાલજ સતી, પતિવ્રતા છેતુ મહામતિ	૧૨૪
તાં વચને સત્કર્મ જાણુ, જેમાથી ગયાં પ્રમાણુ;	
તેના દિનને રાત્રી રૂપે, જોતા દેવ જીવા અનરૂપે.	૧૨૫
મહાદુઃખિત શકસહિતા, તારા શુણુની ગાતા ગીતા;	
આબ્યા મારી પાસે ચાલી, યાચે પૂર્વની સ્થિતિ હેબાળી.	૧૨૬
અવિખડિત દિવારાત્રી, સુર સહુ ધ્રુવે વિધાત્રી;	
તેમની પ્રેરી આતી હુધ, મારું વચન સાભાજ્ય તુપ	૧૨૭
થયો દિનસનો અભાવ, યસકર્મ સતાં સાવ;	
યસકર્મનો ચાતાં છેદ, વારિમા વહી આશ્યા વેદ.	૧૨૮
તથી દેવનું પોપણુ અટકયુ, સુરવૃન્દ ફરે છે ફટકયુ,	
સમુચેદ દિવસનો થયો, સકળ કર્મનો મારગ ગયો.	૧૨૯
તેનો નાશ થયાથી નારી, નાશ વૃષ્ટિનો જે તુલિયારી,	
એમ જગતનો થયે નાશ, ત્રિવિધ પ્રકટયો ત્રાસ.	૧૩૦
એહ કારણ મન વિચારી, કુખિયાર જાત જે ધારી;	
તને ઉગારવા જે ધ્રુવે, વિશ્વનું વારુ જે વાચે.	૧૩૧
તો સતી મતિ કરો મોટી, મારી સીખ ન માનીશ જોટી,	
પૂર્ણ પ્રેમે ચર્ચ પ્રસન્ન, કલ્ય રાત્રીકેરો દિન.	૧૩૨

થતો ઉદય ને વળી અસ્ત, જોઈ રીતે સુર સમસ્ત;	
પૂર્વવત વ્યવસ્થા થાયે, સુર ગુણગણ તારા ગાયે.	૧૩૩
સતી કેદ સુણો અનસૂયા માત, વિપરીત લાખી એ વાત;	
દીધા માંડવ્ય મુનિએ શાપ, સૂર્યોદયે પતિ મરણ સંતાપ.	૧૩૪
મુનિએ કોધ કર્યો નિષ્કારણ, ક્યાં જાઉં સ્વામી વણ ?	
એવી રીતે શાપાગ્નિ સળગ્યો, અસ્તાચળે સવિતા વળગ્યો.	૧૩૫
એવી રીતે થયું છે માત, કહી નિસ્તારી સર્વે વાત;	
જાણી પ્રમાણી કહો મુને, દેવદુઃખ રુચે નવ હૂને.	૧૩૬
અનસૂયા કેદ સાંભળ સતી, અહો ભદ્રે મહાગુણવતી;	
તારી ઇચ્છામાં એવું આવે, કાળ મહાકાળનું શું કાવે.	૧૩૭
અસ્તાચળે સૂર્યને રાખે, તો દીનત્વ મે દાખે ?	
તથાપિ પડવા પ્રતીત, હું કરુ તારા પર પ્રીત.	૧૩૮
તારા સ્વામીને છવાડું હુંય, તાતો તરણ કરુ જીવે તુય;	
સુરનરે સ્તુતિ કરવા જોગ, તું મહાગુણાળી આરોગ.	૧૩૯
મારા પ્રાણથી તું મને વાહલી, મહાદેવી શી થાય શું કાલી ?	
પતિવ્રતા સ્ત્રીઓનું માહત્તમ્ય, વર્દિગત કરવું મારે આત્મ.	૧૪૦
પૂજવા યોગ્ય એ છે ધર્મ, એવું કરવું મારે પરમ;	
એવું ધરી મનમાં આજ, આવી તારુ કરવા કાજ.	૧૪૧
તારી મોટાઈ વધે જોમાં, સુખ શાંતિ હૂને તેમાં;	
પુત્ર કેદ સાંભળો મારા બાપ, એમ ટાલ્યો સતીસંતાપ.	૧૪૨
બાલી બ્રાહ્મણી મુખે એમ, રચે એમ કરો શાપક્ષેમ;	
સુણી અનસૂયા એવું વેણ, શકે સૂર્યને મોકલે કેદણ.	૧૪૩
તેવો ઉચ્ચો કીધો હસ્ત, અર્ધ આપી દીધું સમસ્ત;	
દશ દિવસનો વિયોગ, થયો ચક્રવાકતણો સન્નેગ.	૧૪૪
ચક્રવા ચક્રવી મળિયાં ત્યાંય, જય જયકાર થયો નલ માંય;	
વિયતે* સૂર્યનું નહિ કામ, તથાપિ રીક્ષયા સુસ્વામ.	૧૪૫
તો ધૂમંડળનું કશું કેદવું, સમજે શાણા સર્વે એવું;	
કર્યું આવાહન અનસૂયા, કે પ્રકટ પરમેશ્વર હુઆ.	૧૪૬
કમળ ખિલ્યાં જાંખી પોયણી, પ્રભાત પ્રભા સોયણી;	
પ્રપુક્ષિતપદ્મ કાંતીય, મહાનમંડળ પ્રકટયા ધરિ.	૧૪૭
ઉદયાચળ ઉપર જાણુ, ચઢવા લાગ્યા પૂરણુ લાણુ;	
જેમ તીરથી છુટે બાણુ, તરણુ પ્રભાએ લીધા પ્રાણુ.	૧૪૮

લધુ વૃક્ષ ને ઘેર પવન, ભેત 'ભેતામાં કરે નિધન;	
તેમ સતી પતિ ખેડેલા બાણ, પ્રાણુરહિત કર્યો નિરવાણ.	૧૪૯
સમીરે ઉડે અદ્રિ ક્ષુદ્ર, સાહે નાવ ને ભરસમુદ્ર;	
તેમ સાહો પત્નીએ પતિ, દીન થઈ અમુઝાઈ મતિ.	૧૫૦
અનસૂયા કેહ લદ્દેથી શાંત, શોચ શે કત્ય હું મહાંત;	
ગતપ્રાણુ પતિને ભેઈ, શોક સમજો દેતું ખોઈ.	૧૫૧
સ્વામી સેવા સાધી સત્ય, તપે મમ તપનું બળ અલ્ય;	
તે તપબળ ભે તારણી, ટાળું મૃત્યુ રૂપી વાસ્ણી.	૧૫૨
ન કરું વાર ધડી પણ પોહર, તોડું તાપસકેરો તોર;	
સાંભળ્ય સતિ પ્રતિજ્ઞા મારી, ચાયે પ્રસન્ન દેવમુરારિ.	૧૫૩
ભે મેં કોઈ સ્થાનકમાં બાણ, રૂપ શીલે શુદ્ધિએ પ્રમાણ;	
વૈષ્ણવીમધુરતાએ કરી, લલાં બૂપણુ બાણે ધરી.	૧૫૪
સર્વ રીતે સમાન પતિનો, કે ચઢતી હોયે ગતિનો;	
તેને ન ભેયો અક્ષુ મારે, માનસધર્મે ન માન્યો ક્યારે.	૧૫૫
તે મારો સલવડે તારો સ્વામી, ઉઠા આ ધડી જીવિત પામી;	
થઈ વ્યાધિથી નિર્મુક્ત કાય, પામે યૌવનપણુ સુખદાય.	૧૫૬
પોતાની પત્ની સમેત, ભોગવો અક્ષય મહાભીનકેત;	
શતવર્ષ જીવો સુખ પૂરે, એવું બોલી વાણી મધુરે.	૧૫૭
વળી પાછી બોલી આમ, જડ કેહ સુણો મહાનામ;	
ભેયો દેવ સમાને નર, નવ ભણ્યો પતિપે વર.	૧૫૮
તે પુણ્યે પતિ જીવો એનો, માર્યો વિશ્વાસે મેં જોનો;	
નિરાગી થઈ થાવ મોહાગી, જીવો જીવો મૃત્યુ ત્યાગી.	૧૫૯
મનવાણી કર્મે સદેવ, ખોટા માન્યો એથી દેવ;	
કરી અરાધના અવિધારી, થાવ સોહાસણુ આ નારી.	૧૬૦
પુત્ર કેહ સુણો પિતા તમે, ત્રણ વાર લાખ્યું તે સમે;	
અનસૂયાને ત્રીજો ઉચ્ચાર, વ્યાધિ નિર્મુક્ત સતીભરતાર.	૧૬૧
થયો, ગયો મરણનો રોગ, પામ્યો તરણતા આરોગ;	
સૂર્ય સમાને અંગનું તેજ, પ્રકાશ્યું મંદિર વાહ્યું હેજ.	૧૬૨
જેમ દેવને જરા બળ, પતિ સતી કૃપાએ થાય;	
ભીડી બેઠો થયો પળમાંય, ઉઘી જાઠ્યા શો દિમે ત્યાંય.	૧૬૩
સુરલોકે પ્રકટો આનંદ, કુસુમવૃષ્ટિ કરી મંદમંદ;	
વાગ્યાં દુંદુભિ દેવનાં ત્યાંહી, જ્ય થોપ થઈ રજો વિશ્વમાંહી.	૧૬૪
દેવ આનંદી થવા લાગ્યા, અનસૂયાથી ગર્વને ત્યાગ્યા;	

ત્રિદશો ક્લેદ સુખ્ય તારણી, રાગ શિરોમણિ વારણી.†	૧૬૫
સીઓમાં સિદ્ધિ કાળ, તારુ કરે કાણુ વિખાણુ;	
અહો તપસ્વિની તે આજ, કર્યું કરિન દેવનું દાજ.	૧૬૬
તેણે દેવ યર્ષ વૃદ્ધમાન, વર દેવા બિભા ભગવાન;	
મનગમતું માગે મૌય, નવ ના મુખથી કેહ કાંય.	૧૬૭
અનસૂયા કેહ સર્વે દેવ, બ્રહ્માદિક ભારે ભેવ;	
સહુ વરદાન આપવા કાજ, સજી બિભા રહ્યા મહારાજ.	૧૬૮
મને માનો વરદાન ક્ષેત્ર, ગયો મારા ભવનો રોગ;	
અસ્પ માગતું મારે દેવ, સુર સાધો માનસ ઐવ.	૧૬૯
વિધિ વિધ્ય મહેશ્વર જેહ, મારા પુત્રો યાયે તેહ;	
બીજું માયુ હું વરદાન, અપો તેહ મુને મહાન.	૧૭૦
સ્વામીસહિત કવેશનિર્ણત, યાય તે અર્થ યોગની પ્રાપ્તિ;	
એવી ધપણાં મારી દેવ, આપો રીઝ્યા તો તતખેવ.	૧૭૧
‘તથાન્તુ’ કહી વળિયા બ્રહ્મા, વળ્યા વિધ્ય આદિ સુખસર્મા;	
શિવ સધાર્યા કેલાસ, લઈ આઠા અનસૂયા પાસ.	૧૭૨
આઠામાં પણુ સન્માન જાણી, ગયા સ્વસ્થળ પ્રમાણી;	
ઇતિશ્રીમાર્કણ્ડેય પુરાણ, પુત્ર જાણુ ને પિતા અજાણુ.	૧૭૩
તેનો સવાદ ઘોડશોખાય, અનસૂયા વરપ્રાપ્તિ મહિમાય;	
પુરાણીનું કરવા કાજ, સતીગુણુ ગાયા સમાજ.	૧૭૪
નથી સમા જેતુ કીધું કહી, સ્ત્રોતાર્થ લીધો જહીં તહીં;	
જે ગિરવાણુના હો ચાત, લઈ પુસ્તક બેસો ભાત.	૧૭૫
અનુક્રુપનથી આ માંય, પ્રાકૃત જાહે ન છગવું જ્યાંય;	
રાગરાગણીકરા ભેદ, જો જાણો શિખ્યા હો વેદ.	૧૭૬

વસણુ.

વેદ શિખ્યા વાડવ યર્ષ, પામો રાગણી પારે;  
વિપ્ર પ્રેમાનન્દ પુરાણી માટે, સાધે શ્રમનિરધાર રે.

૧૭૭

—ॐॐॐॐ—

કહવું ૪૦ મું.

રાગ દેશાખ્ય-ચાલ છંદનો.

ઉત્પત્તિ કેહવા દત્ત સેવા, કાજ હેવાડું કારમી,  
મિષ્ટાન્ત મેવા દેવ દેવા, લાલ લેવા ધારમી;



વિચાર એવા કરું કેવા, નહીં દેવાદારમી,  
 જન્મમુક્ત જેવા અન્ય તેવા, ભાષું જેવા સ્વાર મી. ૧  
 વરદાન પામી ગઈ ગોરી, મક્ષપતી સ્વયં જેહમાં,  
 અનસૂયા કેવી થઈ દેવી, સ્વામી સેવી દેહમાં;  
 વિધિસનું બીજા અગ્નિ રીઝ્યા, એકદા ઉજેહમાં,  
 વરમતિ સ્વામી દણિ કીધી, ભાવ પ્રકટ્યો તેહમાં. ૨  
 ઋગુસ્તાત ઋગુ સુરભિ સમી, સતી મુદ્રાંગી સામટી,  
 કટિલંક જેઈ રહી રાઈ, સિંહિકા વનમાં વટી,  
 લાવણ્યવતી લક્ષ્મણ અતિરો, અન્યની આશા ધટી,  
 અતિ ભોભ ઉપગ્યો લાડીલીધી, તપતણીનૃણ્યા મટી. ૩  
 મનરહે સ્વામી થયા કામી, દારડું ધારી ધ્યાનમાં,  
 તેતણા ધ્યાને મુનિમાનસ, વિકૃતિ થઈ વાનમાં;  
 મારત વિકૃતિ તેહ જેઈ, પ્રણો ત્રાસો તાનમાં,  
 વળી ઉર્ધ્વ વામો વદન કારણ, માનિનીના માનમાં. ૪  
 તે શુક્લ કાંતિ ધ્વજરૂપે, ચાર બાણુ વિસ્તાપો,  
 વર દશ દિશાએ તે વિકારજ, ધ્યાનથી ધ્યારણ કપો;  
 એ રજોશુભ્ર સંયુક્ત શરિયે, જન્મ સુખ કરવા ધવો,  
 વસંત માસુ વિસ્તરીને, દર્પ મુનિનો ક્ષણમાં હવો. ૫  
 તવ ઉદર અનસૂયાધટ્ટી હરિ, પ્રકટિયા માનસપણે,  
 આધાર એ અનિકાર ભૂતો, સોમ ભોમ સમા ગણે;  
 આધુષ્ય ક્રિયાથી શદ્ધિ પ્રાપ્તે, શાંતિ સદુ એણે બણે,  
 સદિ ચન્દ્રવિષ્ણુ ચામે નહીં તે, ચન્દ્રમા એને બણે. ૬  
 હે દ્વિજસત્તમ! સુણો હાવાં, મહામોહા દેવને,  
 સાક્ષાત કોહને વિષ્ણુ સ્વયને, સાધવી રહિ સેવને;  
 મુખ વચનથી બધાઈ બેઠા, જન્મનું પડયું એવ ને,  
 ભગવાનકેરું ભવિષ્ય કેહવા, ભટકનું શો ભેદને. ૭  
 પરસન્ન થઈ પૂરાણવક્તા, કહે જન્મ્યા શ્રીહરિ,  
 શકરાચાર્યે સત્ય માન્યું, નથી જાનું જો કરી,  
 ઉદારકર્મો મહાધર્મમાં કહું મુખ ઉચ્ચરી,  
 અણુ અંશ ભાગે ઉપન્યા તે, યોગ ભોગ પ્રરી કરી. ૮  
 તેહ દત્તાત્રેય સુસ્નામે, પ્રસિદ્ધ સિદ્ધ થયા બધે,  
 અનસૂયા ઉરજપાનથી કીધું, યોગમાં કે ના વધે !

મુનિ અત્રિકેરે સનુ જીજ્ઞે, પાર પ્રભુનો ના લહે,  
 અવતાર ઈશ્વરતણે પોતે, સાધુજન કારજ સહે. ૯  
 તે અત્રિના ત્રીજા તનુજનું, નામ લાખું હું હવે,  
 જે કોંધી દુર્વાસા કહે સહુ, કવી કીર્તિ તો કવે;  
 હાવાં કહું હું પાણુ જોડી, અદ્ય મારો અનુભવે,  
 સાક્ષાત વિધિવિખ્યુ પધાર્યાં, તદા જન્મ લીધો ભવે. \* ૧૦  
 અજન્મા ગર્ભે હતા તેવે, સપ્ત દિન થયા હતા,  
 હૈહયે † ઉદ્ધતપણું કીધું, તોડી આશ્રમની લતા;  
 અપરાધ અદ્ય નૃપનો લહી મુનિ, યયા નિષળમાં છતા,  
 નૃપ રાજ્ય લેશે દુ.ખ દેશે, હરણ કરશે સહુ મતા. ૧૧  
 મુનિરાજ કોપામર્ષ યાતાં, દુ.ખ વિસર્પાં ગર્ભનું,  
 અતિ પરિશ્રમને કાણુ લેખે, કહું પરાક્રમ સર્ભનું. ‡  
 તે ક્ષણે ખેદે યુક્ત થઈ કરી, બળ બતાવું અર્ભનું, §  
 છે લધુ કિન્તુ પીડા કારી, અગ્ર માનો દર્ભનું. ૧૨  
 મુનિ કોપઅંબિ સહી શકયા નહિ, રુદ્રકેરે અશ એ;  
 અતિ તમોગુણુ જેમાં અધિક છે, નથી હુમ્મ્યા દશ એ;  
 ત્યાં અવતર્યાં ત્રણુ દેવ એ વિધિ, અત્રિકેરે પશ એ,  
 વરદાન દેવોતણે પામ્યા, જન્મ મુર અવતસ|| એ, ૧૩  
 છે શુદ્ધ બ્રહ્મા રજોગૂણી, સત્વગૂણી નાથ છ,  
 છે તમોગૂણી તામસી અતિ, સદાશિવ સહુ માથ છ;  
 અજ અન્દ્ર વિખ્યુ દત્ત કાવે, શીત સદ્ગુરુ સાથ છ,  
 સહુ કોંધી દુર્વાસા બણે લવ, શાપ દે લરી બાથ છ. ૧૪  
 † હિમરશ્મિકેરે હિમ કિરણે, વૃક્ષ વેલી વનસ્પતિ,  
 ઔપધી આવરદાજ પામે, માનવી પામે મતિ;  
 શુભ સ્વર્ગવાસવિશે વગે વિધુ. ઉખ્યુ જેની નવ ગતિ,  
 વિધિ નિત્ય પોપણુ કરે સહુનું, કરે નિધિની ઉન્નતિ. ૧૫  
 ગુરુદત્ત દાનવ દાવ દાખે, પ્રજા પાળે સર્વદા,  
 સતપુરવ બપર અવુગ્રહ કરી, મસ્ત મદિરા રેહ મુદા;  
 ધરી ભકિત ઉપર ભાવ પૂરણુ, યાવ કોંધી નવ કદા,  
 એ વિખ્યુકેરા અંશને નમુ, શિરસાષ્ટાંગે સદા. ૧૬  
 ઉદ્ધત અતિશે દેવ શંકર, મહર્ષિપણું પામિયા,

\* ભવ—શિવ † હૈહયે—એ નામે રાજાએ ‡ શર્ભ—શરભ; એ નામનું મોટું બળવાન  
 ગણી. કહે છે એ સિંહનો રાત્રુ છે § અર્ભક—બાળક. અવતસ—ધરણું. †† અન્દ્ર.

સહુ કોધિ દુર્વાસા કહે જન, સુર અમુરે નામિયા;  
અપમાન કરતા ઈંદ્ર જેવા, ઈંદ્ર વૈભવ વામિયા,  
મનવડે વાણીવડે બાળે, શત્રુ સર્વે શામિયા.\*  
અશાવતારી દેવ સંકર, અજનમા અવનિ પરે,  
અત્રિપુત્ર ઘણા થયા તે તો, અપૈંધી પોપણ કુરે;  
આધકાર સોમતણો ધરી કરિ, શીત શાંત વિસ્તરે,  
દત્તગુરુએ યોગ ધાર્યો, ઠામ કેવે તે કરે.  
ભવમાંહી† યોગાસક્ત સાચા, ભોગ્ય ભવ પૂરે ગણે,  
શકરે મોતાપિતા મૂક્યા, ક્યાં ભવ ઉનમતપણે;  
ઉન્મત્તનામાં પ્રત ધાર્યું, દીન જોઈ સહુ બણે,  
મુનિ કોધિ લોભી રોધી રોધી, શાપ દઈ તેજે હણે.  
અપિનાળથી વીંટાયવા, ગુરુ દત્ત સંસારે કરે,  
વર ગુરુ અમારા છાત્ર ભાષે, પાગ જઈ પામે ધરે;  
ન્યાં નય ત્યાં તે નય પૂડે, જિહ્વા† જિહ્વ કરે,  
જો યેસતા ગુરુ તોજ યેસે, સિદ્ધિ તેની ઝટ સરે.  
આસક્તિ એવી શિખરેરી, જોઈ દત્તજી વારતા,  
નવ માનતા મુનિબાળ ત્યારે, સગ ખોટો ધારતા;  
મન અસત્રપણુ સિદ્ધ સાધી, જળે હુબકી મારતા,  
સતાર્થ ગ્રહતા કલ્પ સૂધી, ધરી મન જિજ્ઞાસતા.  
તહિ તોય તે પણુ શિખ્ય વર્ગે, ત્યાગિયા નહિ દેવને,  
વરકાંતિવાળી આકૃતિ લખી, ધરી સાચી મેવને;  
સરતીર બેઠા ધ્યાન ધારી, ત્યાગી તન અદ્ભુતેવને,  
જળઅજ ત્યારે લેઈ ન્યારે, જોઈ ગુરુવર દેવને.  
સો વર્ષ સુરનાં એમ વીંટ્યાં, સરતરે ગુરુ પ્રીતિમા,  
જન કોઈ જના નવ કરે મન, રાજ્ય લાગી રીતિમાં,  
દત્ત ગુરુએ ધ્યાન ધાર્યો, દઈ દોષ પ્રતીતિમાં,  
સ્ત્રી સાથ ગ્રાહી હાથ આવું, લહે દુષણ નીતિમાં.  
સહુ ત્યાગ ત્યારે કરે મારો, નય જૂઠો જાણીને,  
પછિ સગવર્જિત સિદ્ધ થાઈ, મોહ મારું માણીને;  
મન એમ ધારી સ્વામ સારી, લઈ નિકળ્યા નાણીને,  
મસલનિતળા જેવી અળા, માગલીકા માનીને.  
મુનિબાળ જોઈ દોષ એવો, અધિક શ્રદ્ધા લાવતા,

૧૭

૧૮

૧૯

૨૦

૨૧

૨૨

૨૩

૨૪

નવ મૂકતા નવ ચૂંતા રતિ, ધ્યાન એવુ દક્ષનતા,  
તત્ત દત્તગુરુ ત્યા દોષગેરો, મેરા પૂર્ણ જતાવતા,  
અતિ મદ્ય પીતા આનિનીશુ, દોષ વળી ઉપજનતા ૨૫  
માયન કંઠે સહિત સ્વામી, વાઘ વાગે જોરમા,  
વર ભાગિનીશુ ભોગ ભારે, ભોગવે ભર ભોરમા,  
સસર્ગ એવો કરે દેવા, દોષ દરેં દોરમા,  
આસક્ત મદિરાપાન માહે, તરુણી તેડે તોરમા ૨૬  
મુનિ ત્યાગ તોષણુ નવ કર્યો, નન ધર્યો ધ્યાને દોષને,  
છે બાલ્ય વિધિ નિરેધ ક્રિયા, મહત્ત યાત્રી કોશને,  
સી સાથ છે તેમાય શુ થયુ, જોગ્યો ઈમ જોગને,  
વળી દૃષ્ટાતથી સિદ્ધાત શોધી, રોનડાગ્યો મેપને ૨૭  
આંડાળગૃહમા વાસવસતો, વાયુ દૂષિત છે વહી ?  
જન જગતી પર સરવત્ર આને, જગતી દૂષિત શુ થઈ ?  
સવિતા કિરણુ સર્વત્ર પસરે, સૂર્ય દૂષિત છે સહી ?  
કવિતા કરે કવિ રવિ ગતિ સમ, કવિ દૂષિત છે કંઈ ? ૨૮  
તેમ ગુરુ દત્તાત્રેય માનો, મદ્યપાનવડે કરી,  
દૂષિત નથી કંઈ વાત માહિ, યોગગોત્રેશ્વર હરિ  
જે અશુ દૂષણુ દષ્ટિવાળા, તેહ અશુનો તો વાક છે,  
મુનિ ધર્મધારી કર્મકારી, અન્ય બીજા રાક છે. ૨૯  
શિષ્ય એમ નિર્ણય કરી બિભા, જોઈ જોગી રૂપને,  
સુક્રિતકાક્ષિત યોગીજન સદ્, ધરે ધ્યાન સ્વરૂપને,  
સી સહિત મદ્ય પાન કરતા, લહે યોગી ધૂપને,  
યોગીશ્વરા તપ સમાસક્તા, નમ્ર યોગીશૂપને ૩૦  
ક્રિત દત્ત ઉત્પત્તિ નામ અમ્યા, સમદશમો બાલુજો,  
સુતધિતા સવાદમા ગુરુ, દત્તના જ વખાણુ જો  
જ્યશાનિ જોગી જગતમાહી, જગતગુરુ મન આલુજો,  
સહુ આગમે નિગમે પુરાણે, થયા જેહ પ્રમાણુજો ૩૧  
નર રાજદ એવો એક લેવો જૂની યાયે અર્ધ જ્યા,  
રાજદાદિક લેતા 'રાણી' યાયે, વર્ણુ જાને વ્યર્થ જ્યા,  
તે રાજદેરુ મધ્ય લેતા, 'પુણી' યાય સમર્થ જ્યા,  
પર 'ણી' જતા 'પુત્ર' રહે તે, ધાય દેખે ગર્થ જ્યા. ૩૨

\* આ શ્લોકમા પ્રલેખિકા છે, એમ પ્રાચીન કાવ્યમાળામા લખ્યુ છે એનો અર્થ આ પ્રમાણે  
કર્યો છે;—જેનો અર્થ જૂની યાય એવો એક નરમતિનો રાજદ (પુરાણી) લેવો એમાથી આદિ અક્ષર 'પુ'  
કાઢી લેતા 'રાણી' રાજદ રહેરો—અર્થાત્ બાયડીઓ જેવા અર્થ અક્ષર 'શ' કાઢી લેતા 'પુણી' 'રની' રહેરો

છે વર્ણસંકર વર્ણમાં વળી, સત સંકર છે મુખી,  
હું નયન દાળી નમુ તેને, વર્ણવું શેણે દુખી !  
પૂરું કરું પુરાણ હાવાં, જોઈ પુરાણી મુખી !  
કુસુમ જળ ચંદન વિના માનો, વાણીની મેવા લુખી.

૩૩

વલણ.

લુખી માનો મુખી સેવા, મુખી પુરાણી દેવે;  
રુખી મોટા દુખી નરકે, મુખી વર્ણવે ભૂદેવ રે.

૩૪



કહવું ૪૧ મું.

રાગ કેદારી.

સુણો પુત્ર કેહ પિતા પવિત્ર, આરુ દત્તાત્રેય ચરિત્ર;  
જેણે મિત્ર જગત આપું ગણ્યું રે. .  
શિષ્યને યદ્ય પ્રસન્ન પોતે, મુક્તિ જુક્તિ આપી જોત જોતે;  
સંશય ખોતે સ્વરૂપ સાચું બળ્યું રે.

૧

૨

દાળ.

સ્વરૂપ સાચું બનિયું સદુનું, સાચી સાધ્યે સેવ;  
અર્જુનને પ્રસન્ન થયા તે, વર્ણવું મોટા દેવ.  
હૃદય દેશવિષે વસંતો ધકે, કૃતવીર્ય બ્રુપાળ;  
તે જીપતિ જુ પાળી પ્રીતે, સ્વર્ગ ગયો દયાળ.  
ભાર પૂઠે તેના મંત્રીએ, પુરહિતકારી લોકે;  
સુત અર્જુનને રાજ્ય આપવું, ધાર્યું એમ અશોકે.  
રાજ્યાભિષેક કરવા કારણ, બોલાવ્યો 'તે બાળ;  
તે સમયે તે આતું બોલ્યો, જુપાળબાળ કૃપાળ.  
અહો મંત્રી જોને અતે છે, નરકતણું મહાદુઃખ;  
તેવું રાજ્ય ન વાંચું હુંતો, લાલે જાણ્યો સદુસુખ.  
જે અર્થે કર આપે લોકે, તે રક્ષણને માટે;  
સર્વ પ્રકારે રાજ્ય ઉવે, રક્ષણ થાય ન વાટે.  
વ્યાપારી વ્યાપાર વિવેચી, દ્વાદશમે દે ભાગ:

૩

૪

૫

૬

૭

૮

આત્યાકાર 'હો' લેતાં 'પુત્ર' રહેશે. અર્થાત્ કોમળ-અણુસમજ સીંગોને સમજવવામા પુત્ર-પાવરધા, તે ધરો લેવામાં પાવરધા છે, જ્ઞાનમાં નહિ એવા 'પુરાણી' વ્યાસો, 'પુરાણી' જેવા વર્ણ સંકર છે, જ્ઞાનવિનાશ છે.

અર્થ જાણ તે આપ્યું લીધું, તેહ કદં મહાભાગ. .  
 માર્ગે જાતાં રક્ષણ કરણ, રાખે જન વળાવા;  
 ધન મન માન્યું તેને આપે, તવ તે જાણ વળાવા.  
 એહ પ્રકારે રક્ષણ કરતા, વ્યાપારી સદુ જાણ;  
 ભાગ દાદશમો કથી વિધિ લેવો, તેહ કહે મુજબ.  
 અજના પાળક એહ પ્રકારે, આહીર કરતા એમ;  
 આજ્ય દુગ્ધ દધિ તકેથી, દેતા વાંચી ક્ષેમ;  
 પદ્મ ભાગ કૃષિકારો દે, બાકીનું લે પોતે;  
 જો વધુ તો વેચી ખાતા, નીકર બેઠા રાતે.  
 એહ પ્રકારે અનેક વિધિએ, લે રાજ ધન ધાન્ય;  
 રક્ષણ તેનું થાયે ન કોથી, શું કરું રાજમાન.  
 એવા નૃપને ઔર કહો કે, જાણો તેના જોવા;  
 ઇષ્ટાપૂર્તોદિક ફળ તેનું, જાણે થાયે કેવો.  
 રાજનું આપ્યું નવ ખાતા, તે ધન કરણ રક્ષે;  
 એવું રક્ષણ જે નૃપ નગરે, લોક ધરે છે વક્ષે.  
 તેહ નગરનો રાજ જાણો, નિષ્ટે નરકે જાણ,  
 મન્વાદિકે એવું ભાખ્યું, તેનો કહું મહિમાય.  
 રક્ષણકરું સાદુ કરીને, લેવો કાંઈક ભાગ,  
 તેહવડે ચોરી અટકાવી, હૃદયે ધરવો રાગ.  
 એવું જે નવ કરતા રાજ, તે ચાતા મહાપાપી;  
 તેવો પાપી હું નવ ચાઉં, ધર્મ કર્મ ઉપાપી.  
 તાપસ થઈને તપને સાધુ, યોગી ચાઉં મોગે;  
 ત્યાર પહે પૃથ્વીનું પાલન, કરુ થઈ નીગમે.  
 યોગબળે અત્રે ચઉં પૂરો, ધાન્ય માન્ય સમુક્ત;  
 સાધ્ય કરુ સિદ્ધિ સર્વે હું, પૃથ્વીપતિ થઈ સુક્ત.  
 એકજ રાજ મારા જેવા, થાયે પૃથ્વીમાંય,  
 એવું થાયે જે દિન મત્રી, રાજ થાવું ત્યાય.  
 જો નવ થાયે એમ કદાપિ, તો રાજ નથી ચાવું;  
 પાપભાગી અર્ધ મત્રી મારે, નરક વિષે નથી જાણ.  
 પુત્ર કહે પીતાશ સુલિયે, નિશ્ચય નૃપનો એવા;  
 મત્રીમંડળ સાંભળી રોએ, ઉપાય કરવો કેવો.  
 તે મંડળમાંથી મતિશાળી, ગર્ભમુનિ કેહ આમ;  
 અહો નૃપાણ તુ છમ ઇચ્છે, તે કરય નહું કામ.

રડી રીતે રાજ્ય ચલાવા, ઇચ્છા જે તે ધારી;	
સહાદિકરી યુદ્ધ વિષે જા, વાસ વસે ભવપારી.*	૨૬
મહાભાગ દત્તાત્રેય દેવા, ત્રણલોક ત્રાણુને માટે;	
તેહ કંદરા વિષે વસે છે, આરાધા શિર સાટે.	૨૭
સર્વત્ર સમદષ્ટિવાળા, યોગયુક્ત છે દેવ;	
ઐશ્વર્યવાન દત્તાત્રેય દેવા, વિષ્ણુ અંશી છે એવ,	૨૮
જગતીપર આવ્યા જગદંધરવા, યોગશાસ્ત્ર આચરવા;	
વૃત્તારિ જેને આરાધે, દાનવ દુસ્તર તરવા.	૨૯
દૈત્યે પદવી પોતાકેરી, લઈ લીધીતી ભણુ;	
દ્વિતિપુત્ર દાનવને છતી, દત્તે લીધા પ્રાણુ.	૩૦
પુરંદરને પાછી અપાવી, ઇંદ્રની પદવી આપે;	
કૃતવીર્યનો કાર્તવીર્ય કેહ, મુનિ દાનવ ક્યમ આપે?	૩૧
એ સર્વે વિસ્તારી ભાખ્યા, ગર્ગ્યશ્રુછ આજ;	
મુરે આરાધ્યા શી પેરે, દત્તશ્રુ મહારાજ.	૩૨
ઇંદ્રપણુનો અધિકાર તો, અમુરે લીધા કેમ;	
દત્તશ્રુએ કયી રીતથી, વાંચ્યું વાસવ ક્ષેમ.	૩૩

વલણુ.

વાસવકેરું ક્ષેમ વાંચ્યું, કાર્ય કર્યું કેઈ વિધ રે;	
ગર્ગ્ય મુનિ બણાવીએ તે, દત્તશ્રુ અરિત્ર મહાસિદ્ધ રે.	૩૪

કડવું .૪૨ મું.

રાગ સામેરી.

તોયે ઉત્સાહ ધર્યો સુરે, એકા વાતે ત્યાં સત્ય રે;  
 મૂળીઓવાળી નાસતું નિત્રે, ધર્યો ઉત્સાહ અત્ય રે.  
 એવો ઉત્સાહ માની કરી, ગયા બૃહસ્પતિ પાસ રે;  
 દૈયવધ ઉપાય વિચારતા, ત્રિદશેા પામ્યા ત્રાસ રે.  
 વાલમિત્યાદિ સર્વે મળી, મંત્ર કરતા પ્રમાણ રે;  
 બૃહસ્પતિ મુખ એમ બોલિયા, સુણો સુર મુગ્ધ રે.  
 દૈત્ય વિનાશ જો મન ધરા, શાંતિ પામવી સદ્ય રે;  
 તપાર્થી મહાત્મા-મુનિ જો, આગમ નિગમે અવધ રે.  
 આચરણ અવળાં જોમનાં, અત્રિપુત્ર-શુરદત્ત દેવ રે;  
 પ્રસન્ન કરવા જોઇએ તેમને, સાચી સાધીને એવ રે.  
 વરદાતા શકર સમા, અધિકું વળી એહ રે;  
 શિવનું આધુનું નાશકારણે, આ તો મોહવારી મેદ રે.  
 જાઓ વરદાન દેશે સહી, ચારો દાનવ નાશ રે;  
 વરદાને સહુ મળી એકઠા, પામશેા જ્ય આશ રે.  
 કાર્ત્તવીર્યને કહે ગર્ગશ્ચ, સુણી દેવશુર ઉપદેશ રે;  
 આલી આત્મા દત્ત શુરકને, દીન દાખવા દેશ રે.  
 અપલોક્યું આવી આશ્રમે, દત્તાત્રેયનું રૂપ રે;  
 લક્ષ્મી સહિત આનંદમાં, સુરા પીએ સુરરૂપ રે.  
 ગર્ધર્થ શુભગણ ગાય છે, એવા જોયા દત્ત મુન્ય રે;  
 સુર સમીપ ગયા સહુ, નખી કહે મહાપુણ્ય રે.  
 નમસ્કાર અંગીકાર તો, કરો જમ શુરાર્ધ રે;  
 સાધ્ય અર્ચની સિદ્ધિ ઠારણે, સ્તવન કર્યું મુખદાર્ધ રે.  
 લક્ષ્ય બોળ્યાદિક અર્પિયાં, અર્ધ્યાં પુષ્પના હાર રે;  
 મુનિ કરે તે કરે દેવતા, જોડે તો જોડે સાર રે.  
 ચાલે તો ચાલે ત્રિદશેા, બેસે તો બેસે ત્યાં રે;  
 એવા અનુગ્રામી દત્તના, થયા સુરવર ન્યાંય રે.  
 ત્યારે દત્તશુર કહે દેવને, કીધા અબીષ્ટ માટ રે;  
 પરિચર્યા ઔદપણે કરી, કાં દિસે મનમાં ઉચ્ચાટ રે.  
 મારી પાસે શુ જોઇએ, વદો વાણી એ સત્ય રે;  
 સુર સમસ્ત જોડ્યા તદા, મુનિશાર્દૂલ મહામત્ય રે.  
 જંભાસુરે સુર દરાવિયા, લીધા ભૂતોક જાણ રે;  
 ભુવલોક સ્વર્ગલોક સર્વ, લીધા છતી નિરવાણ રે.  
 ત્રયલોક ત્રિદશેાતણા, ખુચી લીધા કૃપાળ રે;



વળી મખલાગ લઈ લીધા સહુ, કરો સાહે દયાળ રે.	૨૧
રક્ષણ કરો મુનિ અમતણું, હણો અમર આજ રે;	
તમ કૃપાએ સર્વ વાંચતા, પુનરપિ મહાસજ રે.	૨૨
દત્તાત્રેય કહે તદા, હું છું મલ્લપાનાસકત રે;	
છુ અણતોદિય ધણો, રમણ રામાનુજા રે.	૨૩
તો અરિ પ્રભુનું કઈ વિધિ, કરી ચક્ર શું હું રે;	
આકાશ લેવા બાથમાં, આગ્રાવત કરો શુભ રે.	૨૪
સુર કહે એમ શું કહો, જગનિપતા હો દેવ રે;	
દોષ લેવે ન લાવણને, નહિ કામ કોઈ અહમેવ રે.	૨૫
વિદ્યારૂપી વારિએ કરી, શુદ્ધ ચર્ચા અંતઃકર્ણ રે;	
જ્ઞાનદિશ્વરો તેમાં પ્રદેશ્યા, થઈ રહ્યો શુદ્ધ વર્ણ રે.	૨૬
પાપરહિત પોતે સદા, બાણું ભુક્તિ એ સર્વ રે;	
ગર્વ ગળા ગયો સર્વેનો, પાણુ ધરો મહાપર્ય રે.	૨૭
દત્તાત્રેય કહે સહુ ખરું, સમદષ્ટિ હું સત્ રે;	
બ્રહ્મજ્ઞાની ભરપૂર હું, નહિ બોલી તમારી મધ્ય રે.	૨૮
કિંતુ આ સીસંગમ થઈ, હું ચલો ક્ષુ ઉચ્છિષ્ટ રે;	
સીસંગમ સતત કરે, જાણ્યા મહાસિષ્ટ રે.	૨૯
એ પ્રકારે જ્ઞાનીપણું, ગયું અમારું જોઈ રે;	
એમ સુણી બોલ્યા દેવતાં, આપ મહામોટા મેઢ રે.	૩૦
વરમે ધ્વજા ન્યાં મનતણી, તડિત તેડીને સાથ રે;	
વળી સૂર્યદિશ્વરની હાસ્યને, પડે દીન્યાંડળ માથ રે.	૩૧
દોષ ન પામે તોય તે, દીનસત્તમ સાર રે;	
જગજનેતા છે સાથમાં, પાપરહિત આ વાર રે.	૩૨
* દયિતાને દોષ અડે નહિ, એણી પેરે મુરુદત રે;	
ગર્વ કહે અર્જુન પ્રતિ, એમ બલ્યા મહત રે.	૩૩
ત્યારે હાસ્ય કરી દત્તે તદ્દી, ભેધું સુર સનમુખ રે;	
બોલ્યા બાળા કરસ્તન ધરી, પ્રકટયું ઝીંહું દુઃખ રે.	૩૪
તેની મુખેચ્છા મારાથઈ, સર્વે ધારી જો દેવ રે;	
તો દાનવ લાવો મારી દને, ઉતારું અહમેવ રે.	૩૫
જેયા વિના જીવ નવ લઉં, લાવો યુદ્ધને બાહને રે;	
જાઓ ન વાર કરો વડી, શકે આવો અનુમાને રે.	૩૬
અવલોકાશિ સુર માહર્ક, રેત તેજે પ્રભાવે રે;	
દર્શન મારું દાનવ દમે, જોઈએ કાણુ તેને પાજે રે.	૩૭

મર્ગ કેહ અર્જુન સાંભળ, મુણી ગુરુ દત્તનું વેણુ રે;	
મુરે અમુરને મોકલ્યું, પુનઃ લલવાનું કેણુ રે.	૩૮
બાધને વળી વકરીઓ, તેને લાગે શી વાર રે;	
શિકાર થાય જો સામટો, તોય મારે મારણહાર રે.	૩૯
તેણે મકરિ દિતિસુતુ, આબ્યા ધાઈ દેવ પર રે;	
જાણતા હણુતા આવિયા, લયલીત થઈ મુરવર રે.	૪૦
દનાત્રેય આશ્રમ પાસ જઈ, ઉભા કંપિતકાય રે;	
ગાળો દેતા ગૂઢ વાતની, આબ્યા દાનવ ત્યાંય રે.	૪૧
દેવ ગયા જે આશ્રમે, તેમાં ગયા દેવ સર્વ રે;	
ત્યાં દત્તાત્રેયને દીઠા, જેને બળ રૂપી ગર્વ રે.	૪૨
વામાંગા વામ અગમાં, બેડી કલ્યાણકારી રે;	
તત્વંગી તરણ દિગ્ધે ધણી, ચન્દ્રમુખી અવિધારી રે.	૪૩
ચન્દ્રનું તેજ શીતળ કહે, એના વદનને જોઈ રે;	
તે મદમતિ માનું માનવી, રહે બવોભવ રોઈ રે.	૪૪
એવી મિયપત્ની ગુરુદત્તની, જઈ પાસ બેઠા અમુર રે;	
તે વળી મન વિચારતા, મહામાનિની મધુર રે.	૪૫
આ નીલાંશુજસમ નેત્રની, માંસલગ્રોણીવાણી કાણુ રે;	
માંસલ કઠિન સ્તન આપતા, નિર્ખી મધુરવક્તા આણુ રે.	૪૬
રમણિકુ ગુણુ રામા વિશે, જે જે હોય અવિધાર રે;	
તે સર્વ વશ્યાઆવી સામટા, આ નારીમાંહી સાર રે.	૪૭
એવી નારી જોઈ ન અવનિર્મા, છળ્યા સર્વે અમુર રે;	
ધ્રિજા ઉપજી તેને વિષે, થયા અતિશે કામાતુર રે.	૪૮
ઉદ્ધત થયા ગુણુ સહુ ગયા, તૂટી મનતુરીતેગ રે;	
મનવાજી વશો પૂરમાં, કાંથી અટક્યો ન વેગ રે.	૪૯
દેવ મૂક્યા દેવે પડ્યા, વીસર્યા વેરની વાત રે;	
હરિવદની હરણુને કારણે, જુવે જાળવી જાત રે.	૫૦
તેહ પાપે મતિમોહ થયો, તેજ થયું સર્વ ક્ષણુ રે;	
તેણે કરી માહોમાંય કેહ, હરિ જવી લોચના મિન રે.	૫૧
છે તત્વ રામા ત્રિલોકનું, રામારત્ન શિરોમણિ રે;	
જો આવે હાથ આપણે, વિધિદેવી મહા ગણી રે.	૫૨
કેમ મળે તરણી લલી, જાણના લાગ્યા તેનો મન્ત્ર રે;	

૨ અરિ ભૂલ્યા ગાળતા, લાગ્યું તારણી તન્ન રે.	૫૩
સેવે મળી એમભાળિયા, નાખો શિખિકામાં* એવ રે;	
હંચડી ચાલો સ્થાન આપણે, લાલ્યો ભવો એ ભેવ રે.	૫૪
ગર્ગ કહે નિશ્ચય કર્યો, દાનવે એણી પેર રે;	
અતિ અનુરાગ્યા અગળાપરે, કામે કર્યો ફૂડો કેર રે.	૫૫
પછે દત્તની દયિતા સાધવી, લાલ્યો શિખિકા માંધ રે;	
મસ્તક ધરી ચાલ્યા મરભણી, મોદનમાં અતિ થાય રે.	૫૬
ત્યારે મન્દ હરી મુનિ ભણ્યા, સુરસિદ્ધ થયું તમકાળ રે;	
પારુ થયુ વૃદ્ધિ પામિયા સુર, ખોયું અમુકે રાજ રે.	૫૭
દાનવની શ્રી સાતે સ્થાનથી, આગળી મધ આજ રે;	
મસ્તકમણિમાં વશી જઈ, હોલો લઈ ગયો બાજ રે.	૫૮
હવાં રહે નહિ લક્ષ્મી, પાતુધાનની પાસ રે;	
પુણ્ય સકળ પરવારિયું, વાધી દેવ જયતણી આશ રે.	૫૯
દેવભણે સ્વામી જગ તણ્યા, કહો લક્ષ્મીનાં સ્થાન રે;	
ત્યારે મન માને અમતણું, રાડ્યે વસું જઈ રાન રે.	૬૦
શ્રી વશી સ્થાન કયે કયે, આપે કયું કયુ ફળ રે;	
કપા કપા સ્થાનકે વશી, મધનાશ કરે હરણુ બળ રે.	૬૧
કૃપા કરી કહો મુનિમહા, તવ યોલ્યા ગુરુદત્ત ત્યાં રે;	
એક ચિત્તે સુણો સુર સહુ, કહું વમે લક્ષ્મી ક્યાંવ રે.	૬૨
લક્ષ્મી વસે ચરણ નરતણે, તો પાપે મદિર મોહું રે;	
જાતુમાં રહી જુગતે કરી, તેનું બળ નવ યોહું રે.	૬૩
તે વસ્ત્રાભૂષણ આપે અવનવાં, દેતીધનના બંડાર રે;	
ગુલા સ્થળનો પામી વાસ રેહ, ત્યારે આપે સુંદર નાર રે.	૬૪
એકે વશી આપે સંતતિ, હૃદે વશી પૂરે મન અર્થ રે;	
કંઠે કંઠાભૂષણ દઈ વસે, પમાડે ધૃષ્ટ જન ગર્થ રે.	૬૫
બંધુ બાળાને મેળવે વળી, અટતાં† અટવી‡ અપાર રે;	
અબ્ધિમાળી મુખ સ્થાનકે રહી, કરાવે મધુર ઉચ્ચાર રે.	૬૬
મીઠા બોલો જન સહુ કહે, લક્ષ્મી વશી જો મુખ રે;	
વચનસિદ્ધિ તેને મળે, કવિ યઈ કાપે ફુલ રે.	૬૭
બોધું પાળે ખીજ તેહનું, ચાપ લીલા લેર રે;	
શિરસ્થાને લક્ષ્મી જઈ રહી, જાય ત્યારે ખીજને ઘેર રે.	૬૮
લાગ કરે પળમાં સહી, એવી લક્ષ્મીની રીત રે;	
એ પ્રકારે થયું દેવને, કહું તેની પૂર્ણ પ્રતીત રે.	૬૯

\* પાલખી. † અટતાં—કરતાં. ‡ નંગવ. ॥ લક્ષ્મી. ૬૮ પા. “ચાપ લીલા લેર એ પેર રે.”

શિબિકા મસ્તકપર ધરી, જોસાડી લક્ષ્મી માંવ રે;  
 માટે તજશે અધુના જુઓ, તજેભય થયો આંધ રે.  
 અસ્ત્ર ધરો તમે હસ્તમાં, પડો તૂટી શત્રુ પર રે;  
 ભય ન પામો મારો સર્વને, મરડી અત્રે મૂળથી ધર રે.  
 તેજ વિહોણા કયાં સર્વ મેં, વળગ્યું ખીજું માહ પાપ રે;  
 પરસ્ત્રી હરણે પુણ્યદગ્ધ થઈ, પ્રકટ્યો નાશ સંતાપ રે.  
 ગર્ગ કેહ અર્જુન સાંભળો, પડ્યા તૂટી લઈ સુર શસ્ત્ર રે;  
 અસુરને મસ્તક શ્રી વસ્યે, લાખ્યા અંગ માંહી અસ્ત્ર રે.  
 દેવે માયાં દોઈ નાસતા, મયાં જે થયા સનમુખ રે;  
 એમ જલાદિક મહાઅરિ, કયાં પણ વિપજે વિમુખ રે.  
 પૂરા કરી પૃથ્વી પાથયાં, લીધા ત્રણ લોક દેવ રે;  
 ગર્ગ કેહ નૃપ એવી સાંભળી, દત્તગુરુપ્રભેવ રે.  
 પછે સ્તુતિ કરે લક્ષ્મીની, જોડી સુરવર હસ્ત રે;  
 એવે શ્રી આવી મુનિ કને, યૌવનઉન્નત મસ્ત રે.  
 દેવ આવ્યા કર જોડીને, લક્ષ્મીકેરી પુકે જાણુ રે;  
 પાગ લાગી દત્તદેવને, બોલ્યા મુખથકી વાણુ રે.  
 તમારી કૃપાએ સહુ મળ્યું, ધન્ય ગુરદત્ત દેવ રે;  
 એમ નમી સ્વર્ગે ગયા, સાધી સિદ્ધ દત્તસેવ રે.  
 તેમ નૃપાળ જો તાહરી, અતુલ એશ્વર્યપ્રીતિ રે;  
 તો વેગે આરાધા મુનિ મહા, થાશે સંપૂર્ણ પ્રતીતિ રે.  
 મતિ માઈડેયપુરાણમાં, ગર્ગવાક્ય અષ્ટમોધ્યાય રે;  
 ગર્ગ જેવા ગુરુને નમી, વિમ્રજન ગુણ ગાય રે.  
 કરવા પુરાણીનું પાઠનું, પુર આણી આ પ્રીત રે;  
 સંસ્કૃતનું પ્રાકૃત મેં કર્યું, નવ જોઈ જવ રૂડી રીત રે.  
 સેદલાં પુરાણ સમજી મને, વૈતરે જ્ઞાડનું જ્ઞાડ રે;  
 દ્રવ્ય કાળે લટકે ભલા, જાણે વળગ્યું હોય જોડ રે.  
 ભૂત વળગે મન ભમી ગયું, તેને ચૂએ ન સારુ રે;  
 બ્રહ્મઅક્ષર જાણે નહિ પણ, ધારે વ્યાસનામ વારું રે.  
 નમન કરુ તેવા સર્વને, કાદું કુચકેથી શુંય રે;  
 હાવાં કાર્તવીર્ય વરણુન કરું, અલ્પ મતિ યદિ હુંય રે.

વલ્લણુ.

અલ્પમતિ યદિ હુંય નિશ્ચય, નમું કવિ કવિભૂપ રે;  
 વિમ્રજન વર્ણુન કરે શું, દત્ત દેવ સ્વરૂપ રે.

# કડવું ૪૩ મું.

રાગ મેવાડાની દેશી દેર.

ગુરુવેણ સાંભળ્યું હો, કે દત્ત ઇચ્છા પૂરે,  
 દુઃખ તેનું દબ્યું હો, મળવા મન કર્યું શૂરે.  
 દત્તને આશ્રમે હો, ગયો અર્જુન સહી;  
 કરું વર્ણન કથમે હો, પૂજ્યા ગ્રેમે સમીપ જઈ.  
 ભક્તિભાવ પૂરો હો, ધારી આંખે ચરણને;  
 સમજી ગયો શૂરો હો, જાણી છેલ્લી ધરણને.  
 વારણી આણી આપે હો, પુષ્પમાળ દે આણી;  
 આણે સુગંધી જળઅમાપેહો, ફળાદિ પાક પ્રમાણી.  
 એકુંજૂ લેતો હો, સેવા કરવા કાળે;  
 સંતોષ સારો દેતો હો, રીઝ્યા તવ ગુરુ રાળે.  
 પેદલાં ભાખ્યું દેવને હો, તેડું કહ્યું છે તેને;  
 સાધે શીઠ સેવને હો, કુકર્મી ભળે શેને.  
 મદિરાસક્ત હું તો હો, પાસે બેસી પત્ની ભુજ્યે;  
 દૂપિત માન્ય તુ તો હો, સારાકેરો સંસય ખુજ્યે.  
 કુસિતકર્મી એવો હો, ભણું કરવા નથી શક્તિ;  
 માલ લપ્પશ કેવો ટો, બૂલી કરે શે ભક્તિ ?  
 મનોરથ પૂરે તારો હો, તેવાને જઈ આરાધે,  
 મૂઢી કેડો મારો હો, સાચો સિદ્ધ કે સાધે.  
 જડ કેદ શુભો જનકજી હો, વઘા દત્ત વચન એવું;  
 માજ આબ્યો તો સજી હો, અભવિધ્ય હોયે કેવું.  
 ગઈ કહ્યું સ્મરીને હો, પાગે નમ્યો યોગીને;  
 ઇંધો પાદ ધરીને હો, રંગડે નવ રોગીને.  
 માશ્રય કરી માયાનો હો, મોહ પમાડો શેણે;  
 હું ફૂડી કાયાનો હો, ભુવો અશ્રુ વેદ નેણે.  
 નેળાપ આપ છો ગુરુ હો, જગદ્યા લક્ષ્મી ગિલાં;  
 છે અમો શે ઝૂરું હો, કુકર્મ જડમૂળ દૂષ્યાં.  
 યન સુણી આતું હો, પ્રસન્ન થયા મુનિ પોતે;  
 તે ભણું ભાવ્યું હો, દીવો વર જોત જોતે.  
 આ પૃથ્ઠ જેણે હો, વશ કરિયું પૂરું;  
 હું કહ્યું તેણે હો, કાંઈ ન રાખ્યું અધૂરું.  
 દત્ત કેદ વાર્તા છાની હો, જાણી કહી તે મુજને;

મારી પ્રિયા પીઝાની હો, વરદાન દેઉ હું તુજને.	૧૬
તું માગ્ય મન ગમતું હો, સાંભળ વળી કહું સાચું;	૧૭
જે મન મારું ભમતું હો, તોય કોને હું સાચું.	૧૮
જે નર લક્ષ્મી સાથે હો, મધમાધ્યે પૂજે મને;	૧૯
દે મધમાંસ હાથે હો, રીઝું તેને કહું તને.	૨૦
આગ્ન્યવાણા મિષ્ટાન્ન હો, અર્પી મને જે ભક્ષે;	૨૧
વધારુ માન ઈષ્ટ યાન હો, ગાયને રાખે જે વસ્ત્ર.	૨૨
મારા ભોતાં પૂજે હો, આઠાણુ ભક્ષા યોગધારી;	૨૩
તેનું સારું સૂઝે હો, કરવા મને નિરધારી.	૨૪
વાજિન્ન રમ્ય લઈને હો, વીણાવશી શંખ વાધે;	૨૫
ગાને શુરુ કહીને હો, પૂજે અર્ચે દુઃખ જાયે.	૨૬
મન ઈચ્છા તેની હો, પૂરી તુષ્ટિને આપું;	૨૭
પુત્રની ઈચ્છા એની હો, આપી કષ્ટ સધળાં કાપું.	૨૮
ધન્યા કન્યા અરપું હો, ધનાદિક દેઉ તેને;	૨૯
તનમન તરપુ હો, ન યાયવો પડે કને.	૩૦
વિદ્ય તેના ટાણુ હો, નિથ્યે નૃપ તુ ભણજે;	૩૧
કૃપાદષ્ટે ભાળું હો, પ્રિતિ પૂર્ણ પ્રમાણજે.	૩૨
શુદ્ધનામ મારું હો, કથ્યું તે જો આવારી;	૩૩
લાગ્યું મને સારું હો, ઉતયો તું ભવપારી.	૩૪
મનની ઈચ્છા જેવી હો, તેનું માગી લે આજે;	૩૫
કાર્તવીર્ય તને દેવી હો, અમૃત્ય વસ્તુ સહુ સાજે;	૩૬
અર્જુન વદે જો આપો હો, તો પ્રજા પાસન મારું;	૩૭
તેમનું કષ્ટ કાપો હો, પાપપૂર હું ત્યાગું.	૩૮
પ્રજા પાળતાં મુનિ હો, અધર્મની ન થાય પ્રાપ્તિ;	૩૯
એતું આપો શુણી હો, ન થાય કુકર્મે વ્યાપ્તિ.	૪૦
અરિઅનુસરણુકેરું હો, યાન આપો જો રીત્રીયા;	૪૧
રણે પાછા ન ફરું હો, શકર જાતે જો ખીજ્યા.	૪૨
પ્રતિહ્નની કોઈ હો, ન રણમાં થાયે મારો;	૪૩
રહે સર્વ રોઈ હો, જોઈ દત્ત શિષ્ય તારો.	૪૪
અપણ અતુલ્યજા હો, આપો સદૃશ બાહુ મને;	૪૫
નમ નમ જળ વરયા હો, જઈ જુકતે તેની કને.	૪૬
પૃથ્વી ને પાતાળે હો, ફરું દેવલોક કે અન્ય સ્થાને;	૪૭
ગતિ સર્વ કાળે હો, યાતાં નવ વિરામે.	૪૮
ઉન્માદે કદી મુનિ હો, પ્રવત્યો પૂરેપૂરો;	૪૯

નિવારવા જેવો ગુણી હો, મળે મને મહા શરો.	૩૩
અતિથિનો આદર હો, થાયે નિત્ય મમ ગેહ;	
મળે દાનગ્રાહી વર હો, હું દાની બનું ઉગેદે.	૩૪
દાન દેતાં ધન મારુ હો, ખૂટે નહિ કોઈ કાળે;	
કરે સર્વનું સારું હો, તરુણ વૃદ્ધ કે બાળે.	૩૫
રમરે મને જે રથળે હો, તે કામે જાવા મુજને;	
આપો બળ દુ.ખ કળે હો, નખી કહું ગુરુણુ પુજને.	૩૬
મારા દેશ માંહીથી હો, દ્રવ્યની નવ ચાલ નાસ્તિ,	
અટકું હાવાં આંહીથી હો, માગ્યું મન ગમ્યુ જાસ્તી.	૩૭
અનન્ય ભક્તિ આપની હો, આપો એટલું ભેદભ્રમ;	
મહેતા મહા માપની હો, જણી સરાય ખોલ્યો.	૩૮
દત્તાત્રેય બોલ્યા હો, જે જે માગ્યું તે મુખેથી;	
તારા તોલ તોલ્યા હો, જા ભોગવ તુ સુખેથી	૩૯
અકવર્તી તું ચારો હો, કૃપા મારી પૂર્ણ દવી;	
મારી ભક્તિ ઉર રાખે હો, ચર્ચિત જ્ઞાની અનુભવી.	૪૦
જડ કહે સુણો પિતા હો, અર્જુન નમ્રો દત્તને પાપ,	
મળ્યા મંત્રી શોભિતા હો, આબ્યા ધણે દિને ઘેર રાય.	૪૧
ધર ધરથી તેડિયા હો, બ્રહ્મદેવને દીધાં માન;	
હામ અતિ આપ્યા હો, રાજ્યાભિષેકમાં રાજન.	૪૨
અર્જુન રાજ્યાભિષેકમાં હો, આબ્યા મુરના ગાપક જાણ;	
ગન્ધર્વ ગાય વિવેકમાં હો, અપ્સરા નાયે દેષને તાન.	૪૩
સપ્ત ઋષિ આવીયા હો, માંહી વસિષ્ઠ આદિક મુન્ય,	
મેરુ નગ સહુ લાવિયા હો, આવી ગંગા પવિત્ર પુણ્ય.	૪૪
નદીઓ વહી રહી હો, આવી ભૂપદેરે ભુવન;	
રત્નાકર રત્ન લઈ હો, આબ્યો જીવંતે રાજન.	૪૫
પીપ્પલલઈ વૃક્ષને હો, આબ્યો શયીપતિ શયીસમેત;	
આમન્ત્રણ ગયું દક્ષને હો, આબ્યાં ત્યાં તે જાગે હેત.	૪૬
વાસુકી લઈ નાગને હો, આબ્યો રાજ્યાભિષેકે જાણ;	
આબ્યા દ્વીજ મહાભાગને હો, નમે નૃપમણિ સુગણ.	૪૭
પ્રધાન જન પુરના હો, આબ્યા દેશતણા અનેક;	
ગુણુ ગાય શરના હો, ધાર્યો ધન્ય ધન્ય તે ટેક.	૪૮
દત્તાત્રેય કૃપાવડે હો, ચર્ચ સામગ્રી તૈયાર,	
ચેગી અનુમહ શુ અડે હો, ચર્ચ પ્રાપ્ત સમૃદ્ધિ સાર.	૪૯
અંગ બળે વાધિયો હો, દૈદ્ય જનપદકેરો ભૂપ,	

જેને દત્તાત્રય મેળીયા હો, જેથી થયો શયિપતિરૂપ.	૫૦
રાજ્ય થયા પુત્રે હો, દાંડી દેવદાવી દેશ;	
અરિ કાઈ નવ બો હો, નથી દુષ્ટી મહેશ કૈં શેષ.	૫૧
કાર્ત્તવીર્ય વિષ્ણુ પૂરે હો, કાઈએ સત્ત્વન ધરવાં પાણુ;	
જેનું કાઈ નવ ચૂરે હો, જે વાંચે સ્વપ્ના પ્રાણુ.	૫૨
અપરાધ જીવો કરે હો, તેને મારું ચૌરની પેર;	
આણુ જીવી ફરે હો, ચાથે દાંદાદાર ઘેર ઘેર.	૫૩
નગરે એતું દિગ્ધે હો, શસ્ત્રપાણિ અર્જુન એક;	
દોડે ઝટ દુષ્ટ મિથે હો, વપુમાહે ધરી વિવેક.	૫૪
આમપાળ પોતે બન્યો હો, પશુપાળ રૂપ ભૂપાળ;	
દ્વેષપાળ તેને મર્યો હો, દ્વિજપાળ ભૂપ વિશાળ.	૫૫
તપસ્વીનું રક્ષણ કરે હો, પાળે વણઝારાના સાર્ય;	
તે હેત કેવુ ધરે હો, જેવો હરિએ સખ્યો પાર્ય.	૫૬
ચૌર અશુભવા હો, વહિ શસ્ત્રે લાગે ખીક;	
સમુદ્રમા દુષ્ટી હવા હો, તેને ઠામે રાખે ઠીક.	૫૭
ખીજે બધ આલિયો હો, કે રમ્ભે સહસ્ર ભુજળ,*	
ત્યા સુખ સહુ લાલિયો હો, નિકટ આવી નૃપાળ.	૫૮
કાઠબ્યો અરિગજણો હો, રમરણ માત્રે ટાળે દુષ્ટ;	
નૃપ રેયવરજણો હો, દેતો પૂર્ણ પ્રભને સુખ.	૫૯
રાધ રાજ્યે વસે હો, ધનદ લઈ ધન જાણ;	૦
લક્ષ્મી નવ ખને હો, વરદાન દીધુ ધર્મપ્રાણુ	૬૦
મદ ધણુ કર્યા હો, જનના હયાં સર્વ શોક;	
અરિપૂર જિત્યા હો, મારે નામ ધર્યું અરોક.	૬૧
તપ પણુ આચર્યું હો, નિકમ વાતે કરી અપાર;	
સમૃદ્ધિ જોઈ સાંતરી હો, અગિરા મુનિએ કર્યાં વિચાર	૬૨
સહસ્રાર્જુન સમો હો, નહિ મહીતળની માંધ.	
મુનિ કેહ વદિયે અમો હો, જેથી વાણી દેવી લખવ.	૬૩
મમે તે ગોપતિ† હો, કરે મનગમતા મખ જાણુ;	
મમે તે મહામતિ હો, પણુ નહિ અર્જુન સમાન.	૬૪
દાનેશ્વરી ભવો બને હો, નહિ અર્જુન જેવો કાઈ;	
તપમી તપ કર્યું ગણુ હો, પણુ રેહ એનાથકી રાઈ.	૬૫
સંભાર શર સાચો હો, ભલે પુરદર પૂર;	



ગર્વ અર્જુનથી ગયો હો, સાચોમાંચો શાણો શર.	૬૬
ગમે તે નૃપ મહો હો, નહિ કાર્તવીર્ય તોલ,	
એ નૃપ નેત્રે લલો હો, તે પામ્યો અમૂલિક મોલ	૬૭
જે દિનથી દત્તજી હો, યમા પુરપતિને પ્રસન્ન,	
થયો જ્ઞાન મત્તજી હો, દત્તે યજ્ઞે વાળ્યુ મન,	૬૮
પ્રતિસવત્સરે હો, દત્તગુરુજીકે	
મનગમતો કરે દો, રાખી ગુરુ અભિધાને રાગ.	૬૯
• યસસ્થળ આગળે હો, તે નૃપની સર્વ પ્રજાય,	
સપત્તિ નેઈ વળે હો, સમાધિયોગની માય.	૭૦
ચરાચર ભૂતના હો, ગુરુ ગરવા છે દત્ત દેવ,	
સદા ધૌવન નૃતાના હો, સાધે સર્વ તેની સેન.	૭૧
ગુરુ સર્વેતણા હો, જેનો નહિ આદિ કે અન્ત,	
ગુણ જેના ધણા હો, સ્વય શૌરિ મહાભતિમન્ત.	૭૨
અર્જુન એથી ધયો હો, ઋષિ મુનિ દે છે માન,	
તાપ તપનો સાચો હો, ઉચ્ચ એકુ જૂઠું ધાન્ય	૭૩
દત્ત મહિમાએ કરી હો, થયો વિશ્વ વિષે વિખ્યાત,	
અપ્રમેય એ શ્રીહરિ હો, છે અનન્ત ને સાક્ષાત	૭૪
રાખ ચક્ર ગદાદિકે હો, ચારે આયુધવાળા હાથ,	
શાર્દૂલધનુએ રીએ* હો, છે મહાભાયા સાથ.	૭૫
વેદ પણ વરણુવે હો, કયા કહે પુરાણુ પ્રમાણુ,	
યોગી પ્રણુવે હો, યજ્ઞે દાનન માનવ જાણુ	૭૬
જે જે જન પૂજતા હો, દત્ત ગુરુપે ધરિને પ્રેમ,	
મોક્ષપથ સ્મૃતતા હો, સુખી થાતા સ્વરૂપે એમ.	૭૭
ભગવાન મુખે બણ્યા દો, હું છું હરિભક્તાની પાસ,	
સદૈવ મારા ગણ્યા હો, દાણુ ત્રિવિધિ તેના ત્રાસ	૭૮
એનું હરિ વધા હો, તો ક્યમ વીસરવા દેવ,	
મુઆ જે મદે મદા હો, ભટકતા ભવાખિન્નાહે એવ.	૭૯
હરિભક્ત મોટો કહે હો, તો ભક્તે ન જોવું કેમ,	
જઈ આશ્રમમા રહે હો, તેને કંઈ ક્ષાંતિ ને ક્ષેમ	૮૦
અધર્મને દાળના હો, ધર્મનું કરવાને સ્થાપન,	
આદિ અન્તને ભાળવા હો, તે હરિ આપ ઉત્પન્ન	૮૧
કરે પાલન જગતનું હો, તેની કહીશ હવા હું વાત,	
માન મહાભક્તનું દો, રાખ્યુ દેવે ક્યમ સાક્ષાત	૮૨

કહું તે કારણે હો, અલર્ક જન્મ પ્રખ્યાત;	૮૩
ત્રણ પેઢી તારણે હો, સુણો પિનૂભકતાની ખ્યાત.	૮૪
રાજર્ષિ અલર્કને હો, મુનિ દત્તે ધીખન્થો યોગ;	૮૫
દહો ફાકટ ફરને હો, સુણ્યે ભવનો ટળશે રોમ.	૮૬
પુત્ર પિતાને કહે હો, કહું મદાલસા આખ્યાન;	૮૭
વિષ્ણુ પુરાણી લહે હો, કહે પ્રાકૃત કરી પુરાણ.	૮૮
પુરાણી શ્રોતા સહી હો, તેનો વક્તા પ્રેમાનંદ;	૮૯
કરે સપ્તાહ કરી હો, નહિ શ્રોતા સમજ મન્દ.	૯૦
સપ્ત અધ્યાત્મી હો, હું કરીશ સપ્તાહ જાણ;	૯૧
કારણ કહું ગણી હો, અર્પી યથામતિ પ્રમાણ.	૯૨
પુત્ર પુરાણીનો હો, હોયે મૂર્ખ બને અજાણ;	૯૩
મુખ કહે આણીનો હો, લહી બીજી સુત મુજાણ.	૯૪
પ્રીતિ પરપર* થતી હો, તોય તનુજ નવ તળાવ.	૯૫
કોઈ મારે રતિ હો, ત્યાં પુરાણી લઢવા જાવ.	૯૬
વિનાશી વખાણીને હો, પુરાણી એવું કરે;	૯૭
અવિનાશી જાણીને હો, શી પ્રેમાનંદ પરહરે.	૯૮
પુરાણી પુત્ર લાખો હો, શાખોઈ કરી મુખ્યા લલા;	૯૯
અન્યનારા દાખો હો, અવિનાશી વેદ કલા.	૧૦૦
સુત કણો કૂખડો હો, ન નાખી દે કોઈ;	૧૦૧
અન્ય રડો લૂડો હો, નાખ્યો અવી સોઈ જોઈ.	૧૦૨
કમ્બે કરી ઠેલે હો, કુરૂપો વિવાહ કાળે;	૧૦૩
વિષ્ણુ અન્ય મેળે હો, ન્યાય એ છે તો આળે.	૧૦૪
આ લખવાનું કારણ હો, છે તો પુરાણી માટે,	૧૦૫
માર્જાર શુકમારણ હો, જોઈ દે ન ઉચ્ચાટે?	૧૦૬
ધર્મશ્રી માર્કંડેય હો, પુરાણ પ્રાકૃત કીર્તિ,	૧૦૭
પિતા પુત્ર સવાદેય હો, દત્તાત્રેયે દાન દીધું,	૧૦૮
એકાનવિંશતિતમે હો, અધ્યાય અહીં પૂરો કર્યો;	૧૦૯
મદાલસા સુણો તમો હો, પછે યોગ અવનવો	૧૧૦

## વલણ.

અવનવો યોગ આગે, કહું કરજોડી શ્રીહરિ રે;  
પ્રેમાનંદ પર પુરાણી રીતે, જોમ કરિ પર કેસરી રે.

૯૭

કલ્પું ૪૪ મું.



રાગ કેદારો.

પ્રથમે પ્રણમુ ગણપતિ, જેમ ટાળે મારી દુર્ભતિ;  
જપતા મનોરથ સરે અતિ ઘણો રે. ૧

સાર કરો મુજને સરસ્વતી, હું બાળક કાંઈ દોહતો નથી;  
બલસુતા સતી સદા, સેવક છુ ગુજતણો રે. ૨

ઢાળ.

સેવક જાણી ગુજતણો, કથ્યાણી કરો કૃપાય;  
કમલમૂકુંવરી આરાધું, જે હથરી વરદાય. ૩

દાસ જાણી દયા આણી, આજ્ઞા દેવી ગુપમાન;  
ગતિ આપો પદબંધ કરવા, મદાલસાઆખ્યાન. ૪

જડે ભાખ્યું જનકને, યોગ કારણુ જાણુ;  
સુતે શૌનકને કહ્યું, પૂરું કરી પ્રમાણુ. ૫

બલ્યાએ બલસોકમાં, કહ્યું નારદને જેહ;  
નારદે મુધિધરનો, ભાંજ્યા સંદેહ. ૬

વૈશંપાયને જનમેજયપ્રતિ, કહ્યું કૃષ્ણ પેર;  
તેહનું વર્ણન કરું, મુનિ ગયા નૃપને ઘેર. ૭

મુનિ જોઈ મન મગ્ન રાગ, બિડી બેઠો આપ;  
પાછ અર્ધે પૂજિયા, નમી નમી બિમો રાપ. ૮

જૂત બવિધ્ય વર્તમાન જાણે, મનોગત મહાકાવ;  
ચિંતાગુર નૃપને લખી, બોલિયા મુનિ ત્યાંય. ૯

રાવ સન્મન્યા સમો દિસે, તેનું કારણુ શુભ;  
પ્રજા સુખી સર્વ તારી, મહાસાની ગુપ. ૧૦

રાવ કેહ મહારાજ મુણિયે, પિતા પુત્ર પામ્યા મરણુ;  
તે દુઃખ મનમાં અતિ સાયે, તન તપે અસર્ણુ શરણુ. ૧૧

કૃષ્ણ યાગલાગે દેવ તરખે, મુખ્યા જીવે બાપ;  
જો જાણતા હો તો કહો મુનિ, દળે તનના તાપ. ૧૨

મુનિ કહે મુખ્યા ન જીવ્યાં, મદાલસા વિણુ કોઈ;  
એવું મુણું અગતશસ્ત્ર, રહ્યો બેઠો રોઈ. ૧૩

જનમેજય તવ પૂછતો, શું પૂછિયું નૃપ ધર્મ;  
મોઈ જીવી મદાલસા તે, કવણુ હતા તેનાં કર્મ. ૧૪

પૈર્ષાપાયન વાણી વદે, સુણુ જનમેજય રાય;	
યુધિષ્ઠિર નૃપ રાજ્ય કરતો, હસ્તિનાપુર માંય.	૧૫
તેને જીવન સધળું શન્ય ભારયું, કૌરવ ગયા યમલોક;	
તેથી રાગન ધર્મને, અંતર ગત ઉપન્યો શોક.	૧૬
અરે પાપી પેટ માટે, બધુ પમાડ્યા મર્થ;	
એ સુખને માથે રાય પડે, એ રાજ્ય છે લોહીવર્ણ.	૧૭
કલ્પના કૌંતિય કરતા, એવે આન્યા નારદ મુન્ય;	
આસન આપી બેસાડ્યા, પૂજ્યા મુનિ માહપુન્ય.	૧૮
તવ વિરમય થઈને દેવઋષિ, પાંડવ પ્રત્યે પૂછે;	
સુભટ ભાસોછો સન્મન્યા, કહોની કારણ સુ છે.	૧૯
શાખા દાળી ચતુની, છે હસ્તિનાપુરના રાય;	
પાંચે બાંધવ ક્ષેમકુશળ, જેને હરિની સાય.	૨૦
નિઃકંટક પદવી પામ્યા, દોહું સ્વર્ગનું સુખ;	
તો તમો શેને સન્મન્યા, કોણુ પ્રગટયું દુઃખ.	૨૧
ધર્મ કહે સ્વામીજી મારા, મેં મારીયા બન્ધુ સર્વ;	
જન તે કોઈને દોહું નહિ, ન જોયું પુણ્યનું પર્વ	૨૨
પિત્રાર્ધ પિતૃમયને ગુરુજી, આ પાપીએ યમાઝ્યા મર્થ;	
અભિમન્યુ સરખો પુત્ર પડિયો, ને સહોદર મંમ કર્ણ.	૨૩
મુને અશ્વમેધ યજ્ઞવિદ્યો, મદ્દામુનિ વેદવ્યાસ;	
બાંધવ કોઈ મળ્યો નહિ, નવ રૂળી સ્વપ્ને આશ.	૨૪
ગદનગતિ સંસારની છે, માયાનું આવરણ;	
કહો નારદ પૂછું તમને, કોણુ જીવ્યું પામ્યું મરણ.	૨૫
મરણ પામીને દહન દોધુ, ફરી જીવે બીજી વાર;	
યમલોકથી પાછું પ્રયુ કોણુ, તે કહો બ્રહ્મકુમાર.	૨૬
ત્યારે દેવઋષિ એમ બોલ્યા, સાંભળો ધર્મ રાય;	
એક મદાલસા મરી જીવી છે, કહું તેની સર્વ કથાય.	૨૭
એ કથા ઇતિહાસની, લખી માર્કટેય પુરાણ;	
તવ અગ્નિતપશ્વ કહે સ્વામી, કહો કથા વીણાપાણ.	૨૮

વલણ.

કહો વીણાપાણુ સુજને જે, કથા હોય ઇતિહાસ રે;  
પુનરપિ જીવી પ્રેમદા, તે ક્યમ પામી શ્વાસ રે.

૨૯



# કહવું ૪૫ મું.

## રાગ આશાવરી.

મુનિ નારદ ઉચરે, સાભળો પાકુમાર,	
ઋષિ માર્કંડેય તપ કરે છે, જાહવીતટ મોઝાર.	૧
ધ્રુવે મન ચિંતા હવી, રખે લેતો ધ્રુવસન,	
મેનકા મોકલી જળવાને, કરવા તપમા વિધન	૨
તે સચરી સાતરી થઈને, સજી સોળ શણગાર,	
મુનિમુખ આગળ આવી, કરવા લાગી થઈકાર	૩
વસન્ત કામસગે થયા, ઉતારે મુનિના માન,	
માર્કંડેયે જળવા માટે, ધર્મ અગ અભિમાન	૪
કોકિયા કંઠે કરીને, ગીત ગાતી મુખ,	
મોહબાણુ માર્યા મુંઝરીએ, ત્યારે જાગી ઊઠ્યા રુખ	૫
આકુળ વ્યાકુળ થયા રુખિણ, દેખી નાટારલ,	
અનગ બાપો અગ માહે, થયો તપનો ભગ	૬
ઉડી મેનકા અતરિક્ષ મારગ, ઋષિ હવા વિક્ષેપભાવ,	
કામપૂરણ કાઈ ન શકે, આસનથી પડ્યા ત્યાવ.	૭
ધટિકા યેએ શુદ્ધ આવી, થયુ અશુદ્ધ અગ,	
વીર્ય પડિયુ વાટ માહે, હવો તપનો ભગ	૮
એવે સમે એક બગવી આવી, મીન કરવા ભોજન,	
મુનિવીર્ય અતિ ઉજ્જવ દેખી, તે કીધુ પ્રાશન	૯
ગર્ભ રજો તે પક્ષિણીને, પ્રસવ્યા શત કુમાર	
પાપ તેહની પરમ મનોહર, પુરવનો અવતાર	૧૦
બગલી મન આનંદ પામી, પ્રેમ ધરીને પાળે,	
પક્ષી ઉડીને જોસવા લાગ્યા, ભાર ન ઝીલ્યો મળે	૧૧
ભક્ષ લાવે પોતાની મેળે, વહેંચી આપે માત	
એવે સમે તપશ્ચર્યા કરતા, આવ્યા તેના તાત	૧૨
તપસ્વીને આવતા દેખી, આવ્યા તેની પાસ	
પૂજા તેની કરી પખીએ, મુનિ થયા રહીઆત	૧૩
માર્કંડે મનમા નિમાસ્યુ છે જૂત લવિષ્મના સાતા,	
પક્ષિણીથી પ્રગટ થયા પશુ છે મમ તે જ તાતા,*	૧૪
સગાઈ જણુની સુતને, આનંદ પામ્યા ચિત્ત,	
આશ્રમ લઈ ગયા પોતે પછે આપ્યુ ઉપવીત	૧૫

નિગમ શાસ્ત્ર બાણીયાં તેને, આપ્યું ઉત્તમ જ્ઞાન;  
સંસાર સુખ, દુઃખ કરી જણાવ્યું, ઓળખાવ્યા ભગવાન.

૧૬

વસણ.

ઓળખાવ્યા ભગવાન તેને, બ્રહ્મજ્ઞાની સાચા યથા રે;  
પછે પુત્રને નિજ જ્ઞાન આપી, પિતાજી અદર્શ યથા રે.

૧૭

—ૐઃૐઃૐઃૐઃૐઃ—

કડવું ૪૬ મું.

રાગ કેદારો.

નારદજી એમ ઉચરે, ધર્મરાય શ્રવણે ધરે;  
શું કરે તે પક્ષી મહાવન વિષે રે.  
એક શુભાચારી મુનિ મહાન, તેણે જોયા પક્ષી શુશ્રુવાન;  
તે સ્થાનક આવી જોડ્યા મુખે રે.

હાળ.

મુખે જોડ્યા મુનિ શુભાચારી, કરી પંખીને પ્રણામ;  
સ્વામી શુરુ થઈને જ્ઞાન આપે, પમાડો નિજધામ.  
તેને સિધ્ધ કરીને પાસ રાખ્યો, આપ્યો બ્રહ્મોપદેશ;  
જોહજળથી મૂકાવિયો, ને ટાળ્યો કર્મ કવેશ.  
પક્ષી શુરુએ ઉપદેશ કરતાં, કહ્યું મરણવા થાવું;  
જોવિંદકેરે સ્વરૂપ નિત્યે, સમજી સારું ગાવું.  
શુભાચારી સાંભળો, છે ભક્તિથી ભવ તરવું;  
એવું જાણી ભજ્જે હરિહર, હોય જો ઉદ્ધરવું.  
શુભાચારી બાખીઆ, એ શું વદો દ્વિજરાજ;  
મરી નવ જીવાએ કદી, અવનવું સુષ્યું આજ.  
મુનિ કેહ સાંભળિયે પક્ષી, કે રમશાને ખળિયું;  
ભરમ થઈ યમવૉકથી, કાઈ એક પાછું વળિયું.  
પક્ષીસત્તમ સમજ્યા, છે મહામતિમદ;  
જ્ઞાનગતિ સમજે નહિ, કયમ મળે ગરુડારૂઢ.  
એહ સમજે એવું કેહવું, જો આવ્યો આશ્રય કરવા;  
સંગ મહાત્માતણે થાતાં, રહે નહિ ભવ તરવા.  
પક્ષી કેહ ધૃતિહાસકેરી, કયા કહું વિસ્તારી;  
પૂર્વે મૃત્યુ પાગી જીવી, મદલસા એક નારી.  
ગાલવ નામે ઋષીશ્વર, તેણે આરણિયો જગન;

ગંગાતટમાં મંડપ કીધો, પધરાવ્યા મુનિજન.	૧૨
ગૃહસ્થ વાનપ્રસ્થ બ્રહ્મચારી, ત્રીપાત ને સંન્યાસી;	
યગ્યપુરુષ આદિ સહુ આવ્યા, ત્રપિ સહસ્ર ઈકિયાશી.	૧૩
વેદિયાની વરણી કીધી, કીધો કળરા સ્થાપન;	
હુતદ્રવ્ય હોમાય વિધવિધ, ધૂત્ર હાલો મગન.	૧૪
પશુકેતુ દાનવકુંવર, બે માયાવી મહાપાપી;	
તાલકેતુ પાતાલકેતુ, પ્રજા સર્વ સંતાપી.	૧૫
તે પાંચમે પાતાળ વસતા, નાગને કાઢ્યા મારી;	
તેને ઘેર ગયા તે વેળા, વેગે વીણાધારી.	૧૬
માલા કંઠ વિધે આરોપી, અતિ પૂજ્યા મુનિરાય;	
દેસ કહે તમો ક્યાંથી આવ્યા, કાણે કીધી પૂજાય.	૧૭
નારદ કહે તમો ટાળી મૂક્યા, છે ગાલવને ઘેર યાગ;	
દેવ આત્રે પરદો પરડી,* કાઢ્યો તમારો પાગ.	૧૮
શકિત હોય તો જાણો લેવા, પડે યત્નમાં તૂટી;	
સામગ્રી અનન્ત પડી છે, સર્વે જ્યોતી લૂટી.	૧૯

વલણ.

હટો નારદ કહી વળ્યા, અસુર સામગ્રી કરે રે;	
જન ત્રેમાનંદ કહે કથા, શું પુણ્ય વળતું પરહરે રે.	૨૦



કડવું ૪૭ મું.

રાગ કાલેવે.

દાનવ બંનેએ માયા પ્રગટી, યત્નો કરવા ભંગ છ;	
પૃથ્વી બેદી બાહરે નીસર્વા, પ્રગટ્યું પ્રોહું અંગ.	દાનવ૦ ૧
ગાલવે નારદ મન ફૂલવ્યું, રીસ અન્તરમાં આણી છ;	
યત્ન ભાંગ્યા બ્રહ્માસ્ત્રવે, અસુર આણ્યા તાણી.	દાનવ૦ ૨
ગંગાતટમાં ગર્જના કરતા, મુખે પાડતા સોર છ;	
બે વેરી મગને અન્તરિક્ષ ઊભા, કરી અધારું ઘોર.	દાનવ૦ ૩
ઊભા કરે દોરણુ કાટકા, વરસાવે માંસ રુધિર છ;	
દરી દિશા લીધી આવરી, પાપિયા પાડે રીર.	દાનવ૦ ૪
પરજન્ય વરસે ગિરિતરુવરનો, બિડીનાઢાદ્વિજ માત્ર છ;	
જે જમમ તે લામ પડ્યું રહ્યું, વચ્ચે પુસ્તક પાણીપાત્ર;	દાનવ૦ ૫

ગૌતમજી ને ગર્ગાચારજી, વસિષ્ઠ ને વામદેવ જી;		
અત્રિ અગસ્ત્ય ને દુર્વાસા, નાહા હિડી તતખેવ.	દાનવ૦	૬
મૈત્રાવરણ વિશ્વામિત્ર વાલ્મીકિ, દોડે બે બાકળા બકદાસવ જી;		
સદસઅકંબાશી ગયા નાશી, ત્રાસ્યા મુનિ ગાત્રવ.	દાનવ૦	૭
ઋષિ દુઃખી ચર્ષ દોદિશ નાહા, પાપિય પડ્યા તૂટી જી;		
યત્તસામગ્રી નાનાવિધની, અમુરે લીધી લૂંટી.	દાનવ૦	૮
પાકશાળાનાં પાત્રજ મોટાં, જેમાં ભરિયું સર્વે અતજી;		
તે સર્વે પાતાળે નાંખ્યું, ઝોળી લીધું દક્ષિણાધન.	દાનવ૦	૯
મંડપને ઉઝડી મૂક્યો, પછે ગયા પાતાળજી;		
ગાયવ મનમાં શોક ધરે છે, ચાલ્યું નહિ તે કાળ.	દાનવ૦	૧૦

વસંતજી.

તે કાળે કે નહિ સમરથ, જે આવી અસુરને હલે રે;  
પછે ઋષિએ અત્રુપાત માંડ્યો, તે જન ચાતુરિધી ભલે રે.

કંકેલું ૪૮ મું.

રાગ દેશની દેશી.

બ્રાહ્મણ નાશી ગયા રે, જે વ્યમ તે સમ દોદશવાટ;  
ચરો અતિ ગરમજો રે, ગાલવ મને થાય ઉચ્ચાટ.  
સામગ્રી માહુરી રે, રાક્ષસ લઈ ગયા પાતાળ;  
મેહેલું મોટું ચર્ચુ રે, ઋષિ નાહા અંતરિયાળ.  
પુસ્તક પંડ્યાં રહ્યાં રે, વળી કુટ્યાં યત્તપાત્ર;  
ભાઈઓ બૂખ્યા ગયા રે, આશ્રમથી મુનિ માત્ર  
જન્મ શાને ધર્યો રે, તો કાં હું પ્રસન્ન કીધો માત્ર;  
જે હું ઉઝ્યો રે, તો દૈત્યે કીધો ઉપાત્ર.  
જે કાંઈ નીપનું રે, તે તો મારા કર્મના વાંક;  
યત્ત આરંભિયો રે, તે કયમ કરી શકું હું રાંક.  
પ્રાણ તજું માહરો રે, અવર નથી બીજો વિચાર;  
કાળ ભળાં કર્યો રે, ગાલવે ગગાતટ મોઝાર.  
પાવક પ્રમળિયો રે, બિડી આકાશે જ્વાળ;  
જઈ બિભો રહ્યો રે, ગાલવ ભજતો શ્રીગોપાળ.  
સાર કસ્ય સ્યામળો રે, તુજ વિણ નથી બીજો દાય;  
હૃદય શાટતે રે, ઋષિ નેત્ર ભરી ભરી રાય.



પડ્યા તત્પર થયા રે, કાજ ઉપર ધરિંગ પાપ,	
ઐવે સમે આવિયા રે, અતરિક્ષથી વૈકુઠરાય	૯
ક્યમ બળે મહામુનિ રે, જોડ્યા શ્રીભગવાન,	
કૃપા થઈ તુજને રે, માગે તે આપુ વરદાન	૧૦
પછે ગાલવ જોવિયા રે, સ્વામી આપો અગણિત ધન,	
મારો ભાગે ખરખગે રે, ફરી આરભુ જગા	૧૧
જન ધન આપિયુ રે, એણીપેર જોડ્યા શ્રીજગદીશ,	
રળિયાત ઋપિ થયો રે, નામ્યુ નરહરિને શીશ.	૧૨
પૃથ્વી માહેથી રે, ઋપિને જડિયુ અગણિત ધન	
યજ્ઞ આરભીયો રે, ફરીને તેડ્યા મુનિજન	૧૩
દ્રવ્ય બહુ ખરચિયુ રે, તેણે વાધ્યો ગાલવગર્વ,	
છે વાડવ જેટલા રે, તે હુથી હેઠા સર્વ	૧૪

વલપુ.

હુથી હેઠા સર્વ છે, ઐવો નિચાર કીધો મુને રે,	
પાતાળકેતુ ને તાનકેતુ, અતરિક્ષથી પડ્યા રણે રે	૧૫

કંઠવું ૪૯ મું.

રાગ સામેરી.

પક્ષી ગુરુ કહે કથા, સાભળો મુનિરાય,	
પછે ગાલવે મખ* કરવા માંડ્યો, સાભળો મહિમાય	૧
બીજી વાર યજ્ઞ આરભીયો, ચોદશ થયુ અધારુ ઘોર,	
મુનિમાત્ર સર્વે આવિયા, આવ્યા પાપી કરતા મોર	૨
અધકાર ઉપજ્યો અતરિક્ષ મારગ, અસુર બને આવિયા,	
ગિરિ તરવર માસ શોણિત, માયા કરીને લાવિયા	૩
કરે કોરણ કાટકા, રેણુ ઉડાડે અતિ ધણી,	
વ્યાપી લીધી દશે દિશા, માયા પ્રગટાવી પોતાતણી	૪
જે જ્યમ તે સમ નાઠા, સાથે વો સધળો ગયો,	
દોટદોટા, પગ ન હેટા, મુનિસાથ ના ઉભો રજો	૫
પડે ને વળી આખડે, ગાલવ કાં લાવે અમ અત,	
મખ કરતા મરવાની, છે તારા મનમા ખાંત	૬

ઓ ગાલવિયા હીન કર્માં, તુજ કર્મે ચાપ ઉત્પાત;	૭
આ રાક્ષસો જો દણુમે હમને, તે તુજ શીરે પાપ.	
ધમ જાય નાહા પટે દેહા, રાક્ષસો રંગડે;	
લયથી સૌ જતા મુનિ, ગાલવને બહુ ભારિ.	૮
અમુરના માહ તાપથી, ચાપ શોણિતની ધાર;	
દિક્ષા મુકી ગાલન નાહા, તેના સતાપનો નવપાર.	૯
સામગ્રી સર્વે યત્નની તે, અસુર બન્ને હરિ ગયા;	
આપાપણે મારગ લાગ્યા, ગાલવજી અમથા રજા.	૧૦
માગી ત્રાગી ધન લાવ્યા, બ્રાહ્મણુ તેડ્યા ત્રિજી વાર;	
મુનિ માત્ર મળીને જોહા, કીધા એક વિચાર.	૧૧
દિક્ષિત કહે તમે સાલજો, કોઈ કરી જેમો થાપ;	
આણીવાર આવે અધર્મો તો, આપણુ દેજો શાપ.	૧૨
વસિષ્ઠ વળતા જોવિયા, એણે ઇશ્વર આરાધ્યા સહી;	
વરદાન છે મહાદેવનુ, માટે શાપ તો લાગે નહિ.	૧૩
પછેવેદ અધ્યયન છાનું માંડ્યુ, ચાલનો કીધો જગન;	
દેવતા સર્વે દર્પ પામ્યા, આબ્યો ધૂમ્ર ગમન.	૧૪
તવ તાલકેતુ ને પાતાલકેતુ, આબ્યા અધારું કરી;	
ત્યારે બ્રાહ્મણુ મૂઠીવાળી નાહા, યત્નભંગ હવો ફરી.	૧૫
સર્વ વસ્તુ છુટી ગયા પાપી, ગાલવ અતિશે કળકબ્યો;	
એક વાર પાધરુ નવ સર્પુ, હુ ત્રિવારકો આકબ્યો.	૧૬
મે દેવ અર્થે યજ્ઞ માંડ્યો, જાણું જે સુર સન્તોષાય;	
હું ત્રણ વાર નિષ્કૂળ થયો, અમરે ન કીધી સાય.	૧૭
ઉદક અંજલિ લીધી કરમાં, ચઢી અપિને રીસ;	
ઉપ ટાળું અમરગણની, શાપું કોટિ તેનીસ.	૧૮
આકાશભણી અવલોકિયુ, કોધ ધરી મુનિજન;	
દેવતા માત્રજ દુઃખ પામ્યા, ડોલ્યો ઈદ્ર ઈદ્રાસન.	૧૯
અમરગણુ અન્તરિક્ષ આબ્યા, ઋષિ અમારો શોવાંક?	
દૈત્ય દમે તો તેને શાપો, અમર શું કરે રાંક.	૨૦
ગાલવ દેહ દેવ સર્વે સાંભળો, મને યજ્ઞ ઇન્દ્રિય;	
લગ થાશે તો સુર શાપીય, આવી કરજો સાય.	૨૧
તે સાંભળીને સુરરાજ, અન્તરે દુ ખિયા ચાપ;	
એક અશ્વ આપી પોતાનો, મોકલ્યા નારદ ઋષિરાય.	૨૨
કેહવું ઘટે તે કાહવિયુ, નારદ અન્તરિક્ષથી ઉતર્ધા;	
દિક્ષિત દુઃખ મૂક્ય મનનું, વીણાપાણિ ઉચ્ચર્ધા.	૨૩

(આ) અશ્વમેઘલ્યો છે મધરાએ, લઈ જાએ અયોધ્યા વિખે;	
એક સત્તુજિત નામે રામ છે, તે રાજ્ય કરે છે સુખે.	૨૪
તેને ઋતુધ્વજ નામે દીકરો, મહાપરાક્રમી યોધો ધરો;	
તેને તુરી આ આપજો, એ યદ્ય રાખશે તમતણો.	૨૫

વંસલુ.

એ રાજ્ય યદ્યને રાખશે, તે અશ્વ આપી નારદ વળ્યા રે;	
ગાયવ અતિ રળિયાત થયા, તે અયોધ્યા ભણી પળ્યા રે.	૨૬



કડવું ૫૦ મું.

રાગ રામઓ.

ગાયવ માયો અયોધ્યા ગામ ૭, શીઘ્રે પહોંચો રાપને ધામ ૭;	
સત્તુજિતે દીધાં માન ૭, આપ્યુ આસન પરમ નિધાન ૭.	૧

ઢાળો.

આપી આસન પૂજા કીધી, પછે પૂછ્યો સમાચાર;	
કહો સ્વામી કયમ પધાર્યાં, સાથે શો તોખાર ?	૨
મુનિ કહે હો મહીપતિ, છે તુજ સાથે કાજ,	
માટે અશ્વ લેઈ આવીયો, દેવે મોકલ્યો મહારાજ.	૩
મેં બિલ્લ માગી યદ્ય માડ્યો, મુનિ સર્વે તેજા મંદિર;	
એવે તાલકેતુ ને પાતાલકેતુ, છે રાક્ષસ બન્ને વીર.	૪
તે માયા કરીને અવિધા, મારો યદ્ય કીધો ભગ;	
પછે મુજને ઈચ્છા સર્થ, દહન કરું મુજ અગ.	૫

ક્ષેમકુશળી આણી આપીશ, પાછો તારે ઘેર;	
ના નવ કહેશો નરપતિ, થાય ચાલતી પુણ્યસેર.	૧૧
વચન મુણી વિપ્રકેશ, રાજને લાગી જાળ;	
કયમ કુવરને કાઢી આપું, આ ગાલવ આવ્યો કાળ !	૧૨
પછે સુત સામુ નિહાળિયું, ને બોલિયા મહારાજ;	
આ ઋષિ તુજને શું કહે છે, કંઈ કરી શકતો કાળ ?	૧૩
સારે ઋતુધ્વજ ચર્ષ બેઠો, પિતાને શિર નામી;	
ભાગ્ય હોય તો શરીર મારુ, પૂર્ણ થાય કામના કામી.	૧૪
ચિંતા ન કરશો તાતજી, હુંમાં પૂર્ણ છે યૌવન;	
અસુરને ઉગાડી મુકું, કરું ચાલનો જગન.	૧૫
પાગ લાગી માન માગી, પુત્રે છીધા પ્રણામ;	
મહીપતિ કહે હો મુનિ મારા, લેઈ જાઓ છો મમત્રાણ.	૧૬
રક્ષા કરજો એહની, તમે યજ્ઞમાં મહારાજ;	
કાંજે વિવાહકર્મ છીધું નથી, માટે મને મોટી દાઝ.	૧૭
અનંત માગ્યાં આવિયાં, નવ લીધુ કન્યાદાન;	
પુત્ર કહે પરણું પ્રેમદા, જો હોય મુજ સમાન.	૧૮
એવી તો દાઈ મળી નહિ, રૂપ કળા શુભસંપત્ત;	
તમે શીખામણ દેજો એને, જે કરે વિવાહસું મન.	૧૯
વળાવીને વળ્યો ભૂપતિ, નયને તીરજ દાળી;	
જોમો રહીને રાજા નિરજે, પુત્રને પાછું વાળી.	૨૦
ગાલવ પથે પરવર્યા, ચાલે પૂંજી રાજકુમાર;	
સ્વસ્થાન પોતાને લાવિયા, ઋતુધ્વજ અસવાર.	૨૧
યજ્ઞ કરી આરભિયો, ને હરખું અત કર્ણ;	
ત્યાં દશે દિશાએ મોકલ્યાં, ફરી ઋષિને નિમત્રણ.	૨૨
બ્રાહ્મણ સર્વે આવિયા, નૃપપુત્રે કયો નમઝકાર;	
આનંદ ઉપનો ઋષિ મનમાં, વત્યો જયજયકાર.	૨૩

વલણુ.

વત્યો જયજયકાર સાં, ઋષિસાથ વેદ રડા લાણે રે;	
સાદ સાંભળી અધર્મ આવ્યા, ઋતુધ્વજ બેઠુને હણે રે.	૨૪

પ્રેમાનંદ લલિત.

કેકેલું પૃષ્ઠું.

રાગ રામઝી.

વેદધુનિનો શબ્દ અગાધ છે, બરે\* આહાલુનો વાધો અસાધ્ય છે;  
દુષ્ટે બાધ્યો તે સમાચાર છે, આઝ્યા પાપી કીધું અંધકાર છે.

હાળ.

અંધકાર ઉપનો અંતરિક્ષમારગ, તવ ખળલલ્યા મુનિજન;  
જે જેમ તે તેમ સર્વ નાહા, રહ્યાં રાધ્યાં અતઃ ૨  
સાદ કરી સર્વેને રાખે, રાય ઋતુધ્વજ;  
મુકુટ મસ્તક એસાડિયો, ને ધનુષ્ય કીધું સંજ. ૩  
ગાલવે કહે તમે પોહ્યો રાકરો, મને યાવ ઉચ્ચાટ;  
મિથ્યા આહાલુને શીદ રાખો, શું ધડાવવાને ઘાટ? ૪  
ત્યારે ઋતુધ્વજ કહે હોસ્વામીછ, જે રાક્ષસ આવે લક્ષ;  
તો એકલો મારું સર્વને, નવ મારું કોની પક્ષ. ૫  
એ જે તણા શા આશરા, કંપે સુરેદ મારી ધાક;  
ઉડાડું અંતરિક્ષમારગ છંદને, ને અવનિ ચઢાડું ચાક. ૬  
એવું કહીને મળના કીધી, અસ્વે થયો અસવાર;  
હાથ માહે ચાપ કીધું, કીધું મંડળાકાર. ૭  
વાસવે વાછ મોકલ્યો, તે અંગ અતિ ઉન્નવજ;  
તે ઉપર આરુઢ યાતાં, આલ્યું વિષ્ણુનું જળ. ૮  
થયો ઋતુધ્વજ રક્તવરણો, લૂકુટિ ચઢાવી લાળ;  
પછે બાણની મઠી કીધી, કરવા ઋષિ પ્રતિપાળ.  
ગિરિ તરુવર માંસ શોષિત, વંરસાવે કરી માયાવ;  
જે નાંખે કોષ કરી તે, હેઠાં ગરબડી જાવ.  
ચોક્કર પ્રરી ચોક્કી કરે ને, રાય પાડે ધાક;  
વાજાં આઝ્યા પાપાણુનાખી, રાક્ષસ જેઉને લાગ્યો થાક.  
આનંદ આણી લણે આહાલુ, પણ ભાટકામાં મન;  
શિક્ષા વાગશે સરીરમાં, તેથી ઉધડકે મુનિજન.  
સામઝી ગ્રહી હાથમાં, મુનિ કરે નાસાનાસ;  
ટોળે ટોળાં રહે બિલાં, ચાપ લડલડાટના આભાસ.  
પાપાણુ મંડપમાં પડે, જ્યાં હોષ આઝાં બાણુ;  
બરકાડું પાડી બેઠે પ્રાણલુ, થરથર મુજે વાન||

પર્વતનો વરસાદ વરસે, ન્યમ સરવરીની ડાટાડાટ,  
 પછે થયું અંધારું ઘણું, હવા ધૂત્ર ગોટાગોટ. ૧૫  
 બ્રાહ્મણ સર્વે પડ્યા જૂઠા, માહોમદિ મારે હાક;  
 સાદ સાંભળી નવ શકે, પડે કાને અમુરનો ધાક. ૧૬  
 ક્રોધએક કહેછે શિષ્યને, સંભાળજે તું તુમકું;  
 કાંકરો વાગે કાણું ચારો, પાણી નદિ રેહ પૃથ્વકું. ૧૭  
 શિષ્ય કેહ એવું શું રાખે, રક્ષે રાખ ઋતુધ્વજ;  
 રે ! છાપરામાંથી છીંકુ દીસે, પડી મારી આંખે રજ. ૧૮  
 પાપાણુમહારે બાણુ ભાખ્યાં, નીસર્પા માંચ ગરકા;  
 તે મુનિને શિર વાગે, પંપાળે ને પાડે બરકા. ૧૯  
 તું રાખ ઋતુધ્વજ અમને, નહિતર દેઈશું શાપ;  
 અધર્મી પ્રત્યે ચાલે નહિ, દેખાડે રાંકને તાપ ! ૨૦  
 વસણુ.

તાપ દેખાડે ઋષિ તેહને, ક્રોધ ચડ્યો અપારરે;  
 બકપક્ષી ગુરુ એમ ઉચરે, ત્યાંશું વરણું નિરધાર રે. ૨૧

કડવું ૫૨ મું.

રાગ સામેરી.

ઋતુધ્વજ તે રણમાં ગાળ્યો, વાસવની પેરે વિરાળ્યો;  
 ધનધ્વ લેછને આકર્યું, તે તો સર્વ ઋષિયે દર્શ્યું.

હાળ.

દેખી રૂપ જ રાગકરુ, પાપિષ્ઠ મુખે ગડગડ્યા;  
 માયાવી મંડપ મધ્યે, આકાશથી તૂટી પડ્યા.  
 શરમળ સર્વે શિયિલ કીધી, કડકડ્યા મંડપચંભ;  
 તવ દરી દિશા પળાયા, મોરારોર કરતા બલ.  
 રાજકુંવરે ક્રોધ કરીને, લીધું તે મોહું બાણુ;  
 બાનો ભાષ જે તાલકેળુ, તે ઉપર કીધું સંધાણુ.  
 અમુર આવ્યો રામ સામે, ચઢાવીને ચક્ષ;  
 સ્થૂલ શરીર પોતાનું કીધું, હાથમાં લીધું વક્ષ.  
 તેણે બળ કરીને વક્ષ નાખ્યું, પછે તે પાડી ચીસ;  
 ત્યારે ઋતુધ્વજે બાણુ મૂકી, કીધું વક્ષ કટકા વીસ.  
 વળતી અધર્મી ઉછળ્યો, તે લાગ્યો એક શિલાપ;  
 તેના તિલતિલ કટકા કીધા, તે દેખી ગાલવ મહલાપ.

ઝાસયો અમુર પાછો બારિ, બાણે વેધું રાયે માત્ર;	
હોકારા તે હવે કીધા, બ્રાહ્મણે વળાડી તુંબીપાત્ર.	૮
એવે કહેડાટ સાંભળ્યો યત્રમાં, મુનિ સર્વે ઉઠ્યા ત્રાડી;	
નાસો નાસો માહોમાંય કેહ, પાપી નાંખશે હમંણા મારી!	૯
એ યત્રને રાખી શું રાકે, ગાલવે આપયું નાનું હૈયું;	
સામગ્રી લેવાને આવ્યા ત્રણિ, ગાલવ ફેટે હાથ હૈયું.	૧૦
રામ્ય રાખ્ય રે રાખણ, શું ચઢાવી રહ્યો છે આપ;	
જે જન થારો કાઢનું તો, તુને દેખ્યું રાપ.	૧૧
રીસે ઋતુધ્વજ રાતડો, ભૂકુટિ ચઢાવી ભાગ;	
સાત સહસ્ર બાણ મૂક્યાં, બ્યારે પૂર્ણ ભરાયો કાળ.	૧૨
અર્ધઅંદ તે મત્યુ સરખું, મૂકિયું એક બાણ;	
તે તાલકેતુને હંદે પાગ્યું, તંદાણુ નીસમાં પ્રાણ.	૧૩
તે પડ્યો પૃથ્વી પ્રાણવિહોણો, બાણે કરી અકળાયો;	
ખાતાલકેતુ ત્રાસ પામી, મુદ્દ મૂકી દર પળાયો.	૧૪
જ્યમરણ મૂકી સિયાળ નાસે, રાક્ષસ નાઠો, જ્યમ અંધકાર;	
પછે ઋતુધ્વજે પૂઠ લીધી, પ્રેરિયો અમુર પુઠે તોખાર.	૧૫
આગળ જતાં અમુર થાક્યો, પામ્યો તે અંતરધાન;	
રાજકુંવર ફરીને આવ્યો, મળ્યા તે મુનિ ભગવાન.	૧૬
મુનિ કહે બીજાને મારી, ઋતુધ્વજ આવે અહીં;	
કુંવર કહે હું ધણું ધાયો, પણ જાતો તે દિગ્ધિ નહિ.	૧૭
ગાંધવ વળની બોલિયા, તારે દીક્ષાનું શું કામ;	
આફણીએ એ અશ્વ એનો, બોળી કાઢશે કામ.	૧૮
ચીદલોક વિષે જાવાને, સમર્થ છે તોખાર;	
કુંવર કહે હું પૂઠજ લેઉં, જે આવે બીજા વાર.	૧૯
એનું કહીને યત્ર માંડ્યો, એ કથા એટલે રહી;	
ખાતાળકેતુ ગયો નાશી, ત્યાં તેની શી વલે યર્ધ.	૨૦
ત્રાસ પામ્યો ને ત્રાસ જ ચાલ્યો, નયને નીરની ધાર;	
વિધાપ કરે તો પીરના, ગયો આગળ મુદ્દ કરનાર.	૨૧
હિમાચળપે આવી ઉભો, આરત કરે તો નાદ;	
એવે એક અશોક વનમાં, સાંભળ્યો મુંદરી સાદ.	૨૨

## કકર્ણુ પૃ ૩ મું.

રાગ કલ્યાણ.

વિશ્વાવસુગાળા મોહશાળા, મદાવસા વર નામમાં;	૧
રૂપ કળાગુણ ન લક્ષણ ઉણુ, માનિનીજ્ઞેયન દામમાં.	
છે સાહેલી સાથે અલગેલી, ઝાલી તેનો હાથ રે;	૨
અશોક વનમાં શોક હરવા, આવી દહાડો રાત રેહ.	
શોભિત મન મદાપવન શીતળ, વાયુ વાયે સુખનો;	૩
દુઃખવેલી રહી ઝૂંખી, દુઃખી ખુએ દિન દુઃખનો.	
છોડ કોડ છે દ્રક્ષિના તહી, નીચા નમ્ય ચંપાતણા;	૪
મોગરા વર ને મલિયાગર છે, વૃક્ષ ભક્ષ છોડ જ ધણા.	
છે અગેલી કદલીસ્તંભ આંખા, કરેણી ને માલતી;	૫
નાગરવેલડી ને શેલડી, પવન ભર નિહાળતી.	
છે લવિંગણી ને સોરંગણી, સખજ સુમન જાળનાં;	૬
સુખડ સોહાગવળઆનાગ, મણિધારી આહરી વાવના.	
નાળિંકરી ઉગી ચોદેરી, વંતપાક શાક સ્વાદનાં;	૭
ત્યાં ફેફલડી ને કેવલડી, છે પંખી સુસ્વર નાદનાં.	
ધાપ થેકાર ને ધુમકાર, અપ્સરા ધૂધરા વળડતી;	૮
ગાયે ગીત ગરડી અંગ મરડી, અનંગ અંગે જળાડતી.	
છે મંદુર વાણી વીણાપાણી, તાન માન ધ્યાન જણાવતી;	૯
કો કાયા કારમી કામ ધારમી, હાવભાવ ગણાવતી.	
મૃદંગ ને હિપંગ વાયે, અંગરંગ જમાવતી;	૧૦
રાણી રીઝે ભાવ બીજે, નારી નૌતમ ભાવતી.	
કોઈ ગુણે હારે ઝીણે તારે, કંઠ મૌકિતક આરોપતી;	૧૧
કો બાળ વેશે છૂટે કેશે, કટિમેખલા કટિ શોભતી.	
કો અમૃતવ્યણી મૃગનયણી, અંજન રંજન માનિની;	૧૨
ચતુરા ચાલતી વિરાજતી, વિષ્ણુવજ્યોત શી ભામિની.	
કરે સંધાન કટાક્ષનાં બાણ, અમર અંતરિક્ષ મોહતા;	૧૩
વદન ઈંદુ ગુણગણ સિંધુ, શણગાર હાર સોહતા.	
ચપળ ચરણ માડે ધરણ, બરછી ફળ ચળકાવતી;	૧૪
બાંધી હથિયાર હાજરી હજાર, અરિને ત્રાસ ઉપજાવતી.	
યશ બોલે વાયુ ઢોલે હો, મદાવસા ઈંમ સાદે ભણે;	૧૫
હાથમાં ખાંડાં કરતી બાંડાં, ચોદેર ફરતી ગણગણે.	



વલણ.

ચોર ફરતી ગણગણે, સુદર વનમાં સુંદરી રે;  
એવી સુંદરી અસુરે જોઈતવ, ભાઈ ગયો મનથી વીસરી રે.

૧૬

—મમમ—

કંઠવું ૫૪ મું.

રાગ મારુ.

- મોહો મોહો તે અદભૂત રંગે, ત્યારે અનંગ વાધ્યો અંગે;  
મોહો મોહો તે નૌતમ નાદે, દીકી નાર તે ફરતિ વાદે. ૧
- ઊભી અંગ મોડે અવગેથી, તે સગે ઊભી સોએક સાહેલી,  
ગયો દાનવ પ્રેમદાની પામે, પછે જોવા લાગ્યો ઉદ્ધામે. ૨
- ત્યારે યુધ યુવતીનું જોયું, તેના મોહબાણે મન મોહ્યું;  
તે દૂમવેથી પૂઠળ છુપાઈ રહ્યો, દેખી દેખીને દાનવ દાટે દેહતો. ૩
- દીકી મદાલસા ભરી મદની, અસૌકિક છે રશિવદની;  
ઈંદુ આદિત્ય વસ્ય બે આવે, અડકી રહ્યા છે ગોરે માલે. ૪
- તેમાં જડ્યાં માણકને મોતી, નાકે મોર વિદ્યુતથી ઘોતી;  
સોહે અધરખિંચ પરવાળી, સોહે ઉપર વેસર ને વાળી. ૫
- એના દાંત દાડમની કળી, કાળે રંગે તે રંગ્યા છે વળી;  
જોવા મોચતણો અદમાય, એવી કપોળતણી શોભાય. ૬
- હાર છે દૈંડે મોતીનો, કાંઠવે નૌતમ નારી નગીનો;  
સેથે ધુલી રહી છે ભમર, સોનાની કોરનું પેઢ્યું અખર. ૭
- કાળા કેશતણે અંગોડો, જાણે ધુધટ તેણે ઘોડો;  
આંખ ઉપર અસકાવણિ લટકે, યુગ્મ સ્તન હાથે મટકે. ૮
- અતિ અણિયાળી આંખડલી, જાણે પંકજની પાંખડલી;  
આરશીએ જોઈ કીધું અજન, એ જાણે ખજન. ૯
- રાતી રેખા ને કીકી કાળી, ભુએ મૃગલી જેની બાળી;  
ભૂકુટિ બે ભમરા સરખી, રહી નેત્ર અંજુજને નરખી. ૧૦
- કંઠ કપોતનો આકાર, તેણે શોભી રહ્યો શણગાર;  
સોહે ઉરમડળમાં હાર, તેના મહ્યતણો નહિ પાર. ૧૧
- કૂખ કનકકળશને સમાન, પેટ જાણે પોષણપાન;  
જંધા બે કદલીના છોડ, સફ્ત અતિ કટિનો મરોડ. ૧૨
- કટિએ કટિમેખળા શોભે, જોતાં મહામુનિનાં મન લોભે;  
વાજે કંકણી કરમાં પેહરી, દીસે સ્થામા સર્વ યોનેરી. ૧૩
- બાજુબંધ ધુમતડી લગકે, રત્નજડિત સુંદરલી ચળકે;

વીટિયાની રડી માંદી ઊંપ, મહિ પાણીયાળી છે ખાપ.	૧૪
છે હથેળી અંબુજવરણી, ફેરવે તનપર હાથ તારશ્વી;	૧૫
અરણ્યે આંઝરીયાનો અમકા, તુપૂર અણુવટિયાનો કમકા.	૧૬
તેની છે પંકજ વરણી પાની, રાતી રેખા છે નાની નાની;	૧૭
જેવી હોયે મગની ફળી, એવી અખળાની આંગળી.	૧૮
પાત કરે છે મીઠી મીઠી, એવી દૈત્યે દારા દીડી;	૧૯
સ્વયં હસ્ત અરાડ્યો ગામે, હસ્તાં મોરનું મોતી દામે.	૨૦
પેરું પચરંગીનું ચીર, દીએ માંદીથી ગોરું સરીર;	૨૧
આદણી આદીએ એવી આછી, તે તો પવન કરે આઘી પાછી.	૨૨
જેને પૂરણ મદ જોગન, નમે કલ્પસતા જેતું તન;	૨૩
શોભે રામા પૂર્ણ ચરિ, પદન રથું છે હથી હથી.	૨૪
બેડી આસન તે બહુરંગી, તકીએ રહી રામા અડંગી;	૨૫
દૈત્ય ચિત્રામણુ જ્યમ લખિયો, સામુ જોઈ તે નવ શકિયો.	૨૬
અમુર આબ્યતર ત્રિચાર, બ્રહ્મા આવાને અવતારે ?	૨૭
જેણે પૂજ્યા શારંગપાણિ, તેને આવી દશે ધણીઆણી.	૨૮
હું હોઈશ પૂર્વનો પાપી, તો ઈશ્વરે મુને ન આપી;	૨૯
રૂપ શેષે નવ જામ વરણી, પૂછું છે કુવારી કે પરણી.	૩૦
હોય જો પરણી કે કુવારી, પણ એ અખળાને કંઈ મારી;	૩૧
દાવાં પ્રપંચ કરીને જાતું, પરણીને ગૃહસ્થ થાતું.	૩૨
એવી કુબ્દને કુર્મતિ ધાઈ, મૂઝો વીસરી ગયો તે ભાઈ;	૩૩
ધરિયો ભમરોકરો વેપ, ધરિયો રણક નાંનડો વેપ.	૩૪
અખળાને કુસુમનો હાર, જઈ માંડ્યો તે પર ગુંગર;	૩૫
તેના ઊરપર આવી બેસે, કુંચુકીમાં આવીને પેસે.	૩૬
ગણુગણે ને મન મકલાય, મદાલસા આઘી પાછી થાય;	૩૭
સખીઆને કેહ કૌતુક જુઓ, ખ્યાસે ભમરો પડ્યોએ મૂઝો !	૩૮
મુખ બંધારયળ પર ભમતો, દૈત્ય રાજકુંવરીને ઈમ દમતો;	૩૯
પંચ પંચસે આયુધધારી, રક્ષા કરે હજારી નારી.	૪૦
નહિ છોછી તે રાજકુમારી, ના પામે લાગ જુગારી;	૪૧
આસન હેઠળ રાક્ષસ પેઠો, સ્થૂલ શરીરે થયો બેઠો.	૪૨
મહાસાહસ કર્મ ત્યાં કીધું, અખળા સોતું આસન ઉંચલી લીધું;	૪૩
શરીર પોતાનું વિસ્તારી, આસન સહિત ઉંચલી નારી.	૪૪
પછે લઈ ઉડ્યો બોમ, પડ્યા માંચરો રક્ષક ભોમ;	૪૫
દાસી મારો મારો મુખે બકતી, પણ પાપીને પોહતી ન શકતી.	૪૬
કાઠી ચગકતી તરવાર, રક્ષક કેહ છે મારોમાર;	૪૭

કો ધનુષ્ય કરે સંધાણુ, કો મુઠે અન્યોઅન્ય જાણુ.	૩૧
અન્યોઅન્ય કરતી તેડાં, હથિયાર ને હાથે ખેડ્યાં;	
મહારોધ શબ્દ ઝાચરતી, રામા ચક્રની પેરે ફરતી.	૩૨
શે રાજકુવરી કોણે લીધ, હરિવંદની કોણે હરણુકીધ;	
ચાલે ગંધર્વયોગમાં જઈએ, એનાં માતપિતાને કહીએ.	૩૩
ન દીસે કહીં તેનું સ્થાન, દેખતાં પામી અતર્ધાન;	
ખોવાઈ કન્યા રે કાલી, ઘેર કેહવાને સઘળી આલી.	૩૪
અખળા તે યૌવ ઓશિયાળી, આપણને આપી હતી સંભાળી;	
હાવાં ઉતર શે રે દેવાશે, સમાચાર તે ક્યમ કહેવાશે.	૩૫
આવી ઉચાટે રાજખોવન, મુખ બોઠાં ને કુજે તન;	
પછે માતપિતા એમ પૂછે, તમે સન્મન્યાં છે તે શું છે?	૩૬
ક્યાં ગઈ કુવરી મારી, જે પર ચંદ્ર નાંખું ઉવારી;	
દીવી આગળથી જે આવે, મારુ આંગણિયુ સોદાવે.	૩૭
મારા પ્રાણતણે આધાર, તેને શે લાગી આવડી વાર;	
કે કોણે કુવરી મારી હરી, અન્યથા ક્યાં ગઈ મુંદરી?	૩૮
પછે જોડ્યા સખીનો સાથ, ભેયે પડિયા ચારે હાથ;	
અમથી તો કાંઈ ન થયું, કોઈ હરણુ કરી ઉડી ગયું.	૩૯
સખીવચન એવાં સાંભળી, માતપિતાને મૂર્છા વળી;	
પછે રેતાં નર ને નારી, દીકરીના શુણ સંભારી.	૪૦
વિશ્વાવસુ શોધને કરતો, પિતા કામ કામ સચરતો;	
તે પુત્રી ખોળા નવ જડે, માતપિતા ધણું રડવડે.	૪૧

વસાણું.

સચરતો ને શોધ કરતો, પણ પુત્રી ખોળી નવ જડેર,	
એ કયા એટલેથી રહી, કન્યાને કષ્ટ કેવું પડે ?	૪૨

કડવું ૫૫ મું.

રાગ સોરઠની કાશી.

આસન લીધુ ઉચથી રે, દેવ મોટો વિકાળ;	
ઉધડકી મદાવસા રે, પડી પેટડિયામાં શાળ.	
સહીએ જઈને કેહજે વાંત રે, ન કરે ચિંતા મા ને તાવરે.	૧
મૂઝ્ય મૂઝ્ય મુને ભાઈડા રે, હું લાગું તારે પાપ;	
પિતા નેત્રે વાટકી રે, ટટળી મરશે મારી માપ.	૨

હું તો તમારી બાળકી રે, કાંઈ ત્રેવડજે મુને જ્ઞાણ;	સહીઓ	૩
આ પાપીને હથે ચઢી રે, કાંઈ કમે કીધું આળ.		
મારં માળાપને જઈ કેહજે રે, તમે દુઃખ ન ધરસો રેય;	સહીઓ	૪
એ તો સો વાને મટતે નહિ રે, માગ કર્મની દોરાણી રેખ!		
ટળવતી ઝાલી તારણીરે, કુદૃ હદે નહી દયાય;	સહીઓ	૫
વિકળ વદન કેશ મોકળા રે, નયને નીરપ્રવાય.		
જેમ અપ્રસૂતા પોપટી રે, મહીને ચાલે માંઝાર;	સહીઓ	૬
તેમ લીધી મદાવસા રે, નવ પહોંચી બૂમ ને વ્હાર.		
જેમ મૃગલી મુખ વાધને રે, ઝાલીને ચાલે વન;	સહીઓ	૭
ઉચલી લીધી તેમ મદાવસા રે, આરત નાદે કરતી રુદન.		
અન્તરિક્ષ આલ્યો અધર્મી રે, દયા નહિ મન એવ,	સહીઓ	૮
એવે વાટ વિચે સામાં મળ્યાં રે, ઉમિયા ને મહાદેવ.		
તે પાર્વતીએ સાંભળ્યું રે, જે બાળકી પડી છે બંધ;	સહીઓ	૯
તમે મૂકાવો મહાદેવજી રે, ન્યમ પુત્રી પામે આનંદ.		
વળતી બોલ્યા શિવજી રે, નારીને નારીની વ્હાર,	સહીઓ	૧૦
દેહ છુ હું શુ કરુ રે, જો નવ આપે દાનવ નાર.		
ન આપે તો મારજો રે, થઈ અમળાના આધાર;	સહીઓ	૧૧
રસ્તે જતાં શે છેડે રે, અમથો ઉચલી બૂમિભાર.		
તન ઉમિયાજી બોલિયાં રે, એ કન્યાનો હરનાર;	સહીઓ	૧૨
તે પાપીને મારસો રે, એ કન્યાનો વરનાર.		
દોષશ મા મદાવસા રે, એમ ઉમિયા બોલ્યાં વાણ;	સહીઓ	૧૩
વર રાજકુંવર આવી સહી રે, મહેજે તારો પાણ.		
તે કામિની મીઠી ગઈ રે, પાપી ન મીઠ્યો પેર;	સહીઓ	૧૪
પાંચમે પાતાળે આવિયો રે, તે તો પોતાને ઘેર.		

વલણ.

પોતાકેરે ઘેર આવ્યો, કન્યા લાવ્યો રતન રે;  
અન્ય કોઈ મળે નહિ, કથમ ઉગરે સીજન રે

૧૫

કડવું ૫૬ સું.

રાગ રામઘો.

વૈશાખન બોલ્યા વાણી જી, હરણ કરીને અબળા આણી જી;  
મંદિર મોટાં છે શન્યકરજી, ન મળે ત્રીજું જન તે ઠાર જી.

૧

હાળ.

તે ઠાર ત્રીજું નવ મળે જન, જે કરે અવી વાત,	૨
મદાલસા મેહે વ્યાકુળી, તેની આંખે આંસુપાત.	
મેં રે ક્યાં કર્તવ્ય કીધાં, ક્યાં કીધાં મોટાં પાપ;	૩
આણે સ્થાનક આવી પડી, મૂકી મા ને આપ.	
દૈત્ય વળતો બોલિયો, તમો કાં કરો રહન;	૪
સુખ નાના વિધનાં ભોગવો, ભાવતાં કરો ભોજન.	
પટકૂળ પેહરો પશ્ચિની, ને ધરો શોભિત શયુગાર;	૫
તારે પૂર્વે પુણ્યે કરી, હું સંપડ્યો ભરતાર.	
તમે શોક મૂકો સુંદરી, સુંગાર સારો સોલ;	૬
તર્ત હાથ ઝાલી માહરો, કરો આકમગ્ગળ,	
સ્વર્ગના સુખથી અધિક છે, જે કરી ભણુતો વિવેક;	૭
તો ભોગ ભોગવશો નાના વિધના, આપણુ સંગ અનેક.	
ગોરી જરા નાવે તુજને, નાગરસ કરાતું પાન,	૮
તારું ધીવન રહે સદા લગી, વાધનું આશે વાન.	
આ ભુવન જુઓ ભામિની, ભારકરકેરી ભાસ;	૯
પહાં વસતું તો પડ્યું, જે પૂજ્યા હશે અવિનાશ.	
સુંદરી આમાટ સનમન્યાં, તમે બોલો મૂકી લાજ;	૧૦
પરણો મુજને પ્રેમદા, જ્યમ સરે સધગાં કાજ.	
મદાલસા એમ ઉચરે, મન કરી શુદ્ધ વિચાર;	૧૧
એને પરણાવો પ્રણય કરું, લગાડું કોઈએક વાર.	
વચન પાશું પાર્વતીનું, જે આપ્યું છે વરદાન;	૧૨
એ પાપીને મારણહારો, કે આવી મઢે બળવાન.	
વ્યાકુળ નયને નિહાળિયું, મુખ જણાવ્યો આનન્દ;	૧૩
જ્યારે હસતી દીડી મદાલસા, તવ પાપી પડ્યો મોહરદ.	
વિનય જુકિત કરીને બોલી, ન હોય ઉતાવળનું કાર્ય;	૧૪
કામી ટૂકી વિવાહકર્મ કીજે, કાને કરીયું આચાર્ય !	
કુટુંબ તેડો તમતણું, કાઢ્યો હું નથી દીડી;	૧૫
ગીત ગાયે કામિની, આપણને ચોળે પીડી.	
જ્યારે સ્વજનકેરું નામ લીધું, સાંભર્યો તવ ભાઈ.	૧૬
દુમો ભાગ્યો દૈત્યને, ત્યારે જળે આંખ ભરાઈ.	
ચક્ષુ જોયું જુગતે કરીને, તેનું દુઃખ લાગ્યું કેર;	૧૭
હજી તો નાતુધન મારે મારવો, વાળનું ભાઈકરું વેર.	

ગાલવિયાનો યસ લાંલું, ચતુને નાખું મારી;  
ત્યારે દાઝ હોવાયે મનતણી, પછે હું પરણું નારી.  
કુંડળધાર દાનવની દીકરી, જેનું કુંડળા એવું નામ;  
દૈત્યે ધ્યાન ધર્યું તેહનું, તે આવી રહી તેણે ઠામ.  
કરજોડીને વિનવિયા રે, કન્યાએ અમુરરાજ;  
આ વેળા મુજને કયમ રમરી, શું છે સ્વામી કાજ.  
અમુર કહે તું મદાલસાને, સાચવજો રહી પાસ;  
એટલે જઈ કરી. હું આતું, ઋતુધ્વજનો નાશ.  
મારો લાઈ પડિયો ભૂમિ પર, તેને નથી દીધું દેહન;  
તો હું કયમ પરણું પ્રેમદા, તું સાંભળ મારી જ્યેન,  
ત્યારે મદાલસા એમ ઉચરી, જાઓ પધારો જળવંત;  
હું તો કહું છું વેગે કરી, જઈ ચતુનો આણો અંત.

વલણ.

અંત આણો ચતુનો જઈ, યહાંયકી સઘ પરવરો રે;  
વિપ્ર પ્રેમાનન્દ\* કહે કથા, ગાલવે યસ કથી પેરે કપોરે.

—મુદ્રા—

કહ્યું ૫૭ મું.

રાગ સારંગ ધન્યામી.

નારદજી એમ ઉચરે, મુણો યુધિષ્ઠિર રાજન જ;  
ત્યાં ઋતુધ્વજ બોલો રહ્યો છે, ચાલતો થાય જગન જ.  
ધનુષ્ય ટંકાવર કરેછે, નિગમતણો પ્રગોષ જ;  
આલણુ ભણે, અમુર પડ્યો દીઠા, પાપીને ચડિયો કોષ જ.  
ત્યાં બોજન કરવા વિપ્ર આવે છે, ગંગામાં અધોળી જ;  
ત્યાં તેમનું તેમજ દીધું, દૈત્યને લાગી હોળી જ.  
ઋતુધ્વજે તાલકેતુ માંયો, વિપ્ર કરે વખાણુ જ;  
કુંવર કેવો ખીજને મારવા, ચઢાવી રહ્યો છે બાણુ જ.  
વચન સુણીને દાનવ બોલ્યો, મુખે કરીને સાર જ;  
પછે યસ વિષે આવીને પડિયો, તે કરી અંધારું ધોર જ.  
બિહા આલણુ બોજન કરતા, ભર્યા મૂક્યા ભોજન જ;

\* રા. હરગોવિંદદાસે જણાવેલા પ્રાચીન કાવ્ય માળામાં પ્રેમાનન્દ નામ છે. એ પણ રાખ્યું છે. પણ મારી પાસની પ્રતમાં કેટલેક સ્થળે “પ્રેમાનન્દને” સ્થાને “પ્રમાનન્દ” ના

ત્યાં તે દૈત્યને શું જ વીત્યું, તે સાંભળ કહું રાજન શ.	૬
વિદુતાઝ બાણ મૂકી, કાલપ કુંવરે સઘળી કાપી શ.	
ત્યાં તેણે અજન્માયું કીધું, નિરાળો કીધો પાપી શ.	૭
તવ શીલા સરખો વૃક્ષ મોટો, તે દૈત્ય લાવ્યો ઉપાડી શ.	
તે ઋતુધ્વજની ઉપર નાંખ્યો, માયા ઉપર ભમાડી શ.	૮
રાજકુરરે બાણ મૂકી, તરુવર કીધો તિલ માત્ર શ.	
પછે શિર શર તાણીને માર્યાં, વેધું દૈત્યનું ગાત્ર શ.	૯
કાપ્યાં ટોપ કવચ ને ભાયાં, કાપ્યાં સર્વે આયુધ શ.	
નાહો દાનવ રણ મૂકીને, તેણે સેહવાયું નહિ યુદ્ધ શ.	૧૦
કુંવરે ચઢાવ્યો ધનુષ્ય ઉપરે, મારવા એકી મૂંઠે શ.	
પળાયો વન પાપી દેખી, અશ્વને મૂક્યો પૂઠે શ.	૧૧
પાખરિયો જે પવનવેગી, દેવતણો આપેલો શ.	
પાતાળકેતુની પૂઠે ચાલ્યો, જાણે જળનો રેલો શ.	૧૨
માયાવી મરડાતો ચાલે, જ્યાં હોય અઘોર પથ શ.	
જ્યાં અસુર ત્યાં અશ્વજાત્યો, આખડે અહીંતહીં અગ શ.	૧૩
ચરચર ધ્રુવે કાઈ નવ સૂઝે, મુખે શ્વાસ ન માય શ.	
જુએ વળી પડે હળી, ઉઝડાય બેભો થાય શ.	૧૪
એા માર્યો વનમાં વિમાસે, બાણ દેખી કાપા કાપે શ.	
શરીર શિથિલ તે થયો, રણે ઘોડો મુજને ચાંપે શ.	૧૫
પછે માયા કીધી દાનવે, ધ્યું સૂકર સ્વરૂપ શ.	
અશ્વ પળિયો તોય પૂઠે, નિરખે આવ્યો જૂપ શ.	૧૬
ઋતુધ્વજ હોકારા કરતો, થયો અશ્વ ઉપરથી બેઠો શ.	
એવે પૃથ્વી બેદી પગમહારે, પાપી પાતાળે પેઠો શ.	૧૭
અગાધ જળ ત્યાં આગળ આવ્યું, મહિમાયાવી પરવરિયો શ.	
ત્યાં જમ્પાપાત ધોડે કીધું, રાયને લાઇને તરિયો શ.	૧૮
પાણી પૂઠળ યુદ્ધ મહવર, અનન્ત નદી ને નાળોં શ.	
તેમાં તુરિ ધાયો હેઠે, જ્યાં મનુષ્ય ન હોડે પાળોં શ.	૧૯
અતળ નિતળ ને તળાતળ, જ્યાં ચોયુ પાતાળ શ.	
દૈત્યે જાણ્યું ઘેર જઈશ તો, કન્યા લેશે જૂપાળ શ.	૨૦

વલણ.

જૂપાળ લેશે લામની, તે ચિંતા ચિત્તમાં ચર્ષે;	
અંનરધાન ત્યાંથી થયો, તે રસાતળ પેઠો જઈ રે.	૨૧



કડવું ૫૮ મું.

રાગ નરની દશી.

અંતરધાન દાનવને દેખી, અશ્વ પેઠા પાતાળઃ  
 ત્યારે ઋતુધ્વજ મનમાં વિભાસે, અશ્વને પાછો વાળ.  
 જૂલ્યો વાટ ઉચ્ચાટ જ થાયે, જૂલામણુ પડી શ્રમ;  
 જળ મધ્યે ઠાંઈ વાટ ન મળે, છે ઘોડાને નિજગમ્ય.  
 ચોદરા જીએ જેઆકળો, અશ્વ ખેડે ધણું ઉદ્ધણિયો;  
 અશ્વને તો જ્ઞાન ધણું છે, તે મદલસા લણી વણિયો.  
 રાય ઘોડાને ધણુંએ ખેંચે, પણ મંદિરે લણી મરડાયે;  
 રીસ કરીને ચાખજો માટે, લોચન રાતાં તરડાયે.  
 તેજ કદ્યુ ન કરે કુવરનું, મન જવા દેયને ઘેર;  
 ત્યારે રાય કહે હવે જવા દેઉં, થાય છે શી પેર.  
 મન પોતાનું દડ કરીને, મુઝી વાણની વાગ;  
 અશ્વ આલ્યો દાનવને મંદિરે, ચપળ ચલાવી પાગ.  
 એવે જળ રહિત સ્થળ આબ્યું, છે દેખીતું અતિ રમ્ય;  
 તે મધ્યે પાધરો પેઠા, ઘોડાને નિજગમ્ય.  
 દુમ વેશી અસોઠવનમાં, તેની ગોઆ છે અતિ ધણી;  
 ઠામ ઠામ અજવાળા અર્થે, મૂક્યા છે નાગમણિ.  
 અતિ તેમાં સુંદર સરોવર, નિર્મળ જળ ત્યાં લેહેકે;  
 પાળે પાળે તરુવર રાખ્યાં, બાવના ચન્દન ઘેહેકે.  
 ફૂલ ફૂળને ભારે કરીને, દુમ રલાં છે લચ્ચી;  
 ગુપ્તાજ ઉપર લતા વીંટાઈ, બ્રહ્માએ રમ્ય રચના રચી.  
 રાજકુવર રણયાત થયો, પછે પીધુ શીતળ જળ;  
 વળી તે મુઝી આધેરો આલ્યો, એક આબ્યું દારણુ રથળ.  
 તે દેખી ભૂપતિ ભય પામ્યો, પડ્યા ફીડાં કુળધ્વ;  
 કીરિટ કુંડળ ને માંસ શોણિત, તેનો વાયુ વાય દુર્ગધ.  
 ત્વચા ચર્મે કર પદ મસ્તક, અર્ધ કરડેલાં પડ્યાં;  
 ઋતુધ્વજ મનમાં વિભાસે, શું પ્રલેકાળ કૃત્ય જ અડ્યાં!  
 એ દારણુ વનની વાટ દીમે, હશે દૈત્યનો ધંધાં વાસ;  
 ધંધાં અશ્વ શત્રુ ચર્ધ લાગ્યો, હવે જીયાની શી આરા.  
 અરે જીવ શીવ રક્ષણહારો, તેને અંતર આબ્યું જ્ઞાન;  
 એવું કહી અશ્વ આગે ખેડ્યો, ને સમયાં શ્રીભગવાન.  
 એવે આલનાં મંદિર આબ્યું, ત્યાં કેનકતણો છે કોટ;



તે મહામનોહર દેખી રાજા, અન્ધ હાંકિયો સાસિ.ટ.૪  
મંદિર માળિયાં ગોખ જાળિયાં, ત્યાં અતિ અટારી શોભતી;  
ગોખ ચોક પરસાળ પૂરી, મન મુનિનું લોભતી.

૧૬

૧૭

વલણ.

મુનિ મન હીમે અવલોકતાં, ભુમનની શોભા ઘણી રે;  
રાજકુંવર ત્યાં સાંચરે, જ્યાં કન્યા વિશ્વાવસુતણી રે.

૧૮

—ૐૐ.૦.૬૬૬—

કડવું ૫૬ મું.

રાગ કેદારી.

જ્યારે રાજા આજ્યો દાર, બારણે બાંધ્યો તોખાર;  
મન કરે લયજોષનેલાગ, ખીતો ખીતો માડે છે પાગ.  
તેને અંતર આજ્યું જ્ઞાન, તેણે સમયાં શ્રીભગવાન;  
રાજકુંવર ત્યાં પરવર્ષો, ખાતે ખડ્ગ તે કરમાં ધર્મો.

૧

૨

ઢાળ.

ધરી ખડ્ગ મન દહ કરીને, આદ્યોં પ્રાણુ યોવા;  
થનાર હોય તે થાજો વેહકું, જાહે અંત.પુરમાં જોવા.  
એ તો માયાવીએ માયા કીધી, મુજને મોહવા માટે;  
એ પ્રપંચ કીધો પાપીએ, જે મંદિર માંડ્યુ આ વાટે.  
આ છે સુરપતિના સદન સરખા, સામાટે છે શન્ય;  
કનકદેવ બન્ધ કામજ કીધુ, નથી નાણુની કષ્ટન્યૂન.  
અહીં નર નારી નપુસક દીસે છે, પણ નથી ધખી ને પશુ;  
કરનારે ખપ ધણો કીધો છે, પણ સામાટે નથી વસ્યુ?  
કે ઈદ્રાસન આણી મૂક્યુ છે, કોઈ અસુરનો લય જાણી;  
એવું વિચારી આધેરા ચાલ્યો, તેને વિખાણી વિખાણી.  
ધર માહે ધર ચલવું આવે, પણ દીસે ઉદવસ્ત;  
આસન આત્રણુ તકીઆ દેખી, જોષ કુંવર ધસતો હસ્ત.  
એમ કરતાં આધેરા ચાલ્યો, રાય સત્તુજિતનો તન;  
ત્યારે ત્યાં કુડલા દાસી દીકી, આવી બારણે કરે મજ્જન.  
રૂપ સુદર મલન પૂરણુ, ત્યાં દીકો અવતો. રામ;  
મજ્જન કરતી સુદરી પેઠી, તે અંત.પુરમાં જાય.

૩

૪

૫

૬

૭

૮

૧૦

તે તો મદાલસા પાસે આવી, દસી બોલી કરજોડ;	
રાણીજી કે રાજા આવેછે, જેપર કામ વારુ કેડ.	૧૧
સાંભળીને સ્વામા દસી, વચન ઉમિયાનું થયું સારૂ;	
પાપીનો વધ કરે મુજને વરે, એવું એ પાસે જાવું.	૧૨
આગળ અંતરપટ કીધું, લગ્નન અંતર આણી;	
સૈરંધ્રી સામી મોકલી, પાત્ર ભરીને પાણી.	૧૩
દાવભાવ કરી અંગના, પછે બોલી કુંડલા વાણી;	
આશંકા મૂકી રાજ પધારો, તમને તેડે છે રાણી.	૧૪
વાક્ય સાંભળી સ્વામાકેરાં, વિસ્મય હવો જૂપ;	
દાસી જેની આવી છે તો, રાણીનું શું રૂપ.	૧૫

વલણુ.

રૂપ જોવા ગયો ગુણનિધિ, આપ દેયું દૃઢ કરી રે;	
વિપ્ર પ્રેમાનંદ એમ ભણે, પછે ક્યમ મળી તે મુંદરી રે.	૧૬

—:ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:—

કડવું ૬૦ મું.

રાગ કેદારો.

ગયો રાજા અતિઉલ્લાસે, દાસી આવી મદાલસા પાસે;	૧
રાણીની આગા ત્યાં લીધી, આસન આપીને પૂજા કીધી.	
જેવું જાતાળકેતુનું ધર, જાણે વાસે વસે શ્રીવર;	૨
બારસાઓ તે હારે હારે, લીધી ભીત કનકની મારે.	
મધ્યે સ્ફટિક મણિના સ્તંભ, સામા સામી દીસે પ્રતિબિંબ;	૩
મિત્રામણ્ય ચોદિશા છળકે, મુક્તાશ્વનાં તોરણ લળકે.	
એવું સદન મૂક્યું છે સમારી, અતુલ્લભ સ્થાને છે વિચારી;	૪
પછે બોલ્યો તે રાજકુમાર, દાસીને પૂછ્યો સમાચાર.	
તમે જાતે દીમાછો એક, આ તો આરડા દીસે અનેક;	૫
આ કાણે સમાર્યું છે ધામ, ઈહાં વસનારનું શું નામ.	
સવું સામાટે છે સદન, કહો વાત મૂકીને મન;	૬
ત્યારે કહે કુંડલા નારી, સમાચાર કહું વિસ્તારી.	
ઘડનારો વિશ્વકર્મા અવસ્યમેવ, વામો વસતા મધવા દેવ;	૭
એક દૈત્ય જે કુંડલધાર, ઈદ્ર તેને સોધ્યું ધરબાર.	
ઈહાંથી ઈદ્ર થયો રે વિદાય, કુંડલધર મૂક્યો ધરમાય;	૮
તે રાગની હું છું કુમારી, નાનપણે હું અંગે સારી.	

એક વજ્રકેતુના બે બાળ, તેનાં રૂપ મહા વિકરાળ;	
તાલ પાતાલ એવું નામ, તેણે પિતા મારો માર્યો આઠામ;	૯
ધનની રિદ્ધિ હુંડીને લીધી, મુને બે લાકડાં દારી કીધી;	
દુબે દમિયાં ત્રિભુવન, હિસરડી ભર્યું ધંધાં ધન,	૧૦
ભરાવે કરાવે છે, વતુ ને વારી, કાણુ જાણે પીડા મારી;	
એક ગાલવ નામે મુનિજન, તેના ત્રણ વાર ભાગ્યો જનન;	૧૧
કો રાજ ઋતુધ્વજ બળવત, તેણે એકનો આપ્યો અંત;	
પાતાળકેતુ ગયો છે નાશી, ઋતુધ્વજને નામે ત્રાશી.	૧૨
એક મદાલસા નામે નારી, વિશ્વાવસુતણી રે કુમારી;	
તેનું રૂપ મનોહર નિરખી, પાપી લઈ આવ્યો તેને હરખી.	૧૩
કન્યા હરણુ કરી છે કાલે, પાપી લેઈ આવ્યો છે પાતાળે;	
પરણ્યાની કીધી છે સગઈ, ત્યારે સાંભર્યો તેનો ભાઈ.	૧૪
મુને મૂકી સાયવવા ઘેર, તે ગયો છે વાળવા ઘેર;	
શુ જાણીએ મૂઝ્યા કે માર્યો, પણ ભાગ્યે તમો રે પધાર્યો.	૧૫
આ તો કન્યા તમોને શપી, કંઈ વાત દીસે છે ભાવિ;	
પ્રેમે પ્રેમદા રામજી પરણો, આ તો મેળ છે બહાવે વણ્યો.	૧૬
એ તો ઇશ્વરે તમને આપી, વેદલા યાગ્યોને આવશે પાપી;	
ત્યારે ઋતુધ્વજ બોલ્યો વાણી, દેખાડ મદાલસા ક્યાં છે રાણી	૧૭
હું છું અપોધ્યાનો રાજન, તાલકેતુ કીધો મેં નિધન;	
પાતાળકેતુની પૂઠળ ધાયો, ધંધાં આવ્યો તે ક્યાં સંતાયો?	૧૮
જ્યારે જાણ્યું માર્યો સુભટ, આશ્રણીએ કાટ્યું અંતરપટ;	
આલમ્બારી ચદ્ર નીસરે બહાર, એવી નયને નિરખી નાર.	૧૯
મિટેમિટ બન્નેની મળી, દુઃખની વાત હૃદય ગઈ ગળી;	
ત્યારે રાજ બોલી નવ શકિયો, જેવો ચિત્રામણુમાં લખિયો.	૨૦

ધસણુ.

હાં ચિત્રામણુ રાજ થયો, મદાલસા નારી શુ કરેરે;  
વિપ્ર-પ્રેમાનંદ એમ બણે, જે શ્રોતાજન હૃદયે ધરેરે.

૨૧

કટકું / ૬૧ મું.

રાગ કેદારાની ચાલ ઠુંકડી.

બોલો બોલો રઢિયાળા રાય જી, મુખને મરકલડે;  
હું તો લાગું તમારે પાય જી, મુખને મરકલડે.

તમે જાગીને આપ સંભાળો છ, મુખને મરકવડે;	
તમે ફેટે પાધડીના વાળો છ, મુખને મરકવડે.	૨
હેલું ખર્ડ પડે છે ગળી છ, મુખને મરકવડે;	
વાગરો તો બેસશો રળી છ, મુખને મરકવડે.	૩
આંખ કરો શું અધપડિયાળી છ, મુખને મરકવડે;	
રૂડી પાધ ધરી રડિયાળી છ, મુખને મરકવડે.	૪
સ્વામી દષ્ટિ રાખીએ સાદી છ, મુખને મરકવડે;	
એમ નવ કીજે છોકરવાદી છ, મુખને મરકવડે.	૫
પ્રીત્યા પ્રીત્યા બોલો માહારાજ છ, મુખને મરકવડે;	
સળે વિવાહકરો સાજ છ, મુખને મરકવડે.	૬
મુને કશું છે હિમયા ને હરે છ, મુખને મરકવડે;	
માટે લાજ ના કીજે વરે છ, મુખને મરકવડે.	૭
અહીં નથી બીજું ત્રીજુ કાપ છ, મુખને મરકવડે;	
એમ વિદ્વજ થયે શું હોય છ, મુખને મરકવડે.	૮
એમ શું જણાવો પ્રીત છ, મુખને મરકવડે;	
અમે પ્રીછું પુરુષની રીત છ, મુખને મરકવડે.	૯

## વલણ.

અમે રીત જાણું પુરુષની, તવ કુવર બોલ્યો પામે જઈ,	
ત્યાં આપ દેખી ચતુર નરની, મહાવ્રસા થેલી ચઈર.	૧૦

## કલકું ૬૨ મું.

## રાગ કેદારો.

દેખી આજ તે ચતુર નરની, માયા લાગી તે રાજકુંવરની,	
કાંઈ મોંઘેરી તે ચાતી, મ્હોકળા દીએ ચડિયાતી.	૧
પછે મૌન ધરાવ્યું મોઢે, આઘી આસરે આધુ આઢે,	
તેમ તેમ રાગ આધરો આવે, પ્રીતે પ્રેમ કરીને બોલાવે.	૨
તમે લજ્જા તે કોની ધરો, શામાટે ધુંધટડો કરો;	
મુને વદનકળા રે દેખાડો, મુખ સ્વર્ગનુ રે પમાડો.	૩
મોહો મોહો રે તારે લટકે, શે ના બોલો મોહને મટકે;	
કાં મૌન ધર્મ છે રે નારી, ન બોલો તો નાખો મને મારી.	૪
તમે અખર ચેરું અતિ આછું, મુખ પરથી કરોતી પાછું;	
મોહો મોહો તે અદ્ભુત તેજે, હરિવદની તારે હેજે.	૫

તમે જાગીને આપ સંભાળો જી, મુખને મરકલડે;	
તમે જેટા પાઘડીના વાળો જી, મુખને મરકલડે.	૨
હેંડુ ખર્ડ, પડે છે ગળી જી, મુખને મરકલડે;	
વાગશે તો બેસશે રળી જી, મુખને મરકલડે.	૩
આંખ કરે શું અધપડિયાળી જી, મુખને મરકલડે;	
રૂડી પાધ ધરી રદિયાળી જી, મુખને મરકલડે.	૪
સ્વામી દષ્ટિ રાખીએ સાદી જી, મુખને મરકલડે;	
એમ નવ કીન્ને છોકરવાદી જી, મુખને મરકલડે.	૫
પ્રીત્યા પ્રીત્યા બોલો માહારાજ જી, મુખને મરકલડે;	
સળે વિવાહકરે સાજ જી, મુખને મરકલડે.	૬
મુને કશું છે ઉમયા ને હરે જી, મુખને મરકલડે;	
માટે લાજ ના કીન્ને વરે જી, મુખને મરકલડે.	૭
અહીં નથી ખીન્નું ત્રીલુ કોય જી, મુખને મરકલડે;	
એમ વિદવળ યથે શું હોય જી, મુખને મરકલડે.	૮
એમ શું જણાવો પ્રીત જી, મુખને મરકલડે;	
અમે પ્રીછું પુરુષની રીત જી, મુખને મરકલડે.	૯

## વલણ.

અમે રીત જાણું પુરુષની, તવ કુંવર બાલ્યો પામે જંઈ;  
ત્યાં ચાલ દેખી ચતુર નરની, મદાલસા ઘેલી થઈર.

૧૦

## કલકું ૬૨ સું.

## રાગ કેદારો.

દેખી ચાલ તે ચતુર નરની, માયા લાગી તે રાજકુંવરની;	
કાંઈ મંધિરી તે ચાતી, મ્હોકળા દીસે ચડિયાતી.	૧
પછે મીન ધરાવ્યું મોઢે, આઘી આસરે આધુ ઝોઢે;	
તેમ તેમ રાગ આધરે આવે, પ્રીતે પ્રેમ કરીને બોલાવે.	૨
તમે લગ્ન તે કોની ધરો, શ્યમાટે હુંધટો કરો;	
મુને વદનકળા રે દેખાડે, સુખ સ્વર્ગનું રે પમાડે.	૩
મોહો મોહો રે તારે લટકે, રો ના બોલો મોહને મટકે;	
હાં મીન ધર્યું છે રે નારી, ન બોલો તો નાખો મને મારી.	૪
તમે અંબર ધર્યું અતિ આહું, મુખ પરથી કરોની પાહું;	
મોહો મોહો તે અદ્યુત તેજ, હરિવદની તારે હેજ.	૫

સુખ દેખું છું હું ધુધટમાં, લાજ મૂકી બોલો ઉલટમાં;	
ત્યારે ધુધટ પરો રે કીધો, ઝણુવજને દૃષ્ટિમાં લીધો.	૬
શાં માન હાવલાવ છે સખળા, મુખ જણે ચન્દ્રની કળા;	
રહો રાગ તો પાસે આવી, ન બોલે તે અમળા બોલાવી.	૭
ભરાયો માયાને પારો, જ્યમ ભરો અણુજને વામે;	
તેને રૂપે ચેરુ ડાલે, તો મનુષ્ય તે દ્રષ્ઠ તેલે.	૮
રહો પાસે આવીને રાય, પામરીએ ઢાળે વાય;	
કચરો વળગ્યો દે છે નાંખી, મદલસાની ઊરાડે માંખી.	૯
ત્યાં મુખ જુએ ફરી ફરી, મેં તો તમને મૂક્યાં છે વરી;	
મારા સમ જો ન બોલો સુદરી, લાજ ચાને ધરો આસરી.	૧૦
અહીં તો એકજ છે કિંકરી, જુઓ તમે પ્રેમ નયન ભરી,	
આવો સાથે કરુણા કરી, ઈશ્વર આપશે મુદિ બાજરી.	૧૧
કામળ ગર્વની રે કુવરી, પાપી લાગ્યો છે તમને હરી,	
વિપતિમાં જણી છે ખરી, માટે કહ્યું હેતજ ધરી.	૧૨
પ્રણિપત શી કરું એ ઉપરી, ના બોલો તો હું જાઉં મરી,	
વામાએ પરો કીધો છે ધુધટ, બોલે જો પાગે ધરું મૂચટ.	૧૩
પાલવ પાથરુ પામરીનો પટ, વદો વાણી આણી રે ઉલટ;	
મિથ્યા શી કરવી એ ચટ, અમો પ્રાંતું છું નથી કાંઈ જટ.	૧૪
દાનવથી ખીતા હશે અધગવટ, પાપીને હું કરુ દેહવટ;	
વેરીનું મસ્તક છેડીશ કટ, કરુ પૃથ્વી પાધર પટ.	૧૫
મૂકો હૈયાની ખટપટ, ત્યારે મળ્યાં રાણી આવી ઝટ;	
એમ કહે પ્રેમાનંદ ભટ્ટ, હૈયામાં આણી ઉચટ.	૧૬

વલણ.

ઉલટ આણી અતિ ઘણો, હેત શું મળ્યાં નર નાર રે;	
દુઃખ ગયાં ને સુખ થયાં, શિર સાટે થયો ભરતાર રે.	૧૭



કડવું ૬૩ મું.

રાગ દેશીખ.

નારદ કહે સાંભળ ધર્મ, કયમ કીધું વિવાહનું કર્મ,	
મદલસા રાગને મળી, જ્યમ વીજળી આકાશે ભળી.	૧
દુઃખ કહ્યું માંડીને નાર, હર્ષશુ ભરી નયનનાર;	
ત્યારે રાગએ વાણી ઉચરી, આવો અમે બેસો સુદરી.	૨

એવે દારી થાય વિદાય, તેવે આઘ્યા નારદ ઋષિરાય;	૩
ત્યાં ઋષિનું કીધું પૂજન, સમાચાર કહ્યો રાજન.	૪
નારદ કહે સીધું સીધી કાર્ય, હું તો થવા આઘ્યો આચાર્ય.	૫
પછે એરી કીધી બ્રહ્મકુમાર, કેહ પરણીયા અશ્વ અસવાર.	૬
વળતા બોલ્યા મુનિ ભગવાન, કુંડલા તું દે કન્યાદાન,	૭
આરોપી કેડે વરમાળ, વરકન્યા પરણ્યાં તતકાળ.	૮
અંતર્ધાન નારદ સાં હવા, તતપર નરનારી યપાં જવા;	૯
(સારે) દામી ઇમ બોલી વાણ, નરનારીને હજે કલ્યાણ.	૧૦
અશ્વેરાય બેઠો વેગે ફરી, ઉઝગ ઉપર બેઠી મુદરી;	૧૧
દેવનો આપેલો જે તુરી, જયમ આઘ્યો ત્યમ આલ્યો ફરી.	૧૨
યજ્ઞે ગાયત્રી ઋષિ લુએ છે વાટ, ન આઘ્યો ડુંવર થાય ઉચાટ;	૧૩
ગાલવ અશ્વને પગલે પાડ્યો, કન્યા સંગ કુવર સામે મળ્યો.	૧૪
ઉતપાં હેઠો કેહવા સમાચાર, અથ ઇતિ સર્વે કલો વિસ્તાર;	૧૫
ઋષિ ગાલવ દુરખ્યા ધણ, કાંજે માન વાધ્યુ પોતાતણું.	૧૬
એના પિતાને લગારું પાય, રત્ન સરખી લઈ કન્યા જાય;	૧૭
અયોધ્યા આઘ્યા ઋષિરાય, આઘ્યા વધામણિયા પુરમાય.	૧૮
એવક આઘ્યા શત્રુજિત બણી, એક સ્વામી સાંભળો વધામણી;	૧૯
પુત્ર પરણી આઘ્યો પ્રેમદા, ઉઠ્યો રાજા મન મહામુદા.	૨૦
રાજા ઋષિને પાય જઈ પડ્યો, આજ પુત્ર પડ્યો મુને જડ્યો;	૨૧
વળી સાથે કીધી સ્યામાની જોડ, મુનિ કાર્ય કીધાં તમે કોડ.	૨૨
નગર મળવાને આવીયુ, બેટામણુ ધણુ લાવીયું;	૨૩
પ્રાધુર્ણ પાંચ દિવસ મુનિ રહ્યા, પછે પોતાને સ્થાનક ગયા.	૨૪
રાજાએ અતિ હર્ષે ધરી, પુત્રનો વિવાહ માંડ્યો ફરી;	૨૫
મદાલસાને પૂછી વાત, કેણુ તમારાં માત ને તાત.	૨૬
કુટુંબ સર્વેનું લીધું નામ, સસરે ઝોળખ્યો સારો કામ;	૨૭
પછે ત્યાં લખ્યો સમાચાર, ગંધર્વ લોકે લઈ ચાલ્યો અનુચર.	૨૮
ત્યાં એવક આઘ્યો મુખસુ, આપ્યો કાગળ વિશ્વાવસુ;	૨૯
સ્વસ્તિશ્રી ગંધર્વનો દેશ, વિશ્વાવસુ નામે નરેશ.	૩૦
લખિતગ શત્રુજિત મહીપતિ, તમો પુણ્યે હું કુશળ અતિ;	૩૧
ખીજ એક છે વધામણી, જોવાઈ દીકરી જે તમતણી.	૩૨
પાતાળકેતુ ગયો તો હરી, તે કન્યા મજ પુત્રે વરી;	૩૩
નારદે ક્યોં ગંધર્વવિવાય, ફરી મુજને પરણાવવાની ઇચ્છાય.	૩૪
તમ પુત્રીને મળવા આવજો, રીત ઘટે તે લેતા આવજો;	૩૫
એવકને શિવનું વરદાન, માટે તે, નહીં આઘ્યો રાજન.	૩૬

બાકી અમો આવત તહીં, શું કીજે જો ગતિ નહિ;	
વાચું પત્રજ વેગે કરી, બોલ્યો રાગ નયને જળે ભરી.	૨૦
એ શું સાચું હશે કે સ્વપન, જીવે છે દીકરી રૂપ રતન;	
ચાલો - સર્વે વેગે કરી, વિધિએ પરણાવું દીકરી.	૨૧
ગંધર્વ સર્વ થયા સાવધાન, લીધાં ધન ભરી વિમાન;	
નગરીમાં વસ્યો જોજોકાર, અયોધ્યા આયો સૌપરિવાર.	૨૨
જઈ બેઠ્યા સહુ વેગે કરી, માત તાતને મળી દીકરી;	
કહ્યા માબાપને સમાચાર, માતાપિતા હરખ્યાં અતિ સાર.	૨૩
કન્યા દાન દેઈ પડ્યો પાય, વિશ્વાનસુ પછી થયો વિદાય;	
પુત્રી કેહ પિતા પરવરો, છે ધંધપે મોટો સસરો.	૨૪

વલણુ.

સસરાનું સુખ છે ધણુ, પછે કુટુંબ સર્વે પાહું ક્યું રે,	
નારદ કહે સુણો ધર્મ રાગ, પછે મદાયસાએ શુ ક્યું રે.	૨૫

—૩૩૩ • ૬૬૬—

કડવું ૬૪ મું.

રાગ ગોડી દુકડી.

પક્ષી શરુ એમ ઉચરે, સુણો શુભાચારી મુન,	
સુખ પામી તે પ્રેમદા, સસરાંકરે જીવન.	૧
મીત વાંધી નની નવી, સ્વામાને સ્વામી સાથ;	
મદાયસાએ મણિ હાથનો, તે બાધ્યો પિયુને હાથ	૨
સતી વળતી ઉચરે, સાંભળો મારા સ્વામ;	
મણિ આવશે તમથી એકવો, તો નિશ્ચે મરુ આ ઠામ.	૩
કોને ધીરશે નવ નાય જી, આપણે માથે દુશમન,	
પાતાળકેતુ દશે ખેળતો, તે તો તજી ઉદક ને અન્ન.	૪
કો જૂઠી વાત ઉરાડશે, જ્યારે તમો જાશે ગામ;	
પણ મણિ આવશે એકલો, સારે જાણુનેહું મોઈ ઠામ.	૫
જે વેળાથી બાધ્યો મણિ, ટલ્યો તે વેળાથી ઉચ્ચાટ;	
પછે મૃગયા રમવા નીસર્યો, તે રાગ વનની વાટ.	૬
એક મોહું સરોવર આવિયું, ત્યાં ઉતર્યો રાજકુમાર;	
તે શીતળ જળ પીવા પરવર્યો, જૂઠું બાંધી તોખાર.	૭
જવ પોશ ભરી પાણીતણી, જળમાં ધરીને પાગ;	
તવ મણિનું તેજ તેમાં પડિયું, તવ નિસર્યો બે નાગ.	૮



તય મનુધ્વજ પાર્થે આસરી, ધનુધ્ય લીધું તાણી;	
મારવાને જાયે જેવે, સર્પ જોડ્યા વાણી.	૬
અમો આઘ્યા હું હર્ષ માહે, તારો મણિ દેખી જાતકાર;	
તું મનુધ્યે અધિક છે, માટે કરીને તે મિત્રાચાર.	૧૦
(ત્યારે) અન્યોઅન્ય આવીને મળિયા, અધરા ખાધા સમ;	
રૂપે ગુણે ત્રણે અધિક શોભે, જહાવિધ્ધુરદ્ર છે જ્યમ.	૧૧
મનુધ્વજે માંડી ઠહો, અથઘતિ સમાચાર;	
કહેાની તમો તે કોના દિકરા, જોડ્યા તે નાગકુમાર.	૧૨
નાત અમારી નાગની, પાતાળે અમારો ઠામ;	
અશ્વતર નાગના દીકરા, ચંદ્રચૂડામણિ છે નામ.	૧૩
અમો પુરુષ નરને દેહે મળ્યા, આપણે યથા મિત્રાચાર;	
રાજ તમો અહો આવજો, નિત્યે તે આણે ઠાર.	૧૪
તુને મુખ દેખાડીશ સ્વર્ગનું, તેં રાખ્યો ગાઢવળગ;	
જગ વિષેથી પામિયા, જુવન વિષેથી ભાગ.	૧૫
તું વાહલો હું દેવનો, તે માટે મિત્રને યોગ;	
ભાઈહવે રહી નહિ રાકીએ, જરે યાવ તમ વિજેગ.	૧૬
તમો જે દહાડે આવશે નહિ, મિત્ર તે દહાડે ઉપવાસ;	
પછે તે પાછા વળ્યા, પાગી અંતર ઉલ્લાસ.	૧૭
ત્રણે નિત સાં આવી મળે, લાવે મેવા અમૃત;	
ખાધે પીએ સાં અતિધણું, મુખ ભોગવે સ્વર્ગને તુલ્ય.	૧૮
અયોધ્યામાં આવતા થયા, તે નાગતણા કુમાર;	
વળાવે પીલાપંજરા સાં, કરીને પ્રાણુણાચાર.	૧૯
ત્યારે પિતા પૂછે પુત્રને, તમો ક્યાં જઈ મળો છો તન;	
ઉત્તર પાધરો અપાય નહિ, કયમ કહે મનુધ્યમિલન.	૨૦

વલણ.

કયમ કહે મિલન મનુધ્યનું, એ કયાએટલેથી રહી રે;  
વિપ્ર પ્રેમાનંદ એમ કહે, પાતાળકેતુની શી વલે થઈ રે. ૨૧

કહેવું ૬૫ મું.

રાગ ધવળ ધનાશ્રી.

બકપક્ષી એમ ઉચરે, સુણો શુભાચારી હનિરાય;  
પાતાળકેતુ કરીને આઘ્યો, તેની કહું કથાય. ૧

રસાતળથી પાછો ફરિયાં, તે આંખો નિજભુવન;	
દુષ્ટ દીડો આવતો ત્યારે, દાસીએ માંડ્યું રુદન.	૨
દાનવ તો વિરમય થયો, તું શાને રુએ છે દાસી;	
ઉન્ન્યાદ અતિશે દીસે છે, રખે સ્ત્રી નય નાસી.	૩
ધાધને પેઠા મદિરમાંહે, તે મદાલસાને જોવા;	
આસન તો ત્યાં સૂનું દીઠું, ત્યારે પાપિષ્ઠ બેઠો રાવા.	૪
દેહરે દાસી તે ક્યાં ગઈ, મારા પ્રાણુતણો આધાર;	
કુંડલા કહે કાંઈ એક આંખો, અહીં મુઠદ શુભ અસવાર.	૫
તેણે મદાલસાનો કર ગ્રહીને, કાંઈ જાની વિનતી દાખી;	
મારું બળ તો કાંઈ ન ચાલ્યું, મુને પડાક ટોળી નાખી.	૬
પવનવેગી દેવતણે તુરિએ, બેસી ગયાં નરનારી;	
ઐવી વાત સાંભળી પાપી પડિયો, તેને વેદબાણે નાખ્યો મારી.	૭
થરથર ધ્રુજે કાંઈ નવ સૂઝે, તેણે ખોળાખોળ અતિશે માંડી;	
મુને વણુ વોકે મદાલસા, કયમ ગઈ ગોરી હાંડી.	૮
અમખાન હું કરું ત્યારે, બ્યારે જડે મદાલસા નારી;	
લઈ જનારે નહિ રખાએ, તેને સઘ નાખું મારી.	૯
રખે ઋતુધ્વજને હાથ ચડી હોપ, તેને નહિ છતાપ;	
એવું કહીને આંખો પૃથ્વીપર, ધરી જોગીની કાપ.	૧૦
શુશ ગહર નદી નાળાં ખોળી, ઉત્તર દિશાભણી પળિયો;	
સમાચાર કહેવા દેલને, જઈ નારદ ઋષિને મળિયો.	૧૧
દુખીએ થઇને દાનવ બોલ્યો, કહો ઋષિ કરુણાળ;	
મારી મદાલસા ખોવાઈ છે, કહો ઋષિ તેની કઈ બાળ	૧૨
નારદ કહે તુંથી કોણુજ વાહહું, તુને સાચી હઉં છું ખબર;	
ગર્ધવકન્યા, દેશ અયોધ્યા, વસે શત્રુજિતને ધર.	૧૩
એવા સમાચાર કહીને વળિયા, તે તો હવા અંતર્ધાન;	
ત્યાંથી દાનવ આંખો અયોધ્યા, બ્યાં ઋતુધ્વજ રાગન.	૧૪
ભિક્ષુકરૂપે ભિક્ષા માગે, તેને પૂછે તે ખીજ વાત;	
એક દિવસ ધેર મદાલસાને, આંખો વિવિધ કરતો વાત.	૧૫
પછી હખીલી બેઠી દીડી, તેને પેઠા ખરખરો મન;	
ત્યારે અમુર જઈ ઝરૂખા સામે, ધણી ધાલી બેઠો આસન.	૧૬
હવે અન્ન ઉદક હું લઉં ત્યારે, બ્યારે અખળા દર્શન આપે;	
તેને ભજન મુંખ ભાગિનીનું, તે તો હરણુ કરવાને ત્યાં.	૧૭
હરિવદની તો હાથ ન આવે, તે તો સત્ય પોતાનું પાળે;	
અમુર કહે જો બળ કરું તો, સતી સાપ દેખ, બાળે.	૧૮

હું ન જોગતું રાજ્ય નં જોગવે, મદાલસા પામે મર્ણુ;	૧૬
તો દાઝ આલાયે મનતણી, મારું હરે અંતસકર્ણુ.	
એક દિવસ જોગીઆડોઉતર્યો, ઋતુધ્વજ અરેજોલ્યો વાણી;	૨૦
કહો રાજકુંવર આ મોઢિા મણિ, તમો ક્યમ હાય બાંધ્યો તાણી.	
એ બાધવો તમને નવ ધટે, એ તો નારીનો શણુગાર;	૨૧
રાજ્ય કેહ અંધાણુ બાંધ્યું મદાલસા, મહન્ત સુણો વિચાર.	
શત્રુ છે હજી મારે મસ્તક, મુને મૂઝો કહેરો દ્રોહ;	૨૨
આ મણિ વિના નારી નવ માને, દેખતાં જાય જમતોહ.	

## વલણુ.

જમતોહ જાયે દેખતાં, હું તો મૂઝે મણિ મૂકું નહિ રે;	૨૩
ત્યારે જોગી કહે તમો જાઓ રાજ, છે ચતુર નર મોઢા સહી રે.	

## કકલું ૬૬ મું.

## રાગ મેવાડો.

એવું કહીને કુંવર વગાઓ, દેત્ય વિચારે અંતસકર્ણુ છ;	૧
મણિ લેઈ કપટ કરી તો, મદાલસા પામે મર્ણુ છ.	૨
મદાલસા મરે કે છવે, બેમાં એકજ વાનું થાય છ;	
પછે તે ઋતુધ્વજ પૂઠે પાપી, છાનો છાનો જાય છ.	૩
પેલા સરોવરમાંથી કુવર આઘ્યા, મઝ્યા તે પેવા નાગ છ;	
પાતાળકેતુએ આવી જોયું ત્યાં, અહીં છે મારો લાગ છ.	૪
તે દિવસ સાથ જવા દેઈ, આઘ્યો વૃદ્ધ વિપ્રનું લઈ રૂપ છ;	
પેલા નાગને તો અસુર થયું છે, ત્યાં સવારો આઘ્યો બૂપ છ.	૫
જ્યારે ઋતુધ્વજ નાચને પેઠા, ત્યારે બાહર બેઠા રૂપી છ;	
વૃદ્ધવય પ્રગટાવ્યું પેતાનું, ને જણાયે તે જહુ દુઃખી છ.	૬
ત્યારે રાય પૂછે પ્રેમ ધરીને, તમો ક્યમ બેઠા ઋષિજન છ;	
નિઃશ્વાસ મૂકે પુનઃ પુનઃ, જળપૂરણુ લોચન છ.	૭
કર કપાળે દઈ જીએ કતરાનું, બોલ્યો પાતાળકેતુ છ;	
કહું એક મારા કર્મતણી ગતિ, જો પૂછો છો કરી હેતુ છ.	૮
વરુણલોકમાં હું વર્ણું છું, અતિ તેજ સાંકે નામ છ;	
એક બ્રાહ્મણને ઘેર છે કન્યા, રૂપે સ્ત્રી ને જોજનવાન છ.	૯
હું સાથે વિવાહ મેળવવા તેના, માત તાતને ઈચ્છા ધણી છ;	

તે કન્યાકેહ છેહું તો પરણું, જો લાવે મંદલસાનો મણિ છ.	૯
તે અયોધ્યામાં પરણી છે, ઋષુધ્વજ તેનો કંથ છ;	
તે માટે મણિ લેવા જઈ હું, દેખાડો ગામનો પથ છ.	૧૦
છે સત્યવાદી શત્રુજિત રાજ, સત્ય પાળે તેનો કુમાર છ;	
હું રાંધે ઋષિનું કારજ કરતાં, નવ કરે નંકાર છ.	૧૧
કહો તમે કિયે દેશ વસોછો, ક્યમ આવ્યા સરોવર ઘાટે છ;	
જાણતા હો તો તમે દેખાડો, જઈ અયોધ્યાની વાટે છ.	૧૨
વાક્ય સાંભળી વિપ્રકેશ, કુંવરે કીધો હંડ પ્રણામ છ;	
હે પ્રજા જેને યાચવા જાઓ, તે તો મારું નામ છ.	૧૩
તે મણિ મારી પામે છે, પણ કેને નવ અપામ છ;	
મંદલસા જણે જો એવું, તો વાત વિપરીત થાય છ.	૧૪
ત્યારે દૈત્ય કહે તું સાંભળ રાજ, જો અર્થ સારે મારો છ;	
તો પાછો મણિ એકજ દિવસે, આણી આપીશ તારો છ.	૧૫
ત્યાં સત્ય વચન આપ્યું પાપીએ, વળતી ધમ યોલ્યો વચન છ;	
મને ત્યાંથી આવતાં વાટે મળિયા, નાગતણા બેઠે તન છ.	૧૬
તેણે કાઢવિયું છે જે જઈકેહજો, અમને મારો સધ્યાકાળ છ;	
અમારે વસ્તુ અનુપમ લાવવી છે, માટે જશો મા ભૂપાળ છ.	૧૭
પછેરાયે મણિ છોડીને આપ્યો, ત્યાં પાપી તે પાછો વળિયો છ;	
પાતાળમાં પાધરે ત્યાં આવ્યો, જઈ નાગકુંવરને મળિયો છ.	૧૮
કહ્યું ઋષુધ્વજે કાઢવું છે, આજ મારે છે કામ છ;	
માટે મૃગયા રમવા રખે આવતા, રહેજો તમારે ધામ છ.	૧૯
તવ સર્પ બન્યો આવી મળિયા, જાણ્યું મિત્રે આત્મા આપી છ;	
પછે ત્યાં વિપ્ર રૂપે અયોધ્યામાં, રેતો આવ્યો પાપી છ.	૨૦

વલણુ.

તે પાપી પ્રપંચ કરતો આવ્યો, પછે પાલવ દીધો મુખ રે;  
તે તો રાજસભામાં આવી મળિયો, સાંભળો શુભાચારી રૂખ રે. ૨૧

કડવું ૬૭ મું.

રાગ વેરાડી.

હરિ દૈત્ય આવ્યો અયોધ્યા ગામ, તે રૂએ ઋષુધ્વજનું લઈ નામ;  
પ્રજા સર્વ વિરમય હોય, આ બ્રાહ્મણ કેણુ કારણથી રાય.

સભા માંહે આપીને પડ્યા, ત્રાહો ત્રાહો કરી મુખે રડ્યો; .  
 તેણે એટલા માંડી દુઝો ફેક, હેયે દીક મારી મૂકે પોક. ૨  
 તવ રાધ રાત્રુજિત વિરમય હવો, સમાચાર તે પૂછવા ગયો; ૩  
 કહો અપિજી ક્યાંથી આવિયા, શું સમાચાર અરુભ લાવિયા.  
 બ્રાહ્મણકે દ સાંભળ રાજન, સુણુ નિશ્રે નાશ પામ્યો તુજ તન;  
 સરોવર માંહેથી મગરે મચ્છો, હું પાસે હતો તે લક્ષો. ૪  
 એવું કહીને બેટો અપિ ત્યાંય, રાજ પડિયો પૃથ્વી ભય;  
 તે પુત્રનું સંભારી હેત, અયોધ્યાપતિ થયો અચેત. ૫  
 બેટો થઇને માંડ્યો ટટળાટ, હે રાજ્યકુંવર કાં જોવરાવો વાટ;  
 કનકાવતી નામે તેની માય, પડી પૃથ્વી પછાટે કાય. ૬  
 મારા કુંવર ક્યાં ગયા પરદરી, વિધવા વહુ શામાટે કરી!  
 આપું નગર દરે રુદન, ન રુએ મદાલસા સ્ત્રીજન. ૭  
 જો મર્યું પામ્યો હોય મમ પત્ર, એવું હોય તોમુને આવે સત્પ;  
 સ્વજન સર્વેને વારે સુંદરી, નિશ્રે વાત જો નથી ખરી. ૮  
 જૂઠાણોલો કે બ્રાહ્મણ હશે, એને કલે શું વિદ્યન થશે ?  
 મદાલસાએ તેડ્યા અપિદેવ, પાતાળકેટુ આળ્યો તતખેવ. ૯  
 મુને જૂઠો શું જાણે પાપિણી, મારા કરતાં તું સાધવી ધણી;  
 મદાલસાએ વાણી ભણી, શું કેખાડો માટમ આપણી. ૧૦  
 ન શકે સ્વામીને કે હણી, તેને અંધાણી બાંધી આપણી;  
 અપિએ છોડી આપ્યો મણિ, જાણું મરણ પામ્યો મુજ ધણી. ૧૧  
 તેનું તાળવું ફાટ્યું આફણી, જોઈ થઈ સર્વને ચિંતા ધણી;  
 સર્વકો મળી કરે રુદન, અતુષ્વજ વિના સર્વું જીવન. ૧૨  
 જીવ ચાલ્યો યમપુર ભણી, દેલ મન રીઝ પામ્યા ધણી;  
 મેં મારી નારી તે શહુતણી, જો મુને મૂઠી ગઈ પાપણી. ૧૩  
 તો મેં મારી ખોદી ખણી, મુજથી વાહલો કાધો રાત્રુ ધણી;  
 જોણે મુજને નવ ગણ્યો આફણી, તો વલે થઈ એ તણી. ૧૪  
 સ્ત્રી ભરતારનો કરી વિયોગ, પાપી ચાલ્યો થઈ નીરાગ;  
 માત પિતાને લગાડી ભોગ, અતુષ્વજ મરશે કે લેશે જોગ. ૧૫  
 એવા હર્ષે હ્રદેમાં ધરી, પાતાળકેટુ ઘેર આળ્યો ફરી;  
 એ તો મેં હરી ને એણે વરી, તે માટે મેં મારી સુંદરી. ૧૬  
 મરશે અતુષ્વજ આવશે ઘેર, વળશે બાઈ મારાનું વેર;  
 હું જઈ કરી આળ્યો છું કર, હવે તેની શા ચારો પેર. ૧૭  
 એવું કહીને પામ્યો અંતર્ધાન, પછે ગયો ચોતાને સ્થાન;  
 તેને કુંડલાએ કરી વિવેક, સંતોડ્યો પાનાં કરી અનેક. ૧૮

શત્રુજિત મંદિરમાં સંયયોં, કુલાદલ મંદિરમાં કયોં;	
ત્યાં મોર્ષ દીડી જ્યારે વધુ, તવ રેવા લાગ્યું નગર બધું.	૧૯
હાડ્યો શત્રુજિત રોતો રાજન, મદાલસાને લીધી રમસાન;	
સવે મળીને દહનજ કરી, રોતો રાજ આગ્યો ઘેર ફરી.	૨૦
વહુ દીકરો લાં બન્ને ગયાં, માતાપિતા અડવાં રહ્યાં;	
એમ રૂદન કરે આંસુ ભરે, બન્નેનાં કુઃખ હૃદે ધરે.	૨૧
ઋતુધ્વજ તવ આગ્યો ઘેર, ત્યાં તો ઘર્ષ ઘર્ષ એવી પેર;	
ધાય માનશુકનચિતા ધણી ચિત, અયોધ્યામાં દીર્ઘ વિપરીત.	૨૨
દેર શબ્દ તો ત્રવણે પડ્યો, ત્રાણે ત્રાણે કરીને રડ્યો;	
કુવરે મન વિમાસી વાત, શું નગરમાં વરસું ઉતપાત.	૨૩
તે ઉચાટે પેટા પુરમાંય, પ્રજા સવે ત્યાં વિરમય યાય;	
લોક દોડ્યા બૂપતિ લણી, આપો આપો રાજ વધામણી.	૨૪
કુ.ખ મન નવ ધરશે તમો રજ, કુશળ ક્ષેત્રે આવે ઋતુધ્વજ	
એવી પ્રજાની સુણી વાણી, ધાયો રાય ધાર્ધ તેની રાણી.	૨૫
એ શું સાચું કે સ્વપનું હશે, મૂંઝો પુત્ર કયમ જવતો મશે;	
દુર્ધર્માસુ ભરી પથે પડ્યો, તે પુત્રને જર્ષ પ્રેમે મળ્યો.	૨૬
ગળે લપટાયો જઈને તાત, કાણે જવાડ્યો કેહની વાત;	
અહીં અકરમાતઋપિ એક આગ્યો, સમાચાર અશુભ તે લાગ્યો.	૨૭
તેણે આવી કહ્યું પુત્ર મૂંઝો, તુ ફરીને જવતો કયમ હુઝ્યો!	
તાતજી સુને કર્ષ થયું નથી, એ જૂઠાં બોલો બ્રાહ્મણ સર્વથી.	૨૮
તેણે મદાલસાની પૂછી વાત, પછે કરતો તે અશુભાત;	
મારું મરણ ન માને પ્રેમદા, સાધવી સત્ય પાળે છે સદા.	૨૯
તવ પિતાએ વાણી લણી, બ્રાહ્મણ લાગ્યો હુતો એક મણિ;	
તે મણિનું વહુને દર્શન થયુ, તતક્ષણે તાળવું ફાટી ગયું.	૩૦

વલણ.

તાળવું ફાટી પ્રાણ ગયો, એવી વાત કુંવરે સાંભળી રે;  
પછે મદાલસાના નામથી, પડ્યો ધરણ ને મૂરછાવળી રે.

૩૧

—મધ્યમ—

કડવું ૬૮ મું.

સગર પરજીઓ.

પિતાપ્રેરં વચન સુણીને, પુત્રજ પડ્યો બોમ રે;  
તે રાજ પાસે અમ્મ હતો, તે હીની આલ્યો બોમ રે.

અચેત ઋતુધ્યજ યથો, તેને ચરીરે વાધ્યું શીત રે;  
તેની કાષ્ઠવત કાયા થઈને, બ્રમે અધિયું ચિત્ત રે.

૨

હાળ.

ચિત્તબ્રમણ કરે કુંવરનું, તેને અબ્યંતરે જ્વાળા લાગી;  
હા હા નારી કરતો ઉઠ્યો, મૂર્છાધમી તે જાગી.  
મસ્તકે બન્યું મુકુટ વિદોહ્યું, રેણુએ ત્યાં ભરાયે;  
કામિની કામિની કરતો રાગ, મંદિર ભણી પગાયે.

૩

૪

મેડી અટારી ખેળવા લાગ્યો, તેની સૂની દીપી સેજ;  
શું નાશીને સત્તાયાં નારી, તમે જોવો આણી દેજ.

૫

જ્યમ ના કીજે રાણીજી રે, મદ્યસા મારા સમ;  
જ્યમ અક્ષાવો તે રીત આહું, રાણી ગમે તમને જ્યમ.

૬

આટલા દિવસ કહિં નથી ચૂક્યો, શામાટે નથી જોડતાં;  
તમે હૃદેના રોક વિસારો, આવો જમીએ એકઠાં.

૭

તમે કથને ક્યમ કળકળાવો, કામિની હતાં વાદળાં;  
ચારડા ગોખલા ધણું જોતો, વળી કોરીનાં વચાળાં.

૮

દારી કહે સ્વામી શું જોયો, સહિયા શ્રીભગવાન;  
આપણું ધર ઉત્વસ્ત કરીને, રાણીએ મેંચુ રમસાન.

૯

તે પૂતળી ફરીને ન આવે, જે હિપાય કીજે લાખ;  
કનકજ વરણી કાયા એની, બાળી કીધી ખાખ.

૧૦

જોડ સાંભળી સંસ્ધીનો, સ્વામીએ નવ ખમાય;  
તેમનો તેમ હિંદાડે મસ્તક, તે રમસાન ભણી ધાય.

૧૧

તે આવીને જિભો રહ્યો ત્યાં, જ્યાં સ્વામાની રાખેડી;  
મદ્યક્ષિણ તે પૂઠળ ફરતો, પોતાના કરે જોડી.

૧૨

શુંતમે જામિની ભરખ થયાં છો, શયન સુખ આનંદી;  
મારા સમ જે જોલો નહિ, તમે રસાળ વાયક વેંડી.

૧૩

દાહડી સાદડા કરતાં તે, શે ન જોલો કોકિલાનાદી;  
તમારે હસતું મારે ખસતું, ધમ કરો શી છોકરવાદી.

૧૪

તમે પાણી પાચ્યા પ્રેમદા, ઉઠાની વેહલાં વેહલાં;  
મુનેમેહે બાકુળ કાંઈ ન સૂએ, ધમ કાઢે વેહલાં વેહલાં.

૧૫

બંને હાથે ત્યાં ઉસરડી, ભરમનો દગ કીધા;  
તે પામરીએ માંડે બાંધી, મસ્તક ઉપર લીધો.

૧૬

વાટે વાટે ચાલવા લાગ્યો, રખડે બારે વાટ;  
રખે શત્રુ એને મારે, માત તાતને થયો હિંચાટ.

૧૭

માત પિતા તેની પૂઠળ પહાં, કુવરને ફેરવવા;	
તે દારણુ વનમાં પરવયો, જ્યાં હતા પરત નવ નવા.	૧૮
ત્યાં વાધને વણીઅર ધણા, વર મહાવિક્રાળ,	
ગુણ ગદ્ગદ ખોમાં ઘેર ને વાયુ ભક્ષક બ્યાળ.	૧૯
સસલાં શિયાળસિયાણા પખી, વાધ સિંહ ધણું ખરાડે;	
બીલ પિશાય વાધરી તે તો, બોલે ને શીત વગ્ગડે.	૨૦
સાગ શીશમ ને સાદડિયા, તેમાં આવી મળિયા;	
પીપળી ને ઘોરડી દીઝે, બીહામણા બાવળિયા,	૨૧
અલુઆ આંબા ને આમલીઓ, હેરામણીનાં ઝાડ;	
કે કંજ ઉપર કાચકી ચટ્ટી, મોટા વડે વીંટાયા તાડ.	૨૨
એવા દારણુ વન વિષે, ધાર્યા રાગ રાણી;	
ઝગઝગતો કંઈ ન મીઠે, પ્રેમદામાં વીંટાયો પ્રાણી.	૨૩
એવે તટ આવ્યું યમુનાનું, જઈ બેઠો રાજકુમાર;	
તેને ભજન મુખ ભામિનીનું, નયને જળની ધાર.	૨૪

વલણુ.

નયને તે આસું અતિ ધણાં, ધ્યાન નારીનું ધરે ર,	
માત પિતા આવી મળ્યાં તે, કાલાવાલા કેવા કરે ર.	૨૫

પ્રથમ

કંઠવું ૬૯ મું

રાગ ગોડી.

તપિતા એમ ઉચ્ચરે, હો કાલા રે, મૂંઝા તે મનનો શોક, મારા વાહલા રે;	
પાછુ કે પ્રથું નથી, હો કાલા રે, જે ગયુ જમલોક, મારા વાહલા રે.	૧
કાલે કન્યા બીજાઆણીશુ, હો કાં રે, કેહ તો એથી રૂપ રતન, મારા વાં રે;	
તે માટે મદિર અવીષે, હો કાં રે, રખે લોપો અમારાં વચન, મારા વાં રે.	૨
વન સેવુ છે દોહલું, હો કાં રે, કાં જે વિદન મોટરાં ચાપ મારા, વાં રે;	
આ તો ફળેતી છે લોકમા, હો કાં રે, ક'શે સ્ત્રી માટે વસ્યો વન માંય, મારા વાં રે.	૩
આપણા કુળમા નથી યયુ, હો કાં રે, તે માટે મૂંઝા તમે તપ, મારા વાં રે;	
માર્ગાં પરણમાના બહુ આવશે, હો કાં રે, તેનો ન કરવો પડે ખપ,* મારા વાં રે.	૪
ત્યાં ઉજ્જુ જળ અધોળવા, હો કાં રે, તારા દારીઓ ચાપશે પાય, મારા વારે;	
અહીંતો પોતાની મેળે અધોળવુ, હો કાં રે, ટાંટે નીરે ટાંજ વાય, મારા વાં રે.	૫
ત્યા ચૂઆ ચંદન અરગળ, હો કાં રે, કચુરી નિત્ય ચોળાય, મારા વાં રે;	
અંગોઅંગ અનુપમ વાસ, હો કાં રે, અહીં ભરમ ચોળવી કાય, મારા વાં રે.	૬



ઘેર શાકપાક પકવાન્નરુ, હો કાં રે, મુંદર સોનાની ધરે થાળ, મારા વાં રે;  
 અહીં તો કાઠાં જીલાં રાંધવા, હો કાં રે, જમવું પત્રને પડિયે બાળ, મારા વાં રે. ૭  
 ત્યાં તો પેહરણુ પટકૂળ પામરી, હો કાં રે, મોંઘા મૂઝતણાં પટકૂળ, મારા વાં રે;  
 અહીં મૃગચર્મ ને ભૂમિ મળે, હો કાં રે, કાયા ઢાંકવા વનકુળ, મારા વાં રે. ૮  
 ત્યાં મસ્તકે મુકુટ બાંધવા, હો કાં રે, જેનાં મૂલ કહીએ લાખ, મારા વાં રે;  
 અહીં તો જટા મસ્તકે બાંધવા, હો કાં રે, તે માંહે ભરવી રાખ, મારા વાં રે. ૯  
 ત્યાં મેડી અટારીએ બેસવું, હો કાં રે, પોહવું પદ્મગ તળાઈ, મારા વાં રે. ૧૦  
 અહીં તો સૂવું શિલા ઉપરે, હો કાં રે, ખૂચે કાંકરડા તને લાઇ, મારા વાં રે. ૧૦  
 ત્યાં તે કળાવંત કીર્તન કરે, હો કાં રે, તુને જગાડે તતકાળ, મારા વાં રે;  
 અહીં ઉલૂક બોલે અતિથણાં, હો કાં રે, અહીં જગાડે શિયાળ, મારા વાં રે. ૧૧  
 આતુર્માત્રિ વેકવું છે દોહલું, હો કાં રે, શીતકાળ તો ટાઢની ખાણ, મારા વાં રે;  
 તાપ ધણો ઉજ્યકાળનો, હો કાં રે, તે તો નાખે કાઠી પ્રાણ, મારા વાં રે. ૧૨  
 આશા પાળીએ આખાપની, હો કાં રે, એમ જોલે શાસ્ત્રને ન્યાય, મારા વાં રે;  
 માખાપ વિના તપ જેટલું, હો કાં રે, તે તો ભરમવત કહેવાય, મારા વાં રે. ૧૩

વલણુ.

તે તો ભરમવત નિરર્થ છે, જે જનકજનની અમર્થા રહે રે;  
 વિપ્ર પ્રેમાનંદ ઉચ્ચરે, પછે કુંવર ઉત્તર રોા કહે રે. ૧૪



કડવું ૭૦ મું.

રાગ મારુ સોરઠી.

પછે ઋગ્વેદજ બોલ્યા વાણી, આંખડીએ ભરીને પાણી;  
 શું રે ઘેર આતું સુખ જાણી, જ્યારે ગર્ભ મદાલસા રાણી. ૧  
 નવ કહેશેા સગાઈ વખાણી, કેહશેા સુર મુંદરી આપું આણી;  
 જો ધડી હોય પુસ્તક પાણી, તોય ન મળે મદાલસા રાણી. ૨  
 જેવું મુખના કેવાય પ્રમાણી, જીંહાએ શું વખાણું ધણીઆણી;  
 માયા કયમ જાયે મેલાણી, પીડાયે દુઃખે પરદયો પાણી. ૩  
 માટે તમેા આશા મૂકે મારી, ન રોશેા સગાઈ સંભારી;  
 ત્યારે અહીંથી ઉઠીરા નિરધારી, જ્યારે જોવાશે મદાલસા નારી. ૪  
 મેં પૂજ્યા નથી રે મુરસી, નથી કીધા જન વિચારી;  
 નથી સેવ્યા ઉમીયાધારી, મુર્ખ પ્યારી ગંધર્વકુમારી. ૫  
 તમેા માતપિતા ન રાખેા વારી, અમાે જોગી વમેા સંસારી;  
 જે ઉઠાડ્યા આવે ત્રિપુરારિ, તોય હું નવ જઈ હારી. ૬

મનમાને તે કરજો તમે, ગૃહસ્થાશ્રમ વરજ્યો છે અમે;	
અભાગિયો સરજ્યોતે દુઃખ ખમે, એવું જાણી પાછા ફરો તમે.	૭
તમે વેરભાવ મનમાં ધરજો, છુંડો જાણીને યોસરજો;	
તમે મન આવે તે કરજો, સાધન પોતાને અનુસરજો.	૮
મેં તો વાત વિચારી જોઈ, હવે હું ચાક્યો રોઈ રોઈ;	
સંસારમાં જીવતું નથી જોતો કોઈ, ન્યારે મદાલસા સમી મોઈ.	૯
નિશ્ચે હું તો હવે રે જોગટો, ખપ શાને કરો હવે ફોગટો;	
ન્યારે જોશે મારો છુંડાધાં, તે વાટે કેમ જઈશ ધાયાં.	૧૦
તમે કરો પિતા આનંદ, હું તો છું રે ભાગ્યનો મંદ;	
મેં તો સગાઈ તમારી તોડી, અંજો ચોળી મેં રાખોડી.	૧૧
પછે બોલ્યાં લાં માવડી, મુને રોકે ક્યાં આવડી;	
વાડુવર સહુકોની મંડે, તારા સરખું કોઈએ ન કરે.	૧૨
તું જોગી તો અમો જોગી ચાશું, તું ખાઈશ તો અમો ખાશું;	
તું તપ કરીશ તે અમો તપશું, તું મરીશ તો અમો મરશું.	૧૩
મારું કહ્યું કુવરજી કરો, મારા સમ તમે પાછા ફરો;	
ભાવ સગાઈનો કાંઈ રાખો, એમ તરછોડી નવ નાખો.	૧૪
હું તો નહીં મૂકું તારી પ્રક, એવું જાણી મંદિર જાક;	
નહિ તો રાખ્યની વનમાં સાથ, હડિ વલગાડીને હાથ.	૧૫
તુને રાંધી રાંધીને પીરસું, મારા ઉઝગનું આપું ઉશીસું;	
એવો બોલ માખાપે કહ્યો, ત્યાંથી કુંવર નાશી ગયો.	૧૬
બનેાં અયોધ્યા જાણી, પળિયા, જહ્ન રાજ સણી કળકળિયા;	
વહુદિકરાનું સુખ છાંડ્યું, શત્રુજિતે રાજ્યાસન માંડ્યું.	૧૭
એ કથા એટલેથી રહી, અતુષ્ઠજની શી વહે ચર્ચ;	
માખાપની માયા છાંડી, બેઠો મંગાતટે તપ માંડી.	૧૮
નારીની ભરમ હેઠળ પાથરી, જપે મદાલસા સુંદરી;	
માથે જટા ને તડકે બળતો, નાથ નારીને માટે ટવળતો.	૧૯
મુખ વિકાશી કરે બહુ નાદ, કરે રાણી મદાલસાને સાદ;	
રોઈરોઈ ચપાં રાતાં ચક્ષ, થયો દુર્બળ વિના ભક્ષ.	૨૦
મુખે મોટું દાદું વાપ્યું, એવું તપ તે દારણુ સાપ્યું;	
મનમાં મદાલસાનો સાંસો, કાયા ચર્ચ જણો યોનો વાંમો.	૨૧
હાવાં તો મદાલસા રાણી મોઈ, તે તો વાત ચોદિશ ગવાઈ;	
આણી આપનારો નહિ કોઈ, આરાધી બેઠો મંગાતટ સોઈ.	૨૨
નાખ્યું રૂપ રસીકું ધોઈ, જત છેલ્લાઈની યોઈ;	
રહો નારી નયને જોઈ, રહો મદાલસા મરણે મોહી.	૨૩

પલ્લવ.

મદાલસાતું મરણુ હવુ, એ કયા એટલેથી રહીરે;  
ત્યાં તો વાર લાગી વીરને, નાગનાળને ચિંતા યર્ધ રે.

૨૪



કહવું ૭૧ અં.

રાગ વેરાડી.

નપિનારદ વળતું એમ વદે, સાંભળો યુધિઠિર રાય;  
 પેલા નાગ પ્રાત કાળે આઘ્યા, અતિ રોચના મન થાય. ૧  
 મેવા તે સુદર સાથ લીધા, તે બાળક બને માતા;  
 સરોવરની પામે આવી બેઠા, ઝલુધ્વજની વાટ જોતા ૨  
 વાર લાગી વીર ન આઘ્યો, પછે આઘ્યા અયોધ્યામાંય;  
 પૂછી વાતજ ભાત માગે, ગયો છે કહો કથાય. ૩  
 પ્રભ સર્વે ગતી કહે છે, રોતો રાત્રિજિત રાગન;  
 તમારો વાહલો અમારો કાલો, તે જર્ઘવસ્થો રમસાન. ૪  
 કાલાદાણુ મણિ એક લાવીયો, મરણુ ઝલુધ્વજનુ કહ્યું;  
 તે મદાલસાએ સાંભળ્યું, સઘ તાળવું શાદી ગયું. ૫  
 પછે ઝલુધ્વજે સાંભળ્યું, મોઝ મદાલસા નારી,  
 તેથી તે ગયો વનમાં, અમો થાક્યાં તે વારી વારી. ૬  
 ત્યારે બને પડ્યા ભૂમિપરે, જૂદ વાક્ય સાંભળી;  
 થર થર ધુળે કાઠ ન સૂઝે, ધરણીએ પડતા ઢળી. ૭  
 બેઘડીએ ઊઠ્યાબને, શરીરે આવી જ્યારે સાન;  
 રોતા રોતા બને આલ્યા, જ્યાં હતું રમસાન. ૮  
 જર્ઘલુએ તો બધું નહિ, વળી ત્યા અમ લાઈ પડતા;  
 હા હા બાંધવ કહીને તે, આરત નાદે રડતા. ૯  
 જાહે આખડે બેહુ રોતા, અરાપરાં જોતા જળાં;  
 ગુફા ગહુર જોહણુ માહે, જોયા નદી ને નાળા. ૧૦  
 પર્વત જોયા દેશ સહુ જોયા, પછે થાક્યા તે બને ધાઈ;  
 એવે અધાર વનમાં બેઠો દીઠો, રાય ઝલુધ્વજ લાઈ. ૧૧  
 ધાતા ધાતા પાસે આઘ્યા, નયને લારતા પાણી;  
 રાજકુંવરે જીડી આલિંગન દીધું, ગદ્ગદ કહે જોલ્યો વાણી. ૧૨  
 જો લાઈ તમે ભલે પંચાર્યાં, વનમાં જોવા આઘ્યા;  
 દુર્વ આસુ થાય છે, કાં શું મદાલસાને લાઘ્યા ? ૧૩

ત્યારે નાગ કહે તે કપાંથી આવે, જોણીએ રમસાન વાસ્યું;  
માતપિતા રાજ્ય મૂકીને, તુજને ધટે વીર આ શું.

૧૪

વલણ.

વીર આ શી વિપત તુજને, બેઠે રાજકુમાર રે;  
મદાલસા સરખી માનિની, વળી લાવું સુંદર નાર રે.

૧૫

કંકણું ૭૨ મું.

રાગ મેવાડા.

નારદજી એમ ઉચરે, સુણો યુધિષ્ઠિર રાજન જી;  
સ્નેહવચન સુણી નાગનાં, જોડ્યો રાત્રજીતનો તન જી. ૧  
ખોટી વાંત, જાત ના મળે, મદાલસા સરખી કાપ જી;  
હરિહર બ્રહ્મા ત્રણે મળી ધડે, તો એવી નાર નવ હોય જી. ૨  
તમે પધારો મદિરે, ભોગવો નાનાવિધ ભોગ જી;  
ત્યારે મદાલસા ફેહરી પધારો, તો ઉતરે મારો જોગ જી. ૩  
એવું કહીને આસન વાળ્યું, બરમ ગાંઠડી ખોળે જી;  
જોઠો મદાલસા ઘેર જઈએ, એમ ઘેલાં ઘેલાં જોડે જી. ૪  
સર્વે ઉપાય અનેક કીધા, પણ એકેકે ધર્યો નવ મન જી;  
મદાલસાની શોધને અર્થે, ભમિયા ત્રણ જીવન જી. ૫  
યમસભા ને ઈંદ્રસભા, બ્રહ્મસભા ને જોયું વેકું જી;  
શિવલોક તે જોઈ વળિયા, ફરી વળિયા પૃથ્વી પૃથ જી. ૬  
અપણ રૂપે જાયે ને આવે, વળી ત્રણધ્વજ પાસે રેહ જી;  
નિશાએ જાયે મદિર વિષે, પણ તાતને વાત ન કેહ જી. ૭  
અત્ર નહિ ને ઉદક નહિ, રેહ દહાડો રાત ઉદાસ જી;  
શરીરે સુખ ન થાયે બન્નેને, એમ વહી ગયા ખટમાસ જી. ૮  
એક દિન નાજેન્દ્ર મૂછે, દુઃખજી કા મમ તન જી;  
શોકસાગરમા જૂડ્યા દોસો કાં, નથી સોહવાવું જીવન જી. ૯  
વચન સાંભળી પિતાકેરાં, જોડ્યા ભરીને ચક્ષ જી;  
મૈત્રી કરશે આજ પહે તેને, માથે દુ ખતું વક્ષ જી. ૧૦  
પૂર્વકયા સાંભળો પિતાજી, હે અયોધ્યાનો શૂપાળ જી;  
તેથુ મૈત્રી યઈ અમારે, પ્રાણપે અતિ વહાલ જી. ૧૧  
મદાલસા નામે એક નારી, અમો લાભી કહી જોલાવી જી;  
તે પ્રેમદા તો મરણ પામી, વાત કોઈએક લાવી જી. ૧૨

શ્રી વિથોગે વૈરાગ્ય ઉપન્યો, સંન્યાસ તેણે સાધ્યો છ;	
ફરી કોઈને નવ પરણે, ઉપાય અમે ધણો લાખ્યો*છ.	૧૩
મદાયસા આવે તો ઊઠે, ખીજી નાંદિ ઉપાય છ,	
તે ચોગી તો અમો ચોગી, દુર્બળ તેથી કાપ છ.	૧૪
તાત કહે તમો આજ કોહછો, એટલું છે કામ છ!	
મદાયસાને આણી આપું, ખરચ્યા પાપે દામ છ.	૧૫
આવો જઈએ ઈશ્વર પાસે, જઈ મેવીએ ત્રિપુરાડી છ,	
ભક્તિ કીજો બોળાનાયની, આપશે મદાયસા નારી છ.	૧૬

## વલણ.

નારીને છવાડવી સુણી, પુત્ર મન પ્રસન્ન થયા ટે;	
અપ્સરા અનત સાથે લઈને, ત્રણે જણ દેવામે ગયા ટે.	૧૭

-----વ્રજવ્રજ-----

## કંકણું ૭૩ મું

## રાગ સામેરી.

એ પુત્ર પિતા સાથે જતાં, શકરતણે દેવાસ;	૧
રમ્ય મનહર ગિરિ નિરખી, પહોંચી રઈ સહુ આશ.	
જોઈ વૃક્ષવેલી અક્ષ ચોદિશ, થયો મન આનંદ;	૨
એવે શંકરતણુ સ્થાનક આવ્યુ, દીકા ભૂત લૈરવ દંદ.	
સાંતરો સહુ સાથ ફરીને, ઉમો અશ્વતર એક પાગ,	૩
સ્તુતિ કરવા માંડી પછે, પૂરો આશ હે મહાભાગ !	
કલ્યાણ કરતા જગત્ ધરતા, વેદના આચાર્ય;	૪
આરાધવા અવિધાર જોભો, કરો શકર કાર્ય	
મસ્તકવડે નખી આપને, હું સ્તવુ વારવાર,	૫
આશ પૂરો આજ મારી, હો દાનેશ્વરી દાતાર.	
જગત્ સત્ કારણવડે છે, અસત્ કાર્યે જાણ;	૬
મુકિતએ મળી રહ્યું માન્યું, અર્ચવત્ વેદાદિ પ્રમાણ	
એ સર્વ વાસ વશી રહે પ્રભુ, આપ ત્યાં અવિધાર,	૭
અસયુક્ત તોય આપ છો હર, વળી છો સર્વાધાર.	
સર્વ જોઈએ સામદું પણ, ન લેપાએ પ્રભુ આપ;	૮
અક્ષરબ્રહ્મ હર આપ પોતે, ટાળો ભક્તના તાપ.	
પરમાણુ રૂપે રહ્યું તુંમાં, અક્ષરબ્રહ્મ (જે) કેહવાય;	

અદારબ્રહ્મા માને સહુ કોઈ, ક્ષર વિશ્વ નામ ગવાય.	૯
એ એય વશિષ્ઠાં સદાશિવમાં, તે માટ છે દૃષ્ટાંત;	
કાળે વહિ પરમાણુ વશ્યાં, તેવાં આપમાં મહાંત.	૧૦
અગ્નિ રૂપે બ્રહ્મા વશિષ્ઠો, પરમાણુ રૂપે જકત;	
એમ જંને આપમાં હર, લેહવાય સમાસકત.	૧૧
ઠંકારકેરું સ્થાન સ્થાવર, અને જંગમ માત્ર;	
જે ત્રણ માત્રા તેહમાં તે, છે તવ વિષે સતપાત્ર.	૧૨
સત અસત પણુ તુજ માંહે, વશ્યું તજ અહમેવ;	
અકાર બ્રહ્મા ઉકાર* વિષ્ણુ, મકાર તુ મહાદેવ !	૧૩
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ ત્રણુ છે, તુજ વિષે પ્રભુ પૂર;	
છો વિધિ વિષ્ણુ રુદ્ર જાતે, મહામોટા શૂર.	૧૪
સાંખ્ય વિદ્યા યોગવિદ્યા, તર્કવિદ્યા ત્રણુ;	
આગન તેવા વશ્યા ત્રણે, શું સદાશિવ તુજ વણુ ?	૧૫
ગાર્હસ્પત્ય લૌકિક આહવનીય, નામ એવા જેહ;	
આપમાં અવિધાર વસતા, પ્રભુ પૂરા તેહ.	૧૬
સૂર્ય ચંદ્ર ને અગ્નિ એ ત્રણુ, ધર્મ અર્થ ને કામ;	
સત્ત્વ રજ ને તમઃ ત્રિવિધિ, તુજ અંગે આઠે જામ.	૧૭
છે વાત પિત્ર ને શ્વેત્ર તુમાં, છે મગધપુર ને સામ;	
બ્રહ્મચર્ય ગાર્હસ્થ્ય ને વળી, વાનપ્રસ્થ મહા નામ.	૧૮
ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાન એ ત્રણુ, કાળ કૃત ઉદ્ધામ;	
જામત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ ત્રણે, અવસ્થા અભિરામ.	૧૯
પિતા પિતામહ પ્રપિતામહ, એ પિતૃદેવો જેહ;	
વાસ વશી તુજમાં રહ્યા, એ પિતૃકેરા જેહ.	૨૦
દિવા રાત્રી અને સંધ્યા, સમય સાચા ત્રણુ;	
અહો મહેશ્વર મહાપ્રભુ, એ સર્વ નહિ તુજ વણુ.	૨૧
એ ત્રણુ માત્રાની ત્રિપુટી, વશી રહી તુજ માંય;	
હર દીન જાણી દયા આણી, પ્રહો મારી બાંધ.	૨૨
મહાદેવ મારી બેદદાઈ, તેથી માનું આદિ આપ;	
આદ્યંત રહિત અનાદિ માને, વેદ મોટે માપ.	૨૩
મેામસંસ્થા સપ્તવિધિની, હવિષ સંસ્થા સાત;	
પાકસંસ્થા સપ્ત કેહ જે, તું વિષે સાક્ષાત.	૨૪
ઠંકાર ઉચ્ચારણે તારું, ધરે ધ્યાની ધ્યાન;	
એ માત્રા ત્રણુ વિષ્ણુ રૂપ ત્યારે, કો કરે અનુમાન.	૨૫

જે અનિર્દેસ્ય અવિકારી અક્ષય, છે દિવ્ય ને અણુભાષ;	
અર્ધમાત્રા રૂપ તારે, જ્યે નહિ દ્વાષ જાપ.	૨૬
અરીને સમજ ના પડે, હર જૂલે બ્રહ્માદેવ;	
તો અદ્યમતિ અધ્યાત્મ હું છું, લયો તન અદ્યમેવ.	૨૭
તાદા દેષ પેર રૂપ એતું, વસે મારે જર;	
સમરથ નહિ તે વદન વદવા, રૂપ તારું શર.	૨૮
સરસ્વતી મુખે કરી, શબ્દે કરીને જાણ;	
હર, તાહુ આપ્તે નવ કરે, એ રૂપકે પ્રમાણ.	૨૯
વિધિ વાસવ વસુ વિદ્યુ, નક્ષત્ર નભ ને ભોમ;	
સદાશિવ છે અંગ તારે, અનેક એવાં ગોમ.	૩૦
વિશ્વ દશે જોડમાં, વિશ્વરૂપ રૂપે જોડ;	
વિશ્વનો જે ધર્શ છે તે, બ્રહ્મ રૂપે રેહ તેહ.	૩૧
સાંખ્ય ને વેદાંત જોના-વિષે કરતાં વાદ;	
મતિશાખાવડે જે, પ્રભુ અસ્થિર કરિયું આદ !	૩૨
નથી આદિ, મધ્ય નથી ને, અંત નથી નિરવાણ;	
સત્ અસત્ સદસત્ નથી, તવ કરું શું અનુમાન.	૩૩
અનિર્વચનીય છે સદા, એક અનેક એકાતેક;	
લખી વિલક્ષણ સહુ વાતમાં, થાયે કવચુ વિવેક.	૩૪
સંસારકેરી વિવિધતાએ, કયો આશય જોડ;	
જેતું નામ કે પાડી શકે નહિ, છે નામવાણું તેહ.	૩૫
ઐશ્વર્યાદિ ષટ શુભવાણું, નામ દેહ મુનિદેવ;	
ધર્મ અર્થ ને કામ મોક્ષે, વર્ણુવાયે એવ.	૩૬
સાત રજ ને તમોશુણે, કયો અંગે વાસ;	
શક્તિવાનની શક્તિ થાયે, જોડ માંહે હાસ.	૩૭
એમ વેલવ સર્વ વશી રેહ, દુઃખ સુખ મહાસુખ;	
એતું બ્રહ્મ ભવમાં વસ્તું, એમ મુનિ ભાષે મુખ.	૩૮
સચેતનમાં જે રહ્યું વળી, અચેતનમાં જોડ;	
અદ્વૈતમાં ને દ્વૈતમાં છે, બ્રહ્મ નિઃસંદેહ.	૩૯
તે સર્વમાં તું વસું વાહલા, રાનીને પ્રત્યક્ષ;	
અધ્યાત્મીને દેખાય શે જો, નહિ જ્ઞાનની અક્ષ.	૪૦
પદાર્થ નિત્ય અવિનાશી જે છે, જે નાસંવત અનિત્ય;	
રચૂલ ને જે સૂક્ષ્મ છે, અતિ સૂક્ષ્મ નામ પ્રતીત.	૪૧
અંતરિક્ષમાં કે પૃથ્વીપર છે, વળી દિશા બીજી માંય;	
તે સહુ તું શકી મજે સંકર, આવી જોશો આંય.	૪૨

અમૂર્તિમત છે સમીરાદિ, મૂર્તિમંત પૃથ્વી આદિ;  
 પ્રાણીમાં નહિ કોઈ તદપિ, હોય આદિ અનાદિ. ૪૩  
 દિવ્યમાં કે દેવમાં, આકાશ કે અવનિ પરે;  
 સ્વર વિષે વ્યંજન વિષે કે, વાસ વસમો જે કરે. ૪૪  
 તે સર્વ ઉપનું આપથી હર, નહિ બાકી કંઈ;  
 ગુણાબ્ધિમાંથી પ્રહણ કરવા, માલ શો મુજ માંહી. ૪૫  
 કરી વિનાતિ એમ તે પછી, નૃત્યને આરંભતો;  
 કામ તજતો ક્રોધ તજતો, મોહ ને વળી દંભ તો, ૪૬  
 તાન માને ગાય ગાને, મૂર્છના ધરી માપથી;  
 હર રીતીઆ તે હવાં ભાખું, નિવાયો તપતાપથી. ૪૭

વર્ણણ.

નિવાયો તપતાપથી પ્રભુ, અશ્વતર ભૂપાળ રે;  
 વિમ્રજન વર્ણન કરે શું, માહાદેવ દીન દયાળ રે. ૪૮

### કુડવુ ૭૪ મું.

રાગ વસંત.

હરકને તણે નૃત્ય માંડ્યું, સાથે અપ્સરા અનંત;  
 કંમલકુસુમે સર ખીલ્યું, જાણે કૂલ્યો માત્ર વસંત. હરકને. ૧  
 તાલ મૃદંગ ઉપંગ વેણા, બોલે ધૂધરા ધમકાર;  
 અશ્વતર ચરિત્ર ગાય હરનાં, બન્યા તણે તદાકાર. હરકને. ૨  
 તદા તાલ મેળ ચૂકે નહિ, નાચે કટિને મરડી;  
 ફેર ફેદડી ત્યાં પ્રેમદા, અન્યોઅન્યે ભુજ ભચરડી. હરકને. ૩  
 એમ નૃત્ય સર્વે માંડ્યું, ત્યાં થઈ રહ્યો ચેષ્ટકાર;  
 છે આભરણ અનુપમ અંગમાં, કંઠે પુષ્પ પાટલહાર. હરકને. ૪  
 હાવભાવ દેખીને શંકર, મંદિરમાંથી ડાલ્યા;  
 તે બાહરનીસર્પાનાચવાલાઆ, ચેષ્ટચેષ્ટમુખથી બોલ્યા. હરકને. ૫  
 શૃંગી તુરિના શબ્દ અતિશે, વિષેરાઈ સિવની જટા;  
 નાગ તો અગિલ ગુલાલ ઉરાડે, ધમરને ભસ્મની ઘટા. હરકને. ૬  
 કંઠે હારડા સર્પના સળકે, વાગે ડમરુ ને ડાક;  
 આવો ઉમિયાવર એમ કહે છે, તે પ્રેમે મારે હાક. હરકને. ૭  
 નીલકંઠજી જ્યમ જ્યમ નાચે, ત્યમ સર્પે માડ્યું સંગીત;



નાગનું નૃત્ય અતિ સુંદર નિરખી, હરખ્યું હરનું ચિત્ત	હરકને.	૮
માગો એ માગો જે જોઈએ તે, હવો હું તુભાન;	હરકને.	૯
સ્વામી મદાલસા નારી જવાડો, માગિયું તવ વરદાન,	હરકને.	૧૦
શત્રુજિતનો કુંવર ઝતુધ્વજ, તેની મોઢ છે નારી,	હરકને.	૧૦
તે ફરીને જીવતી થાયે, રહે મૈત્રી અમારી	હરકને.	૧૦
પરને અર્થે તમો યાચિયા, હર આપો વરદાન,	હરકને.	૧૧
હર હરખ્યા કેહ મુઠ્ઠ જીવજે, જાણ્યા શ્રીભગવાન	હરકને.	૧૧
યમુનાની તીરે કહું છું તમો, કરો એનું અનુપાન,	હરકને.	૧૨
આદ્ય કરજે એહનું, આપો તણુ પિંડનું દાન	હરકને.	૧૨
મધ્યનો પિંડ વિડારી જોજે, નીસરે તણુફણી વિપધારી,	હરકને.	૧૩
તે મધ્યની ફણી વિડારી જો જો, તેમા મદાલસા નારી.	હરકને.	૧૩

વલણુ.

નારી નીસરશે ફણીમાથી, એવું કહી હર વળ્યા રે,  
વર પામી પતંગ તણે, યમુના તીરે પરવરયા એ. ૧૪

કહવું ૭૫ મું.

રાગ ગાડીની દેશી.

બ્યાળ તણે મોહિત થયા, કાલિદાને કઠિ ગયા,	૮
પિતાજીએ વળાવ્યા તન, જાઓ જહીં ઝતુધ્વજ રાજન	૧
ઝહશો મા વર પામ્યાની પેર, પ્રાધુર્ણ્ય તેડી લાવજે ઘેર,	૨
હું આવું છું આદ્યને કરી, જોઈ જડે છે સુદરી	૨
જો તમને લાગે અહીં વાર, તો તે ત્યાં મરે નિરધાર,	૩
એવું કહી વળાવ્યા બ્યાળ, આદ્ય કરવાને લાગ્યો બ્યાળ	૩
કુશરાલાકા પૃથ્વીપર માડ, જવપિષ્ટના કીધા પિંડ,	૪
મધ્યનો પિંડ વિડારણુ ક્યો, કે તણુફણી સર્પ નીસર્યો	૪
મધ્યની ફણી વિડારણુ કરી, તેમાથી નીસરી સુદરી,	૫
વિશ્વાવસુતણી એ કુવરી, તે ફરી નાગ ફણે અવતરી.	૫
મુખે જપતી પતિનું નામ, ઝહછે ક્યા આવી છું આમ,	૬
અશ્વતરે તેડી કુમાર, અથર્ધતિ કહ્યો સમાચાર.	૬
તવ પાગ પડી મદાલસા, તમો છો મારે પિતા જશા,	૭
તમો દેખાડો વનનો પથ, ક્યા જોઠા યોગી થઈ કથ.	૭
નાગ કેહ આવો પાતાળ, મળશે સ્વામી સદેહ દાળ,	

પછે આઘ્યા પોતાને ઘેર, પ્રાધૂર્ણ્યાર કીધા રહિ પેર.	૮
એકાંત હતી એક આરડી, રાખી ત્યાં મદાલસા ગેરડી;	૯
સકળ વસ્તુ તે માંહે ભરી, દાર બીડી રાખી સુદરી.	૧૦
એ વાત એટલેથી રહી, કુંવર ગયા મિત્ર છે જહોં;	૧૧
આંવતા દીઠા બન્ને વીર, ઋતુધ્વજે નેણે ભરિયું નીર.	૧૨
ભલા ભાઈ લીધા સમાચાર, શું કહીએ ત્રિયા વારોવાર;	૧૩
મદાલસાએ હું પરહયોં, તો તમે ત્રેમ શાને ધરે?	૧૪
દેવે હું કીધા દૂખજો, મન મૂકીને શાને મજો;	૧૫
સર્પ કહે મહીપતિ સુણો, અશ્વતર પિતા ને અમતણો.	૧૬
તેને સમાચાર અમોએ કહ્યો, પિતા અમારો દુખિયો થયો;	૧૭
તે બીએ મોકલ્યા હું આમ, કહ્યું પ્રાદુણ્ય તેડી લાવો ધામ.	૧૮
તે આવે તો હું જમું અન્ન, તે માટે આઘ્યા રાજન;	૧૯
ઋતુધ્વજ કેહ મેં સાધ્યો ભોગ, હવે પ્રાદુણ્યો શો ભોગ?	૨૦
મદાલસા ને પીરસે અન્ન, તો આ મુખ કરે ભોજન;	૨૧
તે જૂખી તો હું કપમ જમું, એમને એમ કુધાએ શમ.	૨૨
હા મિત્ર! રુદ્ર થાય દેવવાત, શકે મદાલસાને આપે તાત;	૨૩
એવો બોલ બંધવે કહ્યો, ઋતુધ્વજ તવ બેઠો થયો.	૨૪
નારીને નામે થયો વિર્જળ, આલો જપ્તએ થાય ઉતાવળ;	૨૫
તે તો પાતાળે તણે પરવર્ષા, અગાધ જળમહિ સૌ લીતર્ષા.	૨૬
તેને નાગની વિદ્યા શીખવી, રાજને જળની ગતિ હવી;	૨૭
અશ્વતર આગળ આઘ્યા સાપ, કાં ને પૂર્વને છે પ્રતાપ.	૨૮
વિવિધપેર કીધો પ્રાદુણ્યાર, પહેલાંનો કહ્યો સમાચાર;	૨૯
સ્વાગત કીધી સર્વે મળી, રાજકુંવર ઘણું જોયો કળી	૩૦
મુખે નામ નારીનું વદે, રાત દિવસ ત્યાં જપે એ હદે;	
જેણે નવ ઇચ્છ્યો ત્યાં સ્વાદ, કે સાથે નવ કરે સંવાદ.	

વસણુ.

નૃપ સંવાદ ન કરે મુખે, મિત્રે મદાલસા નામ રે;	
પછે વિદાય માંગી રાજકુંવરે, કાકાને કરી પ્રણામ રે.	૨૧

ક્રકવું ૭૬ મું.

રાગ રામઝી.

કર જોડીને કુવર ઉચ્ચે, મુને વિદાય કીજિયે છે,	૧
યોગીને જોગ ધટે નહિ, માટે આરા દીજિયે છે.	૨
પછે અશ્વતર એણીપેર જોલ્યો, મન ગમે તે માગો છે,	૩
જે વસ્તુ વાદલી હોય તે, લગ્ન તથા માગો, હું કાકો છે	૪
અધા મુખે ઝાતુન્નજ જોલ્યો, સાલજો માહરાય છે,	૫
માટે જે માગતુ તે, હરિ નવ અપાય છે	૬
હવે હસ્તિના હાનરા, અપત ભરિયુ ધન છે,	૭
તમારે પ્રતાપે કરીને, મારે નથી કાર્ક ન્યૂન છે	૮
મેં તો રાજસુખને પરદરી, યોગીભિક્ષા યાચવી છે,	૯
સર્વે ત્યાગીને ધયો વેરાગી, તેને લક્ષ્મી શી માગવી છે	૧૦
નાગ કેહ પુત્ર એમ ન કીજો, કપમ અમથા જાઓ છે,	૧૧
શુભ વારતા માગીઓ, જેથી સુખિયા થાઓ છે	૧૨
કુવરની તવ આખ ભરાઈ, નપને ભગિયા પાણી છે,	૧૩
મુજને શુ આણી આપજો, મદાવસા મુજ રાણી છે?	૧૪
વ્યાજ કહે જોલ પાછો, ગજે મદગદ ખરે આંસુ છે,	૧૫
ઝારી સુવર્ણની પાણીમાહે, નાખવી તે કાંસુ છે	૧૬
મારે જે માગતુ તે, કર્તારે ન અપાય છે,	૧૭
કોણે સાબળ્યુ કોણે ન સાબળ્યુ, વળી મગજજો ચાપ છે	૧૮
ધટે નહિ તે માગુ છું, કોહ છો સર્વ કોઈ છે,	૧૯
જીવતી કરીને આપો પિતાજી, મમ મદાવસા મોઈ છે	૨૦
નાગ કહે તેં એ શુ માગ્યુ, એક મદાવસા નારી છે,	૨૧
નવી નવી કેહ તો કન્યા, આણી આપુ હમરી છે	૨૨
ઓ પેલી ઝોરડી વિધે, તેડો હાકજ મારી છે,	૨૩
પ્રેમ હશે તો જોવશે, નિશ્ચા વસુરાજ કુમારી છે	૨૪
રાય આ-યો ડગમગતો, તે ઝોરડી લાણી ચાવી છે,	૨૫
હાક મારી ઓ પ્રેમદા, જેઉ ટોળવા ઝાની છે.	૨૬
ધણિયાણીની ધખના, તે જોલ્યો કરીને લાડ છે,	૨૭
અન્યોઅન્યની પ્રીતિ જોતા, ફાગી ગયા કમાડ છે	૨૮
ઝોરડી ઉઘડી અર્ધધાકે, મળ્યા ચાર લોચન છે,	૨૯
સામ સામા તેહ ધણિયા, દીધા આર્થિગન છે	૩૦

તે તો વળગ્યા વહટે નહિ, રડતાં તે હૈયું ફરે જી;  
નાગ માત્ર મળ્યા ટોળે, જાતા આપ આપણી વાટે જી.

૧૬

વલણુ.

વાટે જાતા બ્યાળ ચંબ્યા, પણ લાગે નહિ નરનાર રે;  
સુખ પામી સસારનું તે, પછે ગયાં અયોધ્યા મોઝાર રે.

૧૭



કંકડવું ૭૭ મું.

રાગ દેશાખ.

મળ્યાં મહીપતિ મદલસા, આત્યાં સ્નેહાશુ નદીપૂર રે;  
નેત્ર તુરી કટાક્ષ કરીને, અઘ્યાં તે બન્ને થર રે. ૧  
બોમ મારગે વીજળી ઝળકી, ત્યમ કંચને મળી કામિની રે;  
સંતોષો સ્વામી પોતાતણો, પછે તે બાત્યાં ભામિની રે. ૨  
તમે મંદિર પધારો મહિપતિ, સર્વને દેવા સુખ રે;  
તાપ દળે તમ માખાપનો, જોતાં તમારુ મુખ રે. ૩  
વચન સુંદરીનાં સુણીને, ગયો નાગ સલાય રે;  
મુખ હૃદય હૃદ્ય અતિ ધણો, આનંદ અંગ ન માપ રે. ૪  
જેની કમળ સરખી હથેલી, અને નેત્ર યે અંબુજ રે;  
ગંભીરતાએ સમુદ્ર સરખો, કરિ શુંડ સરખા ભુજ રે. ૫  
ત્યાં સર્પ માત્રે માન દીધું, ને આપિયું આસન રે;  
પાંચ દિવસ પ્રાધુર્ય રાખ્યાં, તેતો સ્વામા ને રાજન રે. ૬  
પછે મુદર્ત જોવીએ જોયું, શુભ તિથિ શુભ વાર રે;  
સામગ્રી ધણી સંધાતે દેઈ, વળાવ્યાં નરનાર રે. ૭  
સર્પ સહસ્ર સંધાતે થયા, તે તો સહજે રાણુગાર રે;  
વાજિત્ર નાના વિધતણાં, ત્યાં થઈ રહ્યો થેઈકાર રે. ૮  
સહસ્ર સર્પ સંધાતે આવ્યા, વળાવ્યાં અયોધ્યા ગામ રે;  
નરનારી બંને શોભતાં, રતિનો રાજવી કામ રે. ૯  
વસ્ત્ર વાહન બ્યાળતણાં, તેણે શોભી રહી છે કાતિ રે;  
શકેલક્ષ્મીસહિત ભગવાન આવ્યા, એવી પ્રભને યઈભાંતિ રે. ૧૦  
રણુતૂર ને નદેરી વાજે, બહુ ગાજતાં નિશાણ રે;  
શત્રુછતની સભામાંહી સેવકે, કુંવર આવ્યાનું કીધું જાણ રે. ૧૧  
નગર સધળું ઉલટયું, ત્યાં ઉલટ અંગ ન માપ રે;  
સ્વપ્ન સરખું સાંભળીને, ત્યાં દ્રોહ્યાં માતપિતાય રે. ૧૨



પર્વતનાં ઝરણામાં વિહરે, 'નદીતંત્રમાં નરનાર' છ.	૮
રમણિક વન ઉપવનમાં બંને, કરે કામની કેલિ છ;	
કામની ઉપમા કથી પેર આપું, અધિક અલખેલો અલખેલી છ.	૯
મદાલસાએ વિધવથી 'નિવારી, સ્વામી આણ્યો પુરમાં છ;	
મહાધાર્મિક ઋતુધ્વજે પણ, પ્રગ્ન પાળી શરમાં છ.	૧૦
ઔરસપુત્રની પેઠે પ્રગ્નને, રાગ પાળે પ્રીતે છ;	
જન કેદ પિતા કરતાં પુત્ર સવાયો, પ્રીતે રીતે નીતે છ.	૧૧
કાળક્રમે ઋતુધ્વજથી, મદાલસા યર્ષ પુત્રવતી છ;	
ઋતુધ્વજે મહા આનંદે તેનું, નામ પડવાની કરી મતિ છ.	૧૨
ક્ષત્રિયધટિત 'વિકાંત' નામથી, રાયે સુત બોલાવ્યો છ;	
તે આપ્ત વર્ષને રુડું લાગ્યું, ભાવ મદાલસાને ન બાવ્યો છ;	૧૩
તે કારણ હરી હરિવદની, કાષ્ટએ ન આપ્યું લક્ષ્ય છ;	
મહોત્સવ મેહરાણીમાં રૂપ્યાં, પણ વનિતાએ રાખ્યું વક્ષ*છ.	૧૪
કેટલોક કાળ વીત્યા પછે તે, બાળક રોવા લાગ્યો છ;	
મૂઠીઓ વાળી પગ ઉઠ્યા કરી, ઉઠ્યા ઉઠ્યા અનુરાગ્યો છ.	૧૫
રામા તેને રમાડતાં બોલી, રમે સમજે ઉઠ્યા ઉઠ્યા છ;	
બૂલો પડી બવર્માં બટકયો તો, ખંડારો તારા પુંઆ છ.	૧૬
તું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે નામ વિનાનો, હમણા પાડ્યું નામ છ;	
એ કાષ્ઠનિક નામે મોહ ન કરતો, મોહ બૂલાવે રૂડો રામ છ.	૧૭
આ પંચજૂતામક દેહે જે ઠરશે, તે નથી તારો મારો છ;	
તેમ નથી તું તેનો નિમ્નો, સત્ય સુત અવિધારો છ.	૧૮
એમ છે તો પછી કેને રડવું, ઉઠ્યા ઉઠ્યા શામાટે છ;	
આત્માયકી ઉપજેલો તું પોતે, ઉઠ્યાટે શાસાટે છ?	૧૯
હું બંધુલું નિશ્ચે વાહલા, તું નથી રડવાવાળો છ;	
પણ નૃપતિનો સુત મનાયો, તે યે પડ્યો તું કાલો છ.	૨૦
વિચારી જો તું ઈંદ્રીમાં ભર્યો, ભાતિક ગુણ અવગુણ છ;	
તે કાષ્ઠનિક વિણ કાં છે તું, એ તો રાડ્યે લાગ્યું ઋણ છ.	૨૧
જેમ દુર્બળ જનનાં પંચજૂત તે, અજ પાણીએ વાધે છ;	
તેમ તારાં અલ્યા વધશે તેમાં, સિદ્ધાર્થ કેઈ સાધે છ.	૨૨
વૃદ્ધિ યાયે વપુની એ પેરે, પણ તું છું આત્મારામ છ;	
તેને વૃદ્ધિહાનિ હોય ન બીયા, જે અભેદાલેલ અભિરામ છ.	૨૩
કલાય એક હતો આ પૂર્વે, જરકશીનો આતકાર છ;	
મલિન થયો પીખાઈ ગયો તે, ગયા તૂની પંચ તાર છ.	૨૪

સંધ્યો નહિ પડી તેને કોઈએ, બળી જઈ રહ્યો બીજો છે;	
તે પેરે તું આ દેહમાં આવ્યો, રાગ માની ગે રીતે છે.	૨૫
મોહવડે તું પ્રથમ બંધાયો, ત્યાં કર્યો રૂડાં કર્મ છે;	
તેયડી અધિક બંધાવા અહિયાં, આવ્યો તું પૂરો પર્મ છે.	૨૬
કંઈ તાતલાવે કંઈ પુતલાવે કરી, કંઈ માતૃભાવે દેહ ધાર્યો છે;	
કંઈ સ્વામીભાવ કંઈ મારું કહીને, કંઈ મારું નહિ ઉચ્ચાર્યો છે.	૨૭
એ પ્રધરે ભૂતસમૂહને, માન્યો મારો મારો છે;	
પણ ન વિચારી જાણ્યું તે રતિ, આવે એક દિન વારો છે.	૨૮
સુખ આવ્યે સહુ જેમ વિચારે, તે રેહગે અંતસુધી છે;	
દુઃખતાણું પણ એવું ધારે, હોય અકર્મી ન શુધી છે.	૨૯
સુધી સવે એહ જાણે છે, જે દરતા દરતી હાંપડી છે;	
મૂઠમતિ ગૂઠમતિ ન જાણે, લખે સરખાં માંડ ને માંયડી* છે.	૩૦
સંસાર મોહો જેહ મોહવાયા કેહ, દુઃખને જાણે સુખ છે;	
અશુભને શુભ જાણે નિર્યો, માને નહિ કહે રૂપ છે.	૩૧
ખોટાને ખરું એ વિધ માને, અશુચિને શુચિ છે;	
એ વાત તુને જાણ્યું આજે, રચિ તેહ અરચિ છે.	૩૨
હરિવદની કહે હાસ્ય કરે છે, પણ નથી કરતી હાસ્ય છે;	
અસ્થિતું દરશન તેહ કરવે, કોણ રીઝ એવે લાસ્યા છે.	૩૩
હરિશુનયની હરણુસર્મા બે, નેત્ર દેખાડે જેહ છે;	
શરીરાર્તર્ગત વસામલિન એ, કર્દમ† લોચા બેહ છે.	૩૪
કનકકુંભ કે કમલકોશ કહી, કવિઓ વણું સ્તન છે;	
નારી વક્ર નયનથી નિરખી, હરી લે દરતું મન છે.	૩૫
પણ એ તો ધટ્ટ બાઝી ગયેલું, આભિપ છે તું જાણ છે;	
રતિનું સ્થાનક રામા છે શું, નથી નર્કનું નિરવાણ છે.	૩૬
આ પૃથ્વી પર એક વાહન છે વર, તે વાહને બેઠો દેહ છે;	
તે દેહમાં કોષ અવનવો બેઠો, માંના નિઃસંદેહ છે.	૩૭
હવાં તું વિચારી જોજે, જેવું મારાપણું સ્વપ્ન આવે છે;	
તેવું મારાપણું પૃથ્વી ઉપર નહી, કે સચકેર રંગે છે.	૩૮
હવાં એ પરથી શું જાણાયે, મૂઠપણું કે બીજું છે;	
અજ્ઞાન એવો રાખી તને હું, કેથી પેરે પુત્ર રીઝુ છે.	૩૯
એમ નિશ્ચિન મદાલસાએ, વધતા બાળને વધતું છે;	
મહાજ્ઞાનદાન દેવા માંડ્યું, કારજ ચાલ્યું સધતું છે.	૪૦
રમાડવા કે જમાડવામાં, માતા અપે જ્ઞાન છે;	

તે પણ મમત્વ રહિત રૂપનું, પછે કા નંવ હોય મહાન જી.	૪૧
જેમ જેમ મોટા થાવા લાગ્યો, તેમ તેમ પામ્યો બળ જી;	
પિતાવડે સારી મતિ પ્રાપ્યો, માવડે વિજ્ઞાન કળ જી.	૪૨
આત્મા કવલુ ને દેહ કવલુ છે, પામ્યો સુદુઃશાન જી;	
તે પણ વળી જન્માર્ભથી, માતાપુત્રનું દાન જી.	૪૩
પછે નિર્મમત્વ થાય તેમાં શું, આશ્ચર્ય માને કોઈ જી;	
નિર્મમત્વ થયે સંસાર ન સેવે, હોય સર્ગા રેહ રોઈ જી.	૪૪
તે પ્રકારે કર્યું વિકાંતે, ગયો વન તજી માતાપ જી;	
ઋતુધ્વજને મહાદુઃખ મન, પ્રકટ્યો તનમાં તાપ જી.	૪૫
પણુ ભવબંધન છે જ અનુપમ, તેણે બાંધ્યો રાય જી;	
મદાલસા ફરી ગર્ભવતી ધર્ષ, રાય રીઝ્યો મદાકાપ જી.	૪૬
એક પછી એક પાથરી મૂક્યા, આશનિરાશના ફેદ જી;	
જ્ઞે પરિચા* કરું પુણ્ય હોય તો, લહે ગોવિંદ બાળમુકુંદ જી.	૪૭

વલણુ.

સેહ ગોવિંદ બાળમુકુંદ જે, તે તરે ભવાબ્ધિ નાણુ રે;	
વળી મદાલસાએ પ્રસવિયો, એક બીજે સુત નિવારણુ રે.	૪૮

પ્રસવ

કંકડું ૭૬ મું.

રાગ ધનાશ્રી-ટુંકડી.

પ્રસવ્યો બીજે ધુત્ર મદાલસાએ, નણી ઋતુધ્વજે વાત;	
વનગયાનો શોક તે વીસર્યો, થઈ પ્રપ્રુક્ષિત જાત. આશ બંધાણીજી. ટેક. ૧	
કેટલાક દિન વીસા પછી તેણે, પુત્રનું પાડચુ નામ;	
રમ્ય બાહુવાળો બાળ રમે અતિ, હરિ રૂપે કોટિક કામ. આશ૦	૨
રુડા બાહુ માટે નામ સુબાહુ, પાડચું વૃષે નિરવાણુ;	
તવ મદાલસાએ હાસ્ય કર્યું વળી, પણુ સમજ્યો નહિ સુગ્મણુ. આશ૦	૩
વાળી. નારીએ નિશ્ચય છાંધી, કરવો એને જોગી;	
પછે હુલાવવા ટુલાવવા મિલે, નારે કર્યો નીરોગી. આશ૦	૪
વિકાંતને આત્મતત્ત્વ જણાવ્યું, તેનું લણાવ્યું આને;	
બ્રહ્મચારી સુબાહુ હવો તે, સંગ રંગ નવ માને. આશ૦	૫
માતપિતા નહિ બ્રહ્મચારીને, થાપ એમનાએમ;	
તેવો સુબાહુ થઈ ગયો જાની, વન વશી ધાર્યો નેમ. આશ તવ તોડીજી	૬
બાધ ઋતુધ્વજનો નવ માન્યો, તે રહ્યો કર ધરી;	



મહાદીન મનથી થયો રાગ, નાર ઉર ઉડી આશ તવ૦  
 પ્રસૂતિ પદમાં બિંદુ પડતાં, વાર ન થાયે જેમ;  
 મદાલસાએ વળી ગર્ભ ધર્યો છે, તે વેળાએ તેમ. આશ બંધાણીઁ.  
 કંઈકે રાગનું વળી મન માન્યું, જુઓ જુવવણી કેવી;  
 જતા કે મરતા જુએ છે જાતે, તોય આશા ડુગર જેવી. આશ૦  
 પૂરે માએ પ્રસવ થાતાં, જલિયો રાણીએ સુત;  
 રાગ રીઝી મોદ પામી નિરજે, માની મોટું અદ્ભુત ! આશ૦  
 જોયી કેહ મહાપરાક્રમી યારો, તેથી પાડ્યું પિતાએ નામ;  
 શત્રુમર્દન શોભિતું સારુ, નામે અરિ નમે ઉદામ. આશ૦  
 તે સાંભળી મદાલસા નારી, અટકાસ્ય કરી હસની,  
 પણ નગારખાને પીપુડી રવની, ગણના કોને ન વસતી. આશ૦  
 એમ ખરોકેરી અવગણના લેખી, પ્રબોધો પત્નીએ પુત્ર;  
 નિષ્કામ નર તે નીતમ નીવડ્યો, જાળ્યું જુવધરસુત. આશ તવ તોડીઁ ૧  
 લૌકિક કાર્ય કે પગ્યોકે, બોગ્યોગ્ય નહિ તેહ;  
 તેણે કાર્ધ તે સુતે સાધ્યું, ચર્ધ મતિ નિઃસંદેહ. આશ તવ૦ ૧  
 વને જર્ધ વધુ દમવા લાગ્યો, ગયો પૂરે પ્રતુધ્વજ રાગ;  
 કવણુ માત ને તાત કવણુ છે, યોથ્યો સુત તજી લાજ. આશ તવ૦ ૧  
 ધણા ઉપાય કર્યા નૃપતિએ, પણ તે નવ ક્યો પાછો;  
 જોના જન્મોજન્મનો રોમ ગયો, તેને લેવો શે પડે લાછો.\* આશ તવ૦ ૧  
 હારી થાડી પિતા ઘેર આવ્યો, નિઃશ્વાસ નાંખી બેઠો;  
 મદાલસા મન મગ્ન અતિશે, તેણે દેહમાં અતનું પેઠો. આશ તન બાધીઁ. ૧  
 વળી સગભાં ચર્ધ તે નારી, તવ રાયે વિચારી મલ,  
 ચોથો ચોક પૂરેહવા નિથે, એવી વાધી આશા અલ. આશ નવી બાધીઁ. ૧  
 જેનું મુએલું માણસ જીવ્યું, તેની આશા હોય કેવી;  
 અનુપમ અવિધારી કેહવી, નહિ ડુગર જેવી તે દેવી. આશ૦ ૧૮  
 તે આશાને વધારે એવો, સાંભળિયો વળી શબ્દ;  
 મદાલસાએ પુત્ર જ જલિયો, સુણી મન થયું લખ્ખ. આશ૦ ૨૦  
 વધામણિયો વેચાર્ધ પુરમાં, ચોથો પૂરશે ચોક;  
 આનંદોત્સવ ધરધર થાતા, નૃપમન શોકશોક. આશ૦ ૨૧  
 એ રેહ તો વધામણી વારુ, નહિ તો વધાર્ધ દુખની,  
 જંગલમાં જોગી ચર્ધ જામે, તો આશા શી સુખની. આશ૦ ૨૨  
 એમ તર્કતુરીએ ચઢી નૃપ આવ્યો, સુતને જોવા હેજે;  
 રૂપે રઠ લાગી સજન, નામ રુડું પાડે તે. ૨૩

વલણ.

હું નામ પાડું નિશ્ચે હવાં, એવે મદલસા હસતી લહી રે;  
તે કારણ કોતક નૃપને લાગ્યું, જે વિપ્રજન વરણે સહી રે.

૨૪

—:—

કંડવું ૮૦ અં.

રાગ ગોડી.

હસતી પ્રિયાને જોઈ રાગ, જોલ્યો મન ધરી મરમદા;  
નારી જ્યારે પાડું હું પુત્રનું નામ, સારેતું હાસ્ય કરે વરવામ. ૧  
તેનું કારણ કેહ કામિની, તને રુચે ન શું કામિની ?  
વિકાન્ત પાડ્યું મેં એકનું નામ, સુખાહુ બીજનું અભિરામ. ૨  
ધર્યું શત્રુમર્દન તૃતિયાભિધાન, તેને આપે ન તુ શે માન;  
અભિરામ નામ ક્ષત્રી યોગ્ય, શું તે લાગ્યાં તને અયોગ્ય ? ૩  
અહો બદ્રે જો તે નામ, લાગે અસત્ કે ઉદ્દામ;  
તો આ ચોચા તનુજ કેરું, ધરય નામ તું કંઈ અનર.\* ૪  
તારા હસવાનું કારણ જેહ, મુને લાગેછે કંઈ સંદેહ;  
મદલસા કેહ હે મહારાજ, તમ ધ્વજિત કરવું કાજ. ૫  
એહ ધર્મ મારો નિરવાણ, પાળું આસા આજ સુખણ;  
આપનો જે ચોથો સુત, થશે મતિમાન અદ્ભુત. ૬  
થશે ધર્મરા મોટો જ્ઞાની, કહું કર્મની વાત હું જાની;  
એવો ગુણીયજ્ઞ જોધને રાય 'અવર્ક' નામ ધરુ સુખદાય. ૭  
એહ નામની વ્યાપ્તિ થાશે, ગુણ અવર્ક નામે ગારો;  
એવું અર્થવિદ્યાળું નામ, જોલ્યો એકાએક વામ. ૮  
અસખદ ને કર્ણકોટાર, લાગ્યો નૃપને નામનો સોર;  
તે સુણી હસ્યો ભૂપાળ, પછે જોલ્યો તે તતકાળ. ૯  
કામિની મારા સુતનું નામ, શું પાડ્યું 'અવર્ક' એવુ આમ ?  
એનો અર્થ શો ને એ શું, તે તો કેહ ન સમજ્યો હુય. ૧૦  
મદલસા કેહ કાવ્યનિક એહ, નામ પાડ્યું આલ્યું ઉરજેહ;  
માત્ર વ્યવહારઅર્થે નામ, જગત જોળજે એને સ્વામ. ૧૧  
નામશબ્દે આવે વ્યવહાર, બીજે નામ વિષે નવ સાર;  
નથી પાડેલા નામમાં અર્થ, એમ આપ કહો સમર્થ. ૧૨  
તો તમારાં પાડેલાં અવિધાન, નથી અર્થવાળાં મહાન;

તે સર્વ સમજાવી લાખું, તમે પાડ્યાં તે ગોટાં દાખૂ	૧૩
સુધી સમજણવાળા જેહ, કેવો માને આત્માને તેહ,	૧૪
સમજાતું તેહ હું આજ, એકે ચિત્તે સુણો મહારાજ.	૧૫
સર્વ વ્યાપી આત્મા નિરવાણુ, જેના શાસ્ત્ર પૂરે પ્રમાણુ,	૧૬
‘ક્રાંતિ’ શબ્દના અર્થ કહિયે, ‘જનુ’ એક સ્થળથી બીજે લહિયે	૧૭
તેની આગળ ‘વિ’ મૂખી જ્યારે, વિશેષ એવો અર્થ થયો ત્યારે,	૧૮
જેહુ મળી ચયુ વિકાત, તેનો અર્થ કહું મહાત.	૧૯
એક દેશથી બીજે જનાર, એવો અર્થ એ નામનો સાર,	૨૦
કિંતુ દેહનો ધૃશ્વર આત્મા, સર્વત્રગામી તે પરમાત્મા	૨૧
વ્યાપી રહ્યો તે વિશ્વમાંય, તે એકથી બીજે કયા જાય ?	૨૨
એમ એક સ્થળેથી બીજે સ્થળ, ગતિ કરવાનું ન હોય બાળ	૨૩
અસંભવ હોય દરેં ધવ એમાં, વિકાત સદા માની તેમાં,	૨૪
મારુ તો માનતુ એવું છે સ્વામ, વિકાત અર્થે વિનાતુ નામ.	૨૫
પાડ્યુ બીજા પુત્રનું તમે નામ, જોઈ બાહુ તેના અભિરામ,	૨૬
તેને મુખ્યાહુ સદા આપી, તેને શક્તિ ન સ્વામી થાપી	૨૭
આત્મા અમૂર્ત દેહ વેદ, તેણે થાય રાખી સદા છેદ,	૨૮
નિરાકારને સાના હાય, નામ ધરતાં ન સૂચ્યુ નાય ?	૨૯
તમારા ત્રીજા પુત્રનું અભિદાન, પાડ્યુ શત્રુમર્દન માહ માન,	૩૦
તે પણ અર્થસમધે વિહીન, એવા રુચે નામ તો દીન	૩૧
એનો અર્થ કરી હું લાખું, જોહુ પાડેહુ નામ આખું,	૩૨
સર્વ દેહમાં આત્મા છે એક, દરેં દેહપણે વ્યતિગેક	૩૩
પછે શત્રુ ને મિત્ર કાણુ, હાવી ભૂલવણી જોઈ આણુ,	૩૪
મળી ભૂત ને ભૂતનો જથો, અક થાય કે નહિ તે કથો ?	૩૫
એકત્ર થાય ગ્રહની એવું, સંયોગ વિયોગનું પદ લેવું,	૩૬
ઉપજે ને મરે પચ્છત. નથી એ માહી અદ્વયત	૩૭

- સારે મારું અલર્ક નામ શું મોડું, બર્થ દૂષણ છો કાં મોડું . ૩૦
- જોઈ રાણીનું જ્ઞાન, રાયે તેના વદવાને આપ્યું માન;  
તારું પાડેલું પૂરું નામ, અને માનીશું મોડું વામ! ૩૧
- અલર્ક મારા કુળનો એક, જોઈએ રાખે છે કેવો ટેક;  
એમ રાજા ઉડી ગયો, રાણી માને ખુશી બહુ ચયો. ૩૨
- રાણી પુત્રને દે શિક્ષાય, કહી આત્મબોધ કથાય;  
તે એકદા સુણિયું રાય, જીને કેહ આ શું કેહવાય! ૩૩
- હું મદમતિ તું મહિલાય, આતું કૃત્ય તારાથી ના થાય;  
મારા તણ પુત્ર કાઢ્યા વનમાંય, મોકલવો આને પણ ત્યાંય? ૩૪
- કુષ્ટ પ્રબોધ દે તું ક્યાંય, નસંતાન કરવા બેઠી આપ્યા!  
જોતું મારું ધ્વજે સારું, તો છોડય જ્ઞાનપદ જે તારું. ૩૫
- ગણે વેણું માનવા યોગ્ય મારું, તો એક વિનતિ હું ઉચ્ચારું;  
આને પ્રવૃત્તિપથનો દે બોધ, આત્મજ્ઞાનનો કરી રોધ. ૩૬
- કર્મમાર્ગનો લાગ્યે પ્રબોધ, ભૂપરો આત્માનો શોધ;  
એથી કર્મસમુદ્ધેદ અટકશે, તણ જેવો નહિ દટકશે. ૩૭
- પ્રિયા પિતૃ નહિ લટકશે, ઉધે શિરે નહિ લટકશે;  
કેટલાક પિતૃઓ પિતૃસૌક, કેટલાક સુરસૌકે અસૌક. ૩૮
- કેટલાને તિર્યકભાવ રોકે, એમ વસે દુઃખી સુખી એકે,\*  
સુરસૌકે રહ્યા પિતૃ જેહ, આહુતિએ તારપે તેહ. ૩૯
- પિતૃતર્પણ પિતૃસૌકે, તૃપ્ત થાયે આવી અસૌકે;  
નરકે પડ્યા પિતૃદેવ, ત્રિપિંડપ્રદાને સુખી એવ. ૪૦
- જે પિતૃ પામ્યા મનુષ્યપણું, કે ભૂત થઈ લટકે ધણું;  
પુણ્ય કે પાપે હોય સુકત, ભૂખ્યા કે દીનતા સયુક્ત. ૪૧
- વા પડી કંઠે કાચકી તરસે, છૂદવા તાળવે તેણે સ્પરશે;  
એવાં એવાં અનેક દુઃખ, પિતૃ પામતા હોય પ્રમુખ. ૪૨
- તેવાને . કર્મમાર્ગસકત, પિંડપ્રદાને કરતા . રક્ત;  
ઉદકપ્રદાને પણ તારપે, સુત કર્મી હોય તે અરપે. ૪૩
- અહો અભિરામ ભૂકુટિવાળી, મદાલસા પાહલી રસાલી;  
વળી કર્મ આચરનારથી શુંય, થાય તે કહી દાખું હૂંય. ૪૪
- થાયે દેવની સેવા સારી, આતિથિ પૂજા અવિધારી;  
એ કેવાં મોટાં બે કાર્ય, જે ભૂલે તે હોય અનાર્થ. ૪૫
- નર ધારી ન શકે ઉત્સાહ, કરવા સ્વયં બળે નિરવાહ;

૩૨ પા. 'એમ કહી રાજા ઉડી નય, મદાલસા મન મકલાય.' ૩૫ પા. 'તો છોડય કુટિ-  
લપણું તારું.' \* રથાનકે.

સુર નર પિતૃ ને ત્રેત, ભૂત ગુણક પક્ષી સમેત.	૪૬
કૃમિપીટ સર્વે સાહય, જીવનરૂપિ ચલવે મહાકાપ;	૪૭
માટે માનિની મૃગાનવણી, થઈ ક્ષત્રી સમૃદ્ધસુખદયણી,	૪૮
કુળસુતનેશિખવશુભ કામા, શીખવ્ય નીતી મમ અભિરામા;	૪૯
ક્ષત્રાણીએ કરવા ભોગ, તે મારા સુતને શીખવ ભોગ.	૫૦
જે આ લોકે ને પરલોકે, વળી પૂજા આપે સર્વે એકે;	૫૧
તેવું સુતને શીખવ્ય નારી, માની આ વારકી વિનતિ મારી.	૫૨
ભોઈ સ્વામીની એવી ગતિ, બોલી મદાલસા મહામતિ;	૫૩
સ્વામી સુઓ જઈ નિરાતે, ભમરો નહિ બૂલી બ્રાંતે.	૫૪
જેવી ધન્ય મનમાં આવી, તેવું યાશે સુતનું ભાવિ;	૫૫
સુણી એવું વેણુ ભૂપાળ, આનંદી વન્યો તતકાળ.	૫૬
સ્વામી ગયા પૂઠે તેણે, સુત સમગ્રવા માંડ્યો વેણે;	૫૭
પછે ઉલ્લાપન(?) વિષે મહિલા, બ્રહ્મજપ કરવા લાગી ઢીલા.	૫૮
નારી કેહ પુત્રનું લઈ નામ, તારી પૂર્ણ થાઓ જપકામ;	૫૯
કરવા સુહૃદપર ઉપકાર, વૃદ્ધ પામે રાજકુમાર.	૬૦
અરિગણનો કરવા નાશ, બાલુડ થાઓ પ્રકાશ;	૬૧
મારો સ્વામી ને તારો પિતા, કસ્ય રંજન હે શોભિતા.	૬૨
ક્ષાત્ર કર્મ કરી થા ધર્મી, રખે કોઈ કેહ અકર્મી;	૬૩
ધન્ય સુત તને છે ધન્ય, ગુણ કર્મકરો થા જન્ય.	૬૪
રાત્ર આત્રનો કરી ક્ષમ, ધનસંગ્રહનો શીખ્ય નય;	૬૫
થા તું પૃથ્વી પાત્રનહાર, તેણે સુખ ભોગ મળે નિરંધાર.	૬૬
મહીપ થઈ પૃથ્વી જે ખાળે, સુત સુરપત્નું તે બાળે;	૬૭
પર્વે પર્વે બૂદેવો તરખી, ધૃષ્ટ બંધને અવનવું અરખી.	૬૮
થાજે સૂખી પર કલ્યાણે, દીનનું હિત નિતે મનમાં આણે;	૬૯
પરચી પાળી સમી જાણી, કરજે નિશ્ચિત મનસા વાણી.	૭૦
અનેક યજ્ઞે પશુ સંતુષ્ટ, કરજે દેવસમૂહને પુષ્ટ;	૭૧
પંડિત દ્વિજને દેજે ધન, રાજ આશ્રે રહ્યા પાવન.	૭૨
સ્વચ્છીશું કરી કામકેલી, લેજે મન તેનું મેળવી;	૭૩
કરીશ યત્રસમૂહપર જય, યાશે સર્વત્ર તારો ઉદય.	૭૪
બાલ્યવયમાં રીક્ષ્ય જન્મ, મારી કૃપાએ પામીશ સંધુ;	૭૫
કુમારવસ્થામાં યાશે ન કામી, ગુરુઆચાર્ય એહજે ચિરનામી.	૭૬
લણી ગુરુને કરજે રાજ, ગાયે ગુણ તારા પ્રભ ગાજ;	૭૭
યુવાવસ્થા પામી તું પૂરી, માણજે મોજ મહિલા મધુરી.	૭૮
સકુળમાં જન્મેલી શુદ્ધ, ન યાશે તેવી નારી પર કુદ;	૭૯

તેના મનને આનંદ દેજે, વૃદ્ધ પણે વૈરાગ્ય ગ્રહેજે.  
 વરાળ વનમાં મુનિ રીઝાજે, કશું એવું મને ઝડપવજે;  
 રાજ્યકાજ કરતાં સગા સહુને, આપજે આનંદ જન બહુને.  
 બાળ લાડકા સન્ત રક્ષણ, નવ ચૂકીશ આધીક્ષણ;  
 પૂજાજે યજ્ઞે સુર સર્વ, રણે અરિનો ટાળજે ગર્વ.  
 દુષ્ટ પુરુષને તુ દમજે, દિજ સુરભિ રક્ષણે લમજે;  
 તેનું રક્ષણ કરતાં આવે મોત, ક્યાં ન બાળ સાથે કપોત?

વલણ.

બાળ ન સાથ કપોત ક્યાં, ઈમ જમડા લે છવ રે;  
 જન પ્રેમાનંદ વર્ણવે, ચર્ષ મૃદસ્થ ભગવા શિવ રે.



કંકણું ૮૧ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

જડ કેહ સુણો જનક ભૂદેવ છ, ધર્મને કેહ નારદ એવ છ,  
 એમનિત્ય પ્રતિ કરે નારી છ, હુલાવવા મિલે કર્મોધિકારી છ.

ઠાળ.

અવિધારી એવું નારી, શીખવે સુતને વિદાય;  
 તે ઉપદેશ દે નિત્યે એવો, 'અસર્ક' વધતો જાત.  
 બળ બુદ્ધિ વધ વાધ તેનાં, મોટો દિન દિન થાય;  
 શુદ્ધિમત થયો તે બાળક, રીઝ્યો જોઈ રાય.  
 ઈમ દિન જતાં નૃપકુવર પામ્યો, કુમારપણું જાણ્યું;  
 ઉપવીતાદિ સંસ્કાર ક્યાં પાછે, થયો 'અસર્ક' સુમણ્ય.  
 તથા ભાઈ કરી વારતા જાણી, જાણ્યું માએ પમાડ્યો મોક્ષ;  
 તવ હેત ધરીને પૂછવા લાગ્યો, શુ જનની અધાક્ષ.  
 પાગે લાગીને બોલ્યો આવું, માતા કરું નમસ્કાર;  
 કૃપા કરી કેહ માતા મારી, ધંધપરલોકનો સાર.  
 ક્યાં વિધે અહીં ને તહીં પામું, સુખ સાતિ આરોગ;  
 આ લોકે કર્તવ્ય કેહ મારું, નયમ દેશે ભવનો રોગ.  
 ઝડપવજ સંતાર્ધ સાંભળે, અબળા આરા માને મારી;  
 આતક જેવી જળની તૃષ્ણા, તેવિ વાણી નારીની ધારી.  
 હે પ્રભુ સન્મતિ નારીને દે, ન સુતને કરે જોગી;  
 હવાં ન આશા સુત જન્મ્યાની, થાશે પિતૃ મમ વિયોગી.

પિનૃચો પણ પિંડને કાજે, ટમમગ જોતા ગભા;	૧૦
વરાંગી વેણ રચતું લાખો, વદો વદો હે શુભા.	૧૧
પુનઃપ્રણયી માતને ખોલ્યો, આઈ કરો ઉપદાર;	૧૨
મદાલસા ફેહ સાંભળ શાણા, મુખ ચાંતિ કરું આ વાર.	૧૩
જે નૃપકુંવરનો રાજ્ય ગાદી, પર થયો હોય અલિયેક;	૧૪
તેણે ધર્મને બાધ ન આવે, તેવો ધરવે વિવેક.	૧૫
પ્રથમ પ્રજાની પ્રીતિ પામી, પછે બસન સમક તજવું;	૧૬
રાજ્યમંત્ર શુભ રાખવા શીખી, લજતા નરને લજવું.	૧૭
શત્રુચક્રી રક્ષણ કરતું સુત, મત્ર ન જાણવા દેવો;	૧૮
મંત્ર પ્રસયો તે નહિ રાજ, જાણો બીજા જન જેવો.	૧૯
(જેમ) દોષવાળે વાકે રથ બેઠે, પામી ભમ પણ દોષ,	૨૦
નાથ થાયે તે નરનો નિષ્ઠે, પામે અરિ મંતોષ.	૨૧
તેમ રાજ્ય મત્રબેદ બાહર પડતાં, ભાંજે રાજાનાં અટાંગ;	૨૨
સ્વામી અમાલ્ય મુહત કારો, રાષ્ટ્રે ન દર્શો સાંગ.	૨૩
દુર્ગે સૈન્યે પ્રજાએ પુરવતે, નિષ્ઠે થાયે નાશ;	૨૪
બેદ કયે શત્રુ થયો દોષિત, કે નહિ દુષણ આશ.	૨૫
તે અમાલ્યનો ચારને મોકલી, કરવો શુભ તપાસ;	૨૬
તેમ શત્રુના ચાર ફરે ક્યાં, જોવો તેનો નાશ.	૨૭
કયો વિધિ તે જાણવા આવ્યો, શોધી કાઢવું બૌ યત્ને;	૨૮
નૃપે ન મિત્ર મારો જણવો, પ્રમાણિક ન પૂર્ણ પ્રયત્ને.	૨૯
કુટુંબી બધુજન ઉપર, કદી ન કરવો વિશ્વાસ;	૩૦
કિંતુ કાર્યે પ્રસંગે શત્રુનો પણ, વિશ્વાસ ધરવી આશ.	૩૧
તે પણ ક્યારે કાર્યની સિદ્ધિ, થવાનો નિમ્મ્યે હોય;	૩૨
સારે એ સહુ કરવાને કરું, શાણા સમજ સોય.	૩૩
નીતિશ નૃપે જાણવા ત્રણે, ક્ષય, સ્થાન, વૃદ્ધિ ત્રિવર્ગ;	૩૪
તેહ ક્રિયા તે ગણી બતાવું, સમજ શાણા સર્ગ.	૩૫
આટલી લક્ષ્મી મૂળ હતી તે, વાધી આટલી આજ;	૩૬
ક્ષય ચર્ષ ગર્ષ આટી (?) ચાથી, વિચારવું કુળરાજ.	૩૭
આટલી પ્રજા મારી પોતાની, ધટી આટી તેમાંથી કીમ;	૩૮
આટી વાધી હવા વધે શે, જાણવો નિત્યે નિમ.	૩૯
પાડગુણ વળા રાજાએ શીખી, જાણવું તેનું સ્વરૂપ;	૪૦
કામાસકત ન થાવું કદાપિ, વિપત્તી ન થાવું ભૂપ.	૪૧
અવનિષ્પતિએ અરિની સાથે, કરવો પછે વિરોધ;	૪૨
સ્વમાનસ છતાયુ જાણી, વળ દુષ્ટ છંદ્રી કર રોધ.	૪૩

પંછીથી મંત્રી સ્વાધીન કરવા, સેવક કરવા તેવા;	
પ્રીતે પાળી પ્રજા વશ કરવી, ન રક્ષી શત્રુ સેવા.	૨૭
ને એટલું કયાં વિણ રાજા, અરિયું લડવા જાય;	
નીતિશાસ્ત્રમાં એમ કહે છે, તે નૃપ ખતા ખાય.	૨૮
માનસ ઉપર જય મેળવતા, પેલોવેલો સુત જેહ;	
અરિગણથી સદાય તે રેહ, થઈ સુત નિઃસંદેહ.	૨૯
આત્માના શત્રુ કામાદિક જે, તે જીવતા દદ મન;	
જેણે તે જીતી વશ કીધા, પામ્યો તે જય ધન.	૩૦
જે નૃપે એ અરિનો જીત્યો, ચાવાનો નિઃચો નાશ;	
તે પડ અરિ હું ગણી બતાવું, જે વસે સર્વાવાસ.	૩૧
કામ ક્રોધ લોભ મદ માનો, માન મોહ પડ એહ;	
અંતરઅરિ એ તીનાશકારી, જાણો નિઃસંદેહ.	૩૨
આસકત માદ્રીમાં પાંડુનૃપ, ચાતા જાગ્યો કામ;	
અતનુંઅરિએ જીવ લીધા મદ, રમી મયા કદ રામ !	૩૩
અનુ-હાદે ક્રોધ કરી આતિ, હણિયો વાહલો સૂત;	
છે એ અરિ કાંઈ જેવો તેવો, ફર અને અદશૂત.	૩૪
લોભે લક્ષણ સર્વે -ખોયાં, એલ ભૂપાળે મહાન;	
અંતે જાતે મરતું પડિયું, સહિએ સુપયું કાન.	૩૫
મદે મદમત થયો વેન જોઈ, વિત્રે માર્યો જૂપ;	
જેમ -હસ્તિઓએ સિંહને માખોં, રાંક કરીને રૂપ.	૩૬
માનથી અનાયુષાસનુ બલી, મહાદુઃખ પામી મરિયો;	
વશી રહી ધમ અરિ પ્રત્યેકે, જાની છપતી છરિયો.	૩૭
પુરંજયે હથેલો પડી, ખોયો પ્રીટો પ્રાણ;	
એમ એકેકે છ જાણુ માર્યો, હોય ધણા હાં શી હાણુ ?	૩૮
ખસ્યો ન વેગજો એ વેરથી, નરકે ગયો નિરવાણ;	
પ્રહ -પરલોકમાં દુઃખી થઈને, જાણુ થયો અન્નજી.	૩૯
માહમેટે મરુતે જીત્યા, પટ-અરિ આત્મવિરોધી;	
જગત સકળ વશ વરતું તેને, પટરિપુ માર્યો રોધી.	૪૦
એવી વાતો વિચારી વીર, જીતવા છ રીપુ જાણ;	
એમ કયે વર નરવર ચાશો, ચાશો પૂર્ણ પ્રમાણ.	૪૧
રાજાએ કયા પ્રાણી સમ, આગરણુ રાજાવાં સાર;	
તે વુજને હું કહી સંભળાવું, કર્યની વીર વિચાર.	૪૨
કાકે કાકિલા મૃગ લૂંગ ને, સર્પ મયૂર કુકૂટ;	
હસ અજનાં લક્ષણુ શીખવાં, વળી લગવાં કર્ણપૂટ.	૪૩



એ પશુ પખીથી શુણુ દેવા, લેવા તે કહું સુત,	
વિશ્વાસવિહીન કાકની પેરે, થાવુ પૂરા સપૂત!	૪૪
સાવચેત ગેહવુ સર્વ કાળે, જેવો કાક તું ભાળે,	
સમય પરત્વે મધુર વદિતા, કોદિયા સભાળે	૪૫
તેવા મીઠા બોવા થાવુ, (વળી) સાધજે પરથી અર્થ,	
કોકિલા માળે કાગડી પાળે, સમજ્ય એવો સમર્થ.	૪૬
વિવિધ વિપયોદ્ધરા સ્વાદી, ભૂગના જેવા થાવુ,	
લાગ કરવો કાર્ય સરેથી, ન્યા તે દોષ ત્યા જાવુ	૪૭
પણ ન સત્ય તેમા થાવુ, વળી સારથાહી થાવુ દેવા;	
મધુકર ન્યમ મકરદ્વાહી, વીરા થાજે તેવા.	૪૮
મૃગગણુ જેમ સમૂહે ગેહતો, સત્ય સમુદાયે વસવુ.	
સ્વતન્ત્રપણે ન એકલા ફરવુ, બને હસવાકેરું ખસવુ.	૪૯
દોષકારજ વિણુ સર્પ ન કરડે, રાખે પણ દુઃખાડે,	
તે શુણુ તેના માહીથી લેવો, આચરવો જોઈ આડે	૫૦
ઉદિર બોદી મગે અવનિને, ભોરગ થાયે બોગી,	
ધંમ વર્તવુ રાયે નિશ્ચે, જો રેહવુ આરોગી	૫૧
પરપ્રાત પચાવી પડિયો, ધણી થઈને રીઝ્યો,	
જો સત્તા હોય તો તે લેવો, છો અરિજયે સીઝ્યો	૫૨
હવા કળાધર કળાકેરો, કરે સંકાય વિકાસ,	
રણુમા રાગજ્યે સૈન્યકેરો, કરવો એમ પ્રકાસ	૫૩
માહમનોહર પીંજને, સત્તાડી રાખે મોર,	
માદાને સ્વાયે દેખાડે, મુખ્ય કર્યા વિણુ મોર.	૫૪
સૈન્યતું સારાપણુ તેવું, રાયે રક્ષવું સદા મુળણુ.	
સમય પડયે શત્રુજીને, તે જણાવવું નિરવાણુ	૫૫
નિરાળા નીર દુઝ્ધને કરતો, રાજહસ જ પેર,	
શુણુ દોષના ગ્રાહી તેવા, થઈ નૃપે લેવું વેર	૫૬
કુડકૂટની પેર જાગત થાવુ, વળી જગાડવા અન્ય;	
દૈન્ય દાખવે દાનવ જો અરિ, દેવાય તે નીધન	૫૭
અજની પેરે હિમ્મત ધરવી, લડના આવે કોઈ,	
શુ જને શીંગડા માંડ્યામાં, પછે વર્તવું જોઈ	૫૮
એહ પ્રકારે પશુ પખીથી, ગ્રેહવા શુણુ રાજન,	
ઉલકની રીતે શત્રુસમૂહમાં, વર્તવું હે મહાન	૫૯
ઉધતા કાક હજી ધૂડપક્ષી, ત્યમ અસાવધ અરિ જોઈ,	
સમય મળિયો તે સાધી લેવો, ન પૂજવા જાવુ દોષ	૬૦

દવાં પિપીલિકાકેરા શુભ બહુ, ઝેરૂવા જેવા રાજ;	
તારાપર ઉપકાર કરી તે, સમ્બાળવું, સહુ આજ.	૬૧
નૃપે આવતો સમય વિચારી, અન્નાદિ સંધરવાં;	
ઝાઝી કીડીઓ સર્પને તારો, એમ અરિવારિ દરવાં.	૬૨
બળવાન અરિ લખી એકઠાં થાવું, સો પચાસ જૂપાળ;	
મેળવવો જ્ય જન ધણુ એમ, જોવો ન કાળ કુકાળ.	૬૩
લસ્કર આજ અહીં જો પડ્યું, કાલે લકા ભય;	
સાત ધરથી જેમ કીડી કણુ, શોધી શોધી ખાય.	૬૪
તેમાં પશુ નિયમને પાળી, બચવું ને બચાવું;	
સેન થોડાનું ધણું દેખાયે, બચવું એવું રચાવું.	૬૫
સમયે આવે આજસ મુકી, કરે કીડીઓ જેમ;	
પિપીલિકાથી એ શુભ દેવા, જે નૃપ વાંચે શ્રેમ.	૬૬
મલાકર જેવા પ્રતાપી, અસદ્ય થાવું અવનીશ;	
શીતળ દષ્ટિ ચન્દ્ર સમાને, રાખવી અહરનીશ.	૬૭
નીતિ અર્થે લઘુઅગ્નિચેષ્ટા, કરવી નૃપે સદાય;	
શીમળાના બીજ જેવી, નીતિ ધરવી મારંસાય.	૬૮
જેમ લઘુ અગ્નિ ધાસમાં પડી, ચાયે દીરધ કાય;	
ધાસ સમૂહનો નાશ કરે ત્યમ, વર્તાએ વિધ રાય.	૬૯
નમ્રતાદિક સદૃશ શુભો ધરી, યર્ષ હલકા કરે પ્રવેશ;	
ત્યાર પૂઠે અરિ સમર્થને હરિ, છતવો તેનો દેશ.	૧૦૦
શીમળાનું બીજ જ્યાં જ્યાં પડતું, ત્યાં ત્યાં છગી નીકળે;	

દીપાડી નિર્ભજ જન જાણે, પણ મૂકે જ્યાં ઈડાં;	૭૮
તે રથજે બીજા પ્રાણીએ, જવા મુકરાં મીડાં !	૭૯
છળ કરે કંઈ બેદ કરે દહેં, ઈડા પાસે આવે;	૮૦
નિર્ભજ થઈ બળિયાને કમતી, દિપાડી નીનિ જણાવે.	૮૧
સમ રાજા નિર્ભજ કદાપિ, હોયે તેના જેવો;	૮૨
દીપાડીનો દાખલો લેઈ, યાયે પોતે તેવો.	૮૩
અરિ બળિયાને યુક્તિ પ્રયુક્તિ, કરી દરે અતિ ચાંત;	૮૪
દક્ષતા તેની દેવી ગણાયે, મનાય મોટા મહાંત.	૮૫
નિર્ભજ નારી કર ભક્ષધારી, જોભી હોયે જ્યાંય;	૮૬
મહાબળિયાથી જન્માય ન પાસે, એમ કહ્યું નીતિમાંય.	૮૭
સાદસ યુય નાર્ગનો છે એ, તે ન અજગા જળા;	૮૮
સત્ત્વપાણિ લખીને નાસે, યસા કે હોય સજળા.	૮૯
અથવા નિર્ભજ નારી ઉપર, યર ન કરે ધાત;	૯૦
એ રીતે નૃપ મતિશત્રથી, કરે વવાશત્રથી વાત.	૯૧
કે અર્થશત્રથી અન્ય વસ્તુથી, કે પડે જેનો ભાર;	૯૨
મોખરે તેને જોભા કરીન, રાચે કરે કારભાર.	૯૩
ગર્ભવતીના સ્તનની દાઝાં, લેવી શિક્ષા કેવી;	૯૪
અલક ટુગને જણાવી દેઈ, છે બહુ ગાણવા જેવી.	૯૫
ઉદર માંહે ગર્ભજ વાધે, ગર્ભવતી સ્તન દુગ્ધ;	૯૬
બાળક બાહર આવે કે પોયે, મહિવા હોયે યુગ્ધ.	૯૭
એ પ્રકારે રાયે જ્યાં જાનું, વિજય કેરે માટ;	૯૮
વિજય સાથે પોપણ સાહિત્ય, સંગ્રહી લેવાં વાટ.	૯૯
એમ ક્યાંથી જયશાહીને, સ્વસ્થાન આવ્યે મુખ;	૧૦૦
નિર્વાહ માટે તે નવ દેએ, કોઈ કાળે દુઃખ.	૧૦૧
આહીર નારી ગાયને રાખી, દુગ્ધ દધિ ધૂત કરતી;	૧૦૨
દ્રૌપદ ઉપાવી તેમાંથી વળી, બેનાં ઉદર ભરતી.	૧૦૩
પોતાકેરુ ને પશુકેરુ, જો સમજો તો એતો;	૧૦૪
રાજાએ એ પેર આચરવું, શાણો શિક્ષા એહતો.	૧૦૫
પ્રજા પાસેથી કર ધમ લેવો, જિમ જીવીકા રેહ;	૧૦૬
કરદ્રવ્યે પ્રજાનું પોતાનું, પાલન લાલન લેહ.	૧૦૭
માતાસ્તનનું બાળક પીતો, દુગ્ધ ધણી ધણી પ્રીતે;	૧૦૮
નિર્ભજ માતો યાતી ન દીડી, સ્ત્રી બાળક રીતે.	૧૦૯
બાળક કૃષ્ણ રમુ પપ પીના, લે પૂતનાના પ્રાણ;	૧૧૦
શરી ભટોળિવાં* ધાવતાં ભક્ષે, મા કરે એવું ગણ.	૧૧૧

એ દષ્ટાંતનું મનન કરીને, પાળે પ્રભા જૂષાળ;	
કર ન લે એવી પેર કદાપિ, જનક ન નૃપ કરાળ.	૯૫
વળી પૃથ્વી જે પાળવી ધારે, રાજા સારે સૌજ,	
તો પચદેવનાં રૂપ ધરી રેહ, પાર પડે તે તોજ.	૯૬
પુરદર પ્રભાકર ને યમ, વિધુ* વાયુ રૂપે;	
રાજાએ એણી રીતે રેહવું, અનુપે* સ્વરૂપે.	૯૭
મેધરાજ નયમ ચાર માસમા, વર્ષે મૂસળધાર,	
જગતિના જન તૃપ્ત કરે છે, દેખ સહુ સસાર.	૯૮
તે પેરે પુરપતિએ કરવું, પ્રસંગ પ્રસંગ દેખી;	
દ્રવ્યદાન દર્ષ પ્રભા પોષવી, કંઠપાણુ ચાતું પેખી	૯૯
સૂર્ય પોતાનાં તપ્ત કિરણે, અષ્ટ માસ લગી પ્રમાણ,	
પૃથ્વીપરનું જળ લઈ નય ઉઠે, થાય ન કોઈ જાણ.	૧૦૦
તે પ્રમાણે રાજાએ લેવા, કર ન નિંદે મુખે;	
રજન થઈ રૈયત સહુ આપે, રેહ પાછી તે સુખે.	૧૦૧
ત્યમ ન ગણે બહાસો પોતાનો, કે અજાણ્યામણે કોઈ,	
સમવિષમનો ભાવ ન રાખે, કરે પારિપત્ય ન્યાઈ.	૧૦૨
મારો તારો રાષ્ટ્ર ન ગણવો, પ્રિય કે અપ્રિય જાણ,	
મોટે નાને પક્ષ ન કરવો, જન નિંદે ભારે હાણ	૧૦૩
જેમ પૂર્ણિમાના પૂર્ણ અન્દ્યી, લોક આલ્હાદિત થાય,	
રાય નિરખી હરખે જનજન, દેવાશી* તે રાય.	૧૦૪
ચરાચરમા સમીર વિચરે, ગુપ્તપણે અવિધાર;	
કોઈ ન દેખે ને સુખ પેખે, એ રાજનીતિનો સાર.	૧૦૫
ચરાદિક સાધને કે પોતે, નગર ચર્ચા કરતો,	
રાય આગ્રો એમ કોઈ ન જાણે, વેશ કેશ પાલટો.	૧૦૬
નગર નિવાસી પુરપરધાને, કે બધુંને વેશે,	
છાનાં ફરી સ્વકાર્ય કહેલા, સુણવા દેશ વિદેશે.	૧૦૭
પોતા વિષે મત કવો છે, બધું પ્રધાન ને લોક,	
સારું નરેત્ર મુધારી લે તે, બધું ભૂકું કેહ કોઈ	૧૦૮
મદાલસા કેહ સુત તુ સાંભળ, વળી બીજી વાત,	
લોભ કામ કે દ્રવ્યવડે કદી, થાય ન નૃપ પ્રખ્યાત	૧૦૯
એ ત્રણેની લાલચ આપી, પ્રજાને જે સતાપે;	
જારી વિજારી રમતો રાજા, યમ નિશ્ચે નરકે નાખે.	૧૧૦
અસત અધર્મથી વેગળો રેહ, તે જાને સુર લોક;	

ત્યાં પણ સુખ ધણું તે પામે, સદા રહે અરોહ.	૧૧૧
આડે માર્ગ ચઢેલાને, સ્વધર્મ જુલ્યા શર;	
તેને સ્વધર્મ જે ચઢાવે, તે પૃથ્વીપતિ શર.	૧૧૨
સુરશતસવત્સરં સુધી, તે વધી રેહતો નાક,*	
નાના વિધનાં વત્સાભૂપણ, આપે પતિ પિનાક†	૧૧૩
જે રાગને રાગ્યે વર્ણાશ્રમ શિથિલ નવ થાય;	
તે રાગ આ લોકે કે, પરલોકે બહુ પૂજાય.	૧૧૪
દુષ્ટમતિવાળાએ ભમાવ્યા, સ્વધર્મથી બહુ લોક;	
તેને પોતાનો ધર્મ મનાવે, કરી દુરામદ ફોક.	૧૧૫
રાગનું છત્કૃષ્ટ ફલ એ, વળી પ્રસિદ્ધ કરતા તેહ;	
સર્વ જીવોનું પાલન પોપણ, કરે રાગ નિ.સંદેહ.	૧૧૬
યથાર્થપણે મળપાલન પ્રીતિ, કર્યાં સમ સહુ યાગ;	
મને કરી મળ રક્ષે તે, પામે મળ પુણ્યભાગ	૧૧૭
જે જે આચરણ કહી દેખાડ્યાં, તે પાળે પુરપત્ય;	
ચારે વર્ણનું રક્ષણ કરતાં, માને મોડું સત્ય.	૧૧૮
એ રાગ સુખ શાંતિ પામે, આ લોકે નિરવાણ;	
મુખ્યા પછે પુરદર સરખો, થાયે તે શુભવાન.	૧૧૯
વૃત્તચરિના લોકને પામે, વામે દુખના દિન;	
દેવ માત્ર વશ વર્તે તેને, થઈ રહે આધીન.	૧૨૦
રાગ્યનીતિનો લેશ એ, પૂગે પુરાણી જાણે;	
ભીખવા માહે તેને યોજી, સાધુજન વખાણે.	૧૨૧
ધર્મિશ્રીમાર્કણ્ડયપુરાણે, પુત્રાનુશાસન નામ;	
સંપત્તિવિશેષાધ્યાય પૂરણ કીધો, પૂરાણિકરે કામ.	૧૨૨

વલણ.

પુરાણિકરે કામ આ, અધ્યાય તો પૂરો હવો રે;	
જન આતુર્વિંશી કાંઈ ન જાણે, હવા ખાગ કહું નવો રે.	૧૨૩

કંઠવું ૮૨ મું.

રાગ મલહાર.

જડ કેહ જનક સાંભળો, પૂછે માતાને બાળ રે;	
નમન કરી કેહ માતાને, કોહ થઈ દયાળ રે.	૧
ચાર વર્ણના ધર્મ જે, ધર્મ આશ્રમના જોહ રે.	

તે સર્વ સુણવો માતા, નથી જાણતો એહ રે.	૨
હે ભાગ્યવતી અંબા માહરી, કહ્યા રાગના ધર્મ રે;	
વળી વર્ણાશ્રમ કોહ તે વિધ, મહાપાવન ધર્મ રે.	૩
એ સુણવા ઈચ્છા હરે, ઉલ્લાહ ઉપજી આજ રે;	
છાનો એઠા સાંભળે, ઋતુધ્વજ મહારાજ રે.	૪
કરે વખાણ પત્ની તનાં, શી છે રાજની જાણ રે;	
છે ધન્ય ગંધર્વકન્યકા, કરે શાં શાં વિખાણ રે.	૫
અલક કંઠ કોહ જગદંબા, રોણે લગાડે વાર રે;	
તવ મદાલસા ઉચ્ચરે, સાંભળ્ય સુત નિરધાર રે.	૬
છે ત્રણ પ્રકારે દીજકરો, ધર્મ તે કહું આજ રે;	
દાનાધ્યયન કે મખ કરે, નહિ ખીજનું કાજ રે.	૭
આપકાળ વિના નથી, અન્ય ધર્મનો નવ સ્વિકાર રે;	
હવિષા તેવી બ્રાહ્મણતણી, રાખી કરી નિરધાર રે.	૮
શુચિ શુદ્ધ યજમાનને, કરાવાય મખ જાણ રે;	
ભણવાયે તેવા શિષ્યને, પવિત્ર ગ્રંથ પ્રમાણ રે.	૯
દાતાર શુદ્ધ જોઈ કરી, પ્રતિગ્રહ કરાય રે;	
છે બ્રાહ્મણની એ હવિષા, ખીજ નવ દેહવાય રે.	૧૦
દાનાધ્યયન ને મખ સહી, કગવાં ક્ષત્રીએ / કર્મ રે;	
ક્ષત્રિયતણે ધર્મ એ, ખીજે મોક્ષ નહિ એ વણ રે.	૧૧
અજ અંગે બાંધી કરી, રક્ષે ગૌ બ્રહ્મ નિજ દેહ રે;	
રામા સુરભિ પૃથ્વીતણું, કરવું રક્ષણ નેહ રે.	૧૨
વૈશ્યને દાનાધ્યયન કહું, યજ્ઞ યજ્ઞ પ્રમાણ રે;	
બ્યાપાર પશુપાલન સહી, કગવી કૃષિ જાણ રે.	૧૩
એહ હવિષા છે તેહની, કહી શાજની માંય રે;	
હવાં શૂદ્રોના કહું તને, જોજે ધર્મ તું આંય રે.	૧૪
તેના પણ ત્રણ પ્રકાર છે, તે માંહે પેહલું દાન રે;	
ખીજું વેદોક્ત મંત્ર વિના, યજ્ઞ યજ્ઞ તું માન રે.	૧૫
વા નામ મંત્રવડે કરી, યજ્ઞવો યજ્ઞદેવ રે;	
અહોનિશ શૂદ્રે સહી, કરવી દીજની સેવ રે.	૧૬
એ ત્રણ પ્રકારે છે શૂદ્રનો, ધર્મ તું અવિધાર રે;	
ધાન્ય વૈચી ધન મેળવે, ઉલોગ શૂદ્રનો સાર રે.	૧૭
અવનવું દરોં કાર્યમાં, એવું કરે સર્વ - તેહ રે;	
વળી દીજસેવને અર્પવો, પોતાકરો ને દેહ રે.	૧૮
શૂદ્રે હવિષા એ વિધિ, પાળવી નિરધાર રે;	

અરણ્ય વસતું તે આશ્રમે, દેહને નવ રંગ દેવો રે.	૫૩
ધંત્રિયાકર્ણણ કરતું અતિ, સુતું પૃથ્વી મોઝાર રે;	૫૪
અભ્યર્ચ્ય તો પાળતુ, રેહવું મતપુજા સાર રે.	૫૫
પિતર સુર અતિથિની, ક્રિયા કરવી સમન્ત રે;	
સાય પ્રાતર હોમ કરી, જોતુ જડસમ જડત રે.	૫૬
ત્રિકાળ સ્નાન સધ્યા કરી, જટા ધરવી જનેશ રે;	
વપુએ વલ્કલ પેરવા, રેવું યોગીને વેશ રે.	૫૭
આસકત યોગાભ્યાસમા, ખાવાં વનશ્રણ સમીપ રે;	
નીકર પુષ્પ ને પત્રથી, ધારવું વપુ મહીપ રે.	૫૮
ઉપકારક આત્માતણો, પાપશુદ્ધઅર્થે એહ રે;	
વાનપ્રસ્થ ધર્મ મેં કહ્યો, સુદયો તેં સુત જેહ રે.	૫૯
એ પછી સન્ધરતનો, જોયો આશ્રમ જાણુ રે,	
એક ચિત્તે મુણ્ય સર્વ તું, ધર્મ તેનો દાણુ રે.	૬૦
વત્સ એ આશ્રમતણા, જેહ જાણુનહારા રે;	
તે મહાક્રમાએ સ્વધર્મ, એ માન્યો અવધારા રે.	૬૧
છે એવો ધર્મ એનો સહી, સગ સર્વનો ત્યાજ રે,	
બ્રહ્મચર્યને પાળતુ, ન કોપવૃત્તિનું કાજ રે.	૬૨
વિજયી થાવું ધંત્રીપટે, વસતું નવ એક જગ રે,	
કાર્યારણ તો ક્રેવનો, કરવો નહિ મહાભાગ રે.	૬૩
એક વાર દિવસ વિધે, બિહ્વા માગીને જમવું રે;	
આત્માવમોષની ધપણા, રાખી સહિને નમવું રે.	૬૪
કરવું અવલોકન આત્માનું, સદા આત્માનું ધ્યાન રે;	
ચતુર્થાશ્રમ ધર્મ મેં, કહ્યો મોટમ માન રે.	૬૫
મુણ્ય પુત્ર વણાશ્રમ વિધે, પુણ્યપ્રદ સામાન્ય ધર્મ રે;	
તેહ નિરૂપણ હું કરું, સમજ પુરો ભર્મ રે.	૬૬
અહિંસા સત્ય પવિત્રતા, નવ ધરવી અસ્થા રે;	
ક્ષમા અનિહુરતા અદીનતા, અહ સંતોષ કહ્યા રે.	૬૭
એ અષ્ટમાહન ધર્મ સદા, સર્વમાન્ય થાજ બાણે રે;	
સક્ષેપે કહ્યા એ ધર્મ મેં, સત સર્વોત્તમ ગણે રે.	૬૮
એ વણાશ્રમયજ્ઞી જેહનો, જે જે હોય વર્ણ જાણુ રે,	
અને આશ્રમ હોય તે વિધે, આચારવું નિસ્વાણુ રે.	૬૯
જે નરનારી વણાશ્રમ તજી, ઉત્સવે સ્વધર્મ રે;	
તેને દડ કરવો જૂમિર્પતિ, કરે જે ઉનદાં કર્મ રે.	૭૦

પુરુષ વર્ણાશ્રમ ધર્મને, તથા ઐમત્યાંદ યાય રે,	
તે પાપ નૃપ નવ જુએ, તો પાપભાગી કેહવાય રે	૭૦
એવાને શિક્ષા નન કરે, કે કરે ઉપેક્ષાય રે,	
તેના ઈષ્ટાપૂર્ત્તાદિક પુણ્ય સહુ, મિનારી જ મનાય રે	૭૧
એ વિદ્યે શરે સર્વને, પળાવવો સ્વધર્મ રે,	
સ્વવર્ણાશ્રમ જોણે તજ્યો, શિક્ષાદેવી પર્મ રે.	૭૨
સ્વધર્મ યત્ને પળાવવો, અપત્ને પરનો તમવી રે,	
સ્વધર્મ ક્રમે સ્થાપન કરી, દેવા સદગુણ સમવી રે	૭૩
જો હોય પુરાણી ધર્મે પૂરો, તો કરવું તેને જાણુ રે,	
મનુ શિક્ષા બણે વિપ્રને, તેવી થાશે પ્રમાણુ રે.	૭૪
ઐમસૌમ્યપણે સમગવતા, ન માને ગર્વ આણી રે,	
તો દેશવટો દઈ તેહને, નાખવા તાણી તાણી રે	૭૫
આ વિશ્વને વગોવતા, અર્ધ દગ્ધ પુરાણી રે,	
એક બે નહિ સર્વે લલા, પ્રેમાનંદે પ્રમાણી રે.	૭૬

વલણુ.

પ્રેમાનંદે પ્રમાણિયા, માકડેય પુરાણની માય રે,	
કર્તુ પુત્રશાસન મદાલસા, અષ્ટાવિંશતે અધ્યાય રે	૭૭



કડવું ૮૩ મું.

રાગ સારંગ.

અર્ધક કહે સુણો માત, નિગમ આગમમા પ્રખ્યાત	
કોહ ગૃહસ્થાનુસરના જોગવાત, કર પવિત્ર મારી જાત.	૧
ગૃહસ્થધર્મકર્મની ક્રિયા, ત્યાગ કરવા કીયા કીયા,	
તે તજવાથી થાય શુ પાપ, કોહ આચરવે પુણ્ય પ્રતાપ	૨
ગૃહસ્થે ધરમા રહી શુ તજવું, કોહ મા તેણે શુ બજવું,	
એ સર્વ પુણ્ય હું પ્રીતે, કોહ યથાવિધિ રહી રીતે	૩
કેહ મદાલહા વસ મારા, આચાર રૂચે મને તારા,	
યથાસંગિ કહું તે માટે, રજો મનગા તું હિચ્છાટે.	૪
જેહ ગૃહસ્થધર્મને ધારે, આખા વિશ્વને પાળે જ્યારે,	
તે ઇન્દ્રીત પામે લોક, વસે સ્વર્ગે જઈ અશોક	૫
પિતૃ કપિ સુર ને જૂત, નર કીટ પતમ ને સૂત,	
કૃમિ પક્ષી પશુ ને અસુર, ગૃહસ્થાધારે જીવે શર	
ગૃહસ્થવડે સર્વની વ્યાપ્તિ, ગૃહસ્થમા સહુની સમાપતિ	૬



આપશે ગૃહસ્થ અર્ચને કાંઈ, એવું જોઈ રહે સહુ તાંહી.	૭
હે સુત સમજું એક સત્ય, મોટી યજ્ઞપિ મુનિની મલ;	૮
છે પ્રતિપાદિત વેદમયી, ગૃહસ્થ-સુરભિ ધર્મમયી.	૯
એ ગૃહસ્થાશ્રમ રૂપી ગાયમાં, વિશ્વ વરયું મહાભાયમાં;	૧૦
જગતઉત્પત્તિ કારણ ગાય, જેનું ઋગ્વેદ પ્રજા મનાય.	૧૧
યજુર્વેદ તે મધ્યમ ભાગ, છે સામવેદ શિર સુહાગ;	૧૨
મુખને અધરોષ્ટજ તેહ, ઈંટાપૂર્તાદિ કાર્ય જેહ.	૧૩
શૃંગ તે રૂપી ફેહ સર્વ, હવાં સૂક્ત ગણવું ગતર્ગવ;	૧૪
રૂવાં ધેતુઅંગનાં સહુ, સૂક્ત માને છુદ્ધિ જન બહુ.	૧૫
શાંતિ ગોમય ગાયનું બાણ, પુષ્ટિ ગોમૂખ કર્યું પ્રમાણ;	૧૬
દીગ્ગતિ ચતુર્વર્ણ્ય તે પાગ, તેના પર ભ્રમી મહાભાગ.	૧૭
છે જગત જીવાડણુ ધેનૂ, ક્ષાય ન પામે રૂપ એનું;	૧૮
સુત સ્વાહાકાર ને સ્વધાકાર, વપટકાર અને હંતકાર.	૧૯
એહ ચાર ધ્યોધર પ્રેર, સ્વાહા સ્તન પીએ સૂર;	૨૦
સ્વધાકાર-સ્તનનું પાન, પિતૃલોક કરે મહાન.	૨૧
મુનિ વપટકાર સ્તને પીએ, સહુ માનવ જીવે એ ક્રિયે;	૨૨
દેવ ભૂત મુનિ જેને તજે, હંતકાર ઉરજ નર ભજે.	૨૩
કરે હંતકાર સ્તનનું પાન, માનવ માત્ર હે મતિ માન;	૨૪
ગૃહસ્થાશ્રમી વેદમયી ગાય, સર્વને પોષે મુખભાગ.	૨૫
ગૃહસ્થાશ્રમનો ધર્મ એવો, જીએ વર્ણ્યોએ નહિ એવો;	૨૬
કરે એ ધર્મનો કા ઉચ્છેદ, તેને માહપાપી કેહતા વેદ.	૨૭
ગૃહસ્થધર્મને ભાગે જેહ, જાયે તમ નાંખા નરકે તેહ;	૨૮
અંધતામિસ્ર તામિસ્ર નામે, નરકે પડી દુઃખ પામે.	૨૯
જે નર યોગ્યકાળે કર કામ, ધેતુ ગૃહસ્થાશ્રમ વિશ્રામ;	૩૦
સુરાદિ વસ કરાવે પાન, તે નર પામે નાક મહાન.	૩૧
એમ છે માટે હે પુત્ર, જોઈએ સાચવવું ધરસૂત્ર;	૩૨
દાહ્યે દેવ ઋષિનું બાણ, પિતૃ માનવનું કરવું પ્રમાણ.	૩૩
ભૂત માનનું નિત્ય પ્રત, કરવું પોષણ હે મહાપતિ;	૩૪
કરી, સ્નાન પવિત્ર યજ્ઞ, પ્રજાપતિથી આરંભી સદી.	૩૫
તેનું તથા દેવ મુનિનું, કરવું તર્પણ પિતૃ ગુણીનું;	૩૬
તે પણ સમય સમય પ્રતિ, જળે આલે કરવું અતિ.	૩૭
પછે અંધ કુસુમને ધૂપ, દીપ નૈવેદ્ય સુરભૂપ;	૩૮
તર્પવા નરે નિરવાણુ, વૈશ્વદેવથી અગ્નિ પ્રમાણ.	૩૯
તેને અરપવાં બલિદાન, વળી કર્હું સુપ્ત મહાન;	૪૦

મદિરકેરે મધ્ય ભાગ, અર્પવો <sup>૧</sup> બલિ યજ્ઞ યોગ.	૨૪
તેવો વિશ્વદેવને દેવો, કહું ધન્વંતરીને જેવો;	
બલિ દેવનો ઉદેશી, નિવેદવો ઉત્તર દેશી.	૨૫
ગૃહપૂર્વભાગે દેવેશ, દક્ષિણ દિશાએ ધમેશ;	
બલિ લેવા આવી રેહ, પશ્ચિમે વરુણુ કેહ.	૨૬
ઉત્તર દિશાએ વસે બલિ, અર્પવો સોમને વળી વળી;	
• ધરના દ્વાર આગળ ધાતાને, ત્યાંજ આપવો વિધાતાને.	૨૭
ધરની ચાર દિશાએ જાણુ, અર્પમાપણુંકે પ્રમાણુ;	
ધરની બાહર જઈ સુત, અર્પવો રાત્રીચર જે ભૂત.	૨૮
ઉર્ધ્વ આકાશમાં નાંખી, રાખવા સુરને તેના સાખી;	
પિતૃને દેવાં બલિદાન, દક્ષિણાભિમુખે મહાન.	૨૯
પછે બલિકર્મના આસકતે, મહામાનસ અનુરકતે;	
ચાતું લક્ષ્યપૂર્વક પૂર, બલિ અર્પ્યાં જેને શૂર.	૩૦
તેના આચમનને અર્ચે, યત્ન કરવો નર સમર્ચે;	
• બલિદાન એ વિધિ જાણે, જળ અર્પતું યાજ્ઞ પ્રચાણે.	૩૧
જ્યાં જ્યાં મૂકયું હોય બલિદાન, ત્યાં ત્યાં અર્પણુ જળપાન;	
શુચિ ગેહપતિએ એમ, ગૃહજલિનો ધરવો તેમ.	૩૨
પ્રાણીમાત્રની તૃપ્તિ કાજે, ઉત્સર્ગ આદરે કરવો રાજે;	
શ્વાન શ્વપચ પક્ષીને માટે, મૂકવો બલિ વાટે ધાટે.	૩૩
નામ એ સર્વતુ વૈશ્વદેવ, સાયપ્રાતર કરવો એવ;	
વૈશ્વદેવ કરી રહ્યા પૂઠે, આચમન કરી શાની જીઠે.	૩૪
અવલોકિ ધરને બાર, આવે અતિથિકા નિરધાર;	
આય મુદૂર્તનો આક્રમો ભાગ, ત્યાં સુધી જોણા રેવું તે જાગ.	૩૫
આવે અતિથિ એવું મનમાં, તાતુંમાતું* ધરણુ તનમાં;	
જો અતિથિ આવી ચઢે, તેને પૂજવો અન્નાદિવડે.	૩૬
જળ ગધ કુસુમ લેઈ, યથાશક્તિ માનને દેઈ;	
પૂજવો પ્રીતે પરણો, સ્વચ્છ કરવો ધરખણો.	૩૭
ત્યાં બેસાડવો પ્રેમે તેને, હવે અતિથિ ન કરવો કેને;	
તે કહું સુવય વુ સુત, મહાઆખ્યાન મોટું પૂત.	૩૮
નવ યાચ અતિથિ મિત્ર, વસનારો ગામ અપવિત્ર;	
તેને અતિથિ ન કરાય, કહું કેવો અતિથિ પૂજાય.	૩૯
જેતુ ન જાણીએ કુળ નામ, જેતુ ન જાણીએ કસુ ગામ;	

\* તાતુમાતુ = લાભા વખત સુધી ઈન્દ્રિય.

એવો આવી ભગો અતિથિ પ્રેમે, પોતી કરવો સત્કાર તેને.	૪૦
પથશ્રમ થયેલો પૂર, ચાલી આવેલો થયે દૂર;	
નથી પાસે અર્થોદિ નામના, ક્ષુધા દેવીની એક કામના.	૪૧
યાચે અન્ન એવો આવી, જાતિ બ્રાહ્મણની કહાલી;	
કરવો એવા અતિથિનો આદર, શુભ મતિ જ્ઞાની ને સુંદર,	૪૨
અથવા કરવો જ્ઞાની સંત એવો, જોઈ વર્ણુઓ પછી એવવો;	
પંડિત પૂજ્ય યથારાકિત કરવી, તેવા અતિથિની ભક્તિ.	૪૩
અતિથિનું જોત્ર અને પ્રવર, પૂછતા અધ્યન નહિ વર;	
ન જુએ રૂપવાન કુરૂપ, ન જુએ આકાર કે અનુપ.	૪૪
બ્રહ્મરૂપ માને ઘેર આગ્યો, નર ને ઈશ્વરને ભાગ્યો;	
એવા અતિથિકેરી સ્થિતિ, ગૃહસ્થાશ્રમીની નિત્ય એ રીતિ.	૪૫
તેણે અતિથિ કહેવાયા, ગુણ વેદપુરાણે ગાયા;	
અતિથિ યાચે તૃપ્ત જ્યાંહી, ગૃહસ્થ નરમણુથી તૃપ્ત ત્યાંહી.	૪૬
એવું જાણી અતિથિકેર, ઉત્સવન ન કરવું અનેરું;	
કિંતુ સાવધપણાથી સર્વદા, સન્માન કરવું મન કરી મુદા.	૪૭
જે પાપ ભોક્તા અતિથિને મૂકી, કરે ભોજન તેને ચૂકી;	
તે કરે પાપનું ભોજન ભાઈ, અન્ય જન્મરેહ પુરીષ* ખાઈ.	૪૮
જેહ ગેહથી અતિથિ પાછો, પ્રેરે કે યાચે રજ આછો;	
તેને અતિથિ આપી જાય, જે જે પાપ કર્યા કેહવાય.	૪૯
કર્યા ગૃહસ્થે જે જે પુણ્ય, તે લે અતિથિ રાખે ન ન્યૂન;	
ગમે તો આળી પાણી શાક, અથવા કાચો પાકો પાક.	૫૦
કે જે જન્મે ધરનારી, તેહ આપવું અવિધારી,	
એહ રીતે અતિથિપૂજાય, કરવી ગૃહસ્થાશ્રમીએ સાહય.	૫૧
ગૃહપતિએ પિતૃને અન્ન, જળ આપવું મહાજન;	
નિત્ય શ્રાદ્ધ કરવું તેણે, જોઈ પિતૃ રીતે જેણે.	૫૨
જમાડવા વાડવ ઘેર, વાચેક દિગ્ગની કરવી પેર;	
અન્નાગ્રસમ દઈ ભૂદેવ, નિત્ય કરવી શુચિ એવ.	૫૩
બ્રહ્મચારી બિક્ષાએ આગ્યો, સંન્યાસી વેશ ભગ્મગ્યો;	
તેને બિક્ષા આપે સિદ્ધ, પામે ગેહપતિ નવનિધ.	૫૪
બિક્ષાનો અર્થ કહું આજ, એક ગ્રાસ પ્રમાણે રાજ;	
ચાર ગ્રાસનો અગ્ર કેવાય, ચતુર્ગુણી અગ્રથી થાય	૫૫
તેને દ્વિજ કેહ હતકાર, ધરનારીનો જેવો ભાર;	

અથવા વૈભવ હોય જેવો, થાયે દાનેશ્વરી તે તેવો.	૫૬
તેમાં પાપ ન થાયે પૂર, માન્ય 'અલ્પક' મહારસ;	
જે હોય નર શક્તિમાન, તે આપતું પૂર્ણ ધાન્ય.	૫૭
જેથી અતિથિ સંતોષાય, પેટ ભરીને તે ખાય;	
શક્તિ હંતકારની હોય, આપે તેટલું ચાલે તોય.	૫૮
અથ પરિમિત કે બિદ્યાય, આપ્યા વિના નવ ખવાય;	
પેહલાં અતિથિને આપી, ઇષ્ટની સુધા કાપી.	૫૯
જ્ઞાતિ બાંધવ યાચક મુગ્ધ, હોય બાળ તો આપતું દુગ્ધ;	
વૃદ્ધ રોગીને અનુકૂળ, આપી સુધાતુ ટાળતુ શળ.	૬૦
સુધાથી હોય પ્રાણી દુખી, અર્કિચ્ચન પામે સુખી;	
તેને યથાશક્તિએ જાણુ, કુટુંબીએ અદકો માન.	૬૧
અર્થાદિક થયેા શ્રીમાન, રહ્યો આશરે દીન માન;	
એક આધાર તેને તેનો, જ્ઞાતિજન શ્રીમાન જેને.	૬૨
તેહ પામે કષ્ટ જો કદી, શ્રીમાન મહે જાવ મદી;	
તો દીન આચર્યો જે ધર્મ, મહાપાપિષ્ટ ને પર્મ.	૬૩
તેના ભોક્તા થાય શ્રીમાન, કો ન પાપી તેહ સમાન;	
સાચકાળે અતિથિ આવે, તેને સૂર્ય સમે મન લાવે.	૬૪
સ્વય યથાશક્તિ રાચન, આપતું આસન ને ભોજન;	
પછે કરી પૂજા એની, ઉદ્ધરી સાત પેદી તેની.	૬૫
ગૃહસ્થાશ્રમરૂપી બલિવર્દ,* શત ચર્ચો† એવી સદ;	
તેને રક્ષે વર્ણુઓ તેવો, મૂક્યો ભાર કહું ફરી કેવો.	૬૬
તેને વહન કરે નર જેહ, તેનો ધન્ય માને જે આ દેહ;	
થાય પ્રસન્ન તે પર વિધાતા, દેવ પિતૃ ને મુનિ ધાતા.	૬૭
આતથિ બધું કરી મહાનાદ, વરસાવે કુસુમવરસાદ;	
તિમ તૃપ્તી થયેલાં પશુ જેહ, પક્ષીસમૃદ્ધ જંતુ દેહ.	૬૮
અંતરથી આપે આશિષ, સુખ ભોગવો કોડ વરિષ;‡	
હવાં અતિ મુનિકેરી ગાયા, કહી સંભળાવુ તુને આતા ડ	૬૯
ગૃહસ્થાશ્રમના ધર્મ એહ, સુણી તુ યા નિઃસદેહ;	
એક ચિત્તે સાભળ્ય પુત્ર મારા, પુણ્યે પ્રાપ્ત થાય લોક સારા.	૭૦
ગૃહસ્થાશ્રમી નરને ને સુરને, પૂજવા બંધુ પૂરને;	
કુળ સ્ત્રીને પૂજવી પ્રીતે, પૂજવા ગુરુ પૂર પ્રતીતે.	૭૧
યથા વૈભવ આનને દેવુ, દષ્ટ શ્રવણે સુખી રેવુ;	

સાથે એક અર્ધ ને પવિત્રી જી, રાખવી દેહ સદા પવિત્રી જી;	
અમ્બોકરણ ન એમાં થાય જી, આવાહન જને ન કરાય જી.	૨૩
અપસવ્ય તો કરવું જોઈએ જી, આદ્ય ક્યેથી દુષ્કૃત ધાઈએ જી;	
એક સંખ્યા દિવની એમાં જી, કહી જમાડવાની જેમાં જી.	૨૪
સર્પિડીના છે વિધિ બીજો જી, તે સંભળાવું સુત રીઝો જી;	
હે વત્સ તે આદ્યમાં ચાર જી, પાત્ર મૂકવાં અવિધાર જી.	૨૫
એકમાં ભરવા તલ જાણ જી, બીજો ચંદન ચર્ચવા પ્રમાણ જી;	
ત્રીજામાં જળ ભરી પૂર્ણ જી, ચારે બાજુ અન્નનું ચૂર્ણ જી.	૨૬
ચેરીને* ભર્યા ત્રણ પાત્ર જી, પિતૃ નામે કલ્પવા માત્ર જી;	
એક પાત્ર રેહણું જેહ જી, કલ્પવું જૂત નામે તેહ જી.	૨૭
પછે તે ત્રણ પાત્રકેરી માંય જી, અર્ધજળ રડવું ત્યાંય જી;	
ત્રેતપાત્રનું વળી જળ જી, તેમાં રડવું ધરી બળ જી.	૨૮
“યેસમાના” ઇલાદિ મત્ર જી, લણવો તાજો કરી તત્ર જી;	
બાકી રેહું શુદ્ધ આદ્ય જી, કરવું પૂર્વ પેઠે વિષ્ણુ બાધ જી.	૨૯
એકાદિષ્ટ આદ્ય નારીનું જી, કરવું જોઈએ સંસારીનું જી;	
જો ન હોય નારીને તન જી, કરવું સર્પિડીકાએ અનુદિન જી.	૩૦
એકાદિષ્ટ આદ્ય નારીકરું જી, કરવું સંવત્સરના ચર્ધ હેરુ જી;	
તેમ જે દિવસે મરે નારી જી, તેની કરવી ક્રિયા અવિધારી જી.	૩૧
એકાદિષ્ટ પુરુષનું જેવું જી, કરવું નારીમરણે તેવું જી;	
જો ન હોય નરને સંતતિ જી, તો તેના સર્પિડ પુરુષે અર્પિત જી.	૩૨
આદ્ય કરવાની અદા ધરવી જી, વૈતરણી જીવને તરવી જી;	
જો ન હોય તેવો કાઈ નર જી, તવ માન્યો સહોદર વર જી.	૩૩
જો ન તે હોયે કદાપિ જી, માતા સર્પિડ ચાલે તથાપિ જી;	
કે ચાલે સહોદર તેનો જી, લે પિતૃઓ પિંડ એનો જી.	૩૪
અપુત્રનું સારવા આદ્ય જી, નથી દોહિત્રને બાધ જી;	
સમ્યક પ્રકારે તેનાથી થાય જી, એમાં અલ્પક્રુત ન ગણાય જી.	૩૫
માતામહનું આદ્ય સારે જી, પુત્રી સુતને પુત્ર ધારે જી;	
જે નર સંબંધી માતામહના જી, હોયે તેવા પિતામહના જી.	૩૬
એમ ઉભય સળધી જેહ જી, નૈમિત્તિકે પૂજી શકે તેહ જી;	
જો ન હોય વંશમાં કાઈ જી, તદા કામિનીએ કરવું આદ્ય જોઈ જી.	૩૭
પોતાના પતિનું સારી રીતે જી, આદ્ય સારી શકે નારી નીતે જી;	
મરનારાને ન હોય નારી જી, નવ સગા સંબંધ સારાસારી જી.	૩૮

એવાનું ન કરે જન આદ્ય જી, તેમાં આવે નૃપતિને બાધ જી;	
માટે રાજ્યે મરનાર જનના જી, કુટુંબી કરવા એક મનના જી.	૩૯
પછે તેની પાસે આવવું આદ્ય જી, તો તે નૃપ મનાયે સાધ જી;	
મુએલાની દાહાદિક ક્રિયા જી, કરતાં બોળવા સગા સમિપીવા જી.	૪૦
તેને બોળી આદ્યનાં કર્મ જી, કરાવવાં એ નૃપધર્મ જી;	
બાણવો રાજ બાંધવ સહુનો જી, જેનાપર જીવારો બહુનો જી.	૪૧
અહો સુત ક્રિયાઓ બેય જી, નિત્ય નૈમિત્તિક નામ જેહ જી;	
મૈ સંભળાવી તને સત્ય જી, એમ આચરજે મહામત્ય જી.	૪૨
હવાં નિત્ય નૈમિત્તિક કરું તુને જી, એવી ધૃષ્ટિ ઉપની હુને જી;	
એકચિત્તે તું સાંભળ્ય તેહ જી, જેથી ચવારો નિસદેહ જી.	૪૩
એ ક્રિયાધર્મમાં વિદ્યુક્ષ્ય જી, એવા કાળનો કરવો વિક્રમ જી;	
તેમાં જે દર્શ તે નિમિત્ત જી, હવાં નિત્યને ધર ચિત્ત જી.	૪૪
તેનો નિયમિત સમય જેહ જી, નિત્યતાદર્શક તેહ જી;	
અ બે નિત્ય નૈમિત્તિક કેવાય જી, અહીં થયો ત્રિશોધ્યાય જી.	૪૫
બાલો બોલો પુરાણીબાવા જી, જોઇએ આદ્યાન્નના લાકુ ખાવા જી;	
એમાં શો અધિકાર તમારો જી, કેટલોક પાપનોભાર વધારો જી;	૪૬
અથવા કેહવું શાએ સારો જી, આદ્યાન્ન મનમાં ન વિચારો જી;	
બ્યર્થ અણુસમજીને મારો જી, પેહલે ઉદ્ધાર કરો તમારો જી.	૪૭
હવાં તો નમસ્કાર છે મારા જી, માથે પડી બન્યા બીચારા જી;	
વિપ્રદ્રેષને અવિધારો જી, નથી ઉગરવાનો આરો જી.	૪૮
અર્થ ફૂડી રીતે સારો જી, ન જીઓ કનક તુલસી ક્યારો જી;	
છે દ્રેષનો સાગર ખારો જી, મારે જગતાં આવી મારો જી.	૪૯

વલણ.

આવી મારે મારે જગતાં, લાગતાં ઉર લાહ રે;	
જન પ્રેમાનંદ સત્ય બાળે, કરો તરવાનો ઉપાય રે.	૫૦

કહવું ૮૫ મું.

રાગ કેદારો.

મદાલસા કેહ સુણ્ય મારા મન, કર્યું સર્પિડીઆદ્ય પાવન;	
મોટમ મન કરું સર્વે તને રે.	૧
એ આદ્ય થયે નિરવાણ, પિતા પ્રપિતામહ પ્રમાણ;	
તેની બાણ ગતિ સ્ત્રી મને રે.	૨

હાળ.

મને સૂઝી ગતિ પ્રપિતામહની, તે પિંડદાન થયા પછે,  
 હસ્તે વળગ્યું અન્ન ખાયે, તેવા પિતૃથી પર તે ગણે.  
 હાથે વળગેલું અન્ન જે, રહી ખાય પિતૃવેદક,  
 તેના પછીના ત્રણની ગતિને, પામી યાય અશોક  
 પિતૃમાથી પિંડ તેના, નાશ યાય જાણ,  
 સપિંડીએ ભાઈ પ્રેતકેરી પિતૃદયા પ્રમાણ.  
 એ ત્રણ પિતૃમા એક વાધે, યાય છેવટની ગતિ,  
 તેનું પિતૃનાદીમુખ કરતા, યાય સર્વે સદ્ગતિ  
 પુત્રે દીધેના પિંડનું, જે લેપ ભક્ષ કરનાર,  
 એ ત્રણથી છેલ્લો શ્રાદ્ધકારજ, યજમાન સહિત સાર  
 એમ ગણતા આઠમો નર, તેહ સમયે જાણ,  
 પિંડનેપના ભોગથી, યાય સમધ વિષુ નિર્વાણ  
 હે સુત સપિંડી સાચાં પછી, પિતાપિતામહ જેહ,  
 વળી પ્રપિતામહ યાય જાણે, સમધી પિંડી એહ  
 છે વદ પિતામહચક્રી, જે ત્રણ પુરુષો સાર,  
 તે લેપના સમધનાળા, જવનું અવિધાર  
 એ માંહીનો છેલ્લો ગણી, નર સમજ સુત સુભણ,  
 તે સમધો યજમાન લે, યાય તે નિરવાણ  
 યજમાનથી આરબી એવો, સમ પેઢી સબધ,  
 મુનિ માત્ર ગણી ગયા સુત, ધાર્ધધર્મને ધધ  
 એહ પછીની જેહ પેઢી, રહી પુત્ર પ્રમાણ  
 તે અનુલેપભક્ષક જાણવા, માની સસ મારી વાણ  
 હે સુત એ નર સમથી, તે રચા ઉપર અન્ય,  
 તે પિતૃમાથી ક્રોધ સ્વર્ગે, મુખ પામે ધન્ય  
 રે સુત ક્રોધ પડિયાનરકમા, વળી ક્રોધ તિર્યક જાત,  
 ક્રોધ પૃથ્વી આદિક જૂત માહે, કયા ચર્ધ વિખ્યાત  
 તે સર્વને યજમાન જે રીત, શ્રાદ્ધ કરે સતુટ,  
 તેહ વિસ્તારી વદુ હું, સુણી યા તુ યુદ્ધ-  
 શ્રાદ્ધકર્તા જેહ જન, જગતિ પર નાએ અન્ન,  
 તે અન્ન પિતૃ પિશાય પામે, યાય તૃપ્ત તેનું તન  
 જે શ્રાદ્ધ કરવા માટે નાહે ધારી શ્રાદ્ધનું ધ્યાન,  
 તેના વસ્ત્રથી જે જળ પડે, તેણે વાધે પિતૃવાન

૩

૪

૫

૬

૭

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

૧૩

૧૪

૧૫

૧૬

૧૭

૧૮

પ્રદ્યાદિરૂપે જે થયા તે, એ વિધિ સંતોખાય;	
વળી સ્નાન કરતાં વારિભિંદુ, જે પડે બ્રહ્મિ માંય.	૧૯
તેણે કરી સ્વર્ગે રહ્યા સહુ, પિતૃ સંતોખાય;	
આદ્ય કારણુ પિંડ કીધા, તે જીવલ્લી લેવાય.	૨૦
વેરાયલા કણુ જે રહ્યા, તિર્યક તેણે સંતોખાયે;	
આદ્ય કર્તાતણા કુળમાં, પૂર્વે કદી કોઇ રાયે—	૨૧
કે રંક હોયે જાતનો, પામ્યો ન દાહક્રિયાય;	
તેહતણે વિધિ સહુ ભાખું, મરે જે જ્ઞાન વિનાય.	૨૨
અથવા બાળક સુઆં, કે ક્રિયા કરવા યોગ્ય;	
તેહની ક્રિયા ન કીધી, પછે હોય ના આરોગ્ય.	૨૩
એવા સર્વ જે જે મુખ્યા બાણે, મળે તેને શુંય;	
આદ્ય કરી અન્ન લઇ સપજું, સુપય પાણી રડે તુંય.	૨૪
તેહ પાણીવતી ત્યાંહી, કરે નારી અયોદ;	
તેવડે તેવા પિતૃકેરી, ખાધાની ભાગે ખોટ.	૨૫
આદ્યના આદ્ય દિજ બેઠા, ભોજન કરવા પાટે;	
તે આચમન કરે જમી રહ્યા પછી, તે જળ તેને માટે.	૨૬
વા પાદપ્રક્ષાલનનું જળ, તેવડે સંતોખાય;	
પિશાયકે કૃમિ કીટ થયા મરી, તે જળ વહેચી ખાય.	૨૭
હે સૂત એ વિધિ આદ્યનો, વળી સારવાનો એમાં;	
મજમાન આદ્ય કરવા બેઠા, કે દિજ જમે તેમાં.	૨૮
પિતૃનો સંતોષ માનિયો, આદ્ય વિધે સુણ્ય સૂત;	
અન્ન જળ પડેલું ખાતા, પિતૃ પૂત અપૂત.	૨૯
આ દેહે જન આદ્ય કરે તે, પિતૃ સહુ દેહે પામે;	
તે જળ અન્ન જો શુદ્ધ હોય તે, આવે સારે કામે.	૩૦
વા અશુદ્ધ કે ઉચ્છિદ્ધ, તે પણ પિતૃને ભાવે;	
તૃપ્ત થાય તન તેમનાં, સાંભળ્ય સૂત તું હાવે.	૩૧
અન્નમાય માર્ગે કરી ધન બેડધું, તેવડે કરતા આદ્ય;	
તેવાના કુળ માંહે માનો, આંડાલાદિક બદ્ધ.	૩૨
તેવી અનેક નીચ યોનિ-માંહે પડિયા સાર;	
તેવે આદ્ય તૃપ્ત થાય તે, આદ્ય કયે નિરધાર.	૩૩
એહ પ્રકારે આદ્યકારના, બંધુ આદિકે નાખ્યું;	
અન્ન જળ કે બિંદુ તેનાં, દેહ પુષ્ટપણુ દાખ્યું.	૩૪
એ કારણુની ધારણુ ધારી, સર્વે મનુષ્યો જાણુ;	
સાક પત્રાદિકવડે પણ, આદ્ય કરવું પ્રમાણુ.	૩૫



યથાવિધિ શ્રાદ્ધજ કરતાં, શ્રદ્ધા સારી જોઈએ;  
શ્રાદ્ધ તે સર્વેએ કરવું નિશ્ચયે, નવ તાજવું ગૃહસ્થ કોઈએ.  
એ વિધિકરે લોપ નહિ જ્યાં, ત્યાં સુખ શાંતિ સર્વ;  
સ્વયંનો કુટુંબી કાષ્ઠ નહિ કુખિયો, છે શ્રાદ્ધ મોટું પર્વ.

૩૬

૩૭

વલણ.

છે શ્રાદ્ધ મોટું પર્વ સહુમાં, નહિ અધિક કા એયકી રે;  
આવૃત્તિશી ચતુર્ભુજની, મવામાં રહેતો દકી રે.

૩૮



કડવું ૮૬ મું.

રાગ સારંગની રશ્મી.

મદાલસા કેહ સુખ વાહલા રે, શું સમજાવું કુંવર કાલા રે; શ્રાદ્ધ નિત્ય નૈમિત્તિક જેહ રે, તેના કાળરૂપ કહું શું એહ રે.	મદાલસા ૦ ૧
કહું જે દ્રવ્યે સરાય શ્રાદ્ધ રે, વળી આવે તેમા ક્યાબાધ રે; તે તું સાંભળ એકે મને રે, ધ્યાન ઉપની કેવા મને રે.	મદાલસા ૦ ૨
પ્રત્યેક માસે દર્શને દિને રે, જ્યારે થાય વિદુક્ષય* થીને રે; દિવસ અષ્ટમીનો તેવો રે, શ્રાદ્ધ માટે જેવા જેવો રે.	મદાલસા ૦ ૩
હવાં સ્વેચ્છાએ કરવાં શ્રાદ્ધ રે, તે માટે કેહ શું સાધ રે; શ્રોત્રિયાદિ બ્રાહ્મણ વિશિષ્ટ રે, નહિ પુરાધી જેવો શિષ્ટ રે.	મદાલસા ૦ ૪
તે આવી મળે જ્યારે રે, શ્રાદ્ધ કરનાનો કાળ ત્યારે રે; સૂર્ય ચંદ્રગ્રહણનો યોગ રે, દક્ષિણાયનનો સયોગ રે.	મદાલસા ૦ ૫
તેવો ઉત્તરાયણનો જોઈ રે, મકર કર્કની સાધી સોઈ રે, સૂર્ય મેષ તુલા રાશિનો થાય રે, વ્યતિપાતયોગ કહેવાય રે.	મદાલસા ૦ ૬
શ્રાદ્ધ કરવા જેટલું ધન રે, પ્રાપ્ત થયું હોય મહામન રે; દુસ્વપ્ન જોયામાં આવે રે, જન્મ નક્ષત્ર કાળ લાવે રે.	મદાલસા ૦ ૭
ગ્રહ સબધી થાય પીડાય રે, ત્યારે સ્વેચ્છાએ શ્રાદ્ધ પ્રેમ થાય રે, શ્રાદ્ધમાં શ્રાદ્ધી જોઈએ રે, તે જાપ્તુ સરાય જોઈયે રે.	મદાલસા ૦ ૮
વિશિષ્ટ શ્રોત્રિય યોગયુક્ત રે, હોય વેદાધ્યયને યુક્ત રે; સામવેદ લાણેયો સારો રે, લાણે ત્રિનાયિકેતનો ધારો રે.	મદાલસા ૦ ૯

- ત્રિમધ્યાદિ ઋત્યા બહુતો ઝે, ત્રિસુપર્ણને શુભ ગણુતો રે; મદાલસાં ૧૦
- પદ્મ વેદાંગ શીખ્યો જોહ રે, વળી હોયે દેહિત્ર તેહ રે. મદાલસાં ૧૧
- ઋત્વિક અને જમાઈ રે, ભગિની સુતની સગાઈ રે, મદાલસાં ૧૨
- શ્વશુર ને વળી મામો રે, મૂઠી પચામિ બેસે સામો રે. મદાલસાં ૧૩
- તપમાં નિષ્ઠાળુ જોહ રે, માતામહાદિ સહુ એહ રે; મદાલસાં ૧૪
- શિષ્ય અથવા તેનો સ્નેહી રે, વા સખધી ઉજોહી રે. મદાલસાં ૧૫
- માની ભગિનીકરો સુત રે, ખીજા બાંધવ કૃતિ પવિત્ર રે; મદાલસાં ૧૬
- એ સર્વ ભૂદેવ શ્રાદ્ધને યોગ્ય રે, ભાણુ પીરશુ બક્ષવા ભોગ્ય રે. મદાલસાં ૧૭
- એ વિનાનો આવે ન કામ રે, હોય સૂતપુરાણી મસાન ઝે; મદાલસાં ૧૮
- શ્રાદ્ધમાં તો કહ્યા તેવા રે, જમાડવા ન ખીજા એવા રે. મદાલસાં ૧૯
- હવાં સાંભળ સૂત તુ મારા ઝે, કહુ શ્રાદ્ધે કોને નિવાર્યા રે; મદાલસાં ૨૦
- હોય બ્રહ્મચર્યાદિ વ્રતમંડિત રે, તેથી થયેલો જે ખડિત રે. મદાલસાં ૨૧
- હોયે રોગાસક્ત શરીર રે, અંગ હીનતાવાળો પીર રે; મદાલસાં ૨૨
- વા અંગ વધારે જોને રે, પુનર્વિવાહિત પુત્ર તેને રે. મદાલસાં ૨૩
- હોય કાણો કે દૃષ્ટિહીન રે, કુંડકુંવર ન જોઈએ દીન રે; મદાલસાં ૨૪
- ગોલક ને મિત્રનો દ્રોહી રે, ન જોઈએ નપુસક કોઈ રે. મદાલસાં ૨૫
- જોના નખ ખરી ગયા હોય રે, સ્વામદતાળો નવ કોથ રે; મદાલસાં ૨૬
- બ્રાહ્મકર્મને કીધો ત્યાગ રે, ભતિબ્રહ્મ થયો મહાભાગ રે. મદાલસાં ૨૭
- પિતાએ મિથ્યાપ્રવાદ મહાબો રે, ઉદ્ધમ ચાડી ચૂગલી બાબો રે; મદાલસાં ૨૮
- સોમરસનો વેચણદાર રે, કન્યકા દુષિત કરનાર રે. મદાલસાં ૨૯
- વૈદ્યવિદ્યાકે ગળજ રે, શુરુ માત તાત તબ્યા નિરવાણુ રે; મદાલસાં ૩૦
- શુરુ થઈ શિષ્યને કેહ આવું રે, ધન આદલુ દે તો બણાવુ રે. મદાલસાં ૩૧
- એવો બણાવનાર ન જોઈએ રે, વિદ્યા વેચનારો કોઈએ રે; મદાલસાં ૩૨
- મિત્રનું નહિ શ્રાદ્ધમા કામ રે, પરણેલીને પુનરપિ સ્વામ રે. મદાલસાં ૩૩
- વેદત્યાગી આનહોત્સાગી રે, જેણે પરની પત્ની રાખી રે; મદાલસાં ૩૪
- ખીજા એવા અનેક કુર્કમિ રે, જેણે તબ્યો સ્વધર્મ બની અધર્મિ રે. મદાલસાં ૩૫
- એવો શ્રાદ્ધમાં નવ નોતરવો રે, હોયે બનાખિંધ જોને તરવો રે; મદાલસાં ૩૬
- કદા પાપનો ભાગે ભરવો રે, તો શ્રાદ્ધમા પુરાણી ધરવો રે. મદાલસાં ૩૭
- વત્સ સાબલ્ય મારી વાત રે, પૂર્વ કહ્યા વિપ્ર પ્રખ્યાત રે; મદાલસાં ૩૮
- શ્રાદ્ધકાર્યમા ગ્રેહવા જોગ ઝે, તેનો સાધવો સુસજોગ રે. મદાલસાં ૩૯
- જો દિવસ હોયે શ્રાદ્ધ રે, તેને પૂર્વ દિન નોતરવા સાધ ઝે; મદાલસાં ૪૦
- પછે પિતૃનો દિવસ આવે ઝે, ત્યારે સુરના જે દિજ કાવે રે. મદાલસાં ૪૧
- અથવા પિતૃનિયોગમા તેની રે, કરી દેવી યોજના એની રે, મદાલસાં ૪૨
- શ્રાદ્ધ કરનાર નરે તે દિન રે, નવ કરવા આચરણુ દિન રે. મદાલસાં ૪૩

તેમ શ્રાદ્ધીએ ઈન્દ્રીયશુદ્ધ રે, રેહવું વિપથવર્જિત વિશુદ્ધ રે;	મદાલસાં ૨૭
જે શ્રાદ્ધ કરનારો નર રે, અને તે જન્મનારા વર રે.	મદાલસાં ૨૮
તેમથી આચરે કાષ્ઠ મૈથુન રે, તેમું પાતક કેહ મદામુન રે;	મદાલસાં ૨૯
ઉભયમથી કરે કર્કુ કર્મ રે, તેના નંદે* જાએ ધર્મ રે.	મદાલસાં ૩૦
તેના પિતૃ તેને રેતે રે, એક માસ પડી રેહ કૃતિ પેઠે રે;	મદાલસાં ૩૧
કરી નિમંત્રણ શ્રાદ્ધકરું રે, કે સ્વીકારી નિમંત્રણ અવેરું રે.	મદાલસાં ૩૨
પછે ભોગવે જે ભામિની રે; શ્રાદ્ધ પૂર્વની યામિની રે;	મદાલસાં ૩૩
તેના પિતૃને મહાદુઃખ થાય રે, વીર્યમૂત તે બેડા ખાય રે.	મદાલસાં ૩૪
તેના અવધિ છે એક માસ રે, એવો કુકર્મ થાયે ત્રાસ રે;	મદાલસાં ૩૫
એવા પાતકને પિછાની રે, નવ ભેવા છર્ચુ પુરાણી રે.	મદાલસાં ૩૬
શુદ્ધ દ્વિજને નાતરું દેવું રે, શ્રાદ્ધમાં જન્મવાનું દેવું રે;	મદાલસાં ૩૭
શ્રાદ્ધી થવાનું જાણે જેહ રે, રેહ જિતેન્દ્રિય તેહ રે.	મદાલસાં ૩૮
શ્રાદ્ધને દિવસે કદી ભાઈ રે, ન મળે આગમ કે કલા દ્વિજરાઈ રે;	મદાલસાં ૩૯
તથાપિ તરુણીવાળા તજવા રે, યતિ છત્તેન્દ્રિયને નવ ભજવા રે.	મદાલસાં ૪૦
જેમને કર્યો નિમંત્રણ જન્મવા રે, તેને યજમાને દેવા ન ભમવા રે;	મદાલસાં ૪૧
પોતે ઈન્દ્રિયસંયમી રેહવું રે, તેવા રેહવા સામાને કેહવું રે.	મદાલસાં ૪૨
પિતૃએ શુક્લપક્ષ કરતાં રે, કૃષ્ણપક્ષમાં પ્રીતિ ધરતાં રે;	મદાલસાં ૪૩
તેમ દિવસના પૂર્વ ભાગે રે, કરતાં હિતરમાં અનુરાગે રે.	મદાલસાં ૪૪
એવું છે માટે સુણ્ય સૂત રે, પિતૃ મધ્યાન્હોત્તર પૂત રે;	મદાલસાં ૪૫
ગણે સર્વ મુનિને શર રે, માને મોટા મુનિ પૂર રે.	મદાલસાં ૪૬
એવા મધ્યાન્હોત્તર કાળે રે, નિમંત્રેલા પ્રાણજીને ભાળે રે;	મદાલસાં ૪૭
તપ યજમાને દેવું માન રે, ગણવા પ્રાણને ગોવિંદ સમાન રે.	મદાલસાં ૪૮
પછે હાયમાં પવિત્રી ધારી રે, આચમન આપવું અવિધારી રે;	મદાલસાં ૪૯
વળી નમ્ર થઇને કેહવું રે, બેસો આસને ધર્મ માન દેવું રે.	મદાલસાં ૫૦
પિતૃના પ્રાણજી એકી કાહવે રે, સુરના બેડામાં આવે રે;	મદાલસાં ૫૧
તદપિ તેનો નિકાલ કરવો રે, યજમાન છે નૃપબાળ વહરવો રે.	મદાલસાં ૫૨
વળી એ માટે કહ્યું આનું રે, યથાશક્તિ જેટલું ધાનું રે;	મદાલસાં ૫૩
ધર્મ સુર ને પિતૃનો એક રે, કલો શાસ્ત્રે એવો વિવેક રે.	મદાલસાં ૫૪
માતામહ વૈશ્વદેવતણો રે, એકેકા દ્વિજમુનિય ગણ્યો રે;	મદાલસાં ૫૫
છે કેટલા મુનિનો વિવેક રે, માતામહ વૈશ્વદેવ છે એક રે.	મદાલસાં ૫૬
ગણો બેના જુદા જુદા દ્વિજ રે, તો પિતૃ પામે રીઝ રે;	મદાલસાં ૫૭
ધાર્યા દેવના પ્રાણજી જેહ રે, પૂર્વાભિમુખે બેસાડવા તેહ રે.	મદાલસાં ૫૮

પિતૃના ઉત્તરમુખે જાણુ રે, એવો માતામહનો વિધિ પ્રમાણુ રે;	
કલ્હો વિચક્ષણે સરખો રે, ધર્મ કહિન જોઈ ન ધરખો રે.	મદાલસાં ૪૩
નાતરેલા ખાલણુ કાળે રે, લેવું દહાંસન દિજરાળે રે;	
તેનાપર ખેસાડી કરી રે, અર્થ પ્રદાન રેહવું ધરી રે.	મદાલસાં ૪૪
પછે પૂજા કરવી તેની રે, દર્શન પવિત્રી આપવી કેહની રે;	
વળતી તેવા દિજની આગા લેવી રે, શ્રાદ્ધકાર્યની સિદ્ધિ સેવી રે.	મદાલસાં ૪૫
શુદ્ધિમાન દિજે બણી મન રે, ત્રિદિશોનો સાધવો તંત્ર રે;	
આવાહન કરી તેડવા સર્વ રે, યજમાને ગણિત બની ગર્વ રે.	મદાલસાં ૪૬
વૈશ્વદેવોના જે વિગ્ર રે, જવ જળાર્ધ્ય દેવું ક્ષિત્ર રે,	
પછે ગંધમાસ્ય ધૂપ દીપ જળા રે, અર્પણ કરવું સહુ નિર્મળ રે,	મદાલસાં ૪૭
વળી પૂજા તેમની કરવી રે, ધ્યાન મૂર્તિ પિતૃની ધરવી રે;	
એ વિના પૂજના ઉપહાર રે, શ્રદ્ધાપૂર્વક દેવા સાર રે.	મદાલસાં ૪૮
પિતૃકેરું સર્વ જે કાર્ય રે, અપસવ્યે કરાવવું આચાર્ય રે;	
તેની પૂર્જનાં જે સાહિત્ય રે, એ પ્રકારે દેવાં સિદ્ધ રે.	મદાલસાં ૪૯
શ્રાદ્ધીને દ્વિગુણિત દર્ષ દર્ભ રે, કરીએ મુનિ મોટા ચર્ભ રે;	
લઘ આગાતેમની શાની રે, કરવું પિતૃ આવાહન પિછાની રે.	મદાલસાં ૫૦
જેહ અર્થ કયો હોય સિદ્ધ રે, જવ કેરો જેહ પ્રસિદ્ધ રે;	
તેને સાટે નાખવા તણ રે, ધરવું અપસવ્યે કલ્પના બળ રે.	મદાલસાં ૫૧
પછે ખાલણુ ખોલે આધું રે, અગ્નિ કાર્ય કર મન ભાવ્યું રે;	
એવું સુણી યજમાને વેણુ રે, કરવું અગ્નિ પ્રભુને કેણુ રે.	મદાલસાં ૫૨
પ્રસન્ન કરવા જો પિતૃને હોય રે, કરવું અગ્નિનું કાર્ય તેણ રે;	
અગ્નિમાં આહુતિ નાંખવી કેવી રે, તેહ જણાવું જાણું જેવી રે.	મદાલસાં ૫૩
ક્ષાર વ્યંજનવર્જિત અન્ન રે, તેહ વિધિપૂર્વક નાંખવું તન રે;	
કવ્યવાહક વનિહને માટે રે, સ્વાહા મન જપી શિરસાટે રે.	મદાલસાં ૫૪
હોમે આહુતિ જે જન રે, યાય પિતૃનું મન પ્રસન્ન રે;	
તમ સોમ પિતૃમાન માટે રે, સ્વાહાકરે રેહવું ધાટે રે.	મદાલસાં ૫૫
એનાએ મંત્રે આહુતી રે, આપવી કરી પિતૃ મુતિ રે;	
ત્રેતપતિ યમને કાળે રે, સ્વાહા ઉચરવો શ્રાદ્ધ સાળે રે.	મદાલસાં ૫૬
ધ્રમ ત્રણુવરાં આહુતિ આપી રે, કષ્ટ પિતૃનું નાંખવું કાપી રે;	
હોમ કરતાં વધેલું જે અન્ન રે, અર્પણું દિજભોજને તન રે.	મદાલસાં ૫૭
સર્વને યથાવિધિ દેવું વેચી રે, કોઈનું પાત્ર ન લેવું ખેચી રે;	
પછે મધુરે વેણુ કેવું રે, યથા રચિ જમો સુખ દેવું રે.	મદાલસાં ૫૮

એવું વદ્યું વિતતિ સાથ રે, જમો જમો ત્રિભુવનનાથ રે;	
એવું યજમાનનું સુણી વેણ રે, કરવો ભોજનારંભ સુખદેણ રે.	મદાલસાં ૫૮
જમતાં ચિત્તને ચળવા ન દેવું રે, મૌનવ્રત ધરી અન્ન લેવું રે;	
આ તો ખારું ને આ છે ખાદું રે, વદે તેવું ડાહપણ નાહું રે.	મદાલસાં ૬૦
કરવું નિવૃત્તિએ ભોજન રે, ચાપ પિતૃ એથી પ્રસન્ન રે;	
કરવું યજમાને ષળી આમ રે, અર્પવું દ્વિજપ્રિય તમામ રે.	મદાલસાં ૬૧
પીરસું હળવે હળવે હલકે રે, નવ પીરસવું કંઈ છલકે રે;	
પીરસતાં ન કરવી ત્વરાય રે, કે ક્રોધ ન કરવો જરાય રે.	મદાલસાં ૬૨
કપાં પદાર્થ જમવા કાજે રે, તે માંહેના સમ્યક રાજે રે;	
તે રહે સર્વને માટે રે, પીરસવા તેવે માટે રે.	મદાલસાં ૬૩
આગ્રહ કરી જમાડવા જાણુ રે, એવું શાસ્ત્ર પુરાણે પ્રમાણુ રે;	
શ્રાદ્ધાન્ન જમતા ખેઠા દ્વિજરાય રે, તવ અમ્બરસત મંત્ર જપાય રે.	મદાલસાં ૬૪
તિલના દાણા પૃથ્વી ઉપર રે, વેરવી વારંવારે સાકર રે;	
કાં કે દાનવ જૂતાદિ કેરાં રે, આવી વિદ્ય પડે અનેરાં રે.	મદાલસાં ૬૫
કાં કે જીવે તે વિધિમાં ભૂલ રે, કે આવે આવી શળ રે;	
સહુ જમી જાયે શ્રાદ્ધાન્ન રે, તેણે રેવું જોઈએ નિર્ભોજન રે.	મદાલસાં ૬૬
એ કારણુ માટે તલના રે, દાણા નાંખવા મંત્ર જાળના રે;	
એ વિધિ વાડવ જમ્યા જાણી રે, પછે તેમને પૂછવું પ્રજાગી રે.	મદાલસાં ૬૭
કાં ભૂદેવ તૃપ્ત થયા રે, ક્ષુધાના સંશય ગયા રે;	
એવું પૂછ્યાથી ખોલે દ્વિજ રે, થયા તૃપ્ત મળી મેધ વીજ રે.	મદાલસાં ૬૮
એવા સંતોષના સુણી શબ્દ રે, મન અન્નમાં કરવું લુબ્ધ રે;	
પછે પૃથ્વીપર નાંખવું તેહ રે, ચારે દિશાએ વેરવું એહ રે.	મદાલસાં ૬૯
વળતી બ્રાહ્મણને દે આચમન રે, દેવું યજમાને કરી શુદ્ધ મન રે;	
ત્યાર પૂઠે યજમાને શુંથ રે, કરવું તે ભાખું હૂથ રે.	મદાલસાં ૭૦
મનસા વાચા ને શરીર રે, રાખવું નિયમે ધરી ધીર રે;	
આદીની આજ્ઞા લઈ સત્ય રે, અન્નમાં મેળવવા તિલ અત્ય રે.	મદાલસાં ૭૧
પછે પિંડ કરી ઘણા તેના રે, સુત વિધિ કહું હવાં એના રે;	
પિંડ ઉચ્છિષ્ટ ભાગની પાસે રે, મૂકવા પિતૃ કેરી આશે રે.	મદાલસાં ૭૨
દર્શશઘાકાપર જાણુ રે, પિતૃ ઉદ્દેશ કરું પ્રમાણુ રે;	
પછે સાવધપણે પિંડઉપર રે, કરવું પિતૃતીર્થવડે સિંચન વર રે.	મદાલસાં ૭૩
એ વિધિ કરજો મારા સુત રે, વાત નથી એમાં અદ્ભુત રે;	
માનો રખે કાંઈ ઈમા વૂત રે, જુદું કેહ તેને જાણે યમદૂત રે.	મદાલસાં ૭૪

એમ શ્રદ્ધાપૂર્વક યજ્ઞતાને રે, પોષવા પિતૃ પિંડ પ્રદાને રે;	મદાલસાં ૭૫
માતામહતે એણી રીત રે, પિંડ આપવા તે ધરી પ્રીત રે.	
પછે ગધમાધ્યાદિકે પૂજન રે, કરી આપવું પછે આચમન રે;	મદાલસાં ૭૬
વળતી તેને શક્તિ પ્રમાણુ રે, દક્ષિણા આપવી તુ શ્રદ્ધા સમાન રે.	
કેવું સમ્યક પ્રકારે સહુને રે, ગ્રામો સ્વધા પ્રાપ્ત તો સહુને રે;	મદાલસાં ૭૭
એવું આચરણુ જોઈ જુદેવ રે, તથાસ્તુ ભણે એવ રે.	
પછે વિશ્વદેવોના જે વાડવ રે, તેમને કેવું કરી અહોદેવ રે;	મદાલસાં ૭૮
થાવ પ્રસન્ન પૂરા પરમેશ્વર રે, તેમણે કેવું જોડી દૂધ કર રે.	
ભણે જુદેવ કલ્યાણુ કલ્યાણુ રે, ચાઓ ભવોભવ પિતૃને નિરવાણુ રે;	મદાલસાં ૭૯
એ પ્રકારે જોતિ દિજ રે, આશિર્વાદનું ભાગવું ખીજ રે.	
પ્રાર્થના શુભ થાવા કરી રે, પ્રદક્ષિણા કરવી ફરી ફરી રે;	મદાલસાં ૮૦
બોલવું મધુરવેણુ ભાઈ રે, કરવો પ્રણામ પ્રેમ પાપ સાર્ધ રે.	
પછે ગમન કરવા કેવું રે, દ્વાર સૂધી વળાવી રેવું રે;	મદાલસાં ૮૧
તે રેવું તે કપારે જાત રે, જોઈ મનમોહની વાત રે.	
એમ પ્રસન્ન કરી વળવું રે, કેા સાથે ન ખજભળવું રે;	મદાલસાં ૮૨
આવી ધરમાં જૂતાદિક યત્ર રે, સતોખવા સુઘ ન અત્ર રે.	
તેની ક્રિયા થઈ રહ્યા પછી રે, ભોજનના સાહિત્ય સ્મી રે;	મદાલસાં ૮૩
જમાડવા અતિથિ જાણુ રે, પિતૃ તૃપ્ત થાયે એ પ્રમાણુ રે.	
ધણા આચાર્યનો મત આવો રે, નિત્યકર્મનો લેવો લાહવો રે;	મદાલસાં ૮૪
કેટલા શુરુ તેથી વિરુદ્ધ રે, શ્રાદ્ધ ભેગા મુર થાપ શુદ્ધ રે.	
માટે નિત્યશ્રાદ્ધ ન કરવું રે, શ્રાદ્ધદિવસે સંયમે વરજવું રે,	મદાલસાં ૮૫
ખીજ ક્રિયાઓ કરતા રોજ રે, તેની ખરી જોળવી જોજ રે.	
વળી મત આચાર્યનો બિન્ન રે, તેહ દાખવું દિજ દીન રે,	મદાલસાં ૮૬
અતિથિ માટે પાક કરવો પૃથક રે, અન્ય જન માટે અન્ય મથકરે.*	
શ્રાદ્ધાજોકરી માંહી રે, અતિથિ નવ પોષવો ક્યાહી રે,	મદાલસાં ૮૭
કેહ ખીજ બાધ ન તેમાં રે, નથી કાઈ વિશેષ એમાં રે.	
અતિથિનો કરી આદર રે, જમાડવું યજ્ઞમાને સ્પર્ધર રે;	મદાલસાં ૮૮
જૂતાદિક લઈ સાથે રે, ખાવા ખેસવું મદિરનાથે રે.	
ધર્મરૂઝે એહ પ્રકાર રે, શ્રાદ્ધ પિતૃનું કરવું સાર રે;	મદાલસાં ૮૯
છે આ સર્વનો સાર આવો રે, દિજ પ્રસન્નતાનો લાહવો રે.	
નોતપો દિજ સતોખાય રે, કરવા યજ્ઞમાને તે તે ઉપાય રે;	મદાલસાં ૯૦
શ્રાદ્ધ કાર્યમાં ત્રણ છે પવિત્ર રે, તેહ ગણાવું સુપ્ત ચિત્ર રે.	

દૌહિત્ર\* નેપાલકંબલ રે, તન જાણો ત્રીજો છે તલ રે;  
 હવા નેપ્ત શું તે બાપું રે, દીકરા બહુ દાપું રે. મદાલસાં ૯૧  
 દ્રાપ વાડવનો એમાં કૂડો રે, માર્ગગમન માર્ગ ન રૂડો રે;  
 ઉતાવળ એ પણ ખોટી રે, એ છે તણ ખાંપણ ખોટી રે. મદાલસાં ૯૨  
 સુણ સુત એ શ્રાદ્ધની માંય રે, રજતપાત્ર ધણું વખણાય રે;  
 છે રજતનું દર્શન તેવું રે, શક્તિવાળાએ દાન દેવું રે. મદાલસાં ૯૩  
 એમ મુનિ મુખે સાંભળ્યું રે, પૃથ્વીરૂપી મુરભિનું કળિયું રે;  
 એ ધનુમાંથી રૂપાને પાત્રે રે, સ્વધા દૂહે પિતૃ માત્રે રે. મદાલસાં ૯૪  
 એમ દોહન કર્યું માટે રે, રાખ પાત્ર પિતૃને યાતે રે;  
 જ્ઞર્ઘ રજતકેરુ પાત્ર રે, આનદે પિતૃનું ગાત્ર રે. મદાલસાં ૯૫  
 ધૃતિ શ્રી માર્કણ્ડેય પુરાણ રે, અલકાનુશાસને જાણુ રે;  
 પાર્વણશ્રાદ્ધકર્ષણે નામ રે, એકત્રિશોધ્યાય આ કામ રે. મદાલસાં ૯૬†

વલણુ.

એક ત્રિશોધ્યાય પૂરણુ હવે, સુણો પુરાણી દેવ રે  
 વળી એક મને દ્વિજ સાધરી, જેથી સુધારો આ દેહ રે.

## કડવું ૮૭ મું.

રાગ મારુ.

હવાં સાંભળ્ય સુત મારા, કહું વસ્તુ માલ ને ત્યાગ્ય;  
 પ્રસન્ન થાયે પિતૃઓ શાથી, શાથી દુઃખનું શારે કાજ.  
 તે સુણ હું એકે ચિત્તે, અહો મારા પુત્ર;  
 આ લોકે પિતૃને તરધે, સારું થાયે ધરસૂત.  
 પિતૃની તૃપ્તિ હવિષ્યાન્નને, કહી એક માસ પર્યંત;  
 મીનના માસે શ્રાદ્ધ કરે તો, દૂય માસ તૃપ્ત થાય જત.  
 સારગામિયે તણ માસ તે, સંતોષ પામી જાયે;  
 સસલાની માટીએ માનો, જાય ચાર માસ સુધાય.

\* દીકરીનો દીકરો, નેપાલનો કાંબલો=કનકસ. † નીચેની ત્રણ કહી પ્રાચીન કાવ્યમાળામાં વધારે છે.—

ક્યું શ્રાદ્ધ પુરાણીએ પૂરું રે, બીજો બાપું જેહ અપૂરું રે;  
 પુરાણી જીવતાં પિંડનું દાન રે, થાય જઓ મહાન રે. મદાલસાં  
 ને ને બૂલશે તો બટકશે રે, આવો દાની ન ને અટકશે રે;  
 આ વાંધી શ્રાદ્ધનું અન્ન ન ખાશે રે, એમ કરતાં શું અંગ સફારો રે. મદાલસાં  
 રંગણ પોથીમાંનાં ન કંદો રે, કે'શે તો યમ પાસે ક્યાં રે'શે રે,  
 ઉપદેસા વિમનો લેશે રે, તો જવોજવ દુઃખ રે'શે રે? મદાલસાં

શકુનિ* માંસે પંચ માસ લગી, ચક્રાં માંસ ૫૮ માસ;	
અન્નને† માંસે સપ્ત મહિના, ખુચે પિતૃ ક્ષુધાત્રાસ.	૫
એણું‡ દરિયુને માંસે જો સુત, પિતૃનું ચાપ શ્રાદ્ધ;	
આઠ મહિના સંતોષાય પિતૃ, કહી ગયા એતું સાધ.	૬
૩૩ ॥ મૃગને માંસે જાણો, પિતૃનો સંતોષ;	
નવ માસ નિર્માણ કર્યા છે, મહત્ત્વાની કોસ.	૭
વરાહા§ મિથ દસ માસ લગી, પિતૃની ક્ષુધા ટાળે;	
ઘેટાને મમ્મિ શ્રાદ્ધ કર્યું તો, અગિયાર માસ લગી ચાલે.	૮
ગાયના કુખ દધિવડે કદી, પિતૃ પૂજે જોઈ;	
દૂધપાકાદિકે તૃપ્ત કરે તો, સંવત્સર તૃપ્ત રહે દેહ.	૯
હે વત્સ વામીણસ નામે, ચાચે પક્ષી એક;	
તેનું માંસ જો પિતૃને અરપે, તો વાધ તન અનૈક.	૧૦
રક્તઅન્નમાંસ અર્પે તેનું, વળી ઋતુ ઋતુકેરું શાક;	
મધથી મન માને પિતૃનું, વળી રૂચે દૂધપાક.	૧૧
પુત્રીકરા પુત્રે કે વળી, સ્વયં કુળમાં ઉત્પન્ન;	
તે પિતૃને માંસ જ અર્પે, કે વળી પવિત્ર અન્ન.	૧૨
દશ વર્ષની કન્યકા કે વળી, તેટલી વયનો તન;	
ગયાશ્રાદ્ધ સરાય તો ભાઈ, ચાચે પિતૃ પ્રસન્ન.	૧૩
અનત કાળ લગી સુખ તેમને, મળે પિતૃ લોક;	
સુતને જોઈ ત્યાં રહી રીઝે, થઈ તન મને અશોક.	૧૪
વળી શું રૂચે પિતૃએને તે, કહી દાણું હે સૂત;	
સર્વ સાચુ માનજે ભાઈ, ન સમજશ શાસ્ત્રનું વૃત્ત.	૧૫
સામો, રાજસામો, વટાણા, નમાર પૌષ્કલ ધાન્ય;	
યવ શાલી ગોધૂમ તિલ વાહલા, કલા મગ શાસ્ત્રે માન્ય.	૧૬
સરસવ કાંગ કાવિદાર નામે, નિષ્પાવાદિક અન્ન;	
અતિ અતુલ્ય પિતૃએ માન્યાં, થાય જોઈ પ્રસન્ન.	૧૭
મઠ ચોળા ને અન્ન આણું જો, વિપ્રાપિક મસૂર;	
હિ શ્રાદ્ધમાં એ તજવા જેવાં, રીઝે ન પિતૃ કે સૂર.	૧૮
લસુણ ગાજર કુંભળીની ગધ, ગુડ મૂળાનો સ્વાદ;	
દધિ સાચે જો સાચવો ચોળ્યો, તો ચાપ પિતૃને પ્રમાદ.	૧૯
વળી બીજા રસ વિહોણાં, વર્ણુ વિહોણાં જાણુ;	

\* એક પક્ષી. † ફક્ત. ‡ બકરો. § બાગમૃગ. || જિંટમાં થતા એક જાતના વેદ્ય.



ગાંધારિકા : અલાભુ નામે, એવાં અનેક અભાણુ.	૨૦
મહીપર જે મિહુ નિપત્યું, શુંવાર રાતે રંગ;	૨૧
અત્યક્ષ લપાણાદિક તજવાં, ઉરથી મૂઢી ઉર્મગ.	૨૨
વળી જેનાં વખાણુ ન થાયે, વાણીવડે નિરધાર;	૨૩
તે સર્વે ભાઈ શ્રાદ્ધમાં તજવાં, બણી અતિ અસાર.	૨૪
અન્યાયે ધન જે ધર આણ્યું, કે પતિત કન્યા મળિયું;	૨૫
કન્યાવિક્રમને અન્યાયે, કદી હજિયું ના હજિયું.	૨૬
એવું ધન શ્રાદ્ધકામમાં, નિશ્ચયે મુનિ સર્વ;	૨૭
જે : પય દુર્ગંધીવાળું દિસે, ફેનવાળું પીતાં ન ધર્મ.	૨૮
વા એટલું તે થોડું હોયે, જેણે એક ગાય ન સંતોષાય;	૨૯
તેવું જળ ન શ્રાદ્ધ લેવું, નિહિત તે કેહવાય.	૩૦
જે રાત્રે આણી ઘેર મૂક્યું, આંડાળ લેતાં રહ્યું જેહ;	૩૧
ભોજન કરવા ભોગ્ય નર નહિ, અંધાવેલું તેહ.	૩૨
તેવા કૃપાદિકની સામે, કરેલું જળપાન;	૩૩
તે મહિથી જે જળ લીધું, તે નહિ શ્રાદ્ધને માન્ય.	૩૪
મૃગ અજા કે ઉષ્ણાદિકનું, વા એક ખરીધર આણી;	૩૫
શ્રાદ્ધમાં દૂધ તેહનું કદી, વાપરવું નવ આણી.	૩૬
મહિથી વળી વનગર ધેતુ, પ્રસૂતા યર્ધ ગાય;	૩૭
દશ : દિવસ સુધી નવ તેનું, પય શ્રાદ્ધે લેવાય.	૩૮
કોઈને ઘેરથી શ્રાદ્ધને કાળે, માગી શાવેલું જેહ;	૩૯
એવું દૂધ ન વાપરતા કદી, ધર્મપૂરા જન તેહ.	૪૦
જે જગતીમાં જંતુ ધણા છે વળી લૂપી વેણવાળી;	૪૧
અગ્નિથી યર્ધ દગ્ધ જે પૃથ્વી, જે અગ્નિય શપ્થાળી.	૪૨
એવી અવનિ શ્રાદ્ધ વિષે નહિ, આવે ભાઈ કામ;	૪૩
વળી જ્યાં ધણી દુર્ગંધી આવે, એવો તજવો જગતીકામ.	૪૪
અવમાન કુલપુરુષનું કરતા, કે પાડે કુળમાં ક્રમ;	૪૫
એમ કરી કુળ નાશ કરે જે, તજવો શ્રાદ્ધે પ્રજા.	૪૬
નમ પાપકર્મને તજવો, ભંજવો નહિ ભયી ભાત;	૪૭
તેની નજરે શ્રાદ્ધ ક્રિયાનો, નાશ થાય છે ભાત.	૪૮
એ કારણનું ધારણુ ધારી, શ્રાદ્ધ ન કરવું જ્યાંહી;	૪૯
એવા પુરુષ જોઈ ચોકે જહીં, આચરવું નહિ ત્યાંહી.	૫૦
નપુંસક જન અસ્ત્રે કપાયો, કુકુટ ને વળી ભૂડ;	૫૧
શ્વાન રાક્ષસી આદિક જાણો, શ્રાદ્ધનું તોડે તુંડ.	૫૨
એવું છે ગાટે સુત મારા, સાવધ રેહજો શ્રાદ્ધ;	૫૩

ભોજન કે તિલના કણ નાંખી, રક્ષણ કરવું બાધે.	૩૭
એ બેનું સાવધપણું રાખ્યે, શ્રાદ્ધનું રક્ષણ થાય;	
નપુંસક ભૂત રક્ષસકિરી, દૃષ્ટિ વ્યર્થ પળાય.	૩૮
સખદાહથી સૂતક લાગ્યું, એ જન આવી અડકે;	
મહારાગી કે મલિન માણસ, પતિતથી પિતૃ બડકે.	૩૯
એવું શ્રાદ્ધ કર્યાંથી ઉત્તરું, પિતૃ થાયે દુઃખ;	
વર્ણવું દર્શન રજવળાનું, જો કરવું પિતૃને સુખ.	૪૦
મુંડી કે મદ્યપને લાઇ, લાભ ન રહેવા દેવાં;	
જાય નહિ તો - જોરે કરીને, કાઢી મૂકવા દેવા.	૪૧
શ્રાદ્ધાનમહિ કેશ કે જંતુ, નવ પડેલાં જોઇએ;	
આને નજર નાંખેલું ન જોઇએ, અદ્ય બીજા કોઇએ.	૪૨
અન્ન અપવિત્ર કે બીભત્સ જ, હેલું ન જોઇએ લાઇ;	
રાત્રીએ રહેલું ન જોઇએ, રહે વંત્યાકે પિતૃ શાઈ.	૪૩
સોમવત્સીના રસને જાણે, વળી શ્રાદ્ધે મંગળ સ્નાન;	
વિદાને વર્જવા બાખ્યું, દેવું તેને માન.	૪૪
શ્રાદ્ધાન્ન જે તૈયાર થયેલું, લાગ્યો વસ્ત્રાદિના વાય;	
વિદાને વર્જવું તે 'બાખ્યું, કરવું તેનું મહાકાપ.	૪૫
પરમ શ્રદ્ધાએ નામ ઉચ્ચાર્યો, સ્વપિતૃનાં સાર;	
અન્ન તેમને આપવું એ વિધિ, પામ્યા તે જન પાર.	૪૬
એવું શ્રાદ્ધ કર્યું આ લોકે, તેના પિતૃ પામે મોખ;	
બહુકાળ તે જીવ જ્યે, દેવલોકને દેખે દેખ.	૪૭
સર્વેશુખ પિતૃલોકે લાઈ, પ્રાપ્ત થાય પ્રમાણ;	
એવું છિ માટે સુત મારા, પિતૃધ્મજા પૂરવી જાણ.	૪૮
વિચક્ષણ પુરુષે યત્ને કરી, શ્રાદ્ધમાં યોગીજન;	
જમાડવા આગ્રહ કરી તેને, શુદ્ધ કરી ભોજન.	૪૯
યોગાધાર છે પિતૃઓને, માટે પૂજવા યોગી સદૈવ;	
સહસ્ર દિનમાં એક જો યોગી, તો માનો વર દૈવ.	૫૦
યજમાનને યોગીજન તારે, જમી કરી શી પેર;	
મયાં જળમાં નૌકા તારે, તેવી યોગી કરે મેહર.	૫૧
તે સંનધ છે એક ગાથા, કહી જોઇને પિતૃદેવ;	
તે ગાથા ઘણવાદીએ બાખી, અત્ર કહું હું એવ.	૫૨
એક વારા પિતૃદેવે મળી, કહ્યું જોઇને એમ;	
એક ગાથા કહી સભળાવું, સુણે તેનું થાય એમ.	
કેહ . પિતૃ પવિત્ર નરને, પુત્ર થાયે ક્યારે;	૫૩

તે વંશને વિસ્તારે વાધે, સર્વ શિશમણિ ન્યારે.	૫૪
જે યોગીજનને જોજન આપી, તેનું રેહણ રોષ;	
પિંડપ્રદાન તે અજનું, કરશે તેહ મહેશ.	૫૫
વળી પિંડપ્રદાન ગયા વિધે, વા મહાહવિમાસ;	
કાલશાક વા તિલ તાંદૂળ, તણે વર કૃસરાંશ	૫૬
એથી અમને એક માસની, ચાચે તમિ સાર;	
વૈશ્વદેવ સંબંધી જે વળી, જે દેવ તેની હાર.	૫૭
તે દેવ સોમ સંબંધી જાણે, વિસ્તારું વિસ્તાર;	
પરમ હવિષ્ય માનિયું, ગેડાતણું આમિય ધાર.	૫૮
જે શૃંગવિહોણે હોય ગેડા, તેનું મળે આમિય;	
તે સૂર્ય રેહ ત્યાં સુધી તમ રહિયે, બહું ચાપ ભવિષ્ય.	૫૯
જે દક્ષિણાવન સૂર્ય હોયે, વળી ત્રયોદશી દિન;	
યોગ માધ નક્ષત્રકેરો, સહુ શુભ દિન એ વિષ્ણુ.	૬૦
તે દિવસે ખૂત મધુ સાચે, પાવસાન સંયુક્ત;	
આદ્ય સારી યથાવિધિએ, કરે અર્પણ પુક્ત.	૬૧
તો પિતૃદેવ અમો સહુ, અંતિ પામીએ સતોષ;	
પિતૃએ કહ્યું એકને એમ, ટાળી માનસદોષ;	૬૨
હે વત્સ મારા એ જ કારણ, જે ધન્યતો નર શુભ;	
દુષ્કર્મથી વા યુક્તિ વાંચે, તેણે તજી સર્વ અશુભ.	૬૩
તેણે પિતૃકેરી ભક્તિ કરીને, અર્પણું આદાન;	
કરી પૂજન તેનું પૂરું, દેવું દિનને માન.	૬૪
તમ કરિયા આદ્યથી જે, પિતૃ કરતા શુંય;	
તે સંભળાવું તને, સુખ્ય એક ચિત્તે હુંય.	૬૫
વસુ રુદ્ર આદિસ ને વળી, નક્ષત્રમહને જાણ;	
પ્રસન્ન કરતા તારિકાને, પુત્ર કાજ પ્રમાણ.	૬૬
તમ આદ્યથી જેહ પિતૃ, હુઆ હોયે સાર;	
આયુષ્ય ધૃદ્ધિ દ્રવ્ય દે તે, વિદ્યા સ્વર્ગ ને ઉરધાર.	૬૭
જે મોક્ષ મોઘિ મુનિ ભાણે, તે પિતર દે સાક્ષાત;	
સુખ શાંતિ સર્વ આપે, વળી રાખ્ય રૂપ વિખ્યાત.	૬૮
હે વત્સ મારા એ વિધિએ, મેં આદ્ય કથ્યું સર્વત્ર;	
હવાં કમ્ય આદ્યની તીથિ ભાણે, ચિત્ત રાખ્ય તું અત્ર.	૬૯
છતિશ્રી માર્કેડેય પુરાણે, આદ્યકવો નામ;	
દ્વાત્રિંશોધ્યાય પૂરણુ હવે, કૃપા કીધી રામ.	૭૦

# માર્કંડેયપુરાણ.

તે વંશને વિસ્તારે વાધે, સર્વ સિરોમણિ બ્યારે.	૫૪
જે યોગીજનને ભોજન આપી, તેનું રેહણ રોધ;	
પિંડપ્રદાન તે અનર્જ, કરશે તેહ મહેથ.	૫૫
વળી પિંડપ્રદાન ગયા વિધે, વા મહાહવિમાંસ;	
કાલશાક વા તિલ તાંદૂળ, તણે વર કૃસરાંસ	૫૬
એથી અમને એક માસની, આવે તૃપ્તિ સાર;	
દેશદેવ સંબંધી કે વળી, જે દેવ તેની હાર.	૫૭
તે દેવ સોમ સંબંધી જાણે, વિસ્તાર વિસ્તાર;	
પરમ હવિષ્ય માનિયું, ગંગાતણું આમિષ ધાર.	૫૮
જે શુંગવિદોષો હોય ગેરે, તેનું મળે આમિષ;	
તે સૂર્ય રેહ ત્યાં સુધી તૃપ્ત રહિયે, બહુ થાય ભવિષ્ય.	૫૯
જે દક્ષિણામન સૂર્ય હોયે, વળી ત્રયોદશી દિન;	
યોગ માધ નક્ષત્રકેરા, સહુ શુભ દિન એ વિષ્ણુ.	૬૦
તે દિવસે ધૃત મધુ સાથે, પાયસાન સંયુક્ત;	
આદ્ય સારી યથાવિધિએ, કરે અર્પણ પુક્ત.	૬૧
તો પિતૃદેવ અમો સહુ, અંતિ પામીએ સંતાપ;	
પિતૃએ કહ્યું એવને એમ, ટાળી માનસદોષ;	૬૨
હે વત્સ મારા એ જ કરણ, જે ધ્રુવતો નર શુભ;	
દુઃકર્મથી વા યુક્તિ વાંચે, તેણે તણ સર્વ અશુભ.	૬૩
તેણે પિતૃકેરી બકિત કરીને, અર્પણું આદાન;	
કરી પૂજન તેનું પૂરું, દેવું દિજને માન.	૬૪
તૃપ્ત કરિયા આદ્યથી જે, પિતૃ કરતા શુંય;	
તે સંભળાવું તને, સુખ્ય એક ચિત્તે હુંય.	૬૫
વત્સ રુદ્ર આદિલ ને વળી, નક્ષત્રમંદને જાણ;	
પ્રસન્ન કરતા તારિકાને, પુત્ર કાળ મમાણ.	૬૬
તૃપ્ત આદ્યથી જેહ પિતૃ, હુઆ હોયે સાર;	
આયુષ્ય શુદ્ધિ દ્રવ્ય દે તે, વિશ્વા સ્વર્ગ ને ઉરધાર.	૬૭
જે ગ્રોહ ગેધો મુનિ ભાળે, તે પિતર દે સાક્ષાત;	
સુખ શાંતિ સર્વ આપે, વળી રાજ્ય રૂપ વિખ્યાત.	૬૮
હે વત્સ મારા એ વિધિએ, જે આદ્ય કયું સર્વત્ર;	
હવાં કામ્ય આદ્યની તીથિ ભાણું, ચિત્ત રાખ્ય હું અત્ર.	૬૯
ધૃતિશ્રી માર્કંડેય પુરાણે, આદ્યકલ્પો નામ;	
દ્વાત્રિશોધ્યાય પૂરણુ હવે, કૃપા કીધી રામ.	૭૦

પુરાણીએ પુરાણ કથના, કર્યો જવ મહાપલ;  
તવ પુરાણી પ્રેમાનંદ યાતો, નહીં સોધા રત્ન.  
વડાણ.

૭૧

રત્ન કંઈ સોધા નહિ, રીત સુણો પુરાણી સાર રે;  
પુરાણી કાજ પુરાણ લખું જવ, તરું લવ તવ પાર રે.

૭૨



કડવું ૮૮ મું.

રાગ સામેરી.

મદાલસા જેઠ સુત મારા, સાંભળ્ય સાચી વાત રે;  
કામ્ય આદની તિથિયો ભાખું, પુરાણમાં પ્રખ્યાત રે.  
પ્રતિપદાએ આદ્ય કર્યાંથી, દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થાય રે;  
બીજે આદ્યતણું બીજ વાળ્યે, કુળવૃદ્ધિ જેઠવાય રે.  
તૃતીયા જેઠ આદ્યનું તેડું, પિતૃઓને જો જાય રે;  
અર્થની પ્રાપ્તિ તેની અતિશે, થાયે મન મકલાય રે.  
ચોથનું આદ્ય ચતુરને હંતા, પંચમીએ લક્ષ્મી મેળ રે;  
ષષ્ઠિઆદ્યથી પૂજ્ય પુરુષ થઈ, લવનો નીસરે જોળ રે.  
સપ્તમીકરું આદ્ય જો સારે, તે થાય નાયક નીતમ રે;  
સેવા ધણા જણ તેની સાધે, કહી ઉત્તમ અનુત્તમ રે.  
અષ્ટમી આદ્ય કરતાં વૃદ્ધિ, પામે ઉત્તમ પેર રે;  
નવમી આદ્યે નીતમ નારી, ચાલી આવે ઘેર રે.  
દશમીકરું આદ્ય સારતાં, થાય મનોરથ પૂર્ણ રે;  
એકાદશીનું આદ્ય કરે સદુ, અધના આધ થાય ચૂર્ણ રે.  
વળી વગર શીખ્યે વેદને જાણે, થાય પૂરો વેદાંતી રે;  
દ્વાદશીએ પિતૃને પૂજે, તેને મળે સુખ શાંતિ રે.  
જયરાણી તે જગતમાં થાયે, લાભની ટળે ઓંતિ રે;  
ત્રयोદશીએ આદ્ય સારતાં, કનકશી મળે કાંતિ રે.  
અભ પ્રજા ને પશુ વૃદ્ધિ, શુદ્ધ સ્વતંત્ર થાય રે;  
ચુદિકારી અંગ બને વર, દીર્ઘાયુષી મહિ માય રે.  
અવનિમાં અશ્વર્ય જોટલાં, મળે તેટલાં તેને રે;  
સંદેહ કાંઈ ન ઓર્માં સત, પિતૃવૃક્ષા જોને રે.  
જે ઉગતી જવાનીમાં બીડી, ચાલ્યા ચમને ધામ રે;  
અજને લાગ્યે અત્યુ પામ્યા તે, કંઈ વને હિંદામ રે.

તેવા મૃતક રીઝવા માટે, શકલતુસારે અન્ન રે;	
યથા શ્રાદ્ધસંપત્તિ પ્રમાણે, રાખી મોહું મન રે.	૧૩
ચતુર્દશીને દિને તેમનું, શ્રાદ્ધ સારવું બાઈ રે;	
મૃતક માને તે જનકેરી, સાચે સાચી સગાઈ રે.	૧૪
શુદ્ધ નર યદને કરી જો કદી, કરે અમાસે શ્રાદ્ધ રે;	
મનવાંચિત તે સર્વે પામે, ખૂડે બાધા બાધ રે.	૧૫
સંચરે તે સ્વર્ગ મહિ, રહે અનંતકાળ રે;	
કૃતિકા નક્ષત્ર મહિ, શ્રાદ્ધ કરતા તદ્દશ રે.	૧૬
સ્વર્ગ વિષે સંચરે તે જાણો, પામી ભવનો પાર રે;	
પુત્રેચ્છા જે નરને હોયે, શ્રાદ્ધ કરવું રાહિણી સાર રે.	૧૭
મૃગશીર નક્ષત્રમાં શ્રાદ્ધ સારયે, યાચ તેજસ્વી બળવાન રે;	
આદ્રીમાં શ્રાદ્ધ કરે તે, યાચ શૃંગે શુભવાન રે.	૧૮
પુનર્વસુમાં શ્રાદ્ધ કર્યેથી, પામે ખેતર જંગીર રે;	
પુષ્યમાં પિતૃ સ્તોત્રે, પામે પદ બને તે ધીર રે.	૧૯
આશ્લેષામાં પિતૃકાર્યથી, પામે ઉત્તમ પુત્ર રે,	
મઘામાં પિતરને પોષે, એઠ મયે ધરસૂત્ર રે.	૨૦
પૂર્વાશ્લેષુનીમાં તેમ કરતાં, બાઅસિદ્ધિ યાચ રે;	
યોગ ઉત્તરાશ્લેષુની સાધ્યે, તર દાનશીલ કેહવાય રે.	૨૧
હરત નક્ષત્રમાં શ્રાદ્ધ સારે, પામે શ્રેષ્ઠતા પૂરી રે;	
ચિત્રામાં ચિત્ત રાખી કરે તે, સંતતિ રેહ ન અધૂરી રે.	૨૨
સ્વાતિ નક્ષત્રમાં શ્રાદ્ધ કરે તે, પામે વ્યાપાર સારો રે;	
વિશાખામાં શ્રાદ્ધ કરતા, પુત્ર કેહ પિતા માહરો રે.	૨૩
અનુરાધામાં પિતૃઆરાધન, કરે જે નુષ જાણુ રે;	
ચક્રવર્તી ધર્મ મોહિશ માહલે, પૃથ્વીપતિ પ્રમાણુ રે.	૨૪
અધિકારની ઈચ્છા જેને, તેણે જેષ્ઠમાં કરવું શ્રાદ્ધ રે;	
મૂળમાં શ્રાદ્ધ કરતાં નાંહવે, આરોગતામાં બાધ રે.	૨૫
પૂર્વાષાઢામાં પૃથ્વી ત્રેમે, શ્રાદ્ધ સારે જેહ રે;	
મશતી પ્રાપ્તિ યાચે તેને, હે વત્સ નિસદેહ રે.	૨૬
પિતૃ તૃપ્ત કરે જે દાઈ, ઉત્તરાષાઢા માય રે;	
શોક રહિત તે યાચે જાણો, સાચ અશોકની બાંધ રે.	૨૭
અવશ્યમાં શ્રાદ્ધ જે સારે, તે પામે ઉત્તર લોક રે;	
ધનિષ્ઠામાં શ્રાદ્ધ કર્યાથી, પામે ધનના થોક રે.	૨૮
અભિજિતમાં અભીષિત મનનું, પામે શ્રાદ્ધને કરતાં રે;	
વેદ વિધાનો જાણુ યાચ તે, સકળ કબ્જને હરતા રે.	૨૯

શતભિપામાં પિતૃકર્મથી,	પામે - વદવિદાય રે;	
પૂર્વાભાદ્રપદે પિતૃ પૂજ્યે,	અગ્નિ સપતિ યાય રે.	૩૦
આદ્ય કરે ઉત્તરાભાદ્રપદમાં,	તે પામે ગોધન રે;	
રેવતીમાં આદ્યે રતિ રેહતા,	પામે કનક પાવન રે.	૩૧
અશ્વિનીમાં આદ્ય કરે તે,	અશ્વિનીમાં પામે રે;	
ભરણીમાં આદ્યભરણી કરતાં,	મૃત્યુની બીક વામે રે.	૩૨
એવુ પુણ્ય તિથિ નક્ષત્રે,	આદ્ય સારતાં મળતું રે;	
આદ્ય કામ્ય નરે કરવું તેણે,	ભવિષ્ય આવી જાળતું રે.	૩૩
આમાંનું કાંઈ ન કરે પુરાણી,	તે ધર ધર અપ્રણાય રે,	
જઈ શેર કોદરે ભાગવત વાચે,	યજ્ઞમાનના ગુણ ગાય રે.	૩૪
જે યજ્ઞમાનને આદ્ય કરવું હોય,	તો આદ્ય ચર્મ બેસે રે;	
વિપ્ર જનનો દેવ કરતાં,	વાહવા મનમાં પેસે રે.	૩૫
પણ ઉત્કર્ષ થયો કેઇ પેરે,	પ્રેમાનંદનો પૂરો રે;	
નૃસિંહપિતાનું આદ્ય સારિયું,	રાખ્યો ન વિધિ અધરો રે.	૩૬
તેહ પ્રકારે પુરાણિકે,	જીવતાં સારું આદ્ય રે;	
એ પુણ્યે કવિ કેવલ કો દિન,	દળે ઉપાય ન બાધ રે.	૩૭

વલણુ.

બાધ દળે થઈ સાધ થરો, આદ્ય પુરાણીનું કયે રે;  
 ઉ વિપ્ર પ્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, અમિથ્યા યાય ગર્વ ધયે રે.

કંકણું ૮૯ સું.

રાગ ધનાશ્રી.

- કેહ મદાલસા મદાગાની જી, સુત વાત કહું સહુ છાની જી;  
 પેર લેજે તું પિછાની જી, તજી અંગયડી ગુમાની, મારા વાહલા જી. ૧  
 ધરબારીએ ગમે તે પેર જી, હવે સુરતી મેળવવી મેહર જી,  
 કળે પિતૃ તેડવા ઘેર જી, વાળવી અન્ને અતિથિ સેર, મારા વાહલા જી. ૨  
 તેણે પોખ્યવર્ગ ન વીસરવો જી, ગૃહમેધીએ ધર્મ આચરવો જી,  
 સદાચારી સાધુનો કર ધરવો જી, પોખ્ય વર્ગ પેરા નવ કરવો, મારા વાહલા જી. ૩  
 ઠાસો બરડો ભૂતનો ભરવો જી, પશુ પખીને ભાર હરવો જી,  
 જતુ માચક ગણવો ગરવો જી, જે ભવાબ્ધિ ધારે તરવો; મારા વાહલા જી. ૪  
 નિત્ય નૈમિત્તિક ક્રિયાય જી, ન કરતા પાપને ખાપ જી,  
 અનર્ક કહે સુણ્ય હો માપ જી, તું તણુ કર્મના ગુણ ગાય, મારી આડી જી. ૫  
 નિત્ય ને વળી નૈમિત્તિક જી, વળતી ત્રીજી નિત્યનૈમિત્તિક જી,

એ નર સંબંધી કરવા ઠીક છે, પણ મને લાગે દુરાચારે ખીક; આરી માડી છે. ૬  
 માટે સદાચાર સંભળાવો છે, તો જનની અતિરો ભાવો છે;  
 મારા કદ સર્વ તજવો છે, ધન્ય આતા મોટા કાવો; આરી માડી છે. ૭  
 કહે મહાલસા સુખ ભાઈ છે, સદાચાર કહું સુખદાઈ છે;  
 ધરખારીની ન સાચી સગાઈ છે, રાખી આચાર રક્ષણે જીવું ધાઈ; મારા વાહલા છે. ૮  
 જેહ આચાર વિહોણો નર છે, ન સુખી થાય વન કે ધર છે;  
 આ લોકે પામે ન વર છે, પરલોકથી રહે પર; મારા વાહલા છે. ૯  
 સદાચારને જે ત્યાગે છે, તેના યત્ન કર્યા સહુ ભાગે છે;  
 તપ દાન તે દામણાં લાગે છે, ન વૈભવ તે પર અતુરાગે; મારા વાહલા છે. ૧૦  
 કુકર્મીની આયુષ્યદોરી છે, જણો છત વિનાની ઊરી છે;  
 નવ નમે તેની હંજેરી છે, સગી થાય ન સ્વયની ગોરી; મારા વાહલા છે. ૧૧  
 હો એવું માટે સદાચાર છે, પાળવો કરી વિચાર છે;  
 સદાચારથી દુરાચાર છે, થાય શાંતને વળે સંહાર; મારા વાહલા છે. ૧૨  
 ના કહું સદાચાર લક્ષણ છે, ચિત્ત વ્યગ્ર કરીય ન અધક્ષણ છે;  
 અચારે વર્તતાં યારો રક્ષણ છે, દુરાચારે સ્વરૂપનું ભક્ષણ; મારા વાહલા છે. ૧૩  
 ગૃહસ્થ પુરવે ધર્મી કામ છે, તે ત્રિવર્ગનું પામવું ધામ છે;  
 યત્નશીલ થવું તે કામ છે, શુભ સિદ્ધિના એ વિશ્રામ; મારા વાહલા છે. ૧૪  
 હો આ લોકની સિદ્ધિ એહ છે, વળી પરલોકની તેહ છે;  
 આત્મજ નરે જેહ છે, ઉપાજ્યું હોય નિ સંદેહ; મારા વાહલા છે. ૧૫  
 તે દ્રવ્યમાંથી ચતુર્થ અંશ છે, પરલોક કરવો પ્રસાસ છે,  
 તેણે થાય ધન્ય તેના વંશ છે, એ સંચયે થાય સૂર્યાવંતસ; મારા વાહલા છે. ૧૬  
 ઉપાજેલા ધનનો અર્ધ ભાગ છે, નિત્ય નૈમિત્તિકમાં કરવો લાગણ; કરવું પોપણ હે મહાભાગ છે, ચતુર્થાંશ પર ધરવો રાગ, મારા વાહલા છે. ૧૭  
 તેની વૃદ્ધિ કરતા જવી છે, અન્ય રીતિ ન રાખી નવી છે;  
 જેની વૃત્તિ એવી હવી છે, તેના ગુણગણ ગાયે કવિ; મારા વાહલા છે. ૧૮  
 પાપ નાશ થવાને કરવો ધર્મ છે, એ ફળદા છે કામ્યકર્મ છે,  
 ખીન્ને પરલોકનો છે ધર્મ છે, મળે સુખશાંતિ ન શર્મ; મારા વાહલા છે. ૧૯  
 ધર્મદિ ત્રિવર્ગનો અવિરોધી છે, કહું કામ જે પ્રકારનો રોધી છે;  
 પ્રત્યવાયલયથી રાખ રોધી છે, ખીન્ને ધર્મદિકનો અવિરોધી; મારા વાહલા છે. ૨૦  
 એ સર્વ ધર્મદિકનું પ્ધાન છે, પરસ્પર સળધવાનું માન છે;  
 વળી વિપરીત સળધી અનુમાન છે, કરતા ઋષિ મુનિ મહાન; મારા વાહલા છે. ૨૧  
 હો ધર્મમાં અર્થ ને કામ છે, અર્થે ધર્મ કામ અભિરામ છે,  
 કામે ધર્મ અર્થ વિશ્રામ છે, એમ દરો કામેકામ; મારા વાહલા છે. ૨૨  
 હવા વિપરીત સંબધ ભાણું છે, ધર્મધર્મ તુને દાણું છે;



અર્થાનર્થે કાર્યને રાખું છું, પ્રયોજનનું મોહું પાપું; મારા વાહલા, છ. ૨૩  
 એમ થાય પ્રયોજન સિદ્ધ છું, શાંતિપુરાણમાં પ્રસિદ્ધ છું;  
 ધર્મીયે કામની જગે રિદ્ધ છું, નાસે કામે ધર્મીયે નિધ; મારા વાહલા છ. ૨૪  
 એવો વિપરીત એ સંબંધ છું, બાંધ્યો અવળાસવળી બધ છું;  
 તેમાં પડે ચક્ષુવાળો મધ અંધ છું, ખોટે ધધે અંધાધંધ. મારા વાહલા છ. ૨૫  
 હવા સાંભળ્ય સુત તું આગે છું, નિત્યે જ્ઞાનમુદ્ધતે જગે છું;  
 જે ધર્મીયે અનુરાગે છું, જે કૂકું સર્વ સાગે; મારા વાહલા છ. ૨૬  
 એવું ચિંતવન કરી ભાઈ છું, પછે કરવી સ્નાન સજાર્ધ છું;  
 દેવ પાસે બેસવું નાહી છું, પૂર્વાભિમુખે સુપ્ત રાર્ધ; મારા વાહલા છ. ૨૭  
 મનાદિ ઇન્દ્રિયને મારવી છું, સંયમે ઇન્દ્રિયો વાળવી છું;  
 હ્રસ્વમુખ ઇન્દ્રિયને જાળવી છું, શાંતિએ દિન રેણી વૃત પાળવું છું; મારા વાહલા છ. ૨૮  
 પ્રાતઃસ્થ્યા કરવી ત્યારે છું, દેખાતી હોય નક્ષત્ર ન્યારે છું;  
 મધ્યાહ્નસંધ્યા સૂર્યોદય સારે છું, જોઈ નક્ષત્ર સાર્યસંધ્યા ધારે; મારા વાહલા છ. ૨૯  
 મહાઆપતકાળ આવ્યા વિના છું, કાઠી ખોટા ખરા કીના છું;  
 તજે સંધ્યા પરઆધીના છું, નવ તેનાથી કેા હીના; મારા વાહલા છ. ૩૦  
 હે સુત અસત્ લવારો છું, વેણુ અસતને વળી વારો છું;  
 કઠોર વાણીને નિવારો છું, ખોટાં શાસ્ત્ર ન ઉરમાં ધારો; મારા વાહલા છ. ૩૧  
 ખોટો વાહ ન કરવો જ્ઞાત છું, ન કરવી અસંજનનશું વાર્તા છું;  
 કરવી જીટલાં વાનાંની ધાત છું, જો થાવું હોય પ્રખ્યાત; મારા વાહલા છ. ૩૨  
 થઈ જીર્ણિય તારે છું, કરવો હોમ સાર્યપ્રાતર બારે છું;  
 થાય ઉદય સૂર્ય સારે છું, અસ્ત થતો ન જોવો ક્યારે; મારા વાહલા છ.\*૩૩  
 સામગૃહ કે તીર્થની માંય છું, કે ક્ષેત્ર મારગ હોય ન્યાંય છું;  
 જોઈ ખેડેલું ખેતર ત્યાંય છું, ગાયની કોઆદિક ક્યાંય; મારા વાહલા છ. ૩૪  
 ન કરવી દીર્ઘ કે લઘુશંકા છું, કરે તેના દિન જાણુને વકા છું;  
 આ વિધે ન ધરવી શંકા છું, અરે આશંકા થાય રંકા; મારા વાહલા છ. ૩૫  
 ન જોવી પરસ્પરી નમ્ર છું, સ્વમળ ન જોવો ભમ્ર છું;  
 થઈ રજસ્વળા શું મમ્ર છું, નવ વાણીનું કરવું લમ્ર; મારા વાહલા છ. ૩૬

૨૮ પા. "કરવી માનસાદિ ઇન્દ્રિય વસાછું, કરવું આચમન ધસમસાછું;  
 ઈમ વસા થાયે ઇન્દ્રિય ઇસાછું, પડે સધ્યા વંદન કરવું મસાછું,"

\* નીચેની ચાર લીટી પ્રા. કા. માં જોવામાં આવે છે.

નિત્ય સમારવા કેય છું, જોવો અરીસે સ્વયં વેશ છું;  
 કરવું દંતધાવન જો દિનેશ છું, પૂજ્યા તર્પણ કરી દેવેશ; મારા વાહલા છ.  
 એ સર્વ દિવસને પૂર્વભાગે છું, કરવા આવવું અનુરાગે છું;  
 હવાં મતિરાહી શું ત્યાગે છું, તે કહી સંભાળવું આગે; મારા વાહલા છ.

તેના સામું ન જોવું સાર છે, દીર્ઘશંકા ન પાણી મોઝાર છે;  
 ન કરવી લઘુશંકા અવિધાર છે; તેવો મૈયુનનો પ્રકાર; મારા વાહલા છે. ૪૭  
 મોર્ગમાં કે પૃથ્વી ઉપર છે, વિષ્ટા મૂત્ર પડ્યું હોયે ખર છે;  
 હોય વાળ કે રક્ષા પર છે, ભ્રમ ચૃતિકાભાજન થર; મારા વાહલા છે. ૪૮  
 વળી શાલીના કુશકા સદી છે, પડ્યો હોય અગ્નિ જહીં છે;  
 અરિય પત્ર પડ્યાં હોય તહીં છે, દોરડી કે વસ્ત્રાદિ કંઈ; મારા વાહલા છે. ૪૯  
 એવા જોઈ પદાર્થ પડેલા છે, નવ ડાલા નર અડેલા છે;  
 રહે મર્ધ એ માંડી મઢેલા છે, જેહ ભવોભવ શહેલા; મારા વાહલા છે. ૫૦  
 ધરખારીએ પૂજવા દેવ છે, ભૂતાદિ તજવા અવશ્ય મેવ છે;  
 યથા રાક્ષિત અતિથિ દેવ છે, કરવી ઉત્તમ જનની સેવ; મારા વાહલા છે. ૫૧  
 ભાર પૂઠે જમવું જાતે છે, ન બેસવું પૂર્વોત્તરાશ્રયી રાતે છે;  
 દેહ કેટલા રાતે પ્રભાતે છે, ખીજે દેવ જમતાં એ વાતે; મારા વાહલા છે. ૫૨  
 જમતાં પેહલાં કરવું આયમન છે, અતિ પવિત્ર કરવું મન છે;  
 મીન ધરવું કરતાં ભોજન છે, એમ આચરવું અનુદિન; મારા વાહલા છે. ૫૩  
 જમતાં ધૂટણ વચ્ચે બે હાથ છે, રાખી જમવું હે જાત છે,  
 ચિત્ત રાખવું જમ્યાની સાથ છે, ખ્યાન ધરવું ત્રિભુવનનાથ; મારા વાહલા છે. ૫૪  
 યથો ન્યાનાદિનો સ્પર્શ છે, વિપ્રઆદિ યથું હોય દર્શ છે;  
 કેવળ સ્વાદને ઉત્કર્ષ છે, અન્ન નિંદી ન પામવો હરે, મારા વાહલા છે. ૫૫  
 કલાં એટલાં કારણુ મળે છે, ધાન્યદોષ ન કેવો મળે છે;  
 ઉષ્ણ અન્ન હેવું અર્પણ છે, કરવી ન પ્રત્યક્ષવણુ મળે; મારા વાહલા છે. ૫૬  
 ઉભાં રહી કે હોપતાં મૃત છે, લઘુશંકાનું કરવું ન તૂત છે;  
 એમ દીર્ઘશંકાનું ભૂત છે, જેને વળણું તેહ અપૂત; મારા વાહલા છે. ૫૭  
 માર્ગે આલતાં નવ ખાવું છે, કે પાણી પશુ નવ પીવું છે;  
 અશ્વચિ અંગે કાંઈ ન જાણું છે, ભણવા માટે ન ધાવું; મારા વાહલા છે. ૫૮  
 એમ આ અંગે બાધ છે, સ્પર્શવું નહિ દ્વિજ ગાયી છે;  
 વહ્નિ ને સ્વમસ્તક સાધ છે, કદા રેવું નહિ મક્લાધ, મારા વાહલા છે. ૫૯  
 વળી અશ્વીચ અંગે કદી છે, સવિતા ચંદ્ર ન જોવી નદી છે;  
 નિહાળવાં ન નક્ષત્ર દિરદી છે, કોષ્ટ્યે મહામદમાહે મદી; મારા વાહલા છે. ૬૦  
 હોય ભાંજ્યું તૂટ્યું આસન છે, વા કરવાનું ચયન છે,  
 તજવું પાનપાત્ર અનુદિન છે, એમ કહે વેદ પાવન; મારા વાહલા છે. ૬૧  
 આવે શુરુ જો સ્વયં ગેહ છે, ધન્ય ભાગ્ય માનવું તેહ છે;  
 સમર્પવી શુરુને દેહ છે, ભિક્ષી સામાં જાણું નિસંદેહ; મારા વાહલા છે. ૬૨  
 કરવો એ પ્રકારે સત્કાર છે, જેથી રીઝે શુરુ દાતાર છે;  
 કરવો પ્રથમ નમસ્કાર છે, કરવો મધુરો ઉચ્ચાર; મારા વાહલા છે. ૬૩

જ્યારે જાયે પાછા ઘેર જી, કરવી ઊડી વળાવવાની ચેર જી;  
 માગવી તેમની મેહર જી, નવ જણાવતું કાંઈ ચેર; મારા વાહલા જી. ૫૪  
 એક વસ્ત્ર પેહરી નવ ખાવું જી, કે નવઝાં નવ નાહવું જી;  
 દેવ મંદિરમાં નવ જાવું જી, દેવલિન અન્ય ન ગાવું; મારા વાહલા જી. ૫૫  
 મતિમાને અમિર્માં મૂત જી, કરવું નહિ હે મૂત જી;  
 નમ્ર સૂવું નહિ કુત્ર જી, ભલે હોય પોતાનું ધરસન; મારા વાહલા જી. ૫૬  
 વલૂરવું ન મે હરતે શિર જી, કારણ વિદ્યા-સાંભળ્ય ધીર જી;  
 નરે શિર પલાળવું નહિ વીર જી, તેમ નામવું ન હોય નીર; મારા વાહલા જી. ૫૭  
 શિર પલાળી ના'યા પછે જી, તેલ ચોળવા નવ લહે જી;  
 તેના રૂપશર્મા જે નવ ગહે જી, તે જમ કિંકરથી બચે; મારા વાહલા જી. ૫૮  
 માન્યો અનાધ્યાય જેમે જી, વેદાધ્યયન ન કરવું તેમે જી;  
 વિપ્ર રવિ વહિમાં આવી વેમે જી, ન લધુ સંકા કરવી કેમે; મારા વાહલા જી. ૫૯  
 દીર્ઘ લધુ શંકા વાસરે જી, ઉત્તરાભિમુખે જે કરે જી;  
 દક્ષિણાભિમુખે ચિત્ત ધરે જી, તે આ ભવાળિય તરે; મારા વાહલા જી. ૬૦  
 કદા સંકટ આવી મડિયું જી, તેમ ધર્મનું કાંઈ ન અડિયું જી;  
 ગમે તેમ ન કરવું ઉચરિયું જી, જે કર્મ નિત્યનું જડિયું; મારા વાહલા જી. ૬૧  
 હોયે ચુરનું કુકર્મ જી, શિખે ન મુખ યોસ્યાનો ધર્મ જી;  
 થયા હોય કોધી ચુર પર્મ જી, વિપ્રાપ્તિએ કરવું શર્મ; મારા વાહલા જી. ૬૨  
 નિંદા કરે તેમની કોઈ જી, તે જાતે ન રેવું જોઈ જી;  
 ભલે રેહ સર્ગા તેનાં રોઈ જી, શક્તિ હોય તો નાખવો ધોઈ; મારા વાહલા જી. ૬૩  
 માર્ગે જાતાં ખાહણ રાજા જી, સુધી કપી મારે શી માઝા જી;  
 ગર્ભવતી સારા સાજા જી, બારવાળા તનના તાજા; મારા વાહલા જી. ૬૪  
 નાનો મૂંગો આંધળો જન જી, મુઝ્ય બધિર શત્રુ સન જી;  
 મદિરામત ને અપાવન જી, બલિચારિણીનો તન; મારા વાહલા જી. ૬૫  
 ધસાદિ અને પતિત જી, આવે સામા તેની રીત જી;  
 માર્ગ આપવો ખચીત જી, એવી ન્યાયશાસ્ત્રે નીત; મારા વાહલા જી. ૬૬  
 દેવ મંદિર કે સુર આલય જી, દુમ કે ચતુષ્પદ ઉદય જી;  
 મહાવિદ્વાન જણે નય જી, ચુર કે હોયે નૃદ્ધવય; મારા વાહલા જી. ૬૭  
 સુરાદિ મારગ જાય જી, તેમને જમણી ગમ તમય જી;  
 એમ સમજણે જવાય જી, નીકર પાપી ચવાય; મારા વાહલા જી. ૬૮  
 કેનાં ઉપાન કે દુકૂલ જી, માળા માંહે પરાસેવ્યાં પૂલ જી;  
 ધસાદિ જે અણુમૂલ જી, ખીન્ને પેહરે તો પરલોકે ચલ; મારા વાહલા જી. ૬૯  
 વાગે નિચે જણો ખચીત જી, તજવું ખીજે ધર્મ ઉપવીત જી;  
 હો એવી અવંકારની રીત જી, મૃતિમ પાતકેરી નીત; મારા વાહલા જી. ૭૦

ખીજે કયોં ન્યાં ઉપભોગ છ, નવ એ વાપરવા ભોગ છ;  
 દર્વા થાય ન તેને રાગ છ, કાર્ય પ્રસાસા સાધે યોગ; મારા વાહલા છ. ૭૧  
 ચતુર્દશી અષ્ટમી જાણુ છ, પંચદશી કરી પ્રમાણુ છ;  
 એ વિષુ પર્વના દિન આણુ છ, જેના વેદ પુરાણે વખાણુ; મારા વાહલા છ. ૭૨  
 તેદિને અંગે ન ચોળવું તેલ છ, કામિની કલિનો કરવો ન ખેલ છ;  
 પગ ઉપર પગનો મેળ છ, જઘા પગનો કરવો ન ભેળ; મારા વાહલા છ. ૭૩  
 બેસવું નવ પગ પસારી છ, પગ આંટી ને અકારી છ;  
 ડાહ્યા દોપ કહે લલકારી છ, પૂર્ણ ચક્ષુને પલકારી; મારા વાહલા છ. ૭૪  
 મર્મવેધક વેણુને તજવું છ, પિશુનપણું ના લજવું છ;  
 નવ દંભાભિમાન ધજવું છ, ટોળમહિ કટુ વેણુ તજવું; મારા વાહલા છ. ૭૫  
 મૂર્ખ ઉન્મત્ત વ્યસની કુરૂપ છ, હગકાર ન્યૂનાધિક રૂપ છ,  
 હોયે ડાહ્યો ભે કે ભૂપ છ, તોયે હાસ્યને નાખવું રૂપ; મારા વાહલા છ. ૭૬  
 પુત્ર અથવા છાત્રને કાળે છ, નદંડલેવો અન્યનો ચુરુરાજે છ;  
 તે લઈ શિક્ષાને સાળે છ, આવતાં ચુરુદેવ ન રાજે; મારા વાહલા છ. ૭૭  
 વિચક્ષણુ જને આસન છ, પગે દાખવું ન પાવન છ;  
 સંયાવ\* ક્ષીપ્રા કે દિન છ, સ્વાયે માંસવું કરવું ન મન; મારા વાહલા છ. ૭૮  
 પૂછ અતિથિ સાંજ સવાર છ, નરે ભોજન કરવું નિરધાર છ;  
 દંતધાવનનો કહું પાર છ, પૂર્વોત્તરાભિમુખે સાર; મારા વાહલા છ. ૭૯  
 ખીજ ગમ ન બેસી કરવું છ, એવું દંતધાવનનું ઉર ધરવું છ;  
 બાલવું નવ જોણે તરવું છ, શાસ્ત્રનિષિદ્ધ દાતણુ પરદરવું; મારા વાહલા છ. ૮૦  
 ઉત્તર કે પશ્ચિમ દિશ છ, ભોઈ ન સૂવું કરી શીશ છ;  
 સૂવું દક્ષિણ પૂર્વે વશા વીશ છ, એથી ન કે સુરને રીસ; મારા વાહલા છ. ૮૧  
 નાહવું ન દુર્ગધીવાળે ખાણી છ, નવ નાહવું રાતે જાણી છ;  
 યોગ મહાધુનો પિછાણી છ, નાહવું રાત્રે આરત આણી; મારા વાહલા છ. ૮૨  
 તે સ્નાન કર્યા પૂઠે છ, વજ્રે વધુ દુષોહતાં દેવ રૂઠે છ;  
 કેશ ખંજેરતાં નવ તૂઠે છ, હુલે કરે કે કેધી જોડે; મારા વાહલા છ. ૮૩  
 વિચક્ષણુ નરે નિરવાણુ છ, સ્નાન કર્યા વિષુ જાણુ છ,  
 ચંદન લેપ ન કરવો પ્રમાણુ છ, રક્તા વજ્ર ન ધરવું સુગણુ; મારા વાહલા છ. ૮૪  
 અનેક રંગવાળુ મહામાન છ, કાળું વજ્ર ન ધરવું મ્યાન છ;  
 કરવા વસ્ત્રાલકાર પરિધાન છ, હોયે જ્યોત્ના ત્યાં સમાન; મારા વાહલા છ. ૮૫  
 હોય વસન દશી વિનાનું છ, હોયે મેલું કે અતિ નાનું છ;  
 કે જુ ચાંચડનું ધર છાનું છ, માન્યું જનું એ મનમાન્યું; મારા વાહલા છ. ૮૬

જાને ચાટેહું દેખેહું છ, કાંઠી દોરા ઉવેખેહું છ;  
 જર કાઠી વ્યથ લેખેહું છ, જને દૂષણવાળું પેખેહું; મારા વાહલા છ. ૮૭  
 છે તે તજવા યોગ્ય વસન છ, સુત સાંભળ્ય કહું એકે મન છ;  
 રેહવું નિર્મળ અનુદિન છ, તજવું વળી કેવું અજ; મારા વાહલા છ. ૮૮  
 જે દેવતણે ન આવ્યું કાજ છ, પવિત્ર ને શુદ્ધ જે પાક છ;  
 જેવું ભક્ષણ એ વાજ છ, જો બાધવી પુણ્યની પાજ; મારા વાહલા છ. ૮૯  
 જે અન્ન રાંધ્યા પછી થયું કાઢું છ, રહું રાત વાણી ઉઘાડું છ;  
 તે દેહનું છે જગડું છ, ભલે હોયે પોણી કે લાડું; મારા વાહલા છ. ૯૦  
 પશુ ન તે ભક્ષવા ભોખ્ય છ, જો તન જેવું આરોગ્ય છ;  
 આટો શાક શેરડી યોગ્ય છ, દૂધ માંસ વિકારે ભોખ્ય; મારા વાહલા છ. ૯૧  
 એ પદાર્થ દેહ સારા છ, ખગડે નહિ સવારા છ;  
 તેથી લાગના ત્યાગ્યા ધારા છ, રાખ્યે કંદોષ રડે બિચારા; મારા વાહલા છ. ૯૨  
 સૂર્ય ઉગતાં પામતાં અસ્ત છ, નવ નિદ્રા જોવી સમસ્ત છ;  
 જીવે ખાવાની કોઈ વસ્ત છ, મુકી જેને અસ્તોવ્યસ્ત; મારા વાહલા છ. ૯૩  
 તે ન આપી ખીજાને ખાવું છ, તેણે જમપુરમાં જાવું છ;  
 સુપ્તસ્થાનમાં બેસી ખાવું છ, સુપ્ત પૃથ્વીમાં સમાવું; મારા વાહલા છ. ૯૪  
 એમ કરી ન જાવું જમવું છ, ધર્મ કર્મને નવ ધમવું છ;  
 સાજ સવાર નાહી શમવું છ, જો રાજિવલોચને રમવું; મારા વાહલા છ. ૯૫  
 મતિમાને પરતરણી તજવી છ, વિષયે આયે તેને ન ભજવી છ;  
 ભજતાં નરકની સળાઈ સજવી છ, એવું બણી મૂકે યજવી; મારા વાહલા છ. ૯૬  
 પરપત્નીગમન જેવું નરને છ, ક્ષય આયુષ્ય કરતા વરને છ;  
 તેવું દુઃખ નથી અવરને છ, ધાલે ધરાબોળ તે ધરને; મારા વાહલા છ. ૯૭  
 દેવપૂજન ને વહ્નિકાર્ય છ, અભિવંદન કરવું આચાર્ય છ;  
 ભાવે ભોજન કરતાં આર્ય છ, આચમન કરે ન તે અનાર્ય; મારા વાહલા છ. ૯૮  
 આચમન કરતાં તે પુત્ર છ, કહું એસવું તારે કુત્ર છ;  
 પૂર્વોત્તરાભિમુખે સુત્ર છ, એસવું સાધી સુત્ર; મારા વાહલા છ. ૯૯  
 જળ આચમનનું જેહ છ, જોઈ દેનગધવિહોણું તેહ છ;  
 નિર્મળ પવિત્ર જોઈએ એહ છ, આચમને વાધે ઉજોહ; મારા વાહલા છ. ૧૦૦  
 જળની ધરની રાજગમાંની છ, મુષિકમિલની પિછાની છ;  
 શૌચ કરતાં રેહલી ત્યાંની છ, અપવિત્ર પય મૃતિકા માની; મારા વાહલા છ. ૧૦૧  
 ઘાઈ હાથ પગ સાવધપણે છ, અબ્યુદ્ધાણ કરવો યત્ન ધણે છ;  
 જનુ હાથની વચ્ચે ગણે છ, તણુ આચમન કરવાં બણે; મારા વાહલા છ. ૧૦૨  
 પછે મુખાંતભાગ ને કણું છ, નાસાદિકેરી ધણું છ;  
 મસ્તકાદિકેરી વણું છ, ધરવું શુચિનું ચણું; મારા વાહલા છ. ૧૦૩

પછે આયમન કરવું બળે છે, જ્યૌં પવિત્રપણું બળે છે;  
 સુર સુનિ પિતૃને બળે છે, આધારવા કળે કળે; મારા વાહલા છે. ૧૦૪  
 હીંક આવ્યા પછી આયમન-છ, યૂંકી ઝોંખારી અનુદિન-છ;  
 પછા પેહરી કરી પાવન છે, કસું આયમનનું મન; મારા વાહલા છે. ૧૦૫  
 વળી ચૂશ્યા પછી નિરવાણુ છે, છીંક્યા પછી પ્રમાણુ છે;  
 પાછું નાંખ્યા પછી બાણુ છે, આયમન કરવું સુગણુ; મારા વાહલાં છે. ૧૦૬  
 ભૂમિનો કરવો સ્પર્શ છે, એ ક્રિયા પછી સવિતા દર્શ છે;  
 પા મૃતિકા લઈ એક કર્ષ છે, કાને કર અરાડવો સહર્ષ; મારા વાહલાં છે. ૧૦૭  
 છે એ સર્વ માટે એવો નેમ છે, પૂર્વાભાવે પછીનું ક્ષેમ છે;  
 પેહલા કર્મની હોયે રેહમ છે, તો ન પછીનો ધરવો વેહમ; મારા વાહલા છે. ૧૦૮  
 દાંત કકરાવવા તે ફૂડા છે, ધારા દેહ ફટવાના બૂડા છે,  
 અન્ને સંધ્યાએ ઊંધે ન રૂડા છે, તે સમે લણુતા લક્ષતા બૂડ્યા; મારા વાહલા છે. ૧૦૯  
 સંધ્યાકાળે ન બીજે ગામ છે, જાવા નીકળવું હોયે કામ છે;  
 તે સમે કરવી ન મૈથુન મામ છે, કામ કયળે ન માને આમ; મારા વાહલા છે. ૧૧૦  
 જડ કેહ સુણો હો તાત છે, ધર્મને નારદ કેહ આ વાત છે,  
 સુતને શીખવે છે માત છે, જે અલર્ક નામ પ્રખ્યાત; મારા વાહલા છે. ૧૧૧  
 કરવું પૂર્વભાગે દેવપૂજન છે, દિન મધ્યભાગે અતિથિ મન-છ;  
 પિતૃપૂજન કરવું હે તન છે, દિનોત્તર ભાગે અનુદિન; મારા વાહલા છે. ૧૧૨  
 કરવી સુરપિતૃકેરી સેવ છે, પલાળી સિર અવસ્થમેવ છે;  
 કૌરનો પૂર્વોત્તર એવ છે, એમ ક્યાંથી રીતે દેવ; મારા વાહલા છે. ૧૧૩  
 સારાકુળમાં થઈ જિખન્ન છે, કન્યા સાથ મળવું હોય અમ છે;  
 અથવા અતિશે ધન છે, મન કરે જનક પ્રસન્ન; મારા વાહલા છે. ૧૧૪  
 તથાપિ ખોડીવી ન વરવી છે, રોગીષ્ટ ન ધ્યાને ધરવી છે;  
 કુરૂપી પત્ની નવ કરવી છે, નિદિતા રાખવી નરવી; મારા વાહલા છે. ૧૧૫  
 અહુભાપી કે માંજરી છે, કઠિન કલોશિતા કિકર છે;  
 નવ કરવી વાહલી વરી છે, પાણિગ્રહણથી રાખવી પરી; મારા વાહલા છે. ૧૧૬  
 હવાં વરવી કેરી નારી છે, તે સુત કહું આ વારી છે;  
 ઠું ધ્યાને રાખજે ધારી છે, શીખામણુ જે જે મારી; મારા વાહલા છે. ૧૧૭  
 એકું અંગ ન હોયે હીન છે, કીર નાસા યજ્ઞ મીન છે,  
 જેવા પયોધર ખીન છે, કટી ચુરતાએ દીન, મારા વાહલા છે. ૧૧૮  
 ઇત્યાદિ અંગ અનૂપ છે, જેવું નિહાળી નિહાળી રૂપ છે;  
 વર હોયે રંક કે શૂપ છે, કિંતુ કન્યાનું જેવું સ્વરૂપ; મારા વાહલા છે. ૧૧૯  
 ઇન્દ્રિયારણું ન જેવું એક છે, જેવો ધરખારનો વિવેક છે,  
 ન પિતા માતાથી વતરેક છે, વળી છોડાં ન જેવાં છેક; મારા વાહલા છે. ૧૨૦

સુંદરપણે જોવી, રૂકત છ, વિચારે જોવી યુક્ત છ; ૧૧  
 જોવી જાળવણી એ જુક્ત છ, જોવી સુલક્ષણે યુક્ત; મારા વાહલા છ. ૧૨૧  
 વરવી જીવતી એવું જોઈ છ, ન માનવું કહે કાઈ છ; ૧૨૨  
 સુખની, છાંટે જે સોઈ છ, જોવું જનકે મન પોઈ; મારા વાહલા છ. ૧૨૩  
 જોવી પિતાથી સાતમી પેઠી છ, માતાથી પચમી એડી છ; ૧૨૪  
 એ કાળગતે કન્તા તેડી છ, પરણીને રાખવી, મેડી; મારા વાહલા છ. ૧૨૫  
 તેવી સ્ત્રીનું રક્ષણ કરવું થર છ, માનવી મહીલા ભરપૂર છ; ૧૨૬  
 પછે છાંઈ કરવી ચૂર છ, દિને મૈથુન ધરવું ન ઉર; મારા વાહલા છ. ૧૨૭  
 થાય અન્યને જોઈ તાપ છ, તેવું આચરવું નવ આપ છ; ૧૨૮  
 જંતુ પીડાને સંતાપ છ, બીવું બ્રાહ્મણ કેરે શાપ; મારા વાહલા છ. ૧૨૯  
 જોઈ સર્વ વર્ણની નારી છ, ચાર દિવસ કરવી અકારી છ; ૧૩૦  
 રામા રજસ્વળા ધારી છ, પંચ રાત્રી ન જોવી વિચારી; મારા વાહલા છ. ૧૩૧  
 સ્ત્રીના પરિહાર અર્થે છ, કાપા પંચમી તળવી સમર્થે છ; ૧૩૨  
 આ વાણી ન માનવી બચેછ, લોભાવું નહિ કામ ગર્થે; મારા વાહલા છ. ૧૩૩  
 છડી રાત્રે છેલ્લી ભજવી છ, એકી સખ્યા રાત્રી તળવી છ; ૧૩૪  
 એકીમાં યુવતી યજવી છ, કામકોસિની સામગ્રી સજવી; મારા વાહલા છ. ૧૩૫  
 એકી રાત્રીમાં સ્ત્રીના સંગ છ, કરતાં આવે પુત્ર પ્રસંગ છ; ૧૩૬  
 એકી માહિ કરે હમંગ છ, યાચે કન્યા આરત ભંગ; મારા વાહલા છ. ૧૩૭  
 એવું છે મારે વાહલા છ, પુનેચ્છા હોયે કાલા છ; ૧૩૮  
 વધુ શું બાપું બાળા છ, એકીમાં ભજવી બાળા; મારા વાહલા છ. ૧૩૯  
 સ્ત્રીસમાગમ દિવસે થાય છ, કે પર્વે તેવું કરાય છ; ૧૪૦  
 થાય ધર્મરહિત પુત્રની કાય છ, સખ્યા સંગે નપુસક કોવાય; મારા વાહલા છ. ૧૪૧  
 ભામિનીભોગ ક્ષોર ને વાતિ છ, થયા પછી શેણે શાંતિ છ; ૧૪૨  
 તે બાપું ત્યજ સુત વાતિ છ, સ્મશાન ભૂમિની તેવી કાંતિ; મારા વાહલા છ. ૧૪૩  
 એ દોષ સર્વદરનાને નાસે છ, ધર્મથી અધર્મ ત્રાસે છ; ૧૪૪  
 સુર નિગમ વાડવ આશે છ, અવગુણ સતી પ્રકાશે છ; મારા વાહલા છ. ૧૪૫  
 સાધું સાચાકેરી કુચલી છ, મહાત્મા નર યાત્રિક વળી છ; ૧૪૬  
 તપસ્વી આદિની નિંદા કળી છ, કે હાસ્ય તેનું સાંભળી; મારા વાહલા છ. ૧૪૭  
 નવ ભિમા રેવું બાઈ છ, કે જાતે ન કરવું કાઈ છ; ૧૪૮  
 સ્વયંથી ભિયો જોઈ રંક રાઈ છ, કે નીચા શું સગાઈ; મારા વાહલા છ. ૧૪૯  
 હોયે સાચી તદ્દપિ હે જ્ઞાતિ છ, કરવી ગણી ગાંડી વાંતિ છ; ૧૫૦  
 તેનું આસન જોઈ સાક્ષાત્ત છ, બેસવું ન થાવું પ્રખ્યાત; મારા વાહલા છ. ૧૫૧  
 અશુભ વેપ ન ધરવો કદા છ, અશુભ વેણુ ન વધવું સદા છ; ૧૫૨  
 શોભિતા ચતુરંગ તદા છ, (કરુ) શ્વેત વજ્ર પુષ્પે મન મુદા; મારા વાહલા છ. ૧૫૩

કરવી મિત્રાચારી કાની સાથે જી, તેહ જાણું નરનાથ જી;  
 જન્મ આસ્થો તે માતનો હાથજી, તવ દુઃખ આતવું ન જોઈએ માથ; મારા વાહલા જી. ૧૩૮  
 ઉન્મત્ત ઉદ્ધત અમજી, અમયાદ ન જાણે યજી જી;  
 દુરાચારી આચારભજ જી, હોયે મુરકમેં મન મજ; મારા વાહલા જી. ૧૩૯  
 અર્થ ધન ખરચણદારો જી, દોભી પણ નહિ સારો જી;  
 અભિચારિણી જોઈ મન વારો જી, અરિમિતતાએ અકારો; મારા વાહલા જી. ૧૪૦  
 જુગાર રમનાર તેવો જી, કુલટાનો પતિ એવો જી;  
 અસંતોષી એના જેવો જી, વળી કૂરને કેવો કેહવો; મારા વાહલા જી. ૧૪૧  
 અપૂર્ણાંગ કે અગુણી જી, સાખ ખોટીવાળો સુણી જી;  
 સદા વેદમની આંખમાં ધુણી જી, ભવિષ્ય ખરું કેદનારો ગુણી; મારા વાહલા જી. ૧૪૨  
 તજવો વિશ્વાસનો ધાતી જી, જેની કાષ્ઠમાં નહિ ખ્યાલિ જી;  
 તેની કરવી ન મૈત્રી માતી જી, કરતાં કે દિન જળશે છાતી; મારા વાહલા જી. ૧૪૩  
 હર્ષા રનેહ કરવો કાનાથી જી, તેનું ભવિષ્ય જાણું છાતી જી;  
 હોયે સાધુ સ્વભાવનો હાથી જી, વળી સદાચાર તે સાથી; મારા વાહલા જી. ૧૪૪  
 મહાતાની દુર્યુષ્ઠ હીન જી, હોયે ખજાતા વિહીન જી;  
 પ્રસંશાપાત્ર પીન જી, રેહ સ્વહિલોગે અનુદિન; મારા વાહલા જી. ૧૪૫  
 વિશ્વાસ જેનો અચળ અનિત્ય જી, તેવા મિત્રશું કરવી પ્રીત જી;  
 સુહૃદ દક્ષિત નૃપ ! નીત જી, સ્નાતકમત ધારીની રીત; મારા વાહલા જી. ૧૪૬  
 અશુર ઋત્વિકગાદિ પટ જી, અર્ધપડે પૂજવા પટ જી;  
 તે કાર્ય ન કરવી ધટ જી, તો મટે કુકર્મની ખટપટ; મારા વાહલા જી. ૧૪૭  
 જે એક વર્ષ લગી રહ્યો વાડવ જી, તેને માનવો મોટો ધવ જી;  
 વળી જાણે તે દિનવર જવ જી, યથાર્થકિત દક્ષિણા દેવી તવ, મારા વાહલા જી. ૧૪૮  
 પછે મધુપકેં પૂજવો દિવ જી, જેમ પામે તે મન રીઝ જી;  
 જેણે વાવવાં ધર્મભીજ જી, તેણે સાધવી સેવા યથા વીજ; મારા વાહલા જી. ૧૪૯  
 કદા તેવે દિને કર્યું અપમાન જી, સુણવા તિરસ્કાર મહાન જી;  
 ન વાહી થવાનું તેણું માન જી, મારું વાચક સહ પિછાન; મારા વાહલા જી. ૧૫૦  
 મહાર્ચન કરી રૂડી પેર જી, માગવી અગ્નિની મેહર જી;  
 આપવી આહુતિ અવેર જી, જેથી વાર્ષ ધર્મની સેર; મારા વાહલા જી. ૧૫૧  
 પેહલી યજ્ઞાને આહુતિ જી, પછે કરી પ્રજ્ઞપ્રતિસ્તુતિ જી;  
 ત્રીજી ગુણક માટે પ્રીતિ જી, ચોથી કસ્યપકેરી હુતિ; મારા વાહલા જી. ૧૫૨  
 એવી આહુતિ આપવાની ગતિ જી, કરે તેની ગહન ગતિ જી;  
 પેહલાં કરી ગૃહઅગ્નિદાનરતિ જી, નિત્ય આપવો ગૃહવતી; મારા વાહલા જી. ૧૫૩  
 તેના વિધિ કલો નિત્યકર્મ જી, તેહ અવલોકિ સુત પર્મ જી;  
 ગૃહપતિનું એ વર્મ જી, કર્ય વૈશ્વદેવાદિક ધર્મ; મારા વાહલા જી. ૧૫૪



તેમાંકાને દેવાં બલિદાનજી, લિન્ન લિન્ન કહુંધર્ય તું કાનજી;  
 કુંભ મૃત્તિકાને માન્યજી, ત્રણ બલિ દેવા પ્રમાણ્ય; મારા વાહલાજી. ૧૫૫  
 મેધ મહી જળને જણ્યજી, ગેહદારે દ્યને આણ્યજી;  
 ધાતા વિધાતાને સુગળજીજી, છે બળ્યેકરું પ્રમાણ્ય; મારા વાહલાજી. ૧૫૬  
 સુત પૂર્વ દિશાથી માંડીજી, અનુક્રમે નકો દિશા છાંડીજી;  
 મતિ કરવી નવ રજ ગાંડીજી, કરે તો રેહ નારી ગાંડી; મારા વાહલાજી. ૧૫૭  
 અતરિક્ષ વાયુ ને વિધિજી, સવિતા અને જળનિધિજી;  
 તેને ક્રમે બલિ આપ્યાની વિધિજી, છે શાસ્ત્ર વિષે પ્રસિદ્ધિ; મારા વાહલાજી. ૧૫૮  
 વિશ્વેદેવા ને સહુ પ્રેતજી, ઉત્તરમાં ઉપાને હેતજી;  
 ભૂતપતિ ને મીનકેતજી, તેના બલિનો કરવો ભેત; મારા વાહલાજી. ૧૫૯  
 પછે અપસંધ કરી બ્રાતજી, સ્વધા પિતૃને કરવા શાંતજી;  
 કરી તેના અભિધાનની વાતજી, દક્ષિણે બલિ દેવો સાક્ષાત; મારા વાહલાજી. ૧૬૦  
 પછે પાત્રે ચોટ્યુ અન્નજી, તેણે કરવા યક્ષમ. પ્રસન્નજી;  
 પાત્ર ઘાઈ વાયંધ જનજી, અર્પણ કરવું જળ મહામન; મારા વાહલાજી. ૧૬૧  
 પછે અન્નનો લધ અગ્રભાગજી, વિધિ પુરસ્સર કરવો યાગજી;  
 હંતકાર મત્રે અનુરાગજી, કરી દેવો દ્વિજ લખી મહાભાગ; મારા વાહલાજી. ૧૬૨  
 દેવાદિકનાં જે જે કર્મજી, તે તેને તીર્થે કરવાં પર્મજી;  
 તો તે થાયે દાતા શર્મજી, એવા એવા ગૃહપતિના ધર્મ; મારા વાહલાજી. ૧૬૩  
 બ્રાહ્મતીર્થથી કરવુ આચમનજી, દક્ષિણ અગ્રગૃહેષા પાવનજી;  
 કહે બ્રાહ્મતીર્થ તેને સળજનજી, હવાં પિતૃતીર્થે કહુંધર્ય મન; મારા વાહલાજી. ૧૬૪  
 તજની અંગુષ્ઠ મધ્યેતું જળજી, પિતૃતીર્થે માન્યુ વિમળજી;  
 એવડે પિતૃનાંદીમુખ ફળજી, બીજાને અર્પવું જળા; મારા વાહલાજી. ૧૬૫  
 છે અંગુષ્ઠાગ્રે દેવતીરથજી, તેવડે દેવવિધિનો સારવો અરથજી;  
 કરવો એમ કેહ શાસ્ત્ર સમરથજી, સુર પૂજ્યાન ગયેવ્યરથ; મારા વાહલાજી. ૧૬૬  
 કનિષ્ઠિકા મૂળે તીર્થ કાયાજી, તેણે યજ્ઞવા જેણે જાયાજી;  
 એ વિધિ નિત્યતીર્થે નાહાજી, દેવ પૂજ્યા તે તત્ત્વ કમાયા; મારા વાહલાજી. ૧૬૭  
 દેવાર્ચન બીજી રીતેજી, થાયે ન કાઈ પ્રતીતિજી;  
 આચમન બ્રાહ્મતીર્થે પ્રીતિજી, શ્રેષ્ઠ કહ્યું ન્યાય નીતિ, મારા વાહલાજી. ૧૬૮  
 પિતૃતીર્થ પિતૃની સેવજી, કરવી દેવતીર્થે દેવની એવજી;  
 કાયાતીર્થે તજી અહમેવજી, કરવી પ્રજાપતિની સેવ; મારા વાહલાજી. ૧૬૯  
 પિતૃ પિંડોદક નાંદીમુખજી, ક્રિયા કરવી યર્ષ સંનુખજી;  
 ક્રિયા પ્રજાપતિની મુખ્યજી, પ્રજાપતિતીર્થે થાયે સુખ; મારા વાહલાજી. ૧૭૦

ગુણી નરે એક કાળે છ, વારિ વહિ ન ધરવાં ખાળે છ;  
 શુરુ દેવ સન્મુખ લાળે છ, કદા કર ન દેવો કષાળે; મારા વાહલા છ. ૧૭૧  
 ન જેસવું સાંગા ધાલી પગ છ, વિચારવી કર્મની રગ છ;  
 કરવી વાછરણની વગ છ, કેહવું ન ધાવે ગાયની મેશગ; મારા વાહલા છ. ૧૭૨  
 પોશે પાણી ન પીવું ક્યારે છ, શીય પ્રસગ પડે જ્યારે છ;  
 વધુ વાર ન કરવી ત્યારે છ, અદ્ય બૃહત્ એક વિચારે; મારા વાહલા છ. ૧૭૩  
 વધુ વહિ નવ પુંકવો છ, ન માનો તો પીડા અનુભવો છ;  
 પૂછો રોગ જેને હવો છ, કે બળી મૃચ્ચા અવનવો; મારા વાહલા છ. ૧૭૪  
 જ્યાં નહિ મ્હાગુધી રણુદાર છ, જ્યાં નહિ વૈદ્યવિદ્યા ભણુનાર છ;  
 શ્રોત્રિય દ્વિજ જ્યાં નિરધાર છ, નવ હોયે જગાસય સાર; મારા વાહલા છ. ૧૭૫  
 ત્યાં વાસ ન વસવો જાની છ, શાસ્ત્ર સમ્યક્ પિજાની છ;  
 રેહવું રાય અરિપર લહી માની છ, ધારે ધર્મની ધોરણુ છાની; મારા વાહલા છ. ૧૭૬  
 હોય અંગે મહાબળવાન છ, રેહવું તેવા નૃપનગ્રે ગુણવાન છ;  
 કુનૃપ રાજ્યે દુઃખ મહાન છ, મારે માનવું તે સ્મર્યાન; મારા વાહલા છ. ૧૭૭  
 જેનું માન ખડન ન કરે કાર્ષ્ણ છ, જેનો રહે અરિગણુ રોષ છ;  
 એવા નરવરને ભોષ છ, રેહવાની કરવી શોષ; મારા વાહલા છ. ૧૭૮  
 અતિનૃણુ જે મહીની માંધ છ, અજ ઉપજે લેખું ન કાંધ છ;  
 હોય ન્યાયીનો વાસ જ્યાંધ છ, સ્વગ્રામ માની રેવું લાંધ; મારા વાહલા છ. ૧૭૯  
 જ્યાં એછો ધૃષ્ટો દ્રેષ છ, ત્યાં વશે થાય મહેશ છ;  
 જ્યાં ન કૃષિકાર વરવેશ છ, રાજે વરણામીમાં ન કેશ; મારા વાહલા છ. ૧૮૦  
 મન માને ન મોટાઈ રેષ છ, માને સરખાં ડોટી ખેસ છ;  
 ત્યાં વસતાં સુખ ન શેષ છ, રહે કોઈ દિન નરેશ; મારા વાહલા છ. ૧૮૧  
 જ્યાં પાકે વનરપતિ સર્વ છ, ત્યાં વસવું માની અર્ગવ છ;  
 જ્યાં અરિવિજયનું છે પર્વ છ, જ્યાં ન ધન મિસનનો ધર્વ; મારા વાહલા છ. ૧૮૨  
 એવે આચરણુ અરિ અત્ય છ, રોજ મોહલી જેની મત્ય છ;  
 એ દુર્ગણુની ગણી ગત્ય છ, વાસ વસવો નહિ સત્ય; મારા વાહલા છ. ૧૮૩  
 જે જગતીપતિ ન છતાય અન્યે છ, ઉપજે તૃણાન્ન જે વન્યે છ;  
 તેમાં મુધીએ વસવું ધન્યે છ, સહપાડી સદાચારી જન્યે; મારા વાહલા છ. ૧૮૪  
 કર્યું સુત મારા સર્વત્ર છ, કથે સુણે કરે કર્મપત્ર છ;  
 જે પુણ્ય થાયે મહાસત્ર છ, છે સુણે પુણ્ય તે અત્ર; મારા વાહલા છ. ૧૮૫  
 આથી વિરોધાચારી પુરાણી છ, કે નૃપકેરી રાણી છ;  
 બાયે દુરાચારી નરકખાણી છ, વિપ્ર જણુવે છે નય ગણી; મારા વાહલા છ. ૧૮૬

પુરાણીની દયા આણી છ, રામની રાણી પુર આણી છ;  
 તેની કથવી શી રાણી છ, નમવું નર નીચ નાણી; મારા વાહવા છ. ૧૮૭  
 કેહ કયા શાણી શાણી છ, અતિ રાગડો મોટો તાણી છ;  
 ગુણ ગાઈ શું તેનાં વખાણી છ, પુર આણી પુર પ્રમાણી; મારા વાહવા છ. ૧૮૮  
 ધતિ માર્કેરેખાં માણી છ, અલકાંતુશાસન તાણી છ;  
 સદાચારની વદી વાણી છ, ચતુર્લિશોધ્યાય ભણું શુભુર્નણી; મારા વાહવા છ. ૧૮૯  
 વસેણુ.

ચતુર્લિશોધ્યાય ભણું ભાવે, ધર્યો પૂરા પ્રેમ રે;  
 માધવ ઉમાધવ મેહરથી, પાસ્ય ન ઉતરીશ કેમ રે.

૧૯૦

### કડવું ૯૦ મું.

રાગ મેવાડો.

મદાયસા કેહ સુણ્ય સુત, કહું તને વાતડી રે;  
 વળ્યાંવળ્ય વિધિ અદ્ભુત, જણાવુ તે જાતડી રે. ૧  
 તેની શુદ્ધિતણા ઉપાય, સુણ્ય તુ આ ધડી રે;  
 તેજ ધૂતઆદિ સુખદાય, વાત તેની વડી રે. ૨

હાળી.

વડી આ ધડી વાન તેની, કહું સુણ્ય મારા સુત;  
 તેજ આજ્યતણા મદાયો, બને મહાઅદ્ભુત. ૩  
 એ ઉભય મિશ્રણયડી જે, નીપજાનું અજ;  
 ગાધૂમકૃતિ રનેહાન્યવિષ્ણુ, પયકૃતિ અતિ પાવન. ૪  
 યવતણું એમ માનવુ, ગોરસતણું નિરવાણુ;  
 જને ધણા કાળતું કરેણું પણુ, ભક્ષવું પરમાણુ. ૫  
 શશ કૂર્મ દો શાહુડી વળી, એડો મેડો જેહ;  
 ભક્ષવાને યોગ્ય તેવું, આમિય નિ સદેહ. ૬  
 આમસુકર અને કુકુટ, કેરું માંસ અલક્ષ્ય;  
 જે ખાપ તે અણુદ થાયે, જે હોપ મોટો દક્ષ. ૭  
 શ્રાદ્ધકર્મે દ્વિજેચ્છાએ, કર્યું પ્રોક્ષણ જેહ;  
 સુરપિતૃકેરું શેષ જે વળી, આપધાર્ય આપ્યું જેહ. ૮  
 માંસ આપ્યુ ભક્ષવા, નવ દોષ લેતો રજ,  
 મદાયસા કેહ વત્સ મારા, સુણ્ય તું ચર્મ સર્જા ૯

કનક કંબુ* રજત રજતુ, પાપાણુ ને વળી વસ્ત્ર;	
શાક મૂળ કૂળ વંશ આદિક, શરવીરનું સસ્ત્ર.	૧૦
પદાર્થ જે જે પત્રકેરા, ચર્મ મણિ પ્રવાળ;	
વજ્ર મૌકીતક નરતનુ એ, શુદ્ધ યાગે બાળ.	૧૧
ઘોઈ મુકે વારિએ તો, યામ શુચિ તે સાર;	
દોષ સહુ દૂર પળી જાયે, માન્ય તું નિરધાર.	૧૨
સોહપાત્રકેરી શુદ્ધિ, જળે ઘાયે જાણુ;	
પાપાણુપાત્રની ધર્પણે, શુદ્ધિ કહી પરમાણુ.	૧૩
ચીકણું રનેહાળ્યથી જે, હવું બાજનાં પૂર;	
ઉપણુ ઉદકે શુદ્ધ યાગે, સુત શિરોમણિ શર.	૧૪
ધાન્ય સૂપડું ચર્મ મૂગનું, ઉલૂખલ અને મૂશળ;	
વસનનો વધતો જતો વીર, મહાસંયમ બળ.	૧૫
તેની શુદ્ધિ છે જળ છોટેથી, વલ્કની† પાણીથીજ;	
માદીવડે મુનિ કોક કેહતા, નહિ ખીજ કે રીઝ.	૧૬
તૃણ કાષ્ઠ ઔપધીકેરી શુદ્ધિ, પયઃપ્રોક્ષણ યાગે;	
અન્નકેશની એમ શુદ્ધિ, વળી સહુ વાળની કેહવાય.	૧૭
પવિત્રતા પરમાત્મની ને, અસ્ત્રની વળી આમ;	
રનેહ સરસવ કંકથી કે, વારિથી મહાનામ.	૧૮
પીતળ કાંસાતણા પાત્રની, શુદ્ધિ કેહ સહુ કોઈ;	
પાણીથી કે રાખથી શુચિ, માની સર્વે સોઈ.	૧૯
કાષ્ઠની કે કલ્કની‡ ચૂડી, કાષ્ઠ કે હોય કલ્ક;	
અસ્થિ શૂંગ પદાર્થ શુદ્ધિ, હોતતામાં પલ્ક.	૨૦
માદીના બાજનતણી ભાઈ, અમિમાં મુક્યે જાણુ;	
હવાં શુદ્ધ શું તે વર્ણવું, શાસ્ત્રે કયું પ્રમાણુ.	૨૧
ભીખ માગીનેજ આણી, વ્યાપારિકેરા હાય;	
વ્યાપાર કારણુ* વસ્ત્ર કાઢી, સ્ત્રી મુખનો સધાત.	૨૨
માર્ગગાંઠે જે પડ્યું કે, અન્નપ્રયું હોય જેહ;	
મંગાવિયું જે દાસ પાસે, અસંસિયુ‡ હોયે તેહ.	૨૩
અપવિત્રતાનો કાળ ગત અતિ, યથો હોયે બ્યાંય;	
અંતરિત અશુચિવસ્ત્ર વળી, અતિ યુરુ પણુ નવ ત્યાંય.	૨૪
સમુદાય બાળક વૃદ્ધ રાગી, કારીગરની કાજ;	
રાગડી ચૂલો સર્વ એવાં, તોડ જોજે જોડય.	૨૫

બાળ ધાવણું કમિની, દુર્ગધ ને સુગંધ;	
સુદણુદાવિણુ વારિ વેહતું, પવન મંદ સુગંધ.	૨૬
એ આદ વાનાં શુદ્ધ છે, વળી કહું આગે અન્ય;	
કાળગત અતિશે થયે, સહુ વસ્ત થાયે ધન્ય.	૨૭
ઉર્વો ઉપર 'ઉચેરા જે, આધ વાળે જાણ્ય;	
ગાય ફરી જાણી ભાઈ, લીપવે મન આણ્ય.	૨૮
ખણી કાઢવે કે પાણીથી, ગામૂત્ર જાંટયે ભાઈ;	
પવિત્ર થાયે પૃથ્વી સહુ, તજ પાપની સગાઈ.	૨૯
સ્વચ્છતાયકી શુચિ થાયે, પૂજનયકી પરમાણુ;	
ગેહ આદિક જાણ્ય નિથે, સુત ચતુરસુમણુ.	૩૦
કશ જંતુ પડ્યાં જેમાં, સુરભિ લીધ સુગંધ;	
મક્ષિકા પડી જેહમાં વળી, તેહ શુદ્ધનો બંધ.	૩૧
માટી પાણી ભરમ પ્રેક્ષણુ, વડે ભાખ્યો શાસ્ત્ર;	
તાત્રપાત્રની શુદ્ધિ ભાખી, ખટાશથી મહાશાસ્ત્ર.	૩૨
જસત સીસું શુદ્ધ કરવા, ક્ષાર જોષ્ઠ્યે જાણ્ય;	
કસાની શુદ્ધિ ભરમ જાળથી, થાય સુત નિરવાણુ.	૩૩
પ્રવાહીકેરી વસ્ત શુચિ જો, કરે ધરવા ખ્યાન;	
તું મૂક્ય વેહતી તેહને, શુદ્ધતણે અતુમાન.	૩૪
અપવિત્ર કદંબ થકી જે જે, હોય ખરડયુ સાર;	
તે માટી જાળથી શુદ્ધ થાયે, આણ્ય મન અવિધાર.	૩૫
તેમ તેના બધ આધો, કયે થાયે શુદ્ધ;	
અન્ય વળી એ રીતથી, થાય શુદ્ધ હે મહાશુદ્ધ.	૩૬
ઉર્વોપરનું હોય પાણી, વહું તેનું માપ;	
એક સુરભિ તૃપ્ત થાયે, તે શુચિ ને અણુપાપ.	૩૭
ચાંડાળકેરી ચાલથી, આભિપ આહરી પક્ષીથી;	
અપવિત્ર જે જે થયું તેને, શુચિ સમીરઅક્ષિથી.	૩૮
વજ્રાદિ પડિયું ભૂમિમાહે, તે પગે આવી જાય;	
વાયુ વાયે થાય શુચિ, વેદ શાસ્ત્રે ગાય.	૩૯
અશ્વ રજ રાહિતાશ્વને વળી, ગાય છાય કિરણ;	
પવન પૃથ્વી વારિર્નિદુ, મક્ષીકેરુ મરણુ.	૪૦
વા હોય જીવતી તોય તે છે, શુચિ સર્વે વાત;	
દુષ્ટસગથી નહિ દૂષિત, એ શાસ્ત્ર વચન ખ્યાત.	૪૧
અન્નશ્વ એ જે છે શુચિ, મુખ ભણીથી ભાઈ;	

મુખ નહિ પૂછ ગાયનુ છે, પવિત્ર ને મુખદાર્ઠ.	૪૨
વળી ગાયકેરાં વત્સનુ સુત, શુચિપણુ વણું વેદ,	
છે દૂધ દેતી માતકેરું, શુદ્ધ મુખ નિવેદ	૪૩
વદન પદ્મિકેરું શુચિ, કળ પાડતાં અમાણુ;	
શુદ્ધ અગ્નિ સર્વ સ્થાનક, વેદાતી વદતા વાણુ.	૪૪
આસન ચટાર્ઠ નાવ વાહન, તૃણ પડિયા પંથ,	
અંદ્ર સપિતા કિરણ પડતા, શુદ્ધ ગણાયે અથ.	૪૫
વાયુ વાતા શુદ્ધ થાયે, જ્યમ વ્યાપારીકેરી વસ્ત;	
ત્યમ એહકેરી શુદ્ધ છે સુત, વદે શાસ્ત્ર સમસ્ત	૪૬
માર્ગમાથી ખરી આઘે, જઈ માર્ગ મલિન,	
સ્નાન કરી છીંક્યા પગી, પાન કરી અનુદિન.	૪૭
સ્વત વિર્યનું સ્ખયન યાતા, વસ્ત્ર ધાર્યા પૂઠ,	
વિધિપુરસ્સર આચમનથપી, વળે શુદ્ધ મુઠ.	૪૮
અસ્પર્શકેગ સ્પર્શવાળો, માર્ગ જે નિરવાણુ,	
અશુચિ કદંભ પડ્યો વારે, મહાજળનું જાણુ.	૪૯
પક્વ છંદનો ઝોટલો, કે મેહ બાધુ જેહ,	
વાયુ વાયે થાય શુચિ તે, સર્વ નિ સદેહ	૫૦
અન્નકેરો ઝાઘ મોટો, થયો અશુચિ સ્પર્શ,	
ચાર આસ ત્યાગ કરતા, શુચિ સર્વે દર્શ	૫૧
તે શુચિ કરવા વળી બાકી, તેહ બાણુ આજ;	
કર શુચિ માટીએ જળે વા, વળી કહું રત્ન કાજ.	૫૨
કરણ પ્રેક્ષણુ આચમન કરી, એટલે અન્ન પવિત્ર,	
છે શાસ્ત્રમાહે સાખ્ય એની, નહિ વાણી વિચિત્ર	૫૩
આણુજાણે દૂષિત અન્નનુ, કરાણુ બક્ષણુ,	
તણુ રાત્રી ઉપોપણુથપી શુચિ, ઉપાય નવ એ વણુ.	૫૪
કિંતુ જાણી જોઈ ખાણુ, દોષવાળું અન્ન,	
તે દોષવિગ્રાચને યાય, તેહ જન પાવન.	૫૫
રજવતી સ્ત્રી આન આદિ, સૂતિકા હોય શામ,	
ચાંડાળ અત્યાવસાથી ને વળી, થયો જેને ધામ.	૫૬
મૃતક ઉચકનાર આદિક, સ્પર્શિયા જો દેહ;	
સહુ સ્નાન કરતાં શુચિ થાયે, જાણુ નિ સદેહ.	૫૭
અસ્થિ નરનું હોય લીધુ, થાય તેને સ્પર્શ,	

સ્નાન કરતાં શુદ્ધિ થાયે, ધ્રુમ કર્યે જીવકર્પ.	૫૮
શુષ્ક હોયે આચમન તવ, કર્યે શુદ્ધિ હોય;	
પૃથ્વીસ્પર્શ કે સૂર્યદર્શન, પવિત્ર કરતા સૌય.	૫૯
શોણિત શ્લેષ્મ ને અંગ ચોળ્યા, તૈલ આદિ પદાર્થ;	
જેઈ, ઉપર ચઢ ન જાતું, ક્ષુદ્ર પડિયા સાર્ય.	૬૦
સુત પુરુષે પાડી કે, ઉઘાન માહે વાસ;	
કરવો નહિ એમ શાસ્ત્ર કેહ, પુરાણ ને ઇતિહાસ.	૬૧
લોકનિંદા જેહથી થાયે, તેહ જાણે મૂર્ખ;	
પુત્રપતિવિશ્વ પત્ની સાથે, વહે તે નહિ પુર્ય.	૬૨
એહું મળમૂત્રાદિ કદીએ, ન નાખતું ઘરમાંય;	
વળી પાદ ધોયાતણું પાણી, ઉકરડે નખાય.	૬૩
જળાશય લહી પારકે, કરાય ક્યારે સ્નાન;	
કાઠી પય ગોળા મૃતિકાના, દેવું ઉદકદાન.	૬૪
પછે નાહવું તેહમાં, કહે છે શાસ્ત્ર એમ;	
કારણ ન એનું પૂછવું, કે લાવવો નવ વહેમ.	૬૫
નારાયણનિર્મિત જળાશય જે, સુરસરી વારિહદ;	
નદી નિરખી સ્નાન કરવું, નહિ એની હદ.	૬૬
સુર પિતૃ સહિત શાસ્ત્રે, મંત્ર મખઈ આદિક;	-
નિંદો નર આવે અડકે, તેની મોટી બીક.	૬૭
બોલાયું એવા દુષ્ટ સાથે, પાપ લાગે અંગ;	
સૂર્યદર્શને થાય છે તે, પાપકેસે લંગ.	૬૮
શ્વપચ રજવતી પતિત શબ, પ્રસૂતિકા ધર્મવિહીન;	
વળી અલ્પજાતિ નગ્ન નર, નપુસક મન દીન.	૬૯
શબવાહક પરસ્ત્રીભોગી, કદી જો જોવાય;	
સૂર્યદર્શને એહનું પાતિક, જડામૂળ ધોવાય.	૭૦
અભક્ષ્ય સૂતિકા નપુસક નર, ગિડાય જીંદર આન;	.
કુકુટ પતિત ને તગેલો જન, ધર્મ કર શમયાન.	૭૧
રજસ્વળા ચાંડાળ શૂકર, અડે અંગે જાણ;	.
સ્નાન કરી પવિત્ર થાવું, એ શુદ્ધિનું પરમાણુ.	૭૨
સૂતિકાશૌચે દૂષિત નર, થાય સ્નાનથી પવિત્ર;	
અવર્ક કેહ જનની કાહ, મુને સૂતિકાદિચરિત.	૭૩
વિશેષ લક્ષણ નેમનાં સહ, છે મને સૂચવા મન;	

મદાલસા કેદ સત સાંભળ્ય, મુણે યઈશ તું ખાવન.	૭૪
ધાદાણી ધાદાણુ લગ્નવિણુ જો, યાવ નર ને નાર;	
છે ઉભય સતકી જન્મ સુધી, તેનું અન્ન નિંદણુદાર.	૭૫
જે ન યોગ્યકાળે હોમ કરતો, ઉદરે ન ખવાય;	
જેની અન્નને ખવરાવતાં, યાવ ક્રોધી કુદી કાપ.	૭૬
પિતૃ સુરપૂજનતણી નહિ, પ્રીતિ જેને પૂર્ણ;	
નપુંસક નર તેહ યાવે, યૈઘનાં ખાવે ચૂર્ણ.	૭૭
જે નર દર્ભ અર્થે યજ્ઞ સાધે, યજ્ઞાર્થે તપ જાણ્ય;	
આ લોક કે પરલોકમાં તે, નવ મુખદા મન આણ્ય.	૭૮
સરે નહિ સૂત ઐટલેથી, તે જન્મે યઈ માર્ગર;	
સંપત્તિ સ્વયં ગેહ હોયે, ખાવ નહિ નર નાર.	૭૯
ન આપી હોમી કાંઈ જાણે, તે મૂપક કેહવાય;	
માટે યથાશક્તિ આપવું, જ્યમ ગુણુ ખીમ ગાય.	૮૦
જે ન્યાયી યઈ ન્યાયાસને, કરવાને જોડા ન્યાય;	
સ્વજનકેરી પક્ષ કરે તો, કુકેદ જન્મે થાય.	૮૧
જો અન્ન ઉદરે મળું તેનું, કૃષ્ણ કર્મે શુદ્ધ થવાય;	
નિંદિત ઐવું અન્ન તેનું, કહે મદામુનિ રાય.	૮૨
આપત્તિ આત્ર્યા વિણુ જે નર, સ્વધર્મ છોડી દેય;	
વિજ્ઞાનવાદી પતિત કેહતે તેને, જન મદ ન માને તેય.	૮૩
પુત્ર પત્ની દેવ ગુરુ, ઐને તણ રેહનાર;	
ગાય દ્વિજ સ્ત્રીધાતી જન જે, તમ્ભયલો કેહ સાર.	૮૪
જેહ કુળમાં વેદ નહિ, નહિ શાસ્ત્ર વ્રત કે નેમ;	
મુર જાણે નગ્ન તેને, મુરનર ન આણે રેહમ.	૮૫
આશા ધરી નર રહ્યા ઉભા, નવ દેવ તેને જેહ;	
આપનારને વારવાને, ધરે વચ્ચે દેહ.	૮૬
તેમ શરણાગત તજે તે, માનવા ચાંડાળ;	
ઉદાર તેનો નવ કદી, શત વર્ષનો જાવ કાળ.	૮૭
જે ત્યાગ બંધુનો કરે, સત્પુરુષકેરો જાણુ;	
ત્યાગ બ્રાહ્મણનો કરે તે, જાણુવો અગ્નણુ.	૮૮
કે તમ્ભયલો હોય તે તણું, કે જમે જરજાનું અન્ન;	
ચાંદાણુ કરે નર ખાવ છૂટે, મુણો મારા તન.	૮૯
નિત્ય નૈમિત્તિક જે નવ કરે, કરે કર્મ વિચાર;	
ખવાય અન્ન જો તેહનું, ત્રિવિધજાણુ જન ઉદાર.	૯૦
નિત્યકર્મનો લોપ જ્યાંહી, અહોરાત્રી થાય;	



સર્વ દિને ત્યાગિયો તે, પાપીજન કેહવાય.	૯૧
પાપી થાયે જન તેહ, ત્યાગતો નિત્યકર્મ;	
છે નિત્ય નૈમિત્તિક બેયને, વધુકેરું વર્મ.	૯૨
સગા કોઇમાં થાય જ્યારે, જન્મ કે વળી મરણ;	
તવ દિને દસ દિન તજવા, કર્મ કરી હરિસરણ.	૯૩
ક્ષત્રીએ દ્વાદશ દિવસ, અર્ધમાસ વસ્યે જાણ;	
એક માસ શરે હોમ આદિક, ત્યાગવાં નિરવાણ.	૯૪
એમ કર્મથી રહિત રહેતું, શાસ્ત્રઆત્મા માની;	
પછે પૂર્વે કલાં તેવાં, કર્મ કરવાં શુદ્ધ જાણી.	૯૫
મૂઆ શયના ગોત્રીઆએ, જર્ઘ ગામથી બાહાર;	
અગ્નિનો સરકાર કરી પછી, પેહલે ત્રીજે અવિધાર.	૯૬
સાતમે નવમે દીને સુત, જલાંજલિ દેવી પ્રેત;	
ચોથે દિને દાઢી વાળવી, પછે અસ્થિસંચય હેત.	૯૭
અસ્થિસંચય કર્યા પૂઠે, તે ગોત્રીકરે દેહ;	
સ્પર્શ કરી શકાય વળતી, કંઈ શુચિ થાયે તેહ.	૯૮
અસ્થિસંચય કર્યા પૂઠી, સહોદર વિણુ સર્વ;	
બ્રહ્મપદ્માદિ કરીને, યજ્ઞે નિત્યનું કર્મ.	૯૯
સર્પિડ નરને મરણવાસર, સર્પિડ સોદર સ્પર્શ;	
ક્રમ્ય એટલું જાણુ નિશ્ચે, તો થશે તવ ઉત્કર્ષ.	૧૦૦
દ્રુમ પય પશુ દાહવાળાં, અસ્ત્ર વારિપ્રવાહ;	
આટી અગ્નિ વિષ ને વળી, બિર્ધપાતનો રાહ.	૧૦૧
જાણી જોઇ ધરે મરણુધ્વજા, કરે ઉપોપણુ ઉગ્રચિત;	
જેહ જમલોકે ગયો જન, નવ તેની ઉદક્રિક્ષા રીત.	૧૦૨
વળી ઐર્ધ્વદૈહિક થાય નહિ, શાસ્ત્રે કહ્યું છે એમ;	
વચન શાસ્ત્રનું પાળતું, જો વાંચ્યું સહુ ક્ષેમ.	૧૦૩
ગણિતગણે એ વિધિ છે, કિંતુ તેમાં ભેદ;	
શુદ્ધિ પૂરે સમય થાતી, જેમ સુધી* કરે નિર્વેદ.	૧૦૪
સમય એવો આવતાં, દિને એક અહોરાત્ર;	
ક્ષત્રિયે ત્રણ દિન જાણો, પદ દિન વૈશ્યને ગાત્ર.	૧૦૫
બાર દિન શરે સહી, અશૌચ પાળતું સાર;	
ગર્ભાવની શુદ્ધિ એવી, વેદને વિચાર.	૧૦૬
બાળ કે વિદેશે ગયો, કે સન્યસ્ત ધરિયું જાણ;	

શૌચ તેમનું થાય તે ઘડી, વળી કદું અન્ય પ્રમાણ.	૧૦૭
મતાંતર એ માંહી એવો, આશીયે રેહ ત્રણ દિન;	૧૦૮
સાપડમાંથી મરણ કેનું, થાય સુત સજ્જન.	૧૦૯
એવામાં અન્ય ગરે એવો, કદું તેનું પ્રમાણ;	૧૧૦
મટે પ્રથમ મરનારનું, આશીય જે દિન જાણ.	૧૧૧
કરવી નિરૂત્તિ તે દિને, અન્ય આશીયની સાર;	૧૧૨
પછે ક્રિયાકર્મ કરવું, એવો નિગમનો નિરધાર.	૧૧૩
એ જ વિધિ સર્પિડના, સોદકતણા કેહવાય;	૧૧૪
જન્મ આશીયે કહ્યો એ, સુણ્ય સુત મહાકાવ્ય.	૧૧૫
મહાભૂય મુનિ એમ ભાષે, સુણે પુત્ર પ્રસન્નો જ્યારે;	૧૧૬
પિતાએ સર્વજ્ઞ કરવું, સ્નાન તો નિરધાર.	૧૧૭
મરણ થાયે તેહનું તો, નાહવું બધું સર્વ;	૧૧૮
ઉદભવઆશીય તે માંય આબ્યું, રાખવો મન ગર્વ.	૧૧૯
પ્રથમ જન્મ્યાતણી સાથે, થાય અન્યની શુદ્ધિ;	૧૨૦
નિયમ દેવા તેહ માટે, વહું સુણ્ય મહાશુદ્ધિ.	૧૨૧
દ્વિજે દશ દિન, બાર ક્ષત્રિય, વૈશ્ય ભોગવે પંદર;	૧૨૨
કલ્પા ત્રીશ દિન ચક્રને, નહિ એ જ ઉપર.	૧૨૩
એ દિન વીત્યા પૂઠે કરવી, નિત્ય ક્રિયા જેહં;	૧૨૪
પછે એકોદ્વિષ્ટ કરવું, આઠ નિ સદેહ.	૧૨૫
મતિમાને તે સમે, દેવાં દ્વિજને દાન;	૧૨૬
રાત્ર દિવસ અબીષ્ટ રેહવા, કરે જે અતુમાન.	૧૨૭
કે પુત્ર, પત્ની અમર કરવા, જેહને છે ઇચ્છાય;	૧૨૮
વા ધર મારુ આ સદા રેહ, ધર્મ જે કદી મન થાય.	૧૨૯
તો જેહ વાંચ્યું તેહ દેવું, દાનમાં નિરધાર;	૧૩૦
ગુણી જોઈ દાન કરતાં, ફોળે શુભ વિચાર.	૧૩૧
આશીયનિર્ણયત્રિયે ભાખ્યા, જેટલા દિન જાણ;	૧૩૨
તે ગયા પૂઠે સ્પર્શવું, તેનું કદું પ્રમાણ.	૧૩૩
વારિ વાહન અસ્ત્ર ને વળી, ચાખજો ને દંડ;	૧૩૪
પૂરે દિને સ્પર્શ તેના, થાય હે મતિમડ.	૧૩૫
મરણ ને વળી જન્મકેરી, કહી ક્રિયા જેહ;	૧૩૬
સજ્જન હશે તે પાળશે, અધર્મી ઉર સદેહ.	૧૩૭
વર્ણાશ્રમના ધર્મમાંહે, ક્રિયા વર્ણવી સર્વ;	૧૩૮
તેહ રીતે આચરો સુત, ગાળી તનનો ગર્વ.	૧૩૯
આજ લોકે એજ ઉત્તમ, પરલોકનો વિશ્રામ;	૧૪૦

કરે સુખદા ક્રિયા ભાખી, ફળે મનની કાંમ.	૧૨૪
સાર એ સર્વેતણેા કહું, સિદ્ધ થાવા કાર્ય;	
નિત્ય વેદાભ્યાસ કરવો, જો થવું હોય આર્ય.	૧૨૫
વિચક્ષણ વિચારશાલી, થવું સુત સન્નન;	
ધર્મ ધારી ધન જોડવું, નવ નીચ કરવું મન.	૧૨૬
યત્ન કરવા યત્નથી સુત, કવિ થાવું જાણ;	
તો શ્રવતાં રવિની ગતિએ, મૂંચે પ્રોક્ષ પ્રમાણ.	૧૨૭
હે વત્સ મારા જેહ કર્મે, નિદા કરે નવ લોક;	
જે વાત સિદ્ધ પ્રસિદ્ધ કરતાં, થાય નહિ કંઈ શોક.	૧૨૮
નિઃશંક કરવું કર્મ એવું, જો ઇચ્છવું કલ્યાણ;	
આચરે જન જે વિધિ આ, થાય તેહ સુમાન.	૧૨૯
ધર્મ અર્થ ને કામકેરી, પ્રાપ્તિ થાયે પૂર;	
આ લોક ને પરલોક માહે, થાય સાચો શર.	૧૩૦
જો આચરે નહિ એ વિધે તો, ભમે ઘેરે ઘેર;	
દૃષ્ટાંતમાં પુરાણી જ્ઞેતાં, પાધરી છે પેર.	૧૩૧
જેહનાર પશુ કરનાર નહિ, તેતણી ગતિ મહા નીચ;	
સંચરે તે સર્વ નરકે, પડે શોષિતકીચ.	૧૩૨
ધર્મ માર્કંડેયપુરાણે, અલ્લકાનુશાસન નામ;	
પચત્રિશોધ્યાય પૂરે હવે, વર્ણ્યાવર્ણ્યકેરાં કામ.	૧૩૩

વલણ.

તાં ધર્મ વર્ણ્યાવર્ણ્યકેરાં, આજ અધ્યામાંય રે; .  
વિષ્ણુ આણવિશીકેરી, ગ્રહે શ્રીહરિ બાય રે.

૧૩૪

—૦૦૦—

કહવું હવે મું.

રાગ ધનાશ્રી.

જડ જનકને કહે કથાય જી, નારદકહે સુણુ ધર્મરાય જી;  
સુભાચારીને જેહ પક્ષી જન જી, ભણાવે-માતા મોઘે તન જી.

૧

હાળ.

તન ભણાવે ત્રેમે માતા, પિતા સુણે સર્વ;  
પુત્ર પૂરુ ભણી ઉતયોં, ગૃહધર્મ વાંચે ગર્વ.  
રાજ્ય મારુ રિદ્ધ મારી, માત મારી સત્ય;  
કદા આવે યુવા હુને, મહિલા વરું મહામત્ય.

૨

૩

ઉપદેશ તો ઝીને કરો, જે ફળે જોતા માંય;	
પંગડે પગ બદલ લાગે, ધરે આવી ખાંય.	૪
જો દેખાય નહિ ઝિતું કદી તો, ઉપદેશકારજ રાંક;	
સિદ્ધ થાય ન વાત ધારી, તે મધ્ય તેનો વાંક.	૫
માત સુત ઉપદેશતાં, યાય સાચો ત્રિદ;	
તો મહાત્માની મદાયસા તે, બણવે શાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ.	૬
નિપજો નવ તે થઈ શુ, નિપજ્યું તે દાખું;	
આવતાં યુવાપણું સુત, લમ કરવા લાખ્યું.	૭
લમ કરી લક્ષના શુ રમતો, પાળતો પ્રેમ ધર્મ;	
કેટલોકે ધમ કાળ પીત્યો, મુખ ભોગવે સર્વ ધર્મ.	૮
વૃદ્ધ ઋગુધ્વજ નૃપ થયો, તેણે કરી મન વિચાર;	
રાજ્યાભિષેક કયો સુતને, તે દરખિયો અપાર.	૯
મદાલસાતું મન માન્યું, પછે કરતાં શુંય,	
મદાભાગ પૃથ્વીપતિ રાજ્ય, શુ કરે કહું હુંય.	૧૦
સુતરકષે ભાર જૂનો, ધર્યા પૂઠે રાય;	
જીસદિત વન ચાલિયો તે, તદા દુખી અગ્ર યાય.	૧૧
કામાસક્ત જોઈ પુત્રને, કંઈ જાણતી શુભ માય;	
મદાલસા કેદ સુત મારા, થયો મોટો રાય.	૧૨
તું આવિયો વળાવવા, તે માટ કરું ઉપદેશ;	
ગૃહ દારમાં મમત્વ રાખે, યશો ભુડો વેશ.	૧૩
દુખતું મૂળ જાણવાની, તને જો હોય પ્રમજાય;	
છે મૃદસ્થાત્રમ મૂળ દુખનું. શુદ્ધ કરજો તારી કાય.	૧૪
મૃદસ્થધર્મે આલતાં સુત, કે રાજ્ય કરતા સાર,	
બધું વિયોગનું દુખ થાયે, કે શત્રુચક્રી નિરધાર	૧૫
વા સકળ ધન ગુજ નાશ પામે, તે સમયકેરુ દુઃખ;	
વર્ણવી હું નવ શકુ, ત્યમ વદી નવ શકુ મુખ.	૧૬
તોપણુ કહું તુંને જોટલું, તુ થજો ધર્મો ધીર;	
આ મુદ્રિકા એક આપી જઈ હું, રાખી મૂક્ય તુ વીર.	૧૭
એ મુદ્રિકાની માંય છે સુત, સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર લિખીત;	
શિક્ષા શ્લોક મારો વાચતાં, તુને યશો પ્રતીત.	૧૮
પ્રતીત ચાશે પુત્ર તે નવ, કહું તુજને આજ;	
પણુ ત્રદા દશે જો મનમાં તો, સિદ્ધ ચાશે કાજ.	૧૯
જડ કહે જનક મારા, નારદ કહે હે ધર્મ;	
એમ વદી મદાયસાએ, દીધુ સુતને રામ.	૨૦

સુવર્ણમુદ્રિકા હતી તે, પહેરાવી સુતને પાણુ;	
ધરખારીને જે દેવું જોઈએ, પછે તેહ દીધું જાણુ.	૨૧
આશિર્વચન દેવાનું આખર, પિતામાતા બાઈ;	
સંતોષિયાં તો આપી જાયે, સ્વર્ગમાં મકલાઈ.	૨૨
દુલિયાં તો સાપ દઇને, જાય છે માખાપ;	
ધરખારી કીધો જનનીએ તે, શે મહે બાપ સાપ!	૨૩
રાજ્ય ત્યાગી ચાલિયાં ધમ, મદાલસા ઝતુધ્વજ;	
આચર્યું તપ જઈ વન માહે, જ્યાં ફૂર હરિ ને ગજ.	૨૪
મરજીવાં થઇને રહ્યાં, તેને કરે શુ કોઈ.	
શુભાચારી સુણે ઉજાય સહુ, રહે બેસી રોઈ.	૨૫
હવાં સમજ્યા કે નહિ, મરજીવારો અર્થ;	
અહીં મદાલસાઆખ્યાન પૂરુ, હવું દિજ સમર્થ.	૨૬
સંન્યાસ આદિક ધરમ તે તો, મહાદુર્વટ જાણુ;	
નીતિવાન થઇ ધરખારી ચાતાં, પ્રજા મળે પ્રમાણુ.	૨૭
જગદીશ પામે જટાધારી, વડ ન પામે કેમ?	
જળમાં રહેતાં જો મળે તો, થાય મીનનું ક્ષેમ.	૨૮
ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવું માટે, ફેડીને સંન્યાસ;	
મન પોતાનું સ્થિર હોય તો, છે સમિપમાં અવિનાશ.	૨૯
પણુ જાણુવો જોઈએ સર્વથા, મન કલ્પિત આ સંસાર;	
મનુષ્ય ત્યારે જાણીએ, જન્મનો થાય વિસ્તાર.	૩૦
એ તો એકલે અલૌકિક રહ્યું, આનંદ પામી જાણુનું;	
ધર્મનંદન પ્રતિ નારદ, કેહ પૂર્ણ પ્રમાણુનું.	૩૧
શુભાચારીને પક્ષી કેહ, આ કહી કથા ઇતિહાસ;	
જડે બાખ્યું જનકને તે, પામિયો ઉદ્ધાસ.	૩૨
કથા માર્કંડેયતણી આ, વિસ્તારિયું આખ્યાન;	
સકળ પદારથ પામશે જે, આ સુણે આખ્યાન.	૩૩
આ કથા છે અટપડી, જે મોઈ જીવી પ્રેમદા;	
કથા સાંભળે બાવશું તે, સુખી હોયે સર્વદા.	૩૪
ગંધર્વકન્યા દાત્રી સ્વામી, મુનિ ગાલવતાણું ચરિત;	
પ્રયમ લેખે યદ ખટ શત એવાં, વળી નેવું ઉપરિત.	૩૫
દેશી ઝોગણી રાગ ઘોડસ, પંચત્રિંશ કડવાં સિદ્ધાંત;	
તે માંહી વધિયું જે હવાં તે, ગણી લ્યો થઈ શાંત.	૩૬
વિપ્રનો શો આશરો કે, ચદયું સાગર પૂર;	
ચાતુર્માસ તેહમાં વળી, બાળી નદી બરપૂર.	૩૭

લેહર તેની ગણે એવો, હરો નવરો દોષ,  
 કે ગણે પુરાણી બાવા, જેહ બોધા મોષ. ૨૮  
 ઇતિ શ્રી માર્કંડેય પુરાણે, મહાલસોપાખ્યાન,  
 પાટત્રિંગો અધ્યાય જાણો, સ્વર્ગકેરું યાન. ૩૬  
 જે જીવ બાણે ને સાંભળે, કે બાવ હરેમાં ધરે,  
 મહાવસાનો મુળી મદિમા, ભનામ્મિ સેહજે તરે. ૪૦  
 સંવત્ સત્તર અષ્ટાવીશે, કર્યું પ્રથમ આખ્યાન,  
 અપૂર્ણતાતણી પૂર્ણતા કરી, વધાર્યું વ્યાખ્યાન. ૪૧  
 તે કાળ સંવત્ સત્તરે છે, પાસપ્ત પૂર પાવન,  
 શ્રોતાવકતા સદુ કહો, જ્ય જ્ય જગજીવન. ૪૨

વસંત.

જગજીવન કોહ જીવન જ્યા મુખી, વિપ્રવાણી સત્ય રે;  
 પ્રેમાનંદે પુરાણી માટે, ગરવી ગોની ગત્ય રે.

કહવું હર મું.

રાગ ધનાશ્રી.

શ્રી શુર ગણપતિને લાગુ પાવજી, સરસ્વતી કરજો સાય જી,  
 કહું અલકની કથાય જી, થાય પ્રસન્ન સરસ્વતી માય જી. ૧

ટાળ.

પ્રસન્ન થાય પરમેશ્વરી તો, અવર્કના શુભ ગાઉ,  
 સાથ કરતાં સરસ્વતી તો, સેહજે ગંગા નાઉ. ૨  
 ખલતનયા કુમારિકા, સકળ તારે વરા,  
 હું સદી સેવા કરીશ માતા, કરી છોડી વરો દશ. ૩  
 મારે ધન ધાન્ય પુન ન જોષ્યે, કે ખીન્નુ શુભ જોષ,  
 એક કૃપા હોયે માતની, કરુ કવિતા નિ સદેહ. ૪  
 અલકને ન્યમ માતે શીખવ્યા, ગૃહસ્થકેરા ધર્મ,  
 હે મહામાયા માત જી, મુને કેહ કવિતા પ્રમ. ૫  
 પિતાને જુહી માત મારી, તેણે કર્યા નિગમ ચાર,  
 પ્રસન્ન થઈ મા વ્યાસને, તેણે કર્યા પુરાણ અઢાર. ૬  
 એવા તેવા સર્વ માતા, યથા તારી કૃપાય,  
 શિર કર ધરો મા કૃપા કરી, દાનેશ્વરી વરદાતાય. ૭  
 હવા માત પિતા વનમાં ગયાં, યથો અલક જૂપાળ,  
 તેણે પ્રમ સ્વકર્મનિષાળુ પાળી, થઈ મહાદયાળ. ૮

ત્રેમ જોવા પુત્રપર, તેવો પ્રભપર ધાર્યો;	
ન્યાય પુત્ર ને પ્રભકરો, એક તોલે અવિધાયો.	૯
તેણે દુષ્ટ જમને દંડ દીધા, સાધુ પાળ્યા સર્વ;	
આનંદ આણી યજ્ઞ મોટા, કર્યા વર્ણત ગર્વ.	૧૦
તે મહાબલિષ્ઠ પરાક્રમી ને, મહાત્મા ધર્માત્મા;	
સમ્રાટ પથે વિચરનાર સુત, ઉપજાવિયા નિજ આત્મા.	૧૧
તેણે ધર્મથપી ધન મેળવ્યું, અર્થવડે પાલ્યો ધર્મ;	
મેળવી શુભ રીત વર્ત્યો, કરી સ્વાં કર્મ.	૧૨
ધર્માર્થને વિરોધ નચાવે, એમ કામકેલિ કરી;	
મહિપી સંગે રંગ માણ્યો, વન ઉપવને કરી.	૧૩
એ પ્રકારે ધર્મ અર્થ ને, કામ જોયો સાર;	
કર્તુ પાલન પૃથ્વીનું વળી, યજ્ઞ નૃપ નીતિ નિરધાર.	૧૪
એ મહામુખની કરી ગણના, મહામુનિ વેદવ્યાસ;	
ત્રા વર્ષકરા કાળને, એક દિન લખ્યો પ્રકાશ.	૧૫
એમ સર્વ સાધી વિષય માહે, આસક્ત હુઆ રામ;	
માતવચન વીસરી ગયો તે, વિપથકેરી માધ.	૧૬
યપાતિકેરું યૌવન જતાં, ગ્રહું સુતતું સાર;	
છે અજિત વિષય વિષ સમો, તેને કાણુ છે છતનાર.	૧૭
કામે અલર્ક નવ ધરાયો, નહિ તેનો તેમાં વાંક;	
અજિત કામે કરી દીધા, મુનિ મોટાને ક્ષણમાં રાંક.	૧૮
અલર્કકેરી ચેર એ વિધિ, યજ્ઞ પૂરેપૂરી;	
તે ધરાયો નહિ કામ અર્થે, મનસા રહી અધૂરી.	૧૯
તે કામાસક્તિવાળો એ પ્રકારે, યજ્ઞ રહ્યો બેહબાકજો;	
અજિતેદ્રિષ્ય તે થતો ચાલ્યો, અતતુએ કથોં આકજો.	૨૦
એવી દશા બાઈની સાંભળી, સુબાહુ વશિયો વન;	
તેણે તારવા નિજ જાતને, વિચારિયું ધણું મન.	૨૧
જઈ શીખ દેવી તેહને, એટલે થાય કાજ;	
વળી વિમાસણુ યજ્ઞ, એથી તજે શું રાજ.	૨૨
જ્ઞાન બ્રહ્મનું દર્શ જતાવી, કર્યો જ્ઞાની માએ પૂર;	
તવ ગૃહસ્થધર્મનો વાદ કરશે, મહાશાણુ શર.	૨૩
હું સ્લોક લખીને મોકલુ, એ સમજશે સિદ્ધાંત;	
રાણી આદિક દે ન તેને, વિચારતો એમ દાંત.	૨૪
ન થાય નિર્ણય એક તેને, તર્કતુરિએ બેસતાં;	
પણ મહાજ્ઞાનીને કરે શું, તર્કતુરિ મદમત જતાં.	૨૫

તેણે કયોં નિશ્ચય એક ત્યાં, લાઈનું વિચારી હિત;	
હું મળુંં એના શત્રુને, મન લાગી રહી રીત.	૨૬
કોઈ નૃપ વિચાર્યો મનમાં, સુખાહુએ તે કાર;	
ન દે લાગ મારા રાજ્યનો, જણાવવો એ સાર.	૨૭
અલર્ક કરતાં મહાશરો, અતરંગી સેનાવાન;	
આ સમય છે કાશીરાજ, મનાય મહાબળવાન.	૨૮
એમ વિચારી ચાલ્યો તે, ગયો કાશીપુર;	
જઈ મળ્યો કાશીરાજને તે, સસ શિરમણિ થર.	૨૯
રાજ્ય રીતે નમી તેને, વદ્યો મુખે વેણ;	
અમ રાજ્યભાગ ન આપતો, અલર્ક ચર્ષ દુઃખ દેણ.	૩૦
સમજાવતાં સમજ્યો નહિ તે, તવ આવિયો તમ શર્ણ;	
હે રાવ રાજ્ય મારુંં અપાવિયે, નહિ તમ સમો કે ધર્ણ.	૩૧
રાયનો એ ધર્મ છે, તમો ધર્મના પ્રતિપાળ;	
રાજ્ય મારુંં અપાવિયે, ચર્ષ નૃપાળ દમાળ.	૩૨
બધુકારણ મહાયોગી, વદે કેવા બોલ;	
જ્ઞાનીને નવ ઝોળખ્યો, કરાવ ન જ્ઞાની તોલ.	૩૩
કાશીરાજ સુણી વદ્યો, અરે એઠના શા ભાર;	
સૈન્ય સજ કરાવિયું, તપાશિયા ભંડાર.	૩૪
મોહ્યો એક અલર્ક પાસે, પછે દાનો દૂત;	
કેદવરાચું આપ્યું તું, રાજ્યાર્પ ચર્ષને પૂત.	૩૫
સુખાહુ નામે ભાત તારો, આવિયો મમ શર્ણ;	
શરણાગતનુંં કરવુંં રક્ષણ, તે સુચુંં દોરો કર્ણ.	૩૬
સદેશ લઈને દૂત ચાલ્યો, મળ્યો જઈ અલર્ક;	
અક્ષરશઃ સહુ કહી દાખ્યું, રાખિયો નહિ રૂંક.	૩૭
પણ ધર્મ જાણે રાજ્યનો તે, ડરે ડરાળ્યો કેમ;	
માનિયુંં નહિ વેણ તેણે, કહ્યુંં દૂતને એમ.	૩૮
જે વડજાતા માહરો છે, તેહનો છે અપરાધ;	
તેણે માગવો હતો મારી પાસે, રાજ્યકેરો ભાગ.	૩૯
પ્રીતિએ જો તેહ માગત, તો સરત સર્વે અર્થ;	
પણ ભય જતાળ્યો મુજને, તેથી ગયુંં સહુ વ્યર્થ.	૪૦
કાશીરાજ દવાં સુણિયે, જો માહરો નિશ્ચય;	
એક પાદ પૂર પૃથ્વી ન આપું, જો યાવં સર્વે લય.	૪૧
આવી દૂતે કહ્યુંં સર્વે, અલર્ક ભાખ્યો બેઠ;	
તવ કાશીરાજ બોલિયો, મન ઉપજ્યો સંદેહ.	૪૨



સુગાહુ જઈને માગ્યું તું, અલર્ક પાસે ભોમ;	
જે નવ આપે તેહ તો, હું વળાવી દઉં બ્યોમ.	૪૩
તવ સુગાહુ કેહ રાખજી, હું બાણું ક્ષત્રીધર્મ;	
વાડવ વિના નવ કોઈ કરતા, યાગ્યનાનાં કર્મ.	૪૪
ક્ષત્રીકિરો ધર્મ છે, ઝંઝવું પરાક્રમ પૂર;	
હું ક્ષત્રી થઈને કયમ દિજી યાઉં, કાં ચર ફીટી અચર.	૪૫
નથી સેના મુજ કને, માટે આપિયો છું શર્ણુ;	
આશ્રય ન આપો તમે તો, હું લડી પામુ મર્ણુ.	૪૬
ઝલ્લુધ્વજનો હું કુંવર, સુગાહુ મારું નામ;	
સ્વામી આજ્યો શરણુ તારે, કેહ યાય ન મુજ કામ.	૪૭
તવ કાશીરાજે કહાવિયું, અલર્ક યા તૈયાર;	
સેન સત્વર સોંદિયું,* અલર્ક દેશ મોજાર.	૪૮
કાશીરાજ સાથ જાતો, દેશ સેવા હાથ;	
અલર્કકેશ મારાં શેઠા, નીતિય કાશીનાથ.	૪૯
વળી સુહૃદ ને પ્રધાનકેરી, રાખી મેળવી સાથ;	
ન્યમ કેટકે વન ગહન વીંટવું, ત્યમ દેશ વીંટયો રાય.	૫૦
સ્વાધીન કરી કંઈ પુર લીધાં, કંઈ લીધા ગદી ને ગઢ;	
પછે સેન વિસ્તર્યું રાયકેરું, વિસ્તરે જટાવાગે વડ.	૫૧
વળી દુઃખ દેવા માડિયું, સેનાપતિને તહી;	
દિલ્લાવાળા કેપીયા તે, નાસતા અહીં ને તહી.	૫૨
કબજ કીધા તેહ રૂપ, પછે કરતો શું કાશીરાજ,	
વનરક્ષકોને વશ કરી ગદા, જીમ શકરો ગ્રહે છે બાજ.	૫૩
ધનથી લુપ્ત કરી ભોળવિયા, સર્વને કર્યાં એવા મૂઢ;	
કીર્તિવાળા કંઈકને ત્યાં, સામદામે રાખ્યા ન શુદ્ધ.	૫૪
પછે રાયકેરા ગુમ જે જે, હતા સલાહકાર;	
લાલચો દઈ કર્યાં તેને, વશવર્તીં જટ સાર.	૫૫
આપિયું ધન કોઈને, વળી ભેદ રમિયો કોઈ સાથ;	
સામ વિધિ કોથી કર્યો, અર્ધું રાજ્ય દેઈશ તવ હાથ.	૫૬
એ પ્રકારે અપંગ પાધરો, નીતિ ધર્મે વર્તે રાજ;	
અલર્ક કામાસક્ત તેણે, એકે આદર્યો નવ પાઠ.	૫૭
જદા એવું ચાતું ત્યારે, ચયું આજું સેન;	
પરરાજ્યની ચદાઈ માથે, કજીકેરાં ચેન.	૫૮

સેન જાતું રાખવાને, કરવા અરિને વશ;  
 ભંડાર સર્વે કયાં ખાલી, જે ભયાં કસોકસ. ૫૯  
 તથા જાન આબુ રાખને, શું ખાલી થયા ભંડાર;  
 અત્યંત હડખાયોયોદ્ધા તે, કરે ખેદ અપાર. ૬૦  
 ચિત્તબાકુળ ચતુરનું, લહી ચોદિશ મારામાર;  
 શું કર્યું તે ન મુઝે તેને, બુદ્ધો રાજ્યધર્મ અવિધાર. ૬૧  
 કામ નાસે ભય દેખી, જોઈ ઉધડ ન્યાય;  
 અર્થ અરિ સાટે ગયો, થઈ વૃદ્ધ રાખની કાય. ૬૨  
 તદા આપી સાંભરી, માતની મુદ્રિકાય;  
 મહાલસાએ કહ્યું મુજ તે, સંભારજે દુઃખ માંધ. ૬૩  
 સમય આગ્યો આ સહી, મયું મુદ્રિકામાં મન;  
 ઉપદેશ માતાતણે રમરીને, શુદ્ધ કીધું તન. ૬૪  
 તાહી ધોઈ મુક્ત નેઈ, તેડિયા દિવરાજ;  
 સ્વસ્તિવાચન કરાવ્યા પછી, નેઈ મુદ્રિકા મહારાજ. ૬૫  
 તેને તપાસી તોડતાં, એક પત્ર નીકળ્યો જાણુ;  
 સ્પષ્ટ પાછું લખ્યું તેમાં, કરી પૂર્ણ પ્રમાણુ. ૬૬  
 તે નેઈ નૃપનાં રોમ કંપ્યાં, હર્યે વિકાસ્યા લોચન;  
 પત્ર આપ્યો પછે દિવજને, વાંચી મુનિ પાવન. ૬૭  
 દેખ લખિયો તેહ મધ્યે, એક મનહર સ્તોત્ર;  
 વાંચતામાં દિવ જાતો, તન મને અશોક. ૬૮  
 પછે યોધો રાવશુ દિવ, સુણો એકે ચિત;  
 આ પત્ર માંહે ભર્યું જણો, નવનિધિ નવનીત. ૬૯

સ્તોત્ર.

ભ્રાતા સંગ તમે તજો સરવયા, જો તે ન ત્યાગીશકો,  
 તો તે સજ્જનનો કરો સમજીને, કષ્ટે ન ત્યારે ટકો;  
 કામેચ્છા તજીને રહો સરવદા, જો તે તજાયે નહિ,  
 મુમુક્ષાપ્રતિ તો કરો તરી જણો, છે ઔપધી ય સહી. ૭૦

રાગ ચાલતો.

સ્તોત્ર આવો સાંભળીને, રાખ કરતો પ્રશ્ન;  
 વળી શને: શને: સ્તોત્ર સમજી, કરી તાતી વૃષ્ટ. ૭૧  
 એમ નરનું શા વિષે છે, પૂછતો એમ રાખ;  
 મુમુક્ષાએ માનતાં મન, હૃદ ગાંઠ તે બંધાય. ૭૨

મુખશાને માટ જોઈએ, સત પુરુષનો સંગ;	
તેહ મુજને મળે ક્યાંથી, એમ થયો પ્રતિમંદ.	૭૩
હે માત ! તે સહુ સલ ભાખ્યું, પણ કરું ક્યાં સતસંગ;	
એમ મહાપીડાતો થકો તે, પડ્યો યધને દેગ.	૭૪
દિગે તેને વારિ છાંટી, ઉઠાડિયો તતકાળ;	
સતસંગ એવો હું બતાવું, ગુરુદત દયાળ.	૭૫
જેણે દુઃખ ભાગ્યાં દેવનાં, કાર્તવીર્ય કીધા સિખ;	
તું જો મળે જો તેહને તો, ભગી જાય ભવિધ્ય.	૭૬
કામ કેવે તે વસે છે, પૂછી લીધા પાર;	
પછે નૃપવર આલિયો, ચમૂ* પડી ચોધાર.	૭૭
લઈ લેશે (તે) તણી ચિંતા, નાશી ગઈ નિરધાર;	
પણ બાંધી મૂડી લાખની, તમ રહ્યો ભારેભાર.	૭૮
પ્રધાને પુર રાખિયું, દાખિયું દેવ ન જાણ;	
કાશીરામ નગર વીંટી, પાધર પડ્યો પ્રમાણ.	૭૯
પછે અલંકાર રાગ ગયો કરવા, સતપુરુષનો સંગ;	
અલંગ ને અપાપ માહારમા, મસો ગુરુદત સુરંગ.	૮૦
એવા ગુરુને જોઈને, ક્યો નૃપે નમસ્કાર;	
યથાયોગ પૂજા કરીને, વઘો નૃપ તેવાર.	૮૧
અહો! જાણુ શરણાગતના, શરણદાતા શર;	
કૃપા કરો મમ ઉપર પ્રજા, હું 'મહાપાપી માયા પૂર.	૮૨
કામેચ્છાએ કંપિયો હું, સૂએ ન કાંઈ પેર;	
જીતાવલો હું પદ અરિયા, વાળું તેણે વેર.	૮૩
તેવા દુઃખિયાકેઈ દુઃખ, નિવારીએ - ગુરુદેવ;	
હું મુદમતિ અત્યાન બાળક, સાધી ન જાણું સેવ.	૮૪
ગુરુ દત્ત તેની નમ્રતા જોઈ, ધરી વાણીમાં મીઠાશ;	
એક તાળી લાગી જોઈને, વઘા વેણ ઉત્લાસ.	૮૫
અહો! રાજાનું કાપું અધુના, તર્જા કર્મબંધન કૂર;	
કિંતુ કારણ કહે સાચું, પૂછું કાં તજ કર્મ કૂર?	૮૬
માત્ર કરું હું એક પ્રમ જ, કરન ઉતર હુંવ;	
કયે કારણ કહ નિપજ્યું, તેહનું મૂળ શુંવ.	૮૭
જડ. કહેછે જનક પ્રત્યે, મતિમાન ભાખ્યા એમ;	
તે પરથી રાજા મન વિચારે, ત્રિવિધિનાં દુઃખ કમ.	૮૮

- ત્રિવિધિનાં ,દુઃખતણાં રચાનક, વિચારતો વર મત્યં;  
આત્માતણો વિચાર કરતો, કરી ગરવી ગત્ય. ૮૯
- તે , ઉદારકર્મી મહાધર્મી, ધીર વીર ધીમંત;  
વિચારતો ધણી વારથી, જોઈ રાજ ગર્ભશ્રીમંત. ૯૦
- તેણે , આત્માવડે આત્માતણું, ચિંતન કર્યું સુખણું;  
પછે હાસ્ય કરી વધો તે, પ્રકટ દાખી પ્રમાણ. ૯૧
- હું જગતી જળ કે તેજ નહિ, નહિ સમીર કે આકાશ;  
પણ એ તત્ત્વ મળીને અંગ પ્રગટું, કરે સુખ દુઃખ પ્રકાશ. ૯૨
- હવા પેદહું તત્ત્વ પૃથ્વી, કે વળી અતેક;  
તે માંહી વધવટ થાય ત્યારે, વીસરાય જવ વિવેક. ૯૩
- સુખ દુઃખની પ્રાપ્તિ એને, મવાથી નિરવાણ;  
જ્ઞે મુને સુખ દુઃખ નિપજે તો, કરી બાપું વાણ. ૯૪
- જયમ આ દેહમા જે આવી લાગ્યાં, લાગરો અન્ય દેહ;  
એહ નિરણુય માહરો શુરુ, સત્ય નિ સદેહ. ૯૫
- નિત્ય ને અણુમાપ સત્તા, ધરે આત્માદેવ;  
પચતત્ત્વ વધે ઘટે ત્યમ, નીચ જોય દશે એવ. ૯૬
- એમાં અને વળી દેહ આદિક-તણી મમતા વિન;  
શુદ્ધ સ્વરૂપી આત્મામાં, ફેર નથી, કે દિન. ૯૭
- પૃથ્વી આદિક તત્ત્વની, આ તન્માત્રા જોઈ;  
તે યદી - ઉદ્ભવ થયો મુનિ, શુદ્ધ સદ્મહેહ. ૯૮
- પણ તે માલ પાચે જૂતકેરી, ત્રિભાગ સત્તા આણ્ય;  
એ અવલોકનાર જે આત્મા, તેને સુખદુઃખ ન જાણ્ય. ૯૯
- તેહ આત્માને હવાં શુરુ, મન સખધવાળાં જ્યે;  
સુખ દુઃખ શું બાધ કરતા, શુરુ એવું કેહેય. ૧૦૦
- તો તેહનો નિર્ણય કરું હું, સુણો શુરુદેવ;  
મનસુખદુઃખ તે મનમાં વરધું, ધારી કરી અહમેવ. ૧૦૧
- તેથી કરી નવ તેહ મુજને, કરી શકે શુરુ બાધ;  
કાં કે ચિત્ત નથી શુરુદેવતા હું, સત્ય માનો સાધ. ૧૦૨
- અહંકાર કે મન મતિ તેવો, નથી હું મહામુન્ય;  
તેથી અતન્કરણે ઉપજેહું, મુજ દુઃખ નહિ મુનિજન. ૧૦૩
- તે અન્યનું એ રીત છે તો, મને બાધ કેમ ?  
હું દેહે કે માનસ નથી શુરુ, ટંબો મનનો વેહેમં. ૧૦૪
- ભિન્ન હું દેહ મનથી, બસે યાચો તેને દુઃખ;  
અથવા તે મહામુનિ, બલે ભાગવે સુખ. ૧૦૫

એમ ચાતાં નવ મારું, કાંઈ જાણે . સત્ય;	
સમંજિયો ગુરુસંગથી હું, દીધી માતે મત્ય.	૧૦૬
આ અગ્નિ વડ બાત તે, ગુણ પ્રવૃત્તિએ કરી;	
રાત્રીની ઇચ્છા કરે છે, દુઃખ તેમાં શું જરી ?	૧૦૭
એ દેહ પંચભૂત સમૂહે, મળીને ઉદ્ભવ હવો;	
સુખ દુઃખ શું મને સ્વામી, ગુણ અવગુણ શો ગયો ?	૧૦૮
આ દેહમાં જે વાસ વસિયો, તેહ સ્વામી હું જ છું;	
આ દેહ જૂદો જાણિયો મેં, હુંજ તે ગુરુ તુંજ છું.	૧૦૯
નરને નથી હસ્તાદિ અવયવ, માંસ શોણિત કાંઈ નથી;	
નાસા કે અસ્થિ નથી ગુરુ, મારું મારું કરે મથી.	૧૧૦
હાથી બાધી રેવત ને રથ, ભંડાર બપોં ભૂમિમાં;	
તે નથી કાઈ કાઈનું, મરવું બલે ઝૂંખીમાં.	૧૧૧
એમ છે તો ગુરુ મારે, કહો શત્રુ કાણુ છે;	
દુઃખ આવી જે પડ્યુ તે, સુખરૂપી આણુ છે.	૧૧૨
વા સુખ શેહર ભંડાર મારા વાણ વાહન કેઈ નથી;	
સેન નથી ગુરુ માહરું જયમ, તેહની કાણે થતી કથી ?	૧૧૩
જેમ નથી મારે નથી અન, તેમ કાઈને નહિ;	
સારી રીતે સમંજિયો હું, દષ્ટાંત તો આપું સહી.	૧૧૪
જયમ કમંડળ કે ધટિયંત્રે, નભ રહ્યું દેખાય છે;	
એક પણું અનેક રૂપે, એવું સહુ લેખાય છે.	૧૧૫
તે રીતે સુખાહુ અને હું, કાથીરાય સમેત;	
વળી અન્ય દેહે વાસ કરતાં, દેખાય નાના બેદ.	૧૧૬
એ શરીરને બેદે કરી ગુરુ, અમે સર્વે જાણુ;	
દર્શાએ અનેક ભાવે, સસ ગુરુ સુગ્મણુ.	૧૧૭
ધૃતિ માર્કંડેય પુરાણે, પિતા પુત્રનો સંવાદ;	
સપ્તિત્રિશોધાય જેમાં, આત્માનાત્માનો વિવાદ.*	૧૧૮

પલણુ.

આત્માનાત્માનો વિવેક જાણો, પુરાણી શે પરજો રે;	
ત્રેમાનંદ પુરાણુ જોધને, કહે પુરાણી સાંસજો ર.	૧૧૯

\* પછીની નીચેની કડી પ્રાચીન કાવ્ય માળામાં છે:-

“આ દેહ તે પુરાણી છે, પુરાણી છે આ દેહરે;  
માટે હું કહું મને સર્વે, પુરાણી નિઃસંદેહરે.”

કકલું ૯૩ મું.

રાગ નટની દેશી.

જડ કેહ સુણો જનક જ્ઞાની, કહું વાત વિજ્ઞાનની છાની;	૧
તે મહાત્મા એવું પિછાની, નમ્યો દગ્ગરને અલર્ક માની.	૨
કરી વિનયવડે પ્રણામ, નમ્ર થઈ બોલ્યો આમ;	૩
હે બ્રહ્મા નહિ મને દુઃખ, યથાર્થ જ્ઞેતાં કહું મુખ.	૪
પણ જેને જ્ઞેતા ધરિત રીતે, તેહ આવે સુખદુઃખ પ્રીતે;	૫
દૂખી રહે તે દુઃખાબ્ધિમાં, સુખ દુઃખ ઠેરી લબ્ધિમાં.	૬
જે તે પદાર્થ જાણુ યાપ, મમત્વજુદિ પ્રમાણ;	૭
એ તે પદાર્થો સહુ, દુઃખકારી નીવડે બહુ.	૮
એવું યાપ નરને નિરવાણ, પણ સંશે એકે સુખજાણ;	૯
ઘેર એક કુકુટ પ્રતિપાળ્યો, તેને માર્ગરે ગુરુ માન્યો.	૧૦
તેથી નીપજે જેવું દુઃખ, તેણુ દુઃખ ન થાયે રૂખ;	૧૧
મરે મારા પણ રહિત કોઈ પક્ષી, દલાવિકે મૂપકને જાણ બક્ષી.	૧૨
એ જોને મારે માર્ગર, નહિ દુઃખ કુકુટ સચુ સાર;	૧૩
જ્ઞે કે હું નથી દુઃખી કે સુખી, કાં કે પ્રકૃતિથી છું રૂખી.	૧૪
હું જે જૂતવડે ઉપજા, તેહ કરે પ્રસન્નાપ્રસન્ન;	૧૫
સુખ દુઃખ પમાયે તેણે, તવ આત્મ શો મોહને મેણે.	૧૬
ગુરુદત્ત કેહ હે નરવ્યાધ, સલ વદે તું સુત સામ;	૧૭
છે એહ પ્રમાણે પૂર, નહિ કાંઈ મિથ્યા શર.	૧૮
મારું મારું ધણાવે ધુળ, ગુરુદેવ કેહ એ દુઃખનું મૂળ;	૧૯
નહિ મારું એ નિવૃત્તિ મૂળ, એવાને લાગે ન કષ્ટનું શૂળ.	૨૦
મારા એક પ્રમથી તુને, જ્ઞાન ઉપજ્યું આનંદ હૂને;	૨૧
મમ પ્રમ મનન કરી બાળ, તં ટાળી મમતારૂપી જાળ.	૨૨
મમતા રૂપીયું અર્કનું તૂથ, તેનું છટે ઉપાડ્યું તં મૂળ;	૨૩
હું પણ અંકુરે દુઃખ નીપન્યો, તેમાં સંસાર સારો પચ્યો.	૨૪
મમતારૂપી વૃક્ષનાં મોટાં ડાળ, લઘુશાખા ગૃહક્ષેત્ર વિશાળ;	૨૫
જેહ વૃદ્ધિ પામી અપાર, પત્નીપુત્ર પલ્લવ નિરધાર.	૨૬
ધન ધાન્યરૂપી મહાપત્ર, વધે અનેક કાળથી અત્ર;	૨૭
પુણ્ય પાપરૂપી આત્યાં દૂલ, પુણ્ય તારે-કરે-પાપ દૂલ.	૨૮
સુખ દુઃખરૂપી જેનાં દૂળ, જેથી વાધે બળાબળ;	૨૯
એમ વાધી-વિસ્તરી તેણે, મુક્તિમાર્ગે રોક્યો છે જેણે.	૩૦

તેનું મૂર્ખ સંપર્કથી સિયન, થાયે અલર્ક અનુદિન ;	
તે કર્મેચ્છાકૃત ભૂંગે પૂર, વીંટાઈ રહ્યો હે શર.	૧૧
એવો કર્મજ્ઞાનરૂપી મહાવૃક્ષ, જીવે જન ઉધાડી ચક્ષ ;	
થાક્યા બચાધિમાં ફરી જોહ, દેતા આશ્રય તેનો તેહ.	૧૭
કાયા છાયાએ રાખે બળતી, તેને નિવૃત્તિ ક્યાંહી મળતી ;	
મહાજ્ઞાન અંતરનું ક્યાંથી, લાગ્યો કર્મેચ્છાએ જ્યાંથી.	૧૮
કિંતુ વિજ્ઞાની થાય તેહ, કહું સાંભળ્ય નિઃસંદેહ ;	
ધરી સત્સંગપાપાણે સાર, તીક્ષ્ણ કરી વિજ્ઞાનકુહાર.	૧૯
તેવડે કાંપ્યો મમતા વૃક્ષ, તેને આવે વિજ્ઞાનચક્ષ ;	
એવા જ્ઞાનીની ગતિ બાપું, તેવાનું રહકાણું દાખું.	૨૦
હિમરશ્મિ સમું શીતળ, રજયકી જોઈ વિમળ ;	
પદ અરિકંટક રહિત, વસે બ્રહ્મવને આણી હિત.	૨૧
પામી જ્ઞતિઓ જેમની નાશ, થયો નિવૃત્તિનો પ્રકાશ ;	
અહો રાજન તુ વિચારે, પંચ જૂતાત્મક દેહ ધારે.	૨૨
ઈંદ્રી સર્વ મળી રહી જેમાં, સૂક્ષ્મ શરીર બળે છે તેમાં ;	
તે નથી તું કે હું, પછે દેહતું વધુ શું ?	૨૩
ઈંદ્રી તન્માત્રાઈરં જાણ, નથી સૂક્ષ્મ શરીર પ્રમાણ ;	
નથી અંતઃકર્ણરૂપી એહ, તમે જાણો નિઃસંદેહ.	૨૪
પણ હે નૃપ તું ને હુંમાં, મુખ્યત્વ માન્યું શુંમાં ;	
તે તું કેમ ન જાણે બાળ, તુને દાખું થઈ દયાળ.	૨૫
છે સર્વ સમૃદ્ધ શુણાત્મક વર, બાઈ ક્ષેત્રસ તેયકી પર ;	
મચ્છર ને ઉચ્ચર ફળ, શરકટ દાંડી મુજ તું કળ.	૨૬
મત્સ્ય ને જળ એક જાણાય, તોય બિજાતે બણાય ;	
તેહ રીતે હે નરપતિ, દેહ આત્માની જુદિ જુદિ ગતિ.	૨૭
અલર્ક કહે અહો ભગવાન, તમારી કૃપાએ આપ્યું જ્ઞાન ;	
મુખ્ય ચિત્તચક્રિતનો વિવેક, તેવો જાણ્યો જ્ઞાનનો ટેક.	૨૮
ઉત્તમ જ્ઞાનદાને મમ ગુરુ, થયું નિર્ભળ હૃદે ઉરુ ;	
કિંતુ ભરાયા વિષય જેમાં, જ્ઞાન સ્થિર ન થાયે તેમાં.	૨૯
તેમ સ્વભાવ સંબધે જાતે, નવ જાણું ગુરુ કશી વાતે ;	
ક્યમ પ્રાનર્જન્મ ન થાય મારો, અગુણ થાવા થાય વિચારો.	૩૦
થાય પરબ્રહ્મ સાથે એકપણું, વિચારે એવું ધણું ધણું ;	
અહો બ્રહ્મનું કરું પ્રેમે પ્રણામ, સ્વીકારો વિનતિ મારી સ્વામ.	૩૧
મોં વાંચ્યાં તે સહુ આપો, અણમાપ તોયે ગુરુ માપો ;	
વધુમાં સમજાવો યોગ, સમ્યક્ પ્રકારે નથી હું જોગ.	૩૨

વ્યવહારે ગણે જન બુદ્ધિશાલી, પ્રપંચે બુદ્ધિ રહી છે માહતી;  
 નથી જનમમે મારો, દયા કરીને પાર ઉતારો. ૩૩  
 કથો આત્મજ્ઞાન ગુરુસમજને, સારગ્રહે પાપી તારો પતિતને;  
 કરે ગુરુ સતસમાગમ શુંય, તેહ વર્ણી ન દાખુ દુષ. ૩૪  
 નિમે નરને કરે ઉપકાર, જાણું એટલું હું મુસાર;  
 ધૃતિથીમાર્કણ્ડેયપુરાણે, પિનાપુત્રસંવાદે પ્રજ્ઞ પ્રમાણે. ૩૫  
 અષ્ટત્રિશોધ્યાય થયો પૂગે, નથી જાવ રાખ્યો અધરો;  
 કથો ગુરુદેવે ઉપકાર, જરો મારું તારું નિરધાર. ૩૬  
 ગાંગકું તો નવ બ્રહ્માય, સારું અજ્ઞ સર્વ રંધાય,  
 તેમ અલકને દત્ત પ્રતાપ, ઝોળખીશું આપને આપ. ૩૭  
 ગુરુ પ્રતાપે ભવ જશે પૂરા, દળે હોય ભવોભવ અધરા;  
 ધરો દત્તની કૃપા અલકને, મોહ દળશે કૂડકપટને. ૩૮  
 અહ જોવા તેવો ઉપકાર, માને હોયે જેહ ગમાર;  
 ધન્ય પુરાણી પ્રેમાનંદ, વેરે સંભાર્યા બાળમુકંદ. ૩૯  
 એવું વેર રહો ભવોભવ, બજો પુરાણી પૂરે દવ.

વસાણ.

બજો પૂરે દવે પુરાણી, વા વેર વડવાનજે રે;  
 પ્રેમાનંદને પ્રેમ વાહલો, નર નામાર્થે કજે રે. ૪૦

કકલું ૯૪ મું.

રાગ કેદારો.

ગુરુ દત્તાત્રેયકેહ સુવ્ય ભૂપાળ, મુક્તિરૂપ સબળાનું આ કાળ;  
 દળે તારી જાળ તે, ભવ બાધાતણી રે. ૧  
 નવ ઉપજે ફરી સસય, શક્તિ પામે કે ધટે વય;  
 થાય ઉદય મળે મુક્તિમણિ રે. ૨

હાળ.

મુક્તિમણિ મહીપાળ તુજને, મળે જેવી રીત;  
 તે પ્રીતથી હું દાખું, કરી પૂર્ણ પ્રતીત. ૩  
 યોગીજનનો જ્ઞાનપૂર્વક, અજ્ઞાન સાથ વિયોગ;  
 પ્રકૃતિના ગુણ નિકટની, એકતા શિવ જોગ. ૪  
 જોમ બ્રહ્મ સાથે માયા ગુણની, એકતા જો થાય;  
 તો સ્વરૂપ એને મુક્તિનું, શીઘ્ર સંસારીથી સધાય. ૫



કલ્યાણુ દેરી પરમ પ્રાપ્તિ, જ્યા લગી નૃપ થાય,	
ત્યા લગી યોગાસક્તિ ધરવી, એમ નિગમ ગાય	૬
પૃથ્વીપતિ! મળે મુક્તિ યોગે, મળે જ્ઞાને ત્રિરાગરોગ,	
મહાકષ્ટે કરીને જ્ઞાન આવે, નિવર્તે ભવરોગ	૭
જેનું મમત્વમા આસક્ત છે, ચિત્ત અહો રાત,	
તે કુખ કુખ ને કુખ દેખે, થઈ કુખ ટેરુ પાત્ર	૮
એમ છે માટે સુષો નૃપ, મુમુક્ષુકેરી રીત,	
તે પ્રયત્ને રાય પરહરે જન, સમકેરી પ્રીત	૯
સંગ ત્યાગે નાશ થાતો, ભાતિ ને વિભાતિ*,	
મારુ મરી જાતુ સહી, ટળી જાતિ કહેતા ખ્યાતિ	૧૦
તે દલ્લે નિર્મમત્વ ઉપજે, સુખ ન વૈરાગ,	
તે વડે મમતા મધ્ય દરો, દોરકોરા મહાભાગ	૧૧
તે વૈરાગ્ય ઉપજે જ્ઞાનથી, વૈરાગ્ય પૂર્વક વિજ્ઞાન,	
એમ પરસ્પર સંગે રહે છે, સુખ્ય મહીપ મહાન	૧૨
જ્યા રહ્યા ત્યા જાણુ આજ આરુ ધર,	
આલે શ્રવિકા જેવડે તે જ ભોજન વર	૧૩
ત્યમ થાય મુક્તિ જે થકી, તે જ્ઞાન તો કથાય,	
અન્યને અજ્ઞાન દેહવુ, જાણુ કુપદાય	૧૪
પુણ્ય ભોગવતા તે વડે ને, પાપ તે વિધ જાણુ	
ભોગવતા એ બે થકી, મેળવી જ્ઞાન દેરી ખાણુ	૧૫
કરવા ભોગ એવા નિત્ય ને વળી, નિષ્કામ કર્મ સાર	
તેહ આચરવાથી મળતી, મુક્તિ તે નિરધાર	૧૬
ક્રિયમાણુ કર્મ જો નવ, ફરી ભોગા થાય,	
તો મળે મુક્તિ મહામણિ, નિગમ એવુ ગાય	૧૭
સચિત કર્મનો ક્ષય થાતા મળે મુક્તિ પૂર,	
કામ્યકર્મે થાય બધન, સલ ભાખુ શર	૧૮
જ્ઞાન જેમાં થાય એવુ આ શરીર વારંવાર	
નથી મળતું જ્ઞાન નિશ્ચે, તેથી કર વિચાર	૧૯
અહો રાગ એહ ભાખ્યુ, મે તુને વિજ્ઞાન,	
હવા યોગ સહજાતુ તુને, જોષ પાત્ર દેહ દાન	૨૦
જે યોગ પામી યોગીજન પામે સનાતન શ્રદ્ધને,	
ખીજ ગતિ પામે નહિ કં શુદ્ધ જાણે મર્મને	૨૧

- યોગીએ સ્વયં હિપરે નૃપ, પેહવી વેહલી જીત-  
મેળવી લેવી મહામતિ, કરી સંયમ . પ્રીત. ૨૨
- એદનો પ્રકાર બાપું, સુપથ તું ભૂપાળ;  
પ્રાણાયામે દોષ માત્રે, દેવી દહન જ્યાળ. ૨૩
- ધ્યાન ધારી ધારણાને, પાપ દહતું પૂર;  
પ્રત્યાહારે વિપય દહવા, કહું ધ્યાને શૂર. ૨૪
- અનિશ્ચર શુભ નારા કરવા, અશકં સાબિત્ય હુંપ;  
યોગ જેને નજીવો તે, કરે સાધન શુંપ. ૨૫
- પ્રાણાયામનું પ્રથમ સાધન, પ્રાણપાનવાયુ રોધ;  
અર્થ પ્રાણાયામનો એ, કહો કરીને રોધ. ૨૬
- એહના પ્રકાર ત્રણ છે, સુણ મનુષ્યજન્મમાર;  
તેહ હાવાં વર્ણવું હું, સુપથ તું આ વાર. ૨૭
- લઘુ મધ્ય ને ઉત્તરીયજ, કહું તેનું પ્રમાણ;  
પ્રાણાયામ માત્રા બાર કાળે, લઘુનામ સુમણ. ૨૮
- દ્વિગુણિત માત્રા એકથી તે, મધ્ય કેહ યોગીંદ્ર;  
ત્રિગુણિત માત્રા મળે સારે, ઉત્તરીય થાય મહીંદ્ર. ૨૯
- નેત્ર મીઝાઈ ઉઘડતાં જે, જાય . છે નૃપ કાળ;  
માત્રાતણું એ માપ માપું, વા લઘ્વશર ભૂપાળ. ૩૦
- પ્રાણાયામ સખ્યા માટ બાખ્યો, બાર માત્રા કાળ;  
પ્રથમ પ્રાણાયામે જીતવો, પ્રસ્વેદ હે નૃપાળ. ૩૧
- દ્વિતીય પ્રાણાયામ કરીને, જીતવી કંભરી;  
તૃતીય પ્રાણાયામે જીતવો, ખેદને અવિધારી. ૩૨
- એ પ્રકારે અનુક્રમથી, જીતવા સહુ દોષ;  
જેમ સિંહ બ્યાધ ને હસ્તી, તજતાં સેવનાથી રોષ. ૩૩
- રોષ તજી સંતોષ પામે, હજી જાય કવશ;  
યોગીજનને તે વિધિ નૃપ, પ્રાણ થાપે વશ. ૩૪
- જ્યમ મદોન્મત્ત માતગને, કરે વશ માવત;  
સમ યોગીજન સ્વેચ્છિત વર્તી, કરે પ્રાણ વશની ગત. ૩૫
- જ્યમ બ્યાધ વશ હરિણ મારે, નવ મારે માનવ;  
ત્પમ પ્રાણવાયુ વશ કર્યો તે, મૂકે અધ પર દવ. ૩૬
- પણ નર અંગને નવ હણે, પ્રાણવાયુ સાર;  
યોગશાસ્ત્રે અતિ બાખ્યો, એહનો વિસ્તાર. ૩૭
- એવું છે માટે સદાયે, યોગી પુરુષે જાણ;

કરવું યોગ યુકતે રહી, આણ્યાપામનું પ્રમાણ.	૩૮
હવાં મુક્તિક્ષણદા કરું, એની અવસ્થા ચાર;	
એક ચિત્તે સુષ્ટ રાગ, પામવો જો પાર.	૩૯
ધ્વસ્તિ પ્રાપ્તિ સંવિત છે, અને ચોથી પ્રસાદ;	
છે નામ એવાં એહનાં, મુણ તજી રાય પ્રમાદ.	૪૦
સ્વરૂપ એ ચારેતણાં, અનુક્રમે કરું જાણ;	
યોગશાસ્ત્રે કર્યું તે તે, કરું સર્વ સુગણ.	૪૧
જે સ્થિતિમાં શુભ અશુભ, કામ્યકર્મક્ષણે નાચ;	
ચિત્ત રાગ દ્વેષ મળથી, રહિત ચાપ પ્રકાશ.	૪૨
ધ્વસ્તિ સ્થિતિ યોગી કહે તે, સ્વરૂપ સાચું જાણ;	
હવાં પ્રાપ્તિકેરું ભાખું, સ્વરૂપ સમ્યક્ વાણ.	૪૩
જે સ્થિતિમાં યોગી જન, લોભ મોહાત્મક;	
આ લોક ન પરલોક કેરી, દાળતા દકદક.	૪૪
ઉભય લોક સંબંધી એ વિધ, કામ અટકાવી રેહ;	
તોપણ વળી પોતાની મેળે, પ્રાપ્તિ યોગી એ કેહ.	૪૫
હવાં સંવિતતણું ભાખું, સ્વરૂપ હે નરદેવ;	
શુદ્ધ મને અવણ કરચ તું, તજી તન અહમેવ.	૪૬
જદા વિદ્યુ સૂર્ય નક્ષત્રકેરી, ગ્રહોકેરી જાણ;	
જ્ઞાનસંપત્તિ ગ્રહે નર, થઈ તુલ્ય શક્તિવાન.	૪૭
એટલે સંપત્તિ તેવી, સર્વ પામે જાત;	
વળી તે તે ભવિષ્ય જાણે, યોગી થઈ પ્રખ્યાત.	૪૮
શુભ અંતર્ધાન જાણે, જદા અર્થ સમર્થ;	
આણ્યાપામની સંવિત નામે, સ્થિતિરૂપ તદર્થ.	૪૯
અલર્ક હાવાં કરું તુંને, પ્રસાદ સ્થિતિ રૂપ;	
યોગી અવસ્થા કહે ચોથી, જાણ્ય માણ્ય તું બુપ.	૫૦
જેયકી મન યોગીકેરું, પંચ વાયુ પ્રસન્ન-	
ઈંદ્રી ઈન્દ્રિય અર્થ થાયે, પ્રસન્ન પણ પાવન.	૫૧
મોદદાતા એ પ્રકારે, પ્રસાદ નામ પ્રમાણ;	
એ ચાર સ્થિતિ સ્વરૂપ ભાખ્યાં, જાણ્ય તું સુગણ.	૫૨
હવાં આણ્યાપામકેરું, કરું લક્ષણ જેહ;	
યોગધારણ સમે કેતું, કરવું આસન કરું તેહ.	૫૩
વિસ્તારીને વર્ણન કરે હું, સુષ્ટ તું સુગણ;	
માતવચને સંગ કીધો, જ્ઞાન પૂર્ણ દેવ્ય પ્રમાણ.	૫૪
પદ્મઆસન કે અર્ધાસન, સ્વસ્તિકાસન વાળી;	

પ્રણવ રાખી હ્રદે યોગજ, ધારવો સંભાળી.	૫૫
સીધા સમાનાસને બેસી, કરવી ઉભવ પગપક્ષાંકી;	
વદન બીડયુ રાખવું, મનમાં ન રાખવી આંટી.	૫૬
ઉભવ જંધા સમ્યક્ પ્રકારે, સ્થિર કરવી આગલી પાસ;	
નવ સ્પર્શ કરવેલ પેનીઓથી, શુચલાગાઝાસ.	૫૭
નિયમિતપણે એ રીતથી, બેસવું એકતિ શાંત;	
રાખવું મસ્તક ઉર્ધ્વ કાંઈક, દાંતે ન અડકે દાંત.	૫૮
સ્વનાસામ્રભાગે દૃષ્ટિ રાખી, આસપાસ ન દૃષ્ટિ હોય;	
રક્તેશુણી વૃત્તિએ કરી, તમે વૃત્તિનું તપ જ્ઞેય.	૫૯
સત્વશુણુ વૃત્તિવડે, રક્તે વૃત્તિને આગ્રહાદવી;	
યોગજ્ઞાને વિમળ સત્વે, રહી સમાધિ સાધવી.	૬૦
ધીઅથેં ધ્રિયોના, પ્રાણાદિ મનને જાણ;	
નિમ્મલ કરી સમ્યક્ પ્રકારે, સમજવું નિરવાણુ.	૬૧
એમ પ્રત્યાહારને, આરભવો અવિધાર;	
સમજ પડવા વળી જાણું, એનું એ આ વાર.	૬૨
સંકેલી લે છે કુર્મ જે વિધ, અગ સર્વે આપણાં;	
વિધયાકર્ષણુ કરે એ રીત, વખાણુ કરવાં તેતણાં.	૬૩
આત્મામાહે પ્રીતિ રાખી, એક સ્થગમાં જે રહ્યો;	
આત્મા વિષે અવલોકતાં તે, સ્વય રૂપે તેા યર્ષ ગયો.	૬૪
વળી તે નરે નાભિથી માંડી, ઓવા લગીનું બાજ-	
અને અંતર શૌચનું, સંપાદી લેવું સાજ.	૬૫
પછે વાયુવડે પૂરી વપુ, આરંભવો પ્રત્યાહાર;	
બાર પ્રાણાયામને ક્રેલ, ધારણા અવિધાર.	૬૬
તત્ત્વરા યોગીએ કહી, જે ધારણાઓ જાણ;	
યોગ માંદે ગણી તે, પૂરી કરી પરમાણુ.	૬૭
જેણે આત્મા નિયમ વિષે, રાખ્યો નિરવાણુ;	
એવા યોગવાળા યોગીકિરા, દલા દોષ રહ્યા અખણુ.	૬૮
એવા દોષનાશી અવિનાશી, યોગી યોગે સ્વસ્થ;	
યોગજ્ઞાને દિસતો તે, મહામોટો મસ્ત.	૬૯
તે પુરુષ પ્રકૃતિતણા શુણુ ને, નજતણા પરમાણુ;	
આદિ સ્પષ્ટપણે જુએ છે, પૃથક્ માનું જાનું.	૭૦
તે પ્રકારે શિવને તે, લેલ દોષરહિત;	
યોગી એવા પર ન આવે, કવણુને અતિ હિત.	૭૧
યોગીએ વળી આમ કરવું, કહું તુજને આજ;	

તે યોગી કૃવો જોઈએ તે, જાણું મહારાજ.	૭૨
પ્રાણાયામમાં તત્પર અતિ, વળી મિતાહારી હોય;	
તેજે મંદિરકેરા માળ પેઠે, ચઢવાની કરવી સૌય.	૭૩
ધીમે ધીમે જીતી ઇન્દ્રિ, ભૂમિકાએ ચઢતાં જાવું;	
વગર જીતેલીએ ચઢવા જાય તો, પતન નિશ્ચય યાવું.	૭૪
દોષ દર્શો બાધિ વાધે, મોહ ઉપજે માન;	
તગલી ભૂમિ તેયકી, જીત્યા વગરની અજાણુ.	૭૫
પ્રાણવાયુકેરું રોધન, થાય છે જે માંય;	
તે માટ પ્રાણાયામ તેને, કેહવાયે જનમાંય.	૭૬
સ્થિર મન કરાવે ધારણુ, જે વડે કરી જાણુ;	
ધારણુ તેને કેહ છે, જાણુ તું સુખાણુ.	૭૭
ઇન્દ્રિયો શબ્દાદિ વિષયે, યદ્ય પ્રવૃત્ત અમાણુ;	
યોગથી જીતેલી તેને, પાછી ખેંચતાં સુખાણુ.	૭૮
નામ પ્રલાહાર તેવું, યોગમાં પ્રસિદ્ધ;	
જેહને તે આવડે તે, જાણુ પરાં સિદ્ધ.	૭૯
નવ યોગ કરતા યોગીને, બાધિ આદિ લાગે દોષ;	
તેવા અનુત્તમ ઉપાય ભાખ્યા, કપિલમુનિયે શુભકેશ.	૮૦
જેમ જળ નર પીએ જારી, ધારી હસ્તે ધીર;	
ધીરજ રાખી નાજઆથી, પીએ હજવે નીર.	૮૧
તે પ્રકારે શ્રમજ્યંત્રી જે, વાયુ પીતા યોગી;	
ભવોભવના તે થયા છે, રોગથી નીરોગી.	૮૨
પેહંલવેહલી ધારણુ તો, નાભિમાંય કરાય;	
ખીજ હૃદયે ત્રીજ છાતી, ચોથી કંઠની માંય.	૮૩
વદનમાં નાસાગ્રમાં ને નેત્રમાં નિરધાર;	
ભ્રમર વચ્ચે શિર વિષે તો, ધારણુ અવિધાર.	૮૪
કહ્યાં તે સૌ સ્થાનઅધે, નૃપ ધારણુને ધારવી;	
એ વગરનાં સ્થાનકતણી, ધારણુને અવિધારવાં.	૮૫
પરમધારણુ નામ તેવું, કેહ યોગી ને મહામુનિ;	
એ દશ ધારણુ જેને મળી તે, અક્ષરતુલ્ય થયો ગુણી.	૮૬
વચુરડે જે પેટ ચડિયું, ક્ષુધા લાગી અત્ય;	
થાક લાગ્યો હોય અતિશે, પડી હોય વિપત્ત.	૮૭
ચિત્ત બાકુળ હોય તો, સિદ્ધયર્થીએ નૃપ જાણુ;	
યોગ આચરવો નહિ, એમ કેહ છે વેદ પુરાણુ.	૮૮
અતિ ટાઢ કે તડકા વિષે, વા હોય જ્ય સમાન;	

અતિ સમીરવાતો જોઈને, કરવું કાળનું અનુમાન.	૮૯
વિપરત ગણાતા કાળમાં, નવ યોગ કરવા જોગ;	
ધ્યાનાસક્તે ધારવું જે, થાય એથી રોગ.	૯૦
જ્યાં શાંતિ નવ જાનની જણાયે, થાય ગરબડ અસ;	
અગ્નિજ્વાળ સમીપમાં, નવ કરવી યોગની મલ.	૯૧
જૂની ગાયની દોષમાં નવ, નવ ચતુષ્પથ જ્યાં હોય;	
શુષ્કપત્ર સમૂહમાં નવ, નવ નદી તીરે સોય.	૯૨
સ્મરણમાં નવ ઉદર ગતિના, સર્પ આદિક જંત;	
આવ જા કરે ધણી ત્યાં, ચોઢવું નવ ચત.	૯૩
ભાળી ભયનાળી જગામાં, દૂવાકાંઠે જાણ;	
બૌદ્ધમતપ્રાસાદમાં નવ, થાય યોગ મુજણ.	૯૪
રાક્ષા માંહેથી કાઢી, માટી મોટે માપ;	
જંતુએ કે કોઈએ જ્યાં, જવું નવ ત્યાં આપ.	૯૫
એટલાં સ્થળ જોઈ જણી, ત્યાગવાં નરદેવ;	
યોગજાતે યોગકેરી, સાધવી નવ સેવ.	૯૬
જે દેશ કાળ વિષે ન ઉપને, સત્વગુણ નૃપાળ;	
તે દેશ કાળનો ત્યાગ કરવો, યોગી યોગને કાળ.	૯૭
યોગાભ્યાસ વિષે ન બ્રાતા, અસતદર્શન હીક;	
ત્યાગ કરવો તેહનો નૃપ, ધારી યોગની બીક.	૯૮
જેહ નર એ દોષકેરી, કરી અંનાદર જાણ;	
મૂઢપણથી યોગ સાધે, થાય ન સિદ્ધ પ્રમાણ.	૯૯
દોષ લાગે ઉઘટો ને, વિમ્મકર્તા થાય;	
તેહનું વર્ણન કરું હું, સુવ્ય સાણા રાય.	૧૦૦
જે અયોગ્ય સ્થાને યોગ સાધે, તેહ થાય બધિર;	
જડપણું સ્મૃતિનો ભંથ પામે, બોળાપણું વીર.	૧૦૧
આંધળો તે થાય કે, તાવેથી અતિ પીડાય;	
કાનમાંહિ કહ્યું જાણો, દોષ પીડે કાય.	૧૦૨
જો યોગીના આગસચકી, દોષ થાય ઉત્પન્ન;	
તો તે દોષનાશક સાધન કરવા, ઉપાય યોગી જાન.	૧૦૩
તેહ ટુજને યથારથ હું, કહી દાખું રાય;	
દોષ શાંત્યે કહ્યું તે, બક્ષી ધ્યાન ધરાય.	૧૦૪
સ્નિગ્ધ ને અતિ ઉજ્જુ જે, વગાડૂં કેહવાય;	

તે ભક્ષી દોષ સ્થળે કરવી, ધારણા મહાકાય.	૧૦૫
વાત મુદ્ધમની* શાંતિ અર્થે, ગુદાવર્તે જાણુ;	
તેજ રીતે યવાગૂ ઉદરે, ધારણા પ્રમાણ.	૧૦૬
યવાગૂ નહિ તો સમીરને, ધારી ધ્યાને પૂર;	
સમીરઅંધિ પ્રતિ તેને, નાખવો ભરપૂર.	૧૦૭
કંપ જે કાચે થયો તો, નગ કરે મન સ્થિર;	
તેથી ધારણા અદિતણી કહી, ધ્યાન ધાર્યું તું વીર.	૧૦૮
અધાર્ષ વાચ્યા હોય કે, અધિરત્વ પ્રગટ્યું હોય;	
તવ ધારણુ શ્રવણેન્દ્રિયનું, કહ્યું કરવા સૌય.	૧૦૯
તૃપા લાગી. હોય ત્યારે, રસનેદીકિરી માંય;	
આમ્રફળ ધારણુ કરેથી, મુખ થાયે લાય.	૧૧૦
એ પ્રકારે અંગ અવયવ, મધ્ય થાય પીડાય;	
ધારણા તે તે વિલાગે, કરવી કહી છે રાય.	૧૧૧
તે જુક્તિએથી જાણુ નૃપતિ, યોગ દોષનાશક સાર;	
પછે તેવી ધારણા કરી, તરવા દોષને તત્કાલ.	૧૧૨
ગ્રીભ મહિ શીતકેરી, શીત મહિ ગ્રીભ;	
ધારણા ધરવા કહી છે, યોગ કારજ લીભ.	૧૧૩
કીલક મસ્તકપર ધરીને, કાઢવડે કાઠ;	
મારવાનું કહ્યું મુનિએ, યોગભૂમિ રાખે.	૧૧૪
એમ કહેથી યોગીકેરો, ટળે છે સ્મૃતિશ્રંષ;	
તાત્કાલિક સ્મૃતિ ઉપજે જ્યમ, જોડે ટળતાં દંશ.	૧૧૫
આકાશ અવનિ વાયુ વહિ, વ્યાપ્તમાન મનાય;	
ધારણા તેની ધર્યેથી, આણી નવ પીડાય.	૧૧૬
અમાત્યપથી પીડા પ્રકટી, થાય તેહનો પ્રતીકાર;	
લમ પેસે યોગીમાય તેવું, તે ધડી સમીરસ્વીકાર-	૧૧૭
કરવો એવું કહ્યું યોગે, વળી વહિકેરો કેહય;	
ધારણુ એ સ્ત્રી કાળે શોભી તેને દેહક.	૧૧૮
અહો રાજન એ પ્રકારે, યોગ જાતે જાણુ;	
સ્વાત્માએ કરી કર્યું રક્ષણુ, અંગકેરું પ્રમાણુ.	૧૧૯
ધર્માર્થ કામ ને મોહકેરી, યજ્ઞ પ્રવૃત્તિ પૂર;	
શરીર સાધન છે સદા, તું સસ સમજજે શર.	૧૨૦
યોગીને અવનું જાણે, કે જામ છે વિજ્ઞાન;	

તેથી રક્ષવા પ્રવૃત્તિ પૂરણ, વદે વેદ પુરાણ.	૧૨૧
આપદ્યતાનો નાશ ને, આરોગતા અવિધાર;	
અનિબુરતા મુગધિકને, લઘુદીર્ઘશંકા સાર.	૧૨૨
એ ઉભય અદ્યજ માનવા, પ્રસન્નતાને કાંતિ;	
સ્વઅંતાદિક યોગીકેરી, દેહ સર્વે દાતિ.	૧૨૩
એ ગણાવ્યાં તે પ્રવૃત્તિનાં, પ્રથમ ચિદ્દ જાણાય;	
યોગી વિષે એ સિદ્ધ હો તવ, યોગી પૂર્ણ ગણાય.	૧૨૪
પ્રાણી માત્ર પ્રીતિ કરે ને, પરાદો ગુણગાન;	
દોષ પ્રાણી ભય ન પામે, જોઈ યોગી મહાન.	૧૨૫
એ સિદ્ધિકેરી પ્રાપ્તિકેરું, છે અનુત્તમ લક્ષણ;	
અન્યને નવ યોગી દેહવો, હે નૃપતિ અધક્ષણ.	૧૨૬
અતિ ઉગ્ર ટાટે તાપ તેવે, ઉપદ્રવ નવ થાય;	
અન્યથી ભય નીપજે નહિ, તે સિદ્ધિપ્રાપ્ત દેહવાય.	૧૨૭
ધનનિધિનો સમૃદ્ધ કરતા, યોગી નવ દેહવાય;	
મધુકટુવકતા નવ મનાયે, યોગી ગણના માંય.	૧૨૮
યોગી એવા જોઈ તે, માનવા ભ્રષ્ટાચારી;	
જ્યમ શષ્ટ દ્વિજથી પુરાણી, જન્મે અવિચારી દુરાચારી.	૧૨૯
વ્યભિચારી વિચારી નહિ, ધર્મ ધારણધારી;	
ધર્મેશ્વરના સમારી નહિ, ધારી-ધ્યાને નારી.	૧૩૦
જ્ઞાનારિ ધનની ધાર સારી, પુરાણી પરમારિ;	
કરી વિદ્યા અકારી લાકુ મારી, ગુમાવ્યું દ્વિજનું વારી !	૧૩૧
અવિધારી પ્રેમાનંદ નારી, ધનહારકા નિરધારી;	
પુરાણી તારી કીર્તિ કરી, સામ્ય આ વિચારી.	૧૩૨

વલણ.

વિચારી વિઠ્ઠલ કૃપાએ, સામ્ય શુદ્ધ ઉચારી રે;	
વારી વારે ધ્યાનમાં નવ, જોઈ સદાચારી રે.	૧૩૩



કડવું ૯૫ મું.

રાગ સામેરીની દેશી.

દત્તચર કેહ સાંભળ્ય રાય રે, આત્મદર્શને શું શું થાય રે;  
જે યોગી આત્મદર્શન કરતા રે, તેહ અડચણ કેવી ધરતા રે.  
તેહ અડચણોની પ્રવૃત્તિ રે, કહું હુંકામાં વરતી શ્રતિ રે;  
તે સમયે યોગી જન રે, કામ્ય ક્રિયા વાંચે મન રે.



વા કામના માનવ યોગ્ય રે, ધૃષ્ટિ છે બોગ્યાબોગ્ય રે;  
 માગે કામિની કારમી જાતે રે, વિદ્યા વાંચે દર્શન યાતે રે. ૩  
 દાન ફળની ધારણા ધારે રે, રજત સુવર્ણ ધાતુ વિચારે રે;  
 ધનનો ધણી થાવા માગે રે, સ્વર્ગના સુખમાં જીવ અનુરાગે રે. ૪  
 ધારે મનમાં સુરપણું સુરેપણું રે, લાગે વાહું મનમાં ધણું રે;  
 રસાયન માગે, માગે કિમિયા રે, ધૃષ્ટિ ચિરાયુ કરવા ભિયા રે. ૫  
 વાયુના જેવી જાતિ કરવા રે, વારિ વહિ સ્તંભાવી ધરવા રે;  
 શ્રાદ્ધ દાનનાં ફળ માગે રે, મનસા એ વિધે જાગે રે. ૬  
 પૂર્ત કર્મ ઉપોપાધુ નેમ રે, દેવાર્ચન ફળપર ધારે પ્રેમ રે;  
 એવા એવા ઉપદ્રવને પ્રમાણે રે, યોગી ચિત્તે વળગે અમણે રે. ૭  
 તેને પાનથી નિવૃત્ત કરવા રે, ધ્યાન માને બ્રહ્મને ધરવા રે;  
 એમ મનમાં શિવાસકિતિ રે, કરતામાં યાશે ભકિત રે. ૮  
 એક જાણાવી સમ્યક્ જુકિત રે, મુક્ત પુરુષ મેળવે મુક્તિ રે;  
 એ કહેલા જીવો ઉપસર્ગ રે, પછે બાધ કરે ત્રિવર્ગ રે. ૯  
 સત્ય રજતમેણુજી જાણુ રે, નાંખે અડચણ મોટી સુગણુ રે;  
 તેનાં નામ જણાવું હૂંપ રે, એક ચિત્તે સંભળ્યું હૂંપ રે. ૧૦  
 પ્રાતિભા\* આવણુ નામે દેવે, બ્રમ આવર્તા પીડે સદેવ રે;  
 યોગીજનને એ પાંચ રે, કહુ ફળ દઈ આણે આંચ રે. ૧૧  
 કરે યોગમાંહે નિધન રે, માટે સભાળવું અનુદિન રે;  
 હવાં એ પંચથકી શું થાય રે, તેહ વર્ણવી ભાખુ રાય રે. ૧૨  
 વેદનાં ભેદે કરી અર્થ રે, જાણે કાવ્યશાસ્ત્ર સમર્થ રે;  
 શિષ્યાદિ કળા જાણે સધળી રે, જે પ્રાતિભે રહી મળી રે. ૧૩  
 એટલા શાસ્ત્રનો જ્ઞાત રે, યાય પ્રાતિભથી હે પ્રાત રે;  
 સર્વ શબ્દાર્થ જાણે જેહ રે, કરે શબ્દગ્રહણ નિસ્તદેહ રે. ૧૪  
 ભલે દૂર સહસ્ર યોજન રે, પણ ગ્રહણ કરે જે જન રે;  
 એવી શક્તિ પ્રગટે ન્યારે રે, બીજા આવણું મળ્યો વિચારે રે. ૧૫  
 હવાં ત્રીજા ભાખું દેવ રે, યાય દેવ સરખો સદેવ રે;  
 જપમ સુર દેખે સિદ્ધિ રે, વચને વશી નવ નિધિ રે. ૧૬  
 તેના જેવા યાયે જાતે રે, મળ્યો દેવી સધળી વાતે રે;  
 યોગીનું માનસ દોષાદિકે રે, સર્વોચારથી ઠીકાદિકે રે. ૧૭  
 ચર્ષ ભટ્ટ અવર્જન નિષુ રે, ભમ્યા કરે એમ હીણુ રે;  
 તેને બ્રમનામા કેહ ઉપસર્ગ રે, ઋષિમુનિ દેવનો વર્ગ રે. ૧૮  
 વારિના વમળ પેગ રે, વિદ્યાન આવર્ત કરાવે વેર રે;

- શ્રીમ યવાથી ચિત્તનો નાશ રે, તેને આવર્ત ક્રેહ પ્રકાશ રે. ૧૯
- એ ઉપસર્ગ આવર્ત નામ રે, વળી જાણું જીજ્ઞુ આમ રે;
- ગયો ઉપસર્ગે જોનો યોગ રે, એવી સુરજાતિનો જોગ રે. ૨૦
- મહા ઘોર ઉપસર્ગે કરી રે, આવાગમન કરે ફરીફરી રે;
- એવું છે માટે યોગીરાજ રે, મનોમય કંઞજનો ધરે સાજ રે. ૨૧
- તે જોઈએ રંગે શ્વેત રે, એ ધારણુ દરેવા હેત રે;
- પછે ગિત પરમહો ધરું રે, નિરાદિન તેનું ચિત્તન કરું રે. ૨૨
- યોગ આસક્ત મિતાહારી રે, ચિત્તેન્દ્રિય યોગાચારી રે;
- તેણે કરવી ધારણુ રાજ રે, સમ મહાદિની\* કરી જોજ રે. ૨૩
- એ સાત ત્રીણી ધારણુ ધારો રે, શિરોભાગ વિષે વિચારો રે;
- માને આત્માને પૃથ્વીજ્ઞાનીરે, અંધ તેનો તજે તેમાં જાણી રે. ૨૪
- માન્યો આત્મામાજળ વિભાગ રે, તેના સૂક્ષ્મ રસનો તેમાં ત્યાગ રે;
- શ્રીમ જળમાં ત્યાગ્યા પૂઠે રે, સ્વરૂપનો તેજમાં કરવા જોઠે રે. ૨૫
- સમીર સૂક્ષ્મ સ્પર્શની ધારણુ રે, ધારી કરવી વાયુમાં વિહારણુ રે;
- ધારણુ આકાશકેરી ધારી રે, દેવી તેને સૂક્ષ્મ શબ્દે મારી રે. ૨૬
- હવા યોગી જોણી વાર રે, પેમે મનવડે મન મોઝાર રે;
- મમે તે જૂત પ્રાણીના મનમાં રે, તેમ પેશી શકે અન્ય તનમાં રે. ૨૭
- તે સમે મન ધારણુને ધરું રે, થાયે સૂક્ષ્મ મન ઓસરું રે;
- એ પ્રકારે પામી મતિ સહુકેરી રે, મારી યોગજ્ઞાને અનુત્તમ ફેરી રે. ૨૮
- તેથી તેની છુદ્ધિ થાયે ત્રીણી રે, લાગે એ કૃતિ મોહિ મીણી† રે;
- તેણે કરે યોગી તેનો ત્યાગ રે, જોને નહિ કર્યા પર અનુરાગ રે. ૨૯
- કેવી રીતે તજે છે તેહ રે, દત્તશરુ ક્રેહ વર્ણવું એહ રે;
- સૂક્ષ્મ એવો મન વિભાગ રે, કરે પ્રાણી માત્રના મનથી ત્યાગ રે. ૩૦
- શ્રીમ કરતો મતિનો મતિમાં રે, કહ્યું એવું યોગગતિમાં રે;
- જો યોગજ્ઞાત યોગીજન રે, એ સાત સમજી તજે મહામન રે. ૩૧
- તેનું આવાગમન ટળવું રે, જગવાનમાં લાગ્ય બળવું રે;
- વળી કરવું આત્મદર્શીએ કેમ રે, તેહ જણાવું સર્વે જોમ રે. ૩૨
- સમ સૂક્ષ્મ ધારણુએ જાણી રે, તેને તજવી મન કર્મ વાણી રે;
- જેહ તજે જાણી જોગી રે, થાય તે જન્મ મરણુ વિયોગી રે. ૩૩
- આત્મદર્શી યોગીએ જાણુ રે, ધારણુ સાન ધારવી પ્રમાણુ રે;
- જોવો સૂક્ષ્મ તેનો ભાવ રે, ટાળવો તેની સિદ્ધિનો દાવ રે. ૩૪
- પછે જીજ્ઞ સિદ્ધિ મેળવવી રે, તેને યત્ને મતિ મેળવવી રે;
- અહો રાય તું સુપ્ત આજ રે, કહ્યું યોગીદેરાં ઠાજ રે. ૩૫

તે જે ભૂતમાં પ્રીતિ ધારે રે, થઈ તેમાં આસક્ત તેને મારે રે;  
 થાય તેનો તેની મેળે નાશ રે, તવ જાણુવો જોગી પ્રકાશ રે. ૩૬  
 ન ભૂતાનુરાગ તજ્ય ક્યારે રે, એકમેક બેળાં યાયે જ્યારે રે;  
 કિંતુ તેવાં સુક્ષ્મને જાણી રે, જોગી નાંખે તતથી તાણી રે. ૩૭  
 તદા પરમ પદ તે પામે રે, જન આવી મસ્તક નામે રે;  
 નૃપ એ ભૂતાદિક ભાવ રે, યોગી માને સુક્ષ્મ સાવ રે. ૩૮  
 તે છે 'બંધનકર્તા' પૂર રે, તેનો સદ્ભાવ જાણે શર રે;  
 પછે તેમાં કરે વિરાગ રે, પામે મુક્તિ તે મહાભાગ રે. ૩૯  
 ગંધ આદિક સુક્ષ્મભાવ રે, તેમાં કરે આસક્તિ સાવ રે;  
 તે યોગી હોય કે ભોગી રે, થાય વિનાશી તે વિયોગી રે. ૪૦  
 એટલેથી નં છૂટકો તેનો રે, હાલહવાલ કરું જોના રે;  
 વિધિ સુર કે માનવ લોકે રે, કરે મુનરાવર્તન શોકે રે. ૪૧  
 જે યોગીજન એ સાત રે, જાય ધારણા પાર સાક્ષાત રે;  
 પછે ધ્રુવ જે જે તેહ રે, તેને વરસે મૌકિતક મેહ રે. ૪૨  
 કિંતુ તે યોગીજન જાણુ રે, થાયે તેનામાં પ્રમાણુ રે;  
 રેહ સુક્ષ્મ ભૂતની આણે રે, લીન થઈ શકે તું ન જાણે રે. ૪૩  
 સુર અસુર ગંધર્વ નાગ રે, હોયે યાતુધાન મહાભાગ રે;  
 પરંતુ તેના અંગની માંય રે, થાય આકૃષ્ટી લીન ત્યાંય રે. ૪૪  
 એમ થાયે તોપણુ તેને રે, સંગ બાધ ન કરે જોને રે;  
 હે નરશાર્દૂલ સાંભળ રે, પછે વાધે તેનું મહાજળ રે. ૪૫  
 અણિમા લધિમા ને મહિમા રે, પ્રાપ્તિ પ્રાકામ્યનો જાણે મહિમા રે;  
 રહી 'ઈશત્વ' ને વશિત્વ રે, વળી યત્ર કામાવસાયિત્વ રે. ૪૬  
 એ અષ્ટ મુક્તિ આપણુદાર રે, પામે એશ્વર્યગુણ અવિધાર રે;  
 હવાં એ અષ્ટના ગુણ કેવાય રે, કરે સ્પષ્ટાર્થ સુણ્ય સંય રે. ૪૭  
 અણિમાએ ઝીણામાં ઝીણું યવાય રે, શીઘ્રત્વ ગુણ લધિમા માંય રે;  
 પૂજે સકળ જન જોમાં રે, એવો ગુણ છે મહીમામાં રે. ૪૮  
 ચાંચેલી વસ્તુ મળી આવે રે, ગુણુ તે પ્રાપ્તિનો કહાવે રે;  
 થાય સર્વમાં જેથી વ્યાપ્તિ રે, એ ગુણુ પ્રાકામ્યની સમાપ્તિ રે. ૪૯  
 સાક્ષાત ઈશ્વરતાનો ગુણ રે, છે ઈશત્વમાં મહાપુણ્ય રે;  
 વશિત્વથી વશ થાય સવ રે, માટે ગુણાબ્ધિનું એ પર્વ રે. ૫૦  
 થાય સ્વેચ્છા જવાય ત્યાંહી રે, યત્રકામાવસાયિત્વ માંહીરે;  
 એણી રીતે યોગીનું એશ્વર્ય રે, વાધે યોગ સાધ્યે ધૈર્ય રે. ૫૧  
 અહો નૃપ એ એશ્વર્ય જાણુરે, મુક્તિસૂચક તું પ્રમાણુ રે;  
 વળી કરે આત્માનું કલ્યાણુ રે, ઝાળખાવે શિવ ને પ્રાણુ રે. ૫૨

એમ ચતુર્થી ચિત્તનો નાશ રે, તેને આવર્ત ક્રેહ પ્રકાશ રે. ૧૯  
 એ ઉપસર્ગ આવર્ત નામ રે, વળી જાણ્યું બીજું આમ રે;  
 ગયો ઉપસર્ગ જેનો યોગ રે, એવી સુરમતિનો ભોગ રે. ૨૦  
 મહા ધોર ઉપસર્ગ કરી રે, આવાગમન કરે ફરીફરી રે;  
 એવું છે માટે યોગીરાજ રે, મનોમય કંઞગનો ધરે સાજ રે. ૨૧  
 તે જોઈએ રંગે શ્વેત રે, એ ધારણ કરવો હેત રે;  
 પછે શિત પરમલે ધરું રે, નિરાદિન તેનું ચિત્તન કરું રે. ૨૨  
 યોગ આસક્ત મિતાહારી રે, જિતેન્દ્રિય યોગાચારી રે;  
 તેણે કરવી ધારણા રાજ રે, સમ મહાદિની\* કરી યોજ રે. ૨૩  
 એ સાત ગ્રીણી ધારણા ધારે રે, શિરોભાગ વિષે વિચારે રે;  
 માને આત્માને પૃથ્વીજ્ઞાની રે, ગંધ તેનો તજે તેમાં જાણી રે. ૨૪  
 માન્યો આત્મામાં જળ વિભાગ રે, તેના સૂક્ષ્મ રસનો તેમાં ત્યાગ રે;  
 એમ જળમાં લાગ્યા પૂઠે રે, સ્વરૂપનો તેજમાં કરવા બેઠે રે. ૨૫  
 સમીર સૂક્ષ્મ સ્પર્શની ધારણ રે, ધારી કરવી વાયુમાં વિઝારણ રે;  
 ધારણા આદ્યશકેરી ધારી રે, દેવી તેને સૂક્ષ્મ શબ્દે મારી રે. ૨૬  
 હવાં યોગી જોણી વાર રે, પેસે મનવડે મન મોઝાર રે;  
 ગમે તે જૂત ગ્રાણીના મનમાં રે, તેમ પેશી શકે અન્ય તનમાં રે. ૨૭  
 તે સમે મન ધારણને ધરતું રે, થાયે સૂક્ષ્મ મન ઓસરતું રે;  
 એ પ્રકારે પામી મતિ સદુકેરી રે, મારી યોગજ્ઞાને અનુત્તમ ફેરી રે. ૨૮  
 તથા તેની છુદ્ધિ થાયે ગ્રીણી રે, લાગે એ કૃતિ મોઢે મીણી† રે;  
 તેણે કરે યોગી તેનો ત્યાગ રે, જેને નહિ કશા પર અતુરાગ રે. ૨૯  
 કેવી રીતે તજે છે તેહ રે, દત્તચરુ ક્રેહ વર્ણવું એહ રે;  
 સૂક્ષ્મ એવો મન વિભાગ રે, કરે ગ્રાણી માત્રના મનથી ત્યાગ રે. ૩૦  
 એમ કરતો મતિનો મતિમાં રે, કહ્યું એવું યોગમતિમાં રે;  
 જે યોગજ્ઞાત યોગીજન રે, એ સાત સમજી તજે મહામન રે. ૩૧  
 તેનું આવાગમન ટળતું રે, ભગવાનમાં ભાગ્ય ભળતું રે;  
 વળી કરું આત્મદર્શીએ કેમ રે, તેહ. જણાવું સર્વે જેમ રે. ૩૨  
 સમ સૂક્ષ્મ ધારણાએ જાણી રે, તેને તજવી મન કર્મ વાણી રે;  
 જેહ તજે જાણી ભોગી રે, થાય તે જન્મ મરણ વિયોગી રે. ૩૩  
 આત્મદર્શી યોગીએ જાણુ રે, ધારણા સાન ધારવી પ્રમાણુ રે;  
 જેવો સૂક્ષ્મ તેનો ભાવ રે, ટાળવો તેની સિદ્ધિનો દાવ રે. ૩૪  
 પછે બીજી સિદ્ધિ મેળવવી રે, તેને યત્ને મતિ મેળવવી રે;  
 અહો રાય તું સુપ્ત આજ રે, કહું યોગીકર્યાં કાજ રે. ૩૫

તે જે ભૂતમાં પ્રીતિ ધારે રે, ચર્ધ તેમાં આસક્ત તેને મારે રે;  
 થાય તેનો તેની મેળે નાશ રે, તવ જાણુવો જોગી પ્રકાશ રે. ૩૬  
 ન ભૂતાનુરાગ તમજ ક્યારે રે, એકમેક મેળાં થાયે જ્યારે રે;  
 કિંતુ તેવાં સૂક્ષ્મને જાણી રે, જોગી નાંખે તંતથી તાણી રે. ૩૭  
 તદા પરમ પદ તે પામે રે, જન આની મસ્તક નામે રે;  
 નૃપ એ ભૂતાદિક લાવ રે, યોગી માને સૂક્ષ્મ સાવ રે. ૩૮  
 તે છે 'બધનકર્તા' પૂર રે, તેનો સદ્લાવ જાણે ચર રે;  
 પછે તેમા કરે વિરાગ રે, પામે મુક્તિ તે મહાભાગ રે. ૩૯  
 ગદ્ય આદિક સૂક્ષ્મલાવ રે, તેમાં કરે આસક્તિ સાવ રે;  
 તે યોગી હોય કે ભોગી રે, થાય વિનાશી તે વિયોગી રે. ૪૦  
 એટલેથી ન છૂટકો તેનો રે, હાલહવાલ કહું એનો રે;  
 વિધિ સુર કે માનવ લોકે રે, કરે પુનરાવર્તન શોકે રે. ૪૧  
 જે યોગીજન એ સાત રે, જાય ધારણા પાર સાક્ષાત રે;  
 પછે છુટે જે જે તેહ રે, તેને વરમે ઐકિતિક મેહ રે. ૪૨  
 કિંતુ તે યોગીજન જાણુ રે, થાયે તેનામાં પ્રમાણ રે;  
 રેહ સૂક્ષ્મ ભૂતની આણે રે, લીન ચર્ધ રહિ તુ ન જાણે રે. ૪૩  
 સુર અસુર ગધર્વ નાગ રે, હોયે યાતુધાન મહાભાગ રે;  
 ધરતુ તેના અંગની માય રે, થાય આદુણી લીન ત્યાંય રે. ૪૪  
 એમ થાયે તોપણુ તેને રે, સંગ બાધ ન કરે જેને રે;  
 હે નરશાર્દૂય સલિજ રે, પછે વાધે તેનું મહાજળ રે. ૪૫  
 અણિમા લધિમા ને મહિમા રે, પ્રાપ્તિ પ્રાકામ્યનો જાણે મહિમા રે,  
 રહી ધરાવ ને વશિત્વ રે, વળી યત્ર કામાવસાધિત્વ રે. ૪૬  
 એ અણુ મુક્તિ આપણુદારા રે, પામે એશ્વર્યગુણુ અવિધારા રે;  
 હવા એ અણના ગુણુ કેવાય રે, કરુ સ્પષ્ટાર્થ સુષ્પ રાય રે. ૪૭  
 અણિમાએ ત્રીણામાં ત્રીણુ થવાય રે, શીઘ્રત્વ ગુણુ લધિમા માય રે;  
 પૂજે સકળ જન જેમા રે, એવો ગુણુ છે મહીમામાં રે. ૪૮  
 ચાન્હેલી વસ્તુ મળી આવે રે, ગુણુ તે પ્રાપ્તિનો કહાવે રે,  
 થાય સર્વમાં જેથી વ્યાપ્તિ રે, એ ગુણુપ્રાકામ્યની સમાપ્તિ રે. ૪૯  
 સાક્ષાત ઈશ્વરતાનો ગુણુ રે, છે ઈશત્વમાં મહાપુણ્ય રે;  
 વશિત્વથી વશ થાય સવ રે, માટે ગુણુઅભિનું એ પર્વ રે. ૫૦  
 થાય સ્વેચ્છા જવાય ત્યાંહી રે, યત્રકામાવસાધિત્વ માંહીરે;  
 એણી રીતે યોગીનું એશ્વર્ય રે, વાધે યોગ સાધ્યે ધૈર્ય રે. ૫૧  
 અહો નૃપ એ એશ્વર્ય જાણુરે, મુક્તિસૂચક તું પ્રમાણુ રે;  
 વળી કરે આત્માનું કલ્યાણુ રે, જાળખાવે શિવ ને પ્રાણુ રે. ૫૨

પછે નીપજ દળે તેની રે, જ્ય વૃદ્ધિ જડામૂળ જેની રે;  
 અવિનાશી થાય પોતે રે, તેનું ક્ષય પરિણામ ન હોતે રે. ૫૩  
 પૃથ્વી આદિ ભૂતે તે ન હેઠાય રે, જળ વહિ રોગે ન બેઠાય રે;  
 કોઈવરાવે ન જળ શત વર્ષ રે, અગ્નિ બાળવા નવ કરે સ્પર્શ રે. ૫૪  
 સૂકાયે ન રોગે અગ તેનું રે, શબ્દાદિ ખંચે નવ મન જેનું રે;  
 શબ્દાદિ તેને નહિ કાંઈ રે, કિંતુ ભોક્તા તેનો ન રાઈ રે. ૫૫  
 તોયે એકપાણું નવ પામે રે, બેસું તેવા યોગી સામે રે;  
 આપું સમજવા દૃષ્ટાંત રે, ત્યારે જળાશી સિદ્ધાંત રે. ૫૬  
 લઘુ સુવર્ણકેરો કટકો રે, નીચી ધાતુ માહે અટક્યા રે;  
 ગમે તેમ મળી ગયો જાણે રે, તેને મોતી કરે પ્રમાણે રે. ૫૭  
 રોહિતાશ્વમાં નાંખી તેના રે, સર્વ દોષ બાળે ઝીના રે;  
 એટલે તે વિમળ થાય રે, કે શુદ્ધ સોને જોડાય રે. ૫૮  
 એ પ્રકારે હે ભૂપ રે, યોગરૂપ અગ્નિ સ્વરૂપ રે;  
 તેમાં ગયેથી નિરનાણુ રે, થાય દોષનો કચ્છરધાણુ રે. ૫૯  
 એમ ગયા જેના દોષ રે, એવા યોગી શુદ્ધ સંતોષ રે;  
 પૃથ્વી આદિ વિશેષપણું ન પામે રે, કિંતુ સુવર્ણ શૌરિમાં શામે રે. ૬૦  
 જેમ અગ્નિમાં અગ્નિ નાંખ્યે રે, લિપ્ત રૂપ જળાય ન દાખ્યે રે;  
 એકતા પામી તે જ્ય રે, વિશેષપણું ન લેહવાય રે. ૬૧  
 તે પ્રકારે હે ભૂપ રે, દુઃખપાપ યોગી સ્વરૂપ રે;  
 બ્રહ્મને રૂપે બળી જ્ય રે, જુદાપણું નવ જળાય રે. ૬૨  
 જ્યમ વારિમાં નાંખેલું વારિરે, એક રૂપી થાય અવિધારી રે;  
 તે રીતે યોગી આત્મા રે, પામે સમત્વ લહી પરમાત્મા રે. ૬૩  
 ઘણા ભુંડા બ્રહ્મજાની રે, કયા કરતા જોઈ પુરાણી રે;  
 ચર્ધ જાતે સાંખ્યાચારી રે, કે યોગની માત વિચારી રે. ૬૪  
 ભાષે અટ મહાસિદ્ધિ યોગી રે, વહે મૂઝી અમે યોગી રે;  
 તેનાં આપી અજ્ઞાની પ્રમાણુ રે, પકડે પુરાણીના કાન રે. ૬૫  
 ત્યારે જુને પુરાણી જ્ઞાન રે, જેહ પુરાણથી અજ્ઞાણુ રે;  
 આવે પૂછવા મને પુરાણી રે, એવા બ્રહ્મવેત્તા ધાહું ધાણી રે. ૬૬  
 પીંશી કાદું પાણી પાણી રે, પણુ કરે શું જૂના પુરાણી રે;  
 અરિપણું રહ્યા મુજ પર આણી રે, તોય બતાવું વદવાવાણી રે. ૬૭  
 કેવું બ્રહ્મજાની ભુંડા રે, હિતરો આગમે જોડા રે;  
 શીખી શું યોગનો કકડો રે, યાવ પટલ આપી ટકકો રે. ૬૮  
 સાંખ્યશાસ્ત્રમાં સિદ્ધિ ક્યાંહી રે, નિંદી તેહ બતાવો આંહી રે;

કાણે મત્સર એણે વાંધે રે, ગુણુ ઐશ્વર્ય વ્યાસ કેહ સાધે રે. ૬૯  
 તદા નીચા બ્રહ્મજ્ઞાની રે, કેહશે વ્યાસ હોતો અજ્ઞાની રે;  
 સારે કેહજો કહી મારા પુત્ર રે, રચિયું વ્યાસે વ્યાસસૂત્ર રે. ૭૦  
 કર્યા એકના ચાર વેદ રે, સતિપર્વ જુઓ નિર્વેદ રે;  
 અહં બ્રહ્માસ્મિ કહો જાતે રે, નામ વ્યાસનારાયણ પ્રખ્યાતે રે. ૭૧  
 કહે લોકના થોડેથોડે રે, તેમ બ્રહ્મની મૂકે ન પોક રે;  
 વ્યાસવાંધક ચિત્સત્યમ્ રે, કયમ યમ મારે ન તેનાં અપત્યમ્ રે. ૭૨  
 એવું કેહતાં ન શે પડે હાથ રે, હાથ કર્યાં ગયા રુડા રાપ રે;  
 કેહજો પુરાણી તમે એમ રે, નણુ વેદ સાચા કેમ રે? ૭૩  
 વ્યાસસૂત્ર વેદ કયમ સાચા રે, બોલો બ્રાહ્મનારની વાચા રે;  
 આથી કવચિતનો જાશે દોષ રે, વાચા બંધે કરશે રોષ રે. ૭૪  
 તેને મોક્ષજ્ઞને મારી પાસે રે, સમજાવીશ સારો આશે રે;  
 નહિ માને તો મરડી મારીશ રે, ગાયત્રીપુરશ્ચરણુ ધારીશ રે. ૭૫  
 વ્યાસનિંદકને પરજાણીશ રે, હો કેહતા ઓતા બાળીશ રે;  
 હશે વિનયગુણુ તો ન બાળીશરે, પણુ વ્યાસના નિંદક ટાળીશ રે. ૭૬  
 જન નામે જમો લાકુ રે, કવચિત્ સત્ય ન આવે આકુ રે;  
 તેવા પુરાણી મારા વાહજા રે, જે છવે કર્મના કાળા રે. ૭૭  
 હવા મન મારું વારું રે, સર્વે થોડામાં સારું રે;  
 ઈતિશ્રીમાર્કંડેયપુરાણે રે, યોગસિદ્ધિ દત્ત વખણે રે. ૭૮  
 ચત્વારિંશોધ્યાય પૂરો રે, નથી લાવ મૂક્યો અધૂરો રે;  
 જ્ઞેઈ સંસ્કૃતનો આમ શ્લોક રે, લખ્યો રાગ રાગણી થોક રે;  
 કર્યા જૂલ્યો તે જુઓ પુરાણી રે, નથી મારી ગર્વની વાણી રે. ૭૯

વલણુ.

ગર્વની વાણી નથી મારી, વૈરભાવે જાતાં ન દોષ રે;  
 ત્રેમાનંદ પુરાણી કાઢવે, એ શું અલ્પ સંતોષ રે. ૮૦



કડકું હૃદયું.

રાગ વેરાડી-(વણુજરાનો).

અર્ધક વળનું પૂજતો, ભવબ્રાત છ રે;  
 કોહ બ્રહ્માર્ગની ચાલ, વારુ વાત છ રે. ૧  
 જાતાં તે પયમાં જોગીને, ભવં કયમ ખેદ ન થાય દયાળ, વારુ વાં ૨  
 તેની ગતિ કહો મુજને, ભવં યથાર્થ વણુવી આજ, વારુ વાં ૩  
 સુણુવા ધન્ય ઉપજ, ભવં વદી કરુણાળું કરો કાજ, વારુ વાં ૪

વળતા ગુરુજી યોગિયા, મહા કામ છ રે;

કહું અલર્ક સુખ્ય સર્વ, રૂડા રામ છ રે.

૫૦

સાંભળજે દુન્યા ધરી, મહાં ગુણુનિધિ મૂડી ગર્ન, રૂડા રાં	૬
માન અને અપમાન જે, મહાં કષ્ટે નરને પ્રતિ ઉદ્દેગ, રૂડા રાં	૭
તેજ ઉક્ષટ અર્થે યોગીને, મહાં સપડાવે સિદ્ધિનો વેગ, રૂડા રાં	૮
જે માન અને અપમાન છે, મહાં તેજ વિપાશ્રુત કેહવાય, રૂડા રાં	૯
અપમાન અશ્રુત યોગીને, મહાં માન તેને વિષ મનાય, રૂડા રાં	૧૦
જે યોગીનું લક્ષણ જાણુવું, મહાં તો કહું સાંભળ્ય વાત, રૂડા રાં	૧૧
પગપુ ભરવુ તપાસીને, મહાં આલતાં અમુચ્છે જોઈ જાત, રૂડા રાં	૧૨
અણુગળ જળ પીવું નહિ, મહાં વદવી સાતે શુચિ ઠરેલી વાણુ, રૂડા રાં	૧૩
જે વદવું તે વિવેકથી, મહાં ચિંતવન કરી ચતુરમુગ્ધણુ, રૂડા રાં	૧૪
જીવન રાખવા જોગીએ, મહાં તે માટ આતિથ્ય ત્રેહવાય, રૂડા રાં	૧૫
પિતૃકાર્યે કે મખને વિષે, મહાં દેવયાત્રાએ નવ જવાય, રૂડા રાં	૧૬
ઉત્સવ હોયે અવનવો, મહાં ન્યાં મળ્યા માનન અપાર, રૂડા રાં	૧૭
સા ન જવાએ જોગીએ, મહાં જતો ચાતો શ્રદ્ધ તે વાર, રૂડા રાં	૧૮
જે જોગી ખાવા ધારતો, મહાં તો તેનાથી કેમ ખવાય, રૂડા રાં	૧૯
વેશર્ષ જાય સાહુ મળ્યા, મહાં પછે યોગીએ અન્ન જોવાય, રૂડા રાં	૨૦
રમ્યાડામાં ધૂમ્ર ન જોઈએ, મહાં જ્યારે પડે પાવક શાંત, રૂડા રાં	૨૧
શ્રવું આલય અવલોકવું, મહાં પછે જોજન કરવું મહાંત, રૂડા રાં	૨૨
સર્વ જમી જોઈ પછી, મહાં જોગીએ જમવા જવાય, રૂડા રાં	૨૩
નિત્ય પ્રતિ એક સ્થાનકે, મહાં નવ જોગીથી જન્મ ખવાય, રૂડા રાં	૨૪
એક મંદિર જમતાં સદા, મહાં તે યોગીનું યાય અપમાન, રૂડા રાં	૨૫
અભાવ પરાભવ આવતાં, મહાં યાય છેવટ સંર્વ સમાન, રૂડા રાં	૨૬
સત્પુરુષો જે માર્ગે ગયા, મહાં ન તે દોષિત પથ કેહવાય, રૂડા રાં	૨૭
તેહ પ્રકારે યોગીએ આલવું, મહાં તેના ગુણુગણુ ગવાય, રૂડા રાં	૨૮
મંદિર જાવું ગૃહરથને, મહાં કે શિવોચ્છૃષ્ટિ* ન્યાંય, રૂડા રાં	૨૯
એકાંતે ભિક્ષા આરોગવી, મહાં બેમાં પેહલી શ્રેષ્ઠ મનાય, રૂડા રાં	૩૦
સદાચારી શ્રદ્ધાળુ જોઈએ, મહાં થવું શ્રોત્રિય તથા ઉદાર, રૂડા રાં	૩૧
એવા ગુણુવાળો હોય ત્યાં, મહાં કરવો યોગીએ જમવા વિચાર, રૂડા રાં	૩૨
એવા મહાત્માને ત્યાં સદા, મહાં નિત્ય જમવું જોગીરાજ, રૂડા રાં	૩૩
એ વિહીન દોષરહિત વળી, મહાં કરે નવ પરિતતનાં કાજ, રૂડા રાં	૩૪
તેવા જનને ત્યાં જવાય છે, મહાં જમવાને જોગીએ જાણુ, રૂડા રાં	૩૫



પથુ નીચી વૃત્તિ કહી એ સહી, મહાં જુઓ વેદ શાસ્ત્ર પુરાણ, રૂડા રાં	૩૬
ઢીયા યોખા રાધિયા, મહાં કે મેળવ્યાં તાંદૂળ દાળ, રૂડા રાં	૩૭
તક દુગ્ધ કુદ તાંદળા, મહાં ફળ મૂળ હે દયાળ, રૂડા રાં	૩૮
કાંમ કે કણુ સાધવો, મહાં તે તૈયે મેળવિયો હોય, રૂડા રાં	૩૯
એ ભિક્ષા અરથે શુભ છે, મહાં આહર એ સિદ્ધિપ્રાપ્ત છે સૌય, રૂડા રાં	૪૦
તે આહર પરમ સમાધિએ, મહાં કરવો યોગીએ ભક્ષણુ, રૂડા રાં	૪૧
તવ કેવો વિધિ કરવો જોઈએ, મહાં યોગનું કરવા રક્ષણુ, રૂડા રાં	૪૨
કરી આચમન પૂરવે, મહાં એક ચિત્ત થઈ નિરવાણુ, રૂડા રાં	૪૩
મૌનવ્રતને ધારવું, મહાં પછે આપવી આહુતિ જાણુ, રૂડા રાં	૪૪
‘પ્રાણાય’ એમ વદી કરી, મહાં કેહવું બીજીએ ‘અપાનાય’, રૂડા રાં	૪૫
‘સમાનાય’ ત્રીજીમાં યોગવું, મહાં કેહવું ચોથી આપતાં ‘ઉદાનાય’ રૂડા રાં	૪૬
હવાં પાંચમી જેઠ બાકી રહી, મહાં અભિધાન તેનું ‘બાનાય’ રૂડા રાં	૪૭
એમ પાંચ આહુતિ આપવી, મહાં પછે પ્રાણાયામ ને ન્યાય, રૂડા રાં	૪૮
એ ધ્ય આહુતિ પૃથક્ કરી, મહાં સ્વેચ્છાએ યોગી ખાય, રૂડા રાં	૪૯
પાનીયપાન એક વાર ત્યાં, મહાં યોગીજનથી કરાવ, રૂડા રાં	૫૦
પછે આચમન કરી દારવી, મહાં હાથે સ્પર્શ કરવો સત, રૂડા રાં	૫૧
એ ભોજનવિધિ સાધુનો, મહાં આચરે તે કેહવાય મહંત, રૂડા રાં	૫૨
હવાં ભિક્ષુકનાં મત ભાખું હું, મહાં ગણના જેની છે પચ, રૂડા રાં	૫૩
અહચર્ય, ત્યાગ, અચોરિકા, મહાં અહિંસા અલોભનો સંચ, રૂડા રાં	૫૪
હવાં યોગીને પાચવાતણ્યાં, મહાં ભાખુંનું નિયમ પાંચ, રૂડા રાં	૫૫
ગુરુસેવા, ઓઠપ, પવિત્રતા, મહાં નિત્યાહારીને આવે ન આંચ, રૂડા રાં	૫૬
નિત્યપ્રતિ છે પાંચમો, મહાં નામો તો વેદાભ્યાસ, રૂડા રાં	૫૭
હોય તત્ત્વમૂલ દાર્પસિદ્ધિનું, મહાં એહવું તે યોગીએ કરી અભ્યાસ, રૂડા રાં	૫૮
છે વિજ્ઞાનબાહુલ્ય યોગને, મહાં વિદ્ય કરનારું સદાય, રૂડા રાં	૫૯
આ તો જાણવા જેવું છે, મહાં એમ ઝંખી તૂમ ન થાય, રૂડા રાં	૬૦
કલ્પ સહસ્ર સુધી તેહ તો, મહાં ધ્વજિત વસ્તુમાં અટવાય, રૂડા રાં	૬૧
એવું છે માટે યોગીએ, મહાં અધીરા નવ થાવું જરાય, રૂડા રાં	૬૨
યોગીએ સંગને સ્નાયવો, મહાં જીતી લેવો ક્રોધને જાણુ, રૂડા રાં	૬૩
મિતાહાર કરી સદા સર્વદા, મહાં ઇન્દ્રિયો રાખવી વશ સુજાણુ, રૂડા રાં	૬૪
નેત્રાદિ દ્વાર મલિવતી, મહાં બધે રાખીને ધરવો ટેક, રૂડા રાં	૬૫
પ્રવેશ સ્વમાનસતણો, મહાં કરવો ધ્યાનમાં ધરી વિવેક, રૂડા રાં	૬૬
શુન્યસ્થળે કે ગુફા વિષે, મહાં કે એકાંતે વન માંય, રૂડા રાં	૬૭
નિત્ય યોગયુક્ત રહેવું યોગીએ, મહાં ધ્યાનધરી એકાંત જ બ્યાંય, રૂડા રાં	૬૮
વાણીદડ કર્મદડ ને, મહાં ત્રીજો માનસદડ કેવાય, રૂડા રાં	૬૯

એ ત્રણદંડ કળજે જે કને, મહાં મહાત્રિદંડી યતિ પૂજય, રૂડા રાં	૭૦
ગુણુમય અવગુણુમય જેહને, મહાં સદસત્ જગત શિવરૂપ, રૂડા રાં	૭૧
જેને મન એવું વસ્તું, મહાં તેને કયા રંક ને શૂપ, રૂડા રાં	૭૨
પ્રિય અપ્રિય સમાન છે, મહાં સમાન મૃત્તિકા સુવર્ણ, રૂડા રાં	૭૩
એવી નિર્ભળ મતિ યર્ષ ગયે, મહાં જાયે અચરણુકેરે શર્ણુ, રૂડા રાં	૭૪
એમ સર્વ ભૂતમાં સમાનતા, મહાં જે જોગીજનની યાય, રૂડા રાં	૭૫
તે નિર્વિકાર સનાતન શ્રદ્ધના, મહાં મહામનહર ધામમાં જાય, રૂડા રાં	૭૬
પછે આવાગમન ન તેહને, મહાં જીવનમુક્ત તે મહાભાગ, રૂડા રાં	૭૭
કિંતુ એવા યોગી વિરલા, મહાં જણાયે તેને લાગું પાગ, રૂડા રાં	૭૮
વેદ કરતાં સર્વે યજ્ઞની, મહાં ક્રિયાઓ ઐશ મનાય, રૂડા રાં	૭૯
વરમખ કરતાં જપ જણુજો, મહાં જ્ઞાનપથજપથી વર ગણાય, રૂડા રાં	૮૦
જ્ઞાનમાર્ગ કરતાં પણુ ઐશ જે, મહાં પ્રીત્યાસકિતવિહીન ધ્યાન, રૂડા રાં	૮૧
તેવું ધ્યાન હાય લાગી ગયું, મહાં તે મહાબ્રહ્મથી પામ્યો માન, રૂડા રાં	૮૨
જે સમ્યક્ ધારણા ધરી શકે, મહાં બ્રહ્માસક્ત ને સાવધાન, રૂડા રાં	૮૩
શુચિ એકાંતવાસી સદા, મહાં જિતેન્દ્રિય એવો મહાન, રૂડા રાં	૮૪
આ યોગને તે પામી શકે, મહાં પછેસ્વયોગ મેળવે ધરી ધ્યાન, રૂડા રાં	૮૫
મુક્તિને મેળવે સત્વરે, મહાં યર્ષ મુક્ત યાયે દેહીપ્રમાન, રૂડા રાં	૮૬
ધૃતિ શ્રીમાર્કેન્ડેયપુરાણમાં, મહાં પિતાપુત્રસંવાદે આત્મવિવેક, રૂડા રાં	૮૭
એકચત્વારિશોધ્યાય આ, મહાં ન અન્ય યોગચર્ચાં વ્યતિરેક, રૂડા રાં	૮૮

વલણુ.

યોગચર્ચાં વ્યતિરેક નથી કાર્ધ, આ અધ્યાયની માંય રે;

પુરાણીઆવા સમજે નહિ ત્યાં, દિજજન પૂછે ક્યાંય રે. ૮૯

કડકું ૯૭ મું.

રાગ મારુ.

દત્તગુરુ કેહ અશર્ક સાંભળ્ય, એક ચિત્તે તુંય;

સંશય તારા સર્વ છેદીશ, જાણ્ય જરૂરે દુય.

એકતાળીશમા અધ્યા વિષે, કલાં લક્ષણુ જેહ;

યોગી એવો યોગધારી, શુદ્ધનિઃસંદેહ.

સમ્યક્ પ્રકારે યોગમાં તે, સ્થિર યાય પ્રમાણુ;

તે સદસ જન્મે કરીને પણુ, નવ ચળે નિરવાણુ.

યોગમાં અવિચળ યર્ષ રેહ, જાણ્ય તેવો જોગી;

ઈશ્વરચક્ષી નવ યાય કદીએ, તેહ જન વિયોગી.

હવાં વિશ્વસ્વરૂપ તુજને, કહું કિંચિત આજ;	
જેના સર્વ બાલુ પાદ ઉભય, ત્રીવા મરતક સાજ.	૫
તેહ આ છે જગતકેરા, નીપજવણુદાર;	
એવા પ્રત્યેક પરમાત્મા નિહાળી, પ્રાપ્તિ અર્થે સાર.	૬
જેહ શ્રમ કરશે સહી તે, ઉતરશે ભવપાર;	
તેહ પ્રભુની ભક્તિ કરવા, કહું મંત્રવિચાર.	૭
પાર ઉતર્યા એ થકી જીવ, બપયો જીવ શિવનો પાર;	
કલ્યાણકારી છે સદા, અંતરો ઉચ્ચાર.	૮
એ વિધિ એકાક્ષરમંત્રનો જપ, યોગી કરે અહો કાળ;	
એ જ અધ્યન એમનું, ન એને જગત વિશાળ.	૯
હવાં એ ઐકાર કેરું, સ્વરૂપ ભાખું સત્ય;	
અકાર ઉકાર મકાર અક્ષર, ત્રણ સ્વરૂપ સુગત્ય.	૧૦
માત્રા કહે વળી એહ ત્રણ ને, ભાખું તેનાં નમ;	
સાત્ત્વિકી રાજસી તામસી છે, નામથી અભિરામ.	૧૧
એ વિષુ રહી જે અર્ધમાત્રા, નિર્ગુણાભિધાન;	
ઉર્ધ્વસ્થાનક તે વશી રહી, અર્ધમાત્રા માન.	૧૨
તેહને ગાંધારી કેહતા, કહું તેહનો આશ્રય;	
તેજ ગાંધારી* સ્વરતણો, રહી કરી સમાશ્રય.	૧૩
પ્રયોગ એ માત્રાતણો જો, કરે યોગીજન;	
તેહની ગતિ હવાં ભાખું, સુપથ તું રાજન.	૧૪
પિપીલીકાક્ષી મૂર્ધાસ્થાને, ગતિ કરે નિરવાણ;	
સ્પર્શ તેના તેટલો કેહ, જેહ જણ સુગણ.	૧૫
જયમ અકાર પ્રયોગથી, સ્થાન મૂર્ધા પામે;	
ત્યમ અકારમય યોગીપુરુષ, અક્ષર પામી અક્ષરકામે.	૧૬
આવતો કે રૂપ થાતો, નહિ સંશય તેમાં;	
અક્ષરરૂપ યોગી થઈ જાય, ન હોય શંકા જેમાં.	૧૭
પ્રાણુ ધનુર્ ને બાણુ આત્મા, છે શ્રદ્ધા વેધ્ય નિશાન;	
જેમ ધનુથી બાણુ છૂટી, ચોટી નિશાન સમાન.	૧૮
રૂપ યાય નિશાનકેરું, વદે એમ મહાન;	
તેમ આત્મા શ્રદ્ધા પામી, તન્મય બને તે સ્થાન.	૧૯
તેણે કરી સાવધપણે જપ, નિશાન પાડું જાણ;	
ઐકાર અક્ષર નિગમ ત્રણ, છે ત્રણેયોક સુખાણ.	૨૦

- તણુ અગ્નિના તણુ રૂપ એ, છે વિધિ વિષ્ણુ શિવ;  
 મગ્ગવેદ ને યજુર એ છે, સામવેદ સત્ત્વ. ૨૧
- પરમાર્થ રૂપે કરી તેની, જાણવી માત્રા; ૨૨  
 સાડા તણુકેરું માપ કેહછે, એહ મોટી મહામાત્રા.  
 જેહ યોગાસક્ત એમાં, થાય જોણી વાર; ૨૩  
 તેહમાં તે લીન થઇને, જાય લવની પાર.  
 આકાર પૃથ્વીલોક છે, ઉકાર જીવલોક;  
 અર્ધમાત્રા સહિત જાણો, છે મકાર સ્વર્ગલોક. ૨૪
- કલ્પના એવી કરી છે, શાસ્ત્ર ને પુરાણ;  
 પ્રશંસાએ મંત્રકરી, વડું હું વાણ. ૨૫
- એની પૂર્વ માત્રા બક્ત કેહછે, અબક્ત કેહછે બીજી;  
 ચિન્હકિત નીજીને કહે તૃપ, અર્ધે પરમ પદ રીતી. ૨૬
- એમ અર્ધી માત્રા પરમપદમાં, યોજતા યોગીંદ્ર;  
 તે તેમ છે તું જાણ્ય નિશ્ચે, મહતરૂપ મહીંદ્ર. ૨૭
- એ અનુક્રમ રાખી જાણવી, ભૂમિકા સહુ યોગની;  
 ઔતણા ઉચ્ચારથી, સદસત માત્રે યોગની. ૨૮
- આવી જાય ગણતરી તૃપ, વધુ વેદે સત્ત્વ;  
 સ્પષ્ટિકરણ પુરાણ કરતાં, નિગમની ગૂઢ ગત્ત. ૨૯
- પ્રથમ માત્રાદ્રસ્ય છે, અન્ય દીર્ઘ પ્રમાણ;  
 તૃતીયને જન હેતુ કેહતા, અર્ધીતણું અનુમાન. ૩૦
- કરી શક્યા નથી કાર્ધ જન, સુણ્યું નથી કંઈકાન;  
 મહાત્મ્ય હાવાં એનું લાખુ, સુણ્ય હે રાજન ૩૧
- એ વિધિ ઝકાર નામે, પરમ અક્ષર બ્રહ્મ,  
 જે જન સારી પેર જાણે, તે સુખ પામે પરમ. ૩૨
- એહ મંત્રનું ધ્યાન ધરતાં, તણુ બધનથકી મુકાય;  
 સંસારચક્રને પડયું મુકી, પરબ્રહ્મમાં લીન થાય. ૩૩
- જો યોગીકર કર્મબંધન, ક્ષીણ થયાં નવ હોય;  
 અરિષ્ટલક્ષણે તો તે યોગી, મૃત્યુ જાણે સોય. ૩૪
- મૃત્યુ જાણી મૃત્યુકાળે, સલારીને અરિષ્ટ;  
 યોગીત્વને યોગીંદ્ર પામે, ફરે પાછો શિષ્ટ. ૩૫
- એમ છે માટે યોગ જેનો, નવ થયો હોય સિદ્ધ;  
 વા દશ દિશાએ ઘર્ષ ગયો, સિદ્ધ યોગ પ્રસિદ્ધ. ૩૬
- સદાં તેવા યોગીએ, અરિષ્ટ જાણી છોડવાં;  
 જેમી મરણકાળે લાય જતો રેહ, જાય સર્વ વખોડવાં. ૩૭

પુરાણીને આ યોગ કેવો, યોગ ધનનો ધન્ય;  
કિંતુ તે નવ સાચ આવે, સુત દારા અન્ય. ૩૮  
સર્વને ઉપદેશ ઘો, પુરાણીજાવા જાણ;  
તદા મારો વસે ક્યાંહી, ઉપદેશ પ્રમાણ. ૩૯

વલણ.

પ્રમાણભૂત ઉપદેશ મારો, ન માને પુરાણી દેવ રે,  
સમજાવી સમજાવી કહું હું, કરો વિપ્ર વિપ્રની સેવ રે. ૪૦

કહ્યું ૯૮ મું.

રાગ વસંત.

જગગુરુ કહે સુણ્ય રાય જી, કહું અરિહની વાત;  
જે જોયાયજી જોગીને, જણાય મૃત્યુ પ્રખ્યાત. ૮૬.  
યોગજ્ઞાન યોગી સદા, મૃત્યુ પારખે પૂર;  
પોતાને મરતું ક્યાહરે, જાણે તેહ જરૂર. જગગુરુ૦  
તે જોગી અરિષ્ટથી જાણતા, કહું તેહ અરિષ્ટ;  
નભગંગા દુવ તારિકા, શુક તારો વરિષ્ટ. જગગુરુ૦  
અંદ્રપ્રતિમિયા અરુધતી, જેને નવ જણાય;  
તે એક સંવત્સર નવ જીવે, સુણ્ય અક્ષરકાય. જગગુરુ૦  
જીએ સૂર્યમિયા કિરણવોનું, વહિ કિરણવાળો દેખાય;  
એકાદસ માસ તે સહી, ધરે નરવર કાય. જગગુરુ૦  
જે નર વાંતિપદાર્થમાં, મૂલ કે પુરીપર્માય;  
પ્રત્યક્ષ સોનું રૂપું જીએ, કે આવે સ્વપ્ન જ્યાંયિ જગગુરુ૦  
તે દસ માસ જીવી શકે, સુણ્ય અક્ષરક જૂપ;  
પ્રેત પિશાચાદિક સહી, ગંધર્વનગર અનૂપ. જગગુરુ૦  
વા સુવર્ણમય દુમ દેખતો, તે જીવે નવ માસ;  
નિશ્ચે મરે સુણ્ય નહિ, ન કરવી કાષ્ઠએ આશ. જગગુરુ૦  
પુષ્ટ સુકાષ્ઠ જાય જે, શુષ્ક યાયે પુષ્ટ;  
જે સ્વકૃતિથી નિવૃત્ત થયો, રેહ અષ્ટ માસ સંતુષ્ટ. જગગુરુ૦  
જેહ ધૃલિકા કે કદંબે, મૂકે પગ નિરવાણ;  
તે આગત્યા ભાગથી ભાગલું, જોતાં યાયે જાણ. જગગુરુ૦ ૧૦  
એમ ખડિત પગલું જોઈને, કરવો મન વિચાર;  
સમ માસ એ જીવશે, કરવો એહ નિરધાર. જગગુરુ૦ ૧૧

જે માનવ મસ્તક ઉપરે, જોસે ગ્રંથ કર્યોત;	જગચરુ.૦	૧૨૦
કાદાસ કે વળી કાગડો, અન્ય પંખી શોણિત સોત.		
આવી અદર્શ થઈ જાય તે, જોત જોતાની માંધ;	જગચરુ.૦	૧૩
તે ચિદ્દ જોઈ જોગી કયે, મરે થાય ખટ માસ જ્યાંય.		
કાગડાની હાથો અંગ પરે, આવી કરે અંચુ પ્રહાર;	જગચરુ.૦	૧૪
વા જે નરપર ઇષ્ટિધૂળી, થની દેખાય સાર.		
ત્યમ સ્વછાયા લુએ ખીજે રૂપે, તે જીવે પંચ માસ;	જગચરુ.૦	૧૫
વળી ચાર માસ કહ્યું, તેહનું જીવતર પ્રકાશ		
વાદળ ચડી આઘ્યા રિના, દક્ષિણ દિશાએ પીગ;	જગચરુ.૦	૧૬
થની જાણાએ દૃષ્ટિએ, અત્ર ઉગે વલુખીજ.		
વા રાત્રિએ ઇંદ્રધનુષ લુએ, તેનું આયુષ્ય જાણુ;	જગચરુ.૦	૧૭
જે કે ત્રણ માસમાં સહી, આવી રહ્યું નિરજાણુ.		
ઉપ્પુ કૂત કે તેલમાં, આદર્શો અવિધાર;	જગચરુ.૦	૧૮
જોયા છતાં દેખાય નહિ, અંગ રંગ અપાર.		
વા મસ્તકવિહોણું ધડ લુએ, જે જન જોતોગત;	જગચરુ.૦	૧૯
તે એક માસ જીવે સહી, કહી યોગસાએ વાત.		
જે યોગીના અંગનો, ગધ અજ સમાન;	જગચરુ.૦	૨૦
વા શય સમાન આવે સહી, તેના આયુષ્યનું અનુમાન.		
કરી લેવું અર્ધમાસનું, ફરે નવ રતિ તેહ;	જગચરુ.૦	૨૧
દુકાળ ત્યારે જાણુવો, ન ગર્જે અપારે મેહ.		
જે નરને નાહતાં સહી, લાગી નવ વાર;	જગચરુ.૦	૨૨
તોય હ્રદય પાદ સુકાર્ધ ગયાં, કંઠે સોગ અપાર.		
તે દરા દિવસનો પરુણવો, જાણુવો જરૂર;	જગચરુ.૦	૨૩
ફેર નહિ એ વાતમાં, સાચું માન્યું તું ચર.		
લેદાયવો વાયુ જેહનાં, મર્મસ્થળ છેદે જાણુ;	જગચરુ.૦	૨૪
શેમાંય થાય ન જળ અડ્યે, તેના જાળ નકરી પ્રાણુ.		
સમય ન નિશ્ચે એહનો, પણ જાણુવું સત્ય;	જગચરુ.૦	૨૫
અત્યયક પાસે આવિયું, મળી લેવું અપત્ય.		
જે નર મર્દત લાલ્યુક વાહને, જોશી જાય સ્વપન;	જગચરુ.૦	૨૬
ગીત ગાઈ દક્ષિણ દિશે વહે, તેનું જાણુ નિધન.		
એવાં ચિહ્ન લુએ જદા, તદા થાય શું ત્યાંય;	જગચરુ.૦	૨૭
કાળની વાટ લુએ નહિ, લાઈ જતાં જીવ જ્યાંય.		

જે નર સ્વપ્નામાં જુએ, રક્તકૃષ્ણ વચ્ચવતી નાર;	જગગુરુ	૨૮
હસતી રમતી ગાતી જાય તે, દક્ષિણ દિશ મોઝાર.	જગગુરુ	૨૯
તે નર શ્રવે નહિ નકી, ઘડી પવક કે પોર;	જગગુરુ	૩૦
યોગે નિર્ણય કરી કહ્યું, સુષ્ય ઋતુધ્વજ કિશોર.	જગગુરુ	૩૦
જે જન સ્વપ્ને નમ્ર થઈ, હસતો રમતો જણાય;	જગગુરુ	૩૦
અલિપ્ત બૌદ્ધમાર્ગી યતિ, જતો એકનો દેખાય.	જગગુરુ	૩૦
તે નરને નિધન નિકટ વસ્યું, જાણુ હે મહાકાય;	જગગુરુ	૩૧
જે નર પગથી તે શિર લગી, કર્દમે ગરકાય.	જગગુરુ	૩૧
કર્દમનિધિમાં ખૂડતો, જન જાતે જે જોનાય;	જગગુરુ	૩૨
તેતુ મૃત્યુ ચાવે ઉતાવળ, ઝાઝી વાર ન ચાય.	જગગુરુ	૩૨
કેશ, લાળા, રક્ષા, સર્પ, ને નદી જળવિહીન;	જગગુરુ	૩૩
સ્વપ્નામાં દેખે સહી, ચાય તે નર દીન.	જગગુરુ	૩૩
દશ દિવસ ભાગ્યે જાયે, કદા શ્રુત્યે જાણુ;	જગગુરુ	૩૪
તો એકાદશમે દિવસે મરે, એવો નર નિરવાણુ.	જગગુરુ	૩૪
ફર કાગા મિહામણા, ઉગામી રાખ્યા આયુધ;	જગગુરુ	૩૫
એવા નર સ્વપ્ને દીએ, પાછે ધર્મ પાપાણુ શુદ્ધ.	જગગુરુ	૩૫
તેવડે મારે જોડને, તેહના જો જોનાર;	જગગુરુ	૩૬
તત્કાળે મૃત્યુ પામશે, વૃષવર નિરધાર.	જગગુરુ	૩૬
સમયમૂર્ચોદય જોઈને, અથવા નરની ચોપાસ;	જગગુરુ	૩૭
પ્રાણ રહે ગરજ ધણી, તજવી તેણે અવિતઆશ.	જગગુરુ	૩૭
જે નરે ખાધુ અબધડી, લાગે વળી પાછી જૂખ,	જગગુરુ	૩૮
તેવડે હૃદય યુથાપ છે, ખાલી થઈ જાણે કૂખ.	જગગુરુ	૩૮
દાંત કકડે શિતવિણુ સદા, તે નવ શ્રવે જાણુ;	જગગુરુ	૩૯
હતો નહોતો યઈ જાય તે, જાણુ સત્ય સુજાણુ.	જગગુરુ	૩૯
દીપક ગંધ ન આવતો, જોઈ ઉધડકી જોહ;	જગગુરુ	૪૦
ભલે દિવસ કે રાત્રિ હો, ઉપજે અતિ સદેહ.	જગગુરુ	૪૦
વળી પ્રતિબિંબ પોતાતાણુ, અન્ય નેત્રે નવ દેખાય;	જગગુરુ	૪૧
તે નર જાણુ શ્રવે નહિ, સુષ્ય શાણા તુ રાખ.	જગગુરુ	૪૧
ઈંદ્રધનુષ જોઈ રાત્રીએ, દિવસે તારાગણુ દષ્ટ;	જગગુરુ	૪૨
આત્મદર્શીએ જાણુનું નકી, આબુ આયુષ્યે કષ્ટ.	જગગુરુ	૪૨
નાસિકા વાકી થઈ રેહ, કર્ણ નમી નમી જાય;	જગગુરુ	૪૩
કે ઉર્ધ્વ થઈ તે રેહ, નેત્રે વેહે વારિ રાખ.	જગગુરુ	૪૩

તેણે જીવતર આશા મૂકવી, યોગી ભોગીએ ભૂપાળ;		
નિરાગીએ મરવું જાણવું, જોવો આજ્યો કાગકરાળ	જગગુરુ	૪૪
વદન કાંતિ રક્ત ચર્ષ, કાળપ રસનાએ સાર;		
અતુર ચિદ્ન એવાં લલી, કરે નિધનવિચાર	જગગુરુ	૪૫
સ્વપ્ન વિષે બેસી કરી, ઉઠૂં ઉપર જેહ;		
કે રાસભવાદને બેસીને જાપ, દક્ષિણ દેશ ઉગેહ*	જગગુરુ	૪૬
તેનું મૃત્યુ દુકર્કુ, આવી લાગ્યું હાથ,		
ફેર રતિ પડે નહિ, જાણુ હે નરનાથ	જગગુરુ	૪૭
કર્ણબધ કરતા જેને, ન સભળાવ અગ અવાજ,		
કીકીનું રત્ન જતું રહ્યું, કથાનુ તેનું જીવિતકાજ.	જગગુરુ	૪૮
સ્વપ્ને પડ્યો નર ગતમાર્ગ, પછે તેનું દ્વાર દેવાય,		
તેમ ઉઘાય ન તેમાંથી, તેણે ધડી ધક ન લેહવાય.	જગગુરુ	૪૯
ધડીએ ગણાઈ જાય ઝવની, છેત્રી પણ ન જાણાય,		
દ્રવ્ય દાટયુ રહે ભૂમિમાં, લલપણે ન જાણાય	જગગુરુ	૫૦
અશ્તુ અટી જાય ઉર્ધ્વમા, રહે નવ સ્થિર તેહ;		
અધોગતિ કરે રક્ત ચર્ષ, અશ્તુમાંની તેહ	જગગુરુ	૫૧
વદનશ્લેષ નાહિ ખીછ, શીતળ અતિ જાણાય,		
તે ચિદ્ જોઈ જાણવું, અત્યવકાળ ગણાય	જગગુરુ	૫૨
અગ્નિ કે જળમાં પેશાને, નવ નીકળે જે બહાર;		
સ્વપ્નામાં એવું દેખતો, તે મરે સઘ નિરંધાર.	જગગુરુ	૫૩
ભૂતધકી દિવારાત્રિએ, જેહ હણાએ રોજ,		
તે સાત રાત્રિ જીવે સહી, જોઈ અત્ય જોજ.	જગગુરુ	૫૪
જેહ પુરુષ જીએ સહી, સ્વનિર્ભળ શ્વેત વસ્ત્ર,		
કે રાત્ર હોય તેહને, કાળ જીએ જેતુ શસ્ત્ર	જગગુરુ	૫૫
તેણે નિધન નિકટ જાણવું, કરી લેવું કાર્ષિ પ્રપય,		
દેહ ગયા પછે તાહરે, નવ ખંડ નભ છે સૂચ	જગગુરુ	૫૬
સ્વભાવ અથવા પ્રકૃતિ, બદલાય જે દિન,		
તે દિવસે જાણવું નિશ્ચે યકી, માછીએ સાંધું મીન.	જગગુરુ	૫૭
એટલે યમકંકર આવી બેલા, તેને લઈ જવા જાણ;		
વાર કરે નહિ અધ ધડી, વધુ યોગશાસ્ત્રે પ્રમાણ.	જગગુરુ	૫૮
વિનય ગુણ નિરતર રહ્યો, વશી વધુ મોઝાર;		
પૂજ્યા તેને પૂજતો નથી, કરી અપમાન અપાર.	જગગુરુ	૫૯



વંદાં તેને નિદે સ્થો, માત તાત જનમાન;		
કરે કુચલી એમની, થઈ જઈ કુપાન.	જગગુરુ	૬૦
તેણે જાણવું કે દાહડો ક્યો, થઈ પ્રુલ્ય કિતુર;		
જેત જેતા કાટી જતો, ઉડી ગયું અકિતુર.	જગગુરુ	૬૧
એમ ભણ્યા ગણ્યા અનગણ્યા, તેહ પામે નિધન;		
વિચક્ષણ જન જાણી લે, આખ્યો હવાં મરણનો દન.	જગગુરુ	૬૨
અહો નરપતિ સુણ્ય તું, મન કરી વિવેક;		
એ અરિષ્ટ સવત્સર અંતમાં, આપે પ્રજા અનેક.	જગગુરુ	૬૩
તે યોગીએ જાણવાં, યત્ને કરી દિન રાત;		
તે યોગી યોગે થઈ જતો, યાપ પુર પ્રખ્યાત	જગગુરુ	૬૪
એની ભાવકર પ્રજાહાર્ય છે, તેને જેવી જઈ સ્પષ્ટ;		
સમયાનુકુળ કારજ કરી, રાખવી રૂડી દ્રઢ.	જગગુરુ	૬૫
તે સમયને સિદ્ધે જાણીને, કરવો નિર્ભય સ્થળે વાસ;		
તે સુખ શાંતિ પામતા, ટળે ભવનો ત્રાસ.	જગગુરુ	૬૬
તે કુળદાયી કાળ ન જાય, જ્યમ નિષ્કુળ હે નરેશ;		
તેવી ધારણા યોગીએ ધારવી, હારે જેવી શીપ મહેશ.	જગગુરુ	૬૭
અરિષ્ટને જોઈ જોગીએ, તજવી અત્યય બીક;		
અરિષ્ટ સ્વભાવને જાણવો, કાળવિશાગ હીક હીક.	જગગુરુ	૬૮
એમ નિશ્ચય કરી કાળનો, પછે કરવું કેમ;		
તેહ વર્ણવી દાખવું, યોગીજનનું ક્ષેમ.	જગગુરુ	૬૯
જ્યાં એ કાળ અવધિ આવિયો, કે યોગપ્રાપ્તે જાણ;		
ધારણા ધરવી યોગની, શુદ્ધ મને સુખજ.	જગગુરુ	૭૦
દિવસના પૂર્વ ભાગમાં, કે ઉત્તર ભાગે સાર;		
મધ્યાહ્ને વા રાત્રિએ, હોઈ હોય અરિષ્ટ જે વાર.	જગગુરુ	૭૧
તે સમય સુધી યોગીએ, યોગ ધરવો શુદ્ધ;		
અરિષ્ટનોદિન આવે ભાલગી, ન તજવો યોગ જન જે બુધ.	જગગુરુ	૭૨
આત્મરૂ યોગીએ પઢે, કરવો ભયકરો ત્યાગ,		
અરિષ્ટ કાળને જીતવો, સ્થિર ચતું મહાભાગ.	જગગુરુ	૭૩
જ્યાં ગયે માનસ સ્થિર રેહ, ત્યાં જઈ ધરવો યોગ;		
તજવા નાના પ્રકારના, ભોગ્ય સમન્ધ ભોગ.	જગગુરુ	૭૪
સત્વ રજ તમ જીતવા, પોતાની મેળે જાણ;		
આત્મામાં તદ્દપ હવું સઘે, યોગી નરે નિરવાણ.	જગગુરુ	૭૫
ચતુરે ચિદ્દૃષ્ટિને ત્યાગવી, બીજા બાધ તમામ;		
એવું થયે સુખ ભોગવે, યોગી જન નિષ્કામ.	જગગુરુ	૭૬

એવું થયા પછી ભોગવે, યોગેન્દ્ર જે સુખ;	
તેનું કિમિત્ત વર્ણન કરું, તારું દાગવાં દુઃખ.	જગમુરુ ૦ ૭૭
પરમપદ યોગી પામતો, ઈદિઆગમ્ય જોડ;	
વાણીથી વણાઈ નવ રોકે, ઉઘોન ઉજોડ.	જગમુરુ ૦ ૭૮
એવું મુક્તિધામ મુનિ પામતો, ન્યાં સુખ વસ્તુ સર્વ;	
મોક્ષનિમિત્તો નાળા કરે, જેનો ઉતયો તનગર્વ.	જગમુરુ ૦ ૭૯
અહો અક્ષરકં આ મેં કર્યું, ઝાન શુદ્ધ સ્વરૂપ;	
યોગવિદ્યા કદી દાખવી, જેનું રૂપ અનૂપ.	જગમુરુ ૦ ૮૦
હવાં વળી રહ્યું એક છે, કદી દાખવું તેડ;	
એકમિતે સુખ્ય સર્વ તું, થઈ નિઃસંદેહ.	જગમુરુ ૦ ૮૧
હવાં બહા કલો મેં જે તુને, તે મળે કંઈ રીત;	
સંસેપમા કદી દાખવું, કરાવું પૂર્ણ પ્રતીત.	જગમુરુ ૦ ૮૨
નથી મન હવું તારું નિર્મળું, મારે દેહ દર્શાત;	
તેવડે તું સમજીય સદુ, જોઈ સત્ય સિદ્ધાંત.	જગમુરુ ૦ ૮૩
જે વિધે ચંદ્રકાંત મણિ, ચંદ્રકિરણનો સયોગ-	
થવાથી અમૃત ઉપભવનો, જન બાણીતો છે વિયોગ.	જગમુરુ ૦ ૮૪
એક દર્શાને યોગીએ, પરમાત્માનો ધરી યોગ;	
વિજ્ઞાન મેળવવું જોઈએ, બને તનયોગ નીરોગ.	જગમુરુ ૦ ૮૫
ખીજું દર્શાત કહું હવાં, અહો તેનું સિદ્ધાંત;	
સૂર્યકાંતમણિ જે રીતે, સૂર્યકિરણયોગથી શાંત.	જગમુરુ ૦ ૮૬
મણિ જૂદો છે સદા, તોય કરે અગ્નિ પ્રકટ;	
તે રીતે પરમાત્માના યોગથી, ઝાન મેહવું નિકટ.	જગમુરુ ૦ ૮૭
વળી ખીજું દર્શાત કહું, સમજ તે સિદ્ધાંત;	
મન ન ચલાવીશ યોગમે, સુખ્ય થઈ મહા શાંત.	જગમુરુ ૦ ૮૮
નર ધર બાંધે જીમિમાં, સમજ પોતાનું જાણ;	
પિપીલિકા જાણે માહરું, નકુલ નિરવાણ.	જગમુરુ ૦ ૮૯
મૂષક જાણે પોતાતાણું, ઉણનાણને એમ;	
ગલ નાંખી ગેરાળો કેહ, કંઈ સાચવ ક્ષેમ.	જગમુરુ ૦ ૯૦
મરાય સદી તેણેકડી, તોય જંત નવ તન્યાય;	
સારે સ્વામિત્વ ખરું તેમનું, વેદ પુરાણ બહુ ગાય.	જગમુરુ ૦ ૯૧
પણ તેહ મંદિર પડી ગયું, એટલે પ્રાણી સર્વ;	
ખીજા શુદ્ધે જઈ ધણી જાણે, માની મોહું પર્વ.	જગમુરુ ૦ ૯૨
હવાં દુઃખ થાય જે દીલમાં, શુદ્ધ પડવાથી જાણ;	
તે તો તેના બાંધનારને, ન જંતુને મન આણ.	જગમુરુ ૦ ૯૩

જંતુને દુઃખ ન થાય કંઈ, જેહ આવી રેહનાર;	
દુઃખ તો બાંધણુહારને, કરી જે ચિત્ત વિચાર.	જગમુરુ ૯૪
એ રીતે યોગીજને સદા, કરવું સિદ્ધિ માટ;	
અનાસક્તિ ધરી દેહમાં, વરતવું ચારે વાટ.	જગમુરુ ૯૫
વળી દૃષ્ટાંત કહું અવનવું, સમજી લેજો સદા;	
સમય ન આવો સાંપડે, કસ્ય ચિત્ત પરમને પદ.	જગમુરુ ૯૬
જેમ ભૂંગી નાની અતિધણી, તેનું તુડાં નાનુંતેમ;	
તોય તેણેકરી લાવતી, શ્રુતિશ મહા કેમ?	જગમુરુ ૯૭
તે જ્ઞેઈ જીવને શોચના, કે થાય અતિ વિચાર;	
આવડું મોટું ધર કર્યું, કયમ કરી નિરધાર.	જગમુરુ ૯૮
તેહ પ્રકારે યોગીએ, ધીમે ધીમે કરી શોધ;	
સાધન સંપાદવાં સહી, લઈ બ્રહ્મપ્રાપ્તિનો બોધ.	જગમુરુ ૯૯
વળી દૃષ્ટાંત આપું અવનવું, સમજી જ સિદ્ધાંત,	
વાર ન થાયે એવડી, હવાં થયો મહાંત.	જગમુરુ ૧૦૦
પુષ્પ પર્ણુ ફળયુક્ત છે, વૃક્ષ જમો વિશાળ;	
તે પશુ પંખી માનવવડે, ક્ષય થાય ભૂપાળ.	જગમુરુ ૧૦૧
દિનપરદિન ક્ષય થાય છે, તેહ વૃક્ષનાં મૂળ;	
તેથી ઘટે ધીમે ધીમે, તેનાં ફળ અને ફૂલ.	જગમુરુ ૧૦૨
તે રીતે વિતતુ વિકારથી, થતો દેહનો નાશ;	
તે જાણી યોગાભ્યાસી થવું, પ્રીતિ કરી પ્રકાશ.	જગમુરુ
વળી દૃષ્ટાંત આગે કહું, સમજી જ તું શિશુહ;	
આકૃતિએ અવનોડું હું, થયો નૃપ તું નિમ્નહ.	જગમુરુ ૧૦૪
મૂળબાલનું શુંમ અમ જો, અતિ લઘુ જણાય;	
તેમ તિલક તેના બાળનું, સૂક્ષ્મતર લેહવાય.	જગમુરુ ૧૦૫
કિંતુ દિવમે વૃદ્ધિ પામતાં, ન્યમ જાણે ન કોઈ;	
શુંમ તિલક વધે ન્યાં સુધી, વધે હરિણ સોઈ.	જગમુરુ ૧૦૬
તેહ પ્રકારે યોગીએ, હરધડીએ જાણ;	
સાધન વિષે કુગળ રહી, કરવું સિદ્ધિ પ્રમાણ.	જગમુરુ ૧૦૭
કોઈ ન જાણે એ રીતથી, સિદ્ધિ મેળવવી સત્ય;	
યોગસિદ્ધિયકી આતમા, જાણે કે મહામત્ય.	જગમુરુ ૧૦૮
હવાં શિખામણુ યોગિએ સહી, લેવી કેવી પેર;	
તેહ તને હું દાખવું, કરી મોટી મ્હેર.	જગમુરુ ૧૦૯

પાણીને કુંભ માથે ધરી, ચડતી ઉચેરી. નાર;	જગપુર૦	૧૧૭
તે જોઈ જોગીજને સદા, કરવો મનમાં વિચાર.	જગપુર૦	૧૧૮
શિરપર કુંભ લયો ધર્યો, જુએ ચારે પાસ;	જગપુર૦	૧૧૯
પણ જળ ન હાવે ઘડાતણું, કે ચાપ નવ તેનો નાશ.	જગપુર૦	૧૨૦
એ ચતુરાની ચિત્તશક્તિ, છે ઘટમાં નિરધાર;	જગપુર૦	૧૨૧
દારવ્યવહાર કરે જતી, પણ ઉર ઘટ વિચાર.	જગપુર૦	૧૨૨
ત્યમ યોગી હોયે જો કદી, બહિર બવહારે જાણ;	જગપુર૦	૧૨૩
કિંતુ અંતઃકર્ણની શક્તિને, સ્થિર કરવી મુગ્ધાણ.	જગપુર૦	૧૨૪
તેને પરમાત્મામાં પરાવવી, કરવી અચળ અપાર;	જગપુર૦	૧૨૫
પછે આવી લાગ્યા કરવા સહી, ઠમ્ને જોડ વ્યાપાર.	જગપુર૦	૧૨૬
ત્યમ જળાશય ભર્યું પૂર્ણ જોઈ, જન જાપ ધરી આશ;	જગપુર૦	૧૨૭
જળગ્રહે જોઈએ જોડહું, નવ કરે સર્વની આશ.	જગપુર૦	૧૨૮
મન ગમતુ પાણી મળે, યાએ તેહ કૃતકૃત્ય;	જગપુર૦	૧૨૯
એહ દૃષ્ટાંતે યોગિયે, ધરવી મહામત્ય.	જગપુર૦	૧૩૦
યોગિયે લોક નિગમ યજ્ઞી, લેવું અર્થ જોડહું જાણ;	જગપુર૦	૧૩૧
બીજને ખડું ચક્રવું, અર્ધ કૃતકૃત્ય પ્રમાણ.	જગપુર૦	૧૩૨
જમહાં નિવાસ ત્યાં ગેહ છે, જીવાપ તે ભોજન;	જગપુર૦	૧૩૩
જેથી કાર્ય યાયે આપણું, તેહ પોતાનું સજ્જન.	જગપુર૦	૧૩૪
એમાં મમતા કેઈ રિધે, રાખતા મનુષ્ય;	જગપુર૦	૧૩૫
અચળ ન રહવું કાર્ષ્ણ્યે, બાંધું બધ આધુષ્ય.	જગપુર૦	૧૩૬
ત્યમ પદાર્થ ન પાસ તે, જોઈએ જનને જાણ;	જગપુર૦	૧૩૭
બીજ પાસેથી લાવીને, કાર્ય કરે મુગ્ધાણ.	જગપુર૦	૧૩૮
એમ કારજ કરી લે સહી, પરની લાઈ વસ્ત;	જગપુર૦	૧૩૯
નવ હોયે પોતાતણી, સારે અર્થ સમસ્ત.	જગપુર૦	૧૪૦
તેહ પ્રમાણે યોગીએ, કરવું નિરવાણ;	જગપુર૦	૧૪૧
મૃત્યાદિક છે પારકાં, જ્ઞાને કરવું પ્રમાણ.	જગપુર૦	૧૪૨
પરપુરપનું સાધન સહી, કરી લેવું પૂર;	જગપુર૦	૧૪૩
એમ કરતા તે જાણવા, સંત શિરોમણિ શર.	જગપુર૦	૧૪૪
જહ કહે જનક સાંભળો, અગ્રકં સુણે કથાય;	જગપુર૦	૧૪૫
એમ ઉપદેશ કયોં શુર, પ્રજ્ઞાધ્યો મહારાય.	જગપુર૦	૧૪૬
અલર્ક નભિએ શુર પાગમાં, ઉચ્ચયોં મુખથી આમ;	જગપુર૦	૧૪૭
અત્રિસુનુંદત દેવજી, કરુ લળી લળી પ્રણામ;	જગપુર૦	૧૪૮

નમન કરુ હું નરહિ. ૧૨૫

હવાં કહું ભાગ્ય મહારું, મુલો સત સુખાણુ;	
દુઃખાધિમાં હું દુખતો, તેને આપ્યાં વિજ્ઞાન પ્રાણુ.	નમન૦ ૧૨૬
શત્રુયિ હારી હું આવિયો, ભયકંપિત કાપ;	
દૈવે કાપ કર્યો મારા પરે, એમ કયમ મુખ કેહવાય.	નમન૦ ૧૨૭
દૈવનો ગુણુ માતું કઈ વિધિ, કયમ વખાણું મારુ ભાગ્ય;	
જો મરણુ ન દૈવ લેઈ જાય તો, ક્યાં મળો મહાભાગ.	નમન૦ ૧૨૮
કાશીરાજે પણ હીક કર્યું, ધન્ય છે સંપત્તિ સાજ;	
ધન્ય પરાક્રમ એહતું, જોણે મારું સુધાર્યું કાજ.	નમન૦ ૧૨૯
કાશીરાજ નવ આવતો, લડવાને મુજ સંગ;	
તો કામાદિકની સેવના, રાયત નાચત નારી રંગ.	નમન૦ ૧૩૦
પણુ આવિ પડયું ગુરુ માહરે, કાશીરાજરૂપ દુઃખ;	
તેણે સમાગમ થયો આપનો, મળ્યું મને મહાસુખ.	નમન૦ ૧૩૧
સતસમાગમ આપનો, કરાવ્યો કાશીરાજ;	
હીક થયું કે બળ માહરુ, થયું મેઠ મહારાજ.	નમન૦ ૧૩૨
સેવક હણાયા એ હીક થયું, હીક યથા ખાલી લડાર;	
ભયમાં આવ્યો એ હીક થયું, જેથી મળિયા મુરાર.	નમન૦ ૧૩૩
ભાગ્ય કેતું ગુરુ માહરું, થયો ચરણુનો સ્પર્શ;	
તેણે કરી ગુરુદેવ છ, હવો મારો અતિઉત્કર્ષ.	નમન૦ ૧૩૪
અસાનીને ગુરુજી સદા, જ્ઞાન કાયા પારા રૂપ;	
તે ઉદરે જતાં ધ્રુવી નીકળે, નવ રેહ ઉદરે ભૂપ.	નમન૦ ૧૩૫
તેમ જ્ઞાન ન રહેત મારે હદે, પણ મળ્યા વેદ દયાળ;	
કાચો પારો પાકો થઈ, હ્યો હીક કૃપાળ.	નમન૦ ૧૩૬
ગુરુ સમાગમે મુજને, થયું પરમ પદ જ્ઞાન;	
આપે કરણા કરી ઘણી, ટાળ્યો મોહ અજ્ઞાન.	નમન૦ ૧૩૭
સારું થવાનું હોય જ્યાં, કરે તેહ જો અનર્થ;	
તોયે તેના તે થઈ પડે, શુભ અર્થ સમર્થ.	નમન૦ ૧૩૮
ધમ સંકટ મારે આપિયું, તેમાં થયો શુભ સંગ;	
કલ્યાણકારક તે થયો, એ નવ મુનિ ઝોજી ઉમંગ.	નમન૦ ૧૩૯
મારા ઉપકારી ગુરુદત્ત જો, એક છે કાશીરાજ;	
બીજો ખરો ઉપકારી જો, સુખાહુ ગુરુ આજ.	નમન૦ ૧૪૦
તે આવી નવ જીતે મુને, કે નવ હરે ધનધાન્ય;	
તો હું તમને કયમ મળું, કયમ ઘટે મારું ગુમાન.	નમન૦ ૧૪૧
જો નિકટ ન આવું નરહરિ, તો યાચે ક્યાંથી જ્ઞાન;	
સંતસમાગમ ક્યાંથી મળે, તારે ક્યાંથી સાધુ મહાન.	નમન૦ ૧૪૨

હવાં સુધર્મું સર્વ માહરું, થયા ગુરુદેવ કૃપાળ;		
આપના કૃપારૂપ અગ્નિએ, થયાં દગ્ધ પાપ દયાળ.	નમન૦	૧૪૩
અગ્નિન મમ મરણે થયું, તેણે કરી સમજિયો હૃય;		
હવાં હું યત્ન રૂડો કરું, સુણ્ય નરવર તુંવ.	નમન૦	૧૪૪
વિષયવ્યાધિકરો સુખમાં, હવે નહિ આવી ભરાઈ;		
સમજ્યા પૂઠે ગુરુદેવજી, ફરી પાત્ર તેનું ન થાઉં.	નમન૦	૧૪૫
હવે આગા આપો જ્ઞે તમે, તો તજી દેઉં સંસાર;		
કદ રૂપી વૃક્ષે ભયો, અટવી રૂપ એ સાર.	નમન૦	૧૪૬
જ્ઞાનાગ્નિ નાખ્યો તમે, તેણે જ્ઞાન્યાં વૃક્ષ તમામ;		
માર્ગ થયો જાવાતણો, પથે પળું જગવિશ્રામ.	નમન૦	૧૪૭
ગૃહસ્થાશ્રમ તજી દઉં હવા, કરું વન જઈ ગુરુસેવ;		
એમ વદી નખ્યો નાયને, દત્તે જાણ્યું ટળ્યો અહમેવ.	નમન૦	૧૪૮
દત્ત કહે સુણ્ય દીકરા, અહો નરમણિ નરભૂપ;		
જા તારું કલ્યાણ થાશે સહી, સમજ્યો તું નિજ રૂપ અનૂપ.	જગગુરુ૦	૧૪૯
જેવી રીતે વઘો તુ અહીં, તેવું કરજો વૃષાળ;		
મમતાને મૂકી પરિ, આણુ અંદતારે કાળ.	જગગુરુ૦	૧૫૦
મુક્તિ મોઘીને માટે સદા, મેળવજો જ્ઞાનધન;		
શુદ્ધવર્તન હશે તોહરું, તો મળશે મોક્ષરતન.	જગગુરુ૦	૧૫૧
જડ કેહુ જનકજી સાંભળો, એમ વઘા ગુરુદેવ;		
તવ અલર્ક ઊભો થયો, જઈ સાધી વર ગુરુસેવ.	જગગુરુ૦	૧૫૨
હસ્ત જોડી જાવાતણી, આગા માગી વૃષાળ;		
આગા આપી ગુરુદેવતા, ત્યાં આલ્યો ઋતુધ્વજ જાળ.	જગગુરુ૦	૧૫૩
જેને ભય ટળ્યો મરણનો, સાધ્યે ગુરુચરણ સેવ;		
નિર્ભય થઈ તે આલિયો, વારેધાટે તજી અહમેવ;		

શુદ્ધ સ્વરૂપને ઓળખ્યું. ૧૫૪

હવાં કાશીરાજએ મહાપત્નથી, તોડ્યો નગરનો કોટ;		
પરિખા પૂરી શર મારિયા, સામદ કરે દોટાદોટ.	શુદ્ધ૦	૧૫૫
એવે અલર્ક ત્યાં આવિયો, જે ગયો વિવરેથી જાણ;		
તે શત્રુ વચ્ચે થઈ શેહેરમાં, આલ્યો યજ્ઞનીડર નિરવાણ.	શુદ્ધ૦	૧૫૬
મરજીવાને મારવાતણી, શક્તિ ક્યાંથી શરની જાણ;		
વળી ચર્વે સમાન જેણે ગણ્યા, કહો તેના લે કાણુ ગ્રાણ.	શુદ્ધ૦	૧૫૭
નિર્ભય નગર વિચે ગયો, અલર્કનૃપ ગુણવાન;		
જઈ સામદ શરને મળ્યો, જે ઊભા આપવા ગ્રાણ.	શુદ્ધ૦	૧૫૮

એવે ગલણું* સુર્યું ગરજતું, કાશીરાયે પાડી છે વાટ;		
આર આવી એકે સ્વાં વઘો, તન્ને સર્વ શર ઉચ્ચાટ.	શુદ્ધ૦	૧૧૯
કાશીરાજ કંપે ધણો, પુરમાંહે કરતાં પ્રવેશ;		
અલર્કની ધાક ધ્યાને ધરે, જાણે મોટા શર નરેશ.	શુદ્ધ૦	૧૨૦
ત્યાં સુધી મન મંદ એહનું, ત્યાંસુધી કરી લ્યો કામ;		
રાજરાણીને કંઈ મોકલો, સંકેલો શુભ રાજ્યનો દ્રામ.	શુદ્ધ૦	૧૨૧
તેણે અલર્કે જાણે દીઠા, જાણે શર સામદ પાસ;		
તપ અલર્કે મુખ યોલિયો, મારી શીટી રાજ્યની આશ.	શુદ્ધ૦	૧૨૨
કાશીરાજ ઉપકારી છે, જ્યેઠે મને મળિયું જ્ઞાન;		
માટે નમન કરું જઈ તેહને, ધન્ય બ્રાત સુબાહુ મહાન.	શુદ્ધ૦	૧૨૩
એમ વદી આલ્યો અતુર તે, વારે ધણું સામદ શર;		
રાણી રંગમેહેલે રહે, રહે પુરવામી પૂર.	શુદ્ધ૦	૧૨૪
જ્ઞાનધ્યાને સર્વ તે લહે, નૃપ વ્યર્થ સંયોગ;		
તે જઈ મળ્યો કાશીરાજને, યથો જોને સિદ્ધ જ્ઞાનયોગ.	શુદ્ધ૦	૧૨૫
સુબાહુ બ્રાત સાંભળે, જાણે કાશીરાજની પાસ;		
અલર્કે યોલે આનંદશુ, યથો જોને જ્ઞાનપ્રકાશ.	શુદ્ધ૦	૧૨૬
હો કાશીરાજ સાંભળ સહી, જ્ઞા લે તું મારું રાજ્ય;		
તેંશ્રમ કરિયો જાઝો સહી, હવાં વ્યર્થ આવીશ ન વાજ.	શુદ્ધ૦	૧૨૭
મહાશ્રમે આ રાજ્ય મેળવ્યું, તે તું જોગવ્ય શૂપ;		
વા આપ્ય તે તુ સુબાહુને, એમ વઘો જ્ઞાનસ્વરૂપ.	શુદ્ધ૦	૧૨૮
કાશીરાય તપ યોલિયો, કરે કાંઈ ભેદ કપટ;		
સામદ કેહ મળી સામટા, ન જાતું રાય નિકટ.	શુદ્ધ૦	૧૨૯
અલર્કે નહિ અન્ય કો હશે, સમજો નીતિત નૃપાળ;		
જેણે પૃથ્વી વશ કરી પાંશરી, તે આવી નમે શું દયાળ?	શુદ્ધ૦	૧૩૦
માટે રાજ્યભેદ કંઈ આ રચ્યો, તેને કાશીરાય કેહ સત્ય;		
પણ પૂછવા ઘો મને શર સહુ, જેલે ચલાવી મારી મત્ય.	શુદ્ધ૦	૧૩૧
પછે પ્રશ્ન કરે તે અલર્કને, કેહ ઉત્તર દે તું આવાર;		
તો શરણે હું રાખું તને, નીકર નગર લેલું નિરધાર.	શુદ્ધ૦	૧૩૨
કેહ તારુ રાજ્ય તું કયમ અલ્યા, મુદ્ધ વિષુ આપી દે આજ;		
એ ક્ષત્રી ધર્મ તે શે તાળ્યો, કરે ચાથી એવું તું કાજ.	શુદ્ધ૦	૧૩૩
તું રાજ્યધર્મ જાણે રડા, શેષવિધા તારી માય;		
તું હાસ્ય થવાથી હો નહિ, નવ નમે નૃપ સક્ષાત્.	શુદ્ધ૦	૧૩૪
ક્ષત્રિયે પ્રથમ કરવું કર્યું, તે કહી દાખું હું સાય;		

અમાત્યવર્ગ તેણે જીતવો, કરી મહામોટી પ્રત્ય. શુદ્ધ. ૧૭૫
પછે મૃત્યુનો ભય ત્યાગવો, શત્રુ ભેષ સમક્ષ; ૧૭૬
બાણ તાપ્તી તેને મારવો, એ રાજ્યનીતિનું દર્શ. શુદ્ધ. ૧૭૭
એમ જીતી લેઈ શત્રુને, બોગવવા બોગ અનુપ; ૧૭૮
કત્યાણુચં યત્ત આચરી, યજ્ઞવો સર્વનો ભૂપ. શુદ્ધ. ૧૭૯
એહ રીતે તો ધણું કહે, ધણા જીત્યો નૃપાળ; ૧૮૦
તો આજ કેમ શર્ણુ માહરે, આવી ઉભો વિક્રાળ. શુદ્ધ. ૧૮૧
નોય અર્ધક તું કાણુ છે, કહી દે સત્ય આજ; ૧૮૨
રાજ્યમિહ ધરી આવિયો, નમે ન અર્ધકમહારાજ. શુદ્ધ. ૧૮૩
જો પ્રજના ઉત્તર નવ કરે, વળી વદે જુદું તું જાણ; ૧૮૪
તો આ ધરીએ તારા ગયા, જાણુ દેહથી પ્રાણ. શુદ્ધ. ૧૮૫
તજા અર્ધક મુખે વધો, સુણ્ય કાશીરાજ દયાળ; ૧૮૬
તો સર્વે સાચુ કહ્યું, મારુ મન એવું જ નૃપાળ શુદ્ધ. ૧૮૭
મેં અરિગણુ ધણા જીતિયા, હું રાજ્ય નીતિત શર; ૧૮૮
પણુ હમણાં મન મારું પ્રયુ, તેણે તુને અરપુ પૂર. શુદ્ધ. ૧૮૯
કારણુ તેનું સાંભળ્ય હવાં, શ્રદ્ધા ધારી તુ ઉર; ૧૯૦
હું ઋતુધ્વજનો પુત્ર છુ, અર્ધક શિરોમણિ શર. શુદ્ધ. ૧૯૧
સરાય નવ કરીશ જરી, સાંભળ્ય મજ મનની વાત; ૧૯૨
પચ્છતનો સમુદાય આ, છે નૃપ વિષે વિખ્યાત. શુદ્ધ. ૧૯૩
વળી અંત કરણુ શુણુ આપણા, તજ મજ કાશીરાજ; ૧૯૪
તેના પ્રાણીમાત્રમા, એણુ વસ્તું મમ ઉર આજ. શુદ્ધ. ૧૯૫
તેમ ચિન્નકિત જે સહી, તે પણુ સર્વમાં સમાન; ૧૯૬
એમ સર્વત્ર વિચારતાં, નથી કોઈ નીચ મહાન. શુદ્ધ. ૧૯૭
જ્યારે નીચ ઉચ નથી કોઈએ, ભારેકાણુ શત્રુ નેમિત્ર; ૧૯૮
સ્વામી સેવક કોહ કયાંયકી, કયાં અપવિત્ર પવિત્ર. શુદ્ધ. ૧૯૯
એ ભેદ દર્શો જે ભૂપતિ, તે છે અંશાનિનું કાર્ય; ૨૦૦
તે મેં ક્યમ કરી જાણિયું, સર્વ સહજાણું આર્ય શુદ્ધ. ૨૦૧
હે જનેશ્વર સુણ્ય તુ, એક ચિત્તે આ વાર; ૨૦૨
ભય થયો મુને તજ્યકી, ઋથો જ્યારે તેજ અપાર. શુદ્ધ. ૨૦૩
ત્યારે તને જીતવાતણા, શોધ્યા અનેકાનેક ઉપાય; ૨૦૪
એવે મુને રાય સાંભર્યું, માતવેણુ સુખદાય. શુદ્ધ. ૨૦૫
તેણે કરી ગયો હું સહી, લેવા દત્તશરની સાય; ૨૦૬
તેમની કૃપાએ મુને જ્ઞાન તો, મળ્યું હે કાશીરાય! શુદ્ધ. ૨૦૭
તેમણે મને જય દાખવ્યો, તે કહી બતાવું આજ; ૨૦૮



સાંભળી શર તું શાંત થા, કરી લે મન વાંચિછત કાજ.	શુદ્ધ૦	૧૯૨
દત્તગુરુ કેહ સંગ લાભવો, જડામૂળયકીન્નણ;		
છતવો ધંદ્રિયવર્ગને, પરાવી ખરો પ્રાણ.	શુદ્ધ૦	૧૯૩
માનસ છતી એ રીતે તેને, આરોપતું બ્રહ્મભાંય;		
મનને છતવું એ મોટું કશું, મળ્યો ગુરુદત્તને બ્યાંય.	શુદ્ધ૦	૧૯૪
એ વિના સિદ્ધિકર નથી, કશું આ ભૂમિ મધ્ય;		
વનિતા વિત્ત નૃપાળ છે, વપુ આદિક વધ્ય.	શુદ્ધ૦	૧૯૫
અષ્ટ મહાસિદ્ધિને આળખી, કરવો તેને મેળવવા યત્ન;		
દશે ઇંદ્રિયો ધરિ નિયમમાં, કરવો અતિ પુરુષપ્રયત્ન.	શુદ્ધ૦	૧૯૬
એમ ક્યાંથી સિદ્ધિ સર્વ તો, વશ વર્તે નરપાળ;		
એ જ કર્તવ્ય મને વસ્તું, તેથી અહીં આગ્યો ભૂપાળ.	શુદ્ધ૦	૧૯૭
વળી મારુ મન નિર્મળ થયું, તેણે મને લાગે છે આમ;		
હું અનર્ક તારો શત્રુ નથી, તું મારો શત્રુ ન સ્વામ.	શુદ્ધ૦	૧૯૮
સુખાહુએ નથી માહુરું, કાંઈ બગાડ્યું શર;		
આ સર્વ જગત્ જોયું મેં સહી, આત્મરૂપે ભરપૂર.	શુદ્ધ૦	૧૯૯
એવું છે માટે હે નરપતિ, તારે કરવું જોઈએ હવે એમ;		
જે બીજા શત્રુને જઈ શોધવો, આ રાજ્ય છડ્યો તું ક્ષેમ.	શુદ્ધ૦	૨૦૦
આ રીતે નમ્ર વાણીવડે, કહી ભિમો અલર્ક પાસ;		
તે સુણી સુખાહુ રિઝિયો, ધન્ય પુણ્ય થયું પ્રકાશ.	શુદ્ધ૦	૨૦૧
માતાએ જ્ઞાન અર્ધું સહી, તેમાં હોય ક્યાંયકી દેર;		
સમય આવે સાધુ થયો, ટાળી અંગતું અંધેર.	શુદ્ધ૦	૨૦૨
પછે આદનયણે તે બોલિયો, સુર્ય અનર્ક બ્રહ્મ;		
તે અતિ ઉત્તમ કાર્ય સંપાદિયું, ધન્ય ધન્ય પ્રખ્યાત.	શુદ્ધ૦	૨૦૩
એમ અભિનંદન આપી ભાષને, પછે સુખાહુએ જાણ;		
કાશીરાજને કશું શું સહી, તેહ સર્વ કાંટું સુગળ.	શુદ્ધ૦	૨૦૪
ધતિ શ્રી શ્રીમાર્કડેયપુરાણમાં, અરિષ્ટકચન સર્વત્ર;		
ત્રિયત્વારિશોધ્યાય તો, હવો પૂર્ણ પિતા અત્ર.	શુદ્ધ૦	૨૦૫
આમાં પુરાણીને નહિ કામનું, અધ્યાયતણું ઉત્તરાર્ધ;		
ધન મેળવવા છે કામનું, અધ્યાયકેરુ પૂર્વાર્ધ.	શુદ્ધ૦	૨૦૬
અરિષ્ટ વાંચે શિષ્ટ થઈ, મેળે જોયી માન વિશેષ;		
શત્રુ રનેહી નહિ જોહને, કરવો તેણે શામાટ કલેશ!	શુદ્ધ૦	૨૦૭
એમનાં લાગ્યાં એ ભોગવે, સોંપી દીધું લિહાનું રાજ;		
ધણી યદ્દ દરો ધાવતા, કરેા ભયોભાવ એહ કાજ.	શુદ્ધ૦	૨૦૮

કિંતુ શિખામણુ માહરી, માનો પુરાણી સર્વ;  
ભીખનાં હાંદિયાં શીકે નવચંદ્રે, ન કરે શુભાન ને ગર્વ. શુદ્ધ ૨૦૮

વલણુ.

ગર્વ શુભાન ન કરે પુરાણી, આણી યમની બીક રે;  
ત્રિપ્ર પ્રેમાનંદ પાશરું લાખે, દાખે સહુ દીકાડીક રે. ૨૧૦



કંકણું ૯૯ મું.

રાગ ગાડી.

- સુખાદુ દેહ નૃપ શાર્દૂલ રે, છે ધર્મધ્યાન અનુકૂલ રે; ૧  
અયો અર્થ મારે સર્વો સહુ રે, જે અર્થે આગ્યો તે કહું રે.  
તારું શરણુ વાંચું જે માટે રે, તે સર્વ પામ્યો ધાટધાટે રે;  
હવે હું જઈશ મારે સ્થાન રે, યાગ્યો કંવાણુ તારું મહાન રે. ૨  
કાશીરાજ દેહ હે સુખાદુ રે, ભર્ષરેતામાંહી ઉત્પલુ\* રે;  
શા અર્થે મારી પાસ રે, આગ્યા હતા શી ધારી આરા રે. ૩  
તેમાં શા અર્થ થયો સિદ્ધ રે, તેહ કરો આજ પ્રસિદ્ધ રે;  
મારો સંશય નિવારો સ્વામી રે, હું પૂછું મસ્તક નામી રે. ૪  
મને અવનવું લાગે એમાં રે, તમે શ્રમ સધાગ્યો જેમાં રે;  
મને આવી કહ્યું તમે એવું રે, દાય થયે વચન કહો કેવું રે. ૫  
તમે આવી કહ્યું મને એમ રે, બાપીકું રાજ્ય લીધું શ્રેમ રે;  
અલર્ક પચાવી પડ્યો રાજ્ય રે, મને કરી જોડો છે ત્યાજ્ય રે. ૬  
મને આપતો નથી તે કાંઈ રે, છતી આપો માલ ને માંહી રે;  
એવું કહ્યું જ્યારે તમે સાધુ રે, ત્યારે મેં રાજ્ય છતી આપ્યું બાધું રે. ૭  
દેતાં તે આપું તમને હુંય રે, વદો વધુ નેધએ શુંય રે;  
રાજ્ય કરવું એ સ્વર્ધર્મ રે, તમારા કુળનાં છે કર્મ રે. ૮  
સુખાદુ દેહ કાશીરાજ રે, કહું ઉદ્યોગ મારો આજ રે;  
તને આપ્યો શ્રમ જે માટ રે, તેનો જણાવું તને ધાટ રે. ૯  
એક ચિત્તે સાંભળ તુંય રે, સર્વ વિસ્તારી લાખું હુંય રે;  
આ અલર્ક મારો બધુ રે, તત્ત્વજ્ઞાન બૂલી જોડો સંધુ રે. ૧૦  
આમ્બોરી ભોગાસક્ત રે, થઈ રહ્યો વ્યકતાવ્યકત રે;  
બીજા મારા મોટા બંધુ રે, તે જ્ઞાનીપણું પામ્યા સંધુ રે. ૧૧

તેથી મૂઠ થઈ ગયા જાણુ રે, તેનું વર્ણન થાય ન વાણુ રે;	
તે જ્ઞાની જે મારા જ્ઞાત રે, અને મારા મુખમાં માત રે.	૧૨
જ્યારે જન્મ્યા ત્યારે દુઃખ રે, પાયું હતું અમે હતા મુખ રે;	
તે સ્તનદુઃખ નાંખ્યું મુખમાં રે, જ્ઞાનામૃત નાંખ્યું દર્શુ જ્યાં રે.	૧૩
એમ ઉભય સાથે દીધાં રે, અમારાં કાર્ય સિદ્ધ કીધાં રે;	
હે કાશીરાજ મુણ સાર રે, જે નરે જાણવા જેવા વિચાર રે.	૧૪
કે જે વસ્તુ જાણવા જેવી રે, તે સર્વ અમને કહી તેવી રે;	
ત્યાગભાગ કરાવ્યો ત્યાગ રે, વિજ્ઞાનમાં અણાવી રાગ રે.	૧૫
તેમાંનું અલકને નવ કાંઈ રે, અર્પું હતું હે નૃપરાઈ રે;	
તે માટે દેઉં દૃષ્ટાંત રે, વળી સમગ્રતું સિદ્ધાંત રે.	૧૬
જ્યમ કોષ્ઠ અર્ચની પ્રાપ્તિ માટે રે, ધણા જન ગયા વાટે ધાટે રે;	
આવ્યું તેમાંના એકને વિધન રે, જે જોઈ દુઃખી થયા સજ્જન રે.	૧૭
તેનું દુઃખ લાગ્યું દિલમાં રે, ઉભા સંતાપ કરતા લાંબ રે;	
તે રીતે હે નરમણિ રે, થઈ ગતિ અમતણી રે.	૧૮
તેનું કારણ કહું જનેશ રે, તું સાંભળ્ય કાશી નરેશ રે;	
આ દેહ કેરો સંજીવી એહ રે, જાતુભાવને ધારે જેહ રે.	૧૯
એટલે કદપાપમે ભાષણે રે, તેહ ધરનારે ધુંચાથો ધણે રે;	
થયો શિધિવિધિવિદ્ય દેહે રે, તેથી આપ્યો હું સંદેહે રે.	૨૦
એનું દુઃખ થયું મુને રાય રે, તવ મેં વિચારિયું મહાકાય રે;	
અલકને વૈરાગ્ય કપમ થાય રે, એનો મોહ મટી કપમ જાય રે.	૨૧
કહું જો એની કાય સાહે રે, તો વૈરાગ્યના ગુણ ગાએ રે;	
એમ ધારી ક્યોં મેં ઉદ્ધોગ રે, તમારા આશ્રયનો સાધ્યો યોગ રે.	૨૨
હે રાજ તે મયું સિદ્ધ રે, કષ્ટે વૈરાગ્ય ઉપન્યો પ્રસિદ્ધ રે;	
વળી વિજ્ઞાન આવ્યું તેને રે, હવે બાકી ન કાંઈ એને રે.	૨૩
મારું ધારેલું કારજ મયું રે, એમાં તારું કાંઈ ન ગયું રે;	
તારી કીર્તિ વાધી અપાર રે, જીયો તે અલકર્કશો બૂપાળ રે.	૨૪
કરી જે ઉપર ઉપકાર રે, હવાં જાઉં હું નિરધાર રે;	
રહ્યો મદાલસાના ગર્ભે એહ રે, પોણ્યો તેના સ્તનપાને દેહ રે.	૨૫
વળી ભાષ દેવાયો અમારો રે, માટે એને આસક્તિમાંથી તાર્યો રે;	
જ્યમ બીજી નારીનાં સંતાન રે, જાયે કુમારે મહાન રે.	૨૬
તેમાં એ નવ જાયે જન્મ્યું રે, એનું દુઃખ એ દીક્ષમાં આપ્યું રે;	
લીધો તમારો આશ્રય એથી રે, સિદ્ધ થયું કારજ તમેથી રે.	૨૭
હવે અમે સિદ્ધિ સાધવા જશું રે, યોગધર્મે સુખિયા ગાશું રે;	
વળી નૃપ મારા જણુ વિચાર રે, તેહ સંધરજો ધરી સાર રે.	૨૮

જે જન જોઈ પોતાનો ભાઈ રે, મિત્રાચારી કે અન્ય સગાઈ રે;	
યા સત્જન દુઃખી થાતો રે, જોઈ જે દુઃખમાં નવ જાતો રે.	૨૬
જાટલે ન થાતું જેને દુઃખ રે, તેનું જેનું ન જોઈએ મુખ રે;	
તેને હોયે હસ્ત ને પાદ રે, નાસા ચક્ષુ સરવો આદ રે.	૨૭
હોય કષ્ટ તો શૂન્ય તેના રે, દુઃખી સ્વજન ન જીવે જેના રે;	
સ્વમિત્ર સ્વજન કે બાંધવ રે, હોય સમર્થ સતીનો ધવ રે.	૩૧
એમ છતાં ધર્માર્થ કામ રે, મોક્ષ ન મેળવે મહાનામ રે;	
તો તે સમર્થ આવે શે કામ રે, યાચે સ્નેહીને દુઃખ સ્વામ રે.	૩૨
માટે આપદા ટાળવી જોઈ રે, દુષ્ટિપાને કેહ નવ કાઈ રે;	
જે કષ્ટ માહે કૃતાયો રે, તે મૂર્ખત્વે વેવાયો રે.	૩૩
તેને વારે ન સમર્થ શર રે, તેહ તણાયા દુઃખને પૂર રે;	
અહો નૃપ એ તારે લીધે રે, કૃતકૃત્ય થયો ભાઈ બીધે રે.	૩૪
જો તારો આશ્રય ન મળ્યો હોત રે, તો હું અલક્ષ્મીને યોગિ ન જોત રે;	
મારો અર્થ સાચો તૈય રે, તેણે તારું શુભ વાંચ્યું મૈય રે.	૩૫
જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાઓ તને રે, તે સંતોષ્યો અતિ મને રે;	
હયાં આસા માગી અમો જાણું રે, પર્વત શૃંગે વસી વિલાસું રે.	૩૬
કાશીરાજ કેહ સુણો સાધુ રે, ભાતકાર્ય ભલે સાધ્યું રે;	
કર્મો તેના ઉપર ઉપકાર રે, તેવો ક્યમ મારે વિરે ન વિચાર રે.	૩૭
ક્યમ મને જ્ઞાની કરવા નવ ધારો રે, સત્સમાગમ ન આપો સારો રે;	
થાય જેને સત્સમાગમ રજ રે, બ્યર્થ જાય ન સુતન્ત્રુષ્વજ રે.	૪૮
તો સમાગમ થયો તમારો રે, ક્યમ અક્ષજ મુનિ અવિધારો રે;	
મ કીધો તહપર ઉપકાર રે, શુણી થઈ કર પ્રતિ ઉપકાર રે.	૪૯
કેમ મારો ક્યમ હવે આધાર રે, કહે મારો ઉત્કર્ષ નિરધાર રે;	
ન જાય સત્સમાગમ નિષ્કજ રે, એવું સાંભળ્યું અમે મહાજળ રે.	૫૦
સુખાહુ કેહ ધન સત્સંગ રે, વાત ખટકી પ્રભુ તુજ અંગ રે;	
આપ્યું અલક્ષ્મીને જ્ઞાન રે, તને આપી કીર્તિ મહાન રે.	૫૧
એમ જે કહ્યું પૂર્વે જાહ રે, તે તે રહસ્ય જાણ્યું પ્રમાણ રે;	
તે સક્ષજ કરી મારી સર્વ આશરે, લાઈ કીધો મેં પુણ્ય પ્રકાર રે.	૫૨
પાડવાજું સત્સમાગમ દેહ ક્ષજ રે, એકે ચિત્તે રાજ સાંભળ રે;	
ધર્માર્થ કામ ને મોક્ષજ રે, તે ચાર પુરુષાર્થ માને અધાક્ષજ રે.	૫૩
એ ચારમાંથી ત્રણ તારા રે, કર્મો સ્વાધીન તે નૃપ સારા રે;	
ચોથો પુરુષાર્થ નાંખી દીધો રે, જેને અજાણામણે તે કીધો રે.	૫૪
તે સંક્ષેપમાં કહી દાખું રે, તારે સમજ જાતું આપ્યું રે;	
સાંભળી સંક્ષેપે કથાય રે, કરજે તારા કલ્યાણનો ઉપાય રે.	૫૫

સુણ્ય કાશીરાજ મહાસાગરે, 'હું-મારું' નો કરજો ત્યાગ રે;	
ધર્મી અભાવે ધર્મ જોઈ રે, થાયે આશ્રય વિનાનો નિઃસંદેહ રે.	૪૬
હું સંસાર જે પડી જાણુ રે, તેનું કર જાણઅંતર પ્રમાણુ રે;	
તારી મેળે તું વિચારી જોજે રે, સંસાર જડામૂળથી ખોજે રે.	૪૭
રાત્રિ એક પહેર રેહ જ્યારે રે, એહ વિચારજો જીડી ત્યારે રે;	
અવ્યક્ત આદિમાં છે જોને રે, પરિણામ અનેક છે જોને રે.	૪૮
એવું સવિકાર ને અચેતન રે, વ્યક્તાવ્યક્ત જક્ત અનુદિન રે;	
તારુ જોય એ તો છે ભાઈ રે, તું છે જ્ઞાતા જોની સગાઈ રે.	૪૯
તેનો કરીને તું વિચાર રે, નૃપમણિ જોજે નિરધાર રે;	
एकને જાણીશ તું જ્યારે રે, સર્વ જાણીશે તુંને ત્યારે રે.	૫૦
અનાતમ વસ્તુને આત્મારૂપે રે, જાણવી એ ડહાપણુ કૂપે રે;	
જે નથી પોતાનો જાણુ રે, તેને કહી પોતાનું કરવું વખાણુ રે.	૫૧
તે મૂઠતા મોટી માણુ રે, તારા જેવા ધણા અમણુ રે;	
હું સર્વવ્યાપી એવું દેહવાય રે, લોકોકિતએ એવું જોલાય રે.	૫૨
તારા પૂછવાથી કશું સર્વ રે, સમજે તો જાણે તનગર્વ રે;	
હવાં હું જાઉં છું કાશીરાજ રે, તારુ ચારો સહુ સિદ્ધ કાજ રે.	૫૩
એમ સુખાહુ આલ્યો રે, નિઃસંદેહ કાશીરાયને પાછો વાળ્યો રે;	
અલક્ષે ભાળને નવ ખાળ્યો રે, તેનો હાથ જઈ નવ આલ્યો રે.	૫૪
જાણવું કાર્ય કરી જાણ એહ રે, થયો એનાવડે નિઃસંદેહ રે;	
એમ વિચાર કરતો તે મન રે, એવે જોલ્યો કાશીરાજન રે.	૫૫
કરી અલક્ષતું સનમાન રે, સર્વ રાજ્ય આપ્યું મહાન રે;	
કાંઈ છતેહું રાયે ન લીધું રે, કૃત્ય સુખાહુનું જોઈ મહી લીધું રે.	૫૬
ગયો સ્વપુર કાશીરાજ રે, કરતો અલક્ષ શું કાજ રે;	
ગયા ઉભય જ્યારે જાણુ રે, તેનાં થયાં પુરમાં વખાણુ રે.	૫૭
સર્વ લોક સુખી થયા ત્યાં રે, જ્ઞાની આનંદા મનમાં રે;	
અલક્ષે તેજા પુરપ્રધાન રે, તેમને દીધાં ઝાઝાં માન રે.	૫૮
કયાં મહાજનનાં સનમાન રે, તેશું જોલ્યો અલક્ષ રાજન રે;	
હવાં વય થયું મારું વૃદ્ધ રે, હવાં મારે થવું જોઈએ અગદ્ધ રે.	૫૯
મોટો રાજ પુત્રને અભિષેક રે, કરવાનો કરુ ભવેક રે;	
સર્વ લોક કહી હાય રે, જ્યોત્સના અતિ ત્યાં થાય રે.	૬૦
લાલ્યા મહાજન ભારી ભેટ રે, કરવા લાગ્યા ચક્રો વેઠ રે;	
નવા રાજ ને નવી પ્રજા રે, નવી થઈ માઝા કાજ રે.	૬૧
તે જોયું અલક્ષે કંઈ નિ રે, પણ ન થયો તેને આધીન રે;	

આસર્ક મુક્ત થયો મહાકાવ્ય રે, અતુશ્ચત્વારિશોધ્યાય રે;  
 પુરાણીનું પાધરું થાય રે, જો પાકૃત કથા ગાય રે. ૬૩  
 અણુસમબંધું સંસ્કૃત વાંચે રે, વળગે પ્રાપ્તિ પાંચે રે;  
 ન ધટે પ્રાકૃતે કાંઈ રે, માત્ર હોય જો વાંચ્યા માંહી રે. ૬૪  
 સુણી શ્રોતાજન હરખાય રે, નવ આંખે ધૂળ નખાય રે;  
 સંસ્કૃત જેવું ન સમજવાય રે, રાગ આવડે તો ગવાય રે. ૬૫  
 નહિ તો પૂરી ફજેતી થાય રે, ગમે તેમ અતુષ્ટપ્ જોડાય રે;  
 ખરું જોડું તેમાં વંચાય રે, ક્યમ પ્રાકૃત આશું જાય રે. ૬૬  
 એક માત્ર ન વધારાય રે, કે કાંઈ ન ઘટાડાય રે;  
 એવું જણી પુરાણી ખાવા રે, નવ પ્રાકૃત જેણે ગાવા રે. ૬૭  
 સમગ્રે સજ્જન મર્મ આવા રે, કરે પુરાણી તો દાવા રે;  
 પ્રાકૃત સુણે ન મળે ખાવા રે, જમના જનું પડે નાહવા રે. ૬૮

## વસણ.

જમના નાહવા જનું જોઈએ, જો પ્રાકૃત કથા સુણાય રે;  
 વિપ્ર પ્રેમાનંદ પ્રશ્ન કરતો, તવ મઘ શેનું કરાય રે. ૬૯



કડવું ૧૦૦ સું.

રાગ મારુ.

જૈમિનિ કેહ પક્ષી દેવા, કરુ તમારી ત્રિવિધ સેવા;  
 નમું પક્ષીસત્તમ લાવે, વાહ્ય અનિશે તમ પર આવે. ૧  
 પ્રવૃત્તિ માર્ગનું સહુ વ્યાખ્યાન, કહ્યું તમે દ્વિજરાજન;  
 તેવું નિવૃત્તિ માર્ગ કેરું, સર્વ ભાખ્યું દ્વિજ સવેરું. ૨  
 ઉભય પ્રકારનું વૈદિક કર્મ, કહ્યું સમ્યક્ પ્રકારે મુને સર્મ;  
 ચમા પક્ષીજાતિમાં ઉત્પન્ન, ટાળ્યો બાધ થઈ બાપ પ્રસન્ન. ૩  
 મોહ માર્યો તમે મહાશ્વર, જેને પિતા કૃપા ભરપૂર;  
 મને અવનવું લાગે અપાર, જોઈ તિર્થે યોનિ અવતાર. ૪  
 સસિદ્ધિને માટે છે ધન્ય, પૂર્વ અવસ્થા પાવન જન્ય;  
 વિપયાદિક કેરા મોહે, સારી લટકે નહિ અવરોહે. ૫  
 સ્થિર જોઈ માનસ તમારું, ઋષિ મુનિનું એ પર આવારું;  
 ક્યો માર્કણ્ડેય મુનિએ ઉપકાર, મને જતાવ્યો જગજોધાર. ૬

સમતા લવાબિધેરી માંય, તેને તમ જેવા મળે કર્યાય;	
સમાગમ તમારા જેવાનો, અધિકાર હોય ક્યાં સેવાનો.	૭
મારે મોટે ભાગ્યે પક્ષીદેવ, મને મળ્યા પ્રત્યક્ષ મહાદેવ;	
હુવાં જો રેહ ઉલુમ પરે, તો કાણુ બીજો ઉદાર.	૮
જો ન ઉધરુ તમારે હાથે, તો કાંઈ ચાય ન નિલુવનનાથે;	
કરવા પ્રવૃત્તિકરું જ્ઞાન, તેનું નિવૃત્તિકરું મહાન.	૯
તમારી, મતિ નિર્મળ છે અતિ, ન જાણું એવી બીજાની ગતિ;	
કયોં મારાપર અતિહિપકાર, તો વળી પ્રશ્ન પૂછું નિરધાર.	૧૦
કયું કરણાવલોકન તમે, તેથી તાપ મારા સહુ રામે;	
હુવાં નિવારો સંદેહ પડિયા, જેહ જુના થઈ થઈ હ્રદે જડિયા.	૧૧
તેનું નિવારણ કરો સ્વામી, પૂછું તમને હું મસ્તક નામી;	
અહો દ્વિજસત્તમ કહો સત્ય, રથાવર જગમ નિપજ ગત્ય.	૧૨
કેવી રીતે ઉપજો થાય નારા, કરો નારાનો કાળ પ્રકાશ;	
મુર મુનિ પિટ ને જૂત, કેમ ઉપન્યું એ અદ્ભુત.	૧૩
કેમ થયો સજુનો વિસ્તાર, કોહ મન્વંતર મુરાર;	
તેના વશના ચરિત્ર ભાષો, સર્વે સમ્યક્ રીતે દાખો.	૧૪
અર્ધ આવી રચના કેટલી વાર, પ્રવ્રથતણો પમાડો પાર;	
થયા કમ્પના વિભાગ કેમ, કહો મન્વંતર સ્થિતિ હોય જેમ.	૧૫
જગતી* ઉત્પન્ન સ્થિતિ રીતિ, વદો જેમ થાયે પ્રતીતિ;	
એતુ માપ માપો મહાજ્ઞાની. નિધિ મર્યાદા ક્યાં સુધી માની.	૧૬
વદો સરિતા કેટલી વેહતી, અટવી સ્થિતિ કથી રીત વેહતી;	
એ સર્વ કહો પક્ષીરાજ, કરો મારું એટલું કાજ.	૧૭
ગહે પાતાળમાં મુનિ કાણુ, પૃથ્વીસાહે વસે કાણુ ઝાણુ;	
ગ્રહ નક્ષત્રના કહો ભેદ, કહો સવિતા મનિ નિર્વેદ.	૧૮
અતુર અદની મનિ ભાષો, તારા સારા ચિન્હો દાખો;	
જગત નિપન્યું ભાષો લાંથી, આવી લાગ્યો પ્રવ્રથકાગ જ્યાંથી.	૧૯
પ્રલપ પછી શું રહે અવશેષ, તેહ સર્વ સ્તુત્વા મહેશ;	
એ સવ સુલુના ઇન્દ્રિય, કોહ વિસ્તારી દિવસાય.	૨૦
પક્ષો કેહ સુષ્ય પંડિત મુનિ, પ્રશ્ન ભાર ભારે ધર્યો ગુણી;	
તદપિ કહું સક્તિઅનુસાર, મુનિસત્તમ સુષ્ય આ વાર.	૨૧
હી સંમાળાતું એક દત્તિદાસ, તારા પ્રશ્નો તેમાં સમાસ;	
થઈ જાગે સ્વીપેર, જાગે નિન્દેદે નિજ ઘેર.	૨૨

પૂર્વે કૌંટુકી નામે મુનિ, વ્રતસ્નાત ને મોટે ગુણી;  
 શુદ્ધ બ્રાહ્મણકુળમાં ઉત્પન્ન, થાતાં પિતા થયો પ્રસન્ન. ૨૦  
 શાશ્વરીતિ પ્રભાણે સર્વ, શીખ્યો વિદ્યા તથા મન ગર્વ;  
 થયા સંશય તેને તારા જેવા, તેથી તેણે કરી ઋષિની સેવા. ૨૪  
 તે ગયો માર્કંડેય પાસ ચાલી, સેવા આચરી મુનિ મન માહલી;  
 જ્યારે કરી સેવા અપાર, રીઝ્યા મુનિ તેને દર્શ વાર. ૨૫  
 મુનિ જોડ્યા મુખથી આમ, કૌંટુકી સેવા કરે શે કામ;  
 ત્યારે જોડી તેણે જે હાથ, કર્યું બાપણુ માર્કંડેય સાથ. ૨૬  
 જેવી શંકા પડી તને સાર, જેવા પ્રશ્ન કર્યા આ વાર;  
 તેવા તેણે કર્યા સર્વ ત્યાંહી, જોડા માર્કંડેય મુનિ જ્યાંહી. ૨૭  
 વધો નમ્રતાએ બ્રહ્મ તેહ, મારા નિવાગે મુનિ સંદેહ;  
 ત્યારે જોડ્યા માર્કંડેય ઋષિ, જે સર્વ દિવસતત્તમમાં મુખી. ૨૮  
 ભુગુપુત્ર માર્કંડેય દેવ, રીઝ્યા શિષ્યની જોઈ સેવ;  
 કહ્યું સાંભળ્ય કૌંટુકી તુંય, પ્રશ્ન ઉત્તર બાપુ હુંય. ૨૯  
 ચિત્ત વ્યગ્ર કરીશ નવ જરા, નહિ તો ઉત્તર યાશે અરાંપરા,\*  
 સ્મૃતિકાળમાં નિધિ† દેવ, સ્થિતિકાળમાં વિષ્ણુ એવ. ૩૦  
 પ્રલયકાળમાં શ્રીમહાદેવ, કરી જગસ્વામીની સેવ;  
 કરી કમળજૂતે નમસ્કાર, કહીએ મન્વતરાદિ આ વાર. ૩૧  
 માર્કંડેય કેહ સુખ્ય બ્રાહ્મણ, કરું કયા કેહતાં પેહલું પણ;  
 સાત દિવસમાં આ સર્વ, યાશે કયા સમાપ્તનું પર્વ. ૩૨  
 સૌથી પેહલા બ્રહ્માદેવ, અવ્યકત જન્મો ઉપન્યા એવ;  
 તેના મુખ મધ્યેથી જાણ, ચાર વેદ થયા નિરવાણ. ૩૩  
 પછે અષ્ટાદશ પુરાણ, થયાં જાણ તું દિવ સુખણ;  
 માર્કંડેયમાં કહ્યું છે આવું, પેહલાં માર્કંડેય ઉપજન્મ્યું. ૩૪  
 એ તો વાત છે વિવાદવાળી, માટે તેને લીધી સંભાળી;  
 થયાં પુરાણ પ્રગટ જ્યારે, તેને વિસ્તાર્યા મુનિએ ત્યારે. ૩૫  
 કયો વેદનો પણ વિભાગ, વ્યાસ મુનિ હવા મહાભાગ;  
 કર્યું. સુર અસુરે સર્વ, પણ વિધિમુખનું મોટું પર્વ. ૩૬  
 એવું એવું કર્યું સર્વત્ર, પણ નવ પસર્પા ચારે અત્ર;  
 ધર્મ જ્ઞાન અને વેરાગ, નવ પસર્પું ઐશ્વર્ય મહાભાગ. ૩૭  
 એ સિદ્ધ થાય ન માહત્તા વિના, થાયે ઉપચાર હીના કે દીના;  
 એવું જોયું બ્રહ્માએ જ્યારે, માનસપુત્ર ઉપજન્મ્યા ત્યારે. ૩૮



થયા સમે ઋષિ ઉત્પન્ન, તેણે નિગમ ચાર ગ્રંથો મહા મન;	
ખીજ માનસપુત્ર થયા તેહ, તેમણે પુરાણ લીધાં જેહ.	૩૬
એમ વિસ્તાર કર્યા જાણુ, બ્રહ્મદેવ કર્યું પ્રમાણુ;	
ભૂગુણે અવનને ભણાવ્યું, અવને બ્રહ્મણેને ગણાવ્યું.	૪૦
સર્વ બ્રહ્મણેએ અવિધાર, કહ્યો દક્ષને લક્ષી સાર;	
દક્ષે કહ્યો મુને સુવય શિષ્ય, કહું તેના ભેદ હું વશા વીશ.	૪૧
કલિમક્ષનું હંતા જેહ, તેવું પુરાણ કહું એહ,	
સાંભળ્ય પૂરેપૂરું તું પુરાણ, સંશય ટળતાં થઈય સુખાણ.	૪૨
દક્ષ પાસેથી સાંભળ્યું મેં, પૂરેપૂરું કહુંછું હું તેવ;	
વિશ્વ ઉત્પન્ન કરતા વિધિ, અજન્મા અને સાતે નિધિ.	૪૩
નિર્વિકારી છે બ્રહ્મદેવ, ચરાચરનું સ્થાનક એવ;	
જગદ્ગર્તા યોગીના વિશ્રામ, મહાપરમપદ વિધિ નામ.	૪૪
જગત ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને લય, તેનું કારણ અસ્ત ઉદય;	
જેના અગમાં સર્વે વસિ રહ્યું, જેણે પુરાણ પૂરું, કહ્યું.	૪૫
તેવા આદિ બ્રહ્માને હું, નમસ્કાર કરું શિષ્ય શૂંય;	
તદપિ કરી વિનય પ્રણામ, ભૂતવર્ગને વર્ણવું આમ.	૪૬
હિરણ્યગર્ભ આદિકારણ, મતિમાન જગતધારણ;	
તે દેવ કરો મને સાય, તાર કાર્ય મોટું હુંથી થાય.	૪૭
નેત્રાદિ ગમ્ય જે પાંચ પ્રમાણુ, પદ્મ સૃષ્ટિ સંયુતે જાણુ;	
છે નરનાં બ્રહ્મ અધિજાન, નિત્યરૂપ એ મહાભગવાન.	૪૮
દશે અનિત્ય તોય સ્વરૂપ, તેવાં બ્રાહ્મ બ્રહ્મા સૃષ્ટિ ભૂપ;	
મહદારબથી જગતી સુધી, ભૂત વર્ગમાં જેની પ્રવૃત્તિ.	૪૯
તેના વિકારે વસતા જેહ, કહું વર્ણન કરી હું તેહ;	
તે છ સાંભળ્ય એકે ચિત્તે, મન વાળીય નહિ તુ વિત્તે.	૫૦
જેહ જગતનું આદિ કારણ, અભ્યક્તરૂપ જગત હિદારણ;	
જેને મહામુનિ કેહે છે નિત્ય, સદસત સ્વરૂપ એ અચીત.	૫૧
સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિ કેહે છે જેને, અચળ માને મુનિઓ તેને;	
અક્ષર અજર ને અમાપ, રહ્યા સ્વાશ્રયે જે આપ.	૫૨
શબ્દ સ્પર્શ રસ રૂપ ગંધ, તેના નહિ તીવ્ર સબંધ;	
મનાય અનાદિ અને અનંત, જગતમૂળ રૂપે પસે મહંત.	૫૩
ત્રિગુણુ ઉત્પત્તિકેર છે યાન, તેનું નાશ કારણુ એ માન;	
અવિદ્યેય પ્રાચીન અવ્યક્ત, જાણે રૂપ જેઓ મોટા ભક્ત.	૫૪
એવા બ્રહ્મનું જેહ સ્વરૂપ, હવું પૂર્વે તેમાં તદ્દપ;	
જગતનાશ પછી નિરવાણુ, તેમાં જગત રહ્યું સુખાણુ.	૫૫

તેને ઈચ્છા થઈ એક વાર, સૃષ્ટિ નિપજવવા નિરધાર;  
તેનું રૂપ કહું સુણ્ય સુત, તને લાગશે મહાઅદ્ભુત.  
જે ક્ષેત્રસાધિષ્ઠાન કહેવાય, ત્રિગુણ સમ જેમાં લેહવાય;  
એવા અવ્યકતે સૃષ્ટિ ગ્રમાણુ, રચવા માંડી મુનિ સુગણુ.  
ત્યારે ત્રિગુણચેષ્ટાચક્રી, પ્રધાન મહત્તત્ત્વની સુણી વક્રી;  
એટલે મહત્તત્ત્વ થયું સહુ ઉત્પન્ન, અવ્યકતે ધર્યું તેને પેહલુ મન.  
જેમ બીઆ પાછળ છોતરું, દર્શો વીંટાયે કૃણ પરુ;  
તે પેરે સુણ્ય તું શિષ્ય, કહું મહત્તત્ત્વનું ભવિષ્ય.  
અવ્યકતમાંહે વીંટાઈતે રહ્યું, તેથી ત્રિગુણ જેવું તે થયું,  
સાત્ત્વિક રાજસ તામસ જાણુ, અવ્યકત વીંટાયે થયું નિરવાણુ,  
ત્રણ પ્રકાર એવા થયા, મહત્તત્ત્વથી અદકાર ઉત્પન્ન થયા;  
તેના પણ થયા ત્રણ પ્રકાર, સાત્ત્વિક રાજસ તામસ સાર.  
અવ્યકતે વીંટાયું મહત્તત્ત્વ જેવું, અદકારનું માનવું તેવું;  
મહત્તત્ત્વથી રહ્યો છે છવાયો, ત્રણ પ્રકારનો જગે તે ગવાયો.  
તેમાંથી તામસ જેવું નામ, તેહ વિકારી જન્મે આ કામ;  
તે વડે થયું જેહ ઉત્પન્ન, સદ્મરૂપ શબ્દાત્મક ધન્ય.  
શબ્દ તન્માત્રાએ જાણુ, શબ્દગુણાણુ આકાશ માન,  
શબ્દતન્માત્રાવાણુ આકાશ, તેને તાગસ અદકારનો આભાસ.  
થઈ રહ્યો તે પૂરે પૂરો, રજ રહ્યો નહિ તે અધૂરો;  
હવાં આકાશથી ઉત્પન્ન, થયો સ્પર્શવિષય પાવન.  
તે માંહીથી બસિષ્ઠ વાયું, નિપજિયો એવું વેદે ગાયુ;  
સ્પર્શ ગુણુ થયો તેમાંથી, એવું નિપજિયું એમાંથી.  
વાયુચક્રી થયું જે ઉત્પન્ન, તેહ સુણ્ય તું મન પ્રસન્ન;  
રૂપ તન્માત્રા અને તેજ, એહ ઉપન્યાં સમ્પદ્ હેજ.  
એના ગુણુ તો રૂપ કહેવાય, ત્રણ રૂપે જે લેહવાય;  
સ્પર્શ તન્માત્રાનું વાયુ, હરે રૂપ તન્માત્રાનું આયુ.  
તેને આચ્છાદી રહે છે સદા, એવું મુનિ કહે મહામુદા;  
તેહ વિકાર પામે જ્યારે, રસ તન્માત્રા થાયે ત્યારે.  
તે મધ્યથી નિપજે જળ, રસગુણુ તેનો વિભજ;  
રસતન્માત્રાને આચ્છાદે, રૂપ તન્માત્રા મહામાદે.  
પછે થાયે વારિનો વિકાર, તદા ગધ તન્માત્રે થાય સાર;  
તેહ પૃથ્વીને ઉપજવે, તેહતણે ગધ ગણુ કાઢવે.  
હવાં તન્માત્રાનું કહું સ્વરૂપ, તેહ સાલિળ્ય થઈ તદ્દપ;  
વે જ્વતમાં જાણ્ય તું આજ, થાયે સદ્મ વિષયનું કાજ.

તે તો તન્માત્રા કહેવાય, એવું કહી ગયા મુનિ રાય;	
તન્માત્રાનું રૂપ રૂપાણું, કહ્યું દુઃખતાણું પરબાણું.	૭૩
વાચાથી સામાન્ય એ કહેવાય, કાથી વિશેષત્વ ન લેહવાય;	
એવું અઘૌકિક રૂપ એનું, વર્ણન થાયે ન પૂરું જેનું.	૭૪
માટે એને કહેવાય નહિ સાંત, મૂઢ બધાનક તેમ દાંત;	
આ જે કહ્યું તન્માત્રા સ્વરૂપ, તે છે તામસ અહંકાર રૂપ.	૭૫
તામસ અહંકારે તું જાણુ, નિપજેલી જૂત તન્માત્રા પરણામ;	
તેની ઉપજ નિપજ બાખી, હવાં દેહ સાત્ત્વિકકેરી દાખી.	૭૬
સાત્ત્વિક અહંકારનો જે સર્ગ, સાત્ત્વિક શુભમથી જેહ વર્ગ;	
તેહ ઉપજે કેવે ભાઈ, જુએ તેહ સત્ત્વશુભની સગાઈ.	૭૭
પછે લેઈ તે અહંકાર, તેશું એક કાળે નિપજે સાર;	
પાંચ દાંત્રિયો અવિધાર, પાંચ કર્મેન્દ્રિયોકરે પાર.	૭૮
જેવો હોય તારે આ વાર, જે તું રજેશુભાત્મક અહંકાર;	
એ તો ઉપજે એનાયકી, તેમના વેદ પુરાણો છે સાખી.	૭૯
વળી એના જે દશ દેવતા, તે તો સાત્ત્વિક શુભ સેવતા;	
જેહ ઇંદ્રિ છે અગિયારમી, તેના દેવ કહું છું નમી.	૮૦
તેહ વિકારીક કહેવાય, કરવી તેવા દેવતણી સેવાય;	
કરણુ ત્વચા ચક્ષુ રસના, એહ ખૂટે નાસા વના.	૮૧
એહ સર્વે ગણુતાં પંચ, છે શબ્દાદિ આશનો સંચ;	
તેમાં કરવાને મતિયુક્ત, માની ગયા છે મોટા મુક્ત.	૮૨
પાદ શુદ્ધ ઉપરચ ને હાથ, વાણી આદિ દરેન્દ્રિય સાથ;	
એની ગણુના પંચની થાય, હવાં તેનાં કર્મ કહું મુખ્ય ભાય.	૮૩
થાયે પાદવડે તો ગમન, કરે મલોત્સર્ગ શુદ્ધાએ જન્મ;	
લેવાયે છે ઉપરથે આનંદ, કરે પૂજાયે બાળમુકુંદ.	૮૪
વાક્યે વાક્યની ઘટના થાય, એ કર્મ પચેનાં કહેવાય;	
હવાં શબ્દમાત્રાણું જેહ, પેસે સ્પર્શ માત્રાવાળામાં તેહ.	૮૫
એમ આકાશથી સમીર, જાયે પુરાણુ કહે ધીર;	
હવાં કહું તે વાયુના શુભ, ગણ્યા ૬૫ પુરાણે તું સુખ.	૮૬
નામ શબ્દ સ્પર્શ છે તેનાં, હવાં બીજાં રૂપ કહું વળી એનાં;	
મળે રૂપમાં શબ્દ સ્પર્શ જ્યારે, થાયે ત્રણુ તે રૂપે ત્યારે.	૮૭
મળે વદ્ધિમાં શબ્દ અને સ્પર્શ, મળી રૂપ કરે ત્રિગુણુ દર્શ;	
રસવાળા જળમાં જાણુ, શબ્દ સ્પર્શ રૂપ મળે નિરવાણુ.	૮૮
તે મળે વારિમાં જ્યારે, રસસહિત ચાર શુભુ ધારે;	
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ ને રસ, મળી ગંધ થાયે રસબસ.	૮૯

પાછી પૃથ્વીને આઘાતી લેછે, તેણે જગતી ગુણાણી ઝૂંટર;	
જે સ્થળ પૃથ્વી ભૂતે દેખાય, તે પંચ ગુણવાળી લેખાય.	૯૦
વસ્ત્રા પૃથ્વીમાં ગુણુ જોઈ, કહું સખ્દાદિ રૂપ તેહ;	
એ મળી ગયાથી જાણુ, મહી મદ શાંત ધાર પરમાણુ.	૯૧
એવી કેહવાય જગતી જનમાં, રૂપ વિશેષ ધારી રહી તનમાં;	
કલ્યા ગુણુ અમે જે સાર, એકમેક વસિ રેહ અવિધાર.	૯૨
એકમેકમાં રહી પંચ, અન્યોઅન્યે ધારી રહે સ્વસત્ય;	
વળી તે ગ્રહે પૃથ્વીનું સર્વ, પ્રકાશિતા જે ગ્રાંદું પર્વ.	૯૩
તેમાં અપ્રકાશિતા જાણુ, ધનવેદિત સર્વ પરમાણુ;	
રહે ગુણુ એ સર્વને ધારી, તેની ગતિ કહું વિસ્તારી.	૯૪
તેઓ ઈંદ્રીયકી ઘાય ગ્રહણુ, નિપતિતનું ધારે શરણુ;	
આવે કાણુમાં કરવા ધારે, તેથી રૂપ વિશેષ ઉચ્ચાર.	૯૫
જે ગુણુ પૂર્વ ભૂત મનાય, તે તો પશ્ચાત આવી સમાય;	
એ તો મળી જાયે ભૂદેવ, કહું આગળ સાંભળ એવ.	૯૬
એ સર્વે હતા જ્યારે જૂના, વિવિધ બલિષ્ઠ ને મનમુદા;*	
નવ થયલા એકત્ર તેહ, ત્યાં સુધી અસમર્થ દેહ.	૯૭
કશું કરી ન શક્યા જાણુ, સૃષ્ટિ સર્વ્યાં કરૂં પરમાણુ;	
કિંતુ પછે થયા એકમેક, ધાર્યો આશ્રયકરો વિવેક.	૯૮
સર્વ રૂપ ટળી અદ્ભુત, તે તો ચર્ધ ગયા એકીભૂત;	
થયા સર્વ રીતે એકાકાર, પછે અવ્યક્ત અનુકંપાએ સાર.	૯૯
કયો તે મધ્યે નિવાસ, પછે થયું તે સર્વ પ્રકાશ;	
તેહ લાખું સાંભળ્ય તુય, મહત્તત્ત્વથી નિપત્યું શુંય.	૧૦૦
એ સર્વેથકી એક હવું, અડ ઉપનિયું અવનનું;	
તેનું પરમાણુ પૃથ્વી સુધી, એનું કથી ગયા મહાભુક્તિ.	૧૦૧
પછે સુણ્ય તું કૌણકી મુનિ, તું છે પાવન ને મહાગુણી;	
માટે કયા. કહું વિસ્તારી, તું સાંભળજે અવિધારી.	૧૦૨
પછે વધવા માંડયો તે અંડ, થયો જળ ભુદ્ભુદ રીત પ્રચંડ;	
એમ કમે કમે તે વાધો, જેણે જોગ તે જાળવી સાધ્યો.	૧૦૩
જે થયો હતો અંડ ઉત્પન્ન, કરતો હતો તે જળે રાવન;	
એહ અંડની માતા દોણુ, તેહ તને કહુંજું ઝોણુ.	૧૦૪
તેની માતા માયા જાણુ, વાધ્યું ક્ષેત્રાકેર પરમાણુ;	
યયો તેહ પ્રયમ સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન, પછે વધવા લાગ્યો અનુદિન.	૧૦૫

તે તો તું પુરુષ એવું નામ, જેહ લક્ષ્મી જન પુરુષ કામ;	
તારા માયાને પ્રકૃતિ વદે, પુરુષ પ્રકૃતિ ભરાયાં મદે.	૧૦૬
ભૂતમાત્રનો આદિ તેહ, કર્તા હરતા નિઃસંદેહ;	
તેણે વ્યાપ્યા ચરાચર લોક, દાખ્યા જેણે સુર અસુરના શોક.	૧૦૭
અંડમાંથી થયા ઉત્પન્ન, મેરુ નગ મહાપાવન;	
વેદનાદિ પર્વત સર્વ, ઉપજ્યા તેના પછી ગતગર્વ.	૧૦૮
તે અંડમધ્યકેરું જે જળ, સાગર નામે થયું મહાજળ;	
હવાં તે અંડમહિ શું શું હતું, તેહ તુને કરી બતાવું છતું.	૧૦૯
હતા સુર અસુર ને નર, દ્વીપ પર્વત ચન્દ્ર સાગર;	
સૂર્યાદિકની જ્યોતિ તેમાં હતી, સર્વ જન હતા મહામતિ.	૧૧૦
આપું વિશ્વ હતું તે માંલ, રહ્યા પુરુષ પ્રકૃતિ જ્યાંય;	
વારિ વાયુ ને અગ્નિ જાણુ, વિષતાદિ* ભૂતા સુખાણુ.	૧૧૧
તેણે કરી છવાયલું અંડ, જેની મહિ હતા નવ ખંડ;	
દશચણ્ડિત અંડના કરતા, મહી મોટી મુનિજન ધરતા.	૧૧૨
રહી તેની પાછળ તે વૉટાર્ધ, માની તેની સાથે તે સાચી સગાર્ધ;	
તેથી દશચણ્ડિત વારિ જેહ, તેણે વૉટી પૃથ્વી નિઃસંદેહ.	૧૧૩
તેથી દશચણ્ડિત વાયુ જાણુ, તેણે વૉટયું જળને હે સુખાણુ;	
એમ અનુક્રમથી હે મુનિ, ભૂત વૉટાર્ધ વળિયાં ગુણી.	૧૧૪
સહુનું દશદશગણું છે પરમાણુ, એવું વહી ગયા વ્યાસ સુખાણુ!	
એ સર્વની પાછળ જેહ, છે અહકાર વૉટાયલો તેહ.	૧૧૫
મહતત્ત્વ રહ્યું તે પૂઠે ફરતું, એમાં રંચ નથી કાંઈ અનરતું;	
એમ એકમેકને ઢાંડી રહ્યાં, તે મેં સર્વે તુજને કહ્યાં.	૧૧૬
હવાં મહતત્ત્વ છવાયું શેણે, કહી સભળાવું તે હું વેણે;	
અવ્યક્તથી વૉટાયું મહતત્ત્વ, તેનું સમગતું સર્વે સત્ત્વ.	૧૧૭
મેં જે ગણુવિયાં મુનિદેવ, તે સપ્ત સંખ્યાએ સાધી મેવ;	
એ સાત પ્રકૃતિએ છવાયુ, અંડ વ્યાસ કેહે વૉટાયું;	૧૧૮
હવાં વધી પ્રકૃતિ જ્યારે, થઈ આઠની સંખ્યા ત્યારે;	
તેહ વૉટાર્ધ રહ્યાં મહિમાઠી, એકમેકના બળને સાધી.	૧૧૯
કહી પ્રકૃતિ મેં જેહ, તે છે નિલ ને નિસંદેહ;	
તેમાં રહેલો તે પરબ્રહ્મ, જેને ન સ્પર્શે ધર્મ કે કર્મ.	૧૨૦
હવાં કરું પુનરાવૃત્તિએ એની, સાર માત્ર કથા કહું તેની;	
તે તું સાંભળ્યો એકે ચિત્તે, કથા કહું હું સમગ્ર રીતે.	૧૨૧
જ્યમ કાંઈ નર હજી નિર્વાણુ, પેઠા વારિમધ્યે તજ્યા પ્રાણુ;	

કે તરવા પેઠા હોય તેહ, નિકળે બાહર બ્યારે એહ.	
જળમાં ફુડાળાં થાય તેને ઉત્પન્ન, કર્તા જાણવો તેહ જન;	
એહ રીતે નર તે બ્રહ્મ, વારિવ્યાપ્ત પ્રકૃતિ માનો પર્મ.	૧૨૩
અવ્યક્ત માયાને ક્ષેત્ર પરમાણુ, ક્ષેત્રગ્ર બ્રહ્મ લહો સુગણુ;	
આ મેં કહ્યું તને જે બાળ, લક્ષણુ તે ક્ષેત્ર ક્ષેત્રગ્ર વિશાળ.	૧૨૪
એને જાણીને કરજે વિચાર, તો તું પામીશ ભવનો પાર;	
વળી દેહ તને દષ્ટાંત, જેથી થઈ જાયે સુવલ સિદ્ધાંત.	૧૨૫
જ્યમ થાયે મેધતણો તે સંયોગ, તેથી લાધે વિદ્યુતકેરો જોગ;	
તેની પેઠે અમતિની રીતે, પૂર્વ પ્રાકૃત સર્ગશું પ્રીતે.	૧૨૬
સૃષ્ટિ થઈ એમ સુત ઉત્પન્ન, તેમાં વસ્યા ક્ષેત્રગ્ર જ પાવન;	
ધતિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે, બ્રહ્મોત્પત્તિ કહી સહુ જાણે.	૧૨૭
થયો પચચત્વારિશો અધ્યાય, રીઝે પુરાણીજન મહાકાય;	
ધારે ધ્યાન માને અપમાને, કાર્યની પૂર્ણતાને પિછાને.	૧૨૮
જાણે થાય છે આપણે સારુ, કિંતુ મરું તોય ન મુખ ઉચ્ચાર;	
પ્રાકૃતકેરું પદબધ જેહ, ગણતુ શુભી સમાને એહ.	૧૨૯
સંસ્કૃત શીખ્યા હોધશું જો કાચું, તો છાનાછપના પ્રાકૃત વાંચું;	
એવા થતા હશે વિચાર, કે નહિ તે જાણે જગદાધાર.	૧૩૦

## વલણુ.

જગદાધાર એ સર્વ જાણે, હું શે કરું અનુમાન રે;	
વિપ્ર પ્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, બહુ બવોભવ ભગવાન રે.	૧૩૧

## કકલું ૧૦૧ મું.

## રાગ મેવાડો.

કૌંબુકિ પૂછે હો, મુનિ માર્કંડેયને;	
પ્રેમે કરજોડી હો, નમે સુખદેયને.	૧
અહો મહામુનિ હો, તમે યથારથ ભાખી;	
અંડની ઉત્પત્તિ હો, બાહી કાંઈ નવ રાખી.	૨
તેવો બ્રહ્મ જન્મ હો, કહો મહાત્મા પૂરો;	
દયાભાગ નથી હો, કાંઈ રાખ્યો અધરો.	૩
હવાં પૂછું જે જે હો, તે સદેહ છદો;	
મનસા પૂરી મારી હો, છેદ ભેદ સહુ ભેદો.	૪
ભૃગુકુળમાંહી હો, ઉપજ્યા તમે મુનિ;	

વિષ્ણે વખણાયા હો, કીર્તિ દશદિશ સુણી.	૫
કહો મુનિ મોટા હો, પ્રલય અંત સહુનો;	
સંહાર થઈ જાયે હો, પરુ પંખી બહુનો.	૬
એ સહુ નાશ પૂઠે હો, ભૌતિક સૃષ્ટિ હુતી;	
અથવા કહો નોહતી હો, પૂછું કરી હું નુતિ.*	૭
જ્યારે કાંઈ નોહતું હો, તે સમયે શું હતું;	
જો કાંઈ હોયે હો, તો તે કરો મુનિ છતું.	૮
એહ સુણવા મારી હો, ઇચ્છા અતિ થઈ દેવા;	
શી થાય મારાથી હો, કરું નમીને સેવા.	૯
માઈદેય દેહછે હો, સાંભળ્યે મુનિ મોટા;	
સંશય તારા ભાંજી હો, સંદેહ કરું સહુ ખોટા.	૧૦
જ્યારે સૃષ્ટિ સર્વે હો, પ્રકૃતિમાં લય પામે;	
તેને પ્રાકૃતપ્રલય હો, જન જાણે એહ નામે.	૧૧
વ્યક્ત જે જે વસ્તુ હો, તેને લીન કરી સ્વયમાં;	
વિકાર માત્ર ખોટી હો, લેતાં સર્વ પ્રલયમાં.	૧૨
પછે પ્રકૃતિ પુરુષ હો, થાયે એક ધર્મધારી;	
એકમેકને બળે હો, રેહ સેવા સિદ્ધ સારી.	૧૩
તે સમયે બે ગુણ હો, સમાનપણે રેહતા;	
તમોગુણ ને સત્વ હો, એવું મુનિજન દેહતા.	૧૪
ન્યૂનાધિક કરો હો, ત્યાગભાગ સર્વે કપો;	
એકમેકનું મિશ્રણ હો, આશ્રય એકમેકે ધર્મ.	૧૫
દૃષ્ટાંત દેઉં તેનું હો, સિદ્ધાંત સમજી તું જાયે;	
રજોગુણ માંહી મળતો હો, કેવી રીતે કેહવાયે.	૧૬
જ્યમ તિલમાં તેલ જ હો, મળી રહે છે ભાઈ;	
જ્યમ દુગ્ધમાં આજ્યા હો, કેરી ગુમ સમાઈ.	૧૭
તે રીતે તમોગુણ હો, તથા સત્વગુણ માંહી;	
રજોગુણ મળી રેહતો હો, દરેં નવ તે ક્યાંહી.	૧૮
હવાં કાળ ગણી દાખું હો, તે બન્નેતણે જે જે;	
ગુણને એકે ચિતે હો, સત્ય કહુંછું એ તે.	૧૯
બ્રહ્માની નિપજ્યકી હો, આરંભીને બુદ્ધેવા;	
તેમનું જે પરાઈ જીવતર હો, ટકી રેહ છે દેવા.	૨૦
એટલા કાળ માંહે હો, બ્રહ્મનો દિવસ થાયે;	
જ્યારે વિધિનો લય હો, થાયે તેહ કહું આહિ.	૨૧

પૂર્વે કહ્યો. જોટલો હો, તોટલો કાળ સદ્ધ લેખા;	
અહાની રાત્રિ તોટલી હો, મુનિ મનથી પેખા.	૨૨
હવાં ઉત્પત્તિ વિધિની હો, કહ્યું તુને આ વારી,	
સષ્ટિ આદિ પુરુષ હો, તેને મન જો ધારી.	૨૩
જેને કાળ કાંઈ દિન હો, કશું કરી નવ શકે;	
જેના આગળ કાંઈ હો, પદ્મક એક નવ ટકે.	૨૪
જે છે વિશ્વના વેહેતા હો, યોગી ધ્યાને નવ ચઢે;	
ન્યામન મતિન પહોચે હો, અગમ્યએવો હદેન આવે.	૨૫
અગમ્ય તે અગોચર હો, શ્ય વિશ્વે વ્યાપી રહ્યો,	
ભક્તના હદેમાં હો, અન્યથી કળ્યો ન ગયો *	૨૬
એવો પુરાણ પુરુષ કોઈ હો, અગમ્ય અવિનાશી દિસે;	
તે યોગ ધારીને હો, હૃદયા આવી વડે.	૨૭
પેશી તે ઉભયમાં હો, ક્ષોભ કરી દે પૂરો;	
દૃષ્ટાત દેહ તેનું હો, સિદ્ધાંત સમજે શરો.	૨૮
ન્યમ તન્વગી તરણીમાં હો, મદ વા માધવ વાસુ;	
પેશી નાય પૂરો હો, ચઢે અગડોળે આયુ.	૨૯
પમાડે ક્ષોભ એવો હો, મૂર્તિધર હરિ;	
અકૃતિ પુરપને હો, ભમાડે રમાડે ફરી.	૩૦
ન્યા પ્રધાન ક્ષોભ પામ્યુ હો, કે અહસસગા થાયે;	
દેવ તેજ માનો હો, જેને વેદ ચાર ગાયે.	૩૧
વિધિ સગા ધારી હો, અડકશે ઉપજે હરિ	
મોં તુને કહ્યું પૂર્વે હો, સર્વ વિસ્તાર કરી.	૩૨
તેજ પૂર્વે ક્ષોભક હો, અકૃતિપતિ થાય જવારે;	
ક્ષોભ પામે ત્યારે હો, સત્ય મત તુ ધારે.	૩૩
સંકાચ વિકાશે હો, પ્રધાનમાલી તેહ વસ્યો,	
જન્મહેતુ નિર્ગુણ હો, કસણી લેઈ અમે કર્યો.	૩૪
તો તે આ પ્રકારે હો, ઉત્પન્ન થઈ જાતે,	
રજ્જીશુ ભોગવી હો, વિધિ થાયે પ્રખ્યાતે	૩૫
અહભાવને આસરી હો, સષ્ટિ રચવા માડે;	
થઈ [પ્રવૃત્ત પૂરો હો, ધર્મધ્યાન નવ છાડે.	૩૬

\* ૨૬. માત્રીન કામ્યગાના આનો પાઠ છે.

† કસોટી

“જે છે સર્વથી જોડો હો, જેની કિંમત કાણમાં,  
મળે રસ્તે જાતો હો, મળે ન ગિર આણમાં”



પ્રભપતિ યહ જાતે હો, પ્રભ ઉપજાવે પૂરી;	
તે કાર્ય સહુ સાધ્યે હો, વૃત્ત તન ચાપ સુરી.	૩૭
સત્વગુણ તેમાં વધ્યો હો, પછે થાય તે વિષ્ણુ;	
પરિપાલન કરે વિધિનું હો, ધર્મ ધ્યાન ધરી જિહ્વુ.*	૩૮
તમો ગુણ વાધ્યે હો, પુરુષ રૂઢ થાયે જાતે;	
તે ત્રિભુવન સહરતા હો, ચાપ જકત પ્રખ્યાતે.	૩૯
સૃષ્ટિ સર્વ સંહારી હો, ચાપ તણુ ગુણવાળો;	
નિર્ગુણ રૂપ ધારી હો, રાચન કરે સુખાળો.	૪૦
તારે કાળે દૃષ્ટાંત હો, ખોળી કહું છું આળે;	
સમજ શિષ્ય મારા હો, સિદ્ધાંત દાંત તું આળે.	૪૧
જમ કા ક્ષેત્રકરો હો, સ્વામી ચમને જાયે;	
વાવનારો તે થાયે હો, વળી પાળક તેનો કેવાયે.	૪૨
વાવેલું જે ક્ષેત્રે હો, ધાન્ય પરિપકવ થાયે;	
થાય કાપનારો પોતે હો, વેહલો ઉડી જાયે.	૪૩
તેમ નિર્ગુણ નર હો, વિધિ વિષ્ણુ રૂઢ થાયે;	
સંતા એવી પામે હો, જગતકરો જે રાયે.	૪૪
હિરણ્યગર્ભ ચમન હો, સરજે સૃષ્ટિ સધળી;	
રૂઢ રૂપ લેધને હો, સંહાર કરે ખળભળી.	૪૫
રમાપતિ રૂપે હો, આનંદ સહયુત પાળે;	
એ સ્વયંભૂકરી હો, જે તણુ અવસ્થા બાળે.	૪૬
તેના ટળે સર્વે હો, પાપ સંતાપ પૂરા;	
ફેરા ટળે લાવના હો, ન અરથ રહે અધરા.	૪૭
રમાપતિકરો હો, રજોગુણ જે બાઈ;	
લક્ષ્મીરૂપે તે તો હો, થાયે આ જનમાંહી.	૪૮
તમોગુણે રૂઢ જ હો, થાયે સૃષ્ટિ ચાતાં;	
સત્વગુણે વિષ્ણુ હો, થાયે બળે દુઃખ જાતાં.	૪૯
એ જ ત્રિદેવ છે હો, ત્રિગુણ છે એ બ્રાતા;	
એક રૂપે રહીને હો, નિરાળા પૂજતા.	૫૦
કાર્ય કારણે જૂઠા હો, ત્રણે એક રૂપ જાણે;	
એકમેકાશ્રયે હો, રહતા તેહ પરમાણે.	૫૧
અધક્ષણ તેમનો હો, વિયોગ નથી હે યોગી;	
ન થાય અધક્ષણ હો, તણથી કાઈ વિયોગી.	૫૨
એ રીતે જકત પૂર્વે હો, હતો દેવદેવ વિધિ;	

ચતુર્થુષ તેનાં હો, મહાગુણકેરો નિધિ.	૫૩
જકતોત્પત્તિ કાચેં હો, લાગી રહ્યો તે જ્વલો;	
અનાદિદેવ એ તો હો, શિષ્ય મારા પરમાણો.	૫૪
એવા આદિ દેવની હો, સેવા કરવી બાવે;	
હિરણ્યગર્ભ ભજતાં હો, પુનર્જન્મે નવ આવે.	૫૫
પૃથ્વી રૂપી પદ્મના હો, નાળભાં રણા બ્રહ્મા;	
એ પ્રથમ ઉપજ્યા હો, સદિકેરા સુખશર્મા.	૫૬
બ્રહ્મ ગણતરી રીતે હો, તેનું આયુષ્ય ભાખું;	
ક્ષતવર્ષ બ્રહ્માનાં હો, જીવે તે હું ઘણું.	૫૭
હવાં વિધિ વર્ષકેરો હો, દિવસ એક હું કહુંછું;	
એક ચિતે સાંભળ્ય હો, કહું છું જેવું લહુછું.	૫૮
પંચદશ નિમેષની હો, કાળા એક કેવાયે;	
ત્રીશ કાષ્ઠકેરી હો, કળા એક તો થાયે.	૫૯
ત્રીશ કળાકેરું હો, મુદ્દર્ત એક મનાયે;	
ત્રીશ મુદ્દર્તકેરો હો, નર દિવારાત્રિ થાયે.	૬૦
ત્રીશ દિનરાત્રિનાં હો, પખવાડિયાં બે ભાઈ;	
વા તે કાળને મહિનો હો, કહે માનવ ગાઈ.	૬૧
એવા ૫૬ માસનું હો, અયન એક તો થાયે;	
અયન તેવાં દ્વય છે હો, કહું સુવ્ય તું આવે.	૬૨
દક્ષિણાયન ઉત્તરાયન હો, એ દ્વય અયન મળી;	
એક વર્ષ થાયે હો, તેની રીત સર્વ ક્ષણી.	૬૩
નર વર્ષ એકનો હો, દિવ્ય રાત્રિદિન લેખે;	
દક્ષિણાયન તો ક્ષપાઈ હો, ઉત્તરાયન દિવસ પેખે.	૬૪
એવા દ્વાદશ સહસ્ર હો, સુરસવત્સરવડે;	
કૃતયુગાદિ ચાર યુગની હો, ચોક્કડી માપ એક ઘડે.	૬૫
હવાં વિભાગ તેહના હો, સાંભળ્ય કહું થાય કેવા;	
ચાર સહસ્ર સવત્સરના હો, કૃતયુગ થાય એવા.	૬૬
ચાર સૈકાં કેરી હો, સધિ તેની કેવાયે;	
તેટલી સખ્યાકેરો હો, અધ્યાંશ તો થાયે.	૬૭
દીવ્ય ત્રિસહસ્ર વર્ષે હો, ત્રેતાયુગ થાયે;	
ત્રિ શત વર્ષની સખ્યા હો, સખ્યાંશ તેવો કેવાયે.	૬૮
દ્વય સહસ્ર સંવત્સરનો હો, દ્વાપરયુગ તો બાખ્યો;	
બે સૈકાની સંખ્યા હો, તેવો સખ્યાંશ દાખ્યો.	૬૯

દિવ્ય સહસ્ર વર્ષનો હો, કલિયુગ તો થાયે;	
છે શત વર્ષની સંખ્યા હો, તેવો સંખ્યાશ કેવાયે.	૭૦
અર્વા દિવ્ય દ્વાદશ સહસ્રની હો, પડિતોએ સંસાર કહી;	
યુગ નામે તે તો હો, અવનિ સ્વર્ગ વિધે રહી.	૭૧
સહસ્રગણા એને હો, કરીએ ન્યારે ભૂદેવા;	
એક દિન બ્રહ્માનો હો, થાયે તેની કરીએ સેવા.	૭૨
અહો મુનિ સાંભળ્ય હો, તે બ્રહ્માના એક દિને;	
થાય ચતુર્દશ મનુ હો, મરે દિન જ્ઞેષ્ઠ પીઠીને.	૭૩
એક સહસ્ર ચોકડીથી હો, ચૌદ વિભાગ કરવા;	
તેનું આવે જે કળ હો, તે કાળ મનુ ત્ર્ય ધરવા.	૭૪
અટલે ચૌદમે ભાગે હો, જેહ ચોકડી આવે;	
તે કાળનો ઘણી તે મનુ હો, ભરી ભૂમિમાં કાઢવે.	૭૫
ન્યારે મનુ થાયે હો, સારે સુર સહુ નિપજે;	
સમ ઋષિ વાસવ હો, મનુ મનુસુત સજે.	૭૬
નાના મોટા રાજા હો, તેની સાથે પ્રગટે છે;	
થાય મનુનો લય હો, સારે તે સહુ ધટે છે.	૭૭
એક મનુ એક સપ્તાતિ હો, ચોકડી અને તે ઉપર—	
ઘણાંક વર્ષ ભોગવે હો, કેહવાય તેહ મન્વંતર.	૭૮
હવાં તેની સંખ્યા હો, માનુષ્યવર્ષયદી ગણી;	
કહું તને સર્વે હો, થા તું જાણકેરો મણિ.	૭૯
ત્રીશકાદિ અડસટ્ લક્ષ હો, વીશ સહસ્ર ધકેતેર ઉપર;	
જેહ રવા સંવત્સર હો, મેળવ તેહ તુ મુનિવર.	૮૦
અટલી સંખ્યા સુધી હો, એક મનુ રાજા રેહ;	
કાળ જાય ગણિયો હો, મનુ જાય મુની કેહ.	૮૧
હવાં દિવ્યવર્ષની હો, સંખ્યા કહું તુ સાંભળ;	
ચિત રાખ્ય ચોકિ* હો, સંખ્યાળજ છે મહાળજ.	૮૨
અટલક્ષ દ્વિપંચાશ સહસ્ર હો, તેમાં મેળવ્ય જીભ;	
જે જે કલા પૂર્વે હો, ભવિષ્યમાં જે જીન્યા.	૮૩
તે સહુ મેળવતાં હો, દિવ્ય સંવત્સર થાયે;	
તે એક મન્વંતર હો, પુરાણે પૂર કેહવાયે.	૮૪
જે કાળ પૂર્વ લાખ્યા હો, ચતુર્દશશુચિત તે થાયે;	
તેની સંખ્યા જે હોયે હો, તે વિધિદિન કેહવાયે.	૮૫
એ કાળની અતે હો, થાય વિધિકરી ક્ષપા;	

પ્રલય થયા તેમાં હો, દરિની બને અપ્પા.	૮૬
તે પ્રલયનું બાળે હો, સુધીજન નામ આલું;	
નૈમિત્તિક પ્રલય હો, દુઃખ જેણે ઉપનાયું.	૮૭
એ પ્રલય ચાતાં હો, જૂલોઈ નાશ થાયે;	
જીવલોઈ તેવો હો, સ્વર્ગલોઈ જાયે ઝાંઝે.	૮૮
નાશ પામી જાયે હો, ત્રણ લોક એ રીતે;	
મહલોઈ રેહ છે હો, બ્રહ્માકિરી તો પ્રીતે.	૮૯
વળી તે ઉપરના હો, રેહ લોક સર્વ સહી;	
કિંતુ મહલોઈવારી હો, સ્વસ્થાનમાં રેહ નહિ.	૯૦
તપ્ત તાપ લાગ્યે હો, જનલોકે જઈ વસતા;	
દુઃખ દિન જાયે હો, ઉરે નવ ઉલ્લસતા.	૯૧
ત્રિલોક કેવું હો, સ્વરૂપ સાગરસભ થાયે;	
સારે વિધિ ઉધે હો, રાત્રિ તેની ઠેકવાયે.	૯૨
જેટલો મોટો દિવસ હો, બ્રહ્માકેરો ગણી ગયા;	
તેટલી મોટી રાત્રિ હો, ચતુર્વદન સર્વ રજા.	૯૩
એક રાત્રિ અતે હો, વળી સૃષ્ટિ રચાયે;	
એવું વર્ષ વિધિનું હો, જેમાં સર્વ પચાયે.	૯૪
એવાં શત વર્ષ હો, બ્રહ્મા જીવે ભાર્ધ,	
કહ્યું ધર આયુષ્ય તેને હો, સાંભળ્ય મુનિરાઈ.	૯૫
એ પરઆયુષ્યાર્ધ હો, પરાર્ધ નામ કેહવાયે;	
દ્વિજસત્તમ સાંભળ્ય હો, સમ્યક્પણે કયાએ.	૯૬
એવું વિધિ એક પરાર્ધ હો, અધુના નિવૃત્તિ પામ્યું;	
તેહ પરાર્ધાંતે હો, મહાકલ્પકષ્ટ જામ્યું.	૯૭
પાત્રનામ મહાકલ્પ હો, ધર્મ ગયો મુનિરાઈ;	
અધુના ત્રિધિકરું હો, દ્વિતીય પરાર્ધ ચાલે બાઈ.	૯૮
તે મધ્યેનો આ પેઢલો હો, કલ્પ વારાહ કેહવાયે;	
સંખ્યા કહી સર્વે હો, સુખી હાવાં તુ થાયે.	૯૯
વિધિચતસવત્સર સુધી હો, પુરાણ પ્રાકૃત રેહશે;	
પુરાણીજનકેરાં હો, ઉદર હેડો રેહશે.	૧૦૦
ત્રેતા યાશે સુખી હો, વક્તાની વૃદ્ધિ યાશે;	
ત્રેમાનંદ ભવોભવ હો, પુરાણ પ્રાકૃત ગાશે.	૧૦૧
ધૃતિ માર્કંડેય પુરાણે હો, ત્રિધિઆયુષ્ય ભાખ્યું;	
પટત્તવારિશે અધ્યાયે હો, દારિદ્ર્ય કૂપે નાખ્યું.	૧૦૨

વલણ.

કૂપ નાખ્યું દારિદ્ર્ય મારું, સુણતા પુરાણી દેવ રે;  
પુર આણી પ્રેમાનંદ કરશે, સમ્યક્ મને તમ એવ રે.

૧૦૩



કંકણું ૧૦૨ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

કૌબુકી કહે સુણો ભગવાન શ્રી, કહો આદિકર્તા મહા મતિમાન શ્રી;  
પ્રજાપતિના પતિ બ્રહ્મદેવ શ્રી, પ્રજા ઉપજાવી કેવે ભેદે શ્રી. ૧

હાળ.

કેવે ભાવે પ્રજા સંરજી તે, કહો મુનિ વિસ્તારી;	
સમ્યક્ વાણી સુખકારી અતિ, ભાગે મને રસાળી.	૨
માર્કડેય કેહ સાંભળ મુનિજન, ભાવ ધરીને આજ,	
જન કર્તા હતાં શ્રીહરિએ, કયમ કરી કીધું કાજ.	૩
નિત્યરૂપ નારાયણ કાહવે, સ્થાવર જગમ કરતા;	
વિશ્વરૂપી શ્રીહરિ પોતે, વિશ્વસ્થાવર રૂપને દરતા.	૪
તેહ વર્ણવી મુનિવર ભાણું, સાંભળ્ય ભાવ ધરીને;	
પદ્મકપના અત વિષે પ્રભુ, જાગશે પ્રેમ કરીને.	૫
પ્રલયકાળમાં સૂતા હતા જે, કમળભૂ ભગવાન;	
જાગી બહી જોવા લાગ્યા, ચતુર્દિશે શુણવાન.	૬
સત્વગુણાધિક્યસાહિતે, શન્ય શન્ય લક્ષ્ય સહુ જકતા;	
સ્તુતિ કરવા લાગ્યા શ્રીહરિની, જકતા ઉત્પત્તિ વ્યક્ત.	૭
જકતોત્પત્તિ કારણરૂપે, વિકાર રહિતે દેવ;	
એવા બ્રહ્મ સ્વરૂપી હરિની, વિધિએ સાધી સેવ.	૮
વળી ઉદ્દેશ કરી તેને વિધિ, થકી તનમન અશોક;	
નારાયણ નામનો અર્થ લઘો મન, વદી મુખથી એક સ્લોક.	૯

શ્લોક.

વારિ અર્થ વદે નાશ, તે વારિ નર સંતતિ;  
સૂર્યે તેમાં સદા પોતે, નારાયણ મહામતિ.

૧૦

રાગ ચાલતો.

એ રીતે નારાયણકેરા, નામતાણું છે જાણ;  
નારાયણ કેહવાયે તેથી, વિશ્વમહિ નિરવાણ.

૧૧

પછે બ્રહ્મા જાગૃત હવા, તેણે કરી જોયું અનુમાન;	૧૨
જગતી જાણી જળમાં ડૂબી, સ્તબ્ધ થયા મહાન.	
તેને બાહર કાઢવા કારણ, વિધિએ ક્યોં વિચાર;	૧૩
પૂર્વે કલ્પનાદિકાગમહિ જ્યમ, મત્સ્ય દૃર્મ ધર્મા અવતાર.	
એ રીતે આ સમયે પણ, ધર્મ વારાહ સ્વરૂપ;	૧૪
નિગમ મખ રૂપી બ્રહ્માએ, ધર્મ વેદમખવારાહ રૂપ.	
એતું સ્વરૂપ લેઈને જાતે, પેઠા જળની માધ;	૧૫
સર્વવિશ્વ ઉપજ્યું જેમાંથી, વળીજેણે ગ્રહી વિશ્વની બાંધ.	
સર્વેશ્વર સર્વગતિવાળા, જેનું જનલોકમાં વખાણ;	૧૬
સિદ્ધ પુરુષો ચિંતવન કરી કરતા, જગકર્તા વહી વાણ.	
એવા વિધિએ વારાહ રૂપે, કાઢી પૃથ્વી પાતાળે પેઠી;	૧૭
આણી જળ ઉપર તેને મૂકી, દાંત ઉપરથી હેડી.	
જળ ઉપર તે તરવા લાગી, જળસમૂહે નૌકા જેવી;	૧૮
સર્વ વિશ્વને તારવા લાગી, ક્રેહવાય હોડી જેવી.	
વિસ્તાર ધણો જગતનો તેણે, ડૂબી ગઈ નહિ જાણ;	૧૯
પછે તેને સમાન કરીને, વિધિ બોલ્યા મુખ વાણ.	
હવા આનાપર અદ્રિ થાઓ, કે થયા પર્વત ઔઠ;	૨૦
વિશ્વભરની ગતિ વિલોકી, થાયે ન કા દિગ્મુઠ.	
સંવર્તકામિએ કરી પેહલાં, સૃષ્ટિ બાળી રાખ;	૨૧
તે સમે પર્વત નારા પાખાતા, જેની શાસ્ત્રપુરાણે સાખ.	
એકાર્ણવરૂપ ત્રિલોકી થાતાં, કેટલા જળે ડૂબ્યા જાણ;	૨૨
તે પર્વત બ્રહ્માએ કાઢ્યા, જળ આધું પાણું કરી પરમાણ.	
જળ આધું પાણું જન થાતું, તવ અદ્રિ દીઠા દ્રષ;	૨૩
જે જ્યાં હતા તેને ત્યાં કીધા, સ્થિર વિધિએ સ્પષ્ટ.	
પછે સપ્ત દ્વીપ મુશોલિન કીધા, કચ્છા પૃથ્વીના વિભાગ;	૨૪
પેહલાંની પેઠે જનનીપગ્નઆ, રાનરાન બ્રહ્મા મહાભાગ.	
જેવી સૃષ્ટિ કલ્પાદિકાણે હતી, તેવી સૃષ્ટિ બ્રહ્માએ ધારી;	૨૫
એની મેળે તે આવીને બિભી, ચિંતવન કરતાં વારી.	
સૃષ્ટિ તથોમય જડ હતી, પ્રકટ થઈ એક પળમાં;	૨૬
આશ્ચર્ય હાવાં લાગે ન કોને, બ્રહ્માકેરા બળમાં.	
વળી તે વિધિની પાસ અવિદ્યા, ખાંચ પ્રગટ થઈ પૂર;	૨૭
તમ મોહ મહામોહ તામિસ્ર ને વળી, અંધનામ મહાચર.	
બ્રહ્મા વૈદ્યાધ્યયન કરેછે, ત્યાં થઈ સૃષ્ટિ એ પેર;	૨૮
ખાંચ પ્રકારે પ્રગટ થઈ રહી, બિભી બ્રહ્મા ઘેર.	

બહિર અંતર અજ્ઞાને આચ્છાદિ, તે સૃષ્ટિ નગાત્મકરૂપ;	
વિકૃત સર્ગમાં નગાત્મક કીધી, પેહલાં સૃષ્ટિ બહાભૂપ.	૨૯
એવું છે માટે સહુ જાણે, વિકૃત સર્ગની માંય;	
એ સૃષ્ટિનું મુખ્યપણું છે, કારણુ ભાખું ક્યાંય.	૩૦
એ સૃષ્ટિ રચતાં બ્રહ્માને, થયો નહિ સંતોષ;	
તથા અન્ય સૃષ્ટિ રચવાનું ધાર્યું, ધ્યાન ધરાધરકોશ.	૩૧
તદા સાં વળી ઉત્પન્ન થાતી, સૃષ્ટિતિર્યક નામ;	
તે સૃષ્ટિમાં નીપજ્યાં જે, તેનું અક્રમ ગમન કામ.	૩૨
જ્ઞેષ્ઠને વિધિ મુખ્ય જ્ઞાત્યા, આ તો તિર્યકસૃષ્ટિ;	
મન મન ન થયું બ્રહ્માનું, કે રુચું નવિ દૃષ્ટિ.	૩૩
એ સૃષ્ટિમાં નીપજ્યાં તે, હવાં કહી સહુ દાખું;	
જ્ઞાત વિનાના તમોગુણી સહુ, ઉન્માર્ગી, થયા ભાખુ.	૩૪
અજ્ઞાન માહિ વિજ્ઞાન માને, મહાઅહકારે ભરિયાં;	
માનરહિત અપમાન ન જાણે, એવાં પશ્ચાદિ પ્રભુએ કરિયાં.	૩૫
એ અષ્ટવિંશતિવિધિનાં જાણે, અંતરમાં મુખ દુઃખ;	
કિંતું એકમેકનો સંબધ ન જાણે, ન જાણે જ્ઞાનની રૂપ.	૩૬
એવું જ્ઞેષ્ઠ બ્રહ્માના મનમાં, થયો નહિ સંતોષ;	
તદા વળી ધ્યાન ધારણુધારી, ઉપજાવ્યો તૃતીયકોશ.	૩૭
તે ત્રીજા સર્ગને કેહ મુખી, ઉર્ધ્વસોન વદી નામ;	
સાત્વિક સૃષ્ટિ થઈ તે જાણે, જે મુખ પ્રીતિનું કામ.	૩૮
અંતર બાહીર આવર્ણુવિહિન, ઉર્ધ્વ પ્રવાહે જે ઉપજિયા;	
સુરવર સપ્તજા તેને કેહજે, જેહ ત્રીજી વાર નીપજિયા.	૩૯
બ્રહ્મા જ્ઞેષ્ઠ પ્રસન્ન થયા અતિ, તેને દિવ્યસૃષ્ટિ કહી જાત;	
પ્રીતિ પરમહત્તની થઈ તે પે, મુખ શાંતિ વિખ્યાત.	૪૦
ત્યાર પૂઠે જ્ઞાનપથકેરં, સાધન સાધે જેહ;	
એવી સૃષ્ટિ ઉપજાવા કારણુ, ધ્યાને દમી અતિ દેહ.	૪૧
ખરું ધ્યાન બ્રહ્માજી કેરં, ધારણુ ધારે શુદ્ધ;	
તે સાધને અર્વાકુસોત નીપજિયો, પ્રકૃતિ પૂર્ણે રુદ્ધ.	૪૨
અધિમારગેવડે સૃષ્ટિ, પ્રગટ થઈ પરમાણુ;	
તેણે અર્વાકુસોત કેહવાયુ, નામ તેનું નિર્વાણુ.	૪૩
■ સૃષ્ટિના જંતુ માહિ, પ્રકાશ ભાગ પરિપૂર;	
તમોગુણુ રજોગુણુ તેવા, તે તો કષ્ટકારી થયા શર.	૪૪
એ ઉભય ગુણુની પ્રવૃત્તિ ભાળી, કરે વારંવાર કર્મ;	
અંતર બાહીર પ્રકાશિત પૂરા, જાણે વિજ્ઞાનસાધન પર્મ.	૪૫

એવા મનુષ્યો થયા તે સૃષ્ટિ, વળી બ્રહ્માએ ઇચ્છા કીધી;	
પાંચમી સૃષ્ટિ રચવા કારણ, ધ્યાનમાં દષ્ટિ લીધ.	૪૬
એ પંચમી અનુગ્રં સૃષ્ટિ, થઈ રહી નિરવાણુ;	
તે વિપર્યય મિદ્ધિ શાંતિ દૃષ્ટિ, જાણે જાણ મુખાણુ.	૪૭
તે સૃષ્ટિમાં જેહ નીપજિયા, તે જાણે ભૂતાર્ય વર્તમાન;	
ભૂતઅશનું આધિક્ય તેમાં, મારે ભૂતસૃષ્ટિ છટી જાણુ.	૪૮
તે સર્વ બલિદાન આઠી બનિયા, આસક્ત નિભાગે જાણુ;	
જ્ઞાનવાન આત્માગ્રીહ ચરત, ભૂતાદિક મહાપ્રાણુ.	૪૯
અહો મુનિસત્તમ એહ પ્રકારે, મેં દલ્યા તુને પદ્મસર્ગ;	
મહત્તત્વનો જે સર્ગ થયો, તે બ્રહ્માકેરો વર્ગ.	૫૦
બીજો સર્ગ તન્માત્રા કેરો, તે ભૂતસર્ગ કેહવાય;	
ત્રીજો વૈકારિક નામે, ઇદ્રિસર્ગ વદાય.	૫૧
શુદ્ધિ રહિત તે પ્રકૃતિકેરો, સર્ગ મુનિજન ગાય;	
ચોથા સર્ગને મુખ્ય માનિયો, જે પર્વતનો કેહવાય.	૫૨
તિર્યકધોનિથી નીપજિયો તે, પચમ તિર્યકજ્ઞોત વદાય;	
હવાં કહું આગળ અવિધારી, સાંભળજે દ્વિજરાય.	૫૩
છટો ઉર્ધ્વજ્ઞોત કેહવાયે, દિવ્યસૃષ્ટિનો શિખ્ય;	
સપ્તમોઅર્ધજ્ઞોતસર્ગ છે, જ્યાં ભૂત વર્તમાન અવિખ્ય.	૫૪
તે માનવની સૃષ્ટિકેરો, સર્ગ જાણે છે ભર્ગ,*	
જ્યાં જ્ઞાન માન ને ધ્યાન ધરાયે, જાયેવર્ગ જ્યાં અપવર્ગ.	૫૫
અષ્ટમો અનુગ્રહ સર્ગ તે, સાત્વિક તામસ જાણુ;	
એ પચ્ચસર્ગ વૈકૃત કેહવાયે, પૂર્વના ત્રિપ્રાકૃત પ્રણામ.	૫૬
પ્રાકૃત વૈકૃત તથા નવમો, કૌમારસર્ગ કેહવાય;	
એ રીતે મેં કૌષ્ટુકી ભાખ્યા, નવ સર્ગ નામ મનાય.	૫૭
એ નવ સર્ગ પ્રજાપતિકેરો, વિશ્વ વિષે વિખ્યાત;	
હવાં તે માહે વળી મુખ્ય કયા તે, કહું માંડીને વાત.	૫૮
સૃષ્ટિ કરતા શ્રીહરિકેરો, પ્રાકૃત વૈકૃત સર્ગ;	
મૂળ હેતુ તે જગતતણા છે, ભાખી ગયા એવું ભર્ગ.	૫૯
હવાં અન્ય શ્રવણ કરવા તું, શું ધ્યે છે બાળ;	
પૂછી જો તું પ્રેમ આણી, પ્રીતિને સંભાળ.	
પુરાણી જનતણી કૃપાએ, પૂરો યારો ગ્રંથ;	
અવકૃપા કરતાં સહુ જાણે, જાણું પડશે જમ પથ.	૬૧

\* પ્રાચીન કાવ્ય માળામાં 'ભર્ગ' નો અર્થ મહાદેવ આપ્યો છે, પણ ભર્ગનો અર્થ તો બીજો આદિ ઋષિ થાય, એમ એક શાસ્ત્રીનું કહેવું છે.



તે ભયથી કે મોટપણેથી, કૃપા કરે પુરાણી દેવ;  
ત્યારે દિગ્ગજન કરનેડી, સાધે સમ્યક્ સેવ. ૬૨

વલણ.

સમ્યક્ સેવા દિગ્ગજન સાધે, જોઈ કૃપાળુ બૂદેવ રે;  
વિગ્ર પ્રેમાનંદ આતુવિશી, બને પાર્વતી મહાદેવ રે. ૬૩

કઠલું ૧૦૩ મું.

રાગ નટની દેશી.

કોળુકી કેહ સુણો બૂદેવ રે, સૃષ્ટિ સંસાર કલો ને એવ રે;  
તે તમે રહું મુનિ કીધું રે, મુને જ્ઞાનનું દાન દીધું રે. ૧  
અહો માર્કંડેય મહામુનિ રે, દેવાદેવ ઉત્પતિ કહો ગુણી રે;  
જેહ સંસારે કલો સાર રે, તેના ફરી કહો વિસ્તાર રે. ૨  
માર્કંડેય મુનિ કહે, સુષ્ય તુંય રે, કહી સંભળાવું સર્વ હુંય રે;  
બ્રહ્માએ આરંભી જ્ઞાંતી સૃષ્ટિ રે, સ્થાવર પર્વત સૃષ્ટિ ચતુર્થિ રે. ૩  
જેહ પ્રજા મનાઈ પૂર રે, તેનાં કર્મ હું બાપું યર રે;  
સ્વપને સારે માઠે પૂર્વ કર્મે રે, વાસનાથી વાસિત પર્મે રે. ૪  
ધારે મનમાં એતું ધ્યાન રે, હું છું પુણ્યવાન મહાન રે;  
કોઈ ધારે હું પાપી પૂજે રે, કોઈ જાણે હું નથી અધૂરો રે. ૫  
એ વિધિની ખ્યાતિ અનેક રે, તેથી નિર્મુક્ત થઈ બ્યતિરેક રે;  
સર્વે પ્રલયજનમાં પૂરાયાં રે, સારાં માઠાં સર્વે સૂકાયાં રે. ૬  
પુનઃ બ્રહ્માને હમ્જા ઉપની રે, તવ સૃષ્ટિ મનથી નીપની રે;  
તે સૃષ્ટિ પેહલાં કરતાં શુંય રે, કર્યું બ્રહ્માએ તે કહું હુંય રે. ૭  
સુર અસુર પિતૃને માટે રે, મનુષ્ય ઉત્પન્ન કરવા સાટે રે;  
વિધિ પેઠે વારિમાંય રે, આત્માનો યોગ કયો રહી લેંચ રે. ૮  
જેણે ક્યોંછે આત્માનો યોગ રે, જે ધારે છે સૃષ્ટિનો જોગ રે;  
તેવા બ્રહ્માનો તમોભાગ રે, શ્રદ્ધિ પામ્યો તેમાં અનુરાગ રે. ૯  
તદા જપન ભાગ વતી રે, ઉપન્યા અસુર તામસર્મત રે;  
એતું જોઈ બ્રહ્માદેવ રે, તમોભાગદેહ તનથી તતખેવ રે. ૧૦  
કયોં વિધિએ તે દેહ ત્યાગ રે, ત્યારે તે થઈ ગયો રશ્મિનો ભાગ રે;  
પછે સૃષ્ટિ કરવાનો હેતુ ધારી રે, અન્ય દેહ ધર્યો વિચારી રે. ૧૧  
અન્ય દેહ જોઈ આનંદ પામ્યા રે, તમે ગુણના કષ્ટ વિરામ્યા રે;  
એટલે સત્વગુણી શ્રદ્ધિ યાતી રે, બીજી વૃત્તિઓ નાસી જાતી રે. ૧૨

તદા મુખમહિથી દેવ રે, ત્યાં નીપનિયા તતજેન રે;	
પ્રમ્મપતિએ તે વાર રે, તે દેહ ત્યાગ્યો નિરધાર રે.	૧૩
તે દેહ ત્યાગ્યાનો થયો દિવસ રે, સત્વગુણ વસ્યો જોમાં મસ રે;	
પછે દેવજ સત્વગુણ કેરો રે, બીજો દેહ ધર્મો સવેરો રે.	૧૪
પિતૃ હવા તે મધ્યેથી જાણુ રે, પિતૃતુલ્ય ક્યાં પ્રમાણુ રે;	
થયા પિતૃ ઉત્પન્ન જ્યારે રે, તે દેહ ત્યાગ્યો વિધિએ ત્યારે રે.	૧૫
તે દેહ તજતાં સંધ્યા થાતી રે, રાત્રિ દિન મધ્ય જોહ મનાતી રે;	
સાર પૂઠે ધ્રુવાએ જાણુ રે, રજોગુણ દેહ ધર્મો પ્રમાણુ રે.	૧૬
તે રજો વિભાગી દેહથી બાર્ધ રે, ધર્મ માનવકેરી નવાર્ધ રે;	
એમ માનવ ઉપન્યા મુનિ રે, જોમાં દરો અગુણી ગુણી રે.	૧૭
સરજ માનવ વિધિએ દેહ રે, ત્યાગ ક્યો ધર્મ નિઃસદેહ રે;	
તે દેહ તજતાં થયો પ્રભાત રે, કાપા અત દિવાપ્રકાશ જાત રે.	૧૮
સાંભળ દિવસતમ વ્રુ સાર રે, એ રીતે દિવારાત્રિનો* પ્રકાર રે;	
સંધ્યા પ્રભાતની એવી વાત રે, થયાં ધ્રુવાદેહે તે પ્રખ્યાત રે.	૧૯
પ્રભાત સંધ્યા ને દિવસ જાણુ રે, છે સત્વમાત્રામક પ્રમાણુ રે;	
રાત્રિ તમો રૂપ છે સાર રે, મારે ત્રિયામા દેહ નિરધાર રે.	૨૦
એવાં કારણુ સર્વેતણાં રે, હવાં બળાબળ કહું ધણાં રે;	
દિવસે દેવનું વાધે બળ રે, રાત્રિએ અસુરકેરું કળ રે.	૨૧
પ્રભાતે મનુષ્ય બલિષ્ઠ રે, સંધ્યાકાળે પિતૃ વરિષ્ઠ રે;	
એમ પોતપોતાને કાળે રે, મહાબલિષ્ઠ સર્વ બાળે રે.	૨૨
મોટા અરિને તે સમે મારે રે, બળ યોગણું ચિત્તે ધારે રે;	
એથી ઉન્નુખ રિધતિ હોય રે, તદા નિર્બળ થાયે સોય રે.	૨૩
બળ હોય તે બળી જાય રે, જયશાળી અરિગણુ થાય રે;	
પ્રકાશ પ્રભાતનો જોહ રે, રાત્રિદિવસકેરો દેહ રે.	૨૪
સંધ્યાકેરો કાળ પ્રમાણુ રે, એહ ધ્રુવાનો દેહ જાણુ રે;	
ત્રણુ ગુણમયી એ તંત્ર રે, ભવ તરે બાન્ધે એ મંત્ર રે.	૨૫
સાર વિધિ સદિએ પામ્યા મુખ રે, રાત્રિ પડી કે લાગી (તેને) બૂખ રે;	
* તૃપાથી તનવ્યાકુળ અતિ રે, સ્વરૂપ પાલટ્યાની કરી મતિ રે.	૨૬
ધર્મ રજ તમો ગણુનાણુ શરીર રે, તેને વીટી વળ્યો અધકાર વીર રે;	
શુદ્ધાથી શુદ્ધ થયા વિધિ રે, દેહ કુરૂપાની કથું વિધિ રે.	૨૭
તેવે દેહે સજ્યા તેણે જાંત રે, દાદીવાળા વિકાળ અનત રે;	
તે આલ્યા ખાઈ ખાઈ કરતા રે, બદાણુ મારે ધ્રુવાને ધરતા રે.	૨૮

\* દિવસ અને રાત્રી. † ત્રણ પહોરની રાત્રિ

૨૮ પાઠ "તે નિધન્યા ખાઈ ખાઈ."

તે મધ્યેથી બોલ્યા આમ રે, રક્ષાકેંદ્ર કરીએ અમે કામ રે;	
તેહ રાક્ષસ નામે કેહવાયા રે, જેણે બચાવી બ્રહ્માની કાયા રે.	૨૯
બોલ્યા ભક્ષણ કરીએ છીએ જેહ રે, યક્ષ નામે કેવાયા તેહ રે;	
જ્ઞેષ્ઠ એવું બ્રહ્મા દેવ રે, અગ્રસન્ન થયા તતખેવ રે.	૩૦
અરુચિ બ્રહ્માની મોટી રે, તેણે ખરી ગઈ તેમની ચોટી રે;	
વળી શિરપરના જે કેશ રે, તેહ ખરતાં ન રહ્યા લેશ રે.	૩૧
તેહ કરી શક્યા નવ ઉપર રે, જેહ રહ્યા અધવચ અધર રે;	
તેમાંથી સરી પડ્યા જેહ રે, સર્વ નામે કેવાયા તેહ રે.	૩૨
પુનઃ આરોહણ કરી નવ શક્યા રે, અહિ નામે તેહ લટક્યા રે;	
જ્ઞેષ્ઠ સર્પને થયો ક્રોધ રે, ક્રોધનો કર્યો તેને બોધ રે.	૩૩
તેથી ક્રોધમય ઉપન્યા નાગ રે, કપિસવણાં ભપકર મહાભાગ રે;	
આભિયમક્ષક થયા સર્વ રે, જેહ પ્રાણહરણના પર્વ રે.	૩૪
એ ચર્ષ રહ્યા પૂઠે જાણુ રે, ધ્યાન વાણીનું ધર્મ પ્રમાણુ રે;	
તેહ ત્રિધિના ધ્યાન માને રે, નીપન્યા બંદી ગંધર્વ મહાને રે.	૩૫
વાણી સુણતાં નીપાનયા જેહ રે, જેણે ગંધર્વ કેવાયા તેહ રે;	
દેવ અષ્ટધોનિના એહ પ્રકાર રે, જેનો થયો બ્રહ્માથી અવતાર રે.	૩૬
તેમને સ્વભ્યા પછી નિરવાણુ રે, પશુ પક્ષી સજ્યા પ્રમાણુ રે;	
વદનચક્રી દાહીરાણો અજ રે, હુદેથી અગ્ન બીજી ચક્રસજ રે.	૩૭
પેટચક્રી પ્રોઢી ગાયો રે, ઉપજાવી બ્રહ્મા મહાકાયો રે;	
બે પાસેટાં ને બે પગ રે, તેથીવાળુ ઉપજાવ્યા ધીળા બગ રે.	૩૮
વળી તેમાંથી ઉપજાવું શુંય રે, તેહ વર્ણવી દાણું હુંય રે;	
હસ્તી ગર્દભ શશ હરિણુ રે, ઉઠે ખચ્ચર અન્ય એ વિષ્ણુ રે.	૩૯
એની ઉપજાવી જાતિ અનેક રે, કરી ત્રિધિએ વર વિવેક રે;	
તેના રોમ ચક્રી ઔપધી રે, મૂળ કહવાળી ચર્ષ બધી રે.	૪૦
એ પ્રકારે ઉપજાવી સૃષ્ટિ સર્વ રે, કલ્પાદ કાળે પામ્યા મન ધર્મ રે;	
પછે યજ્ઞ પ્રજાપતિએ કીધા રે, જેનો મનોરથ સહુ સીઝ્યો રે.	૪૧
હવાં ભેદ પશુના કહું તુને રે, જેટલું જ્ઞાન ટોચે હુંને રે;	
સુરભિ અજ નર ઘોડો રે, ઘેટો ખચ્ચર ગધેડો ખોડો રે.	૪૨
એ ગ્રામ્ય પશુ નિરવાણુ રે, એવું કહી ગયા સુગણુ રે;	
હાવાં વન પશુ કહું સાંભળ રે, દૂધ ખરીચોવાળાકિ મહાબળ રે.	૪૩
હસ્તી વાનર પક્ષી તમામ રે, વળી જળમાં કરી રહ્યાં વિદ્રામ રે;	
ઉદરે ચાણનારાં જે પ્રાણી રે, લેજો સપ્તની સખ્યા જાણી રે.	૪૪

પેહલાં ઘણાંએ સ્વમુખથી રે, ગાયંત્રીજંદ ગાયો મહાસુખથી રે;	
પછે ઋગ્વેદ ત્રિવૃત્ સામ રે, રચતર અગ્નિષ્ટોમ મખનામ રે.	૪૧
દક્ષિણમુખે અનુષ્ટુપ છંદ રે, વણા યજુર્વેદ આનંદકંદ રે;	
સ્તોમ પચદશ બૃહત્ સામર, ઉકચે ઉપગ્નવ્યા મહાનામ રે.	૪૬
પછે પશ્ચિમ મુખે પામી આનંદ રે, ઉપગ્નવિયો જગતિછંદ રે;	
સામવેદ સપ્તદશ સ્તોમ રે, અતિરાત્ર ઉપગ્નવિયો મહાવ્યોમ* રે.	૪૭
ઉત્તરમુખયકી નિર્વાણ રે, વિધિએ ઉપગ્નવ્યો અથર્વાણ રે,	
ઉપગ્નવ્યો આપ્તોપાં મહાપદ રે, અનુષ્ટુપ ઉપગ્નવ્યો યર્ધ મગ્ન રે.	૪૮
પછે છેલ્લો તે વૈરાગ્ય રે, એવા એવા ઉપગ્નવ્યા મહારાજ રે;	
હલ્પાદિકાળે બ્રહ્મદેવ રે, રિષ્ટુત વજ્ર કયાં તતખેવ રે.	૪૯
મેઘ રોહિત ધંધુખ્ય રે, કલાં સળ્યાં પેહલાં મનુખ્ય રે;	
પક્ષી પશુ સળ્યાં જાતે રે, જૂત અધમોત્તમ વિખ્યાતે રે.	૫૦
એ સદુ અગમાંથી ઉપન્યાં રે, કલા જ રીતે મેં નિપન્યાં રે;	
પ્રથમ ચાર કયાં ઉત્પન્ન રે, યર્ધ બ્રહ્મદેવે પ્રસન્ન રે.	૫૧
સુર અમુર પિતૃ ને નર રે, પેહલી ઉપગ્નવી જાણી વર રે;	
પછે સ્થાવર જંગમ જાણુ રે, જૂત નીપગ્નવ્યાં જયપણુ જાણુ રે.	૫૨
પછે યજ્ઞપિશાચ ને ગંધર્વ રે, ઉપગ્નવી આપ્સરા નારી સર્વ રે,	
નર કિનર રાક્ષસ પક્ષી રે, પશુ હરિણ સર્પ તન ભક્ષી રે.	૫૩
કયાં વિકારી કેટલા જાત રે, નિપન્યા નિર્વિકારી મહંત રે;	

વિધિએ વેદશબ્દ સર્વત્ર રે, કરી ગયા ન લખિયુ પત્ર રે;	
જેહ બોલ્યા બ્રહ્મા તે વેદ રે, એમાં માનવો નહિ કાંઈ ભેદ રે.	૬૧
કલાં ઋષિ મુનિનાં સહુ નામ રે, સૃષ્ટિ દેવનાં ભાખ્યાં કામ રે;	
વળી બ્રહ્મરાત્રિને અતે જેહ રે, અન્ય પ્રગટ થયું સહુ તેહ રે.	૬૨
આખ્યાં તે સર્વનાં નામાદિક રે, બ્રહ્માએ વેદમાં ઠીકાઠીક રે;	
જ્યમ ઋતુ ઋતિની રીતો જુદી રે, જણો ભેદેવદી ને સુદી રે.	૬૩
જ્યારે ઋતુ પદ્મદામે જાણુ રે, અને પૂર્વની રીતે પ્રમાણુ રે;	
આવે વસંત વાર્ષે કામ રે, ગ્રીષ્મ થાતાં પ્રગટે ધામ રે.	૬૪
એવાં જે ચિહ્ન પૂર્વે હતા રે, તેહ સહુ ઋતુ આવે થાય છતાં રે;	
તે પ્રકારે યુગાદિકે સુખણુ રે, સર્વ પદાર્થકરું પ્રમાણુ રે.	૬૫
એક રૂપ દર્શું નિર્વાણુ રે, જાણુપુરુષને થાય જાણુ રે;	
રાત્રિએ થયેલા પ્રભુદ રે, અબ્યક્તજન્મા બ્રહ્મા શુદ્ધ રે.	૬૬
તેના કલ્પે કલ્પે જાણુ રે, ઉપજે નવી સૃષ્ટિ પ્રમાણુ રે;	
ઉપજે પુરાણીને વેગણુ રે, ઉપજે તેના શ્રોતા વદે ભેમણુ રે!	૬૭
એવા આપે પુરાણીને ખાવા રે, રીઝે મિથ્યાન મારી પુરાણીખાવા રે;	
જીવતાં જમી ખાય હેડક્રિયો રે, જ્યમ ઉડે કરે દેડક્રિયો રે.	૬૮
આયરાયા* ખાડાની પેરે હાણે રે, આવે સૂરાડેરે ફાંફે રે;	
એવા જોઈ હાલહવાલ રે, નમે ત્રિમૂર્ત્યુનો બાળ રે.	૬૯
ઈતિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે રે, સૃષ્ટિપ્રકરણુ મુનિ વખાણે રે;	
અદ્યત્વારિશોધ્યાય રે, ત્રિમંત્રી ગાયે બાસને પાય રે.	૭૦

વસણુ.

બાસને પાયે નમી ગાય અગુણી, ત્રિમં પ્રેમાનંદ રે;	
લવોલવ મુને મેળાવો, પુરાણી બાળસુકુદ રે.	૭૧

કહેલું ૧૦૪ મું.

રાગ દેશાખ.

કૌંબુકી કહે માર્કંડેય મુનિ, વદો હવા પૂછુ કામનું,	
અર્વાક્ષેપાત માનવતણો જે, વદો ધ્યાન ધરી સ્થામનું.	૧
શી રીતે બ્રહ્માએ કર્યો, તે દાખવો દયાળુ;	
વિસ્તારી વાણી વડે બાળો, છો મહામાન વિશાળ છ.	૨
જે પેર બ્રહ્માએ કર્યો, સદ્ દિગ્ મુનિ દેવ છ;	
તે દિગ્કેરો કર્મ બાળો, કરે કોની એવ છ.	૩

\* આયારે દમાવેલા. રાત્રીના છાતીપર હાથ રાખવાથી, રડવાદિ ક્રિયા થાય છે.

ગુણ ગુણનિધિ દ્વિજકેગ, દોહ મુજને આજ રે;  
 કર્મ કેવાં દિજે કરવાં, સૌ કહેા મહારાજ રે.  
 મોહનચંદ્ર કહે તું મુણ્ય હાવાં, મુનિ મોટા કૌણ્ડકી;  
 પૂર્વે વિધિએ સૃષ્ટિકરી, રચનાતણી ધારી વણી.  
 તદા એક સહસ્ર નરનારીકરિ, જોડાં ધીધાં હતાં;  
 વિધિકરિ વટન માંહીથી, તેહ યવાંતાં છતાં.  
 તે નીપજેલાં નારી નર સહુ, સત્વગુણી શોભતાં;  
 સ્વયંપ્રકાશિત તે હતાં, જે ઉપર વિધિ મન યોભતાં.  
 પછી હૃદયમાંથી તેટલાં કરી, વિધિ પામ્યા હર્ષને;  
 તે રમેશ્વરપ્રધાન હતાં, મહાપ્રતાપી દર્શને.  
 અમર્ય અતિશે અગ તેને, નીપન્યાં નર કામિની;  
 કંઈક જાણા હર્ષ પામ્યા, જોઈ સ્વામી સ્વામિની.  
 પછે જંધા માંહીથી વળી, તેટલાં નિપનાવિયાં;  
 રજ તમ ગુણાળાં તે યવાં, અભિજ્ઞાપ અંતર લાવિયાં.  
 પછે પદ્મનાભે પાદમાંથી, ઇક સહસ્ર પ્રગટાવિયાં;  
 તે તમોગુણપ્રધાન સર્વે, સૌભાગ્યહીણાં કાવિયાં.  
 માનસજ્ઞ મહિન અતિ તેહનું, વળી ગુણ નીચત્વે યવાં;  
 એમ નરનારી નીપન્યાં તે, કોણ્ડકી તુને કલાં.  
 મિથુન રૂપે ઉપન્યાં એમ, સર્વ પ્રાણી લાંહી તો;  
 કામાતુર તે અતિશે યવાં, માંડ્યો સંયોગ માંહોમાંહી તો.  
 તે દિનયો આ કલ્પ માંહે, મિથુનસૃષ્ટિ થઈ સહુ;  
 વળી મુણ્ય આગે શિષ્ય મારા, સર્વ વિસ્તારી કહુ.  
 તે સમયમાં સ્વામિનીને, માસમાસે જાણુ તું;  
 રજસ્વલાપણું આવતું નહિ, સત્ત શુદ્ધ પ્રમાણુ તું.  
 તેણે સેવના સંભોગ કરતાં, પત્ની પ્રસૂતા નવ થતી;  
 તવ કરીશ શંકા તું કદી મન, સૃષ્ટિ નાથ કયમ થઈ નવ જતી.  
 કિંતુ આયુષ્ય અંત ભાગે, સ્ત્રી પ્રસૂતા તો થતી;  
 નરનારીકરિ યુગ્મ પ્રસવી, કર્માનુસારે ગતિ થતી.  
 તે દિવસથી આ કલ્પમાંહે, મિથુન એવું ચાલિયું;  
 અધિક તે માંહે દવ તે, કહું જેવું ભાગિયું.

પ્રત્યેક જન મનવડે ધારે, આન પંચ વિષયતત્ત્વ;	
શબ્દાદિ નામે જેહ કાઢવે, તે સુખ દે આવી ધણું.	૧૯
પ્રજાપતિયજ્ઞ જેહ પૂર્વે, તેહ ભાખી તુજને;	
હવા ભાખું કથમ વધી તે, સમજ જેટલી મુજને.	૨૦
યુગ્મજોડાં અંતકાળે, પ્રગટ થાતાં જેહ તો;	
આ વંશ જાણો તેમનો સહુ, અખિલ જકત દર્શો તેહ તો.	૨૧
તે યુગ્મમાંહે જેહ ઉપની, પ્રજા તે શું સેવની.	
તે સર્વ તુજને કહી દાખું, વળી કશું ઉદેખતી.	૨૨
સેવતી સરિતા સરોવર, સમુદ્ર પર્વત સર્વને;	
શીતોષ્ણુકેરે બાધ નવ આતિ, અરૂપ ધરતાં ગર્વને.	૨૩
યથાર્થ રીતે સુખ લેતાં, ફરી ચારે પાસમાં;	
સ્વાભાવિક તૃપ્તિ વિષયમાંહે, હતી શાંતિ આશમાં.	૨૪
નવ મહિનતા કે દ્રેષ ઈર્ષ્યા, તેમના માંહે હતી;	
ધિક કામ મદિર બાંધી તે સહુ, કદા મુખી નવ થતી.	૨૫
નગ ખીણ કે સમુદ્રકંઠિ, વાસવસતી તે પ્રજા;	
મનોર્થ નહિ મનમાંહી તેને, વહો શે જોઇએ સજા ?	૨૬
આનંદ અંતરમાં અતિશે, ધારી ફરતી યોગમે;	
એવી પ્રજા પુસ્તકમાંહી વાંચુ, શાંતિગુણ તેણે શમે.	૨૭
પિશાચ અક્ષુઃત્રયા રાક્ષસ, ઈર્ષ્યાંતુ પશુ માછલાં;	
મકર ઉદરે ગતિ કરતાં, કોક પ્રાણી નિર્મળાં.	૨૮
અંડગદિક જાતિ એવી, તેહ સમયે જાણુજો;	
અધર્મ અકરમી વદાતી, પૂર્ણ મન પ્રમાણુજો.	૨૯
તેહ સમયે ધુલ નોતાં, મૂળ નોતાં મહી વિષે;	
ફળમ્લુતાં ચિન્હ નોતાં, સૂર્ય ચંદ્ર સમા દિસે.	૩૦
ચંદ્ર સૂર્ય સમાન જાણો, શીત ઉષ્ણ સમા ગણો;	
શાંતિધારી કાળ એવો, આનંદ સુખદા અતિ ધણો.	૩૧
પછે કાળ જાતાં તેમને વળી, સિદ્ધિ રિદ્ધિ સાંપડી;	
વિચિત્ર ગતિ તેની અતિશે, ધડી અવળી સૌ અડી.	૩૨
દિવસકેરા પૂર્વ ભાગે, મધ્યાહ્ન ભાગે તેમને;	
અતૃપ્તિ જાણુની માંહી આવી, વળી તૃપ્તિ થાયે એમને.	૩૩
એની મેળે તૃપ્તિ થાતી, દિન એવા તો હતા;	
આવાસસ્વય ઇચ્છિત યાતો, મનમાની મળતી સહુ મતા.	૩૪
પછે તે સહુ પ્રજાને મુનિ, સૂક્ષ્મઅંતરી રસોલ્લસ્યાં;	
એવા નામકેરી સિદ્ધિ મળતી, હિર અતિ જાણે ઉલ્લસ્યાં.	૩૫

વળી એવી સિદ્ધિ બીજી સર્વે, મળી પૂર્ણાનંદમાં;	
કામના મન ધારી થાતી, મન વસે ગોવિંદમાં.	૩૬
ઔપધી તે પ્રગટેરી, સંરક્ષારવિણ થાતી સદા;	
સ્થિર ચંચનતણી તે પ્રાપ્તિ કરતી, માગિની થાતી મુદા.	૩૭
સંકલ્પ વિણ પણ તેમને સુત, યુગ્મ સંતતિ તો થતી;	
જન્મ સાથે થતો તેનો, તે દિન રીત એવી હતી.	૩૮
જોડસાનું રૂપ જાણે, એક બીજામાં ધડ્યું;	
મૃત્યુ પણ તે ઉભયકેરું, એક કાળ વિષે અડ્યું.	૩૯
તે જોડસાના જન્મમાંહે, નવ અભિલાપ દે કંઈ દેવ'તો;	
સમરૂપી ને સમગુણી તે, સમ વપુકેરો વેપ'તો.	૪૦
નવ અધમ ઉત્તમ તેહમાં રતિ, હવા આયુષ્ય બાપું તેમનું;	
ચાર સહસ્ર વર્ષ નરતણું તો, આયુ હુતું એમનું.	૪૧
કાળ એટલો જીવતાં પણ, કસેરાથી દુઃખિ નવ બને;	
વિપત્તિ તે ચક્રી ચાપ જે, તે નવ તેમના તનુને હણે.	૪૨
વાદ એ માંહી નહિ જરી, કિંતુ અપવાદ જ હતો;	
કાળ કરતો કાળનું કૃત્ય, સ્વરૂપ માંહી થઈ જતો.	૪૩
પ્રથમકેરી જે પ્રજા તે, સિદ્ધ તે મહિ તણા;	
તે નાશ સર્વે પામિયા વળી, સુખસાથી જે ધણા.	૪૪
તે સર્વ પામ્યા નાશ જ્યારે, તદા કૃત્ય નવું હતું;	
પડવા લાગિયો રસ વિષતમાંથી, નીપન્યો એમ અવનવું.	૪૫
તે રસવડે ત્યાં કલ્પવૃક્ષ જ, વધારે વૃદ્ધિ પામિયાં;	
ધૂમટ થયો મંદિર જસો, સુખ પૂર્વકેરો શામિયાં.	૪૬
તે કલ્પવૃક્ષથી સર્વ સુખ, તે પ્રજાને આપી મળ્યું;	
ત્રેતાયુગારબે થયું એમ, નિરવાહનું તેથી કલ્યું.	૪૭
એમ કાળક્રમ કરતાં સહુ રહ્યું, તેહ બાપું આજ હું;	
એકાએક પ્રીતિપૂર નીપન્યું, દાપું તે દિવસજ હું.	૪૮
પ્રતિમાસે કામિની તો, રજવતી થતી ત્યાં હતી;	
ગર્ભ ધરતી ગોરી અતિશે, સુત નીપજ થાતી જતી.	૪૯
રાગકેરી નીપજ એવી, થઈ જ્યારે જાણુ રે;	
ગૃહનિકટનાં કલ્પવૃક્ષ જ, નાશ પામ્યાં માન રે.	૫૦
તે કલ્પવૃક્ષ જ ગયાં જહીંથી, તહીં નવીન દુમ જ થયાં;	
ચાર સાખા તેહને થઈ, દુઃખ તેચકી સહુ ગયાં.	૫૧
તે દુમને ફળ હવાં કેવાં, તે જ બાપું તુજ કને;	



તે દુઃખમાંથી જલ્દ નીકળ્યાં, ફળથકી અવંકારજ બને.	૫૨
વળી સુવર્ણવાળું ને રસાળું, મહાખળવાળું નીકળ્યું;	.
તે મક્ષિકાએ નવ કર્ચું કંઈ, કે મધપૂડામાં નવ કળ્યું.	૫૩
તેવું મધ ઉત્પન્ન થાવા, લાગિયું તે જલ્દથકી;	
તેવડે નિર્વાહ થાતો, યુગ ત્રેતા વિષે મહાદ્વયકી.	૫૪
વળી પાછું કાળચક્ર જ, ફર્યું તેહની ઉપર;	
તે પ્રજા સર્વે નારા પામી, અંતકઉલ્લાસન કો કરે ?	૫૫
વળી નવીન નીપની પ્રજા ત્યાં, તે સર્વ મધ્યે આવિયો;	
લોભ લક્ષણવંત મોટો, સંગ મમત્વ મતિને લાવિયો.	૫૬
આ ચાર શાખાતણું દુઃખ જે, 'મારુ' છે જાણુને;	
જે હસ્ત કોઈ અરાડશો તો, દેહ ત્યાગ પ્રમાણુને.	૫૭
એમ મારાપણું આવી, વસ્તુ સર્વેમાં સહી,	
તે દુરાચારીથી સદવિચાર જ, નારા પામી ગયો વહી.	૫૮
જડામૂળે ગયાં જાહે, દુઃખ જે ઉપન્યાં હતાં;	
પછે શીતોજી સુધા તૃપાદિક ત્યાં, દ્વંદ્વરૂપ થયાં હતાં.	૫૯
તેહથકી નવ દુઃખ થાયે, એમ ધાર્યું તેમણે;	
તે કાજ બાંધ્યાં નગર પૂર્વે, સુખ થાવા એમણે.	૬૦
રણુમદેશે દુર્ગમ નગે વળી, નદી જલે પરવતે;	
તે પ્રજા આશ્રય લઈ રહી, રક્ષણું વિચારી સર્વ તે.	૬૧
કિંદલા કર્યા કંઈ દુર્ગ બાંધ્યા, ભયકારણુ ભાવથી;	
અગુલવડે માપી કર્યાં કંઈ, દુર્ગ કૃત્રિમ દાવથી.	૬૨
દુર્ગ તેવા કરી અતિશે, તે કાળની ઠરતી પ્રજા;	
અરિગણુને કરું જાણે, એ કળાએ સમ્યક્ સજા.	૬૩
હવાં માપ કરવા તેમણે મળી, પેહલાં પ્રમાણુ જ બાધિયાં;	
તે સર્વ બાધું તુજકને હું. સિદ્ધાંત કેવાં સાધિયાં.	૬૪
અતિસૂક્ષ્માંશને પરમાણું કે છે, તે પરમાણુ ત્રસરેણુ અને;	
કેશાત્ર ને લિખ જૂ હવાં, યવમધ્ય ભાગ કહું તને.	૬૫
ઉત્તરોત્તર એહ ક્રમથી, અઠ ગુણિત જાણુવાં;	
વળી માપ માપી કહું તુને, સત્ય હું પરમાણુવાં.	૬૬
અષ્ટ યવનો એક અગુવ, ૫૬ અગુવતણુ ૫૬ એક છે;	
દ્વય પદતણી તો વેત ગણુતા, દ્વયવેત કર વિવેક છે.	૬૭
તે બ્રાહ્મદિ તીર્થથી યુક્ત ત્યાંહે, જાણુવો દ્વિજરાજ જ;	
ચાર કરતું ધનુષ થાયે, વા દડ નામ જ કાજ જ.	૬૮
વળી નાડિકા યુગ કેહે તેને, નામ એવાં જાણુને;	

ધનુષ દ્વય સદસ્રોરે, કાશ એક પ્રમાણજે.	૬૯
દ્વય કાશકેરી ગચ્છતિ ધક, ચાર કાશ યોજન એકથી;	
પરિમાણ સંખ્યા માટ પડત, વદે પરમ પરિમાણ વિવેકથી.	૭૦
દુર્ગના પ્રકાર ચાર જ, તે મધ્ય ત્રણ સ્વભાવથી;	
નીપનિયા એમ કહે સુધી, બાણ તેના બાવથી.	૭૧
પણ જેહ ચાથો દુર્ગ જણો, તેહ કૃત્રિમ તો થયો;	
તે પત્નથી નિર્માણ કીધો, ત્રણ મધ્ય તેહ મળી ગયો.	૭૨
વળી પછે દ્વિજવર તેમણે મળી, કર્યો જે જે કાર્ય તે;	
તે એક ચિતે સુણ્ય સર્વે, ક્યમ હવા આર્થ અનાર્થ તે.	૭૩
કાઈ જને ત્યાં પ્રેમ આણી, રચ્યાં પુર પાંધર વિષે;	
એટલે ને દ્રોણીયુષ વળી ત્યાં, શાખાનગર સમ્પદ દીસે.	૭૪
ખર્વટ દ્રમી ને આમ રચિયાં, ધોપવિન્ધાસ જ જે વળી;	
ભિન્ન ભિન્ને ગેહ બાંધ્યાં, રહ્યાં તે સહુમાં મળી.	૭૫
હવાં નામ બાંધ્યાં જેહનાં મેં, તેહ સમન્વતું તને;	
ચોપાસ જેને કાટ હોયે, વળી પરિખા* પૂરી અને.	૭૬
બાણ તેહની ભીંત આવી, રહી જભી દહ અર્ધ;	
એકેક કાશ પર છુરજ કીધો, વિભાગ અષ્ટ એવા મહી.	૭૭
વળી તે પૂર્વ કે ઉત્તર વિષે અતિ, નમી રહેલું હોય તો;	
બાહોર જવાને કાજ જોઈએ, વંશજ પ્રદેશ જ સોય તો.	૭૮
એવી રચનાએ રચ્યું તો, પુર કેવાયે સહી;	
તે પુરથકી જ્યાં અર્ધ રચના, નામ એટલે તો તહીં.	૭૯
અતુર્થાંશિ તે પુરનો લખો ત્યાં, વદો ખર્વટ તો લહી;	
અષ્ટમ વિભાગે તેથકી જે, સુદમ દરોં જો સહી.	૮૦
તો દ્રોણી યુષ જ કેવું તેને, એ માંહી સંશય કંઈ નહિ;	
વળી ભેદ બીજો દેહ બતાવી, તેહ સાંભળ તું અહીં.	૮૧
કાટ કે પરિખા ન હોયે, જેહને જુક્તિથકી;	
ખર્વટ કહે અતિથી સરવે, એ જાણતું રક્તિથકી.	૮૨
જ્યાં મંત્રી કે સામંત વસતા, તે શાખાનગર કેહેવાય છે;	
જ્યાં શરવસ્તી અતિ ધણી, કૃષિકાર ધનપતિ થાય છે.	૮૩
એડ કરવા જોગ જેમાં, હોય જગતી સર્વ તો;	
આમ યુષ નિધિ વદે તેને, માની મોહું પર્વ તો.	૮૪
રામકેરા દુઃખથી કે, વાસની વદવાડથી;	
શત્રુકેરા દુઃખથી કે, અરિગણની આડથી.	૮૫

નગરાદિ મૂકી વસતી જઈ પડી, નગરકેરી બારે તો;	
વસતિ એવું નામ તેનું, બાણુ છુ નિર્ધાર તો.	૮૬
ભયાં દુષ્ટ જનનો વાસ અતિશે, નહિ ક્ષેત્ર કે ઉદ્યાન જ્યાં;	
અરિક્ષભાની મર્યાદ ઉપર, સેન વસતું મહાન જ્યાં.	૮૭
નૃપપ્રિય નર જ્યાં વાસ વસતા, દ્રમી નામ જ તેહનું;	
જન રહી ત્યાં કૃષિ કરતા, જોર ધરતા મેહનું.	૮૮
ભાજનાદિ ગ્રામ મૂકી, સ્વેચ્છિત વસતા વાસ જે;	
આહિર કહે જન જોમને તે, ત્યાં વમે ધારી આસ તે.	૮૯
ઘોષવિન્ધાસ જ ભણે જન, નામ તેનું બાણુજે,	
ત્યાં હાટ કે નવ કાઠ હોયે, ઘોષ એવું પ્રમાણુજે.	૯૦
એ પ્રમાણે પ્રજા સર્વે, નગર નૌતમ બાધિયાં;	
શીતોષ્ણાદિક દ્વંદ્વ અરથે, સિદ્ધ ચે ધર સાધિયાં.	૯૧
એમ બાંધી ગેહ તેહજ, વસ્યાં શાંતિ પામવા;	
પૂર્વ કલ્પે ગેહ જેવાં, કર્યાં તેવા કામ વા.	૯૨
તે મધ્ય વધઘટ કઈ કરી, કે સ્મરી પ્રથમનાં સ્વ્યાં;	
વળી દુમગાળી મન વિચારી, પૂર્ણ તે માહે પચ્યાં	૯૩
પ્રથમ ગાળી દુમકેરી, આપી રહી હતી આ રીતે;	
નીચી ઉંચી આ રીતે હતી, કરી પુર તેવી પ્રીતે.	૯૪
હે દ્વિજસત્તમ પ્રથમ શાખા, કલ્પવૃક્ષે જે હતી;	
તે ગૃહ વિષે નિર્માણુ કરતાં, ગૃહરૂપે બની જતી.	૯૫
કર્ષ એવડા પરસાળ થાતી, દુમગાળી એ અતિ,	
વિભાગને કષ્ટ ભાગ કરતા, માની માનવી માહમતિ.	૯૬
શીતોષ્ણકેર નીરવાણુ કરી, વૃત્તિધારી પ્યાનમાં,	
કલ્પવૃક્ષને નાશ થાતાં, મધ ગયુ અનુમાનમાં.	૯૭
એમ અટક્યું મળતું મધે ત્યાં, કે અતિ દુઃખ ઉપનું;	
શું નગર ગૃહનેજરે બચકાં, જ્યાં ક્ષુધા તૃષા દુખ નીપનું.	૯૮
તે યુગ વિષે વળી સિદ્ધિકેરી, યઈ પ્રાપ્તિ સામટી,	
સ્વભાવ સિદ્ધથી આપેલી યઈ, દુખની આશા ધટી.	૯૯
વળી યઈ વૃષ્ટિઅતિ ઘણી ત્યાં, તે જળગયુ નીચે ખામણે;	
વૃષ્ટિવારિ તે મધ્યે ભરાયું, ભવિષ્યને જઈ ભામણે.	૧૦૦
નવિન વૃષ્ટિ યઈ તે યકી, પડ્યું જળ તે મધ્ય તો,	
તે જળમધ્યે પ્રવાહ ચાલ્યો, અવનિ ખોદાઈ જે અવધ્ય તો.	૧૦૧

તે માંદીથી પૂર પાણીકર, આધિયું ચોદિય બણી;	
તેને નદીકર નામ આપ્યું, એ વિધે સરિતા બણી.	૧૦૨
જે શ્રદ્ધિનિદુ પૃથ્વીપીઠ પર, પડ્યા આવી પાધરા;	
સયોમ તેના જગતી સાથે યતાં, થયા નવ તે પરા.*	૧૦૩
તેવડે આંપધી સર્વ ઉગી, નીકળી મદાન્તેરમાં;	
ખેજા વગર વાવ્યા વગર તે, તર્તડી ઉડી તોરમાં.	૧૦૪
બેઠ તેના બે વદાયા, ગ્રામ્ય આદણક જસા;	
અતુર્દશ પ્રકાર તેના, રો વર્ણવું નવ ઉરવસ્યા.	૧૦૫
(૬૫મ) ઝતુ ઝતુ પ્રાપ્તિ પ્રતિ પુષ્પમનદર, થવા લાગ્યાંતે ધડી;	
ફવિત દુમ અપાર ઉપન્યા, જૂમિ બોયાંએ મડી.	૧૦૬
એ આંપધીગણતણી નીપજ, પ્રથમ ત્રેતાયુગ વિધે;	
અર્ધ એવું બણવું જન, અંડુના જેવી દિસે	૧૦૭
હે મુનિસત્તમ તે યુગે એમ, પ્રજા પ્રેમે તો રહી;	
નિર્વાહ તે ઉપર કરે સહુ, ક્રુધા તૃપા નાસી ગઈ.	૧૦૮
વળી આકસ્માત તેમાં, અર્ધ આગ્રો મદાસુરી;	
લોભ ને વળી રાગ વાધ્યો, ઉપની તૃષ્ણા પુરી.	૧૦૯
તેણે સરિતા લેત પરિત, જ્ઞા ગુરમ ને આંપધી;	
પોતાતણી કરી લીધી સર્વે, બલિઠે લીધી બધી.	૧૧૦
એમ લોભીજન થયા બહુ, લક્યા માહોમાંહી તે;	
દોષ ઉપન્યો તે યદી જે, વડુ સર્વે આંહી તે.	૧૧૧
દોષિત સર્વે જ્ઞેઈ જગતી, આંપધી ગઈ અર્ધ બધી;	
દોષ કેરી શ્રદ્ધિ ચાતાં, સિદ્ધિ એ રીતે વધી.	૧૧૨
હે દિજસત્તમ એ રીતે લાં, નાશ પામી સહુ ગયું;	
તવ દુઃખ ઉપનું સર્વને અતિ, કંઈ ક્ષુધામજન નવ રહ્યું	૧૧૩
પ્રાંતિએ કાંતિ ધરી અર્ધ, દુઃખ પામી સહુ પ્રજા,	
તે અર્ધ સર્વોત્તમ વિધિ પાસે, શરણુ કેરી ધરી કમ્પ.	૧૧૪
હસ્ત જ્ઞેડી વિધિને સહુ, નમી બોલ્યા મુખથી,	
શ્રદ્ધાજી આશા પૂરીએ, નિવારીએ જૂખ દુઃખથી.	૧૧૫
તવ ધ્યાન ધાર્યું પદ્મનાભે, અરે સર્વે ક્યાં ગયું;	
પૃથ્વી ગળી અર્ધ આંપધી સહુ, એવું નિશ્ચય મન થયું.	૧૧૬
તવ શોધી ઉપાય તેના, ક્યાં વિધિએ તે ધડી,	
મેરુરૂપી વાસ કરીને, દોહી પૃથ્વી જે વડી	૧૧૭
દોહી પૃથ્વી જદા બદા, તદા અવનવું નીવડું;	

આમ્યારણ્યે પૃથ્વીમાં પડી, ઔષધી બીજ ઉપનું.	૧૧૮
જે લીન જગતીમાં થયાંતાં, તે તેને પૃષ્ઠે નીકળ્યાં;	
ઉગિયાં અંકુરવતાં ચર્ધ, તે સર્વ સૃષ્ટિએ કળ્યાં.	૧૧૯
હવાં ઔષધી રોને કહે તે, કહું સાંભળ્ય તું રે;	
પડવણ સૂકાર્ધ જાયે, તે ઔષધી કહું હું રે.	૧૨૦
બેઠ તેના માનિયા, સંતરતણી ગણતી ગણી;	
શાલી યવ ગોધૂમ અણુ ને, તિલ જાતિ દ્વય જણી.*	૧૨૧
ઉદાર ને વળી કાદરા કંઈ, કાંગ માપાનજ વળી;	
મગ વટાણા મસર, કળથી, નિષ્પાવ તુવર સાંભળી.†	૧૨૨
અણુ આદિક આમ્ય ઔષધી, તિલના પ્રકાર બે;	
એમ ગણતાં યાવ સતર, બેઠ વેઠ વિષે કહે.	૧૨૩
યજ્ઞિય ઔષધી ઔદ છે, આમ્યારણ્ય ભળી કરી;	
તેહનાં હું નામ ભાખું, સુણ્ય શાણ મહાજળી.	૧૨૪
શાલી યવ ગોધૂમ અણુ ને, તિલ કળથી કાંગ જે;	
સામા નમાર યતિલ તૃણ છે, ગવેધુ મર્કટ સાંગ જે.	૧૨૫
વંશીતાંદુલ કુરવિંદને, ગણી જુઓ મહામુનિ;	
આશે ચતુર્દશ યજ્ઞઔષધી, આમ્યારણ્યતણી ગુણી.	૧૨૬
યજ્ઞે કરી જે ઉપજાવી, ઔષધી ઘણી જાતની;	
તે પુનરપિ જગી નહિ તવ, કરી ક્રિયા કૃષિભાતની.	૧૨૭
જવ યજ્ઞથી નવ નીપની કંઈ, ઔષધી મન માનતી;	
તવકૃષિ વિદ્યાએ નીપાતી, ઉલોગકેરા માનથી.	૧૨૮
વળી સ્વયંભૂ ભગવાન જાહે, કર્મથકી જે ઉપની;	
તે હસ્તસિદ્ધિ યોજી એમાં, તે વડે કંઈ નીપની.	૧૨૯
તેહ દિવસારંભથી મુનિ, ખેડીને ઔષધી કરી;	
એ પ્રસિદ્ધ સિદ્ધ કળા થઈ તવ, સીમા વિધિએ તો ધરી.	૧૩૦
સ્વય મતિ અનુસાર વિધિએ, સીમાનુ સ્થાપન કર્યું;	
(અહો)ધર્મસ સાંભળ્ય વળી ભાખુ, મન વિધિ ગુણુનિધિએ શું ધર્યું	૧૩૧
સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મ અર્થનું, પૂર પાલન ધારીને;	
લોક વર્ણાશ્રમ કર્યાં વિધિ, ધર્મ પથ વિચારીને.	૧૩૨
ક્રિયા કરતા દિજ માટે, પ્રજનપતિએ સ્થાન તો;	
પોતાતણું નિર્મોણ કર્યુ, જાણી દિજ મહાન તો.	૧૩૩

\* શાલી-ડાંગર, ગોધૂમ-ધાત્રી. અણુ એક જાતનું ધાન્ય † ઉદાર-એક જાતનું ધાન્ય તામો), માપાન-અડદ, નિષ્પાવ-વાલ.

નાસે નહીં જે સમસ્તી તે, કાત્રી અર્થે બ્રહ્મ જી;	
પુરંદરપદ કર્તુ સ્થાપિત, લક્ષી રૂડાં કર્મ જી.	૧૩૪
સ્વધર્મમાં નિષ્ણાણુ વૈસ્વો, નોઈ બ્રહ્માદેવ જી;	
નિર્માણુ સુરતુ સ્થાન કીધું, જે કરે અહોનિથ સેવ જી.	૧૩૫
મહે ચાકરી કરી ભાખરી, ચદ્ર એવા જોઈને;	
ગંધર્વકેરું સ્થાન નિર્મ્યું, શુદ્ધ મતિએ હોઈને.	૧૩૬
ઉર્ધ્વરેતા ઇંદ્રાણી સહસ્રનું, કર્તુ સ્થાનક જેહ રે;	
તે શુરુકુળમાં વાસ કરતો, બ્રહ્મચારી ગ્રેહતો એહ રે.	૧૩૭
સપ્તમહર્ષિકેરું સ્થાનક, વાનપ્રસ્થ ગ્રહે સદા;	
પ્રજ્ઞપતિનું ગૃહસ્થને, સંન્યાસીને બ્રહ્મનું મુદા,	૧૩૮
એમ સ્થાનક પ્રાપ્ત થાયે, ગૃહસ્થ ને સંન્યાસીને;	
યોગીને અક્ષય મળે સ્થળ, જે ધરી રહે ઉદાસીને.	૧૩૯
એ વિધે ત્રિધિરાજ કદંબ્યાં, સ્થાન સર્વે માટ ત્યાં;	
પુરાણીનું નવ સ્થાન તેમાં, માટ છે ઉચ્ચાટ ભાં.	૧૪૦
નવસ્થાન કદંબ્યું તેનું કારણ, પથામતિએ ઉચ્ચરું;	
ધર્મ બ્રહ્મ ને શ્રદ્ધાળ ખાધે, રણા અગ્રોણ ઉદરભરું.	૧૪૧
ધૃતિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે, સૃષ્ટપ્રકરણે તુજ કારણે;	
એકાનંપચાસદંબ્યાયે, ગાથા ગુણ વિધિતારણે.	૧૪૨

વલણુ.

વિધિતારણે બારણે રહી, ગુણ ગાથા વિધિતણા રે;	
ચાતુર્વિંશી દ્વિજજનને, હર્ષ ઉમંગ અતિ ધણા રે.	૧૪૩

કેડવું ૧૦૫ મું.

રાગ ગોડી.

માર્કંડેય કહે સુર્ય પુનરિજ, કહું તારું કરસા કાળ;	
પછે ધ્યાન ધરતા બ્રહ્માચારી, માનસી પ્રજ્ઞની સૂણી વક્રી.	૧
તેના અગમાંથી ઉપનયાં, કારણસંકિત કાર્ય નીપનયાં;	
યજ્ઞ માનસી પ્રજ્ઞ તેણે, બ્રહ્મભાવ ધર્યો ભવ્ય જેણે.	૨
તે મતિસાગરના અગમાંથી, યથા જંતુ પ્રગટ જ્યાંથી;	
મોં પેહલાં સુરારંભથી કલા જેહ, સચાવર પર્યંત તણુ ગુણ તેહ.	૩
ગ્રહણ કરનારા કેહવાય, તેહ સદ્વિગ્રહે દતા મહાકાવ;	
રચ્યું પે'લે બ્રહ્માએ સચાવર, પછે જંગમભૂત કર્યા મહાવર.	૪
તોયે તે મતિમાનકેરી, પ્રજ્ઞ શુદ્ધિ ન પામી અનેરી;	

તદા વિધિએ નિરવાણુ, માનસ પુત્ર કર્યાં પરમાણુ.	૫
તેહ પોતા જેવા બાણુ, મતિમહિમાએ સુખણુ;	
તેનાં નામ ગણાવું આજ, તું સાંભળ્ય સરવા કાજ.	૬
ભૂચ પુલસ્ત્ય પુલહ નામ, કૃતુ અંગિરા મહા ધામ;	
મરીચિ ને પ્રજાપતિ દક્ષ, અત્રિ વસિષ્ઠ પૂરણુ પક્ષ.	૭
એ માનસ પુત્ર થયા ઉત્પન્ન, જોઈ વિધિ થયા પ્રસન્ન;	
એ સંખ્યામાં નવ નિરવાણુ, માન્યા પુરાણે બ્રહ્મા ભાણુ.	૮
નિચે પુરાણમાં કહ્યા બ્રહ્મા, જેહ સાતિ સુખકર ધર્મા;	
પછે થયો બ્રહ્માને અતિ ક્રોધ, થયો તેમાંથી રૂદ્રનો રોધ.	૯
એમ રૂદ્ર થયા ઉત્પન્ન, જોઈ બ્રહ્મા થયા પ્રસન્ન;	
તથા જૂના પૂર્વજ જેહ, ધર્મ સંકલ્પ ઉપગમ્યા તેહ.	૧૦
વિધિએ પેહલા સંખ્યાંતા સનદન, તેનાં અપેક્ષા વિહીન મન;	
ધ્યાનનિષ્ઠ ને ભવિષ્યજ્ઞાત, પ્રીતિકેરી ન બાણુ વાત.	૧૧
મત્સરને મારી કાઢ્યો, કામ જડામૂળથી વાઢ્યો;	
તેને હેાય દોઢમાં આસકિત ક્યાંથી, ગયા દુર્ગુણ સર્વે નાસી.	૧૨
સૃષ્ટિ ઉત્પત્તિ કરવામાં એવાં, જોઈ દોષી થયા બ્રહ્મા કેવા;	
તેહ વર્ણવી દાણું દુષ્ટ, એકે ચિત્તે સાંભળ્ય તું.	૧૩
બ્રહ્માને ક્રોધ થયો અપાર, તેહ વર્ણવી કહું આ વાર;	
તે ક્રોધમાંથી એક ઉપન્યો, દીર્ઘશરીરવાળો નીપન્યો.	૧૪
તેનું અર્ધું શરીર પ્રમાણુ, પશ્ચિનીરૂપ હતું નિર્વાણુ;	
સૂર્ય સરખો તેજસ્વી તેહ, બ્રહ્મા ક્રોધે ઉપન્યો જેહ.	૧૫
તેને જોઈ બ્રહ્માદેવ, મુખયક્રી ખોલ્યા તતખેવ;	
તું કરી લે તારા વિભાગ, વહી અતર્ધાન હવા મહાભાગ.	૧૬
પછે તે પુરુષે કરિયું કેમ, તેહ વર્ણવી દાણું જેમ;	
તે પુરુષે બિન્ન કર્યાં દેહ ભાગ, નારીનરતણા તે જાગ.	૧૭
નર રૂપના કર્યાં વિભાગ, એકાદશ ભાગે કરી ત્યાગ;	
વળી કર્યાં બીજા વિભાગ અપાર, તેનો હવે કહું વિસ્તાર.	૧૮
સૌમ્યાસૌમ્ય અને વળી શાંત, શ્વેત સ્થામ વધાર્યાં દાંત;	
એવા ભાગ કર્યાં અનેક પ્રકારે, આગે કથા તું ચિત્તે ધારે.	૧૯
પછે પ્રજાપતિ બ્રહ્માએ જુર, જે નીપગમ્યાસ્વય સમ શર;	
તેમ સ્વાયંભૂ મનુ જેહ, કર્યાં સર્વ પોતા જેવા તેહ.	૨૦
તે સમર્થ સ્વાયંભૂ મનુ ધાર્યું, જેનાં અધનું સર્વ ઉતાર્યું;	
તેવી પુણ્યશાળી પવિત્ર, બીજી જોઈ ચતરૂપા વિચિત્ર.	૨૧
તેનો પાણિગ્રહણુ કર્યો સાર, એમચી પુરુષ હવાં તે વાર;	

તે પુરુષધરી શતરૂપા ત્રિણે, નર રૂપ પુત્રરત્ન બે દિગ્મે	૨૨.
છે એકનું પ્રિયવત્ નામ, ઉત્તાનપાદ બીજી મહાપામ;	
ઋદ્ધિપ્રસૂતિ કન્યાબેય, એમ ચાર સતતન ઉપન્યાં તેય.	૨૩
તે મધ્યેની કન્યાઓ જોહ, ઋદ્ધિ પ્રસૂતિ નામે એહ;	
તેમાંની પ્રસૂતિને પરણાવી, દક્ષના મનમાં તે ભાવી.	૨૪
ઋદ્ધિને ઋચિની સાથ, પરણાવી સ્વાયંભૂવ નાથ;	
તે બે કન્યાઓને જાણ, બે પ્રજાપતિએ કરી પ્રમાણ.	૨૫
ઋચિ પ્રજાપતિ અને ઋદ્ધિ, તેણે નીપજાવ્યો સુતસિદ્ધિ;	
સહવર્તમાન દક્ષિણાએ, મખપુત્ર નીપનિધો ત્યાંધે.	૨૬
એમ સ્ત્રી પુરુષનું જોડણ જાણ, મખ દક્ષિણા નામ પ્રણામ;	
તે દક્ષિણા ને મખધરી, બાર સુતની સાંભળી વહી.	૨૭
તે સ્વાયંભૂવ મન્વતરમાં ભાઈ, યામદેવની ધત્તા મોટાઈ;	
થયા દક્ષિણા વિવેચી ઉત્પન્ન, તે મહાતેજસ્વી અને પ્રસન્ન	૨૮
એમ ઋદ્ધિવંશ વિસ્તાર, થયો મુનિ ગુણી તું ધાર;	
હર્વા પ્રસૂતિ ત્રિષે પ્રસૂતિ, ચોવીશ કન્યાઓ થાતી હુતી.	૨૯
તે તો દક્ષધરી નિર્વાણ, ચર્ધ ઉત્પન્ન જાણસુગણ;	
તેનાં વિસ્તારી કહું નામ, જેને જોઈ દારી રહે કામ	૩૦
શ્રદ્ધા, લક્ષ્મી, ધૃતિ ને તૃષ્ટિ, મેધા, ક્રિયા, બુદ્ધિ ને પુષ્ટિ;	
વળી સજ્જન તથા વપુ નામે, શાંતિ, સિદ્ધિ, કીર્તિ કામે.	૩૧
એ સર્વ દક્ષની સુતાને સાર, કરી ધર્મદેવે ગ્રહણ તે વાર;	
પત્ની રૂપે તે પદ્મિની રાખી, જેના દક્ષ પ્રજાપતિ સાખી.	૩૨
બીજી એકાદશ હુતી રૂપાળી, તેનાં નામ કહું સંભાળી;	
તેહ તે કન્યાઓથી નાની, કિંતુ રૂપગુણમાં મહામાની.	૩૩
ખ્યાતિ, સતી, સભૂતિ, સ્મૃતિ, પ્રીતિ, ક્ષમા અને સંતતિ;	
અનસૂયા, ઉર્મ, સ્વાહા, સ્વધા, તેના સ્વામી ગણી કહું બધા.	૩૪
તેહ મોટા મુનિમું પરણી, જેના ગુણ ન જાયે વરણી;	
ભૂય, શિવ, મરીચિ, અગિરા, પુવસ્ત્ય, પુલહ, કંતુ ધીરા.	૩૫
વસિષ્ઠ, અન્નિ, અગ્નિ જાણ, પિતૃઓ કર એમાં પ્રમાણ;	
તે સણુ અનુકંને વર્ષા કન્યા, થયાં ભાગ્ય જેનાં મહાધન્યા.	૩૬
થયો શ્રદ્ધાને જે ઉત્પન્ન, તેનું કામ નામ પ્રસન્ન,	
થયો લક્ષ્મીને સુત દર્પ, ધૃતિને નિયમ થયો તન તર્પ	૩૭
તૃષ્ટિને તન થયો સંતોષ, પુષ્ટિને લોભ થયો જોઈ જોય;	
મેધાનો શ્રુતનામે કુમાર, ક્રિયાને દંડગ્યાદિ ત્રણ સુત સાર.	૩૮



નય વિનય રહેલા જાણુ, બુદ્ધિને બોધ સુત પ્રમાણુ;  
 લજ્જાને વિનય વળી હવે, વધુ વ્યવસાય જાણી અવનવે. ૩૯  
 જ્ઞાપ શાંતિના સુખા સુત, એમાં કાંઈ નહિ અદ્યુત;  
 સિદ્ધિને મુખ નામે જાણ, કીર્તિને યશ મૃણાલ. ૪૦  
 એ સર્વ ધર્મતાણા કુમાર, જાણવા સર્વે નિરધાર;  
 કામે નંદકિરા પુત્ર, અને ધર્મરાવપૌત્ર ધરસૂત. ૪૧  
 તેણે હર્ષને આપ્યો જન્મ, માને જેને ધણા અજન્મ;  
 વળી અધર્મનીહિંસા નાર, તેને અનૃત સુત હવે નિરધાર. ૪૨  
 વળી તેને નિર્મતિ કન્યાજન્મી, તેનાં પુત્રકંઠ મહાઅનમી;  
 છે એકનું નામ તો નકં, લાય નામ પીળનું લકં. ૪૩  
 વળી તે બેનાં થયાં બે જાણુ, જેડાં માયા ખીડા પ્રમાણુ;  
 તે ઉભયમાંથી માયાએ સાર, ગ્રાણી માત્રનો કરવા સંહાર. ૪૪  
 આપ્યો મૃત્યુને જન્મ તે કાળ, જેણે જનમે વર્ષી રહી ઝાળ;  
 વેદનાએ રૌરવધક્ષી નિરવાણુ, પુત્ર દુઃખ પ્રસવ્યે પ્રમાણુ. ૪૫  
 મૃત્યુધક્ષી વ્યાધિ ને જરા, શોક તૃષ્ણી ઉપજી ધરા;  
 ક્રોધ કૂડો થયો ઉત્પન્ન, જોઈ થાય ન કાંઈ પ્રસન્ન. ૪૬  
 એ સર્વે દુઃખનું ઉત્પત્તિસ્થાન, અધર્મ લક્ષણ કેહ પુરુષ પુરાણુ;  
 નથી તેમને નારી કે પુત્ર, તેમ વસવા નથી ધરસૂત. ૪૭  
 કિંતુ સર્વ છે ઉર્ધ્વરેતા તેહ, વળી ભાંજી તારો સદેહ;  
 સાંભળ્ય મુનિ શાર્દૂલ તુંય, બાણું મૃત્યુની સ્ત્રી હુંય. ૪૮  
 બે બે નારી તેને નિર્વાણુ, નિર્મતિ અક્ષક્ષમી પ્રમાણુ;  
 અક્ષક્ષમી વિવેચી બાઈ, મૃત્યુને ચૌદ સુત થયા મહાભાઈ. ૪૯  
 અક્ષક્ષમીના તે સર્વ પુત્ર, માંડી બેઠા મૃત્યુનું ધરસૂત;  
 તેના આચારાપાળક તે તન, કરે માનવને નિધન. ૫૦  
 મનુષ્યમૃત્યુ સમયે જાણુ, સારી સેવા કરે પ્રમાણુ;  
 તેહ વિસ્તારી કંઠુ આજ, સુણ્ય તારા શુભને કાજ. ૫૧  
 તેવા દશ ઈંદ્રિયોમાં વશી રહે વળી તેનો વાસ મનમાં કહે;  
 રહી એ રીતે નિરવાણુ, નર નારીને સુગ્ધાણુ. ૫૨  
 યોજે પોતાના વિષય માંહી, દિનસત્તમ સુણુજે આંહી;  
 પેશી ઈંદ્રિયો માંહે પૂર, કરે વસ સમર્થ કે શર. ૫૩  
 રાગ ક્રોધશું મેળવે જનને, ધણુ લગાવે ભક્તિ મનને;  
 તેથી કરે અધર્મની ક્રિયા, ભૂલે ભટકે ચતુર જે બિપા. ૫૪

- કાળને નમણું ન આપે તેવા ગર્વિષ્ઠ. † બાકાવનાકં.

૪૭ પાડ "જે લક્ષણ કેહે મહાન."

વળી અદંકારની મતિમાં પેસે, તે યોદ્ધાશ્રય કરીને બેસે;  
 નારનારીકરો તે આણુ, હણુવા યત્ન કરે સુખણુ. ૫૫  
 વળી નરધરમાં દુઃસહ એક, વિખ્યાત અલક્ષ્મીપુત્ર રિવેક;  
 વાસ વશી રહે દિનરાત, તેની સમજતું જાત ને ભાત. ૫૬  
 બૂખે નમળો પડી ગયેલો, નીચા વક્ત્રવાળો રહેલો;  
 ધણો કાળ રેદનારો નમ્ન, કવચિત વલ્કલે મન મમ્ન. ૫૭  
 જેનો સ્વર છે કાક સમાન, તમોગુણ દોર મહાન;  
 એવા સ્વરૂપીને બ્રહ્મદેવ, કયો સર્વ બક્ષવા તતખેવ. ૫૮  
 તેથી રૂપ તેનું વિકાળ, લાંબી દાઢવાળો તે કરાળ;  
 મુખ પોદણું રેહ અહોરાત, મહાભયાનક જેની જાત. ૫૯  
 જેને સર્વ ખાવા ધન્યાય, એવો દુસહ નામ કેદવાય;  
 સર્વ જનના જનકશ્રીએ તેને, વળી બ્રહ્મરૂપ ભાસ્યો ભવ જેને. ૬૦  
 શુદ્ધ સ્વરૂપી જકતકારણુ, જેને નવ માયાનું આવરણુ;  
 નિર્વિકારી બ્રહ્માદેવ, જેની કરે સનકાદિક એવ. ૬૧  
 તે યોધ્યા દુસહશુ આમ, વદે બ્રહ્મ તું સુણ્ય ઉદ્ધામ;  
 તારે આ વિશ્વને બક્ષી ન જાતું, કોષત્યાગ કર કહ્યું આવું. ૬૨  
 ધરય શાંતિ સારી પ્રપ, રમેગુણકળા પરહરય કહું હુંય;  
 છોડય તામસી વૃત્તિને તું તો, એવી શીખામણુ દેઉં હું તો. ૬૩  
 કેહ દુસહ સાબળો તાત, અહો જકતસ્વામી પ્રખ્યાત;  
 હું બૂખથી સૂકાયો તનમાં, તૃષા લાગી મુઝાઉં છું મનમાં. ૬૪  
 ગદ દુર્બળ ઇદિય સર્વ, સુલો વિધિરાજ સુવપના પર્વ;  
 મને યાય તૃપ્તિ કેઈ પેર, થાઉં બલિષ્ઠ કરોને મેહર. ૬૫  
 તેમ મારે વસતું કયે વાસ, જ્યાં નિવૃત્તિ થાય પ્રકાશ;  
 બ્રહ્મદેવ કહે સુણ્ય જર, નરગેહે રેહવુ ભરપૂર. ૬૬  
 તારુ બળ અધર્મમાં જાણુ, નિત્યકર્મહાનિ પુણિ પ્રમાણુ;  
 વિષજંતુ સોળ જાતિના, તેના દંશે શેષા અનેક જાતિના. ૬૭  
 યાથે માનવને જેહ, તારાં વસન તે બાઈ એહ;  
 હવાં બતાવું તારો આહાર, તેહ સાંભળ્યું તું નિરધાર. ૬૮  
 રાખે કરી નિદેહું જેહ, જતુ થડેહું નિસદેહ.  
 જાને નિરખ્યાનો સંદેહ, પૂઠ્યે ભાજન રાખ્યું જેહ. ૬૯  
 મુખે પુકી કર્યું ટાહું સાર, થએહું ઉચ્છિષ્ટ અવિધાર,  
 કાચું પાકું રહેહું જેહ, નહિ સીજલા જેતું તેહ. ૭૦  
 રાંધતાં આખેહું જાણુ, સરકાર વિનાનું પ્રમાણુ;

ભગ્ન આસન બેઠેલા નરે, ત્યાં બેસી નિરખણ કરે.	૭૧
મૃત્યુદિશાબણી રાખી મુખ, જેહ બક્ષેલું માની મુખ;	
દશ દિશાઓને વરણ, સધ્યાકાળે ખાધું હોય ગરણ.	૭૨
નૃત્યવાદિત્રકેરો નાદ, સુણી જમતાં પૂર્યો હોય સાદ;	
અરોલું રજસ્વળાને હોય, કે તેની દૃષ્ટિએ જતું સોય.	૭૩
વા તેનું ખાધેલું ખવાયું, મયિન અન્નમાં તારું આયુ;	
તેવા પાનમાં તારુ જીવતિ, પુષ્ટિ કરતાં ધરજે પ્રીતિ,	૭૪
ખીન્નું પથ હું આપું છું તને, તેહ સાંભળ્ય એકે મને;	"
હે યક્ષ અદારહિત જાણુ, હોમેલું વા આપેલું પ્રમાણુ.	૭૫
ત્વમ રનાન કર્યા વગરનું સાર, અવસા પૂર્વકનું નિરધાર;	
જળ મૂક્યા વગરનું જેહ, વળી નામેલું હોય તેહ.	૭૬
નવ ધર્મચાર્યજી જે કીધું, જે નાખી દેવાને અર્ચે દીધું;	
મહાગર્વધરી વળી ભાઈ, હોય પામેલું દ્વિજધર્મ.	૭૭
કોષે કરી આપ્યું જે અન્ન, આપ્યું પીઠા પામી મને અપ્રસન્ન;	
વા એવે ભાવે હોમ્યું જેહ, તેનો ફળભોગતા તુ નિ સદેહ.	૭૮
હે યક્ષ વિધવાએ પુનર્લભ, કર્યું હોય ચર્ધ મન મમ;	
તેથી ઉપન્યો સુત જેહ, કરે સ્વર્ગ સંબધી કર્મ તેહ.	૭૯
અથવા ફરી પરણેલી નારી, કરે તેવાં કર્મ વિચારી,	
તેમાં તૃપ્તિ તારી થાય, એવું યોગ્યા વિધિ મહાકાય.	૮૦
યક્ષમ નિર્ધન નર નિરવાણુ, કન્યાવિક્રય કરે અગણુ,	
વેચી કન્યા લેઈ તેનું મૂલ્ય, કરે ધર્મક્રિયા અમૂલ્ય.	૮૧
વા ખોટા શાસ્ત્રની ક્રિયાઓ કરે, તે તારી પુષ્ટિ કરી તન ભરે;	"
જે કર્યું અધ્યયન અર્થરહિતા, સત્યપણે શીખ્યો નવ ગીતા.	૮૨
તે સર્વે તારી તૃપ્તિ માટે, તબ્ય તનથી તું ઉચ્ચાટે;	
હવે તારી સિદ્ધિ કાગે જાણુ, કાળ નિર્ણય કહી આપુ પ્રમાણુ.	૮૩
ગર્ભવતી સ્ત્રીજી કરે સભોગ, સધ્યા સમે નિત્યકર્મ વિયોગ;	
અસચ્ચાસ્ત્રની ક્રિયા કરે, ગમે તેમ વદી ધર્મ રહે.	૮૪
અહો દુરાસદ એવા જેહ, સર્વ નર તારે સ્વાધીન તેહ;	"
તેને મારતાં તારે ભાઈ, કદા નવ ધરવી ભલાઈ.	૮૫
પકિતબેદ થાયે જે ગેહ, દેવાદિક નૈવેદ્યમાટે ન જેહ;	
કરે રસાધરી સોઈ, રસાઈમાં બેદ કરે જન દોઈ.	૮૬
જે ગૃહ નિત્યપ્રતિ કંકાસ, ત્યાં તારે વાસની કરવી આશ;	
સેવક સુરભિ બલિવર્દ, વાહનાદિક પોપણુકરી ગદે.	૮૭

જે ગેહ ન થાય સાર, જ્યાં સંધ્યાસમે ન શુચિવિચાર;	
તે કાળે જળવટે કરી જાણ, નવ ગૃહ શુચિ કરે નિરવાણ.	૮૮
ત્યાં તારાંચકી થાય ભય, ત્યાં અહોરાત્ર તારો જાલ્ય;	
હે યદ્ધમ નક્ષત્રકેરી ન શાંતિ, ગૃહપીડાની નહિ જ્યાં પ્રાંતિ.	૮૯
ત્રિઉત્પાતકેરો ન બેઠ, થાયે સર્વતણે જ્યાં છેડ;	
વા તેની શાંતિકાળે કાંઈ, નવ ઉપાય થાયે જ્યાંઈ.	૯૦
ત્યાં તારો વાસ સદાય, તું કરજે નિત્ય પરાભવ ત્યાંય;	
પતિસાય રીસાઈ લંધન કરે, કે પુરુષ પશુવૃત્તિ આચરે.	૯૧
કે કરે પર્વણીવિણુ ઉપવાસ, વા મધ પીવામાં લાવે દુક્કાસ;	
છાત રમી ભુગારી કહાવે, સદૈવ સ્ત્રીઆસક્તિ મન લાવે.	૯૨
જે માર્ગરની પેઠે જાણ, દાંભિક શુભ પાપ કરે પ્રમાણ;	
તે સર્વ તારે લેવા સ્વાધીન, જેમ માછી સાહે મીન.	૯૩
કર્ણુ બ્રહ્મચર્યવિણુ અધ્યયન, સૂર્યે મખ કર્યો પાવન;	
જઈ તપોવને થઈ તપસી, આમ્યભોગમાં પડ્યા જે લપસી.	૯૪
તેમ જેણે ઇંદ્રીઆત્માપર જય, નથી મેળવ્યો કે જાણ્યો નય;	
એવા ઇન્દ્રે પરલોક મૂઢ, દિવસ રાત્રે નીચી ગતિ ગૃહ.	૯૫
ક્ષત્રિય વૈશ્ય અને શૂદ્ર જાણ, સ્વધર્મભ્રષ્ટ થાય પ્રમાણ;	
જે ન 'ભૂષ્ટ' થયેલા હોય, તેની ચેષ્ટા કરે મળી સોય.	૯૬
અહો યદ્ધમ તે તારે સ્વાધીન, અહોરાત્ર કરવા કરી દીન;	
વળી તારી પુષ્ટી કરવા કાળે, આપું અન્ય હું જથ્થા આળે.	૯૭
ધરમ ધ્યાન માને સર્વ. તુંય, જેહ વિસ્તારી બાપું તુંય;	
કરી વૈશ્વદેવ નર સર્વ, માની તુજને મોટું પર્વ.	૯૮
કરી તારા નામતણે ઉચ્ચાર, 'આ તારું' નિત્ય વદશે અવિધાર;	
દેશે બલિષ્ઠ બલિ રોજ, તારે પણ કરવી તેની ખોજ.	૯૯
હવાં તારે ત્યાગ કરવાં કિયાં ગેહ, તેહ જાણવી દેહ જેહ;	
ત્યાં જાતું ન કદીએ તારે, જે તારું તું શુભ વિચારે.	૧૦૦
જ્યાં થાય સંસ્કારી અન્નનું ખોજન, જે અંતર બહિરથી રેહ પાવન;	
જેને લાલચ નહિ લવલેશ, જે સ્ત્રીએ જીવે નવ વરવેષ.	૧૦૧
એટલે પોખાર પલિના નહિ, એવું તેવું જોતું સહી;	
તે ધર ત્યાગ કરી તારે રેવું, તેવું સુખ તારે નવ લેવું.	૧૦૨
હે યદ્ધમ જે ધરમાં સુજાણ, ભગિનીપુત્રીકર પ્રમાણ;	
વળી કુળસ્ત્રીઓકરું રક્ષણ, અતિચિસ્ટકારવિણુ ન અધણ.	૧૦૩

૯૧ પાઠ. " જે નારી રીસાઈ લંધન કરે, અથવા નર એવું ઠર ધર."

૯૨ પાઠ. " વા મધ પીવામાં થાય પ્રકાશ."

જાણે જોમની તારે જોવી, ત્યાંથી ફૂડી આશા ખોલી;	
હૃદયે દેવતાણું પૂજન, કંઠે પિતૃનું અનુદિન.	૧૦૪
ચાણે જે ધરમાં યક્ષમદેવ, તે ધર તજવું તારે તતખેવ;	
જે ઘેર બાળક વૃદ્ધ ને નારી, નર સ્વજનમાં સંપ ભારી.	૧૦૫
એવું જોઈ તારે તે તજવું, તે ગેહ ન દેહે લજવું;	
જ્યાં કામિની સ્વગેહ માંય, સદા પ્રીતિવતી રહે જ્યાંય.	૧૦૬
નવ અન્ય ઘેર ફરવા સંચરે, રખડપણું મન નવ ધરે;	
તેમ લજ્જનયુક્ત રહે સદૈવ, તેનું જાણવું મોટું દૈવ.	૧૦૭
તેવા નારીના જોઈ આચાર, તે ધર તજવું તારે નિરધાર;	
જે ગૃહ શયનાસન સ્વચ્છ અપાર, તેવાં જોજનકરો ભાર.	૧૦૮
યથા ધટિત વય પ્રમાણુ, કે હોય સંબંધકરો જાણુ;	
એટલે જેને ઘટે તેવું, મળવું હોય ઉભય એવું.	૧૦૯
ત્યાં તારે ન જવું નિરવાણુ, માની મારું વચન પ્રમાણુ;	
જે ગેહસાધારણુ સાહિત્યયુક્ત, જ્યાં સમ્યક કર્મકર્તા વસે પુકત.	૧૧૦
જ્યાં હોયે દયાળુકરો વાસ, ત્યાં તારે વસવાની કરવી ન આસ;	
જે ધર દાર ન ઝાડે રૂપાણુ, કે ઔપધિમોચે ન તેવું મનાણુ.	૧૧૧
જ્યાં નરવરનાં કર્મ ન ભિન્ન, ત્યાં વસવું ન તારે યદ્દ દીન;	
બહુધા તો તજવો તે દેશ, કરવો નહિ તે ગેહ પ્રવેશ.	૧૧૨
જેનું પોષણ થાય પ્રમાણુ, સુર પિતૃ આવી રહેતાં જાણુ;	
પૌષ્ઠ્યવર્ગ અતિથિને જમતાં, રહેલે શેષાન્ને મન જેનાં જમતાં.	૧૧૩
એટલે તેવા શેષાજથી ધરે દેહ, તજવું ગેહ તારે યક્ષમ તેહ;	
જેહ સાચાખોલા સદાય, ક્ષમાશીલ અહિંસક કાય.	૧૧૪
કેને પરિતાપ ન થાય જેનાથી, કેવું ખાટું ખમાય નવ તેનાથી;	
જે અન્ય ઉદ્ધરે રાજ થાય, એવા તજવા તારે સદાય.	૧૧૫
સ્વામીસેવામાં જે સમાસકત, કુષ્ટ સ્ત્રીસંગમાં નહિ રકત;	
સ્વામી જમતાં વધું હોય જેહ, કે ખાતાં કુટુંબી ખચેલું તેહ.	૧૧૬
તે અન્ને પોષણ કરે નારી, તેવી સ્ત્રીને ન જોવી ધારી;	
તેનું ધર જોઈ કરવા પ્રણામ, કરવું નમન વદી મહાનામ.	૧૧૭
જે દિન યસ કરવામાં કુશળ, વેદાભ્યાસે ધરે મહાભજન;	
નિત્ય દાન દેવામાં પ્રીતિમાન, વા યસ કરાવે જોઈ યજ્ઞમાન.	૧૧૮
શિષ્ય લજ્જાવી એકે મન, અથવા દાન લેઈ અનુદિન;	
જે નિર્વાહ કરતો હોય સત્યાત્ર, તેનું જોવું ન તારે ગાત્ર.	૧૧૯
ગમ તે સ્થિતિમાં તેને, તજ રહેવું તારે એને;	
હવાં તારે કાત્રી જોઈ આવો, તેનાં લેવો ન ફોડે લહાવો.	૧૨૦

- જે નૃપ કરતો હોય નિલ યાગ, જે દાન દેતો હોય મહાભાગ;  
જે અધ્યયન વિષે તત્પર સદા, અંગથી અત્ર ન છેડે કદા. ૧૨
- સમ્યક્ પ્રકારે કર લેઈ જાણુ, રૈયત રાજ રાજે નિર્વાણુ;  
તેને જોવો ન તારે ભાઈ, તજ જે રૂડો એવો રાઈ. ૧૨૩
- ઘર્વા કેવા વૈશ્યને તજવો તારે, તેહ કે'વું જોઈશે મારે;  
જે કરતો હોય યજ્ઞ ને દાન, અધ્યયન કરતો હોય મહાન. ૧૨૪
- પશુ પાળવામાં પ્રીતિ જેની, ખૂંતી ખેતીમાં શુદ્ધિ તેની;  
વ્યાપારવૃત્તિએ જોળવે અત્ર, ક્રમાર્થ શોડુ યાય પ્રસન્ન. ૧૨૪
- તેવા વૈશ્યને તજવો સાર, તેનો જોવું ન તારે ધાર;  
હે યદ્ધમ શૂદ્ર તજવો કેવો, તેહ વર્ણુવી દાખું જેવો. ૧૨૫
- દાનયજ્ઞ કરતો જેહ, કરે દ્વિજસેવન વળી તેહ;  
સદા તત્પર તેવે કાર્યે, સેવા સિદ્ધિ ન ધારે અનાયે. ૧૨૬
- દ્વિજસેવાથી થઈ સંતોષ, જીવે દ્વિજના નહિ કદી દોષ;  
દ્વિજઅન્નવડે પામે સુખ, તેવા શૂદ્રકેરું ન જોવું સુખ. ૧૨૭
- શિક્ષા માનવી મારી સત્, નીકર વસમી થાશે ગત્ય;  
જે ગેહે ગૃહસ્થનર નિરવાણુ, અતિ સ્મૃતિનો હોય જાણુ. ૧૨૮
- તે ઉભયમાં કહ્યું જેવું, સ્વયં જીવિત ચલાવે તેવું;  
એવો સુધી જાય જે ઠામ, જાયે તેની પૂઠે તેની વામ. ૧૨૯
- જ્યાં હોય સત્યુત્ત પાવન, શુરુ સુર પિતૃ પૂજે અનુદિન;  
જ્યાં પત્ની પૂજન પતિનું કરે, ત્યાં અલક્ષ્મી જઈ કિમ કરે. ૧૩૦
- વા યદ્ધમ તારાયકી શું થાય, જાય તેવે ઠામે તો કંપે કાય;  
જે ગૃહ નિત્ય સમ્યા સમે લીંપાયે, વા જળ છાંટી શુદ્ધ જ થાય. ૧૩૧
- તેમ જ્યાં પુષ્પનાં અલિ અર્પાય, એવી શુચિતા જ્યાંહી સંધાય;  
હે યદ્ધમ તેવા ધર સામે તારે, કદા જોવું નવ નિરધારે. ૧૩૨
- જે ધરમાં સૂત્રાકિરી શય્યા, બલે હોય નાના મોટા છેવા;  
પણુ તે શય્યાને નિર્વાણુ, નવ સૂર્ય નિરખે જાણુ. ૧૩૩
- જે ગૃહમાં વહિ ને વારિ, કદા નાશ નવ પામે અવિધારી;  
જે ગૃહમાં સૂર્યદર્શન સુધી, દીપ રાણો કરવાની થાય ન શુદ્ધિ. ૧૩૪
- તેહ [ગેહ] લક્ષ્મીકેરું પાત્ર, એવું આચરતા સત્પાત્ર;  
અલિવર્દ ચંદન અને વીણા, આદર્શ મધ આજ્યે બીના. ૧૩૫
- રેહતાં હોય તાત્રનાં પાત્ર સદાય, વા ધૃત વારિ ભરાય તે માંય;  
તે મંદિર તારો ન ઠામ, એમ બોલ્યા ત્રિભુવનસ્વામ. ૧૩૬
- હે યદ્ધમ હાવાં તારું રે'ઠાણુ, તેહ દશાંતું નિર્વાણુ;  
જ્યાં હોયે કંટકશ્લ, નિષ્પાવની વેલી પ્રલક્ષ. ૧૩૭

જ્યાં પુનર્વિવાહિત હોય નારી, જ્યાં સર્પ ઉઘૈના રાક્ષા ભારી;  
 ત્યાં તારો સમજવો ઠામ, તે ગેહ કરવો જઈ વિશ્રામ. ૧૩૮  
 હે સુત સાંભળ્ય વળી તુંય, એવું જોવું ખીચું શુંય શુંય;  
 હે યક્ષમ બેસવું સુશળપર, બેસી ખાંધણીએ\* માનવું વર. ૧૩૯  
 જ્યાં બેસે કામિની ઉમરા ઉપર, જ્યાં નારી દર્શો છે નીડર;  
 ત્યાં બહિરદિશાએ જતાં જાણુ, વાતો કરવી ગમે નિર્વાણુ. ૧૪૦  
 એ સર્વરથાનક તારા સત્ય, મારવાં તેનાં તારે અપત્ય;  
 હે સુત જ્યાં રંધાય ધાન્ય અમાપ, વળી તે વેડફાએ વિણુમાપ. ૧૪૧  
 જ્યાં રહે રંધતાં કાચું ધાન્ય, જ્યાં ચાપ આગમકેરું અમાન્ય;  
 ત્યાં તારે રવેચ્છાએ કરવું ગમન, કરવું તેવા મંદિરમાંહે સયન. ૧૪૨  
 જે ગેહમાં કડખીવતી, થાયે વહ્નિ નાંખવાકેરી મતિ;  
 તપેલીકેરી ઠોકેલી તાત્રકમાં, ત્યાં શુચિ માનવો વાસ નાશકમાં. ૧૪૩  
 એટલે રહેવું તારે ત્યાંય, નવ ખીજે જાણું ક્યાંય;  
 ત્યાં સહુ જોઈ આવી વસે, તેમાં તારો સમાવેશ થશે. ૧૪૪  
 જ્યાં અસ્થિ પડ્યાં અહોનિશ રહે, તેવું મૃતક ખીચુ લેહે;  
 ત્યાં તારે રેહવું નિરંતર, વળી ત્યાં અન્ય અમુરે કરવું ધર. ૧૪૫  
 જે નર બધુજનને ન આપે પિંડ, વા ઉદક આપ્યા વિણુ પોપે પિંડ;  
 તેવા સપિંડી સોદકમાં જાણુ, તારે વસવું જઈ નિરવાણુ. ૧૪૬  
 વળી કહું તજવા જેવાં અન્ય ઠામ, ત્યાં ન કરવો તારે વિશ્રામ;  
 જ્યાં મોદકભક્ષક સુરભિ દેખાય, જ્યાં પદ્મ મહાપદ્મ કંપના ચાપ. ૧૪૭  
 વૃષભારૂઢનો વૃષભ છે અહીં, ઈંદ્ર ઐરાવત રેહતો સહીં;  
 એવી કરે કંપના નર નિર્વાણુ, નવ તેહ ગેહ જાણું અજાણુ. ૧૦

૧૩૮ પાઠ. પ્રાણીન કવ્ય માળામાં નાચેના પાત્ર કહા વધાર છે.—

જે પ્રસાદમાં નર હોય પૃથ, વળી ત્રણ ત્રિયાકેરો સંય;  
 ત્રણ સુરભિ હોય તેમાં, તારે વસવું જઈ એમાં.  
 વળી તેમાં જોવો અતિ અંધકાર, પ્રકાશમાંહે કાઢ સજાએ અપાર;  
 એવાં કાઢનો જ્યાંદો પ્રકાશ, ત્યાં તારે રેહવું થઈ પ્રકાશ.  
 અહો 'યક્ષમ એક અજલ જે ગેહ. હોયે જે રાસજ નિઃસંદેહ;  
 હોયે ત્રણ સુરભિ ને પંચ મહીષી, જ્યાં શરૂ અર્ધ રેહતા હોય દીસી.  
 હોયે સપ્ત હસ્તિ જે ઘરમાંય, વસવું તારે તો જઈ ત્યાંય;  
 અથવા તેવું રંધિર રોણણુ કરું, કદા ઠામ ન તે પત્થરવું.  
 જ્યાં કોટી કોટાણી દાવરમી, વાંચી પાપી તપેવી પદી;  
 એ વિના રજાડતાં એવાં ખીચું ત્યાં તારે રહેવું હવે બીજ્યાં.

\* મૂળ રાજ્ય ખાંચણી છે. પ્રા. કા. માં “ખાંચણીએ” છે.

- જે તૃપ કરતો હોય નિલ યાગ, જે દાન દેતો હોય મહાભાગ;  
જે અધ્યયન વિષે તત્પર સદા, અંગથી અભ ન છોડે કદા. ૧૨૧
- સમ્યક્ પ્રકારે કર સેર્ષ જાણુ, રૈયત રાજી રાખે નિર્વાણુ;  
તેને જોવો ન તારે ભાર્ષ, તજ જે રૂડો એવો રાઈ. ૧૨૨
- હવાં કેવા વૈસ્યને તજવો તારે, તેહ કેવું જોઈશે મારે;  
જે કરતો હોય યજ્ઞ ને દાન, અધ્યયન કરતો હોય મહાન. ૧૨૩
- પશુ પાળવામાં પ્રીતિ જેની, ખૂંતી ખેતીમાં જુદિ તેની;  
વ્યાપારવૃત્તિએ મેળવે અન્ન, કમાઈ ચાકું થાય પ્રસન્ન. ૧૨૪
- તેવા વૈસ્યને તજવો સાર, તેનો જોવું ન તારે ધાર;  
હે યક્ષમ શ્રદ્ધ તજવો કેવો, તેહ વર્ણવી દાખું જોવો. ૧૨૫
- દાનયજ્ઞ કરતો જેહ, કરે દ્વિજસેવન વળી તેહ;  
સદા તત્પર તેવે કાર્યે, સેવા સિદ્ધિ ન ધારે અનાયે. ૧૨૬
- દ્વિજસેવાથી થઈ સંતોષ, જીવે દ્વિજના નહિ કદી દોષ;  
દ્વિજઅન્નવડે પામે મુખ, તેવા શ્રદ્ધકરં ન જોવું મુખ. ૧૨૭
- શિક્ષા માનવી મારી સત્ય, નીકર વસમી ચારો ગત્ય;  
જે ગેહે ગૃહસ્થનર નિરવાણુ, અતિ સ્મૃતિનો હોય જાણુ. ૧૨૮
- તે ઉભયમાં કહ્યું જોવું, સ્વયં જીવિત ચલાવે તેવું;  
એવો મુખી જાય જે ઠામ, જાયે તેની પૂઠ તેની વામ. ૧૨૯
- ન્યાં હોય સત્પુત્ર પાવન, શુરુ સુર પિતૃ પૂજે અનુદિન;  
ન્યાં પત્ની પૂજન પતિનું કરે, ત્યાં અલક્ષ્મી જઈ કિમ કરે. ૧૩૦
- વા યક્ષમ તારાચક્ષી શું થાય, જાય તેવે ઠામે તો કંપે કાય;  
જે ગૃહ નિત્ય સંધ્યા સમે લીંપાયે, વા જળ છાંટી શુદ્ધ જ થાય. ૧૩૧
- તેમ ન્યાં પ્રુષ્પનાં બલિ અર્પાય, એવી શુચિતા ન્યાંહી સંધાય;  
હે યક્ષમ તેવા ધર સામે તારે, કદા જોવું નવ નિરધારે. ૧૩૨
- જે ધરમાં સુવાકેરી શય્યા, બહે હોય નાના મોટા છંપા;  
પણુ તે શય્યાને નિર્વાણુ, નવ સૂર્ય નિરખે જાણુ. ૧૩૩
- જે ગૃહમાં વહિ ને વારિ, કદા નારા નવ પામે અવિધારી;  
જે ગૃહમાં સૂર્યદર્શન મુખી, દીપ રણો કરવાની યાય ન જુદિ. ૧૩૪
- તેહ દ્રોહ લક્ષ્મીકરં પાત્ર, એવું આચરતા સત્પાત્ર;  
બલિવર્દ ચંદન અને વીણા, આદર્શ મધ આજ્યે બીના. ૧૩૫
- રેહતાં હોય તામ્રનાં પાત્ર સદાય, વા ધૂત વારિ બરાય તે માંય;  
તે મંદિર તારો ન ઠામ, એમ બોલ્યા ત્રિશુવનસ્વામ. ૧૩૬
- હે યક્ષમ હાવાં તારું રે'ઠાણુ, તેહ દર્શાવું નિર્વાણુ;  
ન્યાં હોયે કંટકવૃક્ષ, નિષ્પાવની વેલી પ્રસક્ષ. ૧૩૭



જ્યાં પુનર્વિવાહિત હોય નારી, જ્યાં સર્પ ઉઘેના રાક્ષા ભારી;	
ત્યાં તારો સમજવો ઠામ, તે ગેહ કરવો જઈ વિશ્રામ.	૧૩૮
હે સુત સાંભળ્ય વળી તુંય, એવું એવું બીજું શુંય શુંય;	
હે યક્ષમ બેસવું મુશળપર, બેસી ખવિણીએ* માનવુ વર.	૧૩૯
જ્યાં બેસે કામિની ઉમરા હિપર, જ્યાં નારી દશે છે નીડર;	
ત્યમ બહિરદિશાએ જાતાં જાણુ, વાતો કરવી ગમે નિર્વાણુ.	૧૪૦
એ સર્વસ્થાનક તારા સત્ય, મારવાં તેનાં તારે અપત્ય;	
હે સુત જ્યાં રધાય ધાન્ય અમાપ, વળી તે વેડફાએ વિણુમાપ.	૧૪૧
જ્યાં રહે રંધતાં કાચું ધાન્ય, જ્યાં ચાય આગમકેરું અમાન્ય;	
ત્યાં તારે રવેચ્છાએ કરવું ગમન, કરવુ તેવા મદિરમાંહે રાચન.	૧૪૨
જે ગેહમાં કડછીવતી, થાયે વહિ નાખવાકેરી મતિ;	
તપેલીકેરી કોકેલી તાત્રકમાં, ત્યાં શુચિ માનવો વાસ નાશકમાં.	૧૪૩
એટલે રહેવું તારે ત્યાંય, નવ બીજે જાણું ક્યાંય;	
ત્યાં સહુ ખોટું આવી વસે, તેમાં તારો સમાવેશ થશે.	૧૪૪
જ્યાં અસ્થિ પડ્યાં અહોનિરા રહે, તેવું મૃતક બીજુ લેહે;	
ત્યાં તારે રેહવું નિરંતર, વળી ત્યાં અન્ય અસુરે કરવું ધર.	૧૪૫
જે નર બધુજનને ન આપે પિંડ, વા ઉદક આપ્યા વિણુ પોણે પિંડ;	
તેવા સપિંડી સોદકમાં જાણુ, તારે વસવું જઈ નિરવાણુ.	૧૪૬
વળી કહું તજવા જેવાં અન્ય ઠામ, ત્યાં ન કરવો તારે વિશ્રામ;	
જ્યાં મોદકબક્ષક સુરભિ દેખાય, જ્યાં પદ્મ મહાપદ્મ કંપના થાય.	૧૪૭
વૃષભાકુન્ડનો વૃષભ છે અહીં, ઈંદ્ર ઔરાવત રેહતો સહીં;	
એવી કરે કંપના નર નિર્વાણુ, નવ તેહ ગેહ જાણું અજાણુ.	૧૪૮

૧૩૮ પાક. પ્રાચીન કાવ્ય મંગલમાં નાચેના પાત્ર કડાં વધાર છે.—

જે પ્રસાદમાં નર હોય ધન્ય, વળી ત્રણ ત્રિચક્રેશ સૂચ્ય;	
ત્રણ સુરભિ હોય તેમાં, તારે વસવું જઈ એમાં.	૧
વળી તેમાં લેવો અતિ અંધકાર, પ્રકાશમાંકે કષ્ટ સગવે અપાર,	
એવાં કષ્ટનો જ્યાંહી પ્રકાશ, ત્યાં તારે રેહવું યઈ પ્રકાશ.	૨.
અહો 'ચંદ્રમ એક અજ ને ગેહ. હોયે જે રાસજ નિઃસંદેહ;	
હોયે ત્રણ સુરભિ ને પચ મહીરી, જ્યાં ચદ્ અન્વ રેહતા હોય દીસી.	૩
હોયે સપ્ત દક્ષિત જે ઘરમાંય, વસવું તારે તો જઈ ત્યાંય;	
અથવા તેનું સંધિરે ચોરણુ કરવું, કદા ઠામ ન તે પરદરવું.	૪
જ્યાં કોરી કોદાળી દાનાડી, ચારી પાત્રી તપેલી પદ્મ,	
એ વિના રખડતાં એવાં બીજાં ત્યાં તારે રહેવું દર્પે લીજ્યાં.	૫

\* મૂળ રાજ ખાંચણી છે. પ્રા. કા. માં "ખાંચણીએ" છે.

ન્યાં યામ પૂજના અર્ધે રાજ, મુદ્ધતાએ જેવું સરેજ;	
તેવું જોવાય પૂજનપાત્ર, ન હોય નામ તેનું આગમ માત્ર.	૧૪૯
વા સર્વ આગમે સુર પ્રમાણ, પણ નવ સંમાર્ગકેરો સુખણ;	
કદી હોય સમર માંહે શર, પણ નવ અંતર ધ્રુવજા પૂર.	૧૫૦
યામ તેવા દેવની કલ્પના જ્યાંય, અથવા તેવો નિરંતર પૂજાય;	
તે ગેહ તજવું તારે બાર્ધ, ન કરવી તેવા નરસુ સગાર્ધ.	૧૫૧
પરાપૂર્વથી જેહ પ્રસિદ્ધ, મહોત્સવ માની ગયા સિદ્ધ;	
તે યામ મહોત્સવ જે દેશ, વા જે નગરમાં રેહ નવ શેય.	૧૫૨
વા જૂની રીત પ્રમાણે જેહ, કરે ગેહ તેવા મહોત્સવ તેહ;	
ત્યાં ન કરવો તારે વાસ, ત્યાં જાવાની કરવી ન આશ.	૧૫૩
વળી ક્યાં જાવું તે દાખવી દેઉ, દલા તેનું તો નામ ન ઉલે;	
ન્યાં સુપડાનો વાયુ સદાય, અન્ય નરને આવી વાય.	૧૫૪
દીર્ઘ જતાં ધડાનું પાણી, છટાઈ ઘેટલાને પ્રમાણી;	
નાહેલા વચ્ચના છાંટા ઉડે, કે નખાચનું પાણી અન્યને અડે.	૧૫૫
એવો યામ આચાર જ્યાંહી બજે, તે ધર કરવા તારે નજ;	
તેના અંગમાં વશી રેહવું, દુઃખ દેવાય તેટલું દેવું.	૧૫૬
વળી નવ વસતું તારે રે ક્યાંહી, તેહ હું જણાવી દેઉ છું આંહી;	
જે જાણે દેસાચાર વિચાર, જે શુદ્ધ સમય જાણે સાર.	૧૫૭
જે જાણે શાંતિકેરો સર્વ ધર્મ, કરે જપાદિકતા જે શુદ્ધ કર્મ;	
જે કરે હોમ નિરંતર જાણ, જ્યાં યામ મંગળકાર્ય પ્રમાણ.	૧૫૮
જે ન વીસરે સુરમખ સાર, જે જાણે શૌચાશૌચ વિચાર;	
જે પંથ આગમમાંહે પ્રમાણ, વળી જેણે ગાયા સુર લોક સુખણ.	૧૫૯
તેવા માર્ગે આવે જન જેહ, તારે તજી દેવા સર્વ તેહ;	
તેમને ગેહ ન વસતું તારે, જો તારું બધું તું ધારે.	૧૬૦
માર્કેડેય કહે સુખ્ય મુનિ, એમ વદતા બહા શુણી;	
દેઈ દુત્સહને શિખ સારી, અંતર્ધાન હવા વેદધારી.	૧૬૧
દુઃસહ વર્તવા લાગ્યો તેમાં, વિધિએ જુકતે જણાવ્યું જેમાં;	
હવા તે દુત્સહનો વાસ ક્યાંહી, સમજે શ્રોતા જો મનમાંહી.	૧૬૨
આપણા પુરાણીયાવા જેહ, આચાર દેખાડો કરવા પાળે તેહ;	
રેહશે દુઃસહ તેમને ઘેર, જોને થયું શુદ્ધ સ્વભાવથું વેર.	૧૬૩
કહું વિનવી સર્વને હુંય, જોજો આચરે પુરાણી શુંય;	
જો મારું કહેવું કરે ખરું, ખાકું હોય તો હું પરહરું.	૧૬૪
જો સત્ય જણાયે જોતાં, તો નવ પુરાણીને કાર્ધ રેતાં,	
સર્વ કામથી સારું લેવાય, તો ક્યમ વિપ્રનું આજ ન આપ.	૧૬૫

ધતિ શ્રીમાદ્દેવપુરાણે, યદ્ધમાનુશાસન પ્રમાણે;  
'ચારોધ્યાય થયો પૂરો, નથી ભાવાર્થ રાખ્યો અધૂરો. ૧૬૬

વસંત.

ભાવાર્થ નથી રાખ્યો અધૂરો, સુણો પુરાણી દેવ રે;  
વિપ્રજનથી બને તેવી, કરશે તમારી સેવ રે. ૧૬૭



કડવું ૧૦૬ કું.

રાગ મારુ.

શુરુગણપ્રતિ નમુ પાપ, મુજને આશા છે;	
ધણા ભક્તહૃદેની માંય, ઉભય પ્રકાશ્યા છે.	૧
ઐતું જાણું જોયું જાત, પૂર્ણ પ્રતીતિ છે;	
ધરણા ધ્યાનમાને વિશ્વાસ, પ્રાપ્તીન રીતિ છે.	૨
કરી સર્વ દેવને નમસ્કાર, કથા કરવી છે;	
દેવી પુરાણુમાં શિક્ષાય, પીડા હરવી છે.	૩
યથામતિએ ચારો સવ, આરત મોટી છે;	
હુંપદ ધરવી વ્યર્થ, માયા ખોટી છે.	૪
સર્વ શ્રોતા સાંભળે આજ, સાચી સિદ્ધિ છે;	
જેહ સમજી આચરે જાણ, તેની પ્રસિદ્ધિ છે.	૫
કેહો માદ્દેવ કૌટુકી ( ને ), કથા હવાં કેવી છે;	
તેહ જણાવું તુજને સર્વ, જાણવા જેવી છે.	૬
કલિકેરી કામની માહી, ઋતુકાળે ઉપજ છે;	
શ્વપચ્છર્શનયકી પ્રમાણ, નિર્માણિ નીપજ છે.	૭
તે તો હુ સહકેરી નાર, પુરાણે ભાખી છે,	
જેતું જન્મકાળકૃતાંત, સાચી સાખી છે.	૮
યદ્ધમે તે યુવતી સાથ, ધર તો માંડયું છે;	
જેણે સારાપણું ચિહ્ન, સર્વે છાંડયું છે.	૯
તે પ્રિય પત્ની સયોગ, લવિષ્યે સાધ્યો છે;	
તેણે વેલો તેમનો મુન્ય, અતિશે વાધ્યો છે.	૧૦
તેહ જણાવું તુજને આજ, શ્રદ્ધા સાચી છે;	
જેતું પુરાણે પૂર પાવન, જોયું વાંચી છે.	૧૧
હુસહ નારીને નિર્વાણ, સતતિ ઉપજ છે;	
સખ્યામાં છે તે સોળ, વદું કેવી નીપજ છે.	૧૨

એવા પચાદિના અંગ માય, બહુ બુંદુ બોલે છે;	
તેની શાંતિ અર્થે સોય, સુધી તોલ તોલે છે.	૪૦
જે વાયસ દુષ્ટ કરે ઉચ્ચાર, તો કારજ દયજે છે;	
કે આરંભથી અચડાય, બોલ્યું બળે છે.	૪૮
જે તે પક્ષી પશુ બોલે શુભ, તો સારું થાય છે;	
જે આગમે વિધિ તેડ, પ્રગ્નપતિ ગાયે છે.	૪૯
ગંડપ્રાંતરતિ છટ્ટો સુત, ગાલતિ વસે છે;	
અર્ધુ મૂર્ધ્ન માધ્યું માપ, રહી ત્યાં હસે છે.	૫૦
તે સમય કાર્યારંભ, જે જે થાયે છે;	
તે સિદ્ધ ન થાયે સાજ, નાશમાં જાયે છે.	૫૧
તેની શાંતિ સંભલ્ય તુલ્ય, મારે કેવી છે;	
બહાવાણી થઈ પરમાણુ, સિદ્ધા દેવી છે.	૫૨
અહરેવ રતુતિએ સત્ય, શાંતિ ભાખી છે;	
શાંતિ પ્રકરણે મુલખનન, વિધિ દાખી છે.	૫૩
ગોમૂત સરસવકેરે સ્નાન, પ્રતિકૂળ તારે છે;	
તેવા મદ પૂજતાં અવિધાર, શાંતિ ધારે છે.	૫૪
પુનરપિ ધર્મમાં સ્થિતિ થાય, શાસ્ત્રને જોવે છે;	
જન્મભાવણાએ નિર્વાણુ, મડપ્રાંતરતિ ગાવે છે.	૫૫
એમ એની શાંતિ થાય, સતમેા કેવો છે;	
સ્ત્રીના ગર્ભ ગળી જાય, જોવા જોવા છે.	૫૬
તેનો વાસ સ્ત્રીગર્ભની માંય, વિધિ ભાખે છે;	
તે મહાદારણુ છે દુષ્ટ, સર્વ પાખે* છે.	૫૭
તેની શાંતિ શીઘ્રે થાય, ન મંત્રલેખ પ્રસિદ્ધ છે;	
અતુલમ હાર જે પેરાવાય, સત્વશુણી જે સિદ્ધ છે.	૫૮
એવા સાધુને અર્પે હાર, શાંતિ તેની થાયે છે,	
શુદ્ધ ધરમાં કરતાં વાસ, નાશી તે જાયે છે.	૫૯
ગર્ભહા તેનું છે નામ, શ્રમવિણુ રક્ષણુ છે;	
જે એમ નવ કરાય, તો તેહ પિલક્ષણુ છે.	૬૦
દે અસંખ્યાત તે દુઃખ, ભુડો ભારે છે;	
હવાં અષ્ટમાના ગુણુ ગાઉં, જે હૃદયે મારે છે.	૬૧
સસ્યહા એવું છે નામ, જે તણુધાન્ય ટાળે છે;	
તેની સુધી શાંતિ કેહ આમ, જે ભવિષ્ય ભાળે છે.	૬૨
જૂનાં ઉપાન જે પેહરાય, તો શાંતિ થાયે છે;	

વામગમને' નિર્વાણ,	ભુંડું	જાયે છે.	૬૩
અર્ધાક્રમવેશ કરાવાય,	જે અતિ	હલકું છે;	
પણુ સુધી કરે સહુ તેમ,	ભુંડું	ભલકું છે.	૬૪
મુકવાથી બલિદાન બાહર,	તે શાંતિ	પામે છે;	
ભગવદ્ભક્તિએ નિર્વાણ,	સમ્યક્	શામે છે.	૬૫
હવા તેની પુત્રીના આચાર,	કેવા	મારે છે;	
જે વું મુજ પાસેથી સર્વ,	મુણવા	ધારે છે.	૬૬

વલણુ.

મુણવા ધારે મુજકને તો,	મારે કેહવું સર્વ રે;	
દુઃસહ સુતની શાંતિ કરતાં,	પમાય ઝાંઘું પર્વ રે.	૬૭

કેકવું ૧૦૮ સું.

રાગ ધનાશ્રી.

તે દુઃસહની સુતા જેહ છ,	સહુ વર્ણવી દાખું તેહ છ;	
કરુ વુજને નિઃસંદેહ છ,	પેહલી નિયોજિકા કહું જેહ છ.	૧

ઢાળ.

જેહ નિયોજિકા નામ કન્યા,	તેનું કહું લક્ષણ;	
ચિત બ્યગ કે અસ્વસ્થ તારે,	ન કરવું અદક્ષણ.	૨
દુઃસહકેરી નિયોજિકા,	છે કન્યા નામે;	
તે નરને પરદ્રવ્ય હરવા,	નિત્ય યોજે કામે.	૩
પરત્ની હરણુ પણ તે કરાવે,	હું વહું તેની શાંતિ;	
પવિત્ર પાઠ કરી રહે તે,	હરે તેની કાંતિ.	૪
કોધ લોભાદિક પદ રિપુને,	જેહ ત્યાગે જાણ;	
તે દુઃસહસુતાથી શાંતિ પામે,	દગરે નિજ પ્રાણ.	૫
નિયોજિકા મુને કોવ લોભે,	પ્રયોજતી પ્રમાણ;	
સમજી એવું ત્યાગતા તે,	જેહ નર મુજાણ.	૬
કરી નિંદા કોઈ એકે,	માર માયો હોય;	
તવ જાણવું મુજને મને,	(એ) કૃત્ય નિયોજિકાનું સે.ય.	૭
વિદ્વાન કે મહાન યોગી,	નવ થાયે તેને વશ;	
એ નૌતમ જોળનવતી નારી,	કરી દે રસજસ.	૮

જ અન્નમાં તે, હરી જાયે તેહ;	
વામગુટ અન્નનું ભક્ષ તેને, સદા વાહર્ણુ દેહ.	૨૫
દેવમાંથી ધાન્ય હરતા, પાકશાળાચક્રી પ્રમાણ;	
પકવ અન્નને લેઈ જાયે, નીચ એ નિર્વાણ.	૨૬
સુરભિ સ્યામાતણા સ્તનથી, દુગ્ધ હરતી એહ;	
દ્ધિમાંથી ઘૂત હરે એ, તિલથી તૈલ નિઃસંદેહ.	૨૭
મઘમંદિરમાંથી લેતી, મઘ એ નિર્વાણ;	
રંગાટીકરી વસ્ત્રમાંથી, રંગ લેતી પ્રમાણ.	૨૮
કપાસમાંથી સૂત્ર લેતી, એમ સર્વ હરતી નાર;	
સંહારિકાનું કૃત્ય એ, કિંચિત કશું નિર્ધાર.	૨૯
હવા શાંતિ એહની કહું, સુણજે બૂદેવ;	
સદા સાચે મને એની, શયિ સાધવી સેવ.	૩૦
મયૂરપક્ષીકરું જોડું, રાખવું ધરમાંય,	
કૃત્રિમ કામિની કરી મૂકવી, સદા મંદિર જ્યાંય.	૩૧
ચિત્ર તો ચિતરાવવાં, જોથી રક્ષણ થાય;	
ઉચ્છિષ્ટ અન્નનો ત્યાગ કરવો, સદા જે દુઃખદાય.	૩૨
દુગ્ધાદિભાજનતણાં ખાસાં, ઉભય જે કેવાય;	
હોમાગ્નિએ તે સદા સર્વે, રક્ષવાં સુખદાય.	૩૩
સુર વર્ગને ધૂપ કરીને, સંતોષવા તે જાણ;	
પવિત્ર થઈ રક્ષણ એ રીતે, નિત્ય કરવું નિર્વાણ.	૩૪
હવાં બ્રામણીનું કૃત્ય બાપું, સુણ તું બ્રહ્મર;	
એકઠાં રહેનાર સહુને, ઉદ્દેગ કરતી પૂર.	૩૫
એનાથી રક્ષણ જેહ કરવા, ધારતો મનમાંય;	
તેણે નિયમ શા શા ધારવા તે, કહી દાખું આંય.	૩૬
કાઈ નરનું હોય આસન, એસવાનું જેહ;	
તેહ પર નવ બેસી જાવું, પ્રિય જેહ નરને તેહ.	૩૭
શયન સ્થાનક માટ એવો, ધારવો નિશ્ચય;	
સ્મૃતિમાં જે એવું રાખે, થાય તેહનો ઉદય.	૩૮
ગ્રંથાતરે વળી એમ છે કઈ, આસન શયન પૃથ્વી પર;	
શ્વેત સરશવ વેરી દેવા, તોજ થાયે વર.	૩૯
વિચક્ષણે વિચાર કરવો, અહોરાત્રિ જાણ;	
એ દુષ્ટા મુજને ભમાવે, કરી દેઈ અજાણ.	૪૦
શાંતિ તેની થાય કેઈ રીત, તેહ બાપુ સર્વ;	
શિવસુખોકેરા જાપ જાપવો, રહિત તનમન ગર્વ.	૪૧

તોય તેનો ત્યાગ કરવા, મંત્ર શુદ્ધ લે, છે;	
પરતી ઉપરતી ફરી દષ્ટિ, અથવા તો નાય.	૯
એ દુષ્ટાદુષ્ટ કર્મ, યોગવાને આજ;	
પૂર્ણ પ્રેમે પ્રેરવાને, આવી ઊભે સમાજ.	૧૦
જે રૂપ અંદરું એવું જાણતા તે, સદા પામે મુખ;	
જન્મોજન્મતણાં તો જાયે, તેહ નરનાં દુઃખ.	૧૧
વિરોધિની દુઃસહસુતા, કરે ફર્યાં કર્મ;	
અન્યોન્ય પ્રિતિ પાળતાં, તજવી દે સાંધર્મ.	૧૨
દંપતી અતિ પ્રીતિવાળાં, જોઈ જતોજત;	
વિરોધિની વચમાં ધરે તે, આવી જાતે વાત.	૧૩
બધુઓને એ લદાવે, વળી મિત્રમાંહી વિરોધ;	
માયાપનું એ માપ લેવા, કરે ફરતી ફોજ.	૧૪
સમાન વયની શોક્ય બેમાં, નરે નીપજાવિયા સુત જેહ;	
તે ઉભાને અતિશે લદાવે, નામે વિરોધિની એહ.	૧૫
હવાં શાંતિ તેની સર્વ ભાખું, સુખ્ય હું બૃદેવ;	
બલિદાન આપી બલિષ્ટ તેને, રીઝવી લે તતખેવ.	૧૬
તોજ તેની શાંતિ ચાહે, કે નરમ ગરમ થાય;	
કદુ મધુ જન બોલ્યું ન લેખે, એકરૂપરેહ સદાય.	૧૭
શાંતિ એની એ પ્રકારે, ગાય ગુણનિધિ સર્વ;	
શાસ્ત્રાચાર સેવન કર્યેથી, થાય વિરોધિનો ધર્મ.	૧૮
હવાં સ્વયંહારિકકિરાં, કદું લક્ષણ આજ;	
એક ચિત્તે સર્વ સુણજે, શુદ્ધ થાશે કાજ.	૧૯
અજ ખળી કે ધરમાંથી, દરી જાયે એહ;	
મુરખિમાંથી પય હરે એ; ધૂત ગોરસથી તેહ.	૨૦
સપતિવાળી વસ્તુ જે જે, જુએ એ નિર્ધાર;	
દરી લે ગુપ્તપણેથી, કરે ન કાંઈ વિચાર.	૨૧
એ સદા છાની છપની રેહતી, દુઃસહસુતા મહાદૃષ્ટ;	
અપકવ અનથી એહ થાતી, અંગ મહિ પુષ્ટ.	૨૨
પાકશાળા વિષેથી એ, પકવ અન લઈ જાય;	
તે માંહી મૂક્યું હોય જે તે, છાનીમાની ખાય.	૨૩
પીરસવા અજ માંડ્યું કે, આવી બેસે સાથ;	
જમી જાયે કાંઈ ન જણે, પછે ગ્રહે કાનો હાથ?	૨૪

જા અન્નમાં તે, હરી જાયે તેહ;	
વામગુરુ અન્નનું ભક્ષ તેને, સદા વાહુકું દેહ.	૨૫
ક્ષેત્રમાંથી ધાન્ય હરતા, પાકશાળાથી પ્રમાણ;	
પક્વ અન્નને લેઈ જાયે, નીચ એ નિર્વાણ.	૨૬
સુરભિ સ્યામાતણા સ્તનથી, દુગ્ધ હરતી એહ;	
દ્ધિમાંથી ધૂત હરે એ, તિલથી તૈલ નિઃસંદેહ.	૨૭
મઘમંદિરમાંથી લેતી, મઘ એ નિર્વાણ;	
ચંપાદીકરી વસ્ત્રમાંથી, રંગ લેતી પ્રમાણ.	૨૮
કપાસમાંથી સૂત્ર લેતી, એમ સર્વ હરતી નાર;	
સંહારિકાનું કૃત્ય એ, કિંચિત કહ્યું નિર્ધાર.	૨૯
હવાં શાંતિ એહની કહું, સુણજે બૃદેવ;	
સદા સાચે મને એની, શ્રિય સાધવી સેવ.	૩૦
મયૂરપક્ષીકરું જોડું, રાખવું ધરમાંય,	
કૃત્રિમ કામિની કરી મૂકવી, સદા મંદિર જ્યાંય.	૩૧
ચિત્ર તો ચિતરાવવાં, જોઈ રક્ષણ યાય;	
ઉચ્છિષ્ટ અન્નનો ત્યાગ કરવો, સદા જે દુઃખદાય.	૩૨
દુગ્ધાદિભાજનતણાં પાસાં, ઉભય જે કેવાય;	
હોમાગ્નિએ તે સદા સર્વે, રક્ષવાં સુખદાય.	૩૩
સુર વર્ગને ધૂપ કરીને, સતોષવા તે જાણ;	
પવિત્ર થઈ રક્ષણ એ રીતે, નિત્ય કરવું નિર્વાણ.	૩૪
હવાં બ્રામણીનું કૃત્ય જાણું, સુખ્ય તું ભૂસુર;	
એકઠાં રહેનાર સહુને, ઉદ્દેગ કરતી પૂર.	૩૫
એનાથી રક્ષણ જેહ કરવા, ધારતો મનમાંય;	
તેણે નિયમ શા શા ધારવા તે, કહી દાખું આંખ.	૩૬
કૌર્ષ નરનું હોય આસન, એસવાનું જેહ;	
તેહ પર નવ બેસી જાવું, પ્રિય જેહ નરને તેહ.	૩૭
શયન સ્થાનક માટે એવો, ધારવો નિશ્ચય;	
સ્મૃતિમાં જે એવું રાજે, યાય તેહનો ઉદય.	૩૮
અંતરે વળી એમ છે કંઈ, આસન શયન પૃથ્વી પર;	
શ્વેત સરશવ વેરી દેવા, તોજ ચાચે વર.	૩૯
વિચક્ષણે વિચાર કરવો, અહોરાત્રિ જાણ;	
એ દુષ્ટા મુજને ભમાવે, કરી દેઈ અજાણ.	૪૦
શાંતિ તેની યાય કેઈ રીત, તેહ જાણુ સર્વ;	
શિવસૂક્તકેરો જાણ જાવો, રહિત તનમન ગર્વ.	૪૧



ઐતલાએ શાંતિ તેની, થઈ જાએ સિદ્ધ;	૪૨
મનવાંચિત સર્વ મળતી, નવનિધિ અષ્ટમહાસિદ્ધ.	૪૩
હવા દુઃસહમુતા ઝતુદારિકા, નામે કરતી શુંય;	૪૪
યથાર્થ તે વર્ણવી દાખું, એક ચિત્તે સાંભળ્ય તુંય.	૪૫
કન્યા કામિનીનું અવૃત્તામૃત, જે યથેહું ઝતુમણ;	૪૬
તેહને એ દરણુ કરતા, કરી પુરાણે પ્રમાણ.	૪૭
તેની શાંતિ થાયે દર્ષ વિધ, તેહ સાંભળ્ય સર્વ;	૪૮
તીર્થયાત્રા કરવાવડે કે, તેમાં નાણે પવેપર્વ.	૪૯
દેવમંદિર યત્તજુમિર્મા, વા પવતશિખરે જાણ;	૫૦
અખાતે નદીસંગમે, જ્ઞાન કહ્યું નિરવાણ.	૫૧
મંત્રશાસ્ત્રી જે મંત્ર જાણે, વા વૈદ્યશાસ્ત્રી હોય;	૫૨
તે પ્રયોગ પૂર્ણ રીતે કરીને, ચિકિત્સા કરવી સોય.	૫૩
પૂર્વકાળે કે પ્રાતઃકાળે, કરવા આપધી પ્રયોગ;	૫૪
એવડે એની શાંતિ થાયે, ટળે ભવભવના રોગ.	૫૫
હવાં નિર્ણુદ ને હઠિલી રામા, જણાય કામોદામ;	૫૬
તે સ્મૃતિહરતા સ્મૃતિદારિકાનું, જાણવું તારે કામ.	૫૭
તેની શાંતિ એકાંતવાસે, વદી ગયા મહાશુદ્ધ;	૫૮
પવિત્ર પત્ની કરવી તેણે, કરવું દરિસમરણ શુદ્ધ.	૫૯
નરનારી કેરું બીજ દરતા, તે બીજદરા કેવાય;	૬૦
મહાભયાનક રૂપ તેનું, જોઈ કંપે તેને કાય.	૬૧
પવિત્રાન જોજનવડે તેની, થાયે શાંતિ પૂર;	૬૨
વળી શુચિસ્નાને શાંતિ તેની, વર્ણવી ગયા ભૂસર.	૬૩
તે મહાદારણ ને દુરાચારિણી, દારણુ ભય કર્તા જાણ;	૬૪
તેની શાંત્યર્થે અહ બોજન કહ્યું, પુરાણ'માંહી પ્રમાણ.	૬૫
અષ્ટમી કન્યા વિદ્યેયિણી નામે, ભય કર્તા ભરપૂર;	૬૬
નરનારીને દેવપાત્ર એ, કરતી ડરતી નવ દૂર.	૬૭
તેની શાંતિ અર્થે કહ્યું તે, સર્વ સમજવું આજ;	૬૮
મધ દુગ્ધ આજ્યે કરીને, હોમ કરવો દ્વિજરાજ.	૬૯
તિલસંયુક્તે એ વિધિ ભાખ્યો, પુરાણમાં પવિત્ર;	૭૦
મિત્રવિદા પ્રદિ કહી વળી, અષ્ટમ કન્યકાકેરે ચિત્ર.	૭૧
એ સર્વે વિસ્તારી કહ્યાં મેં, તનુજ તનુજનાં નામ;	૭૨
(વળી) વિધિપુરસ્કર તેમનાં ભાખ્યાં, જાણ્યાં જોયાં તેવાં કામ.	૭૩
વળી આગળ હું કહીશ તુજને, તેનાં સર્વ સંતાન;	૭૪
એક ચિત્તે જો અવણુ કરીશ તો, થઈશ મુનિ મહાન.	૭૫

વલણ.

ચર્ધશ મુનિ મહાન તું, સુણ્ય કૌબુદ્ધિ બૈદેવ રે;  
વળી વિષ્ણુ પ્રેમાનંદ વર્ણવે, ગુરુજનતણી કરી સેવ રે.

૫૮

કડવું ૧૦૮ મું.

રાગ નટની દેશી.

દ્વિજસત્તમ સાંભળ્ય તુંય રે, કહું તેના સંતાનનાં નામ હુંય રે;  
દુઃસહ નારતણાં નિધોર રે, પુત્ર પુત્રી સોળે સાર રે. ૧  
તેનાં સંતાન આડત્રીશ રે, થયાં ને વર્ણુ આ દિશ રે;  
નામ તેનાં કહું નિરધાર રે, સર્વે સાંભળ તું આ વાર રે. ૨  
દત્તાત્રિની કન્યા બેય રે, વિજ્ઞપા કલહા નામે જોહ રે;  
હવા તેનાં કૃત્ય કહું જોહ રે, તેમા લાવાશ નવ સદેહ રે. ૩  
વિજ્ઞપાકેર જે છે કૃત્ય રે, તિરકાર દુષ્ટવેણુ અસત્ય રે,  
તેની શાંતિ યાચે કેયી પેર રે, સહુ જણાવું કરી મેહર રે. ૪  
સુધી જને વિચારતું એહ રે, રેહતું તેને વિચારે નિ સદેહ રે;  
થાય શાંતિ તેની એથી રે, બળ ધટે સર્વનું જોથી રે. ૫  
હવાં કસકારું જે કૃત્ય રે, તે દાખતું તુજને સત્ય રે;  
સર્વ જનના ધરમોઝાર રે, કરે કયહ તે નિરધાર રે. ૬  
કુટુંબનાશ કર્તા એ જાણુ રે, વદુ તેની શાંતિનું પ્રમાણુ રે;  
મધ દુગ્ધ આજ્ય તાદ્રિય રે, દુર્ગાકુર વીટી દુકલ રે. ૭  
તેના બલિને અર્ચે દેવું રે, હોમ કરવાનુ ચિત્તમાં લેવું રે;  
પાવક પ્રભાકર નામોચ્ચાર રે, કરવાથી શાંતિ યાચે સાર રે. ૮  
વળી કરવી પ્રાર્થના આવી રે, તેહ દેહ હું સર્વ બતાવી રે;  
હે કુબાંડ યાતુધાન રે, સર્વ દેવગણુ મહાન રે. ૯  
જૂત માત્રની શાંતિ કરો રે, માતા બાળની મનમાં ધરો રે;  
વિદ્યા તપ સંયમ ને ધમની રે, શાંતિ ધમ્મજી નિત્ય નિયમની રે. ૧૦  
કૃષિ વ્યાપાર લાભને અર્ચે રે, નિરતર વૃદ્ધિ યાવા ગય રે;  
કલ્યા તે દેનું પૂજન કરવું રે, વિધિપૂર્વક વેણુ ઉચરવું રે. ૧૧  
સર્વે સતુષ્ઠ યામો દેવ રે, હું અહોરાત્ર સાધીશ સેવ રે;  
મહાદેવની પૂર્ણ કૃપાએ રે, શુભ તેમના મતે યાચે રે. ૧૨  
સર્વ નરચક્રી તુષ્ટિ યામો રે, મારાં અરિષ્ટ સધગાં વામો રે;  
સર્વ દેવ યામો તુષ્ટમાન રે, બાંજે દુષ્ટ જોહ મગન રે. ૧૩  
દુરાચાર મહાપાતક જોહ રે, હણો દેવ જે કરાવે તેહ રે;  
૨૫

વિદ્યકર્તાને વીણી કાઢો રે, સુરને કૃપા કરી ઉમડો રે.  
 દેવ કૃપાએ વિવાહ માંહી રે, શ્રદ્ધિકર્મ થાતું હોય જ્યાહી રે;  
 પુણ્ય કર્મને યોગે જાણુ રે, ગુસ્સુર પૂજનમાં પ્રમાણુ રે.  
 જપ મપ વિધાનમાં સાર રે, ચતુર્થ યાત્રામાં નિર્ધાર રે;  
 શરીરારોગ્ય જોગ્ય પદાર્થે રે, સુખ દાન વગી ધન સાર્યે રે.  
 બાળક વૃદ્ધ ને રોગી માંહી રે, જે જે વિદ્ય હોયે તે સંદગે આહી રે,  
 યદ્ર ધંદ્ર વરણુ ને સૂર્ય રે, વાણુ વહિ આદિક તુર્ય રે.  
 એ સર્વ દેવ કરો મારી શાંતિ રે, મુજ અગની વધારો કાંતિ રે;  
 હવાં ઉક્તિનો એક પુત્ર રે, જેણે કર્યું તાલવૃક્ષે ગૃહસૂત્ર રે.  
 કલિશર્ધા નામ છે તેતુ રે, હવાં કૃત્ય કહું સહુ ઐતુ રે;  
 તેતુ સ્થાનક અસાધુની જીભે રે, ગ્રંથાતરમાં બાખ્યુ ધમે રે.  
 તેને હોય વાસ જેની માંહી રે, તેયુ નવ બોધવુ કે હેલુ કાર્ધ રે;  
 તેવડે છે તેની શાંતિ રે, એમ કરતા યાય વિશ્રાંતિ રે.  
 દ્વિજસત્તમ સાંભળ્ય તુય રે, પરિવર્તના સુત કહું હુય રે;  
 વિરૂપ વિકૃત નામે જોય રે, વદુ તે તો ક્યાહી રેહ્ય રે.  
 દૂમ નગ પરિખા જ્યાહી રે, કિલ્લા સમુદ્ર હોયે ત્યાહી રે;  
 વળી બીજે એવે સ્થાને રે, તેતું રેહ્યુ દ્વિજ તુ માને રે.  
 ગર્ભવતી સતી કાર્ધ રે, બેસે વૃક્ષની જોઈ માર્ધ રે,  
 વા ગણાવિયા જે સ્થળ રે, લાં બેસે થઈ નિર્મળ રે.  
 તોય પરિવર્તના મુત્ર રે, બાંજે તેના ગર્ભતણુ ધરસૂત્ર રે,  
 વા તેને બમાવી દે બાર્ધ રે, મૂકાવે માતતણી સગાર્ધ રે.  
 મેં ગણાવિયા સ્થળ જેહ રે, લાં ઉદરગર્ભજમણુ થાય એહ રે,  
 માટે ગર્ભવતીએ બાર્ધ રે, નન વૃક્ષ જોળગતુ દુખદાર્ધ રે.  
 પર્વત કિલ્લાનું કરતુ તેમ રે, સાગર પરિખાનું ધારતુ એમ રે;  
 જો પાળે એવા નેમ રે, તો તે ઉભયની શાંતિ એમ રે  
 થઈ જાયે જાણુનું જ્ઞાત રે, નવ માનવી ખોટી વાત રે;  
 હવાં અંગ્રકનો એક તન રે, પિશુન વૃદ્ધિ પામ્યો અનુદિન રે.  
 તેતું કૃત્ય આતિ છે કુર્કુ રે, તેતુ આચરણુ તેતું જુકુ રે,  
 નરમજ્જનામક ધાતુ જેહ રે, તેમાં પેશી રેહતો તેહ રે.  
 અજિતેંદ્રિયનું બળ હંતો રે, રોજ ભક્ષણુ વીર્યનું કરનો રે,  
 હવાં યથા શકુનિને સુત પાંચ રે, જેણે આણી મોટી આચ રે  
 તેનાં નામ ગણાવી બાખું રે, જેણુ પુરાણમાં તેણુ દાણુ રે;  
 સ્યેન કાક ને કપોત રે, ગૃધ ઉલૂક રાત્રે રોત રે.  
 તે પાંચેને ગૃહણુ કીધા રે, દેવ દાનવે પાસે લીધા રે;

મૃત્યુએ નિકટ રાખ્યો બાળ રે, સોંપ્યું કાળે કાકને કાળ રે.	૩૧
મહાભયંકર ઉલૂક જેહ રે, લીધો નિર્ઝતિએ તેહ રે;	
ગૃધ્રે બ્યાધિ ગ્રહણ કાધો રે, બ્યાધિસ્વામીએ કપોત લીધો રે.	૩૨
પાપ પ્રાકટ્ય અર્થે જાણુ રે, એ યથા સાધનભૂત પ્રમાણુ રે;	
તેણે કરી હે મૂઢેવ રે, જાણી જાતું તારે તતખેવ રે.	૩૩
સ્થેનાદિ પક્ષી જે નર શીર રે, બેસે વા ઉડી જાય વીર રે;	
વા ત્યમ કરી યાપ અંતર્ધાન રે, તે નરે શાંતિ કરવી જાણુ રે.	૩૪
ધંડાં મૂકે પોતાને ગેહ રે, કે માળો બાંધે તેહ રે;	
એ ઠીક નથી કોઈ વાતે રે, વગી બીજે ભેદ વહું સાક્ષાતે રે.	૩૫
નરનાં ધર ઉપર હોલો ડાલે રે, બેસી મોઝારે મન ગમ્યું બોલે રે;	
તો કરવો તેવા ધરનો ત્યાગ રે, એમ વદી ગયા મહાભાગ રે.	૩૬
હે દ્વિજ જે ધરકેરી માંધ રે, સ્થેન કપોત પેશી જાય રે;	
ગૃધ્ર કાક કે ઉલૂક જાણુ રે, પેસે ધરમાંહી પ્રમાણુ રે.	૩૭
તદ્વા ધરધણીએ જાણુનું સભ રે, આવી લામ્યું પાસે મૃત્ય રે;	
તેવા ધરને પંડિત તજતા રે, શાંતિકાળે યસાદિ યજતા રે.	૩૮
કપોતદર્શન સ્વપ્ને ન સારું રે, જેને થયું તે યાપ બિચારું રે;	
માટે કરવી તેની શાંતિ રે, તેહ કરતાં ટળશે ખાંતિ રે.	૩૯
ગંડપ્રાંતરતિના બાળક ચત રે, જેહ કરી રજા ખટપટ રે;	
આત્યા કરવા પાધર ઝટ રે, વર્ણવે શું પ્રેમાનંદ ભટ્ટ રે.	૪૦
તે રેહ સ્ત્રીઓના આર્તવમાંહી રે, રેહવાનો કાળ કહું સહુ આંહી રે;	
સ્ત્રી રજસ્વળા યામે જ્યારે રે, પૂર્વના ચાર દિવસે તું ધારે રે.	૪૧
ત્રયોદશમે એકાદશમે રે, એ દિવસે તેમાં ભમે રે;	
દિવાગમને વસે તેમાં રે, શ્રાદ્ધ કરવાના દિવસો જેમાં રે.	૪૨
પર્વણીના દિવસો સર્વ રે, તે વાસ વશી રેહ ધરી ગર્વ રે;	
માટે સુધીએ દિવસો તેહ રે, ત્યાગ કરવા નિઃસંદેહ રે.	૪૩
થાયે તેથી તેની શાંતિ રે, વધે નરવરકેરી કાંતિ રે;	
હવાં ગર્ભદાને બે સતાન રે, થઈ એક પુત્રી ને પુત્ર મહાન રે.	૪૪
નિધન નામ પુત્રનું જાણુ રે, મહિની નામ પુત્રીનું પ્રમાણુ રે;	
પુત્ર પેશી ગર્ભમાં સાર રે, તેનું ભણણુ કરે નિર્ધાર રે.	૪૫
કન્યા ભોજન કરાવી કરે મૂત્ર રે, તેથી જનનું કેતું સૂત્ર રે;	
મૂત્ર કરવાથી નીકળે સર્પ રે, ઘડુર કૂમાંદિ કરતા દર્પ રે.	૪૬
એવાં ઉદરચત્રપ્રાણી કરતી રે, વા અતિ પુરિષ ઉદરે ભરતી રે;	
હવાં ચાત્રે જોર તેમનું એમાં રે, તેહ સર્વ જતાનું જેમાં રે.	૪૭
ગર્ભવતી સ્ત્રીનો ગર્ભ રે, અપ પટ માસની અર્ધકી અર્ધ રે;	

તે સ્ત્રી તે સમયે આમિષ રે, બાહ્ય સ્વાદતણું કરી મિષ રે.	૪૮
વા નિયમિત રહે નવ નારી રે, રહે રાત્રિએ દુઃખજયે અવિધારી રે;	૪૯
ઉપવશ્ન ધર્માં વિશ્વ એહ રે, *ત્રણ પથમાં ઊભી રહે જોહ રે.	૫૦
વા સ્મશાન જૂમિ માંહી રે, રહે ઊભી જીવતી ન્યાંહી રે;	૫૧
અથવા મધ્યરાત્રે રહે સાર રે, તેમાં એ જો પેમે નિર્ધાર રે.	૫૨
કરી પ્રવેશ દે અતિ દુઃખ રે, થાયે તેની શાંતિ કરતાં સુખ રે;	૫૩
સસ્પહાને થયો એક સુત રે, ક્ષુદ્રક નામ જેનું અદ્ભુત રે.	૫૪
જે જોઈ છિદ્ર આનાજને છોડે રે, તેની શાંતિનાં ખીજ તોડે રે;	૫૫
કરે એટલે તેનો નાશ રે, હવાં કરું છિદ્રના શુભ પ્રકાશ રે.	૫૬
જે નર અભાંગલિક દિવાએ રે, અતિ તૃપ્તિ ધરીને કાયે રે;	૫૭
વાવે ખીજ ચર્ધ સંજિયાત રે, છિદ્ર જોતો રહે તેની વાત રે.	૫૮
ન્યાં પરિપક્વ થાયે પાક રે, કે તેમાં પેસે આરી હાક રે;	૫૯
એ છિદ્ર એને પેસવાંકરુ રે, જે અતિ દુષ્ટજનનું દેરુ રે.	૬૦
એવું છે ભાટે કૃષિકાર રે, કરવો મુહૂર્તનો વિચાર રે;	૬૧
સમ્યક્ દિવસ જોવો સાર રે, કરવું ચંદ્રપૂજન અરિધાર રે.	૬૨
મોદ મનમાં થાયે જ્યારે રે, કરવું વાવેતર તો ત્યારે રે;	૬૩
સારે મુદ્ધર્તે કાર્યરત રે, કરવો છોડી પ્રપચ દભ રે.	૬૪
અથા થાયે શાંતિ એની રે, નાસે બળ સંપત્તિ તેની રે;	૬૫
મોં કહી દુઃસહકેરી સુતા રે, તેના આચાર કૂડા હુતા રે.	૬૬
તેને પુત્રીઆ પ્રગી ચાર રે, પ્રણાદિકા નામે સાર રે;	૬૭
તે મસ્ત મનુષ્યમાં પેસે રે, ગાંડના ઉરમાં બેસે રે.	૬૮
સાવચેત નહિ જે નારી રે, તે જીએ તેનો નાશ વિચારી રે;	૬૯
અમ કરીને પ્રવેશ રે, કરી દેતી વરવો વેશ રે.	૭૦
દારુણ કર્મ કરાવે બેશી રે, સહુ અગોઅગમાં પેશી રે;	૭૧
જો ન ધારે નીતિ તેહ રે, પવિત્રતાએ પૂરે ન દેહ રે.	૭૨
તો આચારાવે ધર્મ ને અધર્મ રે, કરાવે અકામનું કામ કર્મ રે;	૭૩
અનર્થને અર્થરૂપે દાખે રે, અમોક્ષને મોક્ષ તે બાખે રે.	૭૪
યાવ પ્રવેશ તેમનો જ્યાંહી રે, કે યાવ પુરુષાર્થ બહુ ત્યાંહી રે;	૭૫
જે ગેહના ઉત્તર સંધ્યાકાળે રે, નવ ધાવાતા કોઈ બાળે રે.	૭૬
ન્યાં સમયપરતે અલિદાન રે, ધાતા વિધાતા પામે ન જાણુ રે;	૭૭
ત્યાં કરે ચાર જણી પ્રવેશ રે, કરી દે ઉજડ અહત દેશ રે.	૭૮
ખાતાં કે પાણી પીતાં પ્રાત રે, નિકટ જોઈલાં જોઈ સાક્ષાત રે;	૭૯
ઉરાડે જળના છાંટા જોહ રે, હોયે નરનારિકેરી દેહ રે.	૮૦

તાથે પેસે તેમાં તેહ રે, પછે વરસાવે મરણનો મેહ રે;	૧
ત્રણ પુત્ર વિરોધિનીના સાર રે, તેનાં નામ કહું નિર્ધાર રે.	૬૫
નામે નોદક આદક બણુ રે, વળી તમ-પ્રજાદક પ્રમાણુ રે;	
તેનાં સ્વરૂપ ભાખું હુંય રે, એકે ચિત્તે સાંભળ્ય તુંય રે.	૬૬
દીપરનેહથી દૂષિત થાય રે, ઉત્સવેલામાં તે બધ રે;	
ખસ મૂશલમાં કરે વાસ રે, ખાંડણીએ થાય ઉગસ રે.	૬૭
પાદુકા આસન સ્થાન રે, સૂપડે દાતરડે ધરે કાન રે;	
જોઈ આસનને જે નારી રે, ખેંચે કે ઠાકર મારે ભારી રે.	૬૮
હાંપી શુચિ કરેલી બૂમિમધ્યે રે, એવે સ્થળ અર્ચન કર્યાં વિણ બધ રે;	
મોજનાદિક કરવા જે ધારે રે, ત્યાં વસવા તે નિર્ધારે રે.	૬૯
કડછીના ચાડમાં અગ્નિ લાવેરે, તેથી પાક પત્ની નીપજાવે રે;	
ત્યાં વિરોધિનીના સુત સર્વ રે, થાય બલિષ્ઠ પામી ગર્વ રે.	૭૦
વાસ વશી રહે સદા ત્યાંહી રે, એવું જોવામાં આવે જ્યાંહી રે;	
પુત્ર પત્ની પુરુષ જીવ્યાયે રે, સાચું જુદું જોલાવા બધે રે.	૭૧
તે તો નોદકનાં છે કામ રે, જેહ અસત્યતાનું ધામ રે;	
કરાવે ચાડિયાનું કૃત્ય તેહ રે, કરાવે ધડીધડી સંદેહ રે.	૭૨
બીજો જે મહાદુર્ભતિ સુત રે, તે તો કાર્ય કરે અદ્ભુત રે;	
નરના કર્ણદ્વારમાં વસતો રે, ખ્યાન ધારણમાં ઉત્સસતો રે.	૭૩
દુર્વચન વદાતાં હોય જ્યારે રે, સત્વર ગ્રહણ કરી લે ત્યારે રે;	
આદક નામ તેનું પ્રસિદ્ધ રે, જોણે ચળાવિયા મહાસિદ્ધ રે.	૭૪
જે માનવનું માનસ જીતે રે, તમેગણુપ્રજાદે આવે પ્રતીતે રે;	
ત્વમ આતાં ઉપજે જે કોધ રે, તે તો એ દુર્ભતિના બોધ રે.	૭૫
તમઃપ્રજાદક નામ તેનું રે, કૃત્ય વર્ણેણુ જોયું જેનું રે;	
સંહારિકાને ચોરીધડી રે, ત્રણ પુત્રની સાંભળી વડી રે.	૭૬
તેનાં નામ કહું નિર્વાણુરે, જેવાં પુરાણમાં પ્રમાણુ રે;	
પેહલાનું નામ છે સર્વહારી રે, બીજાનું નામ તો અર્ધહારી રે.	૭૭
વીર્યહારી ત્રીજાનું નામ રે, હવાં કહી દાખુ તેમનાં કામ રે;	
જે ધર આચમન થાય ન ક્યારે રે, આચારમંદને તે ન વિચારે રે.	૭૮
પાદપ્રક્ષાલનવિણુ રસોડે રે, જેહ જાવાને ચિત્ત જોડે રે;	
ખળી કે ગોધનમાં જાણુ રે, જેહ જેહ દોહ થાય નિર્વાણુ રે.	૭૯
ત્યાં રમે ભમે તે નિત્ય રે, કરે વિહાર વસમી રીત્ય રે;	
તેની શાંતિ કરવી સારી રે, શુભ થાવા ન રેહ વિચારી રે.	૮૦
આમણીકરો એક સુત રે, કાકજંઘ નામે અદ્ભુત રે;	
તે જઈ પેસે જેમાં રે, જાણું કુખ પેઠું તેમાં રે.	૮૧

નવ પ્રીતિ પુરુષને યાય રે, ન્યાં આવી પેઠા તે કાય રે;  
 તે પેસે કેવી રીત રે, તેહ કરું સર્વ પ્રતીત રે. ૮૨  
 જન્મતાં જન્મતાં સમાધિ સાધિ રે, સંધ્યાવંદને ગાનમાં વાધિ રે;  
 વા હારય કરે તે સ્થાને રે, સંધ્યામૈયુતને વર માને રે. ૮૩  
 ત્યાં પ્રવેશ કરે તે પૂર રે, હોય શર તો કરે અશર રે;  
 ઝડતુહારિણીને ત્રણ પુત્રી રે, તેહ હોયે ક્યાંથી સૂત્રી રે. ૮૪  
 તેનાં નામ ગણાવું આજ રે, તું સાંભળજે દ્વિજરાજ રે;  
 નામ એકનું છે કુચહરી રે, ખીછનું નામ તો વ્યંજનહરી રે. ૮૫  
 ભતહરી ત્રીછનું નામ રે, જેનાં યયાં ન વિવાહ કામ રે;  
 વિવાહકાળ વીતીગયા પછી જાણુ રે, જેનો વિવાહ થયો પ્રમાણુ રે. ૮૬  
 તેવી સ્ત્રીના સ્તનનું હરણુ રે, કરે કુચહરી પૂછયા વણુ રે;  
 નહિ એક સ્તનનું જાણુ રે, રુધિરભક્ષે જેનું પ્રમાણુ રે. ૮૭  
 સમ્યક્ પ્રકારે અર્ધ્યા વિણુ આઢે રે, નવ માતૃકાપૂજન આરાધે રે;  
 એ ઉભય વિણુ કન્યા પરણાવે રે, વ્યંજનહરી દુઃખે તેને લાવે રે. ૮૮  
 તેવી સ્ત્રીની યોનિ હરતી રે, પૂરી પાવર્ધ જેવી કરતી રે;  
 સૂતિકાગ્રહ હોય જે કામ રે, જોષ્ઠએ પાવક પૂરણકામ રે. ૮૯  
 જળ ધૂપ ને દીપ જોષ્ઠએ રે, અશ્વ સાં નવ ભૂલવું કાષ્ઠએ રે;  
 મૂશળ રક્ષા સરથવ સાર રે, જોષ્ઠએ એવા એવા ઉપચાર રે. ૯૦  
 ન્યાં ન હોયે એટલાં વાનાં રે, સાં ભતહારિકા પેસે છાનાં રે.  
 લેઈ જાય હરણુ કરીને બાળ રે, પૂર્વસ્થાને મૂકે તતકાળ રે. ૯૧  
 છે તેનું મહાભયાનક રૂપ રે, છે માંસહારિણી અતિ કુરૂપ રે;  
 એવું છે માટે સાવધપણે રે, સૂતિકાગ્રહ યાને રક્ષતું ધણે રે. ૯૨  
 હવાં સ્મૃતિહરનો સુત પ્રચંડ રે, જેહ ભમતો હરિ નવખંડ રે;  
 શૂન્યગૃહમાં વસતો જેહ રે, અજ્ઞતેદિયને દુઃખ દે તેહ રે. ૯૩  
 સ્મૃતિનાશનું કરતો કાળ રે, વળી તેનો મૌન કહું દ્વિજરાજ રે;  
 તેના મૌનચક્રી સહસ્ર ભતિ રે, ઉપની જેની ખોટી ખ્યાતિ રે. ૯૪  
 ધરી લીકાઓ હસ્તમાં દંડ રે, પાશ આલ્યા જેણે પ્રચંડ રે;  
 એવી અષ્ટ ભયાનક ભત રે, ચર્ધ ચાંડાલની પ્રખ્યાત રે. ૯૫  
 પછે તે લીકાઓ ને ચાંડાળ રે, ક્ષુધાએ વગાડવા લાગ્યાં ગાલ રે;  
 ચર્ધ વપુએ વ્યાકુળ અતિ રે, કરી એકમેકને ખાવાની મતિ રે. ૯૬  
 પ્રચંડ ચાંડાલભતિ વારી રે, કરી નિયમિત તેમને મારી રે;  
 કરી આપ્યા નિયમ જેહ રે, સર્વે જણાવું મુજને તેહ રે. ૯૭  
 આજયકી આરંભી જાણુ રે, લીકાનો વાસ કરશે પ્રમાણુ રે;  
 ન્યાં તેને વસતી જોષ્ઠ રે, પ્રચંડ કેહે દો સર્વસ ખોષ્ઠ રે. ૯૮

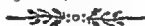
એમાં સંશય નહિ તલભાર રે, લીકા જોઈ ગેહ કરું સહાર રે;	
જે લીકા ચાંડાલના ધરમાંય રે, સંતાન જણુંશે જઈ જ્યાંય રે.	૯૯
તેની પૂર્વ સંતતિ સર્વ રે, નાશ કરે છે ધારી ગર્વ રે;	
દુઃસહ કન્યા ખીજહરા રે, તેની સંતતિ દાણુ ધરા રે.	૧૦૦
કરી ઉત્પન્ન કન્યા બેય રે, નામે વાતરૂપા અરૂપા જેહ રે;	
તે બન્ને ખીજહરાનાં શસ્ત્ર રે, ઝાલી ઝઝૂમે કરધરી અસ્ત્ર રે.	૧૦૧
ગર્ભાધાનના અંત માંહી રે, વાત રૂપાને ગ્રેરે જ્યાંહી રે;	
તે નર હો કે નારી ભલે રે, વાત વીર્યપણામાં મળે રે.	૧૦૨
તેમ જો અરૂપાને ગ્રેરે લાંહી રે, તો નિર્વીર્ય કરે જઈ જ્યાંહી રે;	
હોયે પુરુષ કે ભલે નારી રે, રેત હરી દુઃખ કે ભારી રે.	૧૦૩
જે નર સ્નાનકર્યા વિષુ જાણુ રે, પંચમહામખ કર્યા વિષુ પ્રમાણુ રે;	
જે સ્ત્રી શુચિ સાચબ્યા પાખે રે, ભોજન કરે કે પતિને દાખે રે.	૧૦૪
તે નિર્જોજપણાને પાખે રે, નવ સંશય એણે કામે રે;	
જેના વક્ત્રપર વક છોકુટિ રે, તે તો નાખે નરને કૂટી રે.	૧૦૫
દુઃસહ સુતા પિદેપણી નામ રે, તેને બે પુત્ર થયા ઉદામ રે;	
નર અપકાર કરવાનું ધાર્યું કામ રે, રાખ્યું માતાકેરું નામ રે.	૧૦૬
તેઓ પિશુનતાસક્તમાં પેસે રે, અદ્દહ મન જોઈ માંહિ બેસે રે;	
કરે દુષ્ટ નરની સેવા જેહ રે, નવ સર્વનો દૂપ કર્યા હોય તેહ રે.	૧૦૭
કરી તે માંહી પ્રવેશ રે, નવ રેહવા કે કાંઈ શેષ રે;	
પેકા બન્ને જણુ તે જ્યારે રે, માતા બ્રાતા ન ઈચ્છે ત્યારે રે.	૧૦૮
મિત્ર ઇષ્ટજન કરે દૂપ રે, વખોડે સર્વ સજ્જન વેપ રે;	
ધર્માધિકેરા કરે નાશ રે, જદા થાયે તે તનમાં પ્રકાશ રે.	૧૦૯
એ ઉભય માનો એક રે, તેણે ધર્મો કેવો વિવેક રે;	
તેહ અધમ જાતે જાણુ રે, સ્વગણુ જન્મ કરે પ્રમાણુ રે.	૧૧૦
હવાં કહું ખીજકેરું કાર્ય રે, જેવું બાખ્યું બ્યાસાચાર્ય રે;	
અન્યમાં જે તેના શુણુ સાર રે, હોય મિત્રમાં જે અવિધાર રે.	૧૧૧
તેહ ખેંચી લે તો ખાંતે રે, કંઈક ચાવી ખાતો દાંતે રે;	
એ સર્વની શાંતિ કરવી રે, જો ધર્મની ધારણુ ધરવી રે.	૧૧૨
વૈતરણી પાર ઉતરવી રે, તો શાંતિની કરણી કરવી રે;	
એ વિધે યદ્મની સંતતિ જેહ રે, કહી સર્વ મેં નિઃસંદેહ રે.	૧૧૩
યદ્મના પાપાચરણી પુત્ર રે, વસ્યા વિશ્વે કરી ધરસૂત્ર રે;	
તે મેં યથારથ કહી દાખ્યા રે, જેવા હતા તેવા બાખ્યા રે.	૧૧૪
સુણી યદ્મસંતતિ નર જેહ રે, કરે શાંતિકારજ તેહ રે;	
વા સુણે કથા એક વાર રે, યદ્મસંતતિકરી સાર રે.	૧૧૫



તેને કષ્ટ દે ન તેની સતતિ રે, એવું વદી ગયા મહામતિ રે; .  
 ઇતિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણ રે, દૌઃસહોત્પતિસમાપન ગણ્ય રે. ૧૮  
 યથો એકપ્રયાશોધ્યાય રે, વિપ્ર પુરાણી કાળે ગાય રે;  
 ભટ પ્રેમાનંદને સાહય રે, ચાલે પુરાણીના રાય રે. ૧૯

વસણ.

પુરાણીના રાય જે જે, તે તે સાહય ચાલે સાર રે;  
 ભટ પ્રેમાનંદ પુરાણ ગાયે, ભણ વિઠ્ઠલદેવ મુરાર રે. ૧૯



કંકર્ણ ૧૦૯ મું.

રાગ કેદારે. \*

માર્કંડેય કેહે સુર્ય મુનિ, કહું કરી વિસ્તાર;	
અવ્યક્તજન્મો વિધિતથો, સર્ગ તામસ કલો સાર.	૧
હવાં રુદ્રનો સર્ગ કહું તને, તે સાંભળ્ય એક ચિત્ત;	
અબ્દ અગ વદુ રુદ્રના, સુર્યે મળે જ્ઞાનવિત.	૨
વળી ખલિઓ ને પુત્ર કહું તેના, સાંભળ્ય સર્વ આચાર;	
કલ્પાદિકાળે બલિષ્ઠ રિધિ, કરતા એમ વિચાર.	૩
હું સરખો પુત્ર ઉત્પન્ન કરું, એમ ધ્યાન ધરું વિધિદેવ;	
તે સમે વિધિવિસંગમાં, પ્રગટ્યા નીલલોહિત *રુદ્ર દેવ.	૪
એ સુત તો બ્રહ્માતથો, તે કરવા લાગ્યો રુદ્રન;	૫
સૂક્ષ્મ ને ક્રોધાળ સ્વરવડે, રડવા લાગ્યો તે દન.	
એમ રડતો ભ્રેષ્ઠ બાળને, વિધિએ પૂછ્યું આમ;	
કેણુ કારણ રડે તું અભ્યા, શું કથળ્યુ તારુ કામ.	૬
તવ તે જગતપિતાશું વદે, મારું શું વિધિનામ;	
નામ વિના નર સુર નથી, તેણે અચુચ્છ મહાકામ.	૭
તવ પદ્મનાભ કેહુ નામ તારું, રુદ્ર એવું પ્રકાશ;	
ધીર્ય રાખી રહે તું અહીં, હવાં મુકી રાદન આશ.	૮
તોય તે રડતો નવ રહ્યો, રડ્યો સાત જ વાર;	
તેને રડતો જાંઘ વિધિએ, ટાટો પાડ્યો અપાર.	૯
જેટલી વાર રડ્યો તે સહી, પાડ્યાં તેનાં તેટલાં નામ;	
વળી રચાનક આપ્યા તેટલાં, તેની સંખ્યા સપ્ત તમામ.	૧૦
વળી અષ્ટ અગ તેનાંયકી, કર્યો પત્ની પુત્ર ઉત્પન્ન;	

\* પ્રાચીન કાવ્યમાળાના આ કડવામાં 'ટક' અને પ્રત્યેક કડીએ "માર્કંડેય કહે સુર્ય મુનિ" એવા પદ છે.

હર્ષા નામ ગણાવુ સપ્ત તેહનાં, સુણ્ય તું થઈ પ્રસન્ન.	૧૧
બવ શર્વ ઈશાન પશુપતિ, બીમ ઉચ મહાદેવ,	૧૨
વળી કૃષ્ણ આપ્યાં ધ્યાનક સહો, તેહ વદુ તતખેવ.	૧૩
સવિતા વારિ જગતિ અને, વહ્નિ વાયુ આકાશ;	૧૪
દીક્ષિતદ્વિજ ને ચદ્રમા, એ અગ અષ્ટ પ્રકાશ.	૧૫
અનુક્રમે એહ જાણવાં, રૂપરૂપનાં અંગ;	૧૬
હવા સ્ત્રીઓ વદુ તેહની, સુણ્ય તું ધારી ઉમંગ.	૧૭
સુવર્ચલા ઉમા વિકેશા, સ્વધા સ્વાહા પ્રમાણ;	૧૮
દિશા દિક્ષા ને રાહિણી, વળી રુદ્રાદિક નામે જાણુ	૧૯
સહિત સૂર્યોદિની સ્ત્રીઓએ, અનુક્રમવડે માન્ય,	૨૦
શનૈશ્વર અને શુક જે, વળી સોહિતાગ* મહાન.	૨૧
મનોજવ રકદ ને સર્ગ છે, સંતાન ને સુધ જાણુ;	૨૨
છે અનુક્રમે પુત્ર એમના, શાસ્ત્ર પુરાણે પ્રમાણ.	૨૩
એ વિધિનું રૂપ રૂપું, તેની નારી પ્રથમ કોણ,	૨૪
તેહ તુને સર્વ દાખવું, કરુ પૂર્ણ પ્રવિણુ ઝોણુ.	૨૫
ભાપ્યાં રૂપે સતી નામની, નારી પ્રાપ્ત થઈ પ્રથમ;	૨૬
તે સતીએ દક્ષકોપથી, ત્યાગ્યુ અંગ મહારમ્ય.	૨૭
પછે હિમાલયની સ્ત્રી મેનકા, થઈતે તેમાંથી ઉત્પન્ન;	૨૮
થયો મૈતાક બ્રાત તેહનો, જેનું મન સાગરપર પ્રસન્ન.	૨૯
મૈતાક સાગર મિત્ર બે, થયા વિશ્વમાં જાણુ;	૩૦
મયોદા સરખી બેતણી, ઉભય શુણુકેરી ખાણુ.	૩૧
મૈત્રી રહી તેણે ટકી, નવ તીતાલી તેમાં કોય;	૩૨
મૈત્રી કરો તો એવી કરો, સુખ સિદ્ધ જ હોય.	૩૩
હર્ષા સતી અવતરી જે ત્યાં સહી, તેનું શિવપર મન;	૩૪
જોઈ અનન્ય પ્રીતિ તેહની, થયા ચિવજી પ્રસન્ન.	૩૫
પૂર્ણ પ્રેમ વધ્યાં સતી, માડયું પછે ધરસૂત;	૩૬
ઉમાશકરની કૃપાવડે, જૂથના ન વર્ણુ પુત્ર.	૩૭
હર્ષા જૂથતણી કયા કહું, એક જિત કર સુખ;	૩૮
જૂથની પત્ની ખ્યાતિયકી, ઉપન્યું શુંય શુચ.	૩૯
તે સર્વ કહી તુને દાખવું, ખ્યાતિને થયો ધાતા પ્રથમ;	૪૦
વળી સુત વિધાતા ખીન્ને થયો, ઉભય દેવ મહારમ્ય.	૪૧
નારાયણપત્ની લક્ષ્મી જે, થઈ તે ત્યાં ઉત્પન્ન;	૪૨

ખ્યાતિતણી સુતા શ્રી યર્ષ, હવા હરિ જેણે પ્રસન્ન.	
આપાતે નિધનિ નામે બે હતી, મેરુને કન્યાય;	
તે ધાતા વિધાતાને વરી, સુત દ્વય તેના ક્રેહવાય.	
પ્રાણુ છે નામ પેહલાતણું, બીજા મહામુનિ મુજ બાપ;	
મૃકંડ નામ તેમનું હતું, વાધ્યો જેનો વિષે પ્રતાપ.	૨૯
તે મૃકંડ મનસ્વિનીને વર્ષા, જેહ મારી માતા પ્રમાણ;	
મનસ્વિની માતાનો પુત્ર હું, માર્કંડેય થયો જાણ.	૩૦
હું ધૂમ્રવતી નારી વર્ષા, તેથી થયો પુત્ર ઉત્પન્ન;	
વેદશિરા નામ તેહનું, મૃકંડવશ એ પાવન.	૩૧
હવા પ્રાણુની સંતતિ વર્ણવું, તેનો પુત્ર છુતિમાન;	
છુતિનો અજરા સુત થયો, તેના બે પુત્ર પૌત્ર મહાન.	૩૨
વિસ્તાર તેમનો વાધ્યો ધણો, હવા મરીચિનો કહું વશ;	
સંભૂતિ નારી સતી લખી, કરી મરિચિએ અવતસ.	૩૩
એમ લગ્ન ઉલખનાં થયે, થયો પૌર્ણમાસ નામે પુત્ર;	
તેને વિરજા પર્વત બે સુત થયા, જદા માંડયું ધરસૂત.	૩૪
હે દિગ્વિસતમ જ્યારે હું, વદીશ વશાવળી વિસ્તાર;	
તદા તેના તનુનાં અભિધાન જે, કહીશ તુજને સાર.	૩૫
અગિશએ અળખા કરી, જેનું સ્મૃતિ એવું નામ;	
તે યજ્ઞ પુત્રીઓ નીપની, મહાશુભકેરાં ધામ.	૩૬
સીનીવાળી કુદુ નામની, રાકા અનુભતિ નામ;	"
એમ ચાર કન્યાઓ સ્મૃતિ વિષે, પ્રકટી સ્વરૂપે જેવી કામ.	૩૭
અત્રિએ અનસૂયા વરી, તેથી પુત્ર થયા ઉત્પન્ન;	
સોમ દુર્વાસા દત્તાત્રેય, જેને જોઈ યર્ષએ પ્રસન્ન.	૩૮
પુલસ્ત્યપત્ની પ્રીતિયજ્ઞી, અન્ય દત્ત નામે પુત્ર;	
ઉત્પન્ન થયો શુશ્રિમય અતિ, જદા માંડયું ધરસૂત.	૩૯
તે સ્વયંભુવ મન્નતરે, પૂર્વ જન્મની માંય;	
અગસ્ત્ય નામે જાણીતો હતો, જેણે સાહી સુરની બાંધ.	૪૦
હવા પુલહ પ્રજાપતિએ કરી, ક્ષમા નામે પત્ની સાર;	
તણ પુત્ર તેણે ઉત્પન્ન કર્યાં, તેનાં ગણાવું નામ આ વાર.	૪૧
કર્દમ અર્વવીર સદ્વિષ્ણુ છે, પુલહપુત્ર પાવન;	
એ કર્દમવશ વર્ણન કર્યો, હવા આગળ સુણ મહામન.	૪૨
ઋતુયજ્ઞી સન્નાતિને વિષે, સાઠ સદસ થયા સુત;	
ઉર્ધ્વરેતા વાલમિલ્ય તે, જન્મ્યા ઋષિ અદભુત.	૪૩
વળી વસિષ્ઠને ઉર્જયજ્ઞી, થયા પુત્ર ઉત્પન્ન;	

નામ ગણાવું હું તેહનાં, સુણ્ય તું થઈને પ્રસન્ન.	૪૪
રાજ ગાત્ર ઉર્ધ્વબાહુ ને, સખલ અનધ સુગણ;	
સુતપા શુકલ એ સાત છે, ઉર્જાપુત્ર પ્રમાણ.	૪૫
તે સર્વે સામ ઋષિ થયા, વિશ્વમાં વિખ્યાત;	
વિધિના પુત્ર વહ્નિ સહી, તેની કહ્નું હવે વાત.	૪૬
સર્વથી મોટા એ હતો, તે વયો સ્વાહા નાર;	
તેને મહાબલિષ્ઠ પુત્ર ત્રણ થયા, કહ્નું તેનો વિસ્તાર.	૪૭
નામ પ્રથમનું પાવક હતું, બીજનું નામ પવમાન;	
જળભક્ષક નામ ત્રીજતણું, સહિ પવિત્ર ને મહાન.	૪૮
વળી તેહની સંતતિ જે થઈ, છે તેનો અતિ વિસ્તાર;	
પંચચત્વારિશ વહ્નિ વદે, પામે દ્રાણ તેહનો પાર.	૪૯
પંચચત્વારિશ એ સહી, વળી ત્રણ પુત્ર પાવન;	
પિના ભેગો ગણાય છે, રેદિતાશ ભગવન.	૫૦
એકાનપંચાશત થાય સહી, એમ ગણતાં સંખ્યાય;	
એ દુર્જય અગ્નિની ગણતરી, પુરાણમાંહે ગણાય.	૫૧
વળી પિતામહે પિતૃ ક્યાં, એવું પૂર્વ કહ્નું મેં સાર;	
તેમનો વંશ વર્ણન કરું, સાંભળજે તું આ વાર.	૫૨
તેમાં જે અનગ્નિક અને, સાગ્નિક કેહેવાય;	
તેને અગ્નિજ્વાતા બાહિર્પદ કેહે, મહામોટા મુનિરાય.	૫૩
તેમણે સ્ત્રી સ્વધા કરી, માંડિયું ધરનાર;	
સ્વધાથી મેના વંધારણી, થઈ ઉભય સુખા સાર.	૫૪
તે ઉભય ગુણવતી મહામતિ, કરે બ્રહ્મવારતા રોજ;	
વળી યોગસાત તેવી હતી, કરતી શુદ્ધ વિજ્ઞાન ઝોજ.	૫૫
એમ સકળ ગુણ સંપન્ન તે, પ્રકાશિત થઈ પૂર;	
એ વિધે દક્ષકન્યાતણો, વેસો વિરતયો ચર.	૫૬
જે શ્રદ્ધાયકી કયા આ સુણે, થાય નર તે પ્રજાવાન;	
ધન ધાન્ય ઋગી માન્ય થાય તે, વિશ્વ વિધે મહાન.	૫૭
આમાં કેથી કન્યાતણા, પુરાણી તમે છે પુત્ર;	
બાપ પ્રજાપતિવશનો, પણ માંડિયું કે શુ ધરસૂત્ર.	૫૮
સૂતપુત્રાણી શદ્ધિણીતણા, જેહ પૂર્વજ પુરાણી દેવ;	
તેણે કર્મે લાગી રહી, સાધા શદ્રજનકેરી સેવ.	૫૯

વસણુ.

શદ્રજનની સેવ સાધા, કારણ તેહનું એહ રે;  
ભટ્ટ પ્રેમાનંદ જૂન જાણે, છે ભવિષ્ય નિઃસંદેહ રે.

કંકલું ૧૧૦ મું.

રાગ ગાડોનો ચોપાઈ.

કૌંટુકિ કેહે મહામુનિ, મુને સર્વ સુણાવું ગુણી;  
 સ્વાયંભુવ મન્વંતર મુનિ બાખ્યો, તેમાં બાગ બાકી જે રાખ્યો.  
 કહો તે મન્વંતરનું પ્રમાણ, તેમાના દેવ દેવર્ષિ સુભણ;  
 થયા કવણ રાજા તેમાં, બાબો ધંદ જે ઉપન્યા એમાં. ૨  
 સર્વ સમ્પદ પ્રકારે સિદ્ધ, કરો મુનિ જેહ પ્રસિદ્ધ;  
 મારી સુચવા ઇચ્છા અપાર, સર્વ સુણાવો આ વાર. ૩  
 માર્કંડેય કેહે સુવ્ય તુંય, સર્વ વિસ્તારી બાખું દુધ;  
 કહું મન્વંતર સંખ્યા પેહેલી, કર્ય દહ મતિ તું વેદલી વેદલી. ૪  
 ઇકાતેર યુગ ઉપર કંઈ વર્ષ, છે મન્વંતર સખ્યાનો ઉત્કર્ષ;  
 તે કહું માનવ ગણતરી રીતે, તે તું સાંભળ્ય પૂરણ પ્રીતે. ૫  
 જેહ અધિક સખ્યા જાણ, અધુના તેનું કરીએ નહિ પ્રમાણ;  
 ત્રીશકાદિ સડસટ લક્ષ, વીશ સહસ્ર વર્ષ કેહ દક્ષ. ૬  
 એક મન્વંતરનું પ્રમાણ, એવું ગણી ગયા સુભણ;  
 દેવસખ્યા રીતે અષ્ટ લક્ષ, બાવન સહસ્ર રાખ્ય તું વક્ષ. ૭  
 વળી અધિક સખ્યા સમાં વર્ષ, માન્યા એક મન્વંતરનાં સહર્ષ;  
 પેહલા સ્વાયંભુવ મનુ થયા, પછે સ્વારોચિષ મનુ કહા. ૮  
 પછે ઔતમ મનુ જાણ, વળી તામસ દેવત પ્રમાણ;  
 છઠા ચાક્ષુષ મનુ નામે, એમ પદ્ધ મનુ કહા આ મેં. ૯  
 અધુના વૈવસ્વત મનુ જાણ, વળી વદુ ભવિષ્યના સુભણ;  
 પચ સાવર્ણિકને નામે, ચારે રૌચ્ય ભૌત્ય મનુ આ ધામે. ૧૦  
 જદા કરીયું મન્વંતરનું કથન, કહીશું તદા દેવ ઋષિ પાવન;  
 તેના ધંદ પિતૃઆ સર્વ, કરશું વિસ્તાર થાય ન્યમ ધર્મ. ૧૧  
 હે દિગ્ગ આ મન્વંતર કેરી, અધુના મારી લે તું ફેરી;  
 વહું ઉત્પતિ લય વિસ્તાર, તે તું સાંભળજે આ વાર. ૧૨  
 ક્ષેત્ર કહું તેમનું જેહ, વળી સુત તેમનાનું તેહ;  
 તે તું સાંભળ્ય એકે મને, ઇચ્છા ઉપતી કેહેવા તને. ૧૩  
 સ્વાયંભુવ મનુને જાણ, દશ પુત્ર હતા પ્રમાણ,  
 તે દતા સ્વય સમાન, જેહ ચંદ્ર ગયા મોટા મહાન. ૧૪  
 જેઓએ સાત દ્વીપવતી મહી, પર્વત સમુદ્રાકારવાળી સદી;  
 સર્વ પૃથ્વી પ્રતિવર્ષે, વ્યાપ્તમાન કરી ભોગવી હવે. ૧૫  
 સ્વાયંભુવ મન્વંતરમાં તે પેર, ત્રેતાયુગારબે આણી મેર;  
 સ્વાયંભુવના પુત્રો સાર, ત્રિપતપુત્રો એ નિરધાર. ૧૬

જગતી કરી વ્યાપ્તમાન, યદ ગયા નૃપ તે મહાન;	
પ્રિયવ્રતથી પ્રજ્વલતીમાં, કન્યા ઉપની તે મહામતિમાં.	૧૭
પ્રજ્વલતિ કર્દમને કન્યા તે આપી, મહામહતા સુનિની માપી;	
થયા પ્રિયવ્રતને દશ પુત્ર, યદ જે કન્યા કરતાં ધરસૂત્ર.	૧૮
જે યદ પ્રિયવ્રતકેરી કન્યા, તેના દશ બ્રાત ઉપન્યા ધન્યા;	
થયા તેહ પ્રજ્વલતિ સમાન, સ્વરૂપે ને ગુણે મહાન.	૧૯
સુર્ય નામ તેમનાં તુંવ, સર્વ વિસ્તારી બાપું હુંવ;	
આત્મીય ને મેધાતિથિ, વપુષ્માન જન્મ્યો શુભ તિથિ.	૨૦
જ્યોતિષમાન ને છુતિમાન, ભવ્ય સવન સપ્ત મહાન;	
મેધા, અગ્નિ ને બાહુમિત્ર, ત્રણ એ મળી દશ તન પવિત્ર.	૨૧
દશમથી ત્રણ જે છેલ્લા, થયા બાગ્યશાળી જાતિસ્મર વેદલા;	
યોગપરાયણ થયા પૂર, તેમને કન્યો નવ* ધર્મ શર.	૨૨
રાજ્ય ત્યાગી ગયા વનમાં, જઈ હરિ આરાધ્યા ત્યાગ;	
પ્રિયવ્રત નૃપ નિર્વાણ, તેણે સપ્ત પુત્ર જાણ્યા સુગણ.	૨૩
તેમને ધર્મવડે વેચી આપ્યું રાજ્ય, સાંધ્યું સપ્તને સપ્ત દ્વીપકાજ;	
સપ્ત દ્વીપનો રાજ્યાભિષેક, કરી વેચી આપ્યો વિભાગ વિવેક.	૨૪
તે કોને આપ્યો કેવો, તેહ જણાવું જાણું જેવો;	
જે જે દ્વીપનો જે નૃપાળ, તેને કહ્યું તું તારો સભાળ.	૨૫
આત્મીયને કહ્યું બાપે, જંબુદ્વીપ તું પાળ પ્રતાપે;	
મેધાતિથિને વદી વાણ, પ્લક્ષદ્વીપ નૃપ કર્યો પ્રમાણ.	૨૬
વપુષ્માનને શાલભલિ દ્વીપ, આપી આનંદો મહીપ;	
જ્યોતિષમાનને કુશદ્વીપકેરો, નૃપવર ક્યો અનરો.	૨૭
કૌંચદ્વીપનો છુતિમાન, કરી દીધો રાવ મહાન;	
ભવ્યને શાકદ્વીપ ભૂપાળ, ક્યો પ્રિયવ્રતે યદ કૃપાળ.	૨૮
સવનને પુંકરદ્વીપ સાંધ્યો, અધીપતિ તેને કરી ત્યાં થાપ્યો;	
હવાં કહું સવનનાં સંતાન, તેના જે સુત થયા અધવાન.	૨૯
મહાવાતકી પાતકી પૂરા, એકે વાતે જે ન અધરા;	
તેમને સર્વને નિર્વાણ, પુંકરદ્વીપ વેચી આપ્યો જાણ.	૩૦
જે વિભાગે આપ્યા વેચી, લેતા એકમેકેરું તે ખેચી;	
હવાં ભવ્યના સુત જે સાત, તેનાં નામ કરું વિખ્યાત.	૩૧
જલદકુમાર ને સુકુમાર, મનીષક ને કુશોત્તર સાર;	
મેધાવી ને મહાદુમ જાણ, થયા તે પિતા મને પ્રમાણ.	
શાકદ્વીપના કરી વિભાગ, વેચી આપ્યા ભવ્યે ધરી અનુરાગ;	૩૨

તે સુત પ્રતાપવાન મહાન, તેણે પડયાં ભાગનાં શાં અભિપ્રાય.	૩૩
જેહ કુંવરકેરાં નામ, તેવાં નામ ભાગનાં પડિયાં આમ;	૩૪
જલદખંડ કુમારાદિક, એવાં નામ પડયાં ઠીકા ઠીક.	૩૫
દ્યુતિમાનકેરાં સાત સુત, તેનાં નામ પડયાં મહાપૂત;	૩૬
કુશલ મનુજ ઉષ્ણુ ને આકર, અર્ધકારક મહામુનિ દિવાકર.	૩૭
સપ્તમો પુત્ર દુદ્ધલિ નામ, હતા સર્વે જણુ મહાધામ;	૩૮
તે સપ્તને દ્યુતિમાને, કૈંચદ્વીપ દીધો માહ માને.	૩૯
તેથી ખંડ યથા તેના જેહ, સુત નામે આજખાયા તેહ,	૪૦
કુશદ્વીપમાં જયોતિષ્માન, હતો જેહ રાજ મહાન.	૪૧
તેના પુત્રના નામથી ખંડ, વેદથી દેતાં પ્રસિદ્ધ પ્રચંડ;	૪૨
યથા અવનિર્મા વિખ્યાત, કહું તેના સુનના નામની વાત.	૪૩
ઉદ્ધિલિદ વૈષ્ણુવ સુર્ય લંબન, ધૃતિમત પ્રાકર કપિલ પાવન;	૪૪
શાશ્વત્સિપતિ વપુષ્માન, તેના સાત પુત્ર યથા મહાન.	૪૫
તેનાં નામ ગણાવું આજ, એ તો સર્વે તારે કાજ;	૪૬
શ્વેત હરિત જમ્બૂત રોહિત, વિદ્યુત માનસ નામ પ્રતીત.	૪૭
નામ સાતમાનું કેતુમાન, યથા ખંડ તેને નામે યુચવાન;	૪૮
પ્લક્ષદ્વીપપતિ મેધાતિથિ જેહ, તેના સુત સાત સુદૃઢ તેહ.	૪૯
તે સુતનાં નામપરથી નિર્માણુ, પ્લક્ષદ્વીપ સપ્તખંડ પ્રમાણુ;	૫૦
નામ ખંડ પેહલાનું શાકભવ, શાકભવ હતો તેનો ધવ.	૫૧
ખંડ શિશિર સુષોદ્ધ બીજો, આનંદ સિવને નામે રીઝો;	૫૨
ક્ષેમધ્રુવ મળીને સાત, કહી માંડી સર્વે મેં વાત.	૫૩
પ્લક્ષદ્વીપથી માંડી કરી, શાકદ્વીપાંત જોવો ફરી;	૫૪
એમ દરતાં ચારે દ્વીપ પંચ, તેમાં કરય સામાન્ય નીમનો સ્વ.	૫૫
અહિસક વિધિ વદતો જણાશે, નિત્ય સ્વાભાનિકતા બણાશે;	૫૬
વર્ણાશ્રમ વિભાગના જેહ ધર્મ, તેનાં જણાશે સમ્યક્ કર્મ.	૫૭
અહો દ્વિજસત્તમ સાંભળ્ય નુંય, આશિધની કથા કહું હુંય;	૫૮
ત્રિપત્રે જણુદ્વીપ તેને આપ્યો, લાંબો ધણી કરી તેને ચાપ્યો.	૫૯
તેને નવ પુત્ર યથા ઉત્પન્ન, પ્રજાપતિ જોઈ યથા પ્રમન્ન;	૬૦
કાં કે પોતા જેવા હતા તેહ, યુચુરૂપ જગમાં નહિ સદેહ	૬૧
તેમાં સર્વથી મોટો જેહ, તેનું નામ નાભિ નિ-સદેહ;	૬૨
કિપુરુષ તેનાથી નાનો, ત્રીજો સુત હરિરવને માનો.	૬૩
ચોથો ધનાઞ્ઞત પ્રમાણુ, પાંચનો વશ્ય હતો સુમય;	૬૪
છઠો દ્વિરણ્ય નામે હતો, સાતમો કુરુ નામે યથો છનો.	૬૫
અષ્ટમાનું ભદ્રા એવું નામ, નવમો દુભાવ મહાધામ;	૬૬

પ્રમાનંદ ભટ્ટનામપરયા નિર્વાણ, પદ્મા ખંડેરાં નામ સુખણ.	૫૦
મખંડ વિનાના જે ખંડ, કિપુરુવાદિક નામ પ્રચંડ;	
ત્યાં સુખસિદ્ધિ મળે વિણ યત્ને, સ્વાભાવિક જોઈ આપે કા પ્રપત્ને.	૫૧
લાં વિપર્યય નહિ કોઈ વાતે, નહિ જરા મૃત્યુ ભય પ્રખ્યાતે;	
નથી તેમાં ધર્મધર્મ વિચાર, ઉત્તમ મધ્યમ અધમ અપાર.	૫૨
એના બેદ નથી તે માંહી, મસસુખિ દરોં જ્યાંહી ત્યાંહી;	
ભિન્નભિન્ન ચાર યુગચિતિ, નથી ઋતુ બદલાયાની પ્રતીતિ.	૫૩
મૂળે નવ ઋતુ તેણે કામ, તદા શ્રેયકાર વસે કોણુ કામ;	
હે દ્વિજતમ સાંભળ્ય હવાં, ચરિત વર્ણનું નવાં નવાં.	૫૪
આમીક્રિના સુતને જાણુ, સુત ઋષભ યથો પ્રમાણુ;	
નાભિકેરા ઋષભ સુત, તેને સો પુત્ર યથા મહાપૂત.	૫૫
તેમાં એક ભરત બૂપાળ, મહાપરાક્રમી ને દયાળ;	
ઋષભે કરી ભરતને રાજ્યાભિષેક, સંસાર સાગનો કર્યો વિવેક.	૫૬
પછે તે ગયો પુલહાશ્રમ જાણુ, લાં જઈ તપ કર્યું નિર્વાણુ;	
દ્વિમાભિધાન દક્ષિણુનો ખંડ, આપ્યો હતો ભરતને પિતાએ પ્રચંડ.	૫૭
તે પરથી ભરતખંડ નામે, યથો પ્રખ્યાત ખંડ વિરામે;	
તે ભરતને સુમતિ અભિધાને, ધામિક પુત્ર યથો મતિમાને.	૫૮
કરી તેને રાજ્યાભિષેક, ગયો ભરત વને ધરી ટેક;	
તેમના પુત્રપૌત્રોએ જાણુ, વળી પ્રિયવ્રતપુત્રોએ પ્રમાણુ.	૫૯
જેના છે સાત દ્વીપ મહાન, તેવી પૃથ્વી ભોગવી ગુણવાન;	
તે સમે સ્વાયંભુવમન્વંતર, તે તો હતો સર્વથી મહાવર.	૬૦
હે દ્વિજસત્તમ સાંભળ્ય તું, વળી સાંભળવું બીજું છે શું;	
પૂર્વ મન્વંતરકેરી જાણુ, સ્વાયંભુની સદ્ધિ કહી નિર્વાણુ.	૬૧
સમ્યક પ્રકારે જાખ્યું સર્વ, હવાં યાવ શેણે તારે ધર્મ;	
જે - જે પૂછવાની ઇચ્છાય, તે તું પૂછ્ય કર્હું મહાકાય.	૬૨
ઇતિ શ્રીમાદ્વિપુરાણે, મન્વંતરકથન પ્રાકૃત વાણે;	
ત્રિપંચાશોધ્યાય યથો પૂરો, ભાર્યો રાખ્યો નથી અધૂરો;	
જોઈએ ખજર પુરાણીકેરી, જે પુરાણી વેળાની ખખળી ડેરી.	૬૩
તેમાં પેશી પાવન કેમ થઈએ, તેના કર્તુકના ગુણ ગાઈએ;	
નવ પુરાણીઓની પેઠે કરું, ભાગવત ખાદું ખરું ઉચરું.	૬૪
નહિ ધણા શ્રોતાનું મારે કામ, જ્યાં ત્યાં ગાવા મારે સુંદરસ્યામ;	
જન રીઝે તો ઉદર ભરાય, એવી અધમને આરા યાય.	૬૫

વલણ.

અધમને યાય આશ એવી, જે જન રીઝે પેટ ભરાય રે;  
જે પ્રમાનંદ કાંઈ ન જાણે, ગુણ હરિ હર વિધિના ગાય રે.



કલ્પું ૧૧૧ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

કૌટુહી પ્રમ કરેદિજરાજી, દ્વીપ સમુદ્ર બાજો આજીજી;  
કહો કેટલા નગ દેસ ને નદી જી, તે સમજવો મુને વદી જી.

હાળ.

વદી સર્વે વિમ્ર મુજને, કરો કૃતારથ દેવ;  
મદાભૂતનું પ્રમાણ બાજો, લોકલોક ઘેર\* તતખેવ.  
પરિમાણ ને ગતિ ચંદ્ર બાનુની, એ સર્વ કહો વિસ્તારી;  
માર્કેટેય મુનિ ઉચ્ચર્યા તવ, તું સુણ્ય દિજ આ વારી.  
પૃથ્વીના વિસ્તાર છે, પંચાસ કોટી જાણ;  
સ્થિતિ રીતિ તેની બાણું, સહુ તુજને સુજાણ.  
દ્વીજ જંથુદ્વીપથી કહો મેં, પુષ્કરદ્વીપકિરે અંત;  
તે દ્વીપનો વિસ્તાર સાંભળ્ય, ૬૮ અંતથી મંદત.  
જંથુદ્વીપ કરતાં પ્લક્ષદ્વીપજ, તેનાથી શાઠ્ઠમલકુચ;  
તે થકી કૌચ ને શાક પુષ્કર, ગણી દ્વિગુણી યા સંતુષ.  
ઉત્તરોત્તર ૪૬ એવી, દ્વિગુણિત નિર્ધાર;  
તે દ્વીપની આસપાસે, તેના સમેા વિસ્તાર.  
તે દ્વીપ જેટલા સમ સાગર, અનુક્રમે મોટા જાણ;  
ગણાવું હું નામ તેનાં, એક ક્ષાર સમુદ્ર પ્રમાણ.  
વળી ધંજી, સુરા, ધૃતતણો, દધિ દુગ્ધનો નિર્વાણ;  
વારિનો વારિધિ ભરિયો, જે આ જન લહે સુગાણ.  
જંથુદ્વીપની સ્થિતિ સાંભળ્ય, છે તેનો ઘેર લક્ષ યોજન;  
હિમવાન હેમકૂટ ઝપભ મેરુ, નીલ એત શૃંગી પાવન.  
સમ એવા એહમાં છે, મહાપર્વત જાણ;  
તે દ્વીપકેરા મદમાં વળી, ૬૫ નગ પ્રમાણ.  
તે લક્ષ યોજન વિસ્તારવાળા, માનિયા મુનિદેવ;  
તે જે નગની ઉત્તર દક્ષિણે, દ્રવ્ય નગ રલા મહાખેવ.  
તે મધ્યના પર્વતથકી છે, દશ દશ વિભાગે જાણ;  
ઉત્તરોત્તર લઘુ રૂપી, એમ પુરાણમાં પ્રમાણ.  
તે સર્વ ૬૫ ૬૫ સહસ્ર યોજન, ઉંચા અને વિશાળ;  
મેરુ વિના ૫૮ નગ માનો, દ્વીપ ૬૫ પડખે બાળ.

જાત/ માહ સંચર્યા છે, વળી પૃથ્વી પૃષ્ઠ તેહ;	
દક્ષિણોત્તર નીચા નખા છે, મધ્યથી ઉપજા એહ.	૧૫
મધ્ય વિભાગ દક્ષિણોત્તરે, તથુ તથુ વણ છે ખંડ;	
તે ઉત્તર દક્ષિણ ખંડ મધ્યે, ઈલાવર્ત ખડ પ્રચંડ.	૧૬
છે અર્ધચંદ્રાકૃતિ તેની, ઈલાવર્ત પૂર્વ ભદ્રાધ;	
આવી રહ્યો છે અવિચળ યદ્ય, જ્યમ જગતી શેપને પાર્થ.	૧૭
તેની પશ્ચિમ દિશાએ કેતુમાતલજ, ખંડ છે પરચંડ;	
ઈલાવર્તની આજુબાજુ, એમ છે અનંતજ ખડ.	૧૮
ઈલાવર્તની મધ્યમાં, સુવર્ણ મેરુ સિદ્ધ;	
છે ચોરાશી સહસ્ર યોજનતણે, ઉચા અને પ્રસિદ્ધ.	૧૯
સોળ સહસ્ર યોજન સમાયો, પૃથ્વીમાં તે સાર;	
સોળ સહસ્ર યોજન છે પોહણો, તેહ તો નિરધાર.	૨૦
સૂર્યમંડળ સમીપમાં રહે, સોમથુ સમ ઝાટકાર;	
દીપવત તે મેરુ છે, સકુચિતમૂળ મોઝાર.	૨૧
ઉપરથી પોહણો છે અતિશે, તેણે શિખર વિસ્તાર;	
બત્રીસ સહસ્ર યોજન લગી છે, ઉપરચડી અવિધાર.	૨૨
એ નગ પૂર્વાદિક દિશાએ, અનુક્રમથી ભેતા જેહ;	
એત પીત ને સ્વામ દરો, વળી રક્ત નિ સંદેહ.	૨૩
તે સ્વવર્ણપરથી સર્વ રૂપે, જણાએ છે સાર;	
દ્વિજક્ષત્રી વૈશ્વ જેવા દરો, ચદ્રરૂપ નિરધાર.	૨૪
અષ્ટ દિશાએ તેહ ઉપર, અનુક્રમથી નિર્વાણ;	
છે ઇંદ્રાદિદેવની અષ્ટ નગરી, મહાભય જેવા ભાણ.	૨૫
તેની મધ્યે બ્રહ્મસભા છે, ચૌદ સહસ્ર યોજન વિસ્તાર;	
છે નીચે દશ સહસ્ર યોજન ઉચા, આધાર નગ નિરધાર.	૨૬
નામ તેનાં સુષ્મ ગણ્યવું, છે મંદર ગંધમાદન;	
વિપુલ સુપાર્થ નગ આવ્યા, અનુક્રમે અનુદિન.	૨૭
પૂર્વ દિશામાં પૂર્ણ રૂપે તે, વશી રહ્યા નિરવાણ;	
પ્રાસાદપર જેવા પ્વજ શોભે, તેવા વૃક્ષ શોભે સુગાણ.	૨૮
મંદરાચળમાં કદળ શોભે, ગંધમાદને બંધુવૃક્ષ;	
વિપુલાચળમાં પિંબલ તેવા, સુપાર્થમાં વટ કેહ દક્ષ.	૨૯
કેતુ રૂપે એ ચાર વૃક્ષ તો, જણાય ચારે પાસ;	
એ નગ અગિયાર સહસ્ર યોજન, વિસ્તારમાં યદ્ય પ્રકાશ.	૩૦
પૂર્વ ભાગે જહર અને, દેવકૂટ નગ જેહ;	
છે પશ્ચિમે નિપથ પારિયાત્રાભિધાને, નીલ નિપથ પર્વત તેહ.	૩૧

વિસ્તાર એ સર્વકરો છે, નિષધ પર્વત સુધી જાણું, દક્ષિણે કૈલાસ ને દિમવાન આબ્યા, એ પર્વત ગુણખાણું.	૩૨
તે પૂર્વથી પશ્ચિમે લાંબા વધ્યા, પછે ગયા અબ્ધિની માંધ; તે રીતે ઉત્તરે શંગવાન બારુધી; નગ એ આવ્યા ત્યાંધ.	૩૩
તે ખણુ દક્ષિણુ પર્વતની પેરે, ગયા સમુદ્ર મોઝાર; હે દિગ્ એ અષ્ટ સીમા પર્વત, નામે થયા નિરધાર.	૩૪
દિમવાન દિમટ્ટાદિકનું, પૂર્વે પશ્ચિમ અંતર લાખું; ઉત્તર દક્ષિણુ કેદવું સર્વે, બાકી કાંઈ ન રાખું.	૩૫
પરસ્પર ગણુતી કરતાં તેની, નવ સહસ્ર યોગ્યન થાય; મેરુ ચોપાસે ધ્રુવાવર્ત આબ્યા, તે તેટલે અંતર કેલવાય.	૩૬
ગંધમાદને જંબૂદ્વીપ, થાય હસ્તિદેહ સમાન; તે પર્વતશિખરપર પડે અહોરાત્રિ, તેના રસે નદી વહે મહાન.	૩૭
જંબૂદ્વીપ એવું નામ છે તેનું, જંબૂનદ સુવર્ણુ થાય ઉત્પન્ન; અહો દિગ્સાર્દૂલ સર્વ તું સાંભળ્ય, એકે ચિત્તે થઈ પ્રસન્ન.	૩૮
તે જંબૂદ્વીપ મેરુ ચોપાસે ફરી, પાછી પેસે જંબૂદ્વીપ માંધ; તેના કાંઠા પર જે જળ વસતા, તે તેનું જળ પીતા ત્યાંધ.	૩૯
ભદ્રાશ્વખંડ માંહે વસે છે, હયગ્રીવ વિષ્ણુ નામ; ભરતખંડમાં કુર્મ રૂપે છે, કેતુમાલે વારાહરૂપ અભિરામ.	૪૦
ઉત્તરકુરુમાં મત્સ્ય રૂપે છે, વિષ્ણુ દેવાધિદેવ; એ ચાર સ્વરૂપનું સ્મરણ કરતાં, મુક્તિ મળે તંત્રમેવ.	૪૧
એ ચારે ખંડમાં અહશાંતયર્થે, પઠન પાઠન કરનાર; સમ્યક્પ્રકારના વ્યવહારથી મુક્ત, છે નક્ષત્રયોગ્ય અવિધાર.	૪૨
એવી સર્વ સ્થિતિ છે જ્યાંહી, ત્યાં દેશ અનેક; પુરાણી શાબ્દનો પ્રચાર ન લાંહી, જ્યાં યાત્રીનો વર વિવેક.	૪૩
ઈતિ શ્રીમાર્કેડેય પુરાણે, જંબૂદ્વીપ વર્ણન જે માંધ; થયો ચતુર્વિધાશોખ્યાય પૂરણ, નગ જૂ વિસ્તાર જ્યાંધ.	૪૪

વલ્લભ.

છે નગ ભૂમિ વિસ્તાર જેમાં, માર્કેડેય કૌશિકિ કથાય રે;  
માતૃવિંધી દિગ્ મુદ્ભતિ, સહુ યથાશક્તિએ ગાય રે.

## કંઠવું ૧૧૨ મું.

## રાગ રામગ્રી.

કહે માકેડેય દિજ સુણો, કહું વનકેગે વિસ્તાર;	૧
મંદરને આદિ લેછી, જેહ ચાર પર્વત સાર	
તે ચારનાં વન ચાર છે, બીજાં સરોવર જેહ;	૨
તે સર્વ તુને કહી દાખવું, ચા આજ તું નિઃસંદેહ.	
પૂર્વે ચૈત્રરથ, દક્ષિણે નંદનવન પાવન;	૩
પશ્ચિમે વૈશ્રાજ્ય છે સુનિ, ઉત્તર સાવિત્ર વન.	
તેવી રીતે પૂર્વમાં છે સહી, સર અરુણોદને નામ;	૪
દક્ષિણે માનસસર રહ્યું, મેરુ પશ્ચિમે સીતોદ ઉદ્યામ.	
ઉત્તરે મહાભદ્ર નામનું, સરોવર છે વિશાળ;	૫
હવાં પર્વત જે જે આવિયા, કહું યદ્ય તોહ દ્યાળ.	
શીર્ષાત ચક્રમુજ નામનો, કુબિર ને સુકંકવાન;	૬
મણિશૈલ ને મહાનીલ વળી, બનાયજ સર્પિદુ વૃષવાન.	
મંદરના નામે માહગિરિ, મંદરવેણુ તામસ,	૭
નિપથ દેવશૈલ પૂર્વમાં, મંદરાયજડેરે વશ.	
ત્રિકુટ શિખરાદિ કલિંગ ને, પતંગચક્ર નામ;	૮
સાનુમાન તામ્રક આવી રહ્યા, વિશાખવાન શ્વેતોદર સ્થામ	
સમૂલ વસુધાર રતનવાન જે, એકશૂળ મહાશૈલ,	૯
રાજ્યશૈલ પિપાકંક નામના, આવી રહ્યા કેલાસ પંચશૈલ.	
વળી ઉત્તરે હિમવાન આવિયો, બૃહદ નગ મેરુ દક્ષિણ;	૧૦
સુરક્ષ શિશિરાક્ષ વૈદૂર્ય, કપિથર્પીજર કેરી મહાખીણ.	
મહાભદ્ર સુરસ કપિલ બીજે, મધુ અજન કુકુટ કૃષ્ણ;	૧૧
ચાંદુર ને સહસ્રશિખર વળી, ખારિયાત્ર જોઈ તૂટે તૃણ;	
છે શૂળવાન આદિક એટલા, નગ મેરુ પશ્ચિમ પાસ,	૧૨
પશ્ચિમાધાર ન બાહર એ, આવી રહ્યા કરી પ્રકાશ.	
હવાં ઉત્તરે પર્વત અવનવા, જેમાંથી વહે નિર્મળ સલિલ;	૧૩
શંખકુટ વૃષભ હંસનાભ ને, કપિવેદ ને નીલ.	
સ્વર્ણશૃંગી શતશૃંગી છે, પુષ્પક ગ્રેવે બાંધી છે બીલ,	૧૪
વિરભક્ષ વરાહાદિ આવિયા, મયૂરે મયૂર શોધિસર્પ બીલ.	
હે દિજ જાતકિ નગ મેરુ ઉત્તરે, આવી રહ્યો નિર્વાણ;	૧૫
એ નગની ગુફા અતિ અવનવી, ઘણી મનોહર છે મહાન.	
નિર્મળ જગવાળાં સર ધણાં, વન ઉપવન છે વિદ્યાળ;	૧૬
જનમ યાવે પુણ્યશાળીના, તે મહેશે પ્રભુ જો કૃપાળ.	

હે દ્વિજસત્તમ પૃથ્વીપર રહ્યા, એવા પવત જો  
 જે સ્વર્ગના ગુણે અધિક છે, સહુ સ્વર્ગના જાણવા તે  
 સ્વર્ગભૂમિમાં નવાં પુણ્યનું, કે પાપનું નિર્વાણ;  
 ઉપાર્જન યર્થ રાકતું નથી, દેવાદિકે પ્રમાણ. ૧૮  
 પુણ્ય ભોગ ભોગવાય ત્યાં, સર્વ જનથી સુગ્ધણ;  
 આ નૃગ સેવ્યે મોક્ષ મળે સહી, જેનાં આગમ નિગમ વખાણ. ૧૯  
 શીતાંતાદિક નગ જે કલા, ત્યાં વસે વિલાધર યક્ષ;  
 કિનિર ઉરગ રાક્ષસ વસે, જર્થ સુર ગંધર્વ પ્રત્યક્ષ. ૨૦  
 તેના પ્રાસાદ પૂર્ણ વૈભવ બધાં, દીસે શૌભાયમાન;  
 મહાપુણ્યશાળી નરની ધણી, જેઠકા આવી રહી ગુણવાન. ૨૧  
 વન ઉપવને યુક્ત છે ધણી, પુર પુરી આમ વિશાળ;  
 છેરમણિક સરોવર અતિ ધણી, ન્યાં વાયે વાયુ યર્થ કૃપાળ. ૨૨  
 ઝાતુ ઝાતુ પ્રતિ સુખ દેવણો, વાય શીત મંદ સુગંધ;  
 સુખનાં સાધન વર્યાં સામટાં, ન્યાં નહિ પુણ્યશાળી પ્રતિબંધ. ૨૩  
 ત્યાં કાર્ધ સ્થળે શ્રમ પીડા નથી, નથી ઉદાસીપણું જાણ;  
 એ રીતે જગતી કમળ કહું, આર પાંખડીનું પ્રમાણ. ૨૪  
 બદ્રાશ્વ ભારત આદિ જે, ખંડ આવ્યા એપાસ;  
 તે આર પાંખડિયો છે તેહની, જેમાં અતિ સુખ વિલાસ. ૨૫  
 એમાં ભરતાબિધાન જે દક્ષિણતણો, ખંડ કલોમુનિ જેહ;  
 તે કર્મભૂમિકા પુરાણ કે, જે ખીન્નાં સ્થળથી ઉજેહ. ૨૬  
 ખીન્ન સ્થળે પાપપુણ્યની, પ્રાપ્તિ નવ યાય જાણ;  
 તેણે કરી સર્વ ખંડથી છે, એ ખંડ એજ પ્રમાણ. ૨૭  
 તેનું કારણ એમ કેહ સહુ, ક્યમ કે વશ્યું સર્વત્ર આંધ;  
 અયક્ષી નર સ્વર્ગ પામતો, મોક્ષ અધિક્ષજ ન્યાંધ. ૨૮  
 નરપણું નારકી ગતિ મળે, તિર્યક્તા મળે નિર્વાણ;  
 સર્વ અવસ્થા ને સહુ ગતિ, મળે ભરતખંડે સુગ્ધણ. ૨૯  
 પુરાણીપણું અહીંઆં મળે, કુગાય અહીંઆં લોક સમસ્ત;  
 તેને જમપુરમાં જમવા મળે, મળે સુખમાંગી જે વસ્ત. ૩૦  
 ધર્મ શ્રીમાર્કટ્ટેયપુરાણમાં, ભુવનકોશકેરો વિસ્તાર;  
 ધનધન્યાશોધ્યાય તો, યથો માર્કટ્ટેય મોઝાર. ૩૧

વર્ણણ.

માર્કટ્ટેય મોઝાર અધ્યા, પંચાવનમો પૂરો યથો રે;  
 યથામર્તિ દિજ કથા કેહે, શ્રીહરિએ કર જેનો મલ્લોરે. ૩૨

# કંઠવું ૧૧૩ મું.

## રાગ ધનાશ્રી.

માકડેય કહેમુપયમુનિસત્તમ સારજી, કહું મંગાહિપતિ 'તુંને આ વારજી;	
જેહ વસુંધરા આધારભૂત જાણુ જી, જેનું યાય ન કાથી પ્રમાણુ જી.	૧
જકતોતપતિકર્તા નારાયણનું પાદ જી, તેણે કરી ત્રિલોકગામિની આલ્હાદજી;	
એવી મહાદેવી ગંગા થઈ જેહ જી, તે સહુ વર્ણવું નિઃસંદેહ જી.	૨
ચંદ્ર જળમયની અમૃત ધારી જી, આવી ગંગા સાં પ્રથમ વિચારી 'જી;	
ત્યાંથી સવિતાકિરણસમુદાયે ગઈ જી, તે સહુની પાવનકારી થઈ જી.	૩
પછે પડી મેરુપૃષ્ઠની ઉપર જી, એમ વહી ગયા સુધી મહાવર જી;	
મેરુ શિખર તટ કારણપરથી જી, પડી ચતુષ્પથે આલી ધરથી જી.	૪
જે અવલંબ વિનાની દેવી જી, જેનું વારિ વેહતું એવી સેવી જી;	
મંદરાદિ ચારે આધાર નગ જી, તેના પર પડી સમાન રહિત વગ જી.	૫
પડવાને વેગે ભાગ્યા પાપાણુ જી, એવી વેહવા ઘાગી ગંગા પ્રમાણુ જી;	
એના પૂર્વને જેહ પ્રવાહ જી, તે સીતા નામે કહેવાયો, ઉત્તર જી.	૬
ગયો ચૈત્રરથ વન પ્રત્યે જાણુ જી, જેનું છે પુરાણુ વિવે પ્રમાણુ જી;	
ચૈત્રરથવન ખૂસડી દીધું જી, પછે સીતાગંગાએ શું કીધું જી.	૭
જઈ વશી અરુણોદ સરે જી, ત્યાંથી વશી શીર્તાત નગધરે જી;	
ન્યાંથી ખીજા પર્વતે ગઈ જાણુ જી, ત્યાંથી આવી પૃથ્વીપર પ્રમાણુ જી.	૮
ભદ્રાચ દેશમાં કરી વહન જી, પોંઢવી ગઈ સમુદ્રમાં પાવન જી;	
તે રીતે અક્ષકનદા ગંગા જી, પડી ગ્રંધમાદનપર થઈ ચંગા જી.	૯
ત્યાંથી સુર સર્વને આપી આનંદ જી, નંદનવનમાંથી વહી આલી મંદ જી;	
પછે વૃદ્ધિગત કરીને વેગ જી, આનસસર ભયું ટાળી છિદ્રેગ જી.	૧૦
પછે રમણિક ત્રિશિખરનગ જાણુ જી, ત્યાં સુધી જઈ પોંઢવી પ્રમાણુ જી;	
ત્યાંથી કલા દક્ષિણના નગ જે જે જી, એ સર્વ ક્રમે જોયા તેણે તે તે જી.	૧૧
એમ વહન કરી ગઈ હિમવાને જી, એવું ઋષિમુનિ સર્વ માને જી;	
ત્યાં જેની શ્વભ્રમાં વૃપચિહ્ન જી, તેણે ધરી જટામાં કરી લીન જી.	૧૨
એમ ગંગા પ્રવાહ શંકુએ રોક્યો જી, ક્યાં મુક્ત ભગીરથ અવલોક્યો જી;	
કરી ભગીરથે સ્તુતિ અપાર જી, આરાધ્યા શંકર દેવ તેણી વાર જી.	૧૩
પ્રસન્ન થઈ સદાશિવ પૂર જી, કરી ગંગા જતી મહાચર જી;	
તે સાત પ્રકારે કરી જાણુ જી, મઈ દક્ષિણ સાગરમાં નિર્વાણુ જી.	૧૪
એહ મહાનદી ભગીરથ પૂઠે જી, આલી પૂર્વ દેશમાં તેને ત્રુઠે જી;	
તે દેશને ત્રણ ભાગે કરી જળમય જી, ત્યાંથી આલી આગળ મહાબળ જી.	૧૫
તે પ્રવાહ રાગ્યો દક્ષિણ સમુદ્રે જી, એવું વ્યાસ મુનિવદ્યા મદામુદે જી;	
તે રીતે મેરુ પશ્ચિમ પાદ વિપુલે જી, પડી ગંગા કરી પ્રવાહ વિપુલે જી.	૧૬

પછે ત્યાંથી વહન કરવા લાગી છે, જે સુચક્ષુ નામે અનુદંભા ૬  
 ત્યાંથી ગર્ભ વેશાજ પર્વત ઉપર છે, વશીશીતોદ સરોવરે કરી ધર છે  
 ત્યાં યદી ત્રિશિખર નગની ઉપર છે, યદ ક્રમે કરી ગર્ભ પશ્ચિમ પર છે;  
 બીજા પર્વત ઉલ્લઘી તેહ છે, ક્રેતુમાલ દેરો ગર્ભ નિસદેહ છે. ૧૮  
 ત્યાંથી પેડી ક્ષાર સમુદ્ર મોઝાર છે, દર્વાતેના ઉત્તરે કદ્દુ વિસ્તાર છે;  
 દિવ્યનદી ગંગા ગર્ભ ઉત્તર દિશાપ છે, ઋષભાદિ ઉત્તર નગપર પડી ત્યાંપ છે. ૧૯  
 મેરુપાદ, સુપાર્શ્વ પર્વત જેહ છે, તેના પર પ્રથમ પડી તેહ છે;  
 ત્યાં ધાર્યું ભદ્રસોમાભિધાન છે, ચાલી ગર્ભ સવિતા વનમાં મહાન છે. ૨૦  
 ત્યાંથી મહાભદ્ર સરોવરે પેડી છે, ત્યાંથી રાખ્મદૃટ નગે ગર્ભ બેડી છે;  
 ત્યાંથી ક્રમેકરી ગર્ભ વૃષભાદિકે છે, તે પર્વતપર પડી મહાગ્રીકે છે. ૨૧  
 ત્યાંથી ઉત્તર કુરુમાં થઈ છે, ગર્ભ મહાસાગરમાં મળી ગર્ભ છે,  
 દે દિગ્ગજર્ભ, એ પેરે સર્વ છે, મેં કહ્યું \* ગંગામાહદ્ભયનું પર્વ છે. ૨૨  
 કહ્યું બંધુદ્વીપસ્થાન પાવન છે, વળી કહ્યું યથાર્થ ખડ વર્ણન છે,  
 તે મધ્યે કિંપુરુપાદિકે જે દેશ છે, તેમાં જન વગે આનંદવેરા છે. ૨૩  
 અપરાધરહિત ઉત્કર્ષ હાનિ વિના છે, વસે જન યાનામૃત બીના છે;  
 એ વસ્તીના નવખંડમહિ છે, છે સપ્તસપ્ત મુખ્ય કુસાચલ સાહે છે. ૨૪  
 તેવી રીતે પ્રત્યેક દેશ મોઝાર છે, નગથી નીકળી નદી વહે સાર છે;  
 દે દિગ્ગજર્ભ, કિંપુરુપાદિકે છે, આઠ ખંડમાં ઠીકઠીકે છે. ૨૫  
 ત્યાં જળ જમીનમાંથી નીકળે છે, મેઘજળ બળ કોઈ ન કળે છે;  
 માત્ર મેઘનું જળ ભરતખડે છે, અત્ર વારિદ મૂળળધાર મડે છે. ૨૬  
 એ અષ્ટ દેશમાં સિદ્ધિઓ સાધે છે, વાર્ક્ષી સ્વાભાવિકીએ મન બાધે છે;  
 દેસ્યા ને \*તોયોદ્યા નામ છે, માનસી કર્મજા કરતી કામ છે. ૨૭  
 એવી અષ્ટસિદ્ધિઓ મળે નરને છે, તદા પામે તે જ્ઞાનના ધરને છે,  
 હવે તેના અર્થ કરી કહું સ્પષ્ટ છે, સર્વ જાણી જોઈ સે દૃષ્ટ છે. ૨૮  
 વાંચેલુ દ્રુળ મળે જૃક્ષયકી છે, તે વાર્ક્ષી સિદ્ધિની જાણુવી વધી છે;  
 વૃક્ષિ યાપ સ્વાભાવિક રીતે છે, સ્વાભાવિક સિદ્ધિ પ્રાપ્તિ છે. ૨૯  
 દેશમાંથી મળે મહાસિદ્ધિ છે, તે દેસ્યા સિદ્ધિ નામે પ્રસિદ્ધિ છે,  
 જળભિમાની દેવતાથી મળે જેહ છે, તે તોયોદ્યા સિદ્ધિ નિસદેહ છે. ૩૦  
 ધ્યાને પ્રાપ્ત કરી જે સિદ્ધિ છે, તે માનસી નામે સર્વ પ્રસિદ્ધિ છે;  
 પ્રાપ્ત કરી ઉપાસનાદિકે જાણુ છે, તે કર્મજા સિદ્ધિ નામ પ્રમાણુ છે. ૩૧  
 રે દિગ્ગજર્ભ તે દેશમોઝાર છે, નથી યુગસ્થિતિ નિર્ધાર છે;  
 નથી આધિવ્યાધિ પુણ્ય પાપ છે, ન તેના સપાદનનો સતાપ છે. ૩૨  
 નથી કોઈ પુરાણી ક્રેહતા પુરાણુ છે, ન પુરાણી જેવી વદે કા વાણુ છે;

પ્રાચીન આચાર પૂરા છ, કાઈ રહતા જાતે ન અધરા છ.	૩૩
મે તો ભવિષ્ય ભરતખંડને લાગ્યાં છ, જેને સર્વસારે સુરજને ત્યાગ્યાં છ;	
તિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે છ, ગંગાવતાર પ્રસાસા પ્રમાણે છ.	૩૪
૧૫ પંચાશોધ્યાય પૂરણુ કાઢવે છ, તરે સુણે ભણે જે ભાવે છ;	
ગંગાઉત્પત્તિ સુખ ઉપજવે છ, પાપી પુરખાણી પૂર ડગાવે છ.	૩૫

વલણુ.

પુર આણી પૂરમાંહી ડાળે, ગંગા ચંગા અતિ ધણી રે;	
ભટ્ટ ત્રેમાનંદ હરિચુચુ ગાયે, કરે સેવા ગંગા ઉમયાતણી રે.	૩૬

કડવું ૧૧૪ મું.

રાગ કેદારો.

કૌબુકિ કહે અહો ભગવન, તમે કયા કહી પાવન;	
તેણે પવિત્ર મન થયું મારું ધણું રે.	૧
કહો સંક્ષેપે જમ્બુદ્વીપ જેહ, તે સુણી યથો હું નિ સદેહ;	
વળી કહો વર્ણન ભરતખંડતણું રે.	૨

ઢાળી.

ભરતખંડનું વર્ણન ભાગ્યે, મુનિ મુખ યોલ્યા આમ;	
ભરતખંડ વિના ન થાયે, અન્યસ્થળ પુણ્ય પાપનું કામ.	૩
ભરતખંડે સ્વર્ગ મોક્ષને, મધ્ય અત પમાય;	
કાઈ અન્ય સ્થળે મનુષ્યને, નવ કર્મ અડકે કાપ.	૪
એહું કહ્યું મુનિ તમે મુજને, અહો બ્રહ્મનું સુખદાય;	
તેણે ભરતખંડ વિસ્તાર સુણવા, મુને ધન્યજા બહુ થાય.	૫
આ ખંડના જે બેદ છે તે, વળી સ્થિતિ જેવી હોય;	
હોય પર્વત જેટલા તે, કહો વર્ણવી સોય.	૬
માર્કંડેય મુનિ તવ ઉચરે, સુણ્ય કૌબુકિ મુનિ આજ;	
આ ભરતખંડને દ્વીપ નવ છે, નુતન તેનાં કાજ.	૭
તે સર્વ સાગરથી વીટાયા, તેણે પરસ્પર અગમ્ય એહ;	
હું નામ તેમનાં દૃઢ ગણાવી, તું થાજે નિઃસદેહ.	૮
ધ્રુવદ્વીપ કરોરુમાન નામે, તામ્રપર્ણ અગસ્તિમાન;	
નાગદ્વીપ ને સૌમ્યદ્વીપ છે, ગંધર્વ વરણુ મહાન.	૯
અને સાગરે આ વીટાઈ રહ્યો છે, તે નવમેા દ્વીપ મુજણ;	
આ દ્વીપ ઉત્તર દક્ષિણે છે, સદાચરે જન વિસ્તૃત પ્રમાણ.	૧૦



અની પૂરે વાસ વસતા, બિલ્વલોક અમલુ	
પશ્ચિમે સહુ યવન વસતા, જોડ દુરાચારી મહાન	
વળી દ્વિજ ક્ષત્રિય વૈસ્વને, શુદ્રો વસે જે સાર,	૧૨
તે દેશ મધ્ય વિભાગમાં સહુ, વસે છે નિરધાર.	
તેઓ યજ્ઞ વેદાધ્યયન કરતા, વ્યાપાર કરતા દાઈ,	
એવાં કર્મો સચિવ ધીએ સાધે, તેણે અરિ રેંતા રોઈ	૧૩
તેમનો પરસ્પર વ્યવહાર ને, સ્વર્ગ મોક્ષ વળી જોડ,	
પુણ્ય પ્રાપ્તિત પ્રાપ્ત, થાય કર્મ કરી નિ સદેહ	૧૪
હવાં કુલપર્વત આરિયા જે, તે કહું છું આજ,	
એક ચિત્તે શ્રવણ કરજે, તો ચર્ષણ દ્વિજરાજ	૧૫
મહેન્દ્ર મલય ને સહ્યાદ્રિ, શુકિતમાન ઋક્ષ નગ જાણ,	
વિંધ્ય પારિયાત્ર નામે, સપ્ત છે પ્રમાણ	૧૬
એહ નગ સમીપથી, ઉપજ્યા અનેક નગ જોડ,	
તે વિસ્તારવાળા ઉચા અતિરો, છે વિશાળ રમણિક તેહ	૧૭
તેના ચિત્ર વિચિત્ર શિખર શોભે, તેનું વર્ણન નવ થાય,	
મુખ્ય મુખ્યનાં નામ ગણાવુ, સુણ્ય તુ દ્વિજરાય	૧૮
કાલાહલ, વૈશાળ, મદર, દુર્ગાચા વાતસ્વન,	
છે વિદ્યત ને મેનાક સ્વરસ, દુગમસ્ય મહાપાવન	૧૯
નાગગિરિ રોચન પાંડુગચન, છે પુણ્ય દુર્જયત,	
દૈવત અર્જુન ઋષ્યમૂક છે, કૃતસૈલ ને ગોમત	૨૦
છે કૃતરમર ને શ્રીનગ નામે, અકોરાદિક જાણ,	
એવા સહસ્રાનધિ નગવસે જ્યાં, તે છે ભરતખંડ પ્રમાણ	૨૧
એહ પર્વતયત્રી ક્રીષ્ણકિ, પડ્યો ઝેરઝહેશ વિભાગ,	
એણે બિન્ન આર્યાવર્ત દીસે, જે જોઈ ઉપને અનુરાગ	૨૨
હવા ભરતખંડના જન પીએછે, શ્રેષ્ઠ નદીનાં વારિ,	
તે એક ચિત્તે શ્રવણ કરજે, કહું તુને અવિધારી	૨૩
ગંગા સરસ્વતી અને સિંધુ, ચંદ્રભાગા, યમુના જાણ	
શતદ્રુ, વિતસ્તા, ધૈરાવતી, કુદ્ધ ગોમતી પ્રમાણ	૨૪
ધૃતપાષા બાહુદા છે, દપદ્મતી ને વિપાશા,	
દેવિકા અમુ નિ ચીરા છે, છે ગંડકી કૌશિકી પ્રકાશ	૨૫
અ સર્વ નદીઓ નીકળેછે, હિમાલય મૂળથી પ્રમાણ,	
વળી અન્ય નદીઓ વર્ણવુંહું, સુણીયા તુ જાણ સુગણ	૨૬
વેદસ્મૃતિ વેદવતી નામે, વૃષધ્વી સિંધુ સાર,	
વેણ્યા ને સાનાદની, સદાનીરા મહી અવિધાર	૨૭

વતરા ચર્મણવતી નખી, વિદિશા : વેત્રવતી;	
ક્ષિપ્રા અવર્ણી નીકળે છે, પારિયાનથી મહામતિ.	૨૮
ગોણા મહાનદી નર્મદા, સુરથા અદ્રિજ નિર્વાણ;	
મંદાકિની દારાણા, વળી, ચિત્રકૂટા શુચિ પ્રમાણ.	૨૯
ચિત્રોત્પલા, તમસા, કરમોદા, પિશાચિકા, પિરપલિ જાણ;	
ઓણી વિપારા વેણુલા, એ નદીઓ પ્રમાણ.	૩૦
મેરુજ ને શક્તિમતી, શકુલી ત્રિદિવા નામ;	
કમુ રંકેષપાદપ્રસૂતા, વેગવાહિની મહાધામ.	૩૧
ક્ષિપ્રા પથોષ્ણી નિર્વિધ્યા ને તાપી નિપલાવતી;	
વેણુ વૈતરણી સિનીવાલી, કરતોપા ને કુમુદતી.	૩૨
મહાગૌરી અને દુર્ગા, અંતઃશિવા શુચિ જાણ;	
એ પવિત્ર જળવતી નદી નીકળે, વિધ્યાચળચક્રી પ્રમાણ.	૩૩
ગોદાવરી, ભીમરથા, કૃષ્ણા, વેણુ, તુંગભદ્રા નામ;	
સુપ્રયોગા, વાલ્મી, કાવેરી, આદિ નદી મહાધામ.	૩૪
સહ્યાદ્રિ પર્વતમાંથી નીકળે, જેનું પવિત્ર ઉત્તમ વાર;	
વળી આગળ હું વિસ્તારી બાપું, કરીયમાર્મત વિસ્તાર.	૩૫
કૃતમાતા ને તામ્રપર્ણી, પુષ્પજ ને ઉત્પલાવતી;	
એ શીતોદકા નદી નીકળે છે, મલયાચળેથી મહામતિ.	૩૬
પિતૃકુલ્યા ને 'સોમકલ્યા, ઋષિકુલ્યા, ધનુકા નામ;	
ત્રિદિવા, લાંગૂલિની જાણે, વંશકરા સત વિદ્યામ.	૩૭
એ મહોદ્રાચળમાંથી નીકળે છે, સરિતા સર્વત્ર;	
વળી નિર્મળ વર્ણતું નદી, સુષ્પ સર્વે અત્ર.	૩૮
ઋષિકુલ્યા કુમારી મંદગા, મંદવાહિની કૃપા જેલ;	
પલાશિની નદી નીકળે છે, શક્તિમત નગથી એલ.	૩૯
છે સરસ્વતી સર્વ નદી એ, પુષ્પ ૫ળદા પૂર;	
સમુદ્રસંગમ સર્વ કરતી, ગંગારૂપ કાથીપુર.	૪૦
વિશ્વમાતા સર્વ એ છે, પાપહારિણી મહાપર્વ;	
દ્વિજશર્ભ અનેક બીજી લધુ નદી, જાપ ગણુતાં ગર્વ.	૪૧
કેટલીક વર્ષાકાળમાંહે, વહે યઈ ભરપૂર;	
કેટલીક સદાય વેહતી, જેનું માપી ચકાવ ન ઉર.	૪૨
મત્સ્યકૂટ કુલ્ય કુંતલ, કાથી કોસલ દેશ;	
અર્ધવ અર્ધલિંગ મલક ને વક્ર, એ છે મધ્યદેશ વિરોપ.	૪૩
સહ્યાદ્રિકરી ઉત્તરે છે, ગોદાવરી નદી જાણ;	
મનેરંજક દેશ છે તે, પૃથ્વીતળે પ્રમાણ.	૪૪

ત્યાં મહાત્મા ભાર્ગવતણું છે, ગોવર્ધન નામે	
તે અતિ રમણિક છે, જ્યાં વસે તપનાં સૂર.	
બાલિક આજીર વાટધાના, કાલતોય અપરાંત;	૪૬
શૂદ્ર પદ્મવ ચર્મખંડિક, ગાંધાર નામે દાંત.	
યવન સિંધુ મદ્ર સૌવીર, શત્રુઘ્ન કલિંગ પારદ;	૪૭
દારભૂપિક બદુભદ્ર માંડર, કેકેય દેહ શારદ.	
દશભાસિકેશનિયવાસજ્યાં છે, છેવળી વૈશ્ય શૂદ્રનાં કુળ;	૪૮
જ્યાં વસે આનંદમાં તે, છે સદુ રીતે અનુકૂલ.	
કાંબોજ બર્બર દરદ નામે, હર્ષવર્ધન ચીન;	૪૯
દ્રુપદ બદુલ બાલતોનર, આત્રેય ભરદ્વાજ ભિન્ન.	
પુન્ડલ કશેરુક લંપક, શૂલકાર ચુલિક;	૫૦
ભગુડ ઓપધ અનિમદ્ર નામે, કિરાતદેશ ને ચલિક.	
તામસ કાસ્મીર તુરંગન છે, હસમાર્ગ ને ઉર્ણ;	૫૧
કુદુક દર્વ એ દેશ ઉત્તર, આલિયા ધન પૂર્ણ.	
હવાં પૂર્વ મગના દેશ ભાખું, સુપ્ત સર્વ આજ;	૫૨
અક્ષારક મુદ્ધર અતર્ગિર, બહિર્ગિર છે વરરાજ.	
પ્રવગ રંગેય માનદ, માનવર્તિક બ્રહ્મોત્તર;	૫૩
પ્રવિજ્ય ભાર્ગવ ગ્રેષ મલ્લક, પ્રાગૂ, જ્યૌતિષપુર વર.	
છે મદ્ર વિદેહ તામ્રલિપ્તક, મલ્લ મગધ ગૌર્મત;	૫૪
એ પૂર્વકેરા દેશ મનદર, લઘુ ગણતાં ન આવે અંત.	
હવાં દક્ષિણ દિશાએ આલિયા જે, તે દેશ કહું મુનિરાય;	૫૫
પુષ્પ કેવલ ગોલાંચલ ને, શૈલુપ મૂષિક મહાકાય.	
કુસુમ નામવાસક મહારાષ્ટ્ર છે, માહિષક કલિંગ અભીર;	૫૬
વૈશિક્ય આઠકચ શબર પુલિદ, વિંધ્ય ઝૌલેય દંડક વીર.	
વૈદર્ભ અરમક ભોગવર્ધન, નૈષિક કુંતલ પૌરિક;	૫૭
અંધ ઉદ્ભિદ વનદારક વર, છે દક્ષિણ દિશાએ મૌલિક.	
હવાં પશ્ચિમતણા સદુ દેશ ભાખું, સુણજે દ્રીજ સાર;	૫૮
સ્યારંક કાલિબલ અનીકટ, દુર્ગ પુલિદ કહું આ વાર.	
સુમીન રૂપ્ય કુસુમિન સ્વાપદ, કઠાક્ષર દેશ રસાળ;	૫૯
નાસિક્ય નર્મદાતણી ઉત્તર, જે દેશ છે હે બાળ.	
ભૃગુકૃત મહેય સારસ્વત, સૌરાષ્ટ્ર ને કાસ્મીર;	૬૦
અવંત્ય અર્જુદ એ પશ્ચિમતણા છે, દેશ સાંભળ્ય વીર.	
હવાં વિંધ્યાચળના દેશ ભાખું, સુણજે તું સર્વ;	૬૧
સરજ કરુણ કેરલ ઉત્કલ, ઉત્તમર્ણુ દેશ માન્યો પર્વ.	

દાસાણુ બોળ્ય કિંકિધક છે, ત્રેપુર વૈદિશા કાસલ;	
તુષુરુ તુષુલ પદુ નૈપધ, અનજ છુટિકાર તોસલ.	૬૨
વીરહોત્ર ને અવંતીપુરી, એ સૌ વિધ્યપૃષ્ઠના દેશ;	
હવા જે દેશ પર્વત વિષે છે, તે વહું રાણું ન રોધ.	૬૩
નીહાર હસમાર્ગ ને કુરુ, ગુર્ગણ મહારસત્યસ;	
કુંત પ્રાવરણુ ઉર્ણુ નામે, દાર્વ કૃતક ખસ.	૬૪
ત્રિગર્ત ગાલવ કિરાત તામસ, એ સર્વ દેશ મોઝાર;	
ત્રેતાદિ યુગનો વિધિ અવર્તે, એક સરખો સાર.	૬૫
એ રીતે આરે દિશા દેશે, છે યુક્ત ભરતખંડ;	
દક્ષિણ પૂર્વ ને પશ્ચિમે, સાગર આવી રહ્યો અચંડ.	૬૬
ઉત્તરે હિમવાન નગ છે, ધનુષણુ પ્રમાણુ;	
હે દ્વીજસત્તમ માહાત્મ્ય એનું, સહુ ભણુતા સુગણુ.	૬૭
સર્વદેશનો બીજ રૂપ એ છે, ભારતવર્ષ ભારેભાર;	
અક્ષત્વ છે ધંદત્વ છે, દેવત્વ છે નિરધાર.	૬૮
મનુષ્ય છે મૃગ મશુ છે, વળી વશી રહી અખસરા નાર;	
છે ઉદરચક્ષન ગ્રાણી પૂરાં, છે સ્થાવર જાતિ અવિધાર.	૬૯
હે દ્વીજશાર્દૂલ સુર્ય સર્વે, અહીં જન્મવું દુર્લભ;	
શુભાશુભ કર્મે ખંડ આ, થાય પ્રાપ્ત નહિ સુર્લભ.	૭૦
હે દ્વિજસત્તમ આ નિન્ના નથી, કર્મજૂષિ કર્પાસી;	
હે વિપ્ર અગિ સુર ધારતા એમ, સદા મનોરથ મન માંડી.	૭૧
દેવત્વ જાતાં પડું પૃથ્વી, માનત્વ પામુ આંહી;	
એવી ઇચ્છાનું કારણ કહું તે, સં સુર વાંચે ત્યાંહી.	૭૨
જે સુર અસુરથી નવ બને તે, મનુષ્ય કરતા સર્વ;	
સ્વકર્મશંખગ્રામાં પડ્યા, બંધને ગયો સહુ મર્વ.	૭૩
સ્વ કર્મ ભોગવી છૂટવામાં, આતિ આરતવાન;	
સુખલેશે જીદ પામિયા તે, સુરકર્મ કરી શકે ન મહાન.	૭૪
એમ કિંચિત્ કર્મ ન થાય તેથી, ઇચ્છતાં ભરતખંડે વાસ;	
તે ખડે રહી અધમાચારી, જુઓ ગુણ પુરાણી પ્રકાશ.	૭૫
સુકર્મે તજી કુકર્મે કરતા, ભરી ભાજન મૂકતા શીશ;	
નરકમાંથી કેમ છૂટશે, જેનું ભણાય નવ ભવિધ.	૭૬
ધતિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે, નવાદિવર્ણન નામ;	
સમખંચાશોધ્યાય પૂરણુ, હવે! રાજિવલોચન રામ.	૭૭

વર્ણન.

રાજિવલોચન રામ મારા, આશા પૂરે આ વાર ર;  
જન ત્રેમાનંદ હીન હીન છે, કરો સદાય દેવ મોરાર રે.

૧૮

## કકલું ૧૧૫ મું.

રાગ મારુ.

કૌટુકિ કહે ભગવન મુજને, કલો ભરતખડ પાવન;  
તે માંલની સરિતા કહી, કલ્પા પર્વત ને મહાવન. ૧  
જે જે દેશ એ ખંડમાં તે, કલ્પા સમ્યક્ પ્રકાર;  
કિતુ કલ્પુ ન પૂર્વે જે કલ્પું હતું, તે કહે આ વાર. ૨  
મુનિ મુખ તમે એમ વચ્ચા હતા, જે નારાયણ કૂર્મરૂપધારી;  
ભરતખડે વશી રહ્યા છે, તે કાદ અવિધારી. ૩  
સ્થિતિ રીતિ તેમની હું, સહુ રીતે સુણવા ધમ્મું;  
જનાર્દન કૂર્મ રૂપી રહ્યા કયમ, તે સુણવા વપુએ વાંચું. ૪  
એ ઉપરથી મનુષ્યકેરાં, કયમ શુભાશુભ જણાય;  
ત્યમ તે કૂર્મકરુ મુખ કર્યા છે, કયે સ્થળ ચરણ સેવાય. ૫  
તે યથારથ મુનિ સર્વ ભાષે, ચર્ચિ દયાળ કૃપાળ;  
જ્ઞે મારો કલો તો તારો ત્રિકમ, ટાળો મોહ જંગળ. ૬  
માર્કણ્ડેય કહે મુણ્ડ મહામાન તું, નારાયણ વક્ષ્યા ભરતખડે;  
આક્રમણ કરી નવ વિભાગને, રહ્યા માની આ બ્રહ્મડે. ૭  
પૂર્વદિશામગ મુખ કરીને, રહ્યા દેવાધિદેવ;  
હે દિગ્વર્ણ સાધવી તારે, તેની સમ્યક્ સેવ. ૮  
તે કૂર્મની ચોપાસ વશિયાં, નક્ષત્ર જે કહેવાય;  
દેશ વિદેશ તે નવ વિભાગે, વશી રહ્યા મહાકાય. ૯  
તે મુજ્યકી તું શ્રવણ કરને, એક ચિત્તે આજ;  
મનોરથ તારા પૂર્ણ થઈ, ચારો મનસંખિત કાજ. ૧૦  
વેદમંત્ર ને વિમાંડવ્ય, શાલ્ય નીપ ને રાક;  
ઉન્નિજ્ઞાન ધોષસંખ્ય ખસ છે, કૂર્મ મધ્યભાગ ટકોટંક. ૧૧  
તે રીતે સારસ્વત મત્સ્ય છે, શરસેન માયુર જેહ;  
ધર્મારણ્ય જ્યોતિષિક ગૌરગ્રીવ, ગુણમક નિસંદેહ. ૧૨  
પાંચાલ સંકેત વૈદેહક, કકમારુત કાવકોટિ;  
પાવંડ પારિયાત્ર વાસક, કાર્પિંગલની વસ્તી મોટી. ૧૩

૧. દુર્યોધન ઉડુંબર ગળદ્વય, એ જન કુર્મમધ્યે વસતા;	
લોક ત્યાંના કયે પ્રકારે, શુભાશુભ કર્મમાં ઉત્સસતા.	૧૪
હે દિવ્ય કૃતિકા રાહિણી ને, મૃગશિર નામ નક્ષત્ર;	
એ મધ્યાનાસીને શુભાશુભદે, કર્મફળ સર્વત્ર.	૧૫
પૃથ્વભધ્વજ જંબુ અંજન, સર્પકર્ણ માનસાયળ;	
વ્યાધમુખ ખર્મક કર્વટાશન, ખસ અંદેશર નિર્મળ.	૧૬
મગધ ગિરિ શુભ મૈથિલ, વદનદંતુર પ્રમાણ;	
આગન્યોતિષ સામુદ્ર લાંહિત, પુરુષાદક દેશ સુગળ.	૧૭
પૂર્ણોત્કંઠ ભદ્રગૌર ઉદયગિરિ, કાશી મેખલા પાવન;	
મુદ્ર તાત્રલિપ્ત એકપાદપ, વર્ધમાન કાશલજન.	૧૮
એ દેશ કુર્મના મુખ વિષે છે, કૌંટુકી સાંભળ્ય તું;	
હવાં કયા દેશો પાદમાં તે, વર્ણવી કહું છું હું.	૧૯
દક્ષિણપાદમાં જે દેશ આબ્યા, તે પ્રથમ ભાખું સત્ય;	
દદ મન કરી તે સર્વ સુણજે, કરી નિર્મળ મલ.	૨૦
કલિંગ વંગ જહર કાશલ, મૃષિક ચેદિ જલ;	
ઉર્ધ્વકર્ણ મત્સ્યાદિક જે જે, વસ્યા વિંધ્યમાં પ્રમાણ.	૨૧
વિદર્ભ નારીકલ ઔલિક, ધર્મદ્રોષ ધીમાન;	
વ્યાધગ્રીવ મહાગ્રીવ ત્રૈપુર, સ્મશુધારી ગુણવાન.	૨૨
કૈંકિધ હેમકૂટ નિપધ, કટકસ્યલ હારિક;	
દાશાર્ણ્ય નમ્બ નિપાદ નામે, કાકુલાલક લુહિ પ્યારીક.	૨૩
પર્ણશલ્યર એ દેશ પૂર્વના, દક્ષિણ પદે નિર્વાણ;	
તેમજ તે પદે નક્ષત્ર આબ્યાં, તે વહું સુગળ.	૨૪
આશ્લેષા મધા નામે, પૂર્વાશ્લેષની નક્ષત્ર;	
આનંદ આણી વશી રેહતાં, ધારી નરહરિ જન.	૨૫
લંકા કાલાંજન રૌલિક, નિકટ ને મહેદ્ર;	
મલય દુર્ગાયજે વસતા, લોકસમ મહેદ્ર.	૨૬
કકૌટકવન વસનાર સર્વે, ભૂચકચ્છ કોકણ માંય;	
વેણી સરિતટતણા આહિર, વસે દેશ વસાવી ન્યાંય.	૨૭
દાસપુર અવંતી આકણી, મહારાષ્ટ્ર કર્નાટક;	
ગોનંદ મોક્ષ કાલગિરિ ને કૌંમદ્રીષ વિત્રકૂટક.	૨૮
જટાધર કાવેરી કાહવે, ઝઘ્યમૂક સંગોષે દેશ;	
નાશકી ને આશકી વળી, છે ચંખના વર વેરા.	૨૯
ચોક્કિતક વૈકુન્ઠાદિક નગે, ફરનાર જે જે લોક;	
વારિવાસી કાલા કાહવે, છે ચર્મપટ જેવું એક.	૩૦

ગણવાણ કૃષ્ણ પરદીપ વસતા, રહ્યા સૂર્યોદ્ગમા જ	
કુમુદાદ્રિમાં વસનાર સર્વે, ઔખાવન પિસિક તે	
કર્મનાયક દક્ષિણ વસના, કૌરવ ઋષિક બાણ;	૩૨
તપસ્વી તપોરણ્ય રહતા, ઋષભસિદ્ધવી પ્રમાણ.	
કાંચીપુરીમાં વાસ વસતા, તૈલંગા ને તામ્રપર્ણી;	૩૩
પાહડકેરી ખોલ ખોળી, જે વસતા વર્ણ સર્વર્ણી.	
પાણ્યખળ પ્રદેશમાં જે, વાસ કરતા સાર;	
તે જન કૃર્મ દક્ષિણ કુક્ષિમાં છે, માન તું નિરધાર.	૩૪
ઉત્તરાશ્વત્થની હસ્ત ચિત્રા, એ તણ નક્ષત્ર મહાન;	
દક્ષિણ કુક્ષિ મધ્યે વાસ કરતાં, તે કૌબ્હુકિ મતિમાન.	૩૫
હવાં પાદ બીજે વર્ણતું હું, સુણજે એક ચિત્ત;	
કાંખેજ પાદવ વડવામુખ છે, સિંધુ સૌવીર ભરિયા રિત્ત.	૩૬
આનર્ત વનિતામુખ દ્રાવણ, માર્ગાંગ શદ્ર મુગ્ધણ;	
કર્ણપ્રાધિય બર્મર કિરાત છે, પારદ પાંડવ પ્રમાણ.	૩૭
પારશવ કલધૂર્તક દેમગિરિક, સિંધુક અલક વેરત;	
સૌરાષ્ટ્ર દરદ દ્રાવિડ નામે, છે મહાર્ણવમાં ખટ રત.	૩૮
દેશ એટલા દક્ષિણ પાસે, રહ્યા પૃથ્ઠ મોઝાર;	
સ્વાતિ વિશાખા અનુરાધા, રહ્યાં એ તણ નક્ષત્ર નિધાર.	૩૯
મણિમેધ ક્ષરાદ્રિ ખંજન, અસ્તગિરિ અપરાતિક;	
દૈહ્ય વિપ્રશસ્તક કોકણ, પચનદક ને શાંતિક.	૪૦
વમન તારક્ષુર અંમતકને, કર્કર તથા ચુરસ્વર;	
શાશ્વવેશ્મક ક્ષાત્થનક ને, કૃષ્ણલુક ધેર અવર.	૪૧
વેણુમતીમાં વાસ કરતા, ગુરહા કલ એકેક્ષણ;	
વાન્નિકેશ દીર્ઘગ્રીવ અસિક, અશ્વકેશ દેશ રક્ષણ.	૪૨
કૃર્મપુએ તે રહે છે, સુણ્ય દ્વિજસૂતમ;	
જ્યેષ્ઠા મૂળ ને પૂર્વાષાઢા, એ નક્ષત્ર રેહ અનુતમ.	૪૩
માંડબ્ય વ્યઙ્ગાર કુન્વતા, લડહ નૃસિંહ બાદ્દિક;	
અશ્વકાલનતા સ્ત્રીવાણ નામે, વસતા વેણુમતી તણ બીક.	૪૪
બલાવસ્થા ધર્મબદ્ધ ને લુક, ઉરુકર્મમાં વસનાર;	
ઉત્તરાષાઢા શ્રવણ ધનિષ્ઠા, એ નક્ષત્રો નિરધાર.	૪૫
એ કૃર્માતર પાસ સહ, જાણ્ય કૌબ્હુકિ તું;	
વળી આગળ વર્ણન કરું છું, તું સુણ્ય સર્વે કરું હું.	૪૬
કૈલાંસ કૌંચ કુરુબક નામે, કુદ્રવીણ ને હિમવાન;	
રસાલ્ય કૈકેય યામુન, ભોગપ્રસય વસુમાન.	૪૭

જ્યેષ્ઠાપ ત્રિગર્ત સાર્દન, અગ્નીજ્ય મનુષ્યમાન;	
અથમુખ ચિવિડ કેશધારી, દાસેરક ને વાટધાન.	૪૮
પુષ્કલ અધમ કિરાત નામે, અંજાલ ને શવધાન;	
તક્ષ શિવાથ્ય કરનાર સહુ, માત્રવ મદ હે શુભવાન.	૪૯
ચેલુક પિંગળ ને વદતિક, માનકલહ વિમોદ્ધ;	
દૃષ્ટ કોહલક માંડવ્ય નામે, ભૂતિ સુવક મહામહેદ્ર.	૫૦
શાતક હેમતારક યશોમત્યજ, ખરરાશી ને ગાધાર;	
સાગર રાશિ યૌધિય, નામે, દાસમેય અતિ વિસ્તાર.	૫૧
રાજજ્ય સ્યામક હેમધર્તક, એ શોકતા નિરધાર;	
શતભીષા પૂર્વાભાદ્રપદ ને, ઉત્તરાભાદ્રપદ મોઝાર.	૫૨
એ નક્ષત્ર દુર્ભની વામ કુક્ષિ, આવી રહ્યાં નિર્વાણ;	
વળી આગળ વિસ્તાર ભાષું, તું સુપય હે સુખજી.	૫૩
કિન્નરરાજ્ય પશુપાત્ર કીચક, કારમીરક મહાધામ;	
અભિસાર લોકે દવદ કુપટા, જે અંગના વરનામ.	૫૪
વનરાજ્ય સૌરિષ્ટ નામે, જલપૂરક જેહ;	
વનવાલક કિરાત કૌશિક, નામ નિસદેહ.	૫૫
નંદ દાવાંદ લોલન નામે, પદ્મવ અમરક કુરંદ;	
અન્નદારક એકપાદ ખસ, ધોપ સ્વર્ગભોમ હે બટ.	૫૬
અનવચક યવન ને હિંગ, ચીરપ્રાવરણ ને ત્રિનેત્ર,	
પૌરવ ગર્ધન આદિક માનો, મહામોટાં ક્ષેત્ર.	૫૭
હે દ્વિજશર્લ એ લોક વસતા, દુર્મોતર આગલે પાગ;	
હવાં તે પગે નક્ષત્ર વસતાં તે તુંને કહું મહાભાગ.	૫૮
રેવતી અધિની બરણી, એ ત્રણ નક્ષત્ર પ્રમાણ;	
તે પાદદેશે તેહ છે, તે નક્ષત્ર તો સુખજી.	૫૯
હે દ્વિજ એ કમવડે ભાખ્યા, દેશ જે જે સાર;	
તેમાં શુભરથાને અહ હોય તો, થાય ઉત્કર્ષ ત્યાં નિરધાર.	૬૦
જો અવગી ગતિ ધરી અહ રહ્યા તો, પીડાય લોકે અનંત;	
બરણીએ બરાયા ભુંડ જેવા, મૂર્ખને મહામતિ મદ.	૬૧
હે મુનિશર્લ જે નક્ષત્ર સ્વામી, જે અહતણો સુખજી;	
તેના બાધથી બાધા વધે છે, બધ ઉપજે પ્રમાણ.	૬૨
ઉત્કર્ષ થાયે તેહનો તો, થાય શુભ સર્વત્ર;	
હે દ્વિજશર્લ અતિ દેશે, અતુરુપ જે અહ અત્ર.	૬૩
ભુંડું બહું તેવડે થાયે, મજે સુખ દુઃખ સુખજી;	
સ્વય નક્ષત્ર શુભ હોય સર્વે, પણ નીચ અહ વક્ર પ્રમાણ.	૬૪



તો જનમાત્રને ભયકારી તે છે, અશુભ ફળ દેનું	
અહ શુભ ને નક્ષત્ર નીચું, હોય જોણી વાર	
અનિષ્ટ અથ્થ અમ દેનાર થાયે, દુઃખકારી ફળ દે જાણ;	૬૬
તે રીતે દેશ અહ કુસ્થાનકે જો, આવી વસ્યો પ્રમાણ.	
તો શુભ વિષાક હોયે છતાં પણ, તે અલ્પફળ દે સાર;	૬૭
જોવું દેશજાની સુધી વટે, સૌ શાસ્ત્ર જોઈ અવિધાર.	
દ્રવ્ય પણ રેઠાણ માટે, પોખ્યવર્ગ મિત્રની માંય;	
પુત્ર કે પત્ની વિષે પડ્યો કદી, પાપઅહ જન જ્ઞાંય.	૬૮
જો પુણ્યશાળી પૂર્ણ હોયે, તોય ઉપજે ભય તેને;	
હવાં અથ્થ પુણ્યવાળો વર્ણ્યુ, શું દુઃખ થાયે જોને.	૬૯
જોવા વિષે અહ પડ્યો માઠો, કે અતિ પાપી માટે પૂર;	
નિષ્પાપીને નવ કાર્ધ સ્થાનક, પાપઅહ નડે દિજ શર.	૭૦
નવ ભય તેનાથઈ થાયે, એમ વર્ણુ વેદ પુરાણ;	
અતિ પાપીને તો પાપ શુ? હોય નિષ્પાપીને સુખજી.	૭૧
જે દેશ દિશા શુભાશુભ, તે જન સર્વને સામાન્ય;	
સ્વરાયને સામાન્ય છે, તેવું નક્ષત્ર અહને માન્ય.	૭૨
ભોગ કર્મે જે લખ્યા તે, ગોગવે નરદેહ;	
ન થાય કરી વાતે છૂટકો, શું જાણુ નિ.સદેહ.	૭૩
હે સુનિશ્ચય નેષ્ટ સ્થળથી, કરે અહ રક્ષણ;	
પદવી જીવી પામી પરસ્પર, તે નવ પીડે અધક્ષણ.	૭૪
કિંતુ તેહ અહ અશુભ હોય, તો કરે શુભનો નાશ;	
મં કૃર્મ સ્થિતિ જે કદી તુજને, કરુ તે વિષે સર્વ પ્રકાશ.	૭૫
જે શુભાશુભ ફળ તેહતું, છે દેશને નિર્વાણ;	
કિંતુ સામાન્ય સુધી જાણે, દર્શ કરી પ્રમાણ.	૭૬
એ રીત જોઈ મતિમાને, દેશ નક્ષત્ર ને અહપીડા;	
દોષવાદને જાણી જાહેને, કરવી સાતિકેરી ફીડા.	૭૭
આકાશથી સુરારિકેરા, વળી ગર્ભ દાનવ જેહ;	
પૃથ્વીપર જે પડે તેને, લોકવાદ જન કેહ તેહ.	૭૮
સુધી જને કરવી સાતિ તેની, વિધિ પુરસ્સર ખાત;	
લોકવાદાવગણના ન કરવી, કરતાં થાય વસમી વાત.	૭૯
સાતિકરતા જેહ નર તે, દુષ્ટ ફળ નવ પામે;	
રોધ થાયે કહનો વળી, શુભોદય સહુ જામે.	૮૦
માપનાશક એ જ હેતુ, ન કરવાથી નિર્વાણ;	
દાનિ મતિધનકેરી થાયે, એમ જાણી ગયા સુખજી.	૮૧

એવું છે માટે સુધી પુરુષે, રહેવું શાંતિકર્મ વિષે તૈયાર;	
સોઠવાદે તત્પર તેવા, અહોનિશ રહેવું સાર.	૮૨
જો અહીંયા થતી હોય તો, સોઠવાદ શાંતિ કરવી;	
તે સમે મનસા તાહરે ઝુનિ, કઈ પેરે ધરવી.	૮૩
કોઈ તજવો ઉપાપણુ ધારવું, કરવું સુરાદિક પંદન;	
જપદાન હોમ ને સ્નાન કરવું, તજવા કોપાદિક દુર્ગન.	૮૪
હવાં આચરણુ કેવું પાળવું, તે કહી દાખું આજ;	
તું એક ચિતે સર્વ સુણજે, હે દીજજન મહારાજ.	૮૫
સર્વજન ઉપરથડી, કોઈમતિ કરવી ત્યાગ;	
મિત્રભાવ રાખી સર્વથું, વર્તવું ધરી અનુરાગ.	૮૬
જન્મપવું નવ જૂઠું કદિયે, અસત મૂકવું વેહતું;	
પરિદાનો ત્યાગ કરવો, એ લક્ષણુ અનિષ્ટજ દેહતું.	૮૭
આણી માત્રે સહુ પીડામાં, અહ પૂજન કરવું જાણ;	
અહનક્ષત્રથી નીપજિયાં જે, વિદ્ય ભયકારી પ્રમાણ.	૮૮
તે વિદ્ય છતેદ્રિય વારે, કરે ચમાવી શાંત;	
એ રીતે વ્યાસાદિક મોટા, કથી ગયા મહા દાંત	૮૯
ભરતખડે સર્વ વ્યાપી, એ પેરે વસ્યા ભગવાન;	
કુર્મરૂપે રહ્યા તેથી, છે કુર્મ દેવ મહાન.	૯૦
એ સર્વ વિસ્તારી કહ્યું મેં, જે સાંભળ્યું તે સાર;	
અચિત્પાત્રમા નરહરિ એ, જેમાં રહ્યું સર્વ નિરધાર.	૯૧
પ્રત્યેક નક્ષત્ર વિષે જે જે, રહ્યા દેવાદિદેવ;	
તે નરહરિ વિષે વશી રહે, સહુ કરે તેની સેવ.	૯૨
હરિના મધ્ય ભાગે અગ્નિ છે, વસુંધરા ને વિદ્ય;	
મેશાદિ ત્રણ છે મધ્યમાં, એમ વધુ વેદે સીધુ.	૯૩
મિથુનાદિ દ્વય મૂળમાં વસે છે, વળી કઈ સિંહ પ્રમાણ;	
પાદપૃથના પૂર્વમાં છે, એમ કહી ગયા સુગણ.	૯૪
સિંહ કન્યા તથા તુલા, એ ત્રણ રાશિ જેહ;	
તે કુક્ષિમાંહે વાસ કરતી, એવી હરિવર દેહ.	૯૫
પાદ દક્ષિણ પાસ પાછળ, રહે તુલા વૃશ્ચિક સાર;	
વૃશ્ચિક અને ધન પૃથ ઉપર, વગે વાસ નિરધાર.	૯૬
વાયવ્ય કોણતણે પદે છે, ધન મકરાદિ રાશિ ત્રણ;	
જેની ઉત્તરાદિ કુક્ષિ વિષે છે, કુંભ મીન રાશી પણ.	૯૭
પશ્ચાત કોણતણે પદે છે, મીન મેષ રાશિ જેહ;	
દ્વિજશર્મ વળી હરિમાં વસ્યું થું, તે દાખવું નિસંદેહ.	૯૮

કર્મ રૂપમાં દેશ સધળા, તે દેશે રહ્યાં નક્ષત્ર;	
નક્ષત્ર મધ્યે રાશિ રહી છે, રાશિ વિષે ગ્રહ સર્વત્ર.	
એમ છે માટે જાણવું, ગ્રહયત્રી પીડા ચાય;	
વા નક્ષત્રથી તે ઉપજે તો, દેશને પીડા સદાય.	૧૦૦
તત્ શાંતિ અર્થે સ્નાન કરીને, નરે આપવાં મહાદાન;	
હોમાદિ વિધિ સર્વત્ર કરવો, એમ કથી ગયા ગુણવાન.	૧૦૧
હે વિષ્ણુ ગ્રહના મધ્યમાં જે, વસી રહ્યો વિષ્ણુ દેવ;	
તેના ચરણ તે જગત કારણ, છે અગ્નિ સ્વરૂપ એવ.	૧૦૨
એવા સામર્થ્યવાળા મહાપ્રભુ છે, નારાયણ નિર્વાણ;	
તેને મંદમતિ શું ઝાળખે, જે પ્રાંતજન પાપાણુ.	૧૦૩
પ્રેમ આણી પુરાણી આ, વચ્ચે આકૃત પુરાણ;	
આ થયી સસ્કૃતતણા યાશે, તમે જાણુ સુખાણુ.	૧૦૪
ધૃતિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે, કર્મનિવેશ વિસ્તાર;	
અદ્યપચાશેધ્યાય પૂરણુ, જાને માધવ મુરાર.	૧૦૫

વલણુ.

જાને માધવ મુરાર સર્વે, તાને તનથી દેવ રે;	
જન પ્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, તવ કરો કાં પુરાણી કલેશ રે.	૧૦૬

કલ્કલું ૧૧૬ મું.

રાગ ગાડી.

માર્કંડેય કહે સુણુ દિગ્જરાજ, વર્ણી કહ્યો ભરતખડ મેં આજં,	
એ ખડમા યુગ છે ચાર, સસ ત્રેતા દ્વાપર કવિ નિરધાર.	૧
તેવી વર્ણો ચાર જે એમાં, છે દિગ્જ ક્ષત્રી વૈશ્ય શદ્ર જેમાં,	
હે દિગ્જશાઈલ આ ખડ વિષે, માનવ આયુષ્ય ક્રેટલુ દીસે.	૨
તેનું કરી કહું પ્રમાણુ, તે સર્વ સાંભળ્ય જાણુ સુખાણુ;	
સત્યાદિક યુગ વિષે જે હતું, તે સહુ અનુક્રમે કરુ જીવું.	૩
ચારસો ત્રણસો અને બસો, માન્ય કલિમાં વર્ષ સો;	
હવાં પૂર્વ દિશાભણી દેવકૂટ, કરું તેનું વર્ણન સાંભળ્ય સ્ફુટ.	૪
તે મહાગિરિરાજની પૂર્વે, છે ભદ્રાશ્રખડાભિધાન અપૂર્વે;	
તેનું વર્ણન સાંભળ્ય તુંય, કહું મથાર્ય સર્વે હૂંયં.	૫
એમાં શ્વેતપર્ણ નીચ સૌવાલ, પર્ણશાલાઝ કારેજ વિશાળ;	
એવા પંચકુલપર્વત સહી, અનુત્તમ આવી રહ્યા છે તહીં.	૬

એ વિષ્ણુ અનેક લઘુ નગ* જાણુ, ઉપજ્યા તે પર્વતમાંથી પ્રમાણુ,	
તેણે કરી યથા નાના પ્રકારના દેશ, જેની સંખ્યા ગણાય ન લેશ.	૭
કુમુદ સમ શુદ્ધ શિખરવાળા, મંગળકારી ખીજ નગ છે કાળા;	
એવા ક્રાટ્યાવધિ નગ નિર્વાણુ, જેનું યાચ ન કોઈ પ્રમાણુ.	૮
રીતા સંખ્યાવતી ભદ્રા નામ, ચક્રાવર્તી નદી છે તેણે કામ;	
અન્ય શીતજળવાહિની અપાર, જેનો જન પામી શકે ન પાર.	૯
એ ખંડના પુરુષો જેહ, રાખવણી દીસે છે તેહ;	
શુદ્ધ સુવર્ણ સમી છે ક્રાંતિ, થાયે જેની દેવ સમાગમે શાંતિ.	૧૦
પુણ્યપ્રાણી પૂરે પૂરા તેહ, સહસ્ત્રવર્ષ આયુષ્યવાળા એહ;	
નથી અધમોત્તમ તેમાં કોઈ, જ્યાં સર્વ સમાનાકૃતિ જોઈ.	૧૧
તિતિશાદિ અષ્ટ શુભેકરી યુક્ત, સ્વભાવે સિદ્ધાચરણે સયુક્ત;	
ત્યાં ચતુર્બાહુ જનાર્દનનું સ્વરૂપ, અશ્વશિરા છે નર જૂપ.	૧૨
તેને હૃદય સિંગ ને છે પાદ, છે હસ્ત ત્રિનેત્ર સરવો સાદ;	
જગત સ્વામી અશ્વશિરા જેહ, એમના એવા વિપય નિ સદેહ.	૧૩
હવાં પશ્ચિમ મધ્યે કેતુમાલખંડ, તેહ વર્ણવી દાખું પ્રચંડ;	
જ્યાં વિશાળ કંબલ કુંભુ જયત, છે હરિ પર્વત દીર્ઘ અર્નત.	૧૪
છે વિશોક ને વર્ધમાન, એવા સપ્ત કુક્ષાયળ પ્રમાણુ;	
અન્યસહસ્રાવધિ પર્વત ત્યાંય, તેમાં ધણા દેશ વધી રહ્યા જ્યાંય.	૧૫
મૌલય મહાકાય શાકપોત, કરભક જાતિની પ્રગટે જ્યોત;	
એવા અભિધાનવાળા નર ધણા, વસે તે ખડે માણી મણા.	૧૬
તેઓ દૃશ્ય સ્થામા કંબલા નામા, અમોઘા કામિની ને સ્થામા;	૭
એવી ખીજ સરિતા અનેક, તેનું જળ ખીતા કરી વેવેક.	૧૭
પૂર્વખંડના જન જોટલો જાણુ, કયો તેનો આવરણ નિર્વાણુ;	
એ ખડે પાદ સુખ હૃદયવાળા, પૃથ પાસાએ શોભાળા.	૧૮
શ્રીહરિ વસેછે જાણુ, વારાહ રૂપમ્મી જન્મા પ્રમાણુ;	
એ વિષ્ણુ રૂપને ત્રણ નક્ષત્ર, યુક્ત થઈ રહ્યા દેશ સર્વત્ર.	૧૯
જ્યાં છે અન્ય શુભ નક્ષત્ર મહાન, ત્યાં યથા શ્રીહરી વિરાજમાન;	
હે સુનિશ્ચીલ એ રીતે, મેં કેતુમાલ દેશ કહ્યો પૂરણુ પ્રીતે.	૨૦
હવાં ઉત્તરકુરુનું કરું વર્ણન, તે હ્રુ સાંભળ્ય થઈ એકમન;	
છે તે દેશે મિષ્ટ ફળનાળાં વૃક્ષ, જેનાં નિલ પ્રતિ પુષ્પફળ લેતા દક્ષ.	૨૧
તે વૃક્ષના ફળયત્રી નિર્વાણુ, વજ્રાલકાર મળે પરમાણુ;	
તે વૃક્ષ સર્વ સમયે સર્વ, અખીષ્ટ ફળ આપે રહિત મર્ધ.	૨૨
ત્યાંની મહી છે મણિ સરખી, સુખશાંતિ સરખી સિદ્ધે પરખી;	
સર્વદા સુગધિક વાયુ વાય, તેથી ત્યાં સર્વાંગે સુખ યાય	૨૩

જે પડે દેવલોક થઈ મનુષ્ય, જેને આવી રહ્યું પુણ્યતણું આયુષ્ય;	
તે પડી સ્વર્ગથી જન્મે તહીં, છે એવી વાત પુરાણો મહાં.	
તે દેશે અકવાક પક્ષીની પેઠે, અન્યાયાસક્ત નરનારી બેટ;	
તે નરનારીનાં નિર્વાણ, એક દાળે જોડકાં ઉપજે પ્રમાણ.	૨૫
સાડાચૌદ સહસ્ર વર્ષ પર્વત, ન આવે તેના આયુષ્યકેરે અત;	
ત્યાં કુલ પર્વત છે ચદ્રકાંત, તેવા બીજો નામે છે સૂર્યકાંત.	૨૬
તે બે નગમધ્યે નિર્વાણ, શુચિ સ્વચ્છ નદી વહે મહાન;	
છે જળ આધવતી નદી તેનું નામ, ભદ્રસોમા છે ભદ્રતું ધામ.	૨૭
તે વહે પૃથ્વી ઉપર તમામ, તેનાં કરે તે કુણુ વખાણ;	
વર્ગી અન્ય બીજી નદી અનેક, કરે સહસ્રાવધિના કુણુ વિવેક.	૨૮
કેટલીક સરિતા બીજી જેહ, દુગ્ધ ધૂત વહે છે તે મધ્યે;	
દધિકેરા હ્રદ છે ત્યાંહી, દરો અન્નકેરા પર્વત માંહી.	૨૯
તે દેશકેરા વન મોઝાર, સહસ્રાવધિ સ્વાદિષ્ટ ધૂળ છે સાર;	
છે જેનો પીયુષ સરખો સ્વાદ, જે જોઈ ઉપજે અતિ આનંદાદ.	૩૦
ત્યાં મહાસ્વરૂપી વસે વિષ્ણુ, વિશ્વરૂપધારી સંગે જિષ્ણુ;	
પૂર્વ રૂપે રહ્યા અપૂર્વ દેહ, જેમાં ન જાણે કાઈ સદેહ.	૩૧
હે વિપ્ર તે ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રકેરી, નવ પ્રકારે વેંચાયા ચિતધરી;	
હે સુનિ શાર્દૂલ લાંના દેશ, વેંચાના નવ પ્રકારે વરવેશ.	૩૨
છે તેના અદ્રદ્વીપ સમુદ્ર મોઝાર, છે ભદ્રદ્વીપ સાગર મધ્યે સાર;	
અહો ધ્રુવન એહ પ્રકાર, મેં તુને ઉત્તરકુરુનો કહ્યો વિસ્તાર.	૩૩
કર્ણુ તેનું વર્ણન યથામતિ, હવાં કિપુરુષાદિ ખડની કહું ગતિ;	
તે સહુ સાંભળ્યે એકાગ્ર થઈ, પૂરે પ્રભુ આશા તારી સહી.	૪
જન્મ પૂરી પુરાણી કેરી આશ, યથાશક્તિ ગ્રંથ કરી પ્રકાશ,	
ભલે હોય માનસે તેમને વેર, કરાય તો કરે ભયે કેર.	૩૫
આપણે ગાવી કથા ઘેર ઘેર, યાશે એથી માધવ કેરી મ્હેર;	
યાશે પુરાણીની પૂરી પેર, હળાહળ જામી જાશે ઝેર.	૩૬
ગતિ શ્રીમાર્કવેદ્યપુરાણે, ઉત્તરકુરુકથન પ્રમાણે;	
યથો એકાનયધીતગોખ્યાય, યથામતિ કથા દ્વિજ ગાય.	૩૭

## વલણ.

યથામતિ કથા ગાય દ્વિજજન, વૃથા ન વાણી વિવેક રે;  
પુર આણી ઓત મનમાં, તવ નવ કાંઈ એ વતરેક રે.

૩૮

# કહવું ૧૧૭ સું.

## રાગ કેદારો.

નાકેડેય કેહ દિજ મહામતિ, કિપુરુષ ખંડતણી કહું મતિ;	૧
અતિ રતિવતી સુખ પામવું રે.	
ન્યાં ગભીર વીર દેહ ધારી, નર દસ સહસ્ર વર્ષ શ્રવે અવિધારી;	૨
નરનારી જાણે ન કોઈ સામવું રે.	
ન્યાં સ્ત્રી પુરુષ ન જાણે શોક, વસે વ્યાધિ રહિત થઈ અશોક;	૩
એવા લોક થોકે થોક ન્યાં વસે 'ધણું' રે.	
નદનવન સરખો, વિરાળ, છે એક વનખંડ મુનિજાળ;	૪
થઈ કૃપાળ દયાળ તે હું બાણું રે.	
તે વનકુળનો રસ જોહ, સ્થિર યોવનવાળા પીએ નર તેહ;	૫
થાય ઉજોઠાર ઉજોહ અંગમાં રે.	
ત્યાં ખમ સમ મુગંધી વાળી, છે એત આંખ ને કાકી કાળી;	૬
ન્યાં ફીણુ ધાય ન બાળી ઉમંગમાં રે.	
તે ખણુ કરતી અમૃતરસપાન, મહામત ને યોવનવાન;	૭
ગુણવાન શુદ્ધિવાન તે ધણી રે.	
નરથકી નમતી નાસિકા જેની, કટિકૂશ અતિશે તેની;	૮
એની વેણી ફેણીપર સોહે મણિ રે.	
એવા કિપુરુષ વર્ણુઓ આજ, હવાં હરિવર્ષ કહું તારે કાજ;	૯
મુણુ દિજરાજ વર્ણુન કારમુ રે.	
ન્યાં સુવર્ણુ રંગાકૃતિ છે નર, ખજા સુર લોકથી ફીણુપુણ્ય વર;	૧૦
તેનું ધરખાર વર્ણુ આ વારમુ રે.	
છે તેનાં દેવ સમાને રૂપ, દર્શે એકે એક ભૂમિને ભૂપ;	૧૧
અનુપમને ઉપમા શી ધટે રે.	
એ ખડે સર્વ નર નિર્વાણુ, પીએ રમ્ય ધનુરસ પ્રમાણુ;	૧૨
તે જાણુ મુગાણુની મુધા મટે રે.	
તેમને વૃદ્ધ વય કરે નવ બાધ, નવ અંગધર્મણુનો અપરાધ;	૧૩
એવા સાધ શિરામણિ ત્યાં વસે રે.	
તે શ્રવે કિપુરુષ જોટકું જાણુ, જેનું રોગ રહિત અંગ પ્રમાણુ;	૧૪
કરે કાણુ વખાણુ તેનાં નવે રસે રે.	
કલ્હો મેઠખડે ધવાવર્ત મેંય, તે સર્વ સાંભળી લીધા તૈંય;	૧૫
તે સુખદેયણો છે શાંતિકારકો રે.	
ન્યાં તપનતાપ ન લાગે રજ, ન્યાં આપું રજ તો થાયે જજ;	૧૬
તું સજ મર્ધ સાંભળ્યા આવારકો રે.	

ત્યાંના નર વૃદ્ધ ન થાયે ક્રોધ, ત્યાં ચંદ્ર સુર્ય ન ઊગે સ્નાય;	
હોય નક્ષત્ર મહ નવ કો લહે રે.	
તેના કિરણતણો પ્રકાશ, નથી કરતો તે દેશ ઉગ્ગ્રશ;	
તેની આગમ આશ ન કો કહે રે.	૧૮
અગટે ત્યાં મેરુ પ્રકાશ સદાય, ત્યાંના જન રીઝે તદાય;	
કદાચસાહય ન અન્યની તે ધરે રે.	૧૯
તે જનની કાંતિ છે કમળ જેવી, ગંધ કમળ જેવી સેવી;	
દેવ દેવી તે પણ તેવી વરે રે.	૨૦
કરે તે જંબૂરસનું પાન, તેથી પૌસાય તેમનાં વાન;	
ભાતુ સમાન કાંતિ અગટે ધણી રે.	૨૧
છે કમળપત્ર સમાન તેનાં લોચન, ભાળ વિશાળ જન પાવન;	
મહામન સ્વરૂપી ચિંતમણિ રે.	૨૨
ત્યાં વસે પદ્મિની ને પુરુષ, તેનું તેર સહસ્ર વર્ષ આયુષ્ય;	
તુલ્યતરુણી તેજે તરણિ સમી રે.	૨૩
ધ્વાવર્ત મધ્યે નિર્વાણ, શંખાકાર મેરુ રજો પ્રમાણ;	
જાણુ વખાણમાં જાયે વમી રે.	૨૪
ત્યાં છે મેરુ પર્વત એક, કરવો ન ખીજ તણો વિવેક;	
ટેક છેક જાય ખીજે ગણે રે.	૨૫
એ ધ્વાવર્ત ખંડ કણો ભૂદેવ, હવાં રમ્યકખંડ કહું તતખેવ;	
ભવ્ય ભેવ દેવ જેનો ભણે રે.	૨૬
ત્યાં લીલાં પર્ણવાળો એક વૃક્ષ, જોતાં ઉઝાં ચઢી જાય અક્ષ;	
દક્ષ ભૂલે તે સાર્ધજોઈ વૃક્ષની રે.	૨૭
તે વૃક્ષ વટતણો નિર્વાણ, તેનો રસ પી કરે સર્વ વખાણ;	
છે જાણુ સુખાણુ સાક્ષી એ ભક્ષની રે.	૨૮
તે વટપ્રજરસ પીએ મહેત, તેણે જીવે તે ખંડના જંત;	
ચિંત ચતુરશિરોમણિ શાંખણે રે.	૨૯
તે કૃળ ભક્ષક નરનાર, જીવે છે વર્ષ દશ હજાર;	
પાર તેહનો સુધી* એવો ગણે રે.	૩૦
તે છે રત્નાદિક કર્મે નિર્મળ, ત્યમ વૃદ્ધવધી છતાં મહાબળ;	
વિમળ સુગંધી વાણુ જ્યાં વહે રે.	૩૧
એ રમ્યખંડ કલો રમણિક, કહું દિવ્યખંડ હું કીકાડીક;	
જે અધિક એક મેકથી મુનિ કહે રે.	૩૨

જ્યાં પુષ્પ પદ્મવડે ઊજળળ, હિરણ્યવતી નદી વહે નિર્મળ;  
છે જળખળજેનું મહાન અતિ રે.

૩૩

ત્યાં બલિષ્ઠ તેજસ્વી સાર, શરીર સંપત્તિ જેને અપાર;  
અવાં નરનાર વસે મહામતિ રે.

૩૪

વળી ધનવાન ને બળવાન, શુણ્ણવાન ને રૂપવાન;  
મતિમાન મહાન નરનીપજે રે.

૩૫

જ્ઞાનવાન ને સસવાન, ધૃતિવાન ને લજ્જાવાન;  
દાનમાન વધારકનર ઉપજે રે.

૩૬

નહિ પાપી પુરાણી જેવા કોઈ, અંઘાપિ સુણી બણી સોઈ;  
જે ધોઈ પુણ્યની ધારણુ ધસમસે રે.

૩૭

દિસે કનકકંઠ સમાન, દૂલે તેવો ફૂલકો મહાન;  
તેવા શુણ્ણવાનેનાગેંધ મસમસે રે.

૩૮

સ્વાયંભુવ મન્વંતર થયો પૂરો, નથી કથા ભાગ રાખ્યો અધૂરો;  
અરેચૂરો પ્રાપ્તિયાપ સુણે બણે રે.

૩૯

સત્તરસે પાંસઠયે કથા કથી, કર્યું સરકૂત કરું પ્રાકૃત મથી;  
નથી શુણ્ણ પુરાણી અરીબણે રે.

૪૦

થાય તેવા જે યજ્ઞ સહી, તો ગ્રામ મધ્યે જળ્યે રહી;  
કહી કેદવત એવી જને સહી રે.

૪૧

તવ વેરીના વેરી યાશું, પ્રભુકૃપાએ પુરણુ ગાશું;  
આ શું, કેદશે પુરાણી જહીતહી રે.

૪૨

પુરાણી પ્રેમાનંદ દેરા, સુણે અગ્રડો તેનો ટથે દેરા;  
હૈરાચૈરભાવ નથી કઈ નાશમે રે.

૪૩

જેને કનિયાતુ નવ કામ, તેહ જપો પુરાણુપુરુષ સ્વામ;  
રામ મળશે પૂરણુ પ્રકાશનો રે.

૪૪

ધતિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણનીમાં, ભુવનકોશસમાપ્તિ વર્ણી આંવ;  
જ્યાંયત્યાંય હરિનામ દેખશે રે.

૪૫

અહીં થયો પટીતમેધ્યાય, વિગ્ર મથામતિએ ગાય;  
ઉપામ મળતાં પુરાણી ઉવેખશે રે.

૪૬

ઉવેખો અઉવેખો કાઈ, ચારે જોવી ન તેની સોઈ;  
રોઈ રેહશે અરિગણુ દામણે રે.

૪૭

હવાં આરંભ કર્યો તે ઉતરું પાર, જે દયા કરે દેવમેશર;  
આ વાર ઇષ્ટદેવ કર્યો મેં વામણે રે.

૪૮

વલણુ.

વામણો ઇષ્ટદેવ મારો, ડોરો સવ બામણો રે;  
દયામણો નથી દેવ એ તો, છે અરિ સમ્યક્ ચામણો રે.

૪૯



૪૪૯ ૧૧૮ મું.

રાગ કેદારે.

શ્રીગુરુ ગણપતિને શિર નામી, વંદું વામન વૈરાટ સ્વામી;  
બહુનામી ઇચ્છા પૂરે મનતણી રે.

હાળ.

મનતણી ઇચ્છા પૂરીએ, ગુરુદેવ કૃપાળ;  
સાગરસમો શિર બાર ધરવા, હું વાંચું નાનો બાળ.  
ક્યાં મન્વતર ને માનવી, ક્યાં દેવ દાનવી જ્ઞેડ;  
મૂઠમતિએ અનુઅંતર તેવો, દેહવા ઉપનો દોડ.  
સરસ્વતી આઈ સાહય કરજે, જ્યમ હાસ્ય મારું ન થાય,  
હસારત મારી ચતાં આઈ, તવ ગુણગણ કે નવ ગાય.  
ભક્તજન દેહ ભવ મધ્યે, ન હસ્ત દિજનો સાહયો;  
આઈ પ્રતાપે આરંભ કીધો, અંતને તે ન કમાયો.  
એ વિધિ મહામાયા મુને, લાગશે લાંચળ,  
ભક્ત આપને બેળાં ગણશે, એ થાય દુ.ખ મુને અનુદિન.  
માટે માત મારી કૃપા કીજે, હંસવાહનિ આજ;  
જેણે કાર્તિક વાધે આપની, ન થાય મારું કાજ.  
યથાશક્તિ આરાધિયાં મેં, તે તે સ્થળે કરી સાહય,  
આ સમે અનુક્રાંત કરીને, પુરાણી જન એમ ગાય.  
સરસ્વતીને સાધી લઇશુ, જેણે વિપ્ર અમુકારો;  
માર્કેડેય રેહશે અધૂરું, પ્રેમાનંદ પૂર વહવારો.  
આઈ સુણી સોઈ એવી, જ્ઞેષ્ઠ વૈરી પુરાણી સર્વ;  
અનુક્રાંત આવું આચર્યું મેં, તજી ગાત્રથી ગર્વ  
હર્વા કયા આરંભ કરું છું, આપને કરી પ્રણામ;  
સમ્યક્ પ્રકારે સાહય કરજો, ભારતી પૂરણ કામ.  
કૌબ્યુકિ કહે મહામુને, અહો માર્કેડેય જુદેવ;  
મેં જો જો પ્રજા ક્યાં મુનિ તે, નિવારિયા તતખેવ.  
કહી અવનિઅબ્ધિતણી સ્થિતિ, વળી તે તણાં પ્રમાણ;  
નક્ષત્ર કરી સ્થિતિ બાખી, ગ્રહપ્રમાણ સુગ્મજ.  
પૃથ્વીદિ લઇને લોક સધળાં, વળી કલાં સમ પાતાળ;  
સ્વાયંભુવ મન્વતર ભણ્યા મુનિ, ચર્ષ મારા ઉપર કૃપાળ.  
નાના વિધિ નદી નામ બાખ્યાં, નમ કલા નૌતમ જાણ;  
ગંગોત્પત્તિ કહી સર્વે, ક્યાં અગ્નિ સુગ્મજ.

તે રીતે કૃપા કરી કહો, જે કથા સુણવા ચિત્ત,  
આ કાળ માન્યુ મેં મુનિ એ, ધ્યાન્ય માન ને વિત્ત ૧૬  
સ્વાયંભુવ પછી જે થયા તે, કહો મન્વંતર મુન્ય,  
એ સાંભળવા ધ્યયા અતિશે, છે હૃદય મારું ચન્ય ૧૭  
તે મન્વંતરાધિપતિ ભાષો, દાષો દેવ ઋષિ તેના,  
તેતણા પુત્રો તૃષો આજે, વદો ગુણ ગણુ એના ૧૮  
એક ચિત્તે સર્વ સુણું હું, ધ્યાન ધારી બૃદેવ;  
પાદપદ્મ પર ખટપદ થઈ ભમી, સિદ્ધ સાધુ સેવ. ૧૯

વલણુ.

સિદ્ધ સાધુ સેવ, સેવક થઈ સમ્યક્ પેર રે;  
ભટ્ટ પ્રેમાનંદ વિનવે મુનિ, કરો મહી મળતી મુજને મેહર રે. ૨૦

કડવું ૧૧૯ મું.

રાગ વેરાડી.

વળતું માર્કેડેય બોલિયા, સ્વર સમ્યક્ સુણી,  
સ્વાયંભુવની વદી મેં વાત, ગુણગુણ હે ગુણી.  
હર્ષા કહું સ્વારોચિષને, સ્વર સમ્યક્ સુણી,  
તે મન્વંતર વદુ વિખ્યાત, ગુણગુણ હે ગુણી. ૧  
વારિધિ સમી વરુણા નદી, સ્વરં તેના તટપટપર એક આમ; ગુણં  
અરુણારપદ નામ નગરતુ, સ્વરં તે નગરે આર વર્ણુ વિશ્રામ. ગુણં ૨  
ત્યાનિ રાજા ભગીરથ સારખો, સ્વરં પાળે પ્રજાને પૂરી પ્રીત, ગુણં  
તે નગરે ગુરુકુળ તો ધણું, સ્વરં તેમાં દ્વિજદાનેશ્વરીની વર રીત. ગુણં ૩  
કરે સધ્યાવદન સવારમાં, સ્વરં પાળે ગૃહસ્થાશ્રમની પેર, ગુણં  
તેને ઘેર મુરેશ્વર સારખો, સ્વરં સુત પ્રકટયો માધવ મેહર. ગુણં ૪  
જ્યેષ્ઠ ક્રાંતિ તેની કનક સમી, સ્વરં ધર્મ કાંતિમાન તેા નામ. ગુણં  
છે અધિક અધિનીકુમારથી, સ્વરં રૂપમાં હારે જીજ્ઞે કામ. ગુણં ૫  
સ્વભાવે કામળ સુત તે, સ્વરં છે સદાચારી વિચારી તેહ; ગુણં  
જેમ વિદ્યુ વૃદ્ધિ પામે દિનદિને, સ્વરં તેમ તે વાધતો નિ સદેહ. ગુણં ૬  
એમ વિત્યા અષ્ટ વર્ષ તેહને, સ્વરં ઉપવીત દીધુ બૃદેવ; ગુણં  
પછે ગુરુકુળ ભણવા ગયો, સ્વરં ગુરુસેવકરી તણ અહમેવ. ગુણં ૭  
તે વેદ વેદાંગ પૂરે પૂરાં, સ્વરં ભણીગણી ઉતયો નિરવાણુ, ગુણં  
તેની કર્મકાંડે પ્રીતિ વધી, સ્વરં થયો કર્મઠ તેહ મુગણુ ગુણં ૮

- પછેગેહ આવી ગૃહસ્થજ થયો, સ્વરંભીમાંસાનો ભુજ્યે મહિમાય; ગુણં  
તેને સાંખ્ય વેદાંત ન રૂચિયું, સ્વરં કરી કર્મ ઉપાસક કાય. ગુણં  
કરે પવિત્ર કર્મ પૂરેપૂરાં, સ્વરં પાળે ગૃહસ્થના રૂડા ધર્મ; ગુણં  
જ્ઞે રાત્રિએ અતિથિ આવિયો, સ્વરં તેને આશ્રમઆપી કરતો રાત્રિ. ગુણં ૧૦
- પ્રાતઃકાળે ઉઠી સેવતો, સ્વરં અતિથિકેરા ચરણ રોજ; ગુણં  
જ્ઞે અતિથિ નવ સાંપડ્યો, સ્વરં તો કરમાતું વદન સરોજ. ગુણં ૧૧
- તેના ઇષ્ટ અગ્નિ ત્રણ હતા, સ્વરં તેને પૂજતો ઐષ્ટ મન; ગુણં  
એક ગાર્હપત્ય નામે સહી, સ્વરં અન્ય આહવનીય દુઃખમોચન. ગુણં ૧૨
- છે ત્રીજો દક્ષિણાગ્નિ નામનો, સ્વરં એવા ઇષ્ટ વહ્નિ ત્રણ જાણ; ગુણં  
ભજન કરતો તેનું કાવયો, સ્વરં માનતો તેને પૂરા પ્રમાણ. ગુણં ૧૩
- હવાં કર્મકાંડીને ઇષ્ટા ઘણી, સ્વરં હોય સુખ તો માગે મહાસુખ; ગુણં  
કર્મ કરવાં સુખ કારણે, સ્વરં માગે એટલું જાય મમ દુઃખ. ગુણં ૧૪
- તેવી ઇષ્ટા આને નવ હતી, સ્વરં કિંતુ કર્મજાનો લાગ્યો પાસ, ગુણં  
તેણે ઇષ્ટા એવી ઉપની, સ્વરં જ્ઞેવાં વન રમણિક વાધી આસ. ગુણં ૧૫
- ઉપવન ઉઘાન કેવાં હશે, સ્વરં ત્યાં હશે અપ્સરા કેવે રૂપ; ગુણં  
નાના પ્રકારનાં નગર જે, સ્વરં તે જ્ઞેવા ને નિરખવા ત્યાંના શૂપ. ગુણં ૧૬
- આખી પૃથ્વી અટન કરવી સહી, સ્વરં એવી ઇષ્ટા મનમાં અપાર; ગુણં  
પૂરાય મનોરથ કયો વિધે, સ્વરં તે કરતો અહોરાત્ર વિચાર. ગુણં ૧૭
- બહુ દેવને મસ્તક નામતો, સ્વરં પણ કોઇએ ન કીધું કામ; ગુણં  
પછેલાગ્યો ઇષ્ટ આરાધવા, સ્વરં લઈ વારાશ્રતિ ત્રિવલ્લિ નામ. ગુણં ૧૮
- કામ એ ઉપચારે નવ થયું, સ્વરં તપ ઉધે મસ્તક લટક્યો તેહ; ગુણં  
એમ કેટલાં વર્ષે વીતી ગયાં, સ્વરં કષ્ટી કૃટી કરી નાખી દેહ. ગુણં ૧૯
- ગાર્હપત્યાગ્નિ પ્રસન્ન તપ થયા, સ્વરં પણ તેણે આવી દીધું દર્શન; ગુણં  
એક ચોપડાનું ચૂર્ણ આપિયું, સ્વરં તે વધા જાયો ધું પ્રસન્ન. ગુણં ૨૦
- આ ચૂર્ણ ચરણતળીએ ધસ્યે, સ્વરં અર્ધે દિવસે જવાશે સહસ્ત યોજન; ગુણં  
વારુ કહી નમન તેણે કર્યું, સ્વરં સ્તુતિ કરી અતિ મુનિજન. ગુણં ૨૧
- ત્રંયાંતરે કયા એમ છે, સ્વરં કે કોઇ સિદ્ધ થયો પ્રસન્ન; ગુણં  
કિંતુ અસંખ્ય કયા તેહ છે, સ્વરં તેનું કારણ જાણશે શ્રોતાજન. ગુણં ૨૨
- પણ ત્રયે હતું તે દાખ્યું, સ્વરં કર્યું બધ પુરાણીનું વદન; ગુણં  
તે ચૂર્ણ મળ્યે ચતુર થયો, સ્વરં હજુપણે ને વાધું તન. ગુણં ૨૩
- ગર્વ વધ્યો ગુણિયલ થતાં, સ્વરં કિંતુ સ્વધર્મ પાળે શુદ્ધ; ગુણં  
નિર્લ ઇષ્ટને અતિ આરાધતો, સ્વરં જોણે જીર્ણગત કર્યો જળશુદ્ધ. ગુણં ૨૪
- પછે યજ્ઞ ઇષ્ટા વન જોવાતણી, સ્વરં તે ગયો ચૂર્ણ ચરણે લગાડી સાર; ગુણં  
વન ઉપવન જોઈ આવિયો, સ્વરં ઘેર પાળી ઘડીમાં અવધિ પાર. ગુણં ૨૫

વલણ.

બવધિ પાર પામી આવિયો, આનંદ મન અંતિશે થયો રે;  
૧ અન્ય વારે હિમવાન જાતો, તો તે શું થઈ રહ્યો રે.

૨૬

કડકું ૧૨૦ સું.

રાગ સામેરી.

કૌંટુકિ સાંભળ્ય કથા સાર રે, તે દિજ પામ્યો પૃથ્વી પાર રે;  
જઈ આવ્યો તે એક વાર રે, ઇચ્છેલી મહીમાઝાર રે. ૧  
પછે હિમવાને જાવા કર્યું મન રે, પાદે ચૂર્ણ ચોપડીયું પાવન રે;  
કે આવી પક્ષી જેવી પાંખો રે, થયો જોનાર સમહ અંખો રે. ૨  
જોતાં જોતાંમાં ચઢિયો ગગન રે, તે યાતો મનમાં અતિ મગન રે;  
એમ જાણતો જાતે તેહ રે, હું સમો છું તેહ સંદેહ રે. ૩  
એવે જાતાં જાતાં જોયો પાગ રે, તેણે મન ભમ થયો મહાભાગ રે;  
પૂર્વ જટણ ચૂર્ણ ન ચોપડયું રે, વળી આવ્યો વિચારે શે રેહશે અડયું રે. ૪  
એક સહસ્ર જોજન જવાય સાર રે, આજ તેથી અર્ધ જાતું નિરધાર રે;  
જો અર્ધ ચૂર્ણ ચોપડયું પામ્યો, તો સમજ એમ પામું ઉલ્લાસ રે. ૫  
વળી વિચાર કરતો તેહ રે, શા કારણ પામું સંદેહ રે;  
ન રહ્યું પગે ચોપડવાનું પ્રમાણ રે, તો મારે થાવું સૈને અજાણ રે. ૬  
એવા વિચાર કરતો જવે રે, હિમગિરિ આવી પહોંચ્યો તેવે રે;  
ન લાગ્યો થાંક ઇષ્ટ પ્રતાપે રે, ન ક્રુધા દેવીએ પીડ્યો આપે રે. ૭  
ઉતર્યો હિમગિરિમાં ન્યારે રે, અધિક તન પ્રકૃષ્ટિત થયું ત્યારે રે;  
મહામદ ઉન્મત ગર્વેભરિયો રે, જે પાણીથી અધિક નજામાં તરિયો રે. ૮  
મહાઆનંદ આણી મનમરિ, ધુમરી ધુમરાળી સહુ તનમાં રે;  
હિમપૃથે ફરવા લાગ્યો જાણુ રે, કરે તેના ગર્વનું કોણુ પ્રમાણુ રે. ૯  
શીતળ મંદ સુગંધીક વાય રે, તેની લેહરો ખાતો જાય રે;  
કંઈક હિમ પડયું મારે ટોસે રે, કંઈક હિમ ઉપર જઈને જોસે રે. ૧૦  
કંઈ પગથી દામે હિમ પડિયું રે, કંઈ જુએ જો અંગણું ચઢિયું રે;  
એમ રમણુ કર્યું હિમ સાથે રે, આણું કેટલું હિંતાં દામે રે. ૧૧  
પછે પામ્યો એ કૃત્યે સંતોષ રે, કે ગર્વે કયો તેના ખર રોષ રે;  
વળતી ત્યાંથી એક જ કોશ રે, જોયો ઝળહળતો સંતોષ રે. ૧૨  
ત્યાં જાવાને યતન કીધું રે, ન ઉડાયું કે અંગ બીધું રે;  
હા શું થયું! શે ન જવાય રે, એમ થતામાં કંપી કાય રે. ૧૩

વળી વિચાર મનમાં આવ્યો કે, શું જઈશ દીનતાએ દું ફાવ્યો કે;  
 મિથ્ય રાખી શોધવું કારણ કે, ઈષ્ટદેવ દેશે સદુ તારણ કે  
 આપું ચૂર્ણું શું મુને મારણ કે, ના એ તો હતું ઉદ્ધારણ કે;  
 એમ તર્ક વિતલુ તે કરતો કે, એવે પાદ સામી દષ્ટિ ધરતો કે.  
 દષ્ટિ જતાં જણાયું તેને કે, ચૂર્ણુ ઘોવાઈ ગયલું જોને કે;  
 હા હા કરી પડ્યો પૃથ્વી પર કે, શે પગ ચૂક્યા મેં દિગ ઉપર કે. ૧૬  
 હવાં નવ એક ડગલું ચલાય કે, તો પછે શે મનથી મહલાય કે;  
 મયું મયું, કહી તે પડતો કે, બોર બોર અશ્રુએ રડતો કે. ૧૭  
 કાણુ રાખે તેને ત્યાં જાનો કે, ઉઠ્યાં દુઃખે પાપે જાનો માનો કે;  
 પછે દિમગિરિ ઉપર તેહ કે, આદ્યો દુર્બળ જાયલી દેહ કે. ૧૮  
 દુઃખાર્ણવમાં જડ્યો જાતે કે, આવી પડ્યો અંધારી રાતે કે;  
 પશુ દુષ્ટિયાનું દુઃખ જાતું કે, સદુને દિમનગે મુખ થાતું કે. ૧૯  
 તો પછે ક્યમ રેહ તેનું દુઃખ કે, જેણે અવલોકવા માંડ્યાં મુખ કે;  
 જોતો દિમાચળનાં સુદર શિખર કે, નાચે કાક શિખરપર અપ્સરા વર કે. ૨૦  
 જોતો કાઈ સિદ્ધ સાધે છે યોગ કે, જોતો કાઈ ટાળતા લવના રોગ કે;  
 જોતો કંઈ ગંધર્વ ગાયન કરતા કે, જોતો કંઈ કિન્નર વીણા ધરતા કે. ૨૧  
 કાક શિખરપર નિરવાણુ કે, દેવાદિક ક્રીડા કરતા જાણુ કે;  
 જોતો કંઈક તેના વિહારનાં સ્થાન કે, જેણે રમતા દેવ મહાન કે. ૨૨  
 અહો મુનિશાઈલ સાંભળ કે, ત્યાં જોઈને દિસે નિર્મળ કે;  
 સહસ્ત્રાવધિ વૃદ્ધ તેનાં કે, શરતાં શૃંગપર યાયે દર્શન તેનાં કે.  
 ચારે પાસે શ્રે છે ચતુરા કે, દર્શે મોહશાળા બાળા મધુરા કે;  
 કાઈ કામિની નૃત્યને કરતી કે, કાઈ વાઘ તો હસ્તમાં ધરતી કે. ૨૪  
 કાઈ સ્વર આલાપે જીણા કે, કાઈ વાય મૃદંગ ને વીણા કે;  
 સુણી કાઈ કોકિલાનો સાદ કે, કરતી તેશું નાદ વિષે વિવાદ કે. ૨૫  
 કે ભમરાની પેરે લણુલણુતી કે, મક્ષિકા પેરે કાં ગણુગણુતી કે;  
 કે હરિવદની હરિણુને ધરતી કે, કે મધુર સામા દેકારવ કરતી કે. ૨૬  
 કે સારિકા લેઈ સાય કે, સુંબતી રૂબતી બેસાડી હાથ કે;  
 કે મેળવી આપતી તેનો નાથ કે, કે તેને ધરી ભરાવતી બાથ કે. ૨૭  
 કે આલિંગન દેતી અબળા કે, રંભા ખંભા કરતી નખળા કે;  
 કે અશોકે ચઢી વહેલી કે, તોડે ધપાંએ મળી અલખેલી કે. ૨૮  
 કાઈ બકુલને બેઠાવે કે, કે લલના સ્વર લોકાવે કે;  
 કે લાગે પુરુષને પામે કે, કે સુવતી યાયે અતિ અનુરાગે કે. ૨૯  
 કેને કામશર, લાગ્યા ઝેરી કે, કે શ્રે પુહડી ને મારે શ્રેરી કે;  
 કે ત્રાહી ત્રાહી કહી ત્રાડે કે, કુચ ઉત્તત નીચા પાડે કે. ૩૦

જેલિ અલખેલી કરતી જાતી રે, કો નરાગમ જોઈ લખતી રે;	
જોતો જોતો જાણુ રે, કાંતિમાન આગળ ચાલ્યો પ્રમાણુ રે.	૩૧
ગિરિ ગહવર જોતો સાર રે, કંઈક જાતાં કરતો વિચાર રે;	
પડે ઝરણાં મળીજળ ઘોષ રે, ક્યમવાધ્યું જોર તે કરતો શોષ રે.	૩૨
કંઈ જડતાં કારમા કારણુ રે, કંઈથી પુષ્પ ચૂંટી કરતો ધારણુ રે;	
જોતો નાચતા મયૂર જાતાં રે, કંઈ સુણતો સારિકા ગાતાં રે.	૩૩
કંઈ કેકિન્ન કેકાએ રાખ્યામાન રે, એમ જોતો જોતો તે મહાન રે;	
કંઈ ચક્રવાક ને ચક્રવાકી રે, મળતાં મનહર હાકી યાકી રે.	૩૪
કોપલિક કોકિલા કરા રવ રે, તે કરતા દહન દુઃખના દવ રે;	
દરોં તેના આલાપ સંલાપ તેવા રે, પુષ્પ પ્રસ્તુત દુઃખ જોવા જોવા રે.	૩૫
તેના સુવાસે વાસિત થયું વન રે, શીત મંદ સુગંધ કરતો પ્રસન્ન રે;	
એવો પર્વતરાજ આલતાં જોયો રે, તેથી ધડી ઊર દુઃખદિન ખોયો રે.	૩૬
જ્યાં સુખ સૌમ્ય પછે આવી વશિયું રે, કે દૂર દુઃખ ત્યાંથી ખશિયું રે;	
એટલે બૂલ્યો ઘોવાયું ચૂર્ણુ રે, માનવા લાગ્યો પોતાને પૂર્ણુ રે.	૩૭
ક્યાં વિચાર તદા એવો રે, બાકી રહ્યો ગિરિ દરો કેવો રે;	
તે તો આવી જોઈું કાલે રે, કાણુ નિત્યકર્મ ગ્રાહ્યી દાળે રે.	૩૮
એમ વિચાર મતિ કીધી રે, અગને ગેહ જાવા આજ્ઞા દીધી રે;	
પણુ જડ સરખા ઉપડતા પાગ રે, જોઈ મનસાનો ચાલો ભાગ રે.	૩૯
અરે મેં અજ્ઞાને આ શું કીધું રે, ધાર્મપાદ્યૂર્ણુ સંકટ મોગી લીધું રે;	
શે અટન કર્યું હિમ ગાંધી રે, હવાં જાણું મારે ક્યાંધી રે.	૪૦
હું આ દુર્ગમ પર્વતે આવ્યો રે, ગેહથી અતિ દૂર હું કાઢ્યો રે;	
હવાં નિત્યકર્મ હું સાધીશ કેમ રે, તે ન કરતાં યાશે અક્ષેમ રે.	૪૧
અગ્નિ સેવા સાધીશ કેમ રીત રે, ક્યમ ગાર્હપત્ય કરશે અતિ પ્રીત રે;	
હું અહીં થઈ ગયો ક્રિયાબ્રષ્ટ રે, અહા નર સિરોમણિ થયો નષ્ટ રે.	૪૨
અહો ધ્યાન ધરવાનું મન યાપ રે, કિંતુ ક્યાં સ્વહોમ ને તેની માપ રે;	
ક્યાં આસન ને પચપાત્ર રે, શે સંકટ સાધ્ય થયું સર્વ ગાત્ર રે.	૪૩
પેલા બ્રહ્મચેગી બેઠા એમ રે, ધારી ધ્યાન ને વાંચવા ક્ષેમ રે;	
પણુ યાચે ક્ષેમ તે ક્યે નેમ રે, માન્યાં જોણે નિત્યકર્મને વેદમ રે.	૪૪
અહા અહા કર્મ શુદ્ધ સેવા ગર્હમારી રે, આ શું કૃત્ય કર્યું અવિચારી રે;	
આ પર્વત રમ્મ મુજને લાગે રે, વર વસ્તુ જોવા ચિત્ત અનુરાગે રે.	૪૫
છે પેલો પદાર્થ અતિ સુંદર રે, વારુ દરોં પેલું મંદિર રે;	
પેલી મહિલા દિવે મદમાતિ રે, આલી અબજા અતિ લખતી રે.	૪૬
એમ જોયા કરું શત વર્ષ રે, જાણ વધતો ત્યમ ત્યમ દર્ષ રે;	
તેણે યાચે શો ઉત્કર્ષ રે, શ્રાદ્ધ સરાય કઈ પેર દર્શ રે.	૪૭

જાયે પૂર્ણિમાની પર્વણી રે, અહા અક્ષય સરે સર્વણી રે,  
 સુણી શ્રુત્યાકર્ષણ હરિણનાદ રે, વાધે મધુર કિન્નરરવે પ્રમાદ રે  
 એ તો કર્મ વિસરાવાના આળા રે, કાં વિસરી આવ્યો ગોમુખી માળા રે,  
 ખીલ્યાં મુખને ભર્યાં ઘટ્ટ રે, મુધે મુગંધ નાસા દક્ષ રે,  
 દ્વાલેન્દ્રિય આકર્ષાએ એથી રે, પંચગવ્ય ભૂલી જવાયે જેથી રે,  
 સમીર શરીરે કરી સ્પર્શ રે, અહીં ઉપજાવે અતિ દુર્ધ રે,  
 સુખ સામંતું જાણે આવ્યું રે, પણ હોમમધ્યમનું ધ્યાન તળાવ્યું રે;  
 રસવાળા રસ અપાર રે, કે અત્ર પત્ર ફળ તેવાં સાર રે,  
 રસનેન્દ્રિયને લલચાવે રે, કિંતુ મૃતિકા ગોમય સ્વાદ ક્યાં આવે રે;  
 મનોહર સર ભરિયાં નિર્મળ રે, કરે તે ચિત્તાકર્ષણ મહાખળ રે,  
 કિંતુ નહિ હોમ વિભૂતિ સમાન રે, થાયે નિર્મળ એત જળે અનુમાન રે;  
 આવે સ્થળે ગાર્હપત્યાગ્નિ આવે રે, મુને દર્શ દર્શન સુખ ઉપજાવે રે,  
 મુખથી વટે એવી વાણી રે, તારી પીડા સર્વ પીછાણી રે;  
 તે સુખ સપત્તિ મોટી ન ખાણી રે, તે મારી ભક્તિને વખાણી રે,  
 જા ગૃહમાર્ગદર્શક થાઉં હુંય રે, તું નિલકર્મને શોએ શુંય રે;  
 હે હોમગ્નિ કરજો એવું રે, કરજો ફળમહણ સેવા સેવું રે,  
 માર્કઁડેય કહે સુણ્ય મહામુનિ રે, ઇમ ધણું ગભરાતો કર્મશુણી રે;  
 કરતો નિત્યકર્મતણા વિચાર રે, કરતો હિમગિરિમાં પામવા પાર રે,  
 પગનું ચૂર્ણ પાવાયું જાણી રે, ચતો વ્યાકુળ રડતો તાણી રે;  
 તેની પિતૃ શુભે નવ પોક રે, પિંડપ્રદાને ચપલા અશોક રે,  
 મારે જીભા અતિથિને હાક રે, જેના ગયા વપુથી વાક રે;  
 પૂરેસદાચારી અતિથિ સાદ રે, કરેશું ગ્રેજાવ્યા પુરાણી જેવા પ્રમાદ રે,  
 જમી રમી મનમાં એવું રે, ભલે થાય યજમાનનું જેવા જેવું રે;  
 તેવા અતિથિ અતિ નોતરિયા રે, તેવી ત્રેવડે તે નવ તરિયા રે,  
 એમ થાક્યો હાર્યો મારી હાકિ રે, કા શાણી સુંદરી જોતી શાખા રે;  
 એવે અવનવું એક થાતું રે, શું તેણે કર્મકંતું દુઃખ જાતું રે;  
 સુખ મળી આવતું માતું રે, કિંતુ નિત્ય કર્મ તેને સોહાતું રે.

વલણ.

નિલકર્મ સોહાતું તેને, જાતું જ્યાહિ તેહ રે;  
 ભટં ગ્રેમાનંદ વર્ણવે, કર્મઠ મોટા જેહ રે.

—ૐૐૐૐૐૐ—

ક્રુવું ૧૨૧ મું.

છંદ.

કરે છે અહીં ને તહીં કર્મકાંડી, બધી ઘેર જાવા તણી આસ છાંડી;  
નિસાસા 'મૂકે સુખ આસા ધરે છે, તદા દેવ આનંદ કેવો કરે છે. ૧  
મહામત્ત રામા દીડી એક એવે, તદા નીચું ભાળે મહામુનિ તેવે;  
ધણી વેહલી વેહલી વધી આવતી તે, મહામેધ સન્મુખ વિદ્યુત પ્રીતે. ૨  
વરાંગી વરુચિની નામે હતી તે, મહા અપ્સરાકુળ જેનું હતી તે;  
થયો હતો મહામોહ, મુનિ નિહાળી, ધણી કામદેવે પ્રજાળી જ બાળી. ૩  
ન વાટે પડયાં પુષ્પ કે પાહણુ દેખે, પડી લાડિલી આડી શિલા ન પેખે;  
મહાવ્યાઘના સામ ત્રાસેજ નાશી. કયાંત્રે વિભાવે એ



જદા ઝિવી આવી મુનિ પાસ ઊભે, મહાદેવ જો હોય તોયે જા હુમે  
 ન કર્યાં અકર્મી અને જોઈએવી, મહા ભાગ્યશાલી ખરી સિદ્ધિ સેવી  
 હતો કાંત્યભિધાનવાળો સુકર્મી, વરાંગી કને ઉભી જ્યાં તે સુધર્મી;  
 બહેબાકજો આકજો આવી બોલે, જ્યહાં મત્ત માતંગી ઊભી જ.ડાલે.  
 મહાઅહમંદુ નથી હસ્ત જોડે, પછે પૂછતો અંગ ચર્ચ થોડથોડે;  
 અહો પદ્મગર્ભા તમો કોણુ જાતે, વર્ષા કોણુ સાથે પૂર્ણ સૌમ્ય વાતે.

## શ્લોક

\*ક્રાંતિમાનુવાચ-પેહલાં મારું તને હું સર્વ વદીને દેખાડી દેઉં બધું,  
 દેહવું મેં અરણ્યરૂપદે વદ ગણ્યું, જ્યાં ઉપજે મહા મધુ;  
 જાતે જાહણુ છું મહામતિવતી, આજ્યો અહીં કેમ તે,  
 સર્વે ભાષુ ન રાષુ બાડી રજ હું, જાણે તદા વેદમ જે.  
 અહિદેવ તથી સુસેવ કરી મેં, કાયા ધણી કદિને,  
 સારે તે રીઝયા ધણા મમ પરે, દાખી રૂપી દૃષ્ટિને;  
 ભાખ્યા માગ્યતું મેં મુખે મન તને, બોલ્યો હું દુખી થવા,  
 આપો ચૂર્ણ ન ઉણું મેં, મૂળ મને, દેશે વિદેશે જવા.  
 વહિ કદ વર માગિયો મેં, તો ચૂર્ણ તું આ મહે,  
 પાદે લેપ કર્યાંયકી જાણ તું, જ્યાં સ્થિત તારું કહે;  
 તે રીતે કરી આવિયો અહીં લગી, ધોવાઈ તે તો ગયું,  
 કાણે કદ અપાર ઝેજ વિધિએ, દેવાંગના આ થયું.  
 બાળા બોલ્ય તું આજ કેમ અહિયાં, આવી મળી મુજને,  
 વહિએ મમ કષ્ટ જોઈ જીવતી, શું ચોકલી તુજને ?  
 હા છે ઝેમ, ન વહેમ કાંઈ કરવો, શાસ્ત્રે વહું સર્વદા,  
 સાષ્ટાંગિ નવ ધોવના ! નમ્ર અમો, હે દેવિ રીઝો સદા !

## રાગ દેશાખ.

વરુદિ-મુવાચ-દિજરાજ હું છું દેવકેરી, અપ્સરા અતિ ઓપતી,  
 ચુચવાન કાંતિવાન જોઈ, લલિત લક્ષણ લોપતી;  
 રમણીય પર્વત આ વિષે હું, સદા સ્વામી શોધમાં,  
 ફરતી ફરું છું આગરું છું, નિયમ નાથ પ્રણોધમાં.  
 જો સ્વામી મુજને મુજ જેવો, મળી આવે તો વરું,  
 જો ના મળે તો તપ કરીને, વિષ ધોવના પરહરું;

\*મુજ પ્રતમાં અપ્સરા કે ક્રાંતિમાન બોલ્યા તે દર્શાવવા કંઈ નથી; તેથી એ વ્યવ  
 કાલ્યમાણની કાચમ રાખી છે

મુનિ નેમ એવો કેમ નામે, ક્ષેમ કુશળ, બહેમ શી ?  
 હે ચતુર ચાલી આપ આબ્યા, જો નિયમ પૂરો વસ્ત્રો. ૨૫  
 પતિ કામ ઉપજ્યો જોઈ તમને, તેહ તો પૂરણ કરો,  
 આ વરુધિની એમ જાણે, આજ તો હુંને વરો;  
 સુર નાગ મુજ પર રાગ બહાલા, વાર વારે લાવતા,  
 ગર્વર્વ ધર્વ ધરે નહિ દિવ, મુજ મંદિર આવતા. ૨૬  
 સાહિત્ય શાસ્ત્રે મેં સુણી મુનિ, નાયિકા મુખ દાયિકા,  
 સ્વાધીન પતિકા સાધિકા અતિ, લલિત લક્ષણુ લાયિકા;  
 થઈ તેવી એવી કેવી કેવી, વદન વાણી વાલમા ?  
 સ્વાધીન દયિતા દીન હું છું, વરો કરું શું બહાલમા. ૨૭

સ્તોત્ર.

મુનિ સ્વર્ગ લોક ન મુખકારી, લાગતો મન આ યદી,  
 તે નગેશ્વર છે આજ સ્વામી, આવ કામી રોહ ટકી;  
 હિમવાનમોહિ રમણ કરતાં, સ્વર્ગ જો નવ સાંભરે,  
 તો કોણ બંધુ કોણ દારા, ધ્યાન માન વિષે ધરે.  
 વશ આપને હું અતનુષ્ટિયા, વાધતાં ચર્ધ હે મુને,  
 આશા તમારી સર્વ પૂરુ, જો રીઝાવી લ્યો મુને;  
 આહાર લ્યો વિહાર છો, આ વજ્ર લ્યો કામાત્મ લ્યો,  
 ભૂપણુ દર્ધ ભૂષિત બનો, લઈ ભક્ત્ય યૌવન મસ્ત ઘો.  
 જે ભોજ્યકેરા ભોગ નીતમ, લેપ ચંદન ચોપકું,  
 આર્માનું સ્વામી ઘેર છે કંઈ, છે ભક્ત્ય ચોખ્ખુ ચોપકું;  
 મન રમણ કરવા વીલા વાતા. વેણ ગાતા નવ રવે.

“હે દુષ્ટે રતિ સ્પર્શ દર્શકરને, તુંથી ન જોયે કર્યો,  
જે હોયે તુજ શો વસ્તો મનધને, તેને જ જોયે વર્ચો. ૪૦  
મેં તારી કરી યાચના કર્ષ વિધે, તુ સાધતી કે વિધે,  
સાચં આતર નાહી ઘર્ષ વરતે, તારાથી તે શું બીયે;  
ત્રિકાળે મખ મધ્ય હુતધન મેં, હોમેલું હેતે કરી, ૪૧  
ત્રેણે લોક મને મળે અતિ ધણી, તારા સમી સુંદરી.  
ત્રેણે લોક રણા કલા હુતધને, એવું જદા જાણિયે,  
તો શેણે તજી ધર્મ કર્મ કરવાં, મોવામૂલી માણિયે;  
જે જાણે પથ માહરા ધરતણે, તો તો દયા આણિયે,  
દેખાડી મુજને રહો સુખી યહાં, નાકે લીટી તાણિયે.” ૪૨

રાગ દેશાખ.

ઉપકાર તો કયમ નથી ધરતા, નથી ધરતા ધ્યાનમાં,  
તજશે તમે કદી આજ મુજને, વાક\* નહિ રહ વાનમાં.  
અતિ રતિ એવી પૂર્ણ છે પતિ, ગતિ મારી તો કળો,  
મિથ્યા ન બોલતી આપ સાથે, પતિ પાછા તો વળો;  
પરસન થાઓ ઘેર જાઓ, હું ઉપાય સઘ જ દાખતું,  
શોભિત સારા પતિ મારા, આ ન જૂઠું બાથું હું.

શ્લોક.

કાંતિમાનુષાથ-જે તું આ મન મધ્ય કરે, વદતી દેખાડવાનું નહિ,  
તો ઉપાય કહે કયાં વિધિયકી, મેં ઘેર જાતું સહી;  
સાચે સાચી મચી રતિ રહી, તો ધર્મ ધારે મને,  
નૈમિત્તિક સ્નિલ કર્મ કરવા, જવા ન દેશે મને.

માફડેય વદે સુણે સુનિ મહા, જે કૌશ્યુકિ નામનો,  
જાણ્યો જે નવ એ રસો કદી હવે, એ નારના કામનો;  
તો તેણે પછી શું કર્યું સહુ કહો, ઈચ્છા થઈ સુણવા,  
તે જીજંગમપ્રાતશી ગતિ કરી, લાગ્યો ધણો ધૂણવા.

૫૪

ચાલ છંદની.

ત્યાં યોલતાં શુંજ યોલી ગયો તે, ધણો કંપ કાયા વિષે; તો થયો જે;  
બધા અંગ માંહે ધુળારી વરીને, પડ્યો હા મહાઅગ્નિ એવું કરીને.  
વરુચિની સુધા સમા ત્યાં સલિલે, સહુ અંગ છાટે ધણો વક્ત્ર વીલે;  
શરીરે ધરે હસ્ત જોતી ન દુભે, ધણી લાડિલી લાલ મધ્યે જ હુભે.  
તદા શુદ્ધિ અંગે મહાકર્મી પામે, રીસે રક્ત નેણે જીએ નારી સામે;  
જદા જીવતી જાતી કાંઈક આઘી, દ્વિજંગે રહી જે અનુરાગી જાગી.

૫૫

૫૬

૫૭

હયે ગર્થ અર્થે લગણુ સમાન, ધણી ગેહમ્વાગી ભયે જાય રાન,  
 સુમુખા સમા મુખ દીસે પુરાણી, મળે ગર્થ અર્થે ન બોલે જ તાર્ણ  
 શુ મધ્યા સમા એ સદા છે જ જાતે, નથી લેશ સરો વદુ એ જ વાતે  
 કદી અટ્ટહાસ્યે કદી સ્મિત દાસ્યે, હરે અર્થ ને ગર્થ છો બેય તારો

૭૦

વલણુ.

ત્રામે કે નાસે ન મૂકે, મધ્યા પુરાણી દેવ રે,  
 અર્થ ગર્થ ઉભય હરે, સાચી સાધી સેવ રે

૭૧



કહવું ૧૨૨ અં.

રાગ સામેરીની ઢરી ફેર.

માર્કેડેય કેહ સંખ્યા મુદેવ રે. સાચી સાધીતી દિલે સેવ રે,  
 તેણે પુણ્યે .

હે મહાપ્રભુ દુઃખી સૂકી, બલો ભકત રીઝાઓ;	
હુ પ્રાણુ તનું પરમેશ્વર અહિંપા, સારો સાજ સજાઓ	૧૧
એકને પાળી અન્યને મારી, રીઝી જાજો ઘેર;	
વહિ પ્રભુએ સારી કાઢી, મારા ઉપર મેદર.	૧૨
કોટિ ઉપાયે એનાથી કદી, જવાત નહિ નિરવાણ;	
હું કન્યકાકેરા સિદ્ધ મનોરથ, પાનક થાત પ્રમાણ.	૧૩
એમ વિવપતી અગ્નિ પાસે, તે જાતો જાતો દિજ,	
નિશ્ચે વરશે વહિ એને, એમ ઉગાડતો મન જીજ.	૧૪
મારા સમ અશિર્મા કપાથી, જિતેદિયપણું હોય;	
તણુ જીવનમાં તજે ન આવી, તરિયા મળતાં કાય.	૧૫
વારુ જાણ્યો એ શુ જાણે, જાણા રહી આ જાગ;	
વનિતાની વિનતિ સુણી વહિ, મુખ યાજ્યા મહાભાગ	૧૬



પશુ સારું માર્કુ છે ફેરવીયું; સર્જનથી થાય જાણ.  
 યથા મતિએ સર્વે કરતા, ટલિ છે થાય હાથ.  
 કર્મકૂટ અહીં કરવા લાગ્યા, કરી મોટું પુરાણ;  
 કિંતુ રસમના ને વરચિનીના, તલપાપડ થાશે પ્રાણ.  
 અનોખ થાતો જીવન જ્યારે, ત્યારે તરણી થાતી નિરાશ;  
 જેનું તન મન ધન સદુ જાતું, કાંતિમાનની પાસ.  
 બાકી રહેલો દિવસ નિર્ગમ્યો, રાત્રિએ દુઃખ થાતું;  
 હા હા શબ્દ કરી તે વિશ્વે, સુખ શમણથી જાતું.  
 વારંવાર નિસાસા નાંખે, દુઃખ ધરતી અતિકાવ;  
 મદિરાસમ વિમળ દટિવાળી, ગુણગણ તેના ગાય.  
 અભાગિણી હું જાતે પૂરી, જામ નિંદતી આપ;  
 એવું ન હોયે તો ક્યમ જાયે, નાથ કરી સંતાપ.  
 વિહારે છે પારે તેની, પ્રીતિ નવ પૂરાય;  
 રમણિક વન સ્વર ગુફામાં, અતુરાચિત ચૂરાય.

તેને અંગણે સંભળે, તે આવી જોતો જાણ;	
તેને અવગણ્યોતો વરુચિનીએ, તે કરતો નારી પ્રણામ.	૪૫
તે કલિએ જોઇ કામિની, અતિ અવસ્થાએ દીન;	
વિચારવા લાગ્યો વરુચિની, શે દર્શો મુને મલિન.	૪૬
ગજગામિની વરુચિની આ, નિઃશ્વાસ નાંખે કેમ;	
કમળકળી સમ ગમ કરમાઈ, થયું હશે કેમ એમ.	૪૭
અહીં કયમ બેઠી હશે એ, નગશિખરે નિર્વાણ;	
શું કોઈ મુનિના શાપામિતી, એ દગ્ધ થઈ પ્રમાણ.	૪૮
કે કોઈએ અપમાન કીધું, એનું આણી વાર;	
અશ્રુએ મુખ પલબ્ધું એનું, એ શું હશે કિર્તાર.	૪૯
પછે તેનું જાણવા કારણ, કરતો ધણો વિચાર;	
અર્થ સિદ્ધિમાં અથડાતો અતિ, અમુગ્રતો મન મોઝાર.	૫૦
પછે તેજો ધ્યાન ધાર્યું, સમાધિ	

બ્યાં વરુચિની વિલપતી હતી, લાં ~~સ્વર્ણચોર~~ <sup>સ્વર્ણચોર</sup> ~~પ્રભાતી~~ <sup>પ્રભાતી</sup>;  
 ભેષ તેને નારીકરી, પુલ્લી • આખ આવધારી.  
 ગાંધ તન્વંગી તરુણી તે પાસે, મુખ વદી વારંવાર;  
 કૃપા કીજે નાથ મારા, શે કરે ન મુજ સ્વીકાર.  
 ભે લાગ કરશે તમે મારો, તો ન છું નિર્વાણ;  
 દિજ છો તો લેષ જાણો, દાનમાં મમ પ્રાણ.  
 ક્રિયા લોપનો અધર્મ રજ મુનિ, યશે નિઃસંદેહ;  
 પણ દિમાલયે મુજ રક્ષણ કરતાં, ધણો ધર્મ વધશે કેહ.  
 આ રમણિક ગુણ ગદુવર જુઓ, અહીં કીજે સમાગમ શૂર;  
 સજ કન્યાનં મન પ્રસન્ન ચાર્તા, રીઝશે પાવક પ્રેર.

સુધિની સારાં <del>સારાં</del> એવું, યાઓ વાહલા સર્વ;	
મનઃસાર તમારી મુનિ, પાગુ પરહરી ગર્વ.	૭૯
કયાણુ યાઓ તમારું, અધુના ધરું મન એમ;	
તો પ્રકારે સ્વાધીન ગ્રહવા, મેં નાય ધાયો નેમ.	૮૦
લિ પુરાણી એક છે, ઘટાવી દાણુ તેહ;	
ધાડી આખે ઘૂણ નાખે, પુરાણી નિ સદેહ.	૮૧
મ ભમતીને ભમાવી, કલિ કરી લે કામ;	
મ કામે પુરાણી બાવા, એવાં ધણાં બાધિ ધામ.	૮૨
માખો મીચાવે કાકને, રૂપે બદલી ભયે કધ;	
૨૫માં ૨૬ લાગી કે, પુર આણી પ્રગટે તહી.	૮૩
લિ કરતાં કૂડા છે, અતિ, કલિપુરાણીકામ;	
લિ એક તો પ્રાણી કાઢે. અનેક એવાં નામ.	૮૪



- શ્રીમદ્ભગવાદ ગીતામાં, મુને તે વિદ્યા લાગી અભિરામ,  
શ્રીમદ્ભગવાદ પ્રાર્થના કરીધી, કહ્યું મુનિને વિદ્યા જોઈએ મને દીધી. ૫૮
- વેદ શીખવે જાણે તેહ, તો થાય સફળ મારી દેહ,  
મેં નમ્રતાએ કર્યો પ્રણામ, સારે તે મુનિ જોઈયા મુખ આમ ૫૯
- એ વિદ્યા નવ અપાય, તારી હજી તો જોઈ યાય,  
આયુર્વેદાત્મક વિદ્યા ન મળી, ત્યારે મેં વિચાર્યું આવું વળી. ૬૦
- જાપાય કહું સુણો સર્વ, તે વિદ્યા ન મળવે થયો અધર્વ,  
એક વિચારી મેં મત્ય, તે મુનિ શિષ્ય શીખવતા સત્ય ૬૧
- તેમા હું સતાઈ પેઠો સહી, એ રીતે આયુર્વેદાત્મક વિદ્યા ગ્રહી,  
અષ્ટમાસમાં સમગ્ર વિદ્યાય, મેં શીખી લીધી સર્વ કળાય. ૬૨
- તેથી મુને હર્ષ થયો અપાર, તેણે વારવાર હાસ્ય કર્યું નિર્ધાર,  
હું જ્યારે અટકાસ્ય કરી હરિયો, ત્યારે મુનિ જનમાં હું વસિયો. ૬૩
- જોળખ્યો હું ઈન્દ્રવરુણ વિદ્યાધર, કોપ્યા મુનિ ને ક્રુરક્યા અધર,  
રક્ષ કરવા લાગ્યા અતિ, પછે રક્ષ વાણી જોઈયા મહામતિ ૬૪
- હે દુર્મતે રાક્ષસની પેઠ, શીખ્યો જાણી માની વિદ્યા રહી હેઠ;

હું તે સર્વ શીખવું તમને, ક્રોધીશ્ચ  
 કરે માન્ય મારી જે વાત, યાશે વિશ્વ વિષં વિ  
 માર્કણ્ડેય કહે સુપ્ત મુનિ, એમ કહેતો ઉભો ગંધર્વ ગુપ્ત  
 થયું પૂર્વ સ્વરૂપ તેને પ્રાપ્ત, થયો જોનો દુઃખદિન સમાપ્ત  
 દિવ્ય વસ્ત્ર પેદાર્થ સહુ અંગ, એતદ્ધાર હાર ધર્મા ઉમંગ  
 થયું અલંકારે અલંકૃત અંગ, ભેદ દિવ્ય સ્વરૂપ થયો સુત દંગ.  
 તે દિવ્ય સ્વરૂપી વિદ્યાધર, વિદ્યાર્પણ કરતો દેતો વર;  
 વિદ્યા આપ્યા પછી થયો તૈયાર, કહ્યું યાઓ પુત્રીતણા બરતાર.  
 તદા યોગખી પિતાને વદી કન્યા, હે પિતા પતિ મેળવી આપ્યો ધન્યા;  
 આ મહાત્મા ઉપર દર્શન કરતાં, પ્રીતિ થાયે તો કયમ ન ઉચરતા.  
 વળી વિશેષ ક્યો મારા પર ઉપકાર, તેણે વાળ્યો અનુરાગ હુંને અપાર;  
 તોય એક કારણુ એમાં રહ્યું, તે મારે ભેદરૂં આજે કહ્યું.  
 જે મારી જે સખિયો મારે લીધ, દુઃખીઆરી કરી છે સિદ્ધે;  
 તેથી પીડા પામે તેહ. માટે હં વાંચ્યું ન નરની દેહ.

માધવ ને માધવનો મિત્ર, તે	
વસંતે વાસિત કીધું સર્વ, ભુકિત તેની કોણું કલ.	
શુકસારિકા કરતા કલોલ, કોયલડી ટહુકતી;	
ચક્રચક્રવાટી કરે કલોલ, અપ્સરા મુનિ દુકતી.	૧૧
ધીમે ધીમે ગઈ મુનિપાસ, દાવ ભાવ ભાવે કરી;	
કરી કામાતુર મુનિની કામ, આલિંગી ભુજદ્વય ભરી.	૧૨
મુનિ ચળિયા જે મારા બાપ, સયોગ ગિરિશજે થયો;	
તપ ભગ્ન થયો તેનો જાણુ, મદિમા સર્વે ગયો.	૧૪
ગિરિશજ ઉપર સંયોગ, ચાતાં જન્મ મારા હવે;	
કે ગઈ નાસી અપ્સરા તેહ, અર્થ સાધી અવનવો.	૧૫
પુષ્પવે ન્યાં ઝેરી વ્યાળ, વાધ વરુ આવે ધણું;	
કરે દિસકે પશુ દોટાદોટ, કહે ભયમાં કચી મણા.	૧૬
ન્યાં નવ માનવનું નામ, જંગલ અતિ બીહામણું;	
ત્યાં ગઈ મૂકી માત મારી, ન ગણ્યું બાળ દામણું.	૧૭
પૃથ્વીપર મૂકી નિર્વાણ, ચાલી ગઈ સ્વર્ગમાં;	
કાર્ય સિદ્ધ કરી જાણી ગઈ તેહ, અન્ય અપ્સરા વર્ગમાં.	૧૮



થાય, તદા સુખ તને થશે;	
તારો મુત મનુ કેહેવાશે સાર, દુઃખ દિન દૂર જશે.	૨૮
અહો ભદ્રે કરી કૃપા દુઃખપર, નિધિઓ વસ સર્વે થશે;	
તારી આશા માનશે તેહ, વર્તશે વાણી વશે.	૨૯
હે વસે જે વિદ્યા ફેરે પ્રતાપ, વિધિઓ વસ થાય પુને;	
તે વિદ્યા શીખતી દેહ આજ, ઇચ્છા ઉપની એવી હુને.	૩૦
તે પદ્મિની નામે મહાપદ્મ જાણુ, છે પૂજેલી વિદ્યા સહી;	
હું તે તને અર્પણુ કરું નિર્વાણુ, સત્વર લેને તે તું મહી."	૩૧
પછે મેં મહી વિદ્યા માતની પાસ, વિશ્વાસી થઈ વેણુમાં;	
સત્ય પરાયણુ દક્ષસુતાય, મુને ઉઝારી એક કેહેણુમાં.	૩૨
જે કલ્યા સ્વરોચિ ભર્તાર, તે પતિ તમે ખાસ;	
નિશ્ચય સતીવચ્ચને પડે નવ ફેર, હવાં કરું કેમ તમને પરા.	૩૩
વળી કયો અથાગ ઉપકાર દેવ, મુને રોગ મુક્ત કરી;	
આપી આણું દાન પરમેશ, ધ્યાન માને મુને ધરી.	૩૪
જેણે કયાં એવા ઉપકાર, અગ તને અર્પું સહી;	
અર્પું વિદ્યા જે શીખી સાર, હાતું સ્થાન ખીજું કહી.	૩૫
સ્વીકાર કરો મજનો સ્વામિ, પ્રસન્ન થઈ મારા પર;	
તત્તી દેહે સુદય શિષ્ય, નારી એવું ઉચ્ચરે.	૩૬
વિભાજર્વ રૂઝળાવતી બે નાર, સ્વરોચિ રનેહે જુએ;	
તે પણુ જોતી તેવી રીત, અન્યો અન્ય સદેહ જુએ.	૩૭
પછે બોલ્યો સ્વરોચિ એમ, એ રીતે થાઓ સહી;	
તમારી ઇચ્છામાં આગ્યુ જેમ, તે માનવું અહીં રહી.	૩૮

વલણ.

મુણે બણે તે તરે નિશ્ચે, નર નારી પાવન ચાંચ રે  
બટ પ્રેમાનંદ પ્રેમ આણી, હરિના મુણ ગરવા ગાય રે.

કકલું ૧૨૫ મું.

રાગ સારંગની ટેરી.

કહે કયા મુનિ માર્કેટ્ટેય રે, મુણે કૌંટુકિ સર્વે તેય રે,  
આવી માતને મળિયો સુત રે, કહી દાખી કયા અદ્ભુત રે.  
વરધિની રીઝી અપાર રે, વદી ધન્ય મારા કુમાર રે;  
ત્રણુ નારી પામ્યો તુય રે, તેણે રીઝી અતિશે હુય રે.  
વિદ્યા સર્વ સપાદી તેય રે, તારુ સારુ સાંભળ્યું સર્વે મેય રે;  
હવે હું સ્વર્ગલોકે જઈ સુત રે, હવાં મારું નારું શ્રમણુ ભૂત રે.  
મુને ચિંતા અતિ મન થાતી રે, સુત કરી તે માતી તાતી રે;  
અમ વદી સ્વર્ગલોકે તે જાતી રે, મન મધ્યે અતિ મલકાતી રે.  
પછે માંડ્યો સ્વરોચિષ્યે સંસાર રે, જેની મુરસમી કાંતિ અપાર રે;  
તે એકદા સ્ત્રીઓને લેછ સાથ રે, ગયો મનેરમ ઉદાન આલી હાથ રે.  
ન્યાં ઝીણાં ઝીણાં ઝરણાં વેદતાં રે, કંછક માહજળાં <sup>યયું</sup> <sup>મધ્યકાલ</sup> રે.  
કંછક વાય મુગધી વાય રે, કંછક ઔપધિ અનુ <sup>મધ્યકાલ</sup> રે.  
એવા નગ પર ત્રણુ સ્ત્રી લેછ રે, કરનો કીડા આલેમન દેછ રે;  
પરિની વિદ્યા વશમાં વર્તે રે, તેનું ચિત યોદે શે નરતે રે.  
નિધિઓએ સર્વ ઉપભોગ આણ્યા રે, રુનમય ચિમ્બિર તાં તાણ્યા રે;  
ઉદાને વારુ મદિર થાતાં રે, દુઃખ દધિતાપતિનાં જાતાં રે.  
નિધિએ મિષ્ટ મધુ ત્યાં આણ્યું રે, જે પતિપત્નીએ માણી જાણ્યું રે;  
હાર વસ્ત્રાલકાર આણ્યા રે, મુગધી લેપ અગે સમાણ્યા રે.  
અતિ ઉજવળ રજત આસન રે, આણ્યાં સુવર્ણનાં સિંહાસન રે;  
ધ્રુવિષ્ણુ સુવર્ણ વાસણુ સર્વ રે, ગડવા (૧) કરવડાનો ચાપ ધર્વ રે.  
આણ્યા દિવ્ય ગાલીચા ને તકિયા રે, સુખ સખ્યાએ સ્વામી ટકિયા રે;  
અમ નિધિએ આણી સહુ દીધુ રે, કહ્યું તેનાથી બમણું કીધુ રે.  
એ રીતે દિવ્ય મુગધથી નિર્વાણુ રે, થયાં સુવાસિત સર્વ પ્રમાણુ રે;  
પ્રકાશિત પર્વત કયો સ્વકાંતિરે, ત્યાં સ્વરોચિષ્યે ભોગવી શાનિ રે.  
કરવા લાગ્યો તે હારવિહાર રે, છે એક એકથી જોનમ નાર રે;  
તે સ્ત્રીઓ માની મન સ્વર્ગ રે, ક્રિયા કરવા લાગી મળી સર્ગવ રે.

- પ્રેમાનંદ "સંસાર" ને લેઈ સ્વરોચિ સ્વામી મળ્યો જોને રે; ૧૪  
 વહી ગયા કંટલા માસ રે, કામ તૃપ્તિ ભણી ન નિરાસ રે.  
 અવનવાં બલ વિહાર રે, કરે મન વાંચિત મળી આહાર રે; ૧૫  
 દા લાં એક કૌતુક થાતું રે, સુખ જોઈ રાજહંસીનું મન મતકાતું રે.  
 તેઈ નરનારીમાં પ્રીતિ અપાર રે, જો રહી ચક્રવાકીને કેહતી સાર રે; ૧૬  
 હની આ નરનારીને છે ધન્ય રે, કયાં પુન્ય એમનાં જન્મ્યાં રે.  
 જાન યૌવન પામી જાતે રે, સ્વેચ્છિત નારી ભોગવે રાતે રે; ૧૭  
 રે દિવસે વિવિધ વિહાર રે, ભોગ ભોગવે અપરમપાર રે.  
 એ સૃષ્ટિમાં નવ યૌવન નર રે, હોય અતુર શિરોમણિ વર રે; ૧૮  
 મારે તેની તારણીઆ નવ તેવી રે, આતો જોડી છે જોવા જોવી રે.  
 ડી રામાઆ ને તેવો પતિ રે, એવાં યુગલ હોયે ન અતિ રે; ૧૯  
 ૧૪ નગ ને નારી ઉપર હોય પ્રેમ રે, કાઈ નારી નરનું વાંચિત ક્ષેમ રે.  
 શુ પરસ્પર સમાન પ્રીતિનાર્ણુ રે, નવદપતી યુગલ મેં નિહાળ્યું રે; ૨૦  
 મા પુરુષ પ્રિયાઆનો છે વાહલો રે, તેવો એના સ્નેહ નારીપર ભાલ્યો રે.  
 ૧૧૮ ચક્રવાકી ધન્ય એનું સુખ રે, એ યુગલ જોઈ ગયાં મારાં દુઃખ રે;

શુકલું ૧૨૬ મું.

રાગ મારુ.

૬૬

માકરેય કહે એ રીત, મૃગ હરિણી કાઢે;	૧
સ્વરોચિ સાંભળી તેહ, વિષય વસમે વાઢે.	
માને સ્વયને પતિત સમાન, મુનિસત્તમ તે તો;	૨
ચક્રવાકી મૃગે નિંદી જ્વલત, હરિણાચાર સસ એ તો.	
નિંદિતા નારી છે સર્વ, એમ વિચાર કરે;	૩
પણ ફરી યુવતી રચીને પાસા, સ્વરોચી બાહે ધરે.	
જદા વાધ્યો અંગે અંગ કામ, તદા વૈરાગ્ય બૃહ્યો;	૪
રામાશું કરવા લાગ્યો રમણુ, તર્ત ત્રપ દમિતે રૂહ્યો.	
એમ રમણુ કરતાં સાર, પદ સહસ્ર વર્ષ વહ્યાં;	૫
ઉદાર શુદ્ધિ સ્વરોચિને મન, તે અન્ય જોવાં થયાં.	
કિંતુ ન આવે ધર્મને બાધ, તે રીતે રમણુ કયાં;	૬
સાધી ધર્મની ક્રિયાઓ સર્ષ, વિષય સુખ ધ્યાને ધયાં.	
તેણે કર્યા ત્રણ સુત ઉપન્ન, વિજય નામ પેહેલાતણું;	૭
મેરુનંદ બીજનું નામ, ત્રિલો બળશાલી ગણું.	
તેનું નામ પાડ્યું પ્રભાવ, એમ ત્રણ પુત્ર હવા;	૮
કોના કોના તે સુત સાર, માનિનીના માનવા.	
ઈદીવરસુતા મનોરમા જેહ, વિજય પુત્ર તેને યથો;	૯
વિભાવરીનો મેરુનંદ, આનંદ આપી રજો.	
કલાવતીને પ્રભાવ પુત્ર, પ્રગટ્યો પૂરે સમે;	૧૦
તે સુતને દેવા સુખ, તેનો પિતા મુક્તિ રમે.	
સર્વ ભોગ આપનારી જેહ, પત્નિની વિદ્યા હતી;	૧૧
તેના સામર્થ્યે નિર્વાણ, નગરી ત્રણ કરી હતી.	
કર્યા નગર ત્રણ નિર્વાણુ, ત્રણ પુત્ર કારણે;	૧૨
તે વેદેચી આખ્યાં કરી વિવેક, ધ્યાન ધરી ધારણે.	
પૂર્વ દિશામાં કામરૂપ અદિ જેહ, તે પર વિજય નગર કર્યું;	૧૩
રાખ્યું સુત નામે નગરનું નામ, સમ્યક્ ધ્યાન માને ધર્યું.	
વિજય પુત્રને આખ્યું તેહ, આનંદી સ્વરોચિએ;	૧૪
ઉત્તર દિશા મધ્યે બાંધ્યું અન્ય, મકરાકૃતિ સ્વરોચિએ.	
ઉર્ધ્વ દુર્ગને શુરુ જ મહાન, માંહી માળવાળાં મદિર કર્યા;	૧૫
તે નગરી મેરુનંદને આપી જાણુ, નદવતી નામ ધર્યાં.	

પછે કરવા લાગ્યો તે વિચાર રે, ચક્રવર્તીના અંગે નેત્ર નિર્ધાર રે  
 એમાં રંચ નથી કાંઈ જુદું રે, ચાલ્યું હું વનમાં દેવતા ઉદ્ધર રે  
 એવે કલાવતીએ આરંભ્યું ગાન રે, તેણે સર્વ જૂલી મયો તે જાન રે  
 એમ રમણ કરતાં રામા સાથ રે, શત વર્ષ વોતી ગયા દિવનાથ રે  
 વળી એક સમય અવનનું ચાતું રે, તેનું મન સ્ત્રીઓ સાથે રમતાં લખતું રે  
 સ્ત્રીઓ સાથે રમણ કરતો તે જ્યારે રે, હરિણ ટાળું તેણે દીકું તે વારે રે  
 જે હતું સ્તિગ્ધ ને મોક્ષિત અવધવવાળું રે, હું તેનું દુઃખમુખ સર્વે લાળું રે  
 હરિણીઓના ટાળામાં કરતો વિહાર રે, જોયો એક હરિણ સાં નિર્ધાર રે  
 (તે) વિહાર કરતો હરિણીઓ સચુકત રે, કાળિયાર તેવે પ્રપત્ને યુક્ત રે  
 તેવું ટાળું જોયું સ્વરોચિ રે, જોઈ તેને કરતો નૃપ મન શુચિ રે  
 તે સમે નાસાયને ખેંચીખેંચી રે, હરિણીઓ કુમુદવાસ લેતી વેદ્યી વેદ્યી રે  
 તેમને કેહેવા લાગ્યો તે મૃગ રે, જોનાં અતિ રનેદે બંધાર્યા છે દગ રે  
 નારીઓ તમારા લલ્લન ત્યાગથી સાર રે, દવાં બહુ થયું ચાલી જાયો નારે  
 અહો સુંદર નેત્રવતી નોપ દુષ રે, સ્વરોચિ જેવો સર્વ જનલો શુંવરે  
 હુ શુ હું તેના જેવો અજૂઠ રે, નથી ગમ્મ મારી કંઈ શુધરે  
 એના જેવા નિર્લજ ધણા છે લોક રે, તમે તે સ્થળે જઈયાઓ અશોક રે  
 એક સ્ત્રી પૂઠેલાગ્યા જ્યમ જન રે, તે જ્યમ જને હાસ્ય પાત્ર થાય પાત્રરે  
 તે રીતે અનેક સ્ત્રીઓએ જોયો નર રે, હાસ્યપાત્ર તે યાતો વર રે  
 તેને પ્રતિદિન ધર્મક્રિયાની દાનિ થાય રે, જોના શુભગણ ગોરી આય રે  
 એક સ્ત્રી સાથે કરતો મંત્રેગ રે

શ્રી ૭૩૬ મું. ૧૨૬ મું.

રાગ મારુ.

માકેડય કહે એ રીત, મૃગ હરિણી કાઢે;	૧
સ્વરાચિ સાંભળી તેહ, વિષય વસમે વાઢે.	૨
માને સ્વપને પતિત સમાન, મુનિસત્તમ તે તો;	૩
અકવાકી મૃગે નિંદી જાત, હરિણાચાર સસ એ તો.	૪
નિંદિતા નારી છે સર્વ, એમ વિચાર કરે;	૫
પણ ફરી યુવતી રચીને પાશ, સ્વરાચી બાંહે ધરે.	૬
જદા વાધ્યો અંગે અંગ કામ, તદા વૈરાગ્ય ભૂલ્યો;	૭
રામાયું કરવા લાગ્યો રમણ, તર્ત નય દમિતે દૂલ્યો.	૮
એમ રમણ કરતાં સાર, પદ સહસ્ર વર્ષ વહ્યાં;	૯
ઉદાર બુદ્ધિ સ્વરાચિને મન, તે અલ્પ જેવાં થયાં.	૧૦
કિંતુ ન આવે ધર્મને બાધ, તે રીતે રમણ ક્યાં;	૧૧
સાધી ધર્મની દિવાઓ સર્વ, વિષય સુખ બ્યાને ધયાં.	૧૨
તેણે ક્યાં ત્રણ સુત છિપ્ત, વિજય નામ પેહેલાતણું;	૧૩
મેરનંદ બીજાનું નામ, ત્રિજે બળશાળી ગણું.	૧૪
તેનું નામ પાડ્યું પ્રભાવ, એમ ત્રણ પુત્ર હવા;	૧૫
કોના કોના તે સુત સાર, માનિનીના માનવા.	૧૬
ઈદીવરમુતા મનોરમા જેહ, વિજય પુત્ર તેને થયો;	૧૭
વિભાવરીનો મેરનંદ, આનંદ આપી રચો.	૧૮

—૩૩૩૦૬૬—

કહવું ૧૨૭ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

એક સમે સ્વરોચિ લઇ ધનુષાણુ જી, ગયો મૃગયારમવા પ્રમાણુ જી;  
 માર્યા મૃગ ને ધણી વરાહ જી, જોઇ સુરનર કેહેતા વાહ જી.  
 એવે એક આઘે વરાહ દીઠા જી. તે લાગ્યો સ્વરોચિષને મનમીઠા જી;  
 તેને મારવાપે ધર્મ મન જી, ધનુષ્ય ખેંચ્યું કરવા દહન જી.  
 એવામાં અવનવું થાતું એક જી, તેથી ધરતો સ્વરોચિષ વિવેક જી;  
 એક હરણિ આવી જોલે એમ જી, મુને મારો જો વાંચો ભેમ જી.  
 પુનઃ પુનઃ કરે એવા ઉચ્ચાર જી, મુજ પર કૃપા કરો આ વાર જી;  
 જેહ ધનુષ્યે ચઢાવ્યું બાણુ જી, તેવડે લ્યો લ્યો મારા પ્રાણુ જી.  
 એ વરાહ હણુત્રાથી શું આજ જી, તમારું સરશે સ્વરોચિષ કાજ જી;  
 મારો સત્તર આણો અંત જી, તમારો બાણુ કષ્ટ મુકત કરશે મહંત જી.  
 મારું સહુ દુઃખ એથી જશે જી, મુને મુખ સ્વર્ગ સમાને યારો જી;  
 સ્વરોચિષ કેફ સાંભળ્ય હરિણી જી, તું તો દીસે વરાંગી વરિણી જી.  
 તારે અંગે ઉપદ્રવ ન કાંઈ જી, કે ન પીડા દર્શો તે માંદી જી;  
 તદા તું પ્રાણુયાગ કયમ મુચ્છે જી, મર્ણુ વેહેલું વેહેલું કાં વાંચે જી.  
 તેનું કારણુ કેહ તું આજ જી, પછે કરાય તો કરે કાજ જી;  
 હરિણી કેહ સાંભળ્ય રાય જી, ગર્વ વાધ્યો આ ગંદી કાય જી.  
 અન્ય અબળામાં જેનું ચિત્ત જી, આસકત હોયે સર્વદા ખચીત જી;  
 એવા નરપર મારું મન જી, આસકત થઈ રહ્યું અતિશે તન જી.

- એવું છે મુખે સત્તેજિવાંણુ જી, ન મૃત્યુ વિણુ અન્ય આપધ જાણુ જી;  
 શીચિય કંઠ સાભળ્ય બીરુ જી, એમ કામ ન સરે અધૂરું જી. ૧૦
- નરોપર કોણુ પ્રીતિ નહિ કરે જી, વળી તું આસકિત કોના પર ધરે જી;  
 જેની પ્રાપ્તિ તને નવ યાચ જી, કે જેણે તું ત્યાગવા બેડી છું કાય જી. ૧૧
- એવી વસ્તુ કયી છે અલભ્ય જી, તે સર્વ સુણાવ્ય મુને સમ્ય જી;  
 મૃગી કેહ તમારું કલ્યાણુ જી, યાઓ ભવોભવ સુખણુ જી. ૧૨
- હું ધમ્મધું તમને જાતે જી, નવ રીતું ખીજ કશી વાતે જી;  
 તમે જ મન હરી લીધું મારુ જી, માટે મરવાનું હું વિચારું જી. ૧૩
- વેહલા યાઓ હરો પ્રાણુ બાણે જી, હરિણી કહે આણો હાણ્યે જી;  
 સ્વરોચિષ કેહ ચંચળનેત્રા જી, હે મૃગી મોહતણાં છે દોત્રા જી. ૧૪
- તમે મૃગ જાતિ છો જાણુ જી, અમો તો નર જાતિ છું નિર્વાણુ જી;  
 તેણે કરી તમારી સાથે જી, કેમ સુખ લેવાયે આ હાથે જી. ૧૫
- કેમ યોગ સંભવે મારો જી, એ વિષે ન કાંઈ મન વિચારો જી;  
 મૃગી કહે નરમણિ મુણો જી, જે ન પ્રેમ ધર્યો હોય ઉણો જી. ૧૬
- હોમ અમપર અપેક્ષા સાર જી, તો તમે આલિંગો આ વાર જી,  
 પણ જે કદાપિ તમારું ચિત્ત જી, શીલાચારે વસે ખમીત જી. ૧૭
- તો અમો કરે મન માન્યું જી, તમે દેખાડશે નવ ખાનું જી;  
 કરો આલિંગન એક તમે જી, આનંદીએ એટલાવડે અમે જી. ૧૮
- જાણીએ આધું તમે મહામાન જી, કરો કરો મારું કાર્ય મમ પ્રાણુ જી;  
 માર્કંડેય કેહ મુનિસત્તમ જી, સ્વરોચિષ વિચારે ઉત્તમ જી. ૧૯
- તે હરિણીનું દુઃખ જાણી જી, તેને પડાક પકડી તાણી જી;  
 હરિણીને આધું આલિંગન દાન જી, કે તતકાળ થઈ તે મહાન જી. ૨૦
- દિવ્ય સ્વરૂપા નારી યાતી જી, આલિંગન આધે પાપ લટી જાતી જી;  
 એથી વિરમય આણી મન જી, તુ કોણુ પૂછે સ્વરોચિષ પાવન જી. ૨૧
- તારી કથા કહે વિસ્તારી જી, કિમ થઈ રહી અલૌકિક નારી જી;  
 તેથી તે પ્રેમને લગ્નવડે જી, ભાંગ્યાતૂટ્યા અક્ષરો ધરે જી. ૨૨
- કેહવા લાગી સર્વ વૃત્તાંત જી, હું તો વનદેવ્યા છું મહાંત જી;  
 સુર સકળે મારી પાસે જી, પ્રાર્થના કરી આવી આશે જી. ૨૩
- માગી લીધું છે નિર્વાણુ જી, તે સર્વ કરું તુંને જાણુ જી;  
 તારા સગમથડી સાર જી, મુજ વિષે મનુ લેશે અવતાર જી. ૨૪
- તમારે મનુ કરવો ઉત્પન્ન જી, હું પ્રીતિવતી છું પ્રસન્ન જી;  
 મારે વિષે પૃથ્વીનું પાલનકર્તા જી, મનુ સુત ઉપમવો હે ભર્તા જી. ૨૫
- હું કહું દેવ વચનથી સત્ય જી, સાચુ માનો તમે મહામત્ય જી;  
 માર્કંડેય કેહ સુણ્ય શિષ્ય જી, ભાખ્યું મનુતણું ભવિષ્ય જી. ૨૬



પછે સ્વરોચિષે સર્વ ગુણવાન જી, લક્ષણ લાવણીત્યમે, મહાન જી  
 એક મુત સ્વ જેવો સત્ય જી, તત્કાળ ઉપભવિયો મહામત્ય જી  
 તે સ્તીરતનથી પુત્ર પ્રગટ્યો જી, કે અધર્મ ભાર ભૂમિનો ધટ્યો જી  
 જન્મ થાતાં વાગ્યાં દેવવાન્નિ જી, ગંધર્વ ગાયન કરતા વિચિત્ર જી  
 અપ્સરા નાચવા લાગી ત્યાંય જી, મેધ જળવિદ્યે સિંગે જ્યાંય જી;  
 તપરૂપી ધનવાળા જે મુનિ જી, હરખા વનદેવીથી મનુજન્મ સુધી જી.  
 કરે સાહી કુસુમ અપાર જી, સુરમુનિ વૃષ્ટિ કરતા તે વાર જી;  
 તનનું તેજ જોઈ તેને તાતે જી, છુતિમાન નામ પાડ્યું પ્રખ્યાતે જી.  
 કાંકે તેના તેજથી દિશાઓ પ્રકાશી જી, જોણે વાધી સવિતાને ઉદાસી જી;  
 તે છુતિમાન નામે જળવાન જી, મહાપરાક્રમી ને ગુણવાન જી.  
 સ્વરોચિષનો પુત્ર સુગણ જી, દેહવાયો સ્વરોચિષ નામે નિર્વાણ જી;  
 જન્મ સ્વરોચિષનો થયો એમ જી, સૌ સ્થળે વત્યો. ક્ષાંતિ ક્ષેમ જી.

વલણ.

ક્ષાંતિ ક્ષેમ વત્યોં બધે, આનંદ વાધ્યો અત્ય રે;  
 મનુ જન્મ જે સાંભળે, તેની ટળે મહાદુર્મત્ય રે.



કુકલું ૧૨૮ મું.

રાગ દેશાખ.

મનુ = જન્મ એવી રીત યાતો, મહામાતો વિશ્વમાં,  
 વનદેવી તેને પાળતી અતિ, ભલું ભાળી ભવિષ્યમાં;  
 તે મુત દેવી પાસ સોંપી, ગયો ઘેર સ્વરોચિષ તો,  
 રમણિક નગરમાં રમણ કરતાં, ગયો નિકળી ઓચિતો.  
 જળી ઝરણુ આગળ ફરે સાથે, ત્રિયા ત્રણે અવનવી,  
 કંઈ હાવ કરતી ભાવ ધરતી, દાવ ધરતી અનુભવી;  
 વિપ વિપય, મુધા સમ ગણીને, રમણ રામાસુ કરે,  
 સુખી જોઈ તેને હંસહંસિ, પ્રતિ ધંમજ ઉચ્ચરે.

શ્લોક.

હંસ ઉવાચ—મહા ત્રિયા ક્રિયા હવે સુભોગ કેરી ત્યગવી,  
 વિરામ પામ વામ, કામકેલિ મેલ માગવી;  
 ધણા દિવા સુધી રમ્યો હું, તારી સાથ સાધવી !  
 સદા કરી શું ભોગ રોગસિદ્ધિ હંસિ સાધવી !

तु जेल्लीअ विचार तेहना करो,  
 अवधि<sup>१</sup> त्यागवातलो विचार केम न आदरे;  
 कुशम भाखु साधी साधी, भांधी भांधी मारसे,  
 तने मने नं तारणी कदाय तेज तारसी.  
 श्लोक.

४

१. सुवाय-शुं भोगी भोग्य स्वाभी, समय नव वदो, आन काभी न थावुं,  
 भाभा त्पारे पति हूँ, समय सहु कसो, ना वदो नाथ आवुं;  
 आभा विश्वे वस्यो छे, अरपुर सधने, भोग भोगी वभाखे,  
 विप्रो धृष्टिय छती, तन मन धनथी, भोग मयार्थ माने.  
 नखेवा वा न नपया, जन वन वसता, भोग भोगी लखुया,  
 भोगेच्छाने विवेकी, अहलु करी वरी, दान दाता गखुया;  
 पूर्तादि धर्म साधे, अरपुर अवमां, भोगना न्भोग धारी,  
 शुं स्वाभी ते न धंछो, अभित मन यथुं, वृद्ध काया नगारी.  
 भोगेच्छाछे विवेकी, जन तिरियकनी, भूति विभूति भारे,  
 कामेच्छा धृष्ट देती, इण तन मननुं, स्तुति नुति वधारे;  
 सोभावे न्ने अशाने, तव शिव विखुनो, अर्थ केवोअ सारे,  
 तेमां तो हूँ पतिशुं सभज दणं कहु, आप नखो विचारे.

५

६

७

श्लोक.

२. स डिवाय-कुभोगमां सदा सुयत्त न्ने भव्यीत लागिथुं,  
 हरे सुयार्थ अंधुमां रहे तदा ति लागिथुं;  
 न शिव सग तेह आखी योअ भणवे कदा,  
 भति शुभि न तेमनी वणुधी रेहती सर्वही.  
 सराकुर्दमाब्धिमा\* करि पडयो अ नंगली,  
 इभी गयो अतिवयी तशी† गति अमे कणी,  
 धल्ला पुरुष पद्मिनी सुपुत्र मित्र मित्रमां,  
 लभी रक्षा शमी रक्षा नभी रक्षा विवित्रमां.  
 परे, स्वगेअि आ लुअो महान रंग रंगमां,  
 लंधुपणुययी काम आअि लभी लागी लागमां;  
 सनेह देह अहना कुर्दमे न्हं धरे,  
 वरागी ! साहे शिव तेनी कुर्द पेर तो करे.  
 रनरोअिने मने लुवानी लुवती वशी रेही,  
 सुपुत्र योअ आदिके इभी गयो लहे सही;  
 वदो न केम नीकणे, सदा सुभोग भोग्या,

८

९

१०

કુરોગ જાણવા જીવતી, જેહ જોગ જોમહા  
નથી હું નાર! આધીને સ્વગચિ પેઃ સર્વ  
સુભોગનો, નિવેજા હું હવાં ન ભોગનું કદા;  
નિવૃત્તિ માતી, ખોટી જાણી ભોગ સિદ્ધિ જાવતી,  
સ્વરોચિ મૂઢને સદા કુસંગતિ જમાવતી

૧૨

## રાગ દેશાખ્ય.

એ પ્રકારે સુણી પક્ષીવાણી, કષ્ટકારી સ્વગચિયે,  
ઉદ્દેગ બ્યાપ્યો અજમાં અતિ, ગયો વનમાં શોચી એ,  
શ્રી સાથ તાપસ તે થયો, ત્યા રહ્યો આરાધન કરી,  
ત્રિ સ્વામીની સદા સાધિયુ તપ, પાપ નાશ કર્યો ધરી.  
એવો ઉદારજ છુદ્ધિશાળી, વિમળ લોકે તે ગયો,  
ધૃતિ માર્કંડેય પુરાણ મધ્યે, મન્તર અધ્યા કર્યો;  
જાસઠ્યો અધ્યા થયો છે, જન્મ જ્યાં સ્વારોચિયે,  
પુર આણી ધાલી ધાણી તાણી, તર્કડી અદિયા દિગ્ધે.

૧૩

૧૪

## વલણુ.

હિસે અદિયા હરિચણુગણુ, કે દ્વિજકેરી સંવ રે;  
જન પ્રેમાનંદ કાંધે ન જાણે, મહામોટા દેવ રે.

૧૫

## કડવું ૧૨૯ સું.

## રાગ મેવાડો.

માર્કંડેય કેહ હો, મુનિ દ્રૌપદિક સાંભળે,  
સ્વરોચિપ સ્વર્ગે રહે હો, તપ સાધી મહાખજે.  
જે સ્વરોનો સુત હો, છુતિમાન મહામતિ;  
તેને માતી અદ્ભુત હો, મત્ત કરવા પ્રજાપતિ.  
મન્વતર તેનો વર હો, સાંભળ મહામુનિ આજે,  
તેના સમયના સુરવર હો, કહુ તારે કાજે.  
મુનિ મુનિપુત્ર હો, રાગ યથા તે ભાખુ;  
વળી તેમનાં ધરસૂત્ર હો, બાકી કાંઈ નવ રાખુ.  
હે દ્વિજ પારાવત નામે હો, તુષિતાભિધાન દેવ હતા;  
સિદ્ધ સાધ્ય કામે હો, થયા સુર ઉભય છતા.  
વિપશ્ચિતાભિધાને હો, વિખ્યાત વાસવ હતો,  
સુરવર્ગ રાજ્યધાને હો, મતિમાન ગુણવતો

૧

૨

૩

૪

૫

૬

હવાં સમર્પિ જાણું હો, નામ કહું તેનાં સહી;	
ખાકી કાંઈ ન રાખું હો, સાંભળજે તું મન દઈ.	૭
ઉર્જસ્તખ, પ્રાણુદત્ત હો, અલિ, ઝપજા, નિશ્ચર નામે;	
અર્વવીર મહામત્ત હો, 'વિજ્ઞાન માનને કામે;	૮
તે મહાત્માના પુત્રો હો, સાત હતા મતિસાળી;	
તેણે સાધ્યાં ધરસૂત્રો હો, પરાક્રમે પૃથ્વી પાળી.	૯
ચૈત્ર કિપુરુષ આદિ હો, નામ સંજ્ઞા હતી તેની;	
હતા સુખસ્વાદી હો, જુગે જોડી નહ જોની.	૧૦
જ્યાં સુધી તેનો મન્વંતર હો, ચાસ્યો ત્યાં સુધી જણો;	
તેના વશજો થયા વર* હો, જે પૃથ્વીપતિ પરમાણો.	૧૧
રાજપરિક્ષિ ભોગવી હો, એ મન્વંતર ખીજો કહો;	
જુકિત રૂડી જોગવી હો, તાપ તન મનનો ગયો.	૧૨
શ્રદ્ધા ધરી સાંભળો હો, શ્રોતા વક્તા સર્વે;	
મનમાગ્યું તેને મળે હો, નાહે પુણ્યવંત પર્વે.	૧૩
સ્વરોચિષકરં ચરિત્ર હો, સુણતાં પરિયાં પૂજાયે;	
સાત પેઢી પવિત્ર હો, સુણનાર ફરી પવિત્ર થાયે.	૧૪
સ્વરોચિષનો જન્મ હો, બાવ ધરી જે જણુતા;	
થાય તે અજન્મ હો, પછે પાપભાર નિત તજતા.	૧૫
એ મન્વંતર હો, નોહતા પુરાણી પૂરા;	
માન્ય એવા કો કરે હો, લોભી દ્વાભી અધરા.	૧૬
સંવત સત્તરસે પસિઠ હો, માથ માસ વ્યતિપાતે;	
સ્વરોચિષ ગુણ ગાઇ ઠઠ હો, ગયો વિમ્બ સહુ વાતે.	૧૭
શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે હો, ધર્મ આખ્યાન હણું;	
સંપત્તિષ્ઠિતમે ખ્યાય જણો હો, શ્રોતા વક્તા નામ નવું.	૧૮
સ્વરોચિષ મન્વંતર હો, સમાપ્ત થયો અદિર્ધા;	
ચાય સુવયે બણ્યે મતિવર હો, ત્રિદશો સુખ દે તદિયાં.	૧૯
મયામતિ કયા કથી હો, જ્યાં વિમ્બ નામ ધારી;	
ગુણ મતિ રતિ નથી હો, છે માયાપતિ ગતિ મારી.	૨૦

વલણ.

માયાપતિ છે ગતિ મારી, હું છું દીન દીન અજ્ઞાન રે;  
છે જન પ્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, ૩ પુરાણી ગુણવાન રે.

૨૧

કહ્યું ૧૩૦ મુ.

રાગ કેદારે.

કૌબુકિ કેહ અહો ભગવાન, સ્તારાયિયરિત્ર કહ્યું ગુચ્ચવાન;  
મહામાન અર્ધ્યુ મને તમે રે.

સ્વરોચિષ જન્મ કહો સુખદાય, જે સુચતાં બલુતાં પાતક પસાય;  
કાય થાય પવિત્ર રામ હટે રમે રે.

૨

કાળ.

હૃદય રમે ચરિત્ર ઉભય તો, થાય મુનિ કંપ્યાણ;  
વિસ્તારી સર્વે ભાખિયું મુનિ, મુને કયો જાણુ સુખાણ.  
હવાં અભીષ્ટ ભોગ જેથી પ્રાપ્ત થાયે, નામે પદ્મિની વિદાય;  
તેનો આશ્રય કરી નિધિ જે રહ્યા તે વર્ણવો સુખદાય.  
વિસ્તારથી વર્ણન કરી કહો, હે મુરો નિધિ જે આહ;  
વળી સ્વરૂપ સાચુ કહો તેતું, જ્યમ કરું હુ સુખપાઠ.  
તે નિધિકરો દ્રવ્યની સ્થિતિ, રીતિ રમણીક સર્વ,  
સમ્યક મકરે કહો મુનીશ્વર, જ્યમ થાય મનનો ધર્મ.  
માર્કેડેય કેહ તું સર્વ સાંભળ્ય, ધરી પ્યાને આજ;  
પદ્મિની અભિધાનકરી, છે લક્ષ્મી દેવતા દ્વિજરાજ.  
તેને નિધિ રહ્યા છે આશ્ચરી, તે સર્વે ભાખુ હુંય;  
નામ કામ ગણાવી સર્વે, આજ રીઝવું મુનિ તુંય.  
પદ્ય મહાપદ્ય મકર કચ્છપ, મુંકુંદ નંદક નીલ;  
અબુદ્યો નિધિ શંખ નામે, દાનેશ્વરી ધર દીસ.  
પુણ્યવાન પુરુષને એ નિધિઓ મળી જાય;  
તેણે તેની સિદ્ધિ ઉપજે, પછે સુખી તે જન થાય.  
હે કૌબુકિ એ અષ્ટનિધિ, કહ્યા તુજને મૈય;  
હવાં મુર કૃપા કે સાધુ સેવા, કહું કરવાવડે થાય તેહ.  
નિહાળિયું એ નિધિઓએ, મનુષ્યવિત્ત કેતું સ્વરૂપ;  
નિહાળતામાં રૂપ કેતું, થાય છે મુનિમૂપ.  
તે સર્વે તુજને યથાવિધિએ, કહી દાણુ આજ;  
એક ચિતે સુણ્ય સર્વે, કહું તારે કાજ.  
પ્રથમ પદ્ય નામે નિધિ છે, તે મળે જને જાણુ;  
તે તેને તેના પુત્રને, મળે પૌત્રને પરમાણુ.  
વળી એ નિધિ જને પ્રાપ્ત થાયે, તે થાય ઝહપણુવાન;  
સદ્ગુણવાળો તે શુચિ, વળી મહાભોગ્યવાન મહાન.

૩

૪

૫

૬

૭

૮

૧૦

૧૧

૧૨

૧૩

૧૪

૧૫

એ નિધિ સાલ્વિક છે સદા, માટે સર્વ સારું થાય;	
કનક રજત ને તામ્રગ્રાહી, કે તેનો સંગ્રહી કેહેવાય.	૧૬
યા કૃષ્ણવિક્રય તેહનો કરનાર કેહતા લોક;	
વળી તે મખ કરીને સદા રેહતો, દષ્ટ દક્ષિણા અશોક.	૧૭
તે સત્વૃત્તિવાળો બને છે, ધરે ધર્મમાં અતિ પ્રીત;	
ધર્મશાળા દેવમંદિર, બધાવતો તે નિત્ય.	૧૮
બીજે નિધિ મહાપદ્મ નામે, તે સત્વશુષ્ણુ ધારણ કરે;	
તેણે તે નિધિ પ્રાપ્તિવાળો, સત્વશુષ્ણુયુક્ત ચર્ષ સંચરે.	૧૯
પદ્મરાગાદિક રત્નો, તથા મૌક્ટિક પ્રવાળ;	
સંગ્રહી રાખે સદા તે, કૃષ્ણવિક્રય કરે વર કાળ.	૨૦
વળતી રત્નાદિક યોગવાળો, જોઈ જન તેને આપે;	
સાલ્વિકાચરણુ ધારી તે, મઠ મંદિર બાધી દુઃખ કાપે.	૨૧
સંતતિ પણ તેની તેથી, થાય છે ઉત્પન્ન;	
પુત્રપૌત્રાદિક સાત પેઢી સુધી, થાય તે પાવન	૨૨
મકર નામે અન્ય નિધિ જે, છે તમોગુણી તેહ;	
જે એ નિધિને નિરખે તે, કંબી થાયે તેહ.	૨૩
આચારવાળો હોય તોયે, તમોગુણી થાય;	
બાણુ ઋષ્ટિ ખર્જુ ધારે, ધનુષ્ય દાલ આદિ કેહેવાય.	૨૪
સંગ્રહે તે અસ્ત્ર સર્વે, કરે રાજરત્ની જનશું રનેહ;	
શૌર્ય વૃત્તિવાળા કે મહારાજ, વા પ્રિયજન હોયે જેહ.	૨૫
તેમને તે આપતો. કરે સત્ક્રાપવિક્રય;	
અન્યમાં નવ ચિત્ત તેનું, કદી પામતુ ઉદય.	૨૬
એ નિધિ એક નરને, પ્રાપ્ત થાય પ્રમાણ;	
પેઢી પરપેઢી ન પોહયે, કેહ એનું સુગણ.	૨૭
એ નરકરો નાશ દ્રવ્યે, વળી ચોરથી કે સત્રામમાં;	
એ વિધિ તેનો નાશ થાયે, જેનું ચિત્ત નવરેહ સ્વામમાં.	૨૮
કન્થપનિધિની દષ્ટિ જે પર, થાયે તેહ તમોગુણી;	
એ નિધિ પણ છે તામરી, તું બાણુ કૌષ્ટુકિ મહાગુણી.	૨૯
પ્રાપ્ત જેને થાય એ નિધિ, તે સિલ્પનાં કારજ કરે;	
તૈયાર કરી વર વસ્તને, બ્યાપાર કારણ દ્વિપે પ્રે.	૩૦
નવ ધરતો તેહ જન, કોઈ ઉપર વિશ્વાસ;	
અન્યમ કુર્મ અગ સંકોચતો, લાભ કરે તે તજ નાસ.	૩૧

મદિર વાડી ધાન્ય ધનને, રાખતો ઠીકઠાક;	
જેને દોષ દેખી નવ શકે, કાંઈ કરતાં ન લાગે ચાક.	
આ દ્રવ્ય મારું જતું રેહશે, ભય ધારી એવો જાત;	૩૩
ખાપ નહિ ખરચે નહિ, નવ કરે પુણ્યની વાત.	
લંડારી* મૂકે ભૂમિમાં ધન, મુઆ પછી થાય સર્વ;	
મુખ એ નિધિતાલું તો, મેળવનાર લેતો અલ્પ.	૩૪
હે દ્વિજ મુકુદ નામ નિધિ, છે રજે ગુણી જાણ;	
જેને મળ્યો તે રજેગુણી, થાય નર પરમાણુ.	૩૫
તે નર પીણાવેણુ મૃદગાદિક, વાદિત્ર સંગ્રહી રાખે;	
તે નૃત્યક ગાયક જોધન, ધન ખરચી થેઈ થેઈ નાચે.	૩૬
ભાટ ભાંડ ને આરણાદિક, વળી ભવાઈ કરતા જેહ;	
નિરતર આપે તેહને ધન, ભોગ વૈભવે નિઃસંદેહ.	૩૭
ખેશી તેની સાથ તે જન, ભોગ ભોગવે જાણ;	
વ્યભિચારિણી શું પ્રીતિ કરતો, એવો જન કરે પ્રમાણ.	૩૮
એ નિધિ પશુ અત સુધી, રહે નરને સાહી;	
સુખ શમણે શાંત થાતું, એ નિધિના ગુણુ ગાર્હ.	૩૯
નંદક નિધિ છે રજેતમથી, યુક્ત ને મહાન;	
તે જુએ જન જેહ ઉપર, તે થાય ગર્વિષ્ઠ ને અજાન.	૪૦
સર્વ ધાતુ ગતિ સર્વે, વેચતો સદાય;	
ધાન્ય સંગ્રહ કરી રાખી, ક્યવિક્ય કરી મકલાય.	
સ્વજન કે આળ્યા ગયાને, આધાર આપે તેહ;	
રજ અપમાન સહે નહિ તે, મહામાની હોયે દેહ.	૪૨
વખાણુ તેનાં જો કર્યાં તો, અતિ રાજ થાય;	
મનવાંચિત સર્વ આપે, કરે પ્રસન્ન તે પરકાય.	૪૩
એ નિધિ મળતાં રતિવતી અતિ, સુંદરી થાયે પ્રાપ્ત;	
પ્રસવ કરતી પુત્ર તે બહુ, સારા મળે સહુ આપ.	૪૪
એ નંદક નિધિ છે પેદીગત્યા, અજમે વિભાગ;	
વૃદ્ધ પાત્રી રહે છે તે, સપ્ત જન સુધી મહાભાગ.	૪૫
હે દ્વિજસત્તમ તેહ આપે, આયુષ્ય અતિશે સાર;	
ગામ પરગામેથી આળ્યા, કરે તેનો આદરસત્કાર.	૪૬
એ નિધિ મળ્યો જેહને, તેનાં કરે અન્ય લોક વખાણ;	
સ્વસાધ વસતા જન પરે, નવ ધરે રનેહ નિર્વાણ.	૪૭

પૂર્વકેરી મિત્રતા જે, શિશિય થાતી તેને;	
નવીન નવીન સ્નેહી થાત્ય, એ નિધિ મળિયો જેને.	૪૮
હવાં નીલ નામે મહાનિધિ તે, સત્ત્વ રજોગુણ ધારે;	
તે નિધિ મળિયો જેહને તે, તેવા ગુણુ વિચારે.	૪૯
કપાસ વસન ધાન્ય ફળ પૂલ, ઇત્યાદિ રાખે તેહ;	
પ્રવાળ મૌકિતક શંખ ન છીપ, વળી કાષ્ઠાદિ હવે રાખે તેહ.	૫૦
એવું તેવું થાય જળમાં, કરે ક્યવિક્ય તેનો;	
નવ અન્ય વેપાર કે સ્થળ, જવ જડાયે જેનો.	૫૧
તે નર સરોવર સમ, તડાગ ને તલાવડી બંધાવે;	
ઉદ્યાન નદીના ઘાટ કરી, દુકુલિ નાદ વગડાવે.	૫૨
વૃક્ષને રોપાવતો તે, સુગંધી લેપ વાલો અત્ય;	
પુષ્પાદિ ભોગને ભોગવે, તે મહામોટી મત્ય.	૫૩
એ નીલ નામે નિધિ રેહછે, ત્રણુ પુરુષ પર્યંત;	
હવાં આગળ અન્ય બાપું, તું તે ચિત્ત ધસ્ય મહંત.	૫૪
શંખનિધિ છે અષ્ટમો, તે રજો તમમિશ્રિત;	
તે નિધિ મળતાં ગુણુ તેવા, થાય પુરુષમાં પ્રતીત.	૫૫
અ નિધિ જન એકને, થાય પ્રાપ્ત પ્રમાણુ;	
નવ અન્ય પેદીને મળે તે, તું જાણુ મુનિ સુગ્મણુ.	૫૬
હવાં શંખનિધિ જે પાસ છે, તેનું મુખ્ય લક્ષણુ આજ;	
તે એકલો મિષ્ટાન્ન ખાયે, સાધી સ્વયંતું કાજ.	૫૭
શોભિત વસન વ્યંગ ધારે, નિત્ય જમે સારુ અન્ન;	
ગેહ જન કદન ખાયે, મલિન ક્ષાંટયાં ધરે વસન.	૫૮
શંખનિધિ જેને મળ્યો તે, નવ ગણે સ્નેહી નાર;	
જ્ઞાતા પુત્ર રતુપા તેને, નવ કંઈ આપતો નિર્ધાર.	૫૯
પોયણુ કરે સદૈવ સ્વપતું, મુદ્દમતિ નર તેહ;	
નરદ્યવ્યકેરી દેવતા એ, અષ્ટનિધિ નામ નિઃસંદેહ.	૬૦
તે નિધિમાંથી એક વા, એતણું મિશ્રણુ હોય;	
તો તે તેના ગુણુ પ્રમાણે, મિશ્રસ્વભાવકળ દે સોય.	૬૧
જો દૃષ્ટિ હોયે એકની તો, પૂર્વે કલા પેરે સ્વભાવ;	
સર્વ જનનો હોય નિશ્ચે, અધિક ન્યૂન ન જાવ.	૬૨
હે દ્વિજસત્તમ એ નિધિ સહુની, છે અધિષ્ઠાતા દેવી;	
પદ્મિની નામે જાણુજો, જેને શ્રીહરિએ સેવી.	૬૩
લપોડશંખને શંખનિધિ, મળ્યો વાટે ધારે;	
તેણે કરી મન મઅ યદ, તે વિચરે વર વારે.	૬૪



પુરાણમાં એ નિધિકરા, ગુણ ગાયા સાર;  
 તો મળે ક્યમ નવ પુરાણીને, કરવો કરો વિચાર.  
 એ નિધિ લક્ષ્મીતણો જાતા, રહો પુરાણીને યેર;  
 પુરાણી કામદુધાસુત જેવા, માટે કરે માધવ મેહર.  
 પ્રતિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે, નિધિનિર્ણયો નામ;  
 અષ્ટપષ્ટિતમોધ્યાય પૂરણ, દુવો આણે ઠામ.  
 નિધિ આરાધન કરે જે, તે યાવ સ્વારોચિ સમાન;  
 જો ઉપદેશનાર મળે ન કોઈ, તો રહે ભવોભવ અજ્ઞાન.

વક્તવ્ય.

અજ્ઞાન ભવોભવ તો રહે, ગુણ માધવના નવ ગાય રે;  
 વિમ્ર ત્રેમાનદ નિધિ ન વાંચે, જે જોઈ પુરાણી મક્ષાય રે.

કડવું ૧૩૧ મું.

શાગ કેદારે.

શ્રીશુરગણપતિને લાગુ પાય જી, સાયકરો સરસ્વતી માયજી;  
 ગાય ગુણ વિમ્ર તણ મનુતણા રે.

દાળ.

મનુકેરા ગુણ ગાઉ, જો કરો સરસ્વતી સાય;  
 શુરકેરી કૃપાએ, પુરાણ પૂરે થાય.  
 હય મન્વંતર ભાખિયા, એ ગણેશની કૃપાય;  
 એકરદ મહા મુષક વાહન, જે સર્વમાં પૂજાય.  
 તે ગળનન દેવને કરું, નમન પ્રથમે હુંય;  
 શુદ્ધિ ધૃદ્ધિ રિદ્ધિ સિદ્ધિ, લક્ષ્મીલાલ દે તુય.  
 સરસ્વતીને સ્નાર્ણ કરીને, નમુ વારંવાર;  
 હંસવાહિની વીણાપાણિ, કરો શારદા સાર.  
 કહું ઐતમ્મન્વંતર હર્ષા, યથામતીએ વિમ્ર;  
 મનસા એવી મહામતે છે, કરુ પુરાણ પૂરે દિશ્મ.  
 સુખ સારુ સહુને લાગે, દુઃખસ્વપ્ન માગે ન કોઈ;  
 તેમ આઈ મારી મનસા, વિચારતી શુદ્ધ સોઈ.  
 અજ્ઞાન અર્જુનમાં દૂષ્યા જન, તે માંયેલો હું એક;  
 તો આઈ કહો ક્યાંયકી હોય, સુખદુખનો વિવેક.

જાણું અણુજાણું કરી હું, મારી લેઉં માત;	
કવિતાકિરી સેવા કરતાં, યાઉં યથાગતિ વિખ્યાત.	૯
મહામોટા કવિ આગે, યદ્ય : ગયા અપાર;	
તે સર્વને હું નમન કરીને, માયું માતા સાર.	૧૦
જ્યમ વિનવું હું માતને, લગ કૌષ્ટુકિ મુનિ નામ;	
માર્કડેયને વિનવે છે, કરી વારંવાર પ્રણામ.	૧૧
પૂછતો કહી દેવ મોટા, તમો સ્વરોચિષ મન્વંતર કલો;	
મેં નિધિ પૂછ્યા અષ્ટ તે, કલા સંશય નવ રહ્યો.	૧૨
સ્વાયંભુવ ને સ્વરોચિષ ઉભય, મન્વંતર કલા મુનિદેવ;	
તે પેર ઔતમ મન્વંતર કાલ, સાધું સાચી સેવ.	૧૩
માર્કડેય કેહ મુખ્ય મહામુનિ, ઉત્તાનપાદ એક નંરદેવ;	
સુરચિ નામે નારી તેની, કરતી નિચઢિન સેવ.	૧૪
એક દિનના સમાજેગે, તે ગેરી ધરતી મર્લ;	
તેને પૂરે કાળે પ્રગટિયો, ઉત્તમ બાળ બાળકશર્લ.	૧૫
મહાપરાક્રમી તે મુન હુતો, મહાબલિષ્ટ તેવો જાણુ;	
ધર્મરૂપા ઉદાર મનનો, પરાક્રમ ધની પ્રમાણુ.	૧૬
શ્રેષ્ઠ સર્વ પ્રાણીયકી તે, જેનો સૂર્ય સમ પ્રતાપ;	
તે ધર્મજ રાજા મિત્રઅરિન. સમાન માપતો માપ.	૧૭

તિરસ્કાર કરતી તારણી તો, રાય વદે ગે દે માન;  
 એમ માની લેતો મનથી તે, ઉત્તમ નામ નર મહાન.  
 તે ગંભીરને રાય દેતો, વિહાર કારણ હાર;  
 અભિરામ અલકાર આપે, તવ તે નાંખી દેતી નાર.  
 અપમાન એ વિધિ ધણું કરતી, રાય કરે જઈ યુગ્મન;  
 તે જીવતીજણે પીડા વળગી, એમ કહી બીબીયતી અનુદિન.  
 હે દિગ્વર્ચ બોજન સમયે, તેને ક્ષણ વાર રાયે ઝાલી;  
 તવ રામા ઉદાસી રહી, લવ બક્ષતી સભાળી.  
 તે પથુ તેના હસ્તથી તે, ધણું થોડું ખાતો,  
 એ રીતે અનુદૂળ રાયને, અનુદૂળ નારી વિખ્યાતિ.  
 એમ છતાં પથુ અવનિયતિ, ધરતો ગાદો સ્નેહ;  
 નારી નૈતમ વિના હૃદ્ય તે, નવ માનતો ઉજ્જેહ.

વલણુ.

નવ માનતો ઉજ્જેહ તે કઈ, નારી ધારી ચિત રે;  
 તરણીનું મન મનાવું, એ માનિયું મહાવિત રે.

કંકર્ણુ ૧૩૨ મું.

રાગ સામેરી.

એવી રીતે ઉત્તમ પરણો નારી રે, જે અનુદૂળ યઈ પડી ભારી રે;  
 તેના પર પ્રીતિ તે ધારે રે, તદા તરણી અપ્રીતિ વધારે રે.  
 ન એ વાતનું કોઈને જાણુ રે, નરનારી કરતાં ઉમયનાં વખાણુ રે;  
 જોઈ સુત ઉત્તમકેસા શુણુ રે, ઉત્તાનપાદે માન્ય મહાપુણ્ય રે.  
 સુર્યમ કંઠ સારુ થયું સર્વ રે, સુણુ પુત્રશુણુ રૂપિયું પર્વ રે;  
 એમ આનંદાં નરનારી રે, પછે વાત તે એક વિચારી રે.  
 કરવો સુતને રાજ્યાભિષેક રે, તે પૂજવા વિવેકીને વિવેક રે;  
 એમ ધારી પ્રધાન તેડ્યા ત્યાંય રે, તેડ્યા મોટા મહાજનવસતા ન્યાય રે.  
 રાજ્યઅંગ તેડી સર્વત્ર રે, ઉત્તાનપાદે જોલ્યો પછે તત્ર રે;  
 દર્વા અમો જાણુ વનવાસ રે, થઈ ચાંત સુખ તિલાસની આશ રે.  
 વૃદ્ધા મનના માયાપાશ રે, તદા કરેલુ જ્ઞાન પ્રકાશ રે;  
 માટે ઇચ્છા યઈ મન એવી રે, રાજ્યગાદી આ સુતને દેવી રે.  
 સર્વે સજ્જને કંઈ ઠીક રે, પુત્ર વધારશે પુણ્ય નીક રે;  
 સારો વિચાર ધાર્યો તમે રે, અતિ આનંદા સહુ અમે રે.

- પછે રાજ્યે કયો રાજ્યાભિષેક રે, સુતને સમગ્ગઓ સર્વ વિવેક રે; ૮
- પછે રાજ વનમાં જતો રે, તે જોઈ ઉત્તમ દુઃખી યાતો રે. ૯
- માતતાતતથો વિયોગ રે, યુગ યાવાતો નવ સંયોગ રે; ૯
- એમ ધારી વિલપ્યો તેહ રે, માતપિતાએ આલિંગ્યો દેહ રે. ૯
- માતા શિખામણુ દે આવી રે, સુત નારી કરીશ મા અભાવી રે;
- ધર્મશાસ્ત્રનું વચન ધરજે રે, નારી સર્વમાં શ્રેષ્ઠ કરજે રે. ૧૦
- તો તું સદા સુખી થઇશ સુત રે, એહજે આ શીખામણુ સુપૂત રે;
- અનુમોદન આપી તેને રે, પિતા પ્રયોધનો સુત જને રે. ૧૧
- તદા સુત કરી સાષ્ટાંગ રે, નમતો માત પિતાને સાંગ રે;
- તદા બહુલા ન આવી મળવા રે, સારું જોઈ તે લાગી બળવા રે. ૧૨
- પણુ ઉત્સવમાં તેની વાત રે, કાંઈ ચર્ચ નહિ વિખ્યાત રે;
- શોક અશોક સાથે જ્યાંપ રે, ત્યાં ચાલે કલકલકું ક્યાંપ રે. ૧૩
- તેના વિના ચલવી લેવા રે, જેવા પડે ત્યારે તેવા દેવા રે;
- એમ ન્યાય વિચારી લીધો રે, પછે પ્રયાણુ પુરપતે કીધો રે. ૧૪
- તે જઈ વનમાં વસિયા વાસ રે, મુક્તિપુરીની ધારી આશ રે;
- નિર્મળ મન યાંતાં મન માન્યું રે, ઉજળને સ્થળ મળ્યું સહુ ભણ્યું રે. ૧૫
- હવાં ઉત્તમની કહું કથા રે, જેથી દ્યો તન મન બધા રે;
- તેને રાજ્યપદ થયું જવ પ્રાપ્ત રે, તવ યોગ્યા સંતોષ્યા આપ્ત રે. ૧૬
- કરી દીન જનપર અતિ દયા રે, બિશુકના શોક નાસી ગયા રે;
- અતિ સુખી પુરવાસી થયા રે, જિતાનપાદને વીસરી રહ્યા રે. ૧૭
- પરિ વિજ્ય કયો સર્વત્ર રે, જ્યાં ત્યાં ફરતું તેતું જિતપત્ર રે;
- યર્ષ સુખશાંતિ સર્વ જગ રે, તદા પ્રગટ્યો પત્નીપર, અનુરાગ રે. ૧૮
- તેતું મન મનાવા કાજ રે, ધણા ઉપાય યોજતો રાજ રે;
- રાજનીતિના જે જે બેદ રે, તેહ વાપરતાં વધ્યો છેદ રે. ૧૯
- સામદાન ઉપાય ન સાધ્યા રે, નારી અનુકૂળ ઉપાય ન લાધ્યા રે;
- રહે પ્રતિકૂળ પત્ની સદાય રે, સભોગ સુખ ન દેતી કદાય રે. ૨૦
- વેહલી વેહલી કડવા ધાતી રે, પતિપ્રેમ ન સમજે મદ માતી રે;
- છોડાં યોગી લલવા ધારે રે, પતિ કેવા તે નવ વિચારે રે. ૨૧
- ધારે તો નારી કરે અનેક રે, તેનો નવ વનિતાને વિવેક રે;
- મનમસ્ત વદે મનમાન્યું રે, વિવેક યોદું જાલે નવ છાનું રે. ૨૨
- હા રાજને હોય જેની રે, ના સાક્ષ નારીને તેની રે;
- રાય મન થાતું ધણું દુઃખ રે, સ્વપ્ને નારીતણું નવ સુખ રે. ૨૩
- સુથતો પુરાણુ ને ઇતિહાસ રે, તેમાં જોતો નરનારીના વિલાસ રે;
- તેવા સુખની તજતો આશ રે, ફરી લક્ષ વિચારી યાતો નિરાશ રે. ૨૪

જોઈ કોઈ નારી કરતો દાસ્ય રે, તદા લક્ષણવંતી કરતી લાસ્ય રે; અણુમાપની આજો માપે રે, નરમણિનું કાળજ કાપે રે.	૨૬
કો રાંકા કરશે જ્યોતી રે, કેમ પૂજા કરે જ્યોતી દેવી રે; સામાન્ય જન ન વેઠે દુઃખરે, કરે શુષ્ક નારીની પાંસરી રુખ રે.	૨૬
સામાન્ય નરથી જો સદુ યાય રે, વિશેષથી કાંઈ નવ કરાય રે; વિશેષમાં વિશેષપણું જોઈ રે, શું યાય સામાન્ય નરનો તેહ રે.	૨૭
મૈદલાય તેટલું સહે જાતે રે, વળી જાતાં શીખામણ દીધી માતે રે; અપુત્ર તે વીસરે કેમ રે, હર્વા કયું પુરાણમાં છે જોમ રે.	૨૮
એક ચિત્તે સાંભળો સર્વ રે, આ છે કુભારજન રૂપિયું પર્વ રે. જેનાથી ધણી ન પામે ધર્મ રે, રહે નાચી નારી જ્યમ ગર્ધર્વ રે.	૨૯
તેના જણો પૂરેપૂરા ભોગ રે, આવી વળગ્યા સોપચાસેક રાગ રે નારી પુરાણીની સર્વ આવી રે, પૂછો ન માનો તો સમજાવી રે.	૩૦

વલણ.

સમજાવી પૂછો પુરાણીને, તે કેહશે પડવું દુઃખ રે; ના કેહ તો જુઓ સંતાઈ, દેહ વિગ્ર તેમનું સુખ રે.	૩૧
--	----



કડવું ૧૩૩ મું.

રાગ રામઘી.

દુઃખ રાજને આતિ ધણું, પત્ની ધણી પ્રતિકૂળ; તે ઉપાય લાખ કરી બેઠો, તોય ધર્મ નવ અવકૂળ.	ટાં. ૧
દાસ દાસી નિંદે નારીને, સમજાવે સખી સાર; નવ માને કોઈનું કામિની, લહે આબો જોઈ ભત્તાર.	દુઃખ ૨
પ્રધાનાદિક સદુ જાણતા, નારી નીચ સ્વભાવ; નારીને જોઈ ચઢે સહી, સમજાવે તાલીઓ તાવ.	દુઃખ ૩
એમ આપ્રીતિ સર્વેતણી, પણ ન નૃપની નિર્વાણ; એકદા ઈતક અનનું, ચાતું જાણ સુમણ.	દુઃખ ૪
રાત્રિએ નૃપ સાથે લહી, બહુલા બાળા અપાર; તેણે શય્યાપરથી રાય પાડ્યો, હંડોલી કાઢ્યા બાર.	દુઃખ ૫
તોય રાજ જોલે નહિ, જઈ જોલે રહ્યો પરસાળ; તેણે આચાર્યને જોલાવિયા, પૂછે તેને નમી બૂપાળ.	દુઃખ ૬
આવી નારીને કહો શું કરું, જણવો શુદ્ધ વિચાર; વિચારી આચાર્ય જોલિયા, એક સ્ત્રોત તે વાર.	દુઃખ ૭

શ્લોક.

કાલી ઘેલી અપાર મેલી મનની, વેલી વડપામાં વધે;  
કાણી કૂબડી કે કુવેડ ફરતી, વકાંગી હોયે બધે;  
બાલે બાલે અતોલ રાજ રમતી, છૈયા જણે ના જણે;  
કામેન્દ્રા પૂરી જો મહે તુ કરવા, તો ગારી તારી મણે.

રાગ આસિતો.

આચાર્ય જેહ ધર્મશાસ્ત્રમાં, એવા અનેક નેમ;	
પાળવા તેહ પ્રીતે કરી, જણે વાંચતું ક્ષેમ.	દુ.ખ૦ ૯
ધર્મશાસ્ત્રની આરા નવ નૃપે, ઉલ્લસથી નિર્વાણ;	
ઉત્તમ મન શોચે ધણે, આચાર્યની સુણી વાણુ	દુ.ખ૦ ૧૦
મન્ન લૃપ્તીપતિને ધણુ, ઉપજિયા તેહ કાળ;	
કિંતુ કોઇ વ્યાસ કાપા હતી, માટે કાંઈ બાલ્યો ન બૂપાળ.	દુ.ખ૦ ૧૧
આરા આપી આચાર્યને કહ્યું, ક્ષમા કરજો બહેવ;	
એમ કરી દિજ વળાવિયા, રાય ચિતવતો અતિ એવ.	દુ.ખ૦ ૧૨
અન્ય સ્થળે જઈ શયન કર્યું, તેનું નવ સ્ત્રીને દુઃખ;	
મહાત થયે રાય ગહિયો, માનો જમ તેમ મનમાં સુખ.	દુ.ખ૦ ૧૩
કરવા લાગ્યો રાન્યકાર્ય તે, ધર્મસ્ત્રને બેસી ધીર;	
એવે સમાચાર સાંભળ્યા, આવે નૃપ મળયા કુરવીર.	દુ.ખ૦ ૧૪
ઉડ્યાર દેશનો અધિપતિ, રાવતો મહામિત્ર;	
સ્ત્રીસહવર્તમાન આવીયો, કરવા પ્રપ્ત્યતીર્થ પવિત્ર.	દુ.ખ૦ ૧૫
નૃપ ઉડી મળવા ગયો, તેને જોજન એક.	
સન્માન કરી મંદિર આણિયો, ધરી વધુ મન્ન વિવેક	દુ.ખ૦ ૧૬
તેની આગતા સ્વાગતા અતિ કરી, આપ્યો વસવા શુભ કામ;	
તેની રાણીને મળવા નવ ગર્હ, બહુલા પોતાની વામ.	દુ.ખ૦ ૧૭
તે માનવતી મહિલા પળપળે, પૂછતી તેના સમાચાર;	
રાય ઉત્તર કંઈ આપે નહિ, ફરવી વાળે વાત સાર.	દુ.ખ૦ ૧૮
વળી બીજી દીને રાયે રાખિયું, ગાનતાન સભામાંય;	
મિત્રને મિત્ર પત્ની સહી, આલ્યા ગિરાન્યાં નૃપ ન્યાય.	દુ.ખ૦ ૧૯
ત્યાં બહુલા પણુ આવી હતી, અતિ નૃપામહે નિર્વાણ;	
તે માનવતીશું નવ જાલતી, બેડી સુખ મરડી પ્રમાણ.	દુ.ખ૦ ૨૦
તેનું કારણ કુરવીરકામિની, કંઈ નવ કળી રાડી સુગંધ;	
એવે ત્યાં વારંગના આવતી, ને ત્યાં કરતી નૃપ નિર્વાણ.	દુ.ખ૦ ૨૧
ગાયક ગાયન કરે ધણુ, રીઝવવા શ્રુપાળ;	
એમ નાટરંગ ચર્ચ રહ્યો, સહુને આનંદ તે કાળ.	દુ.ખ૦ ૨૨

એવે મદવાદિની કલાવતી, મદ ભરી પાત્રભાંય;	દુઃખ૦ ૨૧
તે પ્રત્યેકને પાત્ર આપતી, ગર્ભ બહુલા બેટી હતી જ્યાંય.	
તેણે પાત્ર કે મદ લીધું નહિ, કહ્યું માનવતીએ અપાર;	દુઃખ૦ ૨૪
તદા લઘ્વા લાગી તેની સાથ તે, બાધ્યો તવ ઉત્તમ નૃપાળ.	
ઘેલછા બ્યાપી છે એહને, તેણે દીસે સંદા વિકાળ;	દુઃખ૦ ૨૫
એટલું કેહતામાં રહીશ ક્યાં ? દીધી મુખ અનેક ગાળ.	
રાગ બેઠો હસ્યા કરે, ત્યમ ત્યમ યાતી કરાળ;	દુઃખ૦ ૨૬
શું હસે છે કહી ભાડતી, ગાળ બોલી તતદાળ બાળ.	
તે જોઈ નિદે નૃપને તહી, પરિજન મળ્યા જોડ;	દુઃખ૦ ૨૭
કુરવીર મન સંસપ કરે, શકે મિત્ર સ્ત્રિજિત એહ.	
કુરવીર કેહ આંખ શેરવી, મિત્રપત્નીને આમ;	દુઃખ૦ ૨૮
બહુલા બકબક શું કરો અતિ, કંઈ વિચારો મન વામ.	
બહુલા કેહ સમજાવે શું મને, હું નથી લેતી તારું નામ;	દુઃખ૦ ૨૯
આ ધામ નથી કંઈ તાદરાં, એમ વદી યાતી ઉદામ.	
નિવૃત્તિ ન પામી એટલું કરી, સુરાપાત્ર નાંખતી તેહ;	દુઃખ૦ ૩૦
તે નૃપના પાત્રે આવી વાગતું, તે પડતું ટળતું નિઃસંદેહ.	
તોય રાગ કંઈ નવ વઘો, પણ સળગ્યો ક્રોધાગ્નિ પૂર;	દુઃખ૦ ૩૧
આનંદ દુઃખદાયક થયો, અમુગ્યો અતિ શર.	
જો નિર્માણ કરેલી આનંદક્રિયા, તે તો નવ શેરવી રાકાય;	દુઃખ૦ ૩૨
જેમ તેમ કરીને પૂરી કરી, સળગી કોષે રાવતી કાય.	
મિત્ર વારે શાંતવન કરે, આપે દૃષ્ટાંત અનેક;	દુઃખ૦ ૩૩
કેહ મારી ધરણી પણ એવી છે, ન હોય વનિતાને વિવેક.	
વિવેકી રાગ સમજે સહુ, નવ ઉત્તર મુખથી કે તેહ;	દુઃખ૦ ૩૪
હા હા ખરું ખરું એમ કહે, સળગે ક્રોધાગ્નિએ અતિ દેહ.	
જો ધણા રાગના સમક્ષમાં, રામાએ ક્યો મહાઅપરાધ;	દુઃખ૦ ૩૫
તે સહન રાગ કરી નવ શમ્યો, જો કે હતો સમ્પક્ સાધ.	
જેને પ્રિયા ગણી ખટરાણી કરી, તે અપ્રિય ગણતી અપાર;	દુઃખ૦ ૩૬
તરછોડતી વારંવાર સહી, તે કોય બાધ્યો મન મોઝાર.	
ચક્ષુઃશ્રવા સમ રાય તે, નાંખતો વારંવાર નિઃશ્વાસ;	દુઃખ૦ ૩૭
એવે સભા વિસર્જન થઈ, જાતા સહુ સહુને અવાસ.	
કોઈ રાગને નિદતા, કોઈ વંદતા વદી વેણ;	દુઃખ૦ ૩૮
એમ વાતો કરતા ઘેર ગયા, તે ઘડી લાગી નૃપને દુઃખ દેણ.	

તેણે દારપાળને તર્ત તેડિયો, કહ્યું બોલાવી મુખ આમ;  
 આ દુષ્ટ ભાષાં મારી અતિ ધણી, દુષ્ટ અંતઃકરણવાળી વામ. દુઃખ૦ ૩૯  
 તેને લેઈ જાઓ. અહીંઆંધકી, મૂકા જઈ વને વિશાળ;  
 જ્યાં મનુષ્ય પ્રાણી નામ નવ મળે, જ્યાં કંપે જોઈ કાળકરાળ. દુઃખ૦ ૪૦  
 ત્યાં સત્વર લેઈ જાઓ - એને સહી, નવ કરશે કંઈ વાર;  
 અતિ થયું અતિ મેં સહ્યું, કરવો ન કોઈએ વિચાર. દુઃખ૦ ૪૧  
 એમ ક્રોધી મહાનૃપ બોલિયો, કરી નિર્ણય નિરધાર;  
 માકડેય કેહ સુણ્ય મહામુનિ, સમત્યો દારપાળ તે વાર. દુઃખ૦ ૪૨  
 આ સમય હા ના કર્યાનો નથી, લામ દુષ્ટાનું કહું યુંય;  
 એણે દુઃખ દીધાં મુજને ધણાં, કંટક વાવી રાખું શે હુંય. દુઃખ૦ ૪૩  
 ક્રોધાનળ પ્રગટ્યો એની મેળે, તેમાં બલે બળતો કંટક;  
 એમ વિચારી સુંદરબૃહદિવતી, નાખી રથે સુણે કોણુ ટકટક. દુઃખ૦ ૪૪  
 રથમાં બેસાડી વન લેઈ ગયો, મૂકી દેતાં કયોં ન વિચાર;  
 વિલાપ સુણ્યા ન વનિતા તણા, મૂકી વન ઘેર મોઝાર. દુઃખ૦ ૪૫  
 પુર બણી જવા તે નીકળ્યો, એકલી પડી નારી નિર્વાણુ;  
 ત્યાં પણુરીસ પતિ પર પૂરણુ કરે, કરીએ તેનાં કેટલાં વખાણુ. દુઃખ૦ ૪૬  
 હવાં નામ દેવું નવ એહનુ, કે બીજી હોય એવી નાર;  
 તે ઉભયને વન મૂકી કરી, ન કરવો વિચક્ષણે વિચાર. દુઃખ૦ ૪૭  
 દારપાળ મૂકી આવિયો, બેટયો બેઠો જ્યાંહી જૂપાળ;  
 આજ આતા પાળી અહીં આવિયો, વામા મૂકી વન વિશાળ. દુઃખ૦ ૪૮  
 ક્રોધમાં રાથે વાહું કહ્યું, નમી મયો દારપાળ;  
 તે વાત વાટે ધાટે વિસ્તરી, કોઈ કેહ સારુ કયું જૂપાળ. દુઃખ૦ ૪૯  
 મિત્ર ઠપકો અતિ આપતા, આ તો થયું કૃત્ય કરાળ;  
 તે કુરવીરે જાણી વારતા, જાણ્યું માનવતીએ તે કાળ. દુઃખ૦ ૫૦  
 તે રાવને કેહવા ધણું લાગિયાં, કયોં આગ્રહ તેડાવો નાર;  
 ઉત્તમ ઉત્તર આપે નહિ, સહુને ગમે મન મોઝાર. દુઃખ૦ ૫૧  
 એમ વાત વીસારે થઈ પડી, ગયાં મિત્ર મિત્રપત્ની સાર;  
 ક્રોધ કારણુ જે આઝ્યાં હતાં, તે કાર્ય કરી ગયાં નિર્ધાર. દુઃખ૦ ૫૨  
 એ પુરાણી કાળે કેહવું પડે, સમજે સાણા સહુ યુજવાન;  
 હવાં રાજ ચિતા કરતો મનમાં, તજી ગોરી મહારૂપવાન. દુઃખ૦ ૫૩  
 વળી મનને રાજ વારતો, યુજવિણુ રૂપ ન શેભાય;  
 દિવારાત્રિ રાત્ર્ય કરતાં છતાં, નિવૃત્ત ન પામે મહાકાય. દુઃખ૦ ૫૪  
 સુંદરાંગીને સંભાર્યાં કરે, કુટેવ વીસરાવે તે વાર;  
 એમ હિંદોળે મન હીંચતું, તદપિ કયોં એક નિર્ધાર. દુઃખ૦ ૫૫



જો એવી રૂપાળી ને શુભવતી મળે, તો મારે કરવો વિહવાપ;  
 એવી ખીજી રૂપવતી મળનાર નહિ, તદા પરણું નવ દુઃખદાય. દુઃખ ૦ ૫૬  
 એમ અહોરાત્ર તેહ વિચારતો, ઉત્તમ અતુત્તમ બૂપાળ;  
 સ્ત્રીના અવશુભ આવી જાતતા, સાંભરી રૂપવડે વળી બાળ. દુઃખ ૦ ૫૭  
 જો શુભ હોયે એકલા સહી, તો ન રૂપ સંભારે કોઈ;  
 કુરૂપી સાથ ધણાએ ક્યાં, ધરનાર સાધી સહુ સોઈ. દુઃખ ૦ ૫૮  
 વલણ.

સાઈ સાધી સ્વામી રહ્યા, ધણા કુરૂપી નારી જોઈ રે;  
 કે છાંયે ન બેઠા રૂપને, બુઝ્યા બહુલા વન રોઈ રે. ૫૯



કંઠલું ૧૩૪ સું.

રાગ મેવાડા.

પત્ની ત્યાગ પછે તે રાય રે, પાળે પ્રભા પૂરણુ પ્રીતઃ  
 ઔરસપુત્ર સમ મહાકામ રે, પ્રભાપર રાખે સ્ત્રી રીત.  
 ત્યાં એક અવનવું ચાલું રે, સહુ કહી સંભળાવું આજ;  
 એક દિનનું દુઃખ વદાણુ રે, સુખ કોઈક દિનરાજ.

હાળી.

કોઈક દિનરાજ સાંભળ્ય, તે રાય દને એક દિન;  
 પોકાર કરતો પૂરણુ આજો, કરી ખીડાંદરી પ્રતિજ.  
 દિન કેવા લાગ્યો રાયને, હું મહાદુઃખી છું કેવ;  
 મારું દુઃખ સર્વે સાંભળો, હું ભાખું છું તતખેવ.  
 રાજા વગર નવ દુખીનું, કોઈ કરે રક્ષણુ જાણ.  
 દુઃખિયાનું દુઃખ હરણુકરતા, એક પૃથ્વીપતિ પ્રમાણ.  
 ઘેર મારે હું રાનિયે, ઉધી ગયો'તો સાર;  
 તે સમય ગ્રહહાર મારું, નવ ઉવડયું નરધાર.  
 જતાં ધરણી માહરી, કોઈ હરી ગયુ સુગળ;  
 તે અવનિપતિ આણી આપ્ય તુ, અહો વૃષણુખાણ.  
 રાજા કહે હો દિનસત્તમ, લઈ ગયું કામિની કાણ;  
 ક્યાં ગઈ તે તું ન જાણે, તે ક્યમ શોધી રાહું આણ.  
 પકડુ કોને લાવું ક્યાંથી, તારી સ્ત્રી નિરધાર;  
 તે સમે દિનવર બોલિયો, તું સુખ ઉત્તાનપાદકુમાર.

મારું મુહુરત આકાશિયું, તે હું તેમને તેમ;	
હું નિદ્રાવશ અતિશે થયો, તે સૂઈ રહ્યો અમને અમ.	૧૦
એ રીતે થયું તે કહ્યું, બૂધાળ સર્વે જાણ;	
હવે કેઈ રીતે હું દેખાડું તુંને, પૃથ્વીપતિ પ્રમાણ.	૧૧
રક્ષણ અમારું તમે કરતા, તે નરપતિ શે દુઃખ,	
ભોગવીએ કંઈ પેર રાજા, હવાં કરે સત્વર સુખ.	૧૨
તમે રક્ષણ કરો અમારું, તે વેતન ગણી સુખાણ;	
ધર્મમાંથી છઠ્ઠો ભાગ આપું, પૃથ્વીપતિ પ્રમાણ.	૧૩
પછે રાત્રિએ કમન નહિ, નિશ્ચિત સૂઈએ નરદેવ.	
ધર્માદિ કારણ સમજી સર્વે, મમ દુઃખ દૂર કરો તતએવ.	૧૪
રાજા કહે તારી કામિની મેં, નથી જોઈ ભૂદેવ;	
તેથી આકૃતિ કહે તેહની, વળી કેવી દેહ કે' તતએવ.	૧૫
વનિતાની વય કહે તેનાં, આચરણ કહે તું આજ;	
ત્યાર પૂઠે શોધ કરું હું, એમ બોલિયો મહારાજ.	૧૬
દિવસ કહે નરનાથ સુણીએ, કહું પુછેયું સર્વે;	
જેનાં નેત્ર અતિ કઠોર છે, જેના મન મધ્ય અતિ ગર્વ.	૧૭
ઉઘી ધણી છે કામિની, હુંકા ધણા છે હાથ;	
છે સૂક્ષ્મ વદન સ્વામાતણું, છે સતી કુરૂપી જીને માથ.	૧૮
આકૃતિ એવી છતાં હું, નિહું નહિ મમ નાર;	
હે ભૂપ વાણી કઠોર તેની, છે કુરાચારી નિર્ધાર.	૧૯
એ મારી જીનાં કયાં લક્ષણ, કહું બાકી જેહ;	
તેનું રૂપ જોઈ સુજન કંટાળે, વસે દુર્ગંધ તેને દેહ.	૨૦
તેની વય પેલી વીતી ગઈ, એવી રૂપવતી મમ નાર;	
એ સાચે સાચા મેં બતાવ્યા, સુજ નારીના ગુણસાર.	૨૧
રાજા કહે હો દિવસતમ, હવાં તે ચતુરાની ચિંતા માટ;	
વિરામ પામ્યો મહાનામ તું, મ કરે અતિ ઉચ્ચાટ.	૨૨
હું અન્ય સ્ત્રી આપુ તને, છે કલ્યાણી કામિની સુખ માટ;	
તજ ભાર્યાનો દુઃખહેતુ, કરે ઉચ્ચાટ શે તે સાટ ?	૨૩
હે વિપ્રર્ષિ જીની સુંદરતા, એ સુખાન્ય હેતુ જાણ;	
છે ઉત્તમ હેતુ શીલ તેનું, કર પૃથ્વીદેવ મન પ્રમાણ.	૨૪
એ કારણે રૂપ શીલ વિહોણી, તજવી વનિતા સર્વ;	
મારી મતિ દિવસ એમ કેહ છે, તું મારા ધ્યાને ધર્વ.	૨૫
દિવસ કહે મહીપાળ સાંભળ્યું, અમે ઉત્તમ નરથી આમ;	
સ્વભાર્યાને રક્ષવી પ્રેમે તે બૂલાવ કમ મહાનામ.	૨૬

રમાતલું રક્ષણ કર્યોથી, પ્રગતું રક્ષણ ચાય;	
હે નરેશ્વર પુરુષ પત્ની વિયે, ધરે પુત્ર રૂપે કાય.	૨૮
એવી શ્રુતિ મેં સાંભળી છે, માટે કરું સ્તીરક્ષણ;	૨૯
પ્રગતું રક્ષણ કર્યોથી, દુષ્ણ ઉપજે ન અદક્ષણ.	૩૦
સ્ત્રીથી પ્રજા રક્ષાય રહે છે, પ્રજાથી રક્ષણ ચાયે કાય;	૩૧
કાય રક્ષણ ધર્મ છે, ન તો વર્ણશકર પ્રજા પ્રકટે હાય	૩૨
તે પ્રજા પૂર્વે થઈ ગયા જે, પિતૃઓ નિર્વાણ;	૩૩
વસ્યા સ્વર્ગે વાસ કરીને, તને અર્પે અધોગતિ મુગ્ધણ	૩૪
કામિની વિણ નિત્યક્રિયા, ચાય લોપ મારી રાય,	૩૫
ધર્મહાનિ ચાય તેણે, અનુદિન હે મહાકાય.	૩૬
ક્રિયાસોપે હું સતી, બ્રહ્મત્વથી થાઉં બ્રહ્મ;	૩૭
હે પૃથ્વીપતે એમ દેહ આ, થઈ જાય વેદજ્ઞો નહ.	૩૮
હે રાય તે સ્ત્રીથકી મુજને, પ્રજા ચારો જેહ;	૩૯
તે ધર્મનો ધડભાગ તુજને, અર્પશે નિસદેહ	૪૦
વળી ધર્મ સાધશે ધરણીપતિ તે, કરશે રાજ્યનું કન્યાણ;	૪૧
તે રાય તુને કહ્યું સર્વ, સ્ત્રીચોર્યકાર્યે પ્રમાણ.	૪૨
હવા સ્ત્રી આણી આપો મારી, હું વિનવું બૂપાળ,	૪૩
રક્ષણાર્થે સ્થાપન કર્યાં નૃપ, તો રક્ષણ કરો હે દયાળ.	૪૪
માર્કઠેય કહે એ રીતનું, રાયે સાંભળ્યું દિગ્વેણ;	૪૫
વિવેકીએ વિચાર કીધો, ઢાળી નીચા દ્રવ્ય નેણ.	૪૬
પછે સાહિત્ય સપૂરણ રથે, બેસતો નૃપાળ,	૪૭
તે અહો તહો ફરી જ્ઞેતો, દિગ્જનારીને તે કાળ.	૪૮
લક્ષણવતી નવ લાધતી, રાય ધરે ચિંતા મન;	૪૯
એવે અરણ્યમા એક તપસી આશ્રમ, જુએ જઈ રાજન	૫૦
મહામનોહર નિરખી આશ્રમ, શાત રાગ ચાય,	૫૧
પછે હળવે હળવે ચાની નૃપ, તે આશ્રમ મધ્યે જાય.	૫૨
ત્યા જઈ જુએ તો દર્ભાસને, બેઠા દીકા દેદીપ્તમાન,	૫૩
હરિરમરણ કરતા હતા તેણે, નૃપ નિરખિયો મહાન.	૫૪
મુનિ ઉડી સામા ગયા, કહ્યું પધાગે મહારાજ,	૫૫
સન્માન કરી કહ્યું શિષ્યને, લાભ્ય અર્ધ્ય સઘ તુ આજ.	૫૬
તદા શિષ્યે ધીમેથી કહ્યું, એને અર્ધ્ય શે દેવાય;	૫૭
વિચારી આસા કરો મુનિ, જયમ અનંતતું કેહવાય	૫૮
હું આત્માપાળક અહીં જોતો, કષ્ટ કરી જુઓ વિચાર;	૫૯
તદા આત્મત મુનિએ ધારી, રાયદતાવ જ્ઞેયુ સાર.	૬૦

પછે આસન આપી રાખને, નિકટ બેસી ગોઠિ કીધિ;	
સન્માન રાતપણે કીધુ, પ્રથમ પાર પામી લીધિ.	૪૪
ઋષીશ્વર કેહ હો રાગ, ક્યમ પધાર્યા અત્ર;	
શી ધારણા ધ્યાને ધરો છો, નૃપ સુખી છે સર્વત્ર.	૪૫
આપ ઉત્તાનપાદના પુત્ર ઉત્તમ, એમ અમો જાણીએ બ્રૂપાળ;	
વારુ થયું અહિં પધાર્યા, કઈ કાર્ય કોહ આ કાળ.	૪૬
રાગ કહે હે મુનિસત્તમ, એક દિગ્ગજેરી નાર;	
તેને ઘેરથી કોઈ હરી ગયું છે, હું નિકળ્યો શોધવા નિર્ધાર.	૪૭
કોણ તેને હરિ ગયું, તે હું જાણતો નથી કંઈ;	
શોધવાને શ્રુ ચોદિય, કંઈ જાળ છે મુનિ આંહી?	૪૮
અહો ભગવન્ તમારે આશ્રમ, હું આવિયો છું આજ;	
નમસ્કાર કરી પૂછું તમને, ત્રણ કરો મારું કાજ.	૪૯
ત્રણ કેહે પૃથ્વીપતે મુજને, જે પૂછવું તે પૂછો;	
નિ શંક થપને સર્વ સંશય, હૃદય માંહીથી લૂછો.	૫૦
જે હશે કેહેવા જેવું તો હું, કહીશ સર્વે આજ;	
તવ રાગ કહે હું નમન કરી, પૂછું હે દિગ્ગજાજ.	૫૧
તમારે આશ્રમ આવિયો હું, તે કાળે તતખેવ;	
મુને અર્ધ આપવા તૈયાર કીધો, કયો વિસર્જન ક્યમ એવ ?	૫૨
ઋષીશ્વર કેહ રાવ સુણ્ય તું, મેં તુને લલો આવતો સાર;	
તદા સત્વર અર્ધ તૈયાર કીધો, જાત્રે આઘાત મહી અવિધાર.	૫૩
પછે તે જાત્રે મુજને, કયો બોધ પ્રમાણ;	
મારી કૃપાએ શિષ્ય મારો, જાણે ભૂત ભવિષ્ય ને વર્તમાન.	૫૪
એ ત્રણ કાળની સર્વ વાતો, એ જાણી શકે છે સાર;	
એણે કશું વિચારી આઘાત, મુનિ કરો આ વાર.	૫૫
તદા ધ્યાન મેં ધારિયું, જોઈું ચરિત તારુ સર્વ;	
પછે અર્ધ આપ્યો ન મુજને, નવ નિરખી મોહુ પર્વ.	૫૬
હે રાવ સ્વાયંભૂકુળે છો, તમો અર્ધ યોગ્ય આ વાર;	
એ વારતા સહુ સત્ય છે, તો ક્યમ ન આપિયે નિરધાર.	૫૭
ઉત્તાનપાદના પુત્ર ઉત્તમ, તમો અધુના નથી અર્ધ યોગ્ય;	
કાળાંતરે નૃપ યશી પાછો, ગોઝ સમજી બોગ્ય.	૫૮
રાગ કેહે છે અહો ઘઠન, મેં જાણે અજાણે શુચ;	
પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું તેજ જાણ્યો, જે ન જાણું હુય.	૫૯
હું અભાગત થઈ આવીયો, મણે દિને આશ્રમ માય;	
તો અર્ધયોગ્ય ક્યમ નવ ક્યો, તે જાણાવિયે મુનિ આંધ.	૬૦

ઋષીશ્વર કેહ રાય મુણીએ, શું જૂની ગયા છે। વાત;	
વનમાંહી કાઢી મૂકી સ્ત્રીને, જે વિષે થયું વિખ્યાન.	૬૧
તે લાગતામાં નૃપ તમારો, ક્યાં ધર્મે લાગ;	
વિરોધપણે સમજાવું તે હું, તું સુણજે મહાભાગ.	૬૨
એક પક્ષ જો નિત્યકર્મ રાખ, યાપ નવ નિર્વાણ;	
તો તે મનુષ્યનો સ્પર્શ કરવા, કરે શ્રુતિ બાધ મુજણ.	૬૩
તો રાય તારે એક વર્ષથી, નિત્યકર્મહાનિ યાપ;	
તો તારી સાથે કેઇ પેરે, વર્તવું હે મહાકાપ.	૬૪
હે નરેશ્વર ! હોય દુરાચારી, સ્વામી સ્ત્રીના જાણ;	
તોયે સ્ત્રીએ તેની ધ્રુજા પ્રમાણે, વર્તવું નિર્વાણ.	૬૫
તે રીત દુરાચારવાળી, કે દુષ્ટ હોયે નાર;	
પણ કરવું પોપણ તેહનું, ઉત્તમપુરુષે સાર.	૬૬
હે. જનેશ્વર જે દિગ્ગેરી, તું યોગવા નિકલ્યો નાર;	
તે તેના થકી અવળી અહોનિશ, છે ચાતનારી નિર્ધાર.	૬૭
તોયે તેને કાઢી હરી ગયું, તદા દિગ્ગેખી તો થયો;	
તે ધર્મકર્મના અતરાયથી, ગળી તનમનમાં ગયો.	૬૮
પછે તારી પાસ આવિયો, નારીકરણ તેહ;	
જને શોધવા તું નિકલ્યો છું, નૃપ જણ્ય નિ સદેહ.	૬૯
હે મહીપતે જો અન્ય જન, ચાલે ધર્મથી વિરુદ્ધ;	
તો સધર્મમાં ચોળે તમે, થઇ તેના ઉપર કુંઠ.	૭૦
કિંતુ તમે જ્યારે ધર્મથી, યાશે ભદ્ર જૂપાળ;	
તદા ધર્મસ્થાને કાણ તેમને, સ્થાપશે દયાળ.	૭૧
માર્કેડેય કેહે રાયે સાંભળ્યાં, તે મુનિદેરાં વેણ;	
લક્ષપૂર્વક વિચાર કરીને, પછે વધો મુખદેણ.	૭૨
મુનિ મોટા કહે મુજને, દિગ્ગેજી ગયાની ભાળ;	
કહે કાણ તેને હરી ગયું, તે ક્યાં ગઈ આ કાળ.	૭૩
તમો જૂત લવિષ્ય વર્તમાન જાણો, જાણો જન સર્વ સારી પેર;	
તદા કીજે મુનિ મુજપર, આજ આટલી તો મેટેર.	૭૪
ઋષિ કહે છે અદિસત્ત, જ્યાક રાક્ષસ નામ;	
તે દિગ્ગેજીને હરી ગયો છે, સુણ નૃપ માદધામ.	૭૫
તે આજ તુજને જણાશે, ઉત્પલાવત વન માંધ;	
રથવેગે જાણો વેહલા, જઈ શ્રીતો દાનવ ત્યાં.	૭૬
તે ઉત્તમ દિગ્ગેજી પત્નીને, વેહલી મેળવી દે રાય,	
જેણે અધર્મ કર્મથી બચી તે, નવ તુજ સમો પાપી યાપ.	૭૭

પુરાણી બાવુ પુરાણ વાંચી, ધરણીના ટપવા ખાપ,  
ધર્મ ત્યારે તો સધાએ, ન અધર્મ ખીડે કાપ. ૭૮  
ધૃતિ શ્રીમાદેવપુરાણે, ઐતમમન્વતરે પ્રમાણ,  
ઐકાન સપ્તતિતમોધ્યાય પૂરણ, હવે અહીં નિર્વાણ ૭૯  
વલણ.

હવે અહીં નિર્વાણ અધ્યા, સુણે શ્રોતાજનને,  
ભટ્ટ પ્રેમાનંદ કંઈ ન જાણે, સડુ જાણે પુરાણી પાવન રે. ૮૦



કડવું ૧૩૫ મું.

રાગ સામેરી.

માદેવ કેહ દીગ્દુકિ પ્રતિ, પછે નૃપ મુનિને વરી નમસ્કાર રે,  
સ્વરથમા બેશી સચયો, ઉપલાવત વન મોઝાર રે. ૧  
ગદા ગદવર મધ્ય જોતો, તે દિગ્દેરી નાર રે,  
એવે એક મંદિર મધ્ય દીડી, કુરુખી નારી સાર રે. ૨  
આભણે વર્ણવી હતી, એવી જોઈ નારી ત્યાય રે,  
ખાધા કરતી બેઠી ખીલાં, દાનવના ધરમાય રે. ૩  
રાયે પૂછ્યું તેહને, અહો ભદ્રે લાભિની રે,  
નિશાળસુત મુશર્માકેરી, તુ છું નૈતમ કામિની રે. ૪  
એમ છતાં આ વનમધ્યે, કમલ વશી રહી જાળ રે,  
તે સમગ્રય તે રીતે કહે તુ, જયમ હું સાંભળ્યું તત્કાળ રે. ૫  
આભણી કેહ જૂપતિ સુણ્ય, અતિરાત્ર નામે દિગ્દે રે,  
વનવાસી રહે સદા ઉદાસી, છું તેની સુતા કરય પ્રતીજ રે. ૬  
તમે વિશાળસુત હમણા કહો તે, સ્વામી મારો થાય રે,  
એવી હુંને ફરી લાગ્યો, ફાટ બધાકે અસુર રાય રે. ૭  
સૂતી હતી હું ગેહમાંહિ, ત્યાથી ઉચ્ચની લાગ્યો એહ રે  
મારા ખાત તાતનો એણે, કરારિયો વિયોગ નિસંદેહ રે. ૮  
માતા મારી ફાળી હશે, ન જાણુ સ્વામીની વાત રે,  
જેણે વિજેગ પાડ્યો એહ પેરે, તે બળી મરે દાનવ જાત રે. ૯  
મારી માતખાતતણે વિયોગે, હું પામું અર્ધિયાં દુઃખ રે,  
વિજેગ ખીજનો થયો નૃપ, ગયું મારું સર્વે સુખ રે. ૧૦  
આ વિકટવનમા આણી મુજને, મૂઠી એણે કેમ રે,  
તેતુ દારણું હું નથી જાણુતી, પણ નહિ થાય એતું શ્રેમ રે. ૧૧

બક્ષતો નથી મુને એ કે, નથી ભોગવતો નિર્વાણ રે;	
અહીં આણી મુજને મૂઝીછાંડી, શે ભય નવ મુજ આણુ રે.	૯૨
રાજ કહે હે દિગ્ગજપુત્રી, મુને મોકલ્યો તારે સ્વામ રે;	
તારી જોળ કરવા આવિયો હું, મારે તે અસુરનું છે કામ રે.	૧૩
તું બધાની હોયે તો કહે, તે વસે દાનવ કયાંય રે;	
હું મળું જઈ તેહને, પછે તુને લેઈ જઈ નગર જ્યાંય રે.	૧૪
આજણી દેહ અનૂત ઘોષો, તમે રાજ આજ રે;	
મારે સ્વામી મુને કદી નવ, સ્મરે હે મહારાજ રે.	૧૫
મારી માતે મોકલિયા હશે વાર, ગમે તેમ હોય જૂપ રે;	
જે દાનવ મુને હરી લાવિયો તે, આ વનમાં વસે છે કુરૂપ રે.	૧૬
જો ભય ન લાગે જૂપ તમને, તો જઈ જુઓ અસુર રે;	
એમ વદી તે રડવા લાગી, તેનું સાત્વન કરતો શર રે.	૧૭
માર્કેટ્ટેય કહે સુણ્ય કૌન્દુકિ, સ્ત્રીએ ખલલાવિયો જે પંથ રે;	
તે મારે નૃપ પરવર્ષો, નિંદે નારી બેઠી કથ રે.	૧૮
મારી શોધ સ્વામિ ના કરે, છે ધન્ય મારી માતા રે;	
જેણે રાખે અહીં મોકલ્યો, જનેતાની થાય ન વાતા રે.	૧૯
હર્ષા રામ વિકટ વન મધ્યે, જોતો જોતો જાણ રે;	
તેને પરિવાર સહિત દાનવ, બેઠો દુરથી દેખાય રે.	૨૦

તે મહાકુરૂપી કામિની છે, તારે સ્મરેલ છે અનેક રે,	
બક્ષ્યા જો આણી તેને, તો કયમ ધરિયો વિવેક રે	૨૯
બક્ષી ગયો નહિ લામિની કયમ, મૂડી એકલી વન રે;	
તેનું કારણ કહે મુજને, મુને અવનવુ લાગે મન રે.	૩૦
રાક્ષસ કહે રે રામ સુણિયે, અમો કરુ ન માનવ આહાર રે;	
તેના રાક્ષસ અન્ય છે, જે કરે જનતણે સહાર રે.	૩૧
અમે સુકેતકેરુ પ્રજા બક્ષી, નિર્વાહ કરિયે દેવ રે;	
મનુષ્યકેરા માનીતીના, વળી હોય અણમાનીતી એવ રે.	૩૨
તેવી સ્ત્રીઓના સ્વભાવ બદલી, યદ્યપે અમે તૃપ્ત પ્રમાણુ રે;	
અમે પ્રાણીઆહાર કરુ નહિ, તું જાણુ સર્વ સુજાણુ રે.	૩૩
અમે માનવતણે જ્યારે, ક્ષમાગ્રણુ બક્ષીએ સાર રે,	
ત્યારે નર તે ક્રોધ કરતો, તણ સારાસાર વિચાર રે.	૩૪
જહા દુષ્ટ સ્વભાવને બક્ષીએ નૃપ, અમે તો મતિમાન રે,	
ત્યારે તે નર યાપ છે અનિ, મતિમાન ને ગુણવાન રે.	૩૫
હે ભૂપતે ! અતિ રમ્ય રામા, છે અમારે ગેહ રે;	
અતિ અપ્સરાને હરાવી દે, રૂપ ગુણે નિસંદેહ રે.	૩૬
તો પછે માનવતણી સ્ત્રી, કેમ વાન્ધુ દેન રે;	
સ્વપ્ને ન ધરિયે માનવીની, નારીકરી સેવ રે.	૩૭
રાગ કહે હે નિસાચર સુલ્ય, જો તું કરેછે આમ રે;	
ઉપભોગ અર્થે નથી આણી, તમ બક્ષનાને નકામ રે.	૩૮
તો તે દિવ્યગૃહમાં કેમ પેરી, હરી તેની નારી રે;	



વળી ઉત્તમ મુનિએ ગળ્યો મુજને, અર્ધમાટ અપોઅ રે;	
આ દાનવવિકળતાદિજની કે, ક્યમ રહું નારીવિણુ આરોઅ રે.	૪૭
હું આ વિનાનો તેથી મુજને, થયું સંકટ પ્રાપ્ત રે;	
વળી હવાં મુજને નિદશે, બાકી રહ્યાં જે આપ રે.	૪૮
માર્કેટ્ટેય કેહ મુનિ પછે દાનવ, કેહ વિચાર કરતા નૃપને ત્યાંય રે;	
નમ્ર થઈ પ્રણામ કરી તે, નવ વઘો મનમાંય રે.	૪૯
ઓટથી જાણ્યો રાય શું તે, કરો આજા નરદેવ રે;	
દેશે તમારે વર્ષી રહ્યો હું, પાળુ આજા તતખેવ રે.	૫૦
રાજા કહે કશું નિશાચર તે, અમે બદલી નાંખું સ્વભાવ રે;	
તો કરવું પડ્યું છે જેહ માટે, કૃત્ય અમારે સાવ રે.	૫૧
તે સાંભળી કર્ય સાય તેમાં, કહું તુજને સર્વ રે;	
આ બ્રાહ્મણીનો અતિ દુષ્ટ છે, સ્વભાવ ને વળી ગર્વ રે.	૫૨
અસુર ભક્ષવા જ તું તેને, અટલે એ થશે વિનયવાળા રે;	
દુષ્ટ સ્વભાવ ટળતાં નારીએ, સદ્ગુણ ગ્રેહશે સંભાળી રે.	૫૩
વળી કૃત્ય બીજું એક કરજે, એ નારી જેની છે સહી રે;	
તેને ઘેર એને મૂકી આવ તું, એ વિણુ નથી સુખ બીજું કંઈ રે.	૫૪
એ ઉભય કાર્ય કરે જો તું, તો તેં કર્યું મારું કામ રે;	
હું માની લઉં અર્ધપાલ એથી, મનવાંચિત સહુ મહાનામ રે.	૫૫
માર્કેટ્ટેય કહે પછી રાય આજા, સુણી એવી અસુર રે;	
સ્વમાયાએ કરી સચાઈ તે, નારી શરીરે ભરપૂર રે.	૫૬
અંગ મહિ ઉમંગથી રહી, સ્વશક્તિ કરી પ્રકાશ રે;	
દુષ્ટસ્વભાવાને ભક્ષવા તે, લાગિયો જઈ પાસ રે.	૫૭
એ રીતે તે દિજીતું, અતિ કૂર દુષ્ટાચરણુ રે;	
ધુટિયું દાનવ ભક્ષયાથકી જવ, તવ તે વદવા લાગી વર્ણુ રે.	૫૮
બ્રાહ્મણી કેહ અહો મહાત્મા, મારા સ્વામીકરી સાચ રે;	
મારા દુર્દેવ વિચાર કરિયો, છે તેનું કારણ દાનવનાથ રે.	૫૯
કિંતુ તેમાં દેવનો નથી, દોષ કંઈ નિર્વાણુ રે;	
ત્યમ મારા મહાત્મા સ્વામીકરો, કંઈ દોષ નથી પ્રમાણુ રે.	૬૦
એ અપરાધ મારો છે સહી, તેનું કારણ કહું રાજન રે;	
કર્પાં કર્મ તો ભોગ્યે છૂટે, છે એવું શાસ્ત્રનું વચન રે.	૬૧
કોઈ જનમે કોઈને મેં, પાડ્યો હશે વિચાર રે;	
તેનું ક્ષણ મને મળ્યું અદિયાં, જદા સાંપડો આ જોય રે.	૬૨
એમ છે તો મહાત્મા સ્વામીનો, નથી કંઈ વાંક રે;	
નિમ્નું કરે સુરઅસુર સર્વે, બાકી બિચારા તે રાંકે રે.	

રાક્ષસ કહે હે જીપતે, આપની આજ્ઞા માની રે;	
આ સ્ત્રીને એના સ્વામી સાથે, હું મેળવું આ વારી રે.	૬૩
હું દિનને ઘેર જઈ મૂકીશ, વળી કંઈ આજ્ઞા કરો તપાળ રે;	
અમો રાંક રેપત છું તમારી, અહિં પધાર્યાં દયા કરી દયાળ રે.	૬૪
રાગ કહે હે પીર તો, જો, કર્યું મારું કામ રે;	
તેણે સર્વ કારણ સર્વાં સમજું, છું ધન્ય અસુર તું મહાનામ રે.	૬૫
કદા મૂળને પડે કારણ, તદા તું આવજો મુજ પાસ રે;	
એટલું પ્રિય મારું જો કરે તો, તો પૂરી મારી આશ રે.	૬૬
હીક મહાનૃપ, એમ કહી તે, રાક્ષસ કરતો શુંપ રે;	
દુષ્ટસ્વભાવ જાતાં શુદ્ધ સતિ, તેને દિનજીવ લેઈ ગયો કહું હુંપ રે.	૬૭
જઈ સોંપી સ્વામીને સતી, વળી ક્યાં દડ પ્રણામ રે;	
ધરધણિયાણી હોયે કર્કશા તો, કરો પુરાણીજન આમ રે.	૬૮
તમારી દયિતા દૈસને હઈ, સુધરાવી લેજો સાર રે;	
તો સુરામાંસમ સુખી થાશે, હું શપથ લઈ કહું આ વાર રે.	૬૯
દુષ્ટતાણો દુસ્વભાવ જો રીત, દાનવ કાદ્યો જાણુ રે;	
કોઈ અસુર મજે પુરાણીને તો, કરે સદ્ગુણી સુખાણુ રે.	૭૦
છતિ શ્રીમાર્કેડેવપુરાણે, ઔત્તમ મન્વંતર નિર્વાણુ રે;	
અહીં સપ્તતિમોધ્યાય પૂરણુ, હવો પ્રયાસે પ્રમાણુ રે.	૭૧

વલણુ.

હવો પ્રયાસે પ્રમાણુ અધ્યા, કરવી ઉતાવળ પુરાણી કાજ રે;	
હરિશ્ચંદ્રગણુ ગાતાં શ્રમ નવ લાગે, વળી સેવતાં દિનરાજ રે.	૭૨



કડવું ૧૩૬ મું.

રાજ નરની દેશી.

માર્કેડેવ કહે મુણુ દિનરાજ, કહું કયા હું તારે કાજ;	
તે સ્ત્રીને તેના ધણીને ઘેર, મોકલાવી કરી રાગએ મેહેર.	૧
નિઃશ્વાસ નાંખી વિચારવા લાગ્યો, રે નારી વીણુ મેં સુપથ લાગ્યો;	
શું કરવાથી કેવામ રહું, ભવિષ્ય લાખ્યું જાણ કયમ ન ભુંડું ?	૨
અરે પેલા ઉદારમતિના મુનિએ, અવગણ્યો અર્ધ આપવા મુણીએ;	
તેમ પેલા દિનને ઉદેશી દાનવે, વૈકલ્ય દોષ મૂક્યો મારામાં હવે.	૩
રે રે મારે કરવું હવે શું, રે પત્ની લાગીને મેઠા છું હું;	
એમ અમુઝાયો ધણો મનમાં, એવે એક વિચાર ગ્રીહીયો ત્યાં.	૪

પૂરું જ્ઞાનચક્ષુવાળાને જઈ, જે મુને મળિયા મહામુનિ સહી;  
 એમ વિચારી બૂપાળ, રચારૂઢ યથા તતકાળ.  
 ગયો તે ત્રિકાળદર્શી પાસે, ધારે રખે મહર્ષિ દૃઢી ત્રાસે;  
 એમ વિચાર કરતો તેહ, ઉતર્યો રથમાંથી કગી સંદેહ.  
 ગયો તેમની પાસે ચાલી, કરી નમસ્કાર ને ખીડા ટાળી;  
 પછે તે કેહવા લાગ્યો ત્યાંય, તેને યથા રાક્ષસસમાગમ ન્યાય.  
 બ્રાહ્મણીને શોધી કાઢી જેહ, દુષ્ટ સ્વભાવ નારા કેહતો ત્યાં તેહ;  
 મોકલી તેને તેના સ્વામીજેહ, વળી સ્વાગમનું પ્રયોજન જેહ.  
 તે સર્વ કહ્યું યથાવિધિ, વળી નમ્યો નૃપ જેઈ મહાનિધિ;  
 મહર્ષી કેહ અહો નરપતે, તમે કહ્યું તે જાણ્યું જ્ઞાનવતે.  
 તમ આગમ જાણ્યું મેં પેહલું, સૌ ઈષ્ટકૃપાએ સમજાએ વેહલું;  
 હે નૃપ ઉદ્દેગ કરો છો તમે, મારે શુ દરવું કહી મન બમે.  
 તમારે શુ કરવું તે કહું હુંય, જે સમજા જોડા છો શુંપનું શુંય;  
 નરને ધર્માર્થ અને કામ, તેનું પ્રજાળ કારણ છે નૃપ વામ.  
 જેણે કર્યો રામા કરો ત્યાગ, તેણે બહુધા ધર્મ ત્યાગ્યો મહાભાગ;  
 એમ જાણ્યું નિસંદેહ, વળી કહું બીજું સાંભળ્ય જેહ.  
 હોય જીવિહિન નર જેહ, દ્વિજ ક્ષત્રી વૈશ્ય કે શૂદ્રની દેહ;  
 વા હોય ગમે તે જાણુ, તે સ્વકર્મ કરવા ન થાય પ્રમાણુ.  
 તમે કર્યો જીના ત્યાગ, તમે વારુ કર્યું નહિ મહાભાગ;  
 જ્યમ જીજીને પોતાનો સ્વામી, તજવા યોગ્ય નથી મહાનામી.  
 ત્યમ નરને નારી નિર્વાણુ, તજવા યોગ્ય નથી સુગણુ;  
 રાજા કહે અહો મહારાજ, શું કરું કથલ્યું મારું કાજ.  
 એ મારા કર્મનું ફળ થયું ઉદે, કોષિ કેડું કર્મ કરાવ્યું માહમુદે;  
 હું હતો મારી પત્નીને અનુકુળ, મહામુનિ તે હતી મુને પ્રતિકુળ.  
 તદા મારે કરવો પડ્યો તેના ત્યાગ, એ સર્વ સત્ય કહું મહાભાગ;  
 હે ભગવન તેના વિયોગથડી જાણુ, કરી મહાપીડનું અનુમાન.  
 મનમાં ભય પામી મુનિદેવ, તેણે જે કહ્યું તે તતપ્રેવ;  
 મેં અતર બળતા છતાં પાલ્યું સર્વ, મુનિ ગોરી કાજે ગાલ્યો મેં ગર્વ.  
 જ્યારે સહન થયું નવ જાતે, ગોરી થઈ વાંડી સર્વે વાતે;  
 ત્યારે મેં કાઢી વનમાં તેને, કયાં ગઈ હશે તે જાણું ન જોને.  
 સિંહ બ્યાધ કે રાક્ષસ કોઈ, ભક્ષી ગયો હશે વરાંગી જેઈ;  
 કે કોઈ હરી ગયો હશે જાણુ, તો તે મુખી યાસે નવ પ્રમાણુ.  
 મુનિ કહે અહો મહામતિ, સિંહ બ્યાધ રાક્ષસની કોણુ મતિ;  
 કે તારી નારીને ભક્ષે જેહ, નથી કોઈએ ભક્ષી નિસંદેહ.

૨૫

૬

૭

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

૧૩

૧૪

૧૫

૧૬

૧૭

૧૮

૧૯

૨૦

૨૧

કિંતુ કલંક વિહોણી તે નાર, અધુના છે રસાતળે નિરધાર;	
રાગ્ય કહે અહો જૂદેવ, કથા માંડી કહો તતખેવ.	૨૨
એને કાણુ રસાતળે લેઈ ગયું, અંગ નિષ્કલંક એનું કયમ રહ્યું;	
આશ્ચર્યકર્તા વાત છે એહ, મારો સત્વર ટાળો મુન સંદેહ.	૨૩
ઋષિ કહે પાતાળ મોઝાર, કપોતક નામે નાગ વસે નિધાર;	
તે મહાપ્રખ્યાત નાગનો રાગ્ય, જેની માને નાગલોક સહુ માઝા.	૨૪
તેણે ગાઢ જંગલમાં તારી નારી, ભમતી જોઈ સ્વરૂપા ભારી;	
તે અતિરૂપવતી હતી તેથી, નાગ અનુરાગ પામ્યો નૃપ જેથી.	૨૫
જાણી લીધી બીનાતેની પૂછી, કરી શાંત આંખનાં આંસુ લૂછી;	
પછે તેને લેઈ ગયો રસાતળમાં, એમ ગઈ વનિતા ઉતરી વજમાં.	૨૬
તે કપોતકને નંદા નામે પુત્રી, જે ગુણવતી હતી અનિ સૂત્રી;	
તેની માતા હતી મતિવતી, કપોતક સ્ત્રી મનોરમા સતી.	૨૭
જદા જોઈ નંદાએ તારી નારી, તદા તેણે વિચારી મતિ ભારી;	
અતિ રૂપવતી જોઈ તેને, કુતૂહલ પ્રગટ્યુ મન એને.	૨૮
આ થયો શોક્ય મારી માતાની; હશે પુત્રી કે પ્રખ્યાતાની;	
તેણે તેને તેથી ધરમાં સંતાડી, વાત વિસારે સર્વને પાડી.	૨૯
પણ નાગરાજને લાગ્યો મોહ, ન્યમ ખેંચે ચમકપાહણુ તો લોહ;	
તેણે નંદા પાસે માગી તે નારી, વારંવાર સંભારી સારી.	૩૦
પણ નંદા પ્રતિઉત્તર નવ આપે, તેથી કપોતકનું કાળજી કાપે;	
જદા યત્ન કર્યે બાલી નવ સુતા, જેનાં મને વિચાર બીજા હુતા.	૩૧
એનું જોઈ કાપ્યો નાગરાજ, જેણે કથળ્યું કન્યાનું કાજ;	
આપે સુતાને દીધો શાપ, તું મૂગી થઈ ભોગવ્ય સંતાપ.	૩૨
એ રીતે નાગકન્યા તેહ, તારી નારી નાગ લેઈ ગયો જેહ;	
તે સર્વ રસાતળે રહ્યાં, કૃત્ય જેવાં થયાં તેવાં કર્યાં.	૩૩
માફકેય કહે સુણી નૃપ તેહ, પરમ હર્ષ પામ્યો સ્વદેહ;	
પછે પૂછ્યા લાગ્યો જાને, મુનિ કહો સહુ રીતેભાતે.	૩૪
સ્ત્રીપ્રતિ સ્વદુર્ભાગ્યનું કારણુ, વદો હે મુનિ ભવતારણુ;	
નૃપ કેહ સાંભળો જૂદેવ, કરે સર્વજન પ્રીતિએ મારી મેવ.	૩૫
તેમ છતાં મારી પોતાની નારી, કયમ રહી અપ્રીતિ મુજપર ધારી;	
હે મહામુને નારી મુને વાહલી, હતી પ્રાણપ્રિય અતિશે બાળી.	૩૬
એમ છતાં કહો મુનિદેવ, કયમ દુષ્ટ સ્વભાવવાળી એવ;	
તેનું કારણુ હશે કાંઈ, જે ન આવે મારા મન માંડી.	૩૭

અધિ કહે સાંભળ્ય નરદેવ, કર્યું ઓપાણિગ્રહણ તે એવ;  
તંદા સૂર્ય મંગળ સનિની જાણ, તારાપર દષ્ટિ હતી પ્રમાણ. ૨૨૨  
વળી શુક્ર બૃહસ્પતિકેરી દષ્ટિ, તારી પત્ની ઉપર હતી કૃષ્ણી;  
નારી મૂર્તિ મધ્યે હતો ચંદ્ર, હતો તેની મુર્તિએ બુધ મહામંદ્ર. ૨૯  
એ ઉભય પરસ્પર પ્રતિપક્ષી, તેથી તુંને એ રૂળ આપ્યું લક્ષી;  
એવું છે માટે જા તું નૃપાણ, તું ધર્મે પૃથ્વી પાળ બ્રૂપાળ. ૪૦  
તું કરચ ધર્મ ક્રિયાઓ ઓસહિત, કામિનીવિશુ યામે કર્મ રહિત;  
માર્કેટ્ટેય કેહ સુણી મુનિ વેણ, ઉત્તમ રથારૂઢ થયો સુખદેણ. ૪૧  
પછે તેણે કયો મુનિને પ્રણામ, સાથી સ્વનગરે ગયો સુખાણ;  
સૂર્ય મંગળ ને બૃહસ્પતિ, શુક્ર વક્રગતિને અતિ. ૪૨  
મૂર્તિમાન ચંદ્ર ને બુધ, સર્વે લેતા પુરાણીપત્નીની શુદ્ધ;  
તેથી કંઈશા થાતી તેહ, ગોમુખવ્યાધ થાય પુરાણી જેહ. ૪૩  
ઓજિત જાણી થાય સર્વ, જેણે વાંચ્યાં માંચ્યાં પુરાણનાં પર્વ;  
ન હોય તેને સ્વગેરીવેણે ગર્વ, વસે સદા ધણીઆણીવચને ધર્વ. ૪૪  
પ્રતિ શ્રીમાર્કેટ્ટેય પુરાણ, ઔત્તમ મન્વંતરે પ્રમાણ;  
થયો એકસપ્તતિશોધાય, યથામતિએ દિજજન ગાય. ૪૫

## વલણ.

યથામતિએ ગાય દિજજન, હર્વ ઉદ્યે આણી ગને રે;  
પુર આણી પુરાણી જાણી, વૃદ્ધ દિજ જાયે કને રે. ૪૬

## કહેવું ૧૩૭ મું.

## રાગ ધનાશી.

માર્કેટ્ટેય કેહ સુણ્ય કૌટુકિ તુંમ જી, કહું ઉત્તમ કથા વિસ્તારી હુંમ જી;  
રાજા આઘ્યો સ્વનગર મોઝારજી, દીડી સમ્રાજ્યારવતી દિજનાર જી. ૧

## હાળ.

દિજનાર દીડી પતિવતા, નૃપ હર્વયુક્ત દીઠો વિષ્ણુ;  
રાય આગમ સાંભળી દિજ, મળવા આઘ્યો સિમ્હ. ૨  
ખાલણ કેહ હો જૂપતિ, છો તમે મહાએજ નૃપાળ;  
છો ધર્મેશ્વર ધરણીપતિ તમે, મમ ગર્ભ પત્ની આણી તતકાળ. ૩  
તે કાર્ય મારું કરી કૃતારથ કયો મુજને જૂપ;  
રક્ષણ થયું જોથી ધર્મજી, ધન્ય મહારૂપ અનૂપ. ૪  
રાજા કહે વિષ્ણુ તું તો, સ્વધર્મ પાળે પૂર;  
કરી તે તેવડે કૃતાર્થ કાયા, પણ મુને દુઃખ અતિ જૂસર. ૫

- મારે ધરણી ગેહમાં નથી, જે ત્યાગી વન મોઝાર;  
છે એ દુઃખ મુજને અતિ ઘણું, વળી અધર્મ થાય અપાર. ૬
- દિવ્ય કહે નરેન્દ્ર તેને, હિંસ્ર પશુએ હણી હોય;  
તો હવે આશા શે કરે તું, વા જંગલમાં જઈ જોય. ૭
- કયા કારણુ માટે તમે નૃપ, નવ કરો બીજી કામિની;  
કોધવશ થઈ ધર્મરક્ષણુ, તબ્યું ત્યાગી લામિની. ૮
- રાગ્ય કહે મારી પત્નીને, હિંસ્રકપશુએ નથી હણી;  
પણ નિષ્કલક ચરિત્રવાળી તે, હજી જીવે છે દિવ્યમણિ. ૯
- પણુ તે કથી પેરે મને મુજને, તેહ શોખ્યા હું કરું,  
પ્રાણણુ કહે નૃપ સાંભળો, હું વેણુ વારુ ઉચરું. ૧૦
- જો વામાવ્યભિચારવિહીન જીવે, તો દુઃખ ધરા કયમ આવડું;  
પદ્મિની પામે જીવતર તમારું, કાઢવું એ શુ વડું. ૧૧
- રાગ્ય કહે હે વિમ્ન તેને, કદા આણીશ હું;  
તોય નિરતર આડી ચાલશે તે, વળી હું કદ પામીશ બહુ. ૧૨
- એ દુઃખ ઉપજે મને દીવમાં, તેથી ડરું અપાર;  
જો સ્નામિનીધી સુખ ન થાયે, તો ભલે નજ ચાઉં આ વાર. ૧૩
- તેનો પ્રેમ નથી મુજ ઉપર, માટે તમો કરો કાર્ષ ઉપાય;  
જેથી વનિતા વશ થાય મુજને, મુજપર ધરે પ્રેમ દિવ્યરાય. ૧૪
- દિવ્ય કહે રાગ્ય મુજો, તમ પ્રસન્નતા માટે;  
વળી જી મળયા તેહને નૃપ, વળી મિત્ર ઇચ્છનાર કરતા ઘાટે. ૧૫
- તે મિત્રવિદા માટે કરો, જે ઇદ કરે એવા સર્વ;  
તે હું કરી જાણું છું સહી, તે જી મહામોહું પર્વ. ૧૬
- જેમનાં મન એકમેકમાં, નૃપ થયાં હોય ઉદાસ;  
તેમને પુનઃ પ્રીતિ સપાદનારી, છે એ ઈષ્ટિ મોટી પ્રકાર. ૧૭
- સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચે રનેહ એ, ઉપજ્જનનારી જાણુ;  
તે તમારે અર્થ કરું હું, આજ નૃપ સધપ્રમાણુ. ૧૮
- સમ્યક્ ભૂકુટિવાળી કામિની, જે તમારી કેહવાય;  
તે જ્યાં હોય ત્યાંથી તેડી લાવો, સહુ રુકું થશે હે રાય. ૧૯
- અહો મહીપતિ તે માનિની, જોશે પૂરણુ પ્રેમે આપ;  
અધુના પ્રગટ્યો મનમાં તે, નૃપ દળશે સંતાપ. ૨૦
- મોહકેય કેહ એમ સાંભળીને, રાયે યત્સાહિત્ય મંગાવ્યું;  
તે આઘ્યા પૂઠે તે દિવ્યને મન, ઈષ્ટિ કરવાતું અતિ લાવ્યું. ૨૧
- રાયને રામા પ્રાપ્ત કરવા, તેણે પુનઃ મખ તો કર્યા;  
એમ સપ્ત વાર એતું એ કર્યું, તેના નિયમ રતિ નવ પરહર્યા. ૨૨

પછે જ્યારે દિવને મન, આબું એમ નિર્વાણ;	:	
કે હવે રાજપત્ની સ્વામી પ્રતિ, થઈ પ્રેમાળ અતિ પ્રમાણ.		૨૨
તદા તેણે રાખને કહ્યું, અહો યેષઃ નરદેવ;		૨૪
જે તમને અતિપ્રિય પત્ની છે, તેને અહીં તેડા તતખેવ.		
તમે ભોગ ભોગવો ભામિનીશું, કરો આદરથી યત;		૨૫
સર્વ પ્રકારે હવાં રાજ, રહેશે મન તમારું મગ્ન.		
માર્કેટ્ટેય કેહ સુણી દિવવચન, આશ્ચર્ય પામ્યો રાય;		૨૬
પછે તદ્વા ધરી અતિ મનમાં, ત્યાં શું કરતો મહાકામ.		
સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળો અને, મહાપરાક્રમી દાનવ જેહ;		૨૭
જેણે દિવપત્ની ઠીક કરી તે, નૃપે તેડિયો નિઃસદેહ.		
હે મહામુને સંભારતામાં, તત્કાળ આબ્યો ત્યાંપે;		૨૮
પૃથ્વીપતિને પ્રણામ કરીને, વઘો મુને કેમ તેડ્યો હાંપે.		
અવનિપતિ આજ્ઞા કરો, મુને સોંપીએ કંઈ કામ;		૨૯
તદા રાયે સર્વ વૃતાંત માંડી, કહ્યું વિસ્તારથી તે કામ.		૩૦
તે સુણી રાક્ષસ રસાતળ જઈ, રાજપત્ની લેઈ આબ્યો;		
નાગલોકથી આવેલી તેને, પતિપ્રેમ મનમાં લાબ્યો.		૩૧
પ્રેમદષ્ટિએ જોઈ પૂરણ, વારંવાર પામી હર્ષ;		
બોલવા લાગી નારી નૃપશું, કરી પ્રિય સજ્જનો સ્પર્શ.		૩૨
હે પતિ થાઓ પ્રસન્ન મુજપર, હું સદા તમારી નાર;		
તમ વિયોગે પતિ પ્રાણ મારા, જતાં રહ્યા નિર્ધાર.		૩૩
એથી એકા એક તે નૃપ, બુજ ભરી બેટ્યો ભામિની;		
અહો પ્રિયા હું પ્રસન્ન સદા છું, તું થા પ્રસન્ન મુજપર કામિની.		૩૪
તું શું ફરી સતી એમ વદે છે, તવ રાજપત્ની ઉચરી;		
જો મનંતમારું હોય મુજપર તો કે, પ્રસન્ન થયા હો દયા કરી.		૩૫
તો એક વસ્તુ માયું હું પતિ, તે આપિયે આ વાર;		
તદા રાજ બોલિયો, હે બીર ત્યાગ લય નિર્ધાર.		૩૬
જે કંઈ મુજકને અબીદ હોયે, તે પદાર્થ માગ્યું જાણ;		
નિઃશંક થઈ નારી રહે તું, હું મનવાંચિત દેહ પ્રમાણ.		૩૭
અપ્રાપ્ય વસ્તુ આણી આપું, હું છું સદા તુજ સ્વાધીન;		
એમ નમ્રતાએ નૃપ વઘો, થઈ પત્નીપ્રેમે લીન.		૩૮
પત્ની કેહ મારે કાળે નૃપ, નાગરાજે નિર્ધાર;		
પોતાની પુત્રી થાપી છે, જે મારી સખી છે અપાર.		૩૯
તું બોળડી થઈશ એવો, તેણે દીધો છે શાપ;		
તેથી તે મૂગી થઈ રહી નૃપ, મુજકાજ વેઠે તાપ.		૪૦

પછે જ્યારે દ્વિજને મન, આબ્યું એમ નિર્વાણ;	
કે હવે રાજપત્ની સ્વામી પ્રતિ, યદ્ય પ્રેમાળ અતિ પ્રમાણ.	૨૩
તંદા તેણે રાખને કહ્યું, અહો શ્રેષ્ઠ નરદેવ;	
જે તમને અતિપ્રિય પત્ની છે, તેને અહીં તેડા તતખેવ.	૨૪
તમે ભોગ ભોગવો બામિનીશું, કરો આદરેથી યત્ન;	
સર્વ પ્રકારે હવાં રાગ, રહેશે મન તમારું મગ્ન.	૨૫
માર્કેટ્ટેય કેહ સુષ્ણી દ્વિજવચન, આશ્ચર્ય પામ્યો રાય;	
પછે થકા ધરી અતિ મનમાં, ત્યાં શું કરતો મહાકાપ.	૨૬
સત્ત્વ પ્રતિજ્ઞાવાળો અને, મહાપરાક્રમી દાનવ જેહ;	
જેણે દ્વિજપત્ની ઠીક કરી તે, નૃપે તેડિયો નિઃસંદેહ.	૨૭
હે મહામુને સંભારતામાં, તત્કાળ આબ્યો ત્યાંયે;	
પૃથ્વીપતિને પ્રણામ કરીને, વઘો મુને કેમ તેડ્યો હાંયે.	૨૮
અવનિપતિ આજ્ઞા કરો, મુને સૌંધીએ કંઈ કામ;	
તદા રાયે સર્વ વૃતાંત માંડી, કહ્યું વિસ્તારથી તે કામ.	૨૯
તે સુષ્ણી રાક્ષસ રસાતળ જઈ, રાજપત્ની લેઈ આબ્યો;	
નાગલોકથી આવેલી તેને, પતિપ્રેમ મનમાં લાબ્યો.	૩૦
પ્રેમદષ્ટિએ જોઈ પૂરણ, વારંવાર પામી હર્ષ;	
બોલવા લાગી નારી નૃપશું, કરી પ્રિય શબ્દનો સ્પર્શ.	૩૧
હે પતિ થાઓ પ્રસન્ન મુજપર, હું સદા તમારી નાર;	
તમ વિયોગે પતિ પ્રાણ મારા, જાતાં રહ્યા નિર્ધાર.	૩૨
એથી એકા એક તે નૃપ, ભુજ બારી બેટપો બામિની;	
અહો પ્રિયા હું પ્રસન્નસદા છું, તું થા પ્રસન્નમુજપર કામિની.	૩૩
તું શું ફરી સતી એમ વદે છે, તવ રાજપત્ની ઉચરી;	
જે મનંતમારું હોય મુજપર તો કે, પ્રસન્ન થયા હો દયા કરી.	૩૪
તો એક વસ્તુ માગું હું પતિ, તે આપિયે આ વાર;	
તદા રાજ બોલિયો, હે બીરુ ત્યાગ જલ નિર્ધાર.	૩૫
જે કંઈ મુજકને અબીષ્ટ હોયે, તે પદાર્થ માગ્ય તું જાણ;	
નિઃશંક યદ્ય નારી રહે તું, હું મનવાંચિત દેઈ પ્રમાણ.	૩૬
અપ્રાપ્ય વસ્તુ આણી આપું, હું છું સદા તુજ સ્વાધીન;	
એમ નમ્રતાએ નૃપ વઘો, યદ્ય પત્નીપ્રેમે લીન.	૩૭
પત્ની જેહ મારે કાળે નૃપ, નાગરાએ નિર્ધાર;	
પોતાની પુત્રી શાપી છે, જે મારી સખી છે અપાર.	૩૮
તું બોળડી યદ્ય એવો, તેણે દીધો છે શાપ;	
તેથી તે મૂળી યદ્ય રહી નૃપ, મુજકાજ વેઠે તાપ.	૩૯



મારા સ્નેહે કરી જો થાય તો, કંઈ કરો તેમાટ ઉપાય;	
જો તેની બંધાયલી વાણી ઉધડે તો, મુને અતિ સુખ થાય.	૪૦
નૃપ મમ મનોરથ સહુ પૂરિયા, હું એમ ધારું સસ;	
એટલું કારણ કરો મારું, જો રીઝિયા પુરપત્ન.	૪૧
માર્કડેય કેહ પછી તે રાજ્યે, પૂછ્યું પેલા દિજને જાણ;	
નાગકન્યાની મૂકતા ટાળવા, કંઈ થાશે છે પ્રમાણ.	૪૨
ત્યારે તે દિજે કહ્યું રાજને, હું તારા વચનથી આજ;	
ભારતીમખ કરું છું ભૂપત, યવા નાગકન્યાનું કાજ.	૪૩
એ મખે તે નાગકન્યાની, વાણી યાશે પ્રકાસ;	
અનુણી અવનિપતિ અબજા, તારી યાશે જાશે ત્રાસ.	૪૪
માર્કડેય કેહ પછે દિજસત્તમે, કરી ભારતી ઇષ્ટિ તેને કાજ;	
વળી એકાગ્ર યર્ધસરસ્વતી સૂકત જપિયો, એક મને દિજરાજ.	૪૫
આથી કરી નાગકન્યાની વાણી, યર્ધ ચાલતી જ્યમ નદી પૂર;	
તે બોલતી જોઈ ગઈ કહ્યું નંદાને, આ દુષ્કર ઉપકાર કયો નૃપ શર.	૪૬
તારી સખીનો ભર્તા ઉત્તમ, નામે નૃપનર જાણ;	
તેણે તારું મૂળપણું ટાળ્યું, હે નંદા નારી પ્રમાણ.	૪૭
એમ સાંભળી તત્કાળ નાગકન્યા, નંદા નામે જોહ;	
શીઘ્ર ગતિએ રાયનગર આવી, ભેટી સ્વસખીને તેહ.	૪૮
પછે વારંવાર મંગળ વચને કરી, નૃપ સ્તુતિ કરી અપાર;	
પછે આસન પર બેસી એમ બોલી, મધુર વચને નિર્ધાર.	૪૯
હે વીર તમે અધુના જે કીધો, મારા ઉપર જે ઉપકાર;	
તેણે કરી મારું હૃદય ખેંચાયે, તેથી કરું હું મુખ ઉચ્ચાર.	૫૦
તે વેણુ પર તમે લક્ષ રાખજો, અહો નરપતિ ગુણવાન;	
તેમને મહાપરાક્રમી પુત્ર યશે એક, જે મનાશે અવનિતળ બળવાન.	૫૧
આ અવનિપર આણુ તેની, વહિ ઉથાપે નૃપ કાપ;	
એવો સુત સત્વર થશે તુંને, તું સત્ય શાણા સમજ સોપ.	૫૨
અર્થશાસ્ત્રનો તત્વવેત્તા યશે, યશે ધર્મ કર્મે તત્પર;	
મન્વંતરનો અધિપતિ થશે તે, વળી યશે મતિમાન મનુવર.	૫૩
માર્કડેય કહે કૌબુદ્ધિ એ પેરે, વરદાન આપી નાગકન્યાય;	
સ્વસખીને ભેટી ગઈ પાતાળે, વર સુણી મન રીઝ્યો અતિરાય.	૫૪
પછે સ્વસ્ત્રી સાથે વિલાસ કરતાં, પ્રગટાણુ કરતાં જાણ;	
તે નૃપનો કાગ ગત થયો ધણો, અહોનિશ સ્મરતો નંદા વાણ.	૫૫
કેટલેક કાળે તે મહાત્માયકી, બહુલાએ ધરિયો ગર્ભ;	
પૂર્ણિમાના પૂર્ણ ચંદ્ર સમ પ્રગટ્યો, તેને સૂત મહાનર ચર્ચ.	૫૬

તે મહાત્માના પુત્ર જન્મથી, સહુ પ્રજા પાત્રી આનંદઃ  
 દેવનાં દુરુષિ ગડગડ્યાં ત્યાં, યર્ષ પુષ્પવૃષ્ટિ મંદમદ. ૪૭  
 તન તનુજનું તેજ અતિગે, અતિ ઉત્તમ ભાવી આચગણ;  
 જ્ઞેષ્ઠ મળ્યા મુનિએ નામ પાડયું, ઔત્તમ નામ અશરણશરણ. ૫૮  
 એ પુત્ર ઉત્તમવશે ઉત્તમ સમયે, ઉત્તમઅવયવે જન્મ્યો જાણ્ય;  
 માટે નામ તેનું ઔત્તમ પાડયું, જ્ઞેષ્ઠ શાસ્ત્રપુરાણનાં પરમાણ. ૫૯  
 માર્કંડેય મુનિ કેદ કૌંટુકને, ઉત્તમનો પુત્ર ઔત્તમ જેહ;  
 મહાપ્રખ્યાત મનુ યથો પૃથ્વીમા, કહું પ્રભાવ તેનો જેહ. ૬૦  
 એક ચિત્તે તું સર્વ સુણજે, કહું કળત્રુતિ નિર્વાણ્ય;  
 જે નર ઉત્તમનું આખ્યાન સુણે તે, પામે મધુરી વાણ. ૬૧  
 ઔત્તમકેરો જન્મ સુણ્યાથી, કાઈ દેખી ન થાએ સાર;  
 આ આખ્યાન બણે કે સુણે તે, બવજળ પામે પાર. ૬૨  
 તેને ઇષ્ટજન કે સ્ત્રી પુત્રસાથે, વળી બધુસાથે બૂદેવ;  
 વિયોગ કાઈ કાળે નવ થાયે, તેની સાધે સહુ જન મેવ. ૬૩  
 અહો દ્વિજસત્તમ તેનો મન્વતર, તથા તેમાં થયા જે દેવ;  
 વળી ઈંદ્ર અનેન્દ્રપિ થયા જે જે, તે કું કહું તુજને તતખેવ. ૬૪  
 પુરાણીમુખની કથા સુણે તેને, આથી દ્વિગુણિત ફળ થાય સાર;  
 પશુ જ્ઞેવો તે જ્ઞાત સંસ્કૃતને, નીકર શ્રોતાવક્તા જાણ્ય નરક મોઝાર. ૬૫  
 ઇતિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે, ઔત્તમ મન્વતરે નિર્વાણ્ય;  
 દ્વિસપ્તતિતમાખ્યાય થયો પરિપુરણ, નહિ દ્વિજ કઈ જાણ્ય સુજાણ. ૬૬  
 વલણ.

જાણ્ય સુજાણ નહિ દ્વિજજન કાઈ, નહિ શાસ્ત્રી પુરાણી વેદાંતી રે;  
 છુ માતૃવિંથી બટ પ્રેમાનંદ, જ્ઞેષ્ઠ કવિતા યર્ષ મનશાંતિ રે. ૬૭



કંકડું ૧૩૮ મું.

રાગ રામગી.

માર્કંડેય કહે સુણ્ય મહામુનિ, કહું કથા સુણ્ય ધરી બાવ,  
 આ સમય તને આવી મળ્યો, શોધ્યે મળે નવ આવો દાવ. માં ૧  
 આ ઔત્તમ પ્રજાપતિના ત્રીજા, મન્વતરમાં જે દેવ;  
 ઈંદ્ર મુનિમહીપતિ થયા તે કહું, સુણ્ય તજી અહમેવ. માં ૨  
 હતા નામના જેવા ગુણવાળા, સ્વધામાનાભિધાન દેવ;  
 દેવાનો દ્વિતીય ગણ જે, હતા સસાભિધાન એવ. માં ૩

હે મુનિસત્તમ ત્રીજા ગણુ વિવે, શિવ નામે દેવ સિવરૂપ;	માં ૪
તે પાપનાશક કેહવાય છે, સુણ્ય કૌંઠુકિ મુનિભૂપ	
ચતુર્ય ગણુ પ્રતર્દન નામે, પ્રથમ ગણુ વશવર્તી સુર;	માં ૫
હે મહામુનિ એ સર્વ નામ સમા, સ્વરૂપવાળા હતા ભરપૂર.	
એ શ્રેષ્ઠમનુ ને મન્વતરે, યજ્ઞભાગ લેનાર જેહ;	માં ૬
એહ દેવોના પથ ગણુ હતા, સહુ બાર બાર સખ્યા તેહ.	
તેમનો ઇંદ્ર સુશાંતિ નામે હતા, કર્યાંતા શતક્રતુ સાર.	માં ૭
તે તેણે ત્રેલોક્યનો અધિપતિ થયો, વાસવ વજ્ર ધરનાર.	
તેણે ભૂતાદિ ઉપસર્ગ મટાડ્યા, તેણે કરી નાંખાક્ષરથી જાણુ,	માં ૮
અલકૃત ગાથા પૃથ્વી લોકમાં, અહોરાત્ર ગવાય પ્રમાણુ	
સુશાંતિ નામે સુરરાય જે, શિવ સત્ય ને વશવર્તી દેવ;	માં ૯
તેની સાથે રહી સારી શાંતિ દે, ભજનારને તતખેવ.	
તે મનુને દેવ સરખા હતા, સુત વિખ્યાત ને બળવાન;	માં ૧૦
તે પરાક્રમી પુત્રતણા હવે, ગણુલુ નામ હું ગુણવાન.	
અજ, પરશુમિ, દિવ્ય નામ તો, હતાં નિર્મળ મુનિ સુગણુ;	માં ૧૧
તેની સત્તાતિએ અધિકસહિત તો કૃત ત્રેતાદિકનું પ્રમાણુ.	
મેં ઇકાંતેર ચોકડી કહી પૂરવે, સમય તેટલો અવિધાર;	માં ૧૨
ત્યાં સુધી તેના મન્વતરે, પાળી પૃથ્વી તુસે સાર.	
તે મન્વતરે તપ તેજે કરી, શ્રેષ્ઠ વસિષ્ઠ મહામુન્ય,	માં ૧૩
તેના સાતે સુત : સપ્તમ્ભયિ થયા, પ્રગટયા જેનાં મહાપુણ્ય.	
એ મેં ત્રીજો મન્વતર તુને કહ્યો, હવાં ચોથો કહું નિર્ધાર;	માં ૧૪
નામ તામસ મન્વતર તેહનું, તેની કથા સુણુ તુ આ વાર.	
જન્મેલા પશુજાતિયકી, જે મનુવશવડે સુગણુ;	માં ૧૫
આ જગત પ્રકાશમાન યજ્ઞ રહ્યું, તે સુણી કર મનુજન્મ પ્રમાણુ.	
સર્વ મનુચરિત્ર છે સહી, જયમ અતીદ્રિય અમાપ	માં ૧૬*
તેમ તે મહાત્માઓના જન્મ પણુ, હતા તેવા પુણ્ય પ્રતાપ.	
ધૃતિ શ્રીમાર્કડેય પુરાણુમાં, ઔત્તમ મન્વતરે જાણુ;	માં ૧૭
ત્રિસપ્તતિતમેધ્યાય પૂરણુ થયો, જેમાં સુરવરનાં વખાણુ	

- \* નીચેની ચાર કડી, પ્રાચીન કાવ્યના માર્કડેય પુરાણુમાં જેવામા આવે છે
- જન્મ પુરાણી જેવા નવ હતા, શુદ્ધ દિગ્ગુળ ઉત્પન્ન,
- ચત્રથી કૃત્ય દલકા કરે, જે ભેદ યાય કેઈ ન પ્રસન્ન માં ૧૭
- આ ઔત્તમમન્વતરની કથા, અને હતમચ્ચ ચરિત્ર,
- બહુધાનો લાભ નારી સુણે, યાય તે પરમ પવિત્ર. માં ૧૮

વલણ.

ૐ મુરવરનાં વખાણુ જેમાં, એવો અખ્યા તોતેરમો થયો રે;  
વિમ્ર પ્રેમાનંદ કાંઈ ન જાણે, કવણ દરિ દીરો દાથે મજારે.

૧૮

—ૐૐૐ ૦૬૬૬—

કકરું ૧૩૯ મું.

રાગ કેદારો.

શ્રીગુરુ ગણપતિ લાગું પાપ, આઈ સરસ્વતી કંગે સાહે;  
દ્વિજ ગુણ ગાય આઈ તમતણા રે.

૧

દાળી.

તમતણા આઈ ગુણ ગાઈ, યથામતિએ દુંધ;  
કૃપા કરી લેખામાં લાવે, આઈ પામર પશુ દું શુંવ.  
કાવિદાસ તારી કૃપાએ, કવિ રવિ સમાને ઝગક્યા;  
અનેક એવા કવિવર કીધા, જેના યશ અંત્રે અડક્યા  
જેવી તેમણે સેવા કીધી, તેની મતિહીણુથી કંઈ નવ થાય;  
શુક્રપ્રતાપે વિમ્ર તારા, આઈ ગુણગણ ગાય.  
માર્કવટેય કહે દોષ્ટુકિને, તામસ મન્વંતર આખ્યાન;  
એકચિત્તે સાબળે તે, થાવા મુનિ મહાન.  
પૂર્વ સ્વરાષ્ટ્ર નામે એક ચરો, પરાક્રમી ગુણવાન.  
યશકર્તા નિપુણ જાતે, સદા મુદ્ધવિજયી મહાન.  
વિખ્યાત એવો વસુંધરામાં, રાય હુઆ મહાભાજ;  
તેણે મંત્રે કરી આરાધિયા, તેણે કયો સૂર્યે રાગ.  
સૂર્ય રીઝી શુંવ આપે, તેનું કંગેને અનુમાન;  
દીર્ઘાયુષીપણું તેને આપ્યું, કરી સ્વયં સમાન.  
દીર્ઘાયુષી તે રાગ્યએ, વિચારી મન મત્ય;  
શત સ્ત્રી પરણું હું સહી તો, રહે દીર્ઘાયુષીની પત્ય.  
એમ ધારી પરણી નારી, શત ચરવીર જાણ;  
દીર્ઘાયુષી નારી કંઈ નવ, તે દીર્ઘાયુષી પ્રમાણ.

૨

૩

૪

૫

૬

૭

૮

૯

૧૦

વળી શાંતિમગે કાંતિ વધે, સ્વપ માય દેવ સમાન,  
ધરતી નારીથી કયેશ નવ વધે, એવું ગુણિ ઐત્તમાખ્યાન.  
સંવત સત્તરસે પાસેકમા, કર્યું આખ્યાન મુદ્ધમતિ પ્રેમાનંદ;  
ધ્યાન કરી એકે ચિત્તે, બજ મુખે બાજમુદ્ધં.

માગ

૧૯

માગ

૨૦

તેથી કાળે કરી સહુ કામિની, પરિજન મંત્રી જેહ;	
શરણુ વિહોણાં મરણુ પામ્યાં, રાધ રહ્યો જાતે તેના તેહ.	૧૧
એ પ્રકારે પત્ની સેવક, અને સ્વસાથ જન્મ્યા જન;	
મરણુ સહુ કે પામ્યા, તદા દુ.ખી થયો રાજન.	૧૨
તે લોકકેરો શોક તેને, વધતો ગયો દિનદિન;	
બળ ધટ્યું ધટ્યું વીર્ય તેણે, થયો નૃપ જેવું જળવિન મિન.	૧૩
વીર્યદીન મહાદીન રાજ, ગયા સ્વસેવક પોખ્યા જેહ;	
અતિ દુ.ખી દીન તે થયો તેણે, તદા મુણ્ય અવનતુ દેહ.	૧૪
વિમર્દ નામે કોક રાજ, આવે યુદ્ધ કરવા જાણ;	
એમ જાણ મુણ્યને રાધ આજ્યો, જેણે કરી રાજે હાથ.	૧૫
જુદ્ધવધીને ઉઠાડી કાઢ્યો, રાજ્યાસનેથી સાર;	
તેણે ચતુરના ચિત્ત વિષે, જાણ્યો ઉદ્દેગ અપરમપાર.	૧૬
કાંઈ અન્ય ઉપાય રહ્યો નહિ તવ, તે મહાભાગ જાતો વન;	
વિતસ્તા સરિતા તટે વશી, તપ આરંભિયું પવિત્ર મન.	૧૭
ઉખ્યુદાળના વાસરે તે, પચાસિ તાપે દેહ;	
જુધાકાળે નભ સામુ નિહાળી, રેહ ઉઘાડી આંખે તેહ.	૧૮
શીતકાળે સલિલો વશી, તે રેહતો દિન ને રાત;	
વિહાર ગયોતો વેગજો પથ, તાળ્યા આહાર તેણે ભાત.	૧૯
આરભિયું દદ મત એવું, તેણે કરી દદ મન;	
એવામાં એક સમાજજે, હંતા વર્ષામતુના દન	૨૦
મૂશળ ધારે મેધ પડિયો, સરખી રીતે દિવાસત;	
હેલીવડે કરી ઘેલી નદીને, જેણે તાળ્ય પૂરણુતાનું પાત.	૨૧
પૂર વેગે નદી આવી, જન કરે હાહાકાર;	
કંઈ અર્થ ચઢી સર્વત્ર આવે, કંઈ ધર્મ રહે અંધકાર.	૨૨
પૂર્વ દક્ષિણ અને પશ્ચિમ, ઉત્તર દિશા એકાકાર;	
વિતસ્તા સરિતા તટે તે નર, ઊભો નવ કરતો તે વાર.	૨૩
મર્ધાદ મૂઢી નદીએ, પળી જાતની જે નાર;	
તેણે મલનશયન છતાં તેને, ધસરડી લીધા નિર્ધાર.	૨૪
ઉવારો કે કિનારો, મલ કરતા જાણ;	
તે લપસી પડિયા તપસીને, નવ કર લાખ્યો નિર્વાણ	૨૫
તણાયો તે તણાયો, કાણ કરે તેને સાધ;	
પ્રવાહમાં ધણે દૂર ગયો તે, હતી જેની દીર્ઘાયુષી કાષ	૨૬

૧૩ પાક. “નૃપવર થયો દિન મન.”

૧૭ પાક. “તપ કરતો પાવન.”

નવ મરણ્યો ભવ તેહને, જાણ હૂબકાં ને અથડાવ;	૨૭
એવે એક હરણી એમ તણાતી, તે નિરખતો મહાકાવ.	
જન જળવિષે હૂબતો હોય તે, તણુ મહણુ કરી મક્કાવ;	૨૮
તમ આવી હરિણીતણું તેણે, મર્યું પૂચ્છ રક્ષાવા કાવ.	
ભાગ્યશાળીને રણી આપે, ભૂત તુચ્છ દેહેવાય;	૨૯
તમ જળ વિષે હરણીતણી તેને, યર્ષ પડી મોટી સાવ.	
અથડાતો ફૂટાતો હરણી સહ તે, પામિયો કંઈ પાર;	૩૦
કિનારો લાંબી ગયો તેને, ત્યાં કર્મ અપરંપાર.	
તે કિનારાતી પાર ઉતરવું, અતિ કઠિન દ્વિજરાજ;	૩૧
કિંતુ હરિણીપૂચ્છ મહી ખેંચાતો, તે ઉતરી જતો પાજ.	
તે હરિણી ગર્ભરમણિક વન મધ્યે, ગયો પૂઠે પૂચ્છ સાહી તેહ;	૩૨
પૂછકું નવ મૂક્યું તેણે, રમ્ય વને ગાધ્યું જેહ.	
જર્જર વધી અતિ હાંકતો, ધમણુ લોહકારની જેમ;	૩૩
તે ધમણુ ખેંચે લોહકાનારી, મૃગલી ખેંચતી નૃપ તેમ.	
તે હરિણી પૂઠે અતિ અંધારે, અથડાતાં ફૂટાતાં તેને;	૩૪
હરિણીરપરે આનંદ ઉપન્યો, કે પ્રકટયો કામ તેક્ષણુ એને.	
અતનુએ આકર્ષિયું મન, તપસી પડ્યા ત્યાં લપસા;	૩૫
ધીમે ધીમે ધંપાળવા લાગ્યો, વળીસાહી મૃગી તેણે ચપસી. *	
તે જોઈ તરણુ હરિણીને, એકાએક પ્રગટયો કામ;	
ન મૂક્યો વૃદ્ધ જર્જર મૂઢ જેણે, કવચ તજે હરિણી અભિરામ.	
પંચ શર પણુ આપ્યાં તેને, કામે કેલિ માટ;	
પછે દૂર ઉભો રહી જોવા લાગ્યો, હરિણી વૃદ્ધેરા કાઠ.	૩૬
સાભિલાય તેને સારંગીએ, જાણીઓ વન મધ્ય;	
પછી તેને તે કેહવા લાગી, હા ધન્ય અતનુ અવધ્ય.	૩૮
અહો રાજન અતિ ધુજતા, કવચ કરધડે કરતા રપરં;	
મમ પૃષ્ઠ મુકોમળ યાવ મર્દન, તેણે ઉપજે મને હર્ષ.	૩૯
લમ તમારી એ કાર્ય કરતાં, ગતિ યર્ષ ભિન્ન બૂપાળ;	
હજી આ દયા આવી તોયે, નવ મૂકે વિતનુ વિચાળ.	૪૦
ધન્ય મનસિજ નહિ કોઈ, તું સમાતો દેવ;	
સર્વ કાળમાં સરખી રીતે યાવ, તારાયછી જન સેવ.	૪૧
રાગમાં કે કોષમાં, જે તજે તુજને જાણ;	
તે પુરવ પડિની પ્રાણી નવ, પણ છે ખરોખર પાપાણ.	૪૨

હરિણી બોલી તે જદ્દ નૃપશું, અહો મારા સ્વામ;	
તમ મન અપોઝ કામ ગયુ નહીં, કેહું અગમ્ય નથી વરનામ.	૪૩
પણ તમારા સગમમ્મ આલ્યો, આ લોલ લક્ષણવત;	
તે હું વિધુપ્રિયને વિદ્ધ કરતો, કહ્યું સત્ય મેં ગુણવંત.	૪૪
માકેડેય કેહે મૃગી વેણુ એવું. સુપ્ત્યુ જ્યારે રાવ;	
તવ આશ્ચર્ય તેને લાગિયું અતિ, પણ તે વદો પ્રપ્રલિત કાવ.	૪૫
અહો મૃણાલે મૃગલી બાળે, તું દોણુ છે કેહ આણુ;	
ક્યમ મનુષ્ય પેર બોલી શકે તું, કેહે તું આણુ નારીકાણુ.	૪૬
મૃગલી કહે આહ જૂપતે, હું પૂર્વે દૃઢવાતશી કુમાર;	
તમારી શત સ્ત્રીમાં પટરાણી હું, ઉત્પલાવતી નિર્ધાર.	૪૭
રાજા કેહે રે તું હતી, પતિવ્રતા સતી મહાભાગ;	
ધર્મિષ્ઠ ને કર્મિષ્ઠ તેવી, ક્યમ આ કેહે રહ્યો અનુરાગ.	૪૮
શું કર્મ એવુ કર્યું તં, હે પ્રિયા મારી પૂર;	
મૃગીયોનિ મધ્યે આવી કરીમ, મહિલા વેણુ વદો મધૂર.	૪૯
મૃગી કહે હું નાની હતી, તવ એક સમે નિર્ધાર;	
સહીઅર કેરા સાથમાં ગર્ભ, આવી વન મોઝાર.	૫૦
ત્યાં રામા સાથે રમણુ કરવા, લાગી હું જે વાર;	
તે સમે એક મૃગી સાથે, મેં જોયો મૃગ નિર્ધાર.	૫૧
પછે તે હરિણી આવી કને, તદા મેં કંધક માર્યું નાથ.	
ત્રાસીને ગર્ભ નાશી તેણે, તજી હરિણી પતિ સાથ.	૫૨
તેણે સારગને અતિક્રોધ ઉપનો, તે વદવા લાગ્યો આમ;	
હે યુકે ક્યમ આમ ઉન્મત્ત, તું થઈ રહી છું વામ.	૫૩
કુરાચરણુ આવા તારાને, પિ કાર છે પિન્કાર,	
મમ આધાનકાળ નિષ્ફલ ક્યોં તં, થઈ ઉન્મત્ત નાર.	૫૪
મનુષ્યની પેરે મૃગલો બોલ્યો, સાંભળ્યો તે વાર;	
હું અતિધણી જાવ પામી મનમાં, લાગીતેને પૂજના નિર્ધાર.	૫૫
તમેા મૃગયોનિ મધ્યે કાણુ છો, યુજને કહો થઈ કૃપાળ;	
તદા બોલ્યો તેહ આતું, હું છુ નિર્વૃત્તચક્ષુ મુનિને બાળ.	૫૬
છે સુતપા આલિધાન મારું, હરિણી જ્ઞેર્ષ પ્રગટ્યો કામ;	
કામાતુર હું હરિ રૂમે, કાપ્યો પૂઠે આલ્યો આમ.	૫૭
મહાભાગ અતિ અનુરાગથી, પૂઠે પૂઠે આહું;	
અરવિંદમુખી કેહ આત્ય ઉદાને, ત્યમ ત્યમ મનમાં માહયુ.	૫૮
કેકતો ને કૂદતો કંઈ, ગદવર ગુફા અનેક;	
ગિરિ ગિરિનાં ઝરણુ જીવતી, મેં આજણ્યાં વિનું વિવેક.	૫૯

ધરી મુખે તરણું થયો હરણું, વરણું શું દુઃખની વાત;	૧૦
ધીમત તુજને ધન્ય છે, અહો વિતનુ ત્રિખ્યાત.	
એ કામદેવે કરી મારી, દુર્દશા આવી બાળ;	૧૧
તેવે તે મૃગી બીવરાવી કાઢી, આ રથભેથી તતકાળ.	
મૃદમતી માટે દેઉં હું, આજ તુજને શાપ;	૧૨
મૃગી કહે નૃપ મેં કહ્યું તવ, તનમાં ધરી અતિ તાપ.	
હે મુને મેં અજ્ઞાનથી, કથોં છે તમારો અપરાધ;	૧૩
માટે અનુકંપા ધરી મુજપર, શાપ દેવો ધટે નવ સાધ.	
અહો રાજન તે સુણીને, મુનિ બોલ્યા આમ;	૧૪
જે તારો દેહ અર્પણ કરે તું તો, નવ શાપ દેઉં ઉદામ.	
મેં ઉત્તર આપ્યો તે ધડી, હું વન મૃગી નથી બૃહસ્પતિ;	૧૫
જે હોઈ વનમૃગી કેરુ રૂપ ધરતી, તો હું પ્રીતી પાળતી પૂર.	
જાઓ વનમાં મુનિ તમને, બીજી હરિણી લાગશે હાથ,	૧૬
મુનિ કામવાસના મારા પરથી તજો, બાજે મૃગીનો સાથ.	
એમ સાબળી તેને ક્રોધ વાળ્યો, રાતા થયાં ઝટ નેત્ર;	૧૭
અધર ફરકવા લાગ્યો અતિશે, છે તું શું મહામોહનું ક્ષેત્ર.	
હું મૃગી નથી એવું કહી, તે અવગણ્યો મુને આજ;	૧૮
માટે મૃગી ચપ્પશ મૃગાક્ષી તું, એમ ક્રોધે વહો દિવરાજ.	
તે સુણી અતિમુને ખેદ થાતો, મુનિ હરણરૂપ પ્રીતી જાતો;	૧૯
થયો દેહિખમાન તેમુનિ માતો, શકે ક્રોધ નિગમ માતો.	૨૦
જેઈ એવા મુનિને હું, નમી પદે નરદેવ,	
હું કાલાવાલા કરવા લાગી, ચર્ષ દીન દીન તતખેવ.	૨૧
દયા કરો રજ દયા મુજપર, હું બાળક છું મુનિદેવ.	
દેમ વધવું તે ન જાણું, મેં નથી કરી વૃદ્ધની સેવ.	૨૨
તેણે કરી હું બોલી ગઈ ઈમ, મુનિ ક્ષમા કરો અપરાધ;	
આ અનુપમ રૂપ વ્યર્થ જાશે, કંઈ દવા ધરો દિલ સાથ.	૨૩
અહો મુનિસત્તમ જને નથી હોતો, પિતા માથે જાણુ;	



આ રીતે કળકળતી ક્રમિની જોઈ, પીગળ્યું મુનિ મન કોર;	
કામ ક્રોધનો કરુણ મધ્યે, કરતા અંતરભાવ મુનિકિશોર.	૭૭
પછે ગદગદ કંઠે વદ્યા મુનિવર, મારુ વચન વૃથા નવ જાય;	
કિંતુ મૃગી યધરા તું મૂઝ્યા પૂઠે, જા આ જન્મમાં નહિ યાય.	૭૮
તે મૃગયોનિ મધ્યે ઉદર તારે, સિદ્ધવીર્ય નામ મુનિસૂત,	
લોલાલિધાને તુજ ગર્ભે, રેહશે વશી મહાનૂત.	૭૯
જદા ગર્ભે આવશે તે, તદા તુંને પૂર્વ જન્મનું સ્મરણ;	
થાશે જાશે દુઃખ તારાં, કરશે દયા અશરણશરણ.	૮૦
મનુષ્યવાણી વદીરા જાણી, વળી જન્મશે ધરિયો ગર્ભ;	
તદા પતિપૂજિતા તુ મૃગયોનિથી, યધરા મુક્ત તણ મુતશર્ભ.	૮૧
પછે દુષ્કર્મ કર્મ કરનારને જે, નથી મળતા લોક;	
તે તુંને જા પ્રાપ્ત થાશે, જ્યાં ચર્ષ રહીશ તું અશોક.	૮૨
વળી જે ઉદર તારે વશી રહેલો, લોલ નામ કુમાર,	
તે મહાપરાક્રમી થશે નારી, કરશે પિતા અરિ સંહાર.	૮૩
અખિલ ધરણીતણો ધણી તે, થશે શાણી સ્વામ;	
વળી મનુ નામે ગવાશે તે, થઈ અતિ મતિ અભિરામ.	૮૪
એ રીતે શાપ પામ્યા પછી હું, અવધીએ મૃત્યુ પામી;	
મેં મૃગયોનિમાં જન્મ લીધો, થયો સ્પર્શ તમારો સ્વામી.	૮૫
મારે ઉદરે ગર્ભ ઉપન્યો છે, તેથી મેં કહ્યું તમને આમ;	
કે તમારુ મન મારાપર થયુ જે, સાબિલાપ મારા સ્વામ.	૮૬
તે અયોગ્ય કામે થયું નથી, હું નથી અગમ્યા તમને;	
કિંતુ ગર્ભે રહેલો લોલ વિધક્તા છે, સ્વામી તમને અમને.	૮૭
માર્કંડેય કેહ આ સાબિળીને, રાજા પામ્યો સુખ,	
શું પુત્ર મારો અરિ જીતીને, મનુ મકીમાં યધ હરશે દુઃખ.	૮૮
પછે તે હરિણીયકી, ચક્રવર્તીના લક્ષણ સુક્ત;	
પૂરે કાળે પુત્ર પ્રસન્ન્યો, સકળ ગૂણ સયુક્ત.	૮૯
જદા જન્મ થયો તેના, તદા સર્વ જૂત પામ્યાં હર્ષ,	
વિશેષે વૃદ્ધ નૃપ આનંદો, જોઈ જળશાળી પુત્રકરે ઉત્કર્ષ.	૯૦
હરિણી પણ શાપનિર્મુક્ત થયે, પામી ઉત્તમ લોક;	
હે મુનિસત્તમ પછે તહીં આવ્યા, મહામુનિજન અશોક.	૯૧
તેમણે તેમના ભવિષ્યકાળની, સમૃદ્ધિ જોઈ જાણ;	
તેણે તેનું નામ પાડવા, પછે યત્ન કર્યો પ્રમાણ.	૯૨
તે બોલ્યા કે તામસી યોનિમાં, ઉપજેલી એની માત;	
તે થકી વળી જન્મ પામ્યો એ, થઈ જન્મતાં કાગી રાત.	૯૩

તમન્મામ સર્વ લોક થયાતા, તેણે એ તામસ દેહવાશે;	૧૮૪
હે મુનિસત્તમા પછે તે તામસને, કહ્યું પિતાએ અહીં રેહવાગે.	૧૮૫
અહો પુત્ર બાપ્ય એવું તારે, તું જન્મ્યો મૃગીને પેટ;	૧૮૬
તો આ વનમાં વશી કંદમુળ ખાઈને, જીવો મુનિવરની કરી વેઠ.	૧૮૭
એમ વૃદ્ધ મુલને નિત્ય કહે, વળી ગજાવે અરિ સમસ્ત;	૧૮૮
એમ કરતાં સમજાય આવી તેને, તેણે પારખી પૂરી વસ્ત.	૧૮૯
તે સ્વપિતાને ઈર્ષ્ય દેહવા લાગ્યો, તમે કાણુ છો હે તાત;	૧૯૦
હું રી રીતે પુત્ર તમારો થયો તે, મને કાદ માંડી વાત.	૧૯૧
કાણુ છે મારી માત તે, તમે આવી વસ્થા કયમ વન;	૧૯૨
એ સર્વે સાચે સાચુ કાદ મુજને, અહો વૃદ્ધ પિતા પાવન.	૧૯૩
માકપડેય દેહ પછે તે રાગ્યો, કહી માંડી સર્વ વાત;	૧૯૪
જે પેરે રાજ્ય ગયું હતું તે, પુત્ર આગળં કર્યું પ્રખ્યાત.	૧૯૫
તે સર્વ સુણી તેણે સૂર્ય ઉપાસ્યા, તે થયા તેને પ્રસન્ન;	૧૯૬
પ્રતિષ્ઠા સારે સર્વ દિવ્યોત્તમ દીધાં, પૂજાએ તેણે દન.	૧૯૭
અત્ર પ્રાપ્ત કરી અરિ જીતી, લાગ્યો પિતાની પાસે તેહ;	૧૯૮
હવા આગા પ્રમાણે કાદ તે કરું હું, આ સર્વને શિક્ષા નિ સંદેહ.	૧૯૯
સ્વધર્મમાં વર્તનાર તે પુત્રે, પાળી પિતાની આગા પ્રમાણ;	૨૦૦
તેણે કહ્યું તેને છોડી મુક્યા ઝટ, એવો સુત આગાવર્તી સુગળ.	૨૦૧
એ સુખજીવે વૃદ્ધ પિતા આનંદો, નિરખ્યુ નિહાળી પુત્રનું મુખ;	૨૦૨
ધણે ડાહ્યા ગયલું અનુભવ્યું, તેણે પુત્ર પ્રતાપે સુખ.	૨૦૩
પછે સ્વતપ્થ યજ્ઞવડે મુનિ પામે, તે પામી ગયો તે લોક;	૨૦૪
સ્વર્ગે વશી પત્નીની સાથે, તે વૃદ્ધ થઈ રહ્યો અરોહ.	૨૦૫
તે તામસ નામે તરુણ નૃપ, જીવ્યો અખિલ પૃથ્વી જાણ;	૨૦૬
તામસ નામે મનુ થયો તે, સર્વ પુરાણ શાસ્ત્રે પ્રમાણ.	૨૦૭
હવા તેનો મન્વંતર કહ્યું તે સાંભળ્ય, તેના મન્વંતરમાં જો દેવ,	૨૦૮
ઈદ્ર ઋષિ પૃથ્વીપાળક સુત તેના, હું આજ કહું સદ્ એવ.	૨૦૯
હે મુનિ, અત્ય સુધી સુરવને, હરિ એવા સત્તાવીસ;	૨૧૦
સખ્યાવાળા દેવગણ હતા તેમાં, એ મન્વંતરમાં વસાવીશ.	૨૧૧
મહાનળવાન તે દેવોનો રાજ, મહાવીર્યવાન ચત્રકુ ગ્રેહ;	૨૧૨
પ્રસિદ્ધ થયેલો શિખરીદ્ર નામે, ઈદ્ર હતો નિસંદેહ.	૨૧૩
અહો બ્રહ્મા, જ્યોતિર્ધર્મા, પૃથુ, કાલ્ય, ચૈત્ર, અગ્નિ નામ;	૨૧૪
બાળક, પીવર મળીને સાતે, સપ્તઋષિ હતા મહાધામ.	૨૧૫
નર, સરિત્ત, શાંત, દાંત, જનુ, જધ ઈત્યાદિ મહાનળવાન;	૨૧૬
તામસ રાજના પુત્ર હતા તે, મતિમાન ને મહાશુભાન.	૨૧૭

અમ મૃગીથી ઉત્પન્ન મનુ મોટા, તો પુરાણી થયા હશે શેણે;	
કેહવાતા મોટા આચાર્ય જે, જન્મ્યા પશુ ઉંદર વેણે.	૧૧૧
એ પ્રકારે પુરાણી થયા હશે, નીકર મોટા કેમ મનાય;	
પશ્ચાદિયજી જન્મે ત્યારે, થઈ શુણ્નિધિ મોટા ગણાય.	૧૧૨
તામસમન્વંતર જેહ સુણે જન, તે હોય પાપી તો પાવન થાય;	
શ્રોતાવક્તાને સુખ થાયે, સ્વર્ગે રહ્યા પિતૃ મકલાય.	૧૧૩
કાશી, ગયા, ગોદાવરી, સરયૂ ને યમુના સ્નાન;	
જન આખ્યાન સુણવાથી પામે, યાય દાનેશ્વરી ને શુણ્વાન.	૧૧૪
ધર્મિ શ્રીમાર્કડેય પુરાણે, તામસમન્વંતરે નિર્વાણ;	
ચતુસપ્તતિતમોખ્યાય પરિપૂરણ, થયો ચતુર્થ મન્વંતર પ્રમાણ.	૧૧૫
વલણ.	

ચતુર્થ મન્વંતર થયો અહીં, સુણો પુરાણી દેવ રે;	
દ્વિજ આતુર્વિંશી જન પ્રેમાનંદ, કરે સતરસં પાંસઠે સેવરે.	૧૧૬



## કડવું ૧૪૦ મું.

રાગ દેશાખ.

શ્રી શુરુ ગણપતિ સરસ્વતીને, નમુ હું બાવે સદા;	
મનતણી ધમ્મજા પૂર્ણ કરજે, વકતુંડ બારતી માહ મુદા.	૧
શુરુચરણ રજ પ્રસાદથી હું, આજા ઉડળમાં ભરું;	
છે હાય માયે નાયકેરા, પાર તે થકી ઉતરું.	૨
મતિમૂઢ ગતિનો મૂઢ દીન હીન, હું દ્વિજ જાતિ લોભિયો;	
શુરુ પ્રતાપથી સંતાપ સર્વે, લોભકેરા લોભિયો.	૩
શ્રીભારતીએ દેઇ દર્શન, થઇ પ્રસન્ન કહ્યું મુખે;	
કવિતા સવિતા સમગણી સુત, અહોનિરા રેહ તું સુખે.	૪
તે વેણુ સુખનું દેણુ દ્વિજજન, યથામતિએ પાળતો;	
સાદાંગ કરી કવિ સર્વેને, શુરુ વિનયવચન સમાળતો.	૫
શુરુચરણ ધરી મગલાચરણ કરી, શરણ સરસ્વતીનું મહી;	
દૈવતમનુ મતિમૂઢ બાપુ, શરણ લગોદર સહી.	૬
માર્કડેય કેહ કૌટુકિ સુણ તું, પંચમ મન્વંતર સહી,	
પ્રખ્યાત દૈવત નામ મનુ જે, કયા તે બાપું અહીં.	૭
વિસ્તારથી ઉત્પત્તિ તેની, આજ સર્વે દાખું હું;	
તું એક ચિત્તે સર્વ સાંભળ, બાકી કંઈ ન રાખું હું.	૮

ઋતવાક કરીને એક હુતો, સિદ્ધ પ્રસિદ્ધ મહાભાગ રે;	૧૦૯
પુત્રવિદોષો તે હતો મુનિ, કર્યા પુત્ર કારણ યાગ રે.	
યદ્યપ્રસન્ન પૂરણ યતદેવે, સુત આપ્યો રોબતો;	૧૦
રેવતી નક્ષત્ર માંહી જન્મ્યો, રૂપ ભેદ દરિ મન લોભતો.	
ભતકર્માદિક ક્રિયા સર્વે, કરી પુત્રની દ્વિજરાજ રે;	૧૧
ઉપવિત આપ્યું કષ્ટ કાપ્યું, સહ બ્રહ્માત્મ કાજ રે.	
તોય તે પશુ દુરાચરણી, નીકળ્યો દ્વિજઆળોક;	૧૨
જે દિનથી તે સુત જન્મ્યો, થયો તે દિનથી સુખટાળકો.	
પુર પોડાએ વ્યાપ તેનો, દુઃખથી રાત્રી દિને;	૧૩
દુર્બુદ્ધિએ એવે સમે એક, નારી પકડી જઈ હીણે.	
સંમુખી નામે મુનિપુત્રની તે, હતી સામા રોબતી;	૧૪
બળાતકારે પકડી તેને, તે નારી અતિ મન ક્ષોભતી	
એ કથામુણી ઋતવાકને, અતિ દુઃખ દિલમાં ઉપન્નું;	૧૫
સુત બાધ કષ્ટ માને નહિ, રત્ન રેવતીમાં નીપન્નું.	
ઋતવાક મહાદુઃખમાં પડીને, બ્રાવિધો તે કાળ રે;	૧૬
નરને સુત ન હોયે તે બલુ, પણ કુપુત્ર પાવકન્વાળ રે.	
કુપુત્ર તે માતાપિતાને, દુઃખ દેતો સર્વદા,	૧૭
વળી બળતરા અતરમાં કરાવે, ક્રુપ તેથી હોયે નવ કદા.	
સ્વર્ગ રહેતા પિતૃને તે, અધોગતિએ પાડતો;	૧૮
કરી શકે નવ ઉપકાર ક્રોધને, સ્નેહી સગાને તે રજડતો.	
માતાપિતાને પ્રસન્ન કદી, કુપુત્ર કરી શકતો નથી;	૧૯
માત્ર દુઃખ દેવા સર્જ્યો તે, અવનિર્માથી ટળતો નથી.	
દુષ્કર્મ કર્મી મહાઅધર્મી, કુપુત્ર જન્મેલો સહી;	૨૦
આલોક કે પરલોકમાં નહિ, મુખ તેનાથી કહી.	

સમય આઘ્યા પૂર્વ તે સુત, માતપિતાને વૃદ્ધજ કરે;  
તરુણતા કુપુત્ર હરતો, ધિક્ જનની ઉદર એવો ધરે,  
માર્કેડેય કેહ એ રીત જળતા, તે મુનિ દુસ્યારી પુત્રથી;  
તેણે ગર્ભને પૂછ્યું નેમી, દુઃખ અતિ કુપુત્રના ધરસત્રથી.  
ઝડતવાકે કેહ પૂર્વે મુનિ મેં, શુભ વૃત્ત પાળી કરી;  
વિધિપૂર્વક નિગમ ગ્રંથણ કીધું, એમ સમાપ્તિ મનમાં ધરી.  
પછે પત્ની પરણ્યો હું મુનિ, કરી ક્રિયા આગમમાં વહી;  
મુનિ ઔત સ્માર્ત ક્રિયા કીધી, સ્ત્રીસહિત ભૂલ્યો નવ કહી.  
વપટકાર યુક્ત ક્રિયા જે જે, તે કરી છે સર્વ મેં;  
ભૂલો પડ્યો નથી કહી મુનિ હું, ધાર્યો નથી કહી ગર્વ મેં.  
કેવળ કામકેરી વાસનાથી, મેં કામિની સેવી નથી;  
પુન્નામે નરકથી રક્ષવા મુનિ મેં, યથારથ કથા કથી.  
ગર્ભાધાનવિધિને અનુસરી, આ પુત્ર તો ઉપજાવિયો;  
તે પુત્ર શં સ્વદોષથી મનિ. કેહ પ્રંત્ર મારો કાલવિયો.

તે દિનથી પૃથ્વી વિષે આ, કુમુદાદિ શ્રેષ્ઠ ગણાય છે,  
 વળી અભિધાન તેનું અન્ય પડતું, દેવતક રૂડો લણાય છે.  
 એ નક્ષત્રની કાંતિયજી, કમળનાળયુક્તે નીચન્યુ,  
 એક સર મનોહર વરમતિ કેહ, વળી તે માંહીથી શુ ઉપન્યુ,  
 એક રૂપવતી કન્યા અતિ સુંદર, તે સરોવરથી પ્રગીત્યા,  
 દેવતાકિરી કાંતિયજી તે, તેના જેવી પ્રગી જ્યાં  
 પ્રમુચ્ચમુનિએ નીરખી તેને, આનંદ મન અતિ પામીયા,  
 તે સુતા કેરુ નામ દેવતી, પાડી મુનિવર શામીયા  
 તે પુત્રી જોઇ રીઝયા મુનિ, અતિશે તન મનમાં,  
 સુતા ક્ષેપ સાચ આત્મા, જઇ મુકી આશ્રમ વનમાં.

વસણ.

વનમાં આશ્રમ હતો ત્યાં, મૂકી કન્યા લઇ કરી રે,  
 પછે તેનું ત્યાં કેમ થાતું, તે વર્ણવુ લખ શ્રીહરિ રે.

કંઠવું ૧૪૧ સું.

રાગ ગોડી.

માર્કંડેય કેહ મુણ મહામુનિ, હતા પ્રમુચ્ચનપિ મહાશુણી,  
 જોઇ જન્મી આશ્રમ સમીપે બાળ, લેઈ ગયા ઉંચલી મુનિ તતકાળ.  
 કરી પોપણ પાળી તેને, ગણી સ્વપુત્રીસમાન એને,  
 એમ કરતા વીત્યો કેટલો કાળ, તે કન્યા શ્રીંગ ચર્પ યૌવના બાળ  
 સારે મુનિ કરતા મન વિચાર, આ મહાસ્વરૂપા થઈ કુમાર,  
 એને પરણાવીશુ કથો જાગે, કથો વર બોળીશુ મહાભાગે.  
 એમ વિચાર કરતા ગયા ઘણા દિન, નવયૌવના વાંધી સ્તન પીન,  
 તોયે તેના જેવો મળ્યો નવ સ્વામી, પડી વિધાતાને ત્યા મોડી ખામી  
 ન નજર આવે કોઈ નાય, કોણુ શોભે આ કન્યા સાથ,  
 કોણુ જાહે આનો નર હાય, પુછુ અગ્નિને એની વાત.  
 ધરી ધ્યાન પૂછે મુનિદેવ, કરી સમ્યક અગ્નિની સેવ,  
 તદા બોલ્યો અગ્નિ થઈ પ્રસન્ન, થયો એને કાળે વર ઉત્પન્ન  
 મહાબળવાન ને વીર્યવાન, પ્રિયવચનવક્તા ને જીદિમાન,  
 ધર્મરક્ષક નર નિર્વાણુ, છે દુર્ગમ નામે સય સુમણુ  
 તે આ નારીનો સ્વામી ધારો, જેથી મુનિ દુખ તમારું જારો,  
 માર્કંડેય કેહ મુણ શિષ્ય, કહું દેવતી વિવાહ લવિષ્ય

૧૪૩

૪૪

૪૫

૪૬

૪૭

૪૮

૫૧

૨

૩

૪

૫

૬

૭

૮

અગ્નિયે દુર્ગમ કલ્હો નૃપ જેહ, નીકલ્યો મૃગયા રમવા તેહ;	
તે આવી ચઢ્યો મુનિઆશ્રમ, દુર્ગમ રાજ અતિ ઉત્તમ.	૯
જન્મ્યો પ્રિયવતકરે વંશ, વિક્રમશીળ કાલિદી અવતંસ;	
તેનો પુત્ર એ મહાભળવાન, પરાક્રમી અને ગુણવાન.	૧૦
પેઠા મુનિઆશ્રમમાં તેહ, પણ ત્યાં દીઠા નહિ મુનિ જેહ;	
તેથી તેણે તન્વગીને પૂછ્યું, પથશ્રમદુઃખ નરપતે લૂછ્યું.	૧૧
‘હે પ્રિય’ એમ સંબોધન કરી, પૂછવા માંડ્યું વિનય ધરી;	
રાજ જેહ, પ્રિયે કહો તમે, કયાં ગયા મુનિવર્ય પૂછું અમે.	૧૨
કંઈ ગયા અશ્રમમાંથી દૂર, કે પામે ગયા છે બસુર ?	
હે સુંદરાંગી મુનિને જોવા, આંચોણું અપ્રસવતા મારી ખોવા.	૧૩
માટે મંદુર મહિલા દે તું બતાવી, કોમળ વાણે તે કેહતો આવી;	
માર્કડેય જેહ, મુનિદેવ, કરતા અગ્નિશાળમાં અગ્નિમેવ.	૧૪
તેમણે ભૂપજાપણ સ્વપ્નું સાર, વળી ‘પ્રિયે’ એવો ઉચ્ચાર;	
‘પ્રિય’ સંબોધન સુણી મુનિ, બાહર આવ્યા પ્રમુચ માહ ગુણી.	૧૫
તો દીઠા રાજ્ય ચિહ્નયુક્તરાજન, દુર્ગમ નામે જેહ મહાન;	
આગળ જોમો વિનય સહિત તેહ, જેની મહામનોહર દેહ.	૧૬
તેને જોઈ જાતને મુનિ કેહતાં, અર્ધ લાવ સઘ એ બેટા;	
શિષ્ય ગૌતમ નામે જેહ, અર્ધ લાવી કેહતો તેહ.	૧૭
મહામુનિ આ અર્ધ મેં આણ્યું, પ્રમુચ કેહેતાં મેં તે પ્રમાણ્યું;	
સુણો ગૌતમ મારી વાણ, અર્ધ આપ્ય કરી વખાણ.	૧૮
રાપણ એકલા આંચા છે અહીં, ધણે દિવસે જાણું તું સદી;	
એ તો થાવા આવ્યા છે જનમાત્ર, અર્ધ આપ્ય જોઈને તું પાત્ર.	૧૯
માર્કડેય જેહ સાંભળી એવું, રાજ વિચારતો વચન આ દેવ;	
કેમ જામાત્ર કેહછે મુનિ, કરે વારંવાર વિચાર તે વેણ સુણી.	૨૦
પણ નવ આવ્યું સમન્થામાં કારણ, નવ કાંઈધ્યાને બેઠી ધારણ;	
વગર બોલ્યો અર્ધ મહણ કયો તેણે, પ્રિય શબ્દ ઉચાર્યો તો જોણે.	૨૧
પછે મુનિએ આસન બેસવા આપ્યું, કરી આદરસત્કાર ને કષ્ટ કાપ્યું;	
પછે પૂછવા લાગ્યા મુનિદેવ, બેઠેલા નૃપને તતખેવ.	૨૨
ઘેર કુશળ છે સર્વ કોઈ, તારા/લંડારની સારી મોઈ;	
મેના, મિત્ર ને સેવક જન, પ્રધાન સુખી છે રાજન.	૨૩
અથવા એ સર્વ રહ્યું છે જેમાં, સુખ શાંતિ વશી રહ્યાં તેમાં;	
એવા સ્વયં પોતે ભૂપાળ, કોહ સુખી છેને નૃપાળ.	૨૪
સર્વતું ક્રોધ કુશળ રાખ, સુખી છે પટરાણીની કાય;	
ખીજ સ્ત્રીઓ તમારી જેહ, તે તેની પાછળ સુખી નિસંદેહ	૨૫

માટે હું ખજાર પૂછું છું તેની, કાઢ સુખચાંતિ છે સર્વેની;	
પટરાણીમાં થાય સદુનો સમાવેશ, તેથી કાઢ સુખચાંતિ તેની નરેશ.	૨૨
રાજા કેહ સુદત ભરેવ, કંઈ નિત મહાભા સાધુની મેવ;	
તેણે કરી મુનિ સુગ્મજી, છે સર્વની કુશળતા પ્રમાણ.	૨૭
મુને નિરમય થાયે આજ, આ સ્થળે મારી સ્ત્રી કથી દ્વિજરાજ;	
અપિ કેહ અહો મહાભાગ, ત્રિલોક સુંદરી રેવતી પર અનુરાગ.	૨૮
તમે ધ્યાને ધાવો નરદેવ, તો તે ઉત્તમાંગી સાધશે મેવ;	
હે રાજન, તેને શું તમે, નથી ઓળખતા જાણુ અમે.	૨૯
રાજા કેહ સુણો બરપૂર, ચાંતપુત્રી સુભદ્રા મધુર;	
કાવેરી સુતા, સુરાષ્ટ્ર જાળેહ, સુખતા, કલ્યા નામે એહ.	૩૦
વરુધજા, વિપાહા નામ, છે નદિની નારી મારે ધામ;	
તેને હું ઓળખુ છું મુનિ, મેં રેવતી નારી કાને નવ મુણી.	૩૧
અપિ કેહ એહ વરરાજ, તમે 'પ્રિય' શબ્દની જાણો છો માત્રા;	
હમણાં સુદરાંગીને કહ્યું તમે, 'પ્રિય' એવું વચન સાલજ્યું અમે.	૩૨
તે શું બૂલી ગયા બૂપાજ, એ પ્રસન્નનીય અતિ છે બાજ;	
તે થઈ બાર્યા તમારી જાણ, છે 'પ્રિયે' શબ્દનું એહ પ્રમાણ.	૩૩
રાજા કેહ અહો મહારાજ, મેં એવું કહ્યું સત્ય આજ;	
કિંતુ મારે દુષ્ટભાવ નહિ જરી, હું પૂછુ આપને વિનતિ કરી.	૩૪
નવ કરશે મારા પર કોપ, પણ એ તો આવી પડેલો મારોપ;	
અપિ કેહ એહ રાજન, યથાર્થ કાઢ છો મહાપાવન.	૩૫
તમારો ભાવ તો દૂષિત નથી, બોલ્યા અગ્નિ પ્રેરણાએ સર્વથી;	
અધુના અગ્નિશાળામાં પૂછ્યું મેંય, તે નહિ સાંભળ્યું હશે તૈંય.	૩૬
કિંતુ મેં પૂછીયું છે હે સુગ્મજી, આ સ્ત્રીનો કાણુ પતિ નિર્માણ;	
ત્યારે અગ્નિએ કહ્યું તમ નામ, એવામાં સુણું 'પ્રિય' શબ્દ મેં આમ.	૩૭
માટે એહ નરેશ આજ, આ કન્યા મહજી કંગે મહારાજ,	
તમે એને 'પ્રિયે' કહી બોલાવી, સંયોધન પૂર્વક મનસા ડાસાવી.	૩૮
તો હવે શો કરો છો વિચાર, માર્કેડેય કેહ તે વાર;	
નૃપ મૌન ધરીને રહ્યો, સામે ઉત્તર તેણે ન કહ્યો.	૩૯
એટલે તે કન્યાનો વિવાહ વિધિ, કરી તૈયારી મુનિ શુભનિધિ,	
તે સમયે નમ્રતાએ કન્યા તેહ, બોલી વિવાહ સામગી જોઈ એહ.	૪૦
કહ્યું પિતાને તેણે જાતે, તાત વિચારે એક વાતે;	
જે હોય પ્રીતિ તમારી પૂર, મારા ઉપર હે જસુર.	૪૧
તો કૃપા કરી કરો ઈક કાજ, ધરો રેવતીનક્ષત્ર મન દ્વિજરાજ;	
કરો તે સમયે મારુ લગન, તાત થાય તવ મન મારુ મનન.	૪૨



ઋષિ દેહ કન્યા કલ્યાણી, અધુના રેવતી, દોષનાળી પ્રમાણી;	
રેવતી નક્ષત્ર હમણાં જાણુ, નથી ચંદ્રના યોગવાળું પ્રમાણુ.	૪૩
આહ સુખ એ વિના અન્ય, છે નક્ષત્ર વિવાહ કામ્યે ધન્ય;	
તેમાં થાય જો વિવાહ આજ, તો સિદ્ધ થાયે તારું કાજ.	૪૪
કન્યા દેહ છે આ તાત, તે નક્ષત્ર વિના સર્વે ખોટી વાત;	
ખીજો કાળ નિષ્ફળ દેખાય સહી, વળી એક વેળ કહી તે રહી.	૪૫
મારા સરખીનો વિવાહ જોય, કેમ નિષ્ફળ કાળે યાયે તેય;	
ઋષિ દેહ છે સાંભળ્ય વાત, ઋતવાકે કયો રેવતી પાત.	૪૬
માહ કોધી કરી તેણે કાપ, રેવતી નક્ષત્ર પાડ્યું જૂમાપ;	
મં મદિરા સરખાં નેત્રવાળી, કરી આપરા પ્રતિજ્ઞા હે બાળી.	૪૭
આ રાજા જુએ બેઠા વાટ, તું તોધડે કંઈના કંઈ ધાટ;	
નથી કરતી વિવાહની ઇચ્છા તુંપ, નથી અમને આવ્યું સંકટ જોતી શુંપ.	૪૮
કન્યા દેહ છે આ તાત, તે ઋતવાક મુનિની મૂકા વાત;	
તેણે શું કયું છે એવું તપ, મુનિ તેણે કેટલા જપિયા જપ.	૪૯
મારા પિતા એવા તમો જોહ, તેણે નથી તપ કયું શું તેહ !	
હું શું છું અધમ દ્વિજકુમારી, મુનિ એવું રોકે કોણુ ધારી.	૫૦
મુનિ બોલ્યા સુણતું બાળે, નથી દ્વિજપુત્રી કહું કિમ આ કાળે;	
તું અતપસ્વિની કન્યા નથી, એ સિદ્ધ જાણુ તું સર્વથી.	૫૧
હું છું ખીજા દેવ કરવાને શક્ત, તેની પુત્રી તું છે માહરક્ત;	
કન્યા દેહ છે મારા એવા પિતા, સર્વ તપસ્વીમાં શોભિતા.	૫૨
તો તે નક્ષત્રને પાણું કેમ, નથી નમે સ્થાપતા હવું જેમ;	
પછે તે નક્ષત્રમાં નિર્વાણ, કયમ મારો વિવા નથી કરતા પ્રમાણુ.	૫૩
ઋષિ દેહ છે બદે તારું, ચાઓ કલ્યાણુ હું ઉચ્ચારું;	
તારી ઇચ્છાતુસારે આજ, હું કરીશ સર્વે કાજ.	૫૪
તું રાજા યા કન્યા મારી, એમ મુનિ બોલ્યા ખુંખારી;	
હું તારે કાળે કરું સ્થાપન, આજ વિધુમાળે રેવતી પાવન.	૫૫
માઈડેય દેહ પછે તે દ્વિજ, શું કરતો કન્યા ફેરી રીજ;	
તપકેરા પ્રભાવે તેણે, રેવતી સ્થાપ્યું નમે ઇકવેણે.	૫૬
કયું પૂર્વવત ચંદ્રના યોગવાળું, તે રેવતી નક્ષત્ર સર્વે બાળ્યું;	
પછે પોતાની પુત્રી ફેરા, કયાં મંત્ર યોગવાળા સફળ ફેરા.	૫૭
કયો વિવાહ વિધિને સંપાદન, વળી પ્રસન્ન ચર્ધ વદા દ્વિજજન;	
પુનઃ જામાત્રને દેહવા લાગ્યા, અતિ સુતા ઉપર અનુરાગ્યા.	૫૮
રાજન તમને આવ્યું શુંય, આજ પેરામણીમાં તે હૂય;	
કયો દુર્લભ માંગો પદાર્થ, ગમે તેવો આણી દેખશ સાર્ય.	૫૯

છે મારા તપનો પ્રભાવ બલિષ્ઠ, સત્ય માનજો નરપતિ શિષ્ય;	૬૭
રાજા દેહ આરો, મુનિદેવ, સ્વાયંભુવ કુળની સાધી મેં સેવ.	૬૮
થયો તે મહામનુ કુળે ઉત્પન્ન, માટે કરવા ધારો જો મુને પ્રસન્ન;	૬૯
તો કરેા કૃપા પૂરે પૂરી, પદવી રેહ ન અધૂરી.	૭૦
ચાપ મન્વંતરાધિપતિ અને સુત, દુઃમાર્ગ એટલું મુનિઅદ્ભૂત;	૭૧
ઋષિ દેહ અહો બ્રૂપાળ, તારો મનોરથ પૂર્ણ થયે આ કાળ.	૭૨
તારો સુત મનુ થશે નિર્વાણ, તે આ સર્વ પૃથ્વી ભોગવશે પ્રમાણ;	૭૩
વળી થાશે ધર્મજ્ઞ તે જાતે, નહિ કથા કરી રેહ દાર્ધવાતે	૭૪
માર્કણ્ડેય દેહ પછી તે રાવ, જીને લેઈ પુરભળી જાય;	૭૫
ગયો નગરમાં બ્રૂપાળ, પછે રેવતીએ પ્રસન્ન્યો બાળ.	૭૬
દૈવત નામે મનુ થયો તેહ, જેનો હતો મહાધર્મજ્ઞ દેહ;	૭૭
તે મનુ સર્વ માનવધર્મથી યુક્ત, હતો અપરાજિત ને પૂરો પુખ્ત	૭૮
અખિય શાસ્ત્રાર્થ જાણતો તેહ, હતો વેદવિદ્યામાં નિપુણ એહ;	૭૯
જાણતો અર્થશાસ્ત્ર તે જાતે, એમ હતો કુસળ સર્વે વાતે.	૮૦
તે મન્વંતરમાં થયા જે દેવ, ઋષિ ઈંદ્ર રાજા કહ્યું તતખેવ;	૮૧
તે તું સામંત્ય એકચિત્ત, સુણે બણે પાર પામીશ ખચીત.	૮૨
સુમેધા, ભૂપતિ, વૈકુઠ નામ, અમિતાભ દેવ હતા તે ઠામ;	૮૩
તેના જેવા ઔદ ઔદ નિર્વાણ, ગણી ગણી બાખ્યા મુજાણ.	૮૪
તે દેવના આર ગણ સહી, તેના ઈંદ્ર કહ્યું હાવાં અહીં;	૮૫
રાતકપ્તુ, વિભુ એવું નામ, વાસવનું હતું તે ઠામ.	૮૬
હિરણ્યલોભા, વેદશ્રી જાણુ, ઉર્ધ્વનાહુ, વેદબાહુ પ્રમાણુ,	૮૭
સુધામા, પરજન્ય અને વેદ, તથા વેદાંત પારંગત નિવેદ.	૮૮
એવા વસિષ્ઠ મહામુનિદેવ, એવા સપ્તર્ષિની કરતા સહુ સેવ;	૮૯
બલબધુ મહાવીર નામે, સુવૃષ્ટવ્ય, સલક સારે કામે.	૯૦
એ આદિ દૈવતમનુના પુત્રો હતા, જે વિશ્વ મધ્યે યર્ધપજ્યા છતા;	૯૧
મેં દૈવતસુધી મનુઓ કહ્યા જેહ, તેમાં સ્વારોચિષ વિનાના તેહ	૯૨
જેહ બાકી રહ્યા નિર્વાણ, તેહ સ્વાયંભુવ સબધના પ્રમાણ;	૯૩
આ દૈવતક મન્વંતરની કથા, સુણતાં બાણતાં જાયે વ્યથા.	૯૪
સર્પ તીર્થનું થાયે કુળ, વાધે વક્તાને આનું જળ;	૯૫
ત્રોતાને સર્વ સિદ્ધિ મળે, સુણે બણે તેનાં દુઃખ ટળે	૯૬
સવત સત્તરસે પાંસઠ્ય માંય, આવી શ્રીહરિએ મમ જ્યાંય,	૯૭
તેની કૃપાએ પૂરું થયુ આખ્યાન, ધન્ય ધન્ય પુરાણી મહાન.	૯૮
સારુ લમ જોઈ કરિયુ વેર, કરી રેવતી સંજોગે મોટી મ્હેર;	૯૯
વાંચો સરકૃત ઘેઠા ઘેર, જાણો વાંકી પ્રાકૃતકેરી પેર.	૧૦૦

આ મહાસાગરે મીઠી લેહેર, છે સર્વ જનને સમજ્યાની સેર;  
કરતા પુરાણી કૃડા કેર, યદ્ય પડતા મોટા મેર.  
ધર્મ શ્રીમાર્કડેય પુરાણ, રૈવત મન્વંતરે નિર્વાણ;  
પંચસમતિતમે અધ્યાય, દ્વિજ યથામતિએ ગાય.

૭૭

૭૮

વલણ.

ગાય ગુણગણ હરિકેરા, નંખી સહુને જાણ રે;  
અમ સિદ્ધ માનું સર્વ ત્યારે, કરે પુરાણી પુરાણ પ્રમાણ રે.

૭૯

કડવું ૧૪૨ મું.

રાગ સામેરી.

શ્રીગુરુ ગણપતિ શારદા, નમુ બેહુ કરજેડ;  
આધ અંખા બવાની પૂર તું, મારા મનના કોડ.  
મારે ધન ધાન્ય આર્ધ નથી જોઈતું, જોઈએ હરિગુણગાન;  
જો પરમાર્થ યુદ્ધિ હોય તો, દેજો માત મન માગ્યું દાન.  
હવા આશુપમન્વંતર વર્ણવું, કરી કવિ ગુરુ પ્રણામ;  
કરું યથામતિએ થાન હું, હંસવાહની દે વર વાણ.  
માર્કડેય દેહ સુણ્ય મહામુનિ, કલા પંચ મન્વંતર જોહ;  
હવા છટો આશુપ મનુ કહું, સુણુ તેનો મન્વંતર તેહ.  
તેદિજ અન્ય જન્મે તે સહી, ઉપન્યો વિધિયજુએ સાર;  
તેણે આ જન્મે તેનું પડ્યું, આશુપ નામ નિરધાર.  
જન્મ્યો જ્યારે તે સહી, ત્યારે તેની માત લેતી ઉત્સંગ;  
હૈયા સરસો આંખી હુલાવે, તે જોઈ રીઝે સુતનું અંગ.  
કિંતુ જાતિરમર આ કુંવર, ઉત્પન્ન થયો હતો પ્રમાણ;  
તે માત ઉત્સંગ રહ્યો રહ્યો, અતિ હસવા લાગ્યો નિરવાણ.  
જોઈ હસતો બાળને, યાચ માત સર્વ પ્રસન્ન;  
પણ આનું હસવું અવલોક્ષીને, યથો માતને કોષ ઉત્પન્ન.  
એવી વિરોધતા યાચ છે, જે જણાય છે કોઈ વાર;  
તેવો સમય અહીં સમજવો, ન કરવો સંશય લગાર.  
તે કોધી બોલી આ બાળશું, તારા મુખમાં વશી રહ્યું હાસ્ય;  
મુને લયલાગે છે એ જોઈને, કરે અદ્વૈતશ્ય શું શિવ અવાસ્ય.  
તુને અકાળે બોધ ઉપનો, કે કોઈ જોઈ તે શુભ વસ્ત;  
કે તારે મન સર્વ વશી રહ્યું, હાસ્યરૂપ જન્મ સમસ્ત.

પુત્ર કેહ હો માત મારી, આ તારા મુખની પાસ;	
માર્ગરી ઊભી મુને લક્ષવા, અતિ ધરી અંતરમાં ઉલ્લાસ.	૧૨
વળી અંતરધાન થઈ રહી, અન્ય જાતદારિણી નામ;	
તેને શું તું નથી દેખતી, છે જેનું મહામયાનક કામ.	૧૩
પુત્રપ્રીતિએ તું પ્રેમયુક્ત થઈ, મુને જુએ છે વારંવાર;	
વળી કરી હુલામણાં હુલામણાં, તું દે આલિંગન અપાર.	૧૪
તારાં શાભાંચ યાચે છે હૃદયી, દષ્ટે દર્પાંશુ અવિધાર;	
એ નિરખી મુને દાસ્ય આવીયું, કહું તેનું કારણ હું આ વાર.	૧૫
તું કરે જેનાપર પ્રીતિ ધણી, એવા મુને સ્વાર્થાસક્ત માર્ગર;	
એ વારંવાર વાંચે સહિ, વળી એવી બીજી બતાવું સાર.	૧૬
ત્યમ વળી બીજી આ જાતદારિણી, જે થઈ રહી છે અંતરધાન;	
તે નિરખી ઊભી મને લેઈ જવા, જેનું યાતું નથી સમાધાન.	૧૭
જેમ એ ઉભય સ્વાર્થને અર્થે, ચર્ચા પ્રવૃત્ત રનેહ અંતરે જાણ;	
તેના જેવી પણ માત થઈ તું, એક સ્વાર્થને લીધે પ્રમાણ.	૧૮
એ માહે જે શર છે તે, તુને બતાવી દેઉં માત;	
એ માર્ગરી ને જાતદારિણી, થઈ રહી ઉતાવળી વીખ્યાત.	૧૯
તાકકાલીક ઉપભોગ તો, એ કરવા વાંચે મારી માત;	
ને તું અનુક્રમે કરી મારાથડી, પ્રાપ્ત થયેલા ફળની વાંચે વાત.	૨૦
હું કેાણ તું નથી જાણતી, નવ મેં ક્યોં કાંઈ ઉપકાર;	
તેની ખબર તુંને કંઈ નથી, તેમ નથી ધાડે સમાગમ સાર.	૨૧
જ્યાં ત્યાં પંચ સપ્ત દિવસ થયા, એમ છતાં મારી માપ;	
તું નેત્રમાં દર્પાંશુ લાવીને, દે પ્રેમે આલિંગન સુખદાય;	૨૨
વળી અનેકવાર તું વદે છે, હે વત્સ, હે તાત, પ્રેમે સાર;	
તારું ભદ્ર થાઓ કલ્યાણુ કે, કાંઈ એવું કેહજે તું નિરધાર.	૨૩
જે એવું બોલે છે તું સહી, તેમાં છે શુદ્ધ અંતઃકરણ અપાર;	
જાતની એવું હું જોઈ રહ્યો, જેમાં ફેર નથી તત્ત્વભાર.	૨૪
માતા કેહ હો વત્સ મારા, મુને ઉપકાર ફેરી નથી આશ;	
હું એવા આશે તુંને નથી ભેટતી, એ કરું શુદ્ધ મને પ્રકાશ.	૨૫
કિંતુ એ વેણુ જો તુંને નવ રુએ, તો તારાથડી હું સૂત;	
અહોરાત્રિ તજીવણી જાણજે, એમાં કાંઈ નથી અદ્ભૂત.	૨૬
હશે તારાથી મારો સ્વાર્થ જે, તે પણ મૂંઝી દીધા મેં સાર;	
એમ વદી તેની માત ત્યાં, નીકળી સુતિકાગેહથી બાહાર.	૨૭
સપ્તપંચ, વાસાનો તું સુત સહી, સમજે સાસસાર વિચાર;	
તો તુજને પાળી હું શું શકું, ધમ માતા કુમાત જણાઈતે વાર.	૨૮

તેણે તન્મયો સુત દયા તણ, છે જેની બાલોદ્રિયો જડ બાણ;	
જેનું અતર અતિ શુદ્ધ તે, બાળક તન્મયો નિર્વાણ.	૨૯
માતા તણ ગર્ભ બાળને, કે આવી જાતહારણી* ત્યાંય;	
જેણે કરી અદુણ લીધા બાળને, તે ગર્ભ વિકાંત હુતો જ્યાંય.	૩૦
વિકાંતકેરી રાણીએ, પ્રસન્ન્યો હતો જે પુત્ર;	
તેને રથજે એને ધરીને, તે બાળ લીધા સૂત.	૩૧
વિકાંતકેરા બાળને, લર્ષ મુક્યો ત્રીજે ઘેર;	
તે ત્રીજા બાળને કમે ભક્ત્યો, કરી અધમ એવી પેર.	૩૨
એ અતિ નિર્દય રાક્ષસી, એ રીતે કરે છે રાજ;	
ઉભય રથળના બાળક બદલી, કરે ત્રીજાની ખાવા શોધ.	૩૩
એ નિત્યકર્મ એનું સહી, હવાં કેહું વિકાંતકેરી વાત;	
તેણે સુતને ક્ષત્રિય ધટિત જે, વિદ્યા બણાવી વિખ્યાત.	૩૪
ક્ષત્રિય ધટિત સંસ્કાર સર્વે, કરાવ્યા પામી આનંદ;	
પછે વિધિપૂર્વક તે બાળનું, અભિધાન પાડિયું આનંદ.	૩૫
પછે તે કુમારને ઉપવીત આપ્યું, તદા કેહુ ગુરુવર આમ;	
હે બાત, માત પાસે જઈ, કરે તું અભિવંદન મહાધામ.	૩૬
એવું વચન શુરનું સાંભળી, તે હસી બોલ્યો બાળ;	
મારી કંઈ માતાને નમુ, તે મુને દાખવો આ કાળ.	૩૭
નમુ જન્મદેનારીને કે, નમુ ઉછેરનારીને મુન્ય;	
શુર કેહુ મહાભાગ તારી, આ માત રહી મહાપુણ્ય.	૩૮
જનરુજકેરી પુત્રી છે એ, પટરાણી વિકાંતની સહી;	
અભિધાન એનું હૈમિની એવું, જે જનપિત્રી તારી આ રહી.	૩૯
આનંદ કેહુ એ છે સહી, વિશાળ આમવાસી બોધ;	
એ નામના દ્વિજકેરી પત્ની, કરે શુર કંઈ શોધ.	૪૦
જનપિત્રી છે ચૈત્રની એ, આને વિષે જે ઉપન્ધો,	
તે તણો વિધિ કાણુ પૂછે, વળી હું કંઈ રીતે નીપન્ધો.	૪૧
ઉત્પત્તિસ્થાન છે માહરું, અન્યસ્થળે નિર્વાણ;	
શુર પૂછે આનંદને વળી, તું ક્યાંયકી આવિયો સુબાણ.	૪૨
ચૈત્ર જનની કરી તું વદે મુખથી, કેહુ તે છે કાણુ;	
વિડંબનાતી વાત અમને, આ તો જણાય છે જોણુ.	૪૩
રે કેહુ કેહુ તું ક્યાં ઉપન્ધો, આ શું જણાએ સાર;	
અવનવુ લાગે અતિગે સુત, જે તું કરે શા ઉચ્ચાર.	૪૪

આનંદ દેહ હે દ્વિજસત્તમ,	અનમિત્ર ક્ષત્રી નામ;	૪૨
તેને ઘેર ગિરિભદ્રા બામિની,	તેથી હું ઉપન્યો મહાનામ.	
ત્યાંથી મેઘ મુજને,	જાતહારિણીએ જાણ;	
દૈમિની પાસે ચૂકવેા મુનિ,	જેતું પૂરું કહું પ્રમાણ.	૪૬
તે દૈમિનીકર સુતને,	દ્વિજવંશ નામે જોધ;	
તેને ઘેર લેછ તે ચૂકતી,	એમ કરી રાખતી રોધ.	૪૭
એ જોધકર સુતને ને,	બખી ગઈ નિર્વાણ;	
તે જોધને ઘેર દૈમિની કરે,	સુત રહ્યો સુખજાણ.	૪૮
બ્રાહ્મણસંસ્કાર થયા સહી,	એમ અજ્ઞાણ અણજાણ;	
એનું યાચ છે ને યનું વ્યાખ્યું,	નથી મારી મિથ્યા વાણ.	૪૯
હે મહાભાગ મારા ગુરુ યધનિ,	તમો ક્યાં મુને સંસ્કાર;	
તો વેણ તમારું માહરે,	કેમ ઉધાપતું નિર્ધાર.	૫૦
તેણે કરી હું પ્રશ્ન પૂછું,	કાહ નમુ કેઇ માતને જુદેવ;	
મારે સમ્યક્ પ્રકારે સાધવી,	ગુરુદેવકેરી સેવ.	૫૧
ગુરુ કેહ હે વત્સ આ તો,	અત્યંત સંકટ આવિયું;	
અમે દુઃખમાં આવી પડ્યા,	દુઃખદેણ વેણ જ કાહવિયું.	૫૨
આ સ્થળે હાવાં કેમ કરવું,	તે મુજને સુઝે નહિ;	
યઈ પ્રમિત શુદ્ધિ માહરી,	એમ કહી ગુરુ રહ્યા સહી.	૫૩
આનંદ કેહછે દ્વિજસત્તમ,	એમ જગતમાં ચાલે સદા;	
તો કારણ કહું છે મોહનું,	છે યુવ બંધવ કા કદા.	૫૪
જન્મ ધારણ કરીને તે,	સગા થાય અન્યના;	
પૂર્વકેરા સગા સર્વે,	પ્રીતી જાયે ધન્યના.	૫૫
મૃત્યુ થયા પછી એમ થાયે,	સર્વ મુનિ દેવતા;	
આ દેહ જન્મ્યા પછી મુનિ,	સગા સહોદર જે સેવતા.	૫૬
તે દેહકેરા નાશ ચાર્તા,	નાશ થાય નિર્વાણ;	
અનુક્રમ એ રીત ચાલે,	પછે કરો મોહ સુખજાણ.	૫૭
એમ છે માટે કહું છું હું,	આ સસારમાં પ્રમાણ;	
નથી બ્રાતા કોઈ કોઈને,	કે નથી સુત સુખજાણ.	૫૮
શા કારણે મતિ તમારી,	પ્રમિત થાય જુસુર;	
આ દેહે કરી મુને જે પિતા,	જે માતા યઈ ભરપૂર.	૫૯
વળી અન્ય દેહે અન્ય યારો,	માતાપિતા મુનિસાઈ;	
જુસુર તેમાં કાહ શેની,	કાઈએ માનેવી નવાઈ.	૬૦
એવું સર્વ સમજી ગુરુ મોટા,	હું તો તપ કરવા સાર;	
આજયથી નાઈશ નિષ્ઠે,	મુનિ માનજે, નિર્ધાર.	૬૧

આ રાયકેરો પુત્ર છે જે, ચૈત્રાભિધાની જેઠ;	
તે વિશાળ ગ્રામે છે સહી, અહીં તમા આણુને તેઢ.	૬૨
માઈડેય કેહ આ સુણીને, પરિજન બંધુ સહિત;	
તે રાય વિરમય પામીઆ, તથા સુતપરથી પ્રીત.	૬૩
પરિ કરી મમતા જવા દીધો, તેને વન વિષે ખચીત;	
પછે દિવે પુત્ર શુદ્ધિ કરી જે, વળી ધરી સમ્યક રીત.	૬૪
માટે ક્યો હતો સુતને તે, રાયે લીધા તતકાળ;	
તે દિવે જેઠ મન મનાવ્યું, લીધા ચૈત્ર નામે બાળ.	૬૫
સ્વસુતને આણી કરી, ક્યો રાજ્યકારણુ યોગ્ય;	
આનંદે વનમાં વસી અતિ, તથા વસ્તુ જાણી અયોગ્ય.	૬૬
જે મુક્તિકેરો બાધકારી, કર્મ હુતાં જાણુ;	
તેણે નાશ કરવા તેહને, તપ આરંભિયું નિર્વાણુ.	૬૭
પછે તે તપ કરતા બાળને જોઈ, ત્યાં આવીયા બ્રહ્મરૂપ;	
પૂછ્યું બાળને તું કોણુ કારણુ, તપ કરેછે અનૂપ.	૬૮
આનંદ કેહ બ્રહ્મા સુણો, જે બંધનકારી છે કર્મ;	
તેના નાશ કરવા તપ કરું હું, ધરુ જ્ઞાન ધારણા ધર્મ.	૬૯
શુદ્ધ કરવો આતમાને, એ હેતુ છે મનમાંય;	
બ્રહ્મા કેહ હે બ્રાત તું, સડે કર્મવાસનાની માય.	૭૦
એવી વાસનાએ યુક્ત છું, માટે મુક્તિકેરો જાણુ;	
અધિકારી તો તું નથી, મારું વચન સત્ય પ્રમાણુ.	૭૧
કિંતુ અધિકાર પામી મહત્ત્વો, પછે મુક્તિ પામીશ બાળ;	
સુત પદ ધારવું છે તાહરે, છઠ્ઠા મહત્ત્વ આ કાળ.	૭૨
માટે તું જા અને કરમ તેમ, જેથી શુભ યારો સર્વ;	
ત્યાર પૂઠે તુજને મળશે, મુક્તિરૂપી પર્વ.	૭૩
તું તપ કરવું ત્યાગી દે, એમ વદા બ્રહ્માદેવ;	
માઈડેય કેહ તેણે વિધિકરું, વચન માન્યું તતખેવ.	૭૪
વારુ કરીશ હું તેમ વિધિ, એમ વદી ચાલ્યો તેહ;	
તપમકી વિરામ પામ્યો, ચાલ્યો કર્મ કરવા એહ.	૭૫
નિવૃત્ત કરતાં તપથી તેને, બ્રહ્મા વદા ત્યાં આમ;	
તારુ નામ ચાશુષ વદારો, મનુ ચર્ચશ તું માહધામ.	૭૬
એ પૂર્વકેરો નામથી, પ્રસિધ્ધ થયો પૂર;	
ચાશુષમનુ એવું નામ તેનું, પડ્યું જુમિમાં ભરપૂર.	૭૭
તેણે ઉગ્ર રાજકેરી કન્યા, વિદ્યામાં એવું નામ;	
તેહ સાથે લગ્ન કરીધું, કરી વિધિને પ્રણામ.	૭૮

પછે તે નારી વિશે, તેણે ક્યાં સુત ઉત્પન્ન;	
તે યથા પ્રસિદ્ધ ને પરાક્રમી, જોઈ જન યથા પ્રસન્ન.	૧૨૮
તેના મન્વતર વિશે, જે દેવ ઋષિ ને ધંદ;	
યથા તે સર્વે કહું હું, તું સુણ કોણુકિયંદ.	૧૦
તે પુત્રકેસાં નામ ભાષ્ય, તું સુણજે અર્કચિત્ત;	
શુદ્ધ મન જોઈ તાહરુ સુનિ, યાચ કયા કેહવા પ્રીત.	૧૧
હે વિષ્ણુ યજ્ઞર્મા હવ્યકેરુ, ભક્ષણુ કરનાર વિખ્યાત;	
પ્રખ્યાત પુર પૃથ્વી વિશે, અષ્ટ દેવ ગણ સાક્ષાત.	૧૨
આર્ય નામે તે હતા, સુણ તું બૃહેવ;	
હતો પ્રસિદ્ધ બળી ને પરાક્રમી, તે ગણુ કહું તતખેવ.	૧૩
તે ગણુમડળકેરું દર્શન, દુષ્ટે કરી કરાય;	
પ્રસૂત નામે આઠ તે પણ, અવનિતજે ગણાય.	૧૪
ત્રીજો ભાવ નામે આઠ સુરનો, ગણુ હતો નિર્વાણ;	
ચોથો સુથગ નામે આઠ સુરનો, ગણુ હતો સુગણ.	૧૫
હે દ્વિજસત્તમ તે મન્વતરે, પાંચમો લેખ નામે ગણ;	
દેવકેસી ગણુ હતો તે, અમૃતભક્ષક હતો પ્રમાણ.	૧૬
શતકંઠુ કરી તેમનો જે, સ્વામી યથો તો સાર;	
તે યજ્ઞભાગનો ભોગવનારો, હતો ધંદ નિર્ધાર.	૧૭
મનોજવ્ય એવું નામ તેનું, હવાં વહું ઋષિ જે સાત;	
સુમેધા, વિરજા અને હતા, વિખ્યાત પ્રખ્યાત.	૧૮
ઉત્તમ, મધુ, અતિનામ ને સહિષ્ણુ નામે ગણ,	
ઉરુ, પૂરુ, શતઘુમાન આદિ, મહાબળિષ્ઠ પ્રમાણ.	૧૯
આકુપકેસા સુત તે, યથા પૃથ્વીપતિ નિર્વાણ,	
હે દ્વિજસત્તમ એ રીતે મેં, ક્યાં આકુપમનુ વિખાણ.	૨૦
આકુપમનુનો જન્મ ભાષ્યો, વળી છટ્ટો મનુ નિર્વાણ;	
અધુના જે સપ્તમે, વૈવસ્વતમનુ અભિધાન.	૨૧
આલેછે તે કહું તુજને, સુણ એક ચિત્ત કરી તુંય;	
તે મન્વતરના દેવાદિ કહું, કંઈ બાકી ન રાખું હું.	૨૨
આ કયા જે કો કાંભળે, વા ગાય ગીતે જેહ;	
તે આ લોકે યશ પામશે, યશે પરલોકર્મા સુખી દેહ.	૨૩
આ આખ્યાન લખાવી આપે, દ્વિજને કો દાન;	
યાય શત યજ્ઞકેરું રૂણ તેને, મળે સુખ સંપત્તિ મહાન.	૨૪
ગંગા, ગયા ને એમતી, ભાગીરથી ને યમુનાય;	
સ્નાન કરતાં જેહ રૂણ તે, આ આખ્યાન સુણતાં યા.	૨૫



સવત સત્તર પાંસઘંમાં, ક્યું યથામતિ મનુ ગાન;	
પુરાણીના ઉપકાર એ છે, જે જાણે ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાન.	૯૬
પુરાણી સુત જન્મેતા, હતા કાણુ તેમની માત;	
જાતહારિણીયે લેઈ મૂક્યા, અન્ય સ્થળે વિખ્યાત.	૯૭
તે ઉચ કે અતિ નીચને ગૃહ, સહુ પુરાણી જાણે પેર;	
ત્રિકાળજ્ઞાની શું ન જાણે, જેને સૂત પુરાણિકિરી મેર.	૯૮
જે ન જાણે તે કયમ કરે, કંઈ સારાં માકાં કામ;	
ભવિષ્યવેતા પુરાણી જાણે, જન્મ્યા હતા નીચે ઠામ.	૯૯
માટે કરતાં નીચ કારજ, કરી ન હોયે લાજ;	
એ આપણા કુળનું કર્મ છે, તે કયમ વીસરાયે મહારાજ.	૧૦૦
એમ નીચ જાણી નીચ કારજ, જો કરે પુરાણીદેવ;	
તો સાષ્ટાંગ નમવું તેમને, સહુ સજ્જને તતખેવ.	૧૦૧
ધનિ શ્રીમાર્કડેયપુરાણે, આતુષમન્વંતરે નિર્વાણ;	
પદસત્તતિતમોખ્યાય પૂરણુ, અહીં થયો પ્રમાણ.	૧૦૨
વલણુ.	

પ્રમાણુ પૂરુ અહીં થયુ, આતુષમન્વરનું સાર રે;	
વૈવસ્વતમનુ હું વર્ણવુ, યથામતિએ નિર્ધાર રે.	૧૦૩

કકલું ૧૪૩ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

શ્રીગુરુ ગણપતિને લાગુ પાય છ, નમુ હરિહર વિધિ સુખદાય છ,	
કરો હસવાહિની શારદા સાર છ, યથામતિએ દ્વિજગ્રથુ ગાય છ	૧

હાળ.

ગુણુ ગાય દ્વિજજન યથામતિએ, માત મયા જે કરો;	
કૃષાકટાક્ષે કાર્ય થાયે, બાંધ મારો કહી ધરો	૨
એવા સેવક શું કરે, નહિ એવક સંખ્યા જાણ;	
અનન્ય ભક્ત તે યદ્ય ગયા, જેનાં કરી સકાય નવ વખાણુ.	૩
દદ ભક્તિ નહિ તેમના જેવી, તો કયમ કરું કરજો સહાય;	
દયા કરી દ્વિજ ઉપજે, કરજો મયા મહામાય.	૪
સ્વપ સેવક મન જાણી, થોડી ભક્તિ આણી ઊર;	
આઇ દ્વિજ ઉપર રીઝજો, લમ સહુ રીઝજો ભૂસર.	૫

કવિ કરણા કરી કિચિત, તારજો મતિ મૂઢ;	
છંદ પ્રબંધ મતિમદ ન જાણું, ન જાણું કવિતા ગતિ મૂઢ.	૧૭ ૬
જ્યમ માર્કેડેય કૌશ્ઠકિને, કહી કથા ક્યોં પ્રવીણ;	
લ્યમ મહાકવિ અનુમદ કરી, કરાવજો કવિતા નવીન.	૭
માર્કેડેય કેહ સુણ કૌશ્ઠકિ તું, કહું વૈવસ્વતતણું આખ્યાન;	
સંપૂર્ણ સર્વે આજ તુજને, એનું સુણાવું બ્યાખ્યાન.	૮
માર્તંડ નામે સૂર્યની, મહાભાગ્યવતી નારી જેહ;	
હતી વિશ્વકર્માની સુતા તે, સંઘા નામ નિઃસદેહ.	૯
તેને વિષે સવિતાધર્મી, થયો પ્રખ્યાત યશવાન;	
સંપૂર્ણ વિવિધ વિજ્ઞાને તે, મનુ જન્મિયો મહાન.	૧૦
વિવસ્વાનનો પુત્ર એ, માટે વૈવસ્વત કેહવાય;	
જદા સંઘા સાચુ સૂર્ય જોતાં, તદા તે ધણી લજવાય.	૧૧
આખો મીઝી દે અતિ, જાણે તેને દુઃખ થાય અપાર;	
અક્ષુ ન મોચવા વિષે ભાખ્યું, પૂપાએ બહુ વાર.	૧૨
પણ તે અવગણ્યું ધણી વાર જ્યારે, નારીએ નિર્ધાર;	
ત્યારે સૂર્યને અતિ ક્રોધ ચડિયો, તેણે દયા કરી ન લગાર.	૧૩
ક્રોધ વચન તેણે કહ્યું, કરે મૂઢ નેત્રસયમ તુંપ;	
મેં ના કહ્યું તોય નિત્ય કરતી, તો હવા શાપ દેઉં હુંય.	૧૪
સયમ કરનાર પ્રજાતણે, તુને થાશે સુત;	
યમનામે તે સહી એમ, વાણી કહી અદ્ભુત.	૧૫
કેહ માર્કેડેય એથી ભામિની, પામી ભય અતિ મન;	
તે અતુરાએ સ્વદૃષ્ટિ ત્યાં, કરી ચપળ તે દિન.	૧૬
અતુરાને જોઈ ચંચળ, દૃષ્ટિવાળી ભાનું;	
પેખી પ્રભાકર પુનઃ ઓઠ્યા, જેને નથી કાંઈ છાનું.	૧૭
સુને નિરખી નજર ચંચળ કરી, માટે દેઉં તુજને શાપ;	
ચંચળસુતા નહીં તુજને, અવતરશે આણુમાપ.	૧૮
માર્કેડેય કેહ પછી સ્વામીશાપે, તે નારી ત્રિષે નિર્વાણ;	
યમ યમી ઉત્પન્ન થાતાં, કરય કૌશ્ઠકિ પ્રમાણ.	૧૯
તે સંજાનામે સ્ત્રી સૂર્યની, સૂર્યકેરું તેજ;	
મહાકષ્ટે સહન કરતી, ચક્ષુ મીઝ્યાનું કારણ એજ.	૨૦
ચક્ષુ મીઝતાં શાપ દેતા, સ્વામીએ કરી અતિ ક્રોધ;	
ચંચળ થતાં પણુતેમ થાતું, તદા કરવું ક્યમ દુઃખરોધ.	૨૧
સૂર્યકેરું તેજ તો, સેવાય નહિ નિર્વાણ;	
તદા વનિતા વિચાર કરવા, લાગી રહી સુગણ.	૨૨

હું સું કરું ને કર્યાં જઈ, કે ચાપ જેથી નિરાંત;	
કયમ કાંતને નવ કોષ ઉપજે, એમ વિચારતી મહાંત.	૨૩
વિશ્વકર્મા પ્રજાપતિકેરી, કુંવરી સત્તા જેહ;	
એ પ્રમાણે વિચાર કરતી, નિર્મલ કરે સંદેહ.	૨૪
પછે નિશ્ચય કર્યો મન નારીએ, બહુ પિતાને ઘેર;	
પણ સુજ પાળે પ્રભાકર રેહ નહિ, તેની કરવી કંઈ પેર.	૨૫
પિતાને ગૃહ જાવાતણે, નિશ્ચય કર્યો જે વાર;	
સ્વશરીરથી જાયારૂપ કરિયું, તે કરી મૂકી સૂર્યની નાર.	૨૬
તેને કશું આ મૂર્યગેહે, હું જે રીતે વર્તતી પ્રમાણ;	
સૂર્યને સંતાન સાથે, લગ્ન તું કરજે નિર્વાંલુ.	૨૭
કદા પૂછે તુંને તોપણ, ન વહીસ તું કંઈ વાણ;	
હું ગઈ છું તે નવ જાણારીસ, કરજે વેળુ મારું પ્રમાણ.	૨૮
હું સંતાઈું સહી, એમ વહું તારે જાળ;	
સુષ્ણી જાયાસંતા વદે ત્યારે, તું સુણજે દેવી વિશાળ.	૨૯
ત્યાં સુધી મારા કેશ સૂજ, ખેંચજે નહિ સાર;	
વળી શાપ નહિ દે ત્યાંસુધી, હું પાળીશ વચન નિર્ધાર.	૩૦
કિંતુ શાપ કેશાકર્ષણે, વા ઉભયમાંથી એક;	
આત્મા કહીશ હું સર્વ જે, નહિ રાખુ તારા ટેક.	૩૧
વારુ એમ કહી ગઈ દેવી, સ્વપિતાકેરે ઘેર;	
ચક્ર પાપદગ્ધ તપવટે જેનું, એવા લલા પિતા મહામેહેર.	૩૨
આ અનિદિત સુતાને લહી, વિશ્વકર્માએ આપિયું માન;	
વળી કર્યો આદરસતકાર અતિજે. એમ તે ત્યાં રહી મહાન.	૩૩

સ્વત્પક્ષાળ માટે આવવું, એ તો ઉચિત છે સર્વન;	૪૦
હિંતુ તુને સંતા યયા ધણા, દિન આવે અત્ર.	
માટે અધટારત એહ યાથે, તેણે કરી નિર્વાણ;	૪૧
સંતા સ્વામીગેહ જા તું, વિશ્વકર્મા વદા એવી વાણ.	
હું પ્રસન્ન છું તારાપર અતિ, ત્યમ મારો પુરો આદર ભાવ,	૪૨
સત્વર જાઓ સ્વામી ગેહે, કદી ત્યાનો કરવો ન અભાવ.	
અહો શુભે તું આવજો, મુને મળવા બીજી વાર;	૪૩
વળી સ્વત્પક્ષાળ રહી અહીંઆં, તુ જઈ જોજો ભર્તાર.	
માર્કેડેય દેહ એ રીતનું, તેણે સુણું પિતાવેણ;	૪૪
પછે પૂજન કરી પિતાતણું, ત્યાંથી ચાલી ગઈ મુખદેણ.	
તે ઉત્તરકુરુભણી ગઈ ચાલી, જે ઇચ્છતી સવિતા તેજ;	૪૫
મહાભય મનમાં એહનો, દરો તેજ એને એજ.	
અધિનીનું રૂપ ધારી, લાગી તપ કરવા ત્યાં;	૪૬
હવાં જાયાસંતા વિષે જાણુ, જે રહી સૂરજ જ્યાંય.	
આ જ સંતા છે સહી, એમ માનતા સૂરજદેવ;	૪૭
તે સ્ત્રીતણી સુશ્રૂયા કરીને, માધતા અતનુસેવ.	
તેને વિષે જો પુત્ર ને, એક કન્યા કરી ઉત્પન્ન;	૪૮
જાયાસંતા જેહું રાખતી, સ્વપુત્ર મન પ્રસન્ન.	
તેણે સંતાસુતકેરું, નવ રાખતી નિર્વાણ;	૪૯
હેતુ પણ નવ રાખતી તે, સ્વસતતિ સમુ પ્રમાણ.	
લાડમાં નવ આડ કરતો, જોઈ પક્ષપાત બીજી વસ્ત;	૫૦
હતો મનુ મોટા મનનો તે, સરખી પ્રીતિ અપ્રીતિ જાણુતો સમસ્ત.	
પણુ વગથી તે નવ થયું, સહન દુઃખ લગાર;	૫૧
તેથી તેણે ક્રોધ કરીને, ક્યોં લાત મારવા વિચાર.	
ક્યોં પગ ઉંચો તે કારણે, પણુ વળી ક્ષમા ધારી ધ્યાન;	

પુત્ર પરના પુત્રપ્રેમને, તથા માતા દે શાપ;	
એ વિષે કંઈ વિચાર કાઝે, છે દીર્ઘદષ્ટિ આપ.	૫૭
મનુ મુને કેહતો હતો કે, એ નોય આપણી માત;	
ગુણ રહિત સુતપર કદા માતા, નવ યાય આવી સાક્ષાત.	૫૮
માકડેય કેહ યમનું વેણ સાંભળી, સૂર્યદેવ તે વાર;	
ત્યાં સંજ્ઞાજાણને જોવાવી, કર્યો કોધ અપાર.	૫૯
કેહ સંજ્ઞા ક્યાં ગઈ છે, તદા ઉચ્ચરી તે નાર;	
વિશ્વકર્માની મુતા તે, હું તમારી અી સંજ્ઞા અવિધાર.	૬૦
તમોએ આ સંતાન મુજમાં, કર્યો ઉત્પન્ન દેવ;	
મેં પતિસેવા પૂરી સાધી, તથા તન અદુમેવ.	૬૧
વળી સૂર્ય પ્રજ્ઞ પૂછ્યા, તેના ઉત્તર એવા આપે;	
નવ ખરું જાણે નારી તે, તેણે સૂર્યદેવ સંતાપે.	૬૨
કોધ કરી કેહ શાપ તુજને, દેહ આણી વાર;	
એમ તૈયાર થયજા જોઈ પતિને, વહી સંજ્ઞાજાણ નાર.	૬૩
પતિ આ પ્રમાણે સર્વ થયું છે, એમ કશું બનિયું જોહ;	
એમ સર્વ વૃત્તાંત સાંભળીને, સવિતા હવા નિઃસદેહ.	૬૪
પછે વિશ્વકર્માકેરે મંદિર, ગયા સૂરજ દેવ;	
વિશ્વકર્માએ સ્વગેહ સૂરજ, નિરખી સાધી મેવ.	૬૫
તથા લેઈ પૂજિયા જે, પ્રમાદર પ્રનાપી;	
તેનું પૂજન પેરપેરનું કરી, અર્ચની અંજલિ આપી.	૬૬
પછે સંજ્ઞાકેરી ખજરઅંતર, પૂછી પૂયાએ સાર;	
વિશ્વકર્મા કેહ અહીં આવી હતી, મહાસના ગુહ વિચાર.	૬૭
કિંતુ પુનઃ તેને તમારે મંદિર, મેં મોકલી દીધી દેવ;	
સૂર્ય દેવે ધ્યાન ધરી જોયું, તે વેળાએ તતખેત.	૬૮
તો ઉત્તરકુરુમાં વડનારૂપે, તપ કરતી જણાઈ નાર;	
તપ કરવામાં મનોરથ તેના, સમજ્યા સૂરજ તે વાર.	૬૯
તેના મનમાં ઇચ્છા એ હતી કે, મારો સ્વામી યાય શીતળ;	
શીતળ મૂત યાય તેમની, યાય શુભાકૃતિ અતિ નિર્મળ.	૭૦
હે દ્વિજસત્તમ પછે સૂર્યદેવ, કશું સંજ્ઞાપિતાને આમ;	
આજો વિશ્વકર્મા કરેા મારું, જોઈું તેજ મહાધામ.	૭૧
તે કાજ સુરગણ સ્તુતિ કરતો, લહી વિશ્વકર્માએ સાર;	
સંવત્સરવ્રમણવિષે કીધું, જોઈું સૂર્ય તેજ તે વાર.	૭૨
આથી ઉદ્ભવું પુરાણીને, ઘેરે ઘેરે ભાઈ;	
છે નારીઆનું તેજ અતિશે, જે સળગન લેહ દુઃખદાઈ.	૭૩

ન્યમ સૂર્યમશુરે સર્વદેવે, હર્યુ થોડું તેજઃ  
 સમ પુરાણીપિતા સ્તુપાંકરુ, હશે યોગનહેજ.  
 પછે ઉલ્લખમાં સાંતિય રહેશે, છે પુરાણમાં પ્રમાણ;  
 હું વિનંતું છું પુરાણીને, રાહરખે આ દર્શાતથી અગ્નણ.  
 દતિ શ્રીમાર્કણ્ડેયપુરાણે, વંશસ્વત મન્વતરે નિર્વાણ;  
 સમસમતિતમોધ્યાય પૂરણ, જેમાં પુરાણીનાં વખાણ.  
 વલણ.

૯૭૪

૭૫

૭૬

વખાણ જેમાં પુરાણીનાં, ક્યાં યથામતિએ સહી રે;  
 દેા મહાકવિ પૂરું વર્ણવે, કિચિત્ કયા આ તો કહી રે.

૭૭



### કંઠલું ૧૪૪ મું. રાગ ધનાશ્રી.

માર્કણ્ડેય દેહ પછે ત્યાંય, આવેલા દેવ દેવર્ષિઓ જ્યાંય છ;  
 સહુ ત્રિલોકના સ્તુતિપાત્ર છ, કરવા લાગ્યા સૂર્યસ્તુતિ નમાવી માત્ર છ.  
 વિનય વાણિએ ગોત્રા તેહ છ, અગ્નિદેવે રૂપી દેવ નમસ્કાર એહ છ;  
 સામરૂપી દેવ તમને નમસ્કાર છ, કરુ યજ્ઞસ્વરૂપી જીહાર છ.  
 કરુ સામના ધામને નમસ્કાર છ, જ્ઞાન અંકુશના રૂપ નમુ આ વાર છ;  
 નમુ તમ નાશકરતા નિર્ધાર છ, સવિતા પ્રભુ સહુ કરુ નમસ્કાર છ.  
 શુદ્ધ તેજોમય જેનું સ્વરૂપ છ, વિશુદ્ધ નિર્મળ આત્મા મહાભૂપ છ;  
 શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ વરદાન દાતા છ, જે પ્રભાકર પૂર્ણ પ્રખ્યાતા છ.  
 સર્વથી પર પરમાત્મા સાર છ, કરું તે સૂર્યદેવને નમસ્કાર છ;  
 સર્વ જન્મમાં વ્યાપક અપાર છ, સ્વરૂપ જેનું નિરખાએ નિર્ધાર છ.  
 આત્મમૂર્તિ સૂરજ અવિધાર છ, કરુ હરિતાપ તમને નમસ્કાર છ;  
 આરમ્ભશિષ્ય હિતામ સ્તોત્ર જેહ છ, શ્રદ્ધા રાખી નરે સાંભળવું એહ છ.  
 શીઘ્ર યજ્ઞએકાગ્રિયતે સાર છ, ગુરુદક્ષિણા આપી ગ્રહણ કરવું અવિચાર છ.  
 શૂન્ય યજ્ઞ શ્રવણ કરે જેહ છ, તેને યાપ અદ્વજ તો એહ છ.  
 સર્વના કારણભૂત જ્ઞાનાત્મસ્થાન છ, જેનું પ્રકાશ આત્મસ્વરૂપ મહાન છ;  
 એવા સૂર્યદેવને છે નમસ્કાર છ, હે ભાસ્કર હે દિનકર્તા અવિધાર છ.  
 હે રાત્રિના હેતુ સધ્યાના કરનાર છ, અદિકાર સૂર્યને છે નમસ્કાર છ;  
 તમ જમણઅઘ્ની પામેલુવેધ છ, અખિલસચરાચર વિશ્વઅશ્વમેધ છ.  
 એ મેધનો અશ્વ કરે ગતિ જેમ છ, ભમે છે ઘઠાંડ પ્રભુ તેમ છ;  
 તમારા કિરણોરે સ્પર્શે છ, સર્વત્ર શુચિ પ્રભુ દર્શે છ.

- તમારા કિરણના સ્પર્શથી જી, જ્યાંદિક શ્રુતિતાની સુણીએ વધી જી; ૧૧
- જ્યાં લગી આ વિશ્વમાં તમારાં જી, કિરણ પ્રગટ થયાં નથી યોધારાં જી; ૧૨
- ત્યાં લગી હોમ દાનાદિક કર્મ જી, ફળદાતા થતાં નથી સુલ કર્મ જી; ૧૩
- સર્વે ઋગ્વેદના મંત્રો જેહ જી, યજુઃસામવેદના મંત્રો એહ જી; ૧૪
- તે તમારા અંગમાંથી નીકળિયા જી, એવું મુનિ વંદી ગયા બળિયા જી; ૧૫
- અહો જગન્નિયંતા દેવ જી, તમે ઋગ્વેદમય છો સાધુ એવ જી; ૧૬
- તમે યજુર્વેદમય છો સિદ્ધ જી, સામવેદમય છો પ્રભુ પ્રસિદ્ધ જી; ૧૭
- તેણે તમે ત્રયીમય ક્રેહવાઓ જી, માટે નમુ સર્વે ધરીને ભાવો જી; ૧૮
- તમે છો બ્રહ્મનું પર અને અપરજી, છો અમૃત ને મૃતિમાન વર જી; ૧૯
- છો સ્થૂળ સૂક્ષ્મ રૂપે દેવ જી, નિમેષ કાળાદિ કાળ રૂપ સાધુ સેવ જી; ૨૦
- છો અક્ષય રૂપ સવિતા ભૂપ જી, તે ભગવન પ્રસન્ન થાઓ અનૂપ જી; ૨૧
- સ્વેચ્છાએ શમાવો તમારુ તેજ જી, કરી ઋષિ મુનિ ઉપર અતિ હેજ જી; ૨૨
- માર્કેડેય ક્રેહ એ રીતે દેવ જી, રહિત દેવ ઋષિઓએ અહ મેવે જી; ૨૩
- સ્તુતિ કરવા પરથી સૂરજે સાર જી, તેજના રાશિ રૂપે અવિધાર જી; ૨૪
- નિર્વિકાર દેવે મૂક્યું તેજ જી, કરી ઋષિ મુનિ ઉપર અતિ હેજ જી; ૨૫
- તેના ઋગ્વેદરૂપ તેજે પૃથ્વી ધારો જી, યજુર્ભયથી નબ કવારો જી; ૨૬
- સામમયથી સ્વર્ગ રૂપ જી, એમ યાગે ત્રેણે અનૂપ જી; ૨૭
- તેજના જે પંદર અંસ જી, વિશ્વકર્માએ ઓછા કર્યા અવતંસ જી; ૨૮
- તેવડે મહાત્માએ જાણુ જી, શિવત્રિશૂળ કર્યું નિર્માણુ જી; ૨૯
- વિષ્ણુચક્ર વસુ શકરેકેરી જી, વળી વહ્નિની લાયકર શક્તિ અનેરી જી; ૩૦
- કુબેરેકેરી શિખીકા જાણુ જી, ખીન્ન દેવનાં દારણુ અલ્પ પ્રમાણુ જી; ૩૧
- યક્ષ વિદ્યાધરનાં જે શસ્ત્ર જી, કર્યા વિશ્વકર્માએ તે તેજથી અલ્પ જી; ૩૨
- પછે રણો જ્ઞાનમે બાકી જે ભાગ જી, તે હજી સૂર્ય ધારણુ કરે મહાભાગ જી; ૩૩
- એ રીતે તેમનું તેજ પંદર ભાગે જી, વિશ્વકર્માએ ઓછું કર્યું અનુરાગે જી; ૩૪
- પછે સૂર્ય લેઈ અશ્વનું રૂપ જી, ઉત્તરકુલણી ગયા અનૂપ જી; ૩૫
- ત્યાં વડવા રૂપવતિ જોઈ સંતા જી, તે તરણી રૂપ હતી મહા પ્રતા જી; ૩૬
- તેણે આવતા જોઈ સૂર્યદેવ જી, કરી પરનરની શકા તતજેવ જી; ૩૭
- કરવા સ્વપૃષ્ઠનું રક્ષણુ નારી જી, કરી સાચુ મુખ ગર્ભ સામી ખંખારી જી; ૩૮
- તે બે એકઠાં મળ્યાં જે વારજી, તદા થયો નાસિકયોગ નિર્ધાર જી; ૩૯
- એટલે વડવામુખથી સાર જી, ત્યાં પ્રગટ થયા અશ્વિનીકુમાર જી; ૪૦
- તથા વીર્ય મધ્યેથી લે ઢાલ જી, ખડ્ગ કવચધારી વિશાળ જી; ૪૧
- અશ્વારૂઢ ધર્યાં પાણુ બાણુ જી, વળી અખૂટ ભાયા સહિતનિર્વાણુ જી; ૪૨
- એવો રવંત નામે પુત્ર થયો ઉત્પન્ન જી, જેને જોતામાં ચર્મએ પ્રસન્ન જી; ૪૩
- પછે સૂર્યદેવે અતૂલ સ્વરૂપ દાખ્યું જી, તે જોઈ સંતાએ વેણુ ભાખ્યું જી; ૪૪

આદ્યાસ્વામી આનંદ હું પામી છું, સ્વસ્ત્રરૂપ ધારી પતિને નામી છું;	
જળ દરનાર હરિએ તદા છું, સ્વપ્રીતિવતી સંગા સદા છું.	૩૮
થેર આણી આનંદ પામ્યા છું, એમ સકટના દિન વામ્યા છું;	
હવાં સંસારો પેદલા હતો જે પુત્ર છું, તે વૈવસ્વત મનુ થયો સૂત્ર છું.	૨૯
બીજે પુત્ર સાપચક્રીનિર્વાણુ છું, દીર્ઘદષ્ટિ યમ થયો સુગણુ છું;	
કૃષી માત્ર એના પગવતી છું, માંસ લેષ પૃથ્વી પડશે વદ્યગતિ છું.	૩૦
એવા એવા શાપનો અનુગ્રહ કીધો છું, એમ પિતાશ્રીએ બચાવી લીધો છું;	
એ પુત્ર ધર્મદષ્ટિ હતો સાર છું, સમાન મિત્ર સત્તુને જોનાર છું.	૩૧
સૂર્યે યોજના કરી તેની છું, યમરાજ્યાધિકારે જેની છું;	
યમુના કલિંદદેશે વેદનારી થઈ છું, સરિતા રૂપે રહી તે વહી છું.	૩૨
અશ્વનીકુમારને મહાત્મા પિતાએ છું, કાર્યા સુરવૈદ તેને સવિતાએ છું;	
યજ્ઞાના સ્વામીપણા વિષે છું, રેવત ફેરી યોજના દીક્ષે છું.	૩૩
હવાં હાયાસંસારો મુત છું, તેની યોજના કરું અદ્ભુત છું;	
હાયાસંસારો મોટા જે પુત્ર છું, તેનું વૈવસ્વતવત કર્તુ ધરસૂત્ર છું.	૩૪
સાવર્ણિક એ સૂર્યના પુત્રનું નામ છું, જ્યારે બલિધર્મ થશે મહાનામ છું;	
ત્યારે તેમનું યાગે પ્રમાણુ છું, એવી યોજના કરી એની સુગણુ છું.	૩૫
શનૈશ્વરને ગ્રહમાં યોજ્યો છું, પિતાએ પૂર્ણ તેમાં પ્રયોજ્યો છું;	
તેની ત્રીજી કન્યા જે તપની છું, તે તો સંવરણકેરી થઈ પત્ની છું.	૩૬
તે રાજયજી થયો તેને મુત છું, કુરુ નામે પૃથ્વીપતિ અદ્ભુત છું;	
તે વૈવસ્વતમણ્ડરો જાણુ છું, સમજ સાતમો મન્વંતર પ્રમાણુ છું.	૩૭
તેના પુત્ર રાજ્યો કરું હુંય છું, ઋષિ મુર ઇં સાંભળ્ય હુંય છું;	
મુજપર કૃપા પુરાણીની પૂર છું, તેણે રથું માર્કંડેયનું સ્વરૂપ પૂર છું.	૩૮
રેહનું કરજોડીને મારે સદા છું, જ્યમત્યમ કરવા પુરાણી મન મુદા છું;	
ધર્મ શ્રીમાર્કંડેય પુરાણુ છું, સાવર્ણિક મન્વંતરે પ્રમાણુ છું.	૩૯
વૈવસ્વતોત્પત્તિનામ છું, અષ્ટસપ્તતિતમોધ્યાયે મહાકામ છું;	
ભજતાં હરિ હર મુંદરયામ છું, મળશે વૈકુંઠ મુજને હામ છું.	૪૦

વસણુ.

મળશે વૈકુંઠ હામ મુજને, જો હશે શુદ્ધ અંતઃકર્ણ રે;	
જન પ્રેમાનંદ વર્ણવે, શ્રીગુરના સાહી ચર્ણુ રે.	૪૧





# કહવું ૧૪૫ મું.

રાગ મારુ.

માકડેય કેહછે જેમાં, આદિય વસુઓ જાણ;	
રૂદ્ર સાધ્યા દેવ વિધેદેવા, મરુત ગણ ભૂગુ પ્રમાણ.	૧
અગિરા એ અષ્ટ દેવગણ, વળી આદિય વસુઓ જેહ;	
ને રૂદ્ર એ સુત કરયપતણા, તુ જાણ નિ સદેહ.	૨
સાધ્યા વસુઓ ને વિશ્વદેવા, એ ત્રણ ગણ ધર્મના પુત્ર;	
ભૂચના પુત્ર ભૂગુઓ કેવાએ, અગિરાના અગિરસ દેવ સુત.	૩
એ સૃષ્ટિ મરીચિની જાણુવી, હમણાં તેમનો અધિપતિ જેહ;	
યજ્ઞ ભાગનો લેનારો મહાત્મા, ઉર્જાસ્વી નામે ધંદ્ર છે એહ.	૪
જે દેવો સહુ થઈ ગયા, જે 'યશે હવે નિર્વાણ;	
જે અંતુના થવાના સહી, તે સહુ સમાન લક્ષણવાળા જાણ.	૫
સર્વ ધંદ્ર સહસ્ર નેત્રવાળા, વળી વજ્રવાળા સાર,	
અનિનગરના નાસ કરતા, રાજ્યપ્રપચી પ્રવીણ અપાર.	૬
અલિષ્ટ શુભ નામે વાઘવાળા, ગજરૂદ થનારા મહાશૂર;	
તે સર્વે રાતકતુ જાણવાં, મહાતેજસ્વી ભરપૂર.	૭
સર્વ જૂતને પરાજય કરે એતું, જેમનામાં છે તેજ;	
ધર્માદિક શુદ્ધ કારણોયછી, આવે જેમના પર હેજ.	૮
અધિપતિ સર્વ વિશ્વના, થાવા જેહ ગુણે શક્તિમાન;	
જૂત ભવિષ્ય વર્તમાન કેરા, જેહ સ્વામી મહાન.	૯
હે દ્વિજ લોક ત્રણ કેહ હું, સાંભળજે તુ સાર;	
આ પૃથ્વી ભૂર્લોક કેહવાયે, અતરિક્ષ દિવ નામ નિર્ધાર.	૧૦
સ્વર્ગકેરુ નામ દિવ્ય છે, એ ત્રણ કેહવાય લોક;	
જન શુભાશુભ કરમેયછી, પામે લહું ભુકું આક.*	૧૧
અત્રિ વસિષ્ઠ, કશ્યપ ને ગૌતમ, ભરદ્વાજ, વિશ્વામિત્ર નામ;	
અત્યિકપુત્ર જમદગ્નિ મહાત્મા, આ મન્વતરે કરે સમર્પિ કામ.	૧૨
ઈક્ષ્વાકુ, નાભાગ, ધૃષ્ટ રાચાંતિ, નરિષ્યત, નાભગોદિષ્ટ,	
કેરપ, પૃષ્ઠ અને લોકે, રિષ્યાત વસુમાન દિપ.	૧૩
એ વૈવસ્વત મતુ કેરા નવ પુત્રો, મેં કહ્યા તુને જાણ;	
વૈવસ્વત મન્વતર કહ્યો, હે દ્વિજસતમ નિર્વાણ.	૧૪
આ મન્વતરની કથા સુણવાથી, પામે મોક્ષ પાપી જન;	
પંડિત કરતા મહાપુણ્ય પામે, અધઓધ વળી આપ મહન	૧૫

ધન ધાન્ય પુત્ર પરિવાર મળે, મળે મિત્ર વધે સ્વજન;  
 દુર્જનતા હોયે તે ટળી, થાય નરવર તે સજન.  
 પણ પુરાણી જુવું મન રાખીને, જો વાંચે જન દ્રાઢ;  
 તેા તે જન તારે ન કદાપિ, રહે ભવોભવ રોઢ.  
 • સંવતસાતરસે પાંસઠમાં, કહ્યું મન્વંતર આખ્યાન;  
 વૈવસ્વત મનુ કેરું કર્યું, યથામતિ વ્યાખ્યાન.  
 શ્રોતા વક્તા સર્વને યાય, ઠયા સુણે ભણે કલ્યાણ;  
 કાંઈ આતુર્વિંશી દિજ ન જાણે, કરો સાહે કવિ સુગણ.  
 ઇતિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે, સાવાણિકે મન્વંતરે સાર;  
 છે વૈવસ્વત કીર્તન જે મધ્યે, યથો બિનાશીતિતપોધ્યાય આ વાર.

૧૬

૧૭

૧૮

૧૯

૨૦

વલણુ.

આ વાર મનુના ગુણ ગાતાં, યથો અધ્યાય પૂર્ણ રે;  
 હવાં થોડા દિનમાં પુરાણીકરી, યાશે ચિંતા ચૂર્ણ રે.

૨૧.

—ૐઃૐઃૐઃૐઃ—

કલકું ૧૪૬ મું.

ગગ મામેરી.

સોમ, વિત્ત આદિક જોહ રે, વીરનો ગણુ ગણારો તેહ રે;  
 એહ મુખ્ય દેવતણો ગણુ સાર રે, વળી તુને આગળ કહું નિર્ધાર રે. ૯  
 એ દેવો મન્વંતરના અધિપતિ યોદા રે, તેઓ યશો મન્વંતર જે નહિ યોદા રે;  
 હે મુનિ જે અઘાપિ પ્રતિપાત્રી રે, રહે બંધાયેલો દેસ પાતાળમાં ટકી રે. ૧૦  
 તે વિરોચનનો પુત્ર જોહ રે, તેમાંના બહિ ધ્રુવ યશો કહું એહ રે;  
 વીરળ, અર્વવીર, નિર્મોહ રે, સત્યવાક, કૃતિ, વિષ્ણુ સોહ રે. ૧૧  
 ધત્યાદિક રાજાઓ જોહ રે, સાવણિકે મનુના પુત્ર યારો તેહ રે;  
 જેમાં પુરાણી પીંખાઈ જાયો રે, રાખશે દુષ્ટતા તો માર ખારો રે. ૧૨  
 જે સંમજશે તો સારું રે, નહિ તો યારો વરવી ગતિ એમ ધારું રે;  
 શખ કુંકી કહું કાનમાંય રે, મૂઢમતિ ન સમજે કપાય રે. ૧૩  
 ધતિ શ્રીમર્કંડેયપુરાણુ રે, સાવણિકે મન્વંતરે પ્રમાણુ રે;  
 યથા અશીતિતમો અધ્યાસાર રે, હવાં પુરાણી દેવીના લઈએ પાર રે. ૧૪

વણણુ.

પાર લઈએ આ વાર નિશ્ચે, હરિ હર વિધિના ગુણુ ગાઇ રે;  
 બટ પ્રેમાનંદે ખરી માની, ઉમાશંકરેરી સગાઇ રે. ૧૫

કડવું ૧૬૪ મું. \*

રાગ કેદારો.

શ્રીગુરુ ગણુપતિને શિર નામી, કરુ સ્તવન ગિરિજસ્વામી;  
 મહાનામી પૂરો આશા સહી રે. ૧

ઢાળી.

આશા પૂરો મહાનામી, મહાદેવ મહિમાવાન;  
 અષ્ટ મનુ મેં વર્ણવ્યા, મહાત્મા તથા ગુણવાન. ૨  
 આ અધ્યાય વિષે હવાં, વર્ણવું મનુ પાંચ;  
 કૃપા હોયે ઉમાપતિની, આવે ન ઉની આંચ. ૩  
 નવ અસ્તિગણુનું કાંઈ ચાલે, નિશ્ચયે હણે ભોળોનાય;  
 શુદ્ધ મન જોઈ ગિરિજપતિ, ધરે સેવકે મરતકે હાય. ૪

\* કડવા ૧૪૭ થી તે કડવાં ૧૬૩ સુધીના વિભાગ અર્થાત્ અધ્યાય ૮૧ માંથી અધ્યાય ૯૩ માં સુધીના માર્કંડેય પુરાણનો ભાગ જુદાકાચદોહનના ભાગ ૫ માંમાં, પૃષ્ઠ ૩૦૫ થી તે ૩૬૯ સુધીમાં “દેવી ચરિત્ર” ને નામે પ્રસિદ્ધ થયો છે. ભાગ ૫ માંનો “દેવી ચરિત્ર” ને એ ભાગ અહીંયો, જેવડાવાને લીધે નથી આવ્યો. પ્રાચીન કાવ્યમાળામાં એ ચંદીપાઠ, “દેવી માહાત્મ્ય” ને નામે ઇખાવ્યો છે. અસલ પ્રતમાં કોઈપણ કડવાં પર વિષય નિર્દેશ નથી. એ પ્રાચીન કાવ્યમાળાના સંરોધકે પોતાની તરફથી દાખલ કરેલું હોય તેમ ધારું છું.

માર્કેટ્ટેય કહે સુર્ય કૌબુદ્ધિ, મેં સાવર્ણિ મન્વતર કળો;	૨૧
દેવી ચરિત્ર કથ્યુ તુજને, ને મહિપાસુરને ક્યમ હજ્યો.	
ચંડિકા ને માતૃગણ કહી, ચામુડા નામની પેર;	૬
સંત્રામમાં સદુ કેમ નીપની, વદી સિવત્તિકેરી મેહર.	
એમ માદાહમ્ય દેવી સર્વતું, શુંભનિશુંભવધ નિર્માર;	૭
રક્તપ્રીજ ક્યમ ગેળિયો, તે મેં કથ્યુ આ વાર.	
દે મુનિસત્તમ મુણ હવાં કહું, અન્ય માવર્ણિ મન્વતર;	૮
દશપુત્ર સાવર્ણિક જે થશે, મનુ નવમો વર.	
તેના સમયમાં જે દેવઋષિ, અને થશે રાજા જેહ;	૯
તે સર્વ તુજને કહું વિરતારી, તું સાંભળજે નિ સંદેહ.	
પારામરીચિ ભર્ગ ને, મુધર્માદિક બાર;	
ગણ્ય ચારો દે-કેરા, માન તુ નિર્ધાગ.	૧૦
તેમનો મધવા મહાજળી, સહસ્ર ચક્રવાળો;	
વજ્રાયુધ ધરનાર પોતે, ગજ ચઢનાર વળી મુખાળો.	૧૧
એવો અદ્ભુત નામે ધંદ્ર તે, થશે કાણુ તે વાર;	
પડાનન વહ્નિપુત્ર જે, સ્વામીકાર્તિક નામે સાર.	૧૨
તે મન્વતરમાં તે ચારો, અદ્ભુત નામે ધંદ્ર;	
હવાં સપ્ત ઋષિઓ વર્ણુ કહું, પછે વર્ણુ મહીંડ.	૧૩
મેધાતિથિ, વસુ, સત્ય નામે, જ્યોતિષમાન, ઘૃતિમાન,	
સવન, હવ્યવાહન સહી, એ સપ્ત ઋષિ ગુણુ રાન.	૧૪
દશપુત્ર નવમા મનુના, ધૃષ્ટકેતુ, બર્હકેતુ;	
પચ્ચહસ્ત, નિરામય, પ્રયુગ્રવા, અચિષ્માન રાજ્યના હેતુ.	૧૫
બૃહિદુન્ન ને બૃહદ્ય, થશે રાજપુત્રો જાણુ;	
મહીંડ થઈ તે માણુશે મુખ, મુણ બૃદેવ સુમણુ.	૧૬
હવાં દશમા મનુકેરા મન્વતર, સાંભળિયે દ્વિજરાજ;	
બ્રહ્મપુત્ર મતિમાન જે, દશમો મનુ મહારાજ.	૧૭
તેના મન્વતર મધ્યે, મુખાસન અને નિરુદ્ધ;	
એમ જે પ્રકારના સુર થશે, સમજ કૌબુદ્ધિ ગુદ્ધ.	૧૮
ભવિષ્યકેરા મનુ મધ્યે, એ દેવા ચારો જાણુ;	
જે પ્રાણીમાં શતથનાર છે, તે સમે સુરમાં થશે નિર્વાણુ.	૧૯
ધંદ્રકેરા સર્વ ગુણુથી, સયુક્ત થશે મુરું;	
શાંતિ એવુ નામ તેનું, સમ્રાટ થશે દ્વિજેન્દ્ર.	૨૦
તે સમયે સપ્ત ઋષિ જે, થશે કૌબુદ્ધિ જાણુ;	
નામ તેનાં દેહ ગણાવી, કરમ તું પ્રેમેથી પ્રમાણુ.	૨૧

આપોમુર્તિ, હવિષ્માન નામે, સુકૃતિ, સત્ય, નાલાગ;	
અપ્રતિમ ને વસિષ્ઠ જાણે, સપ્ત ઋષિ મહાલાગ.	૨૨
સુક્ષેત્ર, ઉત્તમૌજા અને, વીર્યવાન ભૂરિગેણુ;	
શતાનિક, વૃષભ, અનમિત્ર નામે, યશો જ્યદ્ધ વરવેણુ.	૨૩
ભૂરિદુન્ન, સુપર્વા નામે, યશો તે મનુના પુત્ર;	
તે ભોગવશે રાજ્ય રિક્તિ, માંડીને ધરસૂત્ર.	૨૪
હવાં ધર્મકેરા સુત સાચા, સાવણિ મન્વંતર નામ;	
તે સુણ કાંબુકિ એક ચિત્તે, કહું તેતણાં સહુ કામ.	૨૫
વિહંગમ કામગ નિર્માણુરતિ એવા, યશોત્રણ પ્રકારના દેવ;	
તે અત્યેક ગણુ ત્રીશ ત્રીશકેરા, યશોજાણુ તું એવ.	૨૬
નિર્માણુરતિ તે માસ ને ઋતુ, દિવસ યાશે જાણુ;	
વિહંગમ એ ક્ષપા જાણે, કામગ સુદર્ત પ્રમાણુ.	૨૭
તેમનો પુરહર પરાક્રમી, યાશે વૃષ એવે નામ;	
હવિષ્માન, વરિષ્ઠ, આરુણિ, નિશ્વર, અનધ, વિશ્વિ મહાધામ.	૨૮
સપ્તમે અગ્નિતેજ યાશે, એ સમ ઋષિ સુજાણુ;	
સર્વત્રગ, સુગર્મા અને, પુરુહ, દેવાનીક પ્રમાણુ.	૨૯
હેમધન્વા, દ્વાયુ ને, વિભાનુ નામ પ્રખ્યાત;	
એ મનુકેરા પુત્ર યાશે, વિશ્વર્મા વિખ્યાત.	૩૦
રુદ્રસુત સાવણિ નામે, જારમે મનુ જેહ;	
તેના સમયકેરા દેવ ઋષિ સહુ, સુણ થઈ નિ સદેહ.	૩૧
સુકર્માણુ, સુમનસ ને હરિત, રોહિત, સુવર્ણ સાર;	
એ દશ દશ ગણુવાળા દેવ યાશે, જેહના પંચ પ્રકાર.	૩૨
મહાખલિષ્ઠ ધ્વજ જે તેમનો, વાસવ ગુણુસયુક્ત;	
ઋતુધામા નામે યાશે, મહાસુરવર પુક્ત.	૩૩
દ્યુતિ તપસ્વી તપોમુર્તિ, સુતપા તમોનિધિ નામ;	
તપોરતિ તપોધૃતિ નામે, યશો સતર્પિ મહાધામ.	૩૪
દેવવાન, દેવશ્રેષ્ઠ, વિદૂત્ય, મિત્રવાન ને ઉપદેવ;	
મિત્રવિદ આદિક પુત્ર યાશે, ભવિષ્ય મનુકેરા એવ.	૩૫
હવાં રૌત્ય મનુ તેરમે, તેના સુણ રાજા ઋષિ;	
દેવ સુરેં સંભાળતું તુને, યા સુણી સમ્યક્ સુખી.	૩૬
સુધામાન ને સુકર્માણુ નામે, સુરાર્માણુ એવા દેવ;	
જે યશો તેના ધ્વજ બાણું, સુણ તજી અહમેવ.	૩૭
દેવસ્પતિ નામે મહાજળી, મહાવીર્યવાન વાસવ યાશે;	
હવાં મુનિસત્તમ સુણજે તુ, જે સતર્પિ વદ્યો.	૩૮

ધૃતિમાન, અન્યથા, તત્વદર્શી, નિરુસક ને નિર્મોહ;	૪૯
સુતપા, નિઘ્રકપ નામે, યશો સમર્પિ આરોહ.	
ચિત્રમેન, વિચિત્ર, નયતિ, નિર્ભય, ૯૯, મુનેત્ર;	૪૦
ક્ષત્રશુદ્ધિ, સુદૃત નામે, યશો પુત્ર પૃથ્વીભેત્ર.	
એ સર્વ મનુ વળી માગી લેશે, જોઈ સાંપ્રત મનુનું દુ.ખ,	૪૧
પાપિષ્ઠ પુરાણી નવરાજ્યઅમારે, જોઈયે ધર્મ પ્રમુખ.	
આચરણ જોઈ પુરાણીનાં, ઈશ્વર અર્પશે તેહ;	૪૨
ન્યારે દ્વિજજન પર દ્વેષતજશે, સારે વર્ષશે માહમેહ	
ધૃતિ શ્રીમાર્કઁડેય પુરાણે, રૌમ્યાદિમન્વતર માંય;	૪૩
ચતુર્નવતિતમોધ્યાય પૂરણ, થયો હરિકૃપાય.	
ઋષિકેરી કહું કથા, ઉત્પત્તિ રૌમ્યની જાણ;	૪૪
દેવાદિક સહુ કલા છે અહીં, પછે કેટલા મનુ પ્રમાણ.	
જે જાણે સુણે પાઠ કરે, તે તરે નર ને નાર;	૪૫
હવાં જાવિકેરો જાવતો મનુ, રજો એક નિર્ધાર.	
તે શ્રદ્ધા રાખી શ્રોતા વક્તા, સુણજો સર્વત્ર,	૪૬
જાવ હશે તો સ્વર્ગે જશે, નીકર રેહશે અત્ર.	
વસણ.	

અત્ર રેહશે પત્રવત થઈ, કાહશે સજશે રોજ રે;	
પૂર આણી પવન તમને, ઊરાડશે રોજે રોજ રે.	૪૭



કહવું ૧૬૫ મું.

રાગ સામેરી.

નમુ ગુરુ ગુણનાયક દેવ, સાધુ ઉભયની સમ્યક્ એવ;	૧
તજ તનમનથી અહમેવ, પ્રસન્ન થાઓ ઉભય તત્તમેવ.	
શારદા માતાને કરુ પ્રણામ, કેગે કૃપા મુને મહાધામ,	૨
કામના માર્કઁડેય કરવા પૂર્ણ, આઈ કરો વિધન મમચૂર્ણ.	
અમિકા દલિકાને સહાર, લક્ષિત વિપ્રની ધ્યાને ધાર;	૩
નથી અર્ચકાજે ઉદ્યોગ, કરવો પ્રાકૃત સસ્કૃતનો સજોગ.	
મોટું કામ લીધું મેં, માથે, જાણી મદમતિ સાહો હાથે,	૪
પૂર્ણ પ્રતિષ્ઠા માત કરાવે, આઈ તારો તો આ દ્વિજ કાહાવે.	
લોક લાડીલો કેહેતા આવે, સસ્તવતી ઉપાસક દ્વિજ કાહાવે,	૫
એવું વેણ કરાવો સત્ય, મારું અત્પ્રમતિ મહામત્ય.	

હવા કરે કથાનો આરંભ, કરજો નાશ અરિકરે। દંભ;	
માફકેય કહે કૌશલકિ સુણ, સૌમ્ય મન્વંતર મહાપુણ્ય.	૬
ઉચ્ચ મન કરે રખે તુંપ, આ મન્વંતર કહું હુષ;	
રચિ નામે પ્રભાપતિ પૂર્વે, અહંમમતા તણ અપૂર્વે.	૭
જેણે ઇલાં નિદ્રા ને લય, કરતા અટન અવનિપર મહાવય;	
તેને અગ્નિહોત્ર વિનાના જોઈ, જેને ધરબાર કેરી નવસોઈ.	૮
કરતા બોજન મળતું તેહ, આશ્રમ બાંધી ન રેહતા જોહ;	
સંગ રહિત રેહતા સદા, જોયા તેના પિતૃએ તેને કદા.	૯
પિતૃઓ મળી સર્વે લાખ્યા, તેમણે ગૃહસ્થના ધર્મ દાખ્યા;	
પિતૃઓ કેહ સુણ તું પુત્ર, કેમ તેં માંડ્યું નથી ધરસુત્ર.	૧૦
પુણ્યકારી પત્નીમહણુ કેમ, કયો નથી ધરી શા વેહેમ;	
ત્રીપરણીને ગૃહસ્થ થાવું, છે એ હેતુ સ્વર્ગ મુક્તિએ જોને જાવું.	૧૧
નિરંતર ત્રી રહિત રેહેતા જોહ, પડે તે બધનર્મા નિસંદેહ;	
ગૃહસ્થાશ્રમી નર નિર્વાણ, સમસ્ત સુર ઝાપિ પૂજે જાણ.	૧૨
પિતૃ અતિથિ પૂજે તેહ, તેવડે પરસોડે સુખી કરે દેહ;	
‘સ્વાહા’ ઉચ્ચારે કરી દેવ, કરે ‘સ્વધા’ ઉચ્ચારે પિતૃની સેવ.	૧૩
અતિથિ ભૂતાદિક જોહ, અન્ન અર્પે આનંદે તેહ;	
તો ક્યમ તું રહ્યો આમ, ન સાધ્યું અમાશ ઝણતું કામ.	૧૪
મનુષ્યઝણ જાળવી ન જાણ્યુ, દેવઝણ પુરું ન પિછાણ્યું;	
ભૂતાદિકઝણ તુ ભૂવી ગયો, દિન દિન પ્રત્યે બધાર્થ ક્યાં રહ્યો.	૧૫
પુત્ર ઉત્પન્ન ક્યાં પામે, અસ્થા નાકે તુને કોણ રાખે;	
દેવ પિતૃ ને ભૂતાદિક, તે તૃપ્ત ક્યાં ન કીકાકીક.	૧૬
તોય મૃદપણાથી શુ, રહી ગતિ વાંચે છે તું;	
હે પુત્ર માનતું અમારું એવું, કહીએ સુણ તને છે જેવું.	૧૭
તારે આ જન્મે મૃત્યુવેડે, રેહેતું પડશે ભોગવી દુઃખ શોકે;	
મૃત્યુ થયા પછી નિર્વાણ, યર્ષા તુ નરક બોડતા પ્રમાણ.	૧૮
આવી મળશે અન્ય જન્મે દુઃખ, નહિ કોઈ જીએ તારું મુખ;	
રચિ કહે સુણો પિતૃદેવ, જે કરવો સસાર ધરી અહમેવ.	૧૯
તે મહાદુઃખ ને પાપકરો, સમજ્યો સાચેસાચો એ ફેરો;	
છે અધોગતિનું કારણ એહ, થયો હું પૂર્વથી નિઃસંદેહ.	૨૦
એમ સમજી પાણિમહણુ નથી ક્યું, એમાં શું પ્રુણ મેં મારું હૃદય?	
હુંજે પ્રાણાયામ કરીને જાણુ, કરે છું આત્માસંયમ પ્રમાણ.	૨૧
તે મુક્તિ આપનારું નિધોર, નવ તારે કદાપિ નાર;	
ત્રીપાણિમહણુ કરવાયજી, આત્મસંયમ રેહ નવ ટકી.	૨૨

મમતા રૂપ કર્મને ખરડાયો જેહ, યથોચ્છાણ આત્મા એહ;	
તેને ત્યાગી પુરયો ચિત્તરૂપ જળે, નિલગ્નિત ધૂએ મહાબળે.	૨૨
એહ માર્ગ ઉત્તમ મેં માન્યો, નથી વેદાદિકમાં કંઈ એ જાનો;	
અનેક જન્મથી સિંચાયવો જેહ, કર્મરૂપ કર્મને ગુંડાયવો એહ.	૨૪
આત્મા જેહ મોટો અપાર, તેને દંદિગ્નત જાણે નિર્ધાર;	
પછે સમ્યક્ વાસનાજળે તેને, જાણે ધોવો જ્ઞેષ્ઠએ જોને.	૨૫
કેહ પિતૃ ધ્રિયગ્નત નરે, જ્ઞેષ્ઠએ આત્મા ધોવો એવું ધરે ઉરે;	
એહ ખરી કથા કહી તેં સુત, પણ જે તુ પથેચ્છાલેછે તે છે વૃત્ત,	૨૬
નથી ધરિત મારગ એહ, તેનો ટાણુ સદુ સંદેહ;	
દ્રુમેચ્છા કર્માવિનાશણ પાંચ, સ્વાધીન કરવાં તારે સાચમાચ.	૨૭
પૂર્વ કર્મથી ઉપજેલા જેહ, જાત્રા ભુડાં ફળ તો તેહ;	
ભોગવવાવડે નિર્વાણ, પાપનાશક ચાપ પ્રમાણ.	૨૮
એ પેર ફલેચ્છા વિહીન, અદ્વેતુક કર્મ કયેં થવાય ન દીન;	
એમ કાયેં બધનમાં ન પડાય, ગૃહસ્થધર્મે ન કાંઈ અડાય.	૨૯
જે નરે પૂર્વજન્મે કરેલાં પાપ, પુણ્યફળ સુખદુઃખ અમાપ;	
જે પ્રાપ્ત થાય છે પ્રમાણ, તે ગેજ ભોગઆપી નિર્વાણ	૩૦
ચાપ પૂર્વકેશં કર્મનો ક્ષય, એમ માન્યો શાસ્ત્ર પુરાણે ઉદય;	
વિવેકીજન તો એવી રીત, કરે આત્માશુદ્ધિકેરી પ્રતીત.	૩૧
વળી કરે રક્ષણ આત્માનું એમ, સદા સર્વદા ધારી ક્ષેમ;	
કિંતુ અવિવેક ધરી સુત, પાપ રૂપ કર્મને લેપાય ન નૂત.	૩૨
રૂચિ કેહ સુણો પિતૃદેવ, વેદે કર્મમાર્ગ અવિદ્યા કહી છે એવ;	
તો તમે કેમ કરો. ઉપદેશ, કર્મ માર્ગે કરાવવા પ્રવેશ.	૩૩
પિતૃઓ કહે તારી જે વાત, સર્વ સાચી છે પ્રખ્યાત;	
કર્મ એ અવિદ્યા પણ સલ, અસત્ય નથી હે અપત્ય.	૩૪
કિંતુ વિદ્યા પ્રાપ્તિ કરવાનો હેતુ, માન્ય નિશ્ચય કર્મ એ તુ;	
વિદિત કર્મ ન કરવાવડે, અસત પુરુષો સયમે અડે.	૩૫
એ સયમ મુક્તિ ન આપે જાણ, નાએ અધોગતિએ નિર્વાણ;	
હે સુત વિદિત કર્મનો કરી ત્યાગ, તુ માનેયથો મનથી મહાભાગ	૩૬
હું કરું આત્માને શુદ્ધ સ્વરૂપી, પણ ખરુ જોતાં તુ કરે કુરૂપી;	
તુ તેનો લેપ કરવાવડે, ઉપજેલા પાપે લેપાઈ પડે.	૩૭
શુક્તિપુર સર યોજ્યું વિપ, તેની પેટે કરી કઈ મિપ;	
અવિદ્યા યોગ જો હોય, તો નર ઉપકારકારી થાય સોય.	૩૮
કિંતુ અવિવેકે જો યોજાય, તો તો સલ બધને પડાય;	
એમ છે મોટે સુત સાક્ષાત, કરે વિધિપૂર્વકે પાણિગ્રહણી વાત.	૩૯



પરલોક સિદ્ધિ કર્યા વિના તારો, જન્મ અકુળ જન્મે સારો;  
રુચિ કેહ હો પિતૃદેવ, હું વયવૃદ્ધ થયો છું એવ.  
તેની કરે કથી કન્યાકા સેવ, કોહો કોણુ દે કન્યા તતખેવ;  
પરણુવી પત્ની દરિદ્રી નર, હે હે પિતૃઓ તે દુષ્કર.  
પિતૃઓ કેહ સુત તુંય, અમારું વચન માને ન શુંય;  
કેહ તેથી પડવું પડશે અમારે, તું તેણે અધોગતિ નિશ્ચય ધારે.  
માર્કેડેય કેહ મુનિસત્તમ, એ રીતે વચન કહી ઉત્તમ;  
તેના પિતૃઓ આવ્યા હતા જોહ, તે તેના દેખતાં નિઃસંદેહ.  
જન્મ વાયુએથી દીવો ઓલાય, તેમ એકાએક અદર્શ ત્યાં થાય;  
આવું આવું પુરાણી ગાય, કર્મપુચ્છ સાહી મકલાય.  
કરે ઘેર ઉતરવા દહ ભાવ, સાધી લે સધાય તેટલો દાવ;  
ધતિ શીમાર્કેડેય પુરાણે, રુચ્યુપાખ્યાને પ્રમાણે.  
થયો પંચ નવતિતમોધ્યાય, જે દિજ પુરાણી કાજે ગાય.

૪૦

૪૧

૪૨

૪૩

૪૪

૪૫

વલણુ.

દિજ પુરાણી કાજે ગાય નિશ્ચે, પુરાણકેરી પેર રે;  
માધવ ઉમાધવ દિજ ઉપર, કરશે સમ્યક મેહર રે.

૪૬

—ૐૐૐૐૐ—

કડવું ૧૬૬ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

માર્કેડેય કેહ દિજરાજ છ, કયા કહું હું તારે કાજ છ;  
રુચિને પિતૃવેણે થયો ખેદ છ, સર્વાંગે થયો અતિ પ્રસ્વેદ છ.

૧

ઢાળા.

પ્રસ્વેદ થાતો અંગ અતિશે, રુચિને નિર્વાણુ;

તે દિજકન્યા ઇચ્છતો, કરતો સકળ પૃથ્વી પ્રમાણુ.

૨

કિંતુ કન્યા તેહને, નવ મળી કંઈથી વિપ્ર;

પિતૃવચનરૂપી અગ્નિ જેને, કાણુ કાણુ લાગ્યો ક્ષિપ્ર.

૩

તેવડે બળતો નથી ઠરતો, ઉદ્દેગ ધરતો મન;

ચિંતા ચતુર કરતો ઘણી તે, હું શું કર કેહ અનુદિન.

૪

હું કર્યા જાઉં ને કયાં રહું, ક્યમ મળે સત્વર નાર;

પાણિગ્રહણ કરું કેધપેરે, જેણે પિતૃઉદય થાય નિર્ધાર.

૫

એ રીતે વિચાર કરતાં, તે મહાત્માને ત્યાંહી;

મતિ સૂઝી સડે ઘેઈ, જાણું કમળજૂ જ્યાંહી.

૬

આ દેહવડે કયમ ત્યાં જવાયે, એમ વળી આવતો વિચાર;	૯૭
પછે બ્રહ્માકેરું આરાધન કરવા, ક્યોં તેણે નિર્ધાર.	૯૮
આસન પાળી મુખ ટાળી, બેઠા વિધિ આરાધવા;	૯૯
નિયમ પાળી યમ ધારી, બેઠા નારી માગવા.	૧૦૦
શત સંવત્સર મુરકેરા, તે કરતો તપ નિર્વાણ;	૧૦૧
જેઈ દુઃખી તેને રીઝિયા, પછે પરમેષ્ઠી પ્રમાણ.	૧૦૨
જે જગતપિતામહ બ્રહ્મા બારે, તેણે આપિયું દર્શન;	૧૦૩
માગ્યે માગ્ય એમ કહ્યું મુખથી, હું થયોહું પ્રસન્ન.	૧૦૪
તપ જગતકેરી ગતિકર્તા, જોયા બ્રહ્માદેવ;	૧૦૫
શિરસાષ્ટાંગ નમી તેને, કરતો રચિ સમ્યક શેવ.	૧૦૬
પિતૃકેરા વેળુથી જે, કરવાની ઇચ્છા હતી;	૧૦૭
તે મનસા પોતાતણી, વિધિ પાસ કરતો છતી.	૧૦૮
તેનું ઇચ્છિત સર્વ સાંભળી, રચિ દ્વિજને કેહતા દેવ;	૧૦૯
વધા બ્રહ્મા ભાવશું, તું પ્રજાપતિ થઈશ તતપેવ.	૧૧૦
તારે પ્રજા ઉપજાવવી, કરવા પુત્ર ઉત્પન્ન;	૧૧૧
કર્મ કરતાં અધિકારવાળો, તું સિદ્ધિપ્રાપ્ત થઈશ પાવન.	૧૧૨
તારા પિતૃઓએ કહ્યું વ્રુજને, તે પ્રમાણે કર નારી;	૧૧૩
એ મનોરથનું ધ્યાન ધરીને, કર પિતૃપૂજા ભારી.	૧૧૪
એમ સંતોષારો પિતૃ તારા, તારે તુંને આપશે પત્ની પુત્ર;	૧૧૫
પિતામહ સતોપાપલા તો, મડાવી દે ધરસન્ન.	૧૧૬
તે મનવાંચિત સર્વ આપે, એમ વદે વેદ પુરાણ;	૧૧૭
માર્કંડેય કહે કૌબુદ્ધિ એવી, અવ્યક્તજન્મ ભાષે વાણ.	૧૧૮
એવું વચન બ્રહ્માનું સુણીને, તે દ્વિજ ગયો સરિતાતીર;	૧૧૯
એકાંત સ્થળપર બેસીતેણે, પિતૃતર્પણ કર્યું ધરી ધીર.	૧૨૦
ભક્તિએ કરી નમાવ્યા છે, ઉભય જેણે રક્ષ;	૧૨૧
તેને અપૂર્વ આદરે કરી, તોજ્યા અન્ય ધર્મેના બંધ.	૧૨૨
એકાગ્રચિત્ત કરી અહરનિશ, આ રતોત્ર વદતો મુખ;	૧૨૩
તેને સ્તુતિ કરી જે પેર તે હું, સમ્યક જણાવું મુખ.	૧૨૪
રચિ કહે જે દેવથી પણ, ઉર્ધ્વ લોકે વસતા;	૧૨૫
એવા પિતૃને હું ભક્તિભાવે, કરું નમસ્કાર ઉત્ત્તસતા.	૧૨૬
છે સ્વધા શબ્દ જેના અંતમાં, એવા મંત્રે કરી નિર્વાણ;	૧૨૭
શ્રાદ્ધ સમયે શરૂ જેનું, તર્પણ કરે પ્રમાણ.	૧૨૮
ભોગવૈભવ વા મુક્તિધર્મીક, જે મહર્ષિ કેહવાય;	૧૨૯
મનોમય શ્રાદ્ધે કરી જેમનું તર્પણ, સ્વર્ગે કરે મુખદાય.	૧૩૦

નમસ્કાર તે પિતૃઓને, મારો સદા સર્વદા હોય;	
સ્વર્ગે શ્રાદ્ધ સમયે સિદ્ધ સિદ્ધિ, જેને વીસરે નવ સોય.	૨૪
સર્વ અનુત્તમ દિવ્ય બલિદાને, જેમણે તૃપ્ત કરતા શ્રોર;	
તેવા પવિત્ર પિતૃને સદા, હું કરું નમસ્કાર.	૨૫
આત્મલેષ સિદ્ધિને વાંચતા, તે વળી સર્વ કરતાં શ્રેષ્ઠ;	
એવા ગુણકો પિતૃભક્તિએ, સહુ ત્યાગતા દુઃખ નેષ.	૨૬
શુદ્ધ અતઃકરણ કરીને, જેનું કરે પૂજન અપાર;	
તેવા પિતૃને ભક્તિ સહિત, હું કરું નેહ નમસ્કાર.	૨૭
અભીષ્ટ જનને પુષ્ટિ દાતા, જે પિતૃ કેરું શ્રાદ્ધ;	
તેસમયે શ્રદ્ધાપૂર્વક સહુ, જગતી પરના જન તણ બાધ.	૨૮
પૂજન કરે છે પ્રેમથી અતિ, સર્વથી શ્રેષ્ઠ માની નિર્ધાર;	
તેવા પિતૃને ભાવેકરી હું, કરું નમી નમી નમસ્કાર.	૨૯
ધર્મિષ્ઠ અભીષ્ટ મનોરથ પૂરનારા, પ્રભાવતિપણું આપનારા જેહ;	
જે પૃથ્વીપર પૂજન્ય છે અતિ, યર્ષ પિતૃદેવ નિઃસંદેહ.	૩૦
જન પ્રેમ અતિશે ધરે જે પર, તે પિતૃદેવને વારંવાર;	
હું ક્ષેમ ધાવા વેદમ તણને, કરું નિરંતર નમસ્કાર.	૩૧
અરણ્યવાસી મિતાહારી, જેણે તપે પ્રજ્ઞાત્મા પાપ;	
એવા ઋષિઓ વનમાં ઉપજેલાં, જે પુષ્પફળ અમાપ.	૩૨
તેવડે શ્રાદ્ધમાં શ્રદ્ધાપૂર્વક, કરે પૂજન જેનું અવિધાર;	
તેવા પિતૃને નેહ કરી હું, કરું વારંવાર નમસ્કાર.	૩૩
નૈષ્ઠિકવ્રતને આચરનારા, મન સ્વાધીન કરતા જેહ;	
એવા બ્રહ્મમુનિ પશુ સદા જેનું, કરે શ્રાદ્ધ રહિત સંદેહ.	૩૪
તેસમાધિયેકરી શ્રાદ્ધ કરતા, નિત્ય પ્રતિપૂજી પામતા પાર;	
તેવા પિતૃસતતમને સદા હું, કરું નેહ નમસ્કાર.	૩૫
ત્રિલોકીમાં ડ્રળ આપનાર, જે પિતૃઓને સહુ ક્ષત્રિય સાર;	
કરે તૃપ્ત વિધિપુરઃસર ઠગ્યે, તેને હું કરું નમસ્કાર.	૩૬
સ્વકર્માસક્ત જે વૈસ્ય કાઢવે, તે પુષ્પ ધૂપ અન્ન ને વાર;	
ઈત્યાદિવડે કરે પૂજન જેનું, તેવા પિતૃને કરું નમસ્કાર.	૩૭
જેમહીપર કેવાય સુકલિન નામે, શ્દ્રે શ્રદ્ધે અર્ચિયા અપાર;	
ભક્તિ ભાવેકરી અહોનિશ, તેવા પિતૃને કરું નમસ્કાર.	૩૮
પાતાલવાસી અસુરોએ, તજ્યો દંભ મદનો ભાર;	
તે શ્રદ્ધાએ સ્વધાહારી પૂજે, કરું તેવાને નમસ્કાર.	૩૯
મનોરથ સિદ્ધિને ધ્યેયતા, નાગલોક રસાતળ માંય;	
સર્વ ભોગવાળાં વિવિધ શ્રદ્ધે, કરી પૂજે પિતૃ જ્યાંય.	૪૦

અર્ચન કરે અવિધાર તેનું, એક ધરી શ્રાદ્ધ મન મોઝાર;	૪૧
તેવા પિતૃઓને સદા ભારો, હો નેહ નમસ્કાર.	૪૨
તે લોકે ભોગ સંપત્તિયુક્ત, સર્વ લોક વિધિપુરઃસર સાર;	૪૩
તૃપ્ત કરે મંત્રવાળાં શ્રાદ્ધોએ, કરું તેવા પિતૃને નમસ્કાર.	૪૪
સુરાલોકમાં અંતરિક્ષમાં, જે મહીતજે વસે સાક્ષાત;	૪૫
સુરાદિક પૂજન કરે જેનું, નમું તેવા પિતૃને વિખ્યાત.	૪૬
મેં અપેક્ષાં ભાવે અભાવે, તે પ્રહણ કરજો સર્વ;	૪૭
જે મૂર્તિરહિત ને સૂક્ષ્મરૂપી, તજીવનમાં વસતા ગર્વ.	૪૮
યોગીજન નિર્મળ ચિત્તે જેનું, પૂજન કરે પ્રમાણ;	૪૯
દુઃખનારાકે હેતુ ધારી, નમું તેવા પિતૃને નિર્વાણ.	૫૦
સ્વધાએ ભોગ કરનારા પિતૃ, જેસ્વર્ગે રહ્યા માર્તિમાન;	૫૧
કામ્યક ફળની ઇચ્છા રાખી, કરે મળન તેમનું શુભવાન.	૫૨
તેને અભીષ્ટ પદાર્થ સમર્થ આપે, એવા જે અતુલ બળવાન;	૫૩
કરે નિરિચ્છાએ પૂજન ભોજન, તો તેને મુક્તિ આપે શુભવાન.	૫૪
તેવા પિતૃને પ્રણામ કરું, હું નેહ વારંવાર;	૫૫
સર્વ સંકષ્ટથી ઉદ્ધારજો, મુને આ સમે નિર્ધાર.	૫૬
આ ભારા તર્પણ વિધિમાં, સહુ પિતૃ સંતોષાઓ;	૫૭
જે અભિલાષીના અભિલાષ પૂરે, એવા કૃપાળુ યાઓ.	૫૮
સુરપણું ને ઇંદ્રપણું, એથી અધિક વેભવ આપે;	૫૯
જે પુત્ર પશુ બળ મદિર આપે, કષ્ટ કૂડાં કાપે.	૬૦
જે ચંદ્રકેરા કિરણમાં, સૂર્યબિંબમાંહે જાણ;	૬૧
ઉન્નયણ વિમાને વાસ વસતા, સદા સર્વદા પ્રમાણ.	૬૨
તે પિતૃઓ આ શ્રાદ્ધ મધ્યે, અપેક્ષા અજ જળે આજ;	૬૩
ગંધાદિકે કરી પૂછી પામે, યાઓ તૃપ્ત મહારાજ.	૬૪
જે અગ્નિમાં હવિષ હોમે, તૃપ્તિ પામે પૂર;	૬૫
જે દિવ્યશરિરમાં વાસ વસીને, ભોજન કરે મધુર.	૬૬
જે પિંડદાને હર્ષ પામે, તે પિતૃ આજે સર્વ;	૬૭
આ અપેક્ષા શ્રાદ્ધે કરી, અજનજળથી પામે ધર્મ.	૬૮
ગેંડકેરા આગ્રિપવડે, ઉત્તમ મહર્ષિઓ જાણ;	૬૯
દિવ્ય મનોહર સુરપ્રિય જે, સ્વામ તિલ નિર્ધાર.	૭૦
ત્યમ સમર્થપર જે શાક મળતું, તેવડે જેને કરાવ પ્રસન્ન;	૭૧
તે પિતૃ આ સ્થળમાં સદા, મુજબ રીઝો મહામન.	૭૨
જે મુરે અર્ચેલા પિતૃને, અતિ પ્રિય કબ્જ નિર્ધાર;	૭૩
તે સમાન મેં અર્પેલાં સહી, યાઓ કુસુમ ગંધ ને આહાર.	૭૪

સવ દર્શાતિથિએ અષ્ટમીએ, સાંવત્સરિક શ્રાદ્ધ મોઝાર;  
 નાંદીશ્રાદ્ધે ચાપ જેતું, પરમ પૂજન અવિધાર. ૫૮  
 પૃથ્વીપર પ્રત્યેક દિવસે, જે ગ્રહણ કરે પૂજન;  
 તે મારા પિતૃ આ શ્રાદ્ધથી, થઈ તૃપ્ત થાઓ પ્રસન્ન. ૫૯  
 તે દ્વિજપૂજ્ય સમયે છે, હિન્નવળ કમળ સમાન;  
 શ્રગલાંછન વિણ ચંદ્ર જેવા, કોઈ કેહે મહાન. ૬૦  
 ક્ષત્રિયજનને જેહ છે, પ્રગટતા પ્રભાકર જેવા;  
 જે વૈશ્યને સુવર્ણ સરખા, શુદ્ધ કેહેવા એવા. ૬૧  
 ગળી જેવા રંગના જે, શુદ્ધને નિર્વાણ;  
 તે પિતૃઓ મેં નિવેદેલાં, પુષ્પ ગંધ ધૂપ પ્રમાણ. ૬૨  
 અન્નજળ આદિક ને, અગ્નિ વિષે કરિયો હોમ;  
 તેવડે થઈ પ્રસન્ન મુજને, સંતોષાઓ પિતૃ સોમ. ૬૩  
 હું સદા સર્વદા તેમને, કરું પ્રેમ ધરી પ્રણામ;  
 જેઓ તૃપ્ત થવાને કારણે, સુરે પૂર્વે પ્રદેશાં તમામ. ૬૪  
 પછે અર્પણ કરેલા કલ્યાણનુંજે, ભોજન કરતા મહાન;  
 તૃપ્ત થયેલા જે તેવડે, આપી વેળવ કરે સ્વસમાન. ૬૫  
 તે કરેલા આ શ્રાદ્ધમાં, થાઓ તૃપ્ત સમ્યક પેર;  
 હું પ્રણામ કરીને સદા વાંચું, તે પિતૃદેવની મેહર. ૬૬  
 જે યાતુધાન ભૂત ભયાનક અસુરનો, કરે પ્રગ્નઅશુભનો નાશ;  
 જે પ્રથમ મનાયે દેવમાં, જેને પુરંદર પૂજે પ્રકાશ. ૬૭  
 તે આ મારા શ્રાદ્ધે તૃપ્ત થાઓ, મારા માની લ્યો પ્રણામ;  
 મેં તૃપ્ત કરિયા જેહને, એવા અગ્નિજ્વાતા નામ. ૬૮  
 અદિપદ, આન્યપા ને, સોમપા પિતૃ દેવ;  
 આ મારે શ્રાદ્ધે તુમિ પામો, કર્મું મેં શ્રાદ્ધ તણ અહમેવ. ૬૯  
 અગ્નિજ્વાતા પિતૃગણ જે, રક્ષણ કરો પ્રાચી દિશા;  
 અદિપદ દક્ષિણ દિશામાં, પશ્ચિમે આન્યપા રક્ષા નિશા. ૭૦  
 સોમપા ઉત્તર દિશામાં, રક્ષણ કરો નિર્ધાર;  
 અર્ધમા ઉર્ધ્વે રક્ષણ કરજો, કલ્યાણનલ અધોએ આવાર. ૭૧  
 યાતુધાન ભૂત પિશાચથી, અસુર દોષથી સર્વ દિશાય;  
 રક્ષણ કરજો પિતૃઅધિપતિ, હે યમ વીરા વરાય. ૭૨  
 વિશ્વ, વિશ્વલુક આરાધ્ય ને, ધર્મ, ધન્ય, શુભાનન સાર;  
 ભૂતિદ, ભૂતિકૃત અને ભૂતિ, એ નવ ગણ પિતૃના નિર્ધાર. ૭૩  
 કલ્યાણ, કલ્પદ, કર્તા અને કલ્પ, કર્ત્વિયસશ્રમ નામ;  
 પાપરહિત કલ્પહેતુ, એ પદ ગણ મહાઉદ્દામ. ૭૪

વર, વરેણ્ય, વરદ, પુષ્ટિદ, તુષ્ટિદ વિશ્વપાતા જેહ;	૭૫૨
ધાતા સહિત છે સપ્ત ગણ એ, કૌબ્યુકિ નિસંદેહ.	
મહાન, મહાત્મા, મહિત ને, મહાજળ ને મહિમાવાન;	૭૬
એ પાપ નાશક પિતૃકેરા, છે પંચ ગણ મહાન.	
તે પેર સુખદ, ધનદ, ધર્મદ, જ્યોતિદ એવા ચાર;	૭૭
પિતૃકેરા ગણ ગણાવ્યા, પુરાણમાં નિર્ધાર.	
એકત્રિંશ એવા પિતૃકેરા, ગણ નામથી ગણાય;	૭૮
તે અખિલ વિશ્વમાં રજા બાપી, જે શ્રાદ્ધથી સતોપાય.	
તે સદુ તૃપ્ત થઈ સતોપ પામે, કરો સદા મજ કલ્યાણ;	૭૯
જે જાણે પુરાણી સ્તુતિ આવી, તો લેવા ન સચિ ક્રેદ પ્રાણ.	
ન કરે તો પછે પિતૃ, કરજો ગમે તેમ દેવ;	૮૦
તજો દિવ પરનું વૈર તો, લેજો માની સમ્યક સેવ.	
ધર્મિ શ્રીમાર્કંડેય પુરાણે, રચ્યુપાખ્યાને પ્રમાણ;	૮૧
*૫૫જીવતિતમોધ્યાય થયો પૂરો, જેમાં પિતૃનાં વખાણ.	

## વંદન.

વખાણ જેમાં પિતૃકેરાં, એવા અધ્યાય થયો પૂર્ણ રે;	
ભદ્ર પ્રેમાનંદ કાંઈ ન જાણે, અથ હરિકૃપાએ થયો સૂચ્ય રે.	૮૨

## કંઠલું ૧૬૭ સું.

## રાગ મેવાડા.

માર્કંડેય કેહ સુણ્ય કૌબ્યુકિ રે, કરી સ્તુતિ એ પેર;	૧
રચિએ એકે મને રે, ત્યારે પિતૃદેવે કરી મેહર.	
તે દિવ્યકેરી કને રે, બોલે બાપ થયેલે જાણ;	૨
સસુદાય મહાતેજનો રે, ત્યાં તો પ્રકટ થયો નિર્વાણ.	
અખિલ વિશ્વ આચ્છાદીને રે, જે મહાન રહેલું તેજ,	૩
તે નીરખી ઘુટણથી નમી રે, પડિયો જૃથી આણી હેજ.	
સ્તુતિ કરે સચિ ધણી રે, એકે ભાવે જોડી હાય;	૪
રચિ કહે પિતૃદેવતા રે, આબ્યા અચલા સદુ સાથ.	
મૂર્તિ રહિત મહાત્મા રે, પ્રજ્વલિત તેજસ્વી ધ્યાનાસક્ત;	૫
જેનાં દિવ્યચક્ષુ દીપતાં રે, હું નમી થઈ સદાનો ભક્ત.	

ઇદ્રાદિક દેવતા રે, દક્ષ મારીચ સપ્તર્ષિ જાણ;	
રહ્યા ખીજતણ રે, નેતા સોજિતા પ્રમાણ.	૬
મનોરથ પૂરણ કરો રે, સુરનરનો પિતૃદેવ;	
નમન હું ભાવે કરું રે, તજી તન મનથી અહમેવ.	૭
મન્યાદિ મુનિ મહારે, સવિતા, શશિ સુગણ;	
અષ્ટવસુ દેવતા રે, યમ, અશ્વિનીકુમાર પ્રમાણ.	૮
પિતૃઓ તેતણા રે, જળ જલધિએ વ્યામનાન;	
હું એવા દેવને નમું રે, જેને શાસ્ત્રે માન્યા મહાન.	૯
નક્ષત્ર, ગ્રહ અંને રે, વાયુ, વહ્નિ ને બ્યોમ;	
અંતરિક્ષ આદિતણા રે, પિતૃઓ પૂરા અખિલ ભોમ.	૧૦
કરજ્ઞેડી તેમને રે, કરું નેહે નમસ્કાર;	
દેવર્ષિઓતણા રે, જેહ ઉત્પન્નના કરનાર.	૧૧
સહુ જને વદિયારે, નિરતર અક્ષય આપણહાર;	
એવા પિતૃદેવને રે, કરું હું નેહે નમસ્કાર.	૧૨
પ્રજાપતિ કશ્યપ મુનિ રે, ચંદ્ર, વરુણ આદિક દેવ;	
યોગીશ્વર સર્વની રે, કરું હું હસ્ત જ્ઞેડીને સેવ.	૧૩
સપ્તલેહિ રહ્યા રે, સપ્તગણ રૂપે મહાન;	
છે જેને અશ્તુ યોગના રે, એવા સ્વયંભૂ બ્રહ્મા ગુણવાન.	૧૪
નમુ હું તેમને રે, યાઓ પિતૃદેવ પ્રસન;	
અતુર ચંદ્રતણા રે, જેહ આધારભૂત ઉત્પન્ન.	૧૫
યોગમૂર્તિ મહા રે, એવા પિતૃગણને આજ;	
જગતપિતા ચંદ્રને રે, નમુ યાવા મારું કાજ.	૧૬
અન્ય અગ્નિ રૂપી રે, જે જે પિતૃઓ દેહવાય;	
નમન કરું તેમને રે, જેથી સુખ શાંતિ અતિ યાય.	૧૭
કારણ એમ કરવાતણું રે, હું આજ કરું વિખ્યાત;	
છે સમગ્ર વિશ્વતણા રે, આધાર ભોમ અગ્નિ પ્રખ્યાત.	૧૮
જે તેજ ને જળ વિશે રે, છે ચંદ્ર સૂર્ય મહાન;	
મહાપાવકતણી રે, રહી મૂર્તિઓ દેહીમનાન.	૧૯
જે જગત રૂપી મહા રે, બણે બ્રહ્મરૂપી નિગમ જાણ;	
એવા સહુ યોગીને રે, વળી કરી પિતૃઓને પ્રમાણ.	૨૦
હું સ્થિર ચિત્તે કરી રે, વારંવાર નમું નિર્ધાર;	
સ્વધાભક્ષક સદા રે, યાઓ પ્રસન મુજને આવાર.	૨૧
માકુંડેય કહે કોબુદ્ધિ રે, એ પેરે સ્તવિયા જે દેવ;	
દશે દિશા વ્યાપી રહ્યા રે, કરતા પ્રકાશ પૂરણ તતખેવ.	૨૨

એવા પિતૃઓ નીકળ્યા રે, એકાએક બાહર ત્યાંય;	૨૪
રચિએ મુમન ધણાં રે, ગંધાદિઠ નિવેઘાંતાં બ્યાંય.	૨૫
અસંકૃત તેવડે રે, ઊભા સ્વય પાસે પિતૃદેવ;	૨૬
રચિએ નેહુ નિરખિયો રે, કે મહામુનિ રીઝયો તતખેવ.	૨૭
પુનઃ ભકિતવડે રે, કરતો હસ્ત જોડી પ્રણામ;	૨૮
પ્રત્યેકને ઝાળખી રે, વારંવાર ઉચરતો આમ.	૨૯
તમને નમન કરું રે, વળી કરું તમને નમસ્કાર;	૩૦
એમ મહાભાવથી રે, ઠેઠવા લાગ્યો વારંવાર.	૩૧
વરદ્વિધિ* બોલિયા રે, ત્યારે નેહુ નમિયો તેહ;	૩૨
શિરસાષ્ટાંગ કરી રે, તે બોલિયો તે કહું અદ્વીતિ;	૩૩
હસ્ત જોડી રચિ કેહ રે, અધુના મુજને પ્રહારદેવ;	૩૪
પ્રજા ઉપજવવા રે, કહ્યું છે સત્વર તણ અદ્ભવ.	૩૫
આત્મા પાળવી તેમની રે, માનવી પિતૃદેવો સાર;	૩૬
માટે પ્રજા ઉપજે સદી રે, એવી અર્પો મુજને નાર.	૩૭
મહાભાગ્યવતી રે, ઇચ્છું દિવ્ય દારા હું;	૩૮
પિતૃઓ કવે રે, શું સુત એવું ઇચ્છે તું.	૩૯
તો મન આનંદદા રે, મળો અઢિયાં પત્ની આજ;	૪૦
વાર થાઓ નહિ રે, એમ વઘા પિતૃ મહારાજ.	૪૧
તે નારી વિષે રે, જે થશે તુજથકી પુત્ર ઉત્પન્ન;	૪૨
તે મહામતુ થશે રે, જે કરશે જગ પાવન.†	૪૩
તે મન્યતરાધિપતિ રે, થશે બુદ્ધિવાન ને શુભવાન;	૪૪
તારા અભિધાનથી રે, તે તો ઝાળખારો મહાન.	૪૫
રૌચ્ય રચિનો જશ વર્તાશે રે, ત્રણ લોકની માંય;	૪૬
પ્રસિદ્ધ પૂરો થશે રે, બાકી નહિ રેહ તેમાં કાંય.	૪૭
તેના પુત્ર ધણા થશે રે, તે પણ થશે મહાજગવાન;	૪૮
પરાક્રમી પૂરા થઈ રે, પૃથ્વી પાલન કરશે મતિમાન.	૪૯
ધર્મદા તું સદા રે, યશિ પ્રજાપતિ પ્રમાણ;	૫૦
આર પ્રકારની રે, પ્રજા ઉપજાવીશ સુખાણ.	૫૧
વળી કર્મેને વિષે રે, સમાપ્ત કરી કારવી અધિકાર;	૫૨
મેળવીશ સિદ્ધિ મહા રે, પછે આનંદીશ અપરમયાર.	૫૩
જેનર ભકિતએ કરી રે, સ્તુતિ આ સ્તોત્રે કરશે સાર;	૫૪
તેના પર પિતૃ સહુ રે, અમો પ્રસન્ન થઈશું નિધાર.	૫૫



સંતુષ્ટ થઈ તેહને રે, અરપશું ભોગ યોગ પાવન;	
આત્મસાન ઉત્તમ સહી રે, આપીશું નિરોગિતા અનુદિન.	૩૯
ધન અતિ અર્પીશું રે, વળી પુત્રપૌત્રાદિક પ્રમાણુ;	
જેને ધિછા જેતણી રે, તેણે આ સ્તોત્ર જપવો જાણુ	૪૦
પ્રસન્ન અમો થઈ રે, આ સ્તોત્રે કરી અપાર;	
આદ્ય જમતા દિજકને રે, આ સ્તોત્ર ભણે જે સાર.	૪૧
પ્રીતિ અમને ઉપજે ધણી રે, થઈ પ્રગટ તે આદ્ય મોઝાર;	
અનુરાગ આણીને રે, રહુ વશી તે ઠાર.	૪૨
વળી આ સ્તોત્રથી રે, અમને અક્ષય મળશે આદ્ય;	
એમ, પ્રાપ્ત પૂરું થશે રે, આદ્યકર્મ રહિત અબાધ.	૪૩
આ સ્તોત્ર ભણવાયકી રે, જે આદ્ય ઓત્રિયવિનાનું હોય;	
હોય જે પામિયુ રે, અર્થદેવ દ્રવ્ય ઉપાર્જેહુ સૌય.	૪૪
વિપરીત રીતે કર્યું રે, આદ્ય કામ ન આવે એવી;	
હોય પામી સહી રે, સહુ સામગ્રી તજવા જેવી.	૪૫
દેશ કાળતણા રે, હોય સંયુક્ત થયા હોય જાણુ;	
વિધિવર્જિત કર્યું રે, વળી દલથી શાસ્ત્ર અપ્રમાણુ.	૪૬
તોપણુ તૃપ્તિ થશે રે, અમને સ્તોત્રપાઠયકી સુખણુ;	
અમને સુખદા રે, છે આ આદ્ય સ્તોત્ર મહાન.	૪૭
દ્વાદશ વર્ષનીરે, તૃપ્તિ આ સ્તોત્રે નિર્ધાર;	
આ શુભ સ્તોત્રયકી રે, હેમતઝગતુ મોઝાર.	૪૮
દ્વાદશવર્ષ વર્ષની રે, અમને થાય તૃપ્તિ મહાન,	
દ્વિગુણી શિશિર વિષે રે, થાય પ્રાપ્તિ છુદ્ધિમાન.	૪૯
વર્ષત ઝગતુ વિષે રે, સોળ સવત્સરની જાણુ;	
ત્રીઋષે પણુ તેટલી રે, સ્તોત્ર આદ્ય ભણતાં નિર્વાણુ.	૫૦
નિધિરહિત કર્યું રે, આદ્ય જેણે જાણી જેઈ;	
આ સ્તોત્રપાઠે કરી રે, અમો સમઠું લેઈ સમ્યક્ મોઈ.	૫૧
વળી વર્ષા ઝગતુ વિષે રે, અક્ષય તૃપ્તિ કરનારુ થાય;	
એવો મહિમા સ્તોત્રનો રે, અમ સર્વ પિતૃગણુ ગાય.	૫૨
શરદઝગતુ વિષે રે, જે નર આદ્યકાળની માંય;	
આ સ્તોત્ર પાઠ પૂરો કરે રે, તે કર્હુ તૃપ્તિ કેવી થાય.	૫૩
પદ્મ વર્ષની રે, અમને તૃપ્તિ આપે તેહ;	
જે ગેહ વિષે સદા રે, હોયે સ્તોત્ર નિખિત એહ.	૫૪
તે નિર્જીવ રેહ રે, તેને ત્યાં આદ્ય સમયે સાર;	
સદૈવ સન્નિધાનતા રે, અમો કરીને અર્પણુ નિર્ધાર.	૫૫

ઐતું છે માટે સ્થિરે, તારે નિત્ય કરું મહાભાગ;  
 શ્રાદ્ધ વિધિએ કરી રે, ત્યારે કરેના ન એનો ત્યાગ. ૫૬  
 દ્વિજ જન્મતા લહી રે, અમને પ્રુષ્ઠિ કરનારં જાણુ;  
 આ સ્તોત્ર તારે સદી રે, ભણવું તેમના સમીપ પ્રમાણુ. ૫૭  
 જો હમે પુરાણી સમા રે, તેમાં કાઈ સ્થિતિએ જન્મનાર;  
 તો નહિ અમે યશુ રે, તારાપર પ્રસન્ન નિર્ધાર. ૫૮  
 નહિ તો સદા રે, આ સ્તોત્રે યજ્ઞશું પ્રસન્ન;  
 કામ પુરાણીનાં રે, અમને અતિ ભય કરે ઉત્પન્ન. ૫૯  
 માર્કંડેય પુરાણમાં રે, ધૃતિશ્રી હવે અધ્યાય;  
 શૈલ્યેમન્વંતરે રે, પિતૃવરપ્રદાનની માય ૬૦  
 સમનવતિતમો રે, અહીં અધ્યાય પૂરો થાય.  
 દ્વિજ યથામતિ રે, ગુણ પિતૃઓના ભાવે કરી ગાય. ૬૧  
 વસણુ.

ગુણ પિતૃઓના ગાયે ભાવથી, મુણે શ્રોતા વક્તા જન રે,  
 પ્રયાસ આ પુરાણી કાળે, સદુ માનો મહાસજ્જન રે. ૬૨



કકલું ૧૬૮ મું.

રાગ નરની દેશી.

માર્કંડેય કહે મુણ તુંય રે, કહું કથા વિસ્તારી હુય રે,  
 પછે તે સરિતા મધ્મમાંય રે, સ્થિતિ આનંદ કરતા ત્યાય રે. ૧  
 પ્રભોઆ અભિધાનવાળી રે, તન્વંગી તસ્મૃતી પ્રકટી તત્કાળીરે;  
 અનુત્તમ અસરાદેરી જાતિ રે, એકાએક આવી ત્યાં પરાતી રે. ૨  
 આની રચિ પામે ઉભી રેહતી રે, ન્યા સરિતા સમ્યક વેહતી રે;  
 શ્રેષ્ઠ ભદ્રુટિવાળી બાળી રે, પ્રભોઆ અસરા બોલી સભાળી રે. ૩  
 નમીનમી સ્થિતિ કહેતી રે, મધુર વચને હરી ચિત્ત લેતી રે;  
 હે તપસ્વી મહાન ને શ્રેષ્ઠ રે, હું નારી નથી કર્મ નેષ્ટ રે. ૪  
 વરણપુત્ર મહાત્મા પુષ્કર જોહ રે, તેનાયજ્ઞ ઉપજી એ નિ સદેહ રે;  
 અત્યંત રૂપવતી એક કન્યા રે, મારે વિષે અવતરી ધન્યા રે. ૫  
 મુજને યયુ એક એ સંતાન રે, તે પ્રશંસનીય એ કન્યા મહાન રે;  
 તમને તે કન્યારૂપે હું આર્પુ રે, તમ તન પિતૃવચને તર્પુ રે. ૬  
 તેનો સ્વીકાર કરો જુદેવ રે, સાધશે સમ્યક તમારી સેવ રે;  
 તેને વિશે મહાશુદ્ધિશાળી રે, મનુષ્યન યશે ભાગ્યશાળી રે. ૭

માઈડેય કેહે ભાવતું હતું રે, તે આપધ વેલે કીધું છતુ રે;	
તેની મૂઠકેહે નવ નાથ રે, એ ન્યાયે સચિ કેહતો હાથ રે.	૮
ન્યાયે હા કહી તેણે જાણુ રે, અપ્સરા વચન કર્યું પ્રમાણુ રે;	
અપ્સરાએ નદીમાંથી રે, કાંતિમતી માલિની તેડી ત્યાંથી રે.	૯
સ્વકન્યાને આહિર આણી રે, જોઈ રીઝ્યો રચિનો આણી રે;	
તે મુનિસત્તમ સચિએ ત્યાંહી રે, મહાર્પિ તેડાવ્યા ન્યાંહી રે.	૧૦
તેણે તે નદીના ઉપર રે, જ્યાં મળ્યા મહાર્પિ આદિક મહાવર રે;	
તદા નિધિ પુર સરકન્યાનો જાણુ રે, પાણિઅહણુ કર્યો પ્રમાણુ રે.	૧૧
પછે ગૃહસ્થાશ્રમી થયો તેહ રે, પિતૃવચનથી નિસંદેહ રે;	
રમણુ કરતો રામા સાથે રે, રમ્ય વન ફરતો સતીઝાલી હાથે રે.	૧૨
કેટલા દિન ગયા નિરવાણુરે, ઉપન્યો પુત્ર માલિનીથી પ્રમાણુ રે;	
મહાપીર્યવાન ને છુદ્ધિમાન રે, પકાયો પિતા નામથી મહાન રે.	૧૩
પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધિ પામ્યો એહ રે, ગૈર્ય નામે નિસંદેહ રે;	
થયા તેના મન્વતરમાં જે રાય રે, સુર સમર્પિ મહાકાય રે.	૧૪
તે મેં કલા છે પ્રથમ તુને રે, જેવું અવગત હુતુ હુને રે;	
આ મન્વતર સાંભળે જેહ રે, તે નર ધર્મીષ્ઠ થાય નિસંદેહ રે.	૧૫
તેના ધર્મની વૃદ્ધિ પામે રે, આરોઅત્તા અદર્શન જામે રે;	
ધન ધાન્ય મળે પુત્રાદિક રે, ટળે જન્મ મરણુકેરી બીક રે.	૧૬
એમાં સંદેહ નહિ તલભાર રે, સદુ સાચે સાચુ અવિધાર રે;	
હે મહામુનિ પિતૃઓના ગણુ રે, પિતૃસ્તોત્ર સાંભળવાથી પણુ રે.	૧૭
કૃપાવંત પિતૃઓનો થાય નર રે, અભીષ્ઠ સર્વ પામે તે મહાવર રે;	
શ્રોતા વક્તા વસે સ્વર્ગે રે, ધ્વજા હોયે તે જામ અપવર્ગે રે.	૧૮
પણુ એ મળે ક્યારે સર્વ રે, જદા ન જીએ પુરાણી ભરિયા ગર્વ રે;	
જો કંઈ દર્શન તેતું કાઈ રે, તો તો રેહ ભવાભવ કાઈ રે.	૧૯
કાંતિ શ્રીમાઈડેય પુરાણે રે, માલિનીપરિણય પ્રમાણે રે;	
થયો ગૈર્યમન્વતર સમાપ્ત રે, સુણે જણે તેને મળે આપ્ત રે.	૨૦
થયો અષ્ટનવતિતમાધ્યાય રે, જેમાં ગૈર્યમન્વતરની કથાય રે.	

વલણુ.

કથા સુણતા વ્યથાટળે, સચિગૈર્યકેરી જાણુ;  
વિપ્ર પ્રેમાનંદ કાંઈ ન જાણે, છે પુરાણી જાણુ સુજાણુ રે.



કંકણું ૧૬૯ મું.

રાગ કેદારે.

કરું શુર ગણપતિને પ્રણામ, ભઞ્નું દર દરિ વિધિ મહાનામ;  
કરે કામ મારું કરણા કરી રે.

સારદ નારદ નામું શિર, અર્પો ધણીરણી યર્ધ ધીંગી ધીર;  
કરે પીર તરુ કવિતાસરી રે.

દાળ.

સુરસરિતા કવિતા સહી, મેં માની સરસ્વતી માત;  
પાવન થાવું હરિગુણ ગાવું, ધાવું કમાવું સાક્ષાત.  
એ સર્વ કવિતામાંથી મારે, કરવું અંતર્ધાન;  
ધરી ઇચ્છા એવી મનમાં, તે કંગે સદગ માત મહાન.  
હવાં નમન કરી સદુ દેવને, વદું ભૌત્યમન્વંતર આજ;  
હરિચરણ જો સેવ્યાં હશે તો, થશે દ્વિજનું કાજ.  
માર્કંડેય દેહ કૌશુકિ સુણને, કહું ભૌત્યમન્વંતર જોહ;  
તેની ઉત્પત્તિ જો પેરે થઈ, કાણુ દેવ ઋષિ થયા તેહ.  
વળી તે મનુકેરા પુત્ર જો, થયા મહારાગ્નન;  
તે એકચિત્તે સર્વ સુણ તું, હું કહું સર્વ મહાન.  
અંગિરાનો શિષ્ય હુતો, ભૂતિ નામે એક;  
તે મહાકોધી શોધી જોતો, અપરાધ તણ વિવેક.  
અદ્ય અપરાધ કરે દોષ તો, કઠોર ભાષણ મુખ કરી;  
મહાધોર શાપે શાપતો દ્વિજ, કોધઓધ ધ્યાને ધરી.  
તેના આશ્રમ વિષે સહી કોધી મુનિને, વળી પ્રતાપી ભરપૂર;  
એવા મુનિભયથી નિખુર વાયુ નવ વાતો હતો મહાસૂર.  
અતિ સૂર્ય તપતો નહિ કદી ત્યાં, મેધ કર્દમ નવ કરે;  
કિરણોયકી સંપૂર્ણ શશિ ત્યાં, અતિ શીતળના ધ્યાને નવ ધરે.  
મુનિઆચા માનીને, ઋતુઓ ડરતી રેહતી આમ;  
ક્રમ ત્યાગી ત્રિધિકરો, કરતી મનવાંચ્છિત મુનિનાં કામ.  
તેના આશ્રમકેરા વૃક્ષને, સર્વ કાળ અર્પતી પુલ;  
પ્રજા ઋતુ સર્વ મળીને અર્પતી, યર્ધ ઋષિવરને અતુકજ.  
તેના આશ્રમ નિકટનું જળ, તેની ઇચ્છા પ્રમાણે વેહેતું;  
તે મહામુનિના ભયયકી, જળ કમંડુ ભરી ભરી દેતું.  
અત્યંત દ્રોષાવિષ્ટ તે દ્વિજ, કલેશ સરીરે નવ સેહેતો;  
તે અપુત્ર દ્વિજ હતો સહી, ચિંતાતુર તેયકી રેહેતો.

તેણે તપ કરવાનો વિચાર કીધો, કરી પુત્રની અભિલાષા;	
નિયમ પાળી ભોજન કરતો, સેતો વાયુ શીત ધરી આશા.	૧૬
તપ કરીને તાપ સેહતો, પુત્ર પ્રાપ્તિકરી આસે;	
તદપિ તેને દુઃખ ન થાતું, તે સર્વ કરુ પ્રકાશે.	૧૭
તપન અધિક તાપ ન તેને, વાયુ અધિક સમીર નવ ઉપજાવે;	
ચંદ્ર શીતળતા નવ કરે કદી, ધારે રખે આવીએ દાવે.	૧૮
જ્યારે એવું થયું ત્યારે મુનિને, શીતતાપાદિક દંદ;	
એ કલેશ કાંઈ કરી શક્યાં નહિ, ફેગટ ગયા મનોરથ કદ.	૧૯
અનેક વર્ષ તપ કરિયું તેણે, તોય થયું નહિ કંઈ કામ;	
પછે તે મહામુનિ ત્યહાં, પામ્યા તપથી સઘ વિરામ.	૨૦
તે મુનિકેરો જ્ઞાતા હુતો, સુવચાં એવે નામે;	
તેણે યશમાં નિમગ્નણ કરીને, આ મુનિ તેડિયો મહાકામે.	૨૧
તેણે જતાં જતાં બોલાવિયો, મહામતિમાન સ્વયં શિષ્ય;	
અભિધાન શાંતિ હતું તેનું, જે જાણતો ભહું ભુકું ભવિષ્ય.	૨૨
તે ઉદાર મનનો શાંત ગુણી, હતો વિનયસંયુક્ત;	
ગુરુ કાર્યે તત્પર સદા, શુદ્ધ આચરણવાળો પુક્ત.	૨૩
ગભિર મનનો પીર મુનિ તે, હતો સમ્યક પેર;	
તેને બોલાવતો ત્યાં મહામુનિ, વદતો ભૂતિ આણી મેહર.	૨૪
મારા જ્ઞાતા સુવચાંએ, મુનિ યશમાં તેડાવ્યો;	
ત્યાં હું જવાનો નિશ્ચય કરુ છું, તું અહીં રેહ હું ઝંટ આવ્યો.	૨૫
હું આવું ત્યાં સુધી તારે, શું કરવું તે બાપું;	
મમાશ્રમે તને સદા સર્વદા, અગ્નિ પ્રદક્ષિ રાખવા દાખું.	૨૬
યતન કરવો ગમે તેવો, કિંતુ અગ્નિ થવા ન દેવો શાત;	
માર્કંડેય કેહ એમ આજ્ઞા કરતો, ભૂતિ જ્ઞેર્ષ શિષ્ય મહાદાંત.	૨૭
આજ્ઞા મુણી શાંતિ શિષ્ય કેહતો, કીક એમ કરીશ મહારાજ;	
તદા ગયો લઘુ જ્ઞાતને ઘેર તે, શુભ યજ્ઞકેરો કાજ.	૨૮
તે શાંતિ વન મધ્યેથી લાવી, સમિધ પુષ્પ ફળ આદિક;	
પોષણ કરતો માહાત્મા ગુરુનું, અનુસરી ગુરુભક્તિએ ધરી બીક.	૨૯
વળી બીજા કારજ તેહ કરતો, ગુરુ આશ્રમનાં સર્વ;	
એવામાં જે ભૂતિએ અગ્નિ ત્રલોતો, માની અગ્નિહોત્રેકરુ પર્વ.	૩૦
તે વહિ હોલાઈ ગયો ત્યાં, જ્ઞેર્ષ ભય શાંતિ પામ્યો ત્યાં;	
ગુરુ આવશે તેને કહીશ શું હું, મતિમાન વિચારતો મનમાં.	૩૧
ચતુર ચિંતા કરતો કરતો, સૂઝતો ન એકે ઉપાય;	
હવાં શું કરવું એમ અહર્નિશ, વિચારતો મનમાં.	૩૨

ગુરુ આપશે તેને કળી રીત હું, દેખાડીશ મારું મુખ;  
 હું શું કરું કે દુઃખ જાય, યાપ મુને શાંતિમુખ.  
 જો ગુરુ આ સ્થાનક આવી જોશે, અમિરહિત નિર્વાણ;  
 તો આવી મુજને શાપ દેશે, નાંખશે મહાસંકટે પ્રમાણ.  
 જો હું આ સ્થાને અન્ય અગ્નિ, લાવી મરુ નિર્ધાર;  
 તો તે મહામુનિ સર્વ પ્રયશ પેરે, છે સર્વ જાણુનહાર.  
 એવું કરતાં નિશ્ચય મુજને, કરે બાળી ભસ્મ મુનિ દેવ;  
 હવાં ઉગરવાનો ઉપાય મુજને, નથી સૂઝી આવતો એવ.  
 ગુરુ કોપ ને વળી શાપકેરે, હું છું હેતુ રૂપ મહાપાપી;  
 મારો અપરાધ મેં ઠંઠ કયોં હોત તો, તે ગુરુનાંખત ઉઘાપી.  
 કિંતુ ગુરુ અપરાધ કયોં મહા, તે છે મહાશોકનું સ્થાન;  
 ઉપાય ઉગરવાતણું નથી કંઈ, એમ વિચારતો મુનિ ભગવાન.  
 શાંત થયેલા અગ્નિને જોઈ, નિશ્ચે ગુરુ દેશે શાપ;  
 કોપેલા અગ્નિ સમા છે, મહાવિર્યવાન ગુરુ આપ.  
 એમના પ્રભાવથી ભય પામી, વર્તે આપ્તામાં દેવ;  
 તે ગુરુકેરો મેં અપરાધ કીધો, મુને બાળી દેશે તતખેવ.  
 એવી શી મુક્તિ પ્રમુક્તિ રચુ, કે નવ ગુરુનો પામું શાપ;  
 એમ વિચારતરત યદ્રિયર થાતો, કેહ માર્કેટ્ટેય કરી સંતાપ.  
 ધણે પ્રકારે વિચાર કરતાં, નવ દબ્યો ભય ગુરુકેરો;  
 પછે અગ્નિકેરે શરણુ જાતાં, તેણે વિચારિયો સફળ કેરો.  
 અગ્નિને પ્રસન્ન કરવા, તેણે વિચારી મલ્ય;  
 પૃથ્વીપર ધૂંટણુ મૂકી બેઠો, દૂધ કરજોડી સાધી સલ.  
 મન સ્થિર કરી કારજ ધરી, લાગ્યો સ્તુતિ કરવા તેહ;  
 જાણ્યા તારનાર ઉદ્ધારનાર, અગ્નિદેવ નિ.સંદેહ.  
 શાંતિ કેહ સર્વ ભૂત માનના, સાધનરૂપ ને વળી એક;  
 ત્રય ધંચ એવાં સ્થાન જેનાં, કેહ માહમુનિ કરી વિવેક.  
 રાજસૂયમાં જેહ છે, પડાતમા મહાધામ;  
 તે અગ્નિ મહાતમા તમને કરું હું, પ્રેમે કરી પ્રણામ.  
 જીવનદાતા સર્વ સુરના, વીર્યરૂપ તેજસ્વી ઉદામ;  
 અખિલ જગતને સ્થાનદાતા, પ્રેમે કરું પ્રણુ પ્રણામ.  
 હે વર્ણી તું સંહુ સુરકેરે, મુખ છે મતિ મહાન;  
 તેમોએ પ્રાશન કર્યું હવિષ, જે તે સુરને કરે મોહ મતિમાન.  
 તમે સર્વ દેવના પ્રાણુ છો, હે અનંતરૂપ ભગવાન;  
 તમારે વિષે હોમેહું હૃત્પદ્ય જે, પામી મેધ ત્વસ્તરે મહાન.

૧૭૨

૨૪

૩૫

૩૬

૩૭

૩૮

૩૯

૪૦

૪૧

૪૨

૪૩

૪૪

૪૫

૪૬

૪૭

૪૮

૪૯

પછે જળ રૂપે થઈ પૃથ્વીપે વસે, તેથી ઔપધી થાય સર્વતઃ;	
હે વાયુસારથિ અગ્નિ મહારથિ, હું શે સકટ પામુ અતઃ,	૫૦
ઔપધીઓ એમ કરતા, જદા અગ્નિ દેવ;	
તદા સર્વ પ્રાણી સુખવડે, જીવન કરે છે તતખેન.	૫૧
હે અનંત તે જે સરજી સૃષ્ટે, ઔપધી સકળ સુગમ્ય;	
તેવડે માનવ યજ કરતા, પાનકે પૂર્ણ માની પ્રમાણ.	૫૨
તે યજ્ઞથી દેવ દાનવ, થાય તૃપ્ત રાક્ષસ જેઠ;	
આધાર હુતાશન મખંડેરા, છે તારાપર નિસદેહ	૫૩
તુ સર્વકેરી ઉત્પત્તિકેરુ, છે સ્થાન પાવક દેવ,	
તુ સર્વમય સાક્ષાત છે, સાથે સિદ્ધ તારી એવ.	૫૪
હે વહિ દેવ દાનવ યજ્ઞ કિન્નર, દેવ ને ગધર્વ,	
રાક્ષસ નર મશુ વૃક્ષ મૃગ પક્ષી, ઉરગાદિક પામે ધર્વ.	૫૫
થાય વૃદ્ધિ તેમની તું થકી, થાય શાંતિ તું થકી સાર,	
તે સર્વ ઉપજે તુ થકી, કરે તે સર્વનો તુ સદાર.	૫૬
હે દેવ તુ જળને ઉપાવે, તેને લક્ષી જાણે તુ;	
પામ્યન કરે તું તેહને, ત્યારે થાય છે શુ.	૫૭
પુષ્ટિકેરુ પ્રાણીઓને, થાય કારણ જાણુ,	
તુ સદુ દેવમાં તેજસ્વી છે, સિદ્ધમાં ક્રાતિરૂપ મહાન	૫૮
વિપરૂપે નાગમાં વશી, રણો પક્ષીમાં વાયુરૂપ,	
કોષ્ઠરૂપે મનુષ્યમાં તું, પશુપક્ષીમાં મોહસ્વરૂપ.	૫૯
વૃક્ષમાં આધારરૂપે, કનિતારૂપે જળાતી માહી,	
રસરૂપે જળમાં વસે. તુ, વેગરૂપે વાયુમાં વશિયો આહી	૬૦
વ્યાપકરૂપે વ્યોમમાં, તું વશી રણો પ્રમાણ.	
સર્વ પ્રાણીના અતર વિષે તું, પલાયનરૂપે વિચરે મહાન	૬૧
સુધરે જન કેહ તુજને, એકરૂપે સાર;	
વળી ત્રણરૂપે કેહ તુજને, વળી કદપી કરે અષ્ટ પ્રકાર.	૬૨
એ પેર કદપી છે તુને, મખવહન કરનાર;	
મહર્ષિ કેહતા સર્વ તુને, આ નિશ્ચને ધરનાર	૬૩
વળી કેહ નિશ્ચ સરજ્યુ તે સહી, હે હુતાશન મહાદેવ,	
તુજ નિના આ જગત સધર્મુ, પામે નાશ તો તતખેવ	૬૪
દ્વિજ સ્વાહા સ્વધા શન્દોઝ્યારે, કરે પૂજન તારુ પ્રમાણ	
સ્વકર્મે કેહવી ગતિ પામે, મહામુનિ જાણુ સુજાણુ,	૬૫
હે દેવકેરા પૂજ્ય પૂરા, તુજથી નીકળી જે જવાળ,	
તે પ્રાણીપરિણામરૂપી, વીર્ય સ્વરૂપી નિકાળ.	૬૬

એવાં ભૂતાગણને ભરમ કરતી, હે મહાતેજસ્વી અગ્નિદેવ;	૬૭
આ વિશ્વકેરી સકળ વ્યાપ્તિ, ઉત્પત્તિ આદિક એવ.	૬૮
એ સર્વ તારી છે ક્રિયા, વૈદિક કર્મ તારું આદ્યાર;	૬૯
સર્વ ભૂતમય આ વિશ્વ છે જે, તે સર્વ તારું નિર્ધાર.	૭૦
હે અનન્ન, પિંગાક્ષ ને હુતાશન, પાવક છે તુંજ નામ;	૭૧
હે હૃદયવાહન હું કરું તુજને, પ્રેમે કરી પ્રણામ.	૭૨
જે અન્ન આહું પાણી ખીધું, પ્રાણી માત્રે જાણ;	૭૩
તેનું પાચન કરવાવડે તું, કેહવાય જગતપાળ પ્રમાણ.	૭૪
ધાન્યને તું પકવ કરતા, તું છું જગતપોષણ કરનાર;	૭૫
તું મેધ છું, તું વાયુ છું, તું છું ધાન્યારોપ નિર્ધાર.	૭૬
રોપકેરું ખીજ તે પણ, તું જ છું અગ્નિદેવ;	૭૭
સઉ પ્રાણીનું પોષણ કરવા, તેં ત્રિલોકમાં ધરી દેવ.	૭૮
સર્વ ભૂતમાં તેજ રૂપે, તું અદિતિ શત્રુ સવિતા સાર;	૭૯
તું દિવારાત્રિ ઉભય સંધ્યા, તું છું ક્ષતકઉત્પત્તિ કરનાર.	૮૦
હિરણ્યરેતા નામ તારું, તું છું સુવર્ણ સમ કાંતિમાન;	૮૧
જન હિરણ્યગર્ભ કેહે છે તુજને, હે અગ્નિદેવ મહાન.	૮૨
તું મુદ્ગર્જ ક્ષણ અને હ્રદિ છું, લવરૂપ લક્ષણવંત;	૮૩
હે જગતસ્વામી કક્ષા કાષ્ઠા, તું છું નિરોપરૂપ ભગવંત.	૮૪
દશે સર્વ તે તું અગ્નિ છું, પરિણામરૂપ કાળ પણ તુંય;	૮૫
કાલની રિથિતિ કરનાર છે, તારી કહું કાલી શૃંગા હૃદય.	૮૬
તેણે કરી કરચ રક્ષણ મારું, કરી પાપ સંતાપને ચૂર્ણ;	૮૭
આ લોકના ભયથકી મારું, કરચ રક્ષણ વહ્નિ સંપૂર્ણ.	૮૮
તે પેર મહાપ્રલય કારણ, કરાવી શૃંગા તારી;	૮૯
છે અપળતા શુભલક્ષણ જેનું, એવી મનોજન્મા શૃંગા લાળી.	૯૦
ભૂતાદિક કેસ મનોરથ, પૂરનાર મુદ્દર જેઠ;	૯૧
લોહિતા શૃંગા તારી છે, મુનિગણ કેહેતા જેઠ.	૯૨
જન માત્રને રોગ કરતા, ધૂમ્રવર્ણ શૃંગા તારી;	૯૩
સર્વત્ર ખીળી સ્ત્રુલિંગીની, તારી રસના અવિધારી.	૯૪
તેવડે કરીને પાપ મારાં, કરચ ચૂર્ણ હે મહાનામ;	૯૫
સર્વ લોકને શાંતિ કરનારી, છે જીભ વિશ્વા નામ;	૯૬
આ લોક કેસ બૃહદ્ ભયથી, રક્ષણ કચ્છ દેવાધિદેવ;	૯૭
સમ્યક પ્રકારે તારી સાધું, કયમ કરી દિજ હું સેવ.	૯૮
છે પિંગળ નેત્ર ને રક્તકંઠ જેનો, વહ્નિસ્થામ વર્ણ છે આપ;	૯૯
મા' સર્વ દોષથી કરો રક્ષણ, ટાળી પાપ તાપ સંતાપ.	૧૦૦



આ સંસારથી ઉદ્ધાર મારો, રોહિતાશ કીન્ને આજ;	
હું દુષ્કર જોડી નમું તુજને, કરો મારું સર્વે કાજ.	૮૪
વહિ, સમાચિ, કૃશાતુ ને હવ્યવાહન, અમિ દેવ;	
પાવક, શુક આદિક અષ્ટ છે, નામ તાહરું એવ.	૮૫
એ નામે કરી મેં સ્તુતિ કીધી, યા પ્રસન્ન પાવક પૂર;	
સર્વ પ્રાણીથકી વહિ, તમે પ્રથમ ઉપન્યા મહારૂર.	૮૬
હે વિભાવસુ, અમિ અને નિર્વિકાર, હવ્યવાહ;	
મસન્ન થાઓ મુજ ઉપર, સુણી મારી સ્તુતિનો પ્રવાહ.	૮૭
અક્ષય વર્ણિ તુંજ છે, તારું અચિત્ય છે સ્વરૂપ;	
તું મહા સમૃદ્ધિવાન છે, કોથી ધર્વણ યાપ નવતુંજ રૂપ.	૮૮
એવા તીવ્ર રૂપી તમે છો, સર્વ લોક વૃદ્ધિ કરનાર;	
તમારું રિયર ને ભાવકારી પીર્યજ, સરવત્ર શોભી રમું નિરમાર.	૮૯
હે સમગ્ર જગતના સત્ત્વરૂપી, તું હૃદયકમળ માંહે જોહ;	
સ્તુતિ કરવા યોગ્ય તું છે, અંતર રહિત તત્ત્વ ઉજોહ.	૯૦
હે હુતાશન તેં આ જગત, સચરાચર વિસ્તારિયું;	
તારું રૂપ એક છે વિશ્વમાં, છતાં અનેક રૂપે ભાશિયું.	૯૧
તું અક્ષય રૂપે ને પર્વત સહિત, હું વન વસુધરા સમેત;	
સૂર્ય શશિ સહિત તું છે, મહાલોક સ્વર્ગલોકના કેત.	૯૨
વ્યોમ વ્યાપી રહ્યો છે તું, છે તેહ રૂપે તુંજ;	
તું મહાસાગરકેરા ઉદરે વશી, ધરતી વ્યાપકરૂપ ભાખું હુંજ.	૯૩
વડવાનજ થઇને કરતો તું, વારી કેરું પાન;	
હે હુતાશન મહાપદ્મામાં, નિયમયુક્તે રહી ઋષિમહાન.	૯૪
દેવમુનિ સર્વે પ્રકારે કરે છે તારું, અહોનિશ પૂજન;	
તું સ્તુતિ કરેલો છું સુરે, રહ્યો મખસોમપાન કરી અનુદિન.	૯૫
વૃદ્ધિ કરવા માટે તુને, વપદ્ધાર પૂર્વક જોહ;	
આહુતિઓ મુનિ આપતા તે, તું કરે છે મહણ નિઃસદેહ.	૯૬
આ લોકમાં દુઃખ પ્રાપ્તિ અર્થે, કરે દિવ્જ નિરંતર તારું યજન;	
સર્વ વેદાંગો વિષે છે તારું, ગાન પાવક પાવન.	૯૭
જે યજન પરાયણ એક આહણ, તારે અર્થે નિરંતર સર્વ;	
વેદાંત વિજ્ઞાનજ અહે છે, તજ તન મનકેરા ધર્મ.	૯૮
પદા કરવા થયા તત્પર, દિવ્જ વિષ્ણુ મહેશ;	
ઈદ્ર અર્પમા વરણ સૂરજ, અંદ સર્વ સુગ ને ગેપ.	૯૯

વળી અમુર સવળા તુને સતોપી, મનવાંચિત કળ પામે;	
મોટા ઉપવાતકેરા દોપપામ્યા, તે પદાર્થ તારી જ્વાળાથી શામે.	૧૦૦
તુંજ જ્વાળા અડતાં પરમ પવિત્રજ, થાય તે પરમાણુ;	
ભરમરનાન રનાન વિષે જે, અતિ ઉત્તમ મનાય મુજણુ.	૧૦૧
તેણે કરી સધ્યાવદને મુનિઓ, કરે તારી જ્વના અતિસાર,	
હે શુચિ અભિધાનવાળા, વહિ તેજસ્વી વિમળ અપાર.	૧૦૨
વાયુ નામક વહિ તું છે, હે વિદ્યુત નામક અમિ,	
આજ પ્રસન્ન થા તુ મુજ ઉપરે, લક્ષણવત લગારે લશિ.	૧૦૩
હે હવિપુર્કે બોજન કરતા, અગ્નિદેવ મહાન,	
પ્રસન્ન થાઓ મુજ ઉપરે, કરે મમ રક્ષણ મતિમાન	૧૦૪
છે અગ્નિદેવ ને મહાદેવ મોટા, પાળે પિતા પ્રમાણુ,	
ઔરમ પુત્રકેર રક્ષણ કરે છે, સમ કર્ય તુ સ્તુતિએ ભાણુ	૧૦૫
જે રૂપ તારુ કલ્યાણકારી, જે તારી સમ છે જ્વાળા,	
તેવડે રક્ષણ કરી મારુ, સર્વ દુષ્ટ વહિ ટાળ.	૧૦૬*
ધૃતિ શ્રીમાર્ક્ટેય પુરાણે, અગ્નિસ્તોત્ર છે જે આય,	
નવનવતિગોખ્યાય યથો પૂરણુ, આદરવડે તો આય.	૧૦૭

## વલણુ.

આદરવડે તો યથો અર્હિયાં, અધ્યાય પૂરેપૂરો રે;	
યથામતિએ ંધ નથી રાખ્યો, જે શ્લોકાર્થ તેહ અધૂરો રે.	૧૦૮

## ક્રંડવું ૧૭૦ મું.

## રાગ મારુ.

માર્ક્ટેય દેહ ક્રીંદુકિ મુનિ, ંદુ કથા તુજને આજ,	
એ રીતે સ્તવન દિને કર્યું, તેણે રીત્રાઓ પાવકરાજ.	૧
જ્વાળા પકિતએ વિદાયણુ, જેનું વપુ એવા ભગવાન,	
વહિ દેવ ત્યા આવિયા, ધરી રૂપ મહાન.	૨
હે દિવસતમ આસ્તોત્રથી, અતિ પ્રીતિ પામિયા અગ્નિદેવ,	
વળી પાન લાગી શાંતિએ કરી, સમ્યક્ પ્રકારે જવ.	૩

\* એ પછી નીચેની કહી પ્રાણીન કલ્પમાળામાં કહી ૧૦૭ સુધ્યાએ જોવામાં આવે છે —

મેં પુરાણી જેવા આચરણે, નથી કરી સ્તુતિ દેવ,  
તો સત્વર થાઓ પ્રસન્ન પ્રબુદ્ધ, દુઃસાધુ સત્વર સેવ.

તદા મેઘ સમ ગંભીર સ્વથી, વદા અગ્નિ મુર;	
હે વિપ્રિયં પ્રસન્ન થયો હું, આજ તારી ભક્તિએ ભરપૂર.	૪
તે સ્તુતિ મારી કરી તેણે, હું દેહ તુને નરદાન;	
માટે અબીષ્ટ માગ્યું તાહરું, હે દ્વિજ મહાશુભવાન.	૫
કેહ શાંતિ દેવ મોટા, મેં લલા રૂપ ધારી આપ;	
તેથી કૃતારથ થયો છું, મારા ટળ્યા સર્વ સંતાપ.	૬
તોય ભક્તિએ નમ્ર જે આ, વદે સેવક વાણ;	
તે સર્વ સાંભળી કાર્ય કરશે, હે મહાઅગ્નિ શુભની ખાણ.	૭
મારા આચાર્ય રત્નઆત્મચક્રી, ગયા બ્રાતૃયજ્ઞે જાણ;	
તે આપે આ સ્થળે જ્યારે, ત્યારે અગ્નિ જીએ જનજલયમાન.	૮
અનાથ આરથાનક થયું છે, તે યાય તમવડે સનાથ;	
મારા અપરાધથી તણ ગયા તમે છો, આ અગ્નિસ્થાનકેરો સાથ.	૯
તે તમયુક્ત પાછું દેવ મોટા, દ્વિજ દૃષ્ટિએ પડે,	
તેમ જે કૃષ્ણાનુ કૃપા કરે તો, દ્વિજ પ્રેમ વાણે તમવડે.	૧૦
અન્ય પ્રાર્થના કરું પ્રેમથી હું, છે મારા શુરજેહ અપુત્ર;	
તેમને શ્રેષ્ઠ પુત્ર થાયે સહી, જે રેહ માંડીને ધરસુત.	૧૧
તે જેવી કરે પ્રીતિ પુત્ર ઉપર, તેવી કરે સર્વ જંતુ પર;	
એવું થાયે કોમળ મન તેમનું, એ વરદાન આપે મહાવરે.	૧૨
હે અગ્નય જો પ્રસન્ન મુજ પર, થયા છો પૂરેપૂરા;	
તો આ સ્તોત્ર પાઠે જે જન કરે, તેનવરેહ કેદા અધૂરા.	૧૩
તમે જાતે જઈ વરદાન તેને, સ્તોત્ર સુણી આપણ;	
સર્વ કૃપા મુજપર કરી આપે, છે એવું મારું માનવું.	૧૪
માર્કડેય કેહ આ સ્તોત્ર સાંભળી, વળી શુરભક્તિ જેધને;	
ઉભયવડે સતુષ્ટ અતિશે, થયા અગ્નિ જેધ સંધને.	૧૫
વચન એવું સાંભળી વહ્નિ, દ્વિજને કેહવા લાગિયા;	
અગ્નિ કેહ હે મુનિસત્તમ, તે વરદાન પર અતિ આગિયાં.	૧૬
તે શુર અર્થે સર્વ માગ્યું, મ્વાર્થે નવ પ્રીતિ કરી;	
તેણે કરી હું પ્રસન્ન તુજપર, અધુના થયો કહું ઉચ્ચરી.	૧૭
તે જેહ માગ્યું તેહ સર્વે, તારા આચાર્યને ગ્રામ જ યશે;	
સર્વ ભૂતપર પ્રીતિ થશે ને, રૂડો સુત મુનિ ઘેર પ્રગટશે.	૧૮
તારા શુરને લાૈલ નામે, મહાવીર્યવાન ને અલિદ્ધ,	
મહાહાનવાન મન્વતરપતિ, યાશે સુત તો વરિષ્ટ.	૧૯
આ સ્તોત્રથી કોઈ એક ચિત્તે, જે સ્તુતિ મારી કરે;	
તેનું અબીષ્ટ સિદ્ધ થાશે સહી, મુણ્યમ્સોક નામ તેધરે.	૨૦

મખ મધ્યે કે પર્વકાળે, તીર્થે કે પૂજા વિધે;	
હોમ કર્મે ધર્મે અર્થે, જે સ્તોત્ર બાણે કો મિધે.	૨૧
તેનાપર સંતુષ્ટ હે દ્વિજ, ચર્ષિ જા વરદાન છે;	
વળી વધુ કહું છું તુંજને, તુંજઆસ્તોત્ર અતિ મહાન છે.	૨૨
એક વાર આ સ્તોત્ર સુણતાં, *ક્ષપાદિવાકરં પાપ;	
નિગ્રથ નાશ થાશે સર્વનું, ટળશે પાપતાપ સંતાપ.	૨૩
જો પરમ પ્રુષ્ઠિ આપનારું, શાંતિ મુજને સ્તોત્ર;	
મારી સર્વ એવા કરી માનું, વળે એ સ્તોત્રથી અગ્નિહોત્ર.	૨૪
હોમ કરતાં દેશકાળ કે, પાત્રાપાત્ર લાગ્યા દોષ,	
તે આ સ્તોત્ર સુણતાં નાશ થાશે, એમહુ પામીશ સંતોષ.	૨૫
અમાવાસ્યા કે પૂર્ણિમા, બીજા પર્વો વિધે નિર્ધાર;	
આ મારુસ્તોત્ર સુણે બણે તે, યાવ નર પાપ નાશ કરનાર.	૨૬
માર્કંડેય કેહ હે મુનિસત્તમ, એમ બાળી અગ્નિદેવ;	
દિપ જ્યેષ્ઠિવત્ થયા ત્યાંથી, અતર્ધાન તતખેવ.	૨૭
જ્નેતાં જ્નેતાં ગયા જાતે, અગ્નિદેવ શાંતિ જ્યેષ્ઠ;	
અતિ શાંતિ શાંતિ મને થાતી, દ્વિજસંતોષ પામતો જાણ.	૨૮
શર્માન્થ દર્પે થયાં જ્નેતાં, એવો પેઠો આશ્રમમાં;	
જ્નેર્થ ગુરુઆશ્રમવિશે અગ્નિ, રીઝયો દ્વિજ ત્યાં.	૨૯
અગ્નિસ્થાન મહિ અગ્નિ છે, જાજ્વલમાન પૂર્વની પેર;	
જ્નેષ્ઠ અગ્નિને આનંદ પામ્યો, વાગ્યો ગુસ્સવરનો કેહેર.†	૩૦
એમ આનંદ પામી રહ્યો જાણે, એવે જૂતિ ગુરુ વરનામ;	
લઘુ છાતાકિરા યજ્ઞમાંથી, આવી જાણા સ્વધામ.	૩૧
જર્ઘ શિષ્ય ગુરુચરણ નમિયો, કરી વિધ વિધ પ્રણામ;	
કર્યા આસન પૂજાદિમહણુ ગુરુવર, લીધા કંઈક વાર વિશ્રામ.	૩૨
પછે શિષ્ય પ્રત્યે ઉચ્ચાર્યાં તે, મુણુ વત્સ મારા તું;	
કોઈ કારણુ ઉપન્યું તે, નથી જાણુતો કુંય.	૩૩
મુને પ્રીતિ થાયે તુંજ ઉપરે, તેવી સમમ જંતુપર જાણુ;	
તેનું કારણુ શું હશે, મુને સમગ્રાય નહિ પ્રમાણુ.	૩૪
તું જો જાણુતો હોય શિષ્ય મારા, તો કેહ સત્વર એદ;	
તદાશાંતિસ્વમહાત્મા ગુરુને, અગ્નિનાશાદિક કેહતો તેદ.	૩૫
વૃત્તાંત આગળથી અતસુધી, કહ્યું યથાવત્ સ્યામ;	
તે સાંભળી સ્નેહાર્દ્ર થાતાં, લોચન મુનિનાં જ્યાં.	૩૬

એવા ગુરુએ સ્વશિષ્યને, આલિંગિયો અપાર;	
તે મહાત્માને અંગ ઉપાંગે, વેદ પ્રકટિયા તે વાર.	૩૭
તે ભૂતિ મુનિની લાયાથી, ભૌલ પુત્ર પ્રગટ્યો જેહ;	
ભૌલ મનુ તે થયો નિથે, કૌષ્ઠકિ નિઃસંદેહ.	૩૮
તેના મન્વંતર મધ્યે જે, યશે દેવ ઋષિ રાજ;	
પ્રસિદ્ધ પગઠ્ઠી ધંર યશે, કહું વિસ્તારી તેની માજ.	૩૯
આશ્રુપ, કનિષ્ઠ, પવિત્ર ને, આગ્નિર, ધારાવૃક નામ;	
એ દેવગણુ તેા પચ થાગે, વળી મહાખળ ઉદામ.	૪૦
મહાધીર્યવાન વાસવ યશે, ઇંદ્રગુણ સંયુક્ત;	
દેવાધિદેવ તે શુચિ નામે, યરો મોટા મુક્ત	૪૧
અગ્નિધ, અગ્નિપાહુ, શુચિ, મુક્ત, માધવ, શુક;	
અણ્ણત સમર્થિ નામના એ, યશે તેજસ્વી જેવા શુક.	૪૨
ગુરુ, ગંભીર, ધર્મ ભરત ને, સ્ત્રી, માની અનુગ્રહ પ્રતીર;	
વિષ્ણુ, સંકેદન તેજસ્વી યશે, સુખલ, ભૌલસુત મહાવીર.	૪૩
એ રીતે મેં કહ્યા તુજને, ચતુર્દશ મન્વંતર સાર;	
હે મુનિસત્તમ મન્વંતર કથાને, જે નર સાલજે નિર્ધાર.	૪૪
તેને પવિત્ર પુણ્ય ને અક્ષય સતતિ, મળે કૌષ્ઠકિ જ્ઞાણ;	
પૂર્વ મન્વંતર સાંભળ્યાથી, નરને ધર્મ પ્રાપ્ત થાય નિર્વાણ.	૪૫
સ્વારોચિષ સાંભળવાયકી, સહુ મનેરથ સિદ્ધ થાય;	
ઔત્તમ મન્વંતર સુણ્યાથી, ધનિક નરવર ઢેહવાય.	૪૬
તામસ મન્વંતર સુણ્યાથી, જ્ઞાન મળતુ જ્ઞાણ;	
દૈવતક સાંભળવાયકી બુદ્ધિ, ને સુંદર સ્ત્રી મળે પ્રમાણ.	૪૭
આશ્રુપન્મન્વંતર સુણે તેને, આરોગ્યતા મળે અતિ;	
વૈવસ્વતમનુ જેહ સાલજે તે, બળ પામતો મહામતિ.	૪૮
સૂર્યસાવર્ણિ સાંભળે તે, ગુણગ પુત્રપૌત્રાદિક મળે;	
બ્રહ્મસાવર્ણિ સુણે તે, પામે મહાત્મ્ય મોહું મુનિ ભણે.	૪૯
ધર્મસાવર્ણિ શ્રવણ કરતાં, સમ્યક્ બુદ્ધિ પામશે;	
રુદ્રસાવર્ણિ સાંભળે તે, ચર્ષ જ્યેષ્ઠાણી જુગો જુગ જામશે.	૫૦
દક્ષસાવર્ણિ શ્રવણ કરતાં, ગુણગ ચર્ષ જ્ઞાતિમાં મોટા યશે;	
ઉત્તમ રૌપ્યમન્વંતર જે સુણે તે, યજ્ઞ સંહારી મુખે વસે.	૫૧
ભૌત્યમન્વંતર શ્રવણ કરતાં, કૃપાદેવની મળશે અતિ;	
અગ્નિપ્રજ્વલન ગુણગ પુત્ર યારો, માનવે મનાશે મહામતિ.	૫૨
હે મુનિસત્તમ જેહ સર્વે, મન્વંતરઅનુક્રમ સાંભળે;	
તેનું અનુત્તમશ્ણ કહું હાવાં, બધા સામગ્રી તેની ટળે.	૫૩

એ મનુમાં જે દેવ, ઋષિ ને ધંદ્ર, મનુ, મનુમુત યયા;	
તેમના વંશનો વિસ્તાર મુણ્ડતાં, પાપી પાવન યર્ષ ગયા.	૫૪
વળી દેવ ઋષિ ને ધંદ્ર જે વળી, અન્ય મન્વંતરસ્વામી જે,	
પ્રસન્નતા પામે પૂરી મુણ્ડતાં, કેહ મતિ મસ્તક નામી જે.	૫૫
રૂડી મતિ પામે તેહ જન, રૂડા કર્મ કરી કેહતો સદા;	
ચતુર્દશ ધંદ્ર યાય ત્યાં લગી, સમ્યક ગતિથી છળે નવ કદા	૫૬
અનુક્રમે મન્વંતર સ્થિતિ જે, મુણે નર ને નારી જે,	
તેને સર્વ ઋતુ કલ્યાણકારી, યાય છે અવિધારી મેં.	૫૭
વળી દેવ ગ્રહની યાય તેપર, રેહમ નજર રૂડી સદા;	
સશય નહિ એ વાતમાહે, એક પુરાણી નવ તરતા કદા.	૫૮
સર્વ પાપ ને મહાપાપ છે, જે શાસ્ત્રથી જાણાય છે;	
તે પ્રમુખ યર્ષ ખોદુ કેહ એ, તેણે વ્યધમ ગણાય છે.	૫૯
ધૃતિ શ્રીમાર્કણ્ડેય પુરાણે, ચતુર્દશમન્વંતર યયા,	
કરી સમાપ્ત સમ્યક પેર અહીંઆ, યયામતિ દિને કલા.	૬૦
ગતતમો અધ્યાય અહીંઆ, યયો આજ પૂરોસહી,	
સંસ્કૃતકેરુ પ્રાકૃત કરીને, દિને ગુણ ગાયા અહીં	૬૧

વસાણુ.

ગુણગણુ ગાયા દિને અહિંયા, મુણે શ્રોતા વક્તા જન કે,	
મનુકથા ભાવે કરી મુણ્ડતાં, કેહ પ્રેમાનંદ ચરો પાવન રે.	૬૨

કલ્કલું ૧૭૧ મું.

રાગ ગાદી.

શ્રીગુરુ ગણપતિને શિરનામી, ભાવે લળું સીતાનો સ્વામી;	
પ્રેમાનંદ પ્રભુ વ્રતધારી, રાજવલોચન મનસા સારી.	૧
પિતૃવચન પાળ્યુ જેમ, પગાવો દિજને પ્રભુ તેમ;	
ઉધારી અહલ્યા હરિ રજે, નારી રાગરીરહી તુને લજે.	૨
કર્પોમિત્રકાજે તો અન્યાય મોટો, લહી વાળી વાનર હણિયો ખોટો;	
કર્પો તેના કારણુ તો અનેક, ધસ્ય એવો વિપ્રકાજે વિવેક.	૩
રાગીકેસાં ચરિત્ર સર્વ, આજ કહું તજી તનનો ગર્વ;	
કહું પુરાણીને હું અત્પ્રમતિ, કૌબુકિને કેહ મહામતિ.	૪
કૌશિક કેહ હે ભગવન, કરી કૃપા મુને કર્યો પાવન,	
કરી તમે અનુક્રમે વિસ્તાર, કલા મન્વંતર સમ્યકપ્રકાર.	૫

સ્થિતિ રીતિ કહી સર્વત્ર, મેં એકે ચિત્તે સુણી રહી અત્ર;	
હે દ્વિજસત્તમ મહામુનિ આજ, અહાદિક સહુ નૃપ મહારાજ,	૬
તેમના વંશ સાંભળવા મારે, ઇચ્છા ઉપની મુનિ આ વારે;	
સમ્યક રીતે બાપો એહ, જ્યમ દોઢે મારા સર્વ સદેહ.	૭
માફકેય દેહ હે સુત, જગતમૂળ રૂપ કહું અદ્ભૂત;	
આદિપુરુષ પ્રજાપતિ માની, સર્વ નૃપ ઉત્પત્તિ કહું તને છાની.	૮
સંભળાવું ચરિત્ર તેમનાં આજ, યજ્ઞકર્તા કહું મહારાજ;	
જ્યસાળી સંપ્રામે જેહ, ધરી જેણે ધર્મને કાળે દેહ.	૯
સંખ્યાવધિ પૃથ્વીપતિએવા, કહું દ્વિજસાધીતે સમ્યક સેવા;	
જેણે દીપાવ્યા વંશ પોતાકેરા, જેણે કર્યાં સર્જણ ભવના શેરા.	૧૦
મહાત્મા રાગઓની ઉત્પત્તિ, સુણતાં ચરિત્ર થાય ઉત્તિ.	
મુક્ત સકળ પાપથી થાય, જે નર નૃપચરિત્રને ગાય.	૧૧
થયા જેમાં મનુ મોટા મહારાજ, રણુવન્ય ધક્વાકુ કુળની માઝા;	
મહાભગીરથાદિક પાવન, એવા એવાએ કર્યું પૃથ્વીપાલન.	૧૨
ધર્મ જાળુનારા મહાશર, યત કરનારા ભરપૂર;	
પરમ તત્ત્વના સર્વે જાણુ, અનેક રાગ થયા પરમાણુ.	૧૩
વંશ સાંભળવાથી તેનો, પાપભાર ઓછો થાય સર્વેનો;	
એવો વંશ વિસ્તારી બાપું, કાંઈ બાકી નહિ હું રાખું.	૧૪
વડકેરી વડવાઈ જેમ, જૂદા જૂદા થયા રાય તેમ;	
હે દ્વિજસત્તમ વિવિધ પ્રકાર, પ્રજા ઉપજાવવી નિર્ધાર.	૧૫
એવી ઇચ્છા પ્રજાપતિ અહાની જાણુ, એકદા યઈ પુરી પરમાણુ;	
દક્ષિણ અંશુદ્રથકી જ્યારે, દક્ષ પ્રજાપતિ ઉપજાવ્યા એક વારે.	૧૬
જગત પરમ કારણુ એવા, વ્યાસમાન કરીએ વિધિની સેવા;	
તેમણે વામ અંશુદ્રથકી નિર્વાણુ, જગત પ્રસૂતા દક્ષપત્ની પરમાણુ.	૧૭
તેને ઉપજાવી વિધિએ સાર, તે દક્ષને કરી આપી નાર;	
ક્યમ કેહવાય મુખે આજ, ધરબાર માંડ્યું બાધજેહને કરી કાજ.	૧૮
આજની રીતિ બાતિ જોઈ, કેહ લાગે મૂઢમતિને એવી સોઈ;	
કિંતુ દક્ષે તે પત્નીથી વર, અદિતિ કન્યા ઉત્પન્ન કરી સુંદર.	૧૯
તે આપી કશ્વપ મુનિને જોઈ, સાધી તેમાંથી તેણે સૂર્યની સોઈ;	
એમ સૂર્ય દેવ થયા ઉત્પન્ન, ત્યારે અદિતિ યઈ અતિ પ્રસન્ન.	૨૦
કેહવા સૂર્ય છે તે કહું આજ, એકે ચિત્તે સુણનાં ચાશે તારંકાજ;	
છે અહરવરૂપી સૂર્યે ભગવાન, આપે સર્વ જગતને જે વરદાન.	૨૧
સૃષ્ટિઉત્પત્તિમાં આદિભૂત, સ્થિતિકાળ મધ્યે જે મધ્યભૂત;	
પ્રલયકાળમાં અંતભૂત દેવ, સાધે તેની મુરસનકાદિક સેવ.	૨૨

- જેણે દેવઅસુરને માનવ, કર્યું જગત ઉત્પન્ન સૂર્ય મહાભાગ;  
સૂર્યવિષે વ્યાપી રહ્યું છે જગત, વિશ્વ રૂપે છે એ અવ્યક્ત. ૨૩
- છે સર્વ જૂતમય મહાજૂપ, છે સર્વકેરા આત્મસ્વરૂપ;  
સનાતન પરમાત્મા છે એહ, યથા પ્રસન્ન અદિતિપર તેહ. ૨૪
- પૂર્વે અદિતિએ આરાધના કરી, તેણે સૂર્યદેવ કાયાતદ્વી ધરી;  
ક્રૌંષ્ટુકિ કેહ માર્કંડેય, કથા મુને માંડી કહો તેય; ૨૫
- કોહ સૂર્ય દેવકેરું સ્વરૂપ, કયમ આદિદેવ કસ્યપમુત અનૂપ;  
યથા કોઇ દોષથી કે સંતોષે, જેને જોઇદોષના કોશ શોષે. ૨૬
- યથા હશે પ્રસન્ન તે જાતે, સર્વે સંભળાવો સમ્યક વાતે;  
માર્કંડેય કેહ પ્રગટ એવી, વિશેષે કરી વિદ્યા દેવી. ૨૭
- સનાતન તેજોમય સ્ફુટ કાંતિ, મોક્ષસંબંધી જ્ઞાનની શાંતિ;  
પ્રગટ થવાની સત્તા જેહ, સ્વતંત્રાચરણ નિઃસંદેહ. ૨૮
- જ્ઞાનસત્તા ને યોધસત્તા, ગતિ, સ્મૃતિ, વિજ્ઞાન ને મહત્તા;  
એ સર્વ રૂપનાં છે લક્ષણ, કરે જેહ વિધતણું રક્ષણ. ૨૯
- તે મુને પૂછિયુંજ મહાભાગ, સૂર્ય કેમ પ્રગટ થયા ધરી લાગ;  
વિસ્તારી કહું તુજને તેહ, સાંભળ એક મને થઈ એહ. ૩૦
- આ સર્વ નિસ્તેજ હતું જાણ, નોહતું કંઈ નિર્જવા જેતું પરમાણુ;  
અંધકારે વીંટાયલું હતું, ત્યારે સર્વ કારણ રૂપ થયું છતું. ૩૧
- આક્ષર એવું અંડ મહાન, ઉત્પન્ન થયું હે મતિમાન;  
મધ્યમાં રહેલા ભગવાન, પ્રપિતામહ પદ્મયોનિ મહાન. ૩૨
- જગત ઉત્પન્ન કરનાર દેવ, તેમણે જોઈ અંડને સાધી સેવ;  
પછે તેને ફેડ્યું તેમણે સાર, થયો તેમના મુખમાંથી ઉચ્ચાર. ૩૩
- ૐ એવો સ્વ નીકળ્યો ત્યારે, પછે મ્હઃ શબ્દ નીપજ્યો બારે;  
વળી મુવઃ નીકળિયો શબ્દ, પછે સ્વર્ એવો થયો ઉપસબ્ધ. ૩૪
- એ ત્રણ વ્યાહતિઓ દ્વિજજૂપ, છે મહાસૂર્ય દેવનું સ્વરૂપ;  
તે સ્વરૂપથી સૂર્યનું રૂપ, થયું પરમ સુદમ ૐ અનૂપ. ૩૫
- પછે તેના યકી મહરએ સ્થૂલ, રૂપ જન સ્થૂળ તેનાથી મહામુક્ત;  
પછે તપ સત્ય એવાં ગુર્તિમાન, થયાં સમ રીતે સૂર્યરૂપ મહાન. ૩૬
- તે તો ઉપજે છે વારંવાર, વળી થાયે નાશ તે તો નિર્ધાર;  
એમાયકી પ્રગટ રૂપ જેહ, તેને મિથ્યા સમજવું નિઃસંદેહ. ૩૭
- જેણે કરી નિશ્ચય પદને પમાય, એવું કહી ગયા દ્વિજરાય;  
તે પરમ સુદમ ને રૂપરહિત, સત્તાત્મક સ્વરૂપસહિત, ૩૮
- પરમ આદિ ૐકાર જેહ પ્રમાણ, મેં કહ્યું પરબ્રહ્મનું અંગ નિર્માણ;  
સુણી થાઓ પુરાણી જન પ્રસન્ન, હાવાં થાયું તમારે તો ઉત્પન્ન. ૩૯



પૃથ્વીના નૃપમાં તમે આવો, ભર્તૃખંડમાં લેવા લાહવો;  
ઠગકૃત્ય કરીને ધરતા દાવો, અન્ય બેહાજિહયાને દુઃખઉપજાવો. ૪૦  
ષ્ટિ ઓમાર્કડેય પુરાણ, પંચાતુકીર્તન આરંભ્યું જાણ;  
થયો એકાધિકશતતમોધ્યાય, દિન પુરાણી કાળે ગાય. ૪૧

વસણ.

પુરાણી કાળે ગાય દિજજન, ચાતુર્વિંશી કુળ ઉત્પન્ન રે;  
વીરક્ષેત્રમાં વાસ વસતાં, રેહ અહોનિશ પ્રસન્ન રે. ૪૨



કડવું ૧૭૨ મું.

રાગ સામેરી.

માર્કડેય કેહ કૌટુકિ સાંભળ તું, તે બેદાયણું અંડ રે;  
તે મધ્યેથી પ્રગટ થયાતા, અન્યકલજનમા વિધિ પ્રચંડ રે. ૧  
તે બ્રહ્માકેશ મુખમાંથી, ઉપજ્યા ઋગ્વેદકેશ મંત્ર રે;  
તે જપાપુષ્પ સરખી કાંતિવાળા, તેજ્ઞેમય માહાતંત્ર રે. ૨  
લિખ લિખ છટે છુટા, જૂદે જૂદા જાણુ રે;  
એવા અર્થવાળા તે હતા, રજ્ઞેશુધી ધારતા પરમાણુ રે. ૩  
દક્ષિણ મુખથી છુટા છુટા, તેમ વળી લિખ લિખ રે;  
સુવર્ણ સરખી કાંતિવાળા, નીકળ્યા યજુર્વેદ મંત્ર તે દિન રે. ૪  
પરમેષ્ઠિ વિદ્યુ પરમેશ્વરવિદ્યુ કેશ પશ્ચિમ મુખથી રે;  
કુંડ સરખા પ્રકાશિત નીકળ્યા, ક્યામવેદ મંત્ર ચેત મુખથી રે. ૫  
વિધિઉત્તર મુખથી બેદાયણા, કમળલ સરખા સ્યામ રે;  
ધોરધોર સ્વરૂપવાળા, મંત્ર નીકળ્યા ઉદામ રે. ૬  
આલિયારિક શાંતિક એ બે, કર્મ પ્રતિષાદન કરનાર રે;  
એવોઅર્ધર્વણુ ઉત્પન્ન થાતો, જેને વિધિ મુખ ધરનાર રે. ૭  
તે મુખ સૌમ્યાસૌમ્ય સ્વરૂપવાળું, સત્વ તમોશુણુ સાર રે;  
તે તણા આધિક્યવાળું, મુખ મહા નિર્ધાર રે. ૮  
ઋગ્વેદ તે તો રજ્ઞેશુધી છે, યજુર્વેદ સત્વશુણી જાણુ રે;  
સામવેદ તમોશુણી મા-યો, પૂર્ણ આપી પરમાણુ રે. ૯  
અર્ધર્વેદ સત્વતમોશુણુ સુકતે, એમ એ અનુપમ આર રે;  
છે તેજ્ઞી પ્રગ્વક્ષિત પૂરા, પૂર્વકલ્પ પેર નિર્ધાર રે. ૧૦  
લિખ લિખ સ્થાનકવાળા થયા તે, આદિ તેજે ઓંકેહવાય રે;  
તેના પ્રભાવથી જે તેજ તે, ઋગ્વેદ રૂપ લેહવાય રે. ૧૧

- યજુર્વેદમય તેજ ને છે, સામવેદમય ને તેજ રે;  
 એ આધારરૂપ સર્વોત્તમ સહી, એક રૂપ તેજે એજરે. ૧૨
- શાંતિક પૌષ્ટિક આલિચારિક, એ ત્રય ઋગ્વેદાદિ ત્રયમાં લીન રે;  
 થાય છે ને યતુ આગ્યુ, નથી વિપ્ર ઋષિ કંઈ લિન રે. ૧૩
- એમ અધકાર નાશ થાતાં, આ જગત થયું નિર્મળ રે;  
 ઉર્ધ્વ અધોગતિ વક્ર સ્થાને, લાયું શોભવા મહાભળ રે. ૧૪
- પછે તે વેદમય તેજ એકત્ર થઇને, પરમાત્માક્રિયા તેજમાં સાર રે;  
 સાથે રહી એકત્વ થાતું, તુ માન્ય મુનિ નિરધાર રે. ૧૫
- આદિત્ય કરી જન કેહ તેને, તેનું કારણ કહું મુગ્ધ રે;  
 આદિ કાળે ઉપન્યુ એ, મહાતેજ પરમાણુ રે. ૧૬
- હે મહાભાગ તે આ વિશ્વનું છે, નિર્ધિકાર કારણ રૂપ રે;  
 ઋગ્યજુષ સામરૂપી છે, વેદત્રયી અનૂપ રે. ૧૭
- પ્રાતર મધ્યાહ્ન અપરાણહ સમયે, તે તપે છે મુગ્ધજીવે;  
 હેલિ જસતતમ દિવા પૂર્વભાગે, ઋગ્વેદ રૂપ પરમાણુ રે. ૧૮
- મધ્યાહ્ને યજુર્વેદ રૂપે, અપરાણહે સામવેદ સ્વરૂપ રે;  
 તપન તપે છે સર્વદા, ને મહાભવનો ભૂપ રે. ૧૯
- પ્રાતરે ઋગ્વેદ મધ્યે, શાંતિક વસે છે સહી રે;  
 મધ્યાહ્ને યજુર્વેદ મધ્યે, પૌષ્ટિક વાસ કરે રહી રે. ૨૦
- અપરાણહે સામવેદ મધ્યે, આલિચારિક રૂપ દેખાય રે;  
 સૃષ્ટિકાળે ઋગ્વેદમય છે, સાક્ષાત વિધિ મહાકાય રે. ૨૧
- સ્થિતિ કાળે હરિ યજુર્મય છે, હવાં કહું પ્રલયકાળ સ્વરૂપ રે;  
 સામમય રુદ્ર છે પ્રલય કાળે, મહાકૂરરૂપ અનુપ રે. ૨૨
- તેણે કરી તેનો શબ્દ ને છે, તે અપવિત્ર ગણાય રે;  
 એ રીતે સૂર્યદેવ વસિષ્ઠા, વેદ રૂપે મહાકાય રે. ૨૩
- એ વેદમાં વશી રહેલા, વેદ વિદ્યા રૂપ કેહવાય રે;  
 પર પુરુષ પણુ કેહવાય છે એ, વળી સનાતન રૂપ થાય રે. ૨૪
- સૃષ્ટિ સ્થિતિ લય હેતુ એ છે, રજસત્તાદિક ગુણુ નેહ રે;  
 એના આશ્રયથકી અહા વિધ્યુ, આદિક સદા પામે એહ રે. ૨૫
- વેદે કરી ને જાણવાનો, તે પુરુષ તેજ પ્રમાણુ રે;  
 તેજ વેદમૂર્તિ મૂર્તિરહિત વળી, આદિ પુરુષ પુરાણુ રે. ૨૬
- સૌ દેહધારીક્રિયા એ છે, દેહધારી રૂપ અનુપ રે;  
 જગ્ત્યાધાર ભૂત જ્યૈર્ગતિ એહ છે, અગ્નિન લક્ષણુ મહાભૂપ રે. ૨૭
- છે જાણવા જ્ઞેય વેદાંતથી એ, છે પરચક્રી પર અધાર રે;  
 એમાં પુરાણી જન કાંઈ ન પ્રીછે, કહી જાય મુગ્ધથી સાર રે. ૨૮

કેદુ શ્રોતા સમજે નહિ, પણ વક્તા ન સમજે કાંઈ કે;  
શીખ્યાતણે નવ માત્ર હોયે, કદા જોમના માંહી રે. ૨૯  
ધૃતિ શ્રીમાર્કડેય પુરાણે, માર્તંડમાહાત્મ્યે જાણુ રે;  
દ્વયધિકશતતત્તોધ્યાય પૂરણુ, અહીંયથો પૂર્ણુ પરમાણુ રે. ૩૦

વસણુ.

પૂર્ણુ પરમાણુ અધ્યાય ચાતો, હરિ, ભજો નરનારી રે;  
અમ્બુતં કેશવં કહી તાળી પાડો, દ્વિજજન સુણે આ વારી રે. ૩૧

—ૐૐૐૐ—

કડવું ૧૭૩ મું.

રાગ રામઘો.

માર્કડેય કેદુ સુર્ય મહાસુનિ, તપન તાપચક્રી બ્રહ્માંડ;  
પરિતમ ઉપર નીચે લહી, વિધિ વિચારતા માંડમાંડ. માર્કડેય. ૧  
જેને સૃષ્ટિ કરવાની ઇચ્છા અતિ, એવા પિતામહ બ્રહ્મામૂપ,  
વિચાર કરવા લાગ્યા સહી, જોઈ સૂર્ય રૂપ અનૂપ માર્કડેય. ૨  
આ સૃષ્ટિ સદ્ગતણા હેતુ, મહાત્મા સૂર્ય સ્વરૂપ;  
તેના તેજથી સૃષ્ટિ મેં જે કરી, તેહ જોએ અધારે દૂષ. માર્કડેય. ૩  
એમ સૃષ્ટિ નાશ પામી જશે, કલ્પાય તેનાં કારણુ અનેક;  
પ્રાણીમાત્રના પ્રાણુ તો જળસદા, જળગોપણુ સાવિતાનો ટેક. માર્કડેય. ૪  
જળવિષ્ણુ જગતી યશે નહિ, કદાપિ ઉત્પત્ત;  
એમ વિચાર વિધિએ કયોં, સુમધુ કરવા સૂર્ય પ્રસન્ન માર્કડેય. ૫  
પિતામહ બ્રહ્માએ એકાગ્ર થઈ, કરવા માંડ્યું સવિતારતત્તવન;  
વર્ણવું તેહ મયામતિ, થાય જન મુણુતાં પાવન. માર્કડેય. ૬  
બ્રહ્મા સ્તવે આ વિશ્વ સદુ, જે રૂપ છે સૂર્યદેવ;  
જે આ વિશ્વરૂપ છે સર્વદા, સાંતુ તેની સમ્યક્ એવ. માર્કડેય. ૭  
વિશ્વમાર્તિ એવા સૂર્યનું, ધરે યોગી ધ્યાન અપાર;  
છે તેવા જ્યોતિ રૂપને મારો સહી, નેહ થકી નમસ્કાર. માર્કડેય. ૮  
જેની કલ્પનામાં શક્તિ આવે નહિ, એવા ઋગ્વેદમય સાક્ષાત;  
જે યજુર્વેદનું સ્થાનક સહી, ઉત્પત્તિસ્થાન સામનું વિખ્યાત. માર્કડેય. ૯  
જે આદિદેવ રથૂળ રૂપે કલ્યા, વેદત્રયીમય સાર;  
જે સુદમ રૂપે ધર્મ માત્રનું, સ્વરૂપ શુદ્ધ માન્યું નિરધાર. માર્કડેય. ૧૦  
તે છે પરમ પ્રસંસનીય સદા, નિરખવા યોગ્ય સુંદરસ્થામ;  
અખિત વિશ્વના હેતુરૂપ એ, આદિકાળે પરમ જ્યોતિધામ. માર્કડેય. ૧૧

જેનું રૂપ દેહવામાં આવે નહિ, જે છે પરચક્રી અતિ પર;  
 સર્વ દેવાત્મા સ્વરૂપ છે, સ્થૂળરૂપ આદિદેવ મહાવર. માર્કેડેય. ૧૨  
 એવા સૂર્યનારાયણ દેવને, કરું હું નેહવડે નમસ્કાર;  
 જે જળ જગતી સમીર રૂપ છે, પાવક રૂપ પૂર્ણ પ્રકાર. માર્કેડેય. ૧૩  
 મુરારિક વિષયભૂત જે, પ્રણવથી માંડીને સર્વ;  
 સૃષ્ટિ સ્યું તારી શક્તિએ, આદિ શક્તિ એવી તારી મહાપર્વ, માર્કેડેય. ૧૪  
 મારી ઇચ્છાથી કંઈ થતું નથી, સર્વ તારી શક્તિએ થાય;  
 સ્થિતિ લય પ્રલય પાધરા, સૂર્યદેવ રૂપ મનાય. માર્કેડેય. ૧૫  
 જગતિપર જળનું શોષણ કરી, રહ્યા અગ્નિ રૂપ ધરી સ્વામ;  
 સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરીને કરો, હે પ્રભાકર પરિણામ. માર્કેડેય. ૧૬  
 તમે વ્યોમ રૂપે વ્યાપ ઘર્ષરહ્યા, અહો સૂર્યનારાયણ દેવ;  
 જગત્તરૂપે તમે પંચ પ્રકારના, છો રક્ષણ કર્તા તતએવ. માર્કેડેય. ૧૭.  
 પરમાત્મ સ્વરૂપ યોગી જે જીએ, તે સમગ્ર મખમય તમ રૂપ;  
 વિષ્ણુ સ્વરૂપી મખ કરી કરી, યજ્ઞતા યોગી અનુપ. માર્કેડેય ૧૮  
 હે વિવસ્વત આત્મ મુક્તિ, જે ઇચ્છે યતિ મહાયતિ જાણુ;

ઇતિ શ્રીમાર્કંડેય પુરાણમાં, અધ્યાય આદિત્યસ્તથા નામ; "  
અર્ધો અધિકશતતતમોધ્યાય થયો, સુણે ભણે તેનું કામ. માર્કંડેય. ૨૯

વસણ.

કામ થાયે સુણુતાં ભણુતાં, ધામ સ્વર્ગે ગુભ મળે રે;  
મામ પૂરાએ મન તણી, રામ તે જનશું હજે રે. માર્કંડેય. ૩૦



કુડપું ૧૭૪ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

માર્કંડેય કહે મુખ્ય શિષ્ય જી, કહું સહિ ઉત્પત્તિ વશા વિશજી;  
બ્રહ્માએ જન્મ કરિયું ઉત્પન્નજી, થઇ મનમાં અતિ પ્રસન્નજી. ૧

ઢાળ.

પ્રસન્ન થઇ વેદે કરીને, પૂર્વ પેઠે જાણુ;  
વણુશ્રમ સમુદ્ર પર્વત, દ્વિપ દેવ કર્યાં નિર્વાણુ. ૨

દૈત્ય સર્પ પદ્માદિ ક્રીધા, આદિ આદિ સર્વ;  
તેના રેઠાણુનાં પ્રમાણુ સર્વે, કર્યાં વિભાગ ધરી મન ધર્વ. ૩

બ્રહ્માસુનુ જે મરીચિ તે, પ્રસિદ્ધ પૂરણુ છે સહી;  
તેના પુત્ર કશ્યપ ઋષિ થયા, ઉત્પત્તિ જોયકી સહુ લહી. ૪

"ક પાન કરતાં કશ્યપ કેવાયા, દક્ષ કન્યા તેરને તે વયાં;  
દેવ દૈત્ય નાગાદિક સહુ, એવા એવા પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યાં. ૫

દીકરી ને દોદિત્ર આદિક, યઈ તેમની અતિ સંતતિ;	
જેવડે આપું વિષ વ્યાપું, મુવય કૌંબુકિ તું મદામતિ.	૧૨
એ સર્વ ઠરપ સુતમાં, દેવગણુ શ્રેષ્ઠ દેવાય છે;	
તે મધ્યના દેહલાક સત્તવત, દેહલાક રાજસ ગવાય છે.	૧૩
ધણી તામસ રૂપ છે, એમ વિસ્તર્યો વિસ્તાર;	
સર્વોત્તમ પરમેષ્ઠિ બ્રહ્મજ્ઞે અર્પ્યો, મુરને ત્રિભુવન અધિકાર.	૧૪
વળી યજ્ઞભાગ લેનાર કીધા, અન્ય બધુ કાપ્યા તે વાર;	
રાક્ષસ દૈત્ય દાનવ થયા ભેગા, લાગ્યા મુરને દુઃખ દેવા અપાર.	૧૫
એ કારણુચકી તેમને, એક સહસ્રદેવવર્ષ પર્યંત;	
મહાદારણ્ય યુદ્ધ થાતું, જેમાં હાયાં દેવ મહંત.	૧૬
હે વિષ્ર જે બલિષ્ઠ હુતા, દૈત્યદાનવ બાધુ;	
તે જ્યશાલી થયા પૂરા, રાક્ષસાદિક પ્રમાણુ.	૧૭
દૈત્ય દાનવ છૂટ્યા ત્યારે, સ્વકામથી કાઢયા દેવ;	
થયા ત્રિભુવનસ્વામિત્વ વિદોણા, જ્ઞેઈ જન સાધતું નવ સેવ.	૧૮
યજ્ઞભાગ મળતો નહિ, એવી દુર્દશા પામ્યા મુર;	
જ્ઞેઈ અદિતિને ચિંતા ઉપની, બળ વૃદ્ધિ પામ્યું અમુર.	૧૯
શોક તમ યઈ મુરજાયા, તેણે ધારી સૂર્યની કરવા સેવ;	
પરમ પ્રપત્ને તપ આરબ્યું, તજી તન મનથી અદ્ભવેવ.	૨૦
તે નિયમિત ભત્ર ભોજન, કરતી એકાગ્રચિત્ત કરી જાણુ;	
વ્રતધારિણી યઈ મોહમારિણી, ભજતી વ્યોમના ભગવાન.	૨૧
તેજપુંજ આકાશમાં જે, દિવાકાર મહા દેવ;	
તે તણી સ્તુતિ તે કરવા લાગી, તે કાળે તતખેવ.	૨૨
અદિતિ કહે હે દેહધારીના, આધાર દેવ સનાતન ધરા;	
પરમ સુદમ મુવર્ણુ સરખા, તમવિણુ સૂઝે નવ દિશ.	૨૩
દેહ ધરનાર વળી દેહધારીના, દેહરૂપ દેવ કરું નમસ્કાર;	
હે એપતે જગતઉપકર અર્થે, જળ શેષણુ કરે વારંવાર.	૨૪
તારા તીવ્ર રૂપને કરુંછું હું, નેહવડે નમસ્કાર;	
આઠ માસમાં ગ્રહણુ કરેલા, વિદુમય રસ ધરનાર.	૨૫
તે તારા અતિ તીવ્રરૂપને હું, કરું નેહથી નમસ્કાર;	
તે સર્વ રસ વૃષ્ટિઅર્થે, વળી અર્પતા નિર્ધાર.	૨૬
તદા તૃપ્તિકારક રૂપ તમારું, થાય મેઘરૂપ અવિધાર;	
એવા સવિતા દેવ તમને, કરું નેહવડે નમસ્કાર.	૨૭
મેઘ જળવડે ઉત્પન્ન કરતો, ઔપધીસમૂહ અપાર;	
પરિપ્લવકર્તા ભરકર રૂપને, હું કરું નેહ વડે નમસ્કાર.	૨૮

હે પ્રભાકર અતિશે દિમનો, ત્યાગ ભાગ કરી સહી;	
સમય સમયની વનસ્પતિનું, ઘોષણ કરતા રિયર રહી.	૨૯
તદા સ્વરૂપ શીતળ થાય તમારું, જગત જીવાડણુહાર;	
તેવા સવિતા દેવને હું, કરું નેહયત્રી નમસ્કાર.	૩૦
હે સૂર્ય દેવતા વસંત ઝાતુમાં, નહિ અતિ શીતલ ગુણ ભંડાર;	
નહિ અતિ તીવ્ર રૂપ તમારું ભાણુ, કરું તેવા રૂપને નમસ્કાર.	૩૧
સર્વ દેવ પિતૃને તૃપ્ત કરતા, તૃણુ ધાન્ય પકવ કરનાર;	
વૃક્ષવેલીના જીવનહેતુ, છો અમૃતમય નિધાર.	૩૨
એવા તમારા રૂપને, સુર પિતૃ પાન કરતા સાર;	
એવા સોમાત્મક સૂર્યને, કરું હું નેહયત્રી નમસ્કાર.	૩૩
તૃપ્તિ દાદ એ ઉભય રૂપે, શશિ વહિયુક્ત અપાર;	
હે વિશ્વસ્વરૂપી ગુણાત્મક પ્રભુ, કરું હું નેહયત્રી નમસ્કાર.	૩૪
હે વિભાવસુ ઝગ્ યજુષ્ ને, સામનું ઐક્ય કરનાર;	
એ ત્રિનામ રૂપ વિશ્વ તપે છે, કરું નેહું તેને નમસ્કાર.	૩૫
પરમ સૂક્ષ્મ છે ઈશ્વરી જે, નિર્મલ અનંત રૂપ ઉત્તમ સાર;	
તેવા સદાત્મક સૂર્યને હું, કરું નેહવડે નમસ્કાર.	૩૬
માકડેય કેહ હે કૌંટુકે, સૂર્યને પ્રસન્ન કરવા માટ;	
ધન્યા જેને ઉપની અતિશે, જેણે તબ્યાં પાણી પાટ.	૩૭
આહાર તબિયો વિહાર તબિયો, નિયમ પાળી બેડી તેહ;	
આ સૂર્યસ્તોત્રનો દિવા ગત્રિ, જપ કરતી કપ્પી દેહ.	૩૮
એમ અતિકાળ વીતી ગયો સારે, દક્ષસુતાએ નભ મોઝાર;	
સૂર્ય દેવ અપક્ષ દીકા, તે કેવા હતા તે વાર.	૩૯
બોમ બોમે રહેલા તે, અતિ તેજસ્વી સૂર્યદેવ;	
કિરણમાળાથકી ન કોઈએ, નિરખી શકે કરવા સેવ.	૪૦
એવા તેજપુજ સૂર્ય હતા, કે તેજ પર્વતાકાર;	
એવા દેવ જોઈ અદિતિ લાં, પડી ગભરાટમાં અપાર.	૪૧
પછે ધીરજ રાખી બોલી સૂર્યશ્રી, હું તમને નિરખી નવ સકુ;	
કૃપા કરે કરુણાનિધિ તો, વરદાન લેવાને ટકુ.	૪૨
નિરાધાર હું પૂર્વથી સહી, તેમાં તમારું સ્વરૂપ,	
કળે કરી દષ્ટિ કરાય એવું, હતું આકાશે રૂપ.	૪૩
તેવો તેજનો સમૂહ અધુના, હું પૃથ્વીપર પણ જોઈ;	
ગભરાઈહું હું અતિશે પ્રભુ, રહી વરદાન ઇચ્છા બોલ.	૪૪
માટે દિવાકર ભકત ઉપર, વિશુ કરુણા કરનાર;	
સ્વસ્વરૂપ કરો તમે સૂર્ય દેવા, જ્યમ હું જોઈશું આ વાર.	૪૫

હું છું તમારી સેવકી, કરો મુજ પુત્ર રક્ષણ આજ;  
 તમે બ્રહ્મકેરું રૂપ ધરીને, સૃષ્ટિ સર્જતા મહારાજ. ૪૧  
 જગતકેરી સ્થિતિ કરવા, પ્રવર્તક થાઓ છો પૂર;  
 તેનું રક્ષણ કરો છો રાતદહાડો, વળી અતેલય કરે મહાસુર. ૪૭  
 આ સર્વ વિશ્વમાં તમ પામે, બીજી ગતિ નથી ક્યાંહી;  
 બ્રહ્મા વિષ્ણુ રુદ્ર આદિક, ઈંદ્ર કુબેર જોષ્ઠએ ન્યાંહી. ૪૮  
 આર્યમા, વરુણ, વાયુદેવ જે, યદ્ર, અગ્નિ ને આકાશ;  
 નગ અશ્વિ સર્વે રૂપ તમારાં, છે પ્રભાકર પ્રકાશ. ૪૯  
 તમે સર્વકેરા સદા આત્મા, રૂપ અનૂપમ આપ;  
 તમે દેહ ધારી સૂર્યકેરું, કયમ સ્તુતિ કરી કરું હું માપ. ૫૦  
 સ્વકર્મોસકત દ્વિજજન, યત કરતાયકા વિધ વિધ રૂપ;  
 પદોએ કરી નિત્યપ્રતિ તમારુ, કરે યજન શુદ્ધ સ્વરૂપ. ૫૧  
 સમાધિ સયુક્ત થયલા, હૃદયજીત નર નિર્વાણુ;  
 ધ્યાન ધરતા તમારું તે, પામે પરમપદ સુગણુ. ૫૨  
 હે તપન, વિશ્વે તમે તપતા, પામ્યન પ્રભાકર કરનાર;  
 રક્ષણુ કરો બક્ષણુ કરો છો, હે પ્રભુ પ્રગટ વિશ્વ ધરનાર. ૫૩  
 વારિવાળે કિરણો, કરી, આહવાદ અપો દેવ;  
 બ્રહ્મરૂપે વિશ્વ સરજો, વિષ્ણુરૂપે પાળના તતખેવ. ૫૪  
 યુગાંતમાં રુદ્ર રૂપ ધરીને, કરતાં સંહાર સ્વર્થ એક;  
 પ્રભુ પુરાણી જનના કૃત્યકેરો, અહરનિરા કરાવતા વિવેક. ૫૫  
 જો કાળી રાત્રિ રેહ સદા તો, કરે કાળાં કૃત્ય અનેક;  
 કિંતુ દિવાકર દિવા પ્રકટે, તને કૂડો ધરિયો ટેક. ૫૬  
 ઇતિ શ્રીમાર્કંડેય પુરાણે, અધ્યાય દિવાકર સ્તુતિનામ;  
 થયો અતુરધિકરાતતમોધ્યાય પૂરણુ, કૃપા કરી રાજવલોચન રામ. ૫૭  
 વલણુ.

રાજવલોચન રામ પ્રભુએ, પ્રેમાનંદ પર પ્રેમે કરી રે;  
 કૃપાદષ્ટિ કરી વૃષ્ટિ અમૃત, વરસાવી ચિત્ત આરુ ધરી રે. ૫૮

કંકવું ૧૭૫ સું.

રાગ ધનાશ્રી.

માર્કંડેય કેહ મહામુનિ જી, સમ્યક પ્રકારે લે હું સુણી જી,  
 પછે સ્વતેજોમંડળમાંથી જી, પ્રભાકર પ્રગટ થયા ત્યાંથી જી. ૧



ઝાણું તેજ કરીને આળ્યા છ, તમ તાત્રકાંતિ સરખા બાળ્યા છ;  
 ઝેવા દહિએ પડ્યા દેવ છ, નીરખી કરવા માંડી અદિતિએ, સેવ છ. ૨  
 પછે સૂર્યને કેહવા લાગી અદિતિ છ, ધન્ય દેવ તમે કરી મુજપર પ્રીતિ છ;  
 સૂર્ય કેહ ધર્મિષ્ઠત વરદાન માગો છ, દુઃખ દીનતા સર્વે ત્યાગો છ. ૩  
 તદા કરી સાષ્ટાંગ નમસ્કાર છ, વદી જોઈ સૂર્યની કને નાર છ;  
 વરદાન આપનાર મહાન છ, તેની કરે શું સ્વાગતા યુથુવાન છ. ૪  
 યાચ્છો પ્રભાકર મુજપર પ્રસન્ન છ, યથા અધિક જલિષ્ઠ દાનવ ઉત્પન્ન છ;  
 તેમણે મારા સુત કનેથી ત્રિલોક છ, યજ્ઞભાગ લીધા તેણે યથા શોક છ. ૫  
 એવું છે માટે મહાપ્રભાકર છ, કરો કૃપા મુજપર વર છ;  
 તમો ધરો અંશાવતારી સ્વરૂપ છ, યઈ રહો દેવ ભ્રાતા અનૂપ છ. ૬  
 પછે કરો તેમના શત્રુકરો નાશ છ, વારચો મનમતો તમે પાશ છ;  
 ગમે તેમ કરી દિવાકર દેવ છ, જો મારે તપે પ્રસન્ન યથા તતખેવ છ. ૭  
 તો મારા સુત યજ્ઞ ભાગને પામે છ, વસે ધણીરણી યઈ ત્રિલોક પામે છ;  
 કરો કૃપા એવી સૂર્ય દેવ છ, તમો છો જગતપાલક રહિત અહમેવ છ. ૮  
 તમે શરણાગતનું સંકટ દાગો છ, મહાદુઃખથી દેવ સંભાગો છ;  
 માર્કંડેય કેહ પછે જળહત્તાં છ, સમર્થ ભગવાન ભારકર જગતકર્તા છ. ૯  
 પ્રસન્ન મુખે અદિતિ પ્રત્યે યોધ્યા છ, તે મારા અતુલ તોલને તોલ્યા છ;  
 હ સહાસ્રાંશી કરી તુજ ગર્ભમાંહે છ, યઈ ઉત્પન્ન જોશે ન્યાંહે છ. ૧૦  
 તારા સુતના શત્રુ જેહ છ, તેનું સુનું કરી નાંખીશ નિઃસંદેહ છ;  
 નાશ કરતાં કરીશ નહિ વાર છ, એમ કહી અંતર્ધાન હવા આતકર છ. ૧૧  
 અદિતિ અભીષ્ટ મેળવી ત્યાં છ, તપથી નિવૃત્ત યઈ ગઈ આશ્રમ માંય છ;  
 પછે કેટલાક દિન ગયા પૂઠે છ, સૂર્ય દેવ અદિતિને ત્રૂઠે છ. ૧૨  
 રવસહસ્ર કિરણમાંથી એક છ, સૌસુમ્નને આપ્તા કરી ધરી ટેક છ;  
 એક કિરણે દેવમાતાને પેટ છ, જન્મ લીધા ઉતારવા સુર વેઠ છ. ૧૩  
 હે દિવ્ય અદિતિ જાણતી હતી છ, હું યઈ છું દિવ્ય ગર્ભવતી છ;  
 તેણે કરી પવિત્રતા તેણે રાખી છ, કૃષ્ણચંદ્રાચણાદિકની રાખી સાખી છ. ૧૪  
 તત સાવધપણેથી સાધ્યું છ, ધીન કરામાં મન નવ બાધ્યું છ;  
 કસ્યપમુનિ કૌપ કરી કેહવા લાગ્યા છ, તે અપવાસ કરવા ક્યાં માગ્યા છ. ૧૫  
 નિલપ્રતિ કરી અપવાસ છ, ક્યાં ગર્ભાંડને પ્રગટાવે ત્રાસ છ;  
 શું મારી નાંખવા એડી તેને છ, અદિતિ ઉત્તર નવ દે તેને છ. ૧૬  
 પણ રોજ પૂછતા પતિ એવું છ, તદા કૌપાવિષ્ઠ યઈ કહે કેવું છ;  
 આ રહ્યું ગર્ભમાંહેનું અંડ છ, મર્ણુ નથી પામ્યું પ્રત્યાં છ. ૧૭  
 એ તો શત્રુને હણતા યાગે છ, જેણે કરી મારાં દુઃખ દારિદ્ર્ય જાશે છ;  
 માર્કંડેય કેહ એમ કહી છ, પતિવેણથી કૌપી રહી છ. ૧૮

ઝોવી દેવમાતા એક દ્યુ શુંય છ, મુણુ કદ્દ તેજસમદથી પ્રન્તલિત દુય છ; ૧૯  
 ઝોવા ગર્ભને કાઢી નાખ્યો છ, ઉદર વિષે તેને નવ ગખ્યો છ. ૨૦  
 ઉગતો સૂર્ય સરખો જોઈ તન છ, મહાતેજસ્વી ગર્ભ પાવન છ,  
 તેનું દર્શન થાતાની વાર છ, કસ્યપ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા અધાર છ. ૨૦  
 પૂર્વ ઋગ્વેદ ઋચાએ કરી છ, આદરેસ્તુતિ કરવા ચિત્તમાં ધરી છ,  
 એમસ્તુતિ કરી ધણી વાર છ, તદાગર્ભ અંડ બેદી નીકળ્યો બાહ્યાર છ. ૨૧  
 કમળપત્ર સમ કાંતિવાળો છ, તેજે દિશા મુખ વ્યાપ્ત કર્યા બાળો છ;  
 ઝોવા માર્તંડ દેવ થયા ઉત્પન્ન છ, અંતરિક્ષે નાચ થતો પાવન છ. ૨૨  
 કરી મુનિસત્તમને સજોધન છ, ન્યમનજનસંયુક્ત મેધ ગર્ભે મુનિજન છ,  
 ગબીરવાણીએ કરી ત્યાંય છ, આકાશવાણી થાતી કસ્યપ ન્યાંય છ. ૨૩  
 આકાશવાણી દેહ કસ્યપ તૈય છ, આ અંડ માર્યુ કદ્યુ જ્યે છ;  
 તેણે કરી આ તારો પુત્ર છ, માર્તંડ નામે યગે મહાસૂત્ર છ. ૨૪  
 એ સમર્થ દેવ સૂર્યનો અધિકારી છ, વિષ્ણુ પ્રવર્તારો નિરધારી છ;  
 કરશે યજ્ઞભાગ લેનારનો નાશ છ, મુણી આકાશવાણીનો આભાસ છ. ૨૫  
 હર્ષ પામ્યા અતિશે દેવ છ, ગયા સ્વધામે તે તતખેવ છ,  
 દુષ્ટ દાનવનું બળ સર્વ છ, નાશ પામ્યું ને ગળિયા ગર્વ છ. ૨૬  
 પછે દેવ સહિત ધંદ્રે જઈ છ, દૈત્ય દાનવ ગોસાવ્યા યુદ્ધે સહી છ;  
 તે પણુ આવ્યા સમરે તત્કાળ છ, સુરઅસુરનું યુદ્ધ થયુવિકાળ છ. ૨૭  
 શસ્ત્રાક્ષે અખિવ જત છ, થયું વ્યાપ્તમાન ને મોહાસક્ત છ,  
 તે યુદ્ધમાં માર્તંડની દૃષ્ટિધડી છ, અસુરગણુ રહ્યો નવ ટકી છ. ૨૮  
 બળી ભસ્મ થઈ ગયા જૂર છ, હારવા લાગ્યા દાનવના શૂર છ,  
 જોત જોતામાં સર્વ ત્યાંય છ, માર્તંડ કૃપાએ જમપુર જાય છ. ૨૯  
 પછે દેવ કરવા લાગ્યા સ્તવન છ, અતિશે હર્ષ પામી તે દન છ;  
 કરતા ઉભયનુ સ્તવન ત્યાંય છ, તેજહેતુ માર્તંડ અદિતિ ન્યાંય છ. ૩૦  
 સર્વ દેવને પૂર્વની રીતે છ, પ્રાપ્ત કરી આપ્યા અધિકાર પ્રીતે છ,  
 યજ્ઞભાગ અપાવ્યા સર્વ છ, ટાળી દાનવકુળનો ગર્વ છ. ૩૧  
 માર્તંડ સ્વઅધિકાર કરવા લાગ્યા છ, અગ્નિગોળાસમ થઈ અનુસગ્યા છ,  
 સૂર્યે કંદબ પુષ્પ સમાન છ, અધો ઉર્ધ્વ કિરણે કરી મહાન છ. ૩૨  
 નહિ અતિ સ્પૃહ્યમાન છ, એવું શરીર ધરી મતિમાન છ,  
 તપવા લાગ્યા જતને માટે છ, દહતા પુરાણીજનને વાટેધાટે છ. ૩૩  
 વિમદ્રેણી દ્વિજના અરિ છ, ભટના ભોમિયાની શિખા ધરી છ,  
 આતુવિશીની સાહે કરી છ, કવિ નહિ તેની વાત ઉર ધરી છ. ૩૪  
 કરી પુરાણી તેનાથી પરી છ, માર્કેટ્ટેયમાં માર્તંડસ્તુતિ ઉચ્ચરી છ,  
 કયો પંચાધિકશતતમોધ્યાય ધ્યાન ધરી છ, કર્તાહતાંબ મહાન હરિ છ. ૩૫

વલણુ.

કર્તા હર્તા શ્રીહરિ થયા ત્યારે, દિગ્ગે ગાયા ગુણમણુ જાણુ રે;  
ચાતુર્વિંશી કાંઈ ન જાણે, સહુ કરે પુરાણી પ્રમાણુ રે. ૩૬



કડવું ૧૭૬ મું.

રાગ મેવાડા.

માર્કંડેય દેહ રે, મુણુ કૌશ્લકિ મુનિ તુંય;  
હવાં માર્તંડપત્ની કહુ રે, થઈ કવણુ તે તો હુંય. ૧  
વિશ્વકર્મા પ્રજાપતિ રે, માર્તંડ જોઈ થયા પ્રસન્ન;  
તેમણે સવિતા વિનવી રે, આપી કન્યા રૂપ રતન. ૨

ઢાળ.

કન્યા રૂપ રતન આર્યું, જેનું સંસાર એવું નામ;  
તેને વિષે સવિતાયજી, સુતવૈવસ્વત હવો મહાધામ. ૩  
તે મહી મધ્યે મનુ મોટો, થયો કલો પ્રથમ;  
સંસાર વિષે સવિતાએ સહી, તણુ સંતાન ઉપજાવિયાં રૂપ રમ્ય. ૪  
પુત્ર તે. મધ્યે બે હતા, યમુના કન્યા જાણુ;  
વિવસ્વાન મોટો સર્વથી, હવાં કહુ યમ યમી પ્રમાણુ. ૫  
શ્રાદ્ધેવ પ્રજાપતિ જે, યમ નામ પૂરણુ કામ;  
અધમોધમ ઉદ્ધારણી જે, યમી સુંદર સ્વામ. ૬  
એ છંડવાનાં બે હતાં, સવિતાનાં સંતાન;  
અધિક તેજે સચરાચરને, પરિતાપ કરતા વિવસ્વાન. ૭  
એવું ગોળાકાર સ્વરૂપ જોઈ, તેજ સહી શકી નવ નાર;  
સ્વછાયા ને સંસાર નિહાળી, વદી વેણુ તે વાર. ૮  
હે કલ્યાણીકયાણુચાઓ તારું, હું સ્વપિતા ગેહ જવાની ધ્રુવ;  
તો તારે મારી આજ્ઞાયજી, રેહેવું વિકારરહિત કહુ હુંય. ૯  
આ ઉભયસુત છે મારા, વળી સુંદર કન્યા જેહ;  
તેને સારી રીતે પાળવાં તારે, ન દમવી કેની દેહ. ૧૦  
આ વાત સવિતા દેવને તારે, ક્રેહવી નહિ કે દિન;  
છાયા કહેઅહો સંસાર, જ્યાં લગી કેશ સાહી કરશે નવ દીન. ૧૧  
વા શાપ દેશે નહિ સૂર્ય મુજને, ત્યાં લગી આ તારી વાત;  
હું કોઈ સ્થળે કેનાર નથી, તું જાણુ સર્વ સાક્ષાત. ૧૨

તારે જ્યાં જવું હોય ત્યાં જાજે, મુખેથી થઇ શાંત;	
હાયાનું એવું વચન સાંભળી, જાતિ સરા પિતાગેહ મદાર્દાત.	૧૩
ત્યાં જઈ તે વથી સહી, મૃગનયની કૃટલાક માસ;	
પછે ઘણીવાર તેના પિતાએ, જાવા કહ્યું પતિ પાસ.	૧૪
ત્યારે અશ્વિનીનું રૂપ લેઈ, ગઈ ઉત્તરકુરુ દેશ મોઝાર;	
ત્યાં અન્ન જળ તથા તપ આરંભ્યું, પતિવ્રતા ધર્મે નિરધાર.	૧૫
હે મુનિસત્તમ ગઈ જ્યારે, સંતા પિતાને ઘેર;	
ત્યારે હાયા સંતાએ યથાર્થ રીતે, પાળી પતિની પેર.	૧૬
સવિતાકેરી સેવા સાધી, રચ ન પરિચે દેર;	
આસંતા મારી પત્ની નિશ્ચે, એમ સૂર્ય જાણતા હતાં અંધેર.	૧૭
સંતા સતી જાણી તેની સઘાતે, સગમ ક્યો સૂર્યદેવ;	
એ પુત્ર ને એક પુત્રી પ્રગટી, ત્યાં તે વેળાએ તતએવ.	૧૮
એ ઉભયમાંજે પ્રથમ પ્રગટ્યો, તે જ્યેષ્ઠ બ્રાત્ર મનુ જેવા યથો;	
સાવણિ નામ તેનું પરિચુ, સશય સૂર્યને નવ રક્ષો.	૧૯
દ્વિતીય પુત્ર શનૈશ્વર યાતો, નવ ગ્રહમાં પ્રખ્યાત;	
તપતી નામે કન્યા યાતી, તેને સવરણ નૃપ વર્ષો સાક્ષાત.	૨૦
પૃથ્વી નખધી જેહ હાયા, જેણે સંતાકેરુ ધર્મ હવું રૂપ;	
તે જેવા રનેહસ્વખાળે ધરતી, તેવું સંતામૃતનું જોતી ન સ્વરૂપ.	૨૧
જે સ્વખાળ કરતાં પ્રથમ જન્મેલાં, સંતાકેરં સંતાન;	
તે આખના પાઠા જેવાં લાગતા, તે તો હતાં ત્રણ મહાન.	૨૨
વિચક્ષણ મનુએ સહ્યુ સર્વે, સ્વપિતાએ કષ્ટ દે જેહ;	
હલકા પેટની હવડુ વહતી, તે સહુ સહન કરતો નિ.સંદેહ.	૨૩
કિંતુ યમથી તે સેહવાયુ નહિ, તેણે કરી મારી માતને લાત;	
બાલતથી કે દૈવજળથી, થઇ પડી લાત તે માતની ધાત.	૨૪
યમે સંતાને લાત મારી, તેથી તે કર્ત્રિમ દોષી અપાર,	
તેણે યમને શાપ દીધો તહીં, તેં ક્યો નવ મૃદમતિ વિચાર.	૨૫
તારા પિતાની જેહ પત્ની, તે ગણવી શુરજન સમાન;	
તેને તે પગની લાત મારી એ, સુધી નહિ કંઈ સાન.	૨૬
માટે તે જે પટે લાત ઉગામી, તે તૂટી પડે તારો પાગ;	
એમાં કંઈ અસત્ય ન સમજ્ય, એમ શાપ દીધો કરી રનેહ ત્યાગ.	૨૭
એ શાપથી યમના અંતરમાં, ધણું કષ્ટ પ્રગટ્યું પ્રમાણ;	
તે મનુને સાથે લેઈ ગયો, જ્યાં હતા ધર્મતા સૂર્ય સુગળ.	૨૮
સૂર્યનારાયણને નિવેણું, જે જે બનિયું વૃતાંત;	
યમ કેહ હે દેવ અમારી, માતા જે મહાંત.	૨૯

- તે સમાન સ્નેહ રાખતી નથી, અમો સર્વ બાળક પર સાર;  
અમો મોટા સુતને પડ્યા મૂકીને, નાના પર સ્નેહ ધરે અપાર. ૩૦
- અમારું પોપણ કરતી નથી એ, નાનાં સંતાન આગળ નિર્વાણ;  
તેણે કરી મેં પાદ ઉગામ્યો, એ તો સત્ય પ્રમાણ. ૩૧
- કિંતુ મેં હાત મારી નથી તેને, તોય યદ્યપિ મારી ભૂલ;  
મૃત્યુ કે બાલકત્વથી એ, વૈરનું વરિણું મૂળ. ૩૨
- તે આ સમયે ક્ષમા કરો, હે સર્વ તપનારમાં શ્રેષ્ઠ;  
થઈ કોંઈ હું બાળને શાખો, એમ કો માત કરે નવ નેષ્ટ. ૩૩
- તેણે કરી હું માનું પિતાશ્ર, એ નથી મારી માત;  
પુત્ર કુપુત્ર થાય કદા પણ, માત કુમાત સુણી નવ ખ્યાત. ૩૪
- તારો પગ તૂટી પડ્યો, એવું જનની લાગે કેમ;  
માટે પ્રગટે છે એના વિષે મને, સૂર્ય દેવ અતિ વહેમ. ૩૫
- આ મારો પગ તૂટી પડે નહિ, એવો કરો કાંઈ ઉપાય;  
સૂર્ય કેહ પુત્ર તારા જવાને, વળી સદા ધર્મજ્ઞ જેની કાય. ૩૬
- સત્યવાદી સાચો તું કોષે બરાબો, એ સંશયની વાત;  
ધાળા માંહે કાળું કંઈ નિષે, માટે વિચારવું જોઈએ વિખ્યાત. ૩૭
- હે બાત સર્વ, શાપતણું નિવારણ, છે શાસ્ત્રપુરાણની માંય;  
પણ શાપ દે માતા સુતને કોપી, તેનું નિવારણ નથી ક્યાંય. ૩૮
- હે સુત તારી માતાનું વેણ મિથ્યા, ક્યાંતણે નથી પ્રકાર;  
કિંતુ તારા પર સ્નેહને લીધે કંઈ, કૃપા કરીશ નિર્ધાર. ૩૯
- તારા પાદમાંથી આમિય લેઈને, કૃપા પડશે પૃથ્વી મોઝાર;  
એ પેરે તુજ માત વેણ સુત, સત્ય ધરો નિર્ધાર. ૪૦
- તુજને શાપથી બચ નહિ યાયે, એમ કહી શાંત થયા સૂર્યદેવ;  
યમે પાગે લાગી ત્યાં પિતાકેરી, સમ્યક સાંધી સેવ. ૪૧
- પછે સૂર્ય છાયા પાસે જઈ વદતા, આપણા સર્વ બાળક છે સમાન;  
એમ છતાં બેઢકેમતેં પાડ્યો, નાના મોટા વિષે ગુણવાન. ૪૨
- એમ જોઈ વિચાર થાયછે, કે તું સત્તા નારી નોહણ;  
કાંઈ અન્ય તેને સ્થાનકે તુ રહીશું, આજે સત્ય કેહ તું માંય. ૪૩
- હું કહું છું એમ હોય નહિ તો, માત કુમાત ન થાય;  
છોરું કછોરું થાય છે સધળે, સુણી ન શાપ દેતી માય. ૪૪
- માઈડય કેહ એમ સૂર્ય વદા પણ, મૂકવા ન દીધાં સત્તાએ હાય;  
સત્ય કથા સમજાવી નહિ રજ, વદી તે એમ કેમ બોલો નાય. ૪૫
- તદા સૂર્ય આત્મવૃત્તિ એકાગ્ર કરીને, ખ્યાન ધરી જોયું ચથાર્ય;  
દિવસહતો માટે સર્વ જણાયું, કેવા જોઈએ જીવતીઓના સાર્ય. ૪૬

ધ્યાનાસક્ત ધણીને જોઈ, હાયાની કંપી કાયા;	
શાપ દેશે સૂર્યદેવ સહુ જાણી, મિથ્યા કરી દેશે માયા.	૪૭
તેમનાં જાણતા પેહલાં કહું હું, એમ વિચારી આપ;	
થરથર ધ્રુજતી હાયા-સંસાર, સહી શકી નવ તાપ.	૪૮
તેણે વર્ણવી સર્વ વૃત્તાંત કહ્યું, એ સાંભળી સવિતાદેવ;	
કાયા મધ્યે ક્રોધ ધરી કરી, ગયા શ્વશુરને ગૃહ તતખેવ.	૪૯
ક્રોધાગ્નિએ બાળવા ધ્વજિતતા, રૂપ જોઈયું સૂર્યનું જાણ;	
યથાવિધિ પૂજન કરતાં ત્યાં, સમ્યગાયરણી શ્વશુર પ્રમાણ.	૫૦
વિશ્વકર્માએ વિવસ્વાનને, શાંત કરી કહ્યું આમ;	
અતિ તેજથી વ્યાપ રૂપ તમારું, સહી શકી નવ તમસ્થામ.	૫૧
તેણે કરી ગર્ભ સંસાર વનમાં, બેઠી આરંભી તપ ઉદ્ધામ;	
સદાયરણી સતી તે આજ મળશે, વનમધ્યે તમને મહાધામ.	૫૨
મહાતપથી તન તાપ્યું તેણે, તેના જ્યારે આલ્સો નહિ ઉપાય;	
એક બ્રહ્મદેવનું વચન હું જાણું, તમે કોહ તો કહું સૂર્યરાય.	૫૩
સૂર્ય કહો સુખેથી ભાગ્યો, હું છું સાંભળવા તૈયાર;	
ત્યારે વિશ્વકર્મા કહો આ તેજ તમારું, જે છે અસદ્ય અપાર.	૫૪
તે જેવું જોઈએ તેવું કરી દેહ, જે ધ્વજા મનમાં હોય;	
કંઈ અલાભ યાચે નહિ પ્રભુ તમને, નવ લક્ષ્મીન નિદે કોય.	૫૫
પૂર્વ સૂર્યસ્વરૂપ ગોળાકાર હવું, તેથી સૂર્યે કહ્યું કરો તેમ;	
આસા લેઈ પછે વિશ્વકર્માએ, શાકદિપ વિચાર્યો ક્ષેમ.	૫૬
ત્યાં સવિતાકેરા તેજને નાંખ્યું, ચક્રબ્રમણમાં નિર્ધાર;	
એમ આરોપી વિશ્વકર્માએ, ઓછું કરવા માંડ્યું તેજ તે વાર.	૫૭
સર્વ જગતના નાભિરૂપ જે, સૂર્ય દેવ મનાય;	

સર્વત્રિલોક માક અદ્યું એમ, જઈ જ્ઞાનદિક મળિયા દેવ;	
સહુ સૂર્યની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા, એકમના થઈ તતખેવ.	૬૪
તમે સર્વ સુરમાં આદિ સુરછો, અમે આપ રૂપે છીએ પ્રવીણ;	
સૃષ્ટિ ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને, પ્રલયકાળમાં કરતા ક્ષીણ.	૬૫
એ ત્રણે કાળમાં ત્રણ પ્રકારે, તમે રહ્યા દેવાધિદેવ;	
હે જગતસ્વામી તાપ વૃષ્ટિકર્તા, હે તપનતપતા સાધુ તમ સેવ.	૬૬
હે દેવેન્દ્ર દિવાકર તમારું, નિરંતર હો કલ્યાણ;	
સર્વ જનને ન્યમ શાંતિ યાચે, તેમ કરો પુરુષ પુરાણ.	૬૭
જેનું તેજ આપું કરવા માંડ્યું છે, એવા સૂર્યદેવની પાસ;	
વાસવ જઈ સ્તુતિ કરવા લાગ્યો, કરી મુણગણનો પ્રકાર.	૬૮
હે જગતવ્યાપી દેવાધિદેવ પ્રભુ, હે અખિલ જગતના સ્વામી;	
ભદ્ર થાઓ ભાનુ તમારું, એમ ધ્રુવ વઘો સિર નામી.	૬૯
વળી સમર્પિ વસિષ્ઠ અત્રિ આદિક, સ્વસ્તિ સ્વસ્તિ કેહવા લાગ્યા;	
વિવિધ સ્તોત્રથી સ્તુતિ કરતા, સૌ સવિતા પ્રસન્ન કરવા અનુરાગ્યા.	૭૦
સિંધ્યમાન એવા સૂર્યની, ઝગવેદમાં કેહેલી જેઠ;	
આદિ ઋચાઓ સહિત ત્યાં, વાલ્મીકિ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા એઠ.	૭૧
દુર્યથી કેહે હે નાથ નિયંતા, જેને મોક્ષની ધન્યતા હોય;	
તેને મોક્ષરૂપ માર્તંડ તમે છો, ધ્યાની ધ્યાન વસ્તુ પ્રભુ સૌય.	૭૨
અનુસરતા જેઠ કર્મકાંડને, એવા સર્વ ભૂતની ગતિ રૂપ;	
હે દેવેશ કલ્યાણ પ્રગનું, હે સૂર્ય મહારૂપ અનૂપ.	૭૩
હે જગતપતિ આ મારું અને, દ્વિપદચતુષ્પદ પ્રાણીનું જાણ;	
નિત્ય પ્રતિ કલ્યાણ કરો સહી, મારું વિનંતિ કરીને વાણ.	૭૪
પછે વિદ્યાધર મણુ મક્ષ રાક્ષસ, નાગાદિક સર્વે શોક;	
હસ્ત જોડી શિરસાંટાંગ કરી કેહ, સૂર્ય ટાળો અમારો શોક.	૭૫
માનસને આનંદ ઉપજાવે, ઉપજાવે કર્ણને સુખ;	
એવી વાણી તે બોલવા લાગ્યા, ટાળો ત્રિભુવનપતિ અમદુઃખ.	૭૬
પ્રાણીમાત્રને ઉદ્ધાવકર્તા, હે સૂર્ય તમારું તેજ.	
કરો સર્વ કો સહન કરે એવું, જેણે હરિ વાધે તમ પર દેજ.	૭૭
પછે ગાયનકળામાં કુશળ એવા, જાણે પદ્મ મધ્યમ ગાંધાર;	
એ ત્રણ આમમાં પૂરા પ્રવીણ જે, હાહા દુઃખ રુચર નારદ સાર.	૭૮
પ્રયોગ સહિત મૂર્ચના અને, તાલવડે કરી નિધાર;	
સુખ અર્પનાર સવિતાકેરુ, ત્યાં ગાન કરવા લાગ્યા અવિધાર.	૭૯
વળી તેજ આપું કરતા તહીં, વિશ્વાત્મી ધૃતાત્મી નાર;	
ઉર્વશી તિલોત્તમા મેનકા, સદજન્યા શ્રેષ્ઠ રંભા નિધાર.	૮૦

એ સર્વ અપ્સરાઓ હાવભાવના, વિલાસથી ભરપૂર;	૮૧	૦
અસંખ્ય અભિનય કરતી નાયતી, ન્યમત્યમ રીઝવે મહાશુર.		
ત્યાં વેણુ વીણા ઝાંઝ રણુશિંગી, ધ્રુષ્કર મૃદંગ અપાર;	૮૨	
પટહાનક દેવદંદુલિ, વાગવા લાગ્યા સંખ નિર્ધાર.		
ગાયન કરતા ગંધર્વો જે, નૃત્ય કરતો અપ્સરા ગણ જેહ;	૮૩	
તૂર્ણ વાદિન નાદથી ત્યાં, યર્ષ રણો કોલાહલ નિઃસંદેહ.		
પછે ભક્તિવડે છે નમ્ર જેમનાં, શરીર સર્વ પ્રકાર;	૮૪	
એવા હસ્ત ભેડીસહુ દેવત્યાં, કરતાભમતા ભાનુનેનમસ્કાર.		
સર્વદેવ મળ્યાતા જે સમે, કોલાહલ થયેતો અપાર;	૮૫	
તે કાળે વિશ્વકર્માએ સહી, શો કરવા માંડ્યો વિચાર.		
કુવહલ દેવનું સાંભળી, થોડે થોડે તેજ કરવા માંડ્યું નાશ;	૮૬	
એ રીતે વિધિ વિધિ શકરે, જેનું સ્તવન કર્યું પ્રકાશ.		
એવા શીત વૃષા ઉષ્ણકાળના, હેતુ સૂર્ય મહારાજ;	૮૭	
તેના અંગનું ભ્રમણ જે સુણે, તેનું યર્ષ જાયે સહુ ટાળ.		
દોરી તૂટી આવરદાતણી, ત્યારે જર્ષ વસે સૂર્ય લોક;	૮૮	
ભવોભવની પીડા મટે, યર્ષ રેહે ત્યાંહી અશોક.		
પિટપેવણ કરવું પડ્યું, પુરાણીકરે માટ;	૮૯	
કેહશે કઠિન ભાગ એ હતો, તેણે તન્મયે પામી ઉચ્ચાટ.		
ધાટ એવા ધડે મળી, તેમને કાળે કરિયું આમ;	૯૦	૮
કેહનારનું મુખ નવ ઝલાયે, ભેઈ મૂર્ખ કરાય પ્રણામ.		
છતિ શ્રીમાર્કેડેય પુરાણે, પ્રકાર ભાનુતનુલિખન નામ;	૯૧	
પડવિકશતતમોધ્યાય પૂરણ, હવે પુરાણીજનને કામ.		

વલણ.

પુરાણીજનને કામ કીધું, પ્રાકૃત માંહી પુરાણ રે;  
યયામતિ ગતિ જેની જેટલી, તેટલી દોડ કરી પરમાણુ રે. ૯૨



કહેવું ૧૭૭ મું.

રાગ રામગી.

માર્કેડેય કેહ મહામુનિ, સાંભળ્ય કહું સર્વ કથાપ;  
ન્યારે સૂર્ય ભમણુ કરતાહતા, ત્યારે પ્રભપતિ વિશ્વકર્માવ. માર્કેડેય ૧  
રોમાંય યર્ષ સૂર્યની સ્તુતિ, કરવા લાગ્યા અપાર;  
નમન કરતાં નર ઉપરે, હિત અર્થે સવિતા સાર. માર્કેડેય. ૨



દયા કરે નિરંતર તમે, સમાન વેગવાળા સદાય;   
 મહાત્મા સાત અશ્વ છે તમતણા, વર તેજસ્વી મહાકાય. માર્કેડેય. ૩   
 પ્રદુશ્લિત સરોજસમુદાય ને, કરતા દેવ દયાળ;   
 અંધકાર જ્વલનિકાને ટાળતા, નમુ કરણાકર કૃપાળ. માર્કેડેય. ૪   
 જેનાં અતિ પુણ્યકર્મ છે જગતને, પવિત્ર પુર કરનાર;   
 જે અનેક ધર્મિજીત વસ્તુ આપતા, ભક્ત ભંડાર ભરનાર. માર્કેડેય. ૫   
 તેજસ્વી અમિત્રય કિરણચક્રી, શોભાયમાન સમ્યક અપાર;   
 એવા સર્વજન હિતકારીને સદા, કરું નેહવડે નમસ્કાર. માર્કેડેય. ૬   
 જન્મરહિત પ્રાણી માત્રના, આત્મારૂપ સુરદેવ;   
 પ્રભુમણ્યુ લોકનું કારણુ તમે, સાધેસ્વામી માની ધ્વજેવ. માર્કેડેય. ૭   
 ધર્મ રૂપ ધારી મહાદેવતા, અતિ કરુણાળુ કૃપાળ;   
 જગતપાળક પૂરેપૂરા, તેવા સંહારક સર્વ કાળ. માર્કેડેય. ૮   
 લોચનાશ્રય રૂપ ધરી રહ્યા, ઉત્પત્તિસ્થાનક મુરાર;   
 એવા સૂર્યદેવ તમને સહી, કરું નેહવતી નમસ્કાર. માર્કેડેય. ૯   
 છે. જ્ઞાનાશ્રય રૂપ-સર્વદા, જગત અંતરાત્મા દેવેશ;   
 સ્થિતિસ્વરૂપ મુખેન્દ્રક સદા, સ્વય ઉત્પત્તિવાન મહેશ. માર્કેડેય. ૧૦   
 મહુરૂપ સર્વ લોકના, અપરિમિત તેજસ્વી આપ;   
 છે. અતુત્તમ દેવ વિષે પ્રભુ, મુણ્ડગણ ગાઉં ટાળો સંતાપ. માર્કેડેય. ૧૧   
 સહસ્રકિરણમય અગ્ને, ધારણુ કરતા સુરેન્દ્ર;   
 ઉદ્યાપયળ નગનાશિખર પર, ઘર્ષ બેસો મુગદમણિ મહંદ. માર્કેડેય. ૧૨   
 કાણુ વાર પ્રભુ ત્યાં વિરાજતા, તદા મહિમા સુરગણુગ્રાપ;   
 તમે અંધકારને મારી કાઢિયો, શોભો સ્વરૂપે મહાકાય. માર્કેડેય. ૧૩   
 જગત અંધકાર રૂપી મઘપાનથી, થાઓ મહમાતા અપાર;   
 તેલોકરી પ્રતિમા રક્ત થાય છે, નેર્ધ કોઈ પામે ન પાર. માર્કેડેય. ૧૪   
 તે રક્તતાએ ત્રણુ લોકને, ઉત્પન્ન સૂર્ય કરનાર;   
 તે તેજસમૃદ્ધે કરી તમે, દરોઈણ સુદર સાર. માર્કેડેય. ૧૫   
 સમાન અવયવવાળા હે પ્રભુ, સહુચક્રી શોભાયમાન;   
 હાલતું ચાલતું સુંદર જેનું, એવા રચારૂઢ મહાન. માર્કેડેય. ૧૬   
 નિરંતર અખંડ રથે બેસીને, અખંડિત અમેથી સાર;   
 જગતહિતાયે તમે ફરો, વિશાળ વિદેશ મોઝાર. માર્કેડેય. ૧૭   
 નિકંદન શત્રુસમૂહનું, કરનાર દીનદયાળ;   
 ચંદ્રસે અમૃતે કરી, સુરધિતૃપ્તિ કરો એક કાળ. માર્કેડેય. ૧૮   
 એવું જાણી નમનકરી આજ હું, કરું એણું તમારુ તેજ;   
 પીળચટા રંગવાળા અશ્વપર, ફેલાયલી તમારી તેજ. માર્કેડેય. ૧૯

ચાણુની રેણુએ કરી સદા, અત્યત શુચિ થયેલા જાણુ;  
 નમન કરી કૃત્ય આ કરું, કરે ત્રિલોકી પવિત્ર પ્રમાણુ. માર્કંડેય. ૨૦  
 રક્ષણુ કરે મારું હે પ્રભુ, કરે તમને જેહનમસ્કાર;  
 કરે રક્ષણુ તેનું તમો હર્પથી, એનું મેં જોયું વારંવાર. માર્કંડેય. ૨૧  
 હે દેવેશ્વર જગત સમસ્તના, માતપિતા રૂપ માહારાજ;  
 ઉત્પત્તિ ત્રિલોકતણી અને, સદા તેજહેતુના કાજ. માર્કંડેય. ૨૨  
 અખિલ જગતના તમે પ્રભુ, છો દીવાકરૂપ દીનદયાળ;  
 હું નેહ નમન કરુ આપને, રીતો ભગ મુને તતકાળ. માર્કંડેય. ૨૩  
 જદા ખોટા ઉપદેશક, જગતમાં દેખાય દિનેશ;  
 તદા સંહાર કરજો તે સર્વનો, નવ કંઈ રાખશે શેષ. માર્કંડેય. ૨૪  
 ઇતિ શ્રીમાર્કંડેય પુરાણમાં, પ્રાકૃતે સૂર્યસ્તવન નામ;  
 સપ્તાધિક શતતત્ત્વોધ્યાય થયો, ભજતાં રાજવલોચનરામ. માર્કંડેય. ૨૫

વસણુ.

રાજવલોચનરામ ભજતાં, સૂર્યસ્તવન પુનરપિ થાય રે;  
 પુનરુક્તિકેગે દોષ ક્ષયે, પુરાણ મધ્યે નવ જણાય રે. ૨૬

કંકણું ૧૭૮ મું.

રાગ ગાડી.

માર્કંડેય જેહ મહામુનિ, એમ સૂર્યસ્તુતિ કરી મહાશુણી;  
 પડે વિશ્વકર્માએ કીધુ કાજ, કર્યું તેજ હરણુ દિવસાજ. ૧  
 સવિતાના તેજનો મિળમો ભાગ, સૂર્યમંડળે રેહવાદીધા મહાભાગ;  
 પંદર ઓળા કયાં અવિધાર, સૂર્ય શરીરથી તેજના સાર. ૨  
 જેમ હીરો આપતાં ઓછા થાય, કિંતુ મહામુક્તી તેગણાય;  
 તેમ ઘટતાં સૂર્યનું તેજ, વાધે જનને જોઈ હેજ. ૩  
 એનું કાંતિવાળું ને શોભાયમાન, થયું સૂર્યદેવનું રૂપ મહાન;  
 તેજ ઓછું કર્યું હતું જેહ, તેણે વિશ્વકર્માએ કીધુ એહ. ૪  
 વિજયમક ને શિવનું શલ, ધનદસિખીકા મહામુજ;  
 રમ્યો યમનો દડ કરાળ, વળી કાર્તિકેયની શક્તિ તે કાળ. ૫  
 અન્ય દેવનાં જે જે અસ્ત્ર, શસ્ત્ર નાશક મોટાં રાજ;  
 તે વિશ્વકર્માએ રમ્યા અપાર, સૂર્ય તેજથી નિર્ધાર. ૬  
 એમ તેજ ઘટવાથી તરણિ, લાગ્યા દિપાવવા સહુ ધરણી;  
 મુંદર અવયવવાળું થયું શરીર, લાગ્યું સ્વરૂપ દેખાવા ગભીર. ૭

- પુનઃધ્યાનધરીજ્ઞેયું સૂર્યદેવ, સ્વસ્તીતપ આચરતીજ્ઞેઈ તતખેવ;  
દૃઢ નિયમધારિણી યદ્યપ્યશ્વિની, કોપસભવ કરી ન રોકે પશ્ચિની. ૮
- જ્ઞેઈ એવી સંતા નારી, તેજપુજ સવિતાએ મતિ વિચારી;  
ગય ઉત્તરકુરુએ ધરી અશ્વનુરૂપ, જ્ઞેઈ અશ્વિની રૂપ અનૂપ. ૯
- ધરી અશ્વિની પરપુરુષબ્રાંતિ, સ્વપૃષ્ઠ ભાગની રક્ષી કાંતિ;  
એમ કરી ચાક્ષી અશ્વસન્નુખ, મળી ગયાં ઉભયને પ્રગટયું સુખ. ૧૦
- પશુકેરો જોહ સ્વભાવ, નામે નાસા અડકાડી સુધ સાર;  
સુધતામાં સૂર્યનાસિકાનું તેજ, પેહું અશ્વિની ઉદરે આણી હેજ. ૧૧
- તેથી બે કુવર થયા ઉત્પન્ન, નાસત્ય દરે નામે પાવન;  
તે પુત્ર પ્રગટી નીકળ્યા સાર, અશ્વિની મુખદ્વારથી નિર્ધાર. ૧૨
- તે કુમાર અશ્વિની કુમાર કેવાયા, યદ્યપ્તુરવૈષ્ણ જુગોભુમ ગવાયા;  
એ અશ્વરૂપધારી સૂર્યના પુત્ર, એમ માંડ્યું અશ્વિનીશું ધરસૂત્ર. ૧૩
- વળી તે સ્થળે સૂર્યના વીર્યવતી, નર અશ્વે બેઠો પ્રગટયો મહામતિ;  
કર કૃપાણુ ધર્મા ધનુમાણુ, પેહું ધન્ય બાયો સાહોળણુ. ૧૪
- જન્મ એવો નર થયો ઉત્પન્ન, તદા સૂર્યે સ્વરૂપ ધર્યું પાવન;  
શાંત જ્ઞેઈ સ્વામીનું રૂપ, રીઝી સદા ભામિની ભૂપ. ૧૫
- તે યદ્ય સ્વરૂપે તેવાર, રીઝયા જળ દરણુ કરતા સૂર્યસાર,  
પ્રીતિવતિ પોતાની જેનાર, સંતા ઘેર તેડી આણી નિરધાર. ૧૬
- તે સંતાનો પ્રથમ પુત્ર જોહ, વૈવસ્વત મનુ થયો તેહ;  
થયો દ્વિતીય સુત ધર્મદૃષ્ટિવાળો યમ, જેણે પાળ્યા હતા યમ નિયમ. ૧૭
- જેને ખોટી માતાનો શાપ લાગ્યો, જેને અતરહિદેજ તેધડી જાગ્યો;  
હતો યમને પ્રિય બહુ ધર્મ, પામ્યો ધર્મશાળ અધિકાર તે ધર્મ. ૧૮
- તેના શાપતણે અનુગ્રહ સાર, પિતાએ કર્યો હતો નિરધાર;  
લેઈ માંસ તારા પગમાંથી, પડશે કૃમિ પૃથ્વીપર બ્યાં ત્યાંથી. ૧૯
- એ ધેર તેના શાપકેરો અંત, સૂર્યદેવે આણ્યો હતો મહંત;  
તેને મિત્ર શત્રુ હતા સમાન, એવી શુભદૃષ્ટિવાળો હતો યુગુવાન. ૨૦
- એનાં શુભ આચરણુ જ્ઞેઈ સૂર્યદેવ, યમાધિકાર મોઘ્યો તતખેવ,  
પણ તેના પિતાએ યદ્ય પ્રસન્ન, કર્યો લોકપાળ મહાપાવન. ૨૧
- સર્વ પિતૃ અધિપતિ કર્યો તેને, નવ અધર્મ રચતો હતો જેને;  
યમુનાને કલિંગ દેશ મોઝાર, વેદનારી સરિતા કરી નિરધાર. ૨૨
- મહાત્મા સૂર્યદેવે કરી વિચાર, કર્યાં સુરવૈદ અશ્વિનીકુમાર;  
વેવતને યજ્ઞાધિપતિ કીધો, પાસ બોનાવીને બોધ દીધો. ૨૩

કંકણું ૧૭૯ મું.

રાગ સામેરી.

કૌંબુકિ કેહ માઈડેય રૂપી, તમે કયા કહી કયોં મને સુખી;  
મહિમા વર્ણવું શુ મુનિ સુખી, કિંચિત કયા નવ કહી લૂખી.

૧

હાળ,

કિંચિત કયા નવ કહી લૂખી, માઈડેય મહામુન્ય,  
સૂર્યસતાનની સહુ છિત્તેતિ, કહ્યું માર્તડમાહાત્મ્ય મહાપુણ્ય.

૨

તેતું સ્વરૂપ સમ્યક્ પ્રકારે, કહ્યું વિસ્તારી મુનિદેવ;  
કિંતુ તૂમિ ચર્ધ ન મારી, સુણી સૂર્યમાહાત્મ્ય એવ.

૩

આધિક સાંભળવા ઇચ્છુ હુ, રવિમાહાત્મ્ય કૃપાળ;  
પુનઃ મુનિપુગવ કાહ મુજને, દયા કરી દીન દયાળ.

૪

માઈડેય કેહ કૌંબુકિ તુને, કહું માર્તડ માહાત્મ્ય વિસ્તારી;  
પૂર્વે જે જને આરાધિયા તે, કહું સફળ થયા આ વારી.

૫

મનવાંચિત કાર્ય કીધાં, સ્વભક્તનાં દિનેશ;  
તે સર્વ તુજને રનેહથી કહું, નવ રાખું બાકી લવલેશ.

૬

એક દમ નામે મહારાજા હતો, જુજારને હરનાર;  
ગત્યવર્ધન પુત્ર તેનો, હતો રૂપ શુભાંડાર.

૭

સારી કીર્તિ નેની વિન્તરી, દશ દિશાની માય;  
સમ્યક્ પ્રકારે પૃથ્વીકરું, કરતો પાલન ચર્ધ મહાકાય.

૮

હે વિમર્ષિ તે મહાત્માએ, ધર્મે પાણેલા દેશ;  
મુખશાંતિમાં સદા રેહતા, રહી લક્ષ્મી આધીન ચર્ધ નરેશ.

૯

દિન વધતે વ્યઠતી કળા, જ્યમ થાય સૂર્યની જાણ;  
તેમ પ્રજા વધતી જતી, સમ્યક્ મુખે કરી પ્રમાણ.

૧૦

તે રાયકેરા નગર મધ્યે, સહુ ભયરહિત હતાં લોક;  
તેની પાણેલી પૃથ્વીમાંથી, નાશી ગયો હતો શોક.

૧૧

હતી લીવાલેહર ત્યાંડી, ધર્મ મેહેર સાર;  
મહામારીઆઈ ઉપસર્ગકરું, કે નવ જાણતું નામ નિર્ધાર.

૧૨

આધિગ્યાધિ નહિ કાઈને, પીડતો લવલેશ;  
સર્પોદિકકેરા લય નહિ જ્યાં, અટ્ટિ નામ નહિ મુનેશ.

૧૩

દમ નૃપના પુત્ર કેરુ, જેહ રાજ્ય ફેલેવાય;  
ત્યાં મુખ ત્રિલુ બીલુ નહિ કર્ધ, કે જનયકી લેલેવાય.

૧૪

તેણે મહા મોટા મખ કરીને, સુરનર પૂજિયા સમગ્ર,  
ચાચકને દેઈ દાન તપ્યાં, કાનું મન નહિ જ્યાં ગમ.

૧૫

વિરોધ ન આવે ધર્મને ત્યમ, વિપય ભોગવેછે સર્વે, પદ્મરિપુને જીતિયા જનોએ, કર્યા સ્નાન પર્વેપર્વે.	૧૬
એમ પ્રગ્ન પાળતાં ભલે પ્રકારે, વળીભોગ ભોગવતાં સાર; એક દિવસની પેઠે વીત્યાં, તેને સમ સહસ્ર વર્ષ નિર્ધાર.	૧૭
દશિણુ નૃપ વિદૂરથકેરી સુતા, રૂપે રૂડો દેહ, માનિની નામે વર્ષો હતો તે, હતી મહામાનવતી તેહ.	૧૮
ધણા દિવસ મુખરાતિમા એમ, વીલાં વર્ષ તેના સાર; એક દિવસના સમાજોગે, ત્યાં શુ હતુ નિર્ધાર.	૧૯
તે રાજ્યવર્ધનતણા મિત્રો, મહારાજ પદ ધરનાર; રાજા કને બેઠા હતા, ત્યાં માનિની નારી તે વાર.	૨૦
સ્વસ્વામિકિરા મસ્તકે, હતી બેઠી બાવતી અપેક્ષ, તે સમે તેના નેત્રમાથી, એકાએક આલી આંસુ રેલ	૨૧
તે અશ્રુ જ્યારે રાયપૃષ્ઠપર, પડવા લાગ્યાં સાર; ત્યારે રાયે પાછું વાળી જોયુ, આંગ બીનુ લહી નિર્ધાર.	૨૨
જોતામાં જીવતી આંખ મધ્યે, જોઈ અશ્રુની ધાર; હલાવીને કારણુ પૂછયુ, રાજ્યવર્ધને તે વાર.	૨૩
હે પ્રિયા તારી આંખમાથી, કયમ વેહજે અશ્રુ અપાર; તુ કયમ રહેછે રાણી મારી, કયમ નથી જોવતી આ વાર.	૨૪
તોય તેને ઉતાર ન આપ્યો, તવ ફરી ફરી પૂછતો રાય, જ્યારે મહાઆગ્રહ કર્યો, તવ સુદર મધ્યભાગનાળી બોલી લાય	૨૫
નરપતિકિરા કેશમાં એક, પળીયુ બતાવતી નાર, હે મહારાજ જીઓ જાત્યે, હું મહાનિર્ભાગણી નિર્ધાર.	૨૬
આથી કયુ કારણુ શોકકેરુ, મારે બાકી છે ભૂપાળ; તે સાંભળી મહારાય હસિયો, વળી દસી જોવતો તેકાળ	૨૭
મહાજન નૃપ મળી બેઠા, તે મુણુતા નિર્ધાર, સ્વત્વી પ્રયે કેહેછે રાજા, મુણુ નિરાજનેની નાર	૨૮
શોક શુ કરવા કરે તું, હે કલ્યાણી તુ આ વાર, રામા રહ્યુ નવ જોઈએ, જે જન્મવૃદ્ધિ નારા નિર્ધાર.	૨૯
જન્મમૃત્યુ જરા વિકારો સર્વે, પ્રાણીપ્રાણુ કરતા સહાર; હે વરાનની હું શીખ્યો છુ, મહાવેદ બેદ અપાર	૩૦
કર્મ અનેક યત્ત મેં કામિની, અર્પ્યા દ્વિજને અતિ દાન, યયા પુત્ર ઉત્પન્ન થયુ મારે, વળી નરને દુર્લભ મહાન.	૩૧
એવા ભોગ મેં ભોગ્યા, તારી સગે અતિએ નાર, સમ્યક પ્રકારે પાળી પૃષ્ઠી, યુદ્ધે અરિ જીતિયા અપાર.	૩૨

ઈતિ મિત્રશું મેં કર્યોછે અતિ, હાસ્ય વિનોદ ભામિની જાણુ;	
વન ઉપવન મધ્યે કર્યો છે, મેં વરાનની વિહાર પ્રમાણુ.	૩૩
હવાં શું કરવાનું રહ્યું બાકી, કાં રહે પળિયું જોઈ આ વાર;	
તુંને લય રોનો એતણો, અહો શુભ સ્વામિની સાર.	૩૪
ભલે કેશ મારા થાય ઉજવળ, સહુ સિરકેરા આજ;	
વળો શરીરે કરચલી, કાયા શિથિલ થાઓ નિર્ધાર.	૩૫
હું મારું છું કૃતકૃત્ય થયલો, કંઈ બાકી રહ્યું નથી જાણુ;	
હે ભદ્રે ભામિની તોં મુને. પળિયું બતાવિયું પ્રમાણુ.	૩૬
તેવડે હવે ઉપાય શોધું, વનનિવાસકેરો આજ;	
બાલ્યવપમાં બાલ્યક્રીડા, યોગ્ય કેદ મહારાજ.	૩૭
કુમારાવસ્થા વિષે કુમારની, ક્રીડા યોગ્ય હતી નિર્ધાર;	
યૌવનપણ્યામાં યુવતીકેરી, શુભ ક્રીડા હતી હે નાર.	૩૮
હવાં જુદાં વયે વન મધ્યે વસવું, એ છે ક્રીડા ઉત્તમ બાળ;	
હે મૃગ્યપનીએ રીત કરતા, તુજ મુજ પૂર્વજ રહ્યા દુઃખ દાળ.	૩૯
એમ છે તો થાય કાંસુ, ને આંસુ લાંબતી તું નાર;	
મુને કારણુ એતું નવ જાણુએ, માનિની આ વાર.	૪૦
આ પળિયાકેરું જોઈ દર્શન, તે છે મારો અબુદય કરનાર;	
એમ છે માટે વિના પ્રયોજન, તું રડીશ નવ નિર્ધાર.	૪૧
માકુંડેય કેહ હે કૌબુદ્ધિ, હતા મહાજન ત્યાં ને બેઠા;	
તે તથા રાખના મિત્ર ને ને, વણા હાય નાંખી હેઠા.	૪૨
કંઈ નગરવાસી ત્યાં હતા તે, મર્યાદાપૂર્વક કેહવા લાગ્યા;	
અહો રાજ્યવર્ધન વિનતિ સુણીએ, આ વેલે કે નવ અતુર આ.	૪૩
આપ સત્ય કોહછો પત્નીને, નવ રડવું જોઈએ તેણે;	
છે રુદન કરવાનું અમારે, કે સર્વ પ્રજા જન જેને.	૪૪
અહો સ્વામિને સ્વમુખે ને, વન સંબંધી બોલો વેલુ;	
તે સુણતાં નવ પ્રાણુ નીકળે, એથી અન્ય કયું દુઃખદેલુ.	૪૫
લડાવિયાં તમે લાડ અમને, પાળ્યા પુત્રથી અધિક;	
તેજ વનવાસ મનમાં વિચારો, તો ત્યાંવસિયે તજ સહુ બીક.	૪૬
જ્યાં તમે ત્યાં અમે સ્વામી, જ્યાં તમે સુખી ત્યાં સુખી અમે;	
આવો નરપતિ જાય બિડી, તો કોહ અમને શે ગમે ?	૪૭
રાજસાગી જતાં વને રાજ, યશે સહુ શુભક્રિયાનો લોપ;	
એ આપના વનવાસને છે, અવનિપતિ આરોપ.	૪૮
સંશય નથી એ માંહી કાંઈ, અહો નૃપાળ દયાળ;	
ક્રિયાહાનિએ ધર્મ લોપારો, માટે પડી મૂકા વાત જૂપાળ.	૪૯

હે નૃપ સમ સદસ સંવત્સર, આપે પૃથ્વી પાળી જાણ;	
તેણે કરી જે પુણ્ય ઉપન્યું, તેનું પૃથ્વીપતિ કરે પ્રમાણ.	૫૦
વનમાં વધી તપ જેહ કરશે, તમે કદી કાપ;	
તે પૃથ્વીપાલન પુણ્ય આગળ, યોગમે વિભાગે નહિ ધાય.	૫૧
રાજ દેહ સદુ સાંભળો, સમ સદસ વર્ષ પર્યંત;	
મોં પૃથ્વીનું પાવન કર્યું, પૃથ્વ સુર ને માહ સંત.	૫૨
અધુના વનવાસ કરે, સમય આવિયો પાસ;	
મહાભાગ પુત્રો મારે થયા છે, પછે જગતીત્રાણનો ગો ત્રાસ.	૫૩
મારા પુત્રકેશ પુત્ર જોઈને, જેહ મૃત્યુ ઝેરી સાપ;	
તે સહન કરી રેહશે નહિ, એનું વેદશાસ્ત્રે માપ.	૫૪
તે દંશ કરી ધર્મા બતાવે, કરી લાગ અવલોક;	
તદા દેહસાર્થક થાય નહિ કંઈ, જેહ મન મધ્યે શોક.	૫૫
હે નાગરિકો જુઓ આ સહુ, પળિયું મહાઅનાર્ય;	
વળી કૂરુકર્મવાળા મૃત્યુનું એ, કરે દૂત કરું કાર્ય.	૫૬
જ્યાં સુધી યમકેશ અનુચર, આઘ્યા નથી નિર્ધાર;	
ત્યાં સુધીમાં પુત્રને હુ, મોપી દેઉં રાજ્યનો ભાર.	૫૭
પછે ભોગ તજી વનવાસ સેવું, તપ આચરું ધરી નેમ;	
પૂર્વ જન્મના પુણ્યથી, કરી લેઉં પરલોકકેરું ક્ષેમ.	૫૮
માર્કેટ્ટેય દેહ વન જવા કરી, જોને દત્તી ધન્ય અપાર;	
એવા રામે પુત્રને ત્યાં, રાજ્યાભિષેક તણા કર્યો વિચાર.	૫૯
પૂજવા માંડ્યું ગણક તેડીને, શુભ મુદર્ત તે વાર;	
રાયકેરું વચન સુણીને, તે બ્યાકુળ થયા અપાર.	૬૦
શાસ્ત્ર સમ્યક આવડે પણ, બૂલી ગયા તેનો ભાવ;	
દિન ત્રમ હોરા કંઈ નવસૂઝે, પ્રમદ્યો રાયવનવાસ અભાવ.	૬૧
અશ્રુસહિત ગમગદ કંઈ થઇ તે, દેહવા લાગ્યા નૃપને આમ;	
આ વેણુ તમારું સાંભળી, વિજ્ઞાન નાશ પામ્યું મહાધામ.	૬૨
કાંઈ શાસ્ત્ર અમને નથી સૂઝતું, કહો શુ કરીએ ભૂપાળ;	
એમ વદી દીન થઇ ઊભા, સર્વે ગણક તે કાળ.	૬૩
જોઈ એનું રાજ્યવર્ધને, અન્ય દેશ મોકલી દૂત;	
ત્યાં થકી ગણક તેડાવિયા, શુભ મુદર્ત જોવા પૂત.	૬૪
નગર નગરથી ધણા જોધી, ત્યાં આવિયા નિર્ધાર;	
વનજવાધન્ય તારાપામે, આવી અનુત્તમ દિજવણ તે વાર.	૬૫
મહારાજ અમને કેમ તેજા, કહો દિજ સરખું કાજ,	
તદા નૃપ વર જોવિયો, જુએ મુદર્ત મળી દિજરાજ.	૬૬

રાજ્યાભિષેક કરી હું સુતને, વનવાસ જાવ ધારું;	
સહુ ગણક મળીને આપીએ, મુદ્દત વેહલું વેહલું સારું.	૬૭
શિર ધૂણાવી જોલિયા તે, કૃપા કીજે નરદેવ;	
અમને આજ સુધી પાળિયા, તે પેર પાળિયે તતખેવ.	૬૮
જદા તમો વનમાં જશો, તદા સહુ દુઃખી યાશે લોક;	
હે વીર અમો વપ વૃદ્ધ છું, તે તું કાં ઉપજાવતો શોક.	૬૯
પાછતો જો ધરી દિવસ, રહો અમારે નિર્વાણ;	
ત્યાં સુધીમાં દુઃખ નવ દેખું, એવું આચરો સુખણ.	૭૦
પ્રભુ તમ પાએ આ સિદ્ધાસન, શન્ય યાશે જોહ;	
તે અમે જોવા વાંચિએ નહિ, તમો સત્ય માનો તેહ.	૭૧
માફકેય કેહ એ રીતે, કહ્યું તેમણે ત્યાં સાર;	
ખીજા જોક્ષાબ્યા તેમણે પણ, કહ્યું એવું નિર્ધાર.	૭૨
મોટા મહાજને મંડલિક રાયે, કહ્યું. પરિજને નિર્વાણ;	
પુનઃ પુનઃ પ્રધાને કહ્યું, વનવાસ નિવર્તવાનું પ્રમાણ.	૭૩
તોયે રાયે નવ તળ્યો, વનવાસ જાવાનો નેમ;	
મૃત્યુ જવા દે નહિ કોઇને, તે અર્ખડ રાખે નવ લેમ.	૭૪
એવો ઉત્તર રાય દેતો સહુને, તદા મળ્યા પુર પ્રધાન;	
રાજ્યસેવક નગરવાસી વૃદ્ધ, ત્યાં મળ્યા એકઠા દિન મહાન.	૭૫
વિચાર કરવા લાગ્યા સહુ મળી, હવાં કરવું કેમ;	
ધર્મશાસ્ત્રી નૃપપર અતિ પ્રીતિ, તેણે વન જાવાનો ધર્મો નેમ.	૭૬
શું કરવું તે સૂઝે નહિ કંઈ, પછે બોલ્યા મોટા વિમ્બ;	
એકામ ચિત્તે સૂર્ય વિનવિચ્છે, આજ મળી સહુ ક્ષિપ્ર.*	૭૭
આપણા રામનું આયુષ્ય વાધે, એવી યાચના કરીએ આજ;	
એ વાત સર્વેના મનમાં જોડી, મનોરથ પૂરશે સૂર્ય મહારાજ.	૭૮
પછે મહાજને ઘેર જઈને, આપ્યા ઉત્તમ અર્ધ્ય ને જાલિદાન;	
એવા એવા ઉપચારે કરી, સૂર્ય પૂજન કરતા મહાન.	૭૯
કેટલાકે મૌન મત ધરીયાં, રાય આયુષ્ય કાજ;	
કેટલા યજુર કેટલા ઋગ્ ને કેટલા, સામણણતા દિવરાજ.	૮૦
જાપ જપતા સૂર્યનો, વેદ મંત્રે કરી નિર્વાણ;	
કેટલા દિન આહાર તજીને, નદીતટ પડ્યા રેહતા પ્રમાણ.	૮૧
અત્યંત શ્રમસહિત તપ સાધતા, કરવા સૂર્યદેવ પ્રસન્ન;	
અગ્નિહોત્ર લેઈ કેટલા બેઠા, કેટલા નમતા બિલા દીનમન.	૮૨



- કેટલાં રવિસૂક્તનો દિવારાત્રિ; કરવા લાગ્યા પાઠ; ૮૩  
 કેટલાં એકી દશે સૂર્ય સાધું જોઈ, રજા બિલા જાણે કાઠ; ૮૪  
 એ રીતે વિવિધ વિધિએ કરી, કરતા સૂર્ય આરાધવા યત્ન; ૮૫  
 દાઇને પ્રભાકર નવ થયા, પ્રસન્ન જોઈ માહ પ્રપત્ન. ૮૬  
 એમ દુઃખ સદતા જોઈ દિવને, એક મુદ્દમા ગંધર્વ નામ; ૮૭  
 વિવિધ યત્ન કરીને કેદવા લાગ્યા, પાસે જઇને આમ. ૮૮  
 હે દિવ તમને જો સૂર્યઆરાધન, ત્રિપ અતિશે દોષ; ૮૯  
 તો હું કહું તેમ કરો સર્વ, પ્રભાકર પ્રસન્ન થાયે સોય. ૯૦  
 દામરૂપ નામે મહાનગમાં, ગુરુવિરાજ નામે સિદ્ધોએ જોહ; ૯૧  
 સેવેલું સમ્યક વન છે તે, જઈ જુઓ સત્વર એહ. ૯૨  
 ત્યાં જઈ એકાગ્રચિત્તે સૂર્યનું, કરો આરાધન મુનિજન; ૯૩  
 એ સિદ્ધક્ષેત્ર અતિ પાવન છે, ત્યાં મનોરથ પૂર્ણ થશે પાવન; ૯૪  
 માર્કંડેય કેહ એ રીતે સુણી, તે ગંધર્વકેરું વેણ; ૯૫  
 તે વન મધ્યે સહુ દિવ આત્મા, સૂર્ય આરાધવા મુખદેણ. ૯૬  
 સાં જતામાં તેમણે દીધું, શુભિ સુંદર સૂર્યનું દેરું; ૯૭  
 તે જોઈ દિગ્ગદિક વર્ણુ રીઝી, થયું પ્રસન્ન મન સહુ કેરું. ૯૮  
 નિયમિત બોજન કરી, આજસતથ, ધૂપ પુષ્પાદિકે કરી જાણ; ૯૯  
 સૂર્યનું પૂજન કરવા લાગ્યા, એક ચિત્તે નિર્વાણ. ૧૦૦  
 હે કૌબુદ્ધિ સુમન ચંદન ને ધૂપ, દીપ મુગંધ ને નૈવેદ્ય; ૧૦૧  
 જપ હોમ આદિ ઉપચાર વડે, થઈ સાવધ સર્વ અવેદ્ય. ૧૦૨  
 પ્રભાકરની પૂજા કરતા, પછે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા તેહ; ૧૦૩  
 દિવ જન કેહ અહો સવિતા, રાખો દિવનો આ દેહ. ૧૦૪  
 અત્યંત તેજસ્વી દેવ દાનવને, યજ્ઞ ગ્રહ તારિકા સારા ૧૦૫  
 તેહતણા જે દેવ સવિતા, તેને શરણે આવ્યા આ વાર. ૧૦૬  
 આકાશે વાસ વશી રજા સુર, જે કરે ચારે પાસ પ્રકાશ; ૧૦૭  
 કિરણે કરી મહી અંતરિક્ષ જોણે, કરી બ્યામ સર્વાવાસ. ૧૦૮  
 આદિલ ભાસ્કર ને ભાતુ, સવિતા પૂષા દિવાકર દેવ; ૧૦૯  
 દીપ્તદીપિતિ અર્ચમા નામે, સર્વ ભાતુની સાધુ સેવ. ૧૧૦  
 અભિરામ અભિધાન એવાં, તેને નમીએ વારંવાર; ૧૧૧  
 ચાર યુગાંતે કાલાગ્નિ રૂપ, એવા દેવકેરું નમસ્કાર. ૧૧૨  
 પ્રણાંતે દુઃખે નિરખાએ, યોગીશ્વર વર્ણુ રક્તા; ૧૧૩  
 પીતં શ્વેત ને રજામ છે જેનો, મહાવર્ણુ માને ભક્ત. ૧૧૪  
 નામિ અગ્નિહોત્રે યજ્ઞદેવમાં, કરી રજા પ્રભુ વાસ; ૧૧૫  
 પરમગૂઢ અક્ષરપરમાત્મા રૂપે, સર્વોત્તમ મોક્ષદાર પ્રકાશ. ૧૧૬

આકાશગામી એક વાર જે, અથ જોડેલા સાર;	
એવા વેદરૂપ અથવાજો રથે, જોશી મેરુ ફોર નિર્ધાર.	૧૦૦
એની પ્રદક્ષિણા દરે પ્રભાકર, અસ્તોત્ર્ય કરનામાં આસક્ત,	
સતરૂપ ને અસતરૂપ પ્રભુ, એતું માને મોટા ભક્ત.	૧૦૧
નાના પ્રકારનાં પુણ્ય તીર્થસ્વરૂપી, હે વિશ્વપાવન કરનાર;	
અચિંત્ય પ્રભાકરકે રારણે, અમો સહુ આવ્યા આ વાર	૧૦૨
જે વિધિ વિષ્ણુ મહાદેવ રૂપે, વળી પ્રભાપતિ રૂપ જેહ,	
જે વાયુ આકાશ ને પૃથ્વીરૂપે, નગઅબ્ધિ અહ જોની દેહ	૧૦૩
નક્ષત્ર ચંદ્ર ને વૃક્ષ રૂપે, જે ઔપધિ વનરપતિ રૂપ,	
વ્યક્તાવ્યક્ત જૂત મધ્યે જે છે, ધર્માધર્મ પ્રવર્તક અનૂપ.	૧૦૪
વિધિ વિષ્ણુ અને મહેશ્વર, એ ત્રણ જેનાં સ્વરૂપ;	
એ રીતે ત્રણ પ્રકારે જેનું, સર્વ શરીર છે સૂર્ય જૂપ	૧૦૫
એવા સૂર્યદેવ થાઓ પ્રસન્ન અમને, માગુ સર્વમળીવારવાર,	
દર્શન નવ ઘો દેવ તમે તો, કરી તપકાયા પાડીએ નિર્ધાર	૧૦૬
માકંડેય કેહ દિવસતમે, રીતે સ્તુતિ કરી અપાર,	
વળી પૂર્ણ પ્રેમે સગનક પ્રકારે, પૂજા કરી નિર્ધાર.	૧૦૭
એમ કરતા ત્યા ગયા વીતી, ત્રણ માસ ને દિન ચાર,	
તપ ભગવાન સૂર્ય તેમને, પ્રસન્ન થયા તેણી વાર.	૧૦૮
પછે ઉદય થતી વેળાએ જેવી, સ્વપ્રતિબિંબકેરી કાતિ,	
તેણુ રૂપ ધરી મડગ માહેધી, ઉતરી આવ્યા કરવા શાતિ	૧૦૯
દુર્લભ દર્શન જેહનું એવા, સૂર્ય આબ્યા ત્યાય,	
દર્શન દીધુ દિવસે આવી, તપ કરતા હતા સહુ ન્યાય	૧૧૦
જન્મરહિત જગ ઉત્પન્ન કરતા, જોયા સૂર્ય ન્યોતિમાન,	
ગમહર્ષ સહુ દિવસે થાતો, જોઈ સ્વરૂપ દેદીધ્યમાન	૧૧૧
બ્રાહ્મણ ભક્તિએ નમ્ર થઈને, લાગ્યા સૂર્યદેવને પામ,	
પછે યોગ્યો દિવસે સર્વે, સહસ્રકિરણવાળા મહાભાગ.	૧૧૨
સર્વેકેરા ઉપતિ હેતુ, સૂર્યદેવ કરે નમસ્કાર,	
તમે સર્વથી શ્રેષ્ઠ છો સ્વામી, છો પ્રભુ જગતના રક્ષણહાર	૧૧૩
સ્તુતિ કરવા યોગ્ય સમગ્ર યતનું, સ્થાન છો નિરધાર;	
છો યોગીજનેધ્યાન કરવાજેવા, કરો કૃપા અમ ઉપર આવાર	૧૧૪
અધુના તપ તો મોદકકેર, પુરાણી કરતા સર્વ,	
રાયપ્રીતિને! ધર્મ જૂનિયા, તન મને વાધ્યો ઝન.	૧૧૫
પ્રતિ શ્રીમાકંડેય પુરાણે, પ્રાકૃતે જાનુસ્તવો નામ,	
નવાધિક શતતમોધ્યાય પૂરણ, અત્રહવો રાઝનલોચનરામ	૧૧૬

વસણ.

રાજવસોત્તમ રામ પ્રભુ, કરો વિપ્રજનનું કાજ રે;  
શુભ ગાય પાવુ નવ કાંઈ જાણે, ધરે મનમાં મોડીલાજ રે.

૧૧૭

—ૐૐૐૐૐ—

કડવું ૧૮૦ મું.

રાગ મારુ.

સુર્ય કૌંઠુકિ માર્કંડેય કેહે, જોમ કરી સ્તુતિ અપાર;  
સૂર્યદેવ પ્રસન્ન થઈ આઝ્યા, મળ્યા કરે વિપ્ર વિચાર. ૧  
સૂર્ય કેહે સદુ દિજ દેખી, વળી અન્ય જાતિના લોક;  
તે સર્વને કેહ માગીલ્યો, સદુ મનવાંચિત થઈ અશોક ૨  
માર્કંડેય કેહ સુણી વિપ્ર સર્વ, પછે દ્વિજાતિક સર્વ પ્રભય;  
નિકટ ઊભા નિરખી સૂર્યને, ભયરહિત થઈ સદુ મહત્વાય. ૩  
નમસ્કાર કરી પ્રજા જોતી, હે અધકાર નાશક દેવ;  
જો અમારી ભક્તિએ કરીને, પસન્ન થયા હો તત્તમેવ. ૪  
તો રાજ્યવર્દન નૃપ અમારો, શ્રવે દશ સદસ વર્ષ પર્વત;  
રાગ રહિત થાઓ રાય અમારો, મુંદર કેશધર મહત ૫  
યૌવનપણું સ્થિર થાઓ એનું, સદુ શત્રુ પમાડો શાંત;  
દશ સદસ વર્ષ પર્વત શ્રવે, વળી થઈ રહો મહાદાંત. ૬  
માર્કંડેય કેહ મુનિસત્તમ સુણો, થયા સૂર્ય દેવ પ્રસન્ન;  
તથાસ્તુ કહી અંતર્ધાન થાતા, જે એકાએક થયાતા ઉત્પન્ન. ૭  
સદુ પ્રજા વરદાન પામી, થઈ ઋષ્ટ પુષ્ટ અપાર;  
સ્વરાય પાસે ગઈ ચાલી, જઈ મળી રાયને તે વાર. ૮  
સૂર્ય કને વરદાન મળિયું, તે કહી માંડી વાત;  
ક્રોધએ કંઈ બાકી નવરાખિયું, કર્યું વ્યાખ્યાન સર્વ વિખ્યાત. ૯  
તેની પત્ની તે સાંભળી, અત્યત પામી આનંદ;  
ફિતુ તેહ નૃપ જાહુ વાર સુધી, વિચાર કરતો ભજ જોવિંદ ૧૦  
તેણે લોકને કઈ નવ આપ્યો, ભલો હુંડેલ વિત્તર ત્યાંય,  
પછે માનિની હવે કરી મનમાં, થઈ પૂર્ણ ગઈ પતિજ્યાંય. ૧૧  
કેહવા લાગી પતિને તે, અહો નૃપ રૂડે ભાગ્યે કરી,  
તમ આયુષ્યકેરી શુદ્ધિ થઈ તે, છે વારતા મહામોહની ભરી. ૧૨  
હે દ્વિજસત્તમ માનિનીએ, હવેથી એ પેર;  
અભિનંદન અવનિપતિનું, કર્યું આણી મહેર. ૧૩

- હોય ચિંતામ્રસ્ત જેનું, થયું જડ મહા મન;  
એવો નૃપ, કાંઈ ન જોડ્યો, રહ્યો નીચું કરી વદન. ૧૪
- પુનઃ અતુરાએ ચિંતામાં પડેલો, જોઈપતિ ભાખ્યું આમ;  
પરમ ઉદય પ્રભુ પ્રગટિયો, કયમ આનંદતા નવિ સ્વામ ? ૧૫
- આજ થકી આરંભીને, દશ સદસ વર્ષ પર્યંત;  
નર વર નીરાંગી આપ રેહશે, સ્થિર યૌવનવાળા મહંત. ૧૬
- તોય કયમ નવ મોદ પામો, હે પરમપતિ સુગણુ;  
પરમ અમ્યુદય સમે પતિ, કયમ ચિંતાતુર શુભાણુ ? ૧૭
- જેનું કારણ કોઈ મુજને, કરુણા કરી નરેશ;  
એમ વળી વળી નારી પૂછતી, વિનવી વસુંધરાપતિવરેશ. ૧૮
- ભૂપતિ કેહ અહો ભદ્રે, એ અમ્યુદય કહીએ કઈ પેર;  
એ મધ્યે અભિનંદન શું તમે, આપો કરી મુજપે મેર. ૧૯
- સદસાવધિ દુઃખ પ્રાપ્તિ સમયે, અભિનંદન દેવા જેનું શુંપ;  
હું એકલો શુવીશ જીવતી, પણ શુવીશ કયી વિધિએ તુંપ. ૨૦
- દશ સદસ સંવત્સર સુધી, આ રેહશે મારી જાત;  
માનિની મરણ થાશે તાદરૂ, નથિ એ શું અદ્ય જોદની વાત. ૨૧
- મારા પુત્રપૌત્ર પૌત્ર આદિક, અન્ય ધૃષ્ટ બંધુ જેહ;  
તે મરણ સર્વે પામશે, નથી એ શું આણું દુઃખ મજ દેહ. ૨૨
- અહો ભદ્રે ભામિની, સ્વામી ભક્તિવાળા પરિજન સાર;  
મિત્રવર્ગના મરણથી હું, થઈશ દુઃખીયો અપાર. ૨૩
- નિરખાય શરીર ફેરી નસાઓ, જે કૃશ થઈ ગઈ મુજભાદ;  
મુજ અર્થે એવા અતિશે કરી, શું થાય નવ તેના મર્ણુનો ઉચ્ચાદ ? ૨૪
- હે તન્વંગી એમ વિચારી હું, મહાસકટ આખું મારું;  
અવનિપતિ કેહ અમ્યુદય નહિ એ, છે મહાકથનું પ્રસ્થાનું. ૨૫
- એ સર્વ કેમ કામિની તું, કળતી નથી નિર્વાણુ;  
મુને અભિનંદન શેનું આપે તુ, મર્મ જાણ્યા વિના અજાન. ૨૬
- માનિની કેહ માદરાજ જે જે, તમે કહોહો આ વાર;  
તે નિસંશય સહુ સત્ય છે, એમાં જૂન નથી તલભાર. ૨૭
- મેં અને પુરવાસીએ, જોઈ તમતણી અતિ પ્રીત;  
આ દોષ તેમાં નવ લણો, થયું શુભ કરતાં વિપરીત. ૨૮
- હે નરપતિ જો એમ છે તો, શું કરવું ઘટે આ વાર;  
વસુંધરાપતિ કરો તેનો, એકમના થઈ વિચાર. ૨૯
- પ્રભાકરે પ્રસન્ન થઈ જે, આધિયું પરવાન;  
તે મિથ્યા તે કરશે નહિ, કાંઈ કાજે મહાભાન. ૩૦

નૃપ કેદ મારા ગેવકે, વળી નગરવાસીએ જોડ;	
મુગ ઉપર પ્રીતિ કરીને, અનુન ઉપકાર કીધા તેડ	૩૧
તેનું સાદું જો નવ વળે મુજથી, તો વૈભવ ભોગવતુ કેમે,	
આજયકી ચારીની હું. જઈ વસીશ નગમા કોમ.	૩૨
નિયમ ધારી આદાર કેરા, કરીશ હું નીત સાગ,	
કરીશ આરાધન અભિવપનિનું, જોડ માર્તંડ મહાભાગ	૩૩
જે રીતે નગરવાસી જાને, વળી ગળી બાધે આજ,	
ન્યમ પ્રભાકર પ્રસન્ન કરિયા, તેવું કરીશ કામિની દુઃકાજ.	૩૪
મારે અર્થ પ્રભા સદુને, આવી મળ્યા મંડડદેવ,	
તો પ્રભા અર્થે પ્રમ મુજને, નહિ મળે તતખેવ	૩૫
પ્રભાકર પ્રસન્ન થઈ જો, આપશે વગ્દાન,	
તો દુઃખાગીશ માનની એટલું, તેમની પામેથી મુશ્વવાન.	૩૬
જો દશ સહસ્ર વર્ષ હું જીવું તો પ્રભા જીવે તેટલો કામ,	
પરિજન પુન પુનીઓ વળી, પાત્ર મુહુર નગરનાં જાગ	૩૭
વળી સર્વકરી પ્રભા જો જો, થાય સ્ત્રીયકી ઉત્પન્ન;	
તે ભોગ ભોગવે બની પેરે મારુ, એમ થાય પ્રભાકર પ્રસન્ન	૩૮
જો માગ્યું મળશે એટલું તો, ભોગ ભોગવીશ બામિની,	
જો સૂર્ય એમ નહિ કરે તો, મુખે સસ કહું છું માનિની.	૩૯
આપુન પૂર્ણ થતા મુધી હું, કરુ તપ નગ પર બેસી નિર્વાણ	
મહાપ્રથમે તપ સાધી હું, તન્ત્ર અવધિ આવે પ્રાણ	૪૦
માર્કેટ્ટેય કેહ આપુ વચન સાબળી, માની માનિનીએ વાત,	
સ્વરનામી સાથે ગઈ ગોરી, પર્વત વિષે સાક્ષાત	૪૧
હે દ્વિજસત્તમ સ્ત્રી સલિન નૃપ, ગમે સૂર્યમંદિરની પાસ,	
સમન્ક પ્રકારે મેના સાધી, સૂર્ય આરાધન કરી પ્રકાશ	૪૨
રાજપત્નીએ રાય પેઠે, કયો આદાર કેરા સાગ,	
તેણે કરી કૃશ અગ્નિવાણી, થઈ ગઈ તે વદન	૪૩
શીતળ વાયુ ને તાપ સેહની, ઉગ્ર તપ આવરતી નિર્ધાર,	
જો રીતે મહાતપ કરતા, પૂરો એક સનત્સર વીત્યો સાર	૪૪
જોષ મહાકાયાકષ્ટ નૃપનું, સૂર્ય પ્રસન્ન થયા તે વાર,	
સાક્ષાત સ્વરૂપે દર્શન દેઈ, લાં વઘા વચન નિર્ધાર	૪૫
જા મનવાન્નિજીત તાહાર નૃપ, મળશે તુને સર્વત્ર,	
સેવક પરિજન આરોગ્ય રેદશે, એવા પુત્રાદિક રેદશે અત્ર	૪૬
વરદાન પામી વસુધરાપતિ, નગર મધ્યે ગમે નિર્વાણ	
તે ધર્મે કરી પ્રભા પાળતો, કરતો મોહસહિત રાજ્ય શુભપ્રાણ.	૪૭

વળી-યમ અતિશે કયાં તેણે, ધણા દાન દીધા જાત,	
માનિની સાથે મનસિજ* તેણે, ભોગબો લાવી ભાત.	૪૮
પુત્ર પૌત્ર પરિજન આદિક, લેઈ સર્વને સાથ,	
દશ સહસ્રવર્ષ લગી તે, સ્થિર ધૌવન થયો પુરનાથ	૪૯
તેણે આચરણુ જોઈ આવું, પ્રમતિ નામ લાગવ,	
અત કર્ણુમા વિરમય ધરી, ગાથા વણો મહારવ.	૫૦
અહો સૂર્ય લકિતતણુ ટ્રેલુ, માહાત્મ્ય કેનાયે સહી,	
જેવડે રાજ્યવર્ધને સ્વપ્રમને, આયુષ્ય અર્પિયુ મહીમા રહી	૫૧
અહો દિવસતતમ જે પૂછિયુ, સમર્થ આદિ દેવનું મહાત્મ્ય,	
તે સર્વે કહ્યું મેં વિસ્તારી, ધરજે ધ્યાનમા મમ આત્મ	૫૨
આ સમગ્ર માહાત્મ્ય દિવમુખથી, જે સાભળે નિર્વાણ,	
પાઠ કરતા પુરુષ થાયે, સમરાત્રિમા સુગણ	૫૩
વળી એ જ કાગે પાપ મુક્ત થઈ, પરવડે પરલોક,	
જે વિચક્ષણુ જન ધારણુ કરે તે, થાય રોગરહિત અરોક	૫૪
સમૃદ્ધિવાન ને ધનવાન થાયે, મહામતિમાન તે થાય,	
બૃહદ્ ને મતિશાલી કુળના, તે નર નીપનિયો કેલવાય	૫૫
હે મુનિવર જે એ માહાત્મ્યે, માર્તંડમન કહ્યા છે સાર,	
તે મધ્યેથી પ્રત્યેકકેરા, જપ ત્રિકાળ કરતા નિર્ધાર	૫૬
મહાધાર પાપને તે ન સ્પર્શે, દશ ન હુ ખના દિન,	
જ્યા આ સૂર્યમાહાત્મ્ય સમસ્તનો, પાઠ કરતા નથાયે ભિન્ન	૫૭
ત્યાયકી સૂર્ય સન્નિધિને નવ, તજતા કોઈ કાળ,	
એમ છે મારે દિવસતતમ, તે અત્યત પવિત્ર લહી રિશાળ	૫૮
સૂર્યના મહાત્મ્યકે, કરવું ધારણુ જાણુ,	
તેમ વળી જપ કરવો તેહનો, જો થવું પુણ્યશાળી પ્રમાણુ	૫૯
જે આત્મવેતા નર હોયે તેણે, સુવર્ણ શૃંગવાળી સાર,	
અતિ સુંદર અગવાળી ને વળી, ધણુ દુઝ્મ દેતી ધેનુ આવાર	૬૦
દાનમા અર્પે થઈ જો, પવિત્ર યૌદી પેર,	
વા સૂર્યમાહાત્મ્ય ત્રણુ દિન સુણે, તો કરે માધવ મેહર	૬૧
અનુત્તમ પુણ્યકેરા દક્ષની, પ્રાપ્તિ થાય નિર્વાણુ	
ભાગે લટકવું પુરાણી પેઢે, ધડી પૂજાઉંયા રેલ નવ પ્રાણુ	૬૨
યજ્ઞમાનકેરા હંકારા નવ, પડે વેલવા નિર્વાણુ,	
સૂર્યમાહાત્મ્યની શ્રુતિ એવી, વહે વેદ પુરાણુ	૬૩

ધૃતિ શ્રીમાર્કંડેય પુરાણે, જ્ઞાનોર્ગાદાત્મ્યસમાપ્તિનામ;  
દશાધિક્ષતતોષ્યાય પૂરણ, થયો પ્રેમાનંદ પ્રભુ ગમ-  
વસણ.

૧૪

પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામ પૂરણ, મનવાંચિત કાર્ય કરનાર રે;  
જન આતુવિંશી દિન જન હું, છે ગોટમ પુરાણી ધરનાર. રે.

૧૫

### કંકલું ૧૮૧ મું.

રાગ ગાદી-દેશી દેર.

માર્કંડેય મુનિ દેહ રે, સાંભળ કીર્તિકિ પુણ્ય પવિત્ર;  
આદિ અત રહિત દેવતા રે, તેનું કાણુ દેહ ચારુ ચરિત્ર. ૧  
મહાત્મ્ય પૂજ્યું તે જોહનું રે, તેા મેં કહ્યો તેવો પ્રતાપ,  
કરી ચિત એકત્વને રે, સમાધિ ધરતા યોગી અમાપ. ૨  
છે પરમાત્મા પ્રભુ તેમનો રે, અંતરાત્મ પ્રાણીમાત્રનો જાણુ;  
યજ્ઞના કર્તાતણો રે, એ છે યજ્ઞરૂપ પ્રમાણ. ૩  
કમલ જૂ પચાનન સહી રે, વળી કમલાકાંત ભગવાન;  
તે સૂર્યના અધિકારને રે, ધારણુ કરી રલા ગુણવાન. ૪  
તેનો તનુ મનુ થયો રે, જે સર્વ સશયનો હરનાર;  
તે મન્વંતર સ્વામી સદા રે, થયો સૃષ્ટિનો કરવા વિસ્તાર. ૫  
સપ્તમે મન્વંતર તે સહી રે, જાણુવો જુગતે તૈય;  
આજ યથાર્માત વર્ણન કર રે, જો કરી પ્રતિજ્ઞા મૈય. ૬  
ઇન્દ્રવાક્ર, નાભગ, રિષ્ટને રે, નરિષ્મત, પૃષ્ઠ, નાભાગ;  
ધૃષ્ટ આદિક એવા થયા રે, મનુતનુ મહાભાગ. ૭  
મહાબલિષ્ટ પરાક્રમી રે, અસિદ્ધ કીર્તિવાળા સર્વ;  
ગાત શસ્ત્રાજના રે, જીત્યો સર્વે સુતે ગર્વ. ૮  
સર્વ અન્ય અન્યદેશના રે, હતા રાજ્યકર્તા નિર્વાણુ;  
તદપિ ઉત્તમ ગુણી પુત્રની રે, કરતો ઇચ્છા મનુ પ્રમાણ. ૯  
તેવો સુત થવા સહી રે, મિત્રાવરણુકરી જાણુ;  
ઇષ્ટિ ભાવે કરી રે, તેમા જૂલ્યો મનુગુણુ ખાણુ. ૧૦  
હોમ કરતા ચૂકિયો રે, તેણે કથળ્યું તેનું કાજ,  
સુતને ઠામે સહી રે, ઇના સુતા પામ્યો મહારાજ. ૧૧  
મહારૂપ ગુણવતી રે, જોઈ કન્યા મુનિએ લાયક;  
પુત્ર મિત્રાવરણુનું રે, અતિ સ્તવન કર્યું મન માય. ૧૨

વળી. વચન મુખે વદો રે, તમ કૃપાયકી મહાદેવ;	
મહાગુણશાલી મુજને રે, સુત ઉપન્યો તતખેવ.	૧૩
મેં સુતકાળે સહી રે, યત અપૂર્વ કરિયો આજ;	
સુતા ઉત્પત્ત યર્ધ રે, જેણે કથળ્યું મારું કાળ.	૧૪
જે પ્રસન્ન મુજને થયા રે, તે આ કન્યા શીટી આજ;	
તમારી કૃપાવડે રે, ગુણશાલી પુત્ર થાઓ મહારાજ.	૧૫
સુર તથાસ્તુ કહી વળ્યા રે, કે શીટી કન્યા કન્યો થાય;	
જેઈ મનુ રીઝતો રે, એવા પણ સુતયજી મક્કાય.	૧૬
મુદુમ્મ નામ તેનું ધર્યું રે, થયો પ્રતાપશાલી તે પુત્ર;	
મનુ મન રીઝિયો રે, જાણ્યું ભણ્યું થયું ધરસુત.	૧૭
કિંતુ દાંક જો કર્મની રે, તે નવ ભુજિ રાંક રાજાન;	
એકદા મુદુમ્મ મુમયાએ ગયો રે, જે વહાલો મનુતલો મહાન.	૧૮
મૃગ નાઠો ધણો રે, પૂઠે મુદુમ્મ બળવત;	
એક વન વાટે આવતું રે, તેમાં પેઠો તે મતિવત.	૧૯
શાપ ગિરિજાતલો રે, આવો હતો તે વનમાટ;	
કોઈ નર દેહ ધારી અહીં રે, આવે તે પામે ઉચ્ચાટ.	૨૦
નર શીટી નારી બને રે, જે મુને બીવડાવી મહાદેવ;	
એમ શાપ દેહ સતી ગઈ રે, તે વન તે આવ્યો તતખેવ.	૨૧
નર શીટી નારી થયો રે, જેનો સુંદર બુકુડીમરોડ;	
કઠિન કુચે આપતી રે, તરણી ધરતી ઝાઝો તોડ.	૨૨
નખ શિખ સુંદર યર્ધ રે, જૂની નરના દેહનું મુખ;	
શી જેવું મુખ કઈ નથી રે, વદતી વાર્વારે મુખ.	૨૩
એમ કરતાં કામાતુર યર્ધ રે, કરવા લાગી વનમાં તેહ;	
તેને ચંદ્રસુત છુધે લહી રે, કે વ્યાધો અતલું અતિ દેહ.	૨૪
સ્વરૂપ કરી સોહામણું રે, આવ્યો વેગે લાંબ;	
વન પ્રવેશ કરતાં સાંભળ્યો રે, ગિરિજા શાપ મહા મનમાં.	૨૫
પછે બાહરે રહી બોલિયો રે, જેમ ઉપજે તેને કામ;	
વળી મુખથી જી વલો રે, એકાએક આમ.	૨૬
હે પ્રિયા અહીં આવ તું રે, એમ કરતો વારવાર ઉચ્ચાર;	
શબ્દ સુણી વર નરતલો રે, વેહલી વેહલી આવી નાર.	૨૭
પછે રમ્ય રથગે જઈ રે, રમણ કરવા લાઝાં મુશુભંડાર;	
તે રતિ રમણવડે રે, રીઝી બીજી નાર અપાર.	૨૮
તે થકી ઉપન્યો રે, પુરુષવા પુત્ર ગુણવાન;	
ચકવર્તી નૃપતણા રે, આવ્યો ચિદ્ધ લઈ બળવાન.	૨૯



શુધ સર્વે કહ્યું રે, તું છું મનુતલો કુમાર;	
સતીના સાપથી રે, તું તો યઈ પડી નીતમ નાર.	૩૦
જીવતીએ જાણી વારતા રે, ત્યારે પામી પૂરો ખેદ;	
શુધ સુર જાળખ્યા રે, તેને વિનવિયા વદી વેદ.	૩૧
વરદાન તેણે આપિયું રે, જા નારી રૂપે તુંય;	
અશ્વમેધ મખ કર્ય જઈ રે, નર રૂપ પામીશ કહું દુન્ય.	૩૨
એમ કહી અતર્ધાન થયા રે, ગઈ નારી સાધી ઘેર;	
સુત સાથે લઈ રે, જઈ કહી પિતાને સૌ પેર.	૩૩
સુત સુતા યઈ રે, તેનો સુત જ્ઞેઈને તાત;	
અતિશે રીઝિયા રે, વળી કહી સાપમેયનની વાત.	૩૪
દેવકૃપા અગાધ છે રે, વીરવ્રજવને થાય સુત;	
સત્વર વૃદ્ધિ પામે સહી રે, એ તો સહુ અદ્ભુત.	૩૫
પછે સુદ્યુમ્ને નારી રૂપે રે, કર્યો અશ્વમેધ એક પ્રમાણ;	
નારી શીડી નર થયો રે, જેનાં સુરગણે કર્યા વખાણ.	૩૬
પુરુષત્વ પામ્યા પછે રે, થયાં તેને જે સંતાન;	
તે સહુ વર્ણવી કહું રે, સુર્ય કૌશલકિ મુનિ મહાન.	૩૭
ઉત્કલ, વિનય અને રે, ગય ત્રણ પુત્ર ગુણવાન;	
મહીવીર્યવાન થયા રે, મહાપૌરુષવાન ને મતિમાન.	૩૮
અપાર ધન સર્વે કર્યા રે, છત્ર્યા અરિગણ સર્વત્ર;	
હવાં જે સુત રાજાતણા રે, તેનો વિભાગ વર્ણવું અત્ર.	૩૯
નર રૂપે સુત ત્રણ થયા રે, માહધર્મજ ને મતિમાન;	
સહુ પૃથ્વી અર્પી તેહને રે, ન્યમ કહી ગયા શાસ્ત્ર મહાન.	૪૦
તે ભૂપતિ ભૂમિના યઈ રે, લાખ્યા ભોગવવા વિધિવિધભોગ;	
સુદ્યુમ્ન સ્ત્રી રૂપમાં રે, જે પુત્ર થયો નીરોગ.	૪૧
તેને શાસ્ત્રવિધિએ કરી રે, કાંઈ મળ્યો ન ભૂમિભાગ;	
ત્રણ સુત ઠેહ એ સહી રે, છે સુત શુધ મહનો મહાભાગ.	૪૨
સુદ્યુમ્ને સમગ્રવિધા રે, તોયે માને નહિ તે સુત;	
વિરોધ મોટો થયો રે, ઉપન્યું નૃપને દુખ અદ્ભુત.	૪૩
એવે વસિષ્ઠ મુતિ આવિયારે, તેમણે કર્યો ધણો ઉપદેશ;	
શાસ્ત્ર શોધી કરી રે, ત્રણ સુત સમગ્રગ્યા વરવેશ.	૪૪
વસિષ્ઠ વચન થકી રે, પ્રતિજ્ઞાન નગર નિર્ધાર;	
પુરુરવાને અર્પિયું રે, વળી ત્રણ બ્રાતે લેછધર્મ વિચાર.	૪૫
એ સુંદર નગરે સહી રે, કરતો પુરુરવા સુત રાજ્ય;	
આવાં ધણુક ધર મંડાવિયાં રે, તેને ક્રેહવા મુનિ મહારાજ.	૪૬

પણ જેણે છંડાવિધા રે, શોધી શસ્ત્ર પુરાણ, વિચાર;  
તેને પુર આણી કરી રે, ખેંચશે વૈતરણી નિર્ધાર. ૪૭  
ધર્મ માર્ગેય પુરાણમાં રે, પ્રાકૃતે વંશાનુક્રમ નામ;  
અઘાદશાધિકશતતમો રે, અધ્યાય યથો મહાધામ. ૪૮

વલણુ.

મહાધામ કૌટુકિ સુણ્ય તું, આગળ કરું વિસ્તાર રે;  
મનુ સુત કેરા ગુણ ગણુ કેરો, કોઈ નવ પામે પાર રે. ૪૯



કહવું ૧૮૨ મું.

રાગ મારુની દેશી દેર.

માર્ગેય કેહ કૌટુકિ તુંય રે, સુણ્ય સર્વે કથા કહું હુંય રે;  
સમમા મનુનો પૃથક કુમાર રે, એકદા મૃગયાએ ગયો નિર્ધાર રે.  
વનમાં અટણુ કર્યું અપાર રે, પણ કંઈ મળ્યો નહિ શિકાર રે;  
ભમતો ભમતો ગયો તે જાણુ રે, મનુષ્યવિનાના વને નિર્વાણુ રે.  
તે વેરાનવનમાં ભટકી ભટકી રે, ચાક્યો પાક્યો ને રહ્યો અટકી રે;  
કિંતુ મૃગાદિકલાગ્યાં નવ હાથ રે, ધણો તમ યથો સંસારાય રે.  
હુધા તૃષાથી બ્યાકુળ કામ રે, અહીં તહીં અચડાઇ ગયાં ખામ રે;  
અવામાં તેણે જોઈ ત્યાંહી રે, અગ્નિહોત્રની હોમધેનુ જ્યાંહી રે.  
કામદુધાસમી મહાસુંદર રે, અરધી દુમ પૂઠે દેગાઇ મહાવર રે;  
અરધી દેખાતી હતી તે ધેનુ રે, કંઈક વરાહરૂપ દેખાતું તેનું રે.  
તે પૃથ્વી જોઈ જોણી વાર રે, બાણુ સંધાન કર્યું નિર્ધાર રે;  
માર્યું મિયોન્મિષમાં તેણે રે, જઈ અંટ સુરભિ હણી જેણે રે.  
બાણુ બેઠાં હૃદય તેનું રે, પડ્યું પૃથ્વીપર કલેવર એનું રે;  
જોઈ રક્ષક ગોપ જે હતો રે, તેના મનમાં ભય અતિ ખુલ્યો રે.  
જાનોમાનો ગયો તે નાશી રે, જઈ દિગ્ગજસુતની કરી અતિ હાથી રે;  
તારી હોમધેનુને મારી નાખી રે, બાણુ તારી અમે અતિ ભાખી રે.  
પણુ માન્યું નવ કષ્ટ સેશ રે, એવો કોઈ મહામોટો નરેશ રે;  
તે અગ્નિહોત્રી નોતો ઘેર ત્યારે રે, સુત બાજબ્ય મન વિચારે રે.  
મહાબલચારી તપસ્વી તેહ રે, ગયો ગોપવચન ધરી અટક રે.  
તે હોમધેનુ સ્વપિતાકેરી રે, જોઈ તરડાવી રે.

તતકાળક્રોધામર્ષતેને વ્યાધો રે, કથે મટે આ ધર્મ ઉચાધો રે;  
પરિસ્વેદનાં પાણી વડે રે, મલિન નેત્રથી અગ્નિ પડે રે. ૧૧  
થયો જનજલ્પમાનઅગ્નિરૂપે રે, સદ્ગુણી દીધું ડાદપણ દ્રુપે રે;  
એવો જોઈ ક્રોધી મદાવિષ રે, તેને પૃથક્ નમિયો ક્ષિપ્ર રે. ૧૨  
દ્વિજદેવ કરો કૃપાય રે, બ્રહ્મે હણાઈ તમારી માય રે;  
બાલ્યે સાંભળ્યું નહિ તે વેલુ રે, માન્યું કહું સર્વે નૃપનું કહેણુ રે. ૧૩  
પૃથક્ પણુ ક્રોધાક્રાંત યાતો રે, શું આ મુનિ નથી લગતો રે;  
મુને ક્ષુધાતુર ન જુએ એહ રે, એમ જરખડતો મનમાં તેહ રે. ૧૪  
પછે જોણ્યો ચાલનપણે ચતુર રે, ચક્ર પેર ક્રોધ ધરો શું મદાવર રે;  
ઉત્તમ કુળમાં થયા ઉત્પન્ન રે, ક્યમ ચક્રજેવો ક્રોધ ધરો મદામન રે. ૧૫  
તમે જોવો ધરોછો ક્રોધ રે, તેવો ક્ષત્રી વંશ્ય ન ધારે બોધ રે;  
દ્વિજનું બૂપણુ ક્ષમા ગુણુ રે, જે પરવારવા બેઠા પુણ્ય રે. ૧૬  
માર્કંડેય કેહ કૌંઠુકિ મુનિ રે, એનું વચ્ચા અપરાધી રાજ અગુણી રે;  
એમ ક્યો રાજાએ તિરસ્કાર રે, જે સહી શક્યા ન દ્વિજકુમાર રે. ૧૭  
દીધો દુરાત્મા રાખને શાપ રે, તું ચક્ર થઈ જાજે આપ રે;  
મારી તં મારા ચુરુની ગાય રે, વળી કહું બીજું શું શું થાય રે. ૧૮  
તં વેદાધ્યયન કર્યું હોય જેહ રે, તે નષ્ટ થાઓ સદ્ગુનિ સંદેહ રે;  
એ રીતે શાપ પામેલો રાય રે, તેણે અતિ દુઃખ પામ્યો મદાક્રોધ રે. ૧૯  
ક્રોધ વ્યાધો તેના અંગમાં રે, સામે શાપ દેવા લીધું જળ ન્યાય રે;  
ચેલા બ્રહ્મપુત્રે રાજાનો નાશ રે, કરવા કરિયો ક્રોધ પ્રકાશ રે. ૨૦  
એવામાં અગ્નિહોત્રી ઉતાવળો આવ્યો રે, જેહ તે દ્વિજનો પિતા કાવ્યો રે;  
તેણે આવી સુતને વાર્યો સાર રે, હે પુત્ર ક્ષમા ક્ષમા આ વાર રે. ૨૧  
દ્વિજને શાંતિનો ગુણુ ગેહ રે, ધહ પરલેકિ તારે તેહ રે;  
ક્રોધ તપનો કરે છે નાશ રે, એ આયુષ્ય હતાં છે સર્વ પ્રકાર રે. ૨૨  
થાય નાશ ક્રોધીકરું જ્ઞાન રે, ક્રોધી અર્થશ્રેષ્ઠ થાયે મહાન રે;  
ક્રોધી પુરુષ જે કેહવાય રે, ધર્માર્થ કામ ન તેથી ગ્રેહેવાય રે. ૨૩  
પુરુષાર્થ સિદ્ધિ કરાય ન તેથી રે, સુલટું થાય ઉલટું એથી રે;  
જાણી જોઈ જો રાજાએ સાર રે, ગોહત્યા કરી હોયે નિર્ધાર રે. ૨૪  
તદપિ આત્માનું હિત વિચારી રે, તેને શાપ ન દેવો ધારી રે;  
કરવી દયા તેના પર અપાર રે, હું સર્વે સત્ય કહું આ વાર રે. ૨૫  
એવા રાયને દેવો જે શાપ રે, તે ક્યમ યોગ્ય ગણાયે બાપ રે!  
એનું મન નિર્દોષ અતિ જાણુ રે, સ્વહિત ઇચ્છી નડે બીજને પ્રમાણુ રે. ૨૬  
તેવા મૂઠ જનપર દયા કરતા રે, પૂર્વે મુનિદેવો એમ વરતા રે;  
જોનાની થઈ અગ્નિ કહેલા રે, અપરાધ પર દંડ ધરતા ગરેલા રે. ૨૭

એવાશાની કરતાં હું માનુસાર રે, સહસ્રાવધિ અજ્ઞાની શુભવિચાર રે;  
હે સુત તારે આ નૃપને શાપ રે, દેવો ઘટતો નથી માહા બાપ રે. ૨૮  
સ્વકર્મે કરી એ ગાય રે, મૃત્યુ સંકટે આવી પડી મહાકાય રે;  
માર્કડેય કેહ પૃષ્ઠ સુણી આમ રે, મુનિપુત્રને મસ્તક નમાવતો રૂવામ રે. ૨૯  
કરી પ્રણામ પૂરેપૂરો રે, અતિથિભાવ ન રાખ્યો અધૂરો રે;  
યયો અળાણે ગોવધ સાર રે, માટે દયા કરો મુનિકુમાર રે. ૩૦  
મેં વરાહકેરી બ્રાંતિએ ભાઈ રે, હણી હોમધનુ સુખદાઈ રે;  
કયો અવધ્યનો અળાણે ધાત રે, માટે કૃપા કરો મુનિસનુ સાક્ષાત રે. ૩૧  
મપિસુત કેહ પૃષ્ઠ શબ્દ રે, જન્મમારંભથી જાણું ન અસત્ય વચન રે;  
કદા તેવું ન બોલું હુય રે, સર્વે સાંભળજે નૃપ તુય રે. ૩૨  
એમ હોવાથી નિર્વાણ રે, મારો કોપમિથ્યા નયાપ પ્રમાણ રે;  
કિંતુ મેં દેઈ દીધા જે શાપ રે, તેનું રજ આણું યાય ન માપ રે. ૩૩  
અન્ય શાપ દેવાની કરતો હુય રે, સર્વ સળાઈ સમજ તુય રે;  
તેહવાં નહિ દેઈ શાપ અન્ય રે, એમ કહી ચાલવા માંડ્યો મહાધન્ય રે. ૩૪  
પિતા પુત્રને લેઈ સાથ રે, ગયો આશ્રમે અહીં હાય રે;  
પૃષ્ઠે કયો અતિ પ્રણામ રે, પણ તેનુ ઉધડાળું ન તેણે નામ રે. ૩૫  
પિતા પુત્ર ગયા પૂઠે જાણુ રે, પૃષ્ઠનૃપ શરૂપણું પામ્યો પ્રમાણ રે;  
તેને યઈ ચિંતા અપરમપાર રે, પુરાણી કરજે કારણનો વિચાર રે. ૩૬  
જેલાગે શરૂપણાની મોટી વાત રે, તો નવ તેના અનની કરશે ખ્યાત રે;  
મોઢકને અનવડે રેહ જેના પ્રાણુ રે, પ્રાતઃકાળે ઉભાય વસ્તુ સમાન રે. ૩૭  
એમ પ્રત્યક્ષ જોઈ દોષ રે, કેમ મૂઢમતિ ન થાય સતોષ રે;  
ધતિ શ્રીમાર્કડેય પુરાણે રે, પૃષ્ઠોપાખ્યાને પ્રમાણે રે. ૩૮  
દાદશાધિકશતતમોધ્યાય રે, દ્વિજ શુભગણ મનુવંશના ગાય રે.

વલણુ.

શુભગણ ગાયે મનુવંશના, દ્વિજ યથામતિએ આંહી રે;  
પ્રેમાનંદ પ્રભુ કૃપા કરે તો, અતિ આનંદ મન માંહી રે. ૩૯

કડવું ૧૮૩ મું.

રાગ મારુની ચાલ.

શ્રી ગુરુ ગણપતિ કગે કૃપાય, નમન કરું ભોંરતી;  
કર મનોમય પૂજા કરી પ્રણામ, ઉતારુ આઈ આરતી.  
શરણાગતની કરવી સાહે, વેદ એમ વદી ગયા;  
માટે આઈ ધરું હું મામ, કૃતારથ ઘણા થયા.

કાસિદાસને યર્ષ પ્રસન્ન; સૂર્યવંશ તેણે કહ્યો;	
થયો મુજને તે અભિલાષ, અધૂરો ન જોઈએ. સ્ત્રી:	૩
સાસિનો અતિશે પ્રકાશ, જોઈ તારા અંખા પડે;	
પણ નવ નિવૃત્તિ પ્રાપ્તે તેહ, સ્વપ્રકાશ સ્વપ્રકાશવડે.	૪
એ દષ્ટાંતે જાણીએ સર્વ, રંગ શેર નથી કંઈ;	
યથામતિએ ગુણગણ ગાઉ, આર્ષ સાહે કરો સહી.	૫
નમું કવિ સર્વને હું, નમું સદુ દેવને;	
કરું હરિભક્તને પ્રણામ, સાધું સમ્યક સેવને.	૬
દેહછે માર્કડેય મુનિ ન્યાય, કૌષ્ટુકિ સાંભળે;	
સૂર્યવંશ મુણે સુખદાય, પ્રાયશ્ચિત પુર પરજો.	૭
કરપુત્ર કારુપ કેવાય, મહાશર શિરોમણિ;	
જોની સંખ્યા સાતસે થાય, વંશાવળી જામ ન ગણી.	૮
એવો થયો તેનો વિસ્તાર, વર્ણનીય સર્વ હતા;	
તેમાંથીજે જોનેશ્ચો જાણ, ક્યાં તેણે તે તો છતા.	૯
એમાંનું મારે કરવાનું નથી કાંઈ, પડ્યે પંથે ચાલવું;	
વર્ણવું દિષ્ટિના વંશ આંધ, માર્કડેય પ્રમાણે માહલવું.	૧૦
દિષ્ટિના મહાપ્રતાપી પુત્ર, નાભાગ નામનો;	
ભણિયો ચારે વેદ પ્રમાણ, શૂરો સર્વ ધામનો.	૧૧
અન્ન વિદ્યામાં એકો તેહ, નહિ કાંઈ તેના સમો;	
ક્યાં તેણે વેરીવશ નિર્ધાર, શ્રોતા બાવે સુંબો. તમો.	૧૨
જોઈ સુત પરાક્રમ અપાર, પિતા પ્રસન્ન થતો;	
થશે હઠિલો એવો વેદમ, વારંવાર તે પ્રતિ જતો.	૧૩
અરિપ્રત્યે કરવું એમ, એ કૃત્ય સાચા શરતું;	
હઠિલાપણાનો જે અવગુણ, તે થશે ગુણ પૂરતું.	૧૪
કહ્યું પિતાએ તેને એક દિન, સુંદર સ્ત્રી સુત વરો;	
નાભાગ બાલ્યો નહિ કાંઈ બોલ, થયો ઉઠી ત્યાંથી પરા.	૧૫

વામલોચનાનાં કટાક્ષ, જોઈ તાડત નભે રહી;	
છુકુટિ કુટિલ કમાન, ઉપમા ધનુ વ્યર્થે કહી.	૨૦
મૃગનયની કેમ કેહવાય, જોઈ ચારુ અક્ષને;	
ખજન ઉપમા કેમ અપાય, અપળતા ભૂલાવે દક્ષને.	૨૧
કહું 'દીરનાસિકા કઈ પેર, રક્ત ને નીચી ધણી;	
જેના જેવી ન કાંઈ જણાય, તેહ કયમ જાયે ભણી.	૨૨
અધર જોઈને નિદે સર્વ, પ્રવાળી મહાખળી;	
ત્રિઅક્ષની ગણના ન ગણાય, રહી રેખ ઉભય મળી.	૨૩
ચારુ ત્રિશુલ ચતુરાનું જેહ, અનુપમ હડપચી,	
ભાળ વિશાળ સૂર્ય સમાન, રણા કશુકે હાર લયી.	૨૪
ચંદ્રમણિના કટલા હાર, તેણે નીર નીકળી,	
બેનગ પાસે વનસ્પતિકરી ઉત્પન્ન, જાગી ન જાગી સાંભળી.	૨૫
નહિ લીલો પીળો તેનો રંગ, જૂરો ન જુખરો;	
તેહ જણાય કે ન જણાય, ખાંતે વસે ખરેખરો.	૨૬
તેહ પર્વત વધતા જાય, તેણે ભય ખાળીને;	
કયો અગમાં અતિ ઉત્પન્ન, મોહ મેહર ટાળીને.	૨૭
અલખેલી ઘેલી તેહ, પડતા પર્વત રાખવા;	
ધરી દુઃખની કાળી કંચુકી એક, જે દૈન્ય રહ્યું દાખવા.	૨૮
અતિ સૂક્ષ્મ કટિને ભાગ, ભાર ગુરુ ઝીલે ધણો;	
એનું અવનવું જોયું યાંહી, તે માર સહે સુદ્ર ધટીતણો.	૨૯
હસ્ત અગુલિની ઉપમાય, ન અપાય કાઠને,	
જોઈ જંઘા રંભા જાણુ, રેહ ભવોભવ રાધને.	૩૦
હારે પાદયકી મહાપદ, પેસે જળ મધ્યે જઈ,	
એવી સર્વોગ સુંદરી નાર, ન જાયે વાણીએ કહી.	૩૧
તેવી નાભાગે જોઈ નાર, નારે જોયો તેહને,	
કે લાગ્યાં કટાક્ષેરા બાણુ, ઉપચો મોહ બેયને.	૩૨
નાભાગે કશું તુ ઉતર નાર, આલય મેહેલ માહરે;	
નારી કેહ હું પરસ્વાધીન, જુગો જુગ જાહરે.	૩૩
એટલી વાત થઈ જે વાર, એવે લોક ટાળે મળ્યા;	
જોઈ નગરચોકને દ્વાર ભૂપાળ, અલૌકિક જોવાને વળ્યા.	૩૪
નાભાગે વિચારી વાત, કારજ કયળી જશે;	
અતનુએ આકર્ષ્ય ચિત્ત, હસારત અહીંયાં થશે.	૩૫
એમ વિચારી મૂક્યો નિશ્વાસ, હવાં હું શુભ કરુ,	
આવે નારીકોઈ પેર ઘેર, એવું ધ્યાન માને શુભ કરુ.	૩૬

નવ સૂત્રે એક ઉપાય, કન્યા નવ ચામે પરી;  
 લોકમેદિની મળે આપાર, તે કરે વાતો કાન ધરી. ૩૭  
 એવે સુત્રી રાયને એક વાત, જાઉં એના પિતર કને;  
 માણું મારે માટે કન્યાય, જે ના નવ કેહ મને. ૩૮  
 ખીજે સૂત્રો ન એકે ઉપાય, તદ્દ તેણે તેમ કર્યું;  
 જઈ નગરશેઠને મળિયો તેહ, વેણુ તેણે શું ઉચર્યું. ૩૯

બલણુ.

વેણુ તેણે શું ઉચર્યું, તે કહું યયામતિ હુય રે;  
 . માર્કેટ્ટેય કેહ હે કોષ્ટુકિ, સુણ્ય એકે ચિત્તે તુય રે. ૪૦



કકલું ૧૮૪ મું.

રાગ સારંગની ઢશી.

વાત વિચારી વૈશ્યની પામે, નાભાગ જાતો જાણુ રે;  
 કામે કરી જેની કાયા કપી રહી, પૂર્ણ વેધાયલો પંચખાણુ રે. ૧  
 શેઠ કપહા છે શેઠ કપહા છે, એમ વદતો સુખ વાણુ રે;  
 તેના અતપુરમાં ગયો તે પેશી, મળ્યો વણિકને નિર્વાણુ રે. ૨  
 રાયસુતને ઘેર આવેલો જોઈ, અતિ કયો આદરસતકાર રે;  
 પછે હસ્ત જોડી ઉભો રહી સન્નુખ, કઈ આજ્ઞા કરે આ વાર રે. ૩  
 નાભાગ કેહ તારી જે પુત્રી, તે મુજને પરણાવ્ય રે;  
 અટલું દિત કરી તું મારું, ભાવ ભયો ભગ્નવ્ય રે. ૪  
 વૈશ્યે વિચાર્યું કામે કરી આની, મનોવૃત્તિ નથી હાથ રે;  
 જો તેનું મન દુભાએ તો, દુભાએ દિષ્ટ નરનાથ રે. ૫  
 એમ ભયકરા ભણુકાર તેને, ચોદિશ વાગવા લાગ્યા રે;  
 સુખના દિન વણિકે મનથી, તે દિને તો ભાગ્યા રે. ૬  
 ડાહી માનો દિકરા તે કાવે, જોલ્યો વિચારી વાત રે;  
 હસ્ત જોડી વિનયપૂર્વક કેહે, આહો રાજપુત તમે પ્રખ્યાત રે. ૭  
 તમારા પિતા પૃથ્વીપતિ કાવે વળી યગો દેવ તમે તેવા રે;  
 તમે મહારાજ પૃથ્વીપતિ કાવો, અમે રક વણિક લેખામાં કેવા રે. ૮  
 તમારા સેવક થઈ અમે આપુ, કર જેવા તમે ભાગ્યા રે;  
 તમારી અમારી સમાનતા કયાંહી, લોક નિંદે તમે કયો શાખ્યા રે. ૯  
 અમારી તમારી સમાનતા નહિ, તો કથમ વિચાર સૂત્રો અવો રે;  
 સમોવડિયાશે સંજા કરવો, જો લાવો લાખેણા દાવો રે. ૧૦

- આ વાત આપને કેમ રચે તે, હું જાણું નહિ તલભાર રે; -  
 એમ કહી હસ્ત જોડી તે જિભો, નાભાગને નમી વારંવાર રે. ૧૧  
 રાજકુવર કેહ વૈશ્ય સાંભળો, તમે જણાવી જે વાત રે;  
 નરદેહની સમતા કરી કામે, વળી મોહાદિક પ્રખ્યાત રે. ૧૨  
 તોયે કાળ પ્રાપ્ત થયેથી જાણો, કમાદિક નરદેહે જોડાય રે;  
 એમ થાય ત્યારે તેના કે તેનાથી જિજ્ઞાસુ જાતિમાંય રે. ૧૩  
 જે ઉત્પન્ન થયેલી સ્ત્રીજાતિ, તેમના કામાદિક પરસ્પર જાણુ રે;  
 ઉપકાર કરનાર થઈ પડે છે, એવું મતિમાન વદી ગયા પ્રમાણુ રે. ૧૪  
 એ પેરે કાળે કરી જાણો, અયોગ્ય પદારથ યાચ યોગ્ય રે;  
 યોગ્ય પદારથ અયોગ્યતા પામે, અભોગ્ય પદારથ ભોગ્ય રે. ૧૫  
 એ પેરે વિચાર કરનાં, દરેં યોગ્યાયોગતા કાળાધીન રે;  
 ધર્મિજન ભોજન પાનચક્રી, શરીર અતિશે યાચ પીન રે. ૧૬  
 તે શરીર કાળે કરી જાણો, તેવાં ને તેવાં ભોજનાદિક પ્રમાણુ રે;  
 શુષ્ક થઈ જાતાં જોઈએ જાતે, તમે સર્વ વાતમાં છો સુગણુ રે. ૧૭  
 એ પેરે સમજ સહુ સાચું, જે તમારી પુત્રી મહાયે રે;  
 તે અતિશે મુજને પ્રિય છે માટે, અર્પતાં અડચણુ નવ આવે રે. ૧૮  
 જો તમ દુહિતા નહિ આપો તો, આ કાયા મારી કંપે રે;  
 અધુના કામાગ્નિએ બળી જશે તે, લાગ્યું ચિત્ત કન્યાકુસુમચપે રે. ૧૯  
 વૈશ્ય વિચારી વળી વલો વાણી, અમે છીએ પરસ્વાધીન નાભાગ રે;  
 તું કહીશ કેના તો તે ગણી બતાવું, નૃપ ન્યાતિતથા મહાભાગ રે. ૨૦  
 એ બધનમાં 'અમે છું જેવા, તેવા તમે છો પરતન રે;  
 માટે એક ઉપાય કરો તમે આજે, જેમ ઉભય થીએ સ્વતંત્ર રે. ૨૧  
 આપના પિતાની આજ્ઞા લાવો જઈ, એટલે હું પુત્રી પરચાવું મારી રે;  
 એમ વદી હસ્ત જોડી તે જિભો, વળી નાભાગે વાત વિચારી રે. ૨૨  
 રાજપુત્ર કેહ વૈશ્યને ત્યારે, ગુરુઆજ્ઞામાં વર્તનાર જેહ રે;  
 સર્વ કાર્યમાં ગુરુઆજ્ઞા લેવી, એ વાત છે નિ સદેહ રે. ૨૩  
 કિંતુ આવા કાર્યમાં ગુરુ જનને કાંઈ, બાવવા જેવું નથી હોતુ રે;  
 કામદેવની કથા કાંઈ ને, કાંઈ ગુરુજન સેવા જો તું રે. ૨૪  
 એ પરસ્પરનો મેળ ન એસે, પૂછવા ન જવાય એહ રે,  
 જે પૂછવા જેવું હશે તેમને તે, પૂછીશુ જઈને તેહ રે. ૨૫  
 વૈશ્ય કેહ સાચુ કોહ સ્વામી, આપને કામકથાની છે વાત રે;  
 માટે તેમને ન પૂછશે તમે કાંઈ, હું કરીશ તમ પિતાકને વિખ્યાત રે. ૨૬  
 એવું કારણુ છે એવું કુવર જી, મારે કંઈ નથી કામકથાની વાત રે;  
 તેણે કરી મારે પૂછું જોઈએ, એ સર્વ મેં સસ કહ્યું સાક્ષાત રે. ૨૭



માર્કેટ્ટેય કેહ સાંભળી એવુ તે, નિરુત્તર થયો ત્યાંય રે,  
 કામ જઈ કોઈ વસ્યો સખલો, વળી ધણું અમુઝાયો મનમાંય રે. ૨૮  
 વૈશ્યે સુતાને આજ્ઞા કરી જઈ, જ્યમ ત્યમ એને પાછો વાળ રે,  
 પુરપતિને કહીશુ સર્વે, અધુના આ સાલને ટાળ રે. ૨૯  
 વૈશ્યપુત્રી રાયસુતને દેહેતી, કોઈ કડો શું આમ રે;  
 હિતાવળે આંખા નવ પાકે, ધરો મનમાં મોટી મામ રે. ૩૦  
 વળી કટાક્ષમાં કયું કામિનીએ, તું અર્ધ ચૂક્યો મારો સ્વામ રે,  
 અધુના લોક મળ્યા છે ટાળે, મારે જાઓ તમારે ધામ રે. ૩૧  
 મહાહરિલા હોય તથાપિ, થાય કામથી કામિનીના દાસ રે;  
 પાળેલા મર્કટપેરે નાચે છે, કામાધિન પામે લોક ઉપદાસ રે! ૩૨  
 નૃપ પુત્ર પ્રણામ કરીને વળિયો, નીકળ્યો મદિરમાથી બાહાર રે,  
 લોક અશંપરાં અર્ધ જાતા, વાત વાંચે ચાલી પુર મોઝાર રે. ૩૩  
 રાજકુવર મદિરમાં જાતો, પડતી એવે રાત રે,  
 કારમા કામજાણુ લઈ આળ્યો, કામીનો કરવા ધાત રે. ૩૪  
 કઈ હૃદય વિષે કંઈ ચક્ષત્રિયે, માર્યાં કર્યુંમા બાણુ રે;  
 ગુલ્ય સ્થળનાં પુરાણી ગણાવે, દિવજન જાણે ન એતું પ્રમાણુ રે. ૩૫  
 એમ તત્વપાપડ નૃપને સુત કીધો, કામે તાલાવેલી લગાડી રે;  
 પ્રભાત પ્રભાત જખ્યા કરે તે, ફરે સેજની અગાડી પછાડી રે. ૩૬  
 એવા દુખમા રાત વીતી, એવે થાતો પ્રભાત રે;  
 વૈશ્ય મળ્યો જઈ રાયને પેહલો, તેહ સર્વ વિસ્તાર વાત રે. ૩૭

વલણુ.

વિસ્તાર હું વાત વેગે, સુણો શ્રોતા વક્તા જન રે;  
 રાજવલોચન રામકૃપાએ, કહું નાભાગ ચરિત્ર પાવન રે. ૩૮

કડવું ૧૮૫ સું.

રાગ કેદારો.

માર્કેટ્ટેય કેહ સુણો મુનીય, ગઈ દુ-ખરાત્રિ ને જંગીયો દીય;  
 હવાં વચ્ચા વીશ કારજ થશે આપણુ રે. ૧

ઢાળ.

આપણુ કારજ થશે એમ, વિચારી દિલકુમાર;  
 રાયને મળવા ચાલ્યો, તવ ત્યાં દીક્ષા વૈશ્ય તે વાર.

તેમની ચતી' યાતો સાંભળી, ઉભો રહ્યો તે બાહાર;	
વૈશ્ય નમી નૃપને કેહ ત્યાં, સુત તમારો ગુણભંડાર.	૩
તે અજ્ઞાન એવી મારી સુતાનો, વિવાહ કરવા ધારે;	
સર્વ વૃત્તાંત માંડી કહ્યું વળી, વદો કરવું શું નૃપ મારે.	૪
એ વાત સુણી રાગે જદા, તેડાવિયા દિજરાજ;	
નાભાગનો સ્વભાવ તેને, હતો વિદિત ને સહુ કાજ.	૫
તેણે સત્વર આચાર્ય તેડાયા, ઋચીકાદિક મહાન;	
નાભાગને પશુ ત્યાંહી તેડયો, આવી બેઠો માહ મતિમાન.	૬
પછે રાગે દિજને સહુ, માંડી કહી અથેતિ વાત;	
કૃપા કરી કોહ ઋષિ સર્વે, હવાં કરવું શું અપ્યાત.	૭
ઋચીકાદિ ઋષિઓ વદા ત્યારે, જોઈ ધર્મશાસ્ત્ર પુરાણ;	
હે રાજકુંવર જો પ્રીતિ તારી, હોય વૈશ્ય સુતાપર પ્રમાણ.	૮
તો તેમ કરતાં બાધ નથી કઈ, એ ધર્મ છે નાભાગ;	
કિંતુ ન્યાય પૂર્વક થાય તો, કેહેવાય ધર્મ મહાભાગ.	૯
અભિવિક્ત થયેલા રાવકેરી, કોઈ સુતા સુદર હોય;	
તેની સાથે લગ્ન તારે, પૂર્વ કરવું સીધ.	૧૦
પછે વૈશ્યની સુતા જે છે, તે થઈ શકે તારી નાર;	
એ રીતે શાસ્ત્ર વચન છે, તું સુણ ગુણભંડાર.	૧૧
એમ આચર્ય વૈશ્ય સુતાની સાથે, તુ ભોગવજે ભાવતા ભોગ;	
અન્યથા આચરણ કરતાં, જળવાય નહિ નૃપ જોગ.	૧૨
ક્ષત્રિય જાતિની ઉત્તમતા જે, અન્યથાચરણે થાયે નારી;	
માટે એ પેર ધર્માચારી યદને, પછેજજો વલ્લુકકન્યા પાસ.	૧૩
નાભાગ કેહ એ વાત ખોટી, હોય એક મેનમાં બે તરવાર;	
મન એકમાં બે નાર કઈ નિધ, વસે જૂસુર સાર.	૧૪
પાધરો છે પ્રેમકેરો, નેમ સુનિરનાથ;	
એક સ્થળનો વાસી થાયે, ન જોડાય ખીજ સાથ.	૧૫
જોડાય જો ખીજ થકી તો, થાય પૂર્વ કેરો હાસ;	
એમ ક્ષણેક્ષણે વિરોધ આવે, એવો કયો ધર્મ કયાંથી પ્રકાશ.	૧૬
હવાં સુણવી નવ વાત મારે, કોઈની તો આજ;	
એમ કહી તે નૃપ કનેથી, ઉડી ગયો તણ કાજ.	૧૭
મહાસુનિને પિતાકેરો, કયો વચન અનાદર ધણે;	
પછે રીસાઈ ગયો મેહેવર્મા તે, કોધાક્ષંત જાય ન ભણ્યો.	૧૮
તેને વાત એક ન ઉકલે, કઈ થાય ન દદ વિચાર;	
પછે મન સાથ નિશ્ચય કરી તે, નીકળ્યો ગૃહથી બાહાર.	૧૯

- ખડગ લીધું હાથમાં, કરી ઉઘાડું સાર; .  
તે વૈશ્યને ઘેર ગયો ચાલી, કયોં મુખે આમ ઉચ્ચાર. ૨૦
- રાક્ષસવિવાહે કરી આહું, વૈશ્યકન્યાને ઝડું છું હું;  
જેનું બળ હોય તે દર્શાવી મુજને, આને છોડાવજો મુખે કહું. ૨૧
- એ વાત સાંભળી રાજદારથી, વણિક આવ્યો ધસમસ્યો; .  
ખડગ કરમાં ધરી કન્યા, જોઈ લાય બારે મને વસ્યો. ૨૨
- વણિક કેદ કંઈ ધર્મ આવરો, અધર્મી કાં યાચો;  
કન્યાકેરી ઇચ્છા નહિ તેને, તું લેઈ શે નૃપ જાચો. ૨૩
- નાભાગ કેદ રાક્ષસવિવાહેકરી, વરું કન્યા હુંમ;  
એની ઇચ્છા ન હોય તોય એ છે, ધર્મ સાંભળ્ય તુંય. ૨૪
- ધણા ધર્મજી શૂપતિએ, આવ્યોં એ પથ;  
તારી કન્યાએ તો ગવ્યો મુજને, હે વૈશ્ય કોડીલો કંથ. ૨૫
- એમ કહી તે ચાલી નીકળ્યો, ગયો પુરથી બાહાર;  
રમ્ય ઉદ્યાને જઈ ઉતર્યો, સાથે લેઈ નૌતમ નાર. ૨૬
- ત્રેમપ્રિતિ ઉભયકેરી, મંદમતિથી શું વણ્યોય;  
મહામનહર મંદિર વિષે તે, જોઈ અન્યોન્ય સુખી થાય. ૨૭
- હવાં તે વણિકકન્યાતણો પિતા, જોઈ એતું જાત;  
પોકાર કરતો ગયો દોડી, ન્યાં હતો દિષ્ટ નૃપ પ્રખ્યાત. ૨૮
- હે મહારાજવૈશ્ય હુંશરણુ આવ્યો, મારું કરો રક્ષણુ આજ;  
મારી સુતાનેલેઈ ગયો નાસ્તી, તમ સુત નાભાગ હે મહારાજ. ૨૯
- હસ્તમાંહિ ખડગ ધરિયું, કરી ઉઘાડું જાણુ;  
હું વરું રાક્ષસવિવાહે એમ, વારંવાર વદિયો વાણુ. ૩૦
- બળ હોય તે મૂકાવી જાયે, કન્યા મહી મેં હાથ;  
અમે વણિક શું કરીએ કોઈ, રહીએ શરણુ ભૂમિનાથ. ૩૧
- ધર્મરાજ્યમાં અધર્મ આવો, વણિક ઉપર થાય;  
સુતા સતી હરી જાય મારી, નૃપ શુણુ તમારા કોણુ ગાય. ૩૨
- તમારા સુતને આપવા હું, કન્યા કરત તૈયાર;  
મેં ના નથી કહી આપ પાસે, આ તો બળજેરીનો બ્યાપાર. ૩૩
- હાય શું કરું હું કયમ રહું હું, ક્યાં વસું દીનદયાળ;  
મારી સુતા લેઈસટકી ગયો કંઈ, એમ કહી રુદન કરે તે કાળ. ૩૪
- દિષ્ટને અતિ કોપ ચઢિયો, અરે સુત મડાળ;  
શું નગરોઢની હરી તો, જોઈ સુંદરાંગી બાળ. ૩૫
- વચન મારું માન્યું નહિ તો, નવ ધર્મ ધાયોં બ્યાન;  
કરી સેનાપતિને આજન્યા, સહુ સેન કરો સાવધાન. ૩૬

ધર્મદૂધક નાભાગને જઈ, હણેા જોતા માંય,	
એ મારેા પુત્ર એવુ જે વિચારે, તેને હણુ હું આંધ.	૩૭
નૃપની આઝા સાબળી, મહાકોપવાળી જેહ;	
સેન સજ કરે સેનાપતિ એ, ચઢ્યો કુવર પર તેહ	૩૮
અસંખ્ય હસ્તિ અથ ચઢ્યા, પાળાતણે નહિ પાર,	
નાભાગને એક મારવો, તેમા જા વેદ બહુવા સાર.	૩૯
ઉત્સાહ એવો સર્વને, કડીધીન ગરજ નોખત ત્યાંધ;	
શસ્ત્ર સારી સુભટ થઈને, ગયું સેન! કુવર જ્યાય.	૪૦
ઉદ્ધાનને રેહી રહ્યુ તે, કરી અસ્ત્ર શસ્ત્રના ચળકાટ;	
હાં મારીએ સહારીએ, ધડે વિવિધ એવા ધાટ	૪૧
કામ રૂપ લેઈ કામિનીસહ, નૃપતન કરતો વિહાર,	
તેણે સેન જોયુ સામદુ, વળી ધરો ધરોતણા ઉચ્ચાર	૪૨
પત્નીને કેહ જોય તુ અહીં, હું જોઈ આવે કોણ,	
મારી સાથે યુદ્ધ કરવા, કોણ ધરે ધ્રુજા ઓણ	૪૩
એમ કહીને બાણ લીધુ, કયો ગઈને સિંહનાદ,	
તવ સેનાપતિએ શખ પૂર્વે, વળી કયો સૈનિકે સરવો સાદ	૪૪
સેનાપતિ કેહ મદ તું, થયો અધર્મી દુષ્ટ,	
આણુ ન માની પિતાકેરી, તો કચ્છ યુદ્ધે મને સતુષ્ટ	૪૫
ક્ષત્રિય જાતિ તણ તો તો, થયો વૈશ્ય જાતે ટુંપ,	
તેણે યુદ્ધ રીતિ બૂનિયો તું, કેહુ બાંરું શુપ	૪૬
એમ કહીને બાણ તાપયુ, હાણુ કરવા કાજ,	
નાભાગ મન વિચારતો, મારે કથાળવુ નવ કાજ.	૪૭
સુજ પિતાકેરા સૈન્યને, વા સેનાપતિને હુંપ,	
હણુ તેમા પરાક્રમ કથુ, શરત્વ એમાં શુપ.	૪૮
અસ્ત્રવિદ્યા શીખીઓ હું, ગુરુ પામે જેહ;	
આજ કરે ઉપયોગ તેના, જ્યમ કોની હણાએ નવ દેહ	૪૯
એમ વિચારી મોહાસ્ત્ર લીધુ, નૃપકુવરે નિર્વાણ,	
તે મત્રયુક્ત કરી માર્યું, સત્વર મોહ્યા સહુનાં પ્રાણ.	૫૦
સેનાપતિ ને સૈન્ય સધળું, હય હસ્તિ રથ વિશાળ,	
સાથી ભાડી રથી મોહ્યા, સહુ પજા બૂમિમા તતકાળ	૫૧
એમ વિજય કરીને આવિયો તે, વૈશ્યકન્યા પાસે,	
વરાગીશુ વિહાર કરતો, વિધવિધ હાસવિલાસે.	૫૨
પડયુ સેન એવી વારતા, દિષ્ટ નૃપે સુણી કન;	
વૈશ્ય હાથવરાળ કરતો કેહ, અધર્મેના જન્મ થશે શનન.	૫૩

દર્વા કેમ વસથું પુર તાગે, શું કરીશું નરદેવ,  
 તેની આમનાવાસના કરી રામ ચડિયો, સુત ઉપરે તતખેવ. ૫૪  
 અસખ્ય મેના સાથ લીધી, ધર્યું કૃતાંત કોષ સ્વરૂપ;  
 હાં હણું સુતને વાર થી છે, એમ આલ્યો વલ્લો ભૂપ. ૫૫  
 એની વાત કઈ સુણવી નહિ, દણુતાં ન દરવી વાર;  
 એમ વદી સહુ મેન સોંદી, નૃપ આવિયો ઉદ્ધાન મોઝાર. ૫૬  
 નાભાગે મનમાં નિચાર્યું, આન્યા પિત્રા કરવા સગ્રામ;  
 સકળ સૈન્ય તેમની સાથ છે, મુજપર ધર્યો કોષ ઉદ્ધામ. ૫૭  
 અધર્માચારી હું થયો તેણે, ચલ્યો પિતાને કોધ;  
 મુજશુ મુદ્દ કરવા આવિયા ને, મેં અલો ન એમનો બોધ ૫૮  
 ચિંતા નહિ કરી વાતની, કરવું મુદ્દ મારે આજ,  
 ક્ષનિધકેગે ધર્મ છે એ, ધણા લદયા પુત્રમહારાજ. ૫૯  
 એમ કરી તેણે બાણ મૂક્યાં, ઉભય એકીવાર;  
 તેણે દિષ્ટને જઈ ક્યોં જટ, પાયે પડી નમસ્કાર. ૬૦  
 તે કથા ઉપર નવ તેણે, લક્ષ્ય દીધું જાણ;  
 નાભાગ કેરો બાણ લેવા જટ, મારીયું એક બાણ ૬૧  
 કે અસખ્યાત શરણ્વિટ થાતી, નાભાગપર નિરવાણ;  
 તે અભને શસ્ત્રે સમાવે, નાભાગસુત મુજશુ ૬૨  
 વળી મોહાભિ મૂઢી અન્યને, મોહ પ્રગટાવિયો તે કોળ,  
 દિષ્ટે અભ તે સદર્યું, વળી માર્યું બાણ એક કરાળ. ૬૩  
 એમ મોહાભિકેગે નાથ થાતાં, સહુ મેના ઉડી ત્યાંધ;  
 સહુ મારો મારો ઉચરે મુખ, બોલો નાભાગ એકલો ન્યાંધ. ૬૪  
 વળી તેણે મોહાભિ મારી, સૂરાડી મેના સર્વ;  
 એક બાણેથી પિતાકેરુ, ધનુષ્ય કાપિયું કરી ગર્વ. ૬૫  
 પચ્ચ પ્રધાન પૂરા કર્યાં, જે રણુપડિત મહાન,  
 દિષ્ટે ધનુષ્ય બીજું, અભુ, તે સુત કાપતો મતિમાન. ૬૬  
 એમ અનેક તેણે ધનુષ્ય લીધાં, અનેક કાપિયાં નાભાગ,  
 ત્યાં પિતા કરતાં પુત્ર વાધ્યો, રણાંગણુ વિષે મહાભાગ. ૬૭  
 સમ્યક એવો જોઈને, આકાશમાથી મુનિદેવ;  
 નારદજી પધારિયા ત્યાં, મળ્યા રાયને તતખેવ. ૬૮  
 કેહવા લાગ્યા તેને મુનિ, પામ્ય સગ્રામચક્રી વિરામ,  
 તારા જેવા મહાત્માતણાસુતનો, આ વિપરિત ધર્મ છે આમ. ૬૯  
 તેમ્ હો નૃપ જે કરવું તારે, વૈશ્ય સાથે મુદ્દ;  
 એ છે ધર્મમાં અધર્મ મોટો, જે વિચારી લે તું શુદ્ધ. ૭૦

બ્રાહ્મણુ અથમ બ્રાહ્મણી સાથે, કરે વિવાહ પ્રમાણુ;	
અન્ય વર્ણની અહે પછી તે, સારી નાફી સુખણુ.	૭૧
બ્રાહ્મણુત્વથળી નવ તોજ તે, હીન ચાપ-હે નરદેવ;	
ક્ષત્રિય પણુ, પૂર્વે કરે, ક્ષત્રી સુતાકેરી એવ.	૭૨
પછે વૈશ્યની કે શૂદ્રની, કન્યા અહણુ ગ્રામે સાર;	
એમ કરતાં નવ અધર્મ થાયે, સુણુ ક્ષિત્તુ નિર્ધાર.	૭૩
વૈશ્યે અથમ વૈશ્યકન્યાનું, કરવું પાણિપ્રદણુ;	
પછે પુત્રી રૂચી શૂદ્રકેરી, તો તેનું, કરાએ ધારણુ.	૭૪
તે નન નીકળે વૈશ્યકુળથી, એવો ક્રમે ન્યાય કેહવાય;	
પણુ હેનુપ બ્રાહ્મણુ ક્ષત્રિય કે, વર વૈશ્ય શુભ વખણુાય,	૭૫
તે સહુએ સવર્ણકન્યા, અથમ પરણુવી પ્રમાણુ;	
જે એમ નવ કરે તો જાતિભ્રષ્ટજ, તે થાય છે અજાણુ.	૭૬
સવર્ણકેરી કન્યકાનો, જોગ થયો નવ જાણુ;	
છતાં હીન જાતિની અહે કન્યા, તે તે જાતિનો થાય નિર્વાણુ.	૭૭
એવું છે માટે તુજ મંદણુદિ સુત, વૈશ્યપણુ પામ્યો સાર,	
તુ ક્ષત્રિય સાથે નથી એનો, યુદ્ધ કરવાતણો અધિકાર.	૭૮
વળી એનું કારણુ કઈક છે, જે અમે જાણીએ સર્વ,	
માટે યુદ્ધથી નિવૃત્ત થાએ, તજી તન મનનો ગર્વ.	૭૯
એણે અધર્મ કઈ નથી આચર્યો, જે જણારી તુને જાત,	
માટે નિવૃત્તિ પામી ઘેર જાએ, છે સુત શરવીર સાક્ષાત.	૮૦
નારદકેર વચન એવું, સુણી રીઝ્યો શૂપાળ;	
સત્રામથી નિવૃત્તિ પમ્પાડી, યુપસેના છોડાડી તત્કાળ.	૮૧
છતિ શ્રીમાર્કંડેય પુરાણે, નાભાગચરિતે નિર્વાણુ;	

ગયા નાભાગ પામે આલી, નમ્યો દેવર્ષિને તે ભાળા;  
 નારદ દેહ મુણ નાભાગ તુંય, સર્વ દેવના વતી કહું દુય. ૨  
 જોતું ઉપાપીશ પિતાની આઘાત, તો તારી પડશે નરકમા કાય;  
 જોતો ઉપાય થશે ન જોક, માટે તનમનથી કરજે વિવેક. ૩  
 બીજું કંઈ કહું નહિ દુય, થોડે ધણું સમજજો તુંય;  
 જોમ કહી મુનિ હવા અંતર્ધાન, જઈ મળ્યો વેશ્યકન્યાને તે મહાન. ૪  
 કન્યાએ કુંવરની કીર્તિ કુપી, મળ્યું નવનીત મુને સર્વથી;  
 ક્યોંતમે મહાસેન્યનો પરાજય, થયો પિતા પામે તમારો ઉદય. ૫  
 હારી ગયા થેર તે આલી, જોમ મહિલા વદતી માહાલી;  
 તેને નાભાગ દેહતો આમ, મુનિ નારદે મુકાવી મામ. ૬  
 નહિ તો મારા પિતા મહાસમર્થ, જ્યાં રૂચ સરે ન મારો અર્થ,  
 મુને કહી ગયા નારદ મુન્ય, તું પાળ્ય પિતાઆઘાત મહાપુરુષ. ૭  
 માટે કાલે જઈ પિતાને મળતુ, જે તે દેહ તે મારે સાંભળતું;  
 જોમ કહીને બેઠો તેહ, વાધ્યો પરસ્પરમાં અતિ નેહ. ૮  
 પછે તે વયોં શક્તિસવિવાહે કન્યા, જોહ યઈ ગયો ધરણીતળમાં ધન્યા;  
 ઉદાનમાં રમ્યો રામાની સાથે, હયોં ક્યોં સાથે આલી હાથે. ૯  
 ક્યોં વિવિધ રગ વિલાસ, કન્યાએ કરી કામકેવી પ્રકાશ;  
 જોમ મુખ ભોગતાં વીતી રાત, અગટયો પ્રભાકર ને થયો પ્રભાત. ૧૦  
 વૈશ્યપણું પામ્યો તે રાય, મન વિચારે વશિકૃત્તિનો થાય;  
 તદા તેજો વિચારી જોક મતિ, મુને કહી ગયા શુ નારદ યતિ. ૧૧  
 મારે પાળવી પિતાની આઘાત સત્ય, જે તે દેહ તે કરતુ મારે કૃત્ય,  
 ઉદરકાજ કરવો જોઈએ ઉદ્યોગ, નહિ તો આ દેહ રેહ ન આગેગય. ૧૨  
 બીજાને રાજ્યે જઈ ન રેહવાય, જોથી બાપનું ખોટું કેહવાય;  
 જોમ વિચારી સર્વ વાત, ગયો આલી પિતાની પાસ. ૧૩  
 જઈ શિરસાષ્ટગિ નમિયો, હે બૂપ બૂલે ભામે હું ભમિયો,  
 હવાં કરો આઘાત મે નરેશ, મારે કરતું કશું વરવેશ. ૧૪  
 રાજા વક્રદિષ્ટિ જોઈ દેહ છે, ધર્માધિકારપર દિજ જે રહે છે;  
 ઋષીક બાલ્મ્યાદિ જોહ, જેની છે મહાતપસ્વી દેહ ૧૫  
 તે ધર્માયેં દેહ જે કર્મ, તારે આચરતુ તે ધર્મ;  
 માર્કેડેય દેહ બૂદેવ, નાભાગે કરી જઈ દિજની સેવ. ૧૬  
 તેમજો મેળવી સભા જ્યાંય, નાભાગ હસ્તજોડી ઉભો રહો ત્યાંય;  
 સભામાં વિરાજેલા મુનિદેવ, બોલ્યા નૃપ અનુમત લેઈ તતખેવ. ૧૭  
 હે નાભાગ કરતું તે તારે આમ, તેં પશુ પાળવાં મહાનામ,  
 કરવી કૃપિ અને બ્યાપાર, જોવાં ઉત્તમ ધર્મકર્મ જતાવ્યાં સાર. ૧૮

તે રીતે નાભાગે આચરિયાં, જે પૂર્વે જાતિભ્રષ્ટે કરિયાં;  
 ધર્મવાદીએ કહ્યા જે ધર્મ, તેહ નાભાગે માન્યા મહાપર્વ. ૧૯

યઈ વૈશ્વ રહ્યો પિતાપુરમાં, ધનુષ્ય બાણ અર્ધ્યાં પિતાને ત્યાં;  
 વૈશ્વકન્યાકેરી સાય, વૈશ્વ યઈ રહ્યો ભૂમિનાય. ૨૦

કરે કૃષિ અને વ્યાપાર, લામિની જીએ પશુપાળ ભરતાર;  
 કૃષિ કરાવે કેટલી તેહ, દમે તે કારણ કેટલી દેહ. ૨૧

એ પ્રેમના પાશ હિં મોટા, જે કરી દે રાજ્ય પદારથ મોટા;  
 કરે રાજકુંવર ફેડી વ્યાપારી, જોઈ દ્યો પૂરા પ્રેમ તણી એ બારી. ૨૨

પ્રેમે રાજ્યસુખ ન સાંભરે જેને, જાણતું વ્યાધો પૂરેપૂરા પ્રેમ તેને;  
 અહોરાત્ર કરી વ્યાપારી કાજ, તે ભોગવે રયામાથ સુખસાજ. ૨૩

એમ કરતાં થતું શું સાંધ, તે વર્ણતું જોવા જેતું આંધ;  
 તે વૈશ્વકન્યાને રહ્યો ગર્ભ, ઉપન્યો પૂરે દીને સુત શર્ભ. ૨૪

તેડાબ્યા જોઈ પુરાણી વ્યાપારી, સુતની ભાગ્યેખા તેમણે ઉચ્ચારી,  
 સુણી થયો માતાને અતિ આનંદ, ધર્યું બનદન નામ લગ્ન ગોવિંદ. ૨૫

સુત દાહડે ન વાધે તેટલો રાતે, એમ વાધ્યો અપરમપાર તે જાતે;  
 જોતા જોતામાં થયો કુમાર, જોઈ તેને માતા વહી એક વાર. ૨૬

હે સુત આજ્ઞા માને જો મારી, તારું સહુ શુભ થવાનું ધારી;  
 તો તું થા ગોપાળ હે બાળ, વેણ સુતે મહણુ કર્યું તતકાળ. ૨૭

એ રીતે માતાની આજ્ઞા પામી, બીડી આલ્યો મસ્તક નામી;  
 હિમાલય પર્વત મોઝારે, રેહતો નીપ\* રાજર્ષિ તે વાર. ૨૮

તેને જઈ મળિયો કુમાર, તેને ચરણે પડી નમસ્કાર;  
 તે રાજર્ષિએ આલ્યો બનદન, મુજપે કૃપા કરેા ભગવન. ૨૯

કરી મારી માતાએ આજ્ઞા આજ, થા તું ગોપાળ મહારાજ;  
 મારે પૃથ્વીપાળ યઈ પૃથ્વી પાળવી, રાજર્ષિવૃત્તિ સંભાળવી. ૩૦

તે વચન પાળું કેઈ ઘેર, કરેા કૃપા ગોપાળ ગાઈ જઈ ઘેર;  
 મારાથી પૃથ્વી પળાવે ક્યારે, તે જો હોય સ્વાધીનમાં મારે. ૩૧

મારી સર્વત્ર પૃથ્વી જેહ, મારા પિતરાઈ પચાવી પડિયા તેહ;  
 મારે અહો રાજર્ષિ સ્વામીન, કયમ ગોપાળ થઈ આણે દિન. ૩૨

એવી આજ્ઞા કરેા મુને આજ, હું યાનાનુવર્તિ થઈશ મહારાજ;  
 દુખીઆનું દુઃખ લહો અપાર, કરુ નેહ તમને નમસ્કાર. ૩૩

માઈડેય કેહ સુણ મુનિ વચન સુણી, રીઝ્યો નૃપતિ તે મહાયુણી;  
 નીચે તે મહાત્મા બનદનને, સર્વાંજવિદ્યા શીખવી એક મને. ૩૪



પછે. કરી ગુરુને પ્રણામ, માગી આજ્ઞા તેની મહાનામ;  
 પામી અઘ્નિવા ઉદામ, પછે આપ્યો ત્યાગી તે મહાધામ.  
 વળ્યો પિતરાઈ પુત્ર બણી તેહ, નામે વસુરાતાદિક દતા જેહ;  
 જઈ તેમની પાસે માગ્યું તેણે, કહ્યું રાજ્યભાગ આપો મધુરે વેણે.  
 છે આ વંશપરંપરાનું રાજ્ય, કયમ અર્ધ ભાગ કરો મારે ત્યાગ;  
 તેમણે ઓળખ્યો બનંદન, તવ તે વદ્યા રાખી મોટમ મન.  
 તું તો છું વૈસ્વકેરો પુત્ર, ન હોય તારે રાજ્યતણા ધરણ;  
 તારો દાવો ન હોય રાજ્યપર, તું ક્યાં છે રાજ્યતણો, કુંવર.  
 એમ વાંધો પાડ્યો તેમણે, આપું હોઈયાં કયું જેમણે;  
 તવ બનંદન કેહ બાઈ કરો; સુદતણી સ્તનધી.  
 રાજ્ય છોતે તેનું નિર્ધાર, મારે તેની તો તરવાર;  
 એ વચન સુણ્યું વસુતારાદિકે, સમય શસ કાઢવાનો છે. હીકે.  
 સર્વે દણી મળી મારો એને, ધ્રુષ્ટા રાજ્યની ઉપની જેને;  
 ગયા રણાંગણમાં સુદકાજ, સમ્યક મેળવી સેનનો સાજ;  
 એકસો બનંદન ઉભો ધરી અસ્ત્ર, જોતાં જોતામાં સેનનો દાણો દસ;\*  
 પછે વસુરાતાદિક આઘ્યા જેહ, તેમનો પરાજય કરી ગળ્યો તેહ.  
 પછે કયું ધર્મયુદ્ધ નરેશ. સર્વ પૃથ્વી લેઈ લીધી દિનેશ;

કદાપિ આસા માનું નવ જાતે, તો ઉત્તમ ગતિ ન પામું કો વાતે; ૫૧  
 કરી પિતાની આસાનું ઉત્સવન, થઈ પૃથ્વીપતિ કરુ પૃથ્વી પાલન. ૫૨  
 તો સદસ કંપ સુધી નિર્વાણ, નવ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય પ્રમાણ; ૫૩  
 મને નથી રાજની ઇચ્છા ભાઈ, વળી મારુ માનીપણું કહું ગાઈ. ૫૪  
 ક્યમ ગ્રહેમારા જેવો આનું રાજ, જેણે કર્યું જોતજોતામાં લાજ, ૫૫  
 તે થઈ દુર્બલ તારે બાહુબળે, જીતેલું રાજ્ય ભોગવે તેમાં શું વળે. ૫૬  
 એનું છે માટે સુત મારા, તમે કરો રુચે તે અવિધારા; ૫૭  
 કાં તો રાજ કર્યુ તુ જાને, વા પિતૃસુતને દે પ્રખ્યાતે. ૫૮  
 આપી દે તેમને પાછું સર્વ, વા થઈ રાજ ત્વજ મન મર્વ; ૫૯  
 મારે પિતાની આસા પાળવી એ જ, છે અતિ શ્રેષ્ઠ પૃથ્વીમાં તેજ. ૬૦  
 પણ પૃથ્વી પાળવી એ નવ શ્રેષ્ઠ, પિતા આસા ભગ કરે નર નેષ્ઠ; ૬૧  
 કેહ માર્દેય એવું સુણી વેણ, તેની પત્ની સુપ્રભા વહી સુખદેણ. ૬૨  
 કરી કિચિત્કાસ્ય પતિશુભાખી, પતિ એમ દીનતા જોઈએ ન દાખી; ૬૩  
 આ ભવ્ય રાજનું કંગેઝદણ, તમે નથી વૈસ્યથપા છે વૈસ્વામરણ. ૬૪  
 નથી વૈસ્ય તમે નરનાથ, તેમ નથી જાણ્યો વૈસ્યસુતાનો તમે હાથ; ૬૫  
 હું વૈસ્યકુળે નથી થઈ ઉત્પન્ન, મારી વાત સાંભળી યાએ પ્રસન્ન. ૬૬  
 તમે જેમ ક્ષત્રિય છે રાજન, તેમ હું ક્ષત્રિયસુતા છું પાવન; ૬૭  
 સુણો તેનું કારણ કહું આજ, પૂર્વે પ્રખ્યાત સુદેવ થયો મહારાજ. ૬૮  
 તેના એક મિત્ર હતો મહાબળ, ધૂમ્રાશ્વસુત નૃપ નામ નંજ; ૬૯  
 હે નરનાથ આલ્યો માસ વૈશાખ, ગળી આશ્રવનમાં ન્યાં ત્યાં સાખ. ૭૦  
 સુદેવ મિત્રને સૈંદ્ર સાથ, ગયો તે ફીડા કરવા નરનાથ; ૭૧  
 ગયો આશ્રવનમાં તે આલી, કર્યો ત્રિવિધ ખાનપાન મન માહાલી. ૭૨  
 કર્યો મિત્ર ત્રિયાની સાથ આનંદ, પછે પુષ્કરિણી તીરે ગયા દૈવમંદ; ૭૩  
 હરતા હરતા કરતા ક્ષોભ, રમતા રમાયુ રગરાજ. ૭૪  
 એવે અવનંદિદો પ્રમતિ બાળ, જોઈ તેની પત્ની સુદર તે કાળ; ૭૫  
 તેહ રાજપુત્રી હતી તન્વગી, જોઈ તેને ઉલ્લપ થયા ઉર્મગી. ૭૬  
 સુરદેવને સમજણ હતી, કિંતુ નળ મિત્ર મોહે ચયો દુર્મતિ; ૭૭  
 ઉન્મતની પેરે ગયો તે આલી, સુરદેવના દેખતાં આલી બાળી. ૭૮  
 કહ્યું તેને આત્મ કરીએ રગવિલાસ, તે શું જોયું સુખ મુનિસુત પાસ; ૭૯  
 તે મહાપતિમતા હતી નારી, કરો રક્ષણ રક્ષણ એનું ઉચ્ચારી. ૮૦  
 તેનું શ્રમરાણ સુણું નવ તેણે, વળી દીનપણું જોયું નવ જેણે; ૮૧  
 એવે સુણી પત્ની તણો પોકાર, પ્રમતી દોડી આલ્યો કરી હોકાર. ૮૨  
 શું છે શું છે કેહતો આલ્યો સત્વર, ધાઈ આલ્યો એકે આસે મુનિવર; ૮૩  
 આવી જુએ તો જોભો દીઠો રામ, જેહ પ્રખ્યાત સુદેવ મહાકામ. ૮૪

દુરાત્મા નજે સ્વધત્વીને ધરી, જોદ કરે કાલાવાલા કરગરી;  
 એવું જોઈ પ્રમતિ બોલ્યો સાંધ, સુદેવ તું કંઈ સમજનું મનમાં. ૬૮  
 તું પૃથ્વીપાળ બોલો છે પાસ, છતાં આ નગ ઉપજાવે ત્રાસ;  
 માટે તું કર એને ચાસન, નહિ તો શેનો તું રાજન. ૬૯  
 દેહ માર્કેટ્ટેય સુણી એવું વેણ, હતું જેમાં રક્ષણ કરવાનું દેહણ;  
 સુદેવે મિત્રગૌરવ વિચાર્યું, તેણે પ્રમતિશુ વેણ ઉચાર્યું. ૭૦  
 હે દ્વિજરાજ વૈસ્વ છું હુંય, કોઈ રક્ષણ કરું હું શુંય;  
 જો દોષ રક્ષણેગ્ગા જૂઝાર, તો કોઈ અન્યક્ષત્રી જુઓ મહાર. ૭૧  
 એવું વેણ સાંભળ્યું પ્રમતિએ જ્યારે, અતિ ક્રોધ દિશ્મમાન થયો ત્યારે;  
 શું ક્રોધાગ્નિમાં બાળશે સર્વે, એવે રૂપે થયો મુનિ મહાપરવે. ૭૨  
 કહ્યું સુદેવ સામું જોઈ તેણે, તે કહ્યું વૈસ્વ છું એવું વેણે;  
 પ્રમતિ દેહ અસ્તુ એમ, થઈ જા વૈસ્વ તું ઉચર્યો જેમ. ૭૩  
 હેદાયલા બેદાયલાનું કરે રક્ષણ, જે દેહવાય ક્ષત્રી ધરે એવું પણ;  
 પીડા પામતી પ્રજાને દુઃખ ચાલે, કદાપિ યાચે નવ ઉપદ્રવ. ૭૪  
 કે તેને ઉચ્ચાર કરવો ન પડે, ધરે ક્ષત્રિય રાજ એટલાવડે;  
 તારું આચરણ એવું નથી જૂપાળ, માટે તું ક્ષત્રિય શીડીય આ કાળ. ૭૫  
 થઈશ વૈસ્વકુળમાં તું ઉત્પન્ન, જે તુ વલો અતિ થઈ પ્રસન્ન;  
 આવાં કરે પુરાણી કાળ, સમયપરતે ચાપ શાસ્ત્રી મહારાજ. ૭૬  
 યાચે વેદાંતી જોઈ સમો, પૂરા યડિતમાં તે તો અમો;  
 કવિરાજ તો અમે છાએ, પુરાણીબાવા શું કાષ્ઠથી બીએ. ૭૭  
 કિંતુ પ્રમતિ મળશે કોક, કરશે દ્વિજના શરૂ ધરતો ત્યારે શોક;  
 ધતિ શ્રીમાર્કેટ્ટેય પુરાણે, નાભાગચરિતે પૂર પ્રમાણે. ૭૮  
 અતુર્દશાધિક્કશતતમોધ્યાય, પુરાણી થઈ કરવી કથાય. ૭૯  
 વલણ.

- તે બળાત્કાર કર્યો બહુ પેરે, માટે ભસ્મ ચર્ષણ તુંપ છ;  
જે એક નિષ્ઠાએ તપ આચર્યું તે, યાએ જેમ કહું છું હુંપ છ. ૩
- એ વચન મુખમાંથી નીકળતાં, નીકળી નળઅંગથી મહાભવાળ છ;  
જેતાં જેતાં થયો રાખોડી, ગયો બળી મુનિકાપે તે કાળ છ. ૪
- પ્રભતિનો જેઈ પ્રતાપ આવો, ગળી ગયો સુદેવનો મદ છ;  
તેનમ્ર ચર્ષમુનિ પાગે પડિયો, જેનાં રાજ્યાચિન્હ ચર્ષ મયોરદ છ. ૫
- હે કૃપાનાથ કરુણા કરો કાંઈ, ક્ષમા કરો અપરાધ છ;  
હું સુરાપાનના મદે ભ્રમિત થએલો, મેં કાંઈ જાણ્યું નવ સાધ છ. ૬
- ક્ષમા કરો સમાનિધિ મહામતિ, યાએ પ્રસન્ન દયાળ છ;  
મુને શાપ દીધેલો સાંત કરો, મુનિ કરુણાળુ ચર્ષ કૃપાળ છ. ૭
- એવી પાર્થિવની પ્રાર્થના સુણી, વળી નળબાળ્યે રાખ્યો કોપ છ;  
એવો પ્રભતિભાર્ગવ પ્રસન્ન ચર્ષ, બોલ્યો આનંદનો કરી યોગ છ. ૮
- હું જે વલો તે મિથ્યા નવ થાયે, કિંતુ થયો તારાપર પ્રસન્ન છ;  
શાપાનુમદ કરીશ તેમજી, જા તુંને થશે ન દુઃખ ક્રિપન્ન છ. ૯
- વૈસ્યજાતિ ચર્ષશ નિઃસ્વંશય, પશુ નગરશેઠની પદવી પામીશ છ;  
તે ન તે જન્મે પુનઃ તું રાજા, વૈસ્યની જાતિ પામીશ છ. ૧૦
- હે વૈસ્ય જ્યારે તારી કન્યાને, બળાત્કારે ક્ષત્રી કરશે મહાશુ છ;  
તદાસમ્યક પ્રકારે શાપ અનુમદ, થયે તું ચર્ષશ ક્ષત્રી વરણ છ. ૧૧
- હે નાથ એ રીતે હતો, સુદેવ વૈસ્ય મારો બાપ છ;  
હે મહાભાગ હું કોણુ તે જાણો, પછે ટાળો સર્વ સંતાપ છ. ૧૨
- પૂર્વે સુર્ય સર્જર્ષિ તપ કરતો, ગંધમાદન નગ મોઝાર છ;  
તેનિયમિત આહારવાળો હતો અતિ, સંગ તન્મયો જેણે અવિધાર છ. ૧૩
- વનવાસી તપસ્વી હતો તે, તેના મુખ આગળ પડી કન્યા છ;  
તે સ્યેન મુખથી જેહ પડી તે, પતિ, કન્યા હું હતી ધન્યા છ. ૧૪
- તે કન્યા જેઈ કૃપા ઉપજી તેને, તે મહાત્મા મૂર્ખો પામ્યા છ;  
હું અંગ સહિત ઉભી રહી પાસે, જ્યારે તે મહાત્મા મૂર્ખો વામ્યા છ. ૧૫
- મુને જેઈ સ્નેહવાળે અંતઃકરણે, તેણે ઉચલી સીધી છ;  
વળી આમ બોલ્યા મુખથી તે મુનિ, મને આ તો ઈશ્વરે દીધી છ. ૧૬
- હું કૃપાવડે પરાભવ પામેલો, તેનાયકી ઉપજી આ સુતા છ;  
તેણે કરી એવું નામ હું પાડું, યા નામે કૃપાવતી મહાપૂતા છ. ૧૭
- હે ભર્તા પછે તેના આગ્રમે, દિવારાનિ હું વધવા લાગી છ;  
સમાન વયની વયસ્યા મળી મુને, તેણે અધિક અધિક અનુરાગી છ. ૧૮
- એક દિવસ સખી સાથે હું જવાસી, વનમાં ફરતી હતી છ;  
ત્યાં અગસ્ત્ય મુનિનો બાપ દીઠો, આગસ્ત્ય મહામતિ છ. ૧૯

તે વનમાં વનફળ લેવા આવ્યો, તેને મારી સખીએ ખીજવિયો છ;  
 સહુ વૈશ્યવૈશ્ય કહી નાસવા લાગી, તે કાપ્યો કાઢ્યો ન રીઝવિયો છ. ૨૦  
 તેણે મહાકાષ્ઠ કરીને સ્વામી, શાપ દીધો દૂર મુને છ;  
 તવ ઉભી રેહ મુને વૈશ્ય કહ્યો છે, તેથી મુનિ બોલ્યો શાપ તુને છ. ૨૧  
 તું વૈશ્યકેરી સ્ત્રી યદ્યપ્ત નિચે, એવું સુણી કંપી દાય છ,  
 મુનિતણી પ્રાર્થના કરી અતિરો, હે દ્વિજન્ય આતું શે થાય છ. ૨૨  
 મેં અપરાધ નથી કાઢી કાઢ, મુનિ તમાગે આજ છ,  
 ખીજ્યોએ અપરાધ કયોં મુનિ, તો કાં મુને શાપી દિજરાજ છ. ૨૩  
 ઋષિ કેહ તન્વગીગી સુણુ તું, હોય પચગવ્યનો લયોં ધડો છ;  
 તે અપવિત્ર મદ્ય જાટે થાયે, એવો કુસંગ આવી અડ્યો છ. ૨૪  
 દુષ્ટકેરા સંસર્ગચક્રી, અદુષ્ટ જન હોય પામે છ;  
 યથાન્યાય એ સર્વે થયુ છે, પણ તું મને પ્રસન્ન કરી શિર નામે છ. ૨૫  
 હાવાં તારે વાક નથી કર્ષ, કરુ શાપ અનુગ્રહ હુંય છ,  
 તું એકચિત્તે સહુ સાબળજે સતી, તુને દુખ આવી પડશે શુંય શુચ છ. ૨૬  
 તું જદા વૈશ્યથોનિમાં જન્મીશ, તદા સ્વપતિને કરીશ બોધ છ;  
 તે વારે પૂર્વની સ્મૃતિ તુજને, થારો એકાએક અવમોધ છ. ૨૭  
 પછે પતિસહિત ક્ષત્રાણી યદ્ધને, દિવ્ય ભોગ ભોગવીશ સર્વ છ,  
 ભય ભાગી જાઓ સર્વે તારો, એમ મુનિ બોલ્યા મહાપર્વ છ. ૨૮  
 હે રાજેન્દ્ર એ પેરે મુજને, પૂરે થયો મહાપિનો શાપ છ,  
 આ મારા પિતાને શાપચક્રી કયોંતો, પ્રભતિએ સતાપ છ. ૨૯  
 એ રીતે પાર્થિવ છે સર્વે, વૈશ્ય થયા નથી આપ છ;  
 મારો પિતા કર્ષ વૈશ્ય નથી પતિ, માટે તજ્ઞે તનનો તાપ છ. ૩૦  
 જ્ઞે હુ છુ હોય પામ્યા વિનાની, તો તમે દૂષિત થાઓ કેમ છ,  
 પિતાકેરો પરાજય કયોં તમે, તદા નારદ વદિયા એમ છ. ૩૧  
 તમારા પિતાને ભેદ ન બાખ્યો, પણ કહ્યું દોષિત નથી સુત છ;  
 નાભાગને એ વારતા લાગી, અતિરો અદ્ભુત છ. ૩૨  
 એવામાં નારદ મુનિ ત્યાં આવ્યા, કહ્યું નારી કેહ સહુ સત્ય છ;  
 નાભાગ નમન કરી તવ બાખ્યો, મુને રાજધંજી નથી મહામત્ય છ. ૩૩  
 વળી પુત્રપત્નીનું વચન સુણીને, તે ધર્મજ બોલ્યો ત્યાંય છ,  
 મેં પિતાઆસાએ રાજ તજ્યુ છે, તે હું પુનઃ ગ્રહણ કરું કયાંય છ. ૩૪  
 આ મુનિના સમક્ષ કહું છુ આજે, હું રાજ્યગ્રહણ નહિ કરુ છ;  
 શ્યામા તમે સતાપ ન કરશો, હે પુત્ર હું સત્ય ઉચરુ છ. ૩૫  
 વૈશ્યધર્મે વયોં હું તુજને, કરુ ગ્રહણ કયોં તારો નિરતર છ,  
 તું આ રાજ્યને ભોગવ્ય સુખે, રાજભોગનો છે પુત્રનો વારો છ. ૩૬

એવો તેનો નિશ્ચય જોઈને, નારદ મુનિ હવા અતર્ધાન જી,  
હવા ભનંદન નૃપ યથો તે દાણુ, જેનો યથો વત્સપ્રી સુત મહાન જી ૩૭  
પિતાની આજ્ઞા પાવનહારા, એવા સુત છે ક્રેક જી,  
પુરાણીકરા સુત ન મૂકે, તેમની પાછળ પૂરી પોક જી ૩૮  
બાપનું બોલ્યું અમોલ્ય કરે ઝડ, એવા દિગ્ગમુત ન હોય દોષ જી,  
એમ વેલે વહી તુમડીકરા, બીજ રહીએ કયા બોધ જી ૩૯  
શ્રોતાવક્તા મુણુશે ભણુશે, નાભાગકેર ચરિત જી,  
તે પાપ નાશ કરી થાશે ભવોભવ, મહાપુણ્યવડે પવિત્ર જી ૪૦  
ગંગા યમુના ગોદાવરીકર, ઘેર બેઠાં ચાપ સ્નાન જી,  
મણિકર્ણિકાને ધાટે નાહતા, જે પુણ્ય થાયે તે મુણો મહાન જી ૪૧  
સવત સત્તરસે પાસકય સામે, ગાવા યથામતિએ ગુણ જી,  
પચ ઝણુ એવું જુદું મેં જાણ્યું, પુરાણી રૂપિયુ ઝણુ જી ૪૨  
ધતિ શ્રીમાર્કડેય પુરાણે, નાભાગચરિત થયું પૂર્ણ જી,  
ગાય શીખે ને સાબજે તેના, પાપ સંતાપ થાયે ચૂર્ણ જી ૪૩

વલણુ.

પાપ સંતાપ ચૂર્ણ થાયે, મુણે પચદશાધિકશતતમોખ્યાય રે,  
ભટ્ટ પ્રેમાનંદ ચાતુવિંશી, ગુણુમણુ હરિના ગાય રે ૪૪

—ૐૐૐૐૐૐૐ—

કડવું ૧૮૮ મું.

રાગ કેદારી.

શુરુ ગણુપતિને કરુ પ્રણામ, સાહે કરો ચારદા મહાધામ,  
છે મામ વત્સપ્રી ચરિત ગાવા મનમા રે. ૧  
માર્કડેય કેહ એ રીત, ન કરી નાભાગે રાજપે પ્રીત,  
અર્ધ પ્રતીત સુતને તેના વચનમા રે ૨

ઠાળી.

વચન માહે પ્રતીત યાતી, ભનંદનને તે ઘડી,  
પિતા આજ્ઞા અહી રાગ યો, બીજ વાત મૂકી સહુ પડી. ૩  
રાજકર્તા યો બ્યાગે, ત્યારે પરણો સુંદર નાર,  
દશે દિશામાં આણુ તેની, વરતાઈ રહી અવિધાર ૪  
અધર્મ મારગ ભણી તેની, ચિત્તવૃત્તિ ન જાતી જાણુ,  
સકળ પૃથ્વીતણુ ભૂપતિ, યથા વશવરતી નિર્વાણુ. ૫

કર્ષક દાળપર્વત તેજે, ત્યાં રહી ક્યો વિચાર,  
પછે ગયો પુરમાં પાધરો, તેજા મંત્રી ગુણુભડાર. ૮૯  
મત્રકરવા માંડિયો નૃપ, દહી ભૂમિ કાટચાતણી સી પેર;  
મહાપરાક્રમી દાનવતણું, વર્ષ્યું ઝોખાસરું વેર. ૯૦  
મુસલકેરે બળ કહ્યું, વળી મુસવ વીર્યદીન ક્યમ યાપ;  
થયા દહી અતધોન મુનિ જે, તે મત્રીને કહ્યું સદૃ રાપ. ૯૧  
વિકટ કાર્ય છે મત્રી જેહ, માટે કરી સર્વ વિચાર,  
મુનિવચન પાળીય સરી, જ્યમ સર્વે વછા તે વાર. ૯૨  
જે નૃપ મેત્રીકરી વારતા, મુણી નૃપસુતાએ સાર;  
મુદાવતી અભિધાન\* તેનું, હનું કૌંટુકિ નિર્ધાર. ૯૩  
નગર નિકટ રહ્યો દાનવ, પડી મોટી જોય;  
તે વાગતા મુણી સર્વ કંપ્યા, કિંતુ જઈ નવ કોઈ જોય. ૯૪  
વસણ.

જઈ નવ કોઈ જોય તેને, વાધ્યો ભય સર્વને અપાર રે;  
બેદ ભણ્યો ભૂપતિ તેણે, ભયરદિત હતો નિર્વાર રે. ૯૫

### કડવું ૧૮૯ મું.

#### રાગ સામેરી ઢેશી ફેર.

જ્યમ દાનવની મુણી વાત રે, ભય સવળે યથા વિખ્યાત રે;  
રાયના મનમા ભય નથી રે, ગયા મુનિ બળ દાનવનું કથી રે. ૧  
તેને હજુવાતણો કરે વિચાર રે, તેને વારે મત્રી વાગવાર રે,  
જ્યવામાં ત્યાં એકાએક રે, જાતો વિદૂરચનો ટેક રે. ૨  
તેની મુતા મુદાવતી જેહ રે, ગઈ રમવા વાડીમા નિસદેહ રે,  
જેહ મનોરમા સમ રમા રે, રૂપે હારે ઉર્વશી ને ઉમા રે. ૩  
તરુણી તરુણ વયમાં અક્રોળ રે, ગેજ કરે સખીઓ શુ કહ્યોલ રે,  
તેને ઈચ્છા હતી એક વાર રે, જઈ ઉઘાનમા રમના સાર રે ૪  
પિતાની આજ્ઞા માગી તેહ રે, ગઈ સખીઓ સવાતે નિલેય રે,  
ગઈ વાડીમાં બાળી ચાલી રે, જેને ઘડતાં વિધિએ દુદ વાળી રે ૫  
સર્વોગ સુદરી મહાસ્વરૂપ રે, દેહએ ઉપમા જ્ઞાની જે અનૂપ રે,  
આ નરલોકે ન નારી એવી રે, તે ગઈ વાડીમાં રમવા જેની રે ૬

મરિચકકિરો સરવો છોડ રે, તેમાં પૂરે કુસુમ મનનો કોડ રે;  
આ તો સર્વાંગ મલ્લિકા રૂપ રે, જેનું વર્ણી શકે ન કોઈ સ્વરૂપ રે. ૭  
ગુલાબ જેવી ગોરી કેમ લાખું રે, જાણ જેવી જીવતી નવ માખું રે;  
ગુલાબ કરમાય ને વીખેરાય રે, આ તો એવી ને એવી જણાય રે. ૮  
જાણું કુસુમ અતિ ઝીણું રે, આ તો નવયૌવનાનું વાર્ત બીજું રે;  
ચતુરા ચંપાકળી સમીન કેવાય રે, તેના વર્ણુની ઉપમા ન દેવાય રે. ૯  
દ્વિરેક\* ચંપાને તણ જાય રે, પ્રેમદા પૂઠે ધણુ દેરા ખાય રે;  
એકલી પીળાશ ચંપા માંડી રે, અધિક રક્તતા દરો છે આંડી રે. ૧૦  
એમ સર્વ કુસુમ કરતાં કોમળ રે, ધરી કુસુમ દોડે રમતી મુંદર રે;  
મારે સખીઓ પરપર માર રે, પુષ્પ દડાનો નિરધાર રે. ૧૧  
એક નાખે ને એક લેઈ આવે રે, તેમાં કોઈ નાની મોટી નવ કહાવે રે;  
એમ વનકલિ કરે અલખેલી રે, સાથે સરખી સમાણી સાહેલી રે. ૧૨  
કુમુંભે એ તન્વગીને જોઈ રે, વાટે જતાં સાધી લીધી મોઈ રે;  
સખી રૂપ લેઈ આવ્યો રમવા રે, મુદવતીને આગળ દીધી ભમવા રે. ૧૩  
લાગત પાશી અસુરે હરી મુંદરી રે, કુમુંભ નાહો ભય અતિ ધરી રે;  
સખી વલ્લવતી થઈ પડી રે, માનવ સ્વકામે જોડા હરી રે. ૧૪  
વાગી નગરમાં હિ હાક રે, ચઢી મેટિની સર્વે આક રે;  
મુણી રાગએ તે વાણી રે, થયું મુનિવચન સત્પ્રમાણી રે. ૧૫  
વીર વસ્યા નેત્રની માંય રે, કોઈ કાયા કપી ત્યાંય રે;  
બાલાબ્યા બને સુત જોઈ રે, કહ્યું તેમને ધાર્યું તેહ રે. ૧૬  
તમો વન ફરવા વિષે છો અતૂર રે, યાઓ અરિશોધ વિષે આતૂર રે;  
તમારી ભગિનીને લેઈ ગયો બૂર રે, ધાઓ ધાઓ સામઢ શર રે. ૧૭  
નિવિંધ્યાના કિનારા ઉપર રે, એક મહાવિક્રળ છે ત્યાં કાતર રે;  
તેમાં ગેં થઈ રસાતળે જવાય રે, ત્યાં કામ દુષ્ટ દાનવનું કેવાય રે. ૧૮  
હશે ત્યાં મુદવતી હરણ કરનારો રે, કાણુ સામઢ ચાય તેને હણનારો રે;  
સુત કેહ કરીએ અમે એકાજ રે, તમે નિશ્ચિત રોહ મહારાજ રે. ૧૯  
માર્કેડેય કહે લાખી એમ રે, આવ્યા દાનવ પગડે પગડે તેમ રે;  
ગયું પગયું કાતર માંય રે, સેન સુદાં ઉતર્યાં વીરા ત્યાંય રે. ૨૦  
ત્યાં કુમુંભ જોયો મહાદુષ્ટ રે, તત્કાળ થયો કોઈ પુષ્ટ રે;  
કરી આશા મેનને શર રે, હણે જોત જોતામાં અસૂર રે. ૨૧  
આશા યાતામાં ધૂટ્યાં પરિધ શરશી રે, નિર્ભિરા શક્તિ અતિશે વરશી રે;  
શવ પ્રાણનું મૂળ ધરનાર રે, વરસ્યાં બાણુ હાણુ કરનાર રે. ૨૨



જોનો અત ન આવે દેહેતાં રે, એતું દારણુ મુદ્ધ થયું કુટ લેહેતાં રે;  
 પછે માયાકરુ કરી મહાખળ રે, ઉભય રાજમુત બાધ્યા કરી કળરે. ૨૩  
 રહી રેના તેનો કર્યો નારા રે, ધરી લેઈ ગયો રાજકુવર આવાસરે;  
 હે મુનિસત્તમ સુણી આ વાત રે, વિદ્વરથ નૃપે થઈ જે ધાત રે. ૨૪  
 અતિ વૃદ્ધ વય હતી તેની રે, ગઈ હતી ક્ષત્રિયસંપત્તિ એની રે;  
 માટે એણે ઉપાય યોજ્યો એક રે, કરી મત્ર મંત્રીશું વર વિવેક રે. ૨૫  
 સર્વ રેનાનાયકને કહ્યું તેણે રે, કરો પરાક્રમ કરતું જેણે રે;  
 જે મારી મુતાને લાવે છોડાવી રે, નાખી દાનવે બેડી તેડાવી રે. ૨૬  
 તેને મૃગનપત્ની અરપું હુંય રે, કોઈ શરવીર ન નીકળે શુંય રે;  
 સમગ્ર નમમાં દાંડી દેવડાવી રે, કાષ્ઠએ બીકું લેવા ઈચ્છા ન બતાવી રે. ૨૭  
 શ્રવતો નર પામે સર્વ રે, માટે સર્વે મૃક્યો ગર્વ રે;  
 એમ બીકું દુર્યુદ્ધિન દશ બાર રે, પણ કોઈ નર ન થયો તૈયાર રે. ૨૮  
 હતા સર્વ શ્રવ રાખણદારા રે, તેને રુચે શરત્વના શે ધારા રે;  
 વિદ્વરથ ચિંતાતુર થયો અપાર રે, કોઈ ન મળ્યો બીકું લેનાર રે. ૨૯  
 હવાં મારા પુત્ર પુત્રી નવ રૂટે રે, પડી તેમના પગમાં બેડી ન તૂટે રે;  
 એમ નિરાશ થયો નરપતિ રે, વળી કાલ્યુ દેશદેશ મહામતિ રે. ૩૦  
 જે હણી દાનવ કરે મુજકાજ રે, તેને અરપું કન્યા ને અરપું રાજ રે;  
 કાણુ વ્યાધને મુખ જમ્ય રે, ઘણા કેહ મૃગનેણી ઘણી અઘડાય રે. ૩૧  
 પણ નિર્ભર પૃથ્વી કઈ થાય રે, કોઈને કોઈ રત્ન કેવાય રે!  
 ભનંદન સુત વત્સપ્રી જેહ રે, તેણે દાંડી કાને સુણી એહ રે. ૩૨  
 જે અભિવિદ્યામાં મનીષુહતો રે, જે શરવીરશું લદવા સદા જતો રે;  
 બલિષ્ઠ પણુનો ગર્વ અતિ મનમાં રે, ત્રેવડે નહિ સુર અસુર તનમાં રે. ૩૩  
 તે સુણી પ્રતિજ્ઞા થયો સજ રે, ન લીધા સાથે રથ અથ કે ગજ રે;  
 જઈ મળ્યો વિદ્વરથને જાતે રે, જોળખ્યો ભનંદન સુત વાતે વાતે રે. ૩૪  
 ભનંદન વિદ્વરથ હતા મિત્ર રે, તેણે લાખ્યું ચારુ ચતુરચરિત્ર રે;  
 અરે તુ તો મારા મિત્રનો મુત રે, કરી તેં આજ સાહે મને અદ્ભુત રે. ૩૫  
 હયથો વૃદ્ધ ગયાં ગયાં મળી રે, જો જો આ ચઢી ગઈ પાંસળી રે;  
 નહિતો દાનવના શા ભાર રે, કરુ ક્ષણમાં તેને તારતાર રે. ૩૬  
 વત્સપ્રી દેહ કરી પ્રણામ રે, મુને કીજે આત્મા મહાધામ રે,  
 હું સ્વસામર્થ્યથી હણુ અર્ચર રે, સુત સુતા છોડાવી લાવું હું શર રે. ૩૭  
 પત્નિની પુત્રીને લાવું તેડી રે, તુર્ત તોડી નાંખું તેની બેડી રે,  
 માર્કંડેય દેહ તે ભૂપાળ રે, મિત્રપુત્રને જોતાં છૂટ્યું વદાલ રે. ૩૮  
 દેઈ હર્ષથી આલિંગન રે, જોલ્યો વત્સ કહી મુખે રાજન રે;  
 જાઓ સિદ્ધ કરી આવા કાર્ય રે, વેગે જઈ હણો અનાર્થ રે. ૩૯

જેયાપદામતારાથી મુત રે, તો તું મહાપરાક્રમી અદ્ભુત રે;  
 યયો અવતાર યોગ્ય સ્થળે સપ્તજ રે, હોયે હિરે હિરસાહ તુંને બળ રે. ૪૦  
 તો તું ત્યાં બેઠવો વેદવો રે, એમહુલાઓ પુલાઓ અલગ્યો રે;  
 કહ્યું સેના લેઈ જા સાથ રે, તવ તેણે દેખાયા સ્વદાય રે. ૪૧  
 આ મારી સેનાને આ હાથી રે, આ મારા સાથી ને આ લાથી રે;  
 એમ કહી આલ્યો વીર ગંભીર રે, તરવાર બાંધી લીધી શરીર રે. ૪૨  
 કરે સાહ્યા ધનુષ્ય બાણ રે, કરય દોષ પેહરી લીધાં મુગળ રે;  
 પેલી શુક્રાને માર્ગે પરવયો રે, સત્વરપણે શુક્રામાં સંચયો રે. ૪૩  
 જ્ઞેતાજ્ઞેતામાં ગયો પાતાળે રે, ખાછો વીર ધીરને કાણ વાળે રે;  
 પેદા પાતાળમાં જે વારે રે, તેણે અવલોક્યું ચારે દિશાએ ત્યારે રે. ૪૪

વસંત.

ચારે દિશાએ અવલોક્યું તેણે, પણ અસુર ન દોઠા કયાંહી રે;  
 વિગ્ર પ્રેમાનંદ વર્ણવે, તેને ચિંતા થઈ મનમાંહી રે. ૪૫

કહ્યું ૧૯૦ મું.

રાગ મારુની ટરી.

કરી ચિંતા પરી ધરી ધનુષ્ય કરમાં, પણ છ ટંકારવ કયો:  
 તે રવે રડવડી ગયું ત્યાં સહુ, રોપને કોકે ધયો. ૧  
 અખિલ પાતાળ પૂરાઈ જાતુ, પણ છ ટંકારે તહી;  
 મુંઝી દાનવપતિ કુર્મલ ધાયો, સેન સજ આલ્યો તહી. ૨  
 હતો મહાઅધિષ્ઠ ને વળી સેન સાથે, રાજપુત પાળે હતો;  
 અધર્મ કર્મે યુદ્ધારબુધ, તદ્દપિ વીર ધીર થયો હતો. ૩  
 તણુ દિવારાત્રિ સુધી કીધું, યુદ્ધ ઉભા સ્થવિના;  
 દાનવપતિ સેનાપતિ ત્યાં, થયા કઈ હીના દીના. ૪  
 તવ ક્રોધ ખામી મુસલ રોધે, ૨ દાનવનો પતિ;  
 મહાભાગવિશ્વકર્મા પ્રજાપતિ, જેણે મુસલ મહામતિ. ૫  
 તે મુસલ તેણે અંત-પુરમાં, મૂક્યું નિશ્ચિત થઈ;  
 ગંધમાસ્ય ધૂપ આદિકથી નિત્ય, પૂજતો જે જઈ. ૬  
 મુસલવતીએ વાત જાણી, પિતા મંત્ર મુણીની હતી;  
 સ્પર્શ કીધો મુસલને ઝટ, જવ લેવા દુર્મતિ. ૭

૪૩ પાઠ “પેલી શુક્રાને માર્ગે ગયો તેહરે, થઈ નિસંદિહરે.”

૭ પાઠ “મુદાવડીએ વાત જાણી, જે તે સ્થળે ૩ હતી;

થયો પરાજય દાનવતણે, લેવા મુસલ દુર્મતિ.”

કોઈ વીર મહાધીર થઈ લડતો, પાળો કળતો અમુર સહ;	
કુર્મલને દરાવિયો, ડરાવિયો દીન કરી બહુ.	૮
તદા મુસલ લેવા આવિયો એ, મુસલપ્રભાવ તે જાણતી;	
જે પિતાએ કહી વારતા તે, સુંદરી સત્ય પ્રમાણતી.	૯
અધોગ્રીવાએ ઉત્તમ મુસલને, સ્પર્શ તેણે તો ક્યો;	
વળી મુસલ અમુર યુદ્ધ કરવા, લેવા જતો ધ્યાને ઝટ ધ્યો.	૧૦
પાગ લાગવા ગઈ પ્રેમદા, અડકી મુસલને મનમુદા;	
હસ્ત ફેરવી સમસ્ત સ્થળમાં, પરાક્રમ પૂછતી ત્યાં પ્રેમદા.	૧૧
કોઈ દિન જોલી નવ અમુરશુ, તે આમ રીઝી કેમ ત્યાં;	
દુર્ધૃદિ ઉર હોય ક્યાંથી, વાંચે ક્ષેમ તેને વેદમ ક્યાં ?	૧૨
અમુર કેહ હું બેસ બાળી, ટાળી આતું શત્રુને;	
પછે વર્ણન કરુંહું મુસળકેરુ, આજ સંતોષું જઈ મુજ પિતૃને.	૧૩
બાહવા કહી નાર ઠેલે, મુસલ હસ્તે ધરી ધરી;	
ઉમંગી રંગી જંગી થઈને, દાનવ ઉછળ્યો ફૂર ઉચ્ચારી.	૧૪
સન્મુખ આવ્યો મુસલ લેઈ, કુર્મલ લડવા કારણે;	
પ્રહાર વત્સમી ઉપર ક્યો, ચર સાંધતો ચર વારણે.	૧૫
તે વ્યર્થ મુસલ પ્રહાર કરતો, મારતો અતિ બાણુ તે;	
થયું નિષ્ફળ પરમાત્મ સૌન્દર્ય જોઈ, વળી જોઈ ચાલી હાણુ જે.	૧૬
તદા મુસલ લાગી શસ્ત્રાત્મ સાહતો, સંગ્રામ કરવા આવતો;	
શસ્ત્રાત્મમાં અતિ રણપંડિત, તે સંગ્રામ તેને બાવતો.	૧૭
શસ્ત્ર મૂકતો જેહ દાનવ, તે અસ્ત્રથી વિડારતો;	
નવીન મારતો ઉગડતો, સ્વદેહ રક્ષણુ ધારતો.	૧૮
તદા દાનવ હાર પામી, વિચાર કરવા લાગિયો;	
હનાં શું કરું હું ક્યાં જઉં, અરિ જાય ક્યમ એ ત્યાગિયો.	૧૯
માયા ન ચાલે સર્વ ટાળે, શું કરું હું આજ રે;	
સફળ મુસલ થયું પ્રિયજન, નથી સિદ્ધ કરતું કાળ રે.	૨૦
છે તન્વંગીએ તે ત્રૈલોક્ય, તે નથી જાણતો દુષ્ટ રે;	
વળી યુદ્ધ કરવા ઠીક ધાયો, થઈ પૂરો રુષ્ટ પુષ્ટ રે.	૨૧
તેનાં અસ્ત્ર શસ્ત્રનેમિ કાપિયાં, રાજકુંવરે એકે કાળ રે;	
વળી સમર્થનો રથ ત્યંજિયો ઝટ, કશું જિત્યો રેહ વિકાળ રે.	૨૨
રથ ચૂર્ણુ ચાતાં દુષ્ટી દાનવ, મહાવીર ધીરજ ધરી ધણી;	
ઢાલ ને તરવાર ધિારી, ઝટ ધાયો હણવા નરમણિ.	૨૩
વેગ જેનો વાધતો અતિ, ઉચ્છેદાયલો ઉપર વધે;	
પગે ચાલી શત્રુ કાળી, જાણ્યું કારણ આહોં સધે.	૨૪

મહાવિકાળ કાળ પ્રચંડ આવે, અસુર રાત્ર આજ રે;	
હું હણું હાવાં ગણું નવ ઝો, કરું સહુ સુરનાં કાળ રે.	૨૫
પછે અગ્નિ સરખું આગ્નેયારા, મારવા તે દુષ્ટને;	
આ હણ્યો કેહતા માંહી હણિયો, સુર પામવા સંતુષ્ટને.	૨૬
આગ્નેયારાથી તેના હૃદયમાં, ધા પડ્યો ગાદો ધણો;	
દેવઅરિએ એવ સાધી, યમપુરીની સર્વે ભણો.	૨૭
કુન્નભ હણિયો આળોકે, નવ આશિયું તેનું કંઈ;	
જપમ લધુ વગ્ન હણતું ગિરિ મોટા, એ પેર ત્યાં તો થયું સહી.	૨૮
રસાતળમા વાત આલી, માનવે દાનવ હણ્યો;	
અત્યંત આનંદ ઘેર ઘેરજ, પ્રગટી રહ્યો પુરે ધણો.	૨૯
રાજપુત્રપર પુષ્પદણ્ડિ, ધર્મ દણિ દેવની;	
ગાવા ભાગિયા ગર્જનપતિ ત્યાં, આરબી સ્તુતિ એવની.	૩૦
દેવગિના વાત્રિ વાયે, એમ થઈ રહ્યો આનંદ ઉદે;	
દાનવ હણી માનવ ગયો ઝટ, દાનવજીવને ધર્મ મુદે.	૩૧
એ રાજસુત બધન પડ્યા તે, છોડ્યા તેણી ધડી;	
સુંદરાંગી મુદાવતીને, કરી મુક્તા ન વાર કરી વડી.	૩૨
કુન્નભ મરણાંતે તહી, ત્યાં નાગરાજ માહમણિ;	
સ્વયં સહજ દેણો શેપડાએ, મુસલ ગ્રહું સુરનું ગણી.	૩૩
તપ રૂપી છે ધન જોહનું, સહુ યોગ ધ્યાને જાણતા;	
દાનવ માનવની મનોવૃત્તિ, પૂર્ણ પ્રીતે પ્રમાણતા.	૩૪
નાગશિરોમણિ શેષ હરખ્યા, જોઈ પ્રસન્ન થઈ મુદાવતી;	
ઝીહસ્તોરા સ્પર્શથી ધર્મ, મુસલ સુનદની કુડી ગતિ.	૩૫
વીર્યહાનિ જાણી નારી માની, પ્રભાવ પૂરો જાણીને;	
વારંવાર કીધા સ્પર્શ તેણે, અકુશલ મુસલ પ્રમાણીને.	૩૬
એ કાર્ય માટે નાગરાજે, આનંદ પામી અગમાં;	
સુનંદના શુભ થકી ઉપનું, એનું નામ ઉમંગમાં.	૩૭
સોનંદા એવું નામ તેનું, પાંચ પ્રેમે કરી;	
સહુ હર્ષ પામ્યો સુરગણ ત્યાં, કીર્તિ ગણોકે વિસ્તરી.	૩૮
કર્ણ નમન સહુને રાજપુત્રે, ગતો વિદાય તે;	
સહુ શુભ વાંચી તેનું કેહતા, થાય વાટે જાય જે.	૩૯

પુરાણી છે આચરણ આનું, કાંઈ તમારા માંય,	
દુષ્ટતા ને દોનતા, લેહવાય ઉધડી ન્યાય.	૩૩
ભાં વારવારે કરું દેહતું, નિર્લજને શી લાજ;	
છતિ શ્રીમાર્કેડેય પુરાણે, થયું વત્સગ્રીચરિત પૂરુંઆજ.	૩૪
ગુરુપાત્રે યયોછે અહીં, વોડસાધિકશતતમેખ્યાય;	
પુરાણીજનનું પાધરું કરવા, દિજ યથામાત્રે ગાય.	૩૫

વલણ.

યથામતિએ ગાય દિજ, લજ દર વિધિ ગોવિંદ રે,	
પાધરું કરતાં પાધર માને તો, તેને કરે શું ગ્રેમાનંદ રે.	૩૬

—:૦૩૦:—

કલ્પું ૧૯૨ મું.

ધનગૃહકેરો સમઢનો તેણે,	ઉપયોગ કીધો સાર;	
લક્ષાવધિ કંતુ કર્યાં તેણે,	કરી. તેની ક્રિયાઓ અપાર.	૧૦
તેણે યત્ન કરિયા એટલા,	તેની સખ્યા ન કહી ગણાય;	
એક આંકડે કોઈ કહી શક્યો નહિ,	એ કેવો ભૂપ ભણાય.	૧૧
એ પ્રાશુ નૃપને થયો સુત,	પ્રજાપતિ મહાકાય;	
તેણે યત્ન અપાર કીધો,	જેણે સુરનર સુખી દેહવાય.	૧૨
દંડકેરી અતુલ તૃપ્તિ,	થઈ તેના યત્ન મોઝાર;	
તે કંતુએ શતકંતુ વાધ્યો,	હણ્યા વીર્યવાન અસુર અપાર.	૧૩
બલિષ્ઠ મધ્યે શ્રેષ્ઠ એવો,	બલનામ દેસ મનાય;	
બળી સંગ્રામ માંહે મુખ્ય જે,	જલાસુર નામ ગણાય.	૧૪
ઈત્યાદિ સર્વે અસુર હણિયા,	ભીનશત દેહવાય;	
એવો યત્નકર્તા પ્રજાપતિ,	પ્રાંશુનણે સુત ગણાય.	૧૫
તે પ્રજાપતિને પુત્ર થાતા,	ખનિત્ર આદિક પંચ;	
તે સર્વમાં ખનિત્ર મોટો,	જેને નહિ દંભ પ્રપંચ.	૧૬
તે પ્રસિદ્ધ સર્વમાં હતો પૂરો,	માટે થયો રાજા તેહ;	
તેના ગુણ ગણુ દેઈ ગણાવી,	તુ સુણજે મુનિવર તેહ.	૧૭
તે શાંત ને સત્યવાદી હતો,	શૂરો પૂરો જાત;	
હતો સર્વ પ્રાણીનું દિત કર્તા,	સ્વધર્માસક્તમાં પ્રખ્યાત.	૧૮
સેવા આકરી જદ્દ કેરી,	કરતો અહરનિશ તેહ;	
સર્વ શાસ્ત્ર સંપૂર્ણ ભણિયો,	વક્તા કુશળ નરદેહ.	૧૯
વિનયયુક્તે વાણી વદવી,	મધુરવક્તા અત્યંત;	
સર્વાંશ માંહે પ્રવીણ પૂરો,	તે હતો મહામતિમંત.	૨૦
સ્વમુખે સ્વસ્તુતિ નવ તે,	કરતો કોઈ દિન ગણ્ય;	
પ્રિય સર્વજનને હતો આતિ,	તે નિત્ય આમ યોજતો વાણ.	૨૧
સકળ ભૂત આનન્દ પામે,	થાઓ સાથે સ્નેહ;	
સર્વ ભૂતનું ભદ્ર થાઓ,	રોહ અપરાધ નિ.સંદેહ.	૨૨
આધિ વ્યાધિ કોઇને નવ,	એથી ન કુ.આ કો દેહ;	
સર્વ જન પર સર્વકેરી,	થાઓ નિ. ઉજેહ.	૨૩
સર્વ દિનનું કલ્યાણ થાઓ,	તેમને યારે પ્રીત;	
વળી સમૃદ્ધિ મળે સર્વે વર્ણને,	થાઓ પ્રતીત.	૨૪
તે સર્વજનને એમ દેહતો,	સહુ ઉપર નિર્વાણ;	
કલ્યાણ બુદ્ધિ થાઓ તમારી,	એમ વદતો વાણ.	૨૫
જેમ તમે તમારા પુત્રકેરે,	છપ્પે દિત અપાર;	
તે પ્રકારે સમગ્ર જનનું,	દિત નિર્ધાર.	૨૬

શારિના મંત્રીએ કહ્યું હતું જેહ, શૌરિએ ઉત્તર વાલ્યા દતા તેહ;  
 બ્રાતામા બેદ પાડવામાટે, ગયોતો તે દુષ્ટ જેણી વાટે. ૬  
 પુરોહિતે કર્યું હતું અનુષ્ઠાન, તે કહ્યું નિબાપને મુનિ મહાન;  
 જેને શત્રુ ઉપર દયા આવે, જેને કોઈનું ભુંડું મનથી ન ભાવે. ૭  
 તેનું ભુંડું કરવાને ક્યોં યત્ન, એ સર્વે કહ્યું. પુણ્યું જે પ્રત્ન;  
 સુણીએ વારતા રાજા પામ્યો ખેદ, અંગે જોતજોતામાં વજ્યો પ્રસેદ. ૮  
 ક્યોં ધણા ખેદતાણા ઉચ્ચાર, રે હું દુષ્ટ દુષ્ટ વદે વારવાર;  
 વળી વસિષ્ઠ મુનિ પામે પોતાતણો, તે કરવા લાગ્યો ધિઃકાર ધણો. ૯  
 ખનિત્ર કેહ હું છું પાપનું સ્થાન, ભાગ્યહિન નહોત મહાન;  
 હેવે કોપરૂપ કરેલો હુય, મહાપાપી કહું પાપ શુંય. ૧૦  
 હું સર્વ જને નિદેવો નિર્વાણ, મુને ધિઃક ધિઃક છે મુનિ સુભણ;  
 મારે નિમિત્ત મુખ્યાદિજ ચાર, મારાજેવો કોણ પાપી પૃથ્વી મોઝાર. ૧૧  
 જે જન્મ ન થયો હોત મારો મુનિ, તો આવી કહોત વાણી જાતન સુણી;  
 જન્મ મારો શુભ કુળ મોઝાર, હું થયો સાર્વભૌમ તેને ધિઃકાર. ૧૨  
 થયો દિજ નાશ કારણ હુય, હવાં મુખ દેખાડું શુંય;  
 મારા બ્રાતાના પુરોહિત જેહ, સ્વાંગીદિત કરતાં મુખ્યા નિ સદેહ. ૧૩  
 માટે તે દુષ્ટ નથી તિલ્લમાત્ર, મહામુનિ છે દુષ્ટ મારું ગાત્ર;  
 થયો તેમના નાશનું કારણ જાણ, હવાં શું કરુ ક્યોં જાઉં અજાણ. ૧૪  
 વધારે પાપી નથી કોઈ મારા કરતાં, એમ નૃપ બોલતો ડરતાં ડરતાં:

કયો અશ્વમેધ યજ્ઞ જોણે અપાર, છતાં ન મળ્યા સુખ ભોગ નિર્ધાર;  
તેવાં સર્વે સુખ પામ્યા તેહ, થયો અક્ષય લોકવાસી થઈ નિઃસંદેહ. ૨૩  
તેની ત્રણ સ્ત્રીઓ તેની સાથે, પ્રાણુયાગ કરી ગઈ સંધાતે;  
તે સાતોડયતા પામી પતિ સહિત, છે એવું મહાત્મ્ય કરે પરદિત. ૨૪  
એમ મહાભાગ ખનિત્રનું ચરિત્ર, સુણનાર ભણનાર થાયે પવિત્ર;  
છે પાપનાશકર્તા પૂરેપૂરું, હવાં ક્ષુપચરિત્ર કહું મધુરં. ૨૫  
કેહ પુરાણી સર્વત્ર આમ, અમારામાં વશી ભલાઈ ઠામોઠામ;  
ગૌમુખા દેખાઈએ અમે, હર હર ભગિનિ સર્વે સમે. ૨૬  
સાધાકૃષ્ણ આશા પૂરે અમારી, દેખાડે એવી દીનતા ઉચ્ચારી,  
કિંતુ ગૌમુખવ્યાધ છે એહ, જાણો જન સહુ નિઃસંદેહ. ૨૭  
સંવત સત્તસે પાંસઠચમાંય, ખનિત્રચરિત્ર પૂરુ થયું જ્ઞાપ્ય;  
પુરાણી જનની કૃપાએ કરી, દાખી ભલાની ભલાઈ ઉચ્ચારી. ૨૮  
ઇતિ શ્રીમાકેડેય પુરાણે, ખનિત્રચરિત્ર સમાપ્ત પ્રમાણે;  
થયો અષ્ટાદશાધિકશતતત્તમાધ્યાય, સુણેભણે આ ચરિત્ર તે સુખી થાય. ૨૯

વલણ.

ખનીત્રેકું ચરિત્ર સુણતાં, સુખી થાય નરનાર રે;  
વિપ્ર પ્રેમાનંદ કાંઈ ન જાણે, ભણે બહા શંકર 'મુસાર રે. ૩૦

—૬:૬:૬:૬:૬:૬:—

કડવું ૧૯૪ મું.

રાગ મેવાડો.

શ્રી શુરુ ગણપતિ હો, નમન કરું નહયા;  
શારદા પૂરો આશા હો, ઉજેહકર ઉજેહયા. ૧  
ક્ષુપચરિત્ર કેહેતા તે, આશા ભર તિ ધણી;  
માકેડેય કેહછે હો, સુણો કૌંટુ જમણિ. ૨  
ખનિત્રમુત સુખ હો, રાજ્યાસને હો જલ;  
પિતા પેરે પ્રભરજન હો, કુરુતો ધમ રી સદા. ૩  
અગ પાળવા પ્રીતિ હો, રાગ ધરત અતિ;  
તે દાનશાલી કેહવાયો હો, મખકર્તા થયે અમતિ. ૪  
અવહારાદિક કાર્યે હો, રાત્ર મિત્ર જતેત;  
સમાન બુદ્ધિએ કરી હો, અન્ય સશય ખોતો. ૫  
અહો મુનિસત્તમ હો, એક દિવસે લાંઘી;  
તે રાજ્યાસન પર બેઠો હો, જેને વસ્તું પ્રુખ માંડી. ૬



જોગ પ્રયોજનવિહીન છે, મારું જીવતર જ્યાપ;	
તો શા કાજ મારે જીવવું, તેનું કારણ મુને નવ કળાય.	૧૮
માર્કંડેય કેહ મૃગ રાય એ રીત, વાત કરતા બ્યાંધ;	
ત્યાં બીજો મૃગ આવી નિકટ જોગો, અતિ દરખતો મનમાં.	૧૯
જોઈ રાયને તે બોલિયો, એ મૃગને ન મારીશ તું;	
તે વાત કરી એ સાથ એ તો, થયું સંપૂર્ણ માનું દુધ.	૨૦
હણો મુજને સત્વર ચર્ધ, મારું માંસ લે નરનાથ;	
કર્મ આચરો ધર્મ ધારો, લો મારી મુને નૃપ સાથ.	૨૧.
સિદ્ધ અર્થ થાશે તમતણો, ને યશ મુજપર ઉપકાર;	
નૃપ પુત્ર અર્થે પિતૃ પોષવા, તમે કર્યો નિરધાર.	૨૨
તો આ અપુત્ર મૃગના માંસથી, મનોરથ પ્રાપ્તિ નહિ થાય;	
જેવું કર્મ સંપાદવું હોય તેવું, જો સાહિત્ય તો મેળવાય.	૨૩
જેમ સુગંધિ વસ્તુના ગંધસાનનો, નિર્ણય દુર્ગંધિથી નવ થાય;	
એમ બોલતો મૃગ સુણી બોલ્યો, મહાવીર ધીર ત્યાં રાય.	૨૪
થેલા મૃગે વૈરાગ્ય કારણ કહી, અપુત્રતા મુને બળ્ય;	
તેમ છુજ માણત્યાગનું કેહ કારણ, કયમ વૈરાગ્ય થયો પ્રમાણ.	૨૫
મૃગ કેહ હે રાય મારે, છે ઘણાં પુત્રી પુત્ર;	
તેમનું કરવું પોષણ મારે, વળી સંપાદવાં ધરસૂત્ર.	૨૬
જેની ચિંતાવડે થયેલી દુઃખરૂપી, દાવાગ્રિ બ્રહ્મ કરાળ;	
તે માંહી હુ બળ્યા કરું છું, હે નરમણિ ભૂમિપાળ.	૨૭
અમારી મૃગજાતિ જે છે, તે ઘણી બપસાળી છે બર:	

જદા મારાં બાળ નીકળે, લિજ લિજ વન મોઝાર;	
તદા મમતાએ છવાયલું ચિત્ત મારું, ચિતાતુર થાય અપાર.	૩૫
કોઈ વન ફરતા મુજ બાળને, પાસ વળે સાલ;	
કોંદા મોંદે ફસાવી કોઈ, લોઈ જઈ કાયા ખાય.	૩૬
વા મનુષ્ય કે સિંહ સ્વાધીન, રમે કો યઈ જાય;	
આ એક તો અહીં આવિયો પ્રભુ, જે જોઈ મન મવકાય.	૩૭
પણ મારાં બીજાં બાળક ગયાં, ચરતા ચરતાં વન મોઝાર;	
તે કેવી અવરથાને પામરો, કરુ વારંવાર વિચાર.	૩૮
મુજ પુત્ર મારી પાસ આવે તવ, થાય મુને કંઈક નિરાત;	
રાત્રિ સુખમા જાય તેની, એમ હું વિચારુ યઈ શાંત.	૩૯
પ્રાતઃકાળે સૂર્ય ઉગ્યો, તે આયમ્યા મુઘી સ્નાય;	
દિવસ કુશળ જાય સહુનો, વળી રાત્રિ કુશળ હોય.	૪૦
છે સદૈવ ઇચ્છા મુજ મનમાં, કે કુશળ રેડ સર્વન;	
કંઈ અકુશળ જણાય નહિ, થાય એવું ક્યારે જાન.	૪૧
હે ભૂપ એ ઉદ્દેગ કારણુ, કર્યું માઠી મેંય;	
હવા ફૂપા કરી મારા ઉપરે, બાણ નાખવું જોઈએ તૈંય.	૪૨
એવા અનેક કારણુ થકી વીંટાયો, વળી જે કારણે તજ્યું પ્રાણુ;	
તે સર્વ તુજને આજ બાપુ, છુ સમજ જાણુ મુજાણુ.	૪૩
આત્મધાતી મનુષ્ય પામે, અસૂપાં નામે લોક;	
પ્રભુ યદ્યર્થ જે કામ લીધો, તે પશુ પામે ઉત્તમ લોક.	૪૪
પૂર્વે વહિ વરણુ ને સવિતા, પશુ થયાતા પ્રમાણુ;	
તે યદ્યકામે આવિયા માટે, ઉત્તમ સ્થાન પામ્યા જાણુ.	૪૫
હે પ્રભુ એવું સાંભળ્યું મેં, માટે ફૂપા કરો મહાન;	
મુને સત્વર પમાડો રાય છ, તમે અનુપમ સ્થાન.	૪૬
તમને પુત્રજાલ યશે સહી, મનોરથ સિદ્ધ થારો સાર,	
તવ મૂર્તિ મુજ દેહ સંજોગો, હે સર્વેશ્વર અણુભંગર.	૪૭
છે આ મૃગને પરિવાર પ્રોટો, તેણે એ પુષ્પશાલીને છે ધન્ય;	
માટે એને હણવો નહિ નૃપ, કંઈ વિચાર કરીને અન્ય.	૪૮
હું છું સંતતિહીન વાંઝિયો, નથી રડનાર મારે કોઈ;	
માટે વેદલા યઈ મજને હણો, જેની પાછળ રડે નહિ કોઈ.	૪૯
અન્ય મૃગ દેહ સુણ રાજ, જેને છે દેહનું એક દુઃખ;	
એવા એ મૃગ ધન્ય છે, ક્યાં એ સગાંને છે સુખ.	૫૦
જેને ધણા દેહનું દુઃખ છે, તે વર્ણાય કંઈ પેર;	
કંઈ વિચારમાં આવે નહિ, માટે કરો મુજ પર મેર.	૫૧

હું હતો જ્યારે એકલો, ત્યારે હતું મુને મારું દુઃખ;	
જ્યારે પરણ્યા મૃગી સ્ત્રી પશ્ચિની, ત્યારે અમારું થયું દુઃખ સુખ.	૫૨
એ રીતે ઉભય પ્રકારનું, તૃપ્ત દુઃખ થયું નિર્વાણ;	
જ્યારે થયાં બાળક મુજને, ત્યારે થયાં તેટલાં દુઃખ પ્રમાણ.	૫૩
મારા મન રૂપી શરીર, જાણો જેટલાં નરદેવ;	
દુઃખ છે પણ તેટલાં પ્રભુ, કહું સર્વ તજી અહમેવ.	૫૪
માટે આ પૂર્વ મૃગનો જન્મ, છે નહિ દુઃખાર્યે ભૂપાળ;	
એ મહાભાગ્યશાલી હરિષ્ણુ છે, માટે તું રમે એને ટાળ.	૫૫
મારો જન્મ છે આ લોકમાં, અતિ દુઃખાર્યે પ્રમાણ;	
હિ પરલોકે દુર્ગતિ દેતા, તે સમજાવું જાણુ મુજાણુ.	૫૬
મુજ બાળકકેરા રક્ષણાર્યે, પોપણાર્યે પૂર;	
હું ચિંતા કર્યાં કરું છું અતિ, વળી વાંચું કુશળ માલ શર.	૫૭
એ કારણમાટે થશે નિશ્ચે, મુને નરકપ્રાપ્તિ મુજાણુ;	
રાજા કેહ હું સમજતો નથી, કે દ્રોના હરવા પ્રાણુ.	૫૮
છે સંતતિ તે ધન્ય છે, કે અસંતતિ ધન્ય કેહવાય;	
તે આ રચને નિર્ણય થાય નહિ, ધર્માધર્મ નવ લેહવાય.	૫૯
હે મૃગ આ આરંભ મારો પુત્ર અર્થે, સત્ય છે પ્રમાણુ;	
તેણે ડાલાયમાન થયું મન મારું, મારી મુઝાય છે અતિ વાણુ.	૬૦
રે આ લોક કે પરલોક મધ્યે, છે સંતતિ દુઃખ દેનાર;	
તોયે અપુત્રકેરાં પંચ ઝણુજે, નથી નિવૃત્તિ પામતાં નિર્ધાર.	૬૧
એવું મેં શાસ્ત્ર પુરાણે સાંભળ્યું છે, તેથી કરું નિર્ણય એક;	
પ્રાણુદિસા કર્યાં પાળે, ધરું પુત્રાર્યે યત્નનો વિવેક.	૬૨
તપવડે મારે પુત્ર થાશે, એમ થાય છે સિદ્ધ;	
માટે તમે સુખે જાણો ઉભય મૃગ, મેં તપસી થવું પ્રસિદ્ધ.	૬૩
આ ઉભય મૃગ જેવા ધણા છે, અર્થ કરતા પુરાણી દેવ;	
દેહ કષ્ટાવતા યજ્ઞમાનને, મિદાન આરોગીને તતખેવ.	૬૪
ધૃતિ શ્રીમાર્કેટ્ટેય પુરાણે, ખનીનેત્રચરિતં નામ;	
વિશાધિકશતતમોઘ્યાય પૂરણુ, હવે રાજવલ્લીચન રામ.	૬૫

વલ્લભ.

રાજવલ્લીચન રામકૃપાએ, ચક્રવિણુ રથ ચાલ્યો જાય રે;  
નથી રથી કે દ્રોહ સારથિ, નથી ધનુ બાણુ પાણુની ગાંધ રે.

કડવું ૧૯૭ મું.

રાગ માતુની દેશી.

માઈડેય કેહ કૌણુકિ મુનિ, સુણુ કયા પરમ પવિત્ર;	
વિવિંશસુત ખનીનેતનું, પુણ્યકારી પૂરણુ ચરિત્ર.	૧
પછે તે રાય ગયો જ્યહાં તીર્થ હતું પાપનાશક ગોમતી;	
સાંજઈ નિત્ય નિયમ ધરી રહ્યો, કરતાં ધંદની સ્તુતિ મદામતિ.	૨
મન વાણી કયા રાખી નિયમે, ઉગ્ર તપને આચર્યું;	
પછે તે નૃપે એક ચિત્તે ધંદની, સ્તુતિ કરવા અતિશે આદર્યું.	૩
તેની સ્તુતિ તપ ને ભક્તિ, ભ્રેષ્ઠ થયો મુરુદ પ્રસન્ન;	
અત્યક્ષ દર્શન દેઈ વઘો તે, તુગ્ર તપ ભક્તિએ રીઝ્યું મન.	૪
તેં જે સ્તોત્રનો ઉચ્ચાર કર્યો, તે મુણી રીઝ્યો હું અપાર;	
માગ્ય માગ્ય મુખ માગ્યું આપું, તુને હું આ વાર.	૫
રાગ કેહ હું અપુત્ર છું, માટે પુત્ર ઘો દેવેશ;	
સર્વ શસ્ત્રમાં ધારી શ્રેષ્ઠ હોયે, વળી અખડ ઐશ્વર્યવાળો એવ.	૬
હોયે ધર્મજ્ઞ ને ધર્માચારી, પુણ્યશાળી હોય પવિત્ર;	
જેના નરનારી ધાયે અહોનિશ, આઠ સદસાક્ષિ ચરિત્ર.	૭
તથાસ્તુ કહી ધંદ ચાતો, તે સ્થળે અતર્ધાન;	
જેના મનોરથ સિદ્ધ થયા, તે ઘેર ગયો રાગન.	૮
નગરે આવી કર્યું તેણે, પ્રભાપાવન પૂર;	
એમ રાજ્ય કરતા તેહ નૃપને, ધંદપાએ મહાશર.	૯
પુત્ર એક પ્રગટ્યો માહ બળી, જેનું બલ્લાન્ધ પાડ્યું નામ;	
તેને શીખવી સદુ શસ્ત્રવિદ્યા, પછે વન ગયો મહાધામ.	૧૦
આ ખનીનેત્રકેરુ ચરિત્ર પાવન, જે સુણે ભણે કે ગાય;	
તેના તાપ પાપ સતાપ ટળશે, તે ખનીનેત્ર સમ સુખી થાય.	૧૧
સવત સત્તર પાંસડયમાં, કર્યું યથામતિ આખ્યાન;	
સંસ્કૃત ભ્રેષ્ઠ આકૃત કર્યું છે, પછે તેનું થાય કથમ બ્યાખ્યાન.	૧૨

વસણુ.

બ્યાખ્યાન કયમ કરી થાય, શ્રોતા વક્તા વિચારે મન રે;	
જન ત્રેમાનંદ કાંઈ ન જાણે, જેને એક દરિ તન મન ધન રે.	૧૩

કહવું ૧૯૮ મું.

રાગ કેદારો.

હે લગ્નોદર મૂલકવાહન દેવ, ગરુડારૂઢ નેઘારૂઢ મહાદેવ;  
શારદા માતા કરું સેવ કરો કૃપા ઘણી રે.

ઢાળ.

આમ કરો કૃપા કરચુાળુ ચર્ધ, યાય સિદ્ધ દ્વિજનું કાજ;  
અવેક્ષિત ચરિત્ર વર્ણન કરાયે, એમ કૃપા કીજે આજ. ૨

માર્કંડેય કેહ કૌણ્ટકિ સુણો, ખનીનેત્રનો જે બાળ;  
બલાશ્વ નામે મહાશરો, થયો વાસવવરે ભૂપાળ. ૩

તેણે સ્વાપિતા વન ગયા પૂઠે, કર્યો દિગ્વિજય સહુ ભોમ;  
દિવાકરનો પ્રકાશ ન્યાં સુધી, વા તપે બ્યોમે એમ. ૪

ત્યાં સુધીના સર્વ રાજ, જીતિયો તે બાણ;  
મહાજુ કર્યા વર પદાર્થ પૂર્વે, એવો લીધો કર નિર્વાણ. ૫

એમ સર્વ રાય નમાવિયા, યમ પૃથ્વીપતિ પ્રખ્યાત;  
પછે પ્રજાકેરા પાલન મધ્યે, તેહ થયો વિખ્યાત. ૬

હવા બલાશ્વકેરા પિત્રામ જે, દુર્મદાંધ અતિશે દેહ;  
તે વારંવારે સામા ચાતા, નવ કર આપતા તેહ. ૭

સતોષ એટલુ કર્યા થકી તે, માનતા નહિ લેશ;  
કરતા દેશ ઉજડ બલાશ્વના, તેને કરતો શાસન નરેશ. ૮

એમ રાજ્ય લીધો કષ્ટના, કષ્ટકેને કર્યા સ્વાધીન બાણ;  
લીધો કર ક્રોધ કનેધી અતિ, મહાબલિષ્ઠ બલાશ્વ પ્રમાણ. ૯

એમ વિરોધ કરી તે આવિયો, સ્વનગર વિશે નિર્વાણ;  
એવામાં મળ્યા સર્વ રાજ, મહાધનિક ને સુખાણ. ૧૦

તે સર્વે મળી વિચારિયું, લેવા બલાશ્વના પ્રાણ;  
સાર્વભૌમ કેઈ પેર યાયે, સહુ મળી કરો અપમાં હાણ. ૧૧

એમ એકઠા મળી આવિયા સહુ, ઘેરયું નગર વિશાળ;  
તે જોઈ બલાશ્વને ક્રોધ અહિયો, કરી આત્મા સેનને તત્કાળ. ૧૨

સૈનિક નર લલિયા ઘણા, હઠિયા ન પાછા ક્રોધ;  
પણ આવી મળેબહુ બાહારના, તેણે રેહ નગરના જન રોધ. ૧૩

તે રીતે બલાશ્વને કષ્ટ, થયું નહિ નિર્વાણ;  
સાચા સૈનિક હતા તેના, અતિ શર પૂર પ્રમાણ. ૧૪

કિંતુ ભંડાર ખાલી ગયા સર્વે, ચર્ધ ઘણા જાણી ઢાણ;  
તેથી નૃપે મન વિચાર્યું, શે કાજ ધરવા પ્રાણ. ૧૫

હું યુદ્ધ કરવા નીસરું, તવ મંત્રી ન કેહ કોઈ હાય;	
અમો છતાં તમો યુદ્ધ કરવા, કેમ જૂપ જવાય.	૧૬
દિન દિન પ્રતિ દાય અતિ થાતો, નૃપ સૌમ્યતો મનમાંય;	
કોઈ સાય કરનાર નવ આવતો, તાલાવેલી લાગતી તનમાંય.	૧૭
એમ શોય કરતા બલાસ્વે પછી, ધર્મો દ્રવ્ય હસ્ત કપાળ;	
હવાં યુદ્ધ કરવા સંચરુ હું, હણું અરિગણુ વિકાળ.	૧૮
એવામાં અવનવું ચાતું, તેના કરતણું જેહ પોલાણ;	
વાયુથી હણાતા અસંખ્ય નીકળ્યા, કરતા યોધ મહાબુબાણ.	૧૯
નીકળ્યા રથ હરિતને અશ્વ અતિશે, લારાયું જોતજોતામાં પૂર;	
નગરમાં માયા નહિ તે, પજા યુદ્ધ કરવા બાહર શર.	૨૦
મહાસેન જોઈ રાધ ઉઠપો, નવ માનિયો કોનો યોધ;	
અરિગણુ વિંટાપલા નમ્રમાંથી, નીકળ્યો કરી અરિની શોધ.	૨૧
જોયો યુદ્ધ કરવા આવતો, બલાશ્વ શર જૂપાળ;	
વળી સેન ઉમટી સામટી, સહુ નૃપ નાશી ગયા તતકાળ.	૨૨
એમ પરાજય એક પલકમાં, કરી વળ્યો આરે જૂપ;	
પછે એક એકને નગરે જઈ, બાંધી દીધુ કરનું રૂપ.	૨૩
એમ પુનઃકર સ્થાપિત કરીને, પુરે આવ્યો રાય;	
આનંદોત્સવ થયો અતિશે, જેના દેવ ગણુ ગુણુ ગાય.	૨૪
વદન પાસે રાખિયા કર, તેયજી નીકળ્યું નિર્ધાર;	
અરિ દહન કરતા સૈન્ય મોડું, તેણે કર્ધમ નામ પડ્યુંતે વાર.	૨૫
ત્રણુ લોકમાં વિખ્યાત અતિશે, થયો કર્ધમ નૃપ સાર;	
તેહતો ધર્મોત્તમ ઉદાર અતિશે, સહુ પ્રાણીમાત્ર મિત્ર નિર્ધાર.	૨૬
એવો જોઈ જેને ધર્મરાયે, સૈન્ય મોકલ્યું સુખનાય;	
પર્મ પીડા ટાળી તેની, કરી પ્રદુલિત નૃપ કાય.	૨૭
પોતાની મેળે અગટ યર્ધ અતિ, સેન વાણ રથ સમેત;	
શત્રુકેરો નાશ કરવા, આણી બલાશ્વ ઉપર હેત.	૨૮
ધૃતિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે, અવેશિતપિતાચરિતં નામ;	
યયો એકવિંશાધિકશતતત્તમોધ્યાય, પુરાણી રાણી કામ.	૨૯

વંદાણ.

પુરાણી રાણી કામકાળે, અધ્યાય પૂર્ણ આ કામ રે;  
હવાં હરિકૃપાએ આવી પોહ્યા, લેધરું પછે વિશ્રામ રે.

કડવું ૧૯૯ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

માર્કંડેય દેહ બ્રૂદેવ જી, એવી કળ્યમે માધી ધર્મની સેવ જી;  
ધણી રામ જીત્યા જાતે જઈ જી, એવામાં એક કથા નવી થઈ જી. ૧

ઠાળ.

થઈ વારતા દેશ વિદેશમાં, કંઈ સ્વયંવર વીર્યસદ નૃપાળ;  
તેની વીરામૃતા મહાઅતુર છે, પામશે ભાગ્યશાળી દે બ્રૂપાળ. ૨

તે કળ્યમે સુણી વારતા, ગયો સ્વયંવરની માંય;  
વીરાએ વીર નૃપ કેરાં, પરાક્રમ સુધવાતાં જ્યાં લાય. ૩

તે પરથી આગેથી સતીએ, કરી પતિ કળ્યમને વરમાળ;  
કળ્યમ મહા હર્ષ પામી, કન્યા લેઈ ગયો તતકાળ. ૪

તે વનિતાશુ વિહાર કરતાં, એક મુત થયો હિપ્તમ;  
કળ્યમ અતિ દરખિયો, થયા સ્વજન મન પ્રસન્ન. ૫

જદા પુત્રકેરો જન્મ થાતો, તદા નૃપ ગણક તેડતો ત્યાં,  
તેણે જોયી જોઈ પૂછિયુ, સંશય નિવારો દ્વિજરાય. ૬

શુભ નક્ષત્ર ને શુભ લગ્નમાં, થયો મુજ મુત હિપ્તમ આજ,  
વળી મારા પુત્રકેરો જન્મ જોયો, કોલ શુભ મરો મહારાજ. ૭

તેના ઉપર દુષ્ટમહત્તી, દષ્ટિ તો નથી બ્રૂદેવ,  
એ પેર વિધ વિધ પ્રશ્ન કરીને, નૃપ પૂછતો તતખેવ. ૮

તવ ગણક કેહતા રાખને, સુણો કરધમ બ્રૂપાળ;  
શુભ મુદર્ત શુભ નક્ષત્રમાં, શુભ લગ્ને જન્મિયો છે બાળ. ૯

એ થયે વીર્યવાન પરાક્રમી, મહાભાગ્યશાલી રાખ,  
યશે બલિષ્ઠ રાજ મહારાજ પેતે, બેઠ એનો સુણો મહાકાળ. ૧૦

છે બૃહસ્પતિ ને શુક્ર એના, સમમા સ્થાનક માહી,  
ત્યાં રહ્યા નિરખે છે સદો, એ નહિ પીડા પામે કાઈ. ૧૧

ચંદ્ર ચોથે સ્થાન બેઠો, બુધ છે તુજ બાળ,  
ઉપાંત્ય સ્થાને રહી જોતો, સુણો સર્વ સદ્ય બ્રૂપાળ. ૧૨

હે નરેન્દ્ર તારા પુત્રને, સૂર્ય મગળ શનૈશ્વર જેઠ;  
કોઈ પ્રકારે જોતા નથી, થા નરપતિ નિઃસદેહ. ૧૩

તારો પુત્ર થારો ભાગ્યશાલી, કલ્યાણુશાલી રાખ,  
થારો સપત્તિમાન પરાક્રમી, જેના ગુણ ગધર્વજન સહુ ગાય. ૧૪

માર્કંડેય દેહ એ રીતે ભાખ્યા, જોયીઓએ જે બોલ;  
તે વચનકેરો ક્યો રાખે, મન વિરે અતિશે તોલ. ૧૫

પછે પૂણાંદી થઈ વઘો તે જોષીઓ કેહ આમ,	
સ્વસ્થાન પર બેસી જુએ છે, દેવ ગુરુ બૃહસ્પતિ મહાનામં.	૧૬
સામપુત્ર જુધ તેવો, કરે અવેક્ષા શુક નિર્ધાર;	
સૂર્ય મંગળ શનશ્ચર જોની, અવેક્ષા નથી કરતા સાર.	૧૭
એ પેર વચન અવેક્ષત કહ્યું, જોષીઓ તમે બહુ વાર;	
તેણે કરી નામ અવેક્ષત યશે જોનું, એમ મેં ક્યોં નિર્ધાર.	૧૮
માકંડેય કેહ તે સુત તેનો, અવેક્ષત એવે નામ;	
દિન દિન પ્રતિ મોટો થયો, ક્યોં ક્ષત્રિયકર્મ સદુ તે ઠામ.	૧૯
પછે શુરુદેર તેને મોકલ્યો, ત્યાં શીખ્યો વેદ વેદાંગ;	
શિખ્યો કૃષ્ણકેસ સુત કનેથી, સર્વ અસ્ત્રવિદ્યા સાંગ.	૨૦
એ સુત અધિનીકુમાર કરતાં, હતો આધક રૂપ મોઝાર;	
બૃહસ્પતિ કરતાં શુદ્ધિજામાં, હતો અધિક નિર્ધાર.	૨૧
શોભામહિ અદ્ર કરતાં, વધતો હતો અપાર;	
તેજમાહિ સૂર્ય કરતાં, હતો વધુ તેજસ્વી અવિધાર.	૨૨
ધૈર્યમાં સમુદ્ર કરતાં, વધતો હતો ગુણભંડાર;	
સહનશીલતા વિષે તે, હતો મહીયકી ચડનો સાર.	૨૩
એ મહાત્મા વીર્યવાનની, સ્પર્ધા ન કરતું કોઈ;	
જોઈ શરશિરોમંથિ અરિ રેહતા, મહાબલિષ્ઠ તદપિ રોઈ.	૨૪
હેમધર્માતણી પુત્રી, વરા એવે નામ;	
સુદેવસુતા ગૌરી નામે, બલિસુતા સુભદ્રા મહાધામ.	૨૫
વીરકેરી સુતા લીલાવતી, વીરભદ્રની નિભા નામ;	
બીમસુતા માન્યવતી ને દંભસુતા કુસુમતી અભિરામ.	૨૬
એ સર્વ સ્ત્રીઓ સ્વયંવરથી, વર્થો હતો નિર્ધાર;	
જે સ્ત્રીએ સ્વયંવર મધ્ય તેને, ન વાંચ્યો હતો જે વાર.	૨૭
તે સમય છૂતી સર્વને, હરી ગયો હતો સ્વયંવર નાર;	
તે કન્યાતણા પિતા આદિક રહ્યાતા, કરી વારવાર પોકાર;	૨૮
સ્વસામર્થથી આ બલિષ્ઠ નર, વળી બળે ઉન્નત થઈ અપાર;	
બળાતકરે પરણ્યો હનો કંઈ, નારીઓ નિર્ધાર.	૨૯
હવાં એક સમયે શુ થયુ તે, કહું કૌણકિ સુણ આજ;	
વૈદિશ દેશતણે હનો નૃપ, વિશાલ નામ મહારાજ.	૩૦
તેની સુતા વૈશાલિની હતી, તેનો સ્વયંવર ક્યોંતો સાર;	
અભિરામ દત્તપંક્તિવતી તે, આવી સ્વયંવર મોઝાર.	૩૧
તેણે અવેક્ષત વરિયો નહિ, સ્વેચ્છાએ કરી તે વાર;	
એમ ઉવેળી ચાલી સુંદરી, તે જોઈ અવેક્ષત કોપિયો અપાર.	૩૨



સર્વ નૃપતણો પરાભવ કરી, ગ્રહી બળાત્કારથી તે નાર;	
જયમ અન્ય ગ્રહી તેમ ગ્રહી તેને, કંઈ કયો નવ વિચાર.	૩૩
હોયે બળદેરો ગર્વ જોને, તેને સહુ જન્ત નિર્બળ જણાય;	
એ ન્યાયયથાર્થ કરી દાખવ્યો, પણ લહું છું દૈવ કોથી લણાય.	૩૪
ધણા માનવંતા રાજપુત્રો, સંગ્રામ કરવા આવિયા;	
પણ અવેક્ષતશુ કોઈ નરવર, સુદ્ધવિષે નવ કાવિયા.	૩૫
ઉદાસ થઈ સર્વે રહ્યા, મહાપરાક્રમી રાજકુમાર;	
થઈ બધાકુળ માંહોમાંહ ક્રોધતા, એક બીજાને તે વાર.	૩૬
આપણુ સર્વ મહાબલિષ્ટ છીએ, વળી એક જાતીયને અપાર;	
તેમ છતાં આ એકલો અહીં, લેઈ જાય રાજકન્યા સાર.	૩૭
છતાંમ્હ સહુ થઈ રહ્યાએશી, તો છે રાજકુળે ધર્મ ધિકાર;	
જે નર દુષ્ટ થઈ વધ કરતા, માનવ મહાવે સાર.	૩૮
ગ્રહાર કરી અરિને હણે તે, ક્ષત્રિય તો ક્રોધવાય;	
જે દુષ્ટ જનથી મુજનને, અતિરક્ષતા જણાય.	૩૯
તેમજે ક્ષત્રિય એવું નામ છે, વધવું યોગ્ય રાજકુમાર;	
અન્ય ક્ષત્રિય નામ જે જે, ધારતા નિર્ધાર.	૪૦
એ સર્વ મિથ્યા જાણવું, એમાં નથી કાંઈ સાર;	
આ દુષ્ટથી સ્વય ક્ષતતણું, રક્ષણ કરાવું નથી આ વાર.	૪૧
એવા ક્ષત્રિયકુળમાં નીપજેલાની, કયમ આવી મતિ થઈ આજ;	
હે વીરનરો સૂત માગધ કરે, જે સ્તુતિ તમારી મહારાજ.	૪૨
વળી અન્ય યશવક્તા ભણે યથ, તે સત્ય કરો આ વાર;	
કિંતુ વ્યર્થ કરશે નહિ કદી, એવું ધણા વણા રાજકુમાર.	૪૩
દિશાંતરમાં ભૂપ એવો, શબ્દ મિથ્યા ન વાંધા સાર;	
તમે સર્વ ઉત્તમકુળેજન્મ્યા, વળી પૌરુષવાળા છો અવિધાર.	૪૪
મરણથી કો નથી બીતો, કો યુદ્ધ વિના અમર છે કાય;	
એમ વિચારી રાત્ર પર છવનારે, કરવું પુરુષત્વ હહવું ન રાય.	૪૫
એવું સાંભળી સહુ રાય ત્યાં, સ્પષ્ટામર્ષથી થઈ પૂર્ણ;	
અન્યો અન્યે ક્રોધવા લાગ્યા, એને કરી નાંખીએ સહુ ચૂર્ણ.	૪૬
અત્ર સાહી ઊભા રહ્યા કોઈ, કોઈ રથે ચઢતા જાણુ;	
કોઈ હસ્તિએ બિરાજતાજઈ, કોઈ અશ્વારૂઢ યથા નિર્વાણુ.	૪૭
કો અમર્ષને આધીન થઈ, પગપાળા પળતા પૂર;	
એમ અવેક્ષત સન્મુખ ધાયા, મળી સર્વ શિરોમણિ શર.	૪૮
પુરાણીબાવા જાઓ વેહલા, યુદ્ધ જોવું હોયે જાત;	
મસ્ત થઈ મોકમ યુદ્ધ કરતા, છે સહુ એવી એમાં વાત.	૪૯

ધણા નર પૃથ્વીમાંહી પડશે, તેનું ધન જડશે મળશે દાન;  
કાંઈ કૃષ્ણાર્પણ કરશે ગૃહ બળતું, યશો વેહલા વેહલા ધનવાન. ૫૦  
દત્તિ શ્રીમાર્કડેય પુરાણે, અવૈક્ષત ચરિતે નામ;  
અયોદ્યાવિશાધિકશતતત્ત્રોધ્યાય, કરી કૃષ્ણ રાઘવલોચન રામ. ૫૧

વલણ.

રાઘવલોચન રામછએ, કરી કૃષ્ણ મુજ ઉપર અપાર રે;  
ત્યારે પુરાણીની મનસા પૂરાઈ, નીકર ક્યમ પમાય સાગર પાર રે. ૫૨



કડવું ૨૦૦ મું.

છંદ ભુજંગીની દેશી.\*

આવ્યા નૃપ જે દત્તા પૂર્વે હાર્યા, યદ્ય કુદ્ધ યુદ્ધ કરવા તે તો સીધાર્યા,  
મારી હાક ને આક ચઢાવી ભૂમિ, કેહ જિભો રેહ જિભો રેહ મુખી મુખી ૧  
અવૈક્ષત મહામત્ત સુણે જદા તે, યદ્ય સ્થિર મહાધીર જિભો તદા તે;  
વઢે ટેકથી એકલો રાજસુન, બીટી બાથ બહુ સાથ કરવા જ સૂનું. ૨  
સહુ રાજકુમાર કેહ માર માર, ન જાયે ન થાયે જૂદો એ લગાર;  
તણ હિણ દારણુ કરે યુદ્ધ સર્વે, આવી રાજધિરાજના સુત ગર્વે. ૩  
તરવારના માર આલે અપાર, ધણી શક્તિ શક્તિ હરે તેણી વાર;  
તદા તે મદા મારતા યદ્ય મુદ્ધ તે, ધરી પાણુ બાણુ કરે શું જૂદા તે. ૪  
જેઈ સોઈ એવી અવૈક્ષત જાતે, ધરી શસ્ત્ર ને અસ્ત્ર ધાયો જિજાતે;  
કરે ખંડિત રણપડિત બાણુ, કરી રાજરાજેશ્વરો કરી હાણુ. ૫  
ધણા બેઢિયા છેઢિયા સુર શ્રેષ્ઠ, ધણા ભૂપ કુરૂપ કરિયાજ નેષ્ઠ;  
તદા સર્વ સાથે ધર્યાં ધનુ હાથે, ધરી ધીર વિધ્વો મહાધીર જાતે. ૬  
અવૈક્ષત મહામત્ત યદ્ય બાહુ કાપે, શિના કોઈની ત્યાં ગ્રીવા લેઈ માપે;  
મહામાતી છાતીવિષે બાણુમાર્યા, ધણા શુડખડા કર્યા હસ્તિ સારા. ૭  
ધણા ઘોટની ખોટ ખાતેથી કીધી, મહારથ રુમરથની પાર લીધી,  
રથિ સારથિ કાપિયા એક પદકે, મહાવીરનાં તીર ધૈર્યથી અડકે. ૮  
કરે બાણુ જે હાણુ સન્મુખ આવે, મહાભાગ વિભાગ કરતાં લખવે;  
અસિ હસ્ત જે હોય ચળકત પૂરી, ધનુપંકિત પંકિત કરી દે અધૂરી. ૯  
ધરી ધર્મને વર્મ કાપે કુમાર, કરી કર્મ તે પર્ય કરતો હિચાર;  
અવૈક્ષત યદ્ય મત્ત એ પેર પિડે, તદા સર્વ ત્યાં મર્ગ ત્યાગી ન ભીડે. ૧૦  
નાસાનાસ યાત્રી ન પાછા વળે કો, આપો નારી એને ન જોને કળે કો;  
યે શાંત માહદાંત નાસે ધણા ત્યાં, ન માને સમાને મુઠી છે મણા ત્યાં. ૧૧

વલણ.

મામ મૂઢી મહીપતિ નાઠા, એકો કરી જે આલિયા રે;  
તેને વારિયા કેવી પેર ખીજે, વળી શરાકરી પાછા વાળિયા રે.

૧૨

—:૦૪૫:—

કેડવું ૨૦૧ મું.

રાગ મારુની દેશી.

- વળ્યા પાછા ઊભા રહ્યા નવ દોઈ, હણે અવેક્ષત જોઈ સર્વ માઈ;  
દોઈ અવેક્ષતકેરે હણાયો બાણુ, તે નાઠો પગપાળો રક્ષવા પ્રાણુ. ૧
- એ પેર રાજમંડળસમસ્ત, કરી નાખ્યું પલ્લકમાં અસ્તોવ્યસ્ત;  
ઊભા સમશત યોદ્ધા કરી હાર, તેમણે પાછા વાળ્યા ધણા તે વાર. ૨
- નાસતાં નવ મૂંઢે બૂમિ એહ, શે નીર શુભાવો લળવો દેહ;  
કરે એકલો શું એ આજ, મારો પકડો કરો સિદ્ધ કાજ. ૩
- સર્વને મરવું છે એક વાર, યાઓ મદમતિ રોણે તારતાર;  
એથી વાધે અરિનું બળ અપાર, રચી બૂદ્ધ મુદ્ધ કરો નિરધાર. ૪
- વળ્યા પાછા શરા હતા સર્વ, નાઠા અસુર કરતા જે ગર્વ;  
ઊભા સમશત યોદ્ધા ધરી ધીર, જેણે વીસાર્યું મરણ એવા મહાવીર. ૫
- બૂદ્ધ રચના કરી ગયા લડવા, તે લાગ્યા અવેક્ષત શરે પડવા;  
નાશી ગયું સેન ખીજવાર, ન થયે સહન જોનાથી માર. ૬
- સમશત યોદ્ધા ઊભા રહ્યા ત્યારે, જેહ સ્વકુળ કીર્તિ વિચાર;  
વય શૌર્ય પરાક્રમનો કરે વિચાર, તે ક્યમ નાસે રણ મૂઢી તે વાર. ૭
- એકો કરી લડવા ગયા સહુ સાથ, લડતો ધર્મ મુદ્દે વૈશાલિની નાથ;  
સમશત અધર્મ કરી લડતા, એમ રાજ્યપુત્રને કોધી કરતા. ૮
- અધર્મ કરતા જોઈ તેમને ભૂપ, ધારે કવચરહિત કરવા કુરૂપ;  
વાહન શસ્ત્રાસ્ત્રનો કરવા નાશ, તે નરવર નિશ્ચય કરી ધારતો ઉદ્ધાસ. ૯
- જે હતો ધર્મપુરસ્સર મુદ્ધ કરનાર, તેની સાથે આત્મા લડવા રાજકુમાર;  
જેનાં પ્રસવેદળે છતાયાં મુખ, એવા અધર્મમુદ્ધ કરવા લાગ્યા પ્રમુખ. ૧૦
- મળ્યા એકઠા સર્વે જાતે, પછે લીધાં શસ્ત્રાસ્ત્ર સંધાતે;  
બાણુ સમુદાયે વીંધ્યો તેને, ધનુ ભાંજીને ખીંચ્યો એને. ૧૧
- ધ્વજ બાણુવડે કાપી નાખ્યો, ઘેટા સાથ હસ્તી હણ્યો ઢેણે;  
દોઈએ અથ મારી નાંખ્યા ત્યાં, દોઈએ રથ ભાંજ્યો જોતા માંધ. ૧૨

- કોઇએ ધરી ગદા સ્વહાય, કોઇએ મૂક્યા શરતણા સંધાત.  
કોઇ કરતા તેના પૃષ્ઠ ઉપર પ્રહાર, એમ કરતા ચોદિશથી મારો માર. ૧૩
- જદા અવેક્ષત ધનુષ્ય થયું ભમ, તદા ધાયો ખડ્ગ ધારી કર નમ;  
દાસ ધારી હકારી વકારી, ધાયો કોધ કરી તેહ પોકારી. ૧૪
- જેઈ એવો આવતો કૃતાંતકાળ, કાપી નાંખી કેટલાકે ઝટ દાલ;  
તરવાર તોડી નાંખી પળમાંય, ધણુને એકસો પોહયે ક્યાંય. ૧૫
- દાસ તરવારનો થયો નાશ, તદા ગગ લેઈ ધાયો પ્રકાશ;  
તે ગદાને મારી તીક્ષ્ણ જાણુ, મો પચારો કરી નાંખી કચ્ચરધાણુ. ૧૬
- એવે કોઇએ સહસ્ર માર્યા શર, કોઇએ દ્વપસહસ્ર રાત ઉપર;  
એમ ધર્મયુદ્ધ મૂઢી તે લડિયા, ચોપાસે અરિગણુ વીટી વળિયા. ૧૭
- ક્યાં વિધવિધના પ્રહાર, તેણે થયો પીડિત અતિ કુમાર;  
ધા સહન કરી રાકી નવ કાયા, કંધ્યો રાજકુંવર કે અરિ ઉગ્યા. ૧૮
- ક્યાં ધણુ શસ્ત્ર અભના ધામ, અવેક્ષત શિથિલ વિથિલ ધામ;  
તદા પડ્યો પૃથ્વીમાં તે શર, સુર શોભી પરાક્રમ ભરપૂર. ૧૯
- તંદા ત્યાં આવી મળ્યા સર્વ, શૂત થઈ કરતા તેનો ગર્વ;  
પડ્યો કુંવર આધી લીધો, ક્ષત્રી ધર્મ પર પગ પહેલો. દીધો. ૨૦
- હતો વિશાળ રાજ તેમની સાથ, માટે પેઠા વૈદિશ નગરે નરનાથ;  
પામેલા એકને શતી સહ હર્ષ, મોદયુક્ત થયેલા માની ઉત્કર્ષ. ૨૧
- આધી લીધેલા જેહ કુમાર, આણી તેની પામે સ્વર્ણવરની નાર;  
તેને તેના પિતાએ કહ્યું ત્યાં, કહ્યું વારંવાર પુરોહિતે ન્યાંય. ૨૨
- આ તુને લેઈ ગયો હતો રાજકુમાર, પડ્યો તેહ તો બંધન મોઝાર;  
હવાં આ રાજ મળ્યા છે જેહ, તેમાંથી તુને રમે કાનો દેહ. ૨૩
- જેહ ગમે. વર તને કન્યા, આરોપ્ય વરમાળા કરી તેને કન્યા;  
જદા તે કન્યાને ગમ્યો નવકોઈ, ન રચિ તેને અધર્મી નૃપની સોઈ. ૨૪
- કહ્યું પિતાને તેણે આમ, આમાં મારા થોડ્ય નથી કોઈ સ્વામ;  
ન્યારે એતું કન્યા યોગી જાતે, ત્યારે રામ ગણકને પૂછતો વાતવાતે. ૨૫
- આ કન્યાના લગ્નકેરો શુભ દિન, મુને કોહ જ્યોતિર્વેતા પાવન;  
એતે ન ગમ્યો આમાંનો કોઇ, તો મારે સાધવી રહી હજી સોઈ. ૨૬
- છે આજનો દિન સારો, આખો જેથી ધણુના મરણુનો વારો;  
તે માટે જેથી મુદ્દત જેઈ આપો, મારા તાપ સંતાપ સર્વે કાપો. ૨૭
- એ ઘેર નૃપે પૂછ્યું ન્યારે, અર્યંજાત જોપીજી વદા ત્યારે;  
પામી મન ગ્ધાન કરી વિચાર, પછે કેહવા લાગ્યા ગણક તે વાર. ૨૮

વલણ.

માગ મૂકી મહીપતિ નાહા, એકો કરી જે આવિયા રે;  
તેને વારિયા કેયો પેર બીજો, વળી શ્રાકરી પાછા વાળિયા રે.

૧૨

—:૦ પ્ર:૦:—

કેડવું ૨૦૧ મું.

રાગ મારગની દેશી.

- વળ્યા પાછા જિભા રહ્યા નવ કોઈ, હણે અવેક્ષત જોઈ સર્વ ગોઈ,  
કોઈ અવેક્ષતકેરે હણાયો બાણ, તે નાઠો પગપાળો રક્ષવા પ્રાણ. ૧
- એ પેર રાજમંડળસમસ્ત, કરી નાખ્યું પલ્લકમાં અસ્તોવ્યસ્ત;  
જિભા સમશત યોદ્ધા કરી હાર, તેમણે પાછા વાળ્યા ધણા તે વાર. ૨
- નાસતાં નવ મૂકે જૂમિ એહ, શે નીર ગુમાવો લળવો દેહ;  
કરે એકલો શું એ આજ, મારો પકડો કરો સિદ્ધ કાજ. ૩
- સર્વને મરવું છે એક વાર, યાઓ મૂઢમતિ શેણે તારતાર;  
એથી વાધે અરિનું બળ અપાર, રંગી વ્યૂહ યુદ્ધ કરે નિરધાર. ૪
- વળ્યા પાછા શરા હતા સર્વ, નાહા અસુર કરતા જે ગર્વ;  
જિભા સમશત યોદ્ધા ધરી ધીર, જેણે વીસાણું મરણ એવા મહાવીર. ૫
- વ્યૂહ રચના કરી ગયા લડવા, તે લાગ્યા અવેક્ષત શરે પડવા;  
નાશી ગયું સેન બીજવાર, ન થયો સહન જેનાથી માર. ૬
- સમશત યોદ્ધા જિભા રહ્યા ત્યારે, જેહ સ્વકુળ કીર્તિ વિચાર;  
વય સૌર્ય પરાક્રમનો કરે વિચાર, તે કયમ નાસે રણ મૂકી તે વાર. ૭
- એકો કરી લડવા ગયા સહુ સાથ, લઠતો ધર્મ યુદ્ધે વેદાસિની નાથ;  
સમશત અધર્મ કરી લડતા, એમ રાજ્યપુત્રને કોધી કરતા. ૮
- અધર્મ કરતા જોઈ તેમને જૂપ, ધારે કવચરહિત કરવા કુરૂપ;  
લાહન શસ્ત્રાસ્ત્રનો કરવા નાશ, તે નરવર નિશ્ચય કરી ધારતો જિજ્ઞાસ. ૯
- જે હતો ધર્મપુરસ્સર યુદ્ધ કરનાર, તેની સાથે ચાલ્યા લડવા રાજકુમાર;  
જેનાં પ્રસવેજળે છવાયાં મુખ, એવા અધર્મયુદ્ધ કરવા લાગ્યા પ્રમુખ. ૧૦
- મળ્યા એકઠા સર્વે જાતે, પછે લીધાં શસ્ત્રાસ્ત્ર સંધાતે;  
બાણ સમુદાયે વીધ્યો તેને, ધનુ ભાંજીને પીડ્યો એને. ૧૧
- ધ્વજ બાણવડે કાપી નાખ્યો, ઘંટા સાથે હસ્તી હણ્યો કેણે;  
કોઈએ અથ માંરી નાંખ્યા ત્યાંય, કોઈએ રથ ભાંજ્યો જેતા માંય. ૧૨

- કોઇએ ધરી ગદા સ્વહાથ, કોઇએ મુક્યા શરતણા સધાત.  
કોઇ કરતા તેના પૃષ્ઠ ઉપર પ્રહાર, એમ કરતા ચોદિશથી મારા માર. ૧૩
- જદા અવેક્ષત ધનુષ્ય થયું હામ, તદા ધાયો ખડ્ગ ધારી કર નમઃ;  
દાલ ધારી હકારી વકારી, ધાયો કોધ કરી તેહ પોકારી. ૧૪
- જેઈ એવો આવતો કૃતાંતકાળ, કાપી નાખી કેટલાકે અટ દાલ;  
તરવાર તોડી નાખી પળમાંય, ધણાને એકલો પોહયે ક્યાંય. ૧૫
- દાવ તરવારનો થયો નાશ, તદા ગદા લેઈ ધાયો પ્રકાશ;  
તે ગદાને મારી તીક્ષ્ણ બાણ, સો પચાસે કરી નાખી કચ્ચરધાણ. ૧૬
- એવે કોઇએ સહસ્ર માર્યાં શર, કોઇએ દ્વયસહસ્ર સત ઉપર,  
એમ ધર્મયુદ્ધ મૂકી તે લડિયા, ચોપામે અરિગણ વીટી વળિયા. ૧૭
- ક્યાં વિધવિધના પ્રહાર, તેણે થયો પીડિત અતિ કુમાર;  
ધા સહન કરી રાક્ષીનવ કાયા, કંથ્યો રાજકુવર કે અરિ ઉભયા. ૧૮
- ક્યાં ધણા શસ્ત્ર અરેખના ધાય, અવેક્ષત શિથિલ વિથિલ ધાય;  
તદા પડ્યો પૃથ્વીમાં તે શર, સુર શોભી પરાક્રમ ભરપૂર. ૧૯
- તદા ત્યા આવી મળ્યા સર્વ, છત ચર્ચ કરતા તેના ગર્વ;  
પડ્યો કુંવર બાંધી લીધા, ક્ષત્રી ધર્મ પર પગ પહેલો દીધા. ૨૦
- હતો વિશાળ રાજા તેમની સાથ, માટે પેઠા વૈદિશ નગરે નરનાથ,  
પામેલા એકને ઁતી સહ હર્ષ, મોહયુક્ત થયેલા માની ઉત્કર્ષ. ૨૧
- બાંધી લીધેલો જેહ કુમાર, આણી તેની પામે સ્વર્ધનરની નાર;  
તેને તેના પિતાએ કહ્યુ ત્યાંય, કહ્યુ વારંનાર પુરાહિતે ન્યાંય. ૨૨
- આ તુને લેઈ ગયો હતો રાજકુમાર, પડ્યો તેહ તો બંધન મોઝાર;  
હવાં આ રાજા મળ્યા છે જેહ, તેમાંથી તુને રચે કોનો દેહ. ૨૩
- જેહ ગમે. વર તને કન્યા, આરોધ્ય વરમાળા કરી તેને ધન્યા,  
જદા તે કન્યાનેગમ્યો નવકાર્ધ, ન રચિ તેને અધર્મી નૃપતી સોઈ. ૨૪
- કહ્યુ પિતાને તેણે આમ, આમા મારા ચોગ્ય નથી કોઈ સ્વામ;  
ન્યારે એકુકન્યા યોતી જાતે, ત્યારે રાવ ગણુકને પૂછતો વાતવાતે. ૨૫
- આ કન્યાના લમકેરો શુભ દિન, મુને કાહ જ્યોતિર્વેતા પાવન;  
એને ન ગમ્યો આર્માનો કોઈ, તો મારે સાધવી રહી હજી સોઈ. ૨૬
- છે આજનો દિન સારો, આગ્યો જેથી ધણાના મરણનો વારો;  
તે માટે જેથી મુદ્દર્ત જેઈ આપો, મારા તાપ સંતાપ સર્વે કાપો. ૨૭
- એ પેરે નૃપે પૂછ્યું ન્યારે, અર્યજ્ઞાત જેથીજી વદા ત્યારે;  
પામી મન ગ્યાનિ કરી વિચાર, પછે કેહવા લાગ્યા ગણુક તે વાર. ૨૮

હે પૃથ્વીપતિ ચોડાદિન મોઝાર, શુભમુદત્ત લમ અન્ય નીકળશે સાર;  
 જેમાં મોદું વિદ્ય યશુ ઉત્પન્ન, તે જોઈએ ત્યાગવો દિન રાજન. ૨૯  
 એમ કહી ગાંડી વાળી વાત, ત્યાં ધણુ રહ્યા વાટ જોઈનૃપ પ્રખ્યાત;  
 કરજો મર્ગ પુરાણીઆવા જોઈ, અવેક્ષતની સાધી મોઈ. ૩૦  
 મદાચરતીરનો મળિયો મર્ગ, તો યાશે કેથી પેર તમને મર્ગ;  
 જે દોષ માલ કે મતિ કાંઈ, તો તો તમે વિચાર કરો આંદી. ૩૧  
 ધનિ શ્રીમાદૈય પુરાણે, અવેક્ષતચરિત મુનિ વખાણે;  
 યયો ત્રયોવિંશત્યધિકશતતમાધ્યાય, અવેક્ષતગંધન દિગ્ગજન ગાય. ૩૨

વસંત.

ગાય ગુણ દિગ્ગ હરિ હરના, સર્વમાં મતિ હરિકેરી કરી કે;  
 કરો અમ્યુત કંથન પુરાણીઆવા, ગંબીર સ્વરે અનિ ઉચ્ચરી કે. ૩૩



કુડવું ૨૦૨ મું.

રાગ સામેરી.

માદૈય કેદ જાણી કરધમે વાત, તેની રાણી ચર્મ પૃથ્વીપાન;  
 અન્ય નૃપે જાણી બંધનની પેર, પુરમાં શોક મરિજો ઘેર ઘેર. ૧

દાળ.

શોક યર્ષ રણી ઘેરઘેર ત્યાં, જાણી રાજ્યપુત્ર બંધન પેર;  
 અધર્મે કરી સદુ નૃપે મળીને, વાળ્યું પૂર્વકરં વેર. ૨

એવી વારતા જનમુખ સાંભળી, નૃપ કરતો મન વિચાર;  
 રાજ્યમંડળ મેળવી મંત્રી તેજા. ક્યો તે શુ મત્ર તાઢાલ. ૩

ધણુ માંડલિક રાગ વણા શુભચી, કરો સર્વ નૃપતલો સંદાર;  
 સદુ મળીને અધર્મ કીધો, એકલો કુંવર બાંધ્યો યુદ્ધ મોઝાર. ૪

કેટલાક મંત્રી નગરજનવદે, શું બેસી રહ્યા નરનાય;  
 સત્વર સેના સજ કરો, જઈ લડો દુટ્ટની સાથ. ૫

વિદ્યાગ આદિક મળ્યા નૃપ જે, અધર્મ કર્મ કરવા જાણ;  
 તેના આ ધરીએ કરેધમ નૃપ, સત્વર ચર્મ લેવા પ્રાણ. ૬

કેટલાક ન્યાયી જોલિયા, ગંબીર સ્વરે તે વાર;  
 આમાં પૂર્વ અધર્મ છે અવેક્ષતનો, જોઈએ પામવો તેનો પાર. ૭

સ્વયને ઇંચી નદિ એવી, કર્ણ કામિનીનું હરણ;  
 બગાડારે જાગા હરણ કીધું, લીધું માગી મરણ.

તે સહુ સ્વયંવર મધ્ય જાતો, કરતો રાજકુવરને અપમાન;	
કોઈ કન્યા વરવા નવ દેતો, ધરી ગર્વ મને મહાન.	૯
એને જોઈ બળિયા સહુ મળ્યા ટોળે, પછે કર્યું તેમણે જીલ્લ;	
અપરાધ કે અધર્મ શો ત્યાં, જ્યાં જિજ્ઞો અરિગણુ થઈ હલ્લ.	૧૦
કયમ સામદ સાથે ન રાખિયો, ગયો એકલો કવણુ કામ;	
સર્વ પ્રકારે વિચાર કરવો, કરંધમ નૃપ મહાનામ.	૧૧
આર્તા વચન સુણી તેહેનાં, વદી વીરસુતની માત,	
જે વીર કુલોત્પન્ન હતી, વીર વનિતા હતી વિખ્યાત.	૧૨
વીરમાતા વીરા મન પામી, હુપે કર્યો ઉચ્ચાર,	
જ્યમ અન્ય નૃપ મંત્રી સુણે, વળી સુણે કરંધમ ભરતાર.	૧૩
રુડા ફળને ભોગવનાર મારો, પુત્ર જે કેહવાય;	
તે સમગ્ર નૃપને છૂતીને, કન્યા જળાત્કાર ગ્રેહતો રાય.	૧૪
અન્ય નૃપનાં તેજ હયાં, નમાળ્યા અનેક ભૂપાળ;	
તે અનુત્તમ કાર્ય એણે કર્યું, એવો થયો નથી કોઈ બાળ.	૧૫
એ કારણુ માટે ધણુએ મળી, યુદ્ધ કરતાં સાત્તો સુત;	
અધર્મ બંધને બાધિયો, એમાં વાત શી અદ્ભુત	૧૬
રહી શુદ્ધિ શરરિ જ્યાં સુધી, નવ કંપ્યો લાં સુધી મન તન;	
વધી કીર્તિ મારા સુતની, હું નવ મારું કુળ પાવન.	૧૭
એનું નામજ પૌરુષ છે, કે જ્યાં અમર્યના હેતુચક્રી;	
નર હણવાતણી ધન્યા કરે, લાં કપો નર દેહતો ઢકી.	૧૮
જ્યમ સમજે નનીતિ સિંહ કાંઈ, મૂકી બાણુએ પરાક્રમ કરે;	
સ્વયંવર અર્થે સુજ થયેલી, ઘણી કન્યા એ રીત સુત વરે.	૧૯
ઘણી કન્યા આણી એણે, માનવંતા નૃપ ખેશી રહ્યા;	
પરાક્રમ છે ધન્ય સુતનું, એણે ક્ષત્રિય ગુણુ ખરા ગ્રહ્યા.	૨૦
ક્ષત્રિય કુળમાં જન્મ કર્યા ને કર્યાં દુર્બળ જને સેવી યાચના;	
ક્ષત્રિય તો ખીજ ક્ષત્રિય જોતાં, કરે બળાકારે ડરો વિના.	૨૧
કાયર નર લોહશુંખગાએ, બંધાયલા જો હોય;	
તોય વશ નવ તેમ થાયે, તેમાં કર્યું પરાક્રમ સોય.	૨૨
કાર્ય સંપાદન કરતા બાળકારે, ચાય ધર્મશાળી રાજા વક્ષ;	
શોચના શી હોય એમાં, જ્યાં લીધા કસેક્સ.	૨૩
છે સ્તુતિપાત્ર બંધનમાં પડ્યો એ, વળી તમારાં જેહ આયુધ;	
ચાય સ્તુતિપાત્ર શત્રુશિર પડી, એમ કસ્યે કો ન કેહ અણુધ	૨૪
પૃથ્વીપતિનાં પુત્ર પૃથ્વી, કન્યા વેરી ને ધન;	
ગોબ્રાહ્મણુ રક્ષણુ કારણુ, મહતા પામિયા રાજન.	૨૫



એનું સમજી ઉતાવળ કરો, જાઓ સંત્રામમાં થઈ શર;	૨૬
રથારૂઢ મર્ધ વેગે વધા, માહરથિ સારથિ ભરપૂર.	૨૭
હરિત અથ પદાતિને, સત્વર સજ કરો નરનાથ;	૨૮
ધણા નૃપ સાથે યુદ્ધ કરવું, તે શું માનો છો વારુ વાત.	૨૯
ચૂર નરને ધણા જાણુ સાથે, સંત્રામ દે સતોપ;	૩૦
લઘુ સંત્રામમાં શી છે ક્રિયાઓ, કરવાતણી કરી રોપ.	૩૧
હે રાજેન્દ્ર અલ્પ શત્રુ પરે, ધા નવ કરે બળવાન;	૩૨
પુત્ર રક્ષણુ અરિને હણવા વિધે, નથી અલ્પ મધ્યે ભય મહાન.	૩૩
જે નર સમગ્ર જનમાં વિચારીને, પરાજય કરે શત્રુતણો;	૩૪
જમ પરાજય કરી સૂર્ય શોભે, તેની પેઠ શોભે છે ધણો.	૩૫
માર્કણ્ડેય કેહ હે મુનિસત્તમ, એ રીતે આવ્યો સ્ત્રીએ ઉત્સાહ;	૩૬
તેવડે ઉત્સુક થઇ કરંધમ, ચઢ્યો લેઈ સેન પૂરમવાહ.	૩૭
શત્રુએ સુત બાંધિયો, તેને મુક્ત કરવાતણો ઉદ્યોગ;	૩૮
કરંધમ કરવા લાગિયો અતિ, જોવા પુત્રને આરોગ્ય.	૩૯
જ્યાં સુત અરિ મળી વસતા હતા, ત્યાં સત્વર સેન લેઈ આલિયો;	૪૦
હમણાં જમ કરુ છું એમ મનમાં, મહીપતિ અતિ માહલિયો.	૪૧
પછે સુત શત્રુ ને વૃષતણું, થયું યુદ્ધ કેઈ પેર;	૪૨
વિશાલાદિક નૃપ સમગ્રનું, લીધું કેઈ પેરે વેર.	૪૩
તે સર્વ વર્ણુથી દાખવું હું, સુણું તું એક ચિત્તે આજ;	૪૪
વિશાલાનુવર્તી રાયકેર, કરંધમે લાલ્યુ પરાક્રમ સજ સાજ.	૪૫
ત્રણુ દિવસ મહાધોર યુદ્ધ જ, થયું તેણે કામ;	૪૬
તેણે રાજ્યમંડળ વિખેરી નાંખ્યું, મારી શસ્ત્ર ઉદ્ધામ.	૪૭
કરંધમ નામનું કાર્ય સદુ કોઈ, જાણુતા હતા શરવીર;	૪૮
તેણે કરી નાઠા દંધક ભૂપત, થઈ વીરના અધીર.	૪૯
જ્યારે રાજ્યમંડળ ગયું નાશી, ત્યારે વિશાલ રાજા જોહ;	૫૦
અર્ધ હસ્તે લેઈ આવ્યો, કરંધમ પૂજને તેહ.	૫૧
સન્માન કરિયું વિશાળે અતિ, કરંધમ વૃષનું સાર;	૫૨
સ્વપુત્ર બંધનથી મુક્ત કરી તે, એક રાત્રિ રહ્યો નિર્ધાર.	૫૩
તે જોઈ પિતા સમક્ષમાં, અવેક્ષતને નવ ભાવિયો;	૫૪
પછે વિશાલ રાજા લેઈ કન્યા, વિવાહ અર્થે આવિયો.	૫૫
તે જોલિયો પિતા કને, સુણો ગ્રેહ ભૂપાળ;	૫૬
અરિએ જે જીવતી જોતાં, કયો મારો પરાજય કૃપાળ.	૫૭
તે કન્યાતાણું નવ ગ્રહણુ મારે, કરવું કોઈ કાળ;	૫૮
તેમ દયાં અન્ય સ્ત્રી કરે ન મારે, કદા ગ્રહણુ કરવું નૃપાળ.	૫૯

જેનો પરાભવ અરિએ નવ કર્યો, એવો અખડિત યશસ્વી જેહ;	
તેવો પરાક્રમી જેઈ આ કન્યાને, પરણાવવી નિસંદેહ	૪૩
એ ભાવે પરણે અન્યને, સ્વેચ્છિત કાઈ ભૂખાળ,	
કર્યો અરિએ પરાભવ માહરો, હુ થયો કન્યા સમો કાયરબાળ	૪૪
આ સ્થળે શુ છે માહરુ, પુરપત્ત દે પૃચ્છીશ,	
અમળા અને મુજમા નથી, કાંઈ અતર વશા વીશ.	૪૫
પુરુષ સર્વદા સ્વતત્ર છે, અખળા તેવી છે પરતત્ર,	
જે પુરુષ હોય પરતત્ર તેને, ક્યમ કેવાય નર સ્વતત્ર	૪૬
માટે તે જ હુ કે જેનું ભુવતીએ, મુખ દીકુ છે નરદેવ,	
તેને તે ફરી શીપેર દાખતુ, જો સાધી અનરત્વની મેન	૪૭
જોના સમક્ષમાં શત્રુ નૃપે, રણભૂમિકા મોઝાર,	
મુને તુરુ કરીને બાધિયો, નવ ગણ્યો કાર કે ભાર	૪૮
એ રીતે વીરત્વથી હીન થયેલો, હું ક્યમ કરી જાહું એનો હાય,	
એ રીતે તે જોલી રહ્યો, પછે જોત્યો વિશાળ કન્યાસાથ.	૪૯
હે સુતા આ મહાત્મા જે, વચન વદે છે આજ,	
તે સર્વ સામળ્યા હશે તો, હવા કરતુ જેહ કુણુ કાજ.	૫૦
જે જેઈ તારુ મન થાયે, પ્રસન્ન અતિશે બાળ,	
તેવા પતિને વર પ્રેમદા, દેઈ કન્યાનાં હું તતકાળ	૫૧
વા તુજ ચિત્ત લાગ્યું જેહ નરમા, હું વિવાહ કરુ તે સધાત,	
હે અદમ્યબી એ ઉભય માર્ગથી, એક સ્વાધીન કસ્ય તું વાત.	૫૨
કન્યા પ્રેમ દે રાય મોટા, કર્યાં મણા જણે મળી સંગામ,	
વર્મ રીતે આચરતા રાજસુતને, પમાડ્યો અધર્મે પરાભવ આઠામ.	૫૩
એ યશ પરાક્રમને હાનિ કરતા, નથી માનતી હું ધીર,	
હરિત સમદ્ધ સામે સિંહપેરે, એકલો ઉભો રહ્યો રણવીર	૫૪
કઈ અતપ પરાક્રમ છે પિતા, એટલાવડે હે ગુણુનાન,	
એનું પરમ અર્થર્થ પ્રગટ થાયે, જણાએ એકેવો છે બળવાત	૫૫
પ્રવળ યુદ્ધમાં ઉભો રહ્યો એમ, નથી એકલુ એહ,	
કિંતુ યત્ને કરી એ જીતિયો, બહુ પ્રકારની મેના જેહ	૫૬
વળી સ્વપરાક્રમ પ્રખ્યાત કીધું, તેણે શૌર્ય પરાક્રમ સયુક્ત	
ધૈર્ય કરી સહુ નૃપ જીતિયા, એમા લગ્ન ધરે શેની પુખ્ત	૫૭
હું લગ્યાર્જ જેઈ રૂપ એનું, એમ નથી કઈ વાત,	
કિંતુ શૌર્ય પરાક્રમ ધૈર્ય જેઈ, યયુ ચિત્તરણુ સાક્ષાત.	૫૮
કિંબુના વઘે વાણી, કિંતુ તમારે કરવી મારે કાજ,	
ઉદાર ચરિત્ર એવા એહ નરની, આર્યના તો આજ	૫૯

કોઈ અન્યને હું નહિ વરું, પતિ મારો એ નિર્વાણ;	
વિશાલ કેહ હે રાજકુંવર, મારી પુત્રી કેહ તે પ્રમાણ.	૬૦
સમ્યક પ્રકારે સસ વારતા, કેહ છે સહુ એહ;	
એ છે સત્ય કંઈ સંશય નથી, માનો તમે નિઃસંદેહ.	૬૧
તમ સરખો રાજસુત કોઈ, નથી પૃથ્વીપર નિર્ધાર;	
વિવાદ વિહોણું શીર્ષ છે તમ, વળી પરાક્રમતણો નવ પાર.	૬૨
એવું છે માટે હે વીર ધીર તું, કર 'ઘઢણુ કન્યા મારી;	
કર પવિત્ર મારા કુળને, એમ વણો નમ્રતાએ ભારી.	૬૩
માર્કડેય કેહ પછે કર્ધમ ત્યાં, બોલ્યો સુત પ્રત્યે તેહ;	
આ વિશાલ કન્યાકરો છે સુત, તુજ પર આરુઢ રનેહ.	૬૪
એ કારણુ માટે કહ તું એનું, ઘઢણુ મારા સત;	
નવ આશાભંગ કરવી કામિની, એમાં કંઈ થયું નથી અદ્ભૂત.	૬૫
રાજકુંવર કેહ જનક મારા, મેં નથી આશાભંગ કરી કા કાળ;	
અઘાપિ સુધી નિયમ પાળ્યો, તે નવ મુક્તવશો નૃપાળ.	૬૬
એવી આજ્ઞા કરો પિતા, કે જે હું ધારી રાખું શીશ;	
માર્કડેય કેહ રાજપુત્રની, નિશ્ચયશુદ્ધિ જોઈ તે દિશ.	૬૭
વિશાળ નૃપ બ્યાકુળ થયો, બોલ્યો પુત્રી પ્રતિ તે દિન;	
હવાં હે સુતા એ નર પરથી, કરી દે ચિત્ત તારું ભિન્ન.	૬૮
ધણી પૃથ્વી પર છે રાજકુંવર, તેમાંથી ધર ધ્યાને કોઈ;	
હું વિવાહ સંબંધ કરું તાહરો, તુજ સ્વેચ્છિત નરને જોઈ.	૬૯
કન્યા કેહ હે તાત આ નર, જે સૃષ્ટા ન રાખે મારી;	
તોહું મન માનતો વર લેઉં બોળી, સહુ લુચ્છા ધ્યાને ધારી.	૭૦
આ ભવમાં મારો પતિ, તપ વિના થશે નવ કોઈ;	
એમ વારંવાર ઉચ્ચેરે રયામા, જોણે ઈચ્છિતપતિ આશા બોઈ.	૭૧
માર્કડેય કેહ પછી કર્ધમ નૃપ, રહ્યો વિશાળસાથ ત્રણ દિન;	
સ્વનગરમાં શીધાયો તે, પણ અવેક્ષત તજે નવ દીન.	૭૨
તેને પૂર્વે થયેલાં દષ્ટાંત કહી, શાંત દરિયો સાર;	
તે સુણી પિતા વેણુ માની, આવિયો સ્વનગરમોઝાર.	૭૩
કન્યાએ પિતાકરું માન્યું, નહિ બ્યારે વેણુ;	
ત્યારે સ્વસન્નને ત્યાગી તે, જેને દિન આવિયા દુઃખદેણુ.	૭૪
દુઃખમાં વૈરાગ્ય આવે, એક ઉદ્ધડ વાત;	
એમ ચતાં વન મધ્ય ગઈ તે, બેડી આહાર તણ સાક્ષાત.	૭૫
તેણે તપ ત્યાં આરંભિયું, તેમાં ત્રણ માસ પર્વત;	
અજ જળને સ્પર્શી નહિ, તપ શુષ્ક થઈ ગઈ દેહ મદત.	૭૬

સ્વો શ્વાસ માત્ર એક ચાલતો, પરમ ખીડા પામી એહ;	
તન્વંગી સુકુમાર કન્યા, થઈ ઉત્સાહ રહિત નેહ.	૭૭
મરવા જેવી થઈ ગઈ તે, તવ વિચારતી તે નાર;	
હવા દેહ લાગ કરવો સહી, એમ તેણે કયો દહ વિચાર.	૭૮
જીવ લાગનો નિશ્ચય કયો, એવી જોધ સુરે નાર;	
સહુ એકઠા થઈ એક દૂત લાં, મોકલિયો નિર્ધાર.	૭૯
તે દૂત કન્યા પાસ જમને, વહવા લાગ્યો આમ;	
હે રાજકન્યા સુરે મોકલ્યો, હુને દૂત કરી આ કામ.	૮૦
જે કામ માટે આવિયો હું, તે કહી સભળાવું નાર;	
અતિ દુર્લભ આ અગ તારહાર, નવ તજવું કોઈ વાર.	૮૧
હે બદ્ધે ચકવર્તી નૃપતણી, તુ જનની થઈય નિર્વાણ;	
મહાભાગે હણ્યા શત્રુ જેના, જેની ઉલ્લંઘી ન કોઈએ આણ.	૮૨
એવો તારો પુત્ર સમ્પદ્વીપાધિપ યારો, બહુ કાળ ભોગવશે મહી;	
તે દેવના અરિગણ હણશે, જય પામશે પૃથ્વી મહી	૮૩
કૂરશંકુ નામે શત્રુ સુરના, તેહનો કરશે નારા,	
પછે પ્રજા ધર્મે સ્થાપીને, યારો મહાભૂપ પ્રકાર.	૮૪
ચાર વર્ણુતી પ્રજા જે છે, તેને સ્વધર્મે પાળશે એહ;	
ચાર મ્હેચ્છ કુકર્મી આદિક, હણશે નિસંદેહ.	૮૫
હે બદ્ધે તે અધ્યમેધાદિક, કરશે મત અપાર;	
છત્રીશ સહસ્ર સખ્યા યશે તેની, અનુત્તમ દક્ષિણા દેશે સાર.	૮૬
યત્ર સમાપ્તિ વિગે કરશે, સુરતાણુ પૂજન;	
માકેડેય કેહ દિવ્ય હાર જોઈ, વળી કર્યું લેપન અતિ ચંદન.	૮૭
અતરિક્ષમાં ગમેા રહેલો, દેવદૂત સાક્ષાત;	
તેને નારીએ નિશ્ચે જાણિયો, એ છે દેવદૂત વિખ્યાત.	૮૮
પછે કમળનયની કોમળવચને, વદી તે શુ વેણ;	
હે બ્રાત્ર સ્વર્ગથી આવિયો તું, નિશ્ચે તું દેવદૂત સુખદેણ.	૮૯
તારું વચન અસલ યાગે નહિ, કિંતુ પડે સશય એક;	
પતિ વિના પુત્ર યશે કેથી પેરે, એનો કર વારંવાર વિવેક.	૯૦
અવેક્ષત પાપે આ જન્મમાં, મારો સ્વામી ન યાગે કોઈ;	
એ પ્રમાણે જનક સમક્ષ મેં, પૂરી કરી પ્રતિજ્ઞા ગોઈ.	૯૧
કરધમે ને મારા પિતાએ, અવેક્ષત સમજાવ્યો બહુ પ્રકાર;	
મેં સમ્યક પ્રકારે કરી માયના, પણ તેણે ન માન્યું લગાર.	૯૨
તે ઇચ્છતો નથી રજ સુજને, તદા દેવદૂત કેહેતો આમ;	
હે મહાભાગે અતિ કેહવા થકી, થું ચાય તારુ કામ.	૯૩

કિંતુ તુજને પુત્ર થાશે, માટે અધર્મે કરીશ ન આતમધાત;  
કર પોપણ ક્ષીણ થયેલા દેહનું, આ વનમાં વર્ગી વિખ્યાત. ૯૪  
તપતણા પ્રભાવે કરી, સર્વે યશે ઇન્દ્રની મેદર;  
માર્કંડેય કેહ જ્યેમ ઉચ્ચરી, દેવદૂત ગયો સ્વર્ગ ઘેર. ૯૫  
જેમ આવ્યો હતો તેમ તે, ગયો જોતા જોતા માંય;  
તે તન્વંગી કન્યાએ પછે, પોપવા માંડ્યું શરીર લાંબ. ૯૬  
ઇતિ શ્રીમાર્કંડેય પુરાણે, અવેક્ષત ચરિતે સાર;  
થયો ચતુર્વિંશાધિકશતતત્તમાધ્યાય, લજ્જતાં હરિહરમુરાર. ૯૭

વલણ.

હરિહરમુરાર લજ્જતાં, થયો અધ્યાય સંપૂર્ણ રે;  
દ્વિજદ્વેષીનાં શુભ થવા લાગ્યાં, જોત જોતામાં ચૂર્ણ રે. ૯૮

—૬૬૬૬૬૬૬૬—

કંકણું ૨૦૩ મું.

રાગ કંઠ્યાણ.

માર્કંડેય કેહ કૌબૃકિ સુણો, હવાં કયા વિસ્તારું;  
વીરસંતતિવાળી અવેક્ષત માતા, તેણે પછી શું વિચાર્યું. ૧  
તેણે નૃપને પાસ તેડ્યો, કહી મનની વાત;  
પુત્ર ત્યાગી થઈ રહ્યો, હવાં કરવું કશું પ્રખ્યાત. ૨  
રાય કેહ મુને થાય ચિંતા, દિવારાત્રિ વિચારું જોઈ;  
કાંઈ ઉપાય કર તું પત્રિની, જ્યેમ પ્રકૃષ્ઠિત થાય દેહ. ૩  
તદા કર્ણમાં કશું નારીએ, પતિ આચરજો આમ;  
પછે નૃપ નૃપમંડળ જઈ જોડો, શું કરતી વીરા વામ. ૪  
શુભ નક્ષત્ર ને શુભ દિન જોઈ, તેણે અવેક્ષત પુત્ર તેડાવિયો;  
તે માતૃભક્તિવાળો તતુજ, લાં વેદલો વેદલો આવિયો. ૫  
માતા કેહ હે પુત્ર મારા, તારા મહાત્મા પિતાએ મુને;  
આગ્રા કરી તે કહી દાણું, આજ હું સદુ તુને. ૬  
દુષ્કર કિમિચ્છક પ્રતકેરો, હું આજ કરું ઉપવાસ;  
હે સુત એ પ્રત છે સહી, તુજ પિતા આધીન પ્રકાશ. ૭  
વળી કંઈ કરવું પડશે તાહરે, મારે પણ કાર્ય કરવું એમાંય;  
માટે સુત જો મુજ મનોરથ પૂરવા, તું કંઈ ઈચ્છતો હોય આંલ. ૮

\* પ્રાચીન કાવ્યમાળામાં એ પછી નીચેની કહી છે

આવા દૂત થઈ પુરાણી જાયે, ધણે કામ કરવા કામ,  
તેમજ સ્વાર્થ હોયે ધનનણો એક, નવ પરમાર્થકેક નામ

- તું કરે પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ પ્રીતે, કે હું કરીશ રૂડો યત્ન;  
તો હું તુજ પિતા પાસેથી લેઉં, માગી વરદાન કરી અપ્પલ. ૯
- ધનભંડારમાંથી જોઈએ, કિમિચક્રમાટ અરધું ધન;  
તે હું કરીશ સ્વાધીન તાહરે, તું આચારાવજે વ્રત પાવન. ૧૦
- સાદુ દ્રવ્ય છે તુજ પિતા સ્વાધીન, મેં તેમને કરી છે વાત;  
તેમણે અરધીપરધી હા કહી છે, એમ વદી સુતશું માત. ૧૧
- એ વ્રતરૂપ કલ્યાણને જો, હું જ કરી શકું સિદ્ધ;  
તો તે કવેશે કરી સિદ્ધ કરવા જેવું, યારો સૂત પ્રસિદ્ધ. ૧૨
- વારું એ વ્રત માહરું થશે, સિદ્ધ તુજ બલપરાક્રમે સુત;  
જો તેમ ન થાયે સુત તો, એ વ્રત મહાદુઃખસાધ્ય છે પૂત. ૧૩
- એવું છે માટે સુત મારા, એ વ્રત આચારવા કાજ;  
તું પ્રતિજ્ઞા કરતો હોય તો, હું વ્રતારંભ કરું મહારાજ. ૧૪
- એ કાર્ય માંહે હોય જેવો, અભિપ્રાય તારો બાજ;  
તે સર્વ કહી દે આજ તું, જે હું સાંભળુ આ કાજ. ૧૫
- અવેક્ષત કેહ જે દ્રવ્ય છે તે, છે મુજ પિતા સ્વાધીન માંય;  
દાવો તે પર નથી મારો, વળી કરાય નહિ ક્યાંય. ૧૬
- હિતુ આ અંગથી જે ધર્મ શકશે, તે હું કરીશ સર્વે માત;  
તારી આજ્ઞા માથે ચઢાવીશ હું, એ મેં કરી સાચી વાત. ૧૭
- મારા પિતા જે છે દ્રવ્યકેરા, સ્વામી પૂરેપૂરા;  
તેમની આજ્ઞા તેલીધી હોય તો, ન રાખીશ મનોરથ અધરા. ૧૮
- હું સર્વ સાલ્ય કરીશ માતા, એમ સુત બોલ્યો લાંબ;  
માકેરેય કેહ કૌશલકિ સાંભળ, પછે અતું શું એ માંય. ૧૯
- વીરા રાણીએ તે વ્રત કર્યું, ક્યાં તે નિમિત્ત ઉપવાસ;  
સાવધાન ધર્મ શાલે કહ્યું તેમ, કર્યું ધનદપૂજન ઉલ્લાસ. ૨૦
- મન વાણી અંગને નિયમે રાખી, પૂજ્યા નિધિરક્ષક દેવ;  
પરમ ભક્તિએ લક્ષ્મીતણું, કર્યું પૂજન તતખેવ. ૨૧
- હવાં તે સમે કર્ધમ એકાંત સ્થળમાં, બેઠો હતો નિર્ધાર;  
તે જોઈ નીતિયા મંત્રીઓ વદા, નૃપ સુણો ગુણભંડાર. ૨૨
- સચિવ કેહ હે નરપતિ, આ પૃથ્વી પાળતાં નરદેવ;  
અતિ વૃદ્ધ ધર્મ તમે ગયા, વળી ગળ્યો ગર્વ અહમેવ. ૨૩
- છે અવેક્ષત એક પુત્ર તમારે, તે પણ છે પત્નીસંગવિહીન;  
હે જગતીપતિ જદા સુત તમારો, યશે કાળસ્વાધીન. ૨૪
- તે સમે સપાદી તમે જે, પૃથ્વી અપરંપાર;  
તે સત્ત્વને હસ્તે જશે, વળી યજે વંશકાય નિર્ધાર. ૨૫

પિંડ નહિ મળે પિતૃઆને, રેદશે કાણુ ઉદક દેનાર;	૨૬
એ રીતે કર્મના લોપ થાતાં, ઉપજે છિદ્ર મોટું સાર.	
એ સર્વનો વિચાર કરી, કરો વંથ રક્ષણવા પેર;	૨૭
ત્યમ ઉપકારકર્તા પિતૃઆને, સુત વિવાદનું ટાળો એર.	
માર્કેડેય કેહ એમ કહીને તે, રહ્યા ચૂપાચૂપ;	૨૮
તે સમયે વીરાડેરા પુરોહિત, જાન્યકપ્રતિ જાણતો યર્ષભૂપ.	
તે રાજા રાધે સાંભળ્યો, કહ્યું પુરોહિતે આમ;	૨૯
સહુ અહીં આવો શું ઇચ્છોછો, માંગી લ્યો થાય કામ.	
કળેટ કરીને પ્રાપ્ત એવું, કાને શું પ્રાપ્ત કરવું આજ;	૩૦
કરંધમપત્નીએ કિમિચ્છક વ્રતનો, ઉપવાસ કર્યો છે દ્વિજરાજ.	
અવેક્ષત કુંવરે એ પુરોહિતનું, વચન સાંભળ્યું જે વાર;	૩૧
તદા સર્વ યાત્રક પાસ તે, આવી ઉભો રહ્યો રાખદાર.	
તેજે કહ્યું મારા અંગથી, જે યર્ષ શકે એવું હોય;	૩૨
તે સુએ કરી સહુ માગજો, જેની કેહ ના નવ કાય.	
મહાભાગ મારી જનેતાએ, કર્યો કિમિચ્છક વ્રતનો ઉપવાસ;	૩૩
હે યાત્રક જન મેં કરી પ્રતિજ્ઞા તે, તમકને કરું સર્વ પ્રકાશ.	
કિમિચ્છક વ્રત અહીં થાય છે, માટે માગો જેહ ઇચ્છા હોય;	૩૪
હું આપવા ઉભો રહ્યો છું, મેં ના નવ કેદવી રોાય.	
કેહ માર્કેડેય પુત્રમુખથી, નીકળ્યું એવું વેણ;	૩૫
તે સાંભળી કરી બિડી આપ્યો, કરંધમ નૃપ સુખદેણ.	
યોગ યુવતીએ મેળવ્યો જોઈ, માગે પુત્ર પાસે જાપ;	૩૬
હે અવેક્ષત યાત્રક છું અમે, માગ્યું આપી દાહ્ય સંતાપ.	
અવેક્ષત કેહ હે તાત મારે, શું તમને આપવું આજ;	૩૭
તે માગી લ્યો મારી કને, કરીશ યથાશક્તિ દાજ.	
કળેટ કરાધે કે સિદ્ધ થાયે, એવું હોયે જેહ;	૩૮
તે માગી લ્યો ઉતાવળા, હું સમરપીશ મારી દેહ.	
રાજા કેહ સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળો, જો હોય તું નરદેવ;	૩૯
જે ઇચ્છે તેને તેહ આપે, એવો નિયમ ધાર્યો તતખેવ.	
તો મારા ઉત્સંગે મારા પૌત્રનું, હું મુખ જોઉં જેમ;	૪૦
એ આપ્ય મુજને દાનેશ્વરી, મારું મન રીઝે એમ.	
અવેક્ષત કેહ હું તમારો છું, એક પુત્ર જુપાળ;	૪૧
અને મેં તો અઘાર્ય ધાર્યું, મારે નથી પુત્ર દયાળ.	
તો હે પિતા તમને પૌત્રનું, કયમ કરી જતાનું મુખ;	૪૨
મુતે એકે બિપાય ન બિહારે, કે કયમ થાય તમને સુખ.	

કરંધમ કેહ તે અહાયર્થ ધાર્યું, હે તેથી પાપમાન ચાનાર;	
તું તારી જાતને છોડાવ્ય મુત, ઝલુમધેથી આ વાર.	૪૩
કરાવ્ય મુજને પૌત્રદર્શન, મારે માગ્યું છે એહ;	
અવેક્ષત કેહ હે પિતા મારા, મૂકા વાત વેહતી તેહ.	૪૪
કાંઈ અન્ય ઇચ્છિત હોય તે, આજ માગો તાત;	
સ્ત્રીસંગ તબ્યો મેં વૈરાગ્ય ધારી, તે એમ છો રેહતું પ્રખ્યાત.	૪૫
રાગ કેહ ધણી શર સાથે, લડનાર હોય જે એક;	
તે શત્રુને જીતે નહિ, કે રેહ ન એકનો ટેક.	૪૬
એમ જતાં જે તેજ કારણ, થયો હોય તુને વૈરાગ્ય;	
તો અમર કેહવો તુજને, જે તું ન માને કહ્યું મહાભાગ.	૪૭
અમે કહીએ ધણું શું તુજને, પડ્યું મક તાર અહાયર્થ;	
તારી માતાની ઇચ્છા એવી છે, માટે દેખોડો પૌત્રવદન વર્થ.	૪૮
માઈડેય કેહ એ પેર જ્યારે, કહ્યું નૃપે વારંવાર;	
વળી કેદર્તા ન માગ્યું અન્ય જ્યારે, સારે દીન થયો કુમાર.	૪૯
પછે બોલિયો તે બાપ સાથે, તમને દેઈ ઇચ્છિત પરદાન;	
હું ધણી સંકટમાં પડ્યો છું, તે નવ કહી દાખું રાગન.	૫૦
કિંતુ હું નિર્ભય થઈ શું, કરીશ મહણુ સ્ત્રીનું જાણ;	
સ્ત્રીસમક્ષમાં મારો થયો પરાજય, વળીહું પૃથ્વી પડ્યો પ્રમાણ.	૫૧
શું એમ જતાં મારે સ્ત્રી તણા, સ્વામી થયું નરનાથા	
એ બહુ દુઃકર મુને લાગે, તોપણ શું કરું હે તાત.	૫૨
સત્ય બંધને બંધાયો હું, તે કરીશ કોહ તમે જેમ;	
તમે મુખે રાજવૈભવ ભોગવો, પ્રભુ કરશે શાંતિ સ્તેમ.	૫૩
બેદ વા પ્રપંચ આને, વા યુક્તિ પ્રયુક્તિ નામ;	
અર્પાએ તે અર્પાય છે, જુઓ વીરા નારીકરાં કામ.	૫૪
પુરાણીને નવ આવડે, આવી યુક્તિ પ્રયુક્તિ કાંઈ;	
જાનું કર્યું તે થાય આદન, ન કે અમુજાવ મનમાંડી.	૫૫
મિઃકાર છે એ બેદને, જેનો શુભકાળ નહિ જ્ય;	
બૂદેવ થઇને ભટકી મરસો, નહિ થાય જન્મોજન્મ ઉદય.	૫૬
ધૃતિ શ્રીમાઈડેય પુરાણે, અવેક્ષત ચરિતે સાર;	
પત્યવિશાધિકરાતતમોધ્યાય, પૂર્ણ થયો આ વાર.	૫૭

વલણ.

આ વાર દેવમુરાર ભજતાં, થયું પુરાણીજનનું કાજ રે;  
દ્વિજને પ્રાકૃત કરી નથી લેવું નિશ્રે, પુરાણીજનનું રાજ રે.



કુડવું ૨૦૪ મું.

રાગ સારંગ.

તાવાવેલી લાગી તનને, સુખી તાતતણું વચન;	
માર્કેડેય કેહ કહું કયા, સુખ્ય કોષ્ટકિ પાવન.	૧
અદ્વાનિશ ચિતા ચાપ મનમાં, કેમ વૈરાગ્ય ત્યાગુ હુંય;	
કેમ પ્રતિજ્ઞા કરું વ્યર્થ મારી, ધાર્યું શુંય ન ચયું શુંય.	૨
એક દિવસ ચિતા પરી કરવા, તે મયો મૃગયા જાણ;	
મૃગ પરાહ વ્યાધાદિક હણતો, ચિયરી વને નિર્વાણ.	૩
એમ મૃગયા કરતો મયો આલ્યો, મદાવનમાં તેહ;	
એવે રક્ષણ કરે રક્ષણ કરે એવો, શબ્દ સુણ્યો નિઃસંદેહ.	૪
તે શબ્દ કરતી સ્ત્રી હશે કોઈ, એમ નિર્ણય કર્યો તે કાળ;	
તે શબ્દ ભયથી ભમ ચણેલો, વળી નાંખે ચીમ કંઈ કરાળ.	૫
એવો શબ્દ સાંભળી અવેશત બોલ્યો, ભય પામીશ નહિ હે નાર;	
એમ વદી આલ્યો શબ્દ ભણી તે, અન્ધ હાંક્યો નિરધાર.	૬
તે મનુષ્યવિદોણા વનમાં, દૃઢકેશી દાનવ નામ;	
કા કન્યાને ધરતો હતો, તેણે પાડી જુમ ઉદ્દામ.	૭
નારી કેહતી કરગરી, કોઈ વાહરે ચડે આ વાર;	
હું ગૃધ્રીપતિ કરધમસુતની, હું અવેશતનાર નિર્ધાર.	૮
એમ છતાં આ દુષ્ટ મુજને, હરણ કરીને જાય;	
જે નૃપની આગળ સર્વ નૃપ, દારી રેહ કંપી કાપ.	૯
હોયે ગંધર્વ કે યક્ષ જાતે, પણ જિભા રેહ નવ તેહ;	
તેવા અવેશતની હું છું પત્ની, આ અમુર હરી જાયે એહ.	૧૦
હરણ થાય છે માહરું, કોઈ નથી કરતું વાહર;	
મૃત્યુ સરખો કોષ છે, મારા સ્વામીતણો નિરધાર.	૧૧
પરાક્રમ પુરદર સમુ છે, કરધમસુતતું જાણ;	
તેની પ્રિયાકેરુ હરણ કરે છે, દુષ્ટ દાનવ આ વરમાણ.	૧૨
માર્કેડેય કેહ એ વચન સાંભળી, ધનુષ્યઆણુધારી રાજકુમાર;	
આ કોણ વને મારી કામિની, એમ કરવા લાગ્યો વિચાર.	૧૩
નિશ્ચય આ તો હશે માયા, વન વસનાર રક્ષસતણી;	
વા હું નિકટ આવ્યો જોઈ ચાલી, એમ વિચારતો નૃપમણિ.	૧૪
હું કને આવ્યો સમજીશ હવા, કારણ કશું છે એહ;	
માર્કેડેય કેહ તે પછે જાતો, સત્વરપણે જોવા તેહ.	૧૫
ત્યાં જઈ જુએ તો દીડી નારી, અનંકાર સમેત;	
જેની શીસમી શોભા હતી, મનોરમ માનિની મીનકેત.	૧૬

એવી જોઈ કન્યા નરમણિએ, દનુસુત દંડેશે ધરી દેહ,	
તે દયામણે રવે ઉચ્ચાર કરતી, અતિ કષતી અળખા તેહ.	૧૭
મૃકાવીએ મૃકાવીએ, એમ વારવાર કરતી પોકાર;	
અવેક્ષતે કહ્યું તેહને, ભય નવ ધરીશ લગાર.	૧૮
દંડેશ દાનવને કહ્યું, માર્યો ગયો તુ આજ,	
ધર્મ કરધમ નૃપ રાજ્ય કરતો, તેમાં કયા કરે ફેડું કાજ.	૧૯
આ ગહન ગાઢા વન વિષે પણ, દુષ્ટાચરણ કોણ કરનાર,	
હરણ અળખાતણુ નવ કરી રાકાયે, કરધમ રાજ્ય મોઝાર.	૨૦
જેના પ્રતાપને નરમણિ સર્વે, કરે આવી આવી નમસ્કાર;	
રાજપુત્રીએ રક્ષક નીહાળ્યો, તદા તન્વગી યોધી તે વાર.	૨૧
હું છું કરધમવધૂ અવેક્ષત ભાપ્યો, તેને આ દુષ્ટ લેઈ જાય;	
હે શર રક્ષણુ કરો મારુ, એમ દીન ધર્મ ગુણુ ગાય.	૨૨
હું સનાથ છતાં અનાથ ગણી એ, વન વિષે જરતો હરણુ,	
તેનું વચન સાંભળી અવેક્ષત, વિચારી જોતો ધરણુ.	૨૩
આ નારી મારી કેથી પેરે, વળી કરધમવધૂ કેમ;	
એ વિધેનો મુજને પડયો, નારીચેલુથી અતિ વેદમ.	૨૪
પૂર્વે એને મૃકાવુ હું, પછે જણ્યારો સર્વ;	
રક્ષણુ કરવુ હું ખી દીનનું, એ છે ક્ષતિય જનનો ગર્.	૨૫
અત્ર ધરવા એ જ કારણુ, એમ વદે શાસ્ત્ર પુરાણુ;	
પછે આ વીર કોપ કરી વદે, દુર્ધૃદિ દાનવને નિર્વાણુ.	૨૬
હે અધમ જીવ્યાતણી જો તુ, આશા કરતો હોય,	
તો નાશી જ આ નારી મૃકી, નીકર નિધન આણુ સોય.	૨૭
પછે દાનવે તે કરી પરી, સાઠી આવતો સ્વદડ;	
ગર્જના અતિ ગાઢી કરતો, વળી ધરતો દેહ પ્રત્યડ.	૨૮
ધર્યો ધર્યો સન્મુખ આવતો, તેને અવેક્ષત મારતો બાણુ;	
પ્રત્યડ દેહ આઘાતી નાખ્યો, તવ આસુરે વિચારી હાણુ.	૨૯
ખાળ્યો તોય તેને બાણુથી, તવ ઉન્મત્ત દાનવ તેહ;	
ફેંકતો સો રાકુયકી, વીંટલાયવો દડ મોટો જોહ.	૩૦
અવેક્ષતે તે દડને, નિકટ આવતાની માય,	
છિન્ન છિન્ન કટકા કર્યો ક્ષણમાં દાનવ રહો જોતો ત્યાં.	૩૧
તવ નિકટકેરુ જક્ષ ખેંચી, કરવા આવિયો સગ્રામ;	
બાણુવૃષ્ટિ કરતા રાજકુવર પર, જક્ષ નાખિયુ ઉદ્દામ.	૩૨
તદા ચતુરશિઃપીએ તીક્ષ્ણ કરેલા, ધરી લલ્લ બેચાર,	
તે દુમ તિવ તિવ કરી નાખ્યો, નન લાગી તેને વાર	૩૩

તદા દાનવે અર્પણત ઉપર, મોટી શિવા નાંખી એક;	
તે આપત્યતાએ છેદી તેણે, ઘડિંગત કરી મુદ્ધ નિવેક.	૩૪
તે શિવા નિષ્કુળ થઈ પડી, પૃથ્વીતણા પૃથ મોઝાર,	
એ રીતજે જે દાનન નાંખતો, કરતો બાણુથી સંહાર.	૩૫
રાજકુંવરને મન રમત એ તો, શિવા વૃક્ષ છેદવાં સાર;	
એમ સર્વ શસ્ત્ર બ્યારે નાશ પામ્યાં, સ્ત્રી જાત ધારી નિર્ધાર.	૩૬
તદા મુષ્ટિ ઉગામી ધાયો, તેણે જોયો આવતો કર્ધમકુમાર;	
તેનું અતિ તીક્ષણ અસ્ત્રથી, સિર છેદિયુ તેણી વાર.	૩૭
દુચારારી દાનન હણાયો જવ, તવ સકળ દેવ કરતા સાદ;	
કર્ધમમુત ધન્ય છે, વળી કયો ધન્યવાદનો નાદ.	૩૮
પુષ્પવૃષ્ટિ દેવ કરતા, આનદ પામી અપાર;	
સદુ દેવ મળી કેહ માગ્ય તું, આજ વરદાન રાજકુમાર.	૩૯
તેણે સ્વપિતા પ્રસન્ન કરવા, માગ્યો મહાવીર્યવાળો મુત;	
સુર કહે નિષ્પાપ તુંને, થશે મુત અદ્ભુત.	૪૦
તે આ કન્યકાને મૂકાની છે, તે વિષે થશે તારે પુન,	
તે મહામનિષ્ટ થાશે ચક્રવર્તી, તારુ શોભાવશે ધર સૂત.	૪૧
રાજમુત કેહ સલના બધથી, મુને બાધિયો પિતાય,	
માટે હું પુન વાંચુ છુ સદી, મારે નથી અન્ય કાંઈ ઇચ્છાય.	૪૨
સગ્રામ મધ્યે કયો મારો, પરાભવ શત્રુએ અપાર,	
સ્ત્રી પાણિમહણ કરવું ન મેં, લીધી હે સુર પ્રતિજ્ઞા સાર.	૪૩
વિશાળ નૃપની કન્યાકાએ, કરી ચામના મારી અપાર;	
તોયે મેં તજ છે તેહેને, તેણે નરસમાગમ તન્મેા નિર્ધાર.	૪૪
માટે તે વિશાલમુતાને તજ હ, બીજી દુષ્ટ દયિતા વરુ કેમ;	
દેવ કેહ જે વિશાલમુતા, તુ વર્ણુવે છે જેમ.	૪૫
તે પ્રશસનીય આ પત્રિની છે, આચરે છે તપ્ તુજમાટ;	
પત્ની તારી તેજ છે આ, તુ તન્મ અર્પણત ઉચ્ચાટ.	૪૬
મુત ઉત્પન્ન થશે એને વિષે, સમ દ્વીપને જીતનાર;	
વળી સહસ્રાવધિ યજ્ઞકેરા, થશે તેહ કરનાર.	૪૭
વીર ધીર ચક્રવર્તી થાશે, મુત તુજને રાય;	
માર્કેડેય કેહ કૌબુટકે, એમ નૃપ મુતને કહી સુર જાય.	૪૮
વિશાળ કન્યાને પુછે કુંવર, હે બીરુ આ છે શુય,	
તદા તન્વંગી ભોલી તે, તમ ત્યાગે અહીં આવી હુય.	૪૯
પરમ વેરાઅ ઉપજ્યો મુજને, મેં કયો સ્વજનબધુત્યાગ,	
આ સ્થળે તપ આવી આરબુ, એ સત્ય છે મહાભાગ.	૫૦

જદા તપવડે આ દેહ મારો, ધણો ક્ષીણુ થયો નૃપઆજ;	
તદા તેનો ત્યાગ કરવા, મેં ધારિયું મન તતકાજ.	૫૧
કિંતુ દેવદૂતે આવી મુજને, વારીતી ભરતાર;	
કહ્યું મહામણિષ્ટ તુજને સુત યારો, ચક્રવર્તી ચતુર અપાર.	૫૨
તે સર્વ સુરને તૃપ્ત કરશે, કરશે અસુરનો સંહાર;	
એ રીત સુર આરાધી સુરદૂતે, મુને અટકાવીતી તે વાર.	૫૩
પછે તમ સમાગમ આશ ધારી, આ ધારી રહીતી દેહ;	
પરમદિવસે ગર્ભ સ્નાન કરવા, ગંગાહરે ગર્ભ નિઃસંદેહ.	૫૪
તદાઆકર્ષી મુજનેકોઈ વૃદ્ધ નાગે, લઈ ગયો રસાતળ હામ;	
એટલે મારી પાસે આવિયા, સહસ્રાવધિ નાગ અભિરામ.	૫૫
નાગપત્નીઓ ને નાગકુંવર, આવી જિભા રહ્યા ભૂપાળ;	
કેટલાક મારી સ્તુતિ કરવા, ત્યાં લાગિયા તે કાળ.	૫૬
પૂજા કરવા લાગિયા કોઈ, નાગ નાગપત્ની નિરધાર;	
મારી. વિનયપુરસ્સર યાચનાં, સદુ કરવા લાગ્યાં તે વાર.	૫૭
હે માનવતી તુ કર કૃપા, અમારા ઉપર તો આજ;	
અપરાધી થયલા નાગનો, વધ કરશે સુત તારો રાજ.	૫૮
તેને અટકાવજો તું અજાણા, નાગ કરે તુજ સુત અપરાધ;	
ત્યારે નિવારણુ કરજે સહી, કરી કૃપાળ અમપર સાધ.	૫૯
મેં હા કહી તે વાતની, તદા પાતાળમાંથી નાય;	
દિવ્ય ભૂયણુ વસનં મુમન, નાગે આપિયાં મુને હાય.	૬૦
એમ અર્ચકૃત કરી મુજને, વળી કરી પૂર્વકાંતિ સમી;	
કરી રમ્ય રૂપાળી નાગપતિએ, આ લોકમાં મૂકી નમી.	૬૧
એ રીતે સર્વ અર્ચકારથી, ભૂષિત થઈ હું ભામિની;	
વળી જોઈ રમ્ય રૂપવતી મુજને, કામસમાને કામિની.	૬૨
તદા કુર્ણદ્ધિ દૃઢકેશ દાનવ, મુને હરવા આવિયો;	
હે રાજપુત્ર તેને અધુના, તમે આવી લગ્નવિયો.	૬૩
તમારા બાહુબળવડે હું, મુક્તા થઈ રહી આજ;	
મહાબાહો કરો કૃપા મુજપર, સ્વીકારવા મહારાજ.	૬૪
તમ સમાન કોઈ નથી, ભૂમિતળે રાજકુમાર;	
હું સાચે સાચું કહું સ્વામી, હર્ષા કરી લિયો મુજને નાર.	૬૫
જે પુરાણી આનું સાંભળે તો, કદા ભૂલે ભૂર;	
જે સ્વયંવરમાં જ્યથ તો, પરાજય કરે કોઈ પૂર.	૬૬

ધતિ ઓમાર્કઍય પુરાણે, અવૈક્ષન ચરિત નામ; .  
 પડવિશાધિકશતતતમોધ્યાય, થયો પુરાણી જનને કામ.\* ૬૭  
 વલણ.

પુરાણી જનને કામ થાતો, અધ્યાય પૂગે આજ રે;  
 વિપ્ર પ્રેમાનેદ કાંઈ ન ગ્નણે, બજે માધવ જે જગરાજ રે. ૬૮

### કકલું ૨૦૫ મું.

#### રાગ દેશાખની યોપાધ.

માર્કઍય દેહ કૌટુકિ બૂહેવ, એવુ વેણુ સુણ્યું તતખેવ;  
 કિમિચક મતની પરીક્ષા જેહ, કરતાં નૃપે કલું હતું એહ. ૧  
 તે સ્વપિતાનું શુભ વચન, સ્મરતો અવૈક્ષત મહામન;  
 સ્વ અર્થે તળ્યા છે જેણે ભોગ, ધારી સુવતીરહી છે જંગ. ૨  
 છે અનુરાગ સુકા જેનું મન, એવી કન્યાપે વઘો વચન;  
 હે તન્વગી જ્યારે અરિ છતી, મેતુને પ્રાપ્ત કરી પથા નીતિ. ૩  
 તદા અરિથી પરાભવ પામી સાર, મેં તને તજી હતી નિર્ધાર;  
 કિંતુ હવાં શું કરવું મારે નાર, તેહ તુ જ કહે આ વાર. ૪  
 કન્ય દેહ રાજકુમાર, કરો રમણુ આ રમણિક પન મોઝાર;  
 પાણિમહણુ કરો તમે મારો, વળી એક સિદ્ધાંત મનમાં ધારો. ૫  
 સકામ સ્ત્રીનો સકામ નરસાય, સમાગમ સુખદાતા યામ નાય;  
 રાજપુત્ર દેહ વારું એમ, યાઓ તું વાંચે છે તેમ. ૬  
 બદ્રે બદ્ર યાઓ તારું આજ, છે દૈવે નીર્મ્યુ કરાવવા એ કાજ;  
 નીકર તું ક્યાં ને ક્યાં હું, આ સ્થળે એકત્ર થવાનું શુંપ. ૭  
 માર્કઍય દેહ કૌટુકિ સુણ્ય, પ્રગટ્યું તે નરનારીનું પુણ્ય;  
 એમ જિભાં રહી કરતાં હતાં વાત, એવેગંધર્વસુત આબ્યો પ્રખ્યાત. ૮  
 અપ્સરાગણથી વીંટાયલો તેહ, આરાધિ ઘણા ગંધર્વ સેવક દેહ;  
 તે ગંધર્વકુંવર દેહતો આમ, હે રાજકુવર રૂપનિ ધામ. ૯  
 આ જિભી ભામિની કન્યા જેહ, તે મારી સુતા છે નિર્સદેહ;  
 તે અગસ્ત્યના શાપચણી નિર્ધાર, વિશાળસુતા ચર્ષ છે નૃપકુમાર. ૧૦  
 આત્મવચમાં રમતાં રમતાં એણે, ઉપમળ્યો હતો કેધ અગસ્ત્યને જેણે;  
 તેણે કરી તેમણે શાપી એહ, તુ ધરીશ માનુષીકરી દેહ. ૧૧

\* પ્રાચીન કાવ્યમાળામાં કલવા ૨૦૪ ની પ્રત્યેક કહીમાં 'વાલાવેલી લાળી તનને' એમ દેહ દે

- તદા અમે મુનિની વિનતિ કરી, એ મૂર્ખ બાળાએ ન જાણ્યા હરિઃ  
એણે કર્યો અજ્ઞાને મુનિ અપરાધ, માટે ક્ષમા કરવી ઘટે મોટા સાધ. ૧૨
- એમ પ્રાર્થના કર્યા પરથી નિર્ધાર, ત્યાં મહામુનિ જોડ્યા તે વાર;  
એ બાળક છે એમ જાણી કરી, મેં સ્વસ્થ શાપ દીધો ચિત્ત ધરી. ૧૩
- તે કદી મિથ્યા નથી ચનાર, એ પેરે અગસ્ત્યરાપથી થયું સાર;  
આ સુંદર સુશ્રૂ મારી છે કન્યા, નામ લાભિની હતું જેનું ધન્યા. ૧૪
- તે થઇ વિશાળગેહ ઉત્પન્ન, જેને જોઈ યાચે જન પ્રસન્ન;  
હે રાજકુંવર હું આવ્યો અહીં, તે તો એને અર્થે જાણું તું સહી. ૧૫
- આ મારી સુતાનો કશે સ્વીકાર, એનાથી ઘશે ચક્રવર્તી કુમાર;  
માકડેય કેહ માની તેની વાત, રાજકુંવરે સ્ત્રી ગ્રહણ કરી અખ્યાત. ૧૬
- ગ્રહો તેને વિધિ પુરઃસર પાણિ, તદા આચાર્ય તુંબરુ જોડ્યા વાણી;  
અખિલ મહીનું રક્ષણ કરનાર, એવા પુત્રને ઉદર વિષે ધરનાર. ૧૭
- એવી કારણભૂત કામિની સાથે લમ, કર્યું તે રાજકુંવર યર્ષન મન્ન;  
તે તારી આશા પૂરશે દેવ, તે શુભ સાધી છે જ્ઞની સેવ. ૧૮
- તદા દેવ ગંધર્વ ગાવા લાગ્યા, જે ઉભયસમાગમે અનુરાગ્યા;  
નૃત્ય કરવા લાગી અપ્સરા ત્યાંય, કુસુમવૃષ્ટિ ચવા લાગી જ્યાંય. ૧૯
- વાગ્યાં મુરતણાં વાગિન, એમ પરપેયાં નરનારી પવિત્ર;  
પછે તે ગંધર્વ મહાત્માની સાથ, રાજપુત્રકન્યાનો સાહી હાથ. ૨૦
- ગયો તે ગંધર્વલોક મોઝાર, ત્યાં સુખ પામ્યો કરધમકુમાર;  
સ્વસ્ત્રી લાભિની સાથે તેહ, નારી સ્વપતિ અવેક્ષત સાથે જેહ. ૨૧
- ભોગવિલાસ કરવા લાગ્યાં, ઉભય તન મનમાં અતિ અનુરાગ્યાં;  
ગંધર્વલોકની જોઈ સંપત્તિ, આનંદ ઉપજ્યો વિસરી વિપત્તિ. ૨૨
- કદા હંસ કારંડવ પક્ષીએ યુક્ત, મુંદર નદીતટપર ફરતાં યુક્ત;  
કદા ધરમાં કરતાં વિહાર, કદા મનોહર મેહલ મોઝાર. ૨૩
- એ રીત અન્ય રમણિક વિહાર સ્થળે, સ્વતન્વંગી સાથે સ્વેચ્છા બળે;  
અવેક્ષત કરતો આનંદ, જેનું મન નવ રેહતું મંદ. ૨૪
- સ્ત્રી સ્વમહાત્મા સ્વામી સાથ, કરતી રમણુ ઝાલીને હાથ;  
મુનિ ગંધર્વ ને કિન્નર, અર્પતા સાહિત્ય તેમને વર. ૨૫
- ભક્ષ્ય ભોજ્ય ને સુગંધી લેપ, વસ્ત્રહારપાનાદિક દેતા કરી જેપ;  
આપતા ભેટ ભાવતા પદાર્થ, એમ દુર્લભ ગંધર્વ લોકનો જોયો સાર્થ. ૨૬
- ઘણા દિન વીત્યા સુખભોગે, સ્વામિની સ્વામીના સંયોગે;  
પછે અવેક્ષત વીરયત્રી મહાન, ચારુ ચતુર પુત્ર પ્રગટ્યો ગુણવાન. ૨૭
- તેના પ્રગટ થવાથી ગંધર્વ લોકે, મહાઆનંદ પ્રગટ્યો તેણે ઝોકે;  
એનું કારણ એ હતું મુનિદેવ, કુંવરે કાર્વસિદ્ધિ માની હતી તતખેવ. ૨૮

ગંધર્વ કૃટલાક લાગ્યા ગાવા, કૃટલાક લાગ્યા મૃદંગ પટલ સાહવા;  
 દુદ્ધભિ વીણા ને વાંસળી, લાગ્યા વગાડવા જન્મ સાંભળી. ૨૯  
 ત્રેમે અપ્સરા નાચવા લાગી ત્યાં, ઇન્દ્રે પ્રુષ્પટ્ઠિ કરી છે ન્યાંય;  
 ક્રોમળ ગર્જના કરી ગાજતા મેઘ, વધતો દીસતો વિભુત્વેગ. ૩૦  
 આમ થયો ઉત્સવ ને ધામધૂમ, પાડી તુંબરુએ આનંદેરી જૂમ;  
 તદા તે આગ્યા ત્યાં ચાલી, કથું જાતકર્મ સકળ સંભાળી. ૩૧  
 તે સમયે આગ્યા સર્વે દેવ, નિર્મળ દેવર્ષિ આગ્યા તતખેવ;  
 આગ્યા પાતાળેથી મહાશેષ, વાસુકિ આદિક નાગ અશેષ. ૩૨  
 તક્ષકાદિક નાગના રાય, આગ્યા દિગ્જસત્તમ ત્યાં સુખદાય;  
 દેવ દાનવના જેહ નરેશ, ન રહ્યા યદાગુણકના કોઈ શેષ. ૩૩  
 આગ્યા ઓગણપચાસ વાયુ ત્યાં, અવૈક્ષતસુત જન્મ્યો ન્યાંય;  
 પધારેલા ઋષિ દેવ દાનવ, નાગ મુનિ ગંધર્વ મુક્ત માનવ. ૩૪  
 તેવડે ગંધર્વ નથ ભરાઈ ગયું, તે સહુ મુરગણે ખીચોખીચ થયું;  
 પછે કર્યું બાળકનું જાતકર્મ, જણાગ્યો તુંબરુએ ધર્મ પર્મ. ૩૫  
 પછે સ્તુતિપુરઃસર આશિર્વાદ, અર્પ્યો તુંબરુએ ધરી આસ્વાદ;  
 હે બાળક તું થા ચક્રવર્તી રાય, મહાવીર્યવાન ને મહાકાય. ૩૬  
 આજનુબાહુવાળો થા બાળ, થા શક્તિવાળો તું તતકાળ;  
 મહાકાળ લગી અખિલ મહીકરુ, ભોગવ્ય રાજ્ય સ્વાધીન કરી મેરુ. ૩૭  
 હે બાળક આ ઇન્દ્રાદિક લોકપાળ, કરો તારું કથ્યાણુ મુનિ તતકાળ;  
 હો તારું અરિનાશક પરાક્રમ, વાધો તારા વંશતણો મહાક્રમ. ૩૮  
 પૂર્વમાંથી જે રજકણુ વહે, તે મરત્ બદ્ધ કરી તારું રહે;  
 દક્ષિણે નિર્મળ મરત્ જેહ, તુંને અક્ષય સુખદ હો તેહ. ૩૯  
 પશ્ચિમે મરત્ ઉત્તમ આપોરેત, ઉત્તર ઉત્તમ બળ અર્પો કરી હેત;  
 એવા આશિર્વાદની અંતે ત્યાંય, આકાશવાણી થતી નભ માંય. ૪૦  
 મરત્ મરત્ ગુરુ બોલ્યા ઘણી વાર, તેથી મરુત નામ પડશે નિર્ધાર;  
 જગતીના રાજ્યો જેહ, વરતશે એની આસામાં તેહ. ૪૧  
 યશે સર્વ ભૂમિપતિકરો ભૂપ, યશે નરશિરોમણિ અનૂપ;  
 યશે ચક્રવર્તી મહાખલિષ્ઠ, યશે સમદ્વીપનો પતિ પરિષ્ઠ. ૪૨  
 સ્વાધીન યશે પૃથ્વીતાણા નરેશ, એ નિર્વિઘ્નતાએ ભોગવશે દેશ;  
 યસકર્તા થયા નૃપ જેહ, તેમાં સુખ્યતા પામશે એહ. ૪૩  
 યશે સૌંદર્યવીર્યે કરી મહાન, યશે અન્ય નૃપતિ કરતાં બળવાન;  
 માદૃક્ય કેહ દેવોમાંથી, ક્રાંધ્યે કહ્યું વચન એવું ક્યાંથી. ૪૪  
 કે જે સુણી હંરખ્યા સકળ ત્ર્યં, ગંધર્વ જન આનંદ પામ્યા ક્ષિપ્ર;  
 થયો તેના માતપિતાને સંતોષ. જાણ્યો સત મહોગણકરો ક્રાશ. ૪૫

આવા સુત પુરાણીને સર્વ, બણ્યા ગણ્યા સહિત ગર્વ;  
કાઢે બાપદાદાનું એવા નામ, ધોળાં નહિ તો કરે કાળાં કામ. ૪૬  
ધૃતિ શ્રીમાર્કડેય પુરાણ, અવૈક્ષત્યરિતે સુત વખાણ;  
સમવિંશાધિકશતતમોધ્યાય, ગાયો જેમાં પુરાણી સુત મહિમાય. ૪૭  
વસણ.

મહિમા પુરાણી દેવીતણો, ગાતાં થાય પાવન પ્રાણી રે;  
જેના સુત હર બ્રહ્માદિક છે, જુઓ પુરાણમાં પ્રમાણી રે. ૪૮



કડવું ૨૦૬ મું.

રાજ સામેરી.

માર્કડેય ટેહ તે રાજસુત પછી, સ્વપુત્રને લેઈ નાર રે;  
ગયો ગધર્વગણુ સહિત સ્વપુરમાં, પિતા પામે નિર્ધાર રે. ૧  
જઈ પિતાને નમસ્કાર કરીયો, ચરણમાં મસ્તક મૂકી રે;  
ધણે દિવસે સુત મળિયો પિતાને, તેણે તેને જોતો હુંડી રે. ૨  
ભાઈ તુ ક્યાં ગયો હતો એમ તે, પૂછે વારેવારે ભાવે રે;  
એવે લજ્જાવતી રાજપુત્રી તેને, નમી સુખ ઉપજાવે રે. ૩  
સર્વ નૃપના મધ્યે એકા, ધર્માસને કંઠમ ભૂપ રે;  
તદા સ્વકુંવર લેઈ જોડ્યો અવૈક્ષત, યઈ લજ્જાસહિત તદ્દપ રે. ૪  
હે પિતા મારી માતાને અર્થે, કિમિચ્છક મત મોઝાર રે;  
એ જે તમને વચન આપ્યું હતું, તે સિદ્ધ થયું આ વાર રે. ૫  
તમે માગ્યું હતું મારી પાસે એતું, કે કરવું ઉત્સર્ગે પૌત્રદર્શન રે;  
તે પ્રમાણે હરિકૃપાએ સર્વે, આજ થયું મહારાજન રે. ૬  
એમ વદી મરુતકુંવરને, કરધમ જોળે મૂક્યો રે;  
પછે સર્વ વાતાં વરણવી દાખી, અવૈક્ષત ટેહનાં નવ ચૂક્યો રે. ૭  
તે નૃપ સ્વપૌત્ર આલિંગન કરીને, હર્ષાંશુએ કરતો મવિન નેત્ર રે;  
હું ભાગ્યશાળી ભરપૂર છુ, એમ વદી યાતો આનંદનું ક્ષેત્ર રે. ૮  
સ્વપ્રસાસા તે કરવા લાગ્યો, પછે ત્યાં આવેલા ગધર્વ જોઈ રે,  
અર્ધપાદાદિકે પૂજા કરી તેની, સારી સાધી સત્કારની સોઈ રે. ૯  
કેટલાક દિવસ સર્વે સન્માન્યા રાખી, પછે તેમને જાવા આજ્ઞા દીધી રે;  
આનંદની વાતો સર્વ તે જોડ્યો, જોઈ પૌત્રસ્વરૂપની સુખસિદ્ધિ રે. ૧૦  
આનંદાસક્ત થયો તેની સાથે, એ વિસ્તરી પૂરમધ્યે વાત રે;  
કરંધમ સતતિવાળો થયો એમ, જ્યાં ત્યાં થયું પ્રખ્યાત રે. ૧૧



નગરવાસી જને ઘેરઘેર કીધા, આનંદ ઉત્સવ અતી રે; -  
 થયા ગીતવાદના શબ્દ મનોહ, આનંદે ગીત ગાતી સહુ સતી રે. ૧૨  
 સુંદરાગી વારાંગનાઓએ ત્યાં, અનુત્તમ નૃત્ય આચરિયું રે; ૧૩  
 રાજ્યે પણ અતિ હર્ષ પામી, દાનેશ્વરીપણું ઉર ધરિયું રે. ૧૩  
 આખ્યાં દિવને રત્ન દ્રવ્ય અતિ, સુરભિ વસ્ત્રને અલંકાર રે;  
 પછે તે સુત ત્યાં વધવા લાગ્યે, શુકલપદ્મે ચંદ્રવત સાર રે. ૧૪  
 તેણે પિતાપિતામહને આનંદ પ્રાપ્તિ, કરી અપરમપાર રે;  
 સર્વ લોકને બહાલો થયો એ, સર્વે રાત્ર શીખ્યો નિર્ધાર રે. ૧૫  
 પેહેલાં આચાર્ય પાસેથી તે શીખ્યો, ચાર વેદ અતુર રે;  
 પછે સર્વ આગમ ધતુવેદ શીખ્યો, યજ્ઞ યુદ્ધકર્મમાં આતુર રે. ૧૬  
 ખડ્ગકર્મ ને ધનુષ્યકર્મમાં, વળી અન્ય સત્રાત્ર વિષે રે;  
 શ્રમ સહિત પ્રવિણતા પૂરી, તેણે મેળવી એવું દીસે રે. ૧૭  
 એ સર્વ શીખી રહ્યા પુઠે તે, ગયો ભૂશુચનુ શુકની પાસે રે;  
 અત્રવિદ્યા શીખ્યો તે કનેયી, એમ પુત્ર આવ્યો પ્રકાશે રે. ૧૮  
 વિનયપણે નમ્રતાએ કરીને, તે અત્યત શુરુપ્રીતી મેળવતો રે;  
 એમ સર્વાત્રવિદ્યા શીખી રહ્યો તે, ન હલે તેશુ હેળવતો રે. ૧૯  
 વેદવેદાંગે પારંગત થાતો, શીખ્યો ધતુવેદ પૂર્ણ રે;  
 સર્વ વિદ્યામાં પ્રવિણ થયો તે, જેને જોઈ ચિંતા થાયે ચૂર્ણ રે. ૨૦  
 પછે યુવાવસ્થા તે પામ્યો પૂરી, તદપિ ગંભીર સાગર જેવો રે;  
 ઉન્નતપણું કાંઈ પ્રાપ્ત થયું નહિ, દીશે રતિપતિ કામ દેવો રે. ૨૧  
 વિશાલ રાજ્યે વારતા જાણી, જે પુત્રી પરણી મારી રે;  
 દોહિત્રેકરી યોગ્યતા જાણી, પામ્યો અતિ આનંદ તે અવિધારી રે. ૨૨  
 કર્મધર્મે પૌત્ર જોયો પ્રોટો, મહામતિમાન ને શુશ્રુવાન રે;  
 તેના મનોરથ સફળ થયા સહુ, પછે વિચાર્યું વન જવા રાજન રે. ૨૩  
 અનેક યજ્ઞ કર્યા તેણે જાતે, આખ્યાં યાગક્રમે દાન રે;  
 સર્વ કર્મ સંપૂર્ણ કરીને, નૃપવર હેલવાયો મહાન રે. ૨૪  
 મૌલિક રાજ્યો સહિતે, ધર્મથી પૃથ્વી પાળી રે;  
 શત્રુ હતી સર્વ સમા કીધા, દીન જનની આપદાં ટાળી રે. ૨૫  
 પછે વન જવાનો નિશ્ચય કીધો, તદા અવેક્ષતને તેડ્યો પાસે રે;  
 કહ્યું હે પુત્ર હું વૃદ્ધ થયો છું, હવાં વન જવું જોઈએ ઉદ્ધાસે રે. ૨૬  
 હવાં તું આ મારું રાજ્ય ગ્રહણ કર, હું કૃતકૃત્ય થયો છું આજ રે;  
 તને અભિષેક કરવા કરતાં, નથી કંઈ મારે રહેલું બાકી કાજ રે. ૨૭  
 મેં સમ્યક્ પ્રકારે સંપારેલું જે, તે રાજ્ય આપું છું તુંને રે;  
 એ સાંભળી અવેક્ષત વયો ત્યાં, પિતાથી એ રુએ નવ મુને રે. ૨૮

- તપ કરવા વન જતા પિતાને, જોઈ વિનયે તે બાખ્યો રે; ૨૯  
 હે તાત પૃથ્વી પાલન કરવાનો નથીહું, તમે ધર્મ બાકી નથી રાખ્યો રે;  
 કિંતુ અઘાપિ મારા મનમાંથી, લગ્ન ગઈ નથી નાશી રે; ૩૦  
 યોજ્ઞે કોઈ રાજ્યાસને બીજને, રે હું બધાએ ધર્મ મારી હાસી રે.  
 મને છોડાવ્યો મારા પિતાએ, હું સ્વપરાક્રમથી નવ છૂટ્યો રે, ૩૧  
 પુરુષત્વ તે મારામાં કેટલું, મેં મુને માન્યો પિતા કર્મકૃત્યો રે.  
 પૃથ્વી પુરુષથી પળાયપિતા, હું સ્વપાલન કરવા નથી સમર્થ રે, ૩૨  
 તો પૃથ્વી શી પેર પાળી રાકુહું, કોહ સરે મારાથી શો અર્થ રે;  
 એવું છે માટે રાજ્યાસન અપો, કોઈ સારો જોઈ તાત રે;  
 જે નરનો કરે પરાભવ બીજ, તેને જાણવો ગુવતી જાત રે. ૩૩  
 માત્ર સ્નેહાનુબંધનથી તમે મુને, બંધનથી છોડાવ્યો રે;  
 તે સ્ત્રી સમાન હું ક્યમ થઈ રાજ, જેણે રેશ સહુ વખાડાવ્યો રે. ૩૪  
 કંઘમ કેહ પિતા પુત્રયકી, પુત્ર પિતાયકી નથી ભિન્ન રે;  
 એવું છે માટે હે વીર યુજને, નથી છોડાવ્યો પિતાએ કે દિન રે. ૩૫  
 નર નારીનો સ્વામી થાયે, શરે પૂરે રાજ રે;  
 વેદ વેદાંગ ને શાસ્ત્રપુરાણમાં, બાખી એવી મોટી માઝા રે. ૩૬  
 પુત્ર કેહ હે પિતા મારાથી, મારું હૃદય નવ દેશવાય રે;  
 તમે મને મુક્ત કર્યો પિતાજી, લગ્ન એવી ખસતી નથી મનમાય રે. ૩૭  
 પિતાની ઉપાજ્ઞન કરેલી લક્ષ્મી, જેહ ભોગવે તેનો પુત્ર રે,  
 જેને જનકે સકટથી મુક્ત કર્યો હોય, તેનું કેમ આલે ધરસૂત્ર રે. ૩૮  
 જે પિતાના નામથી આજખાએ, એવો નર અમારે કુળ ન યારો રે;  
 જેણે સ્વપરાક્રમે ધન સપાણુ, તેનાથી કોઈ નવ લગ્નશો રે. ૩૯  
 જે સ્વપરાક્રમે પ્રસિદ્ધ થાતો, જેને જોઈ અરિ પામે ત્રાસ રે;  
 જે પોતાની મેળે સકટથી મૂટે, તેના જેવી મારી ગતિયાઓ પ્રકાશ રે ૪૦  
 માકેડેય કેહ એમ વધો તે, તેને સમજાવ્યો મારીપેર રે;  
 તાય તેણે હઠ છોડી નહિ રજ, બાધી ઉભો ટેકની તેર\* રે. ૪૧  
 તદા કરધમે પૌત્ર બેસાડ્યો, રાજ્યાસને નિર્ધાર રે;  
 સ્વપિતાની અનુમતિથી તે પામ્યો, પિતામહનું રાજ્ય તે વાર રે. ૪૨  
 પછે મરુતે સ્વજન સતોખ્યા, આનંદપ્રાપ્ત થાય કર્યું તેમ રાજ રે;  
 કરધમ નૃપપત્ની વીરા સહિત, ગયો વનમા કરી સહુ લાજ રે. ૪૩  
 તેણે વનમાં વસી તપ આરબ્ધુ, મન વાણી શરીર કરી વસ રે;  
 સહસ્ર સવત્સર ઉપ તપ કરી, કાઢી લીધા દેહનો કસ રે. ૪૪

એમ કરતાં દેહ લાગ થયો તેનો, પામ્યો તે નૃપ ઈંદ્રલોક રે; ૪૫  
 માથે જટાવાળી મલિન જેની કાયા, એવી વીરા રહી ભરી ગ્રાહ રે.  
 સ્વર્ગે સીધાવેલા મહાત્મા પતિની, સાથે જવા ધ્રુવ જેને રે; ૪૬  
 એવી ભુગુ મુનિના આશ્રમે રેહતી, તપ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ તેને રે.  
 કૃષ્ણ મૂળ પર નિર્વોદ્ધ કરતી તે, વસતી બ્રાહ્મણની ઓઝાર રે; ૪૭  
 હતી દ્વિજસેવામાં આદરવાળી, તે વધુ સત વર્ષ રહી નિરધાર રે.  
 ટેક તારો જે રાખ્યો પુરાણી, તો અવેશત જેવો રાખ્યો રે; ૪૮  
 માગી ખાતું ને મરીદે સૂતુ, એ ન્યાય તે ક્યાંના ભાખ્યો રે.  
 ધૃતિ શ્રીમાર્કવંડેય પુરાણે, અવેશતચરિત્ર સમાપ્ત રે; ૪૯  
 અષ્ટાવિંશત્યધિકશતતમોઽધ્યાય થયો, મુણેભણે તેને મળે આપ્ત રે.  
 સઠળ તીર્થે જન સ્નાન કરે, તેટલું પુણ્ય પામે મુણી આખ્યાન રે; ૫૦  
 સત્તરસો પાંસઠ્યમાં યથામતિ, વિત્રે કથું વ્યાખ્યાન રે.

વસણ.

વ્યાખ્યાન વિત્રે યથામતિએ, કથું ભવતારક ભજી હરિ રે;  
 ચાતુર્વિંશી જન પ્રેમાનન્દ, મહતા નવ માને જરી રે. ૫૧

કંઠવું ૨૦૭ મું.

રાગ કેદારો.

વક્રતુંડ શુકલ સ્વામી, ભારતી આરતી પૂરો મહાનામી, ૧  
 કવિતાકામી કવિ વિનતિ કરે રે.  
 કહું મરુતચરિત્ર પાવન, સાહે કરો વિશ્વતણા સ્વામીન; ૨  
 અતુલિન સંકટ મારાં હરો રે.

ઢાળ.

સંકટ હરો શ્રી સ્વામી મારાં, કહું વિનવી વારંવાર;  
 કૌબુદ્ધિ દેહ ભગવાન મુજને, કરધમકથા કહી સાર. ૩  
 અવેશતનું ચરિત્ર ભાખ્યું, અતિ કરી વિસ્તાર;  
 હવાં તેના પુત્ર મરુતતણુ કોહ મુનિ, ચરિત્ર મુણુલંકાર. ૪  
 જે મહાત્મા સર્વ કરતાં, હતો પરાક્રમી પૂર;  
 એવું મુણી આખ્યાન એનું, મારે મુણુવા મુણુ મધુર. ૫  
 એ નૃપ ચક્રવર્તી ભાગ્યશાળી, તેજસ્વી ને મહાશરો;  
 ધર્મસ ને મહામતિશાલી, પ્રજાપાલન પ્રેમમાં પૂરો. ૬  
 તેના મુણુગણુ મુણુવા કોણુ નવ, ચિત્ત ધરે મુનિદેવ;  
 માર્કવંડેય દેહ મુણુ એક ચિત્તે, કહું કથા તુને તતખેવ. ૭

પિતાકેરી અનુમતિથી, મરુત પામ્યો પિતામહનું રાજ;	
પિતા જેમ ઔરસ પુત્ર પાળે, ત્યમ આત્મચાં ધર્મનાં કાજ.	૮
સમ્યક પ્રકારે પૃથ્વીપાવન, કરવા લાગ્યો તેહ;	
ઋત્વિક પુરોહિતની આજ્ઞાપાળી, રેહતો તેને સ્વાધીન એહ.	૯
એવા પુણ્યશાળી પવિત્ર નૃપે, ધણા યજ્ઞ કરિયા જાણુ;	
તેમાં દક્ષિણા દિજને અરપી ધણી, જેનું થાય નવ પ્રમાણુ.	૧૦
અવિજિત આજ્ઞા તેહની, થઈ સમઢીપમાં માન;	
આકાશ ને પાતાળમાં, જતો અધિજગજ વિગે મહાન	૧૧
એવી ગતિના રોધ ક્યાહી, નવ થતો નિરવાણુ;	
સર્વ સ્થળમાં વિચરતો તે, મરુત જાણુ સુજાણુ.	૧૨
એના મખયકી ધન પામી ધણું, સ્વક્રિયા કુશળ વિમ્બ;	
મહાન યજ્ઞે કરી કરતા, પ્રસન્ન પુરંદરને ક્ષિપ્ર.	૧૩
અન્ય વર્ણના જન ધણા, થઈ સ્વકર્મે સાવધાન;	
નૃપકનેથી ધન લેઈ, ઇષ્ટાપૂર્તાદિ કરતા માન.	૧૪
હે દિજસત્તમ મરુતે જેમ, પાળી પૃથ્વી સાર;	
તે કરતી સ્પર્ધા સ્વર્ગ સાથે, થયા જન સુર સભા નિરધાર.	૧૫
ધણા યજ્ઞે કરી તેણે, નમાવિયા નૃપાળ,	
એમાં કાંઈ હવું નહિ પણ, થયુ નિરોપ કઈ તે કાળ.	૧૬
શક્તિ કયો શતકલ્પ તેણે, કરી યજ્ઞ અપાર;	
બૃહસ્પતિઆતા અગિરાસુનું, સર્વ તપભંડાર.	૧૭
તે મહાઋષિ ઋત્વિક હતો, મરુતકેરો જાણુ;	
તેણે મરુતઅર્થે આણ્યુ વુ, નગસુવર્ણશિખર નિર્વાણુ.	૧૮
સુરગણે સેવેલા મુજવાન નગનું, સુવર્ણશિખર જેહ;	
તે તપમણે પૃથ્વી ઉપર આણ્યું, હે દિજ નિ સંદેહ.	૧૯
તે ઋષિએ તેના યજ્ઞમાં, ભૂમિભાગાદિક સર્વ;	
નિર્મળ મેદલ આદિક તપમળથી, કનકમય કર્યોતાં મહાપર્વ.	૨૦
એ વિગે ઋષીધર બેઠા, જાણુતા વેદ અહોરાત્ર;	
તે રીત મરુતચરિતગાથા, અધ્યયન કરતા હતા મહાપાત્ર.	૨૧
મહીપર મરુત સમો કોઈ નૃપ, નથી મખ કરનાર;	
થયો નહિ યારો નહિ, એમ મુનિ વદતા સાર.	૨૨
જેના યજ્ઞમાં અખિલ સભા, વળી નિવાસકેરા ગ્રેહલ;	
હતા સર્વે સુવર્ણના, ત્યાં થઈ રેહેલી રંગેરવ.	૨૩
શશિપતિને મોમરસથી, દિજને દક્ષિણાથી જાણુ;	
મરુતમખમાં મદ થયોતો, એવું નવ કઈ થયુ સુજાણુ.	૨૪

ધ્રાદિક ઉત્તમ દેવ જે જે, તે પીરસતા દ્વિજનાં પાત્ર;	
જેમ મરુતામખમાં દ્વિજમંદિર, રત્ન રૂપ થયાંતાં માત્ર.	૨૫
તેમ યવાથી દ્વિજ સધળે, સુવર્ણ નાંખી દીધ;	
એવું નવ કાંઈ નૃપના યત્નમાં, યથું સિદ્ધ પ્રસિદ્ધ.	૨૬
તેના યત્નમાં સુવર્ણકેરા, જે હતા મેદેલ વિશેષ;	
તે મળ્યા તણુ વર્ણની પ્રગ્નને, નૃપે રાખ્યું ન કાંઈ શેષ.	૨૭
ધણું ધન મળ્યું જે જનને, તેણે કર્યાં અપરિમિત દાન;	
ધણા દ્વિજે ધન લાગિયું, તેવડે થયા રૂઢ મહાન.	૨૮
ધન લેઈ ગયા બિજ બિજ દેરો, લાં કર્યાં તેમણે મહાપાત્ર;	
એ રીતે રાજ્ય કરતા મરુતને, એક મળ્યો તપસ્વીમહાભાગ.	૨૯
તે વઘો હે મરુતાધિરાજ, તપસ્વીમંડળને આ વાર;	
મહોન્મત સર્પો વિધથી, નીકળ્યા દુઃખ દેવા નિરધાર	૩૦
એમ જોઈને તમ પિતાકિરી, ધીરા માતા જેહ;	
તેણે કહાવિયું છે મુજ સાથે, તમે સહુ મુલો નિસંદેહ.	૩૧
તારા પિતામહ સમ્યક પ્રકારે, કરી પૃથ્વીનું પાલન;	
સ્વર્ગમાંહી સીધારિયા તે, હું રહી તપ કરું પાવન.	૩૨
શક્તિમાન છું તેણે કરું છું, ઔર્વ મુનિઆશ્રમે તપ.	
નિરતર એક તાળી લાગી, કરું છું જન્મપતિને જપ.	૩૩
હે મરુત રાજ્ય કરે છે તું, તેમાં ખામી તારી દેખાય;	
તેવી ખામી તારા પિતામહમાં, કે પ્રપિતામહે ન દેહેવાય.	૩૪
શું તુ ભોગાસક્ત થઈને, અનિદ્રિયશ્લેષ થયો છું બાળ,	
તું સાવધ નથી હે સુત મારા, વા સમય આવિયો વિકાળ	૩૫
તારું ચારચત્રુપણું સુત મારા, થઈ ગયું છે નાશ;	
શુભ અશુભ તારા કર્ણનિકટ, પામે આવતાં બહુ ત્રાસ	૩૬
પાતાળના મહોન્મત નાગે, મુનિસુતુ દસ્યા સાત;	
વિષયુક્ત કર્યાં જળસ્થાન સર્વે, કરી પ્રસ્વેદ મૂત્ર વિષ્ટાપાત.	૩૭
એમ પકવ થયલા હવિષ્યને સુત, કથાળી નાખ્યાં સાર;	
ધણા સમયથી છે અર્પિયો, જે નાગ બધિ નિર્ધાર.	૩૮
એમ છતાં બહી જોઈને, અપરાધ ઉદ્દેશે કરી;	
નાગે દુરાચાર આરભિયો, રોકે કાણુ તેને ધરી.	૩૯
મુનિઆ વાસ્તવ કરવા નાગને, છે સમર્થ અપાર;	
કિંતુ એ કાર્યમા નથી એમનો, હે સુત કંઈ અધિકાર.	૪૦

એ અધિકાર ધારણ તું કરે છે, સમજ શાણા સુત;	
આજ કાઢાવું શીખામણ તુજને, જેમાં નથી કેઈ અદ્ભુત.	૪૧
સંસાર ભોગવિલાસનું સુખ, છે ત્યાં લગી નરદેવ;	
ન્યાં લગી અભિષેક જળ નવ, શિર સ્થિર સ્થપાયું તતખેવ.	૪૨
દેશ કાળ ઇચ્છા જાણવાને, જે વાંચતા નરેશ;	
તેણે મંત્રભેદભયથી દૂતજનને, મોકલવા દેશ વિદેશ.	૪૩
તમને અન્યજન નવ કોઈ જાણે, ત્યમ અટન કરવા દેવી આશાય;	
તે સાધનવડે નૃપતિએ જાણવું, કોણ મારા મિત્ર થવું કેહેવાય.	૪૪
કેટલું છે રાત્રનું જળ, વળી મિત્ર જે જે હોય;	
કેટલા છે અન્ય રાજા, મુજ પક્ષેરા માય.	૪૫
કેટલો છે દ્રવ્યભાર મારો, કીયા નર પ્રીતિ રાખે પૂર;	
ક્યા નર અપ્રીતિ રાખે, સમ્યક સમજવું હે શર.	૪૬
બેઠ પમાડેલા શત્રુઓએ, ક્યા નર વસે છે પુર;	
બેઠેલા અરિગણતણા, ક્યા નર વસે ભરપૂર.	૪૭
મારા નગરમાં કે દેશ મધ્યે, સદાચારી નર છે કોણ;	
સદાચારી છતાં ધર્મનાં કૃત્ય કરતા, એવા કોણ નર છે આણ.	૪૮
ધર્મ કર્મમાં મઠ મોટા, કોણ છે નરદેવ;	
અપરાધ શિક્ષા સદન કરવા, કોણ તૈયાર છે તતખેવ.	૪૯
છે પાલન કરવા યોગ્ય ક્રિયા, ક્રિયા સલાજવા સરખા નથી;	
ઇલાદિક વિચાર કરવા જોઈએ, શું વધું કાઢાવું તુજને સર્વથી.	૫૦
સર્વ સચિવાદિક ઉપર, મુખ દૂત મૂકવા જાણ;	
એ રીતે કાર્યાસક્ત નિત્યે, જોઈએ રહેવું નૃપ ચિત્ત નિર્વાણ.	૫૧
રાત્રિ દિવસ એવાં કામમાં, છે કાઢવાની રાય;	
કિંતુ ભોગ વિલાસ માઠે પડી, મુખિયા નૃપે નવ થવાય.	૫૨
હે સુત મારા રાજાદિકકેરો, થયો જન્મ જે વાર;	
તે ભોગવિલાસાસક્તમાં નથી, તું સહુ સમજ ગુણગાર.	૫૩
રક્ષી સ્વધર્મને પૃથ્વી પાળવી, કરવી પ્રજા રંજન પૂર;	
કલેશ સેહવા જન્મ નૃપનો, છે શિરોમણિ મહાશર.	૫૪
જે નર પૃથ્વી ને સ્વધર્મ કેરુ, કરે સમ્યક પ્રકારે પાલન;	
તેને આ ભોકમા શાંતિ નથી, તુ શ્રદ્ધાવડે સુણ રાજન.	૫૫
કિંતુ સ્વર્ગલોકે પરમ અક્ષય, સુખ પામે તેહ;	
એમ જાણી નરદેવ તારે, કરવું પૃથ્વીપાલન જેહ.	૫૬
સહુ ભોગ તજવા કલેશ સેહવા, છે એવું નીતિશાસ્ત્રનું વેણ;	
તારા રાજ્યમાં મુનિઓને થયો, સર્પદંશ તો દુઃખદેણ.	૫૭

તોય ચારાંધ તું નથી જાણતો, હવાં કાઢાનું વધારે શુંય;  
 તું કરે સિક્કા દુષ્ટને, સજ્જન પાળજે કહું હુંય. ૫૮  
 હે નરમણિ તેણે કરી તું, ધર્મ પટ ભાગ પામીશ;  
 જો રક્ષણ નહિ કરે મુનિતણું તો, તું સર્વ સુખ વામીશ. ૫૯  
 દુષ્ટ નરે અવિનયયકી જે, હશે કરેલું પાપ;  
 તે ચોટશે સહુ તુને આવી, પછે થશે તાપ સંતાપ. ૬૦  
 એવું છે માટે સુત મારા, જાણી સ્વચ્છિત કરજે શુંય;  
 આ મેં જોહતું તે કહ્યું સર્વે, છું તારી વદ્ધ માતા હુંય. ૬૧  
 પછે ગમે તે કર સુત તું, કેહવા મારાથી ન અવાય;  
 હવાં દિજ પુરાણીને ઉપદેશ કરતો, ન્યમ શ્રોતાવકતાથી સંભળાય. ૬૨  
 ધ્યાને ને હંભ તજવો, તજવી દુષ્ટ હે જૂદેવ;  
 કામ તજવો ક્રોધ તજવો, મનવો બોધ સાધી મેવ. ૬૩  
 પુરાણીપણુ સહુ તણ દેવું, થવું નતન નાપિકા નાર;  
 ઇતિ શ્રી માર્કેડેય પુરાણે, મરુતચરિતે નિરધાર. ૬૪  
 જનનિશાધિકશતતમોધ્યાય, થયો સ્થાણુ\* તણી કૃપાય;  
 છે પુરાણીને ઉપદેશ જેમાં, દિજતણો સુખદાય. ૬૫

વલણુ.

સુખદાય છે ઉપદેશ જેમાં, મહો પુરાણી દેવ રે;  
 વિષ્ણુ પ્રેમાનંદ સદા સાધે, હરહરિ વિધિની સેવ રે. ૬૬

કહેવું ૨૦૮ મું.

રાગ રામત્રી.

માર્કેડેય કેહ સુણ કીજીકિ, સુણ્યું એવું તપસ્વીવેણુ;  
 મરુત લજ્જા પામ્યો ધણી, ધિ કહું ચારાંધ દુઃખદેણુ. ૨૬. ૧  
 એમ વહી નિઃશ્વાસ નાંખ્યો ધણો, પછે લીધું ધનુષ્ય પાણુ;  
 સત્વર ઔર્વના આશ્રમે તે ગયો, સુણી પિતા માતાની વાણુ. માર્કેડેય. ૨  
 જઈ નખ્યો વીરાદેવીને, કયો અન્ય રૂપિને પ્રણામ;  
 સહુએ આશીર્વાદ આપિયો, દેખાયા દંશેલા મુનિમહાનામ. માર્કેડેય. ૩  
 સાત તપસ્વીને ઘરિયા, નાગ મહાવિપથર જેહ;  
 તે નિકટ થયા જોઈ નરમણિ, ધિકારતો સ્વદેહ. માર્કેડેય. ૪

પછે મુખે જોયો તે સહી, કરનાર મુજ વીર્યઅપમાન;  
 એવા અહરદેપિ સહુ નાગને કરુ, આજ શિશુ મહાન. માર્કડેય. ૫  
 તે નિરખો દેવદૈત્ય સર્વે મળી, વળી નરયુક્ત અખિવ જન્મ;  
 એમ કહી થયો આકળો, અતિ મરુતનૃપ કોપાસકત. માર્કડેય. ૬  
 ઉચ્ચાર એવો કર્યા પૂઠે, પાતાળ પૃથ્વીપર ધરનાર;  
 સર્વ નાગ નાશ હેતુ ધરી, સાહુ સર્વત્રક શસ્ત્ર કર સાર. માર્કડેય. ૭  
 હે વિષ્ર પછે તે મુકિયું, મહાઅસ્ત્ર ઘોર મહીર,  
 કે નાગનેકે સહુ નાગ જે, લાગ્યા બળવા તણ ધીર. માર્કડેય. ૮  
 જે અગ્નિ પ્રગટ થઈ આવતો, તે ખાલ્યો ખળે ન જાણુ;  
 મરુતમહાઅસ્ત્રકેરા પાતથી, થયો હાહાકાર પ્રમાણુ માર્કડેય. ૯  
 હા તાત હા માત વત્સ હા, એમ કરતા નાગ પોકાર;  
 કાઈ વળગી કામિની કંઠ કથને, કરતી હો હો કરી હોકાર. માર્કડેય. ૧૦  
 ઘણા સર્પની પ્રજાળી પૂછડી, અવાઈ ફેણા કોની કરાળ;  
 સ્ત્રી પુત્ર પરિવાર કરી પરા, વચ્ચાવંકાર મૂકી નાહા તે કાળ માર્કડેય. ૧૧  
 છોડી પાતાળ નાહા નાગ સહુ, ગયા મરુતમાતની પાસ;  
 અભયવચનપૂર્વે આપિયું, બહી લામિનીએ ખોવાને ત્રાસ. માર્કડેય. ૧૨  
 તેની નિકટ જઈને પડ્યા રહ્યા, કરતા નાગ અતિશે પ્રણામ;  
 છે ભયથી કપિત કાયા જેમની, છૂટયો અગોઅગથી ધામ. માર્કડેય. ૧૩  
 ગદગદ વાણીએ તે ઉચ્ચર્યા, રમરો પૂર્વવચન હે માત,  
 હે વીરમાતા રસાતળ વિષે, આગ્યું પૂર્વ નમી પ્રખ્યાત માર્કડેય. ૧૪  
 તે સમય આજ આલ્યો સહી, અહો મહિપી જાણુ સુખણુ;  
 નાગ ઉગારો વારો સુત તમતણો, અમારા જેમ રેહ દેહ ને પ્રાણુ માર્કડેય. ૧૫  
 અસ્ત્રઅગ્નિએ નાગ લોક સહુ, ધીકી ઉઠ્યો છે નિર્વાણુ;  
 હે યશસ્વિની આ સમે સહુ, તારા પુત્રથી દહન અધ્યએ જાણુ. માર્કડેય. ૧૬  
 તેને શરણુ આપનાર કોઈ નથી, લામિની તારાવિણુ પ્રમાણુ;  
 દયિતા દયા લાવ દીનમાં, આ સમય સુઝે સાહે કર વખાણુ. માર્કડેય. ૧૭  
 એવું જાણી કૃપા કર માતા તુ, કેહ માર્કડેય કથાય,  
 એવું વચન સાંભળી તેમનું, રમરું પૂર્વવેણુ સુખદાય. માર્કડેય. ૧૮  
 સાધ્વી સ્વામી પાસે જઈ ઉભી, જોવવા લાગી તે જોત;  
 મેં પૂર્વે પાતાળે સહુ સર્પને, અભય આપ્યું હતું કરી તોલ માર્કડેય. ૧૯  
 સર્વે નાગે મળી મુજને કહ્યું, તારા સુતથી રાખજે નાગ,  
 એ વાર્તા કહી હતી સ્વામી મેં, મારો જાણ્યો જહોં પૂર્વ રાગ. માર્કડેય. ૨૦  
 તે આ નાગલોક સહુ આવીયા, બળતા મરુતશસ્ત્રથી સ્વામ;  
 તે શરણુ વાચે પતિ માહરું, મેં અભય આપ્યું મહાનામ. માર્કડેય. ૨૧



જે શરણે આવ્યા પતિ માહરે, તે છે તમારે શરણે શર;   
 કાં કે અભિનયમાયરણવતી, હું છુ પતિ આપયી પૂર. માર્કેડેય. ૨૨   
 જો સર્વ શરણે આવ્યા માહરે, તે છે મારા પતિનું શરણ;   
 એ સર્વ જાણી મારા પતિ, અટકાવો નાગલોકનું મર્ચ. માર્કેડેય. ૨૩   
 સમજાવો મરુત સુતને, હું પણ આવું પતિ સાથ;   
 હું માગી લેછશ એની કને, મારું કરો કાર્ય મિત્ર નાથ. માર્કેડેય. ૨૪   
 અવેક્ષત કેહ સુણો સુંદરી, ક્યો નાગે મહાઅપરાધ;   
 મરુતને કાપ તેણે ચઢ્યો, હણ્યા નાગે સમ મહાસાધ. માર્કેડેય. ૨૫   
 હું એ કારણની ધારણ ધરું, ત્યારે સુજે મુને સતી વાત;   
 હે ભામિની સુત તારાતણે, નિવર્તેનહિ કાપ પ્રખ્યાત. માર્કેડેય ૨૬   
 નાગલોક કેહ નૃપ અમે તમારે, શરણે આવ્યા છુ આજ;   
 માટે કૃપા કરો અમ ઉપરે, અહો અવેક્ષત દાત્રીરાજ. માર્કેડેય ૨૭   
 પીડીત રક્ષણ કારણે ધરે, ક્ષત્રિય સુત શસ્ત્ર નિર્વાણ;   
 માર્કેડેય કેહ નાગ કરગરે, અતિ અતિ દીન કરી વાણ. માર્કેડેય. ૨૮   
 ભયગ્રસ્ત ને શરણુ ઇચ્છતા, સુણી નાગની એવી વાણ;   
 વળી પ્રાર્થના સુણી સ્વપત્નીતણી, અવેક્ષત યરાસવી પ્રમાણ. માર્કેડેય ૨૯   
 અહો બદે હું ઉતાવળો, જઈ તારા સુતની પ્રાસ;   
 જઈ રક્ષણુ કરું નાગલોકનું, જઈ જોઈ તેમનો ત્રાસ. માર્કેડેય. ૩૦   
 શરણાગતનો ત્યાગ નવ ધટે, એવી શાસ્ત્ર પુરાણે વાત;   
 જો તારો સુતુવચન માનેનહિ, અસ્ત્રઉપસહાર કરે ન પ્રખ્યાત. માર્કેડેય. ૩૧   
 તો મારાં અન્નાએ કરી તેહનાં, સર્વ અસ્ત્રોતણે જાણ;   
 સહાર કરીશ હું સુંદરી, હું પાછો નહિ વળું નિર્વાણ. માર્કેડેય ૩૨   
 માર્કેડેય કેહ પછે આલિયો, ક્ષત્રિયોત્તમ જૂપ,   
 અવેક્ષતે લીધી સ્ત્રી સાથમાં, ભાલ્યો ભાગવઆશ્રમ અનૂપ. માર્કેડેય. ૩૩   
 આમ સુત ઉપર ચઢી જાય તો, પુરાણી થાય પાપરા અપૂત;   
 નીકર નડે કનડે ધણા, આવરે આવરણુ અદ્ભુત. માર્કેડેય. ૩૪   
 ધતિ શ્રીમાર્કેડેય પુરાણમાં, મરુત ચરિતં નામ,   
 ત્રિશદ્ધિકશતતત્તમોધ્યાય યથો, ભાવે ભજતાં કેશવ રામ. માર્કેડેય. ૩૫   
 વલણ.

રામ પુરાણી દેવ ભજતા, ધરી હજી મૂશળની ખીક રે,

એ પ્રભુ પ્રેમાનંદપર કૃપા ધરતા, સદુ કરતા હીકાડીક રે. ૩૬

કડવું ૨૦૬ મું.

રાગ બાંગ વેરાડી.

માકડેય કેહ ઉત્તમ ધનુ ધર્યું કર, વળી વક્ર ભુકુટિવાજો;	
ક્રોધાયમાન મુખ જેનું અતિ છે, એવા સ્વસુતને નિહાળ્યો.	૧
તે ધનુષ્ય મધ્યેની જ્વાળાવડે, ત્રિશાઅંતર રહ્યા છે બ્યાપી;	
મહાભારે અગ્નિ ઝરે છે જેમાંથી, નાંખતો નાગકુળ સર્વકાપી.	૨
જેવડે અભિજ્ઞ જગતીકરું, પૃથ્થ યથું છે જન-સ્વસ્થમાન;	
પાતાળના મધ્યભાગ મુધી, પોહોંચી છે જ્વાળ મહાન.	૩
તે સ્થળે ઘેર ભયાનક છે, અસલ્ય રૂપ ધરતા તેહ;	
એવા જોઈ અગ્નિવાન અજને, ત્યાં આળ્યો અવૈક્ષત જેહ.	૪
વારંવાર ઉતાવળે બોલતાં, જેનો અક્ષરક્રમ થયો લોપ;	
મહામતિશાક્ષી ઉદાર દિલનો, અવૈક્ષત વધો અકોપ.	૫
અવૈક્ષત કેહ દે મરુત રાજ, કરીશ નવ તું ક્રોધ;	
અસ્તત્ત્વો ઉપસંહાર કર તું, માની મારો આજે બોધ.	૬
‘પુત્રે જનકનું વચન સુણ્યું, જોઈ માતાને સાક્ષાત;	
કરધનુષ્ય સહિત માનપૂર્વક તેણે, નમસ્કાર કર્યો નમી જાત.	૭
પછેબોલ્યોપિતાજી સુણો, કયો સર્પે માહા અપરાધ;	
હું પૃથ્વીપાત્રન કરું છું પિતાજી, કયો તેણે આવી બાધ.	૮
મારા વીર્યકેરો બનાદર કરીને, આ આશ્રય વિષે તાત;	
મહાસુનિશ્ચાને દશ કર્યો છે, ભુજ્યા પડ્યા પેલા સાત.	૯
હે પૃથ્વીપતિ મારીઆજા લોપીને, દુરાચારી થયા અતિ સાપ;	
આશ્રમવાસી મુનિનાં હવિષ્યજગાડ્યાં, એ શું આહોપિતાસંતાપ.	૧૦
સર્વ જળાશય વિપમય કીધાં, એવાં એવાં કારણ છે અનેક;	
માટેઆપેઆજા કાંઈકરવી નમુજને, ધારી ધ્યાને માનેવિવેક.	૧૧
બ્રહ્મહત્યારા સર્પોકેરો, ક્ષય અટકાવવો નહિ સારો;	
અધમ નીચનો છેજ પિતાજી, આખર તો આ વારો.	૧૨
અવૈક્ષત કેહ જો એમણે કીધી, બ્રહ્મહત્યા મહાવેર;	
તોતેમરણ્યથયા પછી પડશે નરકે, વૃહશે તાણ્યા વિના તોર.	૧૩
કિંતુ માન તુંવચન મારું, અજ્ઞ યોજવાથી પામ્ય વિરામ;	
મરુત કેહ એ અપરાધીને, હું ક્ષમા નવ કરું મહાનામ.	૧૪
જો તેમને શિક્ષાકરવા કારણ, ન ચાઉં અયત્નશાળી હું;	
તો નરકે પડી અતિ દુઃખ શોભતું, એ જાણું નહિ હું શું.	૧૫

માટે મુને અટકાવશે નહિ, કહું વારેવારે તાત;	
અવૈક્ષત કેહ હે મરુત રાજા, તું ન કરીશ કોઈની ધાત.	૧૬
મારી મહત્તા જોઈ સર્વે સર્પો, શરણુ આપ્યા છે મારે;	
કર ઉપસંહાર અત્યંતજો મૃત, સિદ્ધ દારજ એટલે ધારે.	૧૭
મરુત કેહ એ અપરાધીને, હું નથી ક્ષમા કરનાર;	
સ્વધર્મ ત્યાગી હું આપકે, નહિ વચન માનું મુણ્ડાંડાર.	૧૮
હંડવા યોગ્યનો દડ કરીને, વળી કરી સજ્જન પ્રતિપાળ;	
હું પુરંચ લોકને પામીશ પિતા, ભૂલી ન નરકે જવું આ કાળ.	૧૯
માર્કંડેય કેહ એમ અનેક પ્રકારે, વાયો પુત્રને ત્યાં;	
તોપણ તેણે કાંઈ ન માન્યું, જોયો વધતો કોપ જ્યાંય.	૨૦
તદા અવૈક્ષત મુનઃ જોયો, હું તુંને કહું છું ત્યાં;	
તોપણ તું ભય પામી શરણે આવેલા, સર્પની કરે ન સાહે.	૨૧
માટે તારાથી અવળે માર્ગે, મારે જવું જોઈએ;	
હું પણ અત્ય શીખેલો છું મૃત, નવ કરવી હુંપદ કોઈએ.	૨૨
આ પૃથ્વીમાં તું એકલો નથી, રાત્રાત્ર જાણનાર;	
અત્યંત દુર્ભજ છે મારી આગળ, તારું પરાક્રમ નિર્ધાર.	૨૩
હે મુનિસત્તમ એમ કહીને, કોપ કયો વિકાળ;	
રક્તનેત્ર અતિશે ધ્યાંતેનાં, દેખાવા લાગ્યો અવૈક્ષત મહાકાળ.	૨૪
તેણે ધનુષ્ય ચઢાવી કાલાત્ર લીધું, સ્વકરમાં તેણી વાર;	
શત્રુસમૂહને નાશકર્તા શર, અગ્નિત્વાળે આગ્રહેલું અપાર.	૨૫
એતું મહાવીર્યવાન કાલાત્ર નામનું, અત્ર ધનુષ્યે કર્યું સંધાણ;	
તદા સંવર્તાત્રીથી તૂત થએલી, નગ સમુદ્રવતી મહી જાણ.	૨૬
ક્ષોભ પામી ગઈ જોત જોતામાં, કેપ્યા દાનવ દેવ;	
અવૈક્ષતે સિદ્ધગર્જના કીધી, જેણે સિદ્ધ સાધીતી શુરસેવ.	૨૭
માર્કંડેય કેહ પિતાએ પૂરું, કાલાત્ર ચઢાવ્યું જ્યાંય;	
તે નીરખી મરુતે દીર્ઘરવરે કમ્પું, જેમ અત્ર ચઢાવ્યું છે આંધ.	૨૮
તે છે અધમ નાગને શિક્ષા કરવા, નથી કરવા તમારો વધ;	
હું આજાં વર્તીછું આપનો, મેં સદ્ધર્મની જાણી છે દધ.	૨૯
જોવા તમારા પુત્ર ઉપર, યથા અત્ર મૂકવા તૈયાર;	
એ શું પિતાજી ધદિત છે રજ, કાંઈ કરી જુઓ વિચાર.	૩૦
હે મહાભાગ મારે કરવું જોઈએ, પ્રભતાણું પાલન;	
દિતુ તમે મારો વધ કરવા પિતાજી, કયમ ચઢાવ્યું અત્ર રાજન.	૩૧
અવૈક્ષત કેહ શરણે આવેલાનું, રક્ષણ કરવું મારે;	
એ મારો દદ નિશ્ચય તુ જોહા ફેરવવા, હવે આ વિશે તું વિચારે.	૩૨

- એતું છે માટે જ્યાં ઘો, કરવો વિગ્રહ મુજબ;  
 ઉભય ઉત્તમ નરપતિ છે, વળી ઉભય પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણ. ૫૦
- છો ઉભયજન તમે ધર્મમાંથી, કુસળ જ્ઞાતા આજ;  
 માર્કઠેય કેહ પછે વીરા માતા, આવી સમાધાન કરવા કાજ. ૫૧
- તે કેહેવા લાગી પુત્રને, મારા વચનથી તુજ પુત્ર;  
 પ્રવૃત્ત નાગને હજુવા થયો છે, વળી લાજવા તેહનાં ધરમુત્ર. ૫૨
- જ્ઞે મુઆ જીવે દ્વિજ તો તો, કાંઈ નથી શઃ કે આડ;  
 કાર્ય થાયે આપણું ને, મટે ઉભયની વડવાડ. ૫૩
- પછે હજુવાતણું નથી કાંઈ, કારણ મરુતને જાણ;  
 અવિતહાન દેહ સરણાંગતને, એમાં કાંઈ વાંધા નહીં નિર્વાણ. ૫૪
- ભામિની કેહ પૂર્વે પાતાળવાસી, નામના જે લોક;  
 તેણે કરી પ્રાર્થના માહરી, ટળવા મૃત્યુકેરો શોક. ૫૫
- તે કાર્ય માટે સ્વામીને મેં, પ્રેરિયા છે માત;  
 હે આર્યે અતિ ઉત્તમ આણિયો, આજ નીવેડો સાક્ષાત. ૫૬
- જેણે કરી મારા સ્વામીસુત ને, વળી તમારા પુત્રપૌત્રની જાણ;  
 ગોલા રહી એ ઉભયકેરી, વળી રહ્યા એકના તો પ્રાણ. ૫૭
- માર્કઠેય કેહ પછે વિપહારક, દિવ્ય આપધિઓયકી;  
 નાગલોકે દ્વિજ જવાબા, રહ્યા ધર્મ ઉભયના ટકી. ૫૮
- મરુતરાયે પણ ક્યો પછી, પિતાચરણમાં પ્રણામ;  
 અવેક્ષતે બેટી સુતને, કહ્યું ઉત્સાહ આણી આમ. ૫૯
- હે સત્તું તું થા શત્રુકેરો, માન ખંડન કરનાર;  
 કરો દીર્ઘકાળ લગી પૃથ્વીપાલન, મારો તુને પુત્ર પૌત્ર અપાર. ૬૦
- પ્રજા હિતમાં આનંદ પામ તું, વળી તારે શિરઅરિ ન થાયે દાયે;  
 પછે મુનિગણની આજ્ઞા લેઈ, ઉભય વૃષ ઘેર જાતા શોભે. ૬૧
- ભક્ષી ભામિની પતિ સાથ જાતી, સ્વનગર મોઝાર;  
 ધર્મજી વીરા તપાસરતી, મુનિ આશ્રમ રહી નિરધાર. ૬૨
- મહાભાગ્યશાળી પતિવ્રતા તે, પામી સાતોક્ત્યમાં વિશ્રામ;  
 જઈ પતિને આલિંગી પત્ની, એમ ચર્ચ ગયું સહ કામ. ૬૩
- ધર્મ પ્રમાણે પૃથ્વી પાલન, કયું મરુતે તે કાળ;  
 ૫૮ અરિને જીતી જાતે, ભોગવ્યા ભોગ વિશાળ. ૬૪
- વિદર્ભપુત્રી પ્રભાવતીને, સુતીરસુતા સૌવીરી નામ;  
 માગધરાય કેતુવીર્યકરી, નારી સુદેશી કામનું ધામ. ૬૫
- મદ્રરાજ સિંધુવીર્યની, પુત્રી કેકેયી અભિરામ;  
 કેકપરાય સિંધુભર્તાતણી, સુતા સૈન્ધવી કામવિશ્રામ. ૬૬

ચેદિરાજ્યુતા વપુષ્મતી, એ સર્વ સુદર નાર,  
ભાગ્યવતી પત્નીઓ મરુતપ્રેરી, હતી તેણીવાર ૬૭  
તે સ્ત્રીમાથી તેહને, અષ્ટાદશ થયાતા સુતસાર,  
તે સર્વમા મુખ્ય નાને મોટે, હતો નરિષ્ઠત નામ અદ્ભુત ૬૮  
એવો પરાક્રમી મરુતરાજ, પૂર્વે થયોતો સૌથ,  
જેની આણુ ઇર્ષ્યાવાધા વિના, વરતાર્ધ સમ દ્વિપમા સૌથ ૬૯  
મગ પગક્રમ વીર્ય અતુલિત, હતું મરુત મધ્યે જાણુ  
તેના સમો મખ કરનાર કોઈ, નથી થયો ભૂમિપૃષ્ઠ પરમાણુ ૭૦  
અધ થશે નહિ એ ભવિષ્ય ભાષુ સુણો દ્વિજસત્તમ આજ,  
તે મહાત્મા મરુતનો જન્મ જે જન, વા સુણે ચરિત્રદ્વિજરાજ ૭૧  
કથાવક્તા નાશ કર્તા, સર્વ પાપનો જાણુ,  
કિંતુ મન ન ભમતુ હોય તો, થાગે ક્ષમશ્રુતિ નિર્ણય ૭૨  
આવી આવી કથાઓ આ કાળમા, નથી મોગી લાગતી રજ,  
કા જે પુરાણીને પુરાનીસુતુ યતા લઢવા ધર્માધર્મે સજ ૭૩  
સવત સત્તરસં પાસટ મધ્યે, ગાયુ મરુતનુ ચરિત્ર,  
સુણે જણે જે શ્રોતાવક્તા, તે થઈ રહે પરમ પવિત્ર ૭૪  
છતિ શ્રીમાર્કંડેય પુરાણે, મરુતચરિતસમાપ્તો નામ,  
એકત્રિશદધિકશતમોધ્યાય, થયો પૂરણુ કર્તા શ્રીભગવાન ૭૫  
વલણુ.

ભગવાન એવા શ્રીકૃષ્ણમુનિ, કૃપાદષ્ટિ થઈ આ વાર રે,  
દ્વિજ પ્રેમાનંદ મહ જનને, અત્પ મતી અર્પાંકર્ણો ઉપકાર રે ૭૬

કડવું ૨૧૦ મું.

રાગ કાલેશો.

શુભનિધિ શુરુ સમજાવો દ્વિજને, ગણેશ કોહ આખ્યાન,  
કામી કથાનો ક્રૌંડુકિ પૂછે, માર્કંડેયને માની મહાન કથા સુણાવોજી ૧  
કથા વ્ધો શુરુ ગરવા તમે, વિપ્રને કરી વ્યાખ્યાન,  
નિપ્ર યથામતિએ પ્રાકૃત કરશે, મળશે શુરુ જ્ઞે મતિમાન વ્ધા૦ ૨  
મરુતઆખ્યાન કહ્યું પૂરેપૂરું, કોહ તેની સતતિનુ ચરિત્ર,  
એ સાભળવા થઈ ઇચ્છા મન, સુણી થાઈ પુરૂષ પવિત્ર. કથા૦ ૩  
હે મનિસત્તમ મરુતવગે, જે ગભ્ય યોગ્ય થયા નૃપાળ,  
પૂર્ણ પરાક્રમ કરી ગોભતા, તમારે મુખે સુણુ આ કાળ. કથા૦ ૪

માર્કંડેય કેહ મરુતનો, પુત્ર નરિખ્યંત નામ;  
 મરુતના અષ્ટાદશ પુત્રમાં, હતાજેઠ શ્રેષ્ઠ મહાધામ. કથા શુણુ શુણુનિધિશ. ૫  
 ક્ષત્રિયસત્તમ મરુતરાયે, પંચાશી સહસ્ર વર્ષપર્યંત;  
 સકળ પૃથ્વીનું રાજ્ય બોગળ્યું, શુદ્ધ ધર્મે ધરી મતિવંત. કથા૦ ૬  
 વળી યજ્ઞ અપાર કરી તેણે, સર્વેશ્વર પૂજન કીધું;  
 પછી નરિખ્યંતને રાજ્ય ગ્રાંપીને, વનવાસમાં મન દીધું. કથા૦ ૭  
 વન જઈને તપ આરંભ્યું, પામ્યો સ્વર્ગ તે કેટલે કાળે;  
 તેના મતિમંત સુત નરિખ્યતે, રાજ્ય કર્યું વરવાને. કથા૦ ૮  
 સ્વપિતા અને પિતામહનાં, જોઈ આચરણુ કપોં વિચાર;  
 આ વંશમાં મારા પૂર્વજ રાજ, ચઈ ગયા મહા મખ કરનાર. કથા૦ ૯  
 તે મહાજિહ્વ ને ધર્માચારી, પૃથ્વીપાલક હતા પૂર;  
 દ્રવ્યતાણું દાન કરવામાં તે, સાચે સાચા હતા શૂર. કથા૦ ૧૦  
 સંગ્રામે ખાજા હઠે એવા નહિ, એમ સર્વ શુણે હતા પૂર્ણ;  
 તે મહાક્રમાનાં ચરિત્ર વર્ણવતાં, થાય પાપ માત્ર તો ચૂર્ણ. કથા૦ ૧૧  
 પશુ ચરિત્ર તેમનું કેહેવા છે કુણ, સમર્થ આણી વાર;  
 તેમણે ધર્માદિ યજ્ઞકાર્ય કર્યા તે, હું કરવા ધમ્મધું નિર્ધાર. કથા૦ ૧૨  
 પશુ કેવી રીતે મારે તે કરવાં, તેનો નૃપ કરતો વિચાર;  
 ધર્મથી પૃથ્વીનું પાલન કરવું તેમાં, વર્ણનીય નૃપશુણુ છે શો સાર. કથા૦ ૧૩  
 સમ્યક પ્રકારે પાળે ન પ્રગ્ન તો, જાય નૃપ તેનરક મોઝાર;  
 રાય પાસે દ્રવ્ય સંગ્રહ હોય તો, કરવા જોઈએ યજ્ઞ અપાર. કથા૦ ૧૪  
 શુણુરા દિગ્ગને દાન દેવું, એમાં છે આશ્ચર્ય જોવું શું ?  
 જ્યારે ધન ખૂટી જાય છે સારે, છે સર્વેશ્વર ગતિજાણું હું. કથા૦ ૧૫  
 કુળવાનપણું ને કૌંધ લગ્ન, સન્નિપક્ષનો આશ્રય જેહ;  
 સ્વધર્માદિકે શુણોવડે નર, નથી સંગ્રામે નાસતો તેહ. કથા૦ ૧૬  
 એ સર્વે મારા પૂર્વજ ને પિતાએ, આચર્યું છે નિર્વાણુ;  
 તેમનાં જેવું થાયે કોનાથી, તે હું કપમ જાણું અગ્નણુ. કથા૦ ૧૭  
 મારા પર્વજ હતા યજ્ઞશાલી અતિ ઉત્તમ ને દાતાર:

- એવો દૃઢ નિશ્ચય કરી તેણે, એક મહાદ્રવ્યદાન સમેત;  
શોભીતો યત્ત નરિબ્યંતેકીધા, લાવી વિગ્ર ઉપર અતિ હેત. કથા૦ ૨૨
- તેના જેવો અન્ય યત્ત નથી કઈ, આજ્ઞાસુધિ થયો સૌમ્ય;  
હવિતપર્યત આલે એટલું અર્પિયું, યજ્ઞે દ્વિજને ધન જોય. કથા૦ ૨૩
- વળી દ્રવ્ય એટલું અર્પ્યા પૂઠે, શતગણું યત્ત કરવા ધન આપ્યું;  
અખિલ પૃથ્વીમાં વસનાર દ્વિજને, અદ્યંત ધન આપી દુઃખ કાપ્યું. કથા૦ ૨૪
- સુરભિ વસ્ત્રાશંકાર અર્પ્યો, ધાન્ય ભરી અર્પ્યો ધરનાર;  
પછે તે નૃપે અન્ય યત્ત આરંભ્યો, વળી તેને ચનાબ્યો તે વાર. કથા૦ ૨૫
- તદા તેમાં પ્રાહ્મણ્ય નવ મળિયા, જે જે દ્વિજને કેહતો રાય;  
ઋત્વિકથા તું મારો આજે, અર્પું મનમાની દક્ષિણા દ્વિજરાય. કથા૦ ૨૬
- ત્યારે પ્રાહ્મણ્યોએ ઉત્તર તેને વાળ્યો, અમે આરભિયો છે યત્ત;  
માટે અન્ય દ્વિજને શોધી કાઢો, સુણી રાયતું મન થયું મત્ત. કથા૦ ૨૭
- દ્વિજ કેહ તમે ધન જે અર્પ્યું, તેનો કંઠાય ન કેથી અંત;  
વળી ખીજું અર્પવા કયમ સજ થયા છે, જે નથી સમગ્નતું મહંત. કથા૦ ૨૮
- માર્કંડેય કેહ ગરે ઋત્વિક તેને, પ્રાહ્મણ્ય ન મળ્યા કોઈ;  
ત્યારે વેદી બહાર દાન મૂકવા માંડ્યું, જાણ્યું નૃપે લેશે કોઈ જોઈ. કથા૦ ૨૯
- કિંતુ કોષ્ઠએ નવ તે ધન લીધું, તેનું કારણ સુણ દ્વિજરાજ;  
સર્વનાં ધર સંપૂર્ણ થયાંતાં, નૃપકૃપાએ ધન ધાન્ય ને સાજ. કથા૦ ૩૦
- ધન લેનાર ન દ્વિજ કે મળિયો, ત્યારે નૃપ નિવેદ પામી બોલ્યો;  
શું જગતીમાં કોઈ દ્વિજ નથી, નિર્ધન તોલ્યોએવો મેં તોલ્યો. કથા૦ ૩૧
- એ અત્યંત સમ્યક વાત છે, કિંતુ યત્તાર્યે મારા ભંડારકેરું;  
ધન ખરચાતું નથી તેણે થાય છે, અતિ નિષ્ફળ ને અવેરુ. કથા૦ ૩૨
- શોકજનક છે એહ વારતા, શું થાય સર્વ યત્ત કરનાર ઉદ્યોગી;  
શું ઋત્વિક સુને નથી કોઈ મળતો, હું જોઈ ધનનો કરવા સયોગી. કથા૦ ૩૩
- એમ જતાં કોઈ દ્વિજ ન ધર્યો, ધન લેવાને આજ;  
માર્કંડેય કહે પછે નરિબ્યંતે, કયમ કરી લીધું નિજકાજ. કથા૦ ૩૪
- વારવાર નમસ્કાર કરી દ્વિજને, સંતોષ્યા ભક્તિસહિત;  
એમ કરી ઋત્વિક યજ્ઞેકીધા, આચર્યો મહામખ ધરી પ્રીત. કથા૦ ૩૫
- એ નરવરે યત્ત કર્યો જ્યારે, ત્યારે પૃથ્વીતણા સહુ લોક;  
ઘેર ઘેર યત્ત કરતા હતા, એ હતું મોટું અવનતું આલોક. કથા૦ ૩૬
- સદસ્ય તેમાં કોઈ હતો નહિ, ધણા દ્વિજ હતા યત્ત કરનાર;  
કેટલાક યત્ત કરાવનાર હતા, નોતો કોષ્ઠ ભિશ્નુવૃત્તિ ધરનાર. કથા૦ ૩૭
- નરિબ્યંત નૃપે જ્યારે યત્ત કર્યો, ત્યારે તેના અપેક્ષા ધનથી જાણુ;  
સકળ પૃથ્વીમાં યત્ત થતા હતા, મુનિસત્તમ સિદ્ધ પ્રમાણુ. કથા૦ ૩૮

અષ્ટાદશ કોટિ કરતાં અધિક મખ, યતા હતા પૂર્વ દિશા મોઝાર;  
 પશ્ચિમ દિશામાં સપ્તકોટિ મખ, યતા હતા તે વાગ. કથા૦ ૩૯  
 ચતુર્દશ કોટિ મખ યતા હતા, દક્ષિણ દિશા મોઝાર;  
 દેવુનિ જ્ઞાનરિખ્યતે મખ કીધા, ત્યારે પમાડું ઉત્તરનો તુંને પાર. કથા૦ ૪૦  
 પચાસ કોટિ મખ યતા હતા, ઉત્તર દિશાએ દિજદેવ;  
 પ્રખ્યાત છે બળ પારપ જેનું, એવો મરુત સ્તુધર્મામા એવ. કથા૦ ૪૧  
 નરિખ્યત નામ હતું જેહનું, પૂર્વે હતો એવો રાવ;  
 પુગણી જ્ઞેઆવાત જાણે તો, કરે હાથવરાળ વેવાધન ધાવ. કથા૦ ૪૨  
 ઇતિ શ્રીમાર્કંડેય પુરાણે, નરિખ્યતચરિત નામ;  
 દ્વાત્રિશદધિકશતતમોધ્યાય, યથો પ્રેમાનંદ પ્રમુખજતા સમ. કથા૦ ૪૩

વર્ણણ.

ગમ નામ ભજતાં યથો પૂગે, અધ્યાય આણે હામ રે;  
 વિમ્ર ચાતુર્વિંશી વર્ણવે, વળી યથામતિએ પૂર્ણ કામ રે. ૪૪



કંઠવું ૨૧૧ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

માર્કંડેય કેહ નરિખ્યતનો સુત જી, યથો દમ નામે અતિ અદ્ભૂત !  
 દુષ્ટ અરિને દમન કરે એવો જી, મગકમમાં પુરદર જેવો !

કાળી.

પુરંદર જેવો પરાક્રમી દમ, યથો મુનિ જેવો વ્યાજ;  
 આચરણ સર્વે મુનિ જેવાં, હતો મહામતિમાન કૃપાજ.  
 બભ્રસુતા ધંત્રસેનાયકી તે, પ્રગટિયો નરિખ્યતકુમાર;  
 તે મહાપરાવાન કુંવર માતઉદરે, રહ્યો નવ વર્ષ નિરંધાર.  
 જનનીને દમન જહરે રહી કર્યું, તેણે રાજસુત દમન કરનાર;  
 યથો એકું જાણ્યું સર્વે, ત્રિકાળજ્ઞાની પુરોહિતે નિર્ધાર.  
 તેણે નરિખ્યતકેરા કુંવરનું, દમ નામ પાડ્યું તેથી;  
 અસુરરાય વૃષપર્વા કનેથી, સમગ્ર ધનુર્વેદ શીખ્યો એથી.  
 તપોવન વિશ્રામ કરતા, દૈત્ય શ્રેષ્ઠ હુંદુભિ નામ;  
 તેની કનેથી સર્વાસ્ત્રસમૃદ્ધ શીખ્યો, નરિખ્યતકુંવર ઉદામ.  
 ધંત્ર પામેથી સદુ વેદ શીખ્યો, વળી સર્વ શીખ્યો વેદાંગ;  
 આશિષેણુ રાજમહાપિંડનેથી, તે શીખ્યો યોગવિદ્યા સાંગ.



એ રીતે અશ્વાદિવિદ્યા શીખેલો, યયો મહાત્મા મહાબળવાન;	
એ રાજપુત્રને દારાણ્ય દેશના, નૃપની પુત્રી ગુણવાન.	૮
બળવાન નૃપ ચારુધર્માતણી, સુતા સુમના અભિધાન;	
સ્વયંવર કર્યો પિતાએ, તેમાં તે દમ વરી મહાન.	૯
તે કન્યા અર્થે જે આબ્યા, મહાબળવાન નૃપાળ;	
તે સહુ જોઈ રહ્યા ત્યાં જવ, કન્યાએ દમને આરોપીવરમાળ.	૧૦
તે સમે મદરાજનો સુત, મહાનંદ મહાબળવાન;	
વળી પૂરેપૂરો હતો પરાક્રમી, મહાયુદ્ધમાં મતિમાન.	૧૧
ખીજો વિદર્ભ નૃપ સંકલ્પસુત, ત્રીજો ઉદારમતિ વપુષ્માન;	
એ ત્રણ રાજકુંવર જોઈ સુમનાને, મોહિત થયા હતા મહાન.	૧૨
સ્વયંવરમાં સુમનાને, વરવાતણી હતી ધમ્મજાય;	
તે તો દુષ્ટ અરિને દમન કરતા, દમ વર્ષો મહાકાય.	૧૩
પછે મોહિત થયેલા કામથી, તેમણે કર્યો નિશ્ચય એક;	
આપણુ ત્રણે મળી રૂપવતી કન્યા, હરણુ કરીએ બળાત્કારે છેક.	૧૪
એ કન્યાને લઈ જઈ કરી, પછે પૂછિયે તેને વાત;	
ત્રણમાંથી જેને સ્વેચ્છાપૂર્વક, તે વરે વર માની પ્રખ્યાત.	૧૫
તેની સ્ત્રી તે થાય નિશ્ચે, એમાં નહિ કાંઈ સંદેહ;	
એ તત્કાલી સ્વયંવર વિધિએ, સ્વધમ્મજાયકી અર્પે દેહ.	૧૬
જેનાપર પતિમતિ કરે તેની, એ ધર્મે પ્રાપ્ત થયેલી નાર;	
બાણુવી સર્વે જણે સહી, વળી કરીએ દંડ વિચાર.	૧૭
આપણુ ત્રણમાંથી મદિરેક્ષણા, કોઈને ન ધમ્મજતી હોય;	
તો કરે નાશ જે દમતણો, થાયે તેની સ્ત્રી તે સોય.	૧૮
માર્કંડેય કેહ કરી નિશ્ચય એવો, તે ત્રણ રાજકુંવરે ત્યાંય;	
દમ નિકટ બેઠેલી સુંદરીને, લીધી હરિ જોતજોતામાંય.	૧૯
તેસમે મળ્યાતા મહાનૃપ ત્યાં, તેમાંથી તેમના પક્ષના જેહ;	
હતા છતા યઈ તેહ બોલ્યા, મન ગમતું યઈ નિઃસંદેહ.	૨૦
કેટલાક મધ્યસ્થ યઈને, લાગ્યા ગર્જના કરવા ત્યાંય;	
તે સમે હે મુનિસત્તમ, દમ નિરખતો ચોદિશે નૃપમાંય.	૨૧
ગંભીરતાથી નજર નાખી, જોયું તેણે કરી તોય;	
વ્યાકુલ થયા પાપે પરાક્રમી તે, બોલ્યો આ પ્રમાણે બોલ.	૨૨
દમ કેહ ધર્મકૃત્ય સ્વયંવરમાં, પધારેલા ધાર્મિક ભૂપ;	
આ રાજકુંવરો બળાત્કારથી, કન્યા લેઈ જાય છે અનૃપ.	૨૩
તદા તમે આ સ્વયંવરકર્મને, અધર્મ માનો છો નરેશ;	
જો અધર્મ માનતા હો અવનિપતિ, તો મારે કેહવું ન લેશ.	૨૪

- જે અધર્મ કર્મ આ માનતા છે, તે મારે નથી નારીનું કામ;  
તું દોષ બીજી પરણીયા બાલિકા, એનાયકી અતિ અભિરામ. ૨૫
- કિંતુ જે ધર્મ માનતા છે તમે, તે તેના ચલા ન દેવા લોપ;  
પ્રાણુરક્ષણ કરવા કરતાં, ધરવો એ અર્થે પ્રાણુહરણ આરોપ. ૨૬
- તે સમે દાશાર્ણ્યનૃપ ચારુધર્મા, કરી સભા સર્વે શાંત;  
હે મુનિસત્તમ બોલિયો તે, આ રીતે મહાંત. ૨૭
- અહો નૃપમણિ આ દમ જે પૂછે, ધર્મ અધર્મ વિષે પ્રશ્ન;  
તેના ઉત્તર અવિચિન્ન આપો, જેમ ન લોપાય ધર્મની તૃપ્ત. ૨૮
- પછે કેટલાક રાજા દમપ્રતિ, કેદવા લાગિયા તે કામ;  
પરસ્પર પ્રીતિ થતાં ચાલમ જ, તે દેવાય ગંધર્વવિવાહ આમ. ૨૯
- એ કર્તવ્ય છે ક્ષત્રી સર્વનું, કિંતુ ન દ્વિજ વૈશ્ય શ્દ્રનું સાર;  
તે પૃથ્વીપતિ તારી પુત્રીનો, છે પ્રેમ દમ ઉપર અપાર. ૩૦
- તે દમને દેવી પુત્રી એ છે, મહાધર્મ ધીમાન;  
હે વિપ્રસત્તમ વળી અન્ય બોલ્યા, જે દાશાર્ણ્ય નૃપપક્ષીય મહાન. ૩૧
- જે કશું તે સહુ સત્ય છે, વિરુદ્ધ આચરે ધરી કામ;  
વા મોહથી દોષ કરે એનું, તે અધર્મ જાણવો ઉદામ. ૩૨
- બોલિયા ત્યાં બીજા બૂપત, કાહ શું મોહથી શરવીર;  
છે ક્ષત્રિયધર્મ જયમ ગંધર્વવિવાહ, લમ અભર શુવનારા ધીર. ૩૩
- ગંધર્વવિવાહયકી માનતા, ઉત્તમ રાક્ષસવિવાહ;  
તે નૃપ બળાકારે રાત્રુ દણી, લેઈ જાય નારી કહી વાહવાહ. ૩૪
- તેમની જ થાયે રાક્ષસવિધિએ, નારી તેા નિર્વાણ;  
ઉભય પ્રકારના વિવાહ વિધિમાં, છે રાક્ષસ શ્રેષ્ઠ પ્રમાણ. ૩૫
- એમ છે માટે મહાનંદાદિક, ધર્મ આચાર્યો છે આજ;  
માર્કટ્ટેય દેહ પછે પૂર્વકેરા, બોલ્યા ત્યાં મહારાજ. ૩૬
- પરસ્પર પ્રીતિયકી વા, જાતિ ધર્માશ્રય વચન;  
બોલિયા તે બળ કરીને, વિરુદ્ધ પક્ષી રાજન. ૩૭
- રાક્ષસવિવાહ ઉત્તમ અતિ છે, એ સલ સર્વે વાત;  
ક્ષત્રિયકેરું બૂપણ એ છે, જેમાં થાય પરાક્રમ પ્રખ્યાત. ૩૮
- કિંતુ આ કામ તેનો નથી સંભવ, હોય પિતાસ્વાધીન માંકન્યાય;  
ત્યાં સુધી સંભવે રાક્ષસવિવાહ, પણ અહીં થયું કેનું રાય. ૩૯
- અહીં શ્વેચ્છાએ કુમારિકાએ, કયો મનગમતો સ્વામ;  
તેથી વાત વિપરીત એ ચર્ષ છે, સુણો નૃપ તમે મહા નામ. ૪૦
- પિતા આદિક સંબંધીઓને, મારી કરી બળાકાર;  
કન્યા લેઈ જવી એ છે સહી, રાક્ષસવિવાહ નિર્ધાર. ૪૧

કિંતુ સતી સ્વામીકરણ હાથમાંથી, લેઈ લેવી જોઈ;	
તેને કેવો વિવાહ દેહવો, એ વિષે ઉપજે સંદેહ.	૪૨
સર્વ રાપના દેખતાં, કન્યાએ દમને પેહરાંવી વરમાળ;	
માટે ગંધર્વવિવાહ થયો અહીં, તો સુણો સહુ મળ્યા ભૂપાળ.	૪૩
હવાં રાક્ષસવિવાહતણો અહિંયાં, કાહ શા છે સંભવ;	
વિવાહ કરેલી કન્યકાનું, કન્યાત્વ રેહતું નથી કંઈ લવ.	૪૪
કન્યાકેરો વિવાહ વિધિએ, થયો જેની સાથ સંબધ;	
તે તેનો સમ્યક પ્રકારે, યામ સ્વામી શુદ્ધ મુગધ.	૪૫
હવાં જેઓ આ કન્યાને, બળાતકારે કરી નિર્વાણ;	
દમ કનેથી લેઈ જવા હચ્છે, તે જો હોય બળવાન મહાન.	૪૬
તો બસે એવો કરે ઉદ્ધમ, કિંતુ તે ન શુભ કેવાય;	
માઈકેય કેહ આ વચન સાંભળી, ત્યાં દમને કેતું થાય.	૪૭
થયાં કેધથી રાતાં નેત્ર જેનાં, એવા દમે ચઢાવિયું ધનુષ્ય;	
પછે આ પ્રમાણે તે બોલિયો, રે કાઈ માથે જળ્યો છે મનુષ્ય.	૪૮
જો બલિષ્ઠ નૃપ મારા દેખતાં, મારી પત્ની લેઈ જાય;	
તો મારો અવતાર નપુંસકતણો, સહુએ જાણ્યો મહાકાવ.	૪૯
છે મહાન કુળ જે માહરું, વળી ભુજભળ માતું હુંય;	
તે કશા ન કામનું જો આમ થાયે, કહું વારંવાર હું શુંય.	૫૦
જો એમ થાયે તો જ મારાં, અસ્ત્ર શૌર્ય ને વાણ;	
ધનુષ્ય ને વળી મહાત્મા મરુતકુળમાં, મારો વ્યર્થ જન્મ પ્રમાણ;	૫૧
જો આ બળથકી ઉન્નત થયલા, તણ મળિયા મૂર્ખ;	
મારી પત્ની લેઈ જવતા પછે તો, હું ધિક્ક જન્મ્યો પુર્ખ.	૫૨
એ રીતે મહાબળિષ્ઠને, મહાઅરિદમન કરનાર;	
દમન મહાનંદાદિક સન્મુખ બોલી, અન્ય નૃપને દેહતો સાર.	૫૩
આ કન્યકા આ બાલિકા છે, અહિં સુંદર વેશ;	
અવયવ મનોહર એહના છે, મદિરેક્ષણા અંગ ઉજ્જેય.	૫૪
છે કુલવતી એ કામિની, જેને ઘેર નથી એવી નાર;	
તેનો જન્મ છે શા કામનો, એમ વધો નરિભ્યંત કુમાર.	૫૫
હે સહુ મહામાની મહીપતિ, મેં કહ્યો તેવો કરી વિચાર;	
શુદ્ધ કરવા યાઓ તત્પર, કે મુને જીતી પામો નાર.	૫૬
એમ વદીને જેમ ઢાકે, અંધકાર વૃક્ષને નિર્ધાર;	
ત્યમ બાણની વૃષ્ટિયકી ત્યાં, ઢાક્યા સર્વ રાજકુમાર.	૫૭
તે વીર નરે પણ બાણ શક્તિ, ઋષ્ટિ મુદ્ગર ત્યાંય;	
નાંખવા માંજ્યા એકીવારે, જોબો નરિભ્યંતકુંવર ન્યાંય.	૫૮

તેને કાપી નાંખ્યા રમત રીતે, દમ મહાપરાક્રમી પૂર;	
નરિખ્યતસુતના શર મૂક્યાં, કાપી નાંખતા તે ભૂર.	૫૯
તેમના દમ નાશ કરતો, એમ મચ્યુ યુદ્ધ ભરપૂર;	
તે સમે હસ્તમાં ખડગ સાહી, જે ગમદમ જિભો હતો શર.	૬૦
તેના ભણી મહાનંદ ધાયો, કરી એકએક પ્રવેશ;	
તેને હસ્તમાં લેઈ ખડ્ગ આવતો, જોયો યુદ્ધ કારણ દમ નરેશ.	૬૧
તદા ઈદ્ર જ્યમ વૃષ્ટિ કરે તેમ, દમે વૃષ્ટિવત મૂક્યાં બાણ;	
તેનાં અસ્ત્રને સહુ બાણ કાપ્યાં, મહાનંદે ખડગથી નિર્વાણ.	૬૨
કેટલાંક શરથી તેણે બચાવી, સ્વકાયા તેણી વાર;	
પછે કોષ ધરી દમ રથે ચઢ્યો, બનિષ્ટ મહાનંદ અપાર.	૬૩
ત્યાં જઈ યુદ્ધ કરવા લાગ્યો તે, દમની સાથે દરાળ;	
તેને જોઈ બહુ પ્રકારે યુદ્ધ કરતો, દમે શર મારિયાં વિકાળ.	૬૪
જે અપળતાથી એતી માર્યો, દમે મહાનંદ હૃદયે બાણ;	
તે તેણે પોતાની મેળે ખેંચી કાઢ્યો, વીરત્વ ધારી પ્રમાણ.	૬૫
હતુહૃદયબેદાયકું મહાનંદનું, કિંતુ દમ સન્મુખ જાતો તેહ;	
અળકાર કરતી તરવારકેરો, ધા મહાનંદે કયો દમદેહ.	૬૬
સળગતા તારા સમી ઝખકી, જોઈ આવતી તરવાર;	
દમે શક્તિ નાખી તોડી તેને, લાગી નહિ ક્ષણવાર.	૬૭
વળી એક લઘુપણ મહાએરી બધથી, છેલું મહાનંદનું શિર;	
હણ્યો મહાનંદ જ્યારે, ભારે નાકા નૃપ તણ ધીર.	૬૮
કિંતુ કુંભિન નૃપ વપુષ્માન આગ્યો, દમ સન્મુખ તે કાળ;	
યુદ્ધ રણાગણમાં ઉતરી 'તેણે, લીધી દમતણી સંભાળ.	૬૯
તે દક્ષિણદેશના નૃપતણો કુંવર, હતાબળ ગર્ભ મદથી પૂર;	
અપળતાએ કરી યુદ્ધ કરતાં, દમે કરથી ખડગ પાડ્યું કર.	૭૦
પછે સંગ્રામે તેના સારથિનું, મસ્તક વિડાયું સાર;	
વળી તેની રથ જ્વળને કાપી, કરી જ્નેતાં જ્નેતા તારોતાર.	૭૧
ભ્રમખડગ ચતાં મધ્યે તેણે, અતિ કટકવતિ લીધી ગદાય;	
તે તેણે પૂરી હસ્તે ધરી નહિ તાં, એવામા દમે કરી ત્વરાય.	૭૨
તેના હસ્તમા ને હસ્તમાં તે, છેદી બેદી કરી જિજ્ઞ લિજ;	
વપુષ્માનજેવોબળ્ય છે વળી, લેવા અન્ય ઉત્તમ શર પીન.	૭૩
તેવોજ તેને વીધી શરથી, દમે પૃથ્વી પાડ્યો ભૂપ;	
પૃથ્વી પર પડ્યો નિહુળ થયો તે, વળી કપિત કાય થઈ કુરૂપ.	૭૪
તે રાજસૂનુ વપુષ્માનકેરી, ગઈ યુદ્ધ કરવાની મતિ જોડ;	
તેને જોઈ યુદ્ધથી નિવૃત્તિ પામ્યો, તદા ધર્મ વિચારી દમ તેહ.	૭૫

નવ અસ્ત્ર વિદ્યા આરિને કદી, મારવો નિર્વાણ; ૧  
 એમ સમજી પૃથ્વીપર પડ્યો મૂકી, ચાલ્યો ઉદાર ધર્મ પ્રમાણ. ૭૬  
 મન પ્રસન્ન થઈ લેછે સુમનાને, ચાલવા લાગ્યો ભૂપ; ૭૭  
 તદા દાશાર્ણ્ય નૃપે પ્રીતિ સહિત, દશ દિનદમ રાખિયો અનૂપ. ૭૭  
 સુમનાનો વિાધપુરસ્સર, આગંધિયો વિવાહ; ૭૮  
 પદ્મિની પરણી દમ રજો ત્યાં, દાશાર્ણ્ય દેશે પૂર્ણ પ્રવાહ ૭૮  
 તેને કેટલાક દિન એમ બીલા, પછે થયો સ્વગેહ જવા સજ, ૭૯  
 દાશાર્ણ્યના નૃપતિએ આપ્યા, તેને હયરથ બળદ ને ગજ. ૭૯  
 અતિ ખાતે ખચ્ચર આપિયાં, વળી અર્પ્યા ઉષ્ઠ તો અનેક, ૮૦  
 દાસી દાસ વસ્ત્રાભૂષણ આપ્યાં, જોઈ જમાત વર વિવેક. ૮૦  
 ઉત્તમ સાહસ ધનુષ્યાદિ રતન, વળી અન્ય અર્પિયા ભાજન; ૮૧  
 ઇલાદિક પરિપૂર્ણ દઈને, કયો વિદાય કરી પૂજન ૮૧  
 ઇતિ શ્રીમાર્કંડેયપુરાણે, નરિખ્યતસુત દમચરિત; ૮૨  
 ત્રયસ્ત્રિંશાધિશતતત્તોમ્યાથ જ્યા, ત્યાં થયુ પૂજણ પ્રીત. ૮૨

### વલણુ

પૂરણુ પ્રીતે ચરિત્ર ગાયુ, જન ચાતુર્વિંશીએ આજ ૨, ૮  
 પાધરું યાવા પુરાણીનાવા, પૂર્ણ યાવા આબુ તમ કાજરે ૮૩

## કંકણું ૨૧૨ મું.

### રાગ મારુની ચોપાઈ.

માર્કંડેય કેહ મહાસુનિ, તે દમ રાજકુવર મહાગુણી; ૧  
 સુમના પત્ની પામ્યો પ્રખ્યાત, જઈ નમ્યો વૃદ્ધને ચરણે નિખ્યાત. ૧  
 જોઈ સ્વમાતા પિતાને કયો પ્રણામ, સુખ સુમના નમતી વૃદ્ધને તે હામ, ૨  
 કયો સાસુ સસરાને નમી નમસ્કાર, સુણુ દિગ્જસતમ કૌણિક સાર. ૨  
 તે વૃદ્ધ માતાપિતાએ ત્યાં, આનદી અભિવદન આપ્યુ જ્યાં, ૩  
 પછે હર્ષિત થઈ દીધા આશિર્વાદ, ગજ્યો જ્યાં ત્યાં ઉત્સવકેરો નાદ ૩  
 સ્ત્રી પરણી દાશાર્ણ્ય નગરથી આગ્યો, તે નરિખ્યતે મહોત્સવ ઉપજાગ્યો, ૪  
 થયો દાશાર્ણ્યાધિપતિ સમોસનધી, વળી ધીંગ મયતાં થયો દદ ધંધી. ૪

\* ૮૧ ગી કડી પછી નીચેની કડી વડોદરાની પ્રતમા છે -

હે પુરાણી કામ મોહે આમ થાયે, વામ નામ બજતા સાર,  
 સમતે ધામમા નવ ધ્યાન કોઈનું, પણ બુદ્ધિ બેડો મુરાર

સર્વનૃપને છતી આગ્યો કુમાર, એ સહુ મુણી નરિખ્યંત આનંદો અપાર;  
 પછે મુત નરિખ્યંતનો દમ, નીરખી મુમના રંભાસમ. ૫  
 લાગ્યો તેની સાથે કરવા વિદાર, ઉત્તમ ઉદાન ઉપવન મોઝાર;  
 મેલેલ મંદિર પર્વત મધ્ય, ઇત્યાદિક રથજ નીરખી અવધ્ય. ૬  
 લાગ્યો લક્ષ્મણ કરવા કામકેલિ, લગ્ય ત્યમ વરસ્વરૂપા થતી અલબેલી;  
 એમ વિદાર કરતાં વીત્યાં ઘણાં વર્ષ, કરે કામકેલિ મુમના પામી હર્ષ. ૭  
 પછે રથો મહિર્ષિને મહાગર્ભ, જન્મ્યો મુત શત્રુકેરો શર્ભ;  
 નરિખ્યંત વિધ વિધ ભોગવી ભોગ, પછે પામી વિરામ ને ધર્મો જોગ. ૮  
 દૃઢવચ્ચ જોઈ ચોતાતણું, તેણે કર્યું મન અતિ હયામણું;  
 પછે દમને બોલાવ્યો ત્યાં, રાજ્યમની મહાજન મળિયા જ્યાં. ૯  
 સર્વની સંમતિ લેઈ સાર, કર્યો દમને રાજ્યાભિષેક નિધાર;  
 પછે સાથે લેઈ ઇંદ્રજેના નાર, થઈ તપસ્વી ગયો વન મોઝાર. ૧૦  
 ત્યાં વાનપ્રસ્થાશ્રમ તેણે ધાર્યો, જેણે એ માર્ગ તરવાનો વિચાર્યો;  
 પછે પ્યાની થઈ બેઠા ત્યાં જૂપ, કરે એવા ઇંદ્રજેના અનૂપ. ૧૧  
 હવાં બેઠા રાખી નૃપને અહીં, જમ્યાં જોવા દમનું ચરિત જહીં;  
 તેમાં થાશે એ નૃપનુ દર્શન, મુણુશે બાણુશે તે યાગે પ્રસન્ન. ૧૨  
 પાપ સંતાપ ટળશે સર્વ, ટળી જશે તન મનકેરા ગર્વ;  
 થશે શ્રોતા વક્તાનું કલ્યાણ, મુણુગે બાણુશે નરિખ્યંત ચરિત પ્રમાણ. ૧૩

વસણ.

નરિખ્યંતચરિત પ્રમાણ કરતાં, તરશે શ્રોતા વક્તાજન રે;  
 ભદ્ર પ્રેમાનંદ હરિ રમરી, ગાયે સુર્વવંશ પાવન રે. ૧૪

—૬૬૬૬૬૬—

કહ્યું ૨૧૩ મું.

રાગ સોરઠી.

ગુરુગણપતિ શારદા, નારદાદિ કરું પ્રણામ રે;  
 હવાં આ ગ્રંથ મધ્યે છેલવેલી, કરો કૃપા મહાધામ રે. ૧  
 સુરગણકૃપા કરો મુજ ઉપર, જેણે થાય તમારું પણ કામ રે;  
 હું એક વાર વિનવિતિ કરું, તે અનેક મુખે થાય મહાનામ રે. ૨  
 જો દેવ રીઝો સેવ કરતાં, તો શું આ સેવ નવ કેવાય રે;  
 જો કેવાય તો કરુણા કરો, ગુણ દ્વિજ તમારા ગાય રે. ૩  
 નરજુદ્ધિએ કેમનું કંઈ કેહ, કિંતુ હામામૂળ આપ મનાવ રે;  
 એ ન્યાયથી કરુણા હું વાંચું, તન મને રાખીં ભરપૂર ભાવ રે. ૪

માકડેય કેહ કૌંટુકિ પ્રતિ, સુણાતું દમચરિત નિર્ધારે;	
નરિષ્યંત નૃપ વનમાં ગયો, દમ થયો પૃથ્વીપતિ તે વારે.	૫
તે પૂર્વજને પંચે પળ્યો, કર્યા ધણા યત્ન ને યાગે;	
વપુષ્માન સાથે સુદ્ધ મોહું, કરી છતિયો માહભાગ રે.	૬
એકાએક કૌંટુકિ બાધ્યો, કહો એ કથા મુનિદેવ રે;	
હું એક ચિત્તે સર્વસાંભળું, તજી તન મનચક્રી અહમેવ રે.	૭
માકડેય કેહ સંકલન વૃષનો, મહાદુરાચારી પુત્ર રે;	
વપુષ્માન દક્ષિણ દેશનો, જેનું એ દિશાએ ધરસૂત્ર રે.	૮
તે સ્પદપ સેના સાયલેઈ, મૃગયા કરવા ગયો વનમાંપ રે;	
તેણે મલિન દેહવાળો નિરખિયો, નરિષ્યંત તપસ્વી સાંધ રે.	૯
તપવડે કૂદા ધઈ કામિની, એવી ઇંદ્રેના જ્ઞેઈ નાર રે;	
તેને પ્રેમ આણી પુછિયું, તું કાણ છે નિર્ધારે.	૧૦
તુછું આઠાપુડે અન્ન જાતિ, વા વનવસતા ક્ષત્રીકિરીકામિની રે;	
વાનપ્રથાશ્રમી કાઈ દેશકેરી, સુંતુ હુસ્વરૂપા કામિની રે.	૧૧
જે હોય તે કેહ સર્વ મુજને, તુ તપાચરણને નથી ચેત્ય રે;	
વામદોચના ધઈ શુદ્ધ અતિ તું, તારે જીવતી ન જ્ઞેઈએ જ્ઞેગરે.	૧૨
તદા મૌનવતધારી નૃપજેઠો, તે નરિષ્યંત ન બોલ્યો કાંઈ રે;	
કિંતુ ઇંદ્રેનાએ કહ્યું તેને, જેકું હનું સર્વે ત્યાંહી રે.	૧૩
આ દમ નરપતિકેરા પિતા છે, હું હું દમ સાર્વભૌમની માત રે;	
વાનપ્રથાશ્રમી યઈરજ્યાં અહીં, એ અમારું ચરિત છે પ્રખ્યાત રે.	૧૪
માકડેય કેહ સુણ્ય કૌંટુકિ, વપુષ્માને આજણખ્યો નરદેવ રે;	
તેને પૂર્વ વેર તાદરા ધઈ ગયું, જેહણ્યો દમે મુજ અહમેવ રે,	૧૫
મારા અરિકેરે આ પિતા, આજ આવી અદયા મુજ હાથ રે;	
એમ વહી અતિ કોપ કરીને, બાળ્યો જટાએ નરનાથ રે.	૧૬
ઇંદ્રેના હાહા કરી, આણી અશ્રુ નેત્રમાં અપાર રે;	
ગદગદ સ્વરે પોકારે કરતી, ખણ કા ન મુણે તેની વાહર રે.	૧૭
એવામાં તો ખડગ ખેંચી, બોલ્યો વપુષ્માન તે વારે;	
જેણે સંઝામમાં હરાખ્યો મુને, પ્રિયા લેઈ ગયો સુમના નાર રે.	૧૮
તેજ આ દમના પિતાને, હું આજ નાંખીરા મારી રે;	
જ્ઞેઈએ ઉગારે ક્ષમ દમ એને, એમ વઘો દુહા ખુંખારી રે.	૧૯
જેણે કન્યાઅર્થે રાજકુંવરને, ધુળવિયાતા ધરણી રે;	
તે દુર્ભતિમાનકેરા પિતાને હું, હણું દમ જીએ મારી કરણી રે.	૨૦
એ મહાદુરામાં સંઝામ મધ્યે, છે ગર્વતણો ચૂર્તિમાન રે;	
તે અટકાવી દમ ક્ષમ રેહ આજે, તે હું જ્ઞેઈહું બળવાન રે.	૨૧

- હું તેના પિતાને આહણું છું, માર્કેટ્ટેય કેહ એમ ભાખા રે; ૨૨  
 દુષ્ટ વપુષ્માને ઈન્દ્રેના, સાં અતિ રડાની રાખી રે.  
 હાં કહી માયો હાકટી, મારી છાણમાં તરવાર રે; ૨૩  
 નરિધ્યંતકેરું શીર્ષ તેણે, કાપી લીધું તે વાર રે.  
 એ જોઇ તે સ્થગના યુનિ સહુ, વળી વનવાસી બીજા જોહ રે; ૨૪  
 કેહ ધિક્ક છે તુંને ધિક્ક છે, બંજો વપુષ્માન તારી દેહ રે.  
 વાનપ્રસ્થાશ્રમ ધરીને, રહ્યો યુનિવેશે રાય રે; ૨૫  
 તેને અધમ તંકયી પેરમાયોં, એ શું ક્ષત્રીધર્મ કેહવાય રે.  
 તેણે કાન ધર્યું નવ કોઈનું, ગયો વનમાંથી ચાલી ઘેર રે; ૨૬  
 તે ગયા પૂઠે ઇન્દ્રેના, ધરતી મન વિષે મહાવેર રે.  
 તેણે એકશ્વતપસ્વી તેડિયો, મોકલ્યો તેનેદમ નગરેજાણ રે; ૨૭  
 તેનેકશ્યુંભ તુ હિતાજો, મુજપુત્રને કહી દાખ્ય મુજવાણ રે.  
 વા તું સર્વ જાણે વારતા, માટે તુંને ફરી નવ કહું હુંપ રે; ૨૮  
 તદપિ રાખનું અપમાન કરિયું, એ ઓહો મજાજ છે શુંપ રે.  
 એમ ધારી કહું તુજને, જોયી થાય મુજ મન શાંત રે; ૨૯  
 તું મારુ કશ્યું સહુ જઈ કેહજે, હે શ્વતપસ્વી મહા દાંન રે.  
 મારા સ્વામીએ અર્ધોં તુજને, ચતુર વણાંશ્રમ પાળનાર રે; ૩૦  
 રાખનો અધિકાર સર્વે, તો તું આવો કપમ ગયો આ વાર રે.  
 નથી કરતો તપસ્વીતણું તું, રક્ષણ રૂઢી રીત રે; ૩૧  
 એ શું ધટારત છે તુજને, કપમ બંધાઈ બેઠો પ્રેમની ગ્રીત રે.  
 તું પૃથ્વીપતિ છે સુત મારો, છતાં નરિધ્યંત મારો સ્વામ રે; ૩૨  
 તપાચારી થઈ રહ્યો બેસી, વળી હું વિસપતી રહી વામ રે.  
 તે માર્યોં ગયો અનાથપેરે, ઝાલ્યા જેના કેશ વિણુ અપરાધ રે; ૩૩  
 હણ્યો બ્રહ્માકારે વપુષ્માને, તવ તાતવિણુ અપરાધ સાધ રે.  
 એણું છે માટે સુત મારા, આચર્યજેમ ન થાય ધર્મનો લોપ રે; ૩૪  
 હવાં વધુ કેહવા જેણું નથી કાંઈ, ન ગટે પિતાવધે કોને કોપ રે.  
 હું તપસી છું તતુજ મારા, માટે કહું એટલું આજ રે; ૩૫  
 તારો તપસ્વી વૃદ્ધ પિતાહણિયો, વિના અપરાધથી મહારાજ રે.  
 તેને શાસન જેહ કરવું ઘટે, તેના કરી જો તું વિચાર રે; ૩૬  
 છે શ્વર સામદ મંત્રી સર્વ તારા, નીતિશાસ્ત્રાર્થ જાણુનહાર રે.  
 તે મંત્રી સાથે મંત્ર કરીને, જે કરવું ઘટે આ વાર રે; ૩૭  
 તે સત્વર થઈ કર સુત તું, એમ કાઢાવે સુતને નાર રે.  
 હે દમરાજન કર આમ તું એણું, પુનઃ કેવાનો અધિકાર રે; ૩૮  
 તે તપસી ચાતાં તલુજ ગયો છે, સુણુ સુત શાણુ સાર રે.



મિત્રસ્થકેરા બાપને ત્યારે, યવને હણ્યા મહાશ્વર રે; ૨૯  
 ત્યારે તેણે યવનકુળનો નાશ કરિયો, વંશનિર્મળ કરી ભરપૂર રે.  
 જંભામુરકેરા પિતાને, સર્પે દંડ કરિયો હતો રે; ૪૦  
 તે કારણ માટે તેણે સર્પક્ષય કર્યો, પાતાળ મુખીતો છતો રે.  
 પરાસારે સ્વશક્તિ પિતાને, રાક્ષસે હણિયો સાંભળી રે; ૪૧  
 રાંદસકુળમાં વહ્નિ નાંખી, અરિજીવ્યાની આરાધનવકળી રે.  
 અપક્ષકેરા કોઈનું, જોઈ યાપ અતિ અપમાન રે; ૪૨  
 કનિષ્ઠ સહી શકતા નથી, ને એમ કેહ શાસ્ત્ર ને પુરાણ રે.  
 તો હણ્યો એણે પિતા તારો, તેની કેથી પેર કેવી વાત રે; ૪૩  
 તુજ પિતાને એણે હણ્યો, વા તને ક્યો શસ્ત્રને ધાત રે.  
 એજ તારે ન કાંઈ જાણું, પણ માનવું હણ્યો તુંજ રે; ૪૪  
 જે ધા ક્યો તે તુંજ ઉપર, મારું મૃત પડિયો તુંજ રે.  
 જેણે વનવાસી તાપસ ઉપર, ક્યો ગભીરપાત પ્રમાણ રે; ૪૫  
 તેના શસ્ત્રકેરા ભય કરી છે, તું સહુ સમજ જાણ મુજણ રે.  
 કિતું એ રાખકેરા પુત્ર સર્વે, તુંજ અજ્ઞાતી નિર્વાણ રે; ૪૬  
 ભય પામો કે ન પામો પછે, કિતું તુંજ ઉપમર્ધ થયો પ્રમાણ રે.  
 એમાં ન સંશય છે કહી, મુજ મહાપવિત્ર મોટા રાખ રે; ૪૭  
 પરિજનનાતિ બંધવ સહિત, વપુષ્માનપ્રતિ ઘટે તે કસ્ય મહાકાય રે.  
 માર્કંડેય કેહ એ રીત તેને, કાઢવી મોકલતી મહારાણી રે; ૪૮  
 દુત વિદાય કર્યા પૂઠે તે, શું કરતી ઈંદ્રસેના ગુણખાણી રે.  
 શબ સ્વાભાવિકં હસ્તમાં લેઈ તેણે, ક્યો અગ્નિપ્રવેશ રે; ૪૯  
 જો વેર કરશે પુરાણી તો, હરવો થશે આવો વેશ રે.  
 ઇતિ શ્રી માર્કંડેયપુરાણે, નિરિખ્યંતવધ દમચરિત રે; ૫૦  
 થયો અતુલિશદ્ધિક્ષતતત્તોધ્યાય, કરી પ્રેમાનંદ પ્રભુએ પ્રીત રે.

વલણુ.

પ્રેમાનંદ પ્રભુએ પ્રીત કીધી, દીધી આશિષ સ્ત્રી આજ રે;  
 હવાં આવી રહ્યું પુરાણી બાવા, આરંભેલું અંતે કાજ રે. ૫૧

કલ્પું ૨૧૪ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

માર્કંડેય કેહ ઈંદ્રસેનાએ જોને, આજા કરી મોકલિયો જ;  
 તે શસ્ત્ર તપસ્વી દમણી આપ્યો, તેણે મહારાજને કનિષ્ઠો. ૧

- જે પેર પૂર્વે ધ્વજેનાએ કહ્યું, તે પેરે કહ્યું સહુ તેણે ૭;  
 દમપિતા મૃત્યુની વાત નિવેદન, કરી ભુક્તિ ભુક્તિએ જેણે ૨  
 ચદ્ર તપસ્વિએ પિતામરણની, કહી વાત વિસ્તારી ૭;  
 તે સુણતાં થઈ દશા દમની, આજ સર્વ કહું અવિધારી ૪  
 પ્રદક્ષિ પાવક જેમ દુતધન પામી, બળવા માડે બળમાં ૭;  
 તેથી ક્રોધાગ્નિકરી જ્વાળા, લાગી દમહૃદય નિર્ભંગમાં ૪  
 હે મુનિસત્તમ તે વીર ક્રોધાગ્નિએ, થઈ પ્રજ્વલિત પૂર ૭;  
 હસ્તેહસ્ત ધરીને બોલ્યો મુખ, આવું વાક્ય મહાશર ૫  
 હું પુત્ર સજીવન છતાં શું માર્યો, અનાયની પેરે મમ બાપ ૭;  
 મારા કુળને તુઅજકાર્યું તે કુષ્ટે, જેણે માધ્યું ન મારું માપ ૬  
 જો હું નપુંસક થઈ ક્ષમા કરું તો, નિદે જગતના લોક ૭;  
 દુષ્ટનારા સદાચારીનું રક્ષણ, માન્યો ક્ષત્રીધર્મ એહ અશોક ૭  
 પિતા હણેલો જોઈ જેણે, તે દુષ્ટ જીવ્યાથી શો લાભ ૭;  
 ઉપકારી નથી કંઈ જગતતણાએ, પોલોડંક માનો આભ ૮  
 હાજનક કહીવિધ્યાથી શું, ત્યારે શું કરવું જોઈએ આજ ૭;  
 જે કરવું ધટે તે હું કરુંજી જાતે, મને માન્યું જેહ શુદ્ધ કાજ ૯  
 જો હું વપુષ્માનકેરા અંગ મધ્યેથી, નીકળેલા શોભિતવડે ૭;  
 મારા પિતાનું તર્પણ કરું નહિ, તો આ દેહ આગ્નિમાં પડે ૧૦  
 તેના રુધિરથી જલાંજલિ, ને માંસથી કરાવું ન બોજન ૭;  
 વા પિતાને પિડામદાન કરું નહિ, તો નાંખું અગ્નિમાં આતન ૭  
 જો કાઈ મુર અમુર યક્ષગંધર્વ, વિદ્યાધર વા સિદ્ધ સમુદાય ૭;  
 સદાય કરવાને આવે તો, મારા શત્રુઓથી મરમતે થાય ૭  
 મહાકુર અત્યંત અધર્મી, તે જન નિદકને મારી ૭;  
 ક્ષણિકવાસીને યુદ્ધમાં પાડી, હું બોગધીશ ભૂમિ સારી ૭  
 એમ કરતાં નહિ મરાય જોતે, તો હું કરીશ અગ્નિ પ્રવેશ ૭;  
 અત્યંત દુષ્ટમતિવાળાએ, નરિષ્યંત તપસ્વી માર્યો નરેશ ૭  
 વનવાસી સાધુતણી ક્રિયાઓ, દહન કરતા એહ ૭;  
 તે અધમોધમ મહાદુષ્ટને, હું પણ હણીશ નિઃસંદેહ ૭  
 તેના સર્વ બાંધવને મિત્ર પદાતિ, દસ્તિ સૈન્ય સહિત ૭;  
 અધુના હું હણી હરખાણશ, દેખાડીશ દુષ્ટને દુષ્ટ રીત ૭  
 હસ્તમાં ધનુષ્ય ખડગ મહીને, વળી બેશી રથ મોઝાર ૭;  
 શત્રુ સૈન્યમાં આજ હું, કરી નાંખું તેમનો સર્વ સહાર ૭  
 તેનિર્જર વિમાનમાં બેશી જુઓ, યુદ્ધ કરવા આવનાર ૭  
 તે દુષ્ટને સાપકરવા જે જશે, તેનું કુળ મૂળમાંથી હરનાર ૭

૨

૪

૪

૫

૬

૭

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

૧૩

૧૪

૧૫

૧૬

૧૭

૧૮

વળી બાહુ માત્ર છે સેના જેની, જેવો હું થઈ ઉભો છું સજ્જ;	
કદા તેનું રક્ષણ કરવા કાળે આવે, વજ્રધર ઈંદ્ર ખેરી ગજજી.	૧૯
વા કોપથી ભયાનક દંડ લેઈ, યમરાજ આવે સામે જી,	
યતી દરે ધનદ વરણ કે, અરિહા સ્વતેજ નામે જી;	૨૦
તોયે હું ઉત્તમ તીક્ષણ બાણે, આચ્છાદી લેઈશ તેને જી;	
હું સમર્થ પુત્ર સગદ્ગ જાતાં, થઈ નિયમિત શ્રુતિ જેને જી.	૨૧
સદૈવ યનમાં પાસ કરતા, કરતા ભૂમિ પડેલા કળનુભોજન જી;	
સર્વ પ્રાણીમાત્રના પવિત્ર મિત્ર જે, મારા પિતા પાપન જી.	૨૨
તેમને હણનારાકેરુ આજે, આમિષશેષિત સર્વ જી;	
ગૃધ્ર તૂમ થતા સુધી ખાઓ, માની મનથી મોટું પર્વ જી.	૨૩
સુત ઉપજ્યવો તો ઉપજ્યવો આવા, પુરાણી બાવા તમે જી;	
માઈકાંઠવા રાંડે જીયા, તે કામ આવે ન સારે સમે જી.	૨૪
ધૃતિ શ્રીમાર્કંડેય પુરાણે, દમચરિતનામ જી;	
પચત્રિંશદધિકશતતત્તમોધ્યાય, થયો ભજતાં સીતાપતિ રામ જી.	૨૫

વલણ.

સીતાપતિ રામ ભજતાં જન, ત્યાં કાટ્યાનકોદિ જાણુ રે;  
તો કયમપુરાણ મારું થશે ન પૂરું, નિરખો પુરાણી કરી પ્રમાણુ રે. ૨૬.



- તેથી તેના અંગના સંબધે જાણુ, માની વપુષ્માનને નૃપ પ્રમાણુ; ૭  
 તેના પ્રશ્નના ઉત્તર આપ્યા થયાર્ય, તેથી તેનું કારજ થાનું સાર્ય.  
 તેણે વામ હસ્તે ધરી તરવાર, હણ્યો જટા ઝાલી જટિલ નિરધાર; ૮  
 તે દુષ્ટે લોકનાથ અનાયની પેર, મારી નાંખ્યો સંભારીને વેર.  
 મારી માતે મોકલ્યો મુને કેવા સંદેશો, ગર્હસ્વર્ગ ધરી અંતર અંદેશો;  
 હા ધિઃક ધિઃક બોલી બાહુવાર, સ્વઅમંગળ મંદભાવનિદની સાર. ૯  
 બળી મોઝ અમિ મધ્ય બાઈ, ધિઃક ધિઃક હું પુત્ર કમાઈ;  
 દુઃખે કરી નરિષ્યંતને આલિંગન, ગર્હ સ્વર્ગે થઈ સતી પાવન. ૧૦  
 તેણે જતાં જતાં કહ્યું છે જોહ, તે તો મારે દરવું સવં તેહ;  
 તમે થાઓ સત્વર સહુ તૈયાર, હસ્તિ રથ અથ લેઈ આ વાર. ૧૧  
 પાપદલાદિક ચતુરંગ મેન, વળી થોહા લેઈ ચઢો સહુ એન;  
 લીધા વિના પિતાકેરુ વેર, પિનૃધાતકનો કર્યા પાણે ફેર. ૧૨  
 માતાનું વચન માન્યા વિના, શુ દુને ઝવવું ગમે થઈ રહી લીના;  
 માર્કેડેય કેહ મત્રીએ ત્યાંય, સુણ્યું વચન નૃપનું જ્યાંય. ૧૩  
 કે અતિ ગ્હાનિ પાગ્યા સહુ તેહ, હા હા ચન્દ ઉચરવા લાગ્યા એહ;  
 મહામદભાગ્ય કહી કહી દેહ, સેન સજ કરવા લાગ્યા સહુ તેહ. ૧૪  
 મન્યાં સેના સેવક ને પરિવાર, વાહન આહન વળી અપરમપાર;  
 દમે કપદ સર્વેને ત્યાં તૈયાર, વળી પૂર્વગામી કરી તે વાર. ૧૫  
 નીકળ્યો અરિના પુર ઉપર, તદા ત્રિકાળદર્શી દિગ્ગજાળ્યા મહાવર;  
 દીધા પુરોહિતે આશિર્વાદ, બણી વેદમંત્રને સરવે સાદ. ૧૬  
 મકતો મહાસર્પની પેઠે નિશાસ, આળ્યો દમ રાગ વપુષ્માન પાસ;  
 હણ્યા દેશ સીમાને સાયવનાર, સત્વર કર્યાં એવા સામંત તારતાર. ૧૭  
 વળી આળ્યો દદાણુ દિશા બણી નૃપાળ, તેણે આવતો જાણ્યો સંકંદનખાળ;  
 સુણી વપુષ્માન ભરાયો ક્રોધે, જાણ્યું દમ આળ્યો છે મારી શોધે. ૧૮  
 પરિવાર પ્રધાન મેન સમેત, ચઢી આળ્યો કાળ કરી શું વૃષભકેત;  
 લેપણુ દુપામ્મત થયો નવ તેહ, રેતો એન સજ કરવા આજ્ઞા એહ. ૧૯  
 ત્યાં સજ થઈ ગઈ સહુ સેન, કે દર્શાંત્યાં યુદ્ધનાં તેણે એન;  
 નીકળ્યો નગરની બાહાર રથ, પછે કેહણે મોકલિયો દૂત ત્યાંય. ૨૦  
 દૂત દમને કહેનો જઈ, અતિ શરો પૂરો સામદ થઈ;  
 વપુષ્માન કેહ વેહલો તું આવ, તારા નરિષ્યંતને ધ્યાં મૂકાવ. ૨૧  
 તે સ્વર્ગે બેઠો જુએ છે તારી વાટ, હે ક્ષત્ર્યંધુ કરીશ નવ ઉચ્ચાટ;  
 હું કુટુંબ સહિત તેની પાસ, આજ મોકલીશ ત્રેવડી તુંને ત્રાસ. ૨૨  
 મારા બાહુબળથી મૂટેલાં બાણુ, કરે છે તારું રક્ત પીવાની તાણુ;  
 છે ધણુ દિનથી તરસ્યા એહ, તે સંગ્રામે રુધિર પીમે બેઠો તારી દેહ. ૨૩

દૂતે કહેલા જે જે બોલ, તે દંભ સાંભળી કરતો તોલ;	
પૂર્વે કરી રમરી પ્રતિષ્ઠા ત્યારે, ચક્ષુ અવાવત * પુરવતો વારેવારે.	૨૪
ગયો વપુષ્માન સામે સત્વર, આવી બિભો લડવાને દમ મહાવર;	
વપુષ્માનની સેના મધ્યે જેહ, અતિ બળદર્શક ધરતો દેહ.	૨૫
તેને બોલાવ્યો પ્રથમ સામે તેણે, કરી પિતા કાળે દદ પ્રતિષ્ઠા જેણે;	
થવા માંડપુ દમ વપુષ્માનનું જુદ, વઢે રથી રથી સાથે થઈ કુદ.	૨૬
લડે છે હસ્તી હસ્તી સઘાત, કરે છે અસવાર અસવારને ધાત;	
ભાથી બીડતા સાથી વખોડી, એવી બાધી ધણી ત્યાં જોડાજોડી.	૨૭
અહો વિમ્બસત્તમ તેણે કાર, મહાધૌર સત્રામ પ્રવર્ત્યો સાર;	
જેવા આવ્યા સુર સિદ્ધ ગધર્વ, યુદ્ધ જોઈ રાક્ષસ તજતા ગર્વ.	૨૮
અહો વિમ્બ લડવા લાગ્યો દમ જ્યારે, વસ્ત્રધરા કંપવા લાગી છે ત્યારે;	
કોઈ રથી સારથી કે મહાહાથી, બલે ઘોડેસ્વાર કે હોય ભાથી.	૨૯
દમકેશ છૂટે જપ બાણ, નોતો કોઈ સહન કરી શકે જુદો જુવાન;	
એવું જોઈ વપુષ્માનનો સેનાપતિ, આવ્યો દમ સામે કોધી દુર્ભતિ.	૩૦
લડવા લાગ્યો દાવ કરી વિધ વિધ, હરિ દમે યોગમથી તેની નિધ,	
એક બાણ હઠેમાં માર્યો કરાળ, પાગ્યો વિધાઈ નિધન તતકાળ.	૩૧
જદા સેનાપતિ પડ્યો માન્યો શર, તદા વપુષ્માન મેન નાસવા લાગ્યું પૂર;	
આવતો નીરખી સેનનાયક વપુષ્માન, શત્રુદમન દમ કેહવા લાગ્યો મહાન.	૩૨
અહો અધમોધમ કુષ્ટ યોડાળ, હણ્યો તપસ્વી અભવિહીન તે જૂષાળ;	
મતધારી નિયમધારી નરદેવ, હણી હવાં નામે કાં તતખેવ.	૩૩
તું છું ક્ષત્રિય 'વળ્ય, 'વળ્ય પાછો, આમ કેમ હોડિ છે આછો આછો;	
વપુષ્માન કેહ મૂક્ય મૂક્ય બડાઈ, એમ વદી આવ્યો લડવા લઈ ભાઈ.	૩૪
પુત્ર બાંધવ સબંધ શર, કોઈને નવ રેહવા દીધા તેણે પૂર;	
થઈ રથારૂઢ ને લડવા લાગ્યો, જેણે મોખરો દમતણો નવ ત્યાગ્યો.	૩૫
ધનુષ્ય ભરી બાણ મૂક્યા અસખ્યાત, કરી દિશા બામ ને શર વરસાત;	
દાંક્યો દમને રથ સહિત શરજાળ, વળી ગળ્યો વપુષ્માન કરાળ.	૩૬
પછે પિતાવધકોષે પૂરાયવા દમે, સત્વર શર કાપી નાખ્યાં જે ભમે;	
વીંધા બીજા બાણે તેમના દેહ, એકએક બાણે ગ્રાણુ હરતો તેહ.	૩૭
પેહલે માર્યા વપુષ્માનના કુમાર, સદુ બાંધવ સંબંધી તે વાર,	
ગણી ગણી મૂકતો એક બાણ, તે હણી હણી આવતા નિર્વાણ.	૩૮
હણાયા પુત્ર મિત્ર બાંધવ જેના સાર, એવો વપુષ્માન કોષ કરી તે વાર;	
રથારૂઢ થઈ નાંખે સર્પ સમ નિશાસ, ઉપજાગ્યો શરે કરી સત્રામે ત્રાસ.	૩૯

\* સર્પ સર્પને આખ હોય છે, પણ કાન નથી હોતા કહે છે તે આખે સાંભળે છે.

- વારેવારે યુદ્ધ કરવા દોડી આવે, જેમ અતિ પતંગને દીપ ભાવે;  
 હે મુનિસત્તમ દમે જોયો તે જામે, વળી નાંખતો તે બાણ ચોગમે. ૪૦
- દમે જોત જોતામાં છેલ્લાં બાણ, કાપા બેઠી નાંખી છે નિર્વાણ;  
 પછે થઈગયા ઉભયસન્મુખ, મારવા માંડ્યાં બાણ તાણી તાણી રૂખ. ૪૧
- ભાગ્યું વપુષ્માનનું દમે આપ, વપુષ્માને મારી સાંગ અમાપ;  
 દમનું કાર્મુકે કટકા કીધું, ઉભય વીર વેર બરાબર લીધું. ૪૨
- છે પરસ્પરે જીતવાની ધમ્મજા જેને, હણ્યો; હણ્યો માને છે મનજેને;  
 એવા વીર તીર વિના થયા ત્યાંય, તદા યોધ ત્વરાએ ધાતા ન્યાંય. ૪૩
- ઉભય ધરી હસ્તમાં ખડગ કરાળ, ફૂદી પડ્યા સ્થપરથી તે કાળ;  
 પરસ્પર ખેલવા લાગ્યા ખેલ, કરવા માંડી લલુલાધવી મહામેળ. ૪૪
- આ હણ્યાયો ન આ જીવ્યો, રે આ હણ્યાતો થયો શોભિતો;  
 એમ એકમેકને જીતી જતા, પછે પૂર પંચાનન વિકરાતા. ૪૫
- ધા દમને ખડગનો લાગ્યો, તે જોઈ વપુષ્માન અનુરાગ્યો;  
 તદા મહાવનમાં હણ્યાયલા બાપ, ધ્યાન તેનું ધરતો દમ અમાપ. ૪૬
- તેનું સ્મરણ થાતામાથયો સંતાપ, પ્રગટ્યો દમ અંગોર્થગે અતિ તાપ;  
 તેજો ધાર્ધ ધર્મા વપુષ્માનના કેશ, ખેંચી સત્વર ભૂમિ પાડ્યો નરેશ. ૪૭
- પછે મૂક્યો તેની ગ્રીવાપર પગ, તદા વપુષ્માન થયો હડબગ;  
 તદા દમે ઉચ્ચો કર્યો અતિ હસ્ત, યોલ્યો મુખ હે શૂર સમસ્ત. ૪૮
- માનવી દાનવી નાગ મહાભાગ, જીએ જીવ જંતુ પક્ષી આ જાગ;  
 હું આ અધમ ક્ષત્રી વપુનું માન મોડું, આજ હૃદય અડ્ય થઈને હૃદય તોડું. ૪૯
- એમ ભાખી દમે તે વાર, ફાડ્યું ફાડ્યું અરિ હૃદય નિરધાર;  
 નીકળ્યો તે મધ્યથી સ્થિર પ્રવાહ, તે પાન કરવા તત્પર થયે વહી વાહ. ૫૦
- કિંતુ તેમ કરતાં તેને લાંબ, અટકાવ્યો સુરગણે આવી ન્યાંય;  
 પછે તેના રક્તચક્રી નિર્વાણ, અર્પી જલાંજલિ પિતાને પ્રમાણ. ૫૧
- થયો પિતૃઋણચક્રી એમ, મુક્ત, પછે રહ્યો બાકી શું કરતો સંયત્ત;

ચાય પાપમુક્ત નર પ્રમાણુ, વળી અશુભ હોય તો ચાથે સુખાણુ;  
 'છે દમનું ચરિત્ર પાવન અતિ, પુરાણી ચરિત્રની સોંતી ગતિ. ૫૭  
 ને વેર કરો તો આવા ચાચો, શું ખૂણે બેસી ગળ્યો ગોળ ખાચો;  
 'છે કરવું કરવું તરવું એક વાર, ડરવું વરવું હરવું છે વારવાર. ૫૮  
 એવો કરી વિચાર ચાચો સામા, નહિ તો રહો નગી પુરાણી નકામા,  
 ધતિ શ્રીમાર્કડેય પુરાણે આમ, દમચરિતે વપુષ્મદ્ધા નામ ૫૯  
 થયો પદ્મિનિસદધિકરાતતમોધ્યાય, દમચરિત્ર સુણે ભણે તે નાકે જાય,  
 સંવત સત્તરસે પાસકય માય, સંપૂર્ણ દમચરિત્ર ચાથે આય. ૬૦

વલણુ.

અહિયાં દમચરિત્ર સંપૂર્ણ ચાથે, દમ જાયે પુરાણી દેવ રે;  
 મુપક ન હોયે દરદરે, નીકળે કઈ મણિધર તતખેવ રે. ૬૧

કુકુવું ૨૧૬ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

( પદ્મીઆ કહ જૈમિની વિપ્રજી, મહામુનિ માર્કડેય કયા કહી ક્ષિપ્ર જી;  
 કૌબુકિ મુનિને કયા કહી દાખી જી, વિદાગીરી આપી સમ્યક્ વાણી બાખી જી.૧

હાળ.

સમ્યક્ વાણી બાખી દ્વિજ વિદાયકીધા, પછે કરી મધ્યાહ્ન સધ્યાય;  
 તેની કને અમે સુપયું જે, અહીં તમને કહ્યું મુનિરાય. ૨  
 તે પુરાણ સમ્યક્ સુપયું છે, હે મુનિસતતમ અનાદિસિદ્ધ;  
 પૂર્વે માર્કડેયને વિધિએ કહ્યું, તે અમે તમ નિકટ કર્યું પ્રસિદ્ધ. ૩  
 આ પુરાણ બળુનાર સુણુનારે ને, છે પ્રુપ્ય ક્ષણદા સાર;  
 છે પવિત્ર આયુષ્ય વૃદ્ધિ કરતા, છે ધર્મોર્થે કામ દેનાર. ૪  
 વળી સર્વસ્વ પ્રાયશ્ચિત્ત તત્તવે, એવું એ છે જાણુ,  
 પૂર્વે ચાર પ્રજા જે કહ્યા છે તે, વળી પિતાપુત્રસવાદ પ્રમાણુ ૫  
 અક્ષસુગ્ધિ ને મનુસ્થિતિ, વળી પવિત્ર નૃપચરિત્ર;  
 એ અમે તમને સર્વે કહ્યા, જે મહાચિત્રવિચિત્ર ૬  
 હર્વા અન્ય શુ સુણુવા તણી છે, તમને મુનિદેવ ધન્યાય;  
 જે નર આ સર્વ સાંભળે, કે નરમડળ મધ્યે ગાય ૭  
 તેના પાપ ને સત્પાપ સધળાં, જૈમિનિ પ્રત્વે ચાય,  
 મહામોઘો મેળ મળે તેને, અંતે મોક્ષ તો સુખદાય, ૮  
 અષ્ટાદશ પુરાણુ કહ્યાં જે, પિતામહે પ્રમાણુ,  
 છે સમસ્ત માર્કડેય તેમા, મહાપ્રખ્યાત આ પુરાણુ ૯

- હવાં નામ તેનાં દેહ ગુણાવી, સુણો જૈમિનિ મુનિ દેવ;  
તમે મહાત્મા ગુરુતણી સાધી, છે, સિદ્ધ પ્રસિદ્ધ જ એવ. ૧૦
- અહરપુરાણ પેહલું જણવું, પદ્મપુરાણ બીજું સોય;  
ત્રીજું વૈષ્ણવપુરાણ છે, ચોથું શૈવપુરાણ હોય. ૧૧
- ભાગવતપુરાણ છે પાંચમું, છઠ્ઠું નારદીય પુરાણ;  
સપ્તમું માર્કંડેય નામે, અષ્ટમું આગ્નેયપુરાણ પ્રમાણ. ૧૨
- નવમું ભવિષ્યપુરાણ છે, દસમું અહલવૈવર્તપુરાણ;  
અગિયારમું લિંગપુરાણ છે, બારમું વારાહપુરાણ સુખણ. ૧૩
- રંકેષપુરાણ છે તેરમું, યૌદમું વામનાપુરાણ નિર્ધાર;  
પંદરમું કુર્મપુરાણ છે, સાણમું મત્સ્યપુરાણ અવિધાર. ૧૪
- સત્તરમું ગરુડપુરાણ છે, અષ્ટાદશમું અહર્નાડપુરાણ;  
જે નર અષ્ટાદશ પુરાણ કર્યાં, નામ પઠન કરે નિર્વાણ. ૧૫
- વા જપે જપ કરી એહનો, તે હવમેધ ફળને પામે;  
વિરાટાદિ સૃષ્ટિને વળી, અહર્નાદિ સુરસૃષ્ટિ નામે. ૧૬
- વશવિસ્તાર ને મન્વતરકથા, મહાનૃપવંશચરિત્ર;  
એ પુરાણનાં છે પંચ લક્ષણ, ભાખ્યા મહામુનિ પવિત્ર. ૧૭
- માર પ્રશ્ન સમુક્ત જે આ, છે અતુલ્ય પ્રમાણ;  
તે અવણ કરતાં શતકોટિ કલ્પના, થાય પાપ નાશ પ્રમાણ. ૧૮
- વળી અહલદયાદિક પાપ જાપે, અન્ય અશુભ કર્મ નિર્ધાર;  
જેમ મરુત ગણ તણુ કરી નાંખે, લાભ થાય પાપનાશ અવિધાર. ૧૯
- આ પુરાણ સુણવાયકી જૈમિની, જર્ઠ કયાં અત્યંત ક્ષેત્રમાં દાન;  
તેટલું પુણ્ય થાયે અવણથી, વળી નરમણિ થાય મહાન. ૨૦
- આ પુરાણકેરી સમાપ્તિ કરતાં જ વેદાધ્યયનથી અધિક;  
ફળપ્રાપ્તિ થાયે સર્વથા, ટળે યમક્રિકરની બીક. ૨૧
- અવણ કરાવે પુરાણ આ જ, તેનું કરવું યથાવિધિ પૂજન;  
મધ કુસુમ વસ્ત્ર ને અહભોજન, ગણવો કેહનાર વિધિસમ પાવન. ૨૨
- તેને યથાશક્તિ કંઈ આપવું સહી, જે સુણનાર હોયે રાય;  
તો તેણે ગામ ગરાસ વાહન અર્પવાં, જ્યમ દ્વિજજન રાજ થાય. ૨૩
- વેદ અર્થવડે આ પુરાણ સમજી, છે પમાડેલું વિસ્તાર;  
એક ધર્મશાસ્ત્ર સ્યાનક છે સહી, સુણતાં મનોરથ સિદ્ધ થાયે સાર. ૨૪
- આ પુરાણ પૂરું સાંભળીને, વિચક્ષણ નરે નિર્વાણ;  
કેહનાર વ્યાસ માહત્મા તણું, પૂજન શુદ્ધ મને કરવું પ્રમાણ. ૨૫
- એવડે ધર્માર્થકામ ને મળે પ્રાપ્ત, ફળ જ્યમ ભાખ્યું;  
અવણ કયાંકેરી ફળપ્રાપ્તિ અર્થે, અર્પવાનું આનું દાખ્યું. ૨૬



કનક વસન આશુપણ સંયુકતે, સુરભિ ગુરુને દિવી એક;	
દાનાદિકે કરી ગુરુ સંતોખવા, ધરી મન મધ્ય વર વિવેક.	૨૭
કયા કરનારની પૂજા કર્યા વિણ, જે સુણે છે એક શ્લોક;	
તેને તેનું ફળ મળતું નથી, તે શાસ્ત્રચોર કેહવાય આ લોક.	૨૮
જે પૂજા નવ કરે તેનાયકી, નવ થાય દેવ પ્રસન્ન;	
તેના પુત્ર અર્પે શ્રાદ્ધ જે, તે નવ એહે પિતૃ પાવન.	૨૯
તીર્થસ્નાનાદિક ફળ સહુ, તેને પ્રાપ્ત થાય ન જાણ;	
તેવો નર સદ્ગુરુપની સભામધ્યે, નિંદાય છે નિર્વાણ.	૩૦
અટકું બધું થાયે તેનું કારણ, એમ તો કેહવાય;	
તે જન શાસ્ત્રચોર થાયે સહી, પછે તેનાયકી ક્યાંહી રેહવાય.	૩૧
વિચક્ષણ પુરુષે કદાપિ, પુરાણનો કરી તિરસ્કાર,	
દાઈ વાર સાંભળતું નહિ તે, એવો શાસ્ત્રાર્થ છે નિર્ધાર.	૩૨
સદ્ગુણી નર મળી વાંચતા હોય, અનુત્તમ શાસ્ત્ર અપાર;	
તેની અવગણના કરનાર સમ જન્મસુધી, મૂક મૂર્ખ થાયે સાર.	૩૩
જે આ સમમા પુરાણને, સુણી કરે તેનું પૂજન;	
તેનાં સકળ પાપ સંતાપ થાયે, નાશ હે 'મુનિજન.	૩૪
વળી કુળ પવિત્ર થાય તેહનું, એ રીતે મળેલો પવિત્ર;	
સનાતન વિષ્ણુલોક પામે, સુણી સંશયરહિત ચરિત્ર.	૩૫
કદાપિ પડિયો ત્યાંયકી તે, તો તેને નરદેહ ધરવો નવ પડે;	
દિયિત પુરાણકેરા થવણ માત્રથી, પરમ યોગસિદ્ધિ તેને જડે.	૩૬
નાસ્તિક અધર્મી ને વેદનિંદક, ગુરુવર વ્યર્થનિંદક જેહ;	
દુરાચારી માતપિતાનિંદક, પુરાણશાસ્ત્રનિંદક નિસંદેહ.	૩૭
મર્માદ વિદોણો અને વળી, માતિજનપર કરતા ક્રોધ;	
તેવાને નવ આ પુરાણ કેહવું, કે શીખવી ન દેવો બોધ.	૩૮
ગળે ઝંઝાયા હૃદયે કદાપિ, તદાપિ એવા દુષ્ટને જાણ;	
લોભથી વા મોહથી તેને, વા હોય વિશેષ ભય પ્રમાણ.	૩૯
એવાને એ અર્પવું, તે છે મહાનિંદક કામ;	
જે અર્પતા તે બોગવે છે, યમયાતના ઉદ્દામ.	૪૦
એવો દુષ્ટ નર જે આ પુરાણજ, બણી પુરાણી યાય;	
વા બણાવે પુરાણી યઈને, તે નિશ્ચે નરકે જાય.	૪૧
પુરાણીજ આ સુણી લેજો, નહિ તો નવીન કેહવાશે;	
જો હશે આવાં આચરણ અંગમાં તો, દુઃખમાં કેહવાશે.	૪૨
માર્કડેય કેહ એ સર્વ છે, આખ્યાન ધર્મ અનૂપ;	
સ્વર્ગ મોક્ષ દેનાર છે એ, હરનાર ભયનો શૂપ.	૪૩

જે આ પુરાણ મુજે કે બલે, તે ધમ્મજ્ઞુ દરતો સિદ્ધ;	
આધિ બાધિથી પીડાય નહિ તે, થાય સમ્યક મુણનાર પ્રસિદ્ધ.	૪૪
બ્રહ્મહસાદિક પાપથી તે, નિશ્ચય મૂકાયે માન;	
સગ્ગજન મહાગ્ગન થાય તેના, મિત્ર દિતેમ્મજ્ઞક મહાન.	૪૫
અરિ પરાભવ કરી શકે નહિ, તેને ચૌરભય નવ હોય;	
ધનકેરી ખોટ તેને, કદાપિ નવ દેહવાય.	૪૬
તેને ભોગ્ગન મળે મન લાવતાં, નિત્ય નિત્યપ્રતિ મિત્રાત્ર;	
નવ મહાકાળ તેને પીડતો, ભરાય ભંગાર ગેહે ધાન્ય.	૪૭
હે દિવ્વસત્તમ પરત્તી પરદ્રવ્ય આદિક, પરદિસાતથાં જે દુઃખ;	
એવાં પાપથી મૂકાય તે જન, સમ્યક મુજે પામે મુખ.	૪૮
જે આ કથા મુજે લાવથી તે, પામે રિદ્ધિ વૃદ્ધિ શાંતિ;	
સ્મૃતિ લક્ષ્મી પુદ્ગિમ્મદિ તુદ્ધિ પામે, વળી સંતોષ ને શુભ કાંતિ.	૪૯
એ નિરંતર તેને પ્રાપ્ત થાયે, નવ ઉલ્લુપ્ત રહે અવિધાર;	
સંપૂર્ણ માર્કઝેય પુરાણ જે, હોયે એક ચિત્તે મુણનાર.	૫૦
વળી આ રસમય પુરાણને, સમ્યક પ્રકારે જે કેદનાર;	
તે શોકમાત્ર થાયે નહિ કદી, વળી થાય દુઃખને દેહનાર.	૫૧
યોગગ્ગાનના અતિ નિર્મળ, થાય પ્રાપ્તિ તેને;	
સ્વર્ગોદિલોક વિષે જોઈ તે, પામે નહ સમ્યક નેજો.	૫૨
ઈદ્દાદિદેવો તેની યોગમ, આવી ઘેસતા નિર્ધાર;	
પૂજન કરે વળી તેનું અતિશે, પામે જન કોણ તેના પાર.	૫૩
આ જ્ઞાન ને વિજ્ઞાનમય છે, માર્કઝેય કથિત પુરાણ;	
તે ઘેશી વિમાને શ્રવણકર્તા, પૂજાય જાય પ્રમાણ.	૫૪
અક્ષરસંખ્યા આ પુરાણકેરી, તત્ત્વદર્શીએ કહી જેહ;	
તે સમ્યક પ્રકારે મુજો સર્વે, સદુ વર્ણવી કહું એહ.	૫૫
પદ્મ સહસ્ર ને અષ્ટ શતછે, શ્લોક એના સાર;	
શ્લોક અક્ષર ઉભય માનો, એક તો નિર્ધાર.	૫૬
એમાં શત શ્લોક પૂર્વે કહ્યા છે, માર્કઝેય મુનિ મનિમાન;	
મુજે બલે તે થાય પાવન, તેને ગણે સર્વ જન મહાન.	૫૭
જેમિની કેહ હે પક્ષીસત્તમ, મારા ભારતતથા સંશય જેહ;	
જે મટયા નહિ મુજ્યો મુનિ તે, તમે કયાં નિઃસંદેહ.	૫૮
તમે જે પ્રકારે નિવાર્યાં, મારા સંશય સાર;	
મટાડનાર નથી તેવા સંશય, કે આ સમયમાં નિરધાર.	૫૯
તમે જ્ઞાનમાન ને મતિમાન જ, યાઓ ચિરંજીવ દિવ્વ;	
સાંખ્ય ને વળી યોગતત્ત્વે, જમરહિત મતિ પામે રીઝ.	૬૦

તમને પિતાએ જે શાપ આપ્યો, તે દુઃખથી થયેલો જે એક;	
તે નાશ પામો સ્વદેહે થાઓ, એમ વઘા જૈમિનિ નિર્વેદ.	૬૧
એટલું વચન આપી જૈમિનિ, દિને કહેલાં પરમ ઉદાર;	
વિચાર કરતાં વાક્યકરો, ગયા સ્વાશ્રમ મુનિ નિરધાર.	૬૨
પુરાણી પશ્ચાતાપ કરતા, દિજ પામતો આનંદ;	
હવાં ઉભય એ પરવારિયાં, આ પશુ એક છે સ્વછંદ.	૬૩
નિદકજનન કદી નવ થયું, એમ ગુરુએ ક્યો ઉપદેશ;	
કિંતુ મૃદમતિને હૃદય કયમ તે, સ્થિર થઈ રહે લવલેશ.	૬૪
કારમું કંઈ ક્યાં પૂરું, પાશ્ચાતાપ કરવો પૂર;	
શાન્તે કદી નિવૃત્તિ એથી, વઘા વચન વ્યાસ મધૂર.	૬૫
વસિષ્ઠ જેવા મહામુનિએ, ક્યો સમયપરત્વે કોધ;	
દિજ મૃદમતિએ તે જ મહો અંટ, અશુભ એકજ બોધ.	૬૬
જાત હશે તે જાણુશે, અપાતાને શું કેહેવું;	
કિંતુ અતિશય વૃદ્ધિગત થયુત, નિદકજનનતણુ શિર દેવું.	૬૭
તે આ ભવે નવ આપિયે તો, પડે પરભવે આપવું જાણુ;	
ઝાડ માહે ઝાડ જગી, વાળી લે માગતું નિવૌણુ.	૬૮
ગુરુ કૃપાએ એ આપી દીધું, વળી થાય અન્ય માગણુ કોઈ;	
ત્યારે ધર્મ ધોઈશું સહુ ભેઈશું, દેહ કોઇ શું દિજ સોઈ.	૬૯
અષ્ટાદશ પુરાણ છે વ્યાસનાં, રમ્ય રચેલાં નિરધાર;	
થઈ પડે શ્રીધર સમુ માટે, કંઈ કરું નવ ઉચ્ચાર.	૭૦
પ્રેમ નેમે સ્નેહ થાવા, એમ વેહમ ન આણો.	
પૂરેપૂરું પુરાણુ દૃશ્યું, શ્રીવ્યાસકૃતિ પ્રમાણો.	૭૧
સંવત સત્તરસે પાંસઠયે, આવણુમાસ વૈશાલ યોગ;	
વટપત્તને થઈ યત્નશાલી, ક્યો શુભ કર્મના સંયોગ.	૭૨
વનમાર્ગરીને ખીજવી મધ્ય મૂક્યો, પુરોડાશ પાવન;	
પછે ચક્ષુર્મીચી રેહવું બેસી, કયમ પ્રસિદ્ધિપ્રાપ્તિ થાય પૂજન.	૭૩
દે મૂર્ખજનન કરતા શોચ એવો, નવ રેહ હૃદય અસ્ત સદાય;	
કોઈ મહાવ્યાધ આવી માર્ગરી હણુશે, વા પુરોડાશને દૂધી ખાય.	૭૪
ધતિ શ્રીમાર્કડેય પુરાણુ, એ પુરાણુમાહાત્મ્ય મહાધામ;	
એ પુરાણુ ત્રવણુ પદન, મહાશ્વશ્રુતિ નામ.	૭૫
સમન્નિશાધિક્ષતતમોધ્યાય, સપૂર્ણ અહીંઆં થાય;	
આતુર્વિશી જન પ્રેમાનંદ, ગુરુ કૃપાએ કયા કરી ગાય.	૭૬

વસણુ.

યથામતિએ પ્રેમાનંદ ગાયે, બજી ભવતારણુ શ્રીહરી;  
ક્ષમા કરજો પુરાણી બાવા, આવા ચારો ન કોઈ જાણે કરી રે.

# વૃહત્ કાવ્ય દોહન

(વિભાગ ૨ જે)

ભીમ

—૧૦૪૭૧૦૪૧—

, રસિક ગીતા"

રાગ દેશી.

સકળ વૈષ્ણવ જન, તમને પ્રણવું; મુને શુધ શુધ દેઓની, મજ શુણ વરણવું.  
હું તો કંઈ હુંતો નથી, અણજ આધીન છું; મહારાઠો મુરખ જસો, તમારો દીનાં છું.  
અમને પોતાનો જાણી, કંઈ જો દયા કરો; મજ શુણવંત ચાઉં, એવું કંઈ અનુમહો.  
તમારું નામ લઈ, કવિ પગલે ચડું; તમો ભગવત દીન વાંછે, ચાએ અમારું બહું.  
એહેવી મલ્ય માહારે નથી, જેહેવા શુણ ગાજે છે; ગીતા રસ મંથ ગાઉં, તેહેની તુને લાજે છે.  
એક સમે કૃષ્ણ આધવ, બેઠા વાતો દરિ; આધે એમ મન્ય જાણું, અમ મન મોટા દરિ.  
એવું અભિમાન જયારે, આધે મન આણિયું; હવે એહને ગોકુળ મેહલું, દરિએ એમ જાણિ  
વળતાં શ્રી કૃષ્ણે કહે, આધવ સાંભળો; મજ જન વલખતા મેલાં, રથ બેસી પસો.

\* એક પ્રતમાં 'ભીમ ગીતા' પાઠ છે. 'હસ્તિલીલા પોકરા કથા' નો કર્તા ભીમ અને રસિકગીતાનો કર્તા ભીમ, એ એક જ છે કે નહીં છે. એ આ કાવ્યની રચના હપરથી નિશ્ચય થઈ શકે એમ નથી. રસિક ગીતાનો કર્તા ભીમ, વલ્લભસંપ્રદાયી અને વલ્લભાચાર્યના પુત્ર વિઠ્ઠલનાથનો સેવક છે અને વિઠ્ઠલનાથને જ શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર માને છે. કાવ્યના પ્રારંભમાં 'શ્રીજી સદા સદાય છે' એવો દેખ છે. એની ત્રણ પ્રત મળી છે. પ્રત ૧ લી, ૧૮ મા સત્તકના પ્રારંભમાં લખાયેલી છે. તે રા. રા. તનમુખરામ મનમુખરામ પાસેથી; બીજી પાઠણથી રા. બા. હનલલાલ કાકરદાસ મોદીએ મેળવેલી; અને ત્રીજી કચડીયાના મેહેતાજી રા. હનલલાલ વિદ્યારામ રાવળ પાસેથી. મેહેતાજીવાળી પ્રતમાં ૧૨૨ મી કડીથી ૧૩૧ મી કડી સુધીનો ભાગ નથી. બેમાં જ છે. રા. રા. તનમુખરામવાળી પ્રતમાં લખ્યા સાલ નથી; રા. બા. હનલલાલની પ્રતમાં ૧૮૪૬ ના જેઠ સુદ ૮ ને રવિવાર અને રા. હનલલાલ મેહેતાજીવાળી પ્રતમાં લખ્યા સાલ વિ. સંવત ૧૮૩૦ બાદશવા સુદ ૯ ને વાર શુધ છે.

મજ્જન મહારા વા'લા, સગા મુને સાંભરે; ઓધા તમે જઈને આવો, ગોપીજન શું કરે. ૯  
 મળશું કંસ મારી, એમ કહી આવીયા; મજ્જન વાટ લુએ, કહેરો શે ન આવીયા? ૧૦  
 તમે પ્રવીણ છો મોટા, એનું અવડાવજો; અધીરા ધીર દેજો, સર્વે સમજાવજો. ૧૧  
 તમે મહા જાણુ છો ઓધવ, તો તમને કહું; મજ્જની ઉંચી દિશા કો, કેમ નવિ લહુ. ૧૨  
 મહારી લક્ષ્મણ દેજો, નંદજી તાતને; મારો પ્રણામ કેહજો, જશોદા માતને. ૧૩  
 સાંભળી મુખ થાયે, મમ ગુણ ગાયને, અમારો જઈ કુશળ કહેજો, મજ્જન સાથને. ૧૪  
 ધણું સંતોષે દેજો, દિવસ બે ચાર રહી; ઓધા તમે સિધ થાએ, મજ્જ ચાલો વહી. ૧૫  
 ઓધવજી રથ બેસી, મજ્જ દિશે પરવયા; સાંજ સમે ગોકુળ પહોતાં, નંદ ગ્રહે ઉતર્યા. ૧૬  
 ઓધવને નંદ મળ્યા, ધણું હેતે કરી; જશોદાને કુશળ કહું, અતિ રડા હરિ. ૧૭  
**જશોદા વચન.**

“ચા'ના અકુર સાથે, તે તો અમ વારતાં; ખભા કુખાણા હશે, કંસને મારતાં. ૧૮  
 અમે હરિ દોહિલા કીધા, અમથી શુ સરે; કહેજો તારા વિદ્ય મુને, તુને ખંમા કરે. ૧૯  
 એકવાર દુધ ટોણુ, કીધુમિ આડે ચડ્યો; તારે અનુખળે બાંધ્યો, ધણું પ્રસાદ પડ્યો. ૨૦  
 ઉઠા કૃષ્ણ ગામ્મિજાએ ચરાવા, કેહેતી હું ત્રાડીને, હવે નહિ વન મેહલું, પોદા જગાડીને. ૨૧  
 ઓધા અમે પ્રુત ભાવે, કામ દીધાં કાઈ, રમે જાણે ધન ચરાવે, તેણે આવે નહિ? ૨૨  
 ઓધા અમે આણી આંખે, લાલા મુખ દેખશું; દાદેલા ત્યારે ઓધા, લેખે કરી લેખશું. ૨૩  
 કહેજો જઈ કૃષ્ણજીને, કામ કોઈ નહિ દીઉ; હરિ હિયામાં ધાલી, મળી મીઠડા લીઉ. ૨૪  
**કવિ વચન.**

જશોદા નંદ ઓધવ, કરતાં વાતડી; કથતાં કૃષ્ણ કથા, મેહુણી\* રાતડી. ૨૫  
 વયોણા ગેલ વાળે, હુલાવે મજ્જ ભામની; ઘેર ઘેર સર્વે ગાયે, લીલા હરિ નામની. ૨૬  
 ચરે ધન ધન ગોકુળ, ઓધવજી મન ધરે; ચોદશ મજ્જાલા, કૃષ્ણ કૃષ્ણ કરે.† ૨૭  
**સાખી વચન.**

નંદ ઘેર રથ છુટ્યો, સાંભળેરે સખિ; સંકેતે શ્રી કૃષ્ણ આવ્યા, ચાલી અશ્વમુખી. ૨૮  
 ધસમસી સર્વે ધાઈ, દીઠા રથ રાવલો, અસાડી મેધ આવે, વાઘે જેમ પાવલો. ૨૯  
 અન્યોઅન્ય વાતો કરે, સર્વે ટોણે મળી; ઓધવજી રથ ઉભા, મજ્જ વીંટી વળી. ૩૦

**ગોપી વચન.**

ચરે પ્રણામ રે ઓધા, તમે ભલે આવીયા, કૃષ્ણે કાઈ અમને કહું, લેખું કંઈ લાવીયા? ૩૧  
**ઓધવ વચન.**

ઓધવ કેહ શ્રીકૃષ્ણે કહું, તે કહું સાંભળો, અતિ અજ્ઞાનપણું, તેણે તમે ટળવજો. ૩૨  
 તમને શ્રીકૃષ્ણે કહું, તે કહું વિગતે કરી, દાળો સર્વે કામના કાવર, ભાળે ધરડું સુદરી. ૩૩  
 વ્યાકુળ અધમ છે જો, વેદ પુરાણમાં, કહું છું પગ ચ દેજો, વીખ જાળ તાણમાં. ૩૪

અરે શિવ ચાર મેવો, વઘોગત વેદની; કહું છું એ વાત મહેલો, વેધાણુ એદની, ૩૫  
તમે સર્વે વિચાર લેવો, ભોગ ધ્યાને કરી; તમને સહી મળશે, દેવળ શ્રી હરિ. ૩૬  
ગોપી વચન.

આધવણ વખ કથા, લાગ્યા જડ ભોગની; વ્રજમાં વાત કીજે, લાલી રસ ભોગની. ૩૭  
આધવણ એક વેળા, હરિ અનુધામમાં; અમે બલુ કેવળ હરિ, મહારસ કામમાં. ૩૮  
અમે હરિ જન ટળી, ચાઉં અબધુતરિ; કેમ ખર કંધ ચક્ર, ગજધી ઉતરી? ૩૯  
મગદ સ્વરૂપ મહેલી, ભેડ પુરાણમાં; તણ કોઈ મુખ સન્ધ્યા, મુખે રમણાણમાં? ૪૦  
ભોગ ત્યાં એવો જેવો, ઉધારો દોઢો; અમે ત્યાંહાં વ્રજવાસી, રાખું હરિ રોકો. ૪૧  
ભગત સુદાગ આગળ, ભોગ શું બાપડો; બીનો તારે ઉભડી જાએ, કમળી કાપડો. ૪૨  
ભોગ ત્યાં આંકો\* રે, આધા ઉતાયોરે ઉતરે; ભગત સુદાગ લલો, ચડી મન ન ઉતરે. ૪૩  
ધન જ્ઞાન કવિ, સદાસી જેને વિષે; તે તો હરિ કોહાં ન પામે, વિધાતા ન લેષે. ૪૪  
ધનજ્ઞાન તેને જોને, જોને સુખાત છે; અમારો કૃપણ વર, લવો ભવ ખાત છે. ૪૫  
અમે હરિ મનની માટે, દીન ચર્ધ મીઠાં; તમે જુઓ દેવ અક્ષે, લાગે અહિ મીઠાં. ૪૬  
અમારી ભગતિ રેહેજો, સદા વ્રજવાસની; આધા જઈને કાશી કરો, સેવા વિશ્વનાથની. ૪૭  
આધવણ વેદ શું જાણે, અમારી વાતમાં; વેદ ત્યાં દૂર દેખાડે, હરિ અમારા હાથમાં. ૪૮  
વેદ ત્યાં એવો જેવો, તડી પગ ભાંજી; ગજ ચડી મુઆનડોસે, તેથી કેમ લાજી? ૪૯  
આધવણ વેદ કહે, તે તો તમે કરો; અમારી વિદ્યાર લીલા, વ્રજમાંથી ન પડે. ૫૦  
આધવણ હોએ તે જાણે, પ્રાણની પ્રીતડી; અમે તો વ્રજવાસી, રાખું રસ રીતડી. ૫૧  
તેણે અમે વાત કરું, મેહ વિવેકની; આધવણ લહેતા નથી, સંબંધ રનેહેકની. ૫૨  
જેહને ઠંકરાત હોએ, તેહને નવ બીખવું; આધવણ પ્રેમનું લક્ષણ, ન આવે શીખવું. ૫૩  
તમે મહા ભગત આધા, કહું છું તે માટે; જેહે હરિ ભગત નોએ, ભોગ તેહને ધટે. ૫૪

જહાં રસ પ્રીત નોયે, જોગને પરવડે; આધા કેમ સીંગને\* વને, અળખાં આવી ચરે ? ૬૬  
 ઓધવજી તમે આઘ્યા, નીતિ ધર્મ જેણુમાં; અમે ધણું લાલ લાભ્યાં, પંચ રસ પ્રીતમાં. ૬૭  
 અમે હરિ પ્રીતે પામ્યાં, પ્રીતપણું જાણીએ; મેહે શો પ્રીત વિના, હદે કેમ આણીએ ? ૬૮  
 આઘ વિચારીએ આ, અમે આહીરડાં; અમે રસ પ્રીત રીઝું, અઘ્યાચારી નેરડાં ! ૬૯  
 અમે રસ ગાન ગાતાં, ત્યારે હરિ નાચતા; અમે સરવે ચરણે મેવી, રમી હરિ રાચતા. ૭૦  
 હોએ કુળવત તેહને, વિધાગત આવડે; નહિ કુળ રીત નવી, શીખી તો નાવડે. ૭૧  
 સરવસ એહને સોંપુ, શીખુ શી સાંધનાં; આધા મન અનેક હોએ, કાને આરાધનાં, ૭૨  
 આધા હરિને એટલા દહાડા, જોઈ જાના રાખતાં, એક તમ આગળ કહું છું, રખે કેને દાખતા. ૭૩  
 અમારો નાથ આધા, મધુરું નથી ગયો; તેને દૃષ્ટ ન દેએ, આંખોમાં છપી રહ્યો. ૭૪  
 સ્વરૂપ સંબંધ નહિ, જુઓ પોતાં કથી; વ્રજમાં વિહાર કરે, તમે દોઠા નથી ? ૭૫  
 ઓધવજી નંદનંદન, વદન વિલાસતા; વ્રજમાં વિહાર કરે, તમે નથી ભાળતા ? ૭૬  
 તમે વિખિત દોઠા, આધા અલાભેશશું (†); દોઠા હોએ તેમ જાણે, વેણુ વિલાસશુ. ૭૭  
 તમે જાણો કસ માપો, તે કેશવ કસ્યો; અમારો વેણુ વ્હાલો, વિકલો મન વસ્યો. ૭૮  
 ભયુ જાણે તેહ જાણે, સધળે શ્રેયસે, ‡ અમે વ્રજ નારી વિના, એહને કોણુ આળખે ? ૭૯  
 આધા હરી રસિક રમણ, વ્રજ ભીયા કહાં વસો; અમારી વ્રજ એહવી, આદિણિયેડું આવસો. ૮૦  
 ઓધવજી સાભળો નિહ, § સંબંધની વાતડી, એણે હરીએ રાસ રચ્યો, રાસની રાતડી. ૮૧  
 એણે હરીએ વેણુ વાઈ, વિદ્રાવન તેડીયા; ‡ મધુરો નાદ સુણી, ક્ષણુ તવ હેડીઆ \*\* ૮૨  
 એણે કહું મધરાતે, ધિહાં કેમ આવીઆ; એણે હરિએ માન ન દીધું, કાણું લગવીઆં. ૮૩  
 ત્યારે એમ હાથ જોડી, કહું સુણો કાંનજી; તમ વિના પ્રીત ગંગેની, તજી નાચજી. ૮૪  
 અમારી દીનવચન, સુણી હરિ હરયા, રમ્યા જોડ્યા સારે, અગ પરસસાદીયા. ૮૫  
 ફર્યાદર્યાદુહડી રમ્યા, આખ મીચાંમણી; ઓધવજી એણીએ કૃષ્ણે, મહેદ્યાં છું કામણી. ૮૬  
 એણી હરીએ નાના યકા, અમારાં મન હયાં; એ ના હવે દ્રોહો થીઆ, અમે ઘેલાં કર્યા. ૮૭  
 પ્રીતે કુલ લોક લગ્યા, તે તો અમે પરહરી; ઓધવજી એમ યઈ, એને અમે અનુસરી. ૮૮  
 અમને સાંભરે આધા, એને અમે નિસર્ચાં; અમે તાં વહેની વીંધી, સરવ તજી નિસર્ચાં. ૮૯  
 એહને નાર ધણી, અમ જેવી કોઈ; ઓધવજી એહવું વાહું, અમને કોઈ નહિ. ૯૦  
 જુડાં લોક જોલે ભુકું, વેણુ વગોઈને; આધા અમે સાંભળી કાને, રહેતાં ચૂપ રોઈને. ૯૧  
 હવે શું બીજું જોઈએ, એહવા હરિ જોઈને; એણે ગિરધારીએ આધા, લીધાં મન મોહીને. ૯૨  
 કવિ વચન.  
 ગોપી મુખ પ્રેમ કથા, ઓધવજી સાંભળી; લળી લળી પાયે લાગે, વેદ જૂલા પડી. ૯૩  
 ગદ ગદ કંઠે ઓધવચીયા, ઓધવતીહાં ગળાગળા; વ્રજમાં પ્રગટ વસે, વેદ યઈ વેગળા. ૯૪  
 ઓધવ ઉત્કંઠ યઈ, વ્રજ પદ રજ વદે, ગોપીના ભાવ દેખી, આંખે આંસુ પડે. ૯૫  
 ઓધવ વચન.  
 ઈ સર્વને દુર્લભ છે †, એવા પ્રભુ જે હરિ, તેની તમે ભગતિ પામ્યા, કોણુ પુન્યે કરી. ૯૬

અરે મેં ધ સર્વ જોયું, કહે આધવ કદી; જેવા હરિ તમને વા'લા, તેવા કોહોને નથી. ૯૭  
તમારા ભાવ આગળ, બીજા સઉ જતી;\* દાઢીને કૃપા થાયો, તમ પરતાપથી. ૯૮  
આધવ કહે મોક્ષ્યો જોવા, જોવા કુશળ એમની; અરે ધન ધન રે ગોપી, તમારા પ્રેમની. ૯૯  
આધવ કહે કેમ થઈ, મજ પદ રજ વંદના, હરિ મુને ભગતિ દીજે, ગોપીની અધરિના. ૧૦૦  
કવિ વચન.

આધવે રથ હાક્યો, મજ પ્રણામ કરી; આવ્યા શ્રી કૃષ્ણ કને, પ્રેમે મથુરાં પુરી. ૧૦૧  
ત્યાંહાં હરિયી કૃષ્ણે કયું, આધવજી કેમ છે; જસોદા નંદ આવો, સહુ મજ એમ છે? ૧૦૨  
આધવ વચન.

આધવજી કહે સાંભળો પ્રભુ, ગોપી કથા વળી; તમારા રનેહ સંઘર્ષે, સર્વે મજ સાંકળી. ૧૦૩  
જેણે તમે દીઠા, તેવા તમે તંમ છે; તમારા મજ જન, તેણે તમે ધન છે. ૧૦૪  
કેવે ગત કળીન જાયે, ગોપીના પ્રેમની; વેદ રીર ત્રાસ વાંઢો, છકી રસ પ્રેમની. ૧૦૫  
વેદ એહેને શું વંદે, મેહે વિષ પરજળી; ગોપીજન સુભટ શુરા, અજલા મહાબળી. ૧૦૬  
તે તો ત્રિલોકમાં નહિ, જે ગોકુળ ગલી; પ્રભુ તમે પ્રકટ વસો, વૈકુંઠ છો વેગલી. ૧૦૭  
સુખ સનકાદિક ગામ્હે, મુશો હો હરિ; કહો કોણ ભગતિ કેહેવી, ગોપીની બરોબરી. ૧૦૮  
શુક મુનિ વાસાં મળી, વિધિ કહે વેદમાં; તે તો ગોપીએ દુર કર્યાં, બીની રસ બેદમાં. ૧૦૯  
હું મહા મુઠ મતિ પ્રભુ, મજ નિંદા કરી; માહા અપરાધ પડ્યો, જીભ્યા પાપે કરી. ૧૧૦  
મેંહો તો દોષ લહું નહિ, માહા કર્મ જડ હતો; મજ પદ રજ વંદો, હવે થાઉં છતો. ૧૧૧  
વિધિ કર્મ સંગ દોષે, એહેનું મન જાણ્યો; પ્રભુજી તમને વસવ, તેને વીખ આણ્યો. ૧૧૨  
તેને તમે તેહનું કરો, જેણે જીહાં આચરે; પ્રભુ સતસંગ વિના, જીવ લુપ્તો અરે. ૧૧૩  
તમને તેવા જાણે, જેહેને સતસંગ છે; જેહનું એક મન હરિ, તેહને મન રંગ છે. ૧૧૪  
જેહેને વશ છે તમે, તેહને મન પ્રીત છે; ધિકમજ જન વિના, સહુ પશુ રીત છે. ૧૧૫  
તમારી ભગતિ નહિ, ગોપીજન વિના; પ્રભુ તમે કેમ ખમો, મહે મજ નારનાં. ૧૧૬  
જેવા તમે મજને વા'લા, એવા કેને કહો; મજ જન દોહલા ચારો, મમે અગળા રહો. ૧૧૭

કવિ વચન.

આધવે મજનું કહાંયું, હરિએ સર્વ મન ધર્યું; એહેને સ્વરૂપ ધામ, કર્મ જડ શું કરું. ૧૧૮  
અન્ય ઉપાસી જન, તેણે વરો થીઓ; મજના વા'લા હતા, ત્યાંકાં મેલી ગયો. ૧૧૯  
જે જન અનમી હતો, તેણે ગોકુળ લલા; પ્રભુ કર્મ જડથી બીહીના, તેણે જાના રહ્યા. ૧૨૦  
વળી માહા રસીક જન, થઈ મહે વ્યાપની; પ્રભુજીએ એમ જાણું, દીવાની આમ દી. ૧૨૧  
તેણે હેત વલવકુળે, મહે ધારી આવીયાં; મળી મજ નારતીહાં, મોતીડે વધાવીયાં. ૧૨૨  
જીણી જન નાચે ગાયે, મન પોહોતી રણી; ફરી રસમાં રમાડી, મજ વેળા વળી. ૧૨૩  
નીલક છાપા માગા, સાધી ને પ્રકાશીયું; પ્રગટ્યા શ્રીવિક્રેશ, ગોકુળ ફરી વાસીયું. ૧૨૪  
અરે સખી કહાં પામ્યા, ભલે આવ્યા ફરી; મહા ધન મજ જન, તેહેને વશ સદા હરિ. ૧૨૫



## મીરાંબાઈ.

જેથુ જેમ હતાં, તેથું તેમ મળ્યા; દેહીના દુઃખ ભાગીયાં, મન માગ્યા પ્રભા. ૧૨૬  
અતિ આનંદ આગ્રહ્ય, મજ વધામણાં; ભગવત વિગત કરી, મહા કળીકાળમાં. ૧૨૭  
મજમાં ભગતિ થણી, એ સર્વે જાણે સહી; વગવ એ રસીકજન, તેણે લીલા કરી. ૧૨૮  
કીહાં રસ પ્રીત નહોતી, મજની પરવરી; જેણે વિકલેશ જાણ્યા, તેના પાપ યાએ ચરી. ૧૨૯  
જેણે એના ચરણ સેવા, શુદ્ધિ મહાદેવરે; જન જન સદા ભજે, મહારસ કામરી. ૧૩૦  
જુગો જુગ રાજ કરો, ગોકુળ ગામરી; માહા રસ સિંધુ મહિ, ચરક્યે ચાંચ ભરી. ૧૩૧  
તેણે કાઠ થોડું ન થાએ, મજની લીલા વિસ્તારી; મજની ઉંચી દીસા, શોક નહિ મન ધરી. ૧૩૨  
તે મહિથી કણુ કણી લઈ, રસિક ગીતા કરી; તમારા મજજન, તેહેને વરા સદા હરી. ૧૩૩  
તેહેના હુ દાસ થાઉં, પૂરો મન આશ છે; જેગાએ રસીક ગીતા, તેહેને પ્રભુ સાહે છે. ૧૩૪  
વલવ પ્રતાપ સદા, મજ વધામણાં; જુગો જુગ રાજ કરો, બીમ લીએ ભામણાં. ૧૩૫

## મીરાંબાઈ.\*

### કૃષ્ણ કીર્તન.

પદ ૧ હું.

પ્રીત પૂરવનીને શું કરું, આ રાણાજી, મારી પ્રીત પૂરવનીને શું કરું;  
હો મેવાડા રાણા, મનકું લોભાણું તેને શું કરું. આ રાણાજી ૦ ૨૬.  
રામજી જલું તો મારું હેયું હુંકુ માય;  
ભોજનીયાં ન ભાવે, નયને નિદલડી ન આપ. આ રાણાજી ૦ ૧  
કઠે માળા દોવડી, મારે શીળવરત રાણુગાર;  
કેમ કરી વિસરું રામને, મારા ભવભવનો ભરધાર. આ રાણાજી ૦ ૨  
પેઈઆ બાસકઈ બેળ્યા ને દીધા મીરાંને હાય;  
હાર ગળામાં નાખીયા ને મેહેલ ભયો ઉભસ. આ રાણાજી ૦ ૩  
વીખના પ્યાલા બેળ્યા ને દો મીરાંને હાય;  
કરી ચરણામૃત પી ગયાં, મારા રામતણે વિશ્વાસ. આ રાણાજી ૦ ૪

\* હરેપુરની રાણી મીરાંબાઈ બક્તાણીના પદ, તેની જ બાધામાં મળવા દુર્લભ જ છે. જે પદોનો અહામાં સંગ્રહ છે તે મીરાંબાઈના જ રચેલા છે, એવો નિશ્ચય કરી ચક્રવ્ય તેવાં સાધનો આજે બહુ જ થોડાં મળ્યા છે. મારું માનકું છે કે આ પદોમાંનો એટલો ભાગ મીરાંને નામે ખીલ્યોનો અથવા મીરાના પ્રેમી બકતોનો કરેલો હોવો જોઈએ ‘મીરાં કહે પ્રભુ ગીરધરના શુણુ’ કે ‘મીરાંકે પ્રભુ ગીરધરના શુણુ’ કે ‘મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નામર’, એમ ત્રણ છાપવાળા પદો મળે છે એમાં મને ‘મીરાંકે પ્રભુ ગીરધરના શુણુ’ એ છાપ થોડી જણાય છે. ‘મીરા કહે પ્રભુ ગીરધરના શુણુ’ અહેનો અર્થ એવો થાય કે, ‘મીરા ગીરધરના શુણુ કહેછે,’ અને તે અન્ય વર્ણવે છે. † કાળો નાગ

વીખના પ્યાસા પી ગયાં ને લજ્જન કરે રોડોડ;  
તારી મારી નહિ મરું, મને રાખણવાળો ઓર. આ' રાણાજી ૫  
રોડોડની દીકરી ને, સીસાદાને સાથ;  
લઈ જાતી વૈકુંઠે, મારી પ્રથમ ન માની પાત. આ રાણાજી ૬  
મીરાં દાસી રામજી ને રામ ગરીબ નિવાજ;  
મીરાંકી લગ્યા રાખજો, મારી બાહે મલાની લાજ. આ રાણાજી ૭

પદ ૨ જી.

મુંદીર શ્યામ શરીર, મારે દીલ મુંદીર શ્યામ શરીર. ટેક.  
કાઠને ભાવ લવાની ઉપર, કાઠને વા'લા પીર; મારે ૧  
ગંગારે કાઠને ને જમનારે કાઠને, કાઠને અડસઠ તીર; મારે ૨  
કાઠનેરે દસ્તી કાઠનેરે ઘોડા, કાઠને તે મહોલ મંદીર; મારે ૩  
મીરાંબાઈ કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, હરિ હજધર કેરા વીર. મારે ૪

પદ ૩ જી.-રાગ માલ.

બંસીવાલા આજે મોરા દેશ; /  
આજે મોરા દેશ, હો બંસીવાલા આજે મોરા દેશ; ટેક.  
તોરી સામળી મુરત હૃદ વેશ, બંસીવાલા આજે મોરા દેશ.  
આવન આવન કેહ ગયે, કર ગયે દાલ અનેક;  
ગણતાં ગણતાં ધસ ગઈ જલા, હારી આંગળીઓની રેખ. બંસી ૧  
એક બન હુંદી સકલ બન હુંદી, હુંદો સારો દેશ;  
તોરે કારણ જોગણુ હોઈગી, કરંગી ભગવો વેશ. બંસી ૨  
કાગડ નહિ મારે સાહી નહિ, કલમ નહિ લવલેશ;  
પંખીનું પરમેશ નહિ, કીન સંગ લખું સદેશ. બંસી ૩  
મોર મુગટ શીર છત્ર બિરાજે, ગુણવાળા કેશ;  
મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, આવોની એણે વેશ. બંસી ૪

પદ ૪ જી.\*

શાને રોકાણે વાટમાં,<sup>(૧)</sup> જવાદો મને શાને રોકાણે વાટમાં;<sup>(૨)</sup>  
જળ લરવા જમનાજીના ઘાટમાં, જવાદો મને શાને રોકાણે વાટમાં. ટેક.  
આજ અમારે પ્રભુ કામનો દીન છે, હરિ મારે જાતું સહીયરેના સાથમાં; જવાદો ૧  
મારા સમ મારી માગર નહાની, હરિ એણે વચન આપ્યુંતું મારા હાથમાં; જવાદો ૨  
વંદાવનની કુંજગલનમાં, હરિ લલો તપાસ્યો આ લાગમાં; જવાદો ૩  
તે માટે કા'ન દાલા શું થાવછો, હરિ સૌ પેઞે સહીયરેના સાથમાં; જવાદો ૪  
બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, હરિ પ્રભુ આવ્યા છે મારા હાથમાં; જવાદો ૫

\* આ પદની ને જૂઠલાલ દોહન બા ૪ માના મીરાંના સંગ્રહના ૧૧ માં પદની પ્રથમ એક સરખી છે.

પદ ૫ મું.

રામ સીતાપતિ તારી લેહ લાગી, હો તમને લજેથી મારી બીડ લાગી. રામ૦ ૧  
ધરના તે ધધા મને નથી ગમતો, સાધુ સગાયે મારી પ્રીત બાધી. રામ૦ ૨  
કામકાજે છોડ્યાં મેં તો લોક લાજ મેલી, પ્રેમ મગનમાં હું રાજી. રામ૦ ૩  
અત્તાનની કાટડીમાં ઉંઘ ધણી આવે, પ્રેમ પ્રકાશમાં હું જાગી. રામ૦ ૪  
દુરિજન લોક મારી નિંદા કરે છે, વા'લા લાગેછે મને વેરાગી, રામ૦ ૫  
નાચી કૂદીને મેં તો ભક્તિ ન કીધી, લોકની લાજ મેં બહુ રાખી. રામ૦ ૬  
ધ્રુવજીને લાગી પ્રહ્લાદજીને લાગી, દ્રૌપદીની સલામાં બીડ લાગી. રામ૦ ૭  
બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, જનમે જનમની હું ત્યાગી. રામ૦ ૮

પદ ૬ હું. ✓

વાગે છેરે વાગે છે, વદાવન મોરલી વાગે છે, તેનો શબ્દ મગનમાં ગાજે છે; વદાવન૦ ૧  
વદા તે વનને મારગ જાતાં, વા'લા દાણુ દધિનાં માગે છે, વદાવન૦ ૨  
વદા તે વનમાં રાસ રચો છે, વા'લા રાસમડળમાં બિરાજે છે; વદાવન૦ ૩  
પીળાં પીતાં મર જરકસી જમા, વા'લાને પીળો તે પટકો બિરાજે છે; વદાવન૦ ૪  
કાને તે કુંડળ મુસ્તકે મુગટ, હારે વા'લા મુખપર મોરલી બિરાજે છે; વદાવન૦ ૫  
વદા તે વનની કુજગલનમાં, વા'લા ચનક ચેં ચેં નાચે છે; વદાવન૦ ૬  
બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, વા'લા દર્શનથી દુઃખડાં ભાજે છે; વદાવન૦ ૭

પદ ૭ મું. ✓

૧. નંદલાલ નંદિ રે આવુ મૂર્ખ ઘેર કામ છે, તુલસીની માળામાં સ્યામ છે; વા'લા. નંદલાલ૦ ૧  
વદા તે વનને મારગ જાતાં, રાધા ગોરીને કાન સ્યામ છે, વા'લા. નંદલાલ૦ ૨  
વદા તે વનમાં રાસ રચો છે, સદસ ગોપી ને એક કદાન છે, વા'લા. નંદલાલ૦ ૩  
વદા તે વનને મારગ જાતાં, દાણુ આપ્યાની ધણી હામ છે; વા'લા. નંદલાલ૦ ૪  
વદા તે વનની કુજ ગલીમાં, ઘેર ઘેર ગોપીઓનાં કામ છે; વા'લા. નંદલાલ૦ ૫  
આણી તેરે ગગા વા'લા પેલી તેરે ભુમનાં, વચમાં ગોકુલીયુ મામ છે; વા'લા. નંદલાલ૦ ૬  
ગામનાં વલોણાં મારે મહીનાં વલોણાં, મહીડાં ધુમ્માની ધણી હામ છે; વા'લા. નંદલાલ૦ ૭  
બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, ચરણનમેં સુખ સ્યામ છે; વા'લા. નંદલાલ૦ ૮

પદ ૮ મું.

બીજામાં નાબ્યા ફરીને, ગોપીનો વા'લા બીજામાં નાબ્યા ફરીને. ૧૬૦  
ગામરે ગોકુલીયુ મે'લી મથુરાં પધાર્યાં વા'લા, જઈ વર્ષો કુખળ કારીને, ગોપીનો૦ ૧  
સાતરે દિવસનો હરિ વાચદો કરીને ગયો છે, ખટ માસ ચપાછે હરીને; ગોપીનો૦ ૨  
જાળસે ગોપીની સાથે રાસ રચો છે વા'લા, ઊભા મુખ મોરલી ધરીને; ગોપીનો૦ ૩  
બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ વા'લા, ચરણ કમ ચિત્ત હરીને; ગોપીનો૦ ૪

૫૬ ૯ સું. ~

ગાગરીયાં બેડાં ઢગશે ઉઘાણી મારી આવો, ગાગરીયાં બેડાં ઢગશે. ૨૬.  
 સાવ સોનાની મારી જડિત ઉઘાણી વાંલા, સોનેરી તાર મારો ખરશે; ઉઘાણી ૦ ૧  
 ઠંસ તે રાયતું કુંડું છે રાજ વાંલા, ઠંસને કેહવું જ પડશે; ઉઘાણી ૦ ૨  
 જળરે જુમનાનો વાંલા મોટો છે આરો રે, નિલ ઉડી નાંવા જાતું પડશે; ઉઘાણી ૦ ૩  
 બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ વાંલા, ગોપીનો સ્વામી મુજને મળશે; ઉઘાણી ૦ ૪

૫૬ ૧૦ સું. /

વાટ જુવે છે મીરાં રાંઠડીરે, ઉભી ઉભી અરજ કરે છે દીનાનાથ રે. ૨૬.  
 મુનિવર સ્વામી મારે મંદિર પધારે રે, વાંલા સેવા કરું દીન રાતડી રે; ઉભી ૦ ૧  
 પુલના તે દાર ને પુલના તે મજરા રે, પુલના તોરા ને પુલ પાંખડી રે; ઉભી ૦ ૨  
 પાંચે પકવાન મીઠાધઓને મેવા રે, ઘેખર જલેખી તલ સાંકળી રે; ઉભી ૦ ૩  
 લવિંગ સોપારીને પાનનાં ખીડલાં રે, એલચી દોડા ને તજ પાંખડી રે; ઉભી ૦ ૪  
 સાવ સોનાનાં વાંલા સોગઠાં ઢગાવું રે, રમવા આવો તો જાવ રાતડી રે; ઉભી ૦ ૫  
 બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, જોતાં કરે છે મારી આંખડી રે; ઉભી ૦ ૬

૫૬ ૧૧ સું.

રામનામ સાકર કટકા, હરિ મુખ આવે અમી રસ ધટકા;  
 હરિ જેને રામ ભજન પ્રીત થોડી, તેની છલકડી લ્યોને તોડી. ૧  
 હરિ જોણે રામતણા ગુણ ગાયા, તેણે જમના માર ન ખાયા;  
 હરિ ગુણ ગાયછે મીરાં બાઈ, તમે હરિ ચરણે ભજ્યા ધાઈ. ૨

૫૬ ૧૨ સું. ~

બોલમાં બોલમાં બોલમાં રે, રાધાકીસન વિના ખીજું બોલમાં. ૨૬.  
 સાકર સૂરડીનો સ્વાદ તજીને, કડવા લીંબડો ઘોળમાં રે; રાધાકીસન ૦ ૧  
 ચાંદા સૂરજનું તેજ તજીને, આગીયા સંગાયે પ્રીત જોડમાં રે; રાધાકીસન ૦ ૨  
 હીરા માણેક ઝવેર તજીને, કથીર સંગાયે મણિ તોળમાં રે; રાધાકીસન ૦ ૩  
 મીરાં કે પ્રભુ ગીરધર નાગર, શરીર આપ્યું સમ તોલમાં રે; રાધાકીસન ૦ ૪

/

૫૬ ૧૩ સું.\*

રે આવશે ઘેર કાનરે, જોસીડા જોસ જુઓને. ૨૬.  
 જો અમારી વાંલા દુર્બળ થઈ છેર, થઈ ગઈ થાકેલી પાણુ રે; જોસીડા ૦ ૧  
 તે વનમાં વાંલે રાસ રચ્યો છેરે, સહસ્ર ગોપીમાં એક કાન રે. જોસીડા ૦ ૨  
 ઈ મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, લાવે મળ્યા લગવાન રે; જોસીડા ૦ ૩

આ પદની ને સાંતિદાસના એજ પદની પ્રથમ પંક્તિ એક જ છે.

પદ ૧૪ મું.

ચઢીને કદંબ પર બેઠો રે, વા'લો મારો ચીર તો હરીને. ચઢીને. ૮૬.  
માતા જ્યોદાનો કુંવર કનૈયો, નાગરનંદાજીનો બેટો રે. વા'લો. ૧  
મોર મુગટ શીર છત્ર બિરાજે, પહેયો છે પીળો લપેટો રે. વા'લો. ૨  
નહાયાં ઘાયાં અમે કેમ કરી આવીએ, નાખોને નવરંગરેટો રે. વા'લો. ૩  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, કેા ઉતારોને એને હેઠો રે. વા'લો. ૪

પદ ૧૫ મું. ✓

રામ રમકડું જડિયું રે, રાણાજી મને રામ રમકડું જડિયું. ૮૬.  
રુમઝુમ કરતું મારે મંદિરે પધાર્યું, નહિ કોઈને હાથે ધડિયું રે. રાણાજી. ૧  
મોટા મોટા મુનિજન મથી મથી થાક્યા, કોઈએક પિરલાને હાથે ચડિયું રે. રાણાજી. ૨  
મુન શિખરના રે ધાટથી હિપર, અમમ અમોચર નામ પડિયું રે. રાણાજી. ૩  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, મારું મન શામળીયાશું જડિયું રે. રાણાજી. ૪

પદ ૧૬ મું. ✓

નાખેલ પ્રેમની દોરી, ગળામાં અમને નાખેલ પ્રેમની દોરી. ૮૬  
આણીકેરે ગગાવા'લા, પેલીકેરે જમનાં, વચમાં કાનુડે નાખે ફેરફેરી. ગળામાં. ૧  
વૃંદાવનમાં વહાલે પેન ચરાવી, વાંસળી વગાડે ઘેરી ઘેરી. ગળામાં. ૨  
જળરે જમનાના અમે પાણીડાં ગયાં'તાં, ભરી ગાગર નાંખી દેરી. ગળામાં. ૩  
વૃંદાવનમાં વાહલે રાસ રચોરે, કાનડ કાળા ને રાધા ગોરી. ગળામાં. ૪  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, વાહલા ચરણુંદો દાસી પીયારી તેરી. ગળામાં. ૫

પદ ૧૭ મું. ✓

કાનુડે ન જાણી મોરી પીર;  
બાઈ હું તો બાળ કુવારી રે, કાનુડે ન જાણી મોરી પીર. ૮૬.  
જલરે જમનાં અમે પાણીડાં ગયાં'તાં વાહલા, કાનુડે હિંડામાં આછાં નીર;  
હિંડાં ફરરરરરરરર. કાનુડે. ૧  
વૃંદાવે વનમાં વા'લે રાસ રચો છે, સોળસે ગોપીનાં તાણ્યાં ચીર;  
ફાટયાં ચરરરરરરરર. કાનુડે. ૨  
હંવરણાગી કાહાના તમારારે નામની રે, કાનુડે માર્યાં છે અમને તીર;  
વાળ્યાં અરરરરરરરર. કાનુડે. ૩  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, કાનુડે બાળીને ફેંકી ઉંચે ગીર;  
રાખ ઉડે ફરરરરરરરર. કાનુડે. ૪

પદ ૧૮ મું. ✓

કાહાનો માગ્યોદે, છુતારો માગ્યોદે, વર તો રાધાનો, મને કાહાનો માગ્યોદે. ૮૬.  
વૃંદાવનમાં જે દી રાસ રચ્યા'તા, સોળસે ગોપીમાં ઘેવો કાહાન. વર તો. ૧

હાથી ને ઘોડા બાઈ માત્ર ખગના, દેયા કેરો દાર લે માન. વર તો ૨  
તલભર જ્યભર વણે નવ કાંધી, જવે તોળીને પાછો લે. વર તો ૩  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, ચરણ કમળ ચિત દે. વર તો ૪

૫૬ ૧૯ મું.

મંદિરિયામાં દિવડા વિનાનું અંધારું.

ટેક.

ખગભબાંદેવળ ઉભી રહી થાંભલી, ત્રાહું નહિ આવે ઐના ભાર રે. મંદિરિયા ૧  
હાથમાં વાટકડી ધરાધર ધુમતી, કાઠને આલો ઓધારું રે. મંદિરિયા ૨  
ઉડી ગયો વાણિયોને પડી રહી હાટડીરે, જમડા કરેછે ધીંગાણું રે. મંદિરિયા ૩  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, આવતા જમડાને પાછા વાગો રે. મંદિરિયા ૪

૫૬ ૨૦ મું.\*

ગારા પ્રાણ પાતળિયા વહેણા આવો રે, તમરે વિના, હું તો જનમ જોગણુ છું. ટેક.  
નાહિ કમળથી સુરતારે આલી, જઈને તખતપર રાસ રચીતા રે; હું તો જનમ.  
સુખમના નાડી ઐની સૈજ બિછાવે, તે દી રંગ બીના છે રાસ ધારી; †  
તમરે વિનાનું મારે અંતર અંધારું રે, મારા જગના જીવન વહેણા આવો રે ૦ હું. ૧  
સાચું ધરેણું મારે તું છે રે સામળીવારે, અવર ધરેણું મારે હાથ નહિ આવે રે;  
કુંવરખાઈનાં જેદી મામેરાં પૂર્ણ, તેદી જાંબ ભરીને વહેણા આવો રે. હું તો જનમ. ૨  
સાવરે સોનાના હરિના વાધા શીવડાવું રે, પ્રીતમજીને પ્રણામ કરીને;  
વિકુલરાય જેદી વરવાને આવ્યા, તે દીના વિંટાણા છે વરમાળેરે, વહેણા આવો રે ૦ હું. ૩  
કાગળીયાને જેદી કટકા નહોતો રે, મસરે મોંઘીરે જેદી લેખણુ નહોતી રે;  
વાહણા વિકુર તે જઈને એટલું કહેજો રે, તમે એકવાર મળવાને, વહેણા આવો રે ૦ હું. ૪  
મધુરી નાદની મોરલી રે વાગે રે, સુરતીયામાં રાધાજી જાગે રે;  
મીરાંના સ્વામી જેદી ગીરધર મળશે, તેદી દાસીનાં કુખમાં જાગે રે, વહેણા આવો રે ૦ હું. ૫

૫૬ ૨૧ મું.

ધ્યાન ધણી કેંકે ધરવું રે, બીજું મારે શું કરવું; શું કરવું રે સુંદર સ્વામ, બીજાને મારે શું કરવું. ટેક.  
નિલ ઉડીને અમે નાહિએ ને ધાંધાએ રે, ધ્યાન ધણીતાણું ધરીએ રે. બીજું ૦ ૧

\* મીરાંબાઈ મરે એવા કથા છે કે, તે ચિત્રોડના રાણા કુબાળી સ્ત્રી હતી. કુંબા રાણા ૧૪૧૯ માં ગાદીએ બેઠા હતા. મીરાંના સમય પ્રાણી નેતું વર્ષ ઉપર નરસિંહ મહેતા દેવાત હતા. તે મીરાં પ્રથમ યદ્ય અર્થ હોય તો તેના પદમાં નરસિંહ ઉપર શ્રી કૃષ્ણ પ્રસન્ન થયા, તે કથા ન હોવા નોંધએ. પણ જેમ સામ્રાટ વિદ્વાનો કહે છે તેમ મીરાં સાંઘા રાણાની સ્ત્રી હોય તો, સાધુ સંતને યુગે સાંભળેલા શ્રાવણથી મીરાંએ બહુ નરસિંહના ગુણ ગાવા સંભવ છે. આ પદમાં નરસિંહને શ્રી કૃષ્ણ આપેલા પદ્યાનું જે વર્ણન છે, તે કુંબાળી મીરાં ન નહીં રાકે. કુંબાળી મીરાં હોય તો આ પદનો મેટો ભાગ મીરાંને નામે પાછળથી લખેલા હોવા નોંધએ.

† આ કડી મૂળ પ્રવમાં બે વાર છે

સસાર સાગર મહાજળ ભરીયો રે વા'લા, તારે લક્ષ્મી અમે તરીએ રે. ખીન્નું ૨  
સાધુ જનને બોજન જમાડીએ વા'લા, ભૂકુ વધે તે અમે જમીએ રે. ખીન્નું ૩  
વૃંદા તે વનમાં રાસ રચેરે વા'લા, રાસ મંડળમાં તો અમે રમીએ રે. ખીન્નું ૪  
હીર ને ચીર મને કામ ન આવે વા'લા, લગના પહેરીને અમે ભમીએ રે. ખીન્નું ૫  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, ચરણ કમળમાં ચિત્ત ધરીએ રે.\* ખીન્નું ૬

પદ ૨૨ મું.

નાગર નદારે બાળસુકુદા, છોડી છોને જગના ધધાઈ રે, નાગરનદા, મારી નજરે રહેજો રે નાગરનદા. રેક.

કામ ને કાજ મને કાઈ નવ સૂઝે, ભૂલી ગઈછું મારા ધર ધધા રે. મારી ૧  
આહુ અવળુ મેં તો કાઈ નવ જોયું, જોયા જોયા છે પુનમ દેરા ચંદા રે. મારી ૨  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, લાગી છે મોહની મને દુદા રે. મારી ૩

પદ ૨૩ મું.

દવતો લાગેય દુગરમે, કહોને, આધાજી હવે કેમ કરીએ, ?  
કેમ તે કરીએ, અમે કેમ કરીએ, દવતો લાગેય દુગરમે કહોને રેક.  
હાનવા જઈયો તો વહાવા હાવી ન રાકીએ, બેસી રહીએ તો અમે બળી મરીએ રે, કહોને ૧  
આરે વરતીએ નથી ઠંકાણુ રે વહાલા હેરી, પર વરતીની પાપે અમે પ્રરીએ રે. કહોને ૨  
સસાર સાગર મહાજળ ભરીયો વહાલા હેરી, બાહેડી ઝાલો નીકર ખૂડી મરીએ રે. કહોને ૩  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર હેરી, ચરણ તારે તો અમે તરીએ રે કહોને ૪

પદ ૨૪ મું.

તાન કટારી મારી, અમને પ્રેમ કટારી મારી રેક.  
મારે આગણેરે રામજી તપસીઓ તાપેરે, કોને કુડળ જટાધારી રે, રાણાજી, અમને રાજાં ૧  
મકનોમો હાથી રામજી, લાલ અમાડીરે, અકુશા હઈ હઈ હારી રે; રાણાજી ૨  
મારા સમુદ્રમાં અમૃતનું વહેળીયુ રે, એવી છે ભક્તિ અમારી રે, રાણાજી ૩  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, ચરણ કમળ બનિહારી રે, રાણાજી ૪

પદ ૨૫ મું.

તમે જાણીયો સમુદ્ર સરીખા, મારા વીરા રે, આદીન તો ખોલીને દીવો કરો રે, હોજી. રેક.  
આ રે કાયામાં છે વાડીઓ રે હોજી, માહે મોર કરે છે ઝંજિરા રે. મારા આં ૧  
આરે કાયામાં છે સરોવરે હોજી, માહે દસ તો કરે છે કલોવા રે. મારા આં ૨  
આરે કાયામાં છે હાટારે હોજી, તમે વણુજેપાર કરોને અપપારા રે. મારા આં ૩  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધરના ચણુ હોજી, દેજો અમને સત ચરણે વાગેરા રે. મારા આં ૪

પદ ૨૬ મું.

કૃષ્ણ મેરે નજરે આગે ઠાડે રહો રે. રેક.  
મેં જો ખૂડી સામ ચીર બની હો, બનીકી ખૂડી મારે દીન રહો રે. કૃષ્ણ ૧

\* ખીન્ન પ્રત-ચરણકમળમાં ચિત્ત ધરી. † તો, મા. ‡ અહીં જન જોતા પ્રેમ જોઈએ, પણ પ્રતમાં જ્ઞાન હોવાથી તે રહેવા હીલુ છે

પ્રીતકો પેરા\* બહુત ઠકીન હે, આર ઠકી દશ આર ઠહો રે. કૃષ્ણ ૦ ૨  
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, પ્રીત કરો તો મેરા બોલ સહો રે. કૃષ્ણ ૦ ૩

પદ ૨૭ મું.

ચ ચરણુ રજ મહિમા મેં જાની. ટેક.  
યેહી ચરણુસેં ગંગા પ્રકટી, બગીરથ કુલ તારી. ચરણુ ૦ ૧  
યેહી ચરણુસેં વિમ્બ સુદામા, હરિ કંચન ધામ દીની; ચરણુ ૦ ૨  
યેહી ચરણુસેં અહલ્યા ઉધારી, ગૌતમજી પટરાની. ચરણુ ૦ ૩  
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, યેહી ચરણુ કમળમેં લપટાની. ચરણુ ૦ ૪

પદ ૨૮ મું.

રાધા ખારે દે ડારોજી બંસી હમારી; રાધા. ટેક.  
યે બસીમેં મેરા પ્રાન બસતહે, વોબસી લેઈ ગઈ ચેરી. રાધા ૦ ૧  
ના માનેજી બંસી ના રૂપેજી, હરે હરે બાંસજી પેરી. રાધા ૦ ૨  
ધટીએક મુખમેં ધટીએક કરમેં, ધટીએક અધર ધરી. રાધા ૦ ૩  
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, ચરણુ કમળપર બારેરી. રાધા ૦ ૪

પદ ૨૯ મું.

માઈ મોરે નયન બસે રઘુપીર. ટેક.  
કર સર આપ કુલમસર લોચન, ઠાડે ભયે મન ધીર. માઈ ૦ ૧  
લલિત લલંગ લતા નાગર લીલા, જખ પેખો તખ રઘુપીર. માઈ ૦ ૨  
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, બરસત ધાંચન નીર. માઈ ૦ ૩

પદ ૩૦ મું.

માઈ મેને ગોવિંદ લીન્હો વણુમોલ. ટેક.  
કોઈ કહે હલકા કોઈ કહે ભારે, લીયોલુ તારાલુ તોલ. બાઈ ૦ ૧  
કોઈ કહે સસ્તા કોઈ કહે મેહંગા, કોઈ કહે કા'ન અનમોલ. બાઈ ૦ ૨  
બિડાબનકી કુંજ ગલનમેં, લીલો બળકે મેને ટોલ. બાઈ ૦ ૩  
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, પૂર્વ જનમકો દીયો બોલ. બાઈ ૦ ૪

પદ ૩૧ મું-રાગ ઝીંઝોટી-પ્રભાત.

અખ તો મેરા રામ નામ, દુસરા ન કોઈ. ટેક.  
માતા છોડી પિતા છોડે છોડે સગા ભાઈ, સાધુ સંગ ખેડ બાઠ લોક લાજ બોઈ. અખ તો  
સંત દેખ દોડ આઈ. જગત દેખ રોઈ, પ્રેમ આંસુ ડાર ડાર અમરબોલ બોઈ. અખ તો  
મારગમેં તારણુ મોલે સંતરામ દોઈ, સત સદા શીરા રખું રામ હૃદય દોઈ. અખ તો  
અંતગમેં તંત કાઠયો પીછે રહી સોઈ, રાણે મેલ્યા બીખકા પ્યાલા, પીબત મસ્ત દોઈ. અખ તો  
અખ તો બાતદેલ ગઈ, બણે સખ કોઈ, દાસ મીરાં લાલ ગીરધર, હોનીસો દોઈ. અખ તો



પદ ૩૨ મું.

કાયકું ન લીયો તમ તુ, કાયકું ન લીયો, રામજીકો નામ તમ તુ કાયકું ન લીયો. ટેક.  
 નવ નવ માસ તુંને ઉદરમે રાખ્યો, ઝુલ્યો ઝુલ્યો તુંને પારણે પોઢાયો. રામજીકો ૧  
 રતનસો જતન કરી તુંને રાખ્યો, બડારે લયો તખતે કુલ લખ્યો. રામજીકો ૨  
 ગુનકાકો બેટો ગવીમાંહી ડોલે, પિતાળીન પુત્ર એ ગુનકાકો કહાયો. રામજીકો ૩  
 બાઈ મીરાંકે પ્રભુ તિહારા ભજનખીના, આવો રડો મનખોતે એજે ગુમાયો. રામજીકો ૪

પદ ૩૩ મું.

મેને સારા જગલ દૂંડારે, જોગીડા ન પાયા. ટેક.  
 કાતુ ખીચ કુડળ જોગી ગલે ખીચ શેલી, ઘરઘર અલેક જગાયા રે. જોગીડા ૧  
 અગર ચઢનકી જોગી ધુણી ધખાઈ, અગ ખીચ ભભુત લગાયા રે. જોગીડા ૨  
 બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, રાખદકા પ્યાન લગાયા રે. જોગીડા ૩

પદ ૩૪ મું.

કવન ગુમાન ભરી, બસી તું કવન ગુમાન ભરી. ટેક.  
 અપને તનપર છેદ પરચે, બાક્ષા તું બિહરી. બસી ૧  
 ભોત ભાત સખ તોરી મેં જાનું, તુ બનકી લકરી. બસી ૨  
 મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, રાધાસેં કીયું ઝઘરી. બસી ૩

પદ ૩૫ મું.

હૃદ ના જાને મેરા હોઈ રે, મેં તો હૃદ દીવાની હૃદ ના.  
 ધાયલકી ગત ધાયલ જાને, જા શિર ખીતી હોઈ રે; મેં  
 જલ બિના જોસી મજબીલી તવચે, શોગત મેરી હોઈ રે. મેં  
 સુલિ ઉપર સેજ હમારી, તાપર રહેવું સોઈ રે. મેં  
 મીરાંકો કુ.ખ જામ મીટેગો, બેદ શામરો વોહી રે. મેં

પદ ૩૬ મું.

સીદ લોહો, મારા રાજા, પ્રાણુજીવન પ્રભુ મારા; અખોલા  
 અમે તો તમારાં તમે તો અમારા, ટાળી, દોષ શીદ દો છો રે; મારા રાજા. અખોલા  
 અમે તો તમારી સેવા કરીએ, સુખ લેખને દુ.ખ દોછો રે, મારા રાજા. અખોલા  
 જોજો પોતાની માસી મારી, તેના શો વિશ્વાસ રે, મારા રાજા. અખોલા  
 અમૃતપાત્રને ઉઠેયો વાહવા, વિખડા ઘોળી ઘોળી શીદ પાઓ છો રે, મારા રાજા. અખોલા  
 હંડા કુવામાં ઉતાર્યા વાહવા, વરત વાઢી શુ જાઓ છો રે, મારા રાજા. અખોલા  
 મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, ચરણુ કમળ ચિત ઝાહો છો રે, મારા રાજા. અખોલા

પદ ૩૭ મું.

તેરો કહાન કાલો માઈ મેરી રાધે જોરી, હો માઈ તેરો કહાન  
 એસી રાધે રૂપબની, કચનસી દેહ ઠાની, એસો કારે કાહાન પર, કાઠી રાધે વારી હો. માઈ

ગોઘુલ ઉમર કીની, મથુરા બસાય લીની, કુબજાકુ રાજ દીનો, રાધિકા બિસારી હો. માર્ધં  
બિનતિ સુનો વજરાય, લાગુગી તુમાહરે પાય, મીરાં પ્રભુસે કહીયો જાય, સેવક તુદારી હો. માર્ધં

૫૬ ૩૮ મું. ના રંગે-

ભજલોની સંતો, ભજલોની સાધો, રામજીખીના કેસો જીવણુ રે, હો જી. રેક.  
તનનો બનાવું તંબુરો, જીવનો તાર તણાવું રામ;  
બન બન બાજો ધૂધરા, જીવને લાડ લગવું રામ. ભજ૦  
આંગણે આંણીઆરા આટલા (?), મંદિર લીખ્યાના દીસે રામ;  
શેર અનાજને સેવતાં, જીવડો જાતાં ના દીસે રામ. ભજ૦  
કાયાને આણું આવીયાં, જમ પાછા ના ફરે રામ;  
સાત સાહેલીના ઝુમખૂર્માં, જીવને આગળ વસાવે રામ. ભજ૦  
તલ તલ દેહ હોમીયાં, જરા આઘા ન મોડું રામ;  
જીવડો જાય તો જાવા દેહ, હરિની ભક્તિ ના છોડું રામ. ભજ૦  
નદીરે કિનારે \* \* નયણે નીર વહેવડાવું રામ;  
કાયાની કંકે વાડી હું, નદીરે કિનારે ચંપે રાખાવું રામ. ભજ૦  
કહાનજના હાથની રેખા અડે, ખીન ચંપે કળિયો આવે રામ;  
દાસ મીરાંબાઈની બિનતિ, દોઢર દાસી તુજ કહાવું રામ. ભજ૦

૫૬ ૩૯ મું. /

પીયા કારણુ રે પીળા મર્ધ રે, લોક જણે ધટ રોગ;  
છપછપલા મેં કધકરં, માર્ધ પીયુને મીલનલીયો જોગ રે.  
નાડી વૈદ્ય તેડાવીયા રે, પકડ ધંધાળે મોરી બાંહ;  
એ રે પીડા પરખે નહિ, મોરે કરક કાળજડાની માંહ રે;  
જાણ્યા રે, વૈદ્ય ઘેર આપને રે, માહારં નામ ના લેશ;  
હું રે ધાયલંહરિ નામની રે, માર્ધ કડો લેધાઓપદ ના દેશ રે.  
અધરસુધા રસગાગરી રે, અધરરસ ગોરસ લેશ;  
માર્ધ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, ફરીને અમી રસ પીવેશ રે.

૫૬ ૪૦ મું.

સોઢવડાવું સાલ મારે મોડું, હોજી રે ધરમાં સોઢવડીનું સાલ મારેમોડું.  
હમોને હમારે રે મૈયર વગાવો વહાલા, હાવે રહેવાનું મારે ખોડું. હોજી  
કુવેરે પડીયું અમો વખડાં રે પીશું, હાવે જીવ્યાનું આળ શિર ચોડું. હોજી  
સાસુ હઠીલી મારી નણુદી ઠગારી વહાલા, નાનાં દીગેરીયો મેળું મોડું. હોજી  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર. વહાલા, ચરણુ કમળ ચિત્તને ઝોડું. હોજી

૫૬ ૪૧ મું.

જને મારા પ્રભુજીની ભક્તિ ના ભાવેરે, તેને ઘેર સીદ જીજી;  
જને ઘેર સંત પ્રાદુણ્યો ના આવે રે, તેને ઘેર સીદ જીજી. રેક.

સસરે અમારે અગ્નિને લાડકો, સાસુ સદાની સૂળી રે;  
એનીપ્રત્યે મારું કાંઈ નાચાલે રે, એને આંગણીએ નાખું પૂજારે. તેન૦  
જેદાણી હમારી હામરાનું બળુ, દેરાણી તો દિલમાં દાણ રે;  
નાદાની નહુંદ તો મો મર્યાકાડે, તે લાથએ અમારે કમે પાણ રે. તેન૦  
\* \* \* \* \* તે બળતામાં નાંખે છે વારી રે;  
મારા ધર પછવાડે રીંદ પડી છે, બાઈતું જીતી ને હું હારી રે. તેન૦  
તેને ખુણેબેસીને મેં તો ઝીલું કાંચું, તે નથી રાખ્યું કાંઈ કાચું રે;  
દાસી મીરાંબાઈ ગિરધર ગુણુ ગાવે, તારા આંગણીઆમાં થેઈ થેઈ નાચું રે. તેન૦

પદ ૪૨ મું.

રથામ રે રંગે રાચું, રાણાજી, કહાન સંગે રાચું, રાણાજી.  
તાલ પખાજ વેણુ જ વાજે, ધૂધરા બાંધીને હું નાચું; રાણાજી૦  
કાંઈ કહે મીરાં બાઈ રે બાવરી, કાંઈ કહે જોગણ મદમાળી. રાણાજી૦  
વિખના પ્યાલા રાણાજીએ બેળ્યા, પીતાં આવે મુને હાંસી. રાણાજી૦  
અપની રે કુળકી સાખા મટ ગઈ, મટ ગઈ જમરેકી ફાંસી. રાણાજી૦  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, જન્મો જન્મકી તેરી દાસી. રાણાજી૦

પદ ૪૩ મું.

આઘ વેરાગણુ છું, રાણાજી, મે આઘ વેરાગણુ છું. ટેક.  
મીરાં બાધે ધૂધરા રે, હાથ લીધે કરતાલ;  
અમારે ગિરધર આગળ નાચીશું રે, ગુણુ ગાઇશું રે ગોપાલ. રાણાજી૦  
વિખના પ્યાલા રાણે મોકલ્યા રે, દીજો મીરાંકે હાથ;  
કર ચણામૃત પી ગયાં રે, અમે રે 'વાસી શ્રી રઘુનાથ. રાણાજી૦

પદ ૪૪ મું.

લગ રહેના, લગ રહેના, હરિ ભજનસે લગ રહેના, લગ રહેના. ટેક.  
સાહેબકા ધર દૂર હે રે, જોસી લગી ખજૂર; ચડે તે આજે પ્રેમ રસ, પડે સ્વમાયૂર. ભજન૦  
કયા બકતરકા પહેરના રે, કયા દાવોડી આથ; શરે પૂરેકા પારખારે, લહે ધણીસે જોર. ભજન૦  
કાહન કટારી વડી રે, ગુરુ ગોવિંદ તત્તવાર; ધનુષ્યરૂપી લાલા બાંધકે, કશું નાં લાગે હાર. ભજન૦  
હાડ આમકી દેહ બની રે, નવનાડી દશકર; મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, લગી મર્મકી ચોટ. ભ૦

પદ ૪૫ મું-રાગ-પ્રભાત.

જગોરે અલબેલા કા'ના, મોટા મુગટ ધારી રે;  
સહુ દુનિયા તો સુતી જાગી, પ્રભુ તમારી નિદ્રા ભારી રે. જગોરે.  
ગોકુળ ગામની ગાયો ધૂટી, વણજ કરે વેપારી રે;  
દાતણ કરે તમો આદે દેવા, મુખ ધુઓ મોરારી રે. જગોરે.  
ભાત ભાતનાં ભોજન નીપાયાં, ભરી સુવર્ણ ચાળી રે;  
લવગ ઝોપારી ને એલચી, પ્રભુ પાનની બીડી વાળી રે. જગોરે.

પ્રીત કરી ખાઓ પુરુષોત્તમ, ચવડાવે વ્રજની નારી રે;  
કેસની તમે વંથ કાઢી, માસી પુતના મારી રે. જાગોરે.  
પાતાળેજઈ કાળી નાગ નાથો, અવળી કરી અસવારી રે;  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, હું છું દાસી તમારી રે. જાગોરે.

૫૬ ૪૬ મું.

શું કરું રાણાજી, મારું ચિત્તુ યોરાયે, મારું મનકું વેધાયે. શું કરું  
કરવાં ન સુઝે અમતે ધરનાં રે કામ, ભોજન ના ભાવે નયણે નિદ્રા દરામ. શું કરું  
જળજમનાતે કઠિ ઉભા બળી ભદ્ર વીર, બંસરી બળવે વદાલો જમનાને તીર. શું કરું  
ઉભી બળરે ગજ રથ આલ્યો રે જાપ, જ્ઞાન ભસે તો તેની સંખ્યા ના થાય. શું કરું  
જખરે મારે રે પેલા દુર્જન સોક, ચિત્તુ ચોટયું તો તેની શીખામણુ ફોક. શું કરું  
જ્યાં રામળીયો ગિરધારી ત્યાં મારી આરા, હરખી નિરખી ગાય મીરાં દાસ. શું કરું

૫૬ ૪૭ મું.

કંઠજી લગનકી પ્રીત રે, હરિ લાગી સોઈ જાને. કંઠજી  
પ્રીત કરી કહ્યું રીત ના જાણી, ઉડ ચલે અધખીચ; હરિ  
દુઃખકી વેળા ફોઈ કામ ન આવે, સુખકે સખહે મિત, હરિ  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, આખરી જાત આવીર; હરિ

૫૬ ૪૮ મું.

કામ ના જાણે હરિયા, તારી ગતિ ફોઈ ના જાણે. હરિયા  
મીટી ખાત સુખ દેખા જશોદા, ચોદ જીવન ભરીયા. તારી  
પડી પાતાળ કાળી નાગ નાથો, સૂર ને ચચી ડરીયા. તારી  
કુખત મજ રાખ લીયો હે, કર ગોવર્દન ધરીયા. તારી  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, શરણે આવે સો તરીયા. તારી

૫૬ ૪૯ મું.

કાળાનાં કંઠજી હેડાં રે, એધવજી, એવાં કાળાનાં કંઠજી હેડાં રે. ટેક.  
દીડીનાં ધડાં ઉગાર્યાં, મંજરીનાં રાખ્યાં છઈયાં રે; એધવ  
એહયી ગજરાજ ઉગાર્યાં, ગોકુળમાં ચારી ગઈયાં રે; એધવ  
ગોકુળ સધળું રેલતું રાખ્યું, ગોવર્દન કર ધરીયા રે. એધવ  
મીરાં ગાવે ગિરધરના ગુણ, મંતો તોરે લાગું પૈયાં રે. એધવ

૫૬ ૫૦ મું. ~

ઉદાણી મોરી આલો રે, ગાગરીયાં બેઠાં દરશે. ઉદાણી ટેક.  
જળ જમનાં જળ ભરવા ગયાતાં, ચીર ખસ્યો ને જ્યેદું પડશે. ઉદાણી  
સાસુ હઠીલી મારી નણદી ધૂતારી, નાંધડો દીવરીઓ મૂળને વડશે. ઉદાણી  
મીરાં ગાવે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત હરશે. ઉદાણી

૫૬ ૫૧ મું.

ચાલોની જોવા જઇયે રે, મા મોરલી વાગી. ચાલો  
હર નિદ્રામાં હું રે સુતીતી, ઝમકીને જોવા જાગી. ચાલો  
વૃંદાવનને મારગ જતાં, સામે મલ્યો સુહાગી. ચાલો  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ લેહેલાગી. ચાલો

૫૬ ૫૨ મું.

ઐરે મોરલી વૃંદાવન વાગી, વાગી છે જમનાને તીરે રે. ઐરે  
મોરલીને નાદે ઘેલાં કીધાં, મને કાંઈ કાંઈ કામણુ કીધાં રે. ઐરે  
જમનાને નીર તીર ઘેન ચરાવે, કાંઈ કાળી કાંમળી રે. ઐરે  
મોર મુગટ પિતાંબર શોભે, મધુરીસી મોરલી બળવે રે. ઐરે  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ બલીહારી રે. ઐરે

૫૬ ૫૩ મું.

બહીયાં જો અહીં રે, મેરી સુદ ન રહી રે, કાહના બહીયાં જો અહીં રે. ટેક.  
અગમગ જ્યોત જડાવેકા એનો, ગજ મોતિયનકી સેર લટકી રહી રે. કાનાં  
મેં દુધી બેચન જાતી ગોકુળમે રે, પકડોરી પાલવ મેરો જલકે મહીરે. કાનાં  
જાઈ પોકારે કંસકી આગે રે, તેરી નગરીમેં મેરે બસવે નહિ રે. કાનાં  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, અગડત અગડત સારી રેન ખીત ગઈ રે. કાનાં

૫૬ ૫૪ મું.

શામરેકી દષ્ટિ માનું પ્રેમકી કટારી હે, માઈ શામરેકી દષ્ટિ માનું. ટેક.  
ચાંદાત્યાંચકોર બસે, દીપક જળે પતંગ, જળ બિના મરે મીન, ઓંસી પ્રીત પ્યારી હે. શામરેકી  
ગોકુલગામ ઉત્તરી કીનો મથુરામે સાહેર લીનો, કુમળકુ રાજ દીનો, રાધે તો ખીસારી રે. શામરેકી.  
કુબળકુ કહીયાં ભય, બિનતિ સુનત શ્રવણ, ઈતની અરજ હમારી, મીરાં તો હુમ્હારી હે. શામ

૫૬ ૫૫ મું.

હરિ મેં તો કીધી છે ઠકોર થાળી રે, પધારો વનમાલી રે વનમાલી. હરિ મેં  
પ્રભુ કંગાલ તોરી દાસી, હરિ પ્રભુ પ્રેમના છોતમે પ્યાસી; દાસીની પૂરજો આશી. પધારો  
પ્રભુ સાકર દ્રાક્ષ બજૂરી, માહે નથી જાસુદી કે પૂરી; મારે સાસુનણુદીની સૂલી. પધારો  
પ્રભુ ભાત ભાતના લાણું મેવા, તમે પધારો વાસુદેવા; મારે ભુવનમાં રજની રહેવા. પધારો  
હરિ મેં તો તથ છે લોકની રાકા, પ્રીતમકા ઘરહે બકા; બાઈ મીરાં એ દીધાં ડંકા. પધારો

૫૬ ૫૬ મું.

માર્ગી રે મોહનાં બાણ, ધૂતારે મને માર્ગી મોહનાં બાણ. ટેક.  
ધુને માર્ગી પ્રલાદને માર્ગી, તે ઠરી ના બેઠા ઠામ. ધૂતારે  
શુકદેવને ગર્ભવાસમાં માર્ગી, તે આરે યુગમાં પરમાણુ. ધૂતારે

હિરણ્યકશ્યપ મારી વા'લે ઉગાર્યો પ્રહલાદ, દેવનો દેહ્યો છે કામ; ધૂતારે૦  
સાથર પાજબાંધી વા'લે સેન ઉતારી, રાવણ દુષ્ટો ક્યેક બાળુ. ધૂતારે૦  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, હમને પાર ઉતારો સ્વામ. ધૂતારે૦

પદ ૫૭ મું.

ચાલ સખી જન્મવાન જઈયે, જીવણ જોવાને, મહીની મટકીઓ માથે લઈ, \*~\*~\* જીવણ૦  
શ્યામ સુંદરને લાવે બેટજો, તેણે દુઃખડાં સહુ સમાવશે રે;  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, માવજી મારગમાં આવશે રે. ચાલ૦

પદ ૫૮ મું.

મારે ઘેર આવો રે સુંદરશ્યામ, સોલે રણગાર પેરો શોભતા રે;  
મોતિડે માંગ ભરાવે, વણી ગુંથાવું શોભે દક્ષકંતી, હું તો ઉમી રાજદાર. મારે૦  
ઉંચી હું ચઢું ઉચેરડી રે, જોડે પાતંગિયાની વાટ;  
વેગે પધારો મારા હો સાએબા, તારે બેસણે માંડું પાટ. મારે૦  
મોર મુગટ શોભામણો રે, ગળે મુંજનો દાર;  
મુખ મધુરી તારે હો મોરલી રે, તારી ચાલતણી છે બહીદાર. મારે૦  
દાસ મીરાંબાઈ ગિરધર નાગર, હર્ષી નિર્ષી ગુણ ગાય;  
કલીમુગમાં અમે અવતરીયાં, મને રાખોની ચલું કરો સા'ય. મારે૦

પદ ૫૯ મું. ✓

કાંકરી મારે ધૂતારો કા'ન, પાણીલાં કેમ કરી જઈયે? કાંકરી૦  
આકાંઠિ ગંગા વહાણા, પેલી કાંઠે જમનાજી, વચમાં ગેહુળીઉં ગામ. પાણીલાં૦  
સોના ઉઠાણી મારું રૂપાનું બેઠું વા'લા, હજીવે ચઢાવત કા'નો કરે કામ. પાણીલાં૦  
મારે મંદિરીએ મારી સાસુ રહે છે વા'લા, સામા મંદિરીએ મારો સ્વામ. પાણીલાં૦  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, લાવે બેટો ભગવાન. પાણીલાં૦

પદ ૬૦ મું-રાગ મતાર૦. ✓

જોલે ઝીણા મોર, રાધે તારા કુંગરીયાપર જોલે ઝીણા મોર. રેક.  
\*~\*~\* મોરલી જોલે બપૈયાહી જોલે, કોયલ કરે ધન સો'ર. રાધે૦  
અ~\*~\* બહી વીજળી. અમરે, બાજળા હુવા ધન ઘોર. રાધે૦  
અરમર અરમર ગેહુલો વરસે, લીંબે મારા સાણડની કેર. રાધે૦  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, પ્રભુજી મહારાવિતડાનો ચોર. રાધે૦

પદ ૬૧ મું-રાગ કલ્યાણ.

હરિ નંદકુંવર તારું નામ સાંભળીને, આરા લયો હમે આલ્યાં;  
ગાય દો'તાં દોહણીરે જુદ્યાં, વાછરડાં ધવડાવ્યાં. નંદકુંવર૦  
પીપલે પીપલે પાણી ભરતાં, કીકરીમાં ઘી તાવ્યાં;  
નંદકુંમારે જઈને વિણા વગડી, શા અર્થે જોલાવ્યાં. નંદકુંવર૦

\* બીજી પ્રતમાં આ પ્રમાણે છે. “દાદર ચોર બપૈયા જોલે, કોયલ કરે ધન સોર.”

માય બાપની લગ્યા મેહલી, સહીયેરે સમજાવ્યા;  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત ચલાવ્યાં. નંદકુંવર૦

૫૬ ૬૨ મું.

કોને કોને કહું દિલડાની વાત, વારે વારે કોને કોને કહું. ટેક.  
ખાંડવની પ્રતિષ્ઠા પાળી, કૌપદીની રાખી લાજ રે;  
મુદામાની વેળા વારી, ઉગાર્યો પ્રહલાદ રે. વારે વારે૦  
વૃદાવન તમે વાહલે ઉગાર્યું, સુદરીને કાળ રે;  
પહેરી સજી મહેયે પધાગે, રીઝે માગે નાથ રે. વારે વારે૦  
મીરાંનાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, \* \* \* \*  
તમને ભજીને હુ તો ચર્ધ છું રે, અણિદિન રણિયાત રે. વારે વારે૦

૫૬ ૬૩ મું.

આંખડલી વાંકી રે, અલખેલા તારી આંખડલી વાંકી. ટેક.  
ચારવણીમાં મહારાં ચિત્ત ચોરી લીધાં, નેણે મોહની નાંખી. અલખેલા૦  
નેણુ કમળના ભલકા ભારે, એણે માર્યા તાકી તાકી રે. અલખેલા૦  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, નીત ચરણ કમળની દાસી રે. અલખેલા૦

૫૬ ૬૪ મું.

મોરલીએ મોઢાં મોહન, તારી મોરલીએ મન મોઢાં. ટેક.  
થારે કારણુ શામળીયા વાહયા, ત્રણુ ભુવન મેને જ્યાં રે. મોહન૦  
ચારા સરખા પ્રભુ નવ કોઈ દોષ, ત્રણુ ભુવન મનડે ન મોઢા રે. મોહન૦  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત મોવાં રે. મોહન૦

૫૬ ૬૫ મું.

લીધા રે લટકે, મહારાં મન લીધાં રે લટકે. ટેક.  
ગાત્ર લંગ કીધાં ગિરિધારીએ, જો માર્યા ઝટકે. મહારાં૦  
મન રે મારુ મોરલીએ મોહુ, પેલા વાંસ તણે કટકે. મહારાં૦  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, હો ગ્ગ લાગ્યો ચટકે. મહારાં૦

૫૬ ૬૬ મું.

અગડો લાગ્યો શ્રી જમનાજી આરે, અલ્યા તારે ને મારે શું છે. અગડો૦  
વૃદાવનના મારગ જાતાં, હારે આગળ આવી કાં ઘેરે. અગડો૦  
વૃદાવનની કુજ ગવીમાં, પાલવ આવી કાં ઝેરે. અગડો૦  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, જોખીએને લાડ લગવે. અગડો૦

૫૬ ૬૭ મું—રાગ કાલેરો.

વ્રજમાં ક્યમ રે'વાશે, યોધવના વા'લા, વ્રજમાં ક્યમ રે'વાશે. ટેક.  
આઠ દહાડાની અવધ કરીને ગયાછે વા'લા, અટ માસ ચયા છે હરિને. યોધવના૦

વૃંદાવનની કુંજ ગલીમાં વા'લા, બેઠા છે મુખ મોરલી ધરીને. આધવનાં  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના શુભ વા'લા, અમો રલાં છે આંમુડાં ભરીને. આધવનાં

૫૬ ૬૮ મું.

શામળે મેલ્યાં તે વિસારી, આધવને વા'લે શામળે તે મેલ્યાં વિસારી. ટેક.  
પ્રીત કરીને પાલવ પકડે વા'લા, પ્રેમની કટારી મુને મારી. આધવને  
ગોકુળથી મયુરામાં ગયા છે વા'લા, કુખ્મસે લાગી છે તાલી. આધવને  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના શુભ વા'લા, અરણ્ય કમળ બલીદારી. આધવને

૫૬ ૬૯ મું.

કાનુડે કામણ કીધાં, આધવને વા'લે, કાનુડે કામણ કીધાં. ટેક.  
વૃંદાવનમાં ધેન અરાવે વા'લો, મોરલીએ મનડાં ગોપી વિંધાં. આધવ  
જળ જમના ભરવાને ગયાંતાં, તાં પાલવ પકડી મન લીધાં. આધવ  
\* \* \* \* \* રાધાનો કંથ કામણગારો. આધવ  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના શુભ વા'લા, ભવ સાગરથી હમને તારો. આધવ

૫૬ ૭૦ મું.

મજમાં કેમ રે'વાશે, આધવના વા'લા, મજમાં કેમ રે'વાશે. ટેક.  
જે રે દા'ડાના જીવન ગયા છે વા'લા, કુખ્મડાં કંને દહેવાશે. આધવ  
બળવંત યધને વાહી શું મૂકે વા'લા, બરદ તમારું જાશે. આધવ  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના શુભ વા'લા, ગોપીકા અરજ કરાશે. આધવ

૫૬ ૭૧ મું.

આવળે મહારે નેડે, આધવના વા'લા, આવળે મહારે નેડે. ટેક.  
મારે આંગણીએ આપો મોયો વા'લા, કાનુડે આવીને સાયો વેડે. આધવ  
અમો જળ જમના ભરવા ગયાંતાં વા'લા, કાનુડે પશોછે મહારી કેડે. આધવ  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના શુભ વા'લા, હરિ મળવા મન હેરે. આધવ

૫૬ ૭૨ મું.

મળ્યો જટાધારી, જોગેશ્વર બાવો, મળ્યો રે જટા ધારી. ટેક.  
હાથમાં ઝારી હું તો બાળ કુવારી વા'લા, દેવલ પૂજવાને ચાલી. જોગેશ્વર  
સાડી શકીને કંઈની કીધી વા'લા, અંગપર નિભૂતિ લગાડી. જોગેશ્વર  
આસન વાળી બાવો મઢીમાં બેઠો વા'લા, હેર હેર અલખ જગાડી. જોગેશ્વર  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના શુભ વા'લા, પ્રેમની કટારી મુને મારી. જોગેશ્વર

૫૬ ૭૩ મું. ✓

નાગર નંદારે મુગટ પર વારી જાડ, નાગર નદા. ટેક.  
વનસ્પતિએ તુલસી બડી હે, નદીવનમે બડી ગયા; નાગર



સખ દેવનમે શિવજી બડે હૈ, તારનમે બડા ચંદા. નાગર૦  
સખ ભકતમે ભરચરી બડે હૈ, ચરણ રાખો ગોવિંદા; નાગર૦  
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત રદા. નાગર૦

પદ ૭૪ મું-રાગ મારુ.

...જી ભરે રે પાણી કોણુ ભરે, જમનાનાં પાણી કોણુ ભરે;  
ધર મ્હારે દૂર ગાગર શિર ભારી, અરે ખોટી થાઉં તો ઘેર નણુદી વટે. જમના૦  
શિર પર કળશ કળશ પર ઝારી, ઝારીપે ખેડી ઝારી મોજ કરે. જમના૦  
આણી તીરે ગંગા પેલી તીરે જમના, વચમાં કાનુકો રમ રાસ રમે. જમના૦  
સાવ સોનાનો મારો ઘાટ ધડુલો, ઉઠણીએ તો રત્ન કનક બડે. જમના૦  
મીરાંકે કહે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત ધ્યાન કરે. જમના૦

પદ ૭૫ મું.

લેશે રે મહીડાંકેરાં દાણુ, આ તો મોદું, લેશે તે મહીડાંકેરાં દાણુ. રેક.  
અમૈ અખળા કંઈ સખળ સુંવાળાં વાંલા, આવડી રી ખેંચાતાણુ. આ તો૦  
નંદના ધરનો ગોવાળીયો રે, આજખ્યા વિના રે બ્રહ્મભાણુ. આ તો૦  
મધરાતે મયુરાથી રે નાહો, તે તો અમને નથી રે અગળુ. આ તો૦  
વૃંદાવનને મારગે જતાં, તું તો શેતું મારે છે રે દાણુ. આ તો૦  
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, ચરણ કમળનું ચિત્તડામે ધ્યાન. આ તો૦

પદ ૭૬ મું-રાગ મારુ.

લાક્ષને લોચનીએ દિલ લીધારે, માડી મારાં, લાક્ષને લોચનીએ દિલ લીધારે. રેક.  
જનં ભણી વહાલો મુજ પરડારે વહાલો, વેળા ક્ષેણનાં કામણુ મને કીધારે. માડી૦  
જળ જમનાનાં જળ ભરવા મપાંતાં વહાલા, ધુંધટડામાં ઘેરી લીધારે. માડી૦  
સુન સુન કલીયાં વાળી સેજ બનાવું વહાલા, ભર પવન સખ લીધારે. માડી૦  
મીરાંખાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળમે ચિત્ત ચોરી લીધારે. માડી૦

પદ ૭૭ મું.

આવો રે સગુણ મારા મીઠા મોહન, આંખડીમાં તમને રાખું રે. રેક.  
હરિ જરે જોધયે તે તમને આણી આણી આપું, મીઠાઈ મેલા તમને ખાવારે. આવો૦  
હંચી હંચી મેડી સાહેબા અજળ ઝરખા, ઝરખે ચઢી ચઢી ઝાંખું રે. આવો૦  
સુન સુન કળાયાં વાળી સેજ બીજાનું, ભર પવન પર સખ વારી નાંખું રે. આવો૦  
મીરાંખાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, તારા ચરણ કમળમે મન રાખું રે. આવો૦

પદ ૭૮ મું-રાગ મલાર.

ગોવિંદાને દેશ, આધારું, મને લેઈ જા જરે, ગોવિંદાને દેશ. રેક.  
મને રે મોહનજીએ મેલી રે વિસારી, કરું મારા કરમકી રેખ. આધા૦  
હાર તનુંગી, શણગાર તનુંગી, તનુંગી કાનસકી રેખ. આધા૦

ચીરને ફાડી વા'લી દફની પેરેગી, લેડગી જનનકા બેસ. આધાં  
ગોકુળ તત્તુંગી મેં મયુરા તત્તુંગી, તત્તુંગી મેં વજ દેરા દેસ. આધાં  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત સંગ રોસ. આધાં

૫૬ ૭૯ મું-રાગ સારંગ.

કામ છે, કામ છે, કામ છે, આધાનદિ રે આવું મારે કામ છે, શામળીઆ બીનેવાન છે. આધ  
આણી તીરે ગંગા ને પેલી તીરે જમના, વચમે ગોકુળીઉ ગામ છે રે. આધાં  
સોનું રૂપું મારે કામ ન આવે, તુલસી તીલકપર ખ્યાન છે રે. આધાં  
\* આગલી પરસાળે મારો સસરોજી પોટે, પાછલી પરસાળે મુંદર સ્થામ છે રે. આધાં  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળમાં મોરો વિશ્રામ છે રે. આધાં

૫૬ ૮૦ મું.

મને મેલી ના જશો આવા રે, આ વજમાં કેમ વસીએ વા'લા રે, મેલી ના જશો.  
જે જોઈએ તે તમને આણી આપુ વા'લા, મીઠાઈ મેવા ખાવા રે. મેલીં  
આ બીજાં ધણાં ધણાં તમને વાનરે કરતી, નદિ દેઉં તમને જાવા રે. મેલીં  
કળકી હારી અરજ કરું, એટલી અરજ મોરી માનો વજખાવા રે. મેલીં  
જળ જમના રે જળ ભરવા ગ્યાંતાં વડાલા, મુંદર ગ્યાંતા ન્હાવા રે. મેલીં  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ વહાલા, શામળીયો ચિત્તમે મનાવા રે. મેલીં

૫૬ ૮૧ મું.

કાગદેટાણુ લઈ જાય રે, મયુરામાં લખીએ, પ્રીત થોડી થોડી ચાપ રે; મયુરામાં  
પ્રીત તમોને મલવાને તલખે, ને જશોમતી અજ ન ખાપ રે; મયુરામાં  
વૃંદાવનની કુંજ ગલીવનમે, રોતાં રજની જાય રે; મયુરામાં  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત આહે રે; મયુરામાં

૫૬ ૮૨ મું.

૧. કેહી ગઈ કરે રે, પોકાર, કારી મુને ધાવ લાગોયે, મેં કેહી જઈ કરે પોકાર; કારી રે.  
પીઉજી હમારો પારધી બધોયે, મેં તો બઈ દરણી શીકાર રે. કારી મુને.  
દુરસે થો આઘ ગોળી લગ ગઈ શીર્યે, નીકર ગઈ પારમ પાર રે. કારી મુને.  
૨. પ્રેમની કટારી મુને ખેંચ કર મારી યી, થઈ ગઈ દાલ બેઢાલ રે. કારી મુને.  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, હો ગઈ પારમ પાર રે. કારી મુને.

૫૬ ૮૩ મું-રાગ હુમરી.

સુલન રાધા સંગ, ગિરિધર સુવત રાધા સંગ. ટેક.  
અખીલ સુદાલકી ધ્રુમ મચાઈ, ડારત પીચકારી રંગ. ગિરિધરં  
લાલ ભયો વૃંદાવન જમના, કેસર સુવત અનાંગ. ગિરિધરં

\* આ પદને મળતું બી. ક. ના બાજ બીજામાં ૫૬ ૧૬ મું છે, તેમાં ને આમાં થોડોક ફર  
છે, તેથી એ પુનઃ દાખલ કરું છે.

નાચત તાલ આધારે, સુર સુંદરી ડરીડરી બાજે તાલ ટ્રેંગ. ગિરિધર૦  
મીરાંકે પ્રભુ ગિરિધરના ગુણ, ચરણ કમલકુ વેહત ગંગ. ગિરિધર૦

૫૬ ૮૪ મું-રાગ જોજોવંતી.

\*શામરેડી દૃષ્ટ માનું પ્રેમકી કટારી ચે.

ટેક.

લગત બેહાલ બઈ, ગોરસકી શુદ્ધ ન રહી, તનહુથે બ્યાપો કામ, મનુ મતવારી ચે, શા૦  
ચક્રાર ચાહત ચંદ, દીપક જલે પતંગ, જલ ખીન મીન મરે, ઝંસી પ્રીત ચારી ચે. શા૦  
સખી મીલ દોહ ચાર, મનથે કયોંબેચાર, મેંતોવાકુળ-ચો નાહિ, કુંજકો બિહારી ચે. શા૦  
તુ મોહોસુખના શામ, મેરેતો તુહારો પ્યાન, અશરણુ શરણુ પ્રભુ, મીરાં દાસ તુહારી ચે. શા૦

૫૬ ૮૫ મું-થાળ.

વિટલ વહેલા આવો રે, વાટડી જોઈ, હર્ષી નરખી મન માણુ રે, વાટડી જોઈ. રે  
વહાલા મારા રસોઈ બનાવી છે સારી, કીધી છે સુંદર ધારી રે. વાટડી૦ રે  
વહાલા મારા કસાર પીરસ્યો છે પ્રીતે, પ્રભુ જમો પૂરણુ પ્રીતે રે. વાટડી૦  
વહાલા મારા દાળ ભાત ને કઢી, વડી સામગ્રી સર્વે કીધી રે. વાટડી૦  
વહાલા મારા રાઈતાં રાક પાપડ છે સારા, તમે જમો પ્રિતમ મારા રે. વાટડી૦  
વહાલા મારા શરમાશો નહિ વારુ, કંઈ કહેજો ખાટું ખારુ રે. વાટડી૦  
વહાલા મારા કનકની ઝરી ભરી લાવું, તમને આચમન લેવરાવું રે. વાટડી૦  
વહાલા મારા મુખવાસ લાવી છું સારો, તમે ઉઠો મેજે પધારો રે. વાટડી૦  
વહાલા મારા હેતે રહો મુજ પાશ, ગુણ ગાય તેરી મીરાં દાસ રે. વાટડી૦

૫૬ ૮૬ મું.

કાંતી મખે દેખનજાઈ, શ્યામજો વેરાગી બયો રે. ટેક.

કોરી મટકીમાં મહી ઝમાવું, ગુલાલેન હોકર જાઈ રે. શ્યામજો૦  
કોરી છાબડીયામાં પુલ ભરાવું, માલણુ હોકર જાઈ રે. શ્યામજો૦  
ગોરે ગોરે અંગપર વિશ્રૂત લગાવું, જોગણુ હોકર જાઈ રે. શ્યામજો૦  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, શ્યામ સુંદર પાર પાવું રે. શ્યામજો૦

૫૬ ૮૭ મું-રાગ મારુ. ✓ ભૈરવમાં માર્ધ રાગમ.

કર્મકી ગત ન્યારી, સતો કર્મકી ગત ન્યારી.

બડે બડે નેન દીયે મરધનકુ, બન બન ફરત ઉધારી રે. સતો૦  
ઉજવળ બરન દીની બગલનકુ, કોયલ કર દીની કારી રે. સતો૦  
ઝોર નદીયન જળ નિર્મળ કીનો, સમુદર કર દીની ખારી રે. સતો૦  
સુરખકુ ઉત્તમ રાજ દીપત હો, પડિત ફરત બીખારી રે. સતો૦  
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, રાણોજી તો કાન બિચારી રે. સતો૦

૫૬ ૮૮ મું-રાગ કલ્યાણ.

મેરો મન દરલીનો રાજ રણુછોડ, રાજ રણુછોડ, પ્યારા રંગીલા રણુછોડ. મેરો મન૦  
કેશવ માધવ શ્રી પુરુષોત્તમ, કુબેર કલ્યાણકી જોડ. મેરો મન૦

આ પદની અને ૫૪ મા પદની પ્રથમ તુક અને કેટલાક બોલની મતલબ સરખી જ છે

રાંખ ચક્ર ગદા પદ્મ ખિરાજે, મુખ મોરલી ધનધોર. મેરો મન  
 મોર મુગટ શિર છત્ર-ખિરાજે, કુંડળકી છત્ર ઝોર. મેરો મન  
 આસપાસ રત્નાગર સાગર, ગોમળીજી દરે દસોત. મેરો મન  
 ધમ પતાકા બદ ત્યાં ફરે, ગાલર કરત મદમોલ. મેરો મન  
 સખ ભરતકે ભાગ્યદી પ્રકટે, નામ ધર્યાં રણુછોટ. મેરો મન  
 ને કાય તેરો નામ મુણુવે, પાવે મુગલ કીશોર. મેરો મન  
 મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણુ, કર મદો નંદકીશોર. મેરો મન

પદ ૮૬ મું-રાગ કલ્યાણુ-સાખી.

[ગોડી તોઆખ મીટ ગઈ, જખ અરત ભયો હે ભાણુ;  
 રાત ધરીકા દો ગઈ, જખ પ્રકટયો રાગ કલ્યાણુ.  
 કલ્યાણુ કલ્યાણુ સગદો કહે, મેં કયા કરું કલ્યાણુ;  
 જા ઘેર મેવા ક્યામકી, તા ઘેર સદા કલ્યાણુ.  
 મુખ ઉપજે કુખ મીટ મધું, ચો-દશ ભયો ઉછવાગ;  
 અગો અંગધી ઉત્તર ભયો, જખ પ્રકટયો રાગ કલ્યાણુ.  
 કલ્યાણુ રાગ સો મહાખતી, સખ રાગદો રખત માન;  
 સિદ્ધ દેસકી પદ્મની, જખની રાગ કલ્યાણુ.]

પદ ૮૭ મું-રાગ કલ્યાણુ.

ગાવે રાગ કલ્યાણુ, મોહન ગાવે રાગ કલ્યાણુ.  
 આપ ગાવે ને આપ બખવે, મોરલીયું મિલાવે તાન. મોહન  
 મોર ખીછ શિર મુગટ ખિરાજે, કુંડળ જગકે દાન. મોહન  
 મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણુ, ગોખીએ તણપાધ્યાન. મોહન

પદ ૮૮ મું-રાગ દાસી.

વારો જશોદો તારા દાણીને, આળીગારો આજ કરે છે. ટેક.  
 લાડકવાયો, બાઈલાલ જ તમને, તેથી ધણે રાધા રાણીને. આળીગારો.  
 જળ જમના ભરતાં આંગે, પાશવ મલો આંગે તાણીને. આળીગારો.  
 એક વાર સાંખ્યું બીજી વાર સાંખ્યું, શરમ તમારી ધણી આણીને. આળીગારો.  
 બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણુ, ચરણ કમળ ચિત્ત માનીને. આળીગારો.

પદ ૮૯ મું-રાગ દાસી.

ગોરસ લીજે, નંદલાલ રસમાં ગોરસ લીજે. ટેક.  
 મેં હું બખુલાણુ નદની, તુમ હો નંદણ કે લાલ. રસમાં  
 મોર મુગટ મુકતાણ કુંડળ, ઉર વેજયેતિ માળ. રસમાં  
 મેં દધી બેચન ભતી અન્દાખન, રોકત હે બિનકાળ. રસમાં  
 બાઈ મીરાંકે, પ્રભુ ગીરધરના ગુણુ, બાંદ મદોકી લાળ. રસમાં

૫૬ ૯૩ મું-રાગ કાફી.\* ✓

જળ ભરવા કેમ જાડ, કા'નો મારી કેડે પળો રે.  
માવ મોનાનો મારો ઘાટ ધકુલો વા'લા, ઉડણીએ રતન જડાડું. કા'નો મારીં  
મારગમાં વા'લો પાણીવાં માગે, સંઘીવર દેખતાં કેમ પાઉં કા'નો મારીં  
નાથજી હમારો નિર્ધન થઈ બેઠા વા'લા, હું નિર્ધન કેમ થાઉં. કા'નો મારીં  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના શુભ વા'લા, હરિ ચરણે પ્યાન ધરાઉં. કા'નો મારીં

૫૬ ૯૪ મું-રાગ કાફી.

ભૂતી મોતનકો હાડ, સખી તટ જમના કિનારે.  
એક એક મોતી મારુ લાખ ટકાનું વા'લા, પગે-પુંડ્રુ ચુવળું કેરે તાર. સખી તટં  
સાસુ હમારી અતિ વડકારી વા'લા, નણદલ વિખડાંનું આર. સખી તટં  
પરપથો હમારો. પરમ મોહાગી, માર્યા છે મોહનાં બાણ. સખી તટં  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના શુભ, ચરણ કમળ ચિત પ્યાન. સખી તટં

૫૬ ૯૫ મું-રાગ કાફી.

ઉઠ તો ચચે અનધૂત, મદીમા કોઈ ના મિરાજે, ઉઠ ચચે અનધૂત.  
પથી હતો તે પથે લાગ્યો, આસન પડ રહી બિભૂત. મદીમાં  
ઝેવો આથી કોઈ ના મુધયો, સખી નીવળા કપૂત. મદીમાં  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના શુભ, હૃદ તો ગચે ધરસૂત. મદીમાં

૫૬ ૯૬ મું-રાગ ગોડી.

ઓ આવે હરિ હસતા, સજની, ઓ આવે હરિ હસતા  
મુજ અખયા એકલડી જાણી, પિતાંબર કેડે કસતા, સજનીં ઓં  
પચગી પાપ દેસરીયારે વાધા, કુવડાં મેહેવે તોરા,  
માટે આંગણીએ દ્રાપ બીજેરાં, મેવવે ભરાવું તારા બોળા, સજનીં ઓં  
પ્રીત કરે તેની મુઠ ન મેલે, પામેથી મે નથી ખસતા;  
મીરાં બાઈકે પ્રભુ ગિરધરના શુભ, હરિ વા'લો હૃદય કમળમાં વસતા, સજનીં, ઓં

૫૬ ૯૭ મું-રાગ કલ્યાણ.

આંખવડી વાદી, અવમેવા તારી આંખવડી વાંકી. રેક.  
નેન કમળને પવકરો રે ભારે, તીર માર્યા તાકી. અવમેલાં  
વૃંદાવનને મારગ જતાં, તન રે જોવાં આખી અવમેલાં  
આજવણીવામાં વા'લે ચિત્ત હરી લીધા, મોહનલાલે જીરડી નાખી. અવમેલાં  
મીર્ગમાઈકે પ્રભુ ગિરધરના શુભ, ચરણ કમળ ચિત્ત રાખી. અવમેલાં

૫૬ ૯૮ મું-રાગ મારુ.

મેલોને માત્રા, મારગડો મેલોની માવા રેક.  
વાટે ને વાટે રેકો શામળીયા, હરિ મારા પાવવડા દાવા, મારગડોં

રસિપાઝ શું રહોર કરો છો, શ્રવણ દો જવા. મારગડો  
મીરાંબાઈ પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ગુણ તો ગોવિંદના ગાવા. મારગડો

૫૬ ૯૯૪ મું-રાગ મારુ.

હરિ માયા શીદને લગાડી, પૂતારે વા'લો, માયા શીદ લગાડી. ૨૬.  
માયા લગાડી, વા'લા મિલે ના જશે, એવા ન આએ નાથ, અનાડી. પૂતારે  
વૃદ્ધ તે વનમાં ઝોધન ચારતાં, હારે મધુરસી મોરલી વગાડી. પૂતારે  
વૃદ્ધાવનને મારગ જતાં, વા'લા, પૂલની તે વાડીએ બેઠાડી. પૂતારે  
હાથમાં દીવરો મેળાળ કુંવારી જા'લા, હારે દેવળ પૂજવાને આડી. પૂતારે  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ બલિહારી. પૂતારે

૫૬ ૧૦૦ મું-રાગ મારુ.

નારે આઝ્યા વજ્રમાં ફરીને, ઝોધવણ વા'લો, નારે આઝ્યા વજ્રમાં ફરીને.  
આઠ દિવસની અવધ કરીને, નારે જ્યેષ્ઠ વજ્રમાં ફરીને. ઝોધવણ  
ઝોધવ સાથે સન્દેશો કહાળ્યો, કાગળ ના લખ્યો રે ફરીને. ઝોધવણ  
કુખજારે સાથે રનેહ કરીને, વા'લો રથા ત્યાં રે ફરીને. ઝોધવણ  
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચિત્ત મારાં લીધાં ફરીને. ઝોધવણ

૫૬ ૧૦૧ મું-રાગ ધનાશ્રી.

મને મલીયા મિત્ર ગોપાળ, નહિ આહુ સાસરીએ. ૨૬.  
સંસાર મારું હો સાસરું ને વેકું મારો વાસ રે;  
લક્ષ ચોરાસી મારો હો ચુડો રે, હારે મેં તો વર્ષા ગોપાળ લાલ નાથ. નહિ જાઉં  
સાસુ હમારી સુપ્રભ્યા રે, સસરા પ્રેમ સંતોષ રે;  
જેઠ જુગોજુગ શ્રવણે રે, હાં રે પેલો નાવલીયો નિર્દોષ. નહિ જાઉં  
આહુ તો નવરંગ ચુંદડી રે, નહિ આહુ કાંબળ લગાર રે;  
આહુ પ્રેમરસ ચુંદડી રે, હાં રે મારાં પાપ નિવારણ કરનાર. નહિ જાઉં  
દીઅરને દોનું હે દીકરી રે, દોનું રાજકુમાર રે;  
ઝોકને સત્યયુગ મોહી રથો રાણા, દુશ રહી બ્રહ્મચાર. નહિ જાઉં  
ઝોકકનો ચુરુ ગોવિંદજી હોરે, દુશકો હે સંસાર રે;  
રાગ ઝડિચિત્રકુટનેરે, હરિ વા'લા ગામડાં સોજી હગર. નહિ જાઉં  
અપના પિયાકુ જાળને કહેજો, ધણા દહાડાનો ધરવાસ રે;  
જેઠ કરજોડી હો વિનવેર, હારે ગુણ ગાય મીરાંબાઈ દાસ. નહિ જાઉં

૫૬ ૧૦૨ મું-રાગ ધનાશ્રી.

કામ નહિ આવે તારે કામ નહિ આવે, પ્રભુ વિના તારે કામ નહિ આવે.  
રચિ સ્ત્રી મળનો મોજન બનાવો, તા પડે તનતાપ કર લગાવો રે. હરિ વિના  
રત જાળ કરી ઝીલી પુતાર જાવો, કાણું કાણું વાકું લાડ લગાવો રે. હરિ વિના

તરીયા કહે તોરી સાથ ચલુંગી, લુંડી લુંડી વાકો ધન ખાયો રે. હરિ વિનાં  
કાઠ કાઠ કરે ધરથી બાહરી, કાણુરે રહેવા ન પાયો રે. હરિ વિનાં  
માઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણે રહી ચરણ ન ધરાયો રે. હરિ વિનાં  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત રાખવડી રે. લેને

પદ ૧૦૩ સું-રાગ ગુર્જર.

લેનેતુરી લક્ષ્મીરે, લેનેતુરી કામલી, ગાયો તો ચરાવવા નહિ જાઉં માવડલી. લેને  
માખણુ તો બલભદ્રને ખાયો, હમને પાયો ખાટી હો રે જાંશવડી. લેને  
નૃ-દાવનને મારગ જાતાં, પાઉંમે ખુંચે ઝીણી કાંકણડી. લેને  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત રાખવડી રે. લેને

પદ ૧૦૪-સું રાગ કેદારો.

વાગે છે રે, વાગે છે, પેલા વનડામાં મીડી વેણું વાગે છે, દુર્જનના ડર લાગે છે. પેલાં  
સાસુ સુતી મારી સુખ નિદ્રામાં, જાઉં તો રે નણુલ જાગે છે. પેલાં  
સસરો હમારો પરમ જોહાગી, દીપેરીઆ છણુછણે દિનમાં દાઝે છે. પેલાં  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, જન્મ મરણ ભે લાગે છે. પેલાં

પદ ૧૦૫ સું-રાગ કેદારો.

એક દિન મોરલી બજાઈ, કનૈયા એક દિન મોરલી બજાઈ.  
મોરલીના નાદે મેરા મન હર લીનો, આમૂઝી સુરતા ઉડાઈ. કનૈયા  
ગૌઆ તો સખ ધાસ ના ખાપે, \* \* \* \* કનૈયા  
શર્વરી તો વળી સ્તંભ બાઈ હે, ચંદ્ર ગયો છુપાઈ રે. કનૈયા  
મેઘ ઘટા ઘટ ઘઈ રહી છે, બાહરી કારી ગે વાહી રે. કનૈયા  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત ધાઈ રે. કનૈયા

પદ ૧૦૬ સું-રાગ મારુ.

આરત તોડી રે પ્રીયા મારી આરત તોડી રે;  
આરત તોરા નામની કી, મળજે સજ સવેરી રે; પ્રીયા  
આવણુ બાહરવો ઉતટયો રે, વૃખાન્નતુ આગી રે,  
વીજ જગાજગ હો રહી રે, મેહ ઝડી લાગી રે; પ્રીયા  
આ તનકા દીવડો કરે રે, મનસા કરે જતી રે,  
તેલ જલાતું પ્રેમના રે, નીચદીન પ્રેમકું રાતી રે; પ્રીયા  
પડીયા પાકું પ્રેમનાં રે, મોતી માંગ સમારે રે,  
પ્રીયા તોરે કારણે રે, ભરજેખન વારું રે; પ્રીયા  
તમ હો પુરણુ પુરાણુ રે, પુરણુ સુખ દેજે રે,  
મીરાંબાઈ પ્રેહની બાકુળી, અપની કર લેજે રે; પ્રીયા

પદ ૧૦૭ સું-રાગ મારુ.

રાખો રે સ્યામ હરી લજ્જા મોરી, રાખો સ્યામ હરિ. ટેક.  
બીમહી બેઠે, અર્જુનહી બેઠે, તેણે મારી ગરજ ન સરી. લજ્જા

દુષ્ટ દુર્યોધન ચીરને ખેંચાવે, સલા ખીચ ખડી રે કરી. લગ્ન  
ગરુડ ચટીને ગોવિંદજી રે આવ્યા, ચીરના તો વાંછુ ભરી. લગ્ન  
બાઈ મીરાંક પ્રભુ ગિરધરના શુભ, ચરણે આવી તો ઉગરી. લગ્ન

૫૬ ૧૦૮ મું-રાગ મારુ.

માયો છે મોહનાં બાણ, વાંલીડે અમને માયો છે મોહનાં બાણ.  
તંમારી મોરલીએ મારાં મનડાં વિધાયાં, વિધાયાં તન મન પ્રાણ. વાંલીડે  
વૃન્દાવનને મારગ જતાં, હાં રે મારો પાલવડો મો તાણ. વાંલીડે  
જળ જમના જળ ભરવા ગયાં તાં, કાંઠે ઉભો પેસો કાંન. વાંલીડે  
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના શુભ, ચરણ કમળ ચિત્ત આણ. વાંલીડે

૫૬ ૧૦૯ મું-રાગ મારુ.

વારે વારે કહેને કહીએ દિલડાની વાતો, વારે વારે કહેને કહીએ;  
આગે તમે બોલડા બોલ્યા, મારા રાજ; વારે વારે  
તે બોલડા સહારી મને કહેતાં આવે લાજ;  
પાંડવોની પ્રતિજ્ઞા પાળી, દ્રૌપદીની રાખી લાજ. વારે વારે  
સુદામાની વેળા વારી, ઉગાર્યો પ્રહ્લાદ;  
મળપતિએ નીમામાં પૂર્યાં, માંહે દેવતાનો વાસ. વારે વારે  
માંજરીનાં બચ્ચાં રે રાખ્યાં, એવા શ્રી મહારાજ;  
વૃન્દાવનથી સાણડા લાવ્યા, રાધાજીને કાજ. વારે વારે  
પહેડી ચોટી મહેલે આવ્યાં, રીઝ્યા શ્રી મહારાજ;  
બાઈમીરાંક પ્રભુ ગિરધરના શુભ, સોદાગી બની સજ સાજ. વારે વારે

૫૬ ૧૧૦ મું-રાગ મારુ.

નાવ રીસાયો રે, બે'ની મારો નાવ રીસાયો રે. ટેક.  
ચારામાં જોયો ને ચોટામાં જોયો, ફળીયાં જોયાં ફરી ફરીને. બે'ની  
હાથમાં દીવડો ને ઘેર ઘેર જોતી, જોતી અતિ ધણું રોતી. બે'ની  
બાઈમીરાંક પ્રભુ ગિરધરના શુભ, ચરણ કમળ ચિત્ત દેતી. બે'ની

૫૬ ૧૧૧ મું.

કનૈયા બલ જાઉં, અળ નહિ બસું રે ગોકુલમે; કનૈયા બલ જાઉં.  
કાળી હોડે કામળી રે, કાળા હેરે કહાન, બૃંદાબનકી કુંજ ગજનમે, ખેલત ગોપી તજ માનરે. કં  
ઘેર આઈ ગોવાસન, ઘેર આવે ગોવાળ, હરિ હણુ નહોં આવે રે, મેરો મદન ગોપાલ. કનૈયા  
સોનેકી બંસરિયાં, રૂપેકી જંજીર, આવે ને બળવે કાનજી, તટ જમનાકે તીર. કનૈયા  
જમનાકે નીરે તીરે, બંગલા બનાવું, બંગલાકી ભીતે ભીતે, બેરબેર પ્રેમ ચણાઉં. કનૈયા  
મીરાંકે પ્રભુ, ગિરધર પ્યારે લાલ, અળ કોઈ મત પડે રે, મેરે ખ્યાલ. કનૈયા



પદ ૧૧૨ મું-હોારી.

ઝટ ઘો મેરો ચીર, મોરારી મોરારી રે, ઝટ ઘો મેરો ચીર.  
 લે મેરો ચીર કદમ ચઢ્યોદો, મેં જલ ખીચ ઉધારી, હારે લાલા, મેં જલ ખીચ ઉધારી,  
 ઉભી રાધા અરજ કરત હે, હો ચીર દીઓ ગિરધારી;  
 પ્રભુ તોરે પાય પરગી. ઝટ ઘો૦  
 જો રાધા તેરો ચીર ચઢાવત હો, જલસે હોગ્ય ન્યારી; હારે લાલા, જલસે  
 જલસે ન્યારી કા'ના કષુએના હોયુંગી, ઘુમહો પુરપદમ નારી;  
 લાજ મોહુ આવત ભારી. ઝટ ઘો૦  
 ઘુમ તો કુવર નંદલાલ કહાવો, મેં ભખુભાન દુલારી; હારે લાલા, મેં  
 મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ચુચુ, ઘુમ છોતે હમ હારી;  
 ચરન પર જાઉં બલિહારી. ઝટ ઘો૦

પદ ૧૧૩ મું.

ભજન ભરોસે અવિનાશી, મેં તો ભજન ભરોસે અવિનાશી. રેક.  
 જપ તપ તીર્થ કષુએ ન જાણું, કરત મેં ઉદારી રે; મેં તો  
 મેત્ર ને જન કષુએ ના જાણું, વેદ પદ્યો ન ગૈ કાશી; મેં તો  
 મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, ચરણ કમળાદી હુ દારી; મેં તો



મોતીરામ.

નરસિંહ મહેતાના પિતાનું શ્રાદ્ધ.

પદ ૧ લું-રાગ કાશી.

નરસિંહ મહેતો કહે છે રે, પ્રભુજીને કોધ કરી;  
 દાસ કરી વિનતિ રે, કેમ નહિ સાંભળો દરી. રેક.  
 જો તમારે ઘટ પડે તો, ઉછીના આપો મહારાજ;  
 પગારમાંથી કાપી લેજો, રાખો દમારી લાજ;  
 સર્વે ઠપકા તમને રે, જુઓ મન વિચાર કરી. નરસિંહ૦  
 થોડા મહિ ચું સંતાપે, નથી આજાનું કામ;  
 નારે કે'જે તુ નહિ જાને તો, દર્શન દે ન ધરી હામ;  
 શરમ શાને લાગે રે, કહું છું હું તો વાત ખરી. નરસિંહ૦  
 નારે કહેથી રીસ નહિ રાખું, નેનહિ આણું તારો હાથ;  
 દ્રવ્ય માટે તે હેત ઉતારું, હાંસી થાશે સાક્ષાત;  
 કહુંશે જમવ તેડી રે, જૂખ્યાં કાઢ્યાં પાછાં કરી. નરસિંહ૦

શા માટે તું સુઈ રહ્યો છે, સેવકનું પાણી જાય;  
 જગ જહુવીર મહેર કરીને, શું રાધાજી ચપિ પાય;  
 દાસ મૂક્યો વહેતો રે, લપટે વાંલી કીધી સુંદરી. નરસિંહ૦  
 શા માટે તું વાર લગાડે, વણસે છે મારું કામ;  
 હસનું થાય છે તારા મનમાં, મારે મરવાનો ઠામ;  
 નરસિંહ મેંતો બોલ્યો રે, દુઃખ આવીરહ્યાં ઠરી. નરસિંહ૦  
 તારો વિશ્વાસ મનમાં રાખી, શ્રાધ માંડ્યું મેં તો ઘેર;  
 વખત જાય ને વાર લગાડે, શે નથી કરતો પેર;  
 નેતરાં દીધાં જ્યારે રે, સવે બોલ્યા અહંકાર ભરી. નરસિંહ૦  
 વાર લગાડી ઘે'લાં કાઢો, તેણે શું સર્વ તારુ કાજ;  
 મોંમાં મારીને લેવા બેઠા છુ, ગમે તો લેજો વ્યાજ;  
 મોતીરામ કહે છે રે, પ્રભુજીને ધ્યાન ધરી. નરસિંહ૦

### પદ ૨ ભૂં-રાગ કારી.

અમકીને હરિ ઉઠ્યા રે, નરસૈયાનું દુઃખ જાણી;  
 રહીયામા દર્શન દીધુ રે, એવા છે સારંગપાણી. ટેક.  
 મોર મુગટ પિતાંબર શોભે, ચાર ભુજ તતકાળ;  
 સો રૂપીયા પાસે મૂક્યા, આણી અંતરમાં વહાલ;  
 ધન ધન મહેતો કહે છે રે, મારું તમે રાખ્યું પાણી. અમકીને૦  
 રાંખ ચક્ર ને ગદા મિરાળે, પદ્મ શોભે કુંડળ કાન;  
 નમીનમીને મેંતો ચણે લાગે, ન જોઈએ આવડું માન;  
 હરિ તો શરમાયા રે, નીચું ધાલ્યુ દુઃખ આણી. અમકીને૦  
 ધણી ધણી સ્તુતિ કીધી, પ્રભુ થયા રે વિદાય;  
 નારી પાસે મેંતોજી આવ્યા, હપ્પ્યા ધણુ મનમાંય;  
 રૂપેયા પાસે મૂક્યા રે, ગમે તેવું કરો રાણી. અમકીને૦  
 કરજોડીને નારી કહેછે, ક્ષમા કરો અપરાધ;  
 સાચું સગપણ હરિની સાથે, હાવે તો યાશે શ્રાદ્ધ;  
 મને આશા નહોતી રે, મોઢલશે સારંગપાણી. અમકીને૦  
 વહેલા લાવો સ્વામી મારા, જે જોઈએ તે નિર્ધાર;  
 વધારે વધારે સર્વ લાવજો, ખૂટે નહિ ભત્તાર;  
 ગહી ધણુ તે તો રે, લખાવવા બેઠી નાર રાણી. અમકીને૦  
 સભારીને સર્વ લખાવ્યું, નથી શૂલી કંઈ વાત;  
 માંધુ મલે પણ સાર લાવજો, કુખાત્ર નાગરી ન્યાત;  
 તેન સારુ લાવો રે, જ્યાં તાજી કરી હોય ધાણી. અમકીને૦

બળરમાં સહુ લેવા ચાલ્યા, નરસિંહ મહેતો સાક્ષાત;  
એને માથે ગાજી રહ્યો છે, મોતિ ફેરા નાથ;  
સારવાને સારુ રે, સર્વે મુકજ્ઞે આણી.

ચમકીને૦

પદ ૩ જી-રાગ કાફી.

કેડ બાંધી ચાલ્યા રે, નરસિંહ મહેતો સહુ લેવા;  
સર્વે ખર્ચી નાંખ્યું રે, નથી ધરમાં દીધું રહેવા.  
કાગળ વાંચી છેક મૂકે, લેઈ વસ્તુ નિર્ધાર;  
જેમ સોદાગર હોસે હોરે, આણીને હર્ષ અપાર;

૨૬.

મજૂર આઠ કીધા રે, ગાંસડા ઉપાડે તેવા.  
ખાંડ સાકર ને બદામ એલચી, બપરજ બવંત્રી સાર;  
ખસખસ કોપરુ સાંતરવાને, પસ્તા લીધાં નિર્ધાર;  
રૂડી રીતે લીધાં રે, મન ગમતા મેવા.

કેડ બાંધી૦

મજૂર માથે લેઈ કરીને, ઘેર આવે રૂડી પેર;  
લોક દેખીને અચરત પામે, શું છે મહેતાજીને ઘેર;  
સર્વે રસતે પૂછે રે, નથી ઉભા રહેતા કહેવા.

કેડ બાંધી૦

કાગળ વાંચીને સર્વે લાવ્યા, નરસિંહ મહેતો તેણી વાર;  
ગોવિંદજીએ ગમતું કીધું, ધૂત બૂલ્યા નિર્ધાર;  
હાથે શ્રાદ્ધ કરવું રે, પ્રભુ બેસશે સારવા.

કેડ બાંધી૦

માણેક મહેતીએ સર્વે જોયું, તપાસીને સાક્ષાત;  
એક વસ્તુ નથી જણાતી, ધૂત બૂલ્યા છે મારા નાથ;  
સ્વામી પ્રત્યે બોલી રે, કરજોડીને લાગી કહેવા.

કેડ બાંધી૦

રમેઈ સામગ્રી કરવા માંડે, થીનો નથી અટકાવ;  
સારી રીતે પાક બનાવે, આણી અંતરમાં લાવ;  
પાર ઘણી લાગે રે, હજી નથી કરી સેવા.

કેડ બાંધી૦

શાક સમારે નરસિંહ મેંતો, તરત ક્યું તૈયાર;  
માણેક મહેતીએ રમેઈ બનાવી, હર્ષ ધરી અપાર;  
મોતિરામ કહે છે રે, પાછગથી જાગે ઘી લેવા.

કેડ બાંધી૦

પદ ૪ થું-રાગ કાફી.

વહેલા ઘી લેઈ આવો રે, સ્વામી સત્તી વાત કહું છું;  
રમેઈ સર્વે કીધી રે, હવે ઘીની વાટ જોઈ છું.  
સર્વે ન્યાત જમવાને આવશે, હવે નથી કઈ વાર;  
શ્રાદ્ધ સારતાં વિલમ્બ લાગશે, વહેલા આવજો સતાર;  
રખે વાર લાગે રે, આવતા સુધી ખોટી થાઈ છું.

૨૬.

વહેલા ધી૦

ધી લેવા મહેતાજી આજ્યા, નેસ્તી કેરે હાટ;  
 મહેતાજીનો તે પરમ સ્નેહી, બેસાજા માંડીને વાત;  
 મહેતાજીને કહે છે રે, હું તો તમ જોયે રહું છું. વહેલા ધી૦  
 હરિ ગુણ સંભળાવો મેંતા, આણી અંતરમાં ઉજાસ;  
 વાણી તમારી ધણી રસાળી, સાંભળવા ઈચ્છે દાસ;  
 પ્રભુ ગુણ પ્રીતે રે, સાંભળી ધણે ખુશી યાઉં છું. વહેલા ધી૦  
 એવું સાંભળી હૃદયમાં મેહેતો, ખુશી થયા તેણી વાર;  
 પ્રભુની ઉપર તમો પ્રીતિ રાખો છો, ધન તમારો અવતાર;  
 નરસિંહ મેંતો બોલ્યા રે, હવે હરિના ગુણ ગાઉં છું. વહેલા ધી૦  
 ગુણ ગાવા મેંતાજી બેઠા, આણી અંતરમાં વહાસ;  
 ધરની વાતો ખડતી મૂકી, બૂલી ગયા તત્કાલ;  
 મહેતાજી મન સમજે રે, હરિ રસ પી ને પાઉં છું. વહેલા ધી૦  
 ગુણ ગાવા ગોવિંદ કેરા, લોક મલે જમ જમ;  
 લોક ટેખી મેંતાજી મનમાં, હર્ષે ઘણું તેમ તેમ;  
 મહેતો નથી કેંતા રે, હું તો હાલે ઘેર જાઉં છું. વહેલા ધી૦  
 એહેવા હરિ જન પ્રભુને વાંલા, સદા કરે તેની વહાર;  
 એક ધડી ગોવિંદ ન ભૂમે, તેને કેમ વિચારે કતાર;  
 મોતીરામ કહે છે રે, હરિ દર્શન અહાઉં છું. વહેલા ધી૦

### પદ ૫ મું—રાગ કાશી.

મેંતી મન વિચારે રે, કેમ સ્વામી આગ્યા નહિ;  
 રસતા સામુ જોતી રે, વાટ જુએ ઉભી રહી. ૨૬.  
 હમણા આવશે નાત સર્વે, જમવા દારણુ નિર્ધાર;  
 વાટ જુએ ને દુઃખ ધરે છે, કેમ લાગી હશે વાર;  
 એટલે સર્વે આગ્યાં રે, નરનારી જમવા સહી. મેંતી૦  
 શુકલ સાધુ સર્વે આગ્યા, જોઈણી ને વળી જોઈ;  
 આવે તેને આદર આપે, એટલે આગ્યા છે નાત શેઈ;  
 આવો કહી બેસાડે રે, મનમાં ચિંતા લાગી રહી. મેંતી૦  
 માન આપીને સહુને કહે છે, રસોઈને નથી વાર;  
 ધી લેવા મહેતો ગયા છે, આવતા હશે ભત્રી;  
 પછી જમવા બેસો રે, કરન્નેડીને બોલે સહી. મેંતી૦  
 માંહિ માંહી નારી વાત કરે છે, આપણે શે'લાં આગ્યાં નિર્ધાર;  
 શ્રાદ્ધ જાણીને સહુ વે'લાં આગ્યાં, લાગશે હજી પણી વાર;  
 ધરમાં પાણી ભરવું રે, સામુની વાણી સાચી થઈ. મેંતી૦

એક કહે મારે ઘણું કામ છે, બીજી બોલે છે એમ;  
કામ તો આપણે રોજ લાગું છે, બેમો ધરીને પ્રેમ;  
મહેતાનું મુખ જોતાં રે, પાપ સર્વે જાશે વહી. મે'તી૦  
શુકલ સાધુ પૂછવા લાગ્યા, કોધ આણીને લારપૂર;  
દિન રણી થોડા ને વેળા વટેછે, શાય ધણું અમૂર;  
પિતૃ જાશે પાછા રે, સાંજે પિંડ લેશે નહિ. મે'તી૦  
આવળા સવળી ન્યાત બોલેછે, સર્વે કરે છે ઉપહાસ;  
માણેક મે'તી સદન કરે છે, પામે ધણું મન ત્રાસ;  
મોતિરામ કહે છે રે, હાંમી કરે સગાં યર્ષ. મે'તી૦

પદ ૬ ઠું-રાગ કાશી.

અવેર ભાભી બોલ્યાં રે, સાંભળો તમે સહિ મુંઢરી;  
મુખ મરડીને કહે છે રે, મનમાં ધણું ગર્વ કરી. ૨૬.  
નગરમાંથી ઘી મલતુ નથી, રાયે દીધી છિ આણુ;  
ગામમાં તો બંધી થઈ છે, સાચું માનો નિર્વાણુ;  
પરદેશે પધાર્યો રે, ઝાળી કાઢશે ગામમાં કરી. અવેર૦  
નહિ મલ્લે તો દૂધ લેધને, આધરકશે સાક્ષાત;  
દહી થયા પછી વસોવી નાખશે, સાંભળો મારી વાત;  
પરમ દહાડે લાવશે રે, માખણને તાવી કરી. અવેર૦  
ત્યાં મુધી બારણે બેસો, લાંધવા સારુ નિરધાર;  
કોઈ કહે મહેતો નાશી રે છુટપા; એમ આડું બોલે સહનાર;  
કોઈ કહે ઘી ઢોળાયું રે, પગ ગયો હશે સરી. અવેર૦  
કોઈ કહે મે'તો યદ્ય કરેછે, તેણે લાવતાં લાગે વાર;  
કોઈ કહે ભાઈ જૂવ પડી છે, રૂપેયા એક હમર;  
તેણે વાર લાગે રે, આવશે તેના ક્ષિપ્રાખ કરી. અવેર૦  
હાંસી કરીને બીજો બોલે, અમથું તે કેમ ખવાય;  
સર્વે મલીને હરિ ભજો તો, સદેજે કાર્ય થાય;  
ઘેરથી ઘી લેઈ આવોરે, પછી જમો પેટ ભરી. અવેર૦  
ઘી લાવતાં છોવાયું હશે, તે બદલાય ગયા નિર્ધાર;  
નહિ બદલાય તો કાશીએ જાશે, ઘાગે ગગા મોઝાર;  
પાવન કરી લાવશે રે, ત્યાં મુધી બેસો કામે ઠરી. અવેર૦  
સારવાને છેક સાંજ પડી ગઈ, ને જમતાં પડશે રાત;  
જેતા પૂર્વજને રાતે લાવે, એમ કરે સહિ વાત;  
મોતિરામ કહે છે રે, હરિ ચણું શિષ્ય ધરી. અવેર૦

## પદ ૭ મું-રાગ કાફી.

વાર સાને લાગી રે, એમ સઠિ ચિંતા કરતા;  
આ મહેતાજી આન્યા રે, મોટાં મોટાં ડગ ભરતા.

૨૬.

હાંસી કરીને નાગર ગોસ્વા, સવે જમ્યા લરપૂર;  
હાથ ફેરવો પેટ જ ઉપર, જરા નથી રે ઠસર;  
એમ આર્કુ બોલે રે, જરા નથી ગાસરતા.

વાર સાને

સાંજ પડી હાંવે શું થાશે, ને છોકે કરે છે પોકાર;  
આંખડીએ અંધારાં રે આવે, લાભી બોલ્યાં બીજવાર;  
ધ્યાન મહેતા ઠેકે રે, કેમ તમે નથી ધરતા.

વાર૦

ન્યાત જમાડવા શંખજ ધુક્યો, ભૂખે મુઆંધણી વાર;  
ઘેર જઈને ચાવો રસોઈ કરીએ, મુખે દે છે માળ;  
લાજ એને શાની રે, દહાડી એવાં ફેલ કરતાં.

વાર૦

કાણુ મોં લેઈ ક્યાં સતાયો, ફળેતી ધરની થાય;  
રડો હાથ તો નામ વધારે, ધિક્ક પડો એની કાય;  
એનાથી પક્ષી સારાં રે, મુખે તે તો ચારે ચરતાં.

વાર૦

એવું સાંભળી માણેક મે'તી, થાયે ધણું ઉમ્મ્યાટ;  
બહાર આવે ને ધરમાં રે પેસે, લુએ પતિની રે વાટ;  
સ્વામી વહેલા આવી રે, કેમ નથી દુઃખ દરતા.

વાર૦

માણેક મે'તીએ મેણું ખાઈ, સહન કર્યું રે અપાર;  
મ્રુ સાંભળીને અરજ કરે છે, સાહે કંગે કરાર;  
લાજ મારી જાશે રે, કેમ નથી વહારે ચઢતા.

વાર૦

રહન કરીને આંધુડાં ભરતી, જપે હરિતું નામ;  
મ્રુ વિના કાણુ શોક નિવારે, કહે છે મોતિરામ;  
હરિ શોધી કાઢો રે, સ્વામી મને નથી જડતા.

વાર૦

## પદ ૮ મું-રાગ કાફી.

ધણા રોકથી નારી રે, મ્રુજની સ્તુતિ કરતી;  
નેત્રે આંસુ આવે રે, ધરમાં બહાર ડેરા કરતી.

૨૬.

ધણી ફળેતી યઈ છે મારી, મેણું દે છે સઠિ ન્યાત;  
અણધટતુ તે સવે બોલે છે, હવે કરવી પડશે ધાત;  
ઝેર ક્યાંથી લાવું રે, નથી માગ દેતી ધરતી.

ધણા૦

છેલ્લી વહેલી વિનાતિ મારી, સાંભળજો દીનાનાથ;  
અવશ્ય મારા મનમાં ન લાવો, જમવા આવી છે સઠિ ન્યાત;  
મ્રુને સંભારી રે, ધણું ધણુ તે તો રડતી.

ધણા૦

દુર્ભાગ જાણી દયા આણી, સાહે કરેલી મોરાર;  
હાંસી કરે છે તમારા જાનની, કેમ કરે છે વિચાર;  
અગ્નિ અગે લાગી રે, પ્રભુ મને રાખો બળતી. ધણી૦  
કીર્તન કરી છાના રહે મે'તો, નેસ્તી બાવે તેણી વાર;  
બેસો મહેતાજી ધણો છે દા'ડો, ગાવોની શુભ દર્તાર;  
હરિના ભજનમાં રે, મારી તો મુરતા વરી. ધણી૦  
તમારુ કીર્તન રૂઢુ લાગે, વાણીયો કહેતો જાય;  
રીઝ પામીને નરસિંહ મે'તો, તેમ તેમ હરિના શુભ ગાય;  
આધ કેરી વાતો રે, મહેતાને નથી સાંભરતી. ધણી૦  
ધણા હેતથી ગાયા માંડ્યું, ત્યારે વિચાર્યું શ્રી મહારાજ;  
એને જાને કેશુ ઉઠાડે, વણસે ભક્તાનું કાજ;  
ઘેર નારી રચે રે, તે તો ધણું આસરતી. ધણી૦  
દાસ તણી મન ચિંતા પેડી, એવા શ્રી ભગવાન;  
દામ મોતિરામ કહે પોકારી, સાંભળજે સદુ કાન;  
હરિને ભજે ભાવે રે, ખીજ વાતો મૂકી પડતી. ધણી૦

### ૫૬ ૯ મું-રાગ કાફી

નરસિંહ મે'તા ફેરારે, વેશ પ્રભુ પોને ધરતા;  
દાસ આધવ પ્રત્યે રે, હરિ મુખ આચરતા. ટેક.  
આધવ અકૂર પ્રત્યે બોલ્યા, પોતે શ્રી મહારાજ;  
ઝારીને મોહર પિતાંબર લાવજે, રાખવા ભક્તાની કાજ;  
જૂતાગઢમાં જઈશું રે, રજે તમે પ્રેસી રહેતા. નરસિંહ૦  
દીકું કરીને ટોપી ધાલી, જાપાં છાપ્યાં કાવ;  
દેવ દેખીને વિરમય પામ્યા, આ તે શું કહેવાય;  
તાંબડી કરમાં ધીની રે, આલે મોટાં ડગ ભરતા. નરસિંહ૦  
ધમીને મંદિરમાં પેઠા પોતે, સર્વે તજ્યો અહંકાર;  
મહેતાનાં દરમાં તાંબડી આપી, જાણે આખ્યાણસર્તાર.  
હરિ મહેતા રૂપે રે, શુકલને ચણે નમતા. નરસિંહ૦  
ગોરને હરિ ચણે લાગ્યા, દીધાં સર્વને માન;  
લાભી નીચું જોવા લાગી, ઝાંખી પડી નિર્વાણ;  
શુકલ રીતે બોલ્યા રે, મહેતાજીની સાથે વડતા. નરસિંહ૦  
આવડી વાર તે ક્યાં લગાડી, શું ગયો હતો પરગામ;  
હરિ કહે ભાઈ ગયા હમે, કરવા ભક્તાનું કામ;  
મહેતા જેનું બોલે રે, તેનું પ્રભુ આચરતા. નરસિંહ૦

બકરી થઇને સર્વે બેઠા, મજ્યા માથાના મોરાર;  
 બોલે પોતાના બાંધી રે લીધા, ઉનાપોં સહુનો અંકાર;  
 ઘેર પાછાં જઈએ રે, તો સર્વે આપણી દાંસી કરે. બેઠું  
 વણુ અપરાધી ભક્તને ભાંડ્યો, તેનું નડીયું આ પાપ;  
 બાલક બાપની આગળ રડે છે, કહે છે ખાનાનું આપ; બેઠું  
 સમગ્રવીને રાખે રે, એમ બાંધી લીધાં દરે. બેઠું  
 છોકરાંને રડતાં જોઈને, ખાનાનું આપું હરિએ દાંય;  
 એટલે તેમને થઇ છે દીવાળી, હોળી ગણે માઆપ;  
 છોકરાં મેથી ચોરી રે, લેઈને છાતું મુખમાં ધરે. બેઠું  
 ટગમગ સહુ જોઈ રહ્યા છે, જાણે વાચા રે નથી રે સગાર;  
 ચિત્રામણ સરખાં દેખાવા રે લાગ્યાં, એવા હરિ કર્તાર;  
 મોતીરામ કહે છે રે, પ્રભુ મ્હારો કયમ વિસરે. બેઠું

### પદ ૧૩ મું-રાગ કાફી.

ન્યાતને વશ કીધી રે, પ્રભુ દીન દયાળ હરિ;  
 બેઠા બગાસાં મારે રે, સહુનાં મુખ ગયાં ઉતરી. ટેક.  
 પેટમાં તો ખાડા પડીયા, વળી બોલે છે મંજર;  
 ખીજા દિવસના બપોર થયા, ત્યારે હરિ થયા રે તૈયાર;  
 અખોટ ચોક્કા કીધા રે, સારવાની સામગ્રી ધરી. ન્યાતને  
 આનંદ સર્વે મનમાં પામ્યા, હાલે નથી કાંઈ વાર;  
 ન્હાવા કારણ પ્રભુ પધાર્યા, સેવા તણે મન વિચાર;  
 મહેતાણની રીતે રે, સેવા કરશે પોતે હરિ. ન્યાતને  
 ન્હાવા કારણ પ્રભુ પધાર્યા, ગોરને કહે છે સહુ નેદ;  
 વહેલા વહેલા ઉતાવળ કરજો, સહુનાં ચોંટી ગયાં છે પેદ;  
 ઉતાવળ કરીને રે, ઉઠાડજો પોસો ભરી. ન્યાતને  
 ગોર કહે મહેતા આગળ, મ્હારું ના ચાલે લગણ;  
 સેવા કરીને પ્રભુ પધાર્યા, સારવા બેઠા જગ કર્તાર;  
 જનોઈ કાટે ધાંધી રે, તરભાણામાં દૂધડાં ભરી. ન્યાતને  
 શાંત્ર પ્રમાણે હરિ સારે છે, પિનૂનો કરવા ઉદ્ધાર;  
 પાંચ મહોર તો દક્ષણા મૂકી, ગોર હર્ષે છે અપાર;  
 ધનવંત મહેતાં દીએ રે. જોને માથે ગાજે હરિ ન્યાતને



તે દેખીને લાભી ચમકી, એ તે શું કહેવાય,  
આટલું ધન તે કયાથી લાભ્યો, દેખીને નહિ રે ખમાય;  
મોતિરામ કહે છે રે, મનમાં તે તો બહુ રે બળી.

ન્યાતને૦

૫૬ ૧૪ મું—રાગ કાફી.

શ્રાદ્ધ સાર્યું હરિએ રે, પ્રભુજીએ પુત્ર યર્ધન,  
પિતૃ વૈકુંઠ પામ્યા રે, ધણી આશિષ દેઈને  
ભોજન વેળા યધ છે હાથે, પક્ત પાડો નિર્ધાર,  
પીતાંબર પહેરી રે, કછોટો વાળ્યો પોતે દેવ મોરાર,  
આધવ અર્જુન કેરી રે, વાટ જુએ ઉભા રહીને.

ટક.

શ્રાદ્ધ૦

સભારતામાં આવી પહોંચ્યા, તથુ જથુ સગાત,  
ઝારીને મોહોર પિતાંબર લાવ્યા, આવી અણે લાવ્યા દાસ,  
દેખી વિરમય પામ્યા રે, નાગર સર્વ રહ્યા જોઈને.

શ્રાદ્ધ૦

રૂઠી રીતે ધાલે બેસાડી, સામા સામી વ્યાસન,  
ધણી વાતે તજવીજ રાખે, આવ્યા ઉદ્ધવ અર્જુન,  
તેને હરિ કહે છે. રે, તમે વહેવા આવો નહાઈને  
સ્નાન કરીને આવ્યા તથુ, પહેરી પીતાંબર તેણી વાર.

શ્રાદ્ધ૦

કેટો અગુણ બાપ્યા કસીને, રૂપતણો ભડાર.  
દેખીને ગર્વ તૂટ્યા રે, એના સમર્થ જોઈને.

શ્રાદ્ધ૦

મહેતાને માથે આવા કે ગાજે, ખપ ન પડે લગાર,  
હનુમાન વીર તો આવી રે પોત્યા, ઉભા રહ્યા છડીદાર.

સંભાળ રાખે સડુનીરે, પ્રભુજીની આજ્ઞા લેઈને  
પાટે બેસના મુદામોઁ આવ્યા, ધ્રુ અમરિય ને પ્રહાદ,  
તેને રે જોઈ સહુ વિરમય પામ્યા, ભવો મહેતાજીનો સાથ,

શ્રાદ્ધ૦

પ્રભુ આદરભાવે રે, બેસાડે છે માન દેઈને.  
હૃદય ધરીને મન સગાતે, કેસા પ્રેરે યદુરાય;  
હર નર દેખી વિરમય પામ્યા, દાસ મોતિ શુણુ ગાય,  
દેવ સર્વે મથીયા રે, જુએ અતરિક્ષ રહીને.

શ્રાદ્ધ૦

શ્રાદ્ધ ન

સો મહેર સોનાની આપી, પાંચ વસ્ત્ર નિર્ધાર;  
 ઝારી ને પીતાંબર આધ્યા, ચોતે દેવ મોરાર;  
 નમી ચંચુ લાગ્યા રે, ગોર ધણી આશિષ લાણે. કારમી.  
 રડો રડો સર્વે કહે છે, મહેતો દરિનો જન;  
 લાભી ભેઈ બળના લાગી, ક્યાંથી લાવ્યો આ ધન;  
 સનેપાત થયો રે, દેખી શુધ સાન ટળે. કારમી.  
 ઝોઢવ અર્જુન તત્પર થઈને, પત્રાલી કાઢી તત્કાળ;  
 પત્રાલી પહોંચી સહુને ત્યારે, દડીયા લીધા છે દયાળ;  
 તે તો સહુને પહોંચ્યા રે, સામગ્રી તો કાઢી તરે. કારમી.  
 લૂણ રામતાં ને રામતી કેરી, મુરખો પાપડ આદ્ય ચીરી;  
 કંમર કમીને જળ ભરાવ્યું, ક્યવા છે સ્યામ શરીરી;  
 સાત વાંની ફરાં રે, કાઢી પ્રભુ આગળ ધરે. કારમી.  
 નરમ શાક છે મુરખ કેરું, તે તો થઈ ગયું છે એકરસ;  
 લીલવા વેગણ ચીલીડાં આરીયાં, કારેલાં કંટોલાં મસ મસ;  
 વાલ પત્રવેલીયાં રે, તે તો ભાણે અદકાં ભરે. કારમી.  
 કાણું છુરીયાં ચિકકાં કીધાં, મેથી મલકાં ને ચોળી સાર;  
 શુવારશળી ને મોગર ભુદાં, વટાણા શીંગ છે અપાર;  
 મોતીરામ કહે છે રે, ઉપરથી મસ મરી ફરે. કારમી.

પદ ૧૬ મું—રાગ કાઢી.

✓ ધણો અમ લેઈને રે, પીરશે દીનોનાથ હરિ;  
 ભેઈ ભેઈ જાંખા પડીયા રે, રાંધ્યું હશે કેમ કરી. રેક.  
 ભણ્યાં ભાવે તેટલાં ધુધરા સાંગરી ધુધરા ને દૂધી સાર;  
 નીકાની કાચલી ને વડાં દહીનાં, મગ ચણા હોદડાં અપાર;  
 મૂકો મૂકો કહે છે રે, તેલના તો દહીયા ભરી. ધણો.  
 ખાજુઆં ને પંડારાં કાહણું, લાજુ છે વાંની રે સાત;  
 નાગર કહે છે શ્રાદ્ધ ના ભણો, ઝોઢવનો દિન આગ;  
 દાસ ભંજુ મૂકયાં રે, કાલસાં મૂકે રે હરિ. ધણો.  
 છૂટી ખાંડ ને રાખણુ મૂકી, ભેઈને બાળક થાય રળિયાત;  
 નહોતું તે તો હરિએ નીપાવ્યું, દવા કરે છે દીનોનાથ;  
 દાસ કંમર ખાંધી રે, પીરશે છે રે પ્રીત કરી. ધણો.  
 શાક મૂકયાં સહુને આજાં, તેનો કહેતાં ન આવે પાર;  
 દેવપાક ને ચોળી કાઢી, પ્રભુ કરે છે વિચાર;  
 પકવાન કેરું રે, મેણું દીધું પેણું મુંદરી. ધણો.

તે નારીનું મહેલું રહેશે, દાસ દુભારો મનમાં; ધણી૦  
 છપ્પન ભોગ તો તર્ત નીપજ્યા, પીરસવા માંડ્યા ત્યાં;  
 મહેતી વિરમે પામી રે, બાબી નીચું લુચે ખરી.  
 નાગર સર્વે એમ બોલે છે, પેલી બોલી તે પાળ્યું આજ;  
 ધન્ય બોલ તો તેનો રે થયો, રૂડું મહેતાજીનું કાજ;  
 ઘેબર ખાત્ર લાડુ રે, પીરમે છે વિવેક કરી. ધણી૦  
 જલેખી લાડુ પુરી ને મ્હીયરાં, કળી લાડુ છે અપાર;  
 શીરોપૂરી ને ગોળ જ પાપડી, ઉપર ધારી છે સાર;  
 મોતિરામ કહે છે રે, માત્રપૂડા વેડમી કરી. ધણી૦

પદ ૧૭ મું-રાગ કાફી.

છપ્પનભોગ જેવું રે, દીનાનાથે આપ કર્યું;  
 નાત નીચી પાડી રે, સહુને માથે પાણી કર્યું. ટેક.  
 મુંદર પાકનો ખાર ના આવે, ધુધરા સંજેરી છે સાર;  
 પેંડા બરશી ને સૂતરરેણી, ઉપર સેવીયા ને દંસાર;  
 કાપરાપાક મૂક્યો રે, અમૃતપાકે મનડું કર્યું. છપ્પન.  
 જેને જેવું નેધયે તેવું મૂકે, બાણું ભરીને નિધાર;  
 ખીરંજ બાસુદી માવો શોભે, શીખડ મગદલ સાર;  
 ખાંડ ફરે છે છટી રે, મુરજી ને મેસર ખરું. છપ્પન.  
 પકવાન સંપૂર્ણ આવી રે પહોંચ્યાં, નળે માંડ્યાં છે હાટ;  
 કમ્પી રે રીતે જમવા બેઠાં, શી કહું મુખે રે વાત;  
 અગીયાર બાળે ભરીયોરે, શાં શાં મુખે વખાણુ કરું. છપ્પન.  
 અનપૂર્ણા આવી રે વસીયાં, હુંટાણુ ખૂટે ન લગાર;  
 અગણિત વસ્તુએ બરીયું બાણું, કહેતાં ન આવે પાર;  
 મહેલું હરિએ દાહ્યુરે, દાસ કેરું 'કારજ સર્વું. છપ્પન.  
 દૂધ રે પાક ને પૂરી રે મૂક્યા, ઘી પીરસાણુ વડા બાઈ;  
 સર્વે વસ્તુ આવી રે ચૂકી, પછી તે જ્ય રે બોલાઈ;  
 આવતું સર્વે કાણું રે, દાસ કેરું દુઃખડું હર્યું. છપ્પન.  
 ટાપલા લઇને વારે વારે, પીરમે છે દેવ મોરાર;  
 શુરે નેધયે છે, શો ભાવ તમારે, પ્રભુ કરે છે પોહાર;  
 જેને નેધયે તેવું રે, પ્રભુજી તો મૂકે ખરું. છપ્પન.  
 શીતલ જળ તો સહુને બરાવે, આધવ અર્જુન બ્રાત;  
 ધન લાભ એ નાગરી નાતનાં, જમ્યા હરિને હાથ;  
 મોતિરામ કહે છે રે, પ્રભુજીને વિનવિ કરું. છપ્પન.

## પદ ૧૮ મું-રાગ કાશી.

ધન ધન સર્વે કહે છે રે, મહેતાજનાં વખાણુ કરે;  
 આતું ક્યારે જમશું રે, દેખી સદુનાં મનમાં કરે. ૨૬.  
 નમી નમીને નાગર કહે છે, ટળ્યો હમારો ગર્વ;  
 આછી વાત શું મનમાં લાવો છો, છીયે તમારાં સર્વ;  
 આટલું ક્યારે કીધું રે, સદુને મન તો જાતિ પડે. ધન ધન૦  
 માણેક મહેતી શું સુધડ દીસે છે, જેણે રાખ્યા છે મુન્દર પાક;  
 ઝવેર મેંતીનું મોંદું રે બાળો, વઢવ્યું નાતમાં નાક;  
 વારે વારે પીરસે રે, ટોપણા લેધને ફેરા ફરે. ધન ધન૦  
 છાંડ્યું લેધને જખીલાએ, દાળ કદાશી નિધાર;  
 બાત કદીને ઊસ જ પીરસે, પોતે દીન દયાળ;  
 સદુની આત્મા લીધી રે, બાધઓ હું તો તમ આસરે. ધન ધન૦  
 દાવ રે જેધને જેઠાણી સાથે, મેંતી બોલ્યાં રે તેણી વાર;  
 બાબીજી તમે શ્રીમંત થધને, ગો વાળ્યો ઉજ્જેશકાર;  
 નામ અમે બોલ્યું રે, દીલાં તાણી બજન કરે. ધન ધન૦  
 શ્રી હરિ કહે છે મેંતી પ્રત્યે, એ નીચની સામુ સા જાપ;  
 આપણા રકની વહારે રે ધાયા, કુડને કુહાડીનો ધાપ;  
 તેણે નીચું ધાલ્યું રે, મનમાં તે તો ધણું આસરે. ધન ધન૦  
 અહંકારના બોલરણા રે મુખમાં, એમ કહીને વારે બગવાન;  
 માણેક મેંતી ત્યારે અણે લાગી, તમે વધાર્યું મ્હારું માન;  
 આવડી આશા નહોતી રે, સ્વામી સાચું કહું છું ખરે. ધન ધન૦  
 અરે ઘેલી ચિત્ત રાખો તો, પાસે છે દેવ મોરાર;  
 અજ્ઞકળા કાઈ ના જાણે, એવા છે હરિ કતાર;  
 જમી સર્વે ઉઠ્યારે, મોતિરામ વિનતિ કરે. ધન ધન૦

## પદ ૧૯ મું-રાગ કાશી.

પાન ફોફલ આપેરે, વહાલો મ્હારો ગિરિધારી;  
 ઉદધને કહે લાવો રે, મહાર પિતાંજર ઝારી. ૨૬.  
 ઝારી મહાર પિતાંજર સાથે, દક્ષણા આપે યદુરાય;  
 લાબી દેખી લડક્યાં મનમાં, આ તે શું કહેવાય;  
 આવડું ધન કયાંથી રે, જુએ મન બળી વિચારી. પાન૦  
 ન્યાત રોડને પામે રે તેજા, દક્ષણા આપવી છે આજ;  
 ધન ધન રોડીઆ મુજે બોલે છે, રુડું કરા છો કાજ;  
 હરિ જન સાચા રે, સદા સાહે મોરારી. પાન૦

ભાઈ ભોળાઈ સહુ વિરમય પામ્યાં; ક્યાંથી કાઢ્યું એ ધન;  
આપણું સર્વે છૂટી પડીયું, રૂઠા હરિને જન;  
સહુને હેઠા પાડ્યા રે, ન્યાત કરી ઘણી સારી. પાન૦  
રીસ કરીને રાઠ વધારી, હાથે મેં દક્ષણા ખોધ;  
ઢ્યુપત્યુ મનમાં કરે છે, મહેણાં દીધાં શું જોધ;  
દક્ષણા હરિ વહેંચે રે, લેવા ઉઠાં નર નારી. પાન૦  
દક્ષણા લેધને નર નારી સર્વે, મંદિર પોતાને જાય;  
ભાઈ ભોળાઈ ને ભક્ત સંગાતે, જમવા બેઠા જુદાયા;  
માણેક મેંતી પાસે રે, બેઠા પ્રભુ મોરારી. પાન૦  
જમી કરીને ઉઠ્યા સાથે, ખાધાં ફેફલ પાન;  
ભાઈ ભોળાઈને દક્ષણા રે આપી, પોતે શ્રી ભગવાન;  
બંસીધર બોલ્યા રે, સદા મહેતા સુખકારી. પાન૦  
ભાઈ કહે ભોળાઈએ મેંણાં દીધાં, તેક્ષમા કરજે મારા ભાત;  
એમ કહી મંદિર ચાલ્યા, નરનારી બેઠુ સાય;  
મોતિરામ કહે છે રે, બેઠાં સહુ ખરવારી. પાન૦

### પદ ૨૦ મું-રાગ કાફી.

વિદાય સહુને કીધાં રે, એવી હરીએ લીલા કીધી;  
કેઈએ ન આજખાયા રે, માણેક મેંતી ઘણું રીઝી. ૨૬.  
ન્યાત સર્વે જાતાં જાતાં, વખાણુ કરે છે આપી વાટ;  
જુએ તો મહેતા કીર્તન કરે છે, નેસ્તી કેરે હાટ;  
નરનારી વિરમય થધને રે, ઉઠાં સહુ કહેવા વિધિ. વિદાય૦  
આટલી વારમાં ક્યાંથી રે ચાલ્યા, અમે પહેાંચ્યા નથી ઘેર;  
આજ તમે યશ લલો રે લીધા, ઘણી કરી છે મહેર;  
તમે ભક્ત સાચા રે, આપો સહુને નવે નિધિ. વિદાય૦  
પકવાન જમાણ્યાં રૂડી રીતે, શોભા તણા નહિ પાર;  
દક્ષણાએ દારિદ્ર ભાગ્યાં, ઝારી પિતાંજર સાર;  
વળી સોના કરી રે, મહેરો સહુને દીધી. વિદાય૦  
એમ કહીને સર્વે ચાલ્યાં, મહેતા વિમાસે મન;  
જમ્યા વગર એ તો જૂખ્યાં રે ચાલ્યાં, લંગાણુ પડ્યું કીર્તન;  
મન સાથે વિચારે રે, મહેતાજીને આવી સુધી. વિદાય૦  
વહેલા વહેલા ધી ભરી આપો, જાતું છે મારે ઘેર;  
બેઠામાં તો બગાડ થયો, શી કરવી તેની પેર;  
જૂખ્યાં સર્વે ચાલ્યાં રે, હાલે કેમ યાપ સિદ્ધિ. વિદાય૦

ઐટલે વાણીએ ધી હરી આપ્યું, લખને આલ્યા મે'તો ઘેર;  
હરિ જોધને અલોપ થયા, ધી રીતે ચર્ધ તેની પેર;  
મહેતે ધૃત કરી રે, કરમાં તાંબડી લીધી.  
મંદિરમાં મહેતો પેઠા જ્યારે, માણેક મે'તી પૂછે વાત;  
ન્યાતનાં સર્વે જમી ગયાં છે, વળી ધી કેમ લાલ્યા નાથ;  
મોતીરામ કહે છે રે, મનમાં તે તો ધણું જીધી.

વિદાય૦

વિદાય૦

### પદ ૨૧ મું-રાગ કાશી.

મહેતો વળતું બોલ્યા રે, હવડે આલ્યો ધી લેખને;  
જમી ક્યારે ગયાં રે, સાધાં વિના કેમ કરીને.  
સાધાં વિના ધી રીતે જમીયાં, ઘેલી દીને છે નાર;  
મે'તી કહે છે મારા સ્વામીજી, એમ શું બોલોછો બતાર;  
મરેરે વર્ષાદ વરસ્યો રે, ખુશી થયાં. સહુ ખાધને.  
ભાત ભાતનાં બોજન પીરસ્યાં, પકવાન રડી પેર;  
ઐટલામાં કેમ વિસરી ગયાં, ધણી કરી લીલા લહેર;  
શ્રાદ્ધ તમે સાર્યું રે, મહેરો દક્ષણ દેધને.  
મહેતો કહે હું હવથાં આપું, તારા સમ નિર્વાણ;  
નેસ્તીને હાટે હુતો કરીતન કરતો, તે જોળખ્યાનદિ ભગવાન;  
પ્રભુ પોતે આલ્યા રે, મહેતો બોલ્યા ખુશી યધને.  
એવું સાંભળીને માણેક મે'તીએ, ધસવારે મંજા હાથ;  
ધન્ય ભાગ્ય છે સ્વામી તમારુ, શ્રાદ્ધ સાર્યું દીનાનાથ;  
અર્થે લાગી નારી રે, વિનાતિ કરે ઉભી રહીને.  
શ્રાદ્ધ સાર્યું હરિએ પોતે, જમાડી સર્વે ન્યાત;  
ઘેર જ્યારે આલ્યા મે'તો, ત્યારે જાણી વાત;  
નેસ્તીકરે હાટે રે, કીર્તન ગાતાતા જધને.  
સધળી વાતો મે'તી કહે છે, જે આલ્યાતા જગદાધાર;  
બે આર મિત્ર સાથે આલ્યાતા, પોતે દેવ મોરાર;  
બપોરને માટે રે, હોડ કરી સામા યધને.  
ન્યાત શુકલ સહુ હારી બેઠા, રીઝયા શ્રી ભગવાન;  
ઝારી મહેર ને પીતાબર આપ્યાં, સહુને જમાણ્યાં પકવાન;  
મોતીરામ કહે છે રે, મારુ મન રહ્યું મોહીને.

૨૬:

મહેતો૦

મહેતો૦

મહેતો૦

મહેતો૦

મહેતો૦

મહેતો૦

મહેતો૦

### પદ ૨૨ મું-રાગ કાશી.

નરનારી પાસે બેઠાં રે, ખુશી યધને વાતો કરે;  
પાર કોઈ નવ પામે રે, દાસ કરાં દુઃખડાં હરે.

૨૬.

હાવે લાભીએ પીતાંજર જોયું, ફાટેલું છે નિર્ધાર;  
 અસીધરને કહેવા રે લાગી, જુઓ કેવો કર્યો ખાર;  
 લોક પનોતાં કીધાં રે, વહાલા સાથે વેર ધરે. નરનારી૦  
 જમને બારણે ઝાંસી આવું, ક્રોધ કરી નિર્ધાર;  
 પીતાંજર લાવી ઉમરે મૂક્યા, યોલી વચન અહંકાર;  
 લેની તારાં પાછાં રે, મહેતાજી તો મનમાં ડરે. નરનારી૦  
 આપ હતા તેને સારાં આખ્યાં, અમને આખ્યાં ઉતાર;  
 ઝારી મહોર સહુ પાછાં રે લાવું, આજથી નહિ વહેવાર;  
 બીખારીને આપો રે, બાપને તો પહોચે ખરે. નરનારી૦  
 નરસિંહ મહેતો વાત વિચારે, આ તો કાંમલીયા જોગ;  
 વગર લેવેદેવે આ તો, આવીને મલીયા જોગ,  
 કરનારો છે બીજો રે, ઘણું દુઃખ મનમાં ધરે. નરનારી૦  
 કરનારો તો કરી ગયો છે, હવે કેમ મટે રે જંગળ;  
 નરસિંહ મહેતો ધ્યાન ધરીને, રમરે છે શ્રી ગોપાળ;  
 માણેક મેંતી રુચે રે, ધણાં નવણે આંસુ ઝરે. નરનારી૦  
 દેવકીનંદન બાળસુકુંદન, છછોડી વેગળા રજા;  
 થોડા સારુ ખાંપણુ ન રાખો, અયોદ્યાની કરો દયા;  
 ભાર્ગવે જોગર્ધ રે, તેતું મારે મહેણુ ઠરે. નરનારી૦  
 એટલા સારુ કહેવત રહેશે, વિચારો સુંદરશ્યામ;  
 દાસની ઉપર દયા કરો ત્યાજે, પાર પડે સહુ કામ;  
 બેહુ કરજોડી રે, માતિરામ વિનવિ કરે. નરનારી૦

### ૫૬ રૂઝ મું-રાગ કાફી.

અહુ વિનવિ કીધી રે, ત્યારે હરિએ કરણા કરી;  
 દાસનું દુઃખ જાણ્યું રે, દયા મન માંહે ધરી. ૨૬.  
 અતરિક્ષી અયોદ્યા નાખ્યાં, ચોકમાં તેણી વાર;  
 કસબી કાર ને કીર્મણ રંગે, કિંમતનો નહિ પાર,  
 મહેતાજીએ લીધા રે. ધન ધન પ્રભુ પાગે પડી. અહુ૦  
 લાભીના હાથમાં આખ્યાં પિતાંજર, કામા કરજો રે અપગધ,  
 તમ પ્રતાપે પામ્યો છું હરિને, સર્વું છે મારું કાજ,  
 ચારે લેખને જાણો રે, મારે કામ નથી જરી. અહુ૦  
 તે જોઈને હખ્યાં લાભી, લીધાં આશીષ ઘણી દર્ધ;  
 ઘણું જીવો તમે દીગેર દીકરા, ઘણું ઘણું ખુશી ધર્ધ;  
 નામ તો વધાર્યું રે, ઘણું તે તો હર્ષે ભરી. અહુ૦

વખાણુ કરતી હર્ષે ચાલી, આવી પોતાને ભુવન;  
 અળોટીયાં તો આપ્યાં સ્વામીને, ભ્રાત દખ્યોં ધણું મન;  
 ભાધ્યે નામ કાઢ્યું રે, પ્રભુજીનું ધ્યાન ધરી. ૫૬૦  
 શ્રાદ્ધ સાર્યું છે શ્રી મહાગજે, રાખી છે ભક્તની લાજ;  
 કીધુ મોસાણું ને દારજ આપ્યો, કીધુ છે વિવાદનું ઠાજ;  
 ધણું કામ કીધાં રે, દુઃખ વેળા ધાયા હરિ. ૫૬૦  
 એ કયા હરિજન ફેરી, સાંભળે પાતક જાય;  
 દાસનું દુઃખ ધણું રહીએરે વાગે, ભક્ત વત્સલ કહેવાય;  
 પાર કોઈના પામે રે, એવા દીનાનાથ હરિ. ૫૬૦  
 સદા હરિની સેવા કરજે, આણી અંતરમાં પ્રેમ;  
 કરજેડીને મોતિ રે કૃષ્ણ, હરિ ભજ્યાનો મારે નેમ;  
 શણું પડ્યો છુ રે, મારી વહારે ચડજે હરિ. ૫૬૦



## સુદામા ચરિત્ર.



પદ ૧ હું-રાગ કાફી.

સુદામાની ઉપર રે, કેવી હરિએ કૃપા કરી;  
 મિત્ર સાચો જાણી રે, દયા દિલ માંહે ધરી. ૨૬.  
 આર પાંચ બાલક સુદામાકેરાં, અન્ન વિના રે તલખાય;  
 જૂએ મરે ને ચીસા રે પાડે, એ દુઃખ કેમ સહેવાય;  
 નારી કહે કરજેડી રે, સ્વામીને તો વાત ખરી. સુદામાની૦  
 નગરમાં અન્ન મળતું નથી, બાળક કરે છે પોકાર;  
 મારા દૈયામાં દુઃખ છે મોટું, તમે જુલ્યા હો ભત્રીર;  
 નથી ધરમાં ખાવા રે, માગી વાત માને ખરી. સુદામાની૦  
 વક્ષમાં મરે છે બાલક મારાં, જેમ જળ વિનાનાં રે મીન;  
 ભક્ષ ભોજન ને વસ્ત્ર વિના, શી રીતે જશે દીન;  
 વિચારો સ્વામી મારા રે, કેમ કહું ફરી ફરી. સુદામાની૦  
 કૃષ્ણ સરખા મિત્ર તમારે, ચીદલીકના રાય;  
 પ્રભુ પાસે જઈ મળો તો, કામ આપણુ થાય;  
 મોતિરામના સ્વામી રે, દુઃખ સદુ લેશે હરિ. સુદામાની૦

પદ ૨ જુનું-રાગ કાફી.

સુદામાજી બાલ્યા રે, સાંભળ મુંઝરી મારી;  
 ઘેલી કાણે કીધી રે, અશ્વ ક્યાં ગઈ તારી ૨૬૦



મિત્રની પાસે જાયવા જતાં, લગ્ન પાત્રું ને ઘટે માન;

ધણ દહાડાનો વિયોગમારે, તે કેમ ઓળખે લગવાન;

સુદામાજી બોલ્યા રે, જોની. તું મન વિચાર કરી.

સુદામાજી૦

અકર્મી આપણને સર્જ્યા છે, નિર્ભાગી નર ને નાર;

સંત સાધુની સેવા ન હીધી, નથી કરાવ્યા કાંઈ આહાર;

પુણ્ય દાન વિના રે, ક્યાંથી હોય સુખાકારી.

સુદામાજી૦

સુખની જોડે દુઃખ અડયું છે, દુઃખની જોડે સુખ;

વિશ્વાસ અંતરમાં રાખીને જોસો, એકવારે ભાગશે ભૂખ;

કાંઈ દહાડો કરણા કરશે રે, ગોકુળવાળો ગિરિધારી.

સુદામાજી૦

તમે કહી તે વાત ખરી છે, સાચી માનું છું. નિર્ધાર;

એકલી હોઈ તો ધીરજ રાખું, પણ છોડું કરે છે પોકાર;

મોતિરામના સ્વામીનેરે, વિનંતિ જઈને કહેજો મારી.

સુદામાજી૦

પદ ૩ છું-રાગ કાફી.

ધરનું દુઃખ જાણી રે, સુદામાજી મન સમજી ગયા;

દારકા જાણી જવા રે, પોતે તતખર થયા.

ટેક.

સાંભળ નારી વાત કહું છું, હું જાઉં છું કૃષ્ણની પાસ;

ઠાણે હાથે મને જોઈને, સર્વે કરે ઉપહાસ;

નથી ભેટ કરવા રે, તેને સારુ અટકી રહ્યા.

ધરનું૦

એવું સાંભળી વહેલી વહેલી, આવી પાડોસણ કામ;

રનેહ જાણીને સ્વામી મારા, જાય છે દારકા ગામ;

ભેટ કરવા કાંઈ આપો રે, દુર્બળ ઉપર કરી દયા.

ધરનું૦

પાડોસણને દયા આવી ત્યારે, કાંગ આપ્યા પાસેર ચાર;

ખાંડી ખુંડીને તાંદુલ કાઢ્યાં, તર્ત ક્યાં તૈયાર;

દશ વીચ ચીંધરાં ખાંધી રે, આખીને પછી બોલ કહ્યા.

ધરનું૦

કરજોડીને નારી કહે છે, શામળિયો કરશે સુખ;

સ્વામી મારા એવું લાવજો, પુત્રની ભાગે ભૂખ;

મોતિરામના સ્વામી રે, ઘટ ઘટ બાપી રહ્યા.

ધરનું૦

પદ ૪ થું-રાગ કાફી.

સુદામાજી ચાલ્યા રે, પંચ દારકા રે જાણી;

હેથે હાંસ મ્હોડી રે, પ્રવ્રુજીને મથવા તણી.

ટેક.

જળ કમંડલ કરમાં અણ્યું, ભરમ ચઢાવી રે શરીર;

તાંદુલ પોટલી બીજે હાથે, ધરીને ચાલ્યા ધીર;

જેદિકા કરમાં ગાલી રે, રેણું તો પને ઉડે ધણી.

સુદામાજી૦

થોડે દહાડે દારકા પહોંચ્યા, ગોમતીમાં ક્યું સ્નાન;  
 દારકાની શોભા જોતાં, ઈંદ્રપુરી મૂકે માન;  
 જડાવ સોના કેરા રે, ચળકે હીરા રત્ન મણિ. સુદામાશ્રૃં  
 સુદામાનું રૂપ દેખીને, બાળક પુઠે રે પલાય;  
 નારીજોઈજોઈ હાસ્ય કરે છે, રડા દીશે છે વરરાય;  
 ધન નારી એની રે, સેવા કરશે સ્વામી તણી. સુદામાશ્રૃં  
 કૃષ્ણજનું ધામ પૂછતાં, આવી ઉભા ઋષિરાય;  
 મહેલ મેડીની શોભા દેખી, હૃષ્યો ધણું મનમાય;  
 મોતિરામના સ્વામી રે, ધન્ય કરતાર ધણી. સુદામાશ્રૃં

પદ ૫ મું—રાગ કાફી.

દરવાને અટકાવ્યા રે, ઋષિ આવી ઉભા તહીં;  
 કહાં પધારે યોગી રે, આગા વિના જવાય નહિ. ટેક.  
 દાસી જોડે સમાચાર કહાવ્યો, ઋષિજીએ તેણી વાર;  
 પ્રભુની પાસે જઈ કરીને, મારા કહેજો નમસ્કાર;  
 સુદામાશ્રુ આવ્યા રે, પ્રભુ તમને મલવા સહી. દરવાને૦  
 સુખશ્યામી હરિ પોઢયા છે, પટરાણી પાસે છે આઠ;  
 શામળિયાને રીઝવા સારુ, રડો કરે છે ઠાઠ;  
 સેવા કરવાને રે, સર્વે પામી આવી રહી. દરવાને૦  
 એક તો બીડીએ વાળી આપે, બીજી ચાંપે છે પાય;  
 ત્રીજી બેઠી ચમર કરે છે, ચોથી ઢોળે છે વાય;  
 પાંચમી પાણી પૂછે રે, છઠ્ઠી ખાપ ઝાલી રહી. દરવાને૦  
 કુલ ગજરા સાતમી આપે છે, આઠમી ધરાવે છે હાર;  
 ગાન તાન ત્યાં ઘઈ રહ્યું છે, દાસી આવી તેણી વાર;  
 મોતિરામના સ્વામીને રે, સુદામાની વાત કહી. દરવાને૦

પદ ૬ કું—રાગ કાફી.

કોઈ ઋષિ બહાર આવ્યા રે, પ્રભુ તમને મલવાને;  
 ઝોળખમાં નથી આવ્યા રે, લોક મળ્યા જોવાને. ટેક.  
 જટા ભસ્મ ને કર્મડલ ઝાલ્યું, પૂછ્યું નથી મેં તો ગામ;  
 વિનય કરીને તમને કહાવ્યું છે, મારું વિપ્રસુદામો નામ;  
 દર્શન કરવા આવ્યો રે, ત્રિવિધિ તાપ ટળવાને. કોઈ૦  
 સુદામાની વાત સાંભળી, ચમકી ઉઠ્યા જહુરાય;  
 લાણે ડગલે ચાલવા લાગ્યા, પિતાંજર ભોંય અટવાય;  
 ખગાં પડે આંટી રે, નથી બહીતા પડવાને. કોઈ૦

ઉદ્ધવ અકુર બેઠું ઉચે આલે, પિતાંબર બેઠું સાથ; ૬૫  
 સુદામાને જોઈ કરીને, બેઠ્યા ભરીને બાથ;  
 નેત્રે આંસુ આપ્યાં રે, નથી રહેતાં શમવાને. ૬૬  
 બેલડીએ વળગાડી તેડી રે લાબ્યા, બપોરો છે પોતાનો સાથ,  
 સુખ સભ્યાએ શયન કરાવે, મોતિ કેરા નાથ;  
 પખો કરમાં આપ્યો રે, વાવણીઓ ઢાળવાને. ૬૭

પદ ૭ મું-રાગ કાફી.

સુદામાજી પ્રત્યે રે, જોડ્યા સુંદર આમધણી,  
 દુખરા\* શાને પડીયા રે, કહોની વાત દિલ રે તણી. ૭૧  
 કાઈ દુશમન માથે દાવો કરેછે, કે દેવાતણો પરિતાપ;  
 બલે ભોજન કે વસ્ત્ર જ નથી, એવડો શો છે સંતાપ;  
 કઈ રોગે સુદામા રે, કે ભાભી મારી વઠકણી. સુદામાજી  
 એનું સાંભળી સુદામાજીએલ્યા, શું રે પૂછે છે જદુરાય;  
 અતરંગતના બાણું તમો છે, સર્વે સમજે છે મનમાંય;  
 સુદામા વિચારી રે, છુપાવે ગાંઠ તાંદુલ તણી. સુદામાજી  
 હસી પ્રુશીચર્ધ સામળિયાએ, તાણી લીધા છે તાંદુલ;  
 મિત્ર ફેરી ભેટ જોવાને, છોડી નાંખ્યા રે પટકુલ;  
 સ્વાદ મૂક્યો સામો રે, નારી સહુ હર્ષે ધણી. સુદામાજી  
 એક મુઠ્ઠીએ ઝૂંપડી ઉરાડી, કાંધાં કનકનાં ધામ,  
 ખીજ મુઠ્ઠીએ રિદ્ધ સિદ્ધ આપી, કહેછે મોતિરામ;  
 પોતાના જોવી રે, રચના તો સર્વે બની. સુદામાજી

પદ ૮ મું-રાગ કાફી.

સુદામાના તાંદુલ રે, આગેગે પ્રભુ હર્ષે ધરી;  
 દુઃખ સર્વ નાઠાં રે, બપોરે હરિએ કૃપા કરી. ૭૨  
 ત્રીજી મુડી ભરી મારે વહાલે, આણી અતરમાં વહાલ;  
 નારીને બાલક પોતાના જોવા, ચર્ધ ગયાં તતકાળ;  
 એથી ભરી બપોરે રે, પેડું પુરિ ઠરી ઠરી. સુદામાના  
 વળી મુડી ભરી મારે વાલે, નારીઓ સહુ આપવાય;  
 સકિમણીજીએ ઉડી કરીને, ઝડપીને આણી† બાંધ;  
 શુ આપો છો અમને રે, નથી જોતા વિચાર કરી. સુદામાના  
 ચાર પાંચ દહાડા પ્રાદુણ્યારાખ્યા, ઋષિ કાંધારે વિદાય;  
 સુદામાજી મનમાં વિચારે, એનાથી શુ રે અપાય;  
 કરપીને ધન વહાલું રે, ન રાખી રીત રોહ તણી. સુદામાના

ધૂતી, ધાતીને એકઠું કીધું, ધન તે કારક માંય;  
 દુર્બળજાણી કંઈએ ન આપ્યું, એની ગોવાલ શુદ્ધિ રે કહેવાય;  
 મોતીરામના સ્વામી રે, જીવો સહુ પ્રપંચ કરી. મુદામાનાં

પદ ૯ મું-રાગ કાફી.

મનસુખા કરતાં રે, ગામ આવી પહેાચું સહી;  
 ટૂંકાણે આંખા બ્યારે રે, ઝુપડી તો દીસે નહિ. ૨૬.  
 ક્યાં ગયાં મારાં બાળક સર્વે, કાંઠાં ગઈ મારી નાર;  
 કાંઠાં ગઈ મારી જૂની રે ઝુપડી, આ તો દીસે છે દેરજાર;  
 આગળ પાછલ કરતાં રે, એકે વાત સૂઝે નહિ. મનસુખાં  
 મુદામાની સ્ત્રીએ બ્યારે, દીઠા પોતાનો ભતાર;  
 વહેલી વહેલી રે સાંભી રે આવી, તેડી ગઈ મહેલ મોઝાર;  
 મંદિરમાં પેઠા બ્યારે રે, દેહ તો દેવતાની થઈ. મનસુખાં  
 ખખર અંતર સર્વે પૂછી, અચરત પામ્યા મનમાં;  
 ધન શામળિયા કૌતક તારું, શુણુ વિસર્પો કેમ જાય;  
 મુદામાજી સમજ્યા રે, હરિની તોલે કામ્યે નહિ. મનસુખાં  
 એવાં કારજ સહુનાં કીધાં, આણી અંતરમાં વહાલ;  
 કરજોડીને મોતિ રે કે'છે, દાસતણા પ્રતિપાલ;  
 શુદ્ધ લેજી મારીરે, જોડા તારી માળા ઝલી. મનસુખાં

ગરબી ૧ લી. ✓

ભાં રહેને, અલખેલી તમે, જોર કરી ક્યાં જાશે; પાણી પીવાંજી  
 ઘેરપર મટકી શાની ભરી, તમે ઉતારેની, નાર; પાણી પીવાંજી  
 હોલેરા ઉડીને આત્મા, ગાંધ ચરાવા સારજી; પાણી પીવાંજી  
 ગાયો સઘળી વેરાઈ ગઈ, મને ફરતાં લાગ્યો થાક; પાણી પીવાંજી  
 ગાયે ગોરંબો ધણો ક્યો, મને ભડકી ને ભટકાવ્યોજી; પાણી પીવાંજી  
 ગોવાળ સઘળા વેરાઈ ગયા, હું જમને કરું સંભાળ, પાણી પીવાંજી  
 જગને કાળે વિલંબ ન કરીએ, ના શું કહો છો નાર જી; પાણી પીવાંજી  
 ક્ષવા પહેારથી તરસા લાગી, મ્હારાં દેહાં શીતળ ચાય, પાણી પીવાંજી  
 તરસા નહિ તારજી તમને, શું છે તારા મનમાં જી; પાણી પીવાંજી  
 તરસા ફેરી તરસા ન ટાળી, મારો જીવડો ફટકી જાય, પાણી પીવાંજી  
 મોતીના સ્વામીની સાથે, જોર ન કરીએ આજી જી; પાણી પીવાંજી  
 રીસ ચઢાવી મટકી લઈશું, ખાશો મુખની ગાળ, પાણી પીવાંજી

ગરબી ૨ જી.

લાખ ટકાની માટ દમારી, તમ લીધી કેમ જાશે જી;  
 જોર તમારું કંઈ નહિ ચાલે, જાણું જમના ધાટ, ઘેર પધારો જી

સમજને બોલો શામળિયા, અહિં તે શાનાં પાણીજી;  
 કંથ કરગરે તોએ ન આપુ, બહાલા પર આખ્યાં કેમ જાય, ઘેર પધારોજી  
 હુ તો તમને નહિ આપુ જળ, માગો જગજીવનજી;  
 લોક ક્યારા આળ ચલાવે, નણુદી દેશે ગાળ, ઘેર પધારોજી  
 જળ આપુ તે કોઈના જાણે, હોય હમારી હાંસીજી;  
 નવે આણે વહુઆરુ આબ્યાં, હમને મોટી લાજ, ઘેર પધારોજી  
 રીત વિના રોકો છો રામા, ઘટે નહિ ગિરધારીજી;  
 રાતાં મેઘ્યાં બાલક ઘેરે, સાચુનો સંતાપ, ઘેર પધારોજી  
 જળ કહેતામાં સૌ સમજું છું, જલ્પ રીત તમારીજી;  
 વેળા વિના વાદ કરો, મને તરછોડે ભરથાર, ઘેર પધારોજી  
 સમજને બોલો મજ વહાલા, સમો નથી શામળિયાજી;  
 કોણુ ગળું છે જળનુ ઝીઝું, આપું હૈયાનો હાર, ઘેર પધારોજી  
 સમજુ છો પણ સમજુ ન જાણો, રહે ગોવાળાં સજેજી;  
 વનમાં જઈને વેણુ વગાડો, ચારી જાણો ગાય, ઘેર પધારોજી  
 ઘેર આવો તો અમૃત જાણી, પ્રીત કરી પધરાવુંજી;  
 કોડી મૂલ અહિં ના આવે, સમજો ને મજલાલ, ઘેર પધારોજી  
 ભલે મળ્યા મોતીના સ્વામી, સંગ રંગના રસીયાજી;  
 માયા પૂર્વની પ્રીત પ્રકાશે, કહેવી છે એક વાત, ઘેર પધારોજી

## રણુછોડ ભક્ત.

—સમસ્તસમસ્ત—

### રાસ પંચ અધ્યાયી.

પદ ૧ છું.

શ્રી ગુરુદેવના ચર્ણુ કમળને, કરું પ્રણામજી;  
 હેતુ હરિકૃપાએ કરીને, ગાઉં હરિ ગુણુ આમ, વાંસલી વાજેજી  
 શરદતણી રજની અતિ સુંદર, સુંદર આસો માસજી;  
 શ્રી હરિ વનની શોભા જોઈ, ઉત્પળ ધંદુ પ્રકાશ. વાંસલી  
 રમવા રાસતાણું મન કીધુ, કીધુ મધુરે સ્વરે ગાનજી;  
 સાંભળતાં સહુ મજ નારીનું, મન હરીયું નિર્વાણુ. વાંસલી  
 મદનમત યર્ષ હર્ષુ ચિત્ત હવિષે, ના સુઝે ધર કામજી;  
 વેગે વિન્હલ કુન્દલ ડોલે, આવી જાંઘાં હરિ ભામ. વાંસલી

દાઈ એક ગો દોહતાં મૂળી, પપ ઉમગનું અનશ્ન;  
 દાઈ એક પાક કરતાં ચાલી, દાઈ પ્રીસતી અન. વાંસલી૦  
 દાઈ એક બાળકને પપ પાતી, દા સેવે પતિ પાયશ્ન;  
 નાદાતી જમતી દા લીપતી, વિસરી ના ગહેવાય. વાંસલી૦  
 દાઈ એક લોચન આંજતી, ને દાઈએ આંજ્યું એકશ્ન;  
 પદ આશુપણુ વિપરીત પેરી, જૂલી સર્વ વિવેક. વાંસલી૦  
 પેરી ચીર અર્જુન ઓઢ્યાં, મન પોતું પીયુ અર્જુન;  
 પતિ પિતાનું ના કરે વાર્યું, ચાલી શ્રી હરિ શર્ણુ. વાંસલી૦  
 દાઈ એકને નીજ પતિએ રોપી, તેણે કીધું ધ્યાનશ્ન;  
 શુભમય દેહ તણને પામી, નટવર શ્રી ભગવાન. વાંસલી૦  
 વજનારી નીજ પામે જોઈને, જોડ્યા સુદર શામશ્ન;  
 રણછોડના સ્વામી અતગમની, પૂજ્ય સર્વે કામ. વાંસલી૦

પદ ૨ ભું-ગરબો.

સાંભળો સદુ વ્રજની નાર કે, જોડ્યા શ્રી હરિ રે લોલ૦  
 મોટા ભાગ્યતણી તમે નાર કે, આંખ્યાં મુખે કરી રે લોલ૦  
 વનમાં શા કાળે આંખ્યાં કે, ને કહો તે કંઈ રે લોલ૦  
 વ્રજમાં કુશળ છે સર્વ સાથ કે, કારણ કહો ખરુ રે લોલ૦  
 અર્ધ નિશાએ આંખ્યાં કેમ કે, અખળા વેગે કરી રે લોલ૦  
 આ રજની ધોરભયાનક જીવકે, જાએ પાછાં ફરી રે લોલ૦  
 માત તાત ને બાળક ભાત કે, વાટ જોતાં હશે રે લોલ૦  
 જઈને પૂરો તેમની આશ કે, સદુ સખીયાં ચરો રે લોલ૦  
 કુસુમ સદિત વન ચંદ્રકાશ કે, ત્રિવિધિ પત્રન વહે રે લોલ૦  
 પારો મયુનાં શીતલ નીર કે, પલ્લવ નિત્ય રહે રે લોલ૦  
 હાવું જોઈું વ્રજ વેગે જાએ કે, સેવા નીજ પતિ રે લોલ૦  
 અન્યથા લાગે તમને દોષ કે, સાંભળો શુભ મતિ રે લોલ૦  
 વાહરુ બાળક ભુએ વાટ કે, પપ પાએ જઈ રે લોલ૦  
 મુજ આત્મા સંતોષ્યો નાર કે, મુજ સેવા ચર્ધ રે લોલ૦  
 સેવા પતિ પતિનો પરિવાર કે, એ ધર્મ કુળ સતી રે લોલ૦  
 રીજ રહિત દુર્ભાગી રોગી કે, નિર્ધન નીજ પતિ રે લોલ૦  
 તે નવ તજવો એ ધર્મ નાર કે, સ્વર્ગ કામે કરી રે લોલ૦  
 લાગે તમને ચારો પાપ કે, જાએ પાછાં ફરી રે લોલ૦  
 જરતણું સુખ કુળવંતી કે, નિહિત છે ધણું રે લોલ૦  
 સ્વર્ગ ન પામે અપવશ યાય કે, દુખ પામે ધણું રે લોલ૦  
 જોવળી કહેશે અમારે પ્રીત કે, પ્રમસ છે ધણી રે લોલ૦

તે વેગળેથી વાધે હેત કે, રીત પૂર્વતણી રે લોલં.  
 શ્રવણ કરતાં ધરતાં ધ્યાન કે, નામ કિર્તન કરી રે લોલં.  
 તેહેવી ભાવના પામે યાય કે, જાઓ પાછાં ફરી રે લોલં.  
 એહેવાં વચન સુણી વજનાર કે, સુખ સુધી ગયાં રે લોલં.  
 નાચે મુખ મેહેલે નિશાસ કે, લજ્યામય ચર્ચા રે લોલં.  
 ચર્ણ પૃથ્વી લખતી જાય કે,\* વ્યાકુળ ચર્ધ જુએ રે લોલં.  
 મેશ મચિત લોચન જળ ધાર કે, કુચ કુકુમ ધૂએ રે લોલં.  
 મહા દુઃખ પામી ઊભી નાર કે, ત્યાં બોલે સહી રે લોલં.  
 માધવ મિત્રતણી એ વાણી કે, શત્રુ સમ કહી રે લોલં.  
 બાલી વચન ધરીને ધીર કે, કાંઈ કેપે કરી રે લોલં.  
 કહે કેમ રણછાડ કેરો નાય કે, જાઓ પાછાં ફરી રે લોલં.  
 પદ ૩ જુનું-ગરબો.

કહે ગોપીજન સાંભળો શ્રી હરિશ્ચંદ્રોત્પાદા મહારાજશ્રી; શ્રી હરિશ્ચંદ્રોત્પાદાશ્રી.  
 અમો સર્વે સાથ તજને, મુક્યા પતિ પરિવાર શ્રી હરિં  
 તે માટે અમને ના તજશે, પ્રાણનાથ લગાર. શ્રી હરિં  
 તમો આદિ પુરુષ પુરુષોત્તમ, ધર્મના જાણુનહાર શ્રી હરિં  
 પતિ પુત્રની સેવા કરવી, કહે છે ધર્મ એ સાર. શ્રી હરિં  
 તમે કહે છે ધર્મ એ સાચા, અમો માતું એમ શ્રી હરિં  
 મુન સુહૃદ સ્વામી તણા, છે તમે આત્મારામ. શ્રી હરિં  
 તે તમને સેવતાં ગ્રામી, મેવા સહુની હોય શ્રી હરિં  
 એહેવા ધર્મને પાળતાં પ્રભુ, દોષ ન કાઢે કોય. શ્રી હરિં  
 ને શાસ્ત્ર દર્શી મોટા કવિજન, જાણે વેદ વિધાન શ્રી હરિં  
 નેહ કરે છે રતી તત્ર સાથે, સર્વોત્તમ ભગવાન. શ્રી હરિં  
 પતિ સુતાદિક છે દુખદાયક, તે ચક્રી શું થાય શ્રી હરિં  
 તે માટે તમો પ્રસન્ન થાઓ, વરદાયક જદુરાય. શ્રી હરિં  
 આશ અમારી ધણા દિવસની, મા છેકો મહારાજ શ્રી હરિં  
 હે કમળ લોચન છે દુઃખ મોચન, પ્રસન્ન થાઓ આજ. શ્રી હરિં  
 દ્રાણુ રીતે અમો વળિયે પાછી, શીતળ સધળાં ગાન શ્રી હરિં  
 કર ચર્ણુ મન તમો પાસેથી, ન ચળે કિંચિત માન. શ્રી હરિં  
 જો અમારુ મન સુખથી મદિર, જાતુ નથી સત્ય શ્રી હરિં  
 તે તમો મનતણુ રાખો, ભાંગી સધળી ગત્ય. શ્રી હરિં

\* \* \* \* \*

તુમ અધર અમૃત સોગી, શીતળ કરીયે શ્રી અવિનાશી. શ્રી હરિં

હું કમળલોચન ચર્ણુ તમારા, શીતલ છે અતિ સાર છું; શ્રી હરિં  
 તે પરમ છે આનંદકારી, સુંદર સુખના ગાર. શ્રી હરિં  
 તમારા પદ કમળ મૂળીને, સુષો સારંગપાણુ છું; શ્રી હરિં  
 અન્નની પાસે નથી મન ઠરતું, સત્ય કહું નિર્વાણુ. શ્રી હરિં  
 શ્રી હરિ વનચર મધ્યે વસેા પશુ, પદની શોભા સાર છું; શ્રી હરિં  
 તમારા પદનું સૌભાગ્ય જોતાં, ના રુચે પરિવાર. શ્રી હરિં  
 શ્રી લક્ષ્મીના કૃપાક્ષે, બ્રહ્માદિક કરતાં કષ્ટ છું; શ્રી હરિં  
 તો એ શ્રી સામું ના જુએ, અમર સામું દૃષ્ટ. શ્રી હરિં  
 તે તમારા હૃદય ઉપર, વસે કમળા વાસ છું; શ્રી હરિં  
 તોએ તુલસી પાસે પદ દાસી, થવાને મન આશ. શ્રી હરિં  
 મોટા ભક્ત સેવિત પદ દુર્લભ, તે પાઘ્યાં અમે આજ છું; શ્રી હરિં  
 કહોની કોણુ પ્રકારે મૂકિયે, સાંભળો શ્રી મજરાજ. શ્રી હરિં  
 તે માટે અમને પ્રસન્ન થાઓ, દુઃખલંબન ધૃય છું; શ્રી હરિં  
 અમો તજી મૃદુ ચર્ણુ તમારે, આઘ્યાં હું જગદીશ. શ્રી હરિં  
 આલક આદત ચપળ કુંડળ, વદન કમળ પ્રસન્ન છું; શ્રી હરિં  
 અધર અમૃત હાસ્ય વિચિત્રણુ, સહિત મુખ દર્શન. શ્રી હરિં  
 મોરલી જન સુણતાં જૂલ્યાં, ત્રણુલોક મોઝારજી; શ્રી હરિં  
 ધર્મ મૂળી સલ મૂળી, કોણુ ચળે નહીં નાર. શ્રી હરિં  
 સર્વ લોકની સુંદરતા લેઈ, પ્રકટયા પુરપુરાણુ છું; શ્રી હરિં  
 પુલકિત પશુ પંખી મૃગ તરુવર, સુણતાં મોરલી ગાન. શ્રી હરિં  
 આદિ પુરુષ જેમ અમર રક્ષક, તમો મજરક્ષક નાથ છું; શ્રી હરિં  
 તમો અમ દાસી તાપ સમાવો, મેહેલો મસ્તક હાથ. શ્રી હરિં  
 દીનનાણી ગોપીની જાણી, યોગેશ્વર ભગવાન છું; શ્રી હરિં  
 રણછોડના સ્વામીયું રમતાં, ગોપી મન પ્રસન્ન. શ્રી હરિં

પદ ૪ થું-ગરબો. ~

સકળ મુંદરી ટોળે મળીને, ચાર ચતુર વિચિત્ર છું; શ્રી હરિ રાસરમે  
 હંસાલોચન વદન નિકરયાં, મળીયા માધવ મિત્ર. શ્રી હરિ રાસરમે  
 મુગ્ધાતણી મંડળીમાં મોહન, મંદ મંદ મુસકાય છું; શ્રી હરિ  
 દંતતણે કિરણે કરીને, દિશા ઉજ્જવળ થાય. શ્રી હરિ  
 જામની મધ્યે કનક વર્ણી, કામિનીઓ ચોપાસ છું; શ્રી હરિ  
 ઉગળ મધ્યે શોભે શ્રી હરિ, જાણે ઈંદુ પ્રકાર. શ્રી હરિ  
 ગોપી ગીત કળા કરી ગાયે, ગાતા શ્રી ભગવાન છું; શ્રી હરિ  
 વિજયંતિ વનમાળ ગિરાજે, સ્નામ તનુ શ્રી વાન. શ્રી હરિ



પાછાં શ્રી યમુના નહ આબ્યાં, ગોપી સુંદરસ્થામ છ;  
 નહની વેલુ સુંદર શેભે, ભેતાં અતિ અભિરામ.  
 શીતલ સુરભ મંદ મારુત, ત્રિવિધ અતિ સુખકંદ છ;  
 પદ્ય પરામ પરસીને આવે, ઉપજે અતિ આનંદ.  
 કર પ્રસારણ કરે કા સાથે, કોશું આલિંગન દેતા છ;  
 કોહોના કરે અહીને કોહોના, કેશપાસ અહી લેતા.  
 અગોઅંગ અડી કોહોને, કેહને દે નખ દંત છ;  
 લીલા રાસ વિલાસની રમતાં, ગોપી શ્રી ભગવંત.  
 કામઅધિક ઉપજાવ્યો હરિધે, હરિધી પામી માન છ;  
 નીજ આત્માને ધન્યજ માન્યો, રૂપનું થયું અભિમાન.  
 હરિએ હૈયાની તતક્ષણ જાણી, જે દ્રષ્ટા પુરુષપુરાણ છ;  
 ગર્વ દાળવા રણુછોડના પ્રભુ, થયા અંતરધ્યાન.

શ્રી હરિં

શ્રી હરિં

શ્રી હરિં

શ્રી હરિં

શ્રી હરિં

શ્રી હરિં

પદ પ મું.

અંતરધ્યાન હરછ હવારે, ગોપી પામી અતિ ઝ્ઞાન;  
 જેમ હસ્તી તજે હસ્તણી રે, તેમ તછ શ્રીભગવાન.  
 હરિનું જોવું નેવળી બાલકું આ તે પ્રેમ સહિત મુખ હાસ્ય;  
 તેણે તાણું મન નવ હરે, વળી કાધા વિહાર પ્રકાશ.  
 આત્મા શ્રી હરિને સાંપી કરીરે, પછે કાધાં કૃષ્ણ ચરિત્ર;  
 લગ્યા મૂઢી સર્વ સુંદરીરે, કંઈ મળવાને મોહન મિત્ર.  
 મૂર્તિ તન્મયતા થઈ માનુની રે, હરિ તુલ્ય કરે રે વિહાર;  
 આ હું હરિ એહેવું કહેતી હતી રે, મનમાં થઈ કૃષ્ણાકાર.  
 વિહુળ હરિ વિરહે ટોળે મળી રે, ગાય ગોવિંદના ગુણ આમ;  
 પૂછતી હંડિ છે દુઃખ વેલડી રે, કહું દીકા સુંદર સ્થામ ?  
 જેમ આકાશ બાપી રહ્યું રે, તેમ શ્રીહરિ અંતર બહાર;  
 માટે પૂછે જુદાને જમને રે, કંઈ દીકા નદ કુમાર.  
 સુણુ પીપલ આંબ અરોઠ તુ રે, કહું દીકા હમારો ચોર;  
 હાસ્ય વિલોકન આંડાંમંએ ગયો રે, મન તાણી નદ કરીશોર.  
 તુલસી સાંભળ કલ્યાણી સદા રે, કાંઈ તારો વધભ જોહ;  
 દીકા હોય તો સાચું કહો તમો રે, નાય અમારો તેહ.  
 સાંભળ સેવંત્રી ચપક મોગરા રે, વળી કદમ ચંમેલી જાય;  
 કુસુમ લેતાં કર પરસ્યાં તમો રે, કહું દીકા બલ્લવરાયર.  
 યમુના નહ વસન સહુ સાંભળોરે, અતિ ઉપકારી છો જુદા;  
 દુઃખીયાને મન મોહ પમાડીયે રે, દેખાડી શ્રી હરિ દક્ષ.  
 પૃથ્વી તો તપ શું કીધું ધણું રે, હરિ મૂકે તુપર પાવ;

તુજને હરિ પદને સંગે કરી રે, તારું શેમાયિન અંગ થાય.  
 પૃથ્વી વામનજીએ ભરી રે, વળી આદારી શુકર રૂપ;  
 તાહારે સંબંધ હરિસુ કહે ખરું રે, કંદુ દીકા યાદવ ભૂપ.  
 એહવે મૃગ ટાળુ જઈ પૂછતી રે, તમને નમિયે જોલો સલ;  
 એક સુંદરી સાથે શ્રી હરિ રે, કંદુ જાણો તેહની ગલ.  
 અમને મૂકી તેહેને લેઈ ગયો રે, તેહેને કંઠ ધરી કુંદ માળ;  
 કુચ કુંકચ ને ખરસી વાસના રે, માટે જાણું છું નિર્ધાર.  
 તરુ તમો ફળભારે હરિને નમ્યારે, દીકી તુલસી માળ જળનીર;  
 એક જુજ પ્રિયાને કંઠ ધર્યો રે, બીજો કમળ ફરે ઘે ધીર.  
 સખીઓ પૂછો આ વન વેલડી રે, નીજ પતિને એહેને સંગ;  
 એહેને પુલકાવળી ધર્મ અંગમાં રે, આપણુ પતિને બક્ષિશું અંગ.  
 વળતી હરિલીલાને આચરે રે, ગોપી ધર્મ અચ્યુતરૂપ;  
 અબળા એક ધર્મ પ્રુતના રે, બીજી બાળા કૃષ્ણ સ્વરૂપ.  
 એક ગોપી બાળક પેરે ધર્મ રે, બીજી શકતને અનુસાર;  
 બાળક ધર્મ તેણે ગાડુ હણ્યું રે, એક તૃણવત ધર્મ નાર.  
 બાળક ધર્મ તૃણને હણ્યો રે, કાષ્ઠ એક ધર્મ બળરામ;  
 વત્સાસુર રૂપે કાષ્ઠ એક ધર્મ રે, તેને તે માયો સુંદરશ્યામ.  
 એહેવાં ચરિત્ર વિવિધ રીતે કર્યારે, કાંઈ કહેતાં ના આવે પાર;  
 જ જ લીલા શ્રી હરિએ કરી રે, તે તે કીધી સર્વ નાર.  
 એહેવે પગલાં દીકાં હરિતણાં રે, કૃત કૃત્ય ધર્મ સહુ નાર;  
 ચિહ્ન સહિત ધણુ છે શોભતાં રે, જુઓ જાપ છે નદકુમાર.  
 વિચ વિચ પગલાં કે અબળાતણાં રે, એણે અશાધ્યા છે ધર્શ;  
 એહેને કંઠ જુજ આરોપીને રે, આપણુ તણ્યાં શ્રી જગદીશ  
 સજની આ પદરજ મહા ધન્ય છે રે, જાયે બ્રહ્મા લક્ષ્મી ધર્શ;  
 વચ્ચે પગલાં આ અબળાતણાં રે, ધણું પીડે પ્રકટે રીસ.  
 હાણુ વીનતા પદ દીસે નહિ રે, જુઓ હરિ પદ ઉડ્યા નાર;  
 થાકી જણીને રકંઠ ધરી રે, જુઓ કાળી નંદ કુમાર.  
 વળી આ કુસુમ પર્વા જુઓ સુંદરી રે, હરિએ ભરીયાં તેને શિષ;  
 ભાયેગ કાણુ હરો તે નારનું રે, આપણુ તણ્યાં છે જગદીશ.  
 પછે ગોપી તે હરિને કહે રે, મન પામી હરિથી માન;  
 ખાંધે લો એહેનું હરિ સાંભળી રે, ત્યાંહાંથી હવા અંતરધ્યાન.  
 વિસ્મૃતાય તેહેને અતિસે યયોરે, તેણે શોધ્યા પ્રાણુઆધાર;  
 આવી સહુ તેને મળી સુંદરીરે, કલ્હો પોતાનો પ્રકાર.  
 સર્વે મળી તે આધવ જોળીયા રે, ન્યાંહાં મુઠી ચંદ્ર પ્રકાશ;

‘તીમીર દેખી પાછી ફરી રે, આવી યસુના ત્રઠ સુખ રાસ.  
તે એણિત તદ્દરૂપે થઈ રે, ગુણુ ગાતી અવિનાશ;  
‘ભૂલી દેહ ગેહ પરિવારને રે, ગુણુ ગાયે રણુછોડ દાસ.

૫૬ ફ ઠું.

જેવા વન વન પ્રાપ્તે સ્વામ કે, સ્વામા સહુ મળી રે લોલં  
કહુ નવ દીઠા પ્રાણુ આધાર કે, પાછી સહુ વળી રે લોલં  
આવી રવિનનયા ઊપકંઠ કે, નિરાશા સૌ થઈ રે લોલં  
કરવા લાગિ કૃષ્ણ કિર્તન કે, પ્રાર્થનામયી રે લોલં  
મનમાં જય વર્ષો મહારાજ કે, તુમ જન્મે કરી રે લોલં  
કમળાણ્યે કીધા નાથ કે, નિરતર મન ધરી રે લોલં  
શ્રી વક્ષલ તેહેના નાથ કે, ખોળે દશ દિશા રે લોલં  
તમારા સાંભળો શ્રી મહારાજ કે, પ્રાણુતુમમાં વસ્યા રે લોલં  
શરદની સરસી રંગની શોભાય કે, લે ‘તેને હરિ રે લોલં  
એહેવા નયન સુરતના નાથ કે, અમો ધાવવ કરી રે લોલં  
મૂલ્ય વિનાની છું અમો દાસ કે, અવધ કઈ નહીં રે લોલં  
આજલગી રાખ્યાં બહુ વાર કે, કહું તમને સહી રે લોલં  
વિખ જળ ને વરસાદ કે, અમિ ભય કરી રે લોલં  
વિદ્યુત વિશ્વ અસુરધી નાથ કે, રાખ્યાં ફરી ફરી રે લોલં  
વૃષભાસુર આદિ વરસાત કે, રક્ષા કાવિથી અમો રે લોલં  
એમ કીધી ધણી ધણી વાર કે, મૂક્યાં કેમ તમો રે લોલં  
કેવળ યશોદાના સુત નાથ કે, સાંભળો શ્રી હરિ રે લોલં  
જય સર્વના સરખા સ્વામ કે, મને મન ધરી રે લોલં  
વિશ્વની રક્ષા કરવા માટ કે, જહાણ્યે પ્રારથ્યા રે લોલં  
પ્રકટયા પાદવકુળ મોઝાર કે, સત કહું સર્વથા રે લોલં  
જે કર કમળા તમારો કંથ કે, પૂરે કામના રે લોલં  
તે કર મૂકા અમારે શિશ કે, આપે સુખ ધામના રે લોલં  
વળી કમળાણ્યે આલ્યો હાથ, પ્રણત પીડા હરે રે લોલં  
મજ જનની આરત હજુનાર, ગર્વ જે જન કરે રે લોલં  
તમારુ હસું અમારે મૃત્યું કે, અમારે માર છે રે લોલં  
અમો ભલું અપુદિન નાથ કે, તમ સંકા નાર છે રે લોલં  
જેવા કમળ સરીખુ મુખ કે, આશા છે ધણી રે લોલં  
તે દેખાડી ટાળો દુઃખ કે, પીડા અમતણી રે લોલં  
જે કો પદ ચણીગત જાય કે, અધ તેનાં હરે રે લોલં  
ન્યાં છે કમળાણ્યો વાસ કે, પશુ પાછળ ફરે રે લોલં

ફણીની ફણીએ આરોપ્યા નેહ કે, કૂચ ઉપર ધરી રે લોલં  
 શોષી મન વ્યથા મહારાજ કે, સદુ સુખીયાં કરે રે લોલં  
 વાણી મધુર તમારી નાથ કે, શુદ્ધિનું મન હરે રે લોલં  
 કમળ નયન તેણે થઈ દાસ કે, ધણી પીઠ કરે રે લોલં  
 કથા તમારી અમૃત રૂપ કે, જીવણુ તુમ તણી રે લોલં  
 કવિજન વદિન અપદણુનાર કે, અવણુ મંગળ ધણી રે લોલં  
 મળથી પધારો ન્યારે વંન કે, પશુ આગળ કરી રે લોલં  
 તે દુઃખ અમને કામળ અર્ણુ કે, ખૂંચશે કાંકરી રે લોલં  
 સાંજ સમે છાંયું મુખ તુમ સ્યામ કે, અલકે કરી રે લોલં  
 ધૂસરુ ગોરજથી કંઈ લાગે કે, બહુ શોભા ભરી રે લોલં  
 તે દેખી દીપતા કામ કે, વાણે અતિ ધણે રે લોલં  
 સંગત ના કરો અમમુ નાથ કે, ન લેશ કંપટતણે રે લોલં  
 ને પદ પ્રણતાનાં પૂરે કામ કે, વિધિ પૂજે વળી રે લોલં  
 સેવે સુખ હોય નિર્ધાર કે, મહી મડળ બળી રે લોલં  
 તે પદ કમળ અનુપમ સાર કે, ઉર ઉપર ધરી રે લોલં  
 યાગો નાથ આમારા તાપ કે, નવ જન્મીએ ફરી રે લોલં  
 સુરત વધારી સમાવો શોક કે, રસ મોરલીતણે રે લોલં  
 અધર લક્ષિત મુખ સુંખિત મીઠો કે, અમૃતપે ધણે રે લોલં  
 દિન દિન પ્રત્યે વનમાં જાઓ કે, ધડી યુગ થાય છે રે લોલં  
 અલકે આવૃત વદન નિહાલી કે, વિરહે દુઃખ જાપ છે રે લોલં  
 વદન જોવંતાં નયન નિમેષ કે, થાયે ફરી ફરી રે લોલં  
 લાહેર અતર અમ એક કે, જડ શુદ્ધિએ કરી રે લોલં  
 મૂક્યા પતિ યુગ પરિવાર કે, આઝ્યાં તમ ભણી રે લોલં  
 રમવા આઝ્યાં હું મહારાજ કે, આશા છે ધણી રે લોલં  
 અંતરજાગી પાખ્યાં મોહ કે, તુમ માને કરી રે લોલં  
 તમ પાખે કો મૂકે નાર કે, આવી નિશા દરિ રે લોલં  
 સુરત સમેનાં વચન સુદાસ કે, પ્રેમે વિલોકનું રે લોલં  
 તે સલારી ઉપજે કામ કે, મીઠું જોયનું રે લોલં  
 મજ વત્તાસીનાં દુઃખ હરવા કે, તુમ અવતાર છે રે લોલં  
 કામ રોગ હરવા તુમ પાસ કે, ઓપદ સાર છે રે લોલં  
 શી હરિ વિસ્મય આવે એક કે, પદ કામળ ધણું રે લોલં  
 અમ અપરાધ શું માનો નાથ કે, કૂચ ખૂંચ્યા તણું રે લોલં  
 તે પદ ફરતા અટવી માંહે કે, દુઃખ મન કેમ સહે રે લોલં  
 તન ધન જીવન છો મહારાજ કે, ઘણા પૂરણુ રહે રે લોલં

એ વિધિ કરીધુ ગોપી ગાન કે, નવ દીક્ષા હરિ રે લોલ૦  
રદન કરે હરિ દર્શન આશ કે, મધુર 'કઠે' કરી રે લોલ૦  
બાણી દીન થઈ સર્વ નાર કે, બળ એકા નહિ રે લોલ૦  
મધ્યથી પ્રકટચારણછોડનાથ કે, જોવા સહુ સખી રે લોલ૦

પદ ૭ મું.

કામ પૂરણ કૃષ્ણ પ્રકટયા, તાહાથી આનદ કરી છ;  
હર્ષોત્ત હસતુ વદન પકળ, પિત અખર ધારી, શ્રી હરિ પ્રકટ થયા.  
હિર વનમાળ ને નેણુ વિશાળ, મનમથને કરે મોહ છ;  
સાક્ષાત મનતણા મનમથ, નિગમ ના સદેહ. શ્રી હરિ૦  
તેને આલ્યા નિહાલી નીજ પ્રાણુ, પ્રિય સુખ ધામ છ,  
રનેહે સરસ્યા નયન હર્ષ્યા, જોતાં સુદર સ્થામ. શ્રી હરિ૦  
આનંદી એક કાળે ઉડી વાધ્યા અધિક સનેહ છ,  
ઉપમા અન્ય કહે કેમ, તેહેની પ્રાણુ આવે જેમ દેહ. શ્રી હાર૦  
કોઈ એક હરિના કર અણુજ, બે હાથે ઝાલે નાર છ;  
કોઈ નાર હર્ષે કરી કર, લેઈ ધરે સ્કંધ મોઝાર. શ્રી હાર૦  
કોઈ નાર અજલીમાં તાણુલ, ગૃહતી અર્થોત સાર છ;  
કોઈ તાપ ટાળવા પદ અણુજ, ધરતી હૃદયમોઝાર. શ્રી હરિ૦  
કોઈ એક બ્રહ્મટી વક્ર કરીને, આઠે ચાપે દંત છ;  
અન્ય નિમેષ રહિત મુખં નિર્મે, ચર્ણુ પામી જેમસત. શ્રી હરિ૦  
કોઈ એક નયન દ્વાર ઉર આણી, ચિતવે આનદ ગૂઢ છ,  
પરમ તત્ત્વ પામી તે, સુકતા, જેમ કાંઈ યોગારૂઢ. શ્રી હરિ૦  
વિરહ તાપ તણુ સુખ પામી, જેમ સંત સંગે કલ્યાણુ છ,  
રોક રહિત સ્થામાની મધ્ય, ગોલા શ્રી ભગવાન શ્રી હરિ૦  
પછે જમના ઉપકાંઠે આબ્યા, સાથે લેઈ વ્રજનાર છ;  
બ્રમર ગુણત પુરયા શોભે, મુચકુદ ને મંદાર. શ્રી હરિ૦  
સરદ સશીકિરણે તમ નાઠયુ, ચયો આતિ ઉચોત છ,  
જમના ત્રઠ શોભા ધણી સુદર, વાલુકા પરમ વિદ્યોત. શ્રી હરિ૦  
પોતાતણાં ઉતારી અખર, લેઈ પાચર્યા નાર છ,  
તે મધ્યે કૂચ કુકેમ રંગે, લવિત શોભા સાર. શ્રી હરિ૦  
પટકુળનુ આસન કરી, ચહુપાસે ઉભી નાર છ,  
તે આસન ઉપર શોભે ધણું, પ્રાણુનાથ આધાર શ્રી હરિ૦  
યોગીજનના હૃદય કમળમાં, જેહેનું છે આસન છ,  
તે ઈશ્વર અમળા મંડળીમાં, બેઠા છે ધન્ય ધન્ય. શ્રી હરિ૦

ગોપીકાની સલા મધે, વિરાગે યદુવીર શ્રી  
 ત્રિલોક શોભા સમેટીને, ધર્મ શામ સરીર. શ્રી હરિં  
 હાસ્ય લીલા વિલોકન, બ્રુલંગ દેઈ દેઈ માન શ્રી  
 કામ દીપન દેવકી સુત, રીજવ્યા ગૃહી પાન. શ્રી હરિં  
 કાઈ એક કાપ કરીને, ગોપી પૂજ્યુ હરિને જોઈ શ્રી  
 તેહેનો ઉત્તર કલો ત્રિવેક, વિસ્તારી હરિ તેહ. શ્રી હરિં  
 તમને પ્રીત ધણી ઉપજવા, હું યથો અંતરધ્યાનશ્રી  
 જન્મ નિર્ધનને ધન આવે ને, ગથે ધણી પ્રગ્ધાન. શ્રી હરિં  
 પછે પ્રીત હોયે ધન ઉપર ધણી, ધણી તેહેને નાર શ્રી  
 તેમ મેં તમને પ્રીત થવાને, અદશ્ય રહિત નિર્ધાર. શ્રી હરિં  
 મુજ માટે ગૃહ તણવન આવ્યાં, મકી સ્વજન પરિવારશ્રી  
 તે હું તમને કેમ તજું, હું સલ્ય કહું નિર્ધાર. શ્રી હરિં  
 તમારી પામે હું તો કેમ, થાઉં અંતરધ્યાનશ્રી  
 તુમ પ્રથમ વાચક માંભળી, તેણે યથો તુષ્ટમાન. શ્રી હરિં  
 તે માટે તમે અમળા મુજને, ધણી વંદસલ મન શ્રી  
 રીસ ના કરશો નારી મુજને, તમે છો ધન ધન. શ્રી હરિં  
 મુને તમે ઉપકારી ગોપી, તેઓના પ્રતિઉપકાર શ્રી  
 અમરતણે આશે કરીને, કરણા આવે અપાર. શ્રી હરિં  
 તમે મહા \* \* \* વેગે છે દીન નારશ્રી  
 મુજને આ ભજવા વન આવ્યાં, ધરી પ્રેમ અપાર. શ્રી હરિં  
 હું એક મારું ચિત્ત તો તમે, ધણી મધ્યે લગ્ન શ્રી  
 વિવિધ પ્રેમે વિસ્તર્યું, નવ એક મધ્યે લગ્ન. શ્રી હરિં  
 તે માટે હું તમારો રણીયો, રલો છું ધણું નાર શ્રી  
 તમારા ઉપકારથી મુને, ક્યો રણીને પાર. શ્રી હરિં  
 તમારા આચરણથી હું, રણીયો છું નિર્ધાર શ્રી  
 રણછોડના સ્વામી એમ જોડ્યા, શો કરું પ્રતિહાર. શ્રી હરિં

પદ ૮ મું.

મુણ સાહેલી, શ્રી ચમના તઠ સુંદર રાસ રમાડે;  
 પુણ્ય પૂર્વતણે, મંજ વીનતાને વિકલ મોદ પનાડે.  
 એણી રીતે ગોપી જન, મુણી હરિનાં સાર વચન;  
 તજ્યો વિરહ યથો ઉપન.  
 પછે માંડ્યો સુંદર રાસ, સંજે રમના શ્રી અવિનાશ;  
 મંજ વાનતા છે જોપાસ.  
 દખે હસતીત્યાં મૂઝ નયણી, કરે નૃત્ય અલોકિક મુખ દયણી;  
 અન્યો અન્ય બુજ ગ્રહી યદ્ય એતિ(૧).

૨૬.

મુણં

મુણં

મુણં

અખડિત મંડળી હરિ ગોપી, રૂપી રચના યોગેશ્વરે સૌંપી; સુણું  
 ! એક એક કૃષ્ણ બળે ગોપી. સુણું  
 કામિની પાસે કર કંઠ ધરી, નલ આવર્યું દેવ વિમાન કરી; સુણું  
 દેવ દપતી નિર્ભે મોદ ભરી. સુણું  
 જોઈકૃષ્ણ હીલા અતિશય હૃષ્યો, વળી દુંદુભિકુસુમ ધણું વરખ્યાં; સુણું  
 ગાંધવ અપ્સરા ચિત્ત આકર્ષ્યાં. સુણું  
 હરિ કરહી કીંકણી નાદ, સ્વર બ્યાપી રહે નેપુર પાદ; સુણું  
 કળા ગાન કરે સુંદર સાદ. સુણું  
 વિવિધ વાણંત વગાડે ધણું, નામ ગણે દા તે તણાં; સુણું  
 ભૂલ્યા ગાંધવ જોઈ પોતાપણાં. સુણું  
 મુવતી હરિ મડળી નિરાજે, જેમ હિમમણી માળા રાજે; સુણું  
 જેમ હિમ જડિત મર્કત ઝાજે. સુણું  
 પદ માડતી છંદે કર આવે, ભૂલગ મુક્તી કરી ભાજે; સુણું  
 શુભ્ર ગલ કપોલ કુડળ હાલે. સુણું  
 હિર અચર \* હિરેવેદ મુખે, કડીમેખલા સીથલ પ્રેમ મુખે; સુણું  
 એવી કૃષ્ણ વિચે હરિ મીટ નરખે. સુણું  
 જેમ મેધ માળ મધ્યે નારી, નિહત પેર અમકે ભારી; સુણું  
 જ્ઞાન ગરજ સ્વેદ કથુ વારી. સુણું  
 નૃત્ય કરતી અખળા ઉંચ જાને, બહુરાગ રંજિત કંઠ માને; સુણું  
 હરિ અંગ સ્પર્શ સંભોગ ધ્યાને. સુણું  
 એક એક નારી સંગે ગાય, જુજવી જાનિના સ્વર થાય; સુણું  
 સ્વર પુરે પુરોત્તમ રાય. સુણું  
 હરિ વખાણે ધન ધન નારી, ગાવાતમ સરખું નહીં ભારી; સુણું  
 તેહેને માન ધણુ દે ગિરધારી. સુણું  
 હરિ રાગ સહિત મેરલી વાય, રમતાં શ્રમ સુંદરીને થાય; સુણું  
 હરિ રકઘે વળગીને ગાય. સુણું  
 એક મુવતી કંઠ કર મૂક્યો હરિ, અતિ દોમળ સૌરભ સેપ કરી; સુણું  
 સેતા હરિ સુરાસ સુભાગ ભરી. સુણું

કહી કીંકણ રવ નેપુર પાથે, નૃત્ય કરતી નાર શ્રમિતયાથે;	
હરિ હાય ધરે સ્તન શ્રમ જાયે.	સુણું
જે લક્ષ્મીજીના આણુ પ્રીયે, તે ગોપી પાળી સુધ હીયે;	
હાર અહી રૂપ સુધાને પીયે.	સુણું
નીજ નારનું ગાંધવ કિન્નરને, થયો મોહજીત વાહન ધને;	
દીવ્ય ગાયન હરિ ગોપીસુ સુણે.	સુણું
સોહૈ કેશતણાંભૂષણ સાર, મુખ સ્વેદકપોલ સુદમ આગાર;	
કીંકણી નેપૂરના રણકાર.	સુણું
પડે કેશમધ્યેથી કુસુમમાળ, નૃત્ય કરતી સમેહૈ નંદલાલ;	
આલિંગન કટાક્ષ કરે વાલ.	સુણું
જેમ બાલકનીજ પ્રતિબિમ્બ દેખી, કરે ક્રિડા તેયું વિશેખી;	
તમ અકળ ગતિ હરિની પેખી.	સુણું
અંગ સગે મોદ અપાર, બ્યાકુળ ઈદ્રિસે કરે વિહાર;	
કેશ સીધલ પટકુલ સાર.	સુણું
કંચુકી છૂટી ભૂષણ માળ, સભાળવા સમર્થ નહિ બાળ;	
એવી ધીર મતિ સગ નદલાલ.	સુણું
કૃષ્ણ ક્રિડાને જોઈ સુરનારી, કામ પીડિત યર્ષ છે ભારી;	
નભ યક્રિત ઈદુ નિશી અભુઆળી.	સુણું
જેટલી ગોપી તેટલા સ્યામ, રમ્યલીલાજ પૂરણ કામ;	
કૃણ મતતણું પામ્યાં વામ.	સુણું
ઉડગણુ ઈદુ પ્રકાશ, થીર યર્ષ નિર્જે સુખરાસ;	
થીર રજની યર્ષ ખટમાસ.	સુણું
વિહાર ધણે શ્રમિત બાળ, કર કમળે લૂછે નંદલાલ;	
કુડળ જ્યોતિ મોતિ માળ.	સુણું
ગલ કેશ પાસ સુંદર હાસ્ય, માન દે કીર્તિ કરી પ્રકાશ;	
નખ દંતિ જાળી સુખ રાસ.	સુણું
હાવેગોપીનો ખોવા તાપ, કરલાધ્યાં કુસુમ પડે અભુમાપ;	
* * * *	સુણું
કુચ કુકુમરમિત વનમાળા, ગુણુ ગાતા અલિ ઉડે કાળા;	
જેમ ગાંધવ ગાયે હરિ જશ બાળા.	સુણું
જેમ ઉન્મત માતંગ કીરણી સાથે, તેમ જળ ક્રીડા કીધી નાથે;	
મર્નદ રહિત લીલા પાળે.	સુણું
પદુપતિ યુવતી જળમાં ક્રીડે, મુખ મુસકાતી નયન સરે પીડે;	
નભ કુસુમ વૃષ્ટિ વેદ રેડે.	સુણું



વન કુસુમ સુગંધી પવન વા'તો, તે ચોદશ સુરમ્ય લેઈ જાતો,  
નારી સહિત હરિ રંગે રાતો.

સુણું

રાશી કિરણ નિશા શોભે સમળી, રમણીહરિ યુવતી સધળી,  
કરી લીધા વચન પોતાનું પાળી

સુણું

કયાં શરદ સમયે શૃંગાર, રમ્યાં યુવતી નદકુમાર,  
આ લીલા કરી જીત્યો માર

સુણું

ત્રિમુખને હરિ ભક્તિ યાના, શૃંગાર રમ્યો વિવેક જાના,  
વૈષ્ણવને નીત નીત ગાવા

સુણું

વેરગોપ મેઘાહરિની માયા, નીજ નીકટ જાણી નીજ જાયા,  
નવ કરી ધરીસા હરિએ વા'યા

સુણું

બ્રહ્મ મુક્ત શ્રી હરિએ જાણી, ઘેર જાએ નારી, બાદ્યા વાણી,  
અણુ ધમ્જતિ ઘેગ જવા તારણી.

સુણું

હરિને વલ્લભ ધણી મજ વામ, જઈ પો'તી તે નીજ ધામ,  
એમ રાસ લીધા કીધી સ્થામ

સુણું

અદા કરીને સાલજે ગાય, કહે રણછોડ હરિ ભક્તિ યાચ.

ભાદરવો ભર ગાજ્યો, ગાજ્યાં સાહેર નીર;  
 કૃષ્ણ વિના રગ મહેલમાં, કેમ રાખીયે ધીર. કૃષ્ણ ૦  
 સુરત બૂલી રે શામની, ના આવ્યા નંદ કિશોર;  
 અખળા થઈ હમો શું કરું, નહિ પુન્યનું જોર. કૃષ્ણ ૦  
 પોળીયા હું જુને મોહ્યું, જોરે હરિની રે પાસ;  
 પિનાતિ કરજે વર્ણ તણી, પુરેશ અખળાની આસ. કૃષ્ણ ૦  
 આસો તે માસે દીવાલડી, શીલો\* પૂનમ ચંદ;  
 રાસ રમાજ્યાં રંગમું, તે શું ભૂલ્યા ગોવિંદ. કૃષ્ણ ૦  
 રતનતણા રે દિવા બજે, જોખી ગરબે રે ગાય;  
 તાલ વગડતા ત્રિકમજી, ઉલટ અંગ ન માપ. કૃષ્ણ ૦  
 સ્યામ વિના હું તો શું કરું, શોભિતા શણગાર;  
 દીવાળી દુઃખમાં ગર્ભ, કૃપા કરાને મોરાર. કૃષ્ણ ૦  
 કાર્તક માસે કહાનજી, જાણ્યું આવશે ઘેર;  
 વેરણ વિધાતા ભારી થઈ, ભલાં સાધીયાં વેર. કૃષ્ણ ૦  
 દેવદીવાળી હું શી કરું, દીપક ચંપક હાર;  
 ચંદ્રવા ઝાપે ધણું, ન આવ્યા જગદાધાર. કૃષ્ણ ૦  
 હસને સરોવર ધણા, સરોવરને નહિ કોઈ;  
 હેવું ગણીને મહારા નાથજી, ગોકુળ સામું રે જોઈ. કૃષ્ણ ૦  
 માગશર માસે મેલી ગયા, કમલાના રે કંથ,  
 મથુરામાં જઈને મહાલીલા, કુખળમું રે ચંત. કૃષ્ણ ૦  
 મોર પુકારે રે મેધને, હંચો ચઢીને આડ;  
 એમ શું કરવા રે શામળા, રાંક સાથે શી રાડ. કૃષ્ણ ૦  
 જોતન આંખો મોરીયો, તે કેમ જાળવ્યો જાય;  
 ભોગી વિના ભોજન કર્યાં, જાણજો મનમાંહ. કૃષ્ણ ૦  
 પોસ માસે તે પીયુ ના આવીયા, હંદય કંઠણ કઠોર;  
 નવનેળ પાણી ચઢે, પત્યર નવ ભોંજે કોર. કૃષ્ણ ૦  
 માસી ભારી ધાવીને, આમો આયો રે કંસ;  
 એમ તમે હમને મારીયાં, વનમાં વગડયોરે વંસ. કૃષ્ણ ૦  
 દીપકને જમર તજી, દેખી નેહે વ્યાકુળ;  
 ત્રયમ પહેલી પ્રીતડી, મોંઘી પામયું રે મૂલ. કૃષ્ણ ૦  
 માપ માસે મન માહરું, ચિત ચઢ્યું ચક્રોળ;  
 સ્યામ સુંદર ધણું સાંભરે, ખીજા સાંભરે યોલ. કૃષ્ણ ૦

હરિ રે વિના દેવાં તપે, હાડ મુજે અંગ;  
 સવે મળી શું કીજયે, ડરીયો કૃષ્ણ ભોરગ. કૃષ્ણ ૦  
 ઘિરિ ગોવર્દન કર ધર્યો, પીધો દાવારે નળ;  
 રાસ રમડી રંગડી રાધિકા, ન વળે કાંઈ કળ. કૃષ્ણ ૦  
 ડ્રાગણ પુલ્હો રે પૂલહે, ખરીયાં તરવરનાં પાન.  
 એવું જાણીને મહારા નાયજી, રાખો અજળાનાં માન. કૃષ્ણ ૦  
 કાગતણી ઈચ્છા ધણી, ના આવ્યા દિન દયાળ;  
 મોતીની યાજ વધાવીને, કાંડે આરોધું માળ. કૃષ્ણ ૦  
 કેસરકેરાં ઇંદણાં, કરી આવે જદુરાય;  
 અખીય શુક્રાલ ઉડે ધણાં, રંગ રેલ મચાય. કૃષ્ણ ૦  
 ચૈત્ર માસે ચિંતા ધણી, સૂના લાગે રે દિન;  
 અંપકવર્ણી રે રાધિકા, દુર્બળ દીસે રતન. કૃષ્ણ ૦  
 ઉચે અટું રે મહેલમાં, જોઈ મહારા વા'લાની વાટ;  
 પડવું વિચારે પ્રેમદા, ટાળવાને ઊચાટ. કૃષ્ણ ૦  
 પૂલ અંપકનાં ચોસરાં, લાગે સર્પ સમાન;  
 કાપેલ ખાલે કાડયું, ગોકુળ ન આવ્યા કા'ન. કૃષ્ણ ૦  
 વૈશાખે વિકૃત \* વિના, વંદાવનનું શું કામ;  
 જમનાને તીરે હો સખી, આઆ સુંદર સ્થાન. કૃષ્ણ ૦  
 વા વાયા ચોંદિશના, માંહે ચંદન વાપ;  
 જેરે અંગે અડે માહરે, પ્રાણનાય પ્રેલ ન સખાય. કૃષ્ણ ૦  
 જુઈ જાવંત્રીનાં ચોસરાં, પુલ્યાં કેસર અપાર;  
 જો રે મુખે ભમરા ભમે, જોવા આવો મોરાર, કૃષ્ણ ૦  
 જોઃ માસે જાદવપતિ, જૂરે ગોકુળ \* નાર;  
 જળ રે વિના જેવી માછલી, દામે જળથી રે ખા'ર. કૃષ્ણ ૦  
 એક દિવસ અહિયા રહી, જાળે જદુનાથ;  
 ભૂલા રે પડશે ભૂધરા, હમો આવશુ રે સાથ. કૃષ્ણ ૦  
 જોર નથી મહારા નાયજી, ના આવ્યો દુઃખનો અંત;  
 સુખ સધળાં અસ્ત થઈ ગયાં, મયુરામાં રે ચંત. કૃષ્ણ ૦  
 કંઠણ વચન રાધાતણાં, પોહોત્યાં કૃષ્ણની પાસ;  
 પ્રેમે પ્રભુજી પધારીયા, પૂરી અજળાની આશ. કૃષ્ણ ૦  
 કૃષ્ણજીએ પૂરીયા, રાધાજીનાં કાડ;  
 જે ગાયે તેનો પૂરજો, રંગમોહ રણછોડ. કૃષ્ણ ૦

## પદ સંગ્રહ.

## પદ ૧ લું.

૪ મોતિડાંની લહેરે તે લહેરો જાય,  
સામા સામી ભાવતી જોડી હો; ગીત મધુરાં ગાય. ટેક.  
નેન નચાવે નાર નવરંગી હો, મોહન મોરલી વાલ. ગીત૦  
અરરપરસ રંગમેર રમતાં હો, રાધા મોહન રાય. ગીત૦  
રણછોડના સ્વામી સંગે રમતાં હો, હિલટ અંગ ના માંય, ગીત૦

## પદ ૨ લું.

કીધાં કામણગારે કહાન, ઘેલાં રે કીધાં. ટેક.  
ઘેલાં રે કીધાંને મન હરી લીધાં, જ્યે તે શા તમારાંસાન. ઘેલાં૦  
નાહાની તે વયમાં નંદ કુંવરજીરે, આ શાં અતિસેં તાન. ઘેલાં૦  
તમારું જોઈ રંગ રસિયા રે, ગર્ભ મારી મુખ ને સાન. ઘેલાં૦  
રણછોડના સ્વામી સંગે રે રમતાં, હા વાળ્યાં હમારાંવાન. ઘેલાં૦

## પદ ૩ લું.

સ્વામ હમારી સેજે, ભલે આળ્યા સ્વામ હરિ સેજે. ટેક.  
જેવા આળ્યા રે તેવા મન લાળ્યા રે, હું ચહાતી' તી ઝેજ; ઘેલાં૦  
આવો ઘેસો આસન આપું રે, આ શાં અતિસેં તેજ. ભલે૦  
મોહન તારા મુખને કાજે હો, તન મન ધન વારેજ; ભલે૦  
રણછોડના સ્વામી સંગે રમતાં હો, ના દેશો મુજને છેદ. ભલે૦

## પદ ૪ લું.

વહાસા તારું વહાલપણું જાણ્યું. ટેક.  
શું કરવાને સાર્ધકું લીધું, શામળિયા રે ખીજું શું માણ્યું; વહાસા.  
અમ સંગાતે અલખેલાજી હો, ઝેકપણું સે જાણ્યું. વહાસા.  
ઝોછે રે અદકું અદકે ઝોછું હો, ઝેહણું મન આણ્યું; વહાસા.  
રણછોડના સ્વામી સંગે રમતાં હો, મળ્યું તે માણ્યું.

## પદ ૫ લું.

જાવા નહિ દેઉં, શુંછે તમારું જોર; ઘેરી ને ધર બીતર રાખે, નવવનંદ કીશોર. જાવા૦  
ધણા દિવસની ગુન્હામત લેઈશું રે, છો માહારા ચિતડાના ચોર. જાવા૦  
પૂજા તમારી ખુશમાં કરીશું રે, કરીશું પાધરા દોર. જાવા૦  
રણછોડના સ્વામી સંગે રમતાં હો, છોજી મારા કાળજડાની દોર. જાવા૦

## પદ ૬ લું.

શે ના બોલો આનંદમાં નંદલાલા, શે ના બોલો. ટેક.  
કહો કંઈ કાયદો મુને ધારણા હો, મેહ વધારણા વાહલા. શે ના૦

આદેશ આદેશ પામી તમથી રે, જોઈ તમારી ચાલ. શે નાં  
પ્રાણ હમારા તલકે પીચુછ હો, તમારે મન છે ખ્યાલ. શે નાં  
ચણુછોડના સ્વામી સુંદર વર હો, નજર કરો તો થઈ નહાલ. શે નાં

પદ ૭ મું.

જમના હું ગઈ રે, મુજને મારગ મળિયો માવ;  
દીડી દૂરથી રે, દિલમાં પડ્યો હરિનો દાવ.  
આજ હું એકલી રે, સગે નહિ સહિયરનો સાથ;  
આવ્યા અમો ભણી રે, હરિએ આવ્યો મારો હાથ.  
વિઠલ વાટમાં રે, મુજને રજે રાડા રહે;  
બોલે બેસ તું રે, વચને વચને ઉપજે નહે.  
માહાવો મીઠો રે, મુજને વાહાલો છે મોહન;  
અળગો નવ કરું રે, રૂઝિયામાંથી જગજવન.  
દેખી દયાળને રે, ઉલટ વાખ્યો અગો અગ;  
રણુછોડ રસ પીએ રે, એ છે રસિયાજનો રગ.

પદ ૮ મું.

સહિયર શું કરું રે, જીવણ ઉભો જમના તીર;  
જલમ જોર છે રે, નથી ભરવા દેતો નીર.  
સહુ જન દેખતાં રે, હરિએ કીધું મારું મૂંઝ;  
હું હળવી પડી રે, એ શું શામળિયાતું થળ.  
ગોકુળ ગોપીઆ રે, જોયો ધૂતારનો ખ્યાલ;  
એ હળવે ભરે રે, અમસું કરતો આવે આળ.  
વારુ નવ કરે રે, દમતો આવે દિનો દિન;  
કહો કાણુ કહી શકે રે, મધુગર મતવાલો મોહન.  
જગમાં જગતો રે, બૂધર ભાગો છો ભરપૂર;  
રણુછોડ રસ પીએ રે, નીત નીત નયણે નિર્મે વર.

પદ ૯ મું.

પ્રેમી જન પીએ રે અમૃત રસને રે, જઈ જઈ વૃંદાવન મોઝાર. પ્રેમીં  
મુરનર બ્રહ્મા રે પુરુષ પામે નહિ રે, નિત્ય નિત્ય ઝીલે એ વ્રજની નાર. પ્રેમીં  
રાધા ને માધવ રે વળગ્યાં બેલડી રે, શ્રી વૃંદાવનમાં થઈ રહ્યો ચેઈ કાર. પ્રેમીં  
આપી ને આપી રે ગોવિંદજીની ગોકડી રે, ત્યાં હરિ રાસ રમવાને જાય. પ્રેમીં  
કાણુ કાણુ રીઝે રે ક્યાં રગમાં રે, રણુછોડ રીઝી હરિ ગુણુ ગાય. પ્રેમીં

પદ ૧૦ મું.

મન મોહુ રે મીઠડા લાલસું રે, વા'લાજને શું કહીયે વળી વળી વાત;  
હુખ કહીયે રે, આપણી દેહનાં રે, રહીયે સખી શામળિયાની સાથ. મારું મનં

આળને કરતો રે, આવે વા'લો અમલણી રે, બેની બેની સહુમાં રડો સ્યામ;  
 મોરલીને નાદે રે, ચિત્ત મારું ચોરીયું રે, બેની બેની એ કાગાનું કામ. મારું મન  
 મેણું મને દેશે રે, બેની મારે સાસરે રે, કહેશે એને ગિરધર સુ ધરનાસ;  
 હાવે મારું ધરમાં રે, ચિત્ત નથી મોઠતુ રે, વા'લા વિના થોડો થોડો જીવ થાય. મારું મન  
 મારે તો પ્રભુજી રે, સાથે પ્રીતડી રે, ત્યારે મને શું કરશે સંસાર;  
 તેણે હું તો યદિ રે, પ્રેમની વ્યાકુળી રે, બેની બેની નિદ્રા જંપ નહિ લગાર. મારું મન  
 ઉઠતાં ને બેસતાં રે, હરિ મુને સાંભરે રે, હરિ મુને હૃદયમાં ધણી હોંસ;  
 લાગે હરિ રે, અમૃતપે મીઠડા રે, દર્શન માગે રણુછોડ દાસ. મારું મન

૫૬ ૧૨ મું-પ્રભાતીર્તિ.

કોઈશોધ લાવે મારા નાથની, તેને નવનિધે આપું. મોતીડે વધાવું તેલને, કહ કોડેથી કાપું. ટેક.  
 સખી કોઈ સમજાવીને, ઘેર તેડીને લાવે, કંઠે હૈયાના કાનજી, સંદેશો ન કા'વે. કોઈ  
 કોઈ ગુણવંતી મોરડી, પ્રીતમજીને પૂછે, શા માટે રીસાઈ ગયા, તેનું કારણ શું છે. કોઈ  
 મુજને મૂકીને જોગી થયા, કે કોઈએ ભરમાવ્યા, કેને ભરસે મૂકી ગયા, હજી ઘેર ન આવ્યા. કોઈ  
 કોઈ સમજાવું પડતી નથી, હું નિત્ય ઉદાસી, વસમુ લાગે મને વિહલા, મથુરાના રે વાસી. કોઈ  
 અનેક અપરાધ ક્ષમાકીજીવે, કહું છું શિરનામી, વાલમ્ વે'લા આવજો, રણુછોડના સ્વામી. કોઈ

૫૬ ૧૨ મું.

ફૂલના તટીયા ને ફૂલની ગાદીઓ, ફૂલનાં કીજીવે બીજમણાં રે. મારે પ્રભુજી પધારીયા.  
 આરતી ઉતારીયે નેતન મનવારીયે, ભાવે તે લીજે ભામણાં રે. મારે પ્રભુજી  
 દુકુમ કરા છાંટા દેવરાવીયે, મોતીડે ચોક પૂરાવીયે રે. મારે પ્રભુજી  
 હાઈ હરખું ને નયણે નરખું, નહોં તે ત્યાં લગમણાં રે. મારે પ્રભુજી  
 માત પિતા સુત સુખસંસારનાં, અવર કીજે અજબામણાં રે. મારે પ્રભુજી  
 રણુછોડના સ્વામી સંગેરમતાં, મટી ગયાં દુઃખ દામણાં રે. મારે પ્રભુજી

૫૬ ૧૩ મું-યાળ.

બોજન કરાવું રે, ભાવે ભાવ કરી; મેવા ને મીઠાઈ રે, સુવર્ણ યાળ ભરી.  
 શિરો ને પૂરી રે, સુંદર સુખડલી; સેવો ને શાક જ રે, ભાગે ભૂખડલી.  
 કેસર ને ખીરજ રે, ખાંડ બલી બાલે, કળાં ને પેળી રે, છેળાં લી સાથે.  
 માનમોગ તરેલા રે, માલપૂડા માંડી; સાળ ને દાળજ રે, અમારે આંહી.  
 શીખડ સુધાર્યું રે, ગોરસ ઘોળીને; રોટલી ને દૂધ જ રે, આપું ચોળીને.  
 માખણનો પેડો રે, મેલું મુખ માંહી, ખીરજ બાસુદીર, માંગી લો આંહી.  
 તળેલાં શાક જ રે, ભાવે એવાં છે; ચાકરીયા દાણાં રે, માગી લેવાં છે.  
 પાપડનો પ્રીતે રે, સ્વાદ જ આવે છે; ખારું ને ખાટું રે, થોડુંસેક ભાવે છે.  
 જમાડું જીવે રે, હેતે હેત કરી; સુવર્ણની ઝારી રે, જમના જળ ભરી.  
 આયમન કરાવું રે, અંશુ છે લોવરાવું; પાનની બીડી રે, ખાસીએક ચવડાવું.  
 પોઠણ કરાવું રે, સેજે સુખ વરતે; રણુછોડના સ્વામી રે, સેવા નિત્ય પ્રત્યે.

૫૬ ૧૪ મું.

ઓધવજ એક અરજ હમારી કે'જે રે; ધણું નિર્દય થયા છો નાથ, મથુરામાં રે'જે રે.  
ગોપી જનના પ્રાણુ આધાર, નરોત્તમ પેખી રે; નાથ તમે વિના કેમ રે'વાય, કે'ધીરજરાખી રે.  
હેયે ભીતર જવાળ, કે પ્રકટી હમને રે; નાથ તમે વિના કેમ રે'વાય, હોળા છે હમને રે.  
જળ વિના જીવ કહો કેમ, જળચર જીવે રે; મારો પાપી પ્રાણુ પતમ, કે' દાઝે દીવે રે.  
અગ્નિપ્રાણો રનેહ, ના જાણી કીધો રે; મારા મરણતણો સંજોગ, માગીને લીધો રે.  
હમે જાણ્યું હતું મનમાંહ, થયા છો ડાહ્યા રે; તમે બેઠ રમ્યા ભગવાન, અમેને વાણાં રે.  
રણુછોડના સ્વામીને, કે'જે તમે જાનને રે; વે'લા આવતે જોકુળ ગામ, કે તતપર થયને રે.

૫૬ ૧૫ મું.

ધન્ય ગુરુ ધન્ય દેવતા, જોણે સત્યનો આરગ આરયો જી;  
ચોરાશીનો ફેરો ટાળ્યો, ગંગાજી ઘેર લાવ્યા જી. ધન્ય૦  
પાંચ પોળ ને નવ દરવાજા, નગ તે સુરને નિરખા જી;  
દશમે મેલ નિર્જન મિરાજે, અખંડ ભયા અજવાળા જી. ધન્ય૦  
માન સરોવર સખ રસ ભરીયા, મહિ છે મુક્તા મોતી જી;  
ખગ પાવસ ને પાવે નહીં ને, હંસ લેશે ગોતી જી. ધન્ય૦  
નિવેણીના તિરથ ઉપર, મોહન મોરલી વગડે જી;  
હરિ ચરણે હરિદાસ ગાવે, રણુછોડ માન મિલાવે જી. ધન્ય૦

૫૬ ૧૬ મું-સાખી.

લટપટ ધુંધટ રાધિકા રે, લટપટ બાળે વેશ;  
લટપટ રાધના નાથને, ત્રિયા આવે છુટે કેશ.  
મખી ચાલો દંદાવન જઈયે, હનીહરિ માથે મહીની મદુખી લધયે. સખી ચાલો  
પહેરો રણુગાર સારે શરીર, હનીહરિ ચાલો જમના તીરે. સખી ચાલો  
જોવા જાણને જમનાને ઘાટે, હનીહરિ ગોપી રોડી મથુરાની વાટે. સખી ચાલો  
રણુછોડનો સ્વામી-રંગી, હનીહરિ મ્હારા જન્મ જન્મના સંગી. સખી ચાલો

૫૬ ૧૭ મું.

અગ્નિનીના ઉંધારે રે, આ તો તે શું રે કયું;  
મારા સાળા મૂખારે ભુદિ તારી ક્યાં જળી, હરિ હીરા મેલીને વાહોયો સંસાર. અગ્નિનીના  
હધકું તારું ફૂટયું રે, આંખે આંધળો થયો રે, વિસારીને બેઠો તું દિન દયાળ;  
ગપોડને હાકે રે બાધા ગામના રે, માથે ના ભમતો દીકો કાળ. અગ્નિનીના  
મનુષ્યા દેહ માંધી રે, મેળવી તે ધૂળમાં રે, હસ્યા ઉપર ધાલી હામ;  
જણુતીને વેળા રે, સર્પ આડોસે ન આવીયો રે, તારી માની કેળે ન દીધો ગમ. અગ્નિનીના  
અગ્નિને સમ્બન્ધી રે, બેઠો તું બાળવા રે; તરવા ત્રિકમ નામ સમ્બાળ;  
ચટકુંને લાગ્યું રે, જટપટ જાગની રે, કહેલું તું ગાફલ રજો ગુમાર. અગ્નિનીના

હાપણીયું ત ડાલ્યું રે, સ્વાર્થ સસારતું રે, પરમાર્થની ન જાણી પેર;  
રણછોડ કહે છે રે, રાંડના તું ચેતજે રે, વધો તું બવસાગરની લહેર. અંજાનીનાં.

૫૬ ૧૮ મું.

આજ દીવાળી સરખું રે દીસે, હરિ માહારા દેડામાં રે હીસે;  
છૂટી ખાણ ચાર એક વિચ, તો સાંભળ સહિયર વારના રે.  
આંગણે મોતિના ચોક પૂરાવું, હારે કુંમ કુંમ છડા દેવડાવું;  
જલદ જગદળ તોરણ બંધાવું, તો મોહન મંદિર મદાસતા રે.  
તુરત ભરી ભરી સન્મુખ જોતી, નયણમાં નરહરને પ્રમતી;  
ખાંણુડી (?) મણી માણેક મોતિ, તો ખોતી ભવ સંસારનેરે.  
અસનપણમાં હું કાંએ ન લેહેતી, પ્રલક્ષ પ્રભુને પરોક્ષ જ કહેતી;  
સાચી સહીયરોના શબ્દ ના સહેતી, તો વહેતી બાલ વિહારમારે.  
બાલપણની બાલી રે વૃત્તિ, સરખી સહિયરોમાં દસ્તી ને પ્રસ્તી;  
ડાહ્યાં ડહગા હાપણુમાં ભરતી, તો ચહેન પ્ર્યા મારા અંગનાં રે.  
મહાસુખ પામી શામળિયાની સાથે, હાવે નહિ બીડુ લોકડીઆંની વાતે;  
દોલવગાડી થયું વિખ્યાત, તો સુખ પામી શામળિયાના સંગમાં રે.  
જગનની વધન રહી નહિ મારે, સંસાર સાગર ઉતરી પારે;  
જન્મ સફળ થયો અવનારે, તો ગર્ભની વેદના વામતાં રે.  
રણછોડના સ્વામીની સગે રમતાં, ભાગી રે ભાત બહાંડમાં ભમતાં;  
જ્યાંથી ઉપન્યા તાંહાં જઈ શમતાં, તો પુરુષોત્તમને પહોંતતાં રે.

૫૬ ૧૯ મું.

અલખેલા આવો રે, આજ મારે આંગણે રે, કાં અતડા થઈ રહ્યા છો આમ;  
આવડો શો આટો રે, અમે અબળા બાણી રે, જુઓને વિચારી સુંદર સ્થામ. અલખેલાં  
જેવું જો હોય રે, તેવું પૈદું પાળિયે રે, આવી ન હોય રાજ તમારી રીત;  
પૈકા પેરે રે, હરિ નીત આલિયે રે, જ્યાં બાંધી હો રાજ રૂઢી મીત. અલખેલાં  
અવગુણ અમારા રે, મનમાં ના આણીએ રે, તમે છો ગરવા શુભ જાંડાર;  
અધવચ મેલે રે, જો હોય અધુરડા રે, પૂરા નર પમાડે પાર. અલખેલાં  
જો સેવીને જાણે રે, તે સેવા કરે રે, થઈ રહ્યા જાણ આગળ અજાણ;  
રણછોડ કહે છે રે, કરજોડી કરી રે, ચિત્તમાં ધરજો ચતુર સુખણ. અલખેલાં



## ભાઈશંકર.

—વચનવચનવચન—

### લક્ષ્મી પાર્વતીનો સંવાદ.

સાખી.

એક દિન વિષ્ણુ ઘેર નહિ, લક્ષ્મી કરે વિચાર,  
પ્રતિ જાઉં પાર્વતી કને, તો પ્રેમ વધે અપાર.  
સિંધુ સુતાએ પાએ ધરીયા, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલીયાં  
દેખી દિમ તનયા ઉલાસે, લખી આભ્યાં લક્ષ્મીની પાસે;  
ત્યારે કહે વિષ્ણુની રાણી, સુણો તમે પાર્વતી સાણી  
સાખી.

હમી—લગી બીખારી ક્યાં ગયો, રાખ તણો ચોળનાર,  
દેલાસે રહેા એક્યાં, 'ક' દહાડોનો કાળો ધરમાર.  
એના શુ પાર્વતી નડીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલીયાં.  
પાર્વતી ટેટા નહિ સારો, બોળાને બૂખે શીદ મારો,  
તેની તો ખમર થઈએ અમને, એવું નવ કરવું ધટે તમને  
સાખી.

પાર્વતી—કાળાને ક્યાં મોકલ્યો, કામણુ દુમણુ કરી,  
નાટક ચેટક નાથને કર્યું, તારા જેવી કાણુ પેટભરી,  
પ્રભુના પેટમા ઉતરીયા, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલીયાં.  
જે દાંડાનો ગોડો કરીયો, ઘેર ઘેર ગોકુળમા ફરીયો,  
ખાય છે ગોખીની ગાળો, નિલ નિલ નાચે નાલાલો.

(સાખી) બીખ માગી આઠાણુ તણી, જુઠા બોયો ને ધૂતારો,  
માખણુ માટે મહીયારીનો માર ખાધો, અથી બીજે કાણુ બીખારો,  
અટલે દધી સુતા ડરીયા, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલીયા.  
માસી પુતનાને મારનારો, પા'લાનો વેરી કથ તારો;  
કહેતાં આવડે તો કહીયે, નહિ તો કાલો મા થઈયે  
સાખી.

લક્ષ્મી—રાખ ચોળે રાખડો, હિમો રહી શખ પુકે,  
વરવો, વ્યસની વેરાગડો, બેમે ચર્ચ સુકે,  
તેને તમે શુ જ્ઞેઈને વરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલીયા

બૂતડો ભૂતોમાં રે' છે, સાંદીયુ સડેલું મગ લે છે;  
 લગી નિત્ય પીએ ભાંગ લોટા, આખીનાં લક્ષણ છે ખોટાં.  
 (સાખી) ડાકણ સાકણ સગ લેઈ, આખી રાત જાગે;  
 ઝાંપડા સરખો જાગેટો, ઝોળી વાળી માગે.  
 પેટ તો કોઈનાં નવ ભરીયાં, લક્ષ્મીને પાર્વતી મલિયાં.  
 નાગો વાળે નાગની લગોટી, મુડદાપર કરનારો રોટી;  
 પુત્રને મારી લાલ લેવો, વા'લાનો વેરી એથી કેવો ?

સાખી.

પાર્વતી—લક્ષ્મી અલકાર આણો નહિ, વિચારીને બાલો બાલ;  
 બૂધરે માયોં બાણજે, તે દાંડાને ગયો છે તોલ.  
 દુર્બળ થઈ આહીરમાં ફરીયા, લક્ષ્મીને પાર્વતી મલિયાં.  
 ભાગ્ય ભગવતનું જાણું, છુછુ રીંછડીનું સારું લાગું;  
 કસની કુખને મોહો, ગોપીનો માર ખાઈ રાધો.

સાખી.

લક્ષ્મી—સ્વામી મારાની સામગ્રી, ભોગવે ભોળોનાથ,  
 હું કહીશ જઈ કૃષ્ણને, કંઠાવું કૈલામથી જાણી દાથ.  
 આવડાં શાઉપર મદ ભરીયાં, લક્ષ્મીને પાર્વતી મલિયાં.  
 ત્રિગબરને દેશવટો દેશે, નાસતાં ભૂમિ ભારે પડશે;  
 \* \* \* સારે તારો મરજર બિતરશે.

સાખી.

પાર્વતી—ફૂલી ફૂલારો શું કરે, લક્ષ્મી લાજ નહિ લગાર;  
 કાળો કાળી કામળી બોલીને, શું કરશે દોર ચારનાર.  
 તોએ ચતુરાનાં ચિત્ત ફરીયાં, લક્ષ્મીને પાર્વતી મલિયાં.  
 નાથ મારો નટવરને નડશે, વૈકુંઠે રૂ'તાં વેળા પડશે;  
 કપાલી કાપી બળ દાખે, વૈકુંઠને બાળી કરે રાખે.

સાખી.

લક્ષ્મી—લક્ષ્મી વરે શાગણુ લીધો, શબ્દને દીધો આવણુ માસ;  
 ફાગણે પુલે સૌ વનસ્પતિ, આવણે સરવડાંની આરા;  
 રાધા કૃષ્ણ રમે રમ ભરીયાં, લક્ષ્મીને પાર્વતી મલિયાં.  
 ફાગણે નરનારી રમ રેડે, મહીવરથી વરવહુને તેડે;  
 મળી નરનારી ખેલે હોળી, ભેગી બેમ સજ્જનની ટોળી.

(સાખી) આવણે બહુ શા શાં પડે, મેઘ પડે મૂશળધાગ;  
 કાંવમાં દેણુ નીકળે, ધરમાં રહે નર નાર;  
 ઝરમર ઝરમર નીર ઝરીયાં, લક્ષ્મીને પાર્વતી મલિયાં.

આવણે સુવું સારુ લાગે, ઘેર ઘેર માગણુ તો માગે;  
નદીનાળે બહુ પાણી આવે, બોગીને તો રાગ બહુ થાય.

સાખી.

પાર્વતી—ફાગણે ફાળ ધણી પડે, લૂ કારખી વાય;  
ઘેર રહ્યાં ઝાડાં ધણા કાઢતાં, ભુંકું ખોલતા બાય.  
ધૂળ ઉરાડે દે માળીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.  
લાજ મૂકે સુકુળની નારી, ખોટા ખ્યાલ કે'છે ધરખારી;  
મજનાથ વિભીચારી, કપટ કરી છેતરે છે નારી.

(સાખી) આવણુ માસ સોહામણો, સ્નાન કરે નર નાર;  
શિવ પૂજન સુખે કરે, પામે પુત્ર પરિવાર;  
દુઃખ દૂર રહે સૌ ડરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.  
પુખ્ત્યો પુરુષને વા'લી, નિત્યે વાદળાં આવે ચાલી;  
રંગ પચરંગી થાય આભે, ખેડુને ખેતીનો લાભે.

સાખી.

લક્ષ્મી—ભગવા ભેખ ધરી તુ જ્ઞેગટી, સુજ નાયને કહે વિભીચારી;  
મોહની કેડે મારેવ દોઝા, ગર્ભ લગોટી નીસરી;  
ત્રેહ થકી તો વીર્ય ખરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.  
જટા તો ઝડ ગર્ભ જૂટી, ફેંકની માળા ગર્ભ તૂટી;  
સાંઢીધું તરત નાહું દોડી, મિથ્યા મદાદેવ મુખ્યા દોડી.

સાખી.

પાર્વતી—ભરવાડણુ ભુંડી ધણી, નટવર કેરી નાર;  
છાશ પીને છકી ગર્ભ, લાઈ તણી મારનાર;  
પીએરના પાધર તેં કરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.  
જાલંધરને મરાવી, ભમતી ભમતી કયાંથી આવી;  
વળી હું આવે શું દોડું, માટીનું ગમતું નથી મોહું.

સાખી.

લક્ષ્મી—ઉમા ઉછાછળાં શું થાયો છો, અતર વિચારો આપ;  
મદાદેવને માંધા કરી, મરાયો પેસતાનો આપ;  
સતી થવા સારુ તમે બળિયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.  
લાઈતું મે'ણું મુને દીધું, તેથી તેં આણું શું કીધું;  
શત્રુને મેલ્યા વનમાં કાઢી, ચોરી ખાઈ ચતુરા થઈ જાડી.

સાખી.

પાર્વતી—પાર્વતી કેદ હુડી તું મુજ તણી, હું તારી સરદાર;  
 ભંડારી ધાર્યું બોંધરે, ના ખસવા દેડ લગાર;  
 એવાં તો હમે બહુ બળીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.  
 મારે કલંક ના આવું, જ્યાં મોટું ત્યાં પડે જનું.  
 મહાદેવે માંધી કરી જ્યારે, જગતમાં જશ વાધો ત્યારે.

સાખી.

લક્ષ્મી—પાર્વતી તું પેટ ભરી મારી, દાજરીમાં રહે હમ્મર;  
 હું બેડી પૂજાઉં છું, તું ઉચકનાર મમ્મર;  
 એમ બેડુ ડાચે તો બળીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.  
 ગંગા વિષ્ણુની ઉપાસી, તેણે તને રાખી કરી દામી.  
 પાર્વતી કહે ત્રિશૂલ મારું, લક્ષ્મી કહે હું ચક્ર ધારું.

(સાખી) જગડો જાગડો જનમન, દેવ સહુ ગભરાય;  
 બંને દેવી લડી પડે, તો જીવ આપણો જાય;  
 આઆ દેવી દેવ આશા ભરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.  
 ઈંદ્ર હાથ જોડી નમતો, બંનેનો કોપ નથી શમતો.  
 અજ્ઞા કહે જ્ઞાન ગયું મારું, હરિ હર આવે તો સારું.

સાખી.

શંકર કહે શ્રી હરિને, શેકટ પ્રજેતો યાય;  
 ઉમા હઠ મેહેવે નહિ, તો ટેક આપણો જાય;  
 શંભુએ સતીને વારીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.  
 પાર્વતી હું તમને વારું, હરિ આગળ જોર નથી મારું.  
 કેશવ કોપશે તો મેલશે કાઠી, જવું પડશે નંદી દોડાવી.

સાખી.

કેશવ કહે કપાલી માહબળિયો, નથી માહરું જોર;  
 વોકો ચોકો હું હાંકું, તો કરે પાંસરો દોર;  
 જ્યારે સિંધુ સુતાને વારીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.  
 લક્ષ્મણવંત લક્ષ્મી તમને વારું, હર આગળ સૌ ફેરા દારું.  
 જોગી સહુ ઝુટાવી લેશે, રાનો રાન રખડવું પડશે.

(સાખી) હરિ કહે તમે સાંભળો, હવે બેગાં નવ યાય;  
 સ્થામ સતીને વારજો, જે લાજ લોકમાં નવ જાય;

મન બેહુનાં આનંદભરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.  
વિઠલે જઈ ક્યોં વૈકુઠ વાસે, કપાળી તો રહ્યા કૈનાસે.  
રાશુ શિખામણુ દેખે સારી, હું પણુ વારીશ મારી નારી.  
(સાખી) જૂઠાં જનો જૂઠાં ગણે, લક્ષ્મી પાર્વતી એક આકાર:  
લક્ષ્મી ઉમાને જે લિખ ગણે, તે આપે હોય ગમાર;  
ભેદ ગણે તે ભુડાં ગણીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.  
લદાઈ લક્ષ્મી સતીની મારે, મોક્ષ થઈ વૈકુઠે જશે.  
ભાઈશંકરદાસ છે તમારો, પ્રભુ મને આધાર છે તારો.

## રાજે ભકત.

શ્રીકૃષ્ણનો રાસ.

સાખી.

કહે રાજે રંગ ઉપન્યો, હૈડે હર્ષ અપાર;  
વેણુ મુણીવાંલા તણી, તાંહાં વિરહ પામી વ્રજનાર.

કડવું ૧ હું-ચાલ.

તાંહાં તો વિરહ પામી વ્રજનાર, માહિા માહે કરે રે વિચાર;  
ચાલોની જોવા જઈએ, સખી સર્વે શાતરં ચઢિએ.  
રૂડી સરજ પુનમની રાત, રમતું શામળિયા સાથ;  
હાલિંદી જમનાં પાસ, શામળિયે તે માંડ્યો રાસ.  
મોહન મુખે મોરલી વાજે, તેની ધૂન ગગનમાં ગાજે;  
વન વીણા વાહે વનમાળી, તાંહાં જોવાને સહુ ચાલી.

સાખી.

જોવા જાણવરાયને, જે જોમ તે તેમ ધાય;  
કહે રાજે મન કથમ રહે, ત્યાં રંગ ધણેરા યાય.

કડવું ૨ જું-ચાલ.

તાંહાં તો રંગ ધણેરા યાય, કેમ મહિરમાં રહેવાય;  
ચાલોની જઈએ યે'ની, હાવે લાજ ન ગણવી કેની.  
દેણે અવળા સળ્યા રાણુમાર, મન થોળે નહીં લગાર;  
દેણે હાય ભરાવ્યો હાથે, કેણે કકણ મે'યુ માથે.

કેલે કુંડળ પે'ર્થા ચરણે, કેલે નેપૂર ધાડ્યા કરજે;  
કેલે એક જ આંછ આંખ, તે તો વાંસલડીને વાંક.  
કેલે અવળી પહેરી ચોળી, મળી કમ કમથી ટોળી.

સાખી.

એમ અળગા બાકુલ ચર્ધ, મૂઝી કુળની મામ;  
કહે રાજે રંગ લિપ-ચો, હાવે હાથ ન લાગે કામ.

કડવું ૩ જું-આલ.

હાવે હાથ ન લાગે કામ, જોવાને સુંદર સ્થામ;  
કેલે જોળવીઓ ભરધાર, કેલે છોળા તે સહુ વહેવાર.  
કેલે મેહેલી તે કુળની લાજ, તે તો ત્રીકમ તારે કાજ;  
એકે રાકી તે રાખી રામા, સહુ પહેલી તે પો'ચી રપામા.  
એક નહાતી ઉડી આલી નાર, તેને લાજ નહીં લગાર;  
વંદાવનમાં લાગી લા'ર, જાણે હરણીની છૂટી હાર.  
દોડતી તે આસ ન ખામ, હાવે જે જેમ તે તેમ ધાવ.

સાખી.

પો'ચી પરમાનંદને, સઘળી સહીયર સાથ;  
કહે રાજે રુડુ થયું, હાવે નયણે નિરખ્યા નાથ.

કડવું ૪ થું-આલ.

હાવે નયણે નિરખ્યા નાથ, વા'લાયું તે કીજે વાત;  
મુખ દેખીને મોહજ પામી, સહુ ત્રેહની વેદના વામી.  
દેખીને દેવ મોરાર, હૃદયમાં તે હરખી અપાર;  
અમો આવ્યાં છઉં હાવે, વા'લા રાસ રમાડો લાવે.  
મ્રુ પૂરો તે મનની આશ, આજ રમવો તે રંગ વિલાસ;  
કોમ રુડો તે રંગ રમાડો, વા'લા આંક વાળોની આડો.

સાખી.

વેણુ મુણી વિનતાતણાં, વિહુલ બાલ્યા એમ;  
કહે રાજે આરાતમાં, તમો હર્ધ્યાં આવ્યાં તે કેમ.

કડવું ૫ મું-આલ.

તમો હર્ધ્યાં તે આવ્યાં કેમ, નરે મૂક્યાં કે લીધો નેમ;  
જેરે પરણ્યો તે લેશે પેર, ત્યારે કેમ જવાશે ઘેર.  
શિખામણુ માનો મારી, ઘેર જાઓ સકળ પ્રજનારી;

એમ લાજ લોકમાં લાગે, પછી ભરે તમારો લાગે.  
એમ રાખો ધણીશું ધ્યાન, એમ મૂકાશે જો માન.

સાખી.

મેહિને મુખ એમ ઓયરે, નીચું લાગે નાર;  
કહે રાજે આ રાસમાં, હાવે ઓછો એ અવતાર.

કડવું ૬ કું-ચાલ.

હાવે ઓછો એ અવતાર, મુખ જોલે નહિ મોરાર;  
અમો આતુર થઈને આળ્યાં, પણ બૂધરને નહિ લાળ્યાં.  
હમે તે આળ્યાં વનમે, એના ન આળ્યું મનમે;  
હાવે સહિયર શી પેર કરવી, મન ઘેર ગયાની ધરવી?  
જો પાછા જઈએ ધર, ત્યારે નિસરવું નોતું ધર;\*  
હાવે તન તણએ તે સાચ, ત્યારે સહિયર કેહ સહુ વારું.

સાખી.

ગોપી કહે ગિરધર મુણો, મનમાં મોટી આશ;  
રાજે રીજ્યા નાયજી, કહે રજે રમડો હરિ રાસ.

કડવું ૭ મું-ચાલ.

રજે રમીએ તવ રસીયો જોડ્યા, સખી સર્વે પાથરે જોડ્યા;  
ગોપીના મનની આરત જણી, વૃદ્ધવનલીલા જોડા ડાણી.  
હાવે રજની કીધી ખટમાસ, રમવાની રંગ વિલાસ;  
તાંહાં તાલ પખાજજ વાજે, તાંહાં સુંદર સ્વામિ વિરાજે.

સાખી

વૃદ્ધવનની કુંજમાં, વાગે વીણા રસાળ;  
કેહ રાજે હરિ રાસ રમે, નૃત કરત ગોપી ગોપાળ.

કડવું ૮ મું-ચાલ.

રમે ગોપી ને રે ગોપાળ, તાંહાં દીસે તે ઝાક ઝમાળ;  
તાંહાં હુંજરુ આપે તાલ, તાંહાં રૂડો તે રંગ રસાળ.  
હાવે રંગ લયો રણુછોડ, દેખીને પોહતાં મનનાં કોડ;  
નૃત કરત નારી ને મોચાર, નિકમનું વાધું તેજ અપાર.

સાખી.

તેજ નિકમનું જોધને, દેડે હરખ ન માય;  
આ રંગ રાજે મૂકતાં, કોનું મન મુકસ ન થાય.

કડવું ૯ મું-ચાલ.

મુકયા મન કાનું નવ યાપ, તાહારી સરમે જદુરાય;  
આવી સર્વે દેવતા ભાળે, તાંહાં ઈંદ્ર વિમાન ન હાલે.  
કરજોડી રહો તાંહાં કામ, આધીન થાયે તે કામ;  
ત્રિકમનું દેખી તાન, મુનિ જનનાં તે ચૂકયાં પ્યાન.  
તાંહાં શંકર આઘ્યા બીડી, બ્રહ્માની તાલી ચૂડી;  
મોહ્યાં ધરતી ને આકાશ, મોહ્યાં મેરુ પર્વતકૈલાસ.

સાખી.

જે જુએ તે જીવડા, સર્વે પામે મોહ;  
આ રંગ રાજે ભાગતા, તરપત ન થાયે કોપ.

કડવું ૧૦ મું-ચાલ.

હાવે તરપત ન થાયે રે કોઈ, રહ્યાં પશુ પખી સહુ મોહી;  
મોહ્યાં મોર કળા બહુ માડે, ગઈ ધાવતાં વાહરુ છાડે.  
મોહ્યાં શશીચૂરજ ને રે તારા, સ્થિર થઈને રહ્યા રે બિચારા;  
મોહ્યાં જમનાં જળ જોહ, સ્થિર થઈ ન વેદતા તેહ.  
મોહ્યાં માંકલડાં મન માંહે, ફૂટે નાચે તેહ ત્યાંહે;  
મોહી રહ્યું સહુ વૃંદાવન, ધન્ય ધન્ય રે જગજીવન.

સાખી.

ધન્ય ધન્ય દિન દયાળરે, પૂરે મનની આશ;  
રાજે રંગ આંખો ધણો, હાવે હરિ રમાડે રાસ.

કડવું ૧૧ મું-ચાલ.

હાવે હરિ રમાડે રાસ, અખળાની પૂરે આશ;  
ગોપીને લાડ લડાવે, વાંસો કરણાંદ જ કા'વે.  
અખળા આનંદમાં ઝીલે, તેનું રામ રામ અંગ ખીલે;  
દેખી તે લીલા લે'ર, કોઈ જાવા ન તાંકે ઘેર.  
એમ વાગે તે મોહનાં બાણ, તન મન વિધ્યાં પુરથ પૂરાણ.

સાખી.

મનમાં મોહ ઉપજો ધણો, સુખ પામી સહુ મુંદરી;  
રાજે રંગ જામ્યો ધણો, હાવે અંતરધ્યાન થયા હરિ.

કડવું ૧૨ મું-ચાલ.

હરિ અંતરધ્યાન થયા રે, ગોપીઓના પ્રાણ ગયા રે;  
મનમાં રહી મોટી દાઝ, મને મૂકી ગયા મહારાજ.



## શ્રીકૃષ્ણનો રાસ.

એમ વ્યાકુળ થઈ વ્રજનાર, આંખડીએ આંસુની ધાર;  
અઅગાને હિંદી જવાળ, 'શું કીધું સર્જનહાર.

સાખી.

ટોળે થઈ તાહાં ટળવળે, નાથ વિભ્રમે નાર;  
રાજે રધન ઉપજે, હાવે તણ ગયા ગોપાળ.

કડવું ૧૩ મું—આલ.

હાવે તણ ગયા રે ગોપાળ, અઅગાને હિંદી જવાળ;  
દિનાનાથ ગયા મને મેલી, ગોપી દુડે વન વન વેલી.  
ગોપી વરખને પૂછવા જાય, કાઈએ દીઠા જાદવરાય ?  
તરુવરને તનશું આણી, ગોપી ભેટે બૂધર જાણી.  
એ તો વરખ ન બોલે બાઈ, તમે શીદરહાં છે સાહી.

સાખી.

વન વન દુડે વીનતા, કંઈએ નવ જડે ભાળ;  
ગજે રડતાં સહુ રહ્યાં, હાવે વૃદાવન મોઝાર.

કડવું ૧૪ મું—આલ.

હાવે જનવન મોઝાર, હાં રે રમતા તે દેવ મોરાર;  
આપણને તે મેલ્યાં ઉવેખી, કંઈ કુડા અવશ્યુ દેખી.  
આગળથી તો લાડ લડાવ્યાં, વળતી તો વારુ રડાવ્યાં;  
મોરલીમાં મોહ પમાડ્યાં, કેડે લેઈને કંઈ પછાડ્યા.  
આપણને ઉવેખ્યાં નાથે, રાધાજીને લીધાં સાથે.

સાખી.

ગધા મનમાં મોટમ કરે, જાણે દીનદયાળ;  
રાજે રથી વ્રજનાથ કહે, તમે વળગો આણી ડાળ.

કડવું ૧૫ મું—આલ.

તમે વળગો એણી ડાળ, એમ વાહી ગયા ગોપાળ;  
મોહનજીએ મેલ્યા રોતાં, રાધા હીડે વન વન ભોતાં.  
શુ દરુ દેણુ ન કાટે, ખોયું કંચન કાચની સાટે;  
સખી સહુ આવી તાહે, રાધા દીર્ઘ રડતા વન માહે.  
તુ તો વાલ્લાને ટુતી વાલેલી, વનમાં કાં એ મેલી ટાળી ?

સાખી.

દુખણી સહુ ટોળે મળી, રુદન કરે અપાર;  
ગજે રપણી રાધિકા, કહે પ્રાણ તજું નિધાર.

. .

કંઠવું ૧૬ મું-ચાલ.

હાવે પ્રાણુ તર્જુ નિર્ધાર, દેખીને દુઃખ અપાર;  
એક ગોપી ગાલે ફસી, એક કેહ જુઓ મન વિમાસી.  
એક જમનામાં ઝંપલાવે, એક કેહ કાં ઘેલી થાએ;  
સખી સર્વે થાએ એમ ઘેલી, ત્યારે કાંએ ન સમજી પેલી.

સાખી.

સહિયર સહુ ટોળે મળી, મનમાં વિચારી વાત;  
પ્રેમ વિના નહીં પરકટે,\* રાજેનો રસીયો નાથ.

.

કંઠવું ૧૭ મું-ચાલ.

રાજેનો રસીયો નાથ, હરિ દ્રુતે તે આવે હાથ;  
રાધાને કરો રજુછોડ, સહુ ગોપી રહો કરજોડ.  
એમ નાટક થઈને નાચો, જહુનાથને સર્વે જાચો;  
આરાધી એકે મંન, ત્યારે આવે જગજીવન.

સાખી.

નાટક થઈ નાચે સહુ, મેટે ભરી વજ નાર;  
રાજે રહી ન રાક્ષા હરિ, ને પ્રકટ થયા મોરાર.

કંઠવું ૧૮ મું-ચાલ.

હાવે પ્રકટ થયા મોરાર, બૂધરને બેટે નાર;  
એમ મળી રમાડે રાસ, અખળાની તે પૂરે આરા.  
એ તો હરિ રાધાનો રમ, સુલુતાં સુખ થાયે અંગ;  
જે કાઈ ગારો નર ને નાર, તે તો છૂટશે ભવ સંસાર.  
એ રાસ સંપૂર્ણ થયો, રાજેના મનમાં રહ્યો.

પદ ૨ ભું-ગરબી.

મોહનજી તમે મોરલા, હુંવારી રે; કાંઈ અમે દળકતી દેલ, આશ તમારી રે.  
ભાંદાં ભાંદાં ટડકાતમે કરો, હુંભાં અમે માંડીએ કાન, આશ તમારી રે.  
મોર પીછ અમે માવજી, હુંવદાવાવનવનવેર્યાં કાંઈ, આશ તમારી રે.  
પુરે પલામાં આવીએ, હું તમે નાઠા ન કરો નાથ, આશ તમારી રે.  
મોરલીએ મનડાં દર્યા, હું વિસાપોં ધર વેહેવાર, આશ તમારી રે.  
સંગ સના જગી રાખજો, હું રાજેના રસિયા નાથ, આશ તમારી રે.

પદ ૩ ભું-ગરબી.

ભાતાં વળતાં વાટમાં, એમ દલાડી રે; નેણે બાંધ્યો નેહ, મારી માડી રે.  
જેવા વિના કેમ જીવિયે, એમ તું સાંભળ મનની વાત, મારી માડી રે.  
રમતાં જમતાં સાંભરે, એમ મને વિસરે નહિ મોરાર, મારી માડી રે.  
મુખ દેખો મહાવજી, એમ રાજેના રસિયા નાથ, મારી માડી રે.

પદ ૪ ભું-ગરબી.

ગોપી ઉઠ્યાં બાઈજી, વદુઆરુ રે; આવી કાંદાં રેલાગી વાર, એ નવ સારુ રે.  
સાથ મુખીને કાંદાં રજાં, વદુઆરુ રે; તમે એકજડાં વનમાં, એ નવ સારુ રે.  
કહોતી કારજી શું હતું, વદુઆરુ રે; વદુ મેં જાણી સધળી પેર, એ નવ સારુ રે.  
સામજિયાના સંગથી, વદુઆરુ રે; તમે ગયાશે જમમાંડી, એ નવ સારુ રે.  
અઢ્યાં કલંક નહિ ઉતરે, વદુઆરુ રે; પછે કરશે કોટી ઉપાય, એ નવ સારુ રે.  
રાજેના રસિયા નાથજી, વદુઆરુ રે; મારા પ્રાણ જીવન આધાર, એ નવ સારુ રે.

પદ ૫ ભું-ગરબી.

વારી જાડ વિઠુલા, ઘેર આવો રે; હરિ દેયાં દાઢાં થાય, હસી બોલાવો રે.  
શેરી વળાવી સજ કરુ, ઘેર આવો રે; હરિ ઉપર વેરાનું પૂલ; હસી બોલાવો રે.  
કથું કરું કાંનજી, ઘેર આવો રે; મારી વિનતિ માનો નાથ; હસી બોલાવો રે.  
વાટ જીએ છે પીનતા, ઘેર આવો રે; તમે વિલમ ક્રૂરો છો કેમ, હસી બોલાવો રે.  
દયા કરી ડમકાં ભરો, ઘેર આવો રે; હું તો ભાવે ભામણું લેઉં; હસી બોલાવો રે.  
રાજેના રસિયા નાથજી, ઘેર આવો રે; હું તો લાગું તમારે પાપ, હસી બોલાવો રે.

પદ ૬ હું-ગરબી.

વાટડી જોતાં આવીઆ, સાહેલી રે; એનું મુખ જોવાને કાજ, લજ્જા મેલીરે.  
મારા મનમાં હતું તે યથું, સાહેલી રે; હું તો ભાવે બેહું આજ, લજ્જા મેલીરે.  
પાયરણાં પીળાં પાયરું, સાહેલી રે; મારે જોવા મળ્યું સહિકાઈ, લજ્જા મેલીરે.  
ભાગ્યે જાન્યું આપણું, સાહેલી રે; મન ગમતી કીજે ગોઠ, લજ્જા મેલીરે.  
હસવા ને સાથે ખેસવા, સાહેલી રે; તે મન માને તે કહે, લજ્જા મેલીરે.  
રાજે મુખાલે સંતોડીએ, સાહેલી રે; પ્રભુ પૂરણુ પરમ દયાળ, લજ્જા મેલીરે.

## પદ ૭ મું-ગરબી. ✓

મારગ મેલો, માવજી, ઘેર જાઉં રે; મારે માથે મહીનાં માટ, ખોટી થાઉં રે  
અમે સાથે સર્વે નિસર્ધા, ઘેરં અમે એકલડાં વન માંહ, ખોટી થાઉં રે  
મારી સામુડી છે રીસાળ, ઘેરં મારી નયુદ્ધ દેશે ગાળ, ખોટી થાઉં રે  
મારો પડ્યો પથ નિહાળશે, ઘેરં મારી પાડોશી પૂછશે પેર, ખોટી થાઉં રે  
હૈત હશે તો આવશું, ઘેરં તમો હવડાં મૂકા હઠ, ખોટી થાઉં રે  
રાજેના રસીયા નાયજી, ઘેરં મારો પ્રાણ તમારી પાસ, ખોટી થાઉં રે

## પદ ૮ મું-ગરબી.

સામુજી તમો સાંભળો, એ વાટે રે; મુને કહો છો આ વેણ, કહું તે માટે રે  
અમ સાથ સાથે નિસર્ધો, એ વાટે રે; એક પૂછવા લાગી પેર, કહું તે માટે રે  
એટલે સહિ આવી ગયાં, એ વાટે રે; હું પુંઠલ રહી ગઈ અમ, કહું તે માટે રે  
નવ લખ ગાયો નહની, એ વાટે રે; તેને વહેતાં લાગી વાર, કહું તે માટે રે  
ગાયો તે ઝોરભા કરે, એ વાટે રે; તેણે સામાં માંડ્યાં સોમ, કહું તે માટે રે  
કાંહાને કહું કહું કને, એ વાટે રે; તમો એનું લો છો નામ, કહું તે માટે રે  
રાજેના રસીયા નાયજી, એ વાટે રે; તમો કરજો મારી સાથ, કહું તે માટે રે

## પદ ૯ મું-ગરબી.

કામજી કીધાં કાનજી, હરિઅમને રે; હાવે હાથે લાગો શું કામ ? શું કહું તમને રે.  
લાજ તળવીં લોકમાં, હરિં હવે કંઈ ના મળે વાત, શું કહું તમને રે.  
એ સર્વે સાથ હવું અગમમણું, હરિં હાવે ધરમાં ના રેહવાય, શું કહું તમને રે.  
કરી મેલ્યાં મિત્ર સમા, હરિં એમ વાગ્યાં મોહનાં આણ, શું કહું તમને રે.  
એ નિસર્ધા વેહેવારીએ, હરિં મને લાગ્યું તમારું ધ્યાન, શું કહું તમને રે.  
રાજેના રસીયા નાયજી, હરિં તમે ભાવે દો દર્શન, શું કહું તમને રે.

## પદ ૧૦ મું-ગરબી.

મયુરામાં અવતર્યાં, કાનુડા રે; પછે આગ્યા ગોકુળ ગામ, એવા ઠગ રડા રેં  
ગોકુળ મેલ્યું રેલતું, કાનુડા રે; ગોપીને લડાવ્યાં લાડ, એવા ઠગ રડા રેં  
તમો વિનારૂપણ્યાયવા, કાનુડા રે; પછે રજાજનમાં માંધ, એવા ઠગ રડા રેં  
ગોવાળાં ગોઠડી, કાનુડા રે; પછે ઘેરજ ચારી ગાય, એવા ઠગ રડા રેં  
માસીને મુકિત પમાડી, કાનુડા રે; મામાનાં છેલ્યાં મૂળ, એવા ઠગ રડા રેં  
રાજેના રસીયા નાયજી, કાનુડા રે; તમો ભાવે ભજે ભગવાન, એવા ઠગ રડા રેં

## પદ ૧૧ મું-ગરબી.

ગોકુલમાં ગોવિંદજી, હરિ પ્રાણે રે; ગોવાળાં સાથે ગોઠ, મન નહીં જાણે રે.  
વિષ્ણુ જનમા વિદ્યો, હરિં એવકની કરજો સદાય. મન નહીં જાણે રે.

પ્રેમી જનમાં પરવરી, હરિં વાલે પૂરી મનની આશ, મન નહી જાણે રે.  
હરિ જનને હૈડે વસી, હરિં વાલે પલકન મેલુ નામ, મન નહી જાણે રે.  
આહીરડામાં ઉછેરીયા, હરિં વાલે પીતો પ્યારી છાસ, મન નહી જાણે રે.  
પ્રાત હશે તો પાતળા, હરિં રાજેના રસીયા નાથજી, મન નહી જાણે રે.

પદ ૧૨ મું-ગરખી.

વાત કરે રહી વેગળા, સુણો વહાણા રે; દેખે દુર્જન લોક, આ શા ચાળા રે.  
અમો વહુઆરુ વિહવા, બાળે વેશે રે; ઉલવા કેમ રહેવાય, ઘેલા દીશે રે.  
મહી માગો તો આપીએ, રહો અળગા રે; તમે જાને કળે શામ, આવો વળગા રે.  
દાણી કે દીઠો નથી, આ વાટે રે; વહાણા નવી ચક્ષાવોરીત, તે શામાટે રે.  
તક જુઓ તો આંહાં નથી, મોરારી રે; તુને વેચીને આ પુદાણુ, તેવી હું નારી રે.  
ગજેના પ્રભુ અંતરજમી, જીવન જાણો રે, કરો વિચારી વાત, એમ ન તાણો રે.

પદ ૧૩ મું-ગરખી.

ત્યારે મોહન યોદ્ધા માનુની, મહી આપો રે; રાખી ન રહે રીત, શીદ સંતાપો રે.  
મેકેક આપે નહી ઉગરે, મુને મહીકુ રે, તુ કહણુ કરે છે કાપ, હેલી હૈકુ રે.  
આજ એક ધાન્યુ વાઠકે, એમ ગણીએ રે; હરિ મળે તો હેત, જાને હણીએ રે.  
વેખા વેહાણી લોલણી, મેં દીડી રે; આપી ટાળ ઉચાટ, યોનવે મીડી રે.  
ગજેના સ્વામી અંતરજમી, તુને મલિયા રે, સુકૃત તાહરાં આજ, સહેજે કિયાં રે.

પદ ૧૪ મું-ગરખી.

માત જશોદા મેં તમારી જાણી રે; માખણુને માટે નાથ, બાંધ્યા તાણી રે.  
નવનખ દુકે નદને, ઘેર ગાયો રે; તુ કોહોનું આવાળય, એહેવોડાઓ રે.  
અમારે ઘેર એક બે છે, કડીયો રે; તેહેમાં સહુ વેહેપાર, હરિ દેહડીયો રે.  
મન મોહોડાં શું કીજીએ, તે કહોને રે; પ્રભુ અમથી શી ઉપાધ, અળગા રહોને રે.  
દાણીને પાણી નહિ પાઈ, હાવે રે; કુટી લેજો નાથ, વળી કે દાવે રે.  
રાજેના પ્રભુ અંતરજમી, જાતાં રે; મારગ નહિ વેવાય, મોરલી વાહતાં રે.

પદ ૧૫ મું-ગરખી.

ગોવિંદ યોગ્યા એમ, સાંભળ ઘેહેલી રે, તુ ભાગી અમારે દાણુ, જાની વહેલી રે.  
માની તેમ માથે ચઢી, મહીવારી રે, વહેતા મેહેલે વહાણુ, ન રહે વારી રે.  
ઘણા દહાડાનુ દાણુ, લેઈ ભરીને રે, નથી ચઢી કે વાર, હાથ હરિને રે.  
નવી નિસરી વેચવા, અલેહેલી રે, આજ લગી કાણુ મામ, કહેકાં રહેતી રે.  
ગોકુળ ગામને ગાદરે, જે ચઢશે રે, ઉપજ નીપજ વાત, તેહેને જડશે રે.  
હડીલી હડ મૂક્ય, તુજને કહું છું રે, તુ જાણે ત્યાંહાં પુકાર, હું આંહાં રહું છું રે.  
રાજેના સ્વામી અંતરજમી, એહેવા રે, મૂકે નહિ નિર્વાણુ, કહાવે તેહેવા રે.

## પદ ૧૬ મું-ગરબી.

મારગમાં કેમ હુંદરો, હરિ અમને રે, કેઈ નથી પૂછનાર, કંઠાના તમને રે.  
 હપરાં હંસનાં રાજ, ઘોડો જાણી રે, મોહન મયુરામાં, લઈશું તાણી રે.  
 મધ્યરંતે નાઠા તે માંધવ, બૂટ્યા રે, જસોદાજીને ઘેર, જઈને ઝૂંધ્યા રે.  
 રાજેના સ્વામી અંતરજામી, જાણો રે, નથી અમોને નાથ, તું અજાણો રે.

## પદ ૧૭ મું-ગરબી.

ગોપી આજ ઉતારું નાદ, સધળો તારો રે, તો તું જાણે નાર, પરાક્રમ મહારો રે.  
 હંસ કોણ લેખામાં, તું કહે છે રે, તેનો શ્રેષ્ઠ ઠામ, જોઈ કાંઠાં રહે છે રે.  
 શશી હિંગોતાંઠાં અગીવાની થી શોભા રે, સિંહને દેખીશિયાળ કરેજેમ તોખા રે.  
 ત્યારે હસીને જોડયાહાય, હરિની સાથે રે, પ્રભુમદી લોને મહારાજ, આંખુહાયે રે.  
 લોક લાજને કાજ, અવળું કહીએ રે, તમથી વાંકાં નાથ, કહો કયમ રહીએ રે.  
 રાજેના પ્રભુ અંતરજામી, જાણો રે, હરિ તમારે હાથ, પ્રેમ રસ પીવો રે.

## પદ ૧૮ મું-ગરબી.

આધવજી હરિને કહેજે રે અટકું રે, કહેજે સંદેશ રૂડો રાખો નેહ;  
 પ્રીતકી કરીને રે જોની પીયુડા રે, અરે હરિ એમ ના દોજે છેલ. આધવજી  
 તમે જે કશું હુતું રે અમો આવીશું રે, જો જો શામળિયા સલવચન;  
 હાવે જો ગોકુળ રે શાને સાંભરે રે, હાવે મયુરામાં માન્યું મન. આધવજી  
 વાટકીને જોતાં રે ચિહ્ન રાખી રે, વા'લા જોળનીયું વહી જાય;  
 તંમો આવો રે કે અમે આવીશું રે, મરે હરિ હવે નવ રહેવાય. આધવજી  
 વત્ત વહાલા રે વિના અમે પહેરતાં રે, હવે અંગ આપે નહિ રે લગાર;  
 એવાં દુઃખડાં દેખીને રે સુખડાં સાંભરે રે, જરે અમે રમતાં રસિયા સાર. આધવજી  
 આજને અખાડો રે ચોટા દિશ ઉલટયો રે, ઉલટયાં વાદલ ને વળી વાય;  
 ગગન ગર્જના રે ચોદશ ચર્ધ રહી રે, મારે મંદિર નવ રહેવાય. આધવજી  
 લગ્યા ને લોપી રે મેં તો લોકની રે, જોરે કંઈ ત્રીકમ તારે કાજ;  
 કહે છે રાજે રે રંગ તો રહે નહીં રે, હાવે મને દર્શન દો મહારાજ. આધવજી

## પદ ૧૯ મું-રાગ વસંત.

આવે માસ વધામણાં, જામીવાજીને કરીએ જાંટણાં, આવે માસ  
 વન કેસર ફાંચો અતિ ધણો, કોટીલા શબ્દ સોહામણો;  
 હું તો આ ઋતુનાં લેઈ લાંચણાં; આવે માસ  
 શશુગાર સજે સહુ સુંદરી, લો અખીલ યુવાલ જોખા જરી;  
 હાં રે એ આવે હસતા હરિ, આવે માસ  
 હારેતું તો વેંલી યાની આજ રે, તારાં સરીયાં તે સધળાં કાજરે;  
 આજ રમતું તે જો'લી લાજરે; આવે માસ

આ સ્વપ્ના સરખું થાય છે, તાંહાં તો મોહન મોરલી વાલ છે;  
એવા દાસ રાજે ગુણુ ગાય છે; આવે માસં

પદ ૨૦ મું-રાગ કાફી.

મારું કેમ ચાલે ધરબાર રે, નાવલીઓ નહાનો. ટેક.  
વિઘાની તો વાત ન જાણે, બાળક બારે માસ રે; નાવલીઓં  
બ્રહ્મચારીનાં લક્ષણુ એનાં, કાંહાંને ભોગ વિલાસરે; નાવલીઓં  
પાંચ માસની પલવ બાંધી, કાહોની પૂરું આસરે; નાવલીઓં  
નવ માસ નગરીમાં વીસા, પછી થયો પ્રકાશ રે; નાવલીઓં  
રંગી થઇને રમતો હીડે, આવે નહોં અમ પાસરે; નાવલીઓં  
એ વરથી અળગાં પડીએ તો, જંગલ યાએ વાસરે; નાવલીઓં  
તારે મારે મળવું માંગું, એમ થઇએ મન નાસરે; નાવલીઓં  
રાજેના પ્રભુ અંતરજામી, મહીએર મારે જાસરે; નાવલીઓં

પદ ૨૧ મું-રાગ કાફી.

રામજી શણગટ વાળે રે, લટકો લેખાનો. ટેક.  
એમ ઉંચી મોડે આંખડી રે, નીચાં નેણુ નિહાળ રે; લટકોં  
આડી અવળી મીટ ન માંડે, સામું જોઇને ચાલ રે; લટકોં  
ભરજેબન ને જોગમાં રે'વું, દુર્જન દેશે આળ રે; લટકોં  
આંખલડીના આળા કરતાં, માથે આવે ગાળ રે; લટકોં  
રાજેના પ્રભુ અંતરજામી, મીટી ન મીટે જાળ રે; લટકોં

પદ ૨૨ મું-રાગ કાફી.

કંક કંક ચઢે શું કરીએ રે, કલીલુગમાં કુડા. ટેક.  
વેરી વાત વધતી બોલે, અવળે વચને મરીએરે; કલીલુગમાંં  
બાઈજી મારી બોલડે બાળે, રોઈ રોઈ આંખો ભરીએરે; કલીલુગમાંં  
દુર્જન લોક લવે છે તેમ તેમ, કાને કોહોતું ન ધરીએરે; કલીલુગમાંં  
જેમ પશુ પલકાવે પુઢે, તેમ તણાતાં જઈએરે; કલીલુગમાંં  
રાજેના પ્રભુ અંતરજામી, તમને જોઇને ઠરીએરે; કલીલુગમાંં

પદ ૨૩ મું-રાગ કાફી.

વૃંદાવનની વાટેરે, વા'લોજી મલીયા. ટેક.  
જાતાં વળતાં આળ કરે છે, જમનાજના ઘાટેરે; વા'લોજીં  
ભર જોગમાં ચિત્તે જોયું, મન મા-યું તે ચોટે રે; વા'લોજીં  
માડી મન વેચાયું મારું, પ્રેમ પ્રીતને હાટે રે; વા'લોજીં  
લોભાર્યા લોચનીયાં લોબી, અલખેલાને ઠાટે રે; વા'લોજીં  
રાજેના પ્રભુ અંતરજામી, કેમ છૂડીએ નાટે રે; વા'લોજીં

પદ ૨૪ મું.

હરિ આબ્યા છે દાવે, જવા નહીં દેડ દાવે. ઠ.  
 ઘેરીને ધાલીરા ધરમાં, હું આંગણે ઉભી રે'શ;  
 જહુનાથજી જશે સારે, હું ઉતર જમોદાને દેશ. હરિં  
 શામળિયો સ્નેહામણી, પું પાછળ કાણ ખાપ;  
 એવા નાથ હરેડડા કે, લીધું દેખે ત્યાં જાપ. હરિં  
 પ્રેમના ભોગી પ્રજુજી, પ્રીતની જાણે પેર;  
 એવા હેત આર્જા જાણીને, આરતા નથી ઘેર. હરિં  
 શું કરીએ સસારમાં, વિદુર વારે વાર;  
 રાજેના સ્વામીરસ ભર્ષા, મારા પ્રાણ કેરા આધાર. હરિં

પદ ૨૫ મું. ✓

મારા ધર પછવાડે કાનુડા તે, મોરલી થીંદ વાહે;  
 મોરલી કેરા રાખ્દ મુણીને, મુને નયણે નિંદ ના આવે. મોરલી થીંદ વાહે  
 સ્વપ્નામાં શામળિયો દીઠો, મોરલીએ ચટકાવે;  
 લહેરેલહેરે જાપ (મારો) જીવડો, ક્ષેપ વિખડાં નવવાળે. મોરલીં  
 ગોપુત્રમાં ગોવિંદજી ગારુડી, ત્યાં મુજને સેઈ આવેા;  
 રાજેના સ્વામી અંતરજામી, એક વાર ગોપુત્ર માહવો; મોરલીં

પદ ૨૬ મું.

મને મહીચર જોવાનાં કેડ, મારી સમયેરે રે;  
 મને વહાલા મી રણુછેડ; મારી સમયેરે રે.  
 સામરીયુ મને ગમતુ નથી, તે તો લાગે કડ્ડું વિખરે;  
 ડાહ્યા યદિન શિખામણુ દે છે, મને તે રે ધણેરું કુખ. મારીં  
 સાસુ હમારી સાપણુ સરખી, ને ડખે તતકાળ રે;  
 ડખતણું કુખ કહોને કહીયે, એવી સાસરીયાની જવાણ. મારીં  
 સસરો હમારો રાખત સરખો, જેઠ જેવો યમ રે;  
 ન્હાનો દીપેરીયોતો મેંણું મારે, મારો પરખો કરે મમાધમ. મારીં  
 દેરાણી તો દુશમન થઈને, જેઠાણી જીવલેણુ રે;  
 પેલી નણ્ડન કેરું મુખડું બાહું, તે જોવે કડ્ડાં વેણુ. મારીં  
 સાસરીયામાં મુખ રે નથી, હમે દુઃખનાં દળણાં દળીયે રે;  
 રાજેના સ્વામી અંતરજામી, જેમ રાખે તેમ રહીયે. મારીં

પદ ૨૭ મું-થાળ.

તમે જોયો તો જમાડું રે, જીવજી મારા;  
 વા'લા રે મારા આજ સપરયો છે દા'ડો, મારો હાથ આજ ઠારો રે. જીવજીં



વા'લા રે મારા શીરો પૂરી કંસાર, માંહે ઘીની કરું ધાર રે.	જીવણું
વા'લા રે મારા ખાખું જલેખી ને લાહુ, જમો તો હૈરું ટાહું રે.	જીવણું
વા'લા રે મારા પહેરું કસુંબલ સાડી, લાવું ઘીની વાડી રે.	જીવણું
વા'લા રે મારા જોતેધયે તે માગી લેજો, કાંઈ ખાટાં મોળાં કેહજો રે.	જીવણું
વા'લા રે મારા હાથે ન જમશે તમારે, કાંઈ આજ તો હમારે રે.	જીવણું
વા'લા રે મારા આહું લીણું અથાણું, માંહે રાયતું વખાણું રે.	જીવણું
વા'લા રે મારા જમનાનાં નીર ભરી લાવું, કંઈ આછમન કરાવું રે.	જીવણું
વા'લા રે મારા લવંગ સોપારી ને એલચી, કાંઈ બાસઠ પાનની પટ્ટી રે.	જીવણું
વા'લા રે મારા દાસ રાજે શુણુ ગાય, કાંઈ જુઠણુ આપે તો ધરાય રે.	જીવણું

## કહાનદાસ.

—મમમમમમમ—

### ગોવર્દન રાસ.

#### સાખી.

વીણા સુણી હરિતણી, નંદ કરે વિચાર;  
તત્કાલ તોડાવીયા, ગોપને તેણી 'વાર.

#### ચોપાઈ.

નંદજી કહે તે કરવો વિચાર, હાંનીહાં રે, ઈંદ્ર આચ્છવ કરવો અનોપ;  
વળી એક વાત કહું રે અનોપ.

#### ત્રિયાલ-રામગી.

આ વાત કહું અનોપ રૂડી, ગોપ સર્વે ચિત્ત ધરો;  
રામ કૃષ્ણ સર્વે લેઈ કરીને, ગોવર્દન આચ્છવ કરો.  
મેર પંખી ગાય સુખીયાં, રણિયામણી શોભા ધરે;  
જે ભજે ગોકુળ ગિરધર, અધઆધ સખળાં પરવરે.

પદ ૩ થું-સાખી.

વેણી સુણી ગોપનાં, હિયયાં નંદકુમાર;  
છંદ યજ્ઞ તમો શું ખીદો, હવે ધીરજ ધરો નિર્ધાર.  
ચાલ.

હાંનીદારે<sup>૧</sup> ધીરજ ધરો નિર્ધાર, મળી સર્વે કરવો વિચાર.  
હાંનીદારે છંદ તરણાને તોલે, નીગમ સમરથ સાખ જોસે  
ત્રિચાલ-રામઝી.

નિગમ સમરથ સાખ જોલે, અનેક ધર્મ ન અનુસરે;  
ભક્તિનું ક્ષણ કાચે ન પામે, અનેક દેવનો જે આદર કરે.  
ગિરિવરને પૂજે પ્રેમ ધરીને, એ વિશ્વનો પ્રત્યક્ષ દેવ રે;  
સામઝી સર્વે આલે ધરો, કર કાઠી લેશે તતખેવ રે.

પદ ૪ થું-સાખી.

વેણી સુણી નંદનંદનાં, અચરજ થયા સર્વે ગોપ;  
હવે કાણુ યજ્ઞ ખી'જીએ, એક વાત મુજો અનોપ.

ચાલ.

હારે એક વાત મુજુ અનોપ, સગર્ભ કરે સર્વ ગોપ;  
તરીયા તોરણ બધાય, લાં ઘેર ઘેર આશ્ચર્ય થાય.  
કરે રમોઈનો સામાન, મીઠાઈ મેવા ને પકવાન;  
પેહરે આભૂષણ શણગાર, સર્વ સજ્જ થયાં નિર્ધાર.

પદ ૫ થું-સાખી.

ગોકુળ સર્વે ઉલટથું ગિરિવર પૂજવા બાય;  
વાજંત સર્વે વાજતાં, અંગે ઉલટ ન માય.

ચોપાઈ.

દીઠા ગિરિવરના અનેક રૂપ, કોણુ માત્ર જ ઈર્દ્ર ભૂપ  
અતિ આનદ આચ્છન્ન થાય, વાધ્યો ગિરિવરનો મહીમાય.  
વાળે તાલ પખાજ ને મૃદંગ, સારંગી ઝાઝર ને વાગે ચગ.  
સર્વે જે જે તે મુખે બોલે, ત્યાંહિ કોઈ દેવ ગિરિવર તોલે

પદ ૭ મું-સાખી.

ધન ધન શ્રી કૃષ્ણને, ધન' એ ગોવર્દન,  
ધનધન એ નજવાસને, નિયમ જપ તપ આનદ અગ.

ચોપાઈ.

હાનીહારિ આઘસાન ને કાશી, હાનીહારે ત્યા હરિ પ્રકટયા અવિનાશી  
હાની હારે નદવર બૂધર મોરારી, બજે એને ભેખ પીતાંબર ધારી.

ચાલ-રામઝી.

બજે એને ભેખ ધારી, કૃષ્ણુજી હીના કરે,  
ચતુર્ભુજ કૃષ્ણ રૂપ દેખી, ગોપ ગોવાળા થેષ થેષ કરે  
હાનીહારે ધૂણીએ ગગન ભેણ પાતાળ સર્વ માજી રહ્યું,  
સર્વે મુખથી આચરે, તે સુરપતિએ સરવે લહ્યું

પદ ૮ મું-સાખી.

તે સુરપતિએ સર્વે લહ્યું, કોપ ચદયો અપાર,  
હાવે કોણુ ચક્રી ખીજીએ, પ્રકટયા નદકુમાર

ચોપાઈ.

ત્યા પ્રકટયા નદકુમાર, મન ઈર્દ્ર કરે વિચાર  
ખારે મેઘ તેજા તેણી વાર, તેને વાત કહી નિરધાર  
ખારે એઝા યજ્ઞ વરસો, મારી ગોકુળ જળ થળ ભરતો  
ભયે વરસો મારા ભાઈ, ખણી ખોદીને ખાડો ખાઈ

પદ ૯ મું-સાખી.

મેઘને આપી આગના, વરસો સાત દીવસ રાત,  
ગોકુળ સધળું રેલવે, તાહા નહો રહે નિશાની માત્ર

ચોપાઈ.

હાનીહારે ગોકુળ નહો રહે નિશાની, મધવે એવી વૃક્ષ મનમા આણી.  
હાનીહારે સર્વે મળી બાધ્યો બધ, ચાલો લેવાને જઈએ સધ.

રાગ-રામઝી.

સિંધુમહિ જઈ ખાર મેઘ ચડ્યા, વીર નીર ભરી ભરી,  
આવી આંધી વરખ ઢોળ્યા, ગડગડ્યો મર્જના કરી.

ધનધોર ઘટા ધન વીજ ચમકે, વરસ્યો તે મુશળધાર; .  
સત્ય સમાણાં શુંદ . પડે, ત્યાં જળ વરસે અપાર. .

પદ ૧૦ મું-સાખી.

વાઝ્ય ગિરિ ચંગીયો, રહ્યો ચોરાસી ગાઉ માંહે રે;  
ગોપી ગોવાળા વચ્ચ ધન, જોઈને રહ્યા ગિરિને છાંહે રે.

ચોપાઈ.

તે તો રહ્યાં ગિરિને છાંહે, સર્વે ભે આણ્યો મન માંહે.  
ગોપ ગોવાળા થર થર કાપે, રખે ગિરિ પડે સૌને આંપે.  
સરવે મેઘ વરખે નિરધાર, પૃથ્વી પેખે નહીં લગાર.  
હરિના કુમળા કર છે માંહે, ગિરિ પુષ્પ સમાન રહે તાંહે.

પદ ૧૧ મું-સાખી.

અંધકાર ઘર્ષ રહ્યું, ને દામની કરે ચમકાર;  
એક પલક ઉઘડે નહીં, એમ વરખે અખંડ ધાર.

ચોપાઈ.

હાનીહરિ એમ વરસ્યો અખંડ ધાર, ત્યાં કોઈદુઃખ ના પામે લગાર.  
હાનીહરિ ગિરિ આપ તાતો અંગાર, જળ તેને સ્પર્શે નહીં લગાર.

ચાલ.

અકળ ગતિ ગોવિંદની, રાગ રંગ જુગલ જુગલ રાસ ખેસે;  
ચરણે મુધરી ધમધમે, જંગી ગિરિ સ્થંભીયો, કર ચોથે મોરલી અધર ધરે.

સાખી.

શૈષ મોહા પાતાળથી, રવિ ચંદ્ર ગમન માંહે;  
કાનંદાસ ગુરુ એમ ઉચરે, તે જોઈને અચરજ આપ.

પદ ૧૨ મું-સાખી.

પહેસે દિનકર પરહ્યાં, દુળે આંગળી પર ગિરિ ધર્યો;  
ત્રીજે નખપર રહ્યો ગોવર્દન, ચોથે ઉછુન પામે ભગવંત.

ચાલ.

દીન ચોથે ઉછા વિશેષ, દિન પાંચમે મોરલી પાસેક.  
દિન છત્રે તે મોરલી સ્વર, દિન સાતમે રહ્યો અધર.  
બારે મેઘ વરખી પરવર્ષા, ગોકુળના દોષ નિવાર્યા.  
ફરી જુએ તે ગોકુળ માંહે, પડી શુંદ ના દીસે તાંહે.  
મેઘ વિનતિ કરે અપાર, પ્રભુ રાખો ચરણે આધાર.

કડવું ૧૩ મું-સાખી.

બારે મેઘ વરસી હારીયા, સાત દિવસ પીતીયા;  
ઈંદ્રને પછી જઈ કહ્યું, એ હરિ કાણે નવ છતાય.

ચોપાઈ.

હાંનીહાંરે હરિ કાણે નહીં છતાય, એ છે ત્રિમોવનો રાય.  
હાંનીહરિ ગોકુળ રાખ્યું મોરે, અમો રાય સુક્યા વચન તમારે.

જેણે 'ગર્વ કયો તે હાયો, કામિ કાધે કા નવ તાયો;  
હાવે મેલીને ગયા' આપ, તેને ત્યાં ના લોચે પાપ.

કડવું ૧૭ મું-સાખી.

વેણો સુણી હરિ તણ્યા, ઈંદ્ર થયો નીજ દાસ;  
સામગ્રી સહુ લેધને, હાવે રાખો ચરણ નિવાસ.

ચોપાઈ.

હાંની હારે ફરી ચરણે ઈંદ્ર આવ્યો, વિધ વિધ સામગ્રી સહુ લાવ્યો.  
હાંની હરિ કંચન ગઠિ વચ્ચ સાથે, હીરા સ્તન લેઈ પૂજી હાથે.

ચાલ.

પૂજે ફરીને હાથે ઈંદ્ર, જ્યમ વેદે વિધી કહી.  
ચરણ પૂજને ચેદન ચર્યે, કમળ મુખ નિરખ્યું હરિ.  
પંચ દીપક પ્રકટ કરીને, કરે આરતી હાથે.  
અઘાદિક તો પુજ્યે વધાવે, સકળ દેવ સંગાતે.

કડવું-૧૮ મું-સાખી.

મળ્યા ભેટી આનંદ સુ, ઈંદ્ર ઈંદ્રાપુર જાય;  
ત્રીભોવનનો રાણ્યો, ફરી ગાંજ્યો કાંઈના નવ જાય.

ચોપાઈ.

ફરી ગાંજ્યો કાંઈના નવ જાય, એ છે ત્રીભોવનો રાય.  
હાવે હાયો તે ઈંદ્ર કહેવાય, વળી છતાં તે જાદવરાય.  
જઈ ઈંદ્રે હાથું રાજ, મેલી મોટમ સર્વે કાજ.  
જે શિષ્યે સાંભળે ગાય, તેનાં ભવનાં પાતક જાય.  
હરિ ચરણે કા'નીયો દાસ, ગોવર્દન ગાયો રાસ.

—સમસમસમસમ—

પદ ૧ લું.

મધરાતને સમે માતા. જશોદા, મન' કલયે અપાર;  
રખે સંહાર વળતો, તું પર્વત મેલ નિરધાર.  
માતા. જશોદાજી કે'ણે કુંવરને, પર્વત મેલ ધરણી;  
તારા વેદનો નહોં જાણું ભેદ રે, એવી હરિની દરણી.  
લકુવર વેરો હરિ છે નાંધડીયા, હજુ કુંવર છે છોરો;  
શેર જશેરનો હોય તો કહીયે, આ તો મેરુ ભાણુ છે મોટો.  
ધડી અદધડી હોય તો કહીયે, રખે પર્વતને નાંખે;  
કુંવર કર છે રે કામળ તાહારા, હરિ માતા કઈ યેરે સાંખે.

પરિબ્રજનો હું તો પાર ના જાણું, વિનતિ કરું શીષ નામી;  
માતા જયોદા કે'છે કુંવરને, દાસ કા'નીઆના સ્વામી.

પદ ૨ ભું-રાગ કેદારે.

હાવે કુંવર કહે છે વાત રે, બીશે મા માતા;  
અરે મને જાર ના લાગે લગાર રે, હરિના ગુણ ગાર્તા. બીઆછે શાને  
પર્વત કર પર એણી પેરે રાખુ, જન્મ ચકલીના માળા;  
ગોપી ગોવાળાને ધીરજ દેવાને, હારે તેને પુષ્પ સમાન ધારે. બીઆછે શાને  
સખળ નૃત્ય કરે શામળિયો, રાસ રમે ગિરિને હેઠે;  
મંદિ મંદિ વાત કરે છે, એ તો નંદજી કરે છે નેહે. બીઆછે શાને  
પર્વતનુ મેં ધન ધન છીધુ, તે ધરણી મેલાવે;  
દાસ કા'નીયાના સ્વામીનું આકામ, તે તો વાર બીજી નાહ આવે. બીઆછે શાને

પદ ૩ ભું-રાગ કેદારે.

હાવે માતા કહે છે વાત રે, વિદ્યા કાંઠાં શીખ્યો;	
સહુ બળીયા ઉપર બળીયા રે, આજ તને મેં પ્રીછયેરે.	વિદ્યા૦
સોલ સહસ્રનો બેદ જ લખને, આજ્યો તો મધરાતે;	
પહેલા પ્રાણુ માસીના શોભા, અરે તમે દેવને સંહાર્યા હાથેરે.	વિદ્યા૦
મથુરાથી આવી આવતાં રે, જનનાએ દીધો માગ;	
મામા સાથે રણજ રમીને, તમે નાથો કાળી નાગરે.	વિદ્યા૦
એની જન્મેતરીમાં લખીયું હતું, વચન કહ્યું ગર્ગ્યાર્ય;	
તે દહાડાની હુ વિરમવ ધર્ષણું, આજ પારખું દીર્ઘ અપારરે.	વિદ્યા૦
માતાના મનમાં પ્રીત જ ઉપની, પ્રેમે આલિંગન દીધુ,	
કંઠ વાલી સુખ સુંગન કરીને, માતાએ મન કર્યું મીઠુરે.	વિદ્યા૦
હાં જા ગોપી ગોવાળાને ધીરજ દેવાને ક્રગ્વા લીલા રંગ.	

એ અક્ષરને શિખે સાંભળે, પ્રેમ કરીને ગાય;  
 નિશ્ચિત તેનું સ્મરણ કરતાં, વહાલા હરિ સરખા યાય રે. વિદ્યા  
 ધણુ ચાહો તો એક જ ઇચ્છો, હેતે હરિ છે ગરવા;  
 રહીયા પાટી જીભાચી લેખણુ, દાસ કાંની પાયાસ્વામી બેઠા લણુવા. વિદ્યા

કૃષ્ણ જન્મ વધાર્યું.

સાખી.

આવણુ માસ માહામણો, અટખી ને છુધવાર;  
 મધ્ય રાત સમે શેહિણી, અદ ઉદે જન્મ્યા મોરાર.

આલ.

હાવે જન્મ્યા દેવ મુરાર, તેહેના તેજ તણો નદિ પાર.  
 હાવે પ્રકટયા દીન દયાળ, માતાજી મુખ નિહાળ.  
 રાખ અક ને ગદા માળ, કાને કુડળ પદ્મ રસાળ.  
 માતાજી વિભાસે તાહે, અમે કારાગૃહની માહે.  
 અમે શાં વિકર્મ જ દીધાં, રાધ કમે કૃ.ખ જ દીધાં.  
 બાળક બોલ્યો તેણી વાર, ઉતારો યમુના પાર.  
 મુને ગોકુળ મહેલી આવો, તમે નંદ કુંવરીને લાવો.  
 જેણે હવથા તમારા બાળ, હું તો આણેશ તેહેનો કાળ.  
 દેવકીએ કંથ જગાવ્યા, કૃ.ખ ભજન કુવર આવ્યા.  
 ઉઠ્યા વસુદેવ તેણી વાર, હખીં નિખ્યાં દેવ મુરાર.  
 હાવે કૃમ કરીશ કાળ. રાય કસતણં ૭ રાજ.



એમ કહીને તે આસુ ઢાળ્યું, શામળિયે તે સન્મુખ લાળ્યું.  
પ્રરી બોલ્યા દીન દયાળ, હું કસતણો છું કાળ.  
અમે છોડાવા તુમને આલ્યા, તુમ કારણ દેહ ધરાવ્યા.

સાખી.

પૂછે પુરુષોત્તમ અયે, વળી વળા વાસુદેવ;  
પુત્ર ચર્ધ પ્રકટ્યા પ્રભુ, તે કયા જન્મની મેવ

ચાલે.

હરિનારાયણ ઉછંગે ધરિયા, લોહ બધન તાવા રે ગરીવા.  
રખવાળા નગરના જેહ, ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ.  
જોઈ આત્મારે રેન અધારી, સગે શામળિયો રે મુરારી.  
વીજ ચોદશ અમદે રે જોર, બોલે બપૈયા દાદુર મોગ.  
ઊંડા ગાજતહે ધન ઘોર, તાહાં પવન ઝંકાવા સોર.  
ચર ચર કપિત દેહા, ના જોજત સુદર ખેસા.  
બહુ રક્ષા કરતો શેષ, તાંહાં આગળ શ્રી માહેશ.  
યમુના તીર હરિ આવીયા, ઉછંગે ત્રિભુવન રાજ્યા.  
ધન વાસુદેવ મહા ભાગ, તાહાં છત્ર ધરે શેષ નાગ.  
હારેહાવે છત્ર ધરે શેષ નાગ, યમુનાશ્રમે દીધો ભાગ.  
યમુનાશ્રમે વહે જળ પૂર્ણ, પામવા તે હરિના ચર્ણ.  
જળ પરસ્યાં તેણી વાર, ઉતરીયાં યમુના પાર  
હરિ આલ્યા ગોકુળ માહે, કુવર પધરાવ્યા ત્યાહે.  
હાવે શિખ માગીને ચાલ્યા, બાર્ધ પુત્ર તમોને આલ્યા.

તે તારો માર્યો નહિ મરે, તું કરેશ કોટી ઉપાય રે;  
 જો ત્રિશુવનના જૂપ મળે તો, કાણે જીત્યો નહિ જામ રે.  
 તેહેણે આર આયુધ દુષ્ટ, મારણુ ધર્મો છે નિર્ધાર રે;  
 તું અધમ શું હું કરે, તારો ઉતારશે અહંકાર રે.  
 તાંહાં એવી વાણી સાંભળીને, કંસ થયો નિરાશ રે;  
 જઈ પુતનાને પાથે લાગ્યો, કહે કહાનીયો દાસ રે.

સાખી.

ગોકુળમાં હરિ આવીયા, ને કાણું ના લાગી વાર;  
 હૃદયો નંદ યશોમતિ, એને ઉત્કટ અંગ અપાર.

આલ.

હાં રે એને ઉત્કટ અંગ અપાર, ઘેર આન્યા દેવ મુરાર.  
 હરિને પાંચે અમૃતે નવરાવ્યા, ઉછંગે ભેઈ ધવરાવ્યા.  
 કુંભ કુંભ છડા દેવરાવો, ભક્ષા મોતિએ ચોક પૂરાવો.  
 ગર્ગાચાર્ય ઋષિને તેડાવો, કુંવરનાં નામ રે જોવરાવો.  
 લાવો સુકતા ભરીને થાળ, નામ પાડો શ્રી ગોપાળ.  
 હરિ કૃષ્ણ ને ગોવિંદ, મોહન કહાન ને બાળમુકુંદ.  
 ભગવાન ને ભગવંત, દોહા (?) લાક્ષા ને જશવંત.  
 દયાળ દામોદર સ્વામી, વિરમી નાથ વિસ્વંભર નામી.  
 છે ત્રિશુવનનો સ્વામી, નારાયણ અંતરંગમી.  
 એહેના નામતણે નહિ પાર, હરજી ને શ્રી મારાર.  
 એહેનાં કરજે રે જતન, હાથ આણ્યું છે જો રતન.  
 હાવે અતિ ધણું શું કહીએ, સેવક થઈને તે શણું રહીએ.

ચાલ.

ભજે આણી મન વિશ્વાસ, ચણે રહે રે કા'નીયો દાસ.  
સાંલજો ને કરૂં એક વાત, જોયો સ્થામ થયું પ્રભાત.  
પડવા પાંચ તેડવો ઘેર, રાતાં પીળાં ને લીલાં અવેર.  
રેશમની દોરી મંગાવો, રંગત પાલણીએ બંધાવો.  
તાંહાં મણિ માણુક સોહરાવો, પાલણીએ રત્ન જડાવો.  
તે ઉપર લટ મેહેલાવો, રૂડાં રંગ પૂલ સુહરાવો.  
કળી ટોડર ને ચંપેલી, બહુ રંગ ભાતની વેલી.

સાખી.

પાળણીયાં શણગારીયાં, ચીર ચંદવા બંધાય;  
સામઝી બહુ રંગની, હરિને પાળણીયે પધરાય.

ચાલ.

હરિ હરિને પાળણીએ પધરાવો, ખૂપ ટોંપી રે સોહરાવો.  
ઉર સોહે મુક્તા હાર, કુંડળ મોતિ ને પરવાર.  
સોહે સોનાનાં સાંકળિયાં, બાબૂબંધ ને માદળિયાં.  
સોહે કસબી કંચન તોરા, હરિને રાખડલી કંદોરા.  
નેપૂર ને ઝાંઝરી સાર, ચણે ધૂધરનો ધમકાર.  
પહેર્યાં આંગળિયાં ઝરતારી, કુંવર આણ્યારે શણગારી.  
આંજી આંખડથી અણિયાળી, હરિને નિર્મે નેણ નિહાળી.  
આંખ્યાં પાળણીયાં પરસાલ, તાંહાં વિરાજે શ્રી ગોપાલ.  
દૃઢ પ્રદક્ષિણા પાયે લાગે, સેવા જન્મ જન્મ સુખ માગે.

પંચ તત્ત્વકો બન્યો પાંજરો હાં, આ જેલ દેખો ને નરખો;  
 પવન પુતળી રમે પ્રેમમાં, ચુરતે. ચુરતે નરખો. ચુર કાણે.  
 પ્રેમકીડગલીમાં જ્યોત જલતહેહાં, અંધેર મટીયો ઉન ધરકો;  
 તેને અજ્ઞાણે ગગન સૂઝે, બેદ મલીયો ઉન ધરકો. ચુર કાણે.  
 કહે રવિદાસ ચુર સદ્ ચુર સાચા હાં, મેં શુદ્ધામ ઉન ધરકો;  
 આ કાયાકી આશા મા કરશે, ચરખો નહિ કાંઈ સરખો. ચુર કાણે.

ગરબી ૧ લી. ✓

મને મળિયા છે મોરારી રે પનધટ જતાં, મારી આંખકડી તો ઠારી રે, પનધટ.  
 વા'લાજી મારા ગોચિતાની રે આવી ગોરી, જમુનાની તીરે હોડી રે, પનધટ.  
 વા'લાજી મારા આવી ઉઠા છે મારી જોડે, બેહેડવીયું મારું ફોડે રે, પનધટ.  
 વા'લાજી મારા હાર હજારીનો તોડ્યો, મારો પહોંચો સાહીને મોડ્યો રે, પનધટ.  
 વા'લાજી મારી સાસુડી ઘેર સંતાપે, મારી નણુદી બહુ રંગડે રે, પનધટ.  
 વા'લાજી મારા સ્વામી રવિદાસના છો રંગી, મારા જનમે જનમના સંગી રે, પનધટ.

ગરબી ૨ છ. ✓

અમને હમકલે શું છોડારે છેલ છબીલા; આવડો અમઉપર શું આડારે, રાજ રંગી  
 વા'લાજી મારા મોટે સલાલી ને ચાલો; ગોવિંદજી આશો માળો રે, છેલ.  
 વા'લાજી મારા હેરણીઆં આવીને શું હેરું; કાંઈ રાજ કંસ ફેરું રે, છેલ.  
 વા'લાજી મારા અમકતી ચાલે રંગ લાગ્યો; મારે બે તો સોનો લાગો રે, છેલ.  
 વા'લાજી મારા મલીની મટુડી મારી પુટે; કાંઈ મોતન માળા પુટે રે, છેલ.  
 વા'લાજી મારા આંખદીમે છે કામજુગારી રે; તેને મોહી છે વજની નારી રે, છેલ.  
 વા'લાજી મારા સ્વામી રવિદાસના મોહાગી; મને પ્રીત તમારી લાગી રે. છેલ.

દીવમે કરો બિચાર, ચોપસે ચરચા લાવો, આંટી છુટે દીવતણી, ભાગે સધળી શ્રાંત, પશ્ચીમદેશ પરમોદ કે, તુમ કયુ બેઠું નીરાત.	અનુ૦ ૧
કરો પવનેકા મૂળ, મન કહાંયે આધા, કહો ઇનકા અસ્થાન, દોઈ મીલી કહાં સમાધા, શબ્દ કહાતે ઉઠતહે, દીક કહાં ઠેરાય, નાદ બુદકા રૂપ કહો, મોહે સત દીયો સમગ્ગય	અનુ૦ ૨
કહો શુવકી જાત, શીવકા રૂપ કહી જો, કરો જુજ્યા અર્થ, સત્યસિદ્ધાંત લહી જો, શુવ શીવકી પારદે, ગોઈ કરો અનુમાન, અગાધવસ્તુ અખંડ હૈ, તુમ પ્રગટ કરો હમ જનન	અનુ૦ ૩
હમ તુમ ભાગે દોય, હસતન કહા જાઈ હીલીયા, પડે પિંડ પરગટ મન, તન કહા જાઈ મીલીયા; કહે રવિદાસ સુન અનુભવી, અવખ દીયો આજખામ, તખ હમ સતગુરુ ધારહી, તત્વ દીયો બતલાય.	અનુ૦ ૪

પદ ૨ જી.\* ✓

ગોઈ જગદા-સ્વપ્નેકી લેહેર સમાવરે-કોઈ જગદા એક દીન જામા કયા લયા રે, સ્વપ્ન ઘેન મદમાતી, જેસા ચદા ખીજકા પ્રગટયા, શીર અધારી રાતી રે.	ટક. કોઈ૦ ૧
સમજ્યા નહીં સદ્ગુરુકી સમસ્યા, નીરખ્યા નહીં નીરાટા, ખોજ ખખરદીલ ખોજ્યા નહીં રે, ઉધ્યા નહીં કપાટા ગાવે બજાવે કરે કવીયા, હરદે ન પચ્યા હેલા;	કોઈ૦ ૨
જેસા પથ્થર પાણીમા રે, કદી ન ભીતર ભેદ રે	કોઈ૦ ૩

મારગ બંકા ઠરલે ડંકા, નહીં કામરકા કામા;  
 સતશબ્દ સત ચરુકા ગ્રહીતી, દેખ તપાસી નામા રે. કાઈ ૪  
 કહે રવિદાસ સત બાણુ પ્રતાપે, સમજ સમજ મન મેરા;  
 શું સુતો ચોરાશીમાં, અફલ ફરગો ફેરા. કાઈ ૫

પદ ૩ બું.

આજ મને સદ્ગુરુ મળ્યા સોવાગી રે, મૈયા મેરા મનવો લયોરે વેરાગી. રેક.  
 સંસાર વ્યવહાર મુને વીસર્યું, આજ મેં તો મોહ મમતા સર્વે ત્યાગી રે. મૈયા ૦  
 આજ મુને કામ ધામ કડવું લાગે, આજ મારી લેહતો બળનમાં લાગી રે. મૈયા ૦  
 આજ મોજતીઆન ભાવે, નવને નિદાન આપે, આજ મેં જીતે જોઈ જોઈ જાગી રે. મૈયા.  
 આજ મંત્ર શું જીવ મેં તો અવણે સુણીઆ, આજ મારે ઘોરતી મંકુરી વાગી રે. મૈયા ૦  
 એમ બાણુ રવી ગુરુ ચડીઆ, આજ મેં તો મુક્તિ ચરણુની માગી રે. મૈયા ૦

પદ ૪ બું.

જીને કીયા જાહસેં બેળા, વો સાહેબ મેરા, જીને કીયા જાહસેં બેળા.  
 સતગુરુ મેરાને ચલી નિરમેષદવી પાઈ, સતગુરુ રાખે દીવા જતાઈ,  
 મુરતીઆં અગડમગડન જાઈ, મનકું ઘેરા. જીને ૧  
 મુળ કમજું ઘાત દયાવા, ઉઘટા કમળ સોઈ સુઘટાવા,  
 ધીરે ધીરે અવન અક્ષાવા, હરદમ હેરા. જીને ૨  
 નાહિ જાઈ પછમશું પડીઆ, હિંચા અકુને અમૃત જરીઆ,  
 ઘડપીલે અધરપર ધરીઆ, ચડીઆ મુમેરા. જીને ૩  
 શૂન્ય શિખરપર કીયા અરથાના, અનહદ વાગે તજાહી નીરાના,  
 ગગન મંડળમેં જાઈ ઠેરાના, રમે નડેરા. જીને ૪  
 ન્યારે ખાંજ કે જોગી પાવે. શન ચડેં જોહે શાન જતાવે.

પચતત્વ કે નિષય, મીવીકર જીવ કહાવા,	
દેહ ઈંદ્રી મન પ્રાણ, માન સૌર્વ મહિ બધાયા	૧
મોહ બ્રહ્મ અગાધ હૈ, લીપે છીપે નહીં સોય,	
ધટધટ પરગટ રમ રહ્યા, ચીને વીરવાં કોય	આત્મા ૦ ૩
જીવકી શક્તિ અચાન, શિવકી શક્તિ માયા,	
ધન દોનો તૈ બિન્ન, અખડ અદ્વૈત ઉભયા.	
જીવશિવ કહેવા નહીં, હમ તુમ નહીં કોઈ હામ,	
વ્યતિગેક પદ પરમાત્મા, નિર્ગુણ નીજ ધામ .	આત્મા ૦ ૪
એ સદ્ગુરુકો દેશ, નિગમ નેતી કર ગાવે,	
બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ, બોજ કોઈ પાર ન પાવે.	
નિર્ગુણકુ અનુભવો, નામ રૂપકો નાશ,	
બ્રહ્મ મમ હોઈ બોલીઆ, અણુછતા રવિદાસ.	આત્મા ૦ ૫

## ગોપાલદાસ.

### બોડાણો.

આદિ આરાધુ માતા સરસ્વતી, કૃપા કરીને આપો શુદ્ધ મતિ.	૧
મારા મન કરાં પુરાની કોડ, પ્રણામ કર શ્રી રણુજોડ	૨
પ્રથમ ઉત્પત્તિ કહું તે બણી, હોસ હેડામાં અગટીયા છે ધણી	૩
હાસર અગણે છપન ગામ, તાહા રજપુત ને વગેસીમ નામ	૪
પહેલી વીશીમાં વરસજ માર. એહવા ગગાખાઈ ગગાજળ નાર.	૫

કૃપા કીધી છે આપે ઠકાર, — ફરી તો જાનું ડોકાર.	૧૬
તુળસી દળ કર મહી હું જાણું, તો હું જોડાણો ભક્ત કહેવાણું.	૧૭
હાથની છાપમાં તુળસી દળ વાણું, છટે મહિને જમ ઠેક ચઢાણું.	૧૮
એક વરસમાં જોયો ત્રણ વાર, જાનું દારકાં મુક્તિ દાર.	૧૯
તાત માત ધન તે પ્રભુ જાણું, એકા અવધિ ચિતમાં આણું.	૨૦
નીત નીત પરતે કરતા એ કાજ, વશ કીધા છે પ્રભુ મહારાજ.	૨૧
એવી પૂજા સીતેર વર્ષ કીધી, દીન દયાળે માનીને લીધી.	૨૨
વજ્રેસીંગ સાથે પરત જોલો, એવો ભક્ત કે નહિ તુજ તોલો.	૨૩
પૂજા ચઢી છે અપરમપાર, શૂંધરને યથો છે પ્રજાંડનો ભાર.	૨૪
માગ માગ તે આપુ, તારું વચન ધિર ફરી થાયું.	૨૫
હું શું માયું જે ધરડો યથો છું, આટલો જન્મારો એળે ગયો છું.	૨૬
હું શું માયું જે હાથીને ઘોડો, હું શું માયું જે સાથીનો જોડો.	૨૭
હું શું માયું જે મોહુ ધરસુત, હું શું માયું જે પરવાર ને પુત.	૨૮
કહે છે જોડાણો પોતાનો થાપો, તમને ગમે તે રૂડેરા આપો.	૨૯
અમને આપો જે અવસર સહી, સ્વર્ગ મૂલ ત્રણ લોકમાં જહી.	૩૦
તારી પૂજનો આશિષળ થાઉં, હેતે ચાલી તારે ઘેર આવું.	૩૧
જેહવી દારકાં નગરી મેં વાસી, તેવી ડોકાર કરવી છે કાશી.	૩૨
મંદીર જમને . તેડવા આવે, મરિ બેસવા વાહન લાવે.	૩૩
હરખ્યો હરિજન આનંદ થાય, પ્રીતિ પોતાને ઘેર જ જાય.	૩૪
જેટલી દારકામાં વાત જ થઈ, એટલી પોતાની સ્ત્રીને કહી.	૩૫
સતી નારી એ સાચી માની મનમાં, હરખ્યાં ગંગા વાર્ધ આનંદ ન માય.	૩૬
જુની ખાનાતી જેતરી વહેલ, નજાળા આખલીયા ધરડાના બે બેલ.	૩૭
ઉભટ આને હેતશું ધાય, થોડા દહાડામાં ગોમતીમાં નાથ.	૩૮



- લાંગી ભોગળને ઉઘડ્યાં દાર, પ્રભુજી પધાર્યા પોતે જ બહાર. ૫૦
- જેઢવા નધયાણું નીરખ્યા મહારાજ દીઠા, તેવા અમૃત પેલાગ્યા અતિ મીઠા. ૫૧
- વહાલ જોઈને અતિ ધણું રાચ્યું, દેખી આજ કે સમણું સાચું. ૫૨
- ઉઠ્યો અસવારી રાત રહી ધડી, રથમાં બેઠો ચતુરભુજચડી. ૫૩
- બોડાણો ચાલ્યો ત્રિકમને તેડી, પવનની પહેલો રથ જ બેડી. ૫૪
- જેવો આકારો ચાલે રવીરથ, એમ ચાલે છે સ્થામ સમરથ. ૫૫
- એમ ચાલે છે બળીઓ મહારાજ, મોહલો ભક્ત પ્રેમને સાજ. ૫૬
- અરણ્ય ઉદયતી વેળા ધર્ષ જ્યારે, પ્રભુજી પહોંચ્યા છે ડોકાર ત્યારે. ૫૭
- ધન બોડાણો વારણાવત, ધન દેશ એ નગર શુભરાત. ૫૮
- ઠાસરા ગ્રગણે ડોકાર ગામ, ધન બોડાણો ધન તારું નામ. ૫૯
- નગર રાહરમાં થયું છે જાણુ, આબ્યા મહારાજ પુરુષ પુરાણુ. ૬૦
- લેઈ આવીને પાવમે પડીયો, ઇકાતર ખરીયાં સહેજે તે તરીયો. ૬૧
- નહાનાં મોઢાં સહુ નિરખવા આવે, કંકુ ચંદન મોખે વધાવે. ૬૨
- વાગે દોલ દલમાં નિશાન, નગર રાહરમાં વરત્યાં કલ્યાણુ. ૬૩
- સંવતસે વિક્રમ હે ખારોતરા બાર, પુખ્ત નક્ષત્ર જોગ સીધા સાર. ૬૪
- કારતક શુદ્ધ પુનમ ને શુરવાર, અમૃતચોષડીએ પ્રભુજી પધાર્યા નિર્ધાર. ૬૫
- કલ્યાણુ વરત્યાં છે એણે પ્રભાત, દારકામાં ધડતી શી ધર્ષ વાત. ૬૬
- સૌંકા શુભળી સુતા તે ઉઠ્યા, રણુછોડ રૂપાળા નજરે દીઠા. ૬૭
- વર્ણુ અદાર મળ્યા છે લોક, સહુકોને મન પ્રગટ્યો છે શોક. ૬૮
- કોકાર આપણો સુડેરા બાળો, તે તો બોડાણો ચોરીને ચાલ્યો. ૬૯
- આપણા મહારાજને ચોરી જાય, તારે આપણી શી પેર થાય. ૭૦
- ચાલો આપણ પ્રાણ કરીશું. કોકાર આપણા ખેંચીને લઈશું. ૭૧

એક નાનકડો બાળુ અબાળુ, પરણે ફેંકયો ને માર્યું છે બાળુ.	૮૪
એક માર્યું ને બીજે ન વારું, વામ ભરીને તીર જ મારું.	૮૫
કોધ ભરીને માર્યું છે તીર, પેદું રણુછેડને વામ શરીર.	૮૬
આવી વાયું છે વિષ્ણુની કુખ, ત્યારે બાળુ યોડણે મહાદુઃખ.	૮૭
સરવે રુધિર તે ત્યામ શરીર, સરવે રુધિર તે ગોમતી નીર.	૮૮
આવી તીમર* ને આગળ પડીયા, કૃષ્ણ કૃષ્ણ કહેતાં ધરણી પડીયા.	૮૯
ગામમાં હાં પડીયો હાંહાંજકાર, લોક મળીયા છે અપરંપાર.	૯૦
બાંધી હથીઆર આબ્યા ત્યાં સીધા, કાબ્યા સરવેને ઘેરી લીધા.	૯૧
એક કહે આપણુ દંડ દર્શનું, વેર આપણું વાળી લઇશું.	૯૨
ત્યારે યોડણે જોઆ છો હાથ, મળીજો સહોદર પોતાને સાથ.	૯૩
કાબ્યા સહુ કહેતા શામ ધરજો, આબ્યા તેહને ખુશાલી કરજો.	૯૪
કરણી અમારી કામ એ ન કરજો, મળી સહુઆને આદરજો.	૯૫
રખે ધરતા તે મનમાં ઢિચાટ, યોડણે આસ્થા સ્વર્ગની વાટ.	૯૬
કાબ્યા પ્રણામ લીધાં હરિ નામ, યોડણે પામ્યા અંતરધ્યાન.	૯૭
કાને આધારે કામ જ કીધું, સર્વ મળીને દહેન જ દીધું.	૯૮
વેર આપણું વાળીને લીજો, * * * *	૯૯
કાબ્યા સહુકો આશીઆળા થયા, સરવે મળીને લાંઘવા ગયા.	૧૦૦
કાકાર વિના તો કાકા ના જઈએ, પ્રાણુ તણને અહીંયા રહીએ.	૧૦૧
ત્યારે યોડ્યો જેળળીઆ મહારાજ, ગંગાબાઈને કહે યારો તુજ કાજ.	૧૦૨
જેવી તેવી તો ક્ષાહણુની જાત, પ્રાણુ તજો તો યાય ઉત્પાત.	૧૦૩
બોલી નારી તે યોડણુતણી, એ શું બોલા ત્રિલોકના ધણી.	૧૦૪
શુભલી પ્રત્યે જઈને બોલો, મોવણુ બરાબર મુજને તોજો.	૧૦૫

- ‘ભરી સંભામાં જોડીને હાથ, મળીયો સહોદર પોતાનો’ સાથ. ૧૧૭
- સીદ વાતના દુખીયા થાઓ છો, શાને આવડા સમ ખાઓ છો. ૧૧૮
- ‘વચન’ કહું તે સાંભળો મહારું, જ્યેથી કોમ તે સરસે તમારું. ૧૧૯
- સાંભળો વાત તત્સાથ, પ્રભુ બરાબર આપું સોવણ. ૧૨૦
- સોવણ આપીને ‘ધારણા’ દીજો, બાંધી ગાંઠડા વિદા લીજો. ૧૨૧
- કાખા સહુકો ચિંતામાં પેઠા, વિચાર કરવા એકઠા’ બેઠા. ૧૨૨
- જુદર ઉપરથી ભક્તિ ભાગી, લાલચ સધળી ધનમાં લાગી. ૧૨૩
- ઠાકાર આપણને શું નહાલ કરશે, સોવણ હશે તો સહુકાજ તે સરશે. ૧૨૪
- ધરમાં ભરી મહેલોશું હંડાર, મનમાન્યા કરશું વણજ વેપાર. ૧૨૫
- લાવો સોવણ ભરશું અખાર, તોળી આપોની’ ત્રિઝમ ભાર. ૧૨૬
- એવી વાતનાં વચન જ લીધાં, સમખાષ્ટને ગોમતી જળ પીધાં. ૧૨૭
- ગોમતી તીરે ત્રાસ બંધાણો, લોક મળ્યું છે ત્યાં સૌકે ધણો. ૧૨૮
- ગામને લોકે વાત વિચારી, સોવણ કયાંથી આપશે નારી. ૧૨૯
- નારી કહે મારે એનો આધાર, ધરમાં મેલ્યો છે ભરી હંડાર. ૧૩૦
- ગોમતી તીરે બંધાવો ત્રાસ, છે રાપ રણુછોડનો મન વિશ્વાસ. ૧૩૧
- નારી કહે મારે ઘેર જઈ આવું, હડારમાંથી કાંચન લાવું. ૧૩૨
- નારી જાય છે પોતાને ઘેર, મન સંગાતે વિચારે પેર. ૧૩૩
- લળળ રહેશે તો કુધડે ધાપશ, ન તો પાળી મારીને દેહ પાડીશ. ૧૩૪
- ધરમાંથી લીધી વાલની વાળી, કંડમાં ખોતી છે લોહાની પાળી. ૧૩૫
- ગોમતી તીરે ગંગાબાઈ આવ્યાં, પ્રભુજી અમો વાળી ને પાળી જ લાવ્યાં. ૧૩૬
- રનાન કરીને સમર્થા શ્રી નાય, લઈ પ્રભુને ભરાવી . બાય. ૧૩૭
- ત્રાસ બેસાયાં મુસ્તક નાખ્યા, તુલસી ને વાળી મુક્યાં બે સાયા. ૧૩૮

કાળો કપડો ને ભલે બરઆડો, જસીદ સાથે લીધો છે આડો.	૧૫૧
જન્મ જન્મનો એ છે હત્યારો, હવે આવ્યો છે આપણો વારો.	૧૫૨
પાળી મારી ને પોડીશું દેહને, બાધી હત્યા તો આપીશું એહને.	૧૫૩
મુઠ્ઠાન થયા છે દીનદયાળ, પોતાના સ્વરૂપની દીધી છે ભાળ.	૧૫૪
સીદ વાતના દુખીઆ થાઓ, ફરી દારકા તમે ભગ્યો.	૧૫૫
ત્યારે કાળા કહે અમારો વારો, ત્યારે બોલ્યો બળાયો. કાળો.	૧૫૬
સેવંત્રી વાવ દામેદર કુવો, ત્યાં તો સ્વરૂપ જઈ મારું બુઝ્યો.	૧૫૭
ત્યાં તો ઝાપ તમારી લેવાશે, તહાં નામ અમારું ગવાશે.	૧૫૮
ગુગળી પાછા દારકાં આઘ્યા છે, કૃપાનાથને કાઢી લાવ્યા છે.	૧૫૯
બેસાર્યાં સ્થાનકે થાપ્યા રણુછાડ, નરનારીનાં પુર્વાં કાડ.	૧૬૦
એ સાંભળે શીખે નરનારી, તેને પ્રસન્ન થાય ગીરધારી;	૧૬૧
વહવ ગોવિંદ લેખક છે સારી, દાસ ગોપાળની એ બલીદારી.	૧૬૨

### પદ ૧ હું.

પ્રેમ સાધુ આગાધ શુર, સત્ શુર સેવક તમ તણો;  
 મુજ દીન ઉપર દયા કરે, સંસારમાં દાઝ્યો ધણો.  
 મુખ નથી સંસારમાં, વિશ્રામ મનને પામવા;  
 બ્રહ્મ વિધિ બહુ આચર્યો, સકલ વેદના વામવા.  
 તીરથ તો મેં બહુ કર્યો, મારી કચનસી કાયા કંસી;  
 બજન કરતાં માળા બઈ, મારી વાસના તો નવ મઈ.  
 વિપય ટળે ને હરિ મળે, ઉચ્ચાર ચિંતા બહુ થઈ;  
 હું શું કરું ને કાંઈ ભૂઈ, મારું આયુષ્ય તો ભયે વહી.  
 નિયમ યોગ આભાસતા, નવધા તે ભક્તિ હરિ તણી;

સોલ લહેરી વિશમે, જગદીશ જેમ છે તેમ મળે  
પરમાર્થ શુદ્ધિ તમતણી, ને ઉપકાર માટે દેહ ધર્મો,  
તમો દીનમધુ હું દામણો, ભડાર અવગુણનો ભયો.  
કૃપા સાગર પ્રભુ કા'વો, નિર્નાશ પદને દાખીએ,  
ગોપાળ આરતનતને, પ્રભુ શરણાગત રાખીએ

પદ ૨ જી

જલ્દી રજળતી રાખી મારા, સ્વામી ગુરુ દીન દયાળ જી.  
તમોવિના આવડી કાણુ કરે, કરણા ભક્તવત્સળ પ્રતિપાળ જી.  
પશુતણી ગતિ હુતી મારે, પહેલી લમતી રાનોરાન જી.  
કાપા કલેશ કરતી ટળી, વળી મુજને સાન જી  
મનુષ્ય તણી રે દેહ પાર પમાડી, દેવ તણી ગત દીધી જી  
બનસાગરમાં રૂપતા વહાવે, આપે ઉગારી લીધી જી.  
ગુરુ ગોવિંદ સમાન કહેવાણા, તે પરમટ હું પામી જી.  
ચિત્તનુ તે અદન મનની તે માળા, આત્માર્પણ એવા જામી જી.  
તને શી ભેટ કરે નિશુવન સ્વામી, એવી વસ્તના દેખુ કાષ જી.  
શુ આપી આશીર્કણ થાઉં, એવી હોસ રહી મનમાલી જી.  
આ સેજતાશુધર ધાત્ર્ય મારા, સ્વામી મગિયા અતરંગમી જી.

ફરી ફરી લાગ આવેા નહિ આવે, માટે મનુષ્યા દેહમાં મ્હાલો રે. જમનાને  
હરિભટ્ટને હરિ રસ પ્રીતિ એને ધાર, એને ઘેરીને ધરમાં ધાલો રે. જમનાને

પદ ૩ વ્યં.

ધરને ધ્યાન નરસિંગનુરે, ફરી કાલે આ દેહ;  
અવસર રૂડો જાય છે, કર શામળાસુ - સ્નેહ. ધરને  
માયા લુકીના ફેદમાં રે, જીવ શાને લલચાવ;  
અંત સમે જાતું એકલા, તારે નહિ કરે કો સાલ. ધરને  
મહાદેવે કારણુ પ્રકટીયારે, સ્તબ્ધમાંથી અવિનાશ;  
કુષ્ટ વિહારી શ્રી હરિ, હસ્તમંદી બીડ્યો રહે દાસ. ધરને  
કાચી કાયા કારખી રે, તેહેનું શુ ધરે શુમાન;  
મોહ મદમાં માતો ફરે, તજી ભક્તિ રૂપી ભાન. ધરને  
સગાં સહુ સંસારમાં રે, તેહેમાં નથી કાલ;  
સ્મશાન સુધી પહોંચાડશે, કહેરો બાંધો એવું હેલ. ધરને  
ધ્રુવ પ્રહ્લાદ ચેતી ગયા રે, જ્યારે સાધ્યો ભક્તિ યોગ;  
એકદશી કરવી પડે, અગે પીડે, જીવને બાપે રાગ. ધરને  
પય એ તત્ત્વનું પુતળ રે, તેહેનો કર તું વિચાર;  
મન ધીંદ્ર અહકારને, સ્થિર કરી લે શુભાર. ધરને  
આત્મામાં અનહદ રૂપને રે, ચિત્ત ચક્ષુએ છુ ભાળ,  
કૃષ્ણ ચિંતામણિ મંદી, અષ્ટ કોજ સહુ ટાળ. ધરને  
હરિભટ્ટ એહેલું ચેતજે રે, જાતાં નહિ લાગે વાર;  
કાચો કુંભ કુંભારનો, મોજ માણો દિન ચાર. ધરને

ઝોધવણ ઝોહેવું વદે રે, સાંભળો મજબાલ;  
 ધન્ય ધન્ય લકિત તમ તણી, સદા સહાયે છે ગોપાલ.  
 વાલમ વસે નહિ વેગળો રે, એમ વસ પરિશ્વલ;  
 સમજાવ્યાં એમ કહી સુંદરી, અન્યો અન્ય અનુકમ.  
 હરિભટ દાસ ગોપાળના રે, કહે કરે હરિ મહેર;  
 દાસ બનાવો મિત્રે રંકને, લારે થાયે લીલા લહેર.

૫૬ ૫ મું-સાતવારનું.

શાની રીસ આવડલી આવી રે, હેતુ કારણ કેહેની બતાવી રે;  
 તુ તો કેમ બેઠી છે રીસાવી રે, રાધે કહ્યું માનની તુ મારુ રે. ૮૬  
 રવિ પ્રકટ થશે ધરી બેઠાં રે, પછે દિવસજશે કેમ મેહમા રે;  
 તુ તો જોની વિચારી રહેમાં. રાધે કહ્યું.  
 તસો મને મનસૂળો આવે રે, તેનું કારણ કેમ ન બતાવે રે;  
 કે'તાં આવીને શીખ નમાવે. રાધે કહ્યું.  
 ખૂબિ આસન શાને કરું છું રે, આવડું દુઃખ શેને ધરું છું રે;  
 નેત્રે નીર તે રોનું ભરું છું. રાધે કહ્યું.  
 યુધ કાંઠાં ગઈ છે તારી રે, બેઠી પીઉં સગે રીસ ધારી રે;  
 એ તો બનેને દુઃખકારી. રાધે કહ્યું.  
 ગુરુ થઈ સઉને શીખ દેતી રે, હાલે કેમ થઈ બેઠી હલેતી રે;  
 તેનું કારણ કેમ નથી કે'તી. રાધે કહ્યું.  
 શું કરશે મુજને બાલાવી રે, સખી મુગટે તે મનને ભાવી રે;  
 દીધું માતુનીનું મૂલ વધારી. રાધે કહ્યું.  
 સખી કહે તું સાંભળ હેલી રે, એ તો તારુ પ્રતિબિંબ ઘે'લી રે,  
 આલ કે'તાં બતાવું સાહેલી. રાધે કહ્યું.  
 સાત વાર તે માનવી તારે રે, સુણતામાં થાએ પવિત્ર રે;  
 હરિભટના સ્વામીની લીલા વિચિત્ર. રાધે કહ્યું.

- બંસીવટમાં વેણુ વળડીવાલે, સર્વ મુધારસ ભરીયો છ;  
 શબ્દ ઘોર મગનમાં આલ્યો, ચઉદ ભોવન પરવરીયો. બનસી બાજે છ. ૨
- ધ્યાન ધરતાં મુનિજન મોહ્યા, દેવ દેતાં આરોશ છ;  
 દશ દિગપાળો ડોલવા લાગ્યા, ધરા ન ધરતો શેષ. બનસી બાજે છ. ૩
- ગિરિ તરવર પવન ને પાણી, જુમનાં ઘંઘ્યાં નીર છ;  
 હંસ મોર ચકોર કોકીલા, કોઈની ન રહી ધીર. બનસી બાજે છ. ૪
- શંકર ધ્યાન સુકીને આલ્યા, કૈલાસ કેરા રાધ છ;  
 અતુરાનન અમકયા ચિત્તમાંહી, જે સુષ્ટિ પ્રકટાય. બનસી બાજે છ. ૫
- કમળ તણને લમર ઉગણ્યા, કાને નાદ ધરંતા છ;  
 આ વનમાં તો મૃગ મોહ પામ્યા, આબ્યા કાળ ભરંતા. બનસી બાજે છ. ૬
- તરણુ ચરંતી ધનુરે મોહી, વાછરુએ તળ્યાં પાન છ;  
 થાવર જંગમ સચરાચરમાં, કોઈની નવ રહી સાન. બનસી બાજે છ. ૭
- શબ્દસુર્યો કાંઈ મજનારી, સુણતાં ચર્ચા ભય ભીત છ;  
 ધર મેહલી વંદાવન ચાલી, અંતર વાધી પ્રીત. બનસી બાજે છ. ૮
- એક સખી મૂકીને ચાલી, ઉધાડી ત્યાં દ્વારછ;  
 એક સખી ભોજનથી ઉડી, નીર ન લીધા ઠાર. બનસી બાજે છ. ૯
- એક સખી તો અવળાં ચરણો, પહેર્યો છે કંઈ અંગછ;  
 એક સખી મુની ચર્ચ ચાલી, ન ક્યોં કોઈના સંગ બનમી બાજે છ. ૧૦
- એક સખી ઘેર ગાય દો'વંતાં, ઉમંગી તતકાળછ;  
 એક સખી પેપાન કરંતાં, રોતા મેલ્યાં બાળ. બનસી બાજે છ. ૧૧
- એક સખી તો કરે ચિનતી, હીડે હરતી ફરતીછ;  
 એક સખી મહીમાટ ધુમંતાં, મેલીને પરવરતી. બનસી બાજે છ. ૧૨
- એક સખી તો શુધ શુધ બુદ્ધી, પાવવે પે'રી ઝાલછ;  
 એક સખી ઉતાવળી ચાલી, ટપકું વિસરી ગાસ. બનસી બાજે છ. ૧૩
- એક સખી ઉતાવળી ચાલી, કાને નેપુર ધરીયાંછ;  
 એક સખી અજણપણામાં, સેથે કાજળ સરીયાં. બનસી બાજે છ. ૧૪
- મોહ બાણ માર્યા મોહનછ, વિહવળ કીધાં મનછ;  
 ચરણે આવી સઉકા ઉભી, કરવા હરિ દરશન. બનસી બાજે છ. ૧૫
- એક સખીનો અવળો સ્વામી, તેણે રોડી નારીછ;  
 કર જોડીને કરે ચિનતી, સુણજે દેવ મોરારી. બનસી બાજે છ. ૧૬



તે સખી સૌ વિરમે પામી, પિછડે એને ઝાલી છ;  
 એ અતરિક્ષ મારગથી આવી, હરિને છે ઘણી વહાલી. બનસી બાજે છ. ૧૯  
 પાસે દેખી મગ્ગ વિનતાને, બોલ્યા જુગજુવનછ;  
 તમે સહિંકા ધર્યાર તજીને, શાને આબ્યાં વન. બનસી બાજે છ. ૨૦  
 કુળમાં કંઈક હોય નારીને, નથી વેલું કર્મછ;  
 પરપુરુષશુ પ્રીત ન કરીએ, પતિવ્રતાનો નહિ ધર્મ. બનસી બાજે છ. ૨૧  
 'સ્વામીની આજ્ઞાવિના આબ્યાં, નથી અમારે કામછ,  
 બાળકડાં ઘેર વાટ જુએ છે, જાએ તમારે ધામ બનસી બાજે છ. ૨૨  
 વા'લાજના વચન સાંભળી, બોલ્યા તે મગ્ગની નારીછ,  
 અમે વેદની વાત ન જાણીએ, અમે છીએ દાસી તમારી. બનસી બાજે છ. ૨૩  
 લોકશાળ તજીને આબ્યાં, જોવાને તમ ચરણ છ;  
 તમે અમને ધણા છે વહાવા, સ્વામી રાખો શરણ. બનસી બાજે છ. ૨૪  
 વિદુલ અમને મેલ ઉપગમ્યો, માર્યા મોહનાં બાણછ;  
 અમે અમળા પાછાં નવ જન્મ્યે, અમે તજીશુ પ્રાણ. બનસી બાજે છ. ૨૫  
 અમે આશા ભર્યાં સહિ આબ્યાં, પૂરો અમારી આશછ,  
 મગ્ગ વિનતાનાં વચન સાંભળી, બોલ્યા ગોપીનાથ. બનસી બાજે છ. ૨૬  
 આવો આપણુ સહિ મળીને, રમીએ રૂડો રાસછ,  
 વદાવનની કુજ ગતીમાં, ચંદ્ર ચંદ્યો આકાશ. બનસી બાજે છ. ૨૭  
 એક એક ગોપી વચ્ચે વનમાળી, ઉભા દીનદયાળછ,  
 એક સખી હરિ પાસે આવીને, પેશવે વનમાળ બનસી બાજે છ. ૨૮  
 એક સખી સનમુખ આવીને, હરિને ઉરમા ભેતી છ;  
 એક સખી ધણુ હાસ કરીને, હરિશું તાળી દેતી, બનસી બાજે છ. ૨૯  
 એક સખી હરિનું મુખ નિરખે, એક સખી મુખ માતીછ,  
 એક સખી હરિશુ જુગ લીડે, જોબનની મદમાતી. બનસી બાજે છ. ૩૦  
 એક સખી ધણો રનેહ કરીને, ખેસારે આસન છ;  
 એક સખી મુખ સુનન કરતી, એને ઉપદ અગ અનંગ બનસી બાજે છ. ૩૧  
 એક શુ લડે એક શુ લડે, એક શુ લીડે બાથ છ,

મુખ સાગરમાં સહુ ઝીલતાં, વીસરીયાં ધરખાર છ;  
 ચંદ્રમા ચાલતાં અટક્યો, રજની ચર્ધ ખટમાસ. બનસી બાજે છ. ૩૬  
 મોર મુગટ મકરાકૃત કુણ, હિર વેજવંતી માણ છ;  
 નારદ ઉભા ગાન કરે છે, ધન્ય ધન્ય દીન દયાળ. બનસી બાજે છ. ૩૭  
 નટવરે અમને નેહ હિપજળ્યો, પાસે પ્રેમની દેર છ;  
 સુરિનર મુનિવર જોયા આવ્યા, જે જે જુગલ કીશોર. બનસી બાજે છ. ૩૮  
 શિવ સનકાદિક મુનિ ઘણાદિક, જોઈજોઈ મનમાં રાચેછ;  
 એમનાં અમને દર્શન ફુલલ, તે ગોપીઓમાં નાચે. બનસી બાજે છ. ૩૯  
 ધન ધન ગોપી ધન વંદાવન, ધન ધન આસો માસછ;  
 ધન ધન સ્વામી જુગજીવન, તેં પ્રજમાં પૂર્યો વાસ. બનસી બાજે છ. ૪૦  
 ધન બંસીવટ ધન જુમના તટ, ધન ધન ગોકુળગામછ;  
 ધન ધન નંદ જસોદા રાણી, જે કુખ જનમ્યા કાદન. બનસી બાજે છ. ૪૧  
 આ તો રાસ લીલા છે મોટી, વરણવી નવ જાણછ;  
 શુરુ કૃપા પ્રજનાથ કરી, તે ન કાંઈ કેવાય. બનસી બાજે છ. ૪૨  
 ગાય શીખે ને સાંભળે તે, પીએ સુધારસ પાનછ;  
 જનમ જનમનાં બંધન છૂટે, પામે ધન સંતાન. બનસી બાજે છ. ૪૩  
 જીવનમાં જુગજીવન મારે, સાચું નાણું સ્વામછ;  
 કરજોડીને કરે વિનતિ, સેવકરામ રૂપરામ. બનસી બાજે છ. ૪૪

—વચનવચનવચન—

## મીઠા લક્ત.

—વચનવચનવચન—

રાસ.

રાગ માલવ.

- |   |   |
|---|---|
| સાંભળ સહીયર વાતડી, નૌતમ આસો માસ;        |   |
| ચરદ પુનમની રાતડી, ચંદ્ર ચડ્યો આકાશ.     | ૧ |
| એવામાં હરિ આવીયા, વૃંદાવનને ચોક;        |   |
| મોરલીમાં વેદ વળડીયા, તે મુણીયા ત્રીલોક. | ૨ |
| અટકુળ પર્વત ડોલીયા, ડોલીયા નવ કુળનાય;   |   |
| મોર જપેયા બોલીયા, સાંભળતાં તે રાગ.      | ૩ |
| જતાં વળતાં ચેલીઆ, નદીઓ કેરં નીર;        |   |
| વળ ને બાળ વલબીઆ, ખીતાં ખીતાં ખીર.       | ૪ |
| ખગ મૃગ મૃગધરી રહ્યાં, તરણ નવ દે ગાય;    |   |
| ઠ્યો ઠાર કરી રહ્યાં, મુખ ચારો મુખમાંય.  | ૫ |

પવન રહ્યો મુરઝાધને, મુનિવર મુક્યાં ધ્યાનઃ	
વળી રહ્યાં વલ્લભાઈને, વહેલાં ગગન વિમાન.	૬
વા નવ લે વન વેલડી, અગટ થયાં ફલ ફૂલ;	
વેંધાઈ નિકળી વણુ બેલડી, અળખા સૌ ફૂળ શૂળ.	૭
મોહી મોરલીના તાનમાં, વ્યાકુળ થઈ ત્રિજનાર;	
એક એક નિશાનમાં, હડિ હારે હાર.	૮
નાકે ઝોગનીઆ આણીયા, નેપુર પહેર્યા હાથ;	
મોર અવળમાં સમાણીઆ, કંકણીઆ પગ સાથ.	૯
સંથિ કાળજ સારીયા, નવણે સારીયાં સિંદુર;	
સગાં કુટુંબ વીસારીયાં, સાગર સહીતા પુર.	૧૦
અવળાં આલરણુ પહેરીયાં, અવળાં આઢ્યાં ચીર;	
અવળાંયાં આઢ્યાં લહેરીયાં, ભૂલી શુદ્ધ શરીર.	૧૧
એક એક આંશ આંખડી, એક એક છેક નમન;	
ધરી હરી ઉપર ધાંખડી, ફરી ફરી મગવા મન.	૧૨
મહેલ્યા પીયુ સુત ભ્રાતને, મહેલ્યાં માત ને તાત;	
મહેલ્યાં નાત ને જાતને, જોતાં ઉત્પાત વાત.	૧૩
મહેલ્યાં મંદીર મોહોલ માળીયાં, મહેલ્યા રાજ ને પાટ;	
મહેલ્યાં ઝરુખા જાળીયાં, લીધી મજની વાટ.	૧૪
વન આવી વિનતા મળી, નમીયાં હરીને પાપ;	
જાઓ જાઓ પાછાં વળી, એમ બોલ્યા જડુરાપ.	૧૫
પુરપ સેવો પોતાતણે, જેને દીધાં જળધાર;	
તે તમને મોહામણે, હો પતીવ્રતા નાર.	૧૬
પતીવ્રતા પ્રીછે નહિ, અવર પુરપની આશ;	
અર્ધ રાત્રિ નિકળે નહિ, ધર મેલી વનવાસ.	૧૭
આ શાં કરમ કર્યાં તમે, અમને આપી આગ;	
ગારો લોક ગામ ગામે, વાત થઈ વિકરાળ.	૧૮
હો પાતલીઆ જાડીઆ, કરોને તમારાં કામ;	

વળતે અમળા ઘોડીયાં, કાંઠાં જઈએ છીરતાર;	
નહોં ધર નહિ ધંધાલીઓ, નહિ કરવાનો દાર.	૨૩
તમ સારું તજ્યાં અમો, સર્ગા કુટુંબ પરિવાર;	
તો તરછોડો કાં તમો, હરિ છો હંધાના દાર.	૨૪
રંગ રમાડો રાસમાં, નહિ તો તજશું પ્રાણ;	
વિધન થાશે વિલાસમાં, માત પિતાની આણ.	૨૫
વળતી વદાલો શું કરે, અંગ થયા ઉલાસ;	
વસ્તારીને જે વરે, એટલે રચીઓ રાસ.	૨૬
જથુ જથુ સાથે જુજવા, વાહાલે ધરીઆ વેશ;	
હી હી રાતે આંખવા, ઉઠ્યા અજળે અનેક.	૨૭
વેગે પલ્લવ વાળીઓ, રાખી ખાલી તાહાં;	
તન ઉપર લે તાળીઓ, બળવંત આલી ખાણ.	૨૮
એકર એકર કામની, વચમાં વંકું નાય;	
શ્રીજ વરસાણાં ગામની, એક એકને આલે દાય.	૨૯
ફરતાં ફરતાં ફેર ફેરે, જાણે કનકના કોટ;	
ઘોર મુગટ મસ્તક ધરે, લટકે લોટ ને પોટ.	૩૦
વાજાન વાજાં વાજ્યાં, સ્વરના ઉઠ્યા સૌર;	
તાલ પખાજરે વાજ્યાં, જેનતણા ધનધોર.	૩૧
હાલાં હાળી કણકણકે, ધુધરીનો ધમકાર;	
પાએ તે વીંછીઆં રણકે, આંઝરનો અમકાર.	૩૨
ધરતીનું પેટ ધમ ધમકે, હેઠળ સળકે શેષ;	
લેરવનું અંગ અચમચકે, નાએ નાય નરેશ.	૩૩
દુંદુલિ વાળ્યાં દેવનાં, પુષ્પતણો વરસાદ;	
પપ સાકર ધૂત સેવનાં, રમે જમે છે નાય.	૩૪
ફરી ફરી લે પુહડી, ગોપી ને ગોવિંદ;	
ચુંબનની મુખ ચુંદડી, એક એક હસે આનંદ.	૩૫
રમતમાં રમાવીયાં, પ્રરણ થયા પ્રસન્ન;	
જ્યમ આળ્યા ત્યમ ફાવીયાં, દરસ થયાં દરશન.	૩૬
રજની કરી ખટમાસની, સહુની પુરી આશ;	
કહે મીઠા એ રાસની, વાત વદીયા શ્રીઆસ.	૩૭

ભક્તિનાં પદો.

પદ ૧ લું.\*

જાણી રે પ્રીતમ વા'લા, જાણી તારી જાતલડી. ટેક. ૧  
 મનના મીઠા દિલના કુડા, દૈયે રાખો કાતલડી. જાણી રે૦ ૨  
 આવી મક્ષી કુખજ નારી, રંગે રમ્યા રાતલડી. જાણી રે૦ ૩  
 આછી તો પટોલી લાવ્યા, ઝીણી સોહે ભાતલડી. જાણી રે૦ ૪  
 મંદિરીયામાં દીવડો મેલી, જોતી તારી વાટલડી. જાણી રે૦ ૫  
 મથ્યો તો મીઠાનો સ્વામી, ભાગી મારી બ્રાંતલડી. જાણી રે૦ ૬

પદ ૨ લું.

શું કરશે જાળને વનમાં, હરિ વસે છે હરિના જનમાં. ટેક.  
 હરિ રામ સહિત છે, માન રહિત છે મનમાં. હરિ વસે૦  
 તે જનને તમે હરિ કરી જાણો, તે જાણો તમારા તનમાં. હરિ વસે૦  
 તે સાચું બોલો ને સાચું રે ચાલો, રહો રહો બવબજનમાં. હરિ વસે૦  
 બેખધરી ધરીશું બટકો છો, નહિ નહિ દેહ દમનમાં. હરિ વસે૦  
 તપ તીર્થ ત્રત દાન આચરો, દશ વાર નાહો એક દિનમાં. હરિ વસે૦  
 દાસ મીઠાનો સ્વામી પ્રેમતણે વશ, તે નહિ નહિ જોગજગતમાં. હરિ વસે૦

પદ ૩ લું.

જય છે જીવાનીરે, હરિનું ભજનરે કરો;  
 આજની આજ જરા, આવે છે છાની છાની રે. હરિનું૦  
 કુંકુમ જેવી કપ્પા તારી, પોથી જેસી પાણી રે;  
 મુખ્યા પછી બાલી દેશે, ઉડી જશે વાંની રે. હરિનું૦  
 વેદનાં વચન એમ કે' છે, નથી વાત ન્હાની રે;  
 મીઠા એવું સમજી લેજો, લેજો માની માની રે. હરિનું૦

દર્ભતણી કાધી સાદડી, હરમ ચોળી સરીર,  
ધ્યાન ધર્યું પરિશ્રમનું, બેઠા ગંગાની તીર.  
માગસર માસે મહાદેવજી, તપ માંડ્યું અધોર,  
તપ માંડ્યું ત્રીપુસરીએ, પેઠા દેવમાં સોર;  
ઈંદ્ર ડાહ્યા ઈંદ્ર લોકથી, ડાહ્યા દસે દિગ્પાલ,  
ધરણી 'મુજે મુ ઉછળે, ડાહ્યા શેષ કરાલ;  
પોસ માસે મહાદેવની, લેવા આળ્યા ખખર,  
શિવજી ગયા જોગ સાધવા, તપીયા ન મહ્યા ધર.

\* \* \* \* \*

મહા મહિને મહાદેવજી, નારદજી કહેવાય,  
નારદ આળ્યા જાણીને, દેવ સન્મુખ ગય;  
પૂજા કાધી અતિ ધણી, ગિરીજા લાગ્યા છે પાય,  
શિવજીતણા શા શા ચયા, કૈલાસમાં કેમરે'વાય.  
ફાગણ પુલ્કે છે પુલકે, વનમાં કેસરનાં ઘોળ,  
જદા મધ્યે ઝરે જાહવી, જમના સમતોલ;  
લગન લાગ્યું છે તમરું, હર કામના પૂર,  
નારદે હળ્યા છે હિમિયા, શિવ છે પરપંચપૂર.  
ચૈતરે ચિત્તકુંદ ચોરવું, દેવી શિવને જળવા,  
ખરી સોળ વર્ષની સુંદરી, ચાલી શિવને મળવા;  
કાનેઅંકાટી પિત્તળ તણી, ગુંથો મણિનો રે હાર,  
સોળ કળાનો વાલ્યો ચોટલો, સોનાની રે ગાલ.  
વૈશાખે વાયા વાવલા, બ્રાસે બપૈયા મોર,  
પાર્વતી મધ્યે વિનવે, વિજળી સમ તોલ;  
ધ્યાન મુખીને શિવ જાગીયા, જોયું ચારે રે પાસ,  
વેશ દીઠો બીલડી તણો, કાટી સૂરજ પ્રકાશ.  
જેઠ માસે જીવણ જાગિયા, આળ્યા ઉમાજી પાસ,  
છેડો આલ્યો બીલડી તણો, હાવે તું કયાં રે જાસ;  
ત્રિલોક સુંદર લોચની, સોહીએ આપણે દરખાર,  
બીલ મતિ ભમતી ફરે, એકલી વન દલકાર.  
આષાઢ માસ ઉલટયો, જોલે બપૈયા મોર,  
વરસાદ લાગ્યો વરસવા, વીજળી સમ તોલ;  
આઘો ખસની રે જોગટા, તપ ચારો રે લંગ,  
ધરડો યદને શૂરે આચરે, તારા એ શા રે દંગ.

• શ્રાવણ મુંદરી ઓત્તરી, તારે ઘેર બે નાર,  
ત્રીજી આવી હું શું કરું, શિવજી મનમાં વિચાર;  
કહે તો પાર્વતીને પરહરું, કહે તો પંધરાવું ખીએર,  
ગંગાહું ગુપ્ત કરું, ચાલી કેલાસે ઠેર  
ભાદરવો ભડ ગાજ્યો, જુગ જુગને રે કર્મ,  
ન્યારે તન્નાં રામ જનકી, તમારાં કયાં મયાં ધર્મ;  
વાતમાં વેહવળ-ચયા શંકર, ચુક્યા સો ધ્યાન;  
કામદેવે કપટ કરી, માર્યા મોહનાં બાણ.  
આસો માસે તપને તજી, આબ્યા ઉમિયાજી પાસ,  
પાર્વતી મનમાં હરખીયાં, ગાય નાકર દાસ;  
કાલા કાલા રાખે રિનવે, ઉમિયા હરખી જ્ઞેષ્ઠ નેહ,  
કામે વેધાણે હસાધ્યે, ફેકટ દમ્યો દેહ.  
બારે માસ પુરા ચયા, ચયો તેરમે માસ,  
ગાય શીખે ને સાંભળે, તેનો વેકુંઠ વાસ.

## વિદુરની વિનતિ.

પદ ૧ હું.

વિદુરતણે ઘેર કૃષ્ણ પધાર્યા, દુર્યોધને વાત જણી;  
આખા નગરમાં આણ વર્તાવી, શું જમશે સારંગપાણી.  
શમીતણે પત્ર રહે એટલું, જે આપે વિદુરને અન્ન;  
તેહેનું શરીર શત ખંડ કરું, અમ ક્રોધો દુર્યોધન.  
સારે વિદુર વસ્તીએ નિસર્ખા રે, વસ્તુ તાંહ નવ મલીઓ;  
હાટ ચોટાં નગર ભમીને, સેવક પાછો વળિયો.  
અરે અખળા અન્ન કોઈ ન આપે, રાગએ ફેરી દુવાઈ;  
ઉછી ઉધારે કો નવ આપે, ન મળે બહેન ને ભાઈ.  
અનાયીયાં પ્રભુ કાં અવતર્યાં, હું અખળા મન લાજ;  
વાળા ખોળો વાડીમાં પેડી, વીણી તાંદુલની ભાજ.  
શાક પાક સર્વે તાંદુલના, અવર નહિ બીજું અન્ન;  
સાતસેહે સામંત લેખને, આબ્યા દુર્યોધન રાજન.  
સારે પ્રાણનાથ કહે ભવે પધાર્યા, કોઈ એક કારણ કહિયે;  
અમે જાણ્યું જગદીશ પધાર્યા, પ્રોહોણામાં યઈ રહિયે.  
સારે વિદુરે પેર સાંભળી, મારી હાવે પેર શી થાશે;  
આ કૃષ્ણતણી સદુ પેર પાધરી, ભાજ અન્ને કયમ પ્રીસારી.

વળતા જળ ખારણે પધરાવ્યા, પ્રથમે નાહ્યા પરિશ્વલ; સહુકો આરોગવા રાખજી પધારો, પ્રીતે છે ત્રિકમ. ત્યારે બળે બાજડાં લેઇને બેઠા, ને ભગવંત લાજી લાવે; પણ વિદુરની વનીતાએ સંધ્યું તે, જૂપતને કેમ લાવે. સહુકોને લાજી પ્રજુએ પહોંચાડી, કપટ શૂરએ વખાણી; પ્રથમ પ્રીતણે લાજી આવી, ત્યારે બીજી રસોઈ સર્વ જાણી. પ્રથમ શાક કે પાક હોય રે, એમ કહે જગજીવન; ભાભી જૂપતિ જૂખ્યો છે હાતું, લાવો પ્રીતીએ અન્ન. અખળા ઉદ્ધરાટી ઉભી રહી, વિમારયું મન આપ; આ વેળાને કાળે હરિ મેં, રો નાં પાળ્યો સાપ. વારે વારે શું માગે વિદુલજી, અખળા યઈ મન લાગું; જો મેં અન્ન સંધ્યું હોય તો, કહેતાં આયું ઝાંઝું. નારી નયણે નીર ઢળે, એમ બોલ્યો ‘જુદુરાઈ; ભાભી તમારા મનમાંદાં હોય તે, ચિતવજે રે બાઈ. જો સંધ્યું હોય તે લાવો, એમ બોલ્યા મોરારી; પાત્ર દિધાડી પ્રેમદાએ જ્યું, માંહે સેવ રૂધાણી સારી.

હાળ.

તળે શર્કરા મુંદર બર્ષા, શાક પાક નહિ પાર રે; કહે કવિતા હું શું વખાણું, તાંહાં આપ્યા જગદાધાર રે. કળી જલેબી દૂધપાક, હરિ પ્રીતે વારો વાર રે; સેવ્યા મોતિયા લાડુ, પકવાનનો નહિ પાર રે. શાળ દાળ ધી તરતનાં તાબ્યાં, હવે શાકનો વારો રે; કાર્યા કેળાં તૂરિયાં, ભાંભી ટીકુરાં વધારો રે. વેગજી ખળા ને મોગરી, કારેલાં રોલરાં(?) રે;



વળતી દુયોધન મન વિમારયુ, એ તો કૃષ્ણજીવું કામ રે;  
 દુયોધન દુઃખ પામીયો, ધાઈ ધાઈ કરે પ્રણામ રે.  
 વિદુર વિનતિ ગાય સાંભળે, તેની પહોંચ્યા આશ રે;  
 બેહુ કરજેડી વિનવે તે, નાકર હરિનો દાસ રે.

પદ ૨ જી.

નહિ આવે રે નહિ આવે, નાથજી નહિ આવે;  
 એને મોહી તે મયુરાની નારી રે, ગોકુળીયું કેમ લાવે. નાથજી  
 પ્રદાવનમાં સાલ દુસાલા, નાના વિધના વાધા રે;  
 ગોકુળ મેલી વા'લો નારી ગયો છે, કાળી કામળીઓ આઢવાવાળા રે. નાથજી  
 ગોકુળ ગામનો ગોવાળીયો રે, થયો મયુરાનો રાય રે;  
 અહીંયાં હરિ નહિ આવે રે, એને નિત્ય દોવી પડે ગાય રે. નાથજી  
 કસગવની દારી કહાવે, ખુંધી ને વળી ખોડી રે;  
 કાળો રે કાનડ કાળી રે કુબળ, એની ભલી બની છે જોડી રે. નાથજી  
 પ્રેમતણા પ્રણામ હમારા, પ્રીતે પ્રબુજીને કહેજે રે;  
 એવકરામના સ્વામીને કહેજે, વા'લા સાનમાં સમજીને રહેજે રે. નાથજી

## સ્ત્રી કવિઓ.

કીબાઈ.

પદ ૧ લું-રાગ કલ્યાણ.

બાંહિ અલાકી લાજ, પ્રભુ બાંહિ અલાકી લાજ. ટેક.  
 આજ સુધી હુ અજણી હતી, પ્રભુ મેં આજખીયા છે આજ. પ્રભુ બાંહો  
 ભાર લયોં લેખે અવેખે, પાણી ઉપર ઝાઝ પ્રભુ બાંહો  
 ધણી સાહે કીધી પ્રભુ વનમાં, આપ્યું અવિચળ રાજ. પ્રભુ બાહો  
 કહે જનકી હુ પામર પ્રાણી, સરીયાં હમારાં કાજ. પ્રભુ બાહો

રામબાઈ. \*

પદ ૧ લું.

સાંભળને શામળીઆ વા'લા, તારે ને મારે ધણી માયા રે;  
 જો મહેતો જમવા નહીં આવે તો, તતક્ષણ તજી મારી કાયા રે. સાંભળને

\* આ બાઈ નરસિંહ મહેતાના શિષ્યાણી હતી એમ કેટલાક કહે છે કેટલાક એન જ માનવાઈ કહે છે. કદાચ એનાં બે નામ હશે. બુદ્ધભાવદોહનના ત્રીજા ભાગમાં આ પદની પ્રથમ બે પંક્તિ, માનવાઈના પદની પ્રથમ બે પંક્તિને મળતી છે; પણ ઉપરના પદની બીજી સર્વ કંઈ ભૂલ છે.

કપટ નથી મહેતાના મનમાં, મે'તાને આગ્રહવે જાઉં રે;  
 નાગર સર્વે નિંદા કરે છે, ગુણુ તો ગોવિંદના ગાઉં રે. સાંભળને૦  
 અંતરજામીએ અરજ સાંભળી, નાગર જમવા બેઠા રે;  
 એક એકના હાથમાં હાથ ગ્રહીને, નાગરમાં ઢેડા પેઠા રે. સાંભળને૦  
 અન્યે અન્ય સહિ વાત કરે છે, એક એકને સહિ પૂછે રે;  
 નાગરી નાત ઉત્તમ શિરામણી, તેમાં તે ઢેડું કૌતક શું છે રે. સાંભળને૦  
 નરસિંચા શ્રી કૃષ્ણને વા'લેા, આપણે કીધું અપમાન રે;  
 હરિનો દાસ દુષ્ણે તે માટે, કોપ્યા શ્રી ભગવાન રે. સાંભળને૦  
 ગણા ગણા સહિ ટોળે મળીને, કીધા મન વિચાર રે;  
 જો મહેતાજી જમવા નહિ આવે તો, ગામ નિસરું નાત બાર રે. સાંભળને૦  
 નાગર સર્વે ટોળે મળીને, જઈ મે'તાને પગે લાગ્યા રે;  
 કહો મહેતાજી જમવા કેમ ન આગ્યા, વાટરી જોઈ જોઈ થાક્યા રે. સાંભળને૦  
 કપટ નથી કંઈ મે'તાના મનમાં, તતક્ષણ જમવાને આગ્યા રે;  
 રામપાઈના સ્વામી સામળીએ, સધળા ઢેડ સમાગ્યા રે. સાંભળને૦

જેઠીબાઈ.

પદ ૧ લું-રાગ પ્રભાત.

હરિએ લખ્યાં મો નહિ મીટે, વાંકા ધાંખા ના ધરનાં;  
 જોગ લીધો તો કયા જયો, આખર ભટકીને મરના. હરિએ૦  
 જોગ લીધો ગોપીયને, કોઈકી આશ ન કરના;  
 અદક્ષ કુકારી હો રહી રે, ગુરુ કૃપાથી ઉગરના. હરિએ૦  
 અકળ સ્વરૂપ આત્મા, તો પાપ કયા કરના;  
 દુગર કારીને પેસીએ, તોએ મે'લે નહિ મરના. હરિએ૦  
 આશા તૃષ્ણા ધૃષ્ટ્યા, ત્રણને ત્યાગ કરના;  
 ગુરુ સગે પાઈજોડી ભણે, અમરવરને વરના. હરિએ૦

માનબાઈ.

પદ ૧ લું. ✓

પેલી ચતુરાના ચિત્તનો આળો રે, એને કાઈ નિહાળો રે;  
 એના અવર નેત્રનો ઉલારો; એને૦  
 નથી રે ધડી ઘઘાએ ભામની, આપ બનીને આવી રે;  
 ચૌંદ લોકની શોભા સુંદર, એનાં નેણુ કમળ વિસારી રે. એને૦  
 ધડ્યું રે ધરણુ એને હાથે, ભરત ભરી છે ચોળી રે;  
 પહેરી સુદડી કાર કસળની, કસુંબાના રગમાં રાળી રે. એને૦  
 શેઠ પુત્રીની સાહાયુ જોયુ, બહેન કાંઈ યદન આવી રે;  
 ચોરડીએ તાળું દેવગણુ, કુચી કાંઈ યદી લાવી રે. એને૦

પુત્રી આવીને મંદિરં ઉવાડયું, મહેતાશ પય પાય રે;  
પુત્રે આવીને પિતાને કહ્યું, ત્યાં મનમાં વિરમય થાય રે. ઐને૦  
આ પુત્રી મહેતાશ તમને સાંપી, એની અવર વેદના વામી રે.  
શેઠાણી જઈ ચરણે લાગ્યા, મળ્યો માનખાધનો સ્વામી રે. ઐને૦

ઈચ્છાબાઈ.\*

પદ ૧ હું.

મારા રૂપાળા રણુછાડ, શોભા થી કહું રે ડોકારની. ટેક.  
તમો દારકાંથી આવ્યા રે, બોડાણાને મન ભાવ્યા. શોભા૦  
ત્યાં તો સઘ ભરાયો સંગે રે, નાહાવાને માખણીઓ આવે. શોભા૦  
ત્યાં તો ગોમતી લેહેરે જાય રે, ત્યાં તો હરિનો બેટો થાય. શોભા૦  
હરિને કાને કુડળ લલકે રે, મુગટમાં હીરા ચળકે. શોભા૦  
મને મળ્યો ઇચ્છાખાધનો સ્વામી રે, સહુ ગોખીઓ આનંદ પામી. શોભા૦

## પરચુરાણુ કવિઓનાં પદા.

સુરદાસ.

પદ ૧ હું-રાગ કેદારો.

દૂતી કહે બ્રહ્મભાણુ નદની, મારી વિનતડીયે પધારો રે;  
રોહીણી સુતનો ભાત બોલાવે, કુંજભુવનમાં આવે. રે.  
કમળજૂ તનયાવાહન ભૂપણુ, તાત તનયા પતિકેમ પામુ રે;  
અવગુણુ શેરે વસે અતિ મારા, દર્શન કેઈ પેરે પામુ રે.  
રંગનીપતિં વદનની હું સજની, તે દેખી મનકું હરે રે;  
કથપ સુનનો રીપુ મગે તો, તતક્ષણુ મુજને મળે રે.  
બનો રીપુ તા રીપુ તા રીપુ વેણી, તે દેખીને મનકું ડરે રે;  
ગંગા પતિ ભગનિ પતિ વાહન, તતક્ષણુ મુજને હણે રે.  
હર હાર આહાર વાહન તેણી, તેને ચિત્રક વાધ વિદારે રે;  
સુરપતિ વાહન ગમન કરે તો, પોચાચણુ (૧) મુને મારે રે.

\* આ બાઈ ડાકિરમા રહેલી હતી એક આખે દેવળ આધળી ને એક આખે ચોડુંક તે નેઈ શકતી હતી. વિધવા, ફાતે ઔદિય બ્રાહ્મણુ, રણુછાડના મસાદપર એનો નિર્વાહ ચાલતો ને ડોકારની ગૌરાળા આગલ પડી રહેલી. એ આસરે સવત ૧૯૧૫ માં મરણુ પામી, અને તે વખતે સિદ્ધપુરના માણુજીબાઈ નામના કોઈ કણુખીએ એની કિયા કરાવી હતી, તથા ડોકારના બ્રાહ્મણુ ને સાતુઓને આપ્યા હતા એમ કહે છે એણે ઘણા પદો કરેલા કહેવાય છે એ ડોકારમા આસરે ૩૦ વર્ષ રહી હતી.

જે રજની હું આણું છાંની, પાએ નેપૂર વાજે રે;  
દારણુ શબ્દ મુણવા અતિ શ્રવણે, તે મેધની પેરે ગાજે રે.  
રતીપતિ વાસો હુંમે સજની, મન્મથ જેને જાણે રે;  
સુરપતિ ભેખ લાણુ પતિ જનની, તા પતિ દેહ મારો બાળે રે.  
દધીસુતા હું કહું છું તુજને, હરિ દુભાયે કેમ સરે રે;  
સુરદાસના પ્રભુને મળતાં, વચમાં વિધન કાણુ કરે રે.

પદ ૨ જ્યું.

નહિ આણું તારી સાથે રે, દુતી હું તો નહિ આણું તારી સાથે રે;  
સાહેરનો સુત વસે મારા વદને, તેને દેખી રાહુ ગ્રાસે રે. દુતી હું  
તારી સાથે આણું તો ગજનો વેરી મને, તે કયમ \* \* \*;  
વનરીપુરીપુરીપુતારી પુઠ સરીખું, તેને દેખી ગરુડ ગળે રે. દુતી હું  
હરિનો સુત મેં હાથમાં કીધો, તે રે કેમે ના ચળે રે;  
વાયુ વેગે ને હંસ ભક્ષણુ, ગમન ક્યાંથી મળે રે. દુતી હું  
શંકરનો વેરી વશ કીધો તેણે, મારો જીવ ન ઠરે રે;  
સુરદાસના સ્વામી સંગે રમતાં, ત્યાં કાણુ દેર કરે રે. દુતી હું

પદ ૩ જ્યું-રાગ સારંગ.

ગર્હ રે ભૂમિ તમારી, પાંડવો ગર્હ રે ભૂમિ તમારી. ૨૬.  
ખાંડા વિના ક્ષત્રી કેમ ખાશે, નપુંસક પુરુષ સગ રહેનારી;  
અંધાનો અંધ જ્યારે આવીને જોસે, પોશભરે રે અંધારી રે. પાંડવો  
દીક્ષિ ગર્હ ને છુત રમ્યા, હાપાં સર્વ ભંડારી;  
લાક્ષારે ગૃહ જ્યારે પ્રજા:યું, જીઓ તમે ધર્મ વિચારી રે. પાંડવો  
એક વાર આગે દુર્ગેધને, પંચાળીને પોકારી;  
સગાઈ તણો એક સાંધા ન રાખ્યો, જીઓ તમે ધર્મ વિચારી રે. પાંડવો  
ખાંડુ ખેલ્યા વિના ક્ષત્રી કેમ ખાશે, શેર ભક્તિ હે ન્યારી;  
ખાપનું હોય તો બળ કરી લેજો, સુર નહિ રહે ભીખારી રે. પાંડવો

પદ ૪ જ્યું-રાગ સારંગ.

ભારત રચીયે ભાઈ, ભીમ કહે ભારત રચીયે ભાઈ; ૨૬.  
આગળ દુર્ગેધન દિલ ના વિચાર્યું, જે પાંડવ પુઠ કેમ દેશે;  
મારી મદાએ વજ્ર ભાંડળ ભાંચ્યું, તેરે કૌરવ કેમ સહેશે રે. ભીમ  
ધર્મ કહે ભીમ અહંકુ ના જોલો, કરણુ કુંતા સુત એનો;  
એને બાને અર્જુન ઝોસાયોં, બે રે ધણો મુને તેનો રે. ભીમ  
આગે બાણુ રામનાં કહેવાણાં, ઝોવાં અર્જુનનાં કહેવાય;  
આ સંદિમાં નહિ કોઈ એવો, સામી બાંહ ચઢાવ: જાય રે. ભીમ

પાંચ ભાઈ આપણુ પાંડવ કહાવે, એક એકથે ખીજે સવાઈ;  
સુરના સ્વામી જો રીખ આપે તો, રમીએ એક ભવાઈ રે. બીમં

પદ ૫ મું.

સ્વામ દધી સુત માગે, રાધે સ્વામ દધી સુત માગે; ટેક.  
દધી તનયા સુત રીપુ ગત ગવની, મોહન જુઠં ના ભાખે. રાધેં  
દધીસુત હાથ લીધો દધી બદની, દધી સુત કંઠે પિરાજે. રાધેં  
કહે તો દધી સુત ખાવ મરંગી, દધી સુત પતિકા આગે. રાધેં  
દધીસુત દધીકી નીચે બેસત, હે મોહન જુઠં ન ભાખે. રાધેં  
દધી સુત ચાલ ચલત મૂળનેણી, સુર પ્રભુકી આગે. રાધેં

પદ ૬ મું—રાગ મારુ.

પ્યારી આજ વંદાવન રાસ, રાધે માન ગઈ; ટેક.  
મારો શામળીઆજ ચતુર સુગળ, મોરલી અધર ધરી. પ્યારી આજ.  
સાહુ સખીઓએ સળ્યો શણગાર, એકસું એક મંલી. પ્યારી આજ.  
ઉગ્યો શરદ પૂનમનો ચંદ્ર, ખીલી કમલ કલી, ખીલી કમલ કલી. પ્યારી આજ.  
વાગે તાલ પખાજ વિણા યંત્ર, ધમકે ધુધરડી, ધમકે ધુધરડી. પ્યારી આજ.  
ભાં તો સુર નર મંગળ ગાય, બહા વેદ ભણે, બહા વેદ ભણે. પ્યારી આજ.  
ભાં તો સુરદાસને બહાર, એ રસંભય છલી, એ રસંભય છલી. પ્યારી આજ.

પદ ૭ મું—રાગ મારુ.

ગયું રે જોખનીયું વાહીને, આધા ગયું રે જોખનીયું વાહીને; ટેક.  
માથે આઘ્યાં પળીયાં, ડાઘ્યાંબેહુ મલીયાં, ઉકતલાકડીયાં સાહીને. આધાં  
નેણુ નાશીકા ગળવા રે લાગી, શરીર ગર્વા રે સુકાઈને. આધાં  
સુરદાસ પ્રભુ તમારે મીલનકુ, પલકમાં ગયું એજે વાહીને. આધાં

હરિદાસ.\*

પદ પાંડવનું. ✓

ગરુડ ચઢીઆવજો ગિરધારી, લખ્યા મહારી રાખજો મોરારી. ટેક  
ભાવે ગણપતિને ગાઈયે, ગુરુને ચરણે જઈને નમીયે;  
પદ પુછને પાવન યધયે. ગરુડ ચઢીં  
કુતા માતા છે શુભ મતિ, સતી સાધ્વી તે દ્રુપદી;  
મારી વાહરે ચઢો જહુપતિ. ગરુડ ચઢીં  
ધર્મ રાજ તે ધર્મનું પ્યાન, રૂડા અર્જુનના વિશ્રામ;  
બીમ સહિત મહા બગવાન. ગરુડ ચઢીં

• પ્રેમાનંદના એક શિષ્યનું નામ હરિદાસ છે; તે અને આ હરિદાસ બંદા છે. આ હરિદાસ  
વલ્લભ સંપ્રદાયનો છે.

જોગી સહેદવને લાવે, તે તો પાંડુના પુત્ર કાવે;  
 તેજવન્તા તે નિકુળ આવે. ગરુડ ચઢી૦  
 દરતીનાપુરમાં દોડ જાધારી, માંડમાં છુતને જાણ દારી;  
 પહેલે પાસે દરતીનાપુર દારી. ગરુડ ચઢી૦  
 બીજે દાપાં તે ગર્ય લંડાર, ધર્મ રાજા દરે વિચાર;  
 એમ દાપાં તે વારમવાર. ગરુડ ચઢી૦  
 ત્રીજે દાપાં તે ચતુર ચુકાવી, ગયા છુત વિદ્યાચક્રી દારી;  
 એથે દાપાં દ્રીપદી નારી. ગરુડ ચઢી૦  
 પાંડવદાપાંને હિમ્મત મેલી, એમનીવાત તે વિશ્વમાં થએલી;  
 બહુનામી થજે મ્હારા જેલી. ગરુડ ચઢી૦  
 જાવે બોલ્યો દુર્બોધન હંકારી, તેડી લાવો રે પાંડવની નારી;  
 એમ સભામાં બોલ્યો પોકારી. ગરુડ ચઢી૦  
 એવે દુશાસન દોડતોરે આવ્યો, પાંડવનો સભાચાર અજળાવ્યો;  
 જડ સાહી ને ચોટસો મહી લાવ્યો. ગરુડ ચઢી૦  
 એલું બોલ્યો દુર્બોધન અહકારી, બોળેબેસો પાંડવની રે નારી;  
 એમ સભામાં બોલ્યો દોહારી. ગરુડ ચઢી૦  
 સારે સતીએ દીધા રે આપ, તને લાગ્યું પૂર્વનું રે પાપ;  
 બોળે બેસશે શોક સંતાપ. ગરુડ ચઢી૦  
 બોળે બેસે ગદા બીમ જેરી, તને કાળે લીધા છે રે ઘેરી;  
 બધું માલ્ય કુળ કર્યું વેરી. ગરુડ ચઢી૦  
 દૂર પંચ દારીકા ગામ, સોજે મુતા છે મુંદર સ્થામ;  
 મારી વારે ચટો ધનસ્થામ. ગરુડ ચઢી૦  
 હરિ ગરુડ ક્યોં તૈયાર, સારે બોલ્યાં રક્તિમણિ નાર;  
 તમે ક્યાં રે પધારો જાતાર. ગરુડ ચઢી૦  
 સતીને બરીરે સભામાં રે આણી, એનાં ચીર લે છે દુષ્ટ તાણી;  
 હોની વારે ચહું હું રાણી. ગરુડ ચઢી૦  
 પ્રભુ બરી રે સભામાં રે આવ્યા, પંચાળીનાં પટકુળ લાવ્યા;  
 કર સાહીને ચીર પહેરાવ્યાં. ગરુડ ચઢી૦  
 હરિએ નવસેનવાણું ચીર પૂર્વો, તેમાં એકે નથી રે અધુરો;  
 લક્ષ્મી કામમાં પ્રભુ શરા. ગરુડ ચઢી૦  
 જે કાઈ પાંડવનું પદ ગારો, તેને કોટી યજ્ઞ રૂળ ચારો;  
 હરિદાસનું કારજ સારો. ગરુડ ચઢી૦

## પદ પંદર તિથિઓનું.

પડવે તે પ્રહ્લાદ ઉગાયો, ખજ તે નાખ્યો શેડી રે;  
 ખંભ શેડી હિરણ્યકશ્પ માયો, નરસિંહ નામ ધરાવ્યું; પ્રભુ બહુનામી.  
 બીજે બાળાપણુ વશ કીધુ, માત વચનને કાજ રે;  
 વનમાં જઈને તપસ્યા કીધી, વસ કીધા રઘુનાથ; પ્રભુ.  
 ત્રીજે તેવ કદા બેઠાળી, સંશય કાઈ નિવારે રે;  
 કુવર કેરી ભકિત જાણી, સુધન્વાને ઉગાયો; પ્રભુ.  
 ચૌથે ચિતા ચિત્તમા ધારી, દાસ પોતાનો જાણી રે;  
 મહેતાના માંભેરાં પૂર્યાં, આવ્યા છે પુરુષ પુરાણી; પ્રભુ.  
 પાંચમે પંચાળીએ સમયાં, મનમા રાખી ધીર રે;  
 દ્વારકાંધી પ્રભુ દોડી આવ્યા, તત્ક્ષણ પૂર્યાં ચીર; પ્રભુ.  
 છઠે બળી જગવાને કાજે, વામન ધરીયુ રૂપ રે;  
 પાતાળ કેરું રાજ્ય આવ્યું, ઇંદ્રનું કારજ કીધું અનૂપ, પ્રભુ.  
 સાતમે સુદામા કેરા, તાંદુલ લીધા તાણી રે;  
 ચાર પદારથ તેને આવ્યા, એના છે સારંગપાણી, પ્રભુ.  
 આઠમે અબરીષ રાખ કેરા, શેા કહું મહીમાય રે,  
 સુદર્શન જારે પુઠે ધાયુ, દોદિશ દોડ્યો જાય; પ્રભુ.  
 નવમી નારાયણ નામ થકી, અજમેલ પામ્યો પાર રે;  
 ભાવ સમજી ભગવાન ભજી લેા, પ્રભુ નોધારાનો આધાર. પ્રભુ.  
 દશમે દુર્જેધન રામે, અતિ કયો અહુકાર રે;  
 પાડવની પત રાખી પ્રભુએ, કૌરવનો કીધો સહાર; પ્રભુ.  
 એકાદશીએ અહલ્યા તારી, ગૌતમ કેરી નાર રે;  
 ચરણ કમળનો મહિમા જાણી, લજી શ્રી જોપાળ; પ્રભુ.  
 બારમે પ્રભુએ બળતા રાખ્યાં, માંજરી કેરા બાળ રે;  
 નીમામાધી પોતે ઉગાર્યાં, એવા છે પ્રતિપાળ\*, પ્રભુ.  
 તેરશે ત્રિલોચન ઘેરે, પ્રભુએ ભર્યાં પાણી રે;  
 જમીલોજી જાતા આવ્યા, દાસ પોતાનો જાણી; પ્રભુ.  
 ચૌદશે ચંદ્રદાસ ઉગાર્યો, કપટ રચ્યુ હતું ભારી રે;  
 વિષ દ્રેડીને વીખીયા કીધી, કુવર નાખ્યો મારી; પ્રભુ.  
 પુનમે પોપટ બહાવતી, ગણિકા મહાપન પામી રે;  
 દાસ હરિની લીલા જાણે, સધળા જગતના રામી, પ્રભુ.

## દાણુલીલા-૫૬ ૧ હું.

કાનડ કાળાએ ઘેરી ગોપી; એણે લોક લાજને લોપી. ટેક.  
વેગળા રહેાની રે વાટેથી વનમાલી, શાને કાજે રે મહીઆરીને ખાળી. કાનડ૦  
દાણુ નહિ આહું રે દમોદરજી તમને, આલીગાળારે આળ ના કરશે અમને. કાનડ૦  
બ્રમના કરીયે રે જાત તમારી જાણું, હરિના સ્વામી રે કર્ષ પેરે વખાણું. કાનડ૦

## ૫૬ ૨ જું.

ઓ મહિયારી રે, આમ શું અતર્કુ બોલે. ટેક.  
દા'ડી જાતી રે દાણુ અમારું ચોરી, આજ નહિ છોડું રે જખુલાનકા છોરી. ઓ.  
તું ભરવાડી રે આવડું જોર જણાવે, તારા વિના રે અમને કુણુ આડી આવે. ઓ.  
નામ અમારું રે, નંદ દુહારો કહેવાય, વન જાતાનું દાણુ તે લવાય. ઓ.  
આણી વાટેરે આણુ હમારી આવે, હરિના સ્વામી રે મારગડામાં મા'લે. ઓ.

## ૫૬ ૩ જું.

શ્રી વલ્લભ વલ્લભ કૂળ મડળી, ગાવે તે નર જન સુખકારી;  
શ્રી વીઠ્ઠલ નાથ પધાર્યા પ્રીતે, ગીરી ગોવરધન ધારી. શ્રી વલ્લભ૦  
એક રૂપને બહુ રૂપકરીને, લીલા બહુ વિસ્તારી;  
નીત નીત લીલા નૌતમ ભામે, હરીદાસ ગાવે બલીદારી. શ્રી વલ્લભ૦

માંડણુ.

## મનને બોધ-સાખી.

મરઘા તુને કોણે બંધાવીધો, પાનાં પુસ્તક હાથ;  
મરંજુ સજેઘાં માનવી, તુને કેમ સુઝે પ્રભાત.

## હાળ.

શોકકીધો હવે સ્થામળો, જેણે મહા ધન આપ્યું;  
નાણું ખરું હરિ નામનું, તણુ લોકમાં આપ્યું. શેક૦  
અવર વેપાર ઉપાડીધો, કાઢી કર્મની કોડી;  
લક્ષચોરાસી જોઈ વળ્યો, ખાલી ખડખડ ઘોડી. શેક૦  
મોહ મત્સર બહેકી ગયા, મન ગમતા મહાલે;  
કહ્યું તે કોઈનું નવ કરે, બેઠો ધર ધાલે. શેક૦  
કામ કોધ બે ભેગા થયા, તેણે મૂકીયા વાડી;  
તે મમતાને લાવીયા, કાને રાખી સાહી. શેક૦  
જળ ભેદ તે બે છોકરા, થઈ બેઠા છે મોળી;  
દ્યાને ધાવ્યો દુકાનમાં, કોણુ રાખે છે ચોળી. શેક૦  
હરખ શોકની હું દીકરી, માંહી મનવો મોટો;  
પાણીતર વધી પાયા, પછે આવ્યો રે તોટો. શેક૦



વ્યાજ કુલ્યું રે વીમાતણું, ખાતું નવ જૂએ;  
 મેળ ના કાઢે મૃત્યુનો, પછે આપ વગૂવે. શેઠ૦  
 વીમા હુંટાયો વાટમાં, વણુ પ્રીછે છે વાણી;  
 આંગરીયા અહંકારના, યુજા વણુ પાણી. શેઠ૦  
 આધી ન પોથી જે હતી, સર્વ ખોઈ રે બેઠા;  
 જમ રેઆખ્યા બ્યારે હુંટવા, નાશી ધરમારે પેઠા. શેઠ૦  
 અંતે ન જ્ઞેયો આદરો, જમ બગલ અઘાળ્યું;  
 નવ દારે નાઠો ફરે, સાથે કાઈ ના આખ્યું. શેઠ૦  
 નોકર સર્વે નાશી ગયા, શેઠ એકલા સાથા;  
 હુસેપતી\* તણે બહુ કરી, સર્વે મેલીને માયા. શેઠ૦  
 લાખે લેખાં લોભનાં, જર ન રહ્યું જરીકે;  
 પુણ્ય પાપની કાયળી, ઠાલી રહી આશીકે. શેઠ૦  
 ચિત્તતણે જે ચોપડો, તેને મૂક્યો રે જ્ઞેઈ;  
 પાનાં છેરે પ્રખંચનાં, જ્ઞેને નાખ્યાં ઘાઈ. શેઠ૦  
 ચતુર હોય તો ચેતજ્ઞે, ચિતવે ચકલે બેસી;  
 નર કાઈ જીતી નથી ગયો, આ વણુજારી પેઠી. શેઠ૦  
 શોધી કાઢી સાચા શેઠને, વહેપાર વધારે;  
 લેખું ચોકખું લાભનું, આલીને પરવારે. શેઠ૦  
 નીર થઈ નાણું કયું, ઠાંક્યું કાઢ્યું દેવાણું;  
 કહે માંડણુ હવે નહિ કરું, ધાળા ઉપર કાળું. શેઠ૦

અજરામર.†

શંકર અને લીલડીનું પદ. ✓✓

શંકર વસે કૈલાસમાં, બોલો બીક્ષાનો બોળી;  
 સદા વસે આનંદમાં, કહાવે નિર્જીણ જ્ઞેગી. શંકર૦ ૧  
 સકળ દેવનો દેવવારે, ઔઠ લોકનો ઈશ રે;  
 પ્રચવદન જગતી રણાં, શોભે અંદ તે શીશ રે. શંકર૦ ૧  
 અર્ધાંગે ઉમીયા ધર્મો, જટામાં જલ્લવી ખીરાજે રે;  
 નામ લેતાં મહાદેવ બોલો, લવકુઃખ લાજે રે. શંકર૦ ૨  
 રંઢમાળા કહે ધરી, અંગ બરમ લગાઈ રે;  
 વરદાન આપતે શીવ દૈતને, દેવ સાથે લડાઈ રે. શંકર૦ ૩  
 તે શંભુજી કહે ઉમીયા મુણે, જાનું ગંગાની તીર રે;  
 તપ કરવાની ધમ્મણ ઘણી, મન રાખનું છે ધીર રે. શંકર૦ ૪

\*લક્ષ્મી પત્નો-જુડા સાચ્યાં, બહાન્યાં. † મીયાગામ પાસે કાલવણુનો રજપૂત. એ કલગી

તોરાવાળાના કૂળનો હતો અને બહુ કુદડ રીતે લાવણુ બોલતો હતો. આશરે ૫૦ વર્ષ પર હયાત હતો.

- ઉમીયા કહે ત્રીપુરાસીને, વનમાં અપ્સરા આવે રે;  
 ક્યમ કરી યોગ આરાધસો, કામનાં બાણ ચલાવે રે. શંકર ૦ ૫  
 શીવજી કહે ઉમીયા મુણે, કામની આવે નિર્વાણ રે;  
 ધ્યાન થઈ નવ સુકીએ, વાત માનો પરમાણુ રે. શંકર ૦ ૬  
 એમ કહીને શીવ ચાલીયા, આવ્યા ગંગાની તીર રે;  
 નીર્મળ કામ નિહાળીઓ, આસન વાળી સધીર રે. શંકર ૦ ૭  
 જટા મેલી છે શીવે મોકળી, ધરી ધ્રુવ કંધે આસ રે;  
 બપેયા પીઉપીઉ કરે, આસો ચીત્ર માસ રે. શંકર ૦ ૮  
 તપ કરતાં ખટમાસ વહી ગયા, ઉમીયાએ વાત મનભણી રે;  
 ગજગતી ચાલે આલીયાં, રૂપ ધર્યું બીલી રાણી રે. શંકર ૦ ૯  
 લાંચી તે બીલી રાણી ચાલીયા, આવ્યા વૃંદાવન ખંડ રે;  
 ઘોર ધટા ને ચાએ વીજળી, મોર જોલે પ્રચંડ રે. શંકર ૦ ૧૦  
 ગગન ધટાને છાઈ વીજળી, મોર જોલે પ્રમાણુ રે;  
 મહરૂપજ રહ્યો વેગજો, શીવશું સંધ્યાં છે બાણુ રે. શંકર ૦ ૧૧  
 આસનથી શીવ ડગમગિયા, સતીનાં નહ બર્ષાં નેત્ર રે;  
 રાગ મલાર આલાપીઓ, વાળ્યાં વીજળાનાં ખેત્ર રે. શંકર ૦ ૧૨  
 પીયુ ગયા છે તપ કારણે, તેને થયા ખટમાસ રે;  
 સાચું કહો દેવ જ્ઞેગેશ્વર, ક્યારે આવે ધર વાસ રે. શંકર ૦ ૧૩  
 આસન થઈ શીવ ઉડીયા, આવ્યા બીજ રાણી પાસ રે;  
 કપાંથી આવ્યા તમો કામની, કપાંનાં તમારે ધરવાસ રે. શંકર ૦ ૧૪  
 \* \* \* \* \* બીજડીનો વેશ રે;  
 મુનીવર જાણીને પુછીયું, ક્યારે આવશે અવાસ રે. શંકર ૦ ૧૫  
 બ્યાકુળ થઈ શીવ જોલીયા, વન ગયાની શી આશ રે;  
 કૃપા કરોની મૃગલોચની, આવોની મારે પાસ રે. શંકર ૦ ૧૬  
 હસીને બીજ રાણી જોલીયાં, ધનધન મારા દેવ રે;  
 તમ ઘેર ગંગાપાર્વતી, તેની કોણુ કરે સેવ રે. શંકર ૦ ૧૭  
 પાર્વતીને કહો તો પરદરું, ગંગા બને તારી દાસ રે;  
 સાખી રાખું સર્વે દેવને, વસું તારે અવાસ રે. શંકર ૦ ૧૮  
 સાખ પુરાવી સર્વે દેવની, મહો શંબુજીનો હાથ રે;  
 ઉમયાએ રૂપ પ્રકાશીયું, લાજ્યા ગૌરીનો નાથ રે. શંકર ૦ ૧૯  
 શીવજી તે મન કોપીયા, કયો કામ દહન રે;  
 પાર્વતીથે નખમાં મહો, શીવ ચાલ્યા સદન રે. શંકર ૦ ૨૦  
 ઉમીયાને શીવે સંતાપીયા, પછે થયો જપજપકાર રે;  
 ગાય શીએ ને છાંબલે તેનો શાય લિહાડ રે. શંકર ૦ ૨૧

એ શીએ ને સાંભળે, તેની શંકર પૂરે આશ રે;

અજરામર શીવ સેવતાં, તેનો કૈલાસે વાસ રે. શંકર૦ ૨૨

ગોકુળદાસ.

પદ ૧ હું-રાગ હોરી.

ઘેરી ઘેરી ઘેરી હો, નંદલાલે ઘાટ પર ઘેરી હો. ટેક.

ગોપી ગોવાળા સગે જોલાવી, વીંટી વળ્યા ચોરેરી હો. નંદલાલે૦

હાથો હાથ છાંટે પીચકારીઓ, ભરી કેસર રંગેરી હો. નંદલાલે૦

ચીર ચોળી મારી રંગમાં રોળી, કારી કડકડતી પેરી હો. નંદલાલે૦

સ્વામી ગોકુળના એમ શું કરતા, પેલા ગોવાળીઆને લંબેરી હો. નંદલાલે૦

પદ ૨ હું-રાગ હોરી.

હો રંગ વાધ્યો રે રંગ વાધ્યો, રે હોળી રમતાં રંગ વાધ્યો. ટેક.

લાલને વાલે મગન થઈ રમતાં, વિસરી સવે ઉપાધી હો. હોળી રમતાં૦

બ્રહ્મા વેદ અગમ ક્યારે છે, લક્ષ્મીતાના સંગમાં લાધ્યો રે. હોળી રમતાં૦

જોગી મુનિ ધૂનીના ધ્યાનમાં, તે આ વેશ કર્યાથી સાધ્યો રે. હોળી રમતાં૦

જોગી જપત જપ તપ કરતા, આવે નહિ હરિ આરાધ્યો રે. હોળી રમતાં૦

જન ગોકુળ કહે ગોપી ગોવાળને, તે પુરણ પુર્યો તમ બાધ્યો રે. હોળી રમતાં૦

પદ ૩ હું-હોરી.

ખૂબ ખેલે છ, ખૂબ ખેલે રે, ફૂલ ફડુલે ખેલે. ટેક.

આપ આપણા ઉર દાર ઉતારી, તે અખીલ શુભાલમાં બેળે રે. ફૂલ ફડુલે૦

નંદકુંવરની સંગે શીએ, બળીભદ્ર બંધવ ખેલે રે. ફૂલ ફડુલે૦

સંગ સખીઓ સહુ રાધાજીને, તે હૃદયે હૃદય તણી હેય રે. ફૂલ ફડુલે૦

અરરપરસ એક એકપે ફેકે, હાથ આવે તેને ના મેલે રે. ફૂલ ફડુલે૦

જન ગોકુળ પ્રભુ સંગે ગોપીઓ, તે રમતી રંગતણે રેલે રે. ફૂલ ફડુલે૦

લક્ષ્મણ.

પદ ૧ હું-રાગ મારુ.

હાં રે તારી મોરલીએ મહારાજ, મન હરી લીધાં રે;

હાં રે મારી ગઈ છે મુધ ને સાન, કામણ કીધાં રે. મન૦

મુધ મુધ સવે હો વિમરી રે, તન મન વ્યાકુલ થાયરે;

તમે રે વિના અમને નવ ગમે, હરિ મારું મંદિર ખાવા ધાય. મન૦

અંતરમાં વ્યાકુળ થયાં રે, તણ્યાં બોજન પાનરે;

અવળાં આમૂયણ પહેરીયાં રે, હાં રે મોતો ને પુરધાલ્યાં કાન. મન૦

સંથે કાજળ દો સારીયાં રે, નયણે સિદ્ધ રેખરે;

એક એકથી ઉતાવળાં રે, હાં રે અમે નિસરી અઘાદિખાદેખ. મન૦

કુંવર પરણાવ્યો દોડે કરીને, પૂર્ણા મનનાં દોડ;  
 જનનૈયા થઈને પ્રભુ પધાર્યા, જાતે સધાર્યા, રે એવા તો રાય રણુજોડ;  
 પ્રતિજ્ઞા પાળી રે, પ્રીત તણા છે પળીયા. મહેતાજીનાં  
 મામેરું મન ગમતું કીધું, કુંવરગાઇને કાજ;  
 દોસી થઈને આવ્યા દામોદર, પૂરી મન માની રાખી લાજ;  
 અખળા ભક્તની ઉપર રે, અડગક થઈ ઢળીયા. મહેતાજીનાં  
 સાયપણમાં સામળીયો વા'લો, વણુ તેડે ઘેર જાય;  
 જીવપણે ઝાંખી નવ જીએ રે, દોષનો વદવાયો નહિ વદવાય;  
 સ્વામી કેસવના રે, બલવંતા છે બળીયા. મહેતાજીનાં

મૂળદાસ.

પદ ૧ જું.

૧ અનુભવીને એકલું આનંદમાં રહેવું રે;  
 ભજવા શ્રી પરિવ્રજ, ખીજું કાંઈ ના કહેવું રે. અનુભવીને  
 વેદ જોયા કીતાબ જોઈ, સરવ જોઈને જોયું રે;  
 પણ પ્રભુના નામ વિના, સર્વે જોયું રે. અનુભવીને  
 અવર દોષના આભાને, દુઃખ ના રહેવું રે;  
 સુખદુઃખ જ્યારે આવી પડે, ત્યારે સહીને સહેવું રે. અનુભવીને  
 જાપ અજપા જાપ જપે, ત્રણ લોકમાં તેવું રે;  
 મૂળદાસ કહે મોહ મદ મૂઢી, મહાપદમાં રહેવું રે. અનુભવીને

સાસંગ વિશે-પદ ૨ જું.

સંગત તેને શું રે કરે, આનંદમાં કણદિ છે કાન;  
 અનેક ભવ ભોગ્યા રે, સાસંગે ન વળી રે સાન. સંગત  
 શ્રીમંતની સંગાતે સદાય રહેતો, ને નિશ દીન રણતો રાંક;  
 તોએ અપરાધી અમથો રહ્યો, તેમાં શ્રીમંતનો શો વાંક. સંગત  
 રાણીની સંગાતે સદાય રહેતી, પૂરણ દાસીપે પ્રીત;  
 તોએ સાહેલી સમજી નહિ, ના આવી રાજકુળની રીત. સંગત  
 મરી કપૂર જે બેળાં રહેતાં, એકઠાં રહે જારે માસ;  
 તોએ તીખાઈએની નાટી રે, એની જીવિએ ના આગ્યો જરાસ. સંગત  
 દાદુર રહેતો વાડીમાં રે, પક્ષો કમળની રે પાસ;  
 દલોલ કરતો કીચમાં રે, એને નાવી કમળની વાસ. સંગત  
 ચંદનના ગુણ સદાય શીતલ, બેગો રહેતો બેરંગ;  
 તોએ વીખીયા તેની નાગઈ રે, ગુણનો ન તબે સંગ. સંગત

પરજન્ય પરમારથ કરે, પણ પીએ ન એકે ટાંક;  
તેની રતે જનાસો સૂકારહે, એમાં મેધ તણો શો રે વાંક. સંગત૦  
વિશ્વાસીને કલ્યાણત આવે, હુદે લાગે રંગ;  
મૂળદાસ કહે પદમાં મુણીને રહે, તેને સદાયે ફળે સત્સંગ. સંગત૦

કલ્યાણ.

હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવા વિશે-પદ ૧ લું.

ભક્તિ એવી રે ભક્તિ એવી, જેમ તરસ્થાને પાણી જેવી;  
એક ગૌધિન ચરવાને જાય, એની સુરતા વાછરડા માંહ;  
ચરણે ફરવું ને એદીશ ચરવું, એવું હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવું. ભક્તિ૦  
એક માછલી જળમાં વગે છે, તેને પાણીનો પ્રવાહ ગમે છે;  
પેલે પાપીએ ખારણે કાઢી, તલવધ જીવ થયો રે હિદાસી;  
પ્રાણુ ગયો તેતે જળને સ્મરવા, એવાં હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવાં. ભક્તિ૦  
એક નારી તે મનુષ્યા દેહી, પરપુરપ સાથે લાગી તેહી;  
ધરનો કામ ધેષા નથી કરતી, પર પુરુષની પુઠે ફરતી;  
એને મનનું ગમનું કરવું, એવું હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવું. ભક્તિ૦  
એક શુણ્ઠિકા નૃત્ય કરે છે, મન ગમતા શણગાર સજે છે,  
એણે આંખ આંજી અણીયાળી, નખ ચખ નિખે છે નારી;  
પારકું ચિત્ત પોતાનું કરવું, એવું હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવું. ભક્તિ૦  
એક ચોર તે ચોરી કરે છે, ઘર પાછળ ફેરા ફેરે છે;  
એના હાથમાં ધનુષ્ય ધારી, એવી રાત ઘણી અંધારી;  
પારકું ધન પોતાને હરવું, એવું હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવું. ભક્તિ૦  
બપૈયાને વર્ષાદ વાલો, એવી ગ્રેમ ભક્તિ જાલો;  
ચક્રાર ચિત્ત ચંદ્રમાં ધાલે, અણુપેખતા દષ્ટિને બાળે;  
કહે કલ્યાણુ એધી ન ઉતરવું, એવું હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવું. ભક્તિ૦

પદ ૨ લું-સામેરી.

ખૂડવાની વાતો રે, સંસારી તારી સાંભળી રે, કે'હે અંજન વેદ પુરાણ;  
મતના તે હિણા રે, મત કંઈ રાખની રે, એમ તુ શું ચર્ષ બેઠો અજાણ. ખૂડવાની૦  
પરધન દેખી રે, ચિત્ત તારું ચળી ગયુ રે, વળી મોહ્યુ પરદારશું મન;  
શેને અવતરીયો રે, આ સંસારમાં રે, વળી વળી વગેવાને આ તન. ખૂડવાની૦  
હરિ જન કેરી રે, નિદા તૈં બહુ કરી રે, વળી બીજા કુડાં ચઢાવ્યાં રે આજ;  
ઝેર એવાં પીધાં રે, લે'ર તને પ્રી વળી રે, એક ઘડી ભજ્યા નહીં ગોપાંજ. ખૂડવાની૦  
હાવે કાઈ તરવાનો રે, મારગ આલની રે, હેતે ધર હરિનું ધ્યાન;  
દિસે એવું જાણો રે, કંઈ સુખ પામીએ રે, હવે પ્રાણી કલ્યાણુ કહે તે માન. ખૂડવાની૦

## નામદેવ.

## પદ ૧ લું.

હે મન પંખીડા, હે મન પંખીડા; મત પડ પંઝરમે, સંસાર માયા જાગ રે. હે મન૦  
 એક દિવસમાં કાળ તુજને, જામે છે ત્રણ વાર રે;  
 માત પિતા તારાં જોધને રે'શે, લેધને જાશે કાળ રે. હે મન૦  
 શેરી સૂધી સગાં સુંદરી, ઝાંપા સૂધી માને બાપ રે;  
 મશાણ સૂધી સગાં બંધવો, પછે કાઈના આંખે સાથ રે. હે મન૦  
 સોના વણીં તારી એહે જળે, ત્યાં રૂપા વણીં ધુમાસ રે;  
 કંચન વણીં તારી કાયા જળે, ત્યારે કાઈના આંખે તારી પાસ રે. હે મન૦  
 જન્મ સૂધી તારી માતા ઝુરે, બહેની ઝુરે ખટ માસ રે;  
 ધર તરણી દિન તેર ઝુરે, પછે જોવે ધર વાસ રે. હે મન૦  
 કહે નામદેવ સુણો તે બંધુ, દીનબંધુ પ્રતિપાળ રે;  
 આ જન્મમાં તારું કાઈ નહિ, પ્રાણી વેગે રામ સંસાર રે. હે મન૦

## પદ ૨ લું-રાગ ભૈરવ. ~

મેં દંધી મયું તુમ ખેલો રે જોવિદા, તુમકું મેં દેહગી માખણ કા લોદા; ૧  
 માત જશોદાજી મહીડાં વલોવે, કમળ નૈન દાદે મૂખ જોવે. ૨  
 માત જશોદાજી નંદજયુંડી રાણી, જોદ ખેલાવે રે સારંગપાણી; ૩  
 લલિત નામદેવ, રસનાએ બોરી, છાંડ દામોદર દધકી રે દોરી. ૪

## જયદેવ-જેદેવ.

## પદ ૧ લું.

અરે પ્રીત લખ્યા લોખી તમારા તાતની, એ ન રાજકુંવરની રીત;  
 માનીતીને મનાવો આપી; વાહલા સાચા બોલા રે શામજી. ૧  
 જુડા સહીયર સપળીએ સાંભળ્યું, કરાવ્યું મ્હારું મૂલ; ૨  
 અમને એકના આપી પાંખડી, રૂપી નારદ લાવ્યા મૂલ. વાહલાં ૦  
 સમજો સુંદરી સાંભળો, હો શામા મારી વાત;  
 અમારે તમ જોટલા કા નહીં, હું વાહુ સધળે હાય. વાહલાં ૦  
 સઉ તમને શું કરે શામજી, તમે માવજી માસીના કાળ;  
 કાળી નાગ તમે નાચીયો, ઉસાડ્યું મોસાળ. વાહલાં ૦  
 અમે હિલાં તાં એકઠાં તમે, ધાલી હુતી બગલ બાંહ;  
 અમે સાસરે રહીને શું કરાં, જાઓ માનીતી ઘેર જાંહ. વાહલાં ૦  
 પીયુડા પાછાં પીચર મોકલો, હવે શાં અમારાં દાજ;  
 હમે સાસરે રહીને શું કરીએ, હંધ રક્ષમણીનાં રાજ. વાહલાં ૦  
 શું કરવાને સુંદરી, કાપીતી પ્રીત પેલી;  
 રીસાણી રહીએ નહોં, હરિસુ હવે ઘેલી. વાહલાં ૦

ઝુમણાં ઝલરી કાંટડી, માગી પીધા દમ;  
વાડી રોપાવું તારે આંગણે, મહિ પારિજાતકને વન. વાહાલાં  
ગરુડજી લેવા મોકલ્યા, પારિજાતકના વન;  
ગરુડજી આળ્યા ઉતાવળા, આળ્યા તે તેને દન. વાહાલાં  
હરિએ હિંચોળો બાંધીઆ, પારિજાતકને ડાળ;  
સોળ સહસ્ર સુંદરી મહિ, ગિરધારી ગોપાળ. વાહાલાં  
રણ વાધ્યો ભાગ્યાં રૂપણાં, પૂરી મનની આશ;  
જેદેવો જાય ભામણે, સતભામા રમાડે રાસ. વાહાલાં

અર્જુન.\*

પદ ૧ હું-રાગ ધ્રુવપદ.

કયા ફૂલાયા ફૂલ, મનવા કયા ફૂલાયા ફૂલજી.  
તે સમજ વિના પડી જૂલ, મનવા કયા ફૂલાયા ફૂલ. ટેક.  
આપલ કહે મેં સખસે ઉચા, ઉત્તમ મેરા ફૂલજી;  
જમનારેકું ક્રુધા લાગી, તરત ચડાયા ચૂલ. મનવાં  
કોડી કહે મેં કચન હું, અમૂલ્ય મેરા મૂલજી;  
પારખ ઘેર જઈ પરીક્ષા કરાવી, દો દમડીમે દૂલ. મનવાં  
પોપટ કહે મેં બડા પડીતા, નહિ કોઈ મેરે તુલજી;  
રામ નામ તો નિત્યે જપુ, પણ બેકુ વિના પડી જૂલ. મનવાં  
લખ ચોરાસી લખનાર ગયે, કોઈએ ના લખ્યા કુલજી;  
અર્જુન જ્ઞાની નીજ પદ પામે, સમજ લેના મનસુર. મનવાં

થોલાણુદાસ.

પદ ૧ હું.

બની આવે તો રામ નામ લેઈએ રે, નીકર મૂન્ય ગ્રહીને રહીએ રે. ટેક.  
કુડારે કહણ વચન સાંભળીએ રે, સહેતા આળ્યા તેમ સહીએ રે. નીકરં  
આરે સંસાર સર્વે વહેતો જાણી રે, વહેતા સંગે વહીએ રે. નીકરં  
સાધુ સંતની સેવા રે કરીએ રે, મહાપદનો મર્મ લેઈએ રે. નીકરં  
ભણે રે થોલાણુ આ તો કૈવલ્ય પદ છે રે, લખીને રાખજો તમે હૃદયે રે. નીકરં

પદ ૨ જી.

મન કેસે બન્યો યુરુ દેવ, મનવા સ્થિર નહિ. ટેક.

જેસી જલમે માછળી રે, ચલત અડકતાં તાંહી;

\* \* \* તે તો જલકુ ખડકત નાંહી. મનવાં

\* એ ભતનો કોણી લોમકીની પાસેના પાદરખરનો રહેવાસી હતો. એનાં ધણાં પદો દાદીઓ  
માથ ઉ. એ સંવત ૧૮૬૫ થી તે ૧૯૧૦ સુધીમાં દેવાત હતો.

જેસી દીપક જ્યોત હે રે, પીપલ પાન ફુલ્યા;  
 જેસી ઝણકે વીજળી, તે તો ગગન મંડળમાંડી. મનવાં  
 જેસા જલકા રૂપ હે રે, એસા પવન ધ્રુમાય;  
 મદગળ કેસે જીતીયે, જન થોભણ કર કુણુ સાહી. મનવાં  
 ૫૬ ૩ બું.

રે કામાર્થી કરની વિચાર, ઘટમાં ગુરુ વસે. ૨૬.  
 મથમ સ્મરેા જ્ઞાનને રે, ઉપજે વૈરાગ્ય;  
 પાસના લિંગને વિસ્મરિયે પંજી, ખારણુ દોષ વિરાગ. ઘટમાં  
 અર્થ ઉર્ધની મધ્યમાં રે, હંસ કપીલા ગાય;  
 ત્રિવેણી ભરપૂર વહે, નીર અમૃત ઝરી ઝરી જનય. ઘટમાં  
 સોહંભરાજ ઉચ્ચારી લે રે, સુરતનરત ચિત લગાય;  
 ગગન મંડળની મધ્યમાં રે, જન થોભણની નીત ગાય. ઘટમાં

૫૬ ૪ થું-રાગ સામેરી.

આવોને તો અવસર રે, ફરી તને નહિ મલે રે, હરિચુણુ ગાજે નર ને નાર;  
 મનુષ્યા દેહનું ટાણું રે, કાલે વહી જશે રે, ચોરાસી ફરવી પડશે નિર્ધાર. આવો  
 ગર્વ થઇને રે, ગલીએ જાટકશેા રે, સાંજ પડે કુંભાર ના લે તપાસ;  
 ઉકડે ચઢીને રે હું હું હું કરશેા રે, ઉપર પડશે મતારા ફેરા માર. આવો  
 મવરી મુત થઇને રે, મોટા ચીસા ચાંપશેા રે, નહિ આવે પંથીડાનો પાર;  
 આંખે પાટા બાંધી રે, બહુ ફેરા ફેરવે રે, ઉપર મરુખ દેશે માર. આવો  
 જાંટ થઇને રે, જાંજો બહુ ઉપાડશેા રે, ચારશેા કાંકડા ને કંથાર;  
 હાથીને હડસેલે રે, ગદને ભાંચશેા રે, લોહા ફેરા ભાલાનેા ખાશેા માર. આવો  
 વાગેલ થઇને રે, ઉપે મસ્તક ઝુલશેા રે, લાં કાંઈ નહિ હોડાવનહાર;  
 થોડુંને કહું રે, મણું કરી માનજો રે, થોભણુ વિનવે વારમવાર. આવો

૫૬ ૫ મું.

હરિ કહો, બાઈ કાણુ લણી જાઓ છો, કાણુ દેસથી આવી; ૧  
 નવલ નાર કાંઈ દીસતી, સાચું કહો સમજવી. કહો  
 હરિ હું રે અવની હું હળીમળી, હાંનીહારે મીઠા માવને મળવા;  
 કાને કાનુડા સાંભળ્યો, હાંનીહરિ તેનું તન મન છળવા. કહો  
 હરે આવ કથા કહું તે તણી, હાંનીહરિ કાંન કપટી એ ન્યારે;  
 મુજને મેલી પરદરી, હાંનીહારે એવા લંપટ હરાયો. કહો  
 હરિ પ્રીત હુલી મારે ચેલડી, હાંનીહારે મણુ સાથે પ્રીડી;  
 મુજને વીતી તુજને વીતશે, હાંનીહરિ કહું માનની કુડી. કહો  
 હરિ રાતા ચાચું મારા ધામમાં, હાંનીહરિ હું તો થઈ રહું દાસી;  
 ઘસ થોભણુના નાજી, હાંનીહરિ રવા નપ પ્રકાશી. કહો



## પદ ૬ કું-રાગ કલ્યાણ.

એક મને થઈ ગોવિંદ ગારે;

મન કર્મ વચન કાયા કરીને, પાઈ શકે તો કાઢને પા રે. એક મને  
 જો તું કોટી કરે જઈ કાશી, જો તું અડસઠ તીરથ નહાએ રે. એક મને  
 જો તું જપ તપ ધ્યાન ધરે રે, જો તું હાડ હિમાલે-ગાળે રે. એક મને  
 જો તું જગન કરે ખડુ બોહળા, જો તું જોગી સંન્યાસી થાએ રે. એક મને  
 કહે થોભણ એક એમ વિના રે, સર્વ સાધનમાં લાગી લાહે રે. એક મને

## પદ ૭ મું.

કૃષ્ણકૃપા વિનાભક્તિ ન ભાવે, ભક્તિ વિના પ્રભુ પાસે ન આવે. કૃષ્ણ કૃપા  
 જો કાઈ કરીએ કોટી ઉપાસ, મન રે ગળ્યા વિના મુક્તિ ન થાય. કૃષ્ણ કૃપા  
 મન રે ઉભે ઉમું સઉ કરવું, તે કરી કરી મરવું ને અવતરવું. કૃષ્ણ કૃપા  
 ખીજ ઘાયા વિના તરુવર મોરે, કર્મની સાખા સધળે સ્પુરે. કૃષ્ણ કૃપા  
 કહે થોભણ કૃપા વિના કાર્ય, વેદ પુરાણે વદે એમ સાચું. કૃષ્ણ કૃપા

## પદ ૮ મું-રાગ સામેરી.

જો ક્યાં હાથોં રે, મરખ માનવી રે, આહાવી રૂડી પામ્યો મનુષ્યા દેહ;  
 જાને દુર્લભ રે, તેહ તુને કાઢવીયું રે, કરી લેની કમલાવરસું નેહ. જીતીને  
 શી આણી રહે રે, હરિને તો પામીએ રે, પામીએ જો અખીલ જીવનનું સુખ;  
 ગમીને લેજો રે, હીરો તારા હાથમાં રે, મટશે જનમ જનમનું દુઃખ. જીતીને  
 શું શું કાઢવું રે, દેવે તારી દેહમાં રે, ઉપાડીને જોની રે કર્મ કમાડ;  
 ગયે લાવે નહિ રે, થોભણ થોભજો રે, મટી જશે માયા કેરું ઠાર. જીતીને

## પદ ૯ મું-રાગ સામેરી.

એક ગાની રે, ઘેલા પ્રાણી રામને રે, આવડે શું દીડે મોડામોડ;  
 નો દડાડો રે, તારો મનખો જાય છે રે, નહીં તારો તણ જીવનમાં ઠાર. ધડી એક  
 ર ખાધી રે, શું પાણીમાં પડ્યો રે, વહેતો જશે રે તું દર;  
 કું લગાડી રે, કહું તારા કમનુરે, જણી જોઈને કૃપમાં શું નાખે ધૂળ. ધડી એક  
 શીની વાટે રે, ચાલ્યો ટોલ વાજતે રે, કાણ કરે તારી ખૂમ નેવાહાર;  
 દુઃખ જાણી રે, થોભણ થોભજો રે, ઉતરીને જાતું પેલી પાર. ધડી એક

.૫.

છંદ.

હા નંદ મુજ આરા બાલમુકુંદા,  
 શરણીવાળા વાંસળી જગંદા, રાધિપતિ પંદ્રાવન ચંદા;  
 હા રચ્યો નાચે ગોવિંદા, સખ દેવનમે બગ દેખી બાજંદા. નંદ નંદા

૨૬.

સખકુ કંસ કરત હે રદા, તીનકુ જાપ પછાડ્યો ફેદા;  
માયો અધબગકેસરી ચંદા, નાથો સખનાગનમે કાળી નાગસો નંદા. નંદા નંદ  
માતા યશોભતિ પુત્ર મુકુંદા, છાંડ ચલે સખ ધરકું ધંદા;  
વંદાવનમાં વાંસરી ગજંદા, તે પદ ગાવે અમૃતરાવ નવસંદા. નંદા નંદ

માણેક મુનિ.

શ્રી વૃષભ દેવતું સ્તવન.

માતા મારુદેવીના નંદન, દેખી તાહારી મૂર્તિ:  
માહારં મન લોભાણું છ, મારું દિલ લોભાણું છ. માતા૦  
કરુણાના ધર કરુણા સાગર, કાયા કંચનવાન;  
ધારી લજના પાઉલે કંઈ, ધનુષ્ય પાંચ સમાન. માતા૦  
ત્રિગેડે બેસી ધર્મ કહંતા, સુણો પર્બદા બાર;  
જો જન ગાયત્રી વાણી મીઠી, વર્સતી જળા ધાર. માતા૦  
ઉર્વશી રૂઢી અપ્સરા રે, રામા છે મન રંગ;  
પાયે નેપુર રણુજણે, કંઈ કરતી નાદારંભ. માતા૦  
તુંહી બ્રહ્મા તુંહી વિધાતા, તુંહી જગતારણુદાર;  
તુંહી સરખા નહિ દેવ જગતમાં, અરવડીયા આધાર. માતા૦  
તુંહી બ્રહ્મા તુંહી ત્રાતા, તુંહો જગતનો દેવ;  
સુરનર કિન્નર આદે દેવો, કરતા ધુજ પદ સેવ. માતા૦  
શ્રી સિદ્ધાચળ તરવા કેરો, રાજા અપભજ છન;  
કીર્તિ કરે માણેક મુનિ તારી, દાળો ભવ ભવ ફેદ. માતા૦

દેશાળ.\*

તનમય તંબૂરા રે, તુંહી તુંહી બોલે છે એકતાર. ૨૬૦  
પચતત્વતું બન્ધું ટુંબકું, સરન્ધું સરજનહાર;  
કારણરૂપ કવલિયે કાપ્યું, નિશ્ચે એ નિધાર. તન૦  
વિવેકરૂપી વાંસજ લધને, નિર્મી તેની નાળ;  
બહુ અનુભવથી કરી બેસતી, કાલમ શુભ પ્રકાશ. તન૦  
અનુભવરૂપી કર્યાં આખળિયાં, ત્રિશુણુરૂપી તાર;  
સમ વાતને ચરમે મઢિયું, ગરજે અણુણુદાકાર. તન૦

\* એ ભક્ત કવિ બાવનગર તાણે લીલીયાનો રહીશ હતો. જ્યોતે મુસલમાન ( કોઈ મહાત્માના સંગથી એને સારું વેદાંત જ્ઞાન હતું. તે આશરે ૭૫ વર્ષપર દયાત ૯૫૬ મને ઢળાના રહીશ ક્યાલક જાળી ઓધવજ ગીગાજાઈ પારોથી અચ્યું છે. તેના કહે એ મુસલમાન ધર્મી સિંધીએ આશરે આપાં ૫૦ થી વધારે પદો કીધાં છે, જે કેલકાકોને મોટે સાંજળવામાં અધિ છે.

ધૂરે શબ્દ ને થાય ગર્જના, અખંડ નાદ ઝલુકાર;  
આ તનમાં તંબૂરો બોલે, રામે રામે રણુકાર. તન૦  
સત્યરુકેરી સારે સમજે, અનુભવ હોય અપાર;  
ત્રિગુણાતિત વળેયો તેનો, દેશળ દીલ આધાર. તન૦

## સુખાનંદ

### મહાદેવની આરતી.

જે જે મહાદેવજીની આરતીરે, હરિ હર ચિતમાં રાખે ધારીરે;  
શિવ સંકર ઉપર વારી રે, જો જો  
હરિ હરે પૃથ્વી ફરે પાત્ર નિર્મ્યુ, મેરુતણી છે વાતી;  
તારા મંડળ જ્યોત રચી છે, અગમગ અગમગ થાતી રે. જો જો  
સાત સમુદ્રો જળે ભર્યા ને અખંડ આરતી થાય;  
નાદે નાદે ધટા વાજે, શોભા કહી નવ જાય રે. જો જો  
કાશીમાં વિશ્વનાથ પિરાજે, કોટી બ્રહ્માણ્ડનો નાથ;  
મણિકર્ણિકામાં માર્જન કરતાં, પાપી (પાપી) બને સનાથરે. જો જો  
વિષ્ણુજી હાં કરે આરતી, નારદજી શુણુ ગાય;  
બ્રહ્મા વેદનો પાર ન પામે, નિગમ નેતિ નેતિ ગાય રે. જો જો  
દશે દિશાએ ફરે આરતી, સધળે વ્યાપક થાય;  
તારા મંડળ જ્યોત રચી છે, કાજવા જળ નિર્મળ થાય રે. જો જો  
દેવપ્રજા સુત સુખાનંદ,\* ચરણુ કમલ ચિત રાખે;  
સુકિત પદ તે નર પામે, વિશ્વનાથને જે અંખેરે રે. જો જો

### દ્વાદશલિંગની આરતી.

જય શિવ જગ સ્વામી, પ્રભુ જય શિવ જગ સ્વામી;  
રમરૂ દ્વાદશ લીંગમ, (૨) સેતું શિર નામી. હર હર હર મહાદેવ.  
પ્રથમે સોરડી સોમનાથ, નિત્ય દર્શન કીજે; પ્રભુ (૨)  
ખીજે શશી શૈલેશ્વર, મલકેશ્વર રાજે. હર૦  
ત્રીજે શિવ કેદાર, ગંગોદક ગાજે; પ્રભુ (૨)  
ચોથા શિવ ઉમ્મકાર, રેવા તટ રાજે. હર૦  
પચમ પૂર્વ દેરા, વૈજનાથ ઝાડખંડી; પ્રભુ (૨)  
છઠા શિવ નાગેશ્વર, ધ્યાન ધરે દડી. હર૦  
સપ્તમ દીન દયાળ, શિવેશ્વર કાશી; પ્રભુ (૨)  
અષ્ટમા શિવ મહાકાળ, ઉજ્જયની અવિનાશી. હર૦

\* શિવાનંદજી ખીણું નામ સુખાનંદ હવ, એમ કેટલાકનું કહેવું છે.

નવગા બીમારાંકર, ભક્તિ અચલ ભાવે; પ્રભુ ૦ (૨)  
 દશભા શિવ રામેશ્વર, શ્વેતપિંદુ કલાવે. ૮૨૦  
 ગુરુ ગુણ ગ્રામ, એકાદશ જ્યોતિ; પ્રભુ ૦ (૨).  
 દ્વાદશ ગંગા નાથ, ગુરુ ગુણ જ્યોતિ. ૮૨૦  
 દ્વાદશ લિંગની આરતી, જે કોઈ મારો; પ્રભુ ૦ (૨)  
 ભણે શિવાનંદ સ્વામી, સુખ સપત મારો. ૮૨૦

### દશાવતારની આરતી. /

જય ભદ્રરાયા, પ્રભુ જય માધરાયા; (૨)  
 આરતી કરચાનદની, (૨) બાપી નિજ માયા. જય દેવજય દેવ  
 પ્રથમે મચ્છતણે અવતાર, માર્યો રાખાસુર પાપી; પ્રભુ ૦ (૨)  
 ચતુરા નંદન નંદન, (૨) વેદ વિમ્બે બાપી. જય દેવ  
 બીજે સુર અસુર મથીયા, સાગર મથવાને કાળે; પ્રભુ ૦ (૨)  
 ત્રીજે રાવ બહાર કાઢ્યા, (૨) શ્રી કુર્મ મહારાજે. જય દેવ  
 ૪. ત્રીજે હરિષ્યાક્ષ દેવ, દમતો પૃથ્વીને પાપી; પ્રભુ ૦ (૨)

## હરિહરની આરતી.

જય હરિ હરા, વિષ્ણુ જય હરિ હરા,	
ગગાધર ગિરિજાધર, (૨) ઈશ્વર ઓમકારા	જય૦
વૈકુઠે વસે વિશ્વહર, શિવજી કૈલાસે, પ્રભુ૦ (૨)	
હરિ કાળા હર ગોરા, (૨) તે તેને ધ્યાને	જય૦
મહાદેવ વાધાંતર, (૨) પિતાબર શિવશ્યામે પેર્યો, પ્રભુ૦ (૨)	
કમળ નેન કેશવના, (૨) શિવને ત્રિનયના	જય૦
નદી વાહન ખગ વાહન, શિવત્રિશૂન ચક્રધારી, પ્રભુ૦ (૨)	
ત્રિપુરારી મોશારી, (૨) હરિ કમળા ધારી	જય૦
કૌસ્તુભ મણિ કેશવને, શિવને રુદ્રમાળા, પ્રભુ૦ (૨)	
મુક્તાશ્વળ આધવને, (૨) શિવને સર્પ કાળા	જય૦
અદન અચે કેશવને, (૨) શિવજીને ભસ્મે, પ્રભુ૦ (૨)	
રમા રુદ્રીયે રાખ્યા, (૨) ઉમિયા અર્ધાંગે	જય૦
રામને વહાલું રાખ્ય, શિવ આધે ઝોળી, પ્રભુ૦ (૨)	
રામને વાદર સીંછ, (૨) શિવને ભૂતડા ટોળી	જય૦
લક્ષ્મીવર ઉમિયાવર, શકર શ્યામળીયા, પ્રભુ૦ (૨)	
નટવર હરિ હર સ્વામી, (૨) એકાન્તે મલીયા	જય૦
મોહન ને મહાદેવમા, અતર નવ ગણુશી, પ્રભુ૦ (૨)	
બોળા બુધરને બજતા, (૨) ભવસાગર તરશે	જય૦
શિવ શ્યામની આરતી, જે કાઈ ગારે, પ્રભુ૦ (૨)	
ભણે શિવાનંદ સ્વામી, (૨) તે વૈકુઠે જારો	જય૦



# કઠણ શબ્દનો કોશ.

—અનુબંધ—

અર્ક-સૂર્ય.  
અર્કતુર-આકાશના બીજામાંથી તે તેવું જે ઉડે છે તે.  
અક્રમ-ક્રમ-ધોરણ વગરનો.  
અગનો-આગળો.  
અગમ્ય-ન જાણી શકાય એવો.  
અધ-પાપ.  
અચિન્ત્યાત્મા-ચિંતનમાં ન આવે એવો આત્મા.  
અજ-અજ્ઞા.  
અટવી-અરણ્ય, જંગલ.  
અતુલિત-પુષ્કળ.  
અધુના-હમણા.  
અધોગ્રીવા-નીચી ગર્દનવાળો.  
અધોક્ષ-ધ્વનિદ્રય ગોચર.  
અનરતુ-ખરાબ નહિ તે.  
અનિર્વચનીય-શબ્દોથી વર્ણવી નહિ એવો.  
અનુહિન-ફરેરોજ.

અદૈતુક-હેતુ વગરનું.  
અક્ષરાતીત-અક્ષર એવા શ્રદ્ધાની બહાર.  
આખડી-આખડવું-પડી જવું.  
આગાર-(અગાર)-ઘર.  
આંગરીઆ-પુત્રો, દીકરા.  
આનનખાદુ-ધુટણ સુધી લાંબા હાથ જેના છે તે.  
આદેશ-મંત્ર, ઉપદેશ આપવો, બોલાવવું.  
આપ્ત-આપત્તિમાં મદદ કરે તેવો.  
આકુણ્તિ-આકુણ્તવું-અકુળ, નકારું.  
આભિચારિક-ભરણ, મારણ વગેરેના પ્રયોગ કરનાર.  
આચાસ-દુઃખ.  
આરત-વિલાપ કરી કરીને.  
આરતિ-આરાધા.  
આલક-(અલક)-માથાના કેશ.  
આલય-મંદિર.

ઉર્ણ-રૂબાં, ઉત.  
 ઉર્વરેત-જેનું વીર્ય હૃદયમાં રહ્યું છે તે  
 ઉર્મિ-ઈચ્છા.  
 ઉરખલ-ખાંડણીકું.  
 ઉર્વિ-પૂરવી.  
 ઉલ્લસી-હલ્લસિત થઇને.  
 ઉલારો-  
 ઉલેખે-તીરસ્કાર કરે.  
 ઉસારણું-નિર્વેશ કર્યું.  
 ઉટ્ટ-ઊટ.  
 ઉકખ-ઝપિ.  
 એકરૂઢ-એક દંત.  
 એન-મમત, આમહ-મતિજ્ઞા.  
 એકે-  
 એધ-જાણ્યો.  
 એપ-એપણું.  
 એરંભા-ગાયનું બેઠણું તે.  
 એસરણું-દૂર ખસણું.  
 એજલે-એજલણું, પચાવી પાડણું.  
 એર્વેદેહિક-મરણ પછીની ક્રિયા.  
 એર્ગેજી-અર્ધોજણું.  
 અંતક-અમરનાજ.

કિલ્લિય-કિલ્લિય) પાપ. ૧.  
 કીની-કીકીનો અપભ્રંશ. અથવા કીધી.  
 કુચી-કુચણું-ગાણું, કહેણું.  
 કુચસલકા-દર્બની સળી.  
 કુચી-કોહોડીઓ.  
 કુચ-સજ્જત.  
 કુપાણુ-સજ્જ, તલવાર.  
 કૃમિ-કીડો.  
 કૃપિકાર-ખેડુત.  
 કાયશિક-એક જાતનું પક્ષી જેને કોઠા પક્ષી કહે  
 છે તે.  
 કેક-કાગડો.  
 કેનરી-પેટ આહાર.  
 કેંદરા-ગુફા.  
 કંબલ-કાંબલો.  
 ખટપટ-ખમર.  
 ખધોત-આગીઓ.  
 ખનન-ખણવાની ક્રિયા.  
 ખપુલો-એક જાતનું યાત્ર. તે ધારવાળું ખડપાના  
 આકારનું હોય છે.  
 ખાપ-આરસી.  
 ખેચર-આકાશમાં ફરનારા.





મકલાવું-મગજ-મુશી ચતું

મખ-મક્ષ

મમ્મ-મરખી

મઠી-મુપરી

મનોજવા-કામદેવના જેવી, મનના જેવી ગતિ છે  
જેની તે

મરજવા-સમુદ્રમાંથી મોલી કાદનારા.

મરાલ-હસ

મહાત-પરાજય

મહાનૃત-મહાનૃ, ઉત્તમ, શાસ્ત્રી

મહામારી-મરકી

મહિષિ-ભેંસ.

મહેરાણુ-દરિયો

માઈકોગવા-રારીરે અટકા, નામદું

માઝા-મથાંદા

માતગી-હાથણી

માધા-મહાધા

માવ-માધવ, હૃષીકૃષ્ણ લાડનું નામ.

મુસકાય-મુસા ચાચ, અમદાવાદ શામે.

મૂલિકા-મારી

મેલું-(૨૬૪)

મેરે-મારાથી

મોલી-મોમ જેવો અથવા મુખ્ય.

મોહકમ-ગુપ્ત

મૌખિક-મોતી

મનરી-બિલાડી

રંભોડ-કેળના જેવી ઉર જેની છે તે

રાઠ-લકાર, મારામારી.

રિષ્ટ-પાપ, દુઃખ.

રીર-ચીસ.

રુદ્ધ-જેમો અટકાવ થયેયો છે તે

રોવન-રૂઢવું.

રોગ-ગમરાટ.

લ વફાર-લખુ અફાર.

લખ્વી-લખ્ધ-માપ ચતું તે

લખકાલે-લેહકાલે

લહર-હાર, પકિત

લાયકા-લાયક.

લાઠ-હાર, પકિત

લીકા-ઉલ્

લેહ-મોળ

જખડા-યો-જખણુપ્યેહ.

વત્-પરવ કામકાજ

વનરેક-(૨૭૦) જીલપડનું, છટાયડું.

વલ્લિ-અમિ

વ્યાતરેક-જીલ્

વ્યાવૃત્તિ-ધૂર, ધૂવર, રવર આ ત્રણ

કહેવાય છે

વ્યાલ-સર્પ

વ્યોમ-આકાશ

વર-સુંદર.

વરખ-રૂક્ષ